Yashlar we ösmürler üchün

ISLAM TELIMATI ASASLIRI

Yashlar we ösmürler üchün

ISLAM TELIMATI ASASLIRI

Teyyarlighuchi: ibni abduqadir abid

Bismillahir rahmanir rehiyim

"islam telimati asasliri" ning kirish sözi

nahayiti shepqetlik we méhriban allah taalaning nami bilen bashlaymen.

Barche medhiye we güzel maxtashlar alemlerning perwerdigari we möminlerning medetkari janabi allah taalagha xastur. Yekke - yégane bolghan, hemme peqetla uningdin yardem soraydighan, héchkimge muhtaj bolmaydighan, toghmighan we toghulmighan we héchkishi uninggha tengdash bolalmaydighan janabi allahqa san - sanaqsiz hemdu sanalar bolsun.. allah taalagha mewjudatning saniche hemdu sana éytimen. Uni maxtaymen we uninggha shükri éytimen, uningdin meghpiret tileymen we uningdin méni toghra yolgha bashlishini ötünimen.

Mexluqatlirining eng yaxshisi, peyghemberlerning we elchilerning ichide tallan'ghini, heq dinni insaniyetke yetküzüsh arqiliq ularni kupri, zalalet we azghunluqning qarangghuluqliridin qutuldurup, iman, hidayet we heqiqetning nurigha yétekligen, insaniyetni toghra we heq yolgha chaqirghuchi bolghan söyümlük peyghembirimiz hezriti muhemmed eleyhissalamgha, uning aile tawabiatlirigha we uning yolini dawamlashturup bizlergiche yetküzgen aliyjanap sahabilirigha, shundaqla ta qiyametkiche heq yolda yürgen möminlerge dua we salam yollaymen.

Janabi allahtin biznimu ularning jümlisidin qilishini, barliq musulmanlarni özige itaet qilishqa, özining meghpiritige, raziliqigha érshishke muweppeq qilishini soraymen. Chünki allah néme dégen yaxshi igidar we néme dégen yaxshi yardemchi - he! Barliq hemdu sanalar alemlerning perwerdigarigha xastur.

"jamiul pewaidtin tallan'ghan sehih hedisler" din, töt jilidliq "islam telimati " namidiki bu chong hejimlik kitapqiche bolghan 20 nechche kitapni teyyarlap "ibni abduqadir abid kitapliri" serlewhesi bilen keng musulman qirindashlirimizgha xalis teqdim qilghandin kiyin yene bir mohim boshluqning qalghanliqini his qilip yashlar we ösmürler üchün "islam telimati asasliri" ni teyyarlap chiqtim. Bu kitaptiki mezmunlar töt jlidliq "islam telimati" ni asasi menbe qilghan bolup "islam telimati" da

iman ibadet, exlaq, aile , soda - sitiq, nikah, talaq, miras, wesiyet, qur'an, sünnet, tarix, medeniyet, qanun, tüzüm, iqtisad, tesewwup, din we mezhep toghirisidiki eqide itiqad hem piqhi bilimler, munasetlik ayet, hedis asasliri bilen bir qeder etrapliq, mukemmel tonushturulghan bolup balaghet yishidin ötken ehli sun'i weljamae eqidisidiki musulman qirindashlarnng islamiy bilimlerni etrapliq öginip chüshiniwilishigha mas kilidighan, qur'an we hedistin kiyinla öginish zörür bolghan hazirqi zaman uyghur til- yiziqidiki mohim qoral kitap. "islam telimati asasliri" , "islam telimati" asasida teyyarlan'ghan 3239 sual-jawapni öz ichige alghan "islam telimatidin sual - jawaplar" namliq kitaptin tallap ilinip perzenitlirimizning balaghet yishigha yetken mezgilidin tartip yashliqning deslepqi mezgiligiche bolghan 10 yilliq hayat musapiside islamiy bilimlerni sistimliq halda oqup chüshünüshi hem ögünüshi üchün teyyarlandi. Bu kitapqa yashlar we ösmürlerning bliwilishi zörür bolghan 1077 sual jawap kirgüzülgen bolup möhtirem ata-anlarning perzenitlirini islamiy eqide itiqad bilen terbiyelep yitishtürishide mohim yitekchilik matiriyali bolalaydu.

Kemine ajiz ibni abduqadir abiidning bu xizmetni toghra rewishte muwapiqiyetlik, meqset muddiagha layiq tamamlishimgha yiterlik waqit, eqliy we jismaniy küch quwet ata qilghan janabi heq subhane weteelagha cheksiz hendusanalar bolsun.!

Munderije

Bismillahir rahmanir rehiyim

birinchi bölüm· Islam

1-sual: allahning dini birdur

diyanetning asasi insanning tughulushidin béri uninggha hemrah bolup kelgen eqide, eqidining négizi allahning barliqi we birlikige chin ishinishtur. Insaniyetning yaritilishi bilen birge meydan'gha kelgen we adem eleyhissalamdin muhemmed eleyhissalamghiche bolghan pütün peyghemberlerge wehiy qilinip kelgen din - islam dinidur. Hezriti adem eleyhisslam zamanidin bashlap pütün insanlarning semawiy dini islam dini.

2-sual: "islam" atalghusining menisi

"islam" atalghusi erebche söz bolup, boyun egmek, teslim bolmaq, itaet qilmaq dégen menilerni bildüridu. Dinimizning asasi- allahqa boysunush we qet'iy itaet qilish üstige qurulghanliqtin, uninggha "islam" dep nam bérilgen. Bu noqtini imam buxari we imam muslimdin riwayet qilin'ghan hedistiki, jibriil eleyhissalamning islam toghirisidiki sualigha, "peyghember sellellahu eleyhi wesellemning: islam déginimiz, bir alletin bashqa héch bir ilahning yoqluqigha we muhemmedning allening elchisi ikenlikige guwahliq bérish, namaz oqush, zakat bérish, ramzanda roza tutush, heremge bérishqa qadir bolalighanlar hej qilishtur, dédi." dep jawap bergenliki ispatlap biridu.

3-sual: islam dinining alahidiliki

1 - islam dini allah teripidin peyghembirimiz muhemmed eleyhissalam arqiliq kelgen we esli héch özgermestin, kelgen péti dawam qiliwatqan bu arqiliq bashqa samawiy dinlargha xatime bergen we insanlargha uning bilen némitini tamamlighan heq dindur. Islam dinining meqsiti we ghayisi insanlarni bu dunyada we axirette bextke érishtürüshtur.

2 - islam dini - allah uni ta qiyametkichilik pütün insaniyetning dini bolushqa tallighan bir dindur.

3- islam dini - allahqa qobul bolghan birla din bolup, boningdin bashqisi qet'iy qubul qilinmaydu.

4 - islam dini - pütün insaniyet uninggha étiqad qilishqa chaqirilghan dunyawiy dindur.

5 - islam dini - özidin burunqi pütün samawiy dinlarning asasliq ghayisini öz'ichige alghan, meqsetlirini orunlighan we özining herqandaq zaman we herqandaq makan'gha muwapiq, kishilerning menpeetlirige oyghun kélishtek alahide xususiyiti bilen tonulghan, eng ilghar bir dindur.

6 - islam dini - allah uninggha heqiqiy étiqad qilghuchilargha yardem qilidighanliqigha we bu dinni bashqa dinlardin üstün qilidighanliqigha wede qilghan birdindur.

7 - islam dini - eqide we sheriettin ibaret bolup u , eqide we sheriitide eng takamullashqan bir dindur.

4. Sual: islam dini musulmanlarni nimige buyruydu?

1- allah taalaning bir ikenlikige étiqad qilishqa boyruydu, uninggha shérik keltürüshtin men'i qilidu.

2- rastchilliqqa boyruydu, yalghanchiliqtin men'i qilidu.

3- adaletlik bolushqa buyruydu, heqsizlik qilishtin men'i qilidu.

4- ishenchlik bolushqa boyruydu, xiyanet qilishtin men'i qilidu.

5- wapadarliqqa boyruydu, wapasizliqtin men'i qilidu.

6- ata - anigha yaxshiliq qilishqa boyruydu, ularni qaxshitishtin men'i qilidu.

7- uruq - tughqatlargha sile - rhim qilishni boyruydu, uni üzüp quyushtin men'i qilidu.

8- xoshnilargha yaxshiliq qilishqa boyruydu, ulargha jebr sélishtin men'i qilidu.

9- pakiziliqqa boyruydu, paskiniliqtin men'i qilidu.

10- rehim - shepqetlik bolushqa boyruydu, shepqetsizlik qilishtin men'i qilidu.

11- merd, séxi bolushqa boyruydu, qorqunchaqliq we béxilliqtin men'i qilidu.

12- bilimlik, medeniyetlik bolushqa chaqiridu, jahilliq we qashshaqliqtin men'i qilidu.

13- kishilerge menpeetlik bolushqa boyruydu, buzghunchiliq qilishtin men'i qildu.

14- paaliyetchan bolushqa boyruydu, horunluq we teyyartapliqtin men'i qilidu.

Xulase qilghanda, islam dini kishilerni barliq ésil we güzel exlaqlargha boyruydu, ularni pütün rezillik, peskeshlik we nacharliqlardin men'i qilidu, barliq yaxshi ishlargha boyruydu we barliq yaman ishlardin men'i qilidu.

5-sual: kufri digen nime?

Kufrining esli menisi- "yushurmaq, yögimek- yeni perdilimek" dégenlik bolup, allahni inkar qilghan insan, özining yaritilishidiki nepsi we rohidiki heqiqetni yushuridu.

6-kuprining mahiyiti

1) "kufri" jahaletning özidur. Bir insan desleptila xata yolgha kirgeniken uning köz qarashliri, tetqiqatliri we toghra yolni tépish üchün körsetken tirishchanliqliri menggü netijisiz qalidu. Chünki, toghra we heqiqetke bashlaydighan yol uninggha taqalghan bolidu. Uning jahaletning qarangghuliqida éziqip yürgini yürgen.

2) yene bir jehettin éytqanda, kufri- zulumdur. Zulum dégen néme? Bir nersining tebiiy yaritilishigha, heqiqiy iradisige qarshi we tebiiy qabiliyitige xilap ishlargha mejburlash zulum démektur. Kainattiki her bir nerse yaratquchisi allahning qanunlirigha boysun'ghan halda mewjud bolup turidighanliqini körduq. Bularning tebiiy yaritilish qanunining özi ilahiy qanun'gha itaet qilish, yeni "islam" din ibarettur.

3) kufri bulardin bashqa yene isyankarliq we tuzkorluqtur. Bir kishi yaxshiliq qilghan adimige yamanliq qilsa, uni héch ikkilenmestin tuzkur deymiz. Yaratquchi, asrighuchi we igimiz bolghan allahning barliqini inkar qilish, uning mutleq hakimiyitige itaet qilmasliq wapasizliq, xainliq we eng uchigha chiqqan tuzkorluqtur.

4) kufri we itaetsizlik kishilerni hayatiy köz qarashlarda choqum muweppeqiyetsizlikke élip baridu. Bundaq bir isyankar insan heqiqiy ilim we hékmetni menggü tapalmaydu. Chünki, yaratquchisini bildürelmigen bilimi hayatta héchqachan uni toghra yolgha élip baralmaydu. Bu xil insanning köz qarashliri, muhakime we tetqiqatliri dawamliq xata yönilishte we tuyuq yoldidur. Chünki yaratquchisini toniyalmighan eqli uning hayat yolini yurutalmaydu.

7- sual: islamning asasy prinsipliri

1 - allahtin bashqa ibadetke heqliq bolghan mebud berheq (yeni heqiqiy ilah)yoqliqigha, muhemmed eleyhissalamning insanlarni toghra yolgha bashlash üchün, allah teripidin ewetilgen berheq peyghember ikenlikige chin ishinip, uninggha guwahliq bérish.

2 - herküni besh wax namazni, islam sheriitide körsitilgen boyiche ada qilish.

3 - yilda bir ay ramizan rozisini tutush.

4 - pul - méli zakat bérish ölchimige yetse, yilda bir qétim pul - mélining zakitini ayrish.

5 - iqtisadi yéterlik bolup qodriti yetse, ömür ichide bir qétim beytollahqa bérip hej tawap qilish.

Islamning yoqiriqi besh chong asasiy prinsipigha emel qilghan adem "musulman" dep atilidu.

8-sual: kelime teyyibening menisi

kishiler islam dinigha " lailahe illellaho, muhemmedun resulullah (yeni allahtin bashqa heqiqiy ilah yoq, muhemmed eleyhissalam allahning berheq elchisi" dégen kelime teyyibeni menisni bilip oqup, uninggha ishinp, iqrar qilish bilen kiridu. Bu kelime teyyibening menisi: allahtin bashqa ibadetke heqliq bolghan heqiqiy ilah yoq, muhemmed eleyhissalam allahning elchisi we berheq peyghembiri dégenlikitur. Bu kelime iman we islamning menilirini öz ichige alghan intayin ixcham bir kelime bolghanliqtin, kishiler islam dinigha kirishte, aldi bilen ulardin mushu kelime telep qilinidu. Kelime teyyibe herqandaq kishi uning menisige iqrar qilip, könglidin tesdiq we qobul qilish bilen musulman bolidighan we uninggha inkar qilish bilen musulmanliqning chek - chégrisidin chiqip kétidighan birdinbir ehmiyetlik kelimidur.

Ikkinchi bölüm. Iman

9-sual: iman digen nime?

Iman - allahning barliqigha we birlikige chin ishinip, étiqad qilish, til bilen uninggha iqrar qilish we emeller arqiliq uni ispatlash démektur.

10-sual: imanning sheritliri

peyghembirimiz muhemmed mustapa sellallahu eleyhi wesellemning iman'gha bergen tebiridin imanning asasiy prinsipi töwendiki alte heqiqetke chin ishinip étiqad qilishtin ibaret ikenlikini bilimiz.

1 - allahning barliqi we birlikige chin ishinip étiqad qilish.

2 - allahning peyghemberlirige chin ishinip étiqad qilish.

3 - allahning perishtilirining barliqigha chin ishinip étiqad qilish.

4 - allahning kitablirigha chin ishinip étiqad qilish.

5 - qiyamet künining bolidighanliqigha chin ishinip étiqad qilish.

6 - yaxshiliq we yamanliq allahning teqdiri bilen bolidighanliqigha chin ishinip étiqad qilish.

Yuqiriqi alte heqiqetke chin dilidin ishinip, uning teqezzasi boyiche emel qilghan adem "mumin" dep atilidu.

11-sual: imanning küchiyishi we ajizlishishi

iman kem - ziyade bulidu. allahni yad étish we yaxshi emellerni qilish bilen iman ziyadilishidu we küchiyidu, allahni unutush we gunah, yaman ishlarni qilish bilen iman naqislishidu we ajizlishidu. Mana bu, imanning kem - ziyade bolghinidur.

Iman allahning zikri bilen küchiyidu we uningdin ghapil qélish bilen ajizlishidu.

12-sual: imanni küchlendüridighan we uni ziyade qilidighan amillar

1) ilim - ilim allahni tonushning wasitisidur. allahni tonush étiqadni kücheytidu, étiqadning küchiyishi imanning küchiyishi démektur.

2) emel - yaxshi emeller bendining allah bilen bolghan yéqinliqini zich baghlap turidighan bir chong wasite bolup, insan yaxshi emellerni köp

qilish arqiliq allahqa téximu yéqinlishish pursitige ige bolalaydu. allahqa yéqinlishish imanni kamaletke yetküzidu.

3) tepekkur - allahning kainattiki güzel sen'etliri üstide tepekkur qilish kishini allahni téximu tonushqa élip baridu. allahni tonush imanni kücheytidu. Qur'anda tepekkur qilishqa chaqiridighan ayetler intayin köp. allahning kamaliy qudretliri üstide tepekkur qilish ibadetning jewhiridur.

4) allahni yad qilish - qur'an tilawet qilish, tesbih - tehlillerni éytish bilen allahni yad étish imanning küchiyishige wasite bolidu. Chünki allahni yad étish allahqa bolghan ixlas we muhebbetni ashuridu. Ixlas we muhebbet imanni kücheytidu we kamaletke yetküzidu.

13-sual: imanning alametliri

1) güzel exlaq- exlaq insanning rohida yerliship adetke aylinip qalghan qiliqlar bolup , exlaq ikki türlük bolidu. Biri, güzel exlaq, yene biri nachar exlaq. Güzel exlaq imanning toluqlanmisi bolup, u söz - heriket we ish - paaliyetlerde toghra bolush démektur. Güzel exlaqning padishahi toghriliqtur. Güzel exlaq imanning kamilliqini namayan qilidu. Exlaqsiz kishining imani kemdur.

2) allah we uning peyghembirining söygüsi-allah we uning peyghembiri hemmidin söyümlük bolushi we bu söygüning pütün ish - paaliyet we gep - sözlerde ipadilinishi imanning alametliridindur.

3) allahtin qorqush- allahni heqiqiy tunughan kishi allahning ulughluqini tonuydu, allahning heywitidin eyminidu we özining allahni layiqida qedirliyelmigenlikini étrap qilidu. Mana bu, imanning alametliridindur.

4) yaxshi emeller - rohlarni paklaydighan, hayatni güllendüridighan yaxshi emeller imanning alametliridindur. Shuning üchün qor'anda iman hemishe yaxshi emeller bilen birlikte keltürülgen. Chünki iman eger yaxshi emellerdin ayrilip qalidighan bolsa, u, ne méwisidin, ne sayisidin paydilan'ghili bolmaydighan paydisiz derexke oxshap qalidu. Imansiz qilin'ghan emel - ibadetlermu riya we nifaqtur.

14-sual: imanning insan hayatigha körsitidighan tesiratliri

imanning insan hayatigha béridighan tesiratliri intayin köp, biz töwende peqet bir qanchisini bayan qilimiz.

1) hidayet- iman kishini toghra yolgha bashlash arqiliq, uni ikki alemning saadetlirige érishtüridu. Chünki toghra yolgha hidayet tépish iman we yaxshi emellerning netijisi, shuningdek, axirette jennetni qazinishmu hidayetning netijisidur.

2) shijaet- iman musulman kishide, allah taalaning gheyridin qorqmaydighan, ésil xisletni yétildüridu. Chünki imanning heqiqiti, kishige payda - ziyan yetküzüsh, öltürüsh - térildürüsh we rizq bérish peqet bir allahning qolida, dep étiqad qilishni teleb qilidu.

3) ghelibe- iman mömin kishilerni ghelibige érishitüridu. allah heqiqiy möminlerni halaketlerdin saqlaydu we düshmenliri üstidin ghalib qilidu. Bu allahning wedisidur.

4) qanaet- iman musulman kishining qelbide, qanaet we ésil peziletlerni yétishtüridu. Chünki heqiqiy chin iman rizq peqet allahning qolida, allahtin bashqa rizq bergüchi yoq, allahtin kelgen rizqni tosiwalghuchi hem yoq, dep étiqad qilishni teqezza qilidu.

5) xatirjemlik- iman musulman kishining könglige xatirjemlik we amanliq béghishlaydu. Chünki dunyada nurghun kishiler jewr - zulum we heqsizliklerge uchraydu. Lékin intiqam élishqa köpinchisining küchi yetmeydu. Maddiy we meniwi ziyan - zexmetlerge uchraydu. Lékin köp hallarda uning bedilini körelmeydu. Bu sewebtin ular huzursiz we xatirjemsiz yashashqa yüz tutiwatqanda, iman ularni, ularning bu dunyada alalmighan intiqamlirini élip biridighan, tartqan ziyanilrini paydigha aylandurup béridighan keremlik allahning adalitige ishinip, axiretni kütüp, xatirjem, behuzur ömür sürüshke ündeydu.

6) chidam we sewirchanliq - iman musulman kishide, bashqa kelgen herqandaq bala - qaza we musibetler aldida tewrenmeydighan, chidamliq iradini yétishtüridu. Chünki heqiqiy chin iman bashqa kelgen pütün balayiapet we musibetler allahning teqdir qilishi bilen bolidu, dep étiqad qilishni telep qilidu. Shunga mömin kishi béshigha kelgen herqandaq ongushsizliqlar we musibetlerni qeyserlik bilen qarshi alidu we sewir bilen özini tutiwélip, turmushini yenila behuzur ötküzüp kételeydu.

15-sual: iman we islamdin chiqip kétishke seweb bolidighan amillar

1 - islam dinigha inkar qilish.

2 - allahqa shérik keltürüsh.

3 - munapiqliq, yeni éghizida musulmanliqini sözlep qoyup, dilida ishenmeslik yaki uninggha shek qilish.

4 - emel - ibadetni yaki duani allahning gheyrige qilip, ular arqiliq allahqa yétidu, dep étiqad qilish.

5 - kuffarlarning étiqadlirigha we tutqan yollirigha köngüldin raziliq bildürüsh.

6 - bashqilarning tutqan yollirini muhemmed eleyhissalamning yolidin ewzel körüsh.

7 - qur'an we sehih hedislar bilen sabit bolghan islam ehkamlirining birersige inkar qilish.

8 - muhemmed eleyhissalamning peyghemberlikini inkar qilish yaki uni mesxire qilish.

9 - musulmanlarning ziyinigha kuffarlar bilen birlishish.

10 - bashqa qanunlarni islam sheriitidin ewzel körüsh.

11 - séhrigerlik qilsh yaki séhirge ishinish.

12 - islam telimatliridin yüz örüsh yaki ularni mesxire qilsh.

13 - allahning kitabi we peyghember eleyhissalamning sehih hedisliri boyiche höküm qilishqa qayil bolmasliq yaki sherietni kemsitish, yeni uni hazirqi zaman'gha maslashmaydu, déyish.

14 - daxan, palchi we remchilarning gheybtin sözligen sözlirige ishinish.

15 - allahning emr- permanlirini ashkara ret qilish, yeni heqiqetke iqrar qilip turup, uninggha boysunushtin bash tartish.

16-sual: allahning mewjudliqi

allahning mewjud ikenlikini delil - ispatliri bilen körsitish hajetsiz. Chünki allahning mewjud ikenlikini körsitidighan sansiz alametler etrapimizda her waqit özlirini namayan qilip turmaqta. Kainattiki her bir alamet we her bir mewjudat allahning barliqini ispatlap turmaqta. Alahning mewjud ikenlikige delil - ispat telep qilish, xuddi op'ochuq kündüzde, asmanda quyashning barliqigha delil - ispat telep qilghan'gha oxshash bimenilikitur. allah taalaning mewjud ikenlikige dalalet

qilidighan delil - ispatlarni sanap tügitish mumkin emes. allahning mexluqatlirining saniche deliller uning barliqigha keskin dalalet qilidu. Dunyadiki her bir mewjudat özidiki we etrapidiki, allahning mewjudliqi we uning yekke - yégane yaratquchi ikenlikige dalalet qilidighan nurghun alametlerni namayan qilip turmaqta. Bu menada allah mundaq deydu: "asmanlarda we zéminda möminler üchün (allah taalaning barliqi, birliki we qudritini körstidighan) nurghun deliller bar" [jasiye sürisi 3 - ayet].

17-sual: insan néme üchün yaritilghan?

allah qur'an kerimde, insanni yer yüzide allahning emr - permanlirini yürgüzüsh we uning iradisige warisliq qilish üchün, özidin orun basar qilip yaratqanliqini élan qilip mundaq deydu: "öz waqitida perwedigaring perishtilerge: men yer yüzide orun basar yaritimen, dédi. Perishtiler yer yüzide buzuqchiliq qilidighan, qan tökidighan (shexsni) orunbasar qilamsen? Halbuki biz bolsaq séni pak dep medhiyileymiz, muqeddes dep medhiyileymiz dédi. allah men heqiqeten siler bilmeydighan nersilerni bilimen dédi" [beqer sürisi 30 - ayet]. Yer yüzide urunbasar bolushning salahiyiti we eng aldinqi sherti insanning öz perwerdigarini tonushi we uninggha itaet qilishi ikenlikini bayan qilip, allah taala mundaq deydu: "jinlarni we insanlarni peqet manga ibadet qilish üchünla yarattim " [zariyat sürisi 56 - ayet].

Insanning pütün kainattikilerning olughraqi bolup yaritilghanliq hörmitige muwapiq, eqilge uyghun kélidighan birdinbir eng toghra jawab shuki, insan allah üchün: allahni tunush, uninggha étiqad we ibadet qilish üchün yaritilghan. Shu wejidin, kainat we uningdiki barliq mewjudatlar peqet insanning menpeiti üchün yaritilghan we uninggha boysundurup bérilgen. Insan elwette, yoqiriqi shey'ilerdin ulughdur.

18-sual: allahni tonushning wasitiliri

allahni tonushning wasitiliri intayin köp, emma ularni töwendiki ikkige qisqartip chüshendürüsh mumkin: biri, eqil bilen ilim, yene biri, allahning süpetliridin ibaret.

19-sual: allahni eqil we ilim arqiliq qandaq tonughili bolidu?

Insandiki organlarning héchbiri bikargha yaritilghan emes. Insan

wujudining yétekchisi bolghan eqilni alayluq: eqilning wezipisi - tepekkur qilish we izdinishtin ibaret. Eger insan eqlini ishlitip, etrapidiki shey'iler üstide pikir yürgüzüp, izdenmeydiken, u, eqilning wezipisini jari qildurmighan, hetta bara - bara eqilning rolini tamamen yoqatqan bolidu. Islam dini eqliy bilish üstige qurulghan bir din bolup, uning dewiti peqet eqillargha xitab qilidu. Kishilerni pikir yürgüzüp izdinishke chaqiridu. Islam dini kishilerning uninggha qarighularche étiqad qilishini qet'iy ret qilidu. U kishilerni eqil ishlitip oylap, pikir yügüzüp, yaxshi chüshinip, andin islam dinigha kirishini telep qilidu. Ilim - pen meydanining kéngeygenliki insan eqliyitining tereqqi qilghanliqining netijisidur. Chünki eqil ilimning quralidur! Ilim - penning tereqqi qilishi kishilerning alahni téximu éniq tonushi üchün xizmet qilidu. Chünki ilim - allahni tonushning wasitisidur.

20- sual: allahni allahning süpetliri arqiliq tonush

allahning süpetlirini uning mexluqatliri üstide pikir yürgüzüsh arqiliq bilgili bolidu. Her qandaq eqil igisi kainat we uningdiki barche shey'iler üstide tepekkur qilidighan bolsa, elwette, bularning yaratquchisi we idare qilghuchisi bolghan zat - allahning hékmetlik ish qilghuchi, hemmige qadir, hemmini bilgüchi, xalighanni yaratquchi, hemmini perwish qilghuchi. . ... Ulugh zat ikenlikini bileleydu.

21-sual: allahning kamali süpetliri

allah ezeldin bar bolghan yalghuz ilahtur. Uning pütün kainatni yaritishta we uni perwish qilishta héch bir shériki yoqtur. U, özining kamali süpetliri bilen hemishe süpetlinip turghuchidur. U barliq eyb - noqsan we kemchiliklerdin elwette paktur, dep iman éytish kérek. allahning köpligen kamali süpetliri bar. Ularning hemmisige ijmali iman keltürüsh, alahqa iman keltürüshning bir parchisidur. Bizning tepsiliy bilip iman keltürishimizge zörür bolghan süpet sekkizdur.

1 - heyyun (hemishe tirik bolghuchi) 2 -alimun (hemmini bilgüchi alim)

3 - qadir (hemmige kuchi yétidighan qadir) 4 - muriydun (irade qilghuchi)

5 - mukewwinun (ijad qilghuchi) 6 - mutekellim (sözligüchi)

7 - semiun (anglighuchi) 8- besiyrun (körgüchi)

22-sual: allah taalaning güzel isim süpetlirining peziliti we bu isimlar

peyghember eleyhissalam mundaq deydu: " allening 99 ismi bar bolup, kimki uni yadlisa, jennetke kiridu. Alle taqtur, (shunga) taqni yaxshi köridu. " (muslim: 2677)

alle ning 99 isim supati we uning izahati

alle ning 99 isim supati we uning izahati

	oqulushi	menisi
1	ellahu	heqiqi ilah
2	rehmanu	cheksiz köyün'güchi
3	errehiymu	axirette köyün'güchi
4	elmeliku	pütkül shey'ilerning xojayini
5	elquddusu	barliq nuqsandin pak
6	esselamu	möminlerge salametlik béghishlighuchi
7	elmuminu	xatirjem qilghuchi
8	elmuheyminu	barliq shey'ilerni küzütüp turghuchi
9	el'eziyzu	küchlük
10	eljebbaru	qehri ghezep qilghuchi
11	elmutekebbiru	büyüklükte yégane
12	elxaliqu	hemmini yaratquchi
13	elbariu	yoqluqtin peyda qilghuchi
14	elmusewwiru	hemme nersige süret shekil bergüchi
15	elghaffaru	kechürüm qilghuchi
16	elqahharu	hemme shey'ini tizginlep turghuchi
17	elwehhabu	köplep bergüchi
18	errezzaqu	köplep riziq bergüchi
19	elfettahu	heqliq bilen höküm qilghuchi
20	el'eliymu	hemmini bilip turghuchi
21	elqabizu	yighquchi
22	elbasitu	yayghuchi
23	elxafizu	chökürgüchi
24	errafiu yuqiri	kötürgüchi
25	elmuizzu	eziz qilghuchi
26	elmuzillu	xar qilghuchi
27	essemiy'u	hemmini anglighuchi
28	elbesiyru	hemmini körgüchi

29	elhekemu	hel qilghuchi, höküm qilghuchi
30	el'edlu	kamil adalet igisi
31	elletiyfu	köyün'güchi
32	elxebiyru	hemmidin xewerdar
33	elheliymu	mulayim, asrighuchi
34	el'eziymu	büyük, katta
35	elghefuwru	köchürgüchi
36	eshshekuwru	köp merhemet qilghuchi
37	el'eliyyu	aliy
38	elkebiyru	shanu - shewkiti buyuk
39	elhefiyzu	muhapizet qilghuchi
40	elmuqiytu	qudretlik, hemmige küchi yetküchi
41	elhesiybu	hemme nersige kubaye , hésab alghuchi
42	eljeliylu	nahayiti katta süpetke ége
43	elkeriymu	nahayiti aliyjanab, séxi
44	erreqiybu	közitip turghuchi
45	elmujiybu	ijabet qilghuchi
46	elwasiu	merhemiti keng
47	elhekiymu	hékmet bilen ish qilghuchi
48	elweduwdu	dost tutquchi
49	elmejiydu	bek ulugh
50	elbaisu	qozghighuchi
51	eshshehiydu	hemmini körüp turghuchi
52	elheqqu	mewjutluqi shekisz , ezeldinla mewjut
53	elwekiylu	wekil bolghuchi
54	elqewiyyu	küch quwwette yüksek
55	elmetiynu	bek mustehkem
56	elweliyyu	bek yéqin
57	elhemiydu	medhiyige layiq
58	elmuhsiyu	barliq shey'iler sanini mukemmel igelligüchi
59	elmubdiu	yoqtin bar qilghuchi
60	elmuiydu	qayta eslige keltürgüchi
61	elmuhyiyu	tirildürgüchi
62	elmumiytu	janni alghuchi
63	elheyyu	menggü hayat
64	elqeyyuwmu	barliq mexluqatni idare qilip turghuchi
65	elwajidu	tapquchi

66	elmajidu	aliyjanab, ulugh
67	elwahidu	yekke- yégane
68	essemedu	bihajet
69	elqadiru	hemmige küchi yetküchi
70	elmuqtediru	nahayiti küchlük
71	elmuqeddimu	ilgiri qilghuchi
72	elmuexxiru	kéchiktürgüchi
73	elewwelu	eng ewwel
74	el'axiru	menggü mewjut
75	ezzahiru	ashkara bolghuchi
76	elbatinu	mexpiy
77	elwaliyu	ige bolghuchi
78	elmutealu	büyük
79	elberru	yaxshiliq qilghuchi
80	ettewwabu	tewbini bek qobul qilghuchi
81	elmunteqimu	intiqam alghuchi
82	el'efuwwu	kechürüm qilghuchi
83	erreuwfu	köyümchan
84	malikulmulki	shahlarshahi
85	zuljelali wel'ikrami	ulughluq, büyüklük igisi
86	elmuqsitu	adil, heqqaniyetchi
87	eljamiu	jughlighuchi
88	elgheniyyu	bek bay
89	elmughniyu	bay qilghuchi
90	elmaniu	tosquchi
91	ezzarru	düshmenlirige azab- oqubet yetküzgüchi
92	ennafiu	payda yetküzgüchi
93	ennuwru	nurluq
94	elhadiyu	hidayet qilghuchi
95	elbediy'u	örneksi yoqtin barqilghuchi
96	elbaqiyu	menggü baqi
97	elwarisu	yoqalmas waris
98	erreshiydur	toghra yolgha yétekligüchi
99	essebuwru	nahayiti sewirchan

23-sual: ibadet oqumi

ibadet - til, qelb we bedenning heriketliri bilen allahqa bendichilikni

ada qilsh démektur. Kishiler musulman bolup, islam dinigha kirgendin kéyin, ulargha allah taalaning eng awwal buyrighan nersisi ibadettur. Ibadet - allah taalagha bolghan imanni namayan qilish we allah taala ata qilghan san sanaqsiz we hésabsiz németlerge shükür ada qilish yüzisidin, allah taalaning emrige itaet qilghan halda, uning buyruqini orunlash niyiti bilen qilinidu. Insanning esli tebiiti uni yoq yerdin bar qilip, uninggha türlük németlerni ata qilghan shepqetlik igisi - allah taalagha ibadet qilishni öteshke tégishlik tebiiy burch dep tonuydu.

24-sual: islamning asasiy ibadetliri

islam dinining asasiy ibadetliri besh bolup, islam dini mushu besh asasning üstige qurulghan.

1) allah taaladin bashqa étiqad we ibadet qilinishqa heqliq bolghan ilah yoq ikenlikige, muhemmed eleyhissalamning allah taala teripidin ewetilgen heq peyghember ikenlikige chin ishinip étiqad qilish we shundaq guwahliq bérish yeni imanini élan qilish.

2) herküni besh wax namazni islam dinida körsitilgen boyiche ada qilish.

3) mal-mülki zakat bérish miqdarigha yetse her yili bir qétim zakat ayriish.

4) her yili bir ay ramizan rozisni tutush.

5) iqtisadi yéterlik bolup, qudriti yetken kishining ömri ichide bir qétim beytullahni hej qilishi.

25-sual: ibadet nimilerni öz ichige alidu?

1) tepekkur bilen ibadet qilish - asman we zémindiki allahning mexluqatliri, insanning öz zatidiki allahning kamali qudretlirini körsitidighan alametler üstide pikir yürgüzüp mulahize qilish arqiliq allahning kamali qudretliri we güzel sen'etlirini tonush démektur.

2) qelb bilen ibadet qilish - héssiyat we tuyghular bilen bolidu. allah we uning peyghembirini söyüsh, ixlas qilish, allahqa teqwaliq qilish, uning yardimi we rehmitidin ümid kütüsh, ghezibige uchrashtin hezer qilish, uning hökmige we teqsimatigha razi bolush, németlirige shükür qilish, uninggha tewekkül qilish, bala - qazagha sebir qilish qatarliqlarning hemmisi qelbning ibadetliridindur.

3)til bilen ibadet qilish - qur'an oqush, allahqa hemdu sana éytish (allahni medhiyilesh), zikir - tesbih (allahning nuqsanlardin pak ikenlikini) éytish, dua qilish, tekbir (allahning ulughliqini sözlesh) - tehlil (allahtin bashqa heqiqiy ilah yoq, uning shériki hem yoq ikenlikini) éytish démektur.

4) beden bilen ibadet qilish - bedenning herikiti yaki bedenning lezzetliridin waqitliq waz kéchish arqiliq bolidu.

5) pul - mal bilen ibadet qilish - zakat, sediqe bérsh, hajetmenlerge xeyr - éhsan qilish, ilim tehsil qilish we hej - ömre üchün pul - mal serp qilsh dégenliktur.

6) janni pida qilish bilen ibadet qilish - allahning yolida jihad qilish, islam dewitini teshwiq qilish we heqiqetni qoghdash yolida janni pida qilish bilen bolidu.

7) wetendin ayrilish bilen ibadet qilish - jihad, hej - ömre we ilim tehsil qilish yolida wetendin ayrilish démektur.

26-sual: ibadetlerni orunlashqa salahiyetlik bolushning sherti

1) musulman bolush. 2) eqli jayida bolush. 3) balaghetke yetken bolush.

27- sual: balilarning balaghetke yétishi

qizlar 9 yash, oghullar 12 yashtin bashlap balaghetke yétishke qedem basidu. Qiz - oghullarning balaghetke yétishining eng axirqi pellisi 15 yash bolup, ular 15 yashqa tolushtin burun ularda balaghetke yetkenlikning alametliri körülse, körülgen shu kündin bashlap ularning ibadetlerni orunlash burchi bashlinidu we qilghan yaxshi we yaman ishliri üchün sawab we gunahlar yézilishiqa bashlaydu. Eger ular 15 yashqa toshqandin kéyinmu ularda balaghetke yetkenlikning alametliridin héchbiri körülmise, ular 15 yashqa kirgen künidin bashlapla balaghetke yetken bolup hésabliniidu.

28-sual: balilarning balaghetke yetkenlikining alametliri

qizlarning balaghetke yetkenlikining alamiti ulardin normal ayallargha oxshash ayliq adetning kélishke bashlishi (heyz körüshi), oghullarning ihtilam bolushi (spérmining shehwet bilen étilip chiqishi) dur.

29-sual:sheriet istilahliri

ibadetke salahiyetlik bolghan her qandaq kishining bilishi zörür bolghan sheriet istilahliri yette bolup, ular : perz, wajib, sünnet, haram, mekruh tehrimi, mekruh tenzihi, mubahtur.

30-sual: perz we uning hökmi

perz uning buyrulghanliqi qur'an kerim we mutewatir (rastinla muhemmed eleyhissalamdin kelgenliki bir top jamaet teripidin birxil ibare bilen riwayet qilinip, shübhisiz derijide ispatlan'ghan) hedislerning éniq we keskin delilliri bilen békitilgen emeller démektur. Mesilen : qur'an kerimning delilliri bilen békitilgen besh wax namaz, zakat, roza we hej qatarliqlargha, mutewatir hedislerning delilliri bilen békitilgen namazda qur'an oqush we bashqilargha oxshash emeller.

Perzning hökmi : uni orunlash zörürdur. Orunlighan kishi sawab tapidu. Uninggha ehmiyet bermigenliktin orunlimighan kishi allah taalaning aldida qattiq gunahkar bolidu we özini axiretning azabigha tutqan bolidu. Uning perz ikenlikige inkar qilghan kishi kapir bolidu.

31-sual: perzning türi

perz ikki türlük bolidu. Ularning biri, perz eyin, yene biri, perz kifayedur. Perz eyin - musulmanlardin her bir shexsning biwasite özi orunlishigha buyrulghan perz démektur. Mesilen : besh wax namaz oqush, haram we yaman ishlardin yiraq bolushqa oxshash her bir shexsning özige buyrulghan emellerdur. Perz eyin dep atalghan emellerni musulmanlardin her bir shexsning özi orunlishi sherttur. Bashqilarning orunlap qoyushi bilen ada tapmaydu.

Perz kifaye omumiy musulmanlarning üstige buyrulghan perzdur. Mesilen : allah yolida jihad qilish, kishilerge nesihet qilip, ularni yaxshi ishlargha buyrup, yaman ishlardin tosush, dini ilim yaki pen téxnika saheliridin qaysibiride mutexessis bolush, jinaza namizigha qatnishish qatarliqlargha oxshash emellerdur. Perz kifaye bolghan ishlar gahida perz eyn'gha aylinip qalidu. Mesilen : melum bir mehellide yaki birer sheherde bir kishidin bashqa dinning ehkamlirini bilidighan adem chiqmisa, xelqqe wez - nesihet qilip, ularni toghra yolgha chaqirish shu ademning üstige perz eyn bolup belgilinidu. Shuningdek, birer ilim

saheside oqup mutexessis bolush adette perz kifaye bolup, melum bir ilim saheside oqushqa tallan'ghanlar üchün shu sahede oqush perz eyn'gha aylinidu. Perz kifaye emellirini musulmanlar ammisidin bir türküm kishilerning orunlishi bilen orunlimighanlarning üstidiki bu perzni orunlash burchi ada tapidu. Eger musulmanlardin héchbirsi bu perzni orunlimighan bolsa, pütün musulman ammisi gunahkar bolidu we terk qilin'ghan bu perz üchün hemmisi jawapkarliqqa tartilidu.

32-sual: wajib we uning hökmi

wajib, buyrulghanliqi qur'an kerim delilliri bilen ispatlan'ghan bolsimu, shu mesilige nisbeten dalaliti keskin bolmighan ayetler we gheyri mutewatir (muhemmed eleyhissalamdin kelgenliki bir yaki ikki sahabe teripidin riwayet qilin'ghanliqi seweblik, keskin delil ispatlar qataridin orun alalmighan) hedisler bilen békitilgen emeller démektur. Mesilen : qurbanliq qilish, fitir sediqisi, héyt namazliri, witir namizi qatarliqlar. Wajibni orunlash xuddi perzge oxshash zörürdur. Wajib emellerni orunlighan kishi sawab tapidu. Uni terk etken kishi perzni terk etkenning gunahidin bir derijide töwen gunahkar bolidu. Wajibqa inkar qilghan kishi kapir bolmaydu, belki qattiq gunahkar bolidu.

33-sual:sünnet we uning türliri

sünnet peyghembirimiz hezriti muhemmed eleyhissalamning sözliri, ish paaliyetliri, emel ibadetliri we bashqilardin sadir bolghan ishlardin sherietke oyghun kélidighanlirini muwapiq körgenliri démektur. Sünnetning yene bir menisi peyghember eleyhissalam perz, wajib emellerning sirtida qilghan we biznimu qilishqa tewsiye qilghan ibadetlerdur. Mesilen : besh wax namazning sünnetlirini oqush, taharet alghanda miswak qollinishqa oxshighan emeller. Sünnet ikki türlük bolidu : ularning biri, tekitlik sünnet, yene biri, tekitsiz sünnettur. Tekitlik sünnet peyghember eleyhissalam hemishe orunlashqa adetlen'gen we özürsiz qet'iy terk etmigen emeller démektur. Mesilen : besh wax namazning sünnetlirini oqush, taharette miswak qollinishqa oxshash emeller. Tekitlik sünnet bolghan emellerni orunlighan kishi sawabqa érishidu. Terk etken kishi gunahkar bolmaydu. Biraq allahning kayishigha uchrash xewpi bar.

Tekitsiz sünnet peyghember eleyhissalam orunlashqa adetlenmigen bolup, gahida orunlighan, gahida özürsiz terk etken emeller démektur. Mesilen : esir namizining perzidin burunqi töt rek'et sünnetni oqushqa oxshash emeller. Tekitsiz sünnet bolghan emellerni orunlighan kishi sawabqa érishidu, terk etken kishi gunahkar bolmaydu. allah taalaning kayishighimu uchrimaydu.

34-sual:haram we uning hökmi

haram uning qet'iy türde men'i qilin'ghanliqi qur'an kerim we mutewatir hedislerning delilliri bilen shübhisiz we keskin halda ispatlan'ghan ishlar démektur. Mesilen : zina qilish, haraq ichish, ösüm yéyish qata rliqlargha oxshash gunahlar. Haram qilin'ghan ishlarni qilghan kishi qattiq gunahkar bolidu. Tewbe qilip qaytmisa dozaxning azabigha duchar bolidu. Haramlarni terk etken kishi sawabqa érishidu. Haramni halal sanighan kishi kapir bolidu.

35-sual:mekruh tehrimi we uning hökmi

mekruh yaqturulmaydighan ish dégenlik bolup, mekruh tehrimi men'i qilin'ghanliqi gheyri mutewatir hedisler arqiliq ispatlan'ghan ishlar démektur. Mekruh tehrimi haram terepke éhtimali küchlükrek bolghan ishlardur. Mesilen : taharet alghanda suni israp qilish yaki normaldin az qollinish, namazda turghanda közini yomuwélish yaki uyaq buyaqqa qarash qatarliqlargha oxshash ishlar. Emma ijtimaiy turmushta bolsa, bashqilarning sodisining üstige soda qilish (yeni bashqilarning sodisini buzush) , bashqa biri nikahlanmaqchi bolghan ayalgha uning iznisiz nikahliniwélish qatarliqlargha oxshash ishlar. Mekruh tehrimini ishligen kishi haramni ishligendin bir derije töwenrek gunahkar bolidu. Uni terk etken kishi sawabqa érishidu. Mekruh tehrimini halal sanighan kishi kapir bolmaydu. Belki gunahkar bolidu.

36-sual:mekruh tenzihi we uning hökmi

mekruh tenzihii - men'i qilin'ghanliqi gheyri mutewatir hedisler bilen békitilgen ishlar démektur. Mekruh tenzihii halal terepke éhtimali küchlükrek bolghan ishlardur. Mesilen : ammiwi sorunlargha we mesjidlerge bérip turidighan kishilerning xam samsaq we xam piyazgha oxshash hid buyi yéqimsiz nersilerni istémal qilghinigha oxshash ishlar.

Mekruh tenzihini ishligen kishi gunahkar bolmaydu. Emma uni terk étish ewzeldur.

37-sual: mubah we uning hökmi

mubah uni qilish yaki terk étish her kishining öz ixtiyarigha tapshurulghan ishlar démektur. Mesilen : yéyish ichsh, olturush qopushlargha oxshash ixtiyariy ishlar. Mubah bolghan ishlarni ishlesh yaki terk étish bilen héchqandaq gunah yaki sawab bolmaydu. Mubah ishlarni yaxshi niyet bilen ibadet qatarigha ötküzgili bolidu. Mesilen : allah taalaning buyrighanlirini orunlash we ibadetlerde paaliyetchan bolush niyiti bilen yéyish we ichish, méngini yaxshi dem aldurush arqiliq allah taalaning emrlirini téximu yaxshi orunlash niyiti bilen uxlash we ten saqliqini saqlash arqiliq sheriet körsetmilirini yaxshi orunlash niyiti bilen ten heriket qilish qatarliq ishla rning hemmisi ibadetke yatidu we bu ishlargha allah taala öz pezlidin choqum ibadetning sawabini béridu.

38-sual: shert we jaiz

shert - birer emelning emelge éshishi üchün mewjud bolushi shert qilin'ghan, emma shu emelning mahiyitidin sanalmaydighan nerse démektur. Mesilen : taharet namazning shertidur. Taharet bolmisa namaz oqughili bolmaydu. Biraq taharet namazning qataridin sanalmaydu.

Jaiz - durus yeni qilsa bolidu, dégenliktur. Mesilen : namaz oquydighan jayda nijaset bolsa, uni tazilap, esirini yoqitish arqiliq bu "durus " jayda namaz oqush jaiz dégenlik.

39-sual: islamda waqti belgilenmigen eng chong ibadetler

islamda waqti belgilenmigen eng chong ibadetler ikki bolup, ularning biri, emr - merup, wez - nesihet, yene biri allah yolida jihad qilishtur.

40-sual: emr-merup

emr - merup - islamni teshwiq qilish arqiliq kishilerni yaxshiliqqa chaqirish, wez nesihet - kishilerge axiretni yadlandursh arqiliq ularni yaman ishlardin qayturush dégenliktur.

41-sual: emr-merupning hökmi

kishilerge qudritining yétishche emr - merup, wez - nesihet qilish,

her bir musulmanning yeni: er bolsun, ayal bolsun, alim bolsun, jahil bolsun her bir shexsning diniy burchidur. Sheriet stémali boyiche éytqanda, perz eynidur. Emr - merup, wez - nesihet qilish islam millitige xas alahide bir xislettur.

Peyghember eleyhissalam kishilerge emr - merup, wez - nesihet qilishning herqandaq musulman'gha perz ikenlikini bayan qilip mundaq deydu: " kimki bir yaman ishni körse, uni qoli bilen özgertsun. Undaq qilalmisa, tili bilen özgertishke tirishsun. Undaqmu qilalmisa, dilida u ishni yaman körsun. Mana bu, imanning eng ajiz halitidur. "

42-sual: jihadning hökmi

allah yolida jihad qilish - perzkupayedur, yeni: herbir musulmanning üstige emes, belki pütün musulmanlar ammisining üstige buyrulghan perz bolup, musulmanlar ammisidin bir türküm kishilerning uni urunlishi bilen bu perz bashqilarning gerdinidin saqit bolidu. Emma jihad bezi sharaitlarda perz eyn, yeni xuddi besh wax namazgha oxshash herkim özi béwasite orunlashqa buyrulghan perz bolup teyin tapidu.

43-sual: jihadning perz eyin'ge aylinishi

jihad töwendiki üch türlük ehwalda perz eyn'ge özgiridu:

1 - jihadqa teyinlinip mujahidlarning sépige qoshulup bolghan kishi üchün jihad qilish perz eyndur.

2 - musulmanlar turiwatqan rayon yaki döletke düshmenler bésip kirgen waqitta, pütün musulmanlargha jihad qilish perz eyn bolup teyin tapidu. Bu waqitta jihadqa chiqmighan kishi allahning aldida qattiq gunahkar bolidu.

3 - hakim yaki imam (yeni islam dölitining hakimi yaki xelipisi) melum shexslerni jihadqa chiqishqa belgiligen waqitta, belgilen'gen shexsler üchün jihad qilish perz eyndur.

44-sual: jihadning meqsidi

jihad qilsh köpligen aliy meqsetler we ulughwar hékmetler üchün buyrulghan, bularni töwendiki üch meqsetke qisqartishqa bolidu.

1 - islam eqidilirini xeterlik küchlerdin himayet qilsh.

2 - din düshmenlirining tajawuzchiliqigha reddiye bérish

3 - musulmanlarning diyarlirini tashqi küchlerdin mudapie qilish

45-sual:gunah mesiyet we uning türi

gunah insanlardin sadir bolidighan gunah - mesiyetler we qilmishlardin ibaret. Gunah, allahning heqqige qarshi ishlen'gen gunah - mesiyetler we mexluqatqa qarshi ishlen'gen qilmishlar, dep ikkige bölünidu: allahning "qil" we "qilma" dégen emr - permanlirigha xilapliq qilish uning heqqige qarshi gunah sadir qilghanliq bolidu.

Mexluqatni, xususen insanlarni ziyan - zexmetlerge uchritish, ulargha zulum qilish, ularning heqlirini yewélish we ularning abroylirini töküsh qatarliq qilmishlar, ularning ziyan - zexmetke uchritilmastin behuzur yashashtin ibaret tebiiy heqqige tajawuz qilghanliq bolidu.

48-sual: allah taalaning heqqige qarshi ishlen'gen gunah - mesiyetlerning tewbisining qobul bolush sherti

allah taalaning heqqige qarshi ishlen'gen gunah - mesiyetlerning tewbisi töwendiki üch shert bilen qobul qilinidu. Ular:

1 - burun qilghan gunah - yaman ishlirigha pushayman qilish.

2 - gunah - yaman ishlardin qet'iy qol üzüsh.

3 - burun qilghan gunah - yaman ishlarni qayta qilmasliqqa chin irade baghlash.

49-sual: insanlarning heqqige qarshi ishlen'gen gunah - mesiyetlerning tewbisining qobul bolush sherti

insanlarning heq - hoquqlirigha qarshi ishlen'gen zulum, heqsizliq, düshmenlik, haramxorluq we bashqa yamanliqlarning tewbisi, yoqiriqi üch shert bilen birlikte, 4 - shert heqsizliq qilin'ghuchi yaki tajawuz qilin'ghuchidin kechürüm sorash, heqqi bolsa uni qayturup bérip, heq igisini razi qilish bilenla qobul qilinidu. Chünki allah öz heqqige qarshi ishlen'gen gunah - mesiyetlerning tewbisni yuqriqi üch shert bilen qobul qilidu. Emma kishilerning heq - hoquqlirigha qarshi ishlen'gen qilmishlarning tewbisini, yamanliq qilin'ghuchi we heq igisi razi bolup ötmigiche, allah qobul qilmaydu we ötmeydu. Mana bu, allahning adalitidur.

50-sual: peyghemberler we ularning wezipisi

peyghemberler - allahning insanlar arisidin tallap chiqirip, öz teripidin ulargha ewetken elchiliridur. Peyghemberler barliq eyib - noqsan

we kemchiliklerdin elwette pak, mesum zatlardur, ularning her bir ish - izliri pütün insaniyiet üchün aliy pezilet we güzel exlaqlargha ülgidur.

Peyghemberler insanlargha allahning dinini yetküzüsh arqiliq ularni toghra yolgha bashlash we gunah - yaman ishlardin qayturup yaxshi emellerge chaqirish üchün ewetilgen.

51-sual: qur'an kerimde isimliri tilgha élin'ghan peyghemberler

insanlar yaritilghandin béri nurghun peyghemberlerning kelgenliki melum. Emma ularning hemmisining isimliri tepsiliy bayan qilinmighan, qur'an kerimde peqet 25 peyghemberning isimliri tilgha élin'ghan.

Ular: adem, idris, noh, hud, salih, ibrahim, lut, ismaiyl, is'haq, yequb, yüsüp, eyyub, shueyb, musa, harun, dawud, sulayman, yunus, ilyas, elyese, zulkifl, zekeriya, yehya, iysa we muhemmed eleyhissalamlardur.

52-sual: möjizining menisi

möjize sözi lughet étibari bilen - kishilerni uninggha oxshaydighan birini ijad qilishtin ajiz qaldurghuchi birdinbir xariqi adet ish dégenni ipadileydu. Möjizining sheriet istémalidiki menisi - insanlarni toghra yolgha bashlash wezipisini öz üstige alghan halda, allah teripidin ewetilgen peyghemberlerning, özlirining rastinla allahning elchiliri ikenliklirini kishilerge ispatlap bérishliri üchün, ulargha allah ata qilghan delil, ispat we pakit démektur.

53-sual: eng awalqi we eng axirtqi peyghember

peyghemberlerning eng awwalqisi insanlarning atisi hezriti adem eleyhissalam we eng axirqisi hemde samawiy dinlarning peyghemberlikini tamamlighuchi, bizlerning peyghembirimiz hezriti muhemmed eleyhissalamdur. Muhemmed eleyhissalamdin kéyin peyghember kelmeydighanliqi we uning peyghemberlerning eng axirqisi ikenliki munazire qobul qilmaydighan birdinbir heqiqettur. Chünki muhemmed eleyhissalam allah teripidin kelgen pütün samawiy dinlarning eng axirqi peyghembiridur. Uning bilen peyghemberlik tamamlan'ghan.

54-sual:peyghemberlerge iman keltürüsh nimilerni öz ichige alidu?

Peyghemberlerge iman keltürüsh töwendiki 4 mesilige iman

keltürüshni öz ichige alidu.

1 - peyghemberlerge kelgen dinlarning allah taala teripidin kelgen heq dinlar ikenlikige we peyghemberlerning hemmisige birdek iman keltürüsh. allahning peyghemberlirining birersige inkar qilghanliq, ularning hemmisige inkar qilghanliq hésablinidu.

2 - qur'an kerimde isimliri bayan qilin'ghan 25 peyghemberge we ularning arsidiki noh, ibrahim, musa, iysa we muhemmed eleyhissalamlardin ibaret iradilik peyghemberlerge tepsiliy; qur'an kerimde isimliri bayan qilinmighanliqtin, isimliri bizge melum bolmighan pütün peyghemberlerge ijmaliy iman keltürüsh.

3 - peyghemberlerning - ulardin sadir bolghanliqi éniq bilinip ispatlan'ghan - xewerlirige chin ishinip iman keltürüsh.

4 - bizge ewetiilgen peyghember - muhemmed eleyhissalamning sheriitige emel qilish.

55-sual: rohiy alemler dégen néme?

Rohiy alemler - insanlar idrak qilalmaydighan gheybiy alemler démektur. Kainattiki shey'iler ikki türlüktur. Ularning biri, insandiki héssiiy ezalar arqiliq bilgili bolidighan shey'iler bolup, ular: adem, haywan, tagh, derya, térim, derex we bashqa her qandaq maddiy shey'iler, yene biri, héssiy ezalar arqiliq bilglii bolmaydighan shey'iler bolup, ular: perishtiler, jinlar, sheytanlar we bashqilar. Buxil shey'ilerni insanlar héssiy ezaliri bilen idrak qilalmighanliqliri üchün, bular gheybiy alemler yaki rohiy alemler, dep atilidu.

56-sual:perishtiler we ulargha iman keltürüsh

perishtiler - rohiy alemdur. Ular körünmeydighan dunyaning birqismi. Mahiyet jehette, ularda birer nerse istémal qilish yoq hemde uxlashqimu mohtaj emes. Ularni er yaki ayal déyilmeydu. Perishtilerde, insan we haywanlarda bolghinidek, shehwaniyliq yoqtur. Perishtilerge iman keltürüsh imanning asasliq maddiliridin biridur. Ulargha inkar qilish kuprining jümlisidindur.

57-sual:perishtilerge iman keltürüsh nimilerni öz ichige alidu?

1 - ularning barliqigha ishinish. Chünki, perishtilerning bar ikenlikige

ishinish islam dinining asasliq eqidiliridin sanilidu.

2 - jibriil, israfil, mikail we ezraillargha oxshash bizlerge isimliri melum bolghan perishitlerge tepsiliy, isimliri bizlerge melum bolmighan jimi perishtilerge ijmaliy iman keltürüsh.

3 - jibrailgha oxshash bizge süpetliri melum bolghan perishtilerning süpetlirige iman keltürüsh.

4 - perishtilerning allah teripidin tapshuriwalghan wezipiliri we emelliridin bizge melum bolghanlirigha ishinish.

58-sual: töt chong meshhur perishtining wezipiliri

perishtilerning meshhurliri: jibrail, ezrail, mikail we israfil eleyhissalamlardur. Jibriilning wezipisi, allah bilen uning peyghemberliri otturisida elchilik qilish. Ezrailning wezipisi, ejeli toshqanlarning janlirini élish. Mikailning wezipisi, allahning emri bilen shamallarni qozghash arqiliq bulutlarni heriketlerndürüp, zéminning allah xalighan jaylirigha yamghurlarni yaghdurush. Israfilning wezipisi, qiyamet qayim bolush aldida, birinchi qétimliq sürge püwlesh arqiliq bu dunya hayatining axirlashqanliqini we axiret alimi bashlan'ghan künide, ikkinchi qétimliq sürge püwlesh bilen insanlar tirildürülüshke bashlighanliqini élan qilishtur.

59-sual:perishtilerning yaritilishi we xaraktéri

insanlar tupraqtin yaritilghan bolsa, perishitiler "nur" (yeni yoruqluq) din yaritilghan.

Perishtilerning xaraktéri - allahqa mutleq itaet qilishtin ibarettur. Ularda kemchilik ötküzüsh we allahqa asyiliq qilish yoqtur. allah perishtiler toghriliq mundaq deydu: " i möminler! Özünglarni we bala - chaqanglarni insan we tashlar yéqilghu bolidighan, rehim qilmaydighan qattiq qol perishtiler muekkel bolghan dozaxtin saqlanglar, u perishtiler allahning buyruqidin chiqmaydu, némige buyrulsa shuni ijra qilidu " [tehrim sürisi 6 - ayet].

60-sual:perishtilerning wezipiliri we makani

perishtilerdin her birining allah teripidin tapshurulghan ayrim wezipiliri bardur. Ularning beziliri bendilerning yaxshi - yaman emellirini xatirlesh bilen meshghul bolsa, beziliri insanlarni kéche - kündüzning balayi

- apetliri we xewp - xeterliridin muhapizet qilish bilen meshghuldur. Beziliri bendilerning janlirini qebzi roh qilish bilen meshghul bolsa, beziliri ölgenlerdin soraq - soal qilish bilen meshghuldur. Ularning beziliri qur'an uqulghan, allah yad qilin'ghan urunlargha we mesjidlerge bérip ulargha sami bolush bilen meshghul bolsa, beziliri hemishe allahqa sejde qilish arqiliq allahni medhiyilesh bilen meshghuldur. allahning belgilimisi boyiche, perishtilerning köp qismi asmanlarda turup allahning emr - permanlirini ijra qilsa, ularning bir qismi zéminda yürüp allahning boyruqlirini yürgüzidu. Démek, ular asmanlar bilen zémin arsida allahqa itaet qilish yolida seyr qilidu.

61-sual:jinlar qandaq mexluq?

Jinlar - perishtilerge oxshash gheybiy alemlerdin bolup, perishtilerni körgili bolmighandek, ularnimu körgili bolmaydu. Jinlarning barliqigha ishinish imanning asasliq maddiliridin bolmisimu, ularning barliqigha ishinish imanning kéreklik maddiliridin biri, inkar qilish kuprining jümlisidin sanilidu. Chünki, qur'an kerimde jinlarning barliqi ochuq bayan qilin'ghan. Ularning barliqigha inkar qilish qur'an kerimning xewerlirige inkar qilghanliqtur. Qur'an kerimning xewerlirige inkar qilghan kishi kapir bolidu.

62-sual:jinlarning yaritilishi

perishtiler yoruqluqtin yaritilghan bolsa, jinlar ot yalqunidin yaritilghan. allah jinlarning yaritilishi toghriliq mundaq deydu: "jinlarni ilgiri tütünsiz ot yalqunidin yaratqan iduq" [hijr 27 - ayet]. Bu ayettin jinlarning ot yalqunidin yaritilghanliqi we ularning insanlardin borun yaritilghanliqi ipadilinidu.

63-sual:jinlarning xarektiri hem wezipisi

jinlarning xaraktérimu insanlarning xarektérige oxshashtur, yeni ularning arisida insanlargha oxshash musulman, yaxshi teqwalarmu, yaman, gunahkar, asiylarmu bardur. allah jinlarning sözlirini hékaye qilip mundaq deydu: "bizdin musulmanlar we heq yoldin chiqquchilarmu bar, musulman bolghanlar toghra yolni izdégen bolidu" [jin sürisi 14 - ayet]. Jinlarmu qiyamet künide insanlargha oxshash budunyadiki barliq yaxshi - yaman qilmishliridin elwette jawabkarliqqa tartilidu. Ularning arsidinmu yaxshi ishlarni qilip allahni razi qilghanliri sawabqa érishkinidek, yaman

ishlarni qilip allahqa asiyliq qilghanliri azabqa duchar bolidu. Chünki ularmu insanlargha oxshash allahqa ibadet qilishqa chaqirilghan we ibadet üchün yaritilghan mexluqattur. allah bu heqte mundaq deydu: "jinlarni, insanlarni peqet manga ibadet qilish üchünla yarattim" [zariyat 56- ayet]. Jinlarmu insanlargha oxshash gheyblerni bilmeydu.

64-sual: sheytanlar qandaq mexluq?

Sheytanlar - jinlardin kélip chiqqan kapirlar bolup, ular insaniyetning esheddi düshminidur. Sheytanlar hemishe insanlarni toghra yoldin azdurush üchünla tirishidu. Sheytanlarmu jinlargha oxshash jisimsiz mexluqat bolup, ularni körgili bolmaydu. Emma ular bizlerni köridu. Sheytanlar herqandaq yollar bilen insanlarni toghra yoldin azdurup, özlirining teweliridin qiliwélishqa tirishidu. Shunga allah insanlarni sheytanlarning sherridin (yamanliqliri) saqlinishqa we allahtin ularning sherridin panah tileshke chaqiridu.

65-sual: iblis qandaq mexluq? Iblis nime üchün insanlargha düshmenlik qlidu?

Iblis - sheytanlarning atisi. U jinlardin kélip chiqqan rezil mexluqtur. allah iblisning kélip chiqishi heqqide toxtilip: "iblis jinlardin idi" deydu. [kehf sürisi 50 - ayet].

Iblis - eng esheddi kapir bolup, uning kapir bolup kétishining sewebi mundaq: allah adem eleyhissalamni yaritip bolghinidin kéyin, iblisni pütün perishtiler bilen birlikte adem eleyhissalamgha hörmet bildürüsh üchün sejde qilishqa boyrughanda, hemme perishtiler sejde qilsa, iblis tekebburluq qilip allahning buyruqini beja keltürmeydu. Bu sewebtin allah uni öz himayisidin qoghlap, kapirlarning qataridin qiliwétidu. Iblis adem eleyhissalamning sewebi bilen allahning lenitige uchrap, kapir bolup ketkini üchünla, adem eleyhissalamning esheddiy düshminige aylinidu. Netijide, uni azdurup, uning jennettin chiqip kétishigimu sewebchi bolidu. Shundin bashlap iblisning ewladliri bolghan sheytanlarmu adem eleyhissalamning ewladliri bolghan insanlargha menggülük düshmen bolup kelmekte.

66-sual: sheytanlarning barliqini qandaq bilimiz?

Sheytanlarning barliqigha ishinish imanning asasliq maddiliridin

bolmisimu, ularning barliqi qur'an kerimde bayan qilin'ghanliqi üchün, ularning barliqigha ishinish imanning kéreklik maddiliridin biri, inkar qilish kuprining jümlisidindur.

67-sual: sheytanlarning xarektiri

sheytanlarning xaraktéri - pütünley yamanliqtin ibaret bolup, sheytanlar herxil yollar bilen insanlarning köngüllirige yamanliqning, azghunliqning weswesilirini séliish arqiliq, ularni toghra yoldin azdurushqa tirishidu. allah bu heqte mundaq deydu: "sheytan heqiqeten silerge düshmendur. Uni düshmen tutunglar. Sheytan özining tewelirini ehli duzaxtin bolushqa chaqiridu" [fatir sürisi 6 - ayet].

68-sual: sheytanlar kimlerni azduralaydu, kimlerni azduralmaydu?

Sheytanlar allahning taitidin yiraqlashqan, imani ajiz, iradisi mustehkem bolmighan kishilerni azdurup kételeydu. Emma hemishe allahning itaitide bolghuchi, teqwadar, iradilik we ixlasmen zatlarni sheytanlar héchbir yol bilen azdurup kételmeydu. allah taala sheytanlarning atisi iblisning buheqtiki iqrarini hékaye qilip mundaq deydu: "(iblis éyttiki) izziting bilen qesemki, ularning hemmisini choqum azdurimen, ulardin peqet tallan'ghan bendiliringla buningdin mustesna (yeni ularni azduralmaymen)" [sad sürisi 82 - 83 - ayetler].

69-sual: sheytanlar nime üchün yaritilghan?

allahning tallan'ghan bendiliri imani kamil, teqwadar, iradilik we ixlasmen zatlardur. Bu dunya imtihan dunyasi bolup, yamanliq bolmisa yaxshiliqning qedir - qimmiti bilinmeydu. Shunga allah jennetni yaritish bilen birge duzaxnimu yaratqan. Chünki duzax bolmisa jennetning qedir - qimmiti bilinmeytti. Shunga allah öz hékmitige asasen insanlarni bu imtihan dunyasigha ewetish bilen birge ularning ziyinigha sheytanlarnimu ewetken we sheytanlargha insanlarni azdurush qabiliyitini bergen.

70-sual: allah teripidin chüshürülgen kitablarning meqsidi

allahning kitabliri - allah peyghemberlerge chüshürgen muqeddes kitablardur. Ular samawiy kitablar dep atilidu. allah bu kitablarni - peyghemberlerning wasitisi arqiliq insanlarni yaman yollardin qayturup , bir allahqila ibadet qilishtek toghra yolgha bashlap, ularni dunya we

axiretning saadetlirige érishitürüsh üchün chüshürgen.

71-sual: allah teripidin chüshürülgen kitablarning mezmunliri

allah chüshürgen kitablarda, kainatning yaratquchisi we uning perwish qilghuchisi yalghuz allah ikenliki we allahtin bashqa ibadetke heqliq bolghan mebud berheq yoq ikenlikining bayani, insanlarning dunya we axiretlik saadetliri üchün kéreklik mesililer, ilgiriki peyghemberler we ummetlerning qissiliri, hertürlük paydiliq wez - nesihetler, axiret alemining xewerliri, dua we ibadetlerning usul we sistémliri, ijtimaiy we kishilik hayatning qanun, prinsipliri qatarliqlar sözlen'gen.

72-sual: allah teripidin chüshürülgen töt chong kitab

peyghemberlerning hemmisige kitab chüshürülgen emes, belki ularning az qismigha kitab chöshürülgen bolsimu, köpinchisige allahtin wehiyla kéletti. Ular allahtin kelgen wehiyning rohini ummetlirige yetküzüsh arqiliq, ularni din'gha dewet qilatti. allah teripidin chöshürülgen kitablar qur'an kerimning bayan qilishi boyiche töwendikilerdin ibaret:

1 - tewrat - musa eleyhissalamgha chöshürülgen.

2 - zebur - dawud eleyhissalamgha chöshürülgen.

3 - injil - iysa eleyhissalamgha chöshürülgen.

4- qur'an - muhemmed eleyhissalamgha chöshürülgen.

73-sual: allah teripidin chüshürülgen bashqa kitaplar

peyghember eleyhissalamning hedislirige köre, yoqiriqilardin bashqimu bezi peyghemberlerge samawiy kitablar chöshürülgenliki melum. Ular töwendikilerdin ibaret: adem eleyhissalamgha 10 betlik, ibrahim eleyhissalamgha 10 betlik, shish eleyhissalamgha 50 betlik, idiris eleyhissalamgha 30 betlik kitablar chöshürülgen.

74-sual: wehiyning menisi

wehiy sözining lughettiki menisi - ilham démektur. Emma wehiyning sheriet istémalidiki menisi: allahning peyghemberge béwasite yaki perishtining wasitisi bilen söz qilishi démektur.

allahning peyghemberlerning wasitisi bilen insanlarni toghra yolgha bashlash üchün ulargha kitablarni chüshürgenliki we bu kitablar arqiliq insanlargha toghra yolni körsitip, ularni uninggha chaqirghanliqi, ularni

yaman yollardin tosup uning aqiwitidin agahlandurghanliqi heq we rasttur.

75-sual:allahning kitablirigha iman keltürüshning mezmunliri

allahning kitablirigha iman keltürüsh töwendiki 4 mesilige ishinip étiqad qilishni öz ichige alidu:

1 - peyghemberlerge kelgen samawiy kitablarning rastinla allah teripidin chöshürülgen heq kitablar ikenlikige chin ishinish.

2 - allah taala bizge isimlirini bildürgen qur'an, tewrat, injil we zebur qatarliq samawiy kitablargha tepsiliy; isimliri bizge melum bolmighanlirining hemmisige ijmaliy iman keltürüsh.

3 - qur'an kerimning pütün xewerlirige we bashqa samawiy kitablarning özgertilishtin saqlinip qalghan xewerliridin qur'anning tesdiqlighanlirigha ishinip, uni tesdiq qilish.

4 - samawiy kitablarning emeldin qaldurulmighan ehkamlirigha emel qilish.

76-sual:allahning kitablirigha iman keltürüshning paydiliri

allahning kitablirigha iman keltürüshning eng chong paydisi imanning toluqlinishidur. Chünki allahning kitablirigha iman keltürmigen kishining imani toluqlanmaydu. Netijide, musulman bolalmaydu. Mundin bashqa paydilirimu köptur. Ulardin:

1 - allahning herqandaq bir qewmge peyghemberlerning wasitisi bilen kitablarni chüshürüp, ularni dunya we axiretning saadetlirige bashlighanliqini tonup, allahning insanlargha qilghan rehmet we shepqetlirini bilish we uninggha layiq shükür ada qilish.

2 - allahning kitabliridiki ilahiy desturlargha emel qilish arqiliq dunya we axiretning saadetlirige érishish.

3 - allahning her qewmge ularning ehwaligha munasib halda sheriet belgiligenlikidiki ulugh hékmitini tonush.

4 - allahning yuqiriqi németlrige layiqida shükür ada qilish.

77-sual:qur'an kerimning ilgiriki samawiy kitablardin artoqchiliqi

qur'an kerimning ilgiriki samawiy kitablardin artoqchiliqi köptur,

emma biz bu yerde qur'anning 7 alahidilikinila bayan qilsaq shu yéterlik dep oylaymiz. Ular töwendikiche:

1 - qur'an kerimdin bashqa samawiy kitablarning hemmisi insanlar teripidin dégüdek özgertilish we bormilnishlargha uchrighan. Netijide, ularning allahtin chüshürülgen esli yoqalghan.

2 - qur'an kerim - samawiy kitablarning eng axirqisi bolup, u, ilgiriki samawiy kitablarning eslisini étirap qilghuchi we mezkur kitablardiki ilahiy telimatlar we sheriet hökümlirining özgertilmey qalghanlirini küchke ige qilghuchi hem tesdiq qilghuchidur.

3 - qur'an kerim héchqandaq bir ilmiy heqiqetke zit kelmeydu. Belki uning bilen tamamen maslishidu. Zamanimizda meydan'gha kelgen ilmiy heqiqetler buni ispatlimaqta.

4 - qur'an kerim - muhemmed eleyhissalamning birdinbir daimliq möjizisidur.

5 - qur'an kerimning hökümliri ta qiyametkiche dawam qilidu we qet'iy özgertilmeydu.

6 - qur'an kerim - oqush we yadlashqa tolimu ungay kitabtur. U, tilgha éghir söz- kelimilerdin elwette xaliydur.

7 - qur'an kerim - uning ehkamliri bilen emel qilinidighan, tilawiti bilen ibadet qilinidighan alahide bir desturdur.

78-sual: teqdirning menisi

kainat we kainattiki barliq shey'iler texminen heriket qilmaydu, kainatta birer ish tasadipi yaki ehmiyetsiz peyda bolup qalmaydu. allahning ilmi, ishlar yüz birishtin ilgiri bileleydighan ezeli bilishdur. allah taala u ishlarning zamani, orni, miqdari, shekli, xususiyetliri, süpetliri we ehwalini teqdir qildi. U ishlarni (yeni kainatta yüz biridighan ishlarni) yézip xatirlidi, héchqandaq bir nersini untup qalmidi. U ishlar allahning iradisi we qudirti bilen allah teqdir qilghan shekilde yüz biridu yaki peyda bolidu. allah taalaning bir nersini teqdir qilshining menisi, töt heqiqetni ispatlashni öz ichige alidu.

Birinchi: allah taala ishlarni peyda bolushtin yaki yüz birishtin ilgiri bilidu, allahning ilmidin héchqandaq bir nerse qéchip qutulalmaydu. allah ishlarni sadir bolushtin ilgiri, qandaq sadir bolidighanliqi, qachan we

qeyerde sadir bolidighanliqini bilidu.

Ikkinchi: kainatta sadir bolidighan nersilerning hemmisi allahning ötkür xahishi we iradisi bilen sadir bolidu. Ish heriket élip barghan yaki söz qilghan kishi bu dairidin chiqip kitelmeydu.

Üchinchi: kainatta her bir nerse allahning mexluqidur, allahning qudirtining tesiridur, yartish ishlirida allahning shiriki yoq.

Tötinchi: allah taala kainatta yüz béridighan ishlarning hemmisini qedimdin tartip " lewhulmehpuz " din ibaret qéshidiki bir kitapqa xatirlidi.

79-sual: teqdirge iman keltürüsh

teqdirge iman keltürgenlik ilahi kamaletning teqezzasigha iman keltürüshtur. Islam dini élip kelgen teqdirge ishinish mesilisi bext teleyge yaki tasadipiliqqa ishinish emes, u ilahi kamaletning teqezzasigha ishinishtur, islam eqidisi ilahi kamaletning teqezzasi bilen alahide bolghan. Kainatta yüz biriwatqan ishlarning hemmisi bu ilahning teqdiri, kontirolliqi, iradisi, bilishi we hikmet teqezzasi bilen bolidu, teqdirge iman keltürüsh mana mushundaq bolidu.

Teqdirge iman keltürüsh dégen allahning ilmining kengliki, iradisining omumluqi, qudirtining kengirliki, kainattiki her qandaq bir nersining ilahi ikenlikige ishinishtur. Kainatta yüz biriwatqan yaki sadir boluwatqan ishlar ilgiriki pilan, qedimqi tedbir, hemmini bilgüchi, hemmidin ghalib zatning teqdir qilishgha binaen bolidu.

80-sual:qaza

qaza- allahning shu aldin'ala bilgini we belgiliginige asasen, kainatta bolidighan barliq hadisler we insanlar teripidin sadir bolidighan ish - paaliyetlerni wujutqa chiqirishi démektur.

81-sual: qaza we qederning menisi

qaza we qederning menisi - bezi kishiler chüshen'gendek, allahning özi teqdir qilghan nersisige bendilerni zorlighanliqi emes. Belki uning eksiche, insan xalighan ishni qilish yaki qilmasliqta mutleq erkindur. allah shunga insan'gha herqandaq ishlarni qilish yaki terk étishte erkin irade, xahishni we uninggha yéterlik qabiliyetni bergen. Birer ishni qilishta erkin bolalighan adem, uni terk étishtimu erkindur. allahning, birer bendining kélichekte qilidighan ishlirini aldin'ala bilip uni shundaq teqdir qilghanliqi

we emeliyette bu ishlarning allahning bilgini we belgiligini boyiche wujutqa chiqip emelge ashqanliqi u bendining iradisi we xahishining sirtida bolghan ish emes. Belki bendining irade we xahishigha asasen emelge ashqan ish. Chünki insanda her qandaq bir ishni qilish yaki terk étishte erkin irade bar.

82-sual: qaza we qederge iman keltürüsh nimilerni öz ichige alidu?

Qaza we qederge iman keltürüsh islam dinida iman keltürüshke buyrulghan alte imanning biridur. Qaza we qederge iman keltürmigen, ishenmigen ademning imani qobul emes. Qaza we qederge iman keltürüsh töwendiki 4 heqiqetke ishinip étiqad qilishni öz ichige alidu. Ular töwendikiche:

1 - kainatta bolup turghan herqandaq paydiliq hadisler, mesilen: yamghurlarning yéghishi, ziraetlerning mol husul bérishi, derexlerning méwe bérishi dunyada yüz bérip turghan her qandaq ziyanliq hadisler, mesilen: yer tewresh, waba, qorghaqchiliq, su apiti qatarliqlarning hemmisi allahning teqdiri we qazasi bilen bolidu. Bu hadisilerni we ularning seweblirining hemmisini allah yaratqandur, dep ishinish.

2 - dunyadiki her qandaq yaxshiliqlar, mesilen: tinchliq, amanliq, ten saqliqi, xatirjemlik, bayashatliq we uningdiki her qandaq bextsizlikler, mesilen: urush, ölüm, késellik, dert, japa - musheqqetler hemmisi allahning teqdiri we qazasi bilen bolidu, bularni we bularning seweblirining hemmisini allah özi yaratqan, dep ishinish.

3 - mexluqatlarning yürüsh - torush, yéyish - ichish we bashqa barliq ishliri peqet allahning teqdiri we qazasi bilen bolidu. allah bu ishlarni yaritish bilen birge insanlargha ularni qandaq yosunda qollinish ixtiyarini we qabliyitini bergen, dep ishinish.

4 - insanlarning qolidin kélidighan her qandaq yaxshiliq we yamanliiqni teqdir qilghuchi allahdur. Lékin bu ishlarning herqaysisini qilish yaki terk étish insanlarning ixtiyarida bolup, bu ixtiyarni ulargha allah bergen, dep ishinish.

83-sual: qaza we qederge iman keltürüshning shekli

1 - insanlarning béshigha kelgen késellik, dert - elem, balayiapet,

yoqsulluq we japa - musheqqetlerning hemmini allahning teqdiri we iradisi bilen bolidu, dep ishinish bilen birge bulardin qutulush üchün qolidin kelgen seweblerning hemmini qilish, allahqa ularni kötüriwétishini sorap dua qilish we bularning sewebidin (yeni yuqiriqi külpetlerning sewebidin) tartqan japalarning bedilige allahning sawab béridighanliqigha ishinish imanning jümlisidindur.

2 - insanlargha yetken késellik, ajizliq we yoqsulluqlarni "allahning teqdirighu" dep ulardin qutulush üchün seweb qilmasliq chong xataliqtur. Chünki allah yuqiriqi külpetlerni yaratqan bolsa, insanda eqil bilen iradinimu yaratti. Insanning allah bergen bu eqil, irade bilen seweb qilishimu imanning jümlisidindur.

3- kainatta bolidighan herqandaq hadise, insanlarning qilidighan yaxshiliq - yamanliq herqandaq ishliri allahning teqdiri we qazasi bilen bolidu. Insan herqandaq ishni qilishta yaki qilmasliqta allah bergen ixtiyar bilen erkindur. Lékin allah yaxshi ishlargha raziki, yaman ishlargha razi emestur.

84-sual: qaza we qederge iman keltürüshning hékimiti

qaza we qederge iman keltürgen kishi kainat we uningdiki barliq shey'ilerning eng küchlük bir ilahiy qanunning himayisi astida heriket qiliwatqanliqigha we hemme ish allahning teqdiri we qazasi bilen bolidighanliqigha chin ishinidu. Netijide, uning béshigha birer bala - qaza yaki éghir külpetler kelse ah urup özini yoqitip qoymaydu, birer muweppeqiyet qazansa xoshalliqtin özige ishinip körenglep ketmeydu. Chünki u hemmini allahtin dep bilidu. Shunga u, bala - qaza yetkende sebir qilidu, muweppeqiyet qazan'ghanda allahqa shükür qilidu. Insan meghlubiyetke ah urup ketmeydighan we muweppeqiyetke körenglep ketmeydighan derijige yetkende, u heqiqi piship yétilgen bolidu. Iman ene shundaq ésil erlerni yaritidu.

85-sual: qaza we qederge iman keltürüshning paydisi

qaza we qederge iman keltürüshning eng chong paydisi - musulman bolushning sherti bolghan 6 imanning toluqlinishidur. Chünki qaza we qederge iman keltürmigen kishi musulman bolalmaydu. Qaza we qederge iman keltürüshning bashqa paydiliri töwendikiche:

1 - meghpiret. Qaza we qederge iman keltürgen kishining gunahliri meghpiret qilinidu. Peyghember eleyhissalam bu heqte mundaq deydu: "mumin'ge aghriq, charchash, késellik, qayghu - hesret, hetta kichik bir ghem yetse, shuning bedilige alle taala u muminning xataliqlirini kechüridu." (muslim 2573)

2 - sawabliq. Qaza we qederge iman keltürgen kishige sawab bérilidu. allah bu heqte mundaq deydu: "(béshigha kelgen ziyan - zexmet, musibetlerge) sebir qilghuchilargha (jennet bilen) xushxewer bergin. Ulargha birer musibet kelgen chaghda ular ”biz allahning égidarchiliqidimiz, chuqum allahning dergahigha qaytimiz“deydu. Ene shular perwerdigarining meghpiriti we rehmitige érishküchilerdur. Ene shular hidayet tapquchilardur" [beqer sürisi 156 - 157 - ayete].

3 - qanaet we keng qursaqliq. Qaza we qederge iman keltürgen kishi qanaetlik we keng qursaq bolidu. Peyghember eleyhissalam mundaq deydu: " pul - malning köp bolghini bayliq emes, belki nepsning qanaetchan bolghini bayliqtur. " (buxari: 6446)

4 - shijaet. Qaza we qederge iman keltürgen kishi her qandaq bir qiyinchiliqqa shijaet bilen taqabil kélidu, özining heq - hoquqini qoghdash yolida allahning gheyridin qorqmaydu. Chünki u, ejel allahning ilikide ikenlikige chin ishinidu - de, bashqilarning qolidin kélidighan xewp - xeter we ziyan - zexmetlerdin qorqup qalmaydu.

5 - sewrchanliq. Qaza we qederge iman keltürügen kishi sewrchan bolidu, ötkenlerge hesret - nadamet chekmeydu. Chünki u hemme ishning allahning teqdiri we qazasi bilen bolidighanliqigha ishinidu.

6 - ümidwarliq. Qaza we qederge iman keltürgen kishining köngli xatirjem we rohi ümidwar bolidu. Chünki bundaq kishiler her qandaq qiynchiliqtin kéyin ongayliqning barliqigha, bashqa kelgen musibet, japa - musheqqetlerning bedilige sawabning barliqigha ishinidu - de, ongushsizliqlargha, külpetlerge we chong qoldin bérishlerge uchrighandimu, ah urup özlirini yoqitip qoymaydu. Belki ümid bilen temkin halda xatirjem ömür süridu.

86-sual:allahning bendilirini hidayet qilshi yaki azghun qilishi

bendilerni toghra yolgha hidayet qilish yaki uningdin azduriwétish allahtindur. allahtin bashqa héchkim uning iznisiz hidayet qilalmaydu we azduralmaydu. allah bu heqte mundaq deydu: " özining yaman emeli chirayliq körsitilgen, shuning bilen uni chirayliq hésablighan kishi (hidayet tapqan kishi bilen oxshashmu?) allah heqiqeten xalighan kishini gumrah qilidu (xalighan kishini hidayet qilidu). Shunga sen ular üchün (yeni iman éytmighanliqliri üchün) qayghurup özüngni halak qiliwalmighin, allah heqiqeten ularning qilmishlirini bilip turghuchidur " [fatir sürisi 8 - ayet]. Buninggha asasen, sheytanlarning insanlarni azdurushi peqet allahning teqdiri we izni bilen bolghan bolidu. Chünki allah qandaqla bir ademni hidayet qilishni xalisa uning qelbini toghra yolgha yétekleydu. Bu arqiliq u hidayet tapidu. allah qandaqla ademning azghun bolushini xalisa uninggha sheytanlarni musellet qilidu - de, sheytanlar uninggha uning yaman ishlirini yaxshi körsitish arqiliq uni azdurup kétidu. Netijide hidayet qilish we azdurush allahtin bolghan bolidu. allah mundaq deydu: "kimki méhriban allahni yad étishtin (yeni qur'andin) yüz örüydiken, biz uninggha sheytanni musellet qilimiz, sheytan uninggha hemrah bolidu. Shübhisizki, sheytan ularni toghra yoldin tosidu" [zuxrup sürisi 36 - 37 - ayetler].

87-sual: hidayetning türi

qur'an kerimning istémali boyiche, hidayet ikki türlük bolidu: biri yol körsitish menisidiki hidayet, yene biri muweppeqiyetke érishtürüsh menisidiki hidayet. Aldinqisi, siz yol sorighan kishining sizge siz barmaqchi bolghan jaygha élip baridighan tüz yolni éniq sherhlep körsitip qoyghinigha, kéyinkisi, uning sizning qolingizdin tutup, siz barmaqchi bolghan jay eger yiraq bolsa mashinisigha olturghuzup, sizni shu jaygha apirip qoyghinigha oxshashtur.

88-sual:teqdir we riziq

1) riziq allah terpidin insan'gha teqdir qilin'ghan, ularning ichide riziqi kengri bolghanliri, riziqi tar bolghanliri we normal bolghanliri bar, hemmisige riziq bergüchi allah taaladur. allah her bir nersige riziq teyyarlap biridighanliqigha kipil bolup mundaq deydu: "yer yüzidiki haywanlarning hemmisige riziq bérishni allah (merhemet yüzsidin) üstige alghan", (süre hud- 6- ayet). " nurghun haywanlar öz rizqini üstige alalmaydu(yeni öz

rizqini tépip yéyishtin ajizdur), ularni we silerni allah riziqlanduridu, allah (sözünglarni) anglap turghuchidur, (ehwalinglarni) bilip turghuchidur" deydu, (süre enkebut- 60 - ayet).

2) emeliyette allah taala riziqni sewebi bilen birge belgilidi, riziq teqdir qilin'ghandek sewepmu teqdir qilin'ghan. Mesilen; allah, palanining eqlini we hushyarliqini ishqa sélip, turmushini yaxshilashta köp japa tartidighanliqini teqdir qilghan bolsa, uninggha riziqini kengri qilip biridu, yene bir insanning horunluq qilip, emgek qilmay, töwen turmushqa razi bolup turidighanliqini teqdir qilghan bolsa uning rizqini tar qilidu.

3) riziqqa emgek qilmisa irshkili bolmaydighanliqi allahning qanunidur, sheriet shundaq qilishqa buyruydu. Insanning riziq tépishi üchün emel qilishi wajip hisaplinidu. Kim riziq, mal-dunya tépishtin horunluq qilip olturwalsa, sewebini qilmisa, u kishi allahning kainattiki qanunigha we sher'i hökümlirige xilapliq qilghan bolidu.

89-sual: teqdir we ejel

allah taala riziqni teqdir qilghandek ömür we ejelni teqdir qildi. Ömür cheklik we belgileklik, insanning qanchilik ömür köridighanliqi allahning qéshida xatirlen'gen bolidu. Ejel kelgende kichikip qalidighan ish yüz bermeydu. allah qur'an kerimde: " ölüm waqti kelgende, ular birdemmu ilgiri kéyin bolmaydu"deydu, (süre eraf- 34- ayet). " her qandaq ademning ömrining uzun yaki qisqa bolushi lewhulmehpuzda yézilghan, bu heqiqeten allahqa asan" deydu, (süre fatir- 11- ayet).

Ömür uzun bolsun yaki qisqa bolsun ejel teqdir qilinidu dégen sözning menisi: u sewepliri bilen teqdir qilinidu, sewepliridin ayrim bolmaydu. Peyghember eleyhissalam mundaq dégen: adem ewladi bilen ölümning 99 xil sewebliri bille yaritilghan bolup, pütün seweblerdin qutulup ketken teqdirdimu, nihayet qérip kétip ölidu. (tirmizi: 2150)

90-sual: qaza we qederge iman keltürüshtiki seweb we tewekkul

qaza we qederge iman keltürüsh seweb qilishqa hergiz zit kelmeydu. Kishige yetken yaxshiliq - yamanliq, musibet - xoshalliq, payda - ziyanlarning hemmini, shundaqla bolup ötken her qandaq bir ishni allahning teqdiri bilen boldi, dep étiqad qilish imanning bir parchisidur.

Kélichekte bolidighan her qandaq ishlarnimu allahning teqdiri bilen bolidu, dep étiqad qilish imandin. Biraq "allahning teqdiride néme bolsa shu bolidighu" dep seweb qilmasliq imandin emes, belki chong xataliqtur. Gerche insanning rizqi, ejeli we yaxshi - yaman pütün ishliri allahning teqdiri bilen bolisimu, insan shu rizqni hasil qilish, jénini qoghdash we özi hem jem'iyitige paydiliq ishlarni emelge ashurush üchün seweb qilishqa buyrulghan. Eger u, "allahqa tewekkül qildim" dep sewebni qoldin béridiken, u choqum gunahkar bolidu we tewekkülning menisini suy'istémal qilghan bolidu. Chünki allah bu dunyada hemme ishni seweblerge baghlighan. Bu dunya seweb dunyasi. Her kishi seweb qilip ishliginige yarisha qazinidu. allah bu heqte mundaq deydu: " insan peqet özining ishligen ishinng netijisini köridu" [nejm sürisi 39 - ayet].

91-sual: qaza qeder mesiliside allah biktiwetken ishlar

qaza we qederning jümlisidin bezi ishlar barki, ularni allah taala insanlar xalisun, yaki xalimisun, hés qilsun yaki hés qilalmisun uningdin qet'iynezer halda, béwasite öz xahishi bilenla békitiwetken. Mesilen: sizning nede we qachan tughulishingiz, ata - aningizning kimler bolishi, boyingizning égiz yaki pakar bolishi, chirayingizning chirayliq yaki körümsiz bolishi, eqlingizning ötkür yaki kem bolishi, xaraktéringizning qandaq bolishi, ömringizning qanchilik bolishi we bashqilar qatarliq ishlar bendining ixtiyari sirtidiki ishlar bolghanliqtin, insanlar uningdin jawabkar emes, elwette. "allah silerni ananglarning qursiqidiki chéghinglarda özi xalighan shekilge kirgüzidu" [al imran sürisi 6 - ayet].

92-sual:teqdirni mudapie qilghili bolamdu?

Bezi kishler teqdir mudapie qilinmaydu(yeni qarshi turghili bolmaydu dep oylaydu). Shuning üchün: allah kimning kembeghel bolushini teqdir qilghan bolsa u kembeghel bolidu, kimning bay bolushini teqdir qilghan bolsa bay bolidu. Kimge xatirjemlik teqdir qilghan bolsa u sheksiz halette xatirjem bolidu, kimge kisel bolushni teqdir qilghan bolsa u sheksiz kisel bolidu dep qarshidu. Shu seweptin bular: dua qilghanning paydisi yoq, chünki dua teqdir qilin'ghan nersini özgertelmeydu diyshidu. Bulargha deymizki:

1) allahning nimini teqdir qilghinni biz bilmeymiz. Uni peqet allah

bilidu, biz özimizge teqdir qilin'ghan nersini emeliyette sadir bolghandin kiyin andin bilimiz, emeliyette sadir bolushtin ilgiri qandaq bolushini bilmeymiz. Shuning üchün ilgiri héchqandaq nerse teqdir qilinmighandek heq söz we yaxshi emellerge yüzlinish lazim bolidu.

2) biz allahning némini teqdir qilghanliqigha qarimay, allahning qandaq ishlarni buyrup, nimilerni chekligenlikige qarayli. Biz mushuni qilishqa qadir , u biz üchün paydiliqtur. Shuning üchün duagha ésilayli, u sheriet righbetlendürgen bir ish, uning üstige allah uni dunya we axirette yaxshiliqning sewepliridin bir sewep qilip belgilidi. Shundaqla uni dunya we axirette yamanliq we bexitsizlikni mudapie qilidighan qilip belgilidi.

3) insan allah yolida jihad qilishqa, itaet ishlar bilen gunah bolidighan ishlargha qarshi turushqa buyrulghan. Insan allah üchün buyrulghan teqdir bilen cheklen'gen teqdirge urush ilan qilidu.

4) qorsaq échishning, ussap kitishning özimu bir teqdir, biz bu teqdrige tamaq yéyish we ussuzluqni qanduridighan ichimliklerni ichish arqiliq qarshi turalaymiz. Umu teqdir, bumu teqdir. Dimek sewep arqiliq telep qiliniwatqan nerse hasil bolidu, sewep qilmisingiz izdewatqan nersingizge irshelmeysiz.

5) eqilliq insan teqdrge teqdir bilen qarshi turidu we qayturidu. Insan sewepsiz yashiyalmaydu. Qorsaq échish, ussuzluq, qorqush teqdirning qataridin sanilidu, insanlar bu teqdirge bu teqdirlarni tosalighudek teqdir bilen qarshi turushqa heriket qilidu. allah muweppeqiyet ata qilghan insan axiretning jazasidin ibaret teqdirge tewbe qilish, iman éytish we yaxshi ishlarni qilishtin ibaret teqdir bilen qarshi turidu. Dunya we axiretning ilahi birdur, uning hikmitimu birdur, bezisi bezisige zitliship qalmaydu.

93-sual:lewhulmehpuz digen nime?

Lewhulmehpuz - allah ezelde teqdir qilip belgiligen kainatta bolidighan her qandaq hadisiler, mexluqatlarning ehwali we insanlarning qilidighan her qandaq yaxshi - yaman barliq ishiliri xatirilen'gen büyük diwan démektur. Uning orni asmanlarning yuqiri tebiqiside. Qur'an kerimmu muhemmed eleyhissalamgha chüshishtin ilgiri lewhulmehpuzgha yézilip saqlan'ghan idi. allah bu heqte mundaq deydu: "belki u,

lewhulmehpuzda saqlan'ghan ulugh qur'andur" [buruj sürisi 21 - 22 - ayetler.]

94-sual: teqdirning siri

teqdir mesilisde " haram deydighan bir daire" qélip qaldi. Eqilliq kishler bu meydan'gha kirmesliki we u etrapta chöglimesliki lazim. U bolsimu allahning xas qilghan nersisi, xalighan nersini tallishi, dert elem we balani teqdir qilishi, buninggha néme üchün berdi? Uninggha néme üchün bermidi? Néme üchün bir türlük kishlerni hidayet qildi? Eger xalighan bolsa barliq insaniyetni hidayet qilghan bolatti. Néme üchün insanlarning gunah ishlarni qilishini xalidi? Néme üchün zalim, nadan we kapir insanni yaratti? Néme üchün uni pershte süpet yaratmidi? Dégen'ge oxshash allahning hikmitige alaqidar ishlar.

Buninggha oxshash suallargha her qandaq cheklimidin xali bolghan ilahi xahish we mutleq ilahi iradige teslim bolmaqtin bashqa qanaetlinerlik jawap yoq. Biz ilahi hikmetning azghina bir qisminila bileleymiz, köpligen tereplirini bilmeymiz. U hikmetlerni bilmeslikimiz uning yoq ikenligini ipadilimeydu.

allah qilghan ishliridin soralmaydu, insanlar sorilidu. Teqdirning yoqarqi sahelerde izdinishtin cheklenduq. Chünki her qanche qilsaqmu heqiqi netijige irshelmeymiz, eqil sewiymizning küchi u ishlargha yetmeydu. Bu gipimiz insanning öz qilmishliri toghurluq ixtiyarimu yaki mejburmu? Dégen sahede izdinishge zit kelmeydu.

95-sual: qiyamet we uning isimliri

qiyamet küni - bu dunya hayati pütünley axirliship, allahtin bashqa hemme paniy bolghandin kéyin, axiret isimlik yéngi bir hayatning bashlinishi démektur. Qiyamet küni qur'an kerimde "hésab küni", "din küni", "axiret küni" we "mukapat - jaza küni" dégen herxil isimlar bilen nurghun orunda bayan qilinip kelmekte. Insanning ömri cheklik bolup, uning ayaqlshishi ölüm dep atalghinidek, dunyaning ömrimu cheklik bolup, uning yoqilishi qiyamet dep atilidu.

96-sual: qiyamet künidiki ishlar we qiyametke ishinish

qiyamet künide allah insanlarni qayta tirildürgendin kéyin ularni hésab meydanigha toplaydu. Hésab meydanida her bir insan özining bu

dunyadiki hayatida qilghan yaxshi - yaman barliq emelliridin tepsiliy hésab béridu. Bu kündiki hésabni allah özi béwasite alidu. allah bu künde zerre chaghliq yaxshiliqi bolghan ademgimu shu yaxshiliqining mukapatini körsitidu we zerre chaghliq yamanliqi bolghan ademgimu shu yamanliqining jazasini tétitidu. Qiyamet künidiki ishlar heqqide allah tala mundaq deydu: "(qiyametning) qulaqni gas qilghudek qattiq awazi kelgen chaghda (hemme adem öz hali bilen bolup qalidu). U künde kishi özining qérindishidin, anisidin, atisidin, xotunidin we baliliridin qachidu. U künde her ademning bir hali boliduki, uning bashqilargha qarishigha (shu hali) yar bermeydu. U künde nurghun yüzlerdin nur, külke we xushal - xuramliq yéghip turidu. Yene bu künde nurghun yüzlerni chang - tozan bésip ketken, qaridap ketken bolidu". (süre ebese 33-41-ayetler)

qiyamet künige ishinish allahqa melum bir waqitta jimi janliqlar ölüp, hayati dunyaning axirlishidighanliqi, andin allahning jimi ölüklerni tirildürüp hésap üchün öz dergahigha yighidiqanliqi, herbir ademning dunyadiki emellirige yarisha dozax yaki jennetke kiridighanliqigha sheksiz ishinishni körsitidu. Möminning eqidisi uningsiz durus bolmaydu. Qiyamet künige iman éytish allahqa iman éytish bilen chemberches baghlan'ghan. Qur'anda " eger siler allahqa we axiret künige iman éytidighan bolsanglar ...." digen ibare xéli köp uchraydu. Emellerdin hésap élinidighan shundaq bir ulugh künning barliqigha bolghan imanning musulmanning hayatidiki özini islah qilishi we jemiyetning musteqim toghra yolida bolishidiki roli tengdashsiz, shu seweblik qur'an kerimde qyamet künige iman éytish eng muhim téma süpitide nechche yüzligen ayetlerde tekrar éytilghan.

97-sual: qiyamet künidiki chong hadise

allah taala mundaq deydu: "sur chélin'ghanda asmanlardiki we zémindiki allah taala xalighandin bashqa mexluqatlarning hemmisi ölidu, andin sur ikkinchi qétim chélin'ghanda nagahan ular turup (némige buyrulidighanliqlirigha) qarap turidu". (süre zumer 68-ayet). Mana bu ayettin melumki, qiyamet mundaq ikki chong hadisini öz ichige alghan. Biri zimindiki janliqlarning hemmisi ölüp, hayatliq we alem axirlishidu.

Ikkinchisi allahtaalaning izni bilen jimi ölükler tirilip, qebrilerdin chiqip, mehshergahqa soal-suraq üchün hazir bolidu, axiret hayati bashlinidu. Bu ikki hadisining bashlinishi ikki qétimliq sür bilen baghlan'ghan.

98-sual: sur chilin'ghanda yüz biridighan ishlar

birinchi qétimliq sur chélin'ghanda asmanning yérilishi, kün nurining öchishi, taghlarning parchilinip uwilinip kétishi, yerning qattiq tewrishi, yultuzlarning tökilishidek zor hadisiler bilen alemning birliki bozulidu. Zémindiki janliqlar- insanlar, jinlar, haywanlar hemmisi ölidu.

Ikkinchi qétimliq sür chélin'ghanda allahning izni bilen jimi janliqlar qebriliridin tirilip qopidu, tunji adem eleyhissalamdin taki birinchi qétimliq sür chélin'ghiche ötken jimi insanlar, meyli u suda éqip, otta köyüp, hawada partlap qandaq teriqide ölgen bolsun, allahning qudret ilahi bilen tirilidu.

99-sual: axiret hayatining bashlinishi

axiret hayati jimi insanlar, jinlarning jismi we rohi bilen tirilip allahqa hésab bérish üchün mehshergahqa toplinishidin bashlinidu. Insanlarning hayati dunyadiki emelliri seweblik qayta tirilgendiki halitide perq bolidu. Yaxshi emellerni qilghanlar béjirim, chirayliq halette bolidu. Yamanliqtin özini tartmighanlar bolsa kemtük, eyibnaq halette qebriliridin chiqidu.

100-sual: heshir

"heshir" sözi erebche "toplinish, yighilish" meniside bolup, qiyamet küni ademlerning emelliridin hésab bérish üchün yighilishni körsitidu. Tilimizdiki mehshergah sözi shuningdin kelgen.

101-sual:qiyamet künige qandaq iman keltürüsh kirek?

Qiyamet künige iman keltürüsh töwendiki ikki heqiqetke chin ishinip étiqad qilishni öz ichige alidu:

1 - qiyamet künide bolidighan bes, heshir, mizan, jaza, hésab, sirat, jennet we duzaxning heq we rast ikenlikige chin ishinip iman keltürüsh.

2 - qiyamet qayim bolghichilik qebirde bolidighan berzex alemige

ait ishlargha, yeni méytning qebirde tirilidighanliqi we soraq - soal qilinidighanliqining, qebirning azabi we némitining heq we rast ikenlikige iman keltürüsh.

102-sual: qiyametning qachan bolidighanliqi

qiyametning waqtini allahtin bashqa héchkim bilmeydu. U allahqila xas ilimdur. Qiyametning waqti allahtaala bendiliridin mexpi qaldurghan, özige xas gheyb ilmidur. Qiyametning qachan bolishini allahning huzuridiki hörmetlik perishtilermu, peyghember eleyhissalammu bilmeydu. allahtaala qur'anda peyghember eleyhissalamgha qiyametning waqtini sorighuchilargha mundaq jawab birishni buyruydu: "(i muhemmed!) ular sendin qiyametning qachan bolidighanliqini soraydu. Éytqinki, uning qachan bolidighanliqini peqet perwerdigarim bilidu. Uni peqet belgiligen waqitta meydan'gha chiqiridu. Qiyamet asmanlarning we zéminning ehlige éghir weqedur. U silerge tuyuqsiz kélidu" [eraf sürisi 187 - ayet].

103-sual: qiyametning kichik alametliri

qiyametning bu kichik alametliri körülgen waqit étibari boyiche töwendikidek ikki türge bölgili bolidu.

1. Ilgiri yüz bérip körülgen alametler:

1) peyghember eleyhissalamning allahning elchisi süpitide islam dinni tarqitishi we peyghemberlikning shuning bilen ayaghlishishi qiyamet yiqinlashqanliqining alametliridin biri hésaplinidu.

(2 ayning yérilghanliqi. Peyghember eleyhissalamning dewride ay yérilghan bolup, bu peyghember eleyhissalamning ashkara möjiziliridin biri hésablinidu. Qur'anda ayning yérilishi qiyametning alamiti ikenlikini éniq bayan qilip mundaq deydu: "qiyamet yéqinlashti, ay yérildi, (qureyish kuffarliri) birer möjizini körsila (imandin yüz örüp) bu dawamlashquchi séhridur, déyishidu". (süre qemer 1-2- ayetler)

(3hijaz rayunidin busra tögisining boynini yorutalighidek chong otning chiqqanliqi qiyametning yiqinlashqanliqining alametlirining biri hésaplinidu. Ibni kesir we imam shahabiddin ebu shame kitablirida bu weqening hijriye 654-yili yüz bergenlikini tepsilati bilen yazghan.

2. Kichik alametlerning ikkinchi türi ilgiri kürülgen, shundaqla hazirmu dawamlishiwatqan alametler.

1) urush- jengning köpiyshi

(2 jahaletning yamrap, ilimning kötirilip kétishi.

3) emel tutushqa layiq kelmeydighanlar kishilerning ish béshigha chiqishi.

4) musulmanlarning yehudilar üstidin ghelbe qilishi. Peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: musulmanlar yehudiylar bilen urushmighiche qiyamet bolmaydu. Musulmanlar ularni öltüridu, hetta yehudiylar tash we derexlerning arqisigha yoshuruniwalidu. Lékin tash bilen derex: ”i musulman ! I allening quli! Arqamda yehudiy bar, buyaqqa kélip, uni öltürgin!“ deydu. Peqet gherqed dégen derexla undaq démeydu, chünki u yehudiylarning derixidur. (muslim: 2922)

5) qiyametning yéqinlashqanliqini körsitidighan yene türlük alametler bolup, bular hediste tarqaq halda kelgen. Bularni jemligende: dédek öz xojayinini tuqqanda, chaqiriqi oxshash ikki chong goroh ottursida qattiq urush bolmighuche, yer tewresh apetliri köpiyip, zamanlar yéqinlashmighuche (yeni waqitlardin beriket kötirilip ketmigüche), pitne-pasat, urush - jidel köpeymigiche, mal-dunyaning köplikidin mal igisi sediqe béridighan adem tépishtin ghem qilip, birersige sediqe berse "mining buninggha hajitim yoq!" démigüche, kishiler igiz imaretlerni salmighuche, bir adem yene bir ademning qebrisi yénidin ötüp kétiwétip "kashki uning ornida men bolsamchu" dep arzu qilmighuche qiyamet qayim bolmaydu.

104-sual: qiyametning chong alametliri

peyghember eleyhissalam qiyamet yéqinlashqanliqining chong alametliri süpitide bir qanche türlük hadisilerni sanap ötken. Bular töwendikiche:

1. Duxan yeni asmanni oriwalidighan chong tütün. Huzeyfe ibni useyd riwayet qilip mundaq deydu: biz ghifari bilen öz ara bir mesilini muhakime qiliwatattuq. Bu chaghda peyghember eleyhissalam

chiqip,"siler nime heqqide sözlishiwatisiler?" dep soridi. Biz "qiyamet heqqide" déduq. Resulullah: "töwendiki 10 türlük alamet körülmigüche qiyamet bolmaydu" dédi we birinchi qilip duxanni sanidi.

2. Bir türlük haywan (dabة) ning meydan'gha chiqishi, yamanliq köpiyip, pitne- pasatlar tarilip, yaxshiliq azayghan axirqi zamanda allahtaala bir türlük haywanni meydan'gha chiqiridu. Bu haywan kishilerge heqni sözleydu. allahtaala süre "neml"de bu alametke ishare qilip mundaq digen: "ular (yeni kuffarlargha) aldin ala éytilghan söz ishqa ashqanda (yeni azab we qiyamet yéqinlashqanda), ulargha zémindin bir türlük haywanni chiqirimizki, u ulargha insanlarning bizning ayetlirimizge ishenmigenlikini sözleydu". (süre neml 82-ayet)

3. Dejjalning peyda bolishi. Dejjal sözi ereb tilida heqni yalghan bilen yögigüchi aldamchi, kazzap menisini bildüridu. Peyghember eleyhissalam bir qanche hedisliride qiyamet yiqinlashqanda meshriq tereptin bir aldamchi dejjalning chiqidighanliqi, allahtaalaning uninggha yamghur yaghduralaydighan, ölükni tirüldüreleydighan, qaqas yerlerge ziraet ündüreleydighan, yer'asti bayliqlirini chiqiralaydighan karamet ata qilidighanliqini, shuning bilen dejjalning ilahliq dewasi qilip, nurghun kishilerning uninggha egishidighanliqi, iysa eleyhissalamning asmandin chüshüp dejjalni öltüridighanliqidin xewer bergen.

4.iysa eleyhissalamning asmandin chüshishi. Qur'an we peyghember eleyhissalamning hedisliri xewer bergen qiyametning chong alametlirining biri dejjalning pitnisi küchiyip, möminler qattiq qisilghan chaghda iysa eleyhissalamning asmandin chüshüp dejjalni öltürishi we islam sheriiti buyiche höküm yürgüzishidur.

5. Yejuj- mejujlarning meydan'gha chiqishi. allahtaala qur'anda zaman axirida yejuj-mejuj déyilidighan, san jehettin intayin köp bir qewmning meydan'gha kilidighanliqi, ularning yer yüzide pitne-pasat térip, buzghunchiliq qilidighanliqi, bu qiyamet yiqinlashqanliqining alametliridin ikenlikige ishare qilghan.

6. Quyashning meghribtin chiqishi

quyashning meghribtin chiqishi bilen iman we tewbining waqti tügigen bolidu, yeni bu waqitta éytqan iman we qilghan tewbining paydisi bolmaydu. allah bu heqte mundaq deydu: "perwerdigaringning quyash (meghribtin chiqishidin ibaret) bezi alametliri kelgen künde ilgiri iman éytmighanlarning yaki iman éytip yaxshi ish qilmighanlarning éytqan imani paydisiz bolidu" [en'am sürisi 158 - ayet].

105-sual: qebre(berzex) alimidiki ishlar

méyt depin qilinip bolghandin kéyin allah teripidin ewetilgen ikki perishte qebirde méytning yénigha hazir bolup, uni yatqan yéridin turghuzidu we uningdin “rebbing kim? Dining néme we peyghembiring kim?” dégen soallarni soraydu. Méyt eger musulman bolsa, yuqiriqi soallargha “rebbim allah, dinim islam, peyghembirim muhemmed eleyhissalam” dep jawab béreleydu. Andin uninggha duzaxtin bir körünüsh körsitip, séning ornung - eger iman éytip musulman bolmighan bolsang - bu idi. allah séning imaningning sewebi bilen ornungni jennetke belgilidi, dep jennettin bir körünüsh körsitidu we yüzini shu terepke qaritip qoyidu. Méyt eger musulman bolmisa yuqiriqi soallargha jawab bérelmeydu, uninggha jennettin bir körünüsh körsitip, eger sen iman éytip musulman bolghan bolsang ornung mushu idi, emdi séning ornung duzax bolidu, dep yüzini dowzaxqa qaritip qoyidu. Peyghember eleyhissalam mundaq dégen: méyit qebrige qoyulghandin kéyin, munker we nekir isimlik, chéqir közlük, qapqara ikki perishte uning yénigha kiridu. U ikkisi: sen bu kishi toghruluq néme deytting? Dep soraydu, u: u, allening bendisi we uning resuli. Bir alletin bashqa héchbir mebudning yoqluqigha, muhemmed sellellahu eleyhi wesellemning allening bendisi we resuli ikenlikige guwahliq bérettim, - deydu. U ikki perishte: biz séning mushundaq déyishingni bilettuq, deydu. Shuning bilen, uning qebrisining uzunluqi 70, kengliki 70 gez kingeytilip, nurlandurup bérilidu, andin uninggha: sen aram alghin! Déyilidu. U: men ailemge qaytip, ulargha (bu yerdiki ehwallarni) yetküzimen, deydu. Perishtiler uninggha yene: sen yingi toy qilghan, eng yaxshi körgen kishisidin bashqa héchkim

oyghutalmaydighan yigitke oxshash uxlighin! Deydu. Taki alle uni qayta tirildürgiche, u shu halette qalidu. Eger u munapiq bolsa: men bashqilardin némini anglighan bolsam, shuni dédim. Bashqisini uqmaymen, dep jawab béridu. Perishtiler: biz séning mushundaq deydighanliqingni bilettuq, deydu. Uning qebrisige: i qebre! Yighilghin, tarlighin ! Déyilidu. Qebre yighilip, uning ustixanliri bir - birige kiriship kétidu. Taki alle subhanehu weteela uni qayta tirildürgiche, u shundaq azablinidu. (tirmizi: 1071)

106-sual: berzex alemi dégen qaysi alem?

Berzex - bu dunya alemidin ayrilip, axiret alemige yétip barghichilik bolghan ariliqtiki alem démektur. Ölükler ta qiyamet qayim bolghan kün'ge qeder berzex alemide bolidu. Berzex sözining lughettiki menisimu - ikki nersining otturisini ayrip turidighan tosaq yaki tosma dégenliktur. Insan töt xil alemni bashtin kechüridu. Ular:

1 - qarangghuluq alemi (yeni anisining qursiqidiki alem) 2 - dunya alemi

3 - berzex alemi 4 - axiret alemi.

Axiret alemining tügeydighan chéki yoqtur. U menggülük alem.

107-sual: qebirning azabi

qebirning azabi - kapirlargha, munapiqlargha we musulmanlardin bolghan asiy - gunahkar kishilerning bezisige bolidu. Meyli ularning jesetliri qebirlerge kömülmestin küyüp kül bolup ketken bolsun, meyli yirtquchlargha yem bolup tügeshken bolsun, meyli qandaqla halette bolmisun, allah her halette ularning janliri bilen jesetlirini azablashqa qadirdur.

108-sual: qebirning némiti kimlerge bolidu?

Qebirning némiti we rahiti heqiqiy möminlerge bolidu. allah taala bu heqte mundaq deydu: "shübhiszki, “perwerdigarimiz allahtur” dégenler, andin toghra yolda bolghanlargha perishtiler chüshüp: “qorqmanglar, ghem qilmanglar, silerge wede qilin'ghan jennet üchün xoshal bolunglar” deydu" [fussilet sürisi 30 - ayet].

109-sual: qebre azabigha sewep bolidighan ishlar

méraj kéchisi peyghember eleyhissalam bir qanche xil gunahlar sewebidin qebre azabi bolidighanliqini sanap körsetken hedislerning mezmuni boyiche uning sewepchiliridin töwendikilerni sanap körsütüsh mumkin: bular qelb, köz, qulaq, éghiz, til, qorsaq, jinsiy eza, qol, put we beden qatarliq ezalargha munasiwetlik chong gunahlarni qilighandin kéyin töwbe qilmayla ölüp ketken ademge qebrining azabi bolidu.

Chéqimchiliq, yalghanchiliq, gheywetxorluq, yalghan guwahliq bérish, ippetlik kishilerge "zina qildi" dégen böhtan chaplash, kishiler arisida pitne- éghwa tarqitish bilen tinchsizliq peyda qilish, bid'etlik ishlarni terghip qilish, peyghember eleyhissalamning shenige layiq bolmighan sözler bilen uni haqaret qilish, emeliyette yüz bermigen weqelerni özining xiyali boyiche toqup sözlesh, jaznixorluq qilish, yétimlerning heqqini yolsizliq bilen igelliwélish, parixorluq we shuninggha oxshash haram yollar bilen kishilerni qaqti- soqti qilish, mes qilidighan ichimlik- chékimliklerni istémal qilish we élip sétish, zinaxorluq we bechchiwazliq qilish, oghurluq qilish, xiyanet qilish, aldamchiliq- qoymichiliq, toxtamgha xilapliq qilish, héle- mékir bilen xelqni aldap jan béqish, jazane we para qatarliq yolsiz alghu- bergü ishlar üchün arichiliq qilish, héle bilen sheriettin yochuq izdep haram ishlarni halal qilish, halal ishlarni haram qilish, periz ishlarni ijra qilmasliq üchün petiwa izdesh, musulmanlarning dilini aghritish, musulmanlarning kishi bilmigen eyb nuqsanlirini kochilap yürüsh, allahning buyrqining qarshisigha höküm chiqirish, gunahliq ishlargha yardem bérish, kishilerning sheriet cheklimisini buzup tashlaydighan ishlargha yardem bérish, xelq ammisining qéni, méli we yüz abruyigha dexli- teruz qilidighan ishlar üchün qolchomaq bolush, yolsizliq bilen qan töküsh, itiqadsizliqni esebiylik bilen terghib qilish, allah taalaning isim we süpetlirining heqiqitini inkar qilish, özining xususi qarishini peyghember eleyhissalamning en'enisidin yuqiri orun'gha qoyush, musibet we matem bolghanda ayallar yuqiri awaz bilen yighlash we uni anglap turush, neghme we saz türlirining ichide allah haram qilghan we peyghember eleyhissalam

chekligen mezmunlarni öz ichige alghan türlirini qilish we anglash- körüsh, qebrining üstige mesjid bina qilish, we mesjidlerge zinnet chiraqlirini ornitish, kishilerdin bir nerse alghanda toluq élish- bergende kam bérish, chongchiliq bilen özige sür peyda qilip kishilerning könglige wehime sélish, yaxshi ishlarni sawap izdesh niyiti bilen emes bashqilargha köz- köz qilish meqsitide riyagerlik bilen qilish, bashqilargha kemsitish neziri bilen qarap ular toghrisida ösek sözlerni qilip yürüsh, musulmanlar ichidin burun alemdin ötken kishilerning heqqide tenilik ibarilerni ishlitish, ularni haqaretlesh, palchiliq, yultuzlargha choqunush we yultuzlarning herikiti bilen kishining kelgüsige baha bérish, kishilerning qiyapettin, yürüsh turushtin kishilerning kelgüsige baha bérish we ulardin sual sorash, ularning éytip bergen kelgüsi toghriliq sözlerni rast dep qarash, zalimlargha yantayaq bolup, bashqilarning mal- mülkige irshish bedilige axiretlik ishlardin kéchish, xudadin qorqmay özige oxshash yene bir mexluqtin ziyade qorqup kétish (iradisi ziyade ajiz bolush), allahning sözi we peyghember eleyhissalamning hedisliri arqiliq toghra yolgha méngishqa chaqirilsa uni qobul qilmasliq- nezer közini salmasliq. Emeliyette eski bir adem birer yaxshiliq qilsa uninggha choqunup kétish, qur'an tilawet qilip berse könglige tesir qilmasliq, hayajanlanmasliq, bedini éghirliship qaldek hés qilish, ichi siqilish, gunahliq sözler, shehwaniy paranglar bolsa ichki dunyasidin xushalliq tuyghuliri qaynap kétish, tenliri huzurlinip, hayajanlinip kétish, nazlinip turalmasliq, yalghan ishlarda allahning ismi bilen qesem qilish, qilghan gunahliridin pexrilinish, kishilerning yüz abruyi, mal mulük, balichaqilirigha xiyanet qilish, yaman gherezde bolush, bashqilarning til azaridin qorqup namazni kichiktürüp oqush, namazni ziyade tizlik bilen kem- köte oqush, toxu dan choqughandek sejde qilish, namazning qiyam, ruku, sejde qatarliq böleklirini qorqush tuyghusida turup ixlas- estaydilliq bilen oqumasliq, zakat bergende chin dilidin söyünmeslik, qilghan saxawitidin xushalliq hés qilmasliq, qudriti bar turup hej qilmasliq, qol ilkide bar turup kishilerning heqqini qayturmasliq, gunah bolidighan ishlarni qilishni dawamliq oylap turush, bashqilarni közige

ilmasliq, özini chong tutush xahishidin özini tartmasliq, uruq- tuqqanlargha yar- yölek bolmasliq, kembeghel, namratlargha, yétim oghul, tul ayallargha ich aghritmasliq, ularning béshini silimasliq, yardem bermeslik, ulargha azar bérish, renjitish, qopalliq bilen muamile qilish, özining sharaiti yar bermigen ehwalda bashqa puldarlarni ayet we hedislerning mezmunini yetküzüp turup righbetlendürmeslik, qolum- qoshnilar ara öy saymanlirini ariyet bermeslik (qulqa bermeslik), özining gunah we kemchiliklirini untup qélish, bashqilarning gunah we kemchiliklirini échip yürüsh. Yuqarqi ishlar kishini qebre azabigha duchar qilidighan qilmishlardur. Kishining gunahi qanche köp bolsa, qebride tartidighan azab shünche köp bolidu, qilghan gunahi qanche az bolsa, qebride tartidighan azab shunche az bolidu. Yuqarqilarning ichide bir qisim gunahlar kichik, yene bir qisimliri chong gunahlardur. Chong gunahlardin qol üzüp tewbe qilsa, u kichik gunahqa özgiridu yaki yoqulidu.

110-sual: qebre azabidin qutulushning charisi

kishini qebrining azabidin saqlaydighan we uningdin qutquzidighan chare tedbirlerning ichide eng yaxshi tedbir shuki, kishi her küni uxlashtin ilgiri allahqa chin dili bilen yüzlinip olturup, estayidilliq bilen özining bir künlük ishini hésaplap baqsun. Bu bir künde qanchilik yamanliq, gunahlarni qiliptu, qanchiliq yaxshiliq- sawapliq ishlarni qiliptu, özini tekshürüp körgendin qilghan gunahlirigha derhal tewbe nesuh (toluq estayidilliq bilen allahqa yighlap turup tewbe qilish) qilghandin kéyin andin uxlisun. Etidin bashlap qet'i gunah qilmaymen, dep qet'i irade baghlisun. Eger u kishige shu kéchide qaza yétip ölüp qalsa, tewbe bilen alemdin ketken bolidu. Eger saq oyghinalisa, qilghan tewbisi üchün allahning bergen iltipatlirigha irishkenlikidin köngli xush bolup qalidu. Shu arqiliq itiqadi téximu küchiyidu, allahqa téximu bek yüzlinidu. Künsiri dili süzülüp, köngli aqirip, kündin - kün'ge yaxshi ishlarni qilghusi kélip turidighan bolup qalidu. Shu arqiliq nurghun yaxshiliqlarni qiliwélish pursitige ige bolidu. Kishige mundaq uyqudin yaxshiraq uyqu bolmas? Kishi özini kündülük tekshürüshtin ötküzüp bolghandin kéyin qattiq uyqu tutquche bolghan

ariliqta allahni zikri qilsa, sünnet, nepli ibadetlerni qilsa, allah taala u kishige tewpiq béridu. Uninggha yaxshi adem, yaxshi ishlarni udullap béridu, shundaq ishlar uninggha udul kélipla turidighan bolup qalidu. Özini kündülük tekshürüp turush, kündülük tewbe qilish, kündülük allahni zikri qilishtin ibaret bu üch heriket peyghember eleyhissalamning körsetmisidur.

111-sual: qiyametning bashlinishi

qiyamet, kainatta omumyüzlük chong özgirishning yüz bérishi bilen bashlinidu. U künde asmanning yérilishi, yultuzlarning we bashqa planétlarning bir - birige orulush netijiside yoqilishi, zémining tewrep parche - parche bolup kétishi, taghlarning küküntalqan bolup, bir döwe qumgha aylinishi qatarliq weqeler yüz béridu. allah qiyametning bashlinish heqqide mundaq deydu: "ukünde zéminmu bashqa bir zémin'gha, asmanlarmu bashqa bir asmanlargha aylinidu. Ular (yeni pütün xalayiq qebirliridin chiqip) yégane, qudretlik allahning dergahida (yeni mehshergahda) hazir bolidu" [birahim sürisi 48 - ayet]. allah yene mundaq deydu: "künning nuri öchken chaghda, yultuzlar tökülgen chaghda, taghlar gumran bolghan chaghda, boghaz tögiler tashliwétilgen chaghda, yawayi haywanlar toplan'ghan chaghda, déngizlar ot bolup lawuldighan chaghda, janlar (öz qayashlirigha) qoshulghan chaghda, tirik kömiwétilgen qizdin sen qaysi gunah bilen öltürüldüng? Dep soralghan chaghda, name - emallar échilghan chaghda, asman échip tashlan'ghan chaghda, dozax qizitilghan chaghda, jennet teqwalargha yéqinlashturulghan chaghda, her adem özining qilghan (yaxshi - yaman) ishlirini bilidu." [tekwir sürisi 1- 14- ayetler].

112-sual: bes dégen néme?

Bes - qiyamet qayim bolghan küni israfil eleyhissalam ikkinchi qétimliq sürge püwliginidin kéyin (birinchi qétimliq püwlishi bilen pütün xalayiq ölidu) pütün insanlarning tirilishi démektur.

113-sual: qiyamet künidiki tirilish qandaq bolidu?

Qiyamet künidiki tirilish jan we beden bilen bolidu. Bu allahqa hergizmu qiyin emes. Insanni deslepte yoq yerdin bar qilghan allah meyli

uning jesidi chirip tupraqqa aylinip ketken bolsun, meyli yirtquchlargha yem bolup tügiship ketken bolsun, meyli köyüp kül bolup ketken bolsun, meyli titilip parche - parche bolup ketken bolsun, her halette uni birleshtürüp eslidiki halitige keltürüshke elwette qadirdur.

114-sual:heshir

heshir - qiyamet küni insanlar tirilgendin kéyin, ularning qebirliridin qozghulup chiqip hésab meydanigha toplinishi démektur. allah heshir heqqide mundaq deydu: "qiyamet küni teqwadarlarni merhemetlik perwerdigarning dergahigha izzet bilen yighimiz. Gunahkarlarni ular changqighan halda jehennemge heydeymiz" [meryem sürisi 85 - 86 - ayetler].

115-sual: shapaet we uning sherti

allah taala shapaetni muqimlashturup qur'anda mundaq dégen : "bu künde merhemetlik allah izni bergen we sözidin allah razi bolghan ademning shapaitidin bashqa héchqandaq shapaet payda bermeydu",,"allahning ruxsitisiz kimmu allahning aldida shapaet qilalisun?". (süre beqere 25- ayet)

yuqiriqi ayetlerdin melum boliduki, shapaetning ikki türlük sherti bar, birinchisi allahtaalaning shapaet qilghuchigha ruxset qilishi, ikkinchi shapaet qilin'ghuchi gunah mesiyetlerni ötküzgen bolsimu, allahning birlikige iman éytqan mömin bolishi.

116-sual: peyghember eleyhissalamning shapaiti qanche türlük?

Peyghember eleyhissalamning shapaiti üch türlüktur.

Birinchisi, chong shapaet dep atilidu. Bu mehshergahning qiyin minutlirida allahning izni bilen xalayiqqa qilidighan shapaiti.

Ikkinchi türi, peyghember eleyhissalamning ümmiti ichidin bir türküm kishilerning jennetke kirishige shapaet qilishi. Bu ikki türlük shapaet bashqa peyghemberlerdin perqliq halda allah peqet muhemmed eleyhissalamghila xas qilghan xususiyettur.

Üchinchi türi, gunahkar asiylar dozaxta gunahliri miqdariche azablan'ghandin kéyin allahning izni, peyghember eleyhissalamning shapaiti bilen jennetke kiridu. Bu muhemmed eleyhissalamdin bashqa peyghemberler, salih möminlergimu xas shapaettur.

117-sual:bendining eng awal hisap biridighan emili qaysi?

Bendining emelliridin eng awal hisap élinidighini namaz. Peyghember eleyhissalam mundaq dégen: qiyamet künide bende eng awal hésab biridighan nerse namazdur, eger uning namazliri jayida, durus bolsa, u nijatliqqa irishken bolidu, undaq bolmisa ziyan tartqan bolidu, nawada periz namazliridin kem qalghini bolsa, allah taala perishtilerge: "qarap béqinglar, bendemning nefli namazliri barmikin" deydu, shuning bilen perizning kem qalghan yirige nefli namazdin élip bérip tuluqlinidu. Bendining qalghan emellirimu mushu rewishte bolidu. (imam nesei, tirmiziy riwayet qilghan) bende herbir ishida meyli chong yaki kichik bolsun xalis halda bir allahning raziliqini közligen bolishi kirek, kishilerge körsitip maxtinishtek riya we yaki bashqa meqsette qilin'ghan emellerni allah qobul qilinmaydu. allah emellernila emes, dillardikinimu bilip turghuchidur.

118-sual:soal soraqsiz halda jennetke kiridighanlar

peyghember eleyhissalam mundaq digen: manga ümmetler toghrilandi. ..... Men yene bir top kishilerni kördüm. Manga: bu sining ummiting we ular bilen hisapsiz we azapsiz jennetke kiridighan 70 ming adem bille diyildi" andin peyghember eleyhissalam ornidin turup öyige kirip ketti. Andin sahabilar hisap élinmay we azapqa duchar bolmay jennetke kiridighan kishiler toghrisida detalash qilishti. .... Andin peyghember eleyhissam chiqip, ulardin "nime toghriliq detalash qiliwatisiler" dep soridi. Peyghember eleyhissalamgha ularning nime toghrida detalash qiwatqanliqi éytip birilgende ﷺ: ular süf köch qilmaydighan, süf köch qildurmaydighan, pal achmaydighan, allahqa tewekkul qilidighan kishilerdur" didi.

119- sual: jaza digen nime?

Jaza - bendilerning bu dunyada qilghan yaxshi - yaman emellirige bérilgen mukapat we jazaning élan qilinishi démektur. Bu heqte allah mundaq deydu: "shu künde allah ulargha toluq tégishlik jazasini béridu. Ular allahning ashkara heq ikenlikini bilidu" [nur sürisi 25 - ayet].

120-sual: mizan digen nime?

Bendining emelliridin hisap-kitap élin'ghandin kéyin tarazida ölchindu. Mana bu axiret hadisiliridin bolghan mizandur. Mizan insanning axirettiki qarargahining jennet we yaki dozax bolishidiki halqiliq basquch hisaplinidu. Bendilerning emellirining ilahi tarazida ölchinidighanliqi we bu heqtiki ehwallar qur'an ayetliri we hedis sherifte bayan qilin'ghan yeqiyni mesilidur. Bu heqte allah taala nahayiti uchuq rewishte mundaq deydu: "qiyamet küni biz (emeller tartilidighan) adalet tarazisini ornitimiz héch ademge qilche uwal qilinmaydu. (yeni yaxshi ademning yaxshiliqi kémeytiwitilmeydu, yaman ademning yamanliqi ashuriwétilmeydu, eger uning qicha chaghliq emeli bolsimu uni hazir qilimiz, (bendilerning emelliridin) hisap élishqa biz yiterlikmiz" (süre enbiya 47- ayet)

121-sual: siratning menisi

sirat sözining lughet menisi ochuq, éniq yol bolup, sheriette ikki xil menide qollinilidu. Biri allah taala hayati dunyada bendilirige belgilep bergen toghra yol bolup, töwendiki ayet mana shu menide éytilghan "bu méning toghra yolumdur, shu yolda ménginglar, natoghra yollarda mangmanglar, ular silerni allahning yolidin ayriwitidu" (süre en'am 153-ayet) ikkinchisi qiyamet küni dozaxning üstige qurulghan köwrük bolup, u guya inchikilikte qildek, ötkürlükte qélich bisidektur. Peyghemberlerdin tartip asiy gunahkarlarghiche jimi adem pilsirat köwrükidin ötidu. Yaxshi emelliri sharapitidin jennetke muyesser bolghan möminler jennetke udul ötüp kétidu. Jehennemge mensup bolghan kupparlar mödürüp yiqilidu, köwrüktin ötelmeydu we duzaxqa chüshüp kétidu.

122-sual: duzax we uning derijiliri

duzax - dehshetlik ot qaynimidin ibaret bolup, u kapirlar, munapiqlar we musulmanlardin bolghan asiy - gunahkarning bir qismi

baridighan jaydur. allah bu heqte mundaq deydu: " i möminler! Özenglar we bala - chaqanglarni insan we tashlar yéqilghu bolidighan, rehim qilmaydighan qattiq qol perishtiler muekkel bolghan duzaxtin saqlanglar" [tehrim sürisi 6 - ayet].

Dozax - kupparlar, gunahkar asilarning axirqi qarargahi, allah taalla bendilirini agahlandurghan, peyghemberler qewmlirini sherridin qorqutqan, muhemmed eleyhissalam "ümmitim, ümmitim" dep azabidin panah tiligen jehennemdur.

Süre hijrining 44-ayitide xewer bérilgendek, dozaxning oxshimighan derijiliri, derwaziliri bolup, ularning herbiridin kiridighan mueyyen bir bölek ademler bar. Bular: jehennem, leza, huteme, seer, seqer, jehim, hawiye. Süre kehfining 102-ayitide kelginidek jehennem kapirlargha teyyarlan'ghan menzilgahtur, leza bolsa heqtin yüz örüp buralghan we pul-mal yighip saqlap, uningdin allahning we miskinlerning heqqini ada qilmighanlarning jayidur. Hawiye dozaxning astinqi qewiti, azab jehettin eng qattiqi bolup, munapiqlar mushu yerde jazalinidu.

123-sual: jennet qandaq jay?

Jennet – allah taala mömin, teqwidarlar üchün teyyarlighan katta mukapat. Uningda japa-musheqqetmu, qériliq, ölüm, qayghu-hesiretmu yoq. Uningda bari allahning rehmet, merhimiti, ebediylik xushalliq we tügimes rahet-paraghettur. Jennet allahni körmey turup iman éytqan, allahning rehmitini ümüd qilip, azabidin qorqqan, allah buyrighan yaxshi emellerni qilish bilen chekligen ishlardin özini saqlighan teqwidarlargha xastur.

124-sual: jennet we jennitilerning süpetliri

jennet - bük - baraqstan bostanliq, güzel baghche bolup, u, musulman teqwadar zatlarning menggülük qarargahidur. allah jennetni teriplep mundaq deydu: "teqwadarlar heqiqeten bixeter jayda bolidu. Baghlarda bulaqlarning arisida bolidu. Ular qélin - yupqa - yépek kiyimlerni kiyip, bir - birige qariship olturishidu. (ular türlük hörmetler bilen)

mushundaq ikram qilinidu. Shehla közlük hörlerni ulargha jüp qilimiz. Ular jennette (meyde éghirlishish we késelliklerdin) emin bolghan halda xizmetchilerdin hemme méwilerni keltürüshini telep qilidu. Ular mushu dunyadiki ölümdin bashqa jennette héchqandaq ölümni tétimaydu. allah ularni duzax azabidin saqlaydu. Bu perwerdigaringning merhimitidur. Bu zor muweppeqiyettur" [duxan 51 - 57 - ayetler].

Hedis qudisida allah taala mundaq éytidu: men salih bendilirimge köz körüp baqmighan, qulaq anglap baqmighan, kishining könglige kéchip baqmighan németlerni teyyarlidim. Xalisanglar munu ayetni oqunglar: "ularning qilghan emellirige mukapat yüzisidin allah taallahning huzurida saqlan'ghan we ularni xushal qilidighan katta németni héchkim bilmeydu". (süre sejde 17-ayet)

jennetning süpetliri we uningdiki nazu-németler toghrisida qur'an we hedislerde nurghun bayanlar kelgen. Jennetning qesirliri, baghliri, derexliri, östengliri, méwiliri, altun-kümüshliri, hörü-ghilmanliri insanning cheklik eqli we sezgüsidin halqighan bolup, biz bilidighan hayati dunyadiki shey'iler bilen peqet isim jehette ortaqtur. Jennettiki németler dunyadiki nersilerge peqet isim jehettinla oxshaydu. Jennetning kengliki asman-ziminchilik bolup, al-imran sürisining 137-ayiti bu heqte xewer bergen. Jennetning xushbuy hidi toghrisida resulullah mundaq dégen: "jennetning xushbuy hidi yüz yilliq musape nérisidinmu dimaghqa urulup turidu" (imam tirmizi, ibni maje, imam ehmed riwayet qilghan).

125-sual: jennet we jennitilerning derijiliri

kishiler yaxshi emellerde perqliq bolghinidek, jennettimu emellerge layiq yuqiri-töwen derijiler bolidu. Peyghember eleyhissalam mundaq dégen: jennette yüz derije bar, bir derije bilen yene bir derijining ariliqi asman-zimindek perqlinidu. Firdews eng yuqiri derijidur. Uningdin töt jennetning östengliri éqip chiqidu. Uning üstide ersh bar, allahtin sorisanglar, jenniti firdewsni soranglar. (tirmizi riwayiti). Hedislerde bu derijilerdin firdews, andin edn, andin xulud, andin mewa tilghan élin'ghan.

126-sual: jennetining derwaziliri we uningdin

kiridighanlarning süpetliri

jennetning sekkiz derwazisi bolup, bu derwazilarning chongliqi heqqide resulullah mundaq dégen: jinim ilkide bolghan zat bilen qesemki, jennet derwazisining ikki qanitining ariliqi mekke bilen hejerning ariliqichilik yaki mekke bilen busraning ariliqichilik kélidu. (imam buxari, imam muslim riwayet qilghan). Bu ishiklerning herbiri mueyyen yaxshi emel bilen baghlan'ghan bolup, kim qaysi emelni köp qilghan bolsa shu ishiktin chaqirilidu. Namaz ishikidin köp namaz oqughuchilar, reyyan dep atilidighan ishiktin köp roza tutquchilar, sle-rehim ishkidin köp éhsan qilghuchilar kiridu. Peyghember eleyhissalam jennetning derwaziliri we uningdin kiridighan kirgüchilerning emellirini tilghan alghanda ebu bekir reziyellahu enhu: i resulullah, bir adem ashu ishiklerning hemmisidin chaqirilamdu dep soridi, peyghember eleyhissalam: shundaq, i ebu bekir, men séning ene shularning jümlisidin bolushingni tileymen“ dep jawap berdi. (imam buxari, imam musilim riwayet qilghan)

127-sual: hewzi kewser

hewzi kewser toghrsida peyghember eleyhisalam mundaq digen: méning kölüm-mewzi kewserning toghrisi bir ayliq musapidur. Uning süyi süttinmu aq, hidi ipardinmu xushbuydur. Uning jamliri asmandiki yultuzlargha oxshaydu. Uningdin ichken adem mengge changqimaydu (imam buxari riwayet qilghan).

128-sual: jennitiylerning hayati

jennettiki hayat menggülük hayattur. Meyli qéri, chong bolsun ehli jennet newqiran yash halette jennetke kiridu we menggü shu newqiran yéshida turidu. Ular késel bolmaydu. Qérimaydu, ölmeydu, hérip charchimaydu, ghem-qayghusi bolmaydu. allahtaala ehli jennetning qelbini öch-adawet, hesettin pak qilip, méhir-muhabbetlik köyümchan qérindashlargha aylanduridu. Resulullah mundaq digen: jennet ehli jennetke kirse bir nida qilghuchi mundaq deydu: "siler menggü yashaysiler, ölmeysiler, salamet bolisiler, hergiz késel bolmaysiler, yash turisiler, hergiz qérimaysiler, nazu-nimette, bexit saedette ötiseler, menggü bextsizlikke

duchar bolmaysiler" (imam buxari we muslim riwayet qilghan) peyghember eleyhisalam mundaq digen: jennet ehli yeydu-ichidu, chong teret qilmaydu, mishqirmaydu we kichik teret qilmaydu. Lékin, ularning yémiki iparning hédidek xushbuy kékirish bilen hezim bolidu. Xuddi ular teb'iy nepeslinip turghinidek tesbih, tekbirler ularning tiligha jari bolup turidu. (imam buxari we imam muslim riwayet qilghan).

129-sual: jennetiki eng katta nimet qaysi?

Jennettiki shunchiwala németlerning ichidiki eng katta német allah taalaning mubarek jamlini körüsh we allahning raziliqigha érishishtur. Ehli sünne we jamaening eqidiside teqwidar möminler axirette perwerdigarini körüsh sheripige nail bolidu. Emma gunahkarlar allahni körüshtin men'i qilin'ghan. Qur'an we hedislerde buni delilligüchi ayetler we hedisler bar. allah taala mundaq deydu: "bu künde(saadetmenlerning) yüzliri nurluq bolidu. (ular) perwerdigarigha qarap turidu" (süre qiyamet 22-,23-ayetler)

allah taallahning bendige bergen németliri nurghun, ten-saqliq, mal-mülük, bala-chaqa, méhri-muhebbet, shan-shöhret...... Emma bularning ichidiki eng chong német allahning hidayiti, chünki shu hidayet bilen insan menggülük jennetning ishkini qéqishqa nail bolidu. Shu hidayet insanni rahet-paraghetlik yéngiche hayatqa ulashturidu. Mana bu heqiqiy bexttur.

Üchinchi bölüm· Taharetning bayani

130-sual: pakizliq oqumi

taharet dégen söz, mena jehettin nijasetke oxshash maddiy meynetchiliktin, eyiplerge we gunahlargha oxshash meniwiy meynetchiliktin pakizlinish, dégenlik bolidu. Taharet dégen söz istilah jehettin, taharetsizliktin yaki nijasetlerdin pakizlinish, dégenlik bolidu. Nijasetler bolsa, kichik teret, chong teret we qan'gha oxshash sheriet nijis dep, bayan qilghan nersilerdur.

131-sual: pakizliqning türi

pakizliq uqumi keng menada ikki türlük bolidu : biri, tashqi pakizliq, yene biri, ichki pakizliq. Tashqi pakizliq déginimiz bedenning, kiyimning, yémek ichmekning we namaz oquydighan jayning paskiniliq we kirladin pakiz bolishi démektur. Ichki pakizliq déginimiz nepsning we qelbning yaman gherez we nachar exlaqlardin pak bolishi démektur. Islam dini musulmanlarni her ikki pakizliqqa buyruydu.

132-sual: pakizliqning ghayisi

islam dinining pakliqqa we pakizliqqa ehmiyet bérip, musulmanlarni taziliqqa we pakizliqqa buyrushida, insanning ten saqliqigha we rohigha intayin paydiliq bolghan nurghunlighan aliy meqsetler ghaye qilin'ghan. Su bilen paklinish bedendiki yéqimsiz hidlarni yoqitidu. Paaliyetchanliqni ashuridu. Ibadet we dunyaliq ishlar üchün insanning himmitini, joshqunliqini yéngilaydu. Shunga islam dini musulmanlarni pakliqqa buyrup, ulargha taziliqni, pakizliqni perz qildi we köpligen ibadetler üchün pakliqni shert qildi. Insanning tashqi ezalirining pakiz bolghinining sirtida, uning qelbi bilen nepsidin ibaret ichki dunyasiningmu özini chong tutush, körelmeslik, düshmenlik, öchlük we bashqa selbiy exlaqlardin pak pakiz bolghan halda, bir pütün pakliq ichide, allah taalaning hozurigha yüzlinishi arqiliq allah taalaning némitige we rhemitige érishishi üchün islam dini musulmanlarni ichki we tashqi pakliqlargha emr qilghan.

133-sual: pakizliqning islamdiki orni

islam dini, pakliq we pakizliq üstige qurulghan bir din bolup, insanlar özlirining dunya we axiretlik ishlirida pakizliqqa qattiq ihtiyajliq bolghanliqi üchün musulmanlar 6- esirdiki chaghlardin biri taziliqqa eng zor derijide ehmiyet bérip kelgen xelqtur. Chünki meniwiy kirlardin tazilinish imanning teleblirididin biri bolghinidek, bezi ibadetlerni orunlashning aldinqi sherti pakizliqtur. Pakizliq töwendikidek ehmiyetke ige.

1.taharet namazning achqusidur. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: taharet namazning achquchi bolup, namazgha kirish üchün alle ekber, namazdin chiqish üchün essalamu eleykum werehmetullah déyilidu. Perz we uningdin bashqa namazlarda süre fatihe we yene bir sürini oqumighan kishining namizi ada bolmaydu. (tirmizi: 238)

2.pakizliq imanning yirimidur.

Peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: "pakizliq imanning yérimidur. " hékmetlik sözlerning béride bolsa mundaq déyilidu:”pakiziliq imandindur“ pakizliq namazgha turushning aldinqi sherti.

3.pakizliq bir insanning saghlam tebietlik, yaxshi xisletlik we medeniyetlik ikenlikining nishanisidur.

4. Pakizliq bendini allah taalaning dost tutushigha we razi bolushigha irishtüridu.

5.pakizliq bendining qebre azabidin qutulushigha sewep bolidu.

6.taharet qiyamet küni yüzining nurluq qopushigha sewep bolidu.

134-sual: taharetning peziliti

1.taharet insanni gunahlardin paklaydu. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: kimki taharetni kamil alsa, uning tirnaqlirining astidin tartip pütün wujudida gunah qalmaydu. (muslim: 245)

2. Kamil élin'ghan taharet insan'gha jennetni wajip qilidu. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq digen: taharetni kamil élip bolghandin kéyin, ornidin turup, pütün wujudi bilen bérilgen halette ikki rek'et namaz oquydighan musulman bolidiken, jennet uninggha wajip bolidu. Kimki taharetni kamil élip bolghandin kéyin: ”bir alletin

bashqa ibadet qilishqa layiq mebud yoq, muhemmed sellellahu eleyhi wesellem alle taalaning bendisi we elchisi dep guwahliq bérimen“ deydiken, uninggha jennetning sekkiz derwazisining hemmisi daghdam échip bérilidu, u qaysini xalisa, jennetke shuningdin kiridu. (muslim: 234)

3. Taharetni kamil ilip oqughan namaz uning üchün katta ejir bolidu.

135-sual: pakizlighuchi nersiler we pakizlash usuli

birinchi, su. Ikkinchi, tupraq. Üchinchi, uwlash. Tötinchi, sürtüsh.

Beshinchi, qurutush altinchi, paskina nersining bashqa nersige özgirip kitishi

yettinchi, ashlash.

136-sual: su we uning türi

su bolsa, taharetsizliktin we meynetchiliktin pakizlinish üchün eng muhim bolghan we eng köp ishlitilidighan maddidur. Su üch türlük bolidu :

1. Pakiz hem bashqisini pakizlaydighan su. Bu pakiz hem pakizlighuchi su depmu atilidu. Bu, yamghur we déngiz süyige oxshash héchbir nerse arilashshmighan we özining eslidiki süpiti bilen qalghan sudur.

2. Pak emma taharhtsizliktin pakizliyalmaydighan su. Bu xildiki sular bilen taharet alghili bolmaydu. Lékin meynet we nijasetlerni yughili bolidu. Bu suni ichish we uning bilen xémir yughurush mekruhtur. Bu su bolsa, kichik taharet yaki chong taharet élish üchün bir qitim ishlitilgen sudur.

3. Türdiki su, paskina sudur.

137-sual: paklinish üchün tupraq ishlitishning yolgha qoyulushi

islam dini su yoq yaki uni ishletse ziyan qilidighan, yaki késel bolghanliqi üchün suni ishlitelmeydighan sewebler bilen suni ishlitish qiyin bolup qalghan chaghlarda, taharetsizliktin tupa bilen paklinishni yolgha qoydi.

Tupa bilen pakizlinish heqiqiy pakizlinish emes, hökmen pakizlinishtur. Shuning üchün, islam dini teyemmumni, taki teyemmum

qilishni lazim qilidighan sewebler tügigen'ge qeder waqitliq we hökmen taharet dep qaridi. Eger teyemmum qilishni lazim qilidighan sewebler tügise, teyemmum qilghan adem ilgiriki taretsizliki bilen tebiiyla taharetsiz halitige qaytidu. Hetta uqumaqchi bolghan namizini taharet almighiche, eger ilgiriki taharetsizliki chong taharetsiz bolghan bolsa yuyunmighiche oquyalmaydu.

138-sual: sürtüsh bilen pak bolidighan we pak bolmaydighan nersiler

eynek, qélich, siliq tash, eynekler, pichaq we maylan'ghan qachigha oxshash séziqchi yoq qattiq siliq jisimlerge höl yaki quruq nijaset yuqup qalghan, andin uni taki uningdiki nijasetning esiri yoqalghiche topigha sürtken bolsa, u nerse pakiz bolidu. Chünki, nijaset u nersining ichige kirip kételmeydu. Siliq yüzige yuqqan nijaset bolsa topigha sürtüsh bilen chiqip kétidu. Chünki, sahabilarning qélichlar bilen kapirlarni öltiürüp andin qélichlarni yumastin topigha siürtiwétip qélichlarni yanlirigha ésip turup namaz oqughanliqi riwayet qilindi. Eger nijaset datlap qalghan bir nersige yuqup qalghan bolsa, u nerse topigha sürtüsh bilen pak bolmaydu. Chünki, nijaset datlarning ichigimu kirip kétidu, uni yuyush lazimdur.

139-sual: qurutush bilen pak bolidighan we pak bolmaydighan nersiler

qurutush, peqet paskina tupraqni pakizlaydighanla quraldur. Eger paskina tupraq qurusa we uningda nijasetning héchqandaq esiri körilmise, u tupraq pakiz bolghan hésaplinidu. Derex, ot-chöp, shéghil tash we qumgha oxshash zémin tipidin hésaplinidighan we uningdin ajrimay turidighan nersilerning hökmi, tupraqning hökmige oxshashtur. Emma zémin'gha sélin'ghan bora, kigiz-kichek we rextke oxshash zémin tipidin hésaplanmaydighan we uningdin ajrap turidighan nersiler bolsa, qurutush bilen pakizlanmaydu.

140-sual: ashlash

térining purap we buzulup qélishining aldini alidighan her qandaq ish ashlash dep atilidu. Ashlash ikki qisimgha bölinidu. 1) heqiqiy ashlash. Bu ashlash dup derixi, shap, tuz we shuninggha oxshash tire

ashlash üchün teyyarlan'ghan pakiz maddilar bilen bolidu.2) hökmen ashlash. Bu ashlash bolsa, tirini topigha tashlap qurutush yaki aptapqa yéyip qurutush , yaki ésip qoyup shamal bilen qurutush arqiliq tirining purishining we buzulishining aldini élish bilen bolidu.

141-sual: taharet yeni adettiki pakizlinish qanche qisimgha bölünidu?

Biri paskina nersilerdin pakizlinish, yene birisi taharetsizliktin pakizlinishtin ibaret ikki qisimgha bölinidu.

142-sual: paskina nersilerdin pakizlinish uqumi

paskina nersilerdin pakizlinish bolsa, kiyim-kichek, ten we olturidighan yerlerdiki paskina nersilerdin pakizlinishtin ibarettur. Nijasetke ait hemme nerse paskina nerse hésaplinidu.

143-sual: nijasetning türliri

1. insandin chiqqan kichik chong teret, meniy, meziy, wediyler, heyz, nifas we normalsiz heyz qanliri yeni istihaze qanliri, jarahetlerdin aqqan qan, yiring we éghiz toshqudek kelgen qosuqlardur.
2. barliq haywanlardin chiqqan süydük, tézek we qanalar paskinidur. Chünki, u nersilerde paskiniliqning menisi bardur. U bolsimu u nersilerning meynet bolghanliqidur we sésiq puraqliq nersige aylinidighanliqidur.
3. toxu we ördekke oxshash ucharliqlarning mayaqlirimu paskina nersilerdindur. Bularning mayaqlirining paskina nersilerdin bolushining sewebi, u mayaqlarning meynet bolghanliqi we sésiq puraqliq nersige aylinidighanli üchündur.
4. haraqmu nijis nersilerning qataridindur.

144-sual: kechürwétilidighan paskina nersiler

asanlashturush we tesleshturmeslik üchün köz bilen körgili bolmaydighan derijidiki yingnining uchichilik kiyimge yaki ten'ge, yaki yerge chachirap ketken süydükke oxshash saqlinish qiyin yaki pakizlash tes bolghan az nijasetler kechiriliwétilidu. Buninggha oxshash paskina nersiler ulardin saqlinish qiyin bolghanliqi üchün tazilimisimu kechürülüp kétidu.

145-sual:istinja

istinja qilishmu bedenni pakizelashning ichige kiridu. Istinja qilish

dégen hajitini ada qilip bolghandin kéyin aldi teret yolidiki yaki arqa teret yolidiki paskina nersilerni tazilash dégen bolidu. Kichik we chong teret qilghan adem taharet almaqchi bolghinida, yuqirida körsitilgen boyiche istinja qilishi sherttur. Emma uxlighanliq yaki yel chiqarghanliq tüpeyli tahariti sun'ghan kishi üchün istinja qilish lazim emeslikide pütün fiqhishunas alimlar birdek ittipaqtur. Chünki istinja peqet ikki teret orginidin chiqqan paskiniliqlarni paklash üchünla buyrulghan.

146-sual:istinja qilishning hökmi

1)istinja qilishning hökmi küchlük sünnettur. Arqa teret yolidin chiqqan nerse u yerning etrapidin halqip bashqa yerge yuqup barmighan yaki u yerning etrapidin halqip bashqa yerge yuqup barghandimu nahayiti azraq yuqup barghan bolsa, bu halette teretni su bilen tazilash küchlük sünnet bolidu. Emma arqa teret yolidin chiqqan nerse u yerning etrapidin halqip bashqa yerge xili obdan yuqup barghan bolsa, bu halette teretni su bilen tazilash we teretni tazilash perz bolidu.

2) eger bir adem kisel sewebi bilen teretni tazilashqa qadir bolalmighan , u ademning yénida uyatliq yérini aldida ichish bolmaydighan bashqa bir kishi bolghan, bu kishi kisel ademning teritini tazilimaqchi bolghanda , uning uyatliq yérige qarashqa mejbur bolup qalidighan we u yerni tosup turghili bir nerse tapalmighan bolsa , kisel adem teritini tazilimisimu bolidu.

3) arqa teret yolidin chiqqan nerse u yerdiki bir tenggidek miqdardiki yerdin halqip, bashqa yerge xili obdan yuqup bergen bolsa bu halette u kisel adem uyatliq yirini kishilerning aldida achmastin küchining yitishiche tashtek bir nersini ishlitish bilen u yerdiki paskina nersini azlitishqa tirishidu we uningdin kiyin namaz oqusa bolidu.

4) yel yüriship ketkendin kéyin yaki uxlap qopqandin kéyin eger kichik yaki chong teret qilmighan bolsa, taharet almaqchi bolghanda aldi teret we arqa teret yollirini su bilen yuyus lazim emestur. Kim bu halette u yerlirini su bilen yusa, u dinda yolgha qoyulmighan bir ishni qilghan hésaplinidu.

147-sual:teretni tazilashta ishlitilidighan nersiler

istinja qilishta ishlitidighan maddilarning eng yaxshisi sudur. Sudin

yaxshi paklaydighan madda yoqtur. Su bilen istinja qilishqa imkaniyet bolmighanda, chalma, tash, rext parchisi, qeghez we amalsiz qalghanda yaghach we otun qatarliq maddilarning qaysibiri bilen stinja qilishqa bolidu. Istinja qilishta ewret jaylarni kishilerge körsitishke bolmaydu. Chünki mundaq qilish haramdur.

1)höllükni sümiridighan we u yerdiki paskina nersilerni tazilaydighan yaki u yerdiki paskina nersilerni azaytidighan we u yerni qurutidighan herqandaq pak nerse bilen teretni tazilashqa bolidu.

2)tash yaki lata, yaki üstige bir nerse yézilmighan qattiqraq qeghez, yaki sugha oxshash qimmetsiz nersilerni ishlitish yaxshidur. Ereb herpi bilen yézilghan kitab, jurnal we gézitlerning waraqlirini istinjada qollinishqa bolmaydu. Emma ereb herpi bilen emes, belki latin, rus, xitay we bashqa herpler bilen yézilghan, diniy bolmighan kitab, jurnal we gézitlerni stinjada qollinishqa bolidu. Teretni ewwel tash bilen andin su bilen tazilash eng yaxshidur. Uningdin qalsa su bilen tazilash yaxshidur. Uningdin qalsa tashtek nersiler bilen tazilash yaxshidur. Gerche arillirida yaxshiliq derijide perq bolsimu, lékin u nersilerning qaysi biri bilen teret tazilansa, sunnet ada bolghan bolidu. Söngek, tamaq we tézeklerni teretni tazilash üchün ishlitishke bolmaydu.

148-sual:teretni tazilashta ishlitilitishke bolmaydighan nersiler

istinja qilghanda kirpish, kömür, tömür, eynek, hak, insan yaki haywanlar yeydighan taam qatarliqlarning qaysi birini istinja qilishta ishlitishke bolmaydu.

149-sual: hajetni ada qilishning sünnet we edebliri

1)insan hajitini ada qilishni taki kichik yaki chong teret qistap ketkichilik kichiktürwetmey hajitini baldur ada qilishqa aldirishi lazimdur. Hajiti qistighan'gha qeder hajitini ada qilmasliq, ten salametlikke ziyanliqtur. Hemde hajiti qistap turghanda namaz oqushmu mekruhtur.

2)hajetxanigha kirmekchi bolghan adem, putigha ayaq kiyip kirish we yénida allah taalaning yaki peyghember eleyhissalamning ismi bar üzükke oxshash nerse bolsa, uni hajetxanigha kirishtin ilgiri chiqirwétishi lazimdur.

3)hajetxanigha kérishtin ilgiri allahning nami bilen bashlaymen, i allah! Men sanga séghinip erkek we chishi sheytanlarning yamanliqidin panah tileymen dégen duani oquydu. Yeni" euzu billahi mineshsheytanir rejiym " deydu.

4) hajetxanigha kirishtin awwal ishtanning pachiqini türüsh.

5) hajetxanigha kirgende sol puti bilen kéridu, chiqqanda ong puti bilen chiqidu. Uyatliq yérini yérim olturup bolup achidu.

6)éqiwatqan bolsimu sugha, ériqqa, östengge, quduqqa, bolaqqa, derex astigha xususen miwélik derex astigha, ziraetlikke, kishiler paydilinidighan yéshilliqqa, ademler toplinidighan yerlerge, yolgha, mesjidning yénigha we héyt namazlirini oqush üchün teyyarlan'ghan yerge kichik yaki chong teret qilish haramgha yéqin mekruhtur. Mana bu islam dinining muhitning pakizliqigha we her türlik késellerdin saqlinishqa ehmiyet bergenlikidur.

7)kichik teret qiliwatqanda, hetta süydük shamal bilen keynige qaytip chachrimasliqi üchün, shamal chiqish terepke qarap olturushqa, yene shuningdek chongqur yerde turup döngge qarap teret qilishqa bolmaydu.

8)tashning astidiki ziyanliq hasharetlerning chiqip ziyan yetküzüp qélishidin yaki tashning astiki haywanlargha ziyan sélip qoyushtin saqlinish üchün tashqa kichik teret qilish haramgha yéqin mekruhtur.

9)teret qiliwatqan chaghda özrisiz gep qilish haramgha yéqin mekruhtur.

10)özrisiz öre turup kichik teret qilish mekruhtur.

11)er kishining, uning kichik we chong teretni tazilashtin ilgiri hetta aldi teret yolidin süydükning chuqum chiqip bolghanliqini jezmileshtüridighan haletke we dilida süydükning choqum toxtighanliqigha ishineleydighan haletke kelgen'ge qeder aldi teret yoligha topa yaki qeghez tutup uyaq buyaqqa mangghan'gha oxshash ishlar bilen aldi teret yolidin süydükni pakizlishi lazimdur. Andin teritini su yaki tash bilen tazilaydu.

12) teret qilghanda amal bar teretlirini chiqirishqa tirishidu we uyatliq yérini ornidin turup öre bolushtin ilgiri yapidu.

13)hajetxanidin chiqip bolup, i allah! Séning meghpiritingni tileymen, mendin paskina nersilerni chiqirwetken we manga salametlik bergen allah tealagha hemdu sanalar bolsun, deydu.

14)hajetxanidin chiqip bolghandin kéyin qolini yuyidu yaki kichik taharet alidu.

150-sual:taharetsizliktin paklinish

bedenning pakliqi nijasettin pakilinish bolup, nijaset ikki xildur:

1- chong - kichik teret qilish bolup, taharet élishni yaki (su pak bolmighan yaki su istémal qilsa bolmaydighan bir özür mewjut bolghanda) teyemmumni wajib qilidu. Bu bolsa ikki organning biridin pishep yaki süydük yaki bolmisa yel chiqish arqiliq meydan'gha kélidu.

2- junubet bolup, bu ghuslini wajib qilidu. Bu bolsa ya uyquda ihtilam bolush yaki er - ayalning tenasul ezalirining bir - biri bilen uchirishishi arqiliq bolidu. Yene ayallarda körülidighan heyz we nipasmu ghuslini wajib qilidu.

151-sual:taharet ilishning hökmi

1.taharetsiz adem namaz oqumaqchi yaki jinaza namizi oqumaqchi, yaki tilawet sejdisi qilmaqchi bolghanda , uning taharet ilishi perizdur. Taharetsiz oqulghan namaz batil bolup, taharetsiz namaz oqughan kishi gunahkar bolidu.

2. Kebining etrapini tawap qilghanda taharet élish wajiptur.

3.uxlash aldida taharet élish sünnettur.

4. Peyghember eleyhissalam dawamliq shundaq qilghanliqi üchün taharetning üstige taharet élish musteheptur.

152-sual:taharetni toghra élishning shertliri

1. taharet hem pakiz hem bashqisini pakizliyalaydighan su bilen élinishi lazimdur. Sudin bashqa nerse bilen taharet élish toghra emestur.

2. yuyush perz bolghan ezaalargha suning yétishige tusalghu bolidighan, u ezaalardiki shamning éqindisi, xémir, hak, gej we buyaqqa oxshash nersilerni tazilash lazimdur.

3. taharetke zit kélidighan nersilerning özilmisidur. Mesilen: bir adem süydükning tamchiliri yaki yaridin aqqan qan toxtashtin ilgiri taharet élishni bashlighan bolsa, alghan tahariti toghra emestur. Lékin özrisi bar

ademler bu qaidining ichige kirmeydu.

153-sual:taharetni toghra ilishqa tosalghu bolidighan amillar

1) ayallarning tirnaqlirigha sürtiwalghan buyaqliri, suning tirnaqlirigha yétip bérishigha tusalghu bolidu. Shuning üchün ayallar tirnaqliridiki u boyaqni chiqirwétip taharet almisa, alghan tahariti toghra bolmighan bolidu. Emma yüzlirige we ikki lewlirige sürtiwalghan buyaqliri chaplashqaq we qattiq bolmighanliqi üchün , ular suning u yerlerge yétip bérishige tusalghu bolmaydu. Bularning hökmi xuddi qolgha we putqa qoyghan xénining hökmige oxshashtur. Bu nersilerde itibargha élinidighan ish suning ten'ge yétip bérish yaki barmasliqidur.

2)eger barmaqqa salghan üzüki tar bolsa, suning hetta üzükning tégige kirishi üchün üzükni uyaq buyaqqa midirlitish wajiptur. Eger üzük kengri bolsa, üzükni uyaq-buyaqqa midirlitish sünnettur.

3)eger ayal kishi yasalghan tirnaq salidighan bolsa, u tirnaq suning tirige yétip bérishigha tosalghu bolidighan bolghachqa, taharet élishtin ilgiri u tirnaqlarni chiqirwétish wajiptur.

4)eger ayal kishi yasalghan chach kiyidighan bolsa, u chachning üstige qilghan mes'hisi toghra bolmaydu chünki, yasalghan chachning üstige mes'hi qilish xuddi telpek tumaqning üstige mes'hi qilghan'gha oxshashtur, bu toghra emestur.

5)boyaqchi, tamchi we suwaqchigha oxshash ademlerning taharette yuyush perz bolghan ezalirining üstidiki suning tirige yétip bérishigha tusalghu bolidighan nersilerning hemmisini taharet élishtin ilgiri tazilash lazimdur. Eger chiqirish qiyin bolghanliri qélip qalsimu bolidu.

154-sual:taharetning perzi

taharetning perzi töt bolup bular töwendikiche:

1. suni yüzide yügürtüsh bilen yüzni bir qétim yumaq.
2. ikki qolni jeynek bilen qoshup bir qétim yumaq.
3. bashning tötden birige bir qétim mes'hi qilmaq.
4. ikki putni hoshuq bilen qoshup bir qétim yumaq.

155-sual:taharette yuyush periz bolghan ezalarning dairsi

1.uzunliqidin alghanda bashning chach ün'gen yerdin bashlap éngekning astighiche, tughurliqidin alghanda ikki qulaq bilen yüzning ariliqidiki yerler yüzning chek chigrasining ichige kéridu.

2. Yüzning chigranisining ichige yene ikki közning chaniqimu kéridu.

3. Tégi körülmeydighan qoyuq saqalning tashqirqi qismini yuyush saqalning tégidiki tirini yughan bilen oxshashtur. Emma saqal tigi körinidighan derijide shalang bolsa, suni saqalning tigidiki tirige yetküzüp saqalning tigini yuyush lazimdur.

4. Eger taharet élip bolghandin kiyin saqilini chüshürgen bolsa uning ornini yuyush, eger burutini chüshürgen bolsa uning ornini yuyush, béshini chüshürgen bolsa, bashqa qayta mes'hi qilish, eger tirisi suyulup ketken we qan chiqmighanla bolsa uning ornini yuyush perz emestur.

5. Ikki qolni yuyushning ichige jeynekmu, ikki putni yuyushning ichige ushuqmu kéridu.

156-sual:taharetning sünnetliri

1. niyet qilmaq. Niyet taharetsiz turup qilish toghra bolmaydighan bir ibadetni könglige püküsh bilen yaki taharetsizlikni yoqutushni könglige püküsh bilen, yaki allah taalaning buyruqigha boysunushni könglige püküsh bilen bolidu. Taharet alghanda niyet qilish, sawabqa érishish üchündur chünki, taharet niyet arqiliq ibadetke aylinidu.

2. taharet ilishni bashlighanda "bismillahirrehmanir rehiyim " diyish.

3. ikki qolini béghishighiche ich qétim yuyush.

4. miswak qilish. Namaz oqughili turghanda, uyqudin oyghan'ghanda, qur'an oqumaqchi bolghanda we kishiler bilen bir yerge toplan'ghanda miswak ishlitish musteheptur.

5. éghizni her qétimda yingi - yingi su élip üch qétim chayqash.

6. burun'gha üch qétim su élish, her qétimda suni burnining ichige sümürüsh lazimdur. Éghizini ayrim we burnini ayrim su bilen chayqash yaxshi bolsimu, lékin peyghember eleyhissalam éghiz, burnini bir su bilenla chayqaytti.

7. quyuq saqalni arilash.

8. suni barmaqlarning arisigha yetküzüsh üchün qol we putlarning barmaqlirini arilash. Qollarning barmaqlirini arilash birini birige gireleshtürüsh bilen bolidu. Emma putlarning barmaqlirini arilash cheppe qolining kichik barmiqi bilen bolup ayrishni ong putning kichik barmiqidin bashlap sol putning kichik barmiqighiche ayridu.

9. yüz, qol we putlardin ibaret yuyulidighan ezalarni yughanda üch qétimdin yuyush.

10. bir qétimliq su bilen bashning hemmisige mes'hi qilish. Bir qétimliq su bilen bashning hemmisige mes'hi qilish üchün ikki alqanni we barmaqlarni höl qilish, kokulning üstige her bir qoldin üch barmaqni qoyush, quliqigha mes'hi qilish üchün ikki chong barmiqini we ikki körsetküch barmiqini bashqa tekküzmeslik, andin ikki qolini taki bashning hemmisige mes'hi qilish üchün gerden'giche mangghuzush we ikki qolini gerden'giche mangghuzghan waqtida ikki alqanni bashning ikki teripige tekküzüsh lazimdur.

11. bashqa mesih qilip bolghandin kiyin qolini bashqa yingi su bilen höl qilmastin ikki qulaqqa mesih qilmaq.

12. taharetni ayette bayan qilin'ghan tertip bilen élish shuningdek yene éghizini chayqash bilen burnigha su élishning ariliqidiki we burnigha su élish bilen yüzini yuyushning ariliqidiki tertipke riaye qilish.

13. yuyulghan ezalarni silash. Chünki silash perzning toluqlimisidur.

14.taharetni arqimu - arqa élish. Taharetni arqimu - arqa élish dégen, özrisiz halette bir ezani yughandin kéyin ariliqta héchqandaq waqit ötküziwatmastin u eza qurup bolghiche yene bir ezani yuyushqa ötüshtur.

157-sual: taharetning mustehebliri

1.bashqa mes'hi qilip bolghandin kéyin geden'ge mes'hi qilish.

2.taharetni qible terepke qarap ilish.

3.taharetni pak orunda olturup ilish.

4.namazning waqti kirishtin ilgiri taharet ilip namazgha teyyarlinish.

5.ezalarni yuyush we mes'hi qilishqa oxshash taharetning hemme ishlirini bashqa bir ademdin yardem sorimastin özi qilish.

6.ighizgha we burnigha suni ong qoli bilen ilish. Mishqirish we

putlirini sélashni sol qoli bilen qilish. Rozidar bolmisa, éghiz-burnigha suni qattiq-qattiq élish.

7.taharet, bir ibadetni qilishning bashlinishi bolghachqa taharetning dunyaning kirliridin yiraq bolushi üchün taharet éliwatqan chaghda dunya ishlirigha ait sözlerni qilmasliq.

8.suni ishlitishte israpmu qilmasliq, bek béxilliqmu qilmasliq.

9.Öre turup we qible terepke qarap taharitidin ashqan süyidin ichish.

10. Taharetni élip bolghandin kéyin shériki yoq bir allahdin bashqa héch ilah yoq, muhemmed eleyhissalam allahning bendisi we peyghembiri, dep guwahliq bérish we i allah! Méni tewbe qilghuchilarning we paklan'ghuchilarning qataridin qilghin diysh lazimdur.

11.taharet élip bolghandin kéyin ikki rek'et namaz oqush.

14. qol we putlirini yughanda, chek toxtutulup bérilgen yerliri bolghan jeynektin we hoshuqtin ashurup yuyush.

158-sual: taharetning mekruhliri

1. su bilen yüzige urush.
2. eger adem nahayiti jiq yaki éqip turghan suda taharet alghan bolsimu, suni hajettin tashqiri ishlitip israp qilish.
3. yéngi su bilen bashqa yene bir qétim mes'hi qilish.
4. üch qétimdin artuq yuyush sünnet dep qarap ezalarni üch qétimdin artuq yuyush.

159-sual: taharetni sunduridighan amillar

1. meyli chiqqan nerse kichik teret, chong teret we yelge oxshash adette chiqidighan nersiler bolsun yaki qurut we tashqa oxshash adette chiqmaydighan nersiler bolsun aldi we arqa teret yolliridin birer mumkin nersining chiqishidur.
2. qan, yiring we qusuqqa oxshash paskina nersilerning aldi we arqa teret yolliridin bashqa bir yerdin chiqishi.
3. bir kishi saghrisini yerge bésip emes suzulupraq yétip uxlighan bolsa, uning taharitining hökmen buzulup ketkenlikige höküm qilinidu.
4. balaghetke yetken bir ademning meyli u özining namazda

ikenliki iside bar turup qesten külgen bolsun yaki özining namazda ikenliki iside yoq turup külgən bolsun ruku we sejdilik bir namazning ichide turup awazliq külishi taharetni we hem namazni buzidu.

5. hushidin kétish yeni sarang bolup qélish, mest bolush we zeherlik chikimlikke oxshash taharetni sunduridighan birer seweb bilen hushidin kétish taharetni sunduridu.

6. shehwet bilen qesten ayallargha qol tekküzüsh.

7. qesten yalingach we arida héchqandaq bir kyim bolmastin özining yaki bashqilarning jinsi ezasini tutush.

160-sual: kirgen chiqqan nersilerdiki taharet buzulidighan we buzulmaydighan ehwallar

1) eger er yaki ayalning kichik teret yolidin yel chiqsa, bu yel taharetni sundurmaydu. Chünki, u yel paskina nersilerning ornidin qozghalmighandur.

2)eger arqa teret yoligha giradus tekshürgüchni tiqip alghan, uninggha chong terettin yaki kichik terettin bir nerse élinip chiqqan bolsa, taharet buzulup kétidu.

3)eger biri, arqa teret yoligha dora éqitqan, andin u dora u yerdin éqip chiqqan bolsa tahariti buzulup kétidu.

4) eger er kishi aldi teret yoligha dora témitqan, andin u dora u yerdin qaytip chiqqan bolsa, buning bilen taharet sunup ketmeydu. Chünki, aldi teret yoli paskina nersiler turidighan bir orun emestur.

5)eger ayal kishi aldi teret yoligha paxta qoyghan, aldi teret yolidin chiqqan höllük paxtining yüzini höl qilghan bolsa, uning tahariti buzulidu. Eger uning aldi teret yolidin chiqqan höllük paxtining teret yoligha tigip turghan teripini höl qilghan we u höllük, u tereptin paxtining yüzige ötmigen bolsa, uning tahariti taki u yerge qoyghan paxtini éliwatqan'gha qeder buzulup ketmeydu.

6) ayallarning aldi teret yolidin chiqidighan bolupmu tughuti yéqinliship qalghanda chiqidighan shirlik suyuqluqning chiqishi bilen taharet buzulup kétidu.

161-sual: uxlap qalghan kishidiki taharet buzulidighan we buzulmaydighan ehwallar

1) eger tahariti bar bir adem yéniche yaki tizining birige yölinip uxlighan bolsa, uning tahariti buzulup kétidu.

2) eger u adem saghrisini yerge bésip olturghan halette uxlighan bolsa, meyli u birer nersige yölinip uxlighan bolsun yaki uxlimighan bolsun uning tahariti buzulup ketmeydu.

3) eger bir adem öre turghan yaki ruku qilghan yaki sejde qilghan halitide turup uxlighan'gha oxshash özini qoyup bermigen halda turup uxlighan bolsa, u adem meyli namazning ichide turup shundaq uxlisun yaki namazning sirtida turup shundaq uxlisun tahariti buzulup ketmeydu.

162-sual:özrisi bar adەmning tahariti toghrisida

özrisi bar kishi bolsa, süydük éqish késilige yaki ichi sürülüsh késilige yaki yel kélidighan késelge giriptar bolghan yaki köz aghriqi késilige giriptar bolup uningdin yéring éqip turidighan yaki quliqidin yaki emchikidin, yaki kindikidin bir nerse aqqan'gha oxshash tinidin dawamliq taharetni buzudighan bir nerse chiqip turidighan bir késelge giriptar bolghan adةmdur. Islam dini shepqet we asanliq élip kélidighan din bolghanliqi üchün özrisi bar kishilerge her bir namazgha u namazning waqti kirgen chaghda taharet élip taki u namazning waqti chikitip bolghiche u ademdin chiqidighan nerse chiqip tursimu u namazni we uningdin bashqa özi xalighan neple namazlarni oqushqa ruxset qildi.

163-sual: ayaghqa mes'hi qélishning hökmi

taharet alghanda putni yuyushning ornigha ayaghqa mes'hi qilinishning yolgha qoyulishi, islam sherietining kengchilik qélishi we asanlashturup bérishidur. Mes'hi qélinidighan ayagh hushuqni yapqudek derijide uzun we qélin bolushi lazimdur. Ayaghqa mes'hi qilishning hökmi peyghember eleyhissalamning sözi we emeliyiti bilen sadir boldi. Bu heqte peyghember eleyhissalamdin kelgen hedisler nahayiti köp bolghanliqtin u hedisler hetta inkar qilish toghra bolmaydighan hedislerning derijisige yetti.

164-sual: ayaghqa mes'hi qilishning shertliri

1. ayaghni kamil taharetning üstige kiyish lazimdur.

2. mes'hi qilmaqchi bolghan ayagh ushuqning üstige qeder putning hemme yérini yögishi lazimdur.

3. u qiynalmastin eng az besh kilométirgha yéqin yol yürgili bolidighan ayagh bolushi lazimdur.

4. ayagh, yoghan töshüklerdin xali bolushi lazimdur. Bir pay ayaghda kichik kichik bolup bir nechche yerde töshük bolghan, eger ular bir yerge toplansa, u töshüklerning hemmisi putning kichik barmaqliridin uningdin üch barmaq ochuq qalghidek derijidiki chongluqta bolsa, u ayaghqa mes'hi qilish toghra emestur.

5. mes'hi qélinidighan ayaghning mes'hide ishlitilgen suning putqa ötüp kétishini tosup qalidighan derijide qélin bolushi lazimdur.

6. mes'hi qilmaqchi bolghan adem eger putining barmaq teripi yoq we putning qalghan teripi qolning kichik barmaqliridin üch barmaq kelgidek miqdarda bolmighan adem bolsa, uning ayighigha mes'hi qilishi toghra emestur.

165-sual: mes'hi qandaq qélinidu?

Taharet alghan adem qollirining barmaqlirni höl qilip we barmaqlirining ariliqini échip turup ong qolini, ong putining uchchining üstige, sol qolini sol putining uchchining üstige qoyidu, andin mes'hini tartishni ayaghning uchchidin bashlap üsti terep bilen pachaq terepke tartidu. Putning üstidin qolning kichik barmaqliridin üch barmaq kelgidek yerge mes'hi qilsa, mes'hi yéterlik bolidu. Ayaghning asti teripige yaki uning qonchisigha yaki ikki teripige, yaki uning qonchisigha mes'hi qilish toghra emestur.

166-sual: mes'hining mudditi

seperge chiqmighan ademning bir kéche kündüz, seperge chiqqan ademning üch kéche kündüz mes'hi qilishigha ruxsettur. Yeni seperge chiqmighan adem 24 saet we seperge chiqqan adem 72 saet ayighigha mes'hi qilalaydu.

167-sual: ayaghqa qilin'ghan mes'hini buzudighan amillar

1. taharetni buzudighan amillarning hemmisi mes'hini buzidu.
2. mes'hining mudditining ötüp kitishi.
3. bir piyini bolsimu ayighini chiqirish. Shuningdek putining köp

qismining ayaghning qonji teripige kötürülüp kitishi.

4. putining köp qismining su bilen höl bolup kitishi.

5. ayaghning uni kiyip turiwatqan chaghda tétilip kétishi yaki yirtilip kétishi yaki tishilip kétishi yaki uning bilen méngish qiyin bolidighan bir halette kélip qélishi mes'hini buzidu.

6. özrisi bar adem ayighigha mes'hi qilghan bolsa, u adem atap taharet alghan namazning waqtining chiqip ketkenlik sewebi bilen buzulup ketken tahariti bilen tengla uning mes'hisimu buzulup kétidu.

Eger tahariti bar ademning peqet mes'hisi buzulup ketse u peqet ikki putini yuyiwetsila bolidu.

168-sual: mes'hi qilish toghra bolmaydighan nersiler

selle yaki tumaq, telpekke oxshash bashqa kiyidighan nersige, chümbelge oxshash yüzini yapidighan nersige we peleyge oxshash qolgha kiyidighan nersige mes'hi qilish toghra emestur.

169-sual: yuyunush we uning türi

yuyunush dégenlik- tenning suni yetküzüsh mumkin bolghan yerlirige suni yetküzüsh, dégenlik bolidu.

Yuyunush ikki qisim bolidu. Biri perz bolghan yuyunush, yene biri sünnet bolghan yuyunush.

170-sual: yuyunushning periz bolushi

ikki halette yuyunush perz bolidu. Birinchi halet bolsa, junupluq halitidur. Ikkinchisi, ayal kishi heyz yaki nipastin pak bolghanda ghusli qilish perz bolidu.

171-sual: sünnet bolghan yuyunۈsh

1)jüme namizi üchün yuyunush sünnettur. Buning delil pakiti peyghember eleyhissalamning töwendiki hedisi. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: kimki jüme küni ghusli qilip, imkanining bériche pakizlinip, chach - saqal we bedenlirini maylap, öydiki xushpuraqliq buyumlarni ishlitip, andin mesjidke kelse we ikki ademning otturisidin atlap ötmestin, qanchilik namaz oqughusi kelse oqup bolup, imamning xutbisige shük olturup qulaq salsa, u ademning shu jümedin yene bir jüme künigiche bolghan ariliqtiki gunahliri meghpiret qilinidu. (buxari: 883)

2)ikki héyt namizi üchünmu yuyunush sünnettur.

3)yene ihram baghlash üchünmu yuyunush sünnettur.

172sual: yuyunushning perzliri

1-2- éghizigha we burnigha su élish chünki, éghiz we burun qatarliqlarmu tenning ichidiki bir ezadur.

3.tenning su yetküzüsh qiyin bolghan yerliridin bashqa hemme yerlirini u yerlerge suni éqitip yuyush.

173-sual: yuyunushning sünnetliri

1. uyatliq yerlirini échishtin ilgiri" bismillahirrehmanir rehiyim" diyish.

2. yuyunushning sawab bérilidighan bir ibadet shekilge kirishi üchün niyet qilidu. Niyet bolsa, yuyunushning toghra bolushining bir sherti emestur.

3. qachidiki sugha qolni tiqish üchün qolni yuyush. Yeni burunqi zamanda hazirqidek yuyunush üchün muncha yaki bashqa yuyunush saymanliri bolmighanliqtin , suni qachidin qol bilen élip yuyunushqa toghra kéletti.

4. aldi we arqa teret yollirini tazilap yuyush.

5. namazgha alghandek kichik taharet ilish.

6. bedinige üch qitimdin su quyup yuyush.

7. yuyun'ghanda kishilerning körüp qilishidin özini tosup turidighan bir yerde yuyunush lazim.

174-sual: ghuslining qandaq ada qilinidighanliqi toghrisida

nijasettin pak bolush niyiti bilen suni hazirlap munchigha kirip bolghandin kéyin töwendikilerni qilishingiz sünnet:

1) qolni üch qétim yuyush.

2) ewret jayni su bilen üch qétim yuyush.

3) namazgha taharet alghandek taharet élish, lékin bu taharette putingizni ghuslini qilip bolghandin kéyin yuyisiz (emme taharet alghanda yuyulushmu jaiz).

4) andin chachliringizni barmaqliringiz bilen arilap bolghandin kéiyn béshingizgha üch uchum miqdarida su tökisiz.

5) andin su quyup bediningizning qalghan qismigha su tökishingiz we bediningizde su tegmigen yer qalmasliqi kérek.

6) bedingizning hemme yérini uwlap chiqishingiz mustehebtur.

7) ghusli qilish yene , ighz - burunni chayqash arqiliq taharet alghandin kéyin déngizgha yaki östengge we yaki mutleq halette sugha chömülüsh bilenmu ada bolidu.

8)yene xelq munchiliridimu ada bolidu. Bediningizning hemmisige toluq su

töküp bolghandin kéyin axirida putingizni yuyup, allahqa hemdu - sana éytqan halda bediningizni qurutushqa kirshisiz.

9) ghuslidin kéyin shu duani oqushingiz sünnettur. (i allah méni tewbisi qobul bolghanlardin we pak bolghanlardin qilghin).

175-sual: ghusli qilishta diqqet qilidighan ishlar

1- ghusli qilghuchining bir nerse bilen ewretlirini yépishi lazim. Lékin xilwet bir jayda yaki ewretni yapalaydighan bir sugha chömülüsh arqiliq ghusli qilghan kishi alahide bir nerse bilen ewritini yapmisimu bolidu.

2- ghusli qilghuchining we taharet alghuchining bir östengde bolghan teqdirdimu suni israp qilmasliqi kérek. Chünki insanlarning israpxorluqqa könüp qalmasliqi we buning netijiside sheytan'gha itaet qilip özining sheriiti arqiliq her ishta iqtisadchan bolushqa boyrighan rehman taalaning emrige xilapliq qilmasliqi üchün sheriet buni chekligen.

176-sual: hökmi pakizliqning yolgha qoyulushi

islam dini, pakizliqqa nahayiti eəmiyet béridighan, asanchiliq élip kélidighan we yolgha qoyghan hökümliri hemme yerge uyghun kélidighan din bolup, hökmi pakizliqnimu yolgha qoydi. Bu, islam dinining insanning hemme haletliride pak pakiz bolishigha qattiq ehmiyet bergenlikini körsütüp biridu. Insan, dilida, sizimlirida we adetliride, pakizliqning rohi we beden pakizliqqa bolghan intilishning dawam qélishi üchün, heqiqiy pakizliqni qolgha keltürüshtin ajiz kelgen haman hökmi pakizliqqa ésilishi lazimdur. Insan heqiqiy pakizliqni qolgha keltürüshtin ajiz kélidighan ehwallar bezide uzun muddetkiche dawam qilishimu mumkin. Hökmiy pakizliq bolsa, teyemmum qilish, téngiqqa mes'hi qilish we ayaqqa mes'hi qilishtin ibarettur.

177-sual: teyemmum uqumi

teyemmum, lughette qesd qilish yaki niyet qilish dégen bolup, ayette ötken ”piyd“ kelimisi bolsa tupraq bilen élin'ghan taharet dégen bolidu. Pakliq bolsa musulmanning pak bolishidur. Lékin meqset (allah eng yaxshi bilidu) héchqachan namazni terk qilmasliq we buning netijiside namaz oqumasliqqa könüp qalmasliq we uni ada qilmaqchi bolghinida horunluq qilidighan bolup qalmasliq üchün taharet we ghuslining ornini basalaydighan bir ishni qilishtur. Shu arqiliq janabi allah bizge namazning qanchilik ehmiyetlik ikenlikini körstiwatidu. Shunga su tapalmighan we kisel bolup qalghan halettimu namazlirimizni oqushimiz we ada

qilghandimu telepke layiq ada qilishimiz kérek.

178-sual: teyemmumning qandaq qilinidighanliqi

su tapalmay sizge teyemmum qilish perz bolup qalghanda, sas we qumgha oxshash pak tupraq izdeng, awwal ichingizde teyemmumgha niyet qiling andin ”bsm allah alrhmn alrhym“ deng andin barmaqliringizni tüz tutup, alqiningizni achqan halda alqiningiz ni tupigha qoyung. Ikki alqiningizni tupraqqa sürtkendin kéyin, ularni körüp yuqup qalghan topilarni püdiwéting, andin ikki alqiningiz bilen yüzingizni we ikki alqiningizning tashqi teripi bilen qolingizgha jeynikingiz bilen qoshup mes'hi qiling. Mana buning bilen namazni ada qilsingiz bolidu, chünki buning bilen taharet alghandek bolisiz.

Eger siz junub bolup qélip su tapalmighan bolsingiz yuqiridikige oxshashla teyemmum qilisiz. Bu teyemmum sizdin jinabetni kötiriwétip taharetning xizmitini ada qilidu. Su tapalmighan kéishining teyemmum qilishi bolsa ichingizde jinabetning kötirilip kétishini niyet qilisiz we teyemmum qilghanda bismillah... Deysiz.

179-sual: teyemmomnng hökmi

teyemmumning hökmi bolsa taharetning hökmi bilen oxshash bolup, peqet oxshimaydighan teripi bolsa, su tépilghanda buzulup kétiishidur. Taharetke oxshashla sunup ketküchilik we yaki su tépilghuchilik bir teyemmum bilen xalighiningizche perz we nepli namaz oqusingiz bolidu. Bezi mezheb imamliriningmu déginige oxshash (allah hemmisidin razi bolsun) bir qétim yüz üchün, yene bir qétim qol üchün tupraqqa qolini urush arqiliq, teyemmum qilish eng toghrisidur.

180-sual: teyemmumning toghra bolushining shertliri

birinchi shert, niyet qilishtur. Niyetni alqanlirini tupraqqa urghanda yaki qolgha yuqqan topa bilen qollarni silashqa bashlighanda qilish.

Ikkinchi shert, teyemmum qilishqa élip baridighan seweblerning bolushi.

Üchinchi sherit : teyemmumni pak tupraq bilen qilish. Pak tupraq zémin jinsidin bolghan hemme nersini öz üchige alidu. Shuninggha asasen tupigha, qumgha we tashning hemme türlirige oxshash zémin jinsidin bolghan hemme nersiler bilen teyemmum qilish toghra bolidu. Teyemmumni pak tupraq bilen qilish sherti zémindin qolgha tupa yuqmisimu qolni zémin'gha shundaq tekküzüsh bilenla wujudqa chiqidu. Mesilen qolini séliq tashning üstide qoyghan we qoligha tupa

yoqmighan bolsimu uning qilghan teyemmumi toghra bolidu.

Tötinchi shert , yüzini we ikki qolini jeyneklirigiche yaxshi silashtur.

181-sual: teyemmum qilishqa élip baridighan sewebler

1. su tapalmasliq. Su tépilmighanda qilin'ghan teyemmum toghra bolidu. Eger bir adem junup bolup qalghan we qéshida yuyunushqa emes, peqet taharet élishqa yétidighan su bolghan bolsa, bu halette u adem teyemmum qilidu we uninggha su bilen kichik taharet élish lazim emestur.

2. suni ishlitishtin ajiz kélish. Suni ishlitishtin ajiz kélish késel yaki qattiq soghuq, yaki shuninggha oxshash birer ishning sewebi bilen bolidu. Késel sewebi bilen suni ishlitishtin ajiz kilish. Su ishletkenliki yaki taharet élish yaki yuyunush üchün heriket qilghanliq sewebi bilen késili éghirliship qalidighan yaki saqiyishi kéchikip qalidighan késel adem bolsa, u ademning bu halette teyemmum qilishi toghra bolidu. Eger bedinining hemme yiri jarahetlen'gen bolup su ziyan qilidighan u adem bu halette yuyunushqa toghra kélip qalsa teyemmum qilidu. Qattiq soghuqning sewebi bilen suni ishlitelmigen adem. Bir adem meyli seper üstide bolsun yaki seper üstide bolmisun eger su bilen taharet alsa yaki yuyunsa soghuqtin ölüp qélishidin yaki késel bolup qélshidin qorqqan we suni issitqudek bir nerse tapalmighan yaki munchigha bergidek pul tapalmighan bolsa, uning teyemmum qilishi toghra bolidu.

182-sual: teyemmum bilen oqulghan namazning hökmi

eger bir ademning qorqunchisi, bir ademning uninggha tehdid salghinigha oxshash insan teripidin kelgen bolsa, bu halette uning teyemmum qilip namaz oqushi toghridur, lékin teyemmum bilen oqughan namazni kéyin qayta oqush lazimdur. Eger bir ademning qorqunchisi bir ademning uninggha tehdid sélishi arqiliq bolmay mesilen yirtquch haywandin qorqqinigha oxshash tebiiy bolsa, bu halette uning teyemmum qilip namaz oqushi toghridur we uning u namazlarni kéyin qayta oqushi lazim emestur. Chünki, bu halette uning qorqunchisi bendiler teripidin emes allah taala teripidin kelgendur. Eger namazni kichiktürmey deslepki waqtida teyemmum qilip oquwatqan we namazning waqti chiqip kétip bolghiche su tapqan bolsa, uning u namazni qayta oqushi lazim emestur chünki, u namazni namazning waqti kirgende özide tépilghan sharaiti boyiche oqudi.

183-sual: teyemmumning sünnetliri

1. Teyemmumning béshida bissmila déyish.

2. Teyemmumni tertip bilen qilish.

3. Arqimu - arqa silashtur. Yeni yüzini silap bolghandin kéyinla qollirini silashtur.

4. Teyemmum qilmaqchi bolghan tupraqqa qolining alqini bilen urushtur.

5. Ikki alqanni teyemmum qilmaqchi bolghan yerge qoyup turup aldi keynige azraq herketlendürüsh.

6. Chirayini paskina qiliwélishtin saqlinish üchün qollirigha topa köp yuqiwalghan bolsa, alqinini yerge qaratqan halda birini yene birige urush bilen qollirigha yuquwalghan topilarni qéqiwétish.

7. Qollirini tupraqqa urghan waqtida barmaqlirini yumuwalmay échip turush.

8. Qollirini silashqa kelgende deslep ong qolini, andin sol qolini silash.

184-sual: teyemmumni buzidighan amillar

1. teyemmumning eslisi bolghan taharetni we ghuslini buzudighan amillar teyemmumnimu buzidu. Chünki eslini buzghan nerse urunbasarini elwette buzidu.

2. teyemmum qilishqa élip baridighan seweblerning tügishidur. Mesilen bir adem junupluqtin yuyunush üchün su tapalmay teyemmum qilghandin kéyin yuyun'ghili yéterlik su tapqan bolsa, u adem özining eslidiki junupluq halitige qaytidu, shuning üchün uninggha yuyunush lazim bolidu. Teyemmum qilishqa élip baridighan sewebler tügeshtin burun teyemmum bilen oqulghan namazlar kéyin qayta oqulmaydu. Eger namaz oquwatqan chaghda teyemmum qilishqa élip barghan u sewebler tügigen bolsa, teyemmummu buzilidu we oquwatqan u namazmu buzilidu.

185-sual: téngiqning üstige mes'hi qilishning hökmi

meyli sunuq yerni tangghan téngiq bolsun meyli jarahetlerni tangghan téngiq bolsun téngiqning üstige mes'hi qilish toghra bolidu. Téngiqning üstige mes'hi qilish, eger uning astidiki yerni yuyushqa yaki u yerning özige mes'hi qilishqa qadir bolalmighan teqdirde téngiqning astini yughanning ornida turidu.

186-sual: téngiqning üstige mes'hi qilishtiki ehwallar

1) eger téngiq kichik taharetsizlik yaki junupluq halitide téngilghan bolsimu uning üstige mes'hi qilghili bolidu.

2) eger téngiq jarahet yaki sunuq saqiyishtin burun chüshüp ketken

bolsimu u téngiqning téngilishigha seweb bolghan késel téxi saqaymighanliqi üchün uning üstige qilin'ghan mes'hi buzulup ketmeydu.

3) eger téngiq jarahet yaki sunuq saqayghandin kéyin chüshüp ketken bolsa, uning üstige qilin'ghan mes'hi buzulup kétidu.

4) eger u ademning tahariti bolsa, peqet téngiqning astinila yusa bolidu.

5)tendiki aghriqning üstige chaplaydighan yépishquchining hökmimu téngiqning hökmididur. Eger u yépishquchini éliwetse aghriq küchiyip qalidighan ish bolsa, uning üstigila mes'hi qilsa bolidu.

6) eger u soyup éliwétish qéyin bolghan bir yerge chaplashturulghan bolsa, aghriq saqayghandin kéyinmu uning üstige mes'hi qilishqa bolidu.

7) eger jarahetning yaki put qollardiki yériqning üstige dora qoyulghan yaki chépilghan, u yerning üstidin su mangdurwétish mumkin bolidighan bolsa, su mangdurwitidu. Eger undaq qilish mumkin bolmisa, uning üstige mes'hi qilidu. Eger mes'hi qilsa u yer yaman bolup qalidighan bolsa, hetta mes'himu qilmaydu.

8)téngiq we uning etrapidiki yerlerge mes'hi qilishning hökmide, kichik taharetsiz adem we chunup bolup qalghan adem oxshashtur.

9) mes'hi qilishning mueyyen bir mudditi yoqtur. Shuning üchün téngiqning yaki sunuqqa taki ular saqayghan'gha qeder mes'hi qilghili bolidu.

10) her qétim taharet alghanda yaki yuyun'ghanda uning üstige bir qétim mes'hi qilidu.

11) téngiqni almashturghanda yaki téngiqning üstige bashqa bir téngiq tangghanda uning üstige qayta yene bir qétim mes'hi qilish lazim emestur.

Tötinchi bölüm. Namaz

187-sual: namazning hökmi

namaz- islamning tügrüki we dinning asasiy bolup, uninggha sel qarashqa qet'iy bolmaydu, terk qilishqa téximu bolmaydu. Chünki islamda namaz uqumighuchilar pasiq yaki kapir déylidu. Shunga "men musulman" dégen her bir kishining namazni qet'iy terk qilmasliqi lazim. Namaz oqup kéliwatqan yaki yéngidin namaz bashlimaqchi bolghanlarning namazni toghra - durus oqushi telep qilinidu.

188-sual:namaz uqumi

namaz mexsus keypiyatliri we bedenning herikiti bilen allahqa qilinidighan bendichilik burchi. Namaz imandin qalsila eng muhim ibadettur. Namazning (salat) esli uqumi ”dua“ dégen bolup, bezi heriketlirining nami bilen ”namaz“ dep atalghan. Chünki namazning bir qismi duadur. Namazning esli uqumi ”ulughlash“ dégen bolup, uningda allah maxtalghanliqi üchün mushu isim bilen atalghanmu déyilidu. Islam dini namazni perz qilip, rehmet peyghembiri muhemmed eleyhissalam uni bayan qilghan we uninggha sahabiler, tabiinler we bashqa diniy imamlar egeshken.

189-sual:namaz kimlerge perz?

Namaz eqilliq, balaghetke yetken, er - ayal, muhemmed eleyhissalamning chaqiriqi yétip kelgen we berpa qilishqa küchi yétidighan, nijasettin we kirqattin pakiz her bir musulmanning oqushi lazim kelgen perzi eyindur.

190-sual: ösmürlerge namazning buyrulishi

ösmür balilar bolsa, namazni söygen halda chongiyishi we uni oqushqa adetlinishi üchün yette yashqa kirgende namaz oqushqa buyrulidu. Eger 10 yashqa kirgende namaz oqughili unimisa we namaz oqush toghrisida ata anisigha we terbiyligüchining sözige qolaq salmisa yumushaqraq urush lazim. Namaz toghrisida qur'an kerimde nahayiti köp ayet nazil bolghan bolup, töwendikiler ularning bir qismidur.

191-sual: namazning paydiliri

1.xushu we xuzu bilen oqulghan kamil namaz dilni yurutup, rohni paklaydu. Kishige bendichilikning edep - qaidilirini we namaz oqughuchining diligha allahning katta we büyüklükini ornitish arqiliq bendige janabi allah üchün ada qilidighan wezipilirimizni qandaq ada qilidighanliqimizni ügitidu. Yene namazning insanni güzel exlaqqa ige qilip, uni raschilliq, amanetke riaye qilish, qanaetchan bolush, wedige wapa qilsh, helim we köyümchan bolush, kichik köngül bolush, adil bolush we bashqilargha yaxshiliq qilishqa oxshash güzel xisletler bilen bizeydu. Yene namaz, namaz oqughuchilarni üstün mertiwige érishtürüp, uni yalghuzla allahqa yüzlendüridu. Shuning bilen kishi allahni téximu köp yad qilp, uningdin téximu bek qorqidu. Netijide, uning himmiti aliy, nepsi pakize bolup, gunah - mesiyettin yiraq turup, yalghanchiliqtin, xiyanettin, yamanliqtin, aldamchiliqtin, qehri - ghezebtin we mutekebbirlikitin uzaq turidu. Zulum, düshmenlik, peskeshlik, pasiqliq we asiyliqtin saqlinidu. Démek, bende namaz arqiliq janabi allahning yuqirdiki ayitide dégenliri emeliylishidu.

2.namaz dilgha shipadur. Namaz shekil we rohtin ibaret bolup, uning shekli ezalarning ibaditidur, rohi bolsa, dilning ibaditidur. Yene namaz hem jismaniy telim - terbiye hemde rohiy terbiye bolup, namaz oqughuchining dilini yuritidu, yüzini ilahiy nur bilen yuritidu. Namaz bilen uning rohi kötürülidu. Shuningdek, namaz bende bilen perwerdigari otturisida bir alaqe bolup, uni kamil telepke layiq oqush imanning eng chong alamiti, diniy shuarlarning eng kattisi we sansizlighan németliri tüpeylidin allahqa shükür qilishni bildürüdighan eng roshen namayendidur. Namaz oqumasliq bolsa, allah bilen munasiwetning üzülishi, uning rehmitidin, német buliqidin we nurghunlighan pezli - éhsanidin mehrum qélish we allah taalaning pezli - éhsani bilen uning németlirige köz yumghanliqtur. Telepke layiq ada qilin'ghan namaz, bir qisim yürek kisellirige we rohiy biaramliqlargha shipaliq dora bolup, gunah - meisiyet qarangghuluqlirini yoq qilghuchi nurdur.

3.namazdiki birlik barawerlik. Namazda adalet we teng - barawerlik namayen bolidu. Muezzin heyyeelel feleh (yeni namazgha kélinglar) dep

nida qilghinida u, bay - kembeghel, chong - kichik, riyasetchi we xizmetchilerdin terkib tapqan, namaz perz bolghan kishilerning ichidin ezanni anglighan kishilerning hemmisini namazgha chaqiridu. Toplan'ghan waqitlirida bolsa, bir septe turidu. Ularning arisida héchqandaq bir ayrimchiliq we alahidilik bolmaydu. Chünki hemmisi töwendiki ayette tilgha élin'ghan rewishte allahni yad qilish we allahning öylirining biride uninggha bash igish üchün bir yerge toplan'ghandur.

4.namaz gunahlarni öchüridu. Kamil taharet ilip xushu bilen oqulghan her qandaq namaz insandin ötken türlük xataliqlarni öchürüp gunahlirining meghpiret qilinishigha sewep bolidu. Dozaxtin qutuldurup jennetke bashlaydu.

5. Namaz insanni gunah we yaman ishlardin saqlaydu. Chünki namaz oqughan kishi künde besh qitim allah taalaning hozorigha yüzlinip , uninggha ehdisini yingilap turghan iken , allah taala u kishini öz himayisige alidu. Uninggha yaxshi ishlarning yollirini ongaylashturup, yaman ishlardin uzaqlashturidu. Netijide uninggha sheytan ziyan yetküzelmeydu.

6.namaz pakizliq we güzellikke yitekleydu. Namaz insanni peqet kibir, gheplet, meghrurluq qatarliq meniwi illetlerdin tazilapla qalmastin yene insan bedini we kiyimlirini paskiniliqlardin kirlardin , yiqimsiz hidlardin paklaydighan chong taziliinishtur.

7.namaz insanning sewirchanliqi we chidamchanliqini ashuridu. Dunyaning musibetliri we qiyinchiliqliri üchün namaz arqiliq teselli biridu. allah taala mundaq deydu: i möminler! Sewr arqiliq we namaz arqiliq yardem tilenglar. allah heqiqeten sewr qilghuchilar bilen billidur [süre beqer 153- ayet].

192-sual:xushu digen nime?

Xushu namazda turghanda allah taalaning ulughluqi we heybitidin eymen'gen, köngülni namaz bilenla meshghul qilghan we pütün pikir xiyalini allah taalagha bighishlighan halda , kemterlik we hushyarliq bilen turush digenliktur.

193-sual: xushuning orni we xushu hasil qiilish

xushuning orni qelib. Uning miwisi insan organlirida körülidu. Chünki

insanning barliq organliri qelibke egishidu. Xushu sheni ulugh , yoqulushi tiz, hazirqi zamanda tipilishi intayin az bolghan halettur. Namazdiki xushu peqet namaz üchün könglini pütünley bighishlighan kishigila hasil bolidu. Shu waqittila köngül namaz bilen aram tapqan bolidu we namazdiki heqiqi hozur halawetni titighili bolidu.

194-sual: namazda xushu hasil qilishning chariliri

1.namazda turghan kishi özining nime dewatqanliqni we nime qiliwatqanliqini bilishi, xuddi allah taalani körüp turiwatqandek yaki allah mini körüp turiwatidu digendek his tuyghu bilen allahqa munajat qilish.

2.namazdiki ruku we sejdiler arisidiki yötkilishlerni aldirmay temkinlik bilen qilish.

3.namazda ölümni yad itish. Teb'iki ölüsh aldida eng axirqi qitimliq namazni oqughan adem bu namazni choqum wayigha yetken xushu bilen oquydu.

4.namazdiki qiraet, dua - tesbihlerni bilip oylap oqush we pikir yürgüzüsh.

5. Namazda oqulghan qur'an sürisini ayet- ayet boyiche oqush lazim. Chünki peyghember eleyhissalam shundaq qilatti. Her bir ayetning béshida toxtash sünnettur. Gerche aldinqi ayetning menisi kéyinki ayet bilen munasiwetlik bolsimu, bu ikki ayet otturisida toxtash ewzeldur. Her bir ayettin kéyin toxtap oqush " xushu " ning hasil bolishi üchün paydiliqtur.

6.qur'andiki her bir heripni dane- dane chiqirip tertil bilen oqush.

7.namazda allah taala manga söz qiliwatidu, digen his tuyghu bilen turush.

195-sual: namazni xushu bilen ada qilishqa yardem béridighan ishlar

1. allah taalaning hemmining padishahi, asman-zéminni kontirol qilghuchi, pak we hemmidin ghalip, büyük qudritini eslesh;

2. Özingizning kemchillikingizni, ajizliqingizni we sizning xushuni kamaletke yetküzüshke yardem béridighan büyük allahqa neqeder muhtaj ikenlikingizni eslesh;

3. Dunya erzimes nerse bolup menpeetliri cheklik, menggülük

axiretke mensup biz allahning hozurigha qaytidighanliqimizni eslesh;

4.namazni ada qilishta aldirimasliq, aldirangghuluq xushuni zaya qilidu, namazni aldirmay, estayidilliq bilen ada qilish ;

5.namazni ewwelqi waxtida ada qilish, taharetni kamil élish;

6. Dillarni oyghitidighan sünnetlerni ixlas bilen ada qilish;

7. Namaz jeryanida - namazdin siritqi-herketlerni qilmasliq, shuk turush estayidilliq bilen élip bérish;

8. Namaz waxtida barliq meshghulatlardin saqlinish, ebu derda (allah u kishidin razi bolsun)kishining denaliqi- namazgha köngli xatirjem kirish üchün, namazgha kirishtin burun ishlirini tügitishi kérek, digen. Biz sheytanning azdurishi we weswese qilishidin allahtin panah tilep, namazni ada qilish jeryanida özimizni dunya ishliri bilen meshghul qilmasliqimiz kirek. Peyghember eleyhissalam bizge estayidilliq bilen namaz oqushimizgha wesiyet qilghan.

9.tesirlinip mulahize bilen namaz oqushqa tesir yetküzidighan adetler we shekilwazliqtin saqlinish kirek. Namazda oquwatqan ayet we zikrilerning mezmunini oylap oqush, ilgiriki namazlarda oqulghan ayetlerdin bashqa ayetlerni oqush, jennet ehlidin ibaret biz bilen zikri qilinip ötiwatqan kishilerning halini bizning halimizgha sélishturush lazim.

10.sheriet ilimlirini köp üginishke tirishish, allahni tonushni we yaxshi körüshni ziyade qilish, allahning azabidin qorqup, rehmitidin ümidwar bolush, allahning huzuridiki nersilerge ishinish;

11.barliq gunahliridin tewbe qilish, (yeni allahning huzurigha qaytish) tewbini qayta-qayta yéngilash.

12.qur'an oqushni köp qilish, zikr-tesbihler bilen köp shughullinish, ölümni köp eslesh we riyadin saqlinip, özidin -özi köp hisap élish kérek.

196-sual: namazdiki xushuning yoqulishgha yaki ajizlishishigha sewep bolidighan ishlar

1.yanponlarni ochuq qoyup namazgha turush. Yanponni ochuq qoyup namazgha kirgen adem öziningla emes, jamaetningmu namzdiki xushusini yoqutup azar yetküzidu.

2.kishining diqqitini tartidighan yaki buzidighan türlük bizek, neqishler köp bolghan orunlar we jaynamazlarda namaz oqusa we

shundaq kiyimler bilen namaz oqusa xushu yoqilidu yaki ajizlaydu.

3. Teret qistighanda namazgha turush.

4. Taam teyyar bolghanda namazgha turush.

Aishe reziyellahu enhadin riwayet qilin'ghan bir hediste "men peyghember sellellahu eleyhi wesellemdin: tamaq teyyar bolghanda we chong - kichik teret qistighanda, namaz oqushqa bolmaydu, dégenlikini anglighan, dédi." diyilgen. (muslim: 560)

5.uyqusi ichilmighan, mügidigen , charchighan halette namazgha turush.

6.namazda turup sejde qilidighan jayni sürtüsh, tazilash yaki tüzlesh bilen meshghul bolush.

7.namazda uyaq buyaqqa qarash. Namazda turup uyaq buyaqqa qarighan adem allah taalaning hozuridin yüz örigen bolidu. Namazda turup köngülni uyaq buyaqqa yügürtüshmu men'i qilnidu.

197-sual: ezan

ezan alahide sözler arqiliq namaz waqtining kirgenlikini élan qilish we musulmanlar jamaitini dunya - axirette nijatliqqa seweb bolidighan namazgha hazir bolushqa chaqirishtur.

198-sual: ezan bilen tekbirning peziliti

peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: namazgha ezan éytilghan chaghda, sheytan ezanni anglimasliq üchün osurghan péti keynige qarap tikiwitidu. Ezan tügigende yene kélidu. Namazgha tekbir éytilghan haman yene tikiwitidu. Tekbir éytilip bolghandin kéyin yene kélidu we namaz oqughan insanning diligha: ”uni oyla, buni oyla“ dep, éside yoq ishlarning hemmisini ekilip, weswese sélishqa bashlaydu. Shuning bilen, u kishi namazni qanche rek'et oqughanliqini bilelmey qalidu. (buxari: 608)

199-sual: ezandin kiyinki duaning peziliti

peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: kimki ezanni anglap bolghandin kéyin: "allahumme rebbi hazihid dewetit tammeti wesselatil qaimeti ati muhemmeden wesiylite wel peziylete web'es'hu meqamen mehmudenleziy weedtehu" dégen duani oqusa, qiyamet küni u kishige méning shapaitim nésip bolidu. Bu duaning i mushu mukemmel

chaqiriqning (yeni ezanning) we hazir oqulmaqchi bolghan namazning igisi alle! Muhemmed eleyhissalamgha wesile namliq mertiwini we yüksek peziletni ata qilghin, muhemmed eleyhissalamni sen uninggha wede qilghan medhiyege layiq maqamgha (yeni büyük shapaet qilish maqamigha) yetküzgin. (buxari: 614)

200-sual: ezan oquliwatqanda nime diyish kirekliki toghirisida

peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: muezzin ezan oqughanda, muezzinning oqughinini ichide chin qelbidin tekrarlighan, muezzin: ”heyye elessalah, heyye elel felah“ dégende, ”lahewle wela quwete illa billah“ dégen we muezzin'ge axirighiche egeshken kishi jennetke kiridu. (muslim: 385)

201-sual: namazning perizliri

namazning bir bülük shertliri bolup, bu namazgha kirtishtin ilgiri we namazda hazirlash periz qilin'ghan ishlardur. Bu shertler urundalmisa, namaz toghra bolmaydu. Kishi qachanki u shertlerni toluq orundap namaz oqusa, uning perwerdigarining huzurida namazni ada qilishi jaiz bolghan bolidu. Mezkur shertler 12 bolup ular töwendikiche:

1.taharetsizliktin paklinish. Namazgha kirishtin ilgiri kéchik-chong taharetsizliktin, heyzdarliqtin we nifasdarliqtin xali bolush sherttur.

2. Nijis nersilerdin pakizlinish. Bu nijasettin, namaz oqumaqchi bolghan ademning bedinide, kiyimide we uning namaz oquydighan yiride bolghan we bular bolghan ehwalda namaz oqushqa bolmaydighan nijasetler közde tutulidu.

3. Ewretni yögesh. Ewret bolsa eslide chong - kichik taharet yerliri bolup, erlerning kindikining astidin bashlap aldi - arqisidin tizighichilik dep belgilen'gen. Bu bolsa eng ewzel we tuluqraqidur. Ayallarning ewriti bolsa yüzi we alqinidin bashqa bedinining hemmisidur.

4.namaz waqtining kirishi. Waqitning kirishi besh wax namazni ada qilish üchün qoyulghan xususiy bir sherttur. Sheriette belgilen'gen waqit kirishtin burun namaz oqush toghra emes.

5. Qiblige aldini qilish- yeni mekkei mukeremediki beytullahqa yüz keltürüsh.

6.niyet qilish. Namazgha niyet qilish dégenlik namazgha kirish üchün keskin irade baghlash dégenlik bolidu. Yaki qelibtiki meqset dimektur.

7. Tekbir iytip namazgha kirish. Tekbir éytip namazgha kirish dégenlik, namaz oqumaqchi bolghan ademning allahu ekber! Dep qulaq qéqip namazgha kirishi démektur.

8. qiyamda turush, yeni namazning ichide öre turush. Perz namazlarda we wétirge oxshash wajip namazlarda namazning ichide ayetlerni oqup bolghichilik miqdarda öre turush perzdur. Kamil öre turush normal halette belni ruslap turush bilen bolidu.

9. Namazda qiraet qilish. allah taala: "qur'andin silerge qolay bolghanni oqunglar" [süre muzzemmil 20- ayettin] digenliki üchün , köp qisim alimlarning köz qarishi boyiche namazda ayet oqush perizdur. Ayettin oqush perz qilin'ghan miqdar bolsa, her bir rekette qisqa üch ayet yaki qisqa üch ayetke barawer kelgidek uzun bir ayet oqushtur. Namazda ayetler ereb tilida oqulishi sherttur. Chünki namazda oqulushqa buyrulghan nerse qur'andur. Qur'an erebchidur. Bashqa til bilen oqulghan ayetler heqiqiy qur'an hésaplanmaydu.

10. Ruku qilish. allah taala : i möminler! Bextke érishishinglar üchün ruku qilinglar, sejde qilinglar (yeni tezerru bilen namaz oqunglar), (yalghuz) perwerdigaringlargha ibadet qilinglar, yaxshi ishlarni (yeni xish - eqribalargha siler - rehim qilish, yétim - yésirlerning béshini silash, kéchisi tehejjud namizi ötesh qatarliq ishlarni) qilinglar [süre hej 77]. Dep ruku qilishqa buyrighanliqi üchün namazda ruku qilish perizdur. Ruku, qollirini uzartsa tizlirigha yétidighan derijide dümbini yeni ademning üst terepni égish bilen wujudqa chiqidu. Kamil ruku, bash hetta saghri bilen teptekshi bolghan'gha qeder, dümbini égish bilen bolidu. Xuddi ruku qilghandek égilip turidighan dümchek adem özining öre turghan halitidin ruku qilghan halitige yötkelgenlikini ipadilesh üchün rukuni béshini égish bilen qilidu.

11. Sejde qilish. Sejde qilish ikki qol, ikki tiz we ikki put bilen bille pishanni we burunni yerge quyush bilen ada bolidighan bir perzdur.

12.eng axirqi olturushta olturush. Namazda eng axirqi olturushta

teshehhudni yeni etteheyyatuni oqup bolghichilik miqdarda olturush perzdur.

Mana bular namazning asasliq perzliridur. Bu perzlerge yene namazda öre turushni ruku qilishtin we ruku qilishni sejde qilishtin ilgiri qilghan'gha oxshash ilgiri qilinidighan her bir ishni, u ishning keynidin kélidighan ishtin ilgiri qilish perzi qétilidu.

202-sual: namazning waqitliri

1- bamdat namizining waqti- kéche qarangghusidin pashlap chiqidighan nurdin ibaret bolghan heqiqiy tang sherqtin tughqandin bashlap kün chiqquchiliktur. Kimki kün chiqishtin burun bamdat namizidin birer rek'etni oquwalghan bolsa bamdat namizini waqtida ada qilghan bolidu.

Namaz waqtida uxlap qélip, namazning waqti ötüp kétip bolghandin kéyin oyghan'ghan kishi qesten uxlimasliq we ornidin turushtin irinip hurunluq qilmasliq sherti bilen namizini qachan oyghansa shu waqtida oquydu. Chünki u namazning waqti oyghan'ghan waqtidur. Kimki hurunluq qilip namizini qaza qilsa uchuqtin uchuq chong ziyan tartqan bolidu.

2- pishinning waqti, quyash asmanning otturisidin igilgendin bashlap esirning waqti kirgüchiliktur. (texminen ettigen saet 12 din bashlap kiridu. Lékin bu saet yaz we qish mewsumlirining özgirishige egiship özgerginidek, bir dölet bilen bashqa bir dölet arisidimu perqiliq bolidu).

3- esirning waqti, her nersining sayisi ikki hesse uzarghanda kiridu. Yeni siz qolingizgha bir qelem élip sayisigha qarghiningizda uning sayisining qelemdin ikki hesse uzun ikenlikini körginingizde esirning waqti kiridu we bu waqitta namaz esirni oqush perz bolup, namaz esirning waqtini kün qizilghichilik kichiktürüshke bolmaydu. Qur'an kerimde namaz esir alahide tilgha élin'ghan bolup, ulugh allah mundaq dégen: "(besh waqit) namazni bolupmu namaz digerni dawamlashturunglar (yeni pütün shertliri bilen waqtida tuluq ada qilinglar), allahning huzurida (yeni namazda) itaetmenlik bilen turunglar" (beqer sürisi 238 - ayet) peyghember sellellahu eleyhi wesellem: esir namizini terk etken ademning (burunqi) emeli bikar bolup kétidu dégenidi, dédi. (buxari: 553)

4- namaz shamning waqti, quyash patqandin tartip, kün kirip

ketkendin kéyinki qarangghuluq chüshkichilik ariliqita etrapta qep qalidighan kün qizili yoqalmighuchilik bolup, uning waqti bek qisqidur. Shu tüpeylidin uni oqushqa qanchilik aldirisaq shunche yaxshi bolidu.

5- xuptenning waqti, kün qizilliqi yoq bolghandin tartip tang atquchiliktur. Kimki tang étishtin burun xuptenning bir rek'itini oquwalsa xuptenni waqtida oqughan bolidu. Lékin peyghember eleyhissalam xuptendin burun uxlashni we xuptendin kéiyn (dunyaliq) sözi qilishni yaman küretti. Shuning bilen birge ilim üginish we mihman uzutush üchün xuptendin kéyin kéchilik parang qilishqa ruxset qilghan.

Xuptenni kéchining üchten birigiche kichiktürüsh peziletlik bolup, kichiktürginide namazning waqtini qachurup qoyushtin yaki jamaetni qoldin bérip qoyushtin qorqsa uni waqitning kirishi bilen teng oqughan yaxshi. Mana islam dini besh waqit namazning waqitlirini yuqiriqidek belgilime we ölchemler bilen toxtatqan bolup, uni özgertish yaki mewsumlerning özgirishige qarap xalighanche özgertish mumkin emes.

203-sual: namaz oqush mekruh bolidighan waqitlar

1) kün chiqip taki aqirip harariti taza küchlen'gen'ge qeder bolghan ariliqta, kün tik chüsh bolup taki gherb terepke igilgen'ge qeder bolghan ariliqta we kün kirip kétish üchün saghirip kéyin qizirip özgirishke bashlighandin tartip taki kirip ketken'ge qeder bolghan ariliqta namaz oqush mekruhtur. Kün kirip kétiwatqan chaghda, shu künning esir namizini oqushqa bolidu, uningdin bashqa héchbir perz namazni mushu üch waqitta oqush toghra emes.

2) bamdat namizini oqup bolghandin kéyin taki kün chiqqan'gha qeder we esir namizini oqup bolghandin kéyin taki kün kirip kétish üchün sarghayghan'gha qeder bolghan ariliqta neple namaz oqush haramgha yéqin mekruhtur.

3) yene tang süzülgendin kéyin bamdat namizining ikki reket sünnitidin bashqa neple namaz oqush mekruhtur. Eger bir adem téxi tang süzülmidi, dep guman qilip ikki reket namaz oqughan we kéyin uning u namazni tang süzülgendin kéyin oqughanliqi ashkara bolghan bolsa, u ikki reket namaz bamdatning ikki riket sünnitige hésap bolidu. Chünki sünnet namaz, namaz oqushqa qilin'ghan herqandaq bir niyet bilen ada bolidu.

4) eger bir adem bamdat namizini oquwatqanda kün chiqip qalghan bolsa, u adem namazni bashlashta kamil waqitta bashlap axirda kamil emes waqitqa kirip qalghanliqi üchün uning namizi buzulup kétidu.

5) esir namizini oquwatqanda kün kirip ketken bolsa, bu halette uning namizi buzulup ketmeydu. Chünki u adem esir namizini esli bashlighan waqitta, uning emesliktin kamil emes waqtida yeni kün sarghayghan waqtida bashlighan idi. Kün kirip shamning waqti kirish bilen bu waqit kamil emesliktin kamilliqqa chiqidu. Shuning üchün uning esir namizi buzulup ketmeydu.

204-sual: namazda qiblige yüzlinishning siri

1) ibrahim eleyhissalamning sünnitini berpa qilish we qeliblerde uning yadini dawam qilish.

2) namaz oqughan kishi yüzini kebe terepke qaritish bilen uning pütün ezaliri kebe terepke yüzlinip turidu. Netijide qelib allah taaladin eymen'gen halda turup namazning allah dergaahida qobul bolushi üchün öz rolini körsitidu.

3) namazda qiblige yüz keltürüsh, insanning qelbini aram tapturidu we pütün musulmanlarning öz ara qirindash ikelikini his qilduridu.

4) qibliige qarash arqiliq qelibni, eqilni we pütün ezalarni allahqa qulchiliq ada qilishtin ibaret bir meqsetke qaritish bilen ibadetning jewhiri bolghan ixlasni hasil qilghili bolidu.

5) qiblige yüzlinish musulmanlarni gerche ular musape jehettin bir-biridin yiraqta bolsimu, ularning qelibliri bir allahqa ibadet qilishtin ibaret ortaq meqsette bir ikenlikini namayen qilidu.

205-sual: sejde qilghanda biliwilishqa tigishlik mesililer

1)eger bir adem sejdini burnini yergen tekküzmey pishanisi bilenla qilsa, uning qilghan sejdisi toghra bolidu , lékin peyghember eleyhissalam dawamliq qilip kelgen ishqa qarshi bir ish qilghanliqi üchün undaq qilish mekruh bolidu.

2) birer özri bolmisa, sejdini peqet burni bilenla qilish toghra emes. Eger pishanisini yerge tekküzmeslikke birer özrisi bolsa, sejdini peqet burni bilenla qilsimu bolidu.

3) sejde qilghandae putlirining barmaqlirini qible terepke qaritish

sünnet.

4)eger qista - qistangchiliq sewebi bilen bir adem özi bilen oxshash namazni oqughan yene bir ademning öshnige sejde qilishqa toghra kélip qélip uning öshnige sejde qilghan bolsa, uning qilghan sejdisi toghra bolidu. Emma u ikkisi bashqa - bashqa namaz oquydighan adem bolsa, bashqa bir ademning öshnisige sejde qilghan ademning sejdisi toghra bolmaydu. Bir ademning bashqa birsining öshnisige sejde qilishi peqet qista qistangchiliq ehwaldila toghra bolidu. Emma bashqa haletlerde bir ademning yene bir ademning öshnisige sejde qilishi toghra bolmaydu.

5) qilghan sejdining toghra bolushi üchün sejde qilmaqchi bolghan yerning put turghan yerdin yérim gezdin köprek igiz bolmasliqi sherttur.

6) eger bir adem yung yaki paxtidin toqulghan bir nersining üstige sejde qilghan, pishanisi u nersining ichige pétip ketmey qoyghan yerde turghan we zéminning qattiqliqini hés qilghan bolsa, uning u nersining üstige qilghan sejdisi toghra bolidu.

206-sual: namazning wajiplirining hökmi

wajip bolsa, derijisi perzdin tüwen we sünnettin yuqiri turidighan bir hökümdur. Wajipni qilmasliq bilen namaz buzulup ketmeydu. Emma namazning wajiplirining birersini qesten qilmasliq bilen namazni qayta oqush lazim bolidu. Eger bir adem namazning wajiplirining birersini sewe nlik bilen qilmay qélip uning üchün sehwe sejdisini qilmighan bolsa, uninggha u namazni qayta oqush lazim bolidu. U namazning waqti, meyli chiqip ketmigen bolsun meyli chiqip ketken bolsun uning u namazni qayta oqushi lazim. Eger u adem namazni qayta oqumighan we namazning wajiplirini ada qilmasliqta dawamlashqan bolsa, u pasiq hésaplinidu we gunahkar bolidu.

207-sual: namazning wajipliri

namazning wajipliri on sekkiz bolup ular tأwe ndikilerdur.

1. süre fatiheni oqush. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: süre fatiheni oqumighan kishining namizi namaz hésablanmaydu. (buxari: 756)

2. Perz namazda oqulidighan ayetlerni uning deslepki ikki reketide oqush.

3. Süre fatihege bir süre qoshush. Perz namazlarning deslepki ikki reketide, witir we neple namazlarining hemme reketide süre fatihedin kéyin bir süre yaki bir sürige barawer kelgidek ayet oqush wajiptur.

4. Süre fatiheni uning keynidin oqulidighan süre yaki ayetlerdin ilgiri oqush.

5. Süre fatiheni tekrarlimasliq.

6. Ikki sejdining arilqidiki tertipke riaye qilsh.

7. Sejdini pishanisini, burnini, qollirini we tizlirini yerge tekküzüp turup qilish.

8. Rukudin bashni kötürgende belni ruslap bir az turush we ikki sejdining ariliqidimu azraq olturush.

9. Rukuda, sejdide, rukudin bash kötürgende we ikki sejdining ariliqida bir qétim subhane rebbiyel ezim dégichilik miqdarda turush.

10. Birinchi olturushida etteheyyatuni oqup bolghichilik miqdar'olturush.

11. Her olturushta etteheyyatuni oqush.

12. Etteheyyatuni oqup bolupla üchinchi reketke qopush. Eger bir adem etteheyyatuni oqup bolup üch qétim subihan'alla dégichilik miqdar yaki allahumme selli ela muhemmedin we ela ali muhemmedin dégen'ge qeder üchinchi reketge qopmay olturghan bolsa, uninggha üchinchi reketke qopush perzini kéchiktürüp salghanliqi üchün sehwe sejdisini qilish lazim bolidu.

13. Witir wajipning üchinchi rekitide rukugha bérishtin ilgiri duayi qunutni oqush.

14. Ikki héyt namazlirining tekbirlirini éytish.

15. Ayetlerni ünlük oqush. Qazasini oqughan bolsimu bamdat namizida, sham namizining we xupten jüme namizida, ikki héyt namazlirida, terawih namazlirida we ramizan éyida oqulghan witir namizida imamning ayetlerni ünlük oqushi wajiptur. Namazni yalghuz oqughan adem bu namazlarda ayetlerni ünlük oqusimu yaki ichide oqusimu bolidu.

16. Ayetlerni ichide oqush.

17. Namazning her bir perizlirini we wajiplirini öz ornida ada qilish.

18. Salamni ong terep we sol terep bolup ikki qitim iyitish.

208-sual: namazning sünnetliri

sünnet bolsa, peyghember eleyhissalam dawamliq qilghan, likin qilmighan adem éyiplanmaydighan, uni qilghan ademge sawap bérilidighan we özrisiz qilmighan adem gunahkar bolidighan bir hökümdur. Namazning sünnetliri töwendikilerdin ibarettur.

1. qulaq qéqip namazgha kérish üchün allahu ekber! Déyishtin azraq ilgiri alqanlirini qible terepke qaratqan, barmaqlirini bekmu échiwalmighan we bekmu yéghiwalmighan halette tutup, er kishi qollirini qulaqlirining udulighiche, ayal kishi qollirini dulisining udulighiche kötürüsh.

2. imam allahu ekber! Dégen tekbirni, semiellahu limen hemideni we esslamu eleykum ni iqtida qilghanlargha anglighudek qilip ünlük éytish, likin bularni hajettin yeni heddidin artuq ünlük éytish mekruhtur.

3. imamgha iqtida qilip namaz oqughan ademning namazgha kirish üchün éytilidighan tekbirni imam bilen teng éytishi.

4. ong qolining chong we kichik barmiqi bilen sol qolining béghishini tutqan we ong qolining qalghan barmaqlirini sol qolining bilikining üstige qoyghan halette ong qolini sol qolining üstide qoyup kindikning astida tutush. Emma ayal kishi ong qolining barmaqliri bilen sol qolining béghishini tutmastin ong qolining alqinini sol qolining dimbisige qoyghan halette qollirini köksining astida we kökrikining üstide tutidu. Chünki ayal kishining qollirini shundaq tutishi uning bek échilip qalmasliqigha yeni pinhan halette turushqa sewep bolidu.

5. allahu ekber dep qulaq qiqip namazgha kirip bolghandin kiyin "subhanekellahumme we bihemdike, we tebarekesmuke we teala jedduke we lailahe gheyruke". Duasini oqush.

6. u duani oqup bolghandin kiyin "euzubillahi mineshsheytanirrejiym" diyish.

7. " euzubillahi mineshsheytanirrejiym" ni dep bolghandin kiyin bismillahni diyish. Bismilahni her bir rekette déyish sünnettur. Emma süre

fatihedin kéyin oqumaqchi bolghan sürining béshida bismilahni déyish musteheptur.

8. imamning we imamgha iqtida qilghan ademning süre fatihedin kéyin aminni mexpiy déyishi.

9. namazgha kéchikip kelgenlerning birinchi reketke yétishiwélishi üchün imamning bamdat namizining birinchi rekitini uzun qilip oqushi. Chünki bamdat namizining waqti uyqu waqtidur.

10. Rukugha bérish üchün allahu ekber dep tekbir éytish.

11. Ruku qilghanda qolliri bilen tizini qamallap tutush, qollirining barmaqlirini échipraq tutush, pachaqlirini tiklep turush, gewdisini rus tutush we béshini bekmu kötirwalmastin yaki bekmu sanggiltiwalmastin béshi bilen saghrisini tekshi qilip turush.

12. Rukuda üch qitim "subhane rebbiyel ezeyim" ni we sejdide üch qitim "subhane rebbiyel ela" ni diyish.

13. Imammning we yalghuz namaz oqughan ademning rukudin bashlirini kötürgen waqtida " semiellahu limen hemide (alle taala özige hemdi éytqan kishini anglaydu), dep bolup , kiyin, rebbena lekelhemdu (i rebbimiz! Barliq hemdusana sanga xastur) hemden kesiren , teyyiben, mubarken fiyhi diyishi.

14. Sejde qilish we sejdidin bishni kötürüsh üchün allahu ekber dep tekbir iytish we sejdide üch qitim " subhane rebbyel ela (ulugh rebbim barliq eyibtin paktur)" ni diyishi.

15. Sejde qilish üchün yerge deslepte ikki tizni, andin qollirini, andin alqanliri arisigha yüzni qoyush.

16. Erkishi sejde qilghanda qorsiqini yutisidin, ikki tereptiki ademlerni qistimighan halda ikki jeynikini ikki béqinidin we bélikini yerdin yiraq tutidu.

17. Sejde ariliqida putlarning barmaqlirini qible terepke qaritish. Bu, putlarning tapinining uchi teripini yerge qoyush bilen bolidu.

18.ikki sejdining ariliqida olturghanda, qollarni xuddi etteheyyatuni oquwatqanda qoyghandek yutining üstide qoyush qollarni yotining üstide qoyghanda , qollarni uning barmaqlirining üchi tizigha yéqin kélidighan bir yerde qoyush.

19. Ikki sejdining ariliqida olturghanda, gunahlarning kechirim bolushini tileydighan duani oqush. " allahummeghpirliy werhemniy wehdiyniy wejubriyniy weapiyniy werzuqniy werpeniy "

20. Ikkinchi sejdini qilip bolghandin kéyin putlirining uchchi bilen ikknchi reketke qopush. Özri bolmisila qopushta yerge qolliri bilen tayanmastin tizlirigha tayinipla qopidu.

21. Teshehhudda olturghanda yeni etteheyyatuni oqush üchün olturghanda ong putining barmaqlirini qible terepke qaratqan halette tikleydu we sol putining üstide olturidu. Emma ayal kishi ong yutisini sol yutisigha yأlep we potlirini ong tereptiki saghrisining astidin chiqirip saghrilirini yerge qoyup olturidu. Chünki bundaq olturush uning bek échilip qalmasliqi üchündur.

22. Etteheyyatuni oqup "eshhedu ennela" dégen yerge kelgende, körsetküch barmiqi bilen isharet qilish. Isharet bu shekilde bolidu. Deslep barmaqlirini halqa shekilde qilidu. Andin etteheyyatuning eshhedu enne la dégen yirige kelgen waqtida körsetküch barmiqini kötiridu we "illellah" dégen yirige kelgende barmiqini yutisining üstige tekrar qoyidu. Barmaqlar teshehhudning béshidin tartip taki ayighigha qeder emes peqet isharet qilmaqchi bolghandila halqa qilinidu. Barmaqlarni halqa sheklide qilish ottura barmaq, namsiz barmaq we chimchialq barmaq qatarliq barmaqlarning uchilirini bir yerge yéghish we chong barmiqining uchini ottura barmiqining otturdiki bughimigha qoyush bilen bolidu. Körsetküch barmiqidin bashqa barmaq bilen isharet qilinmaydu. Hetta u barmaq késiwétilgen yaki késel bolghan bolsa, uning ornida ong yaki sol qolining barmaqliri bilen isharet qilinmaydu. Shuningdek yene ong qoldiki körsetküch barmaqqa qoshup sol qoldiki körsetküch barmaq bilennmu isharet qilinmaydu.

23. Perz namazlarning üchinchi we tötinchi rekitide süre fatiheni oqush. Perz namazlarning üchünchi we tötinchi rekitide süre fatihege bashqa ayet qoshulmaydu. Eger uninggha süre yaki ayet qoshup oqulsa mekruh bolidu. Likin sehwe sejdisini qilish wajip bolmaydu. Chünki bu reketlerde süre fatiheni oqumay bashqa sürilerni oqushqimu bolidu, likin süre fatiheni oqush sünnettur.

24. Axirqi olturushta etteheyyatudin kéyin durutlarni oqush.

Etteheyyatu lillahi wessele watu wetteyyibat esselamu eleyke eyyuhennebiyyu werehmetullahi webere katuhu* essalamu eleyna weela ibadillahissalihiyn eshheduen la ilahe illellahu weeshheddu enne muhemmeden ebduhu weresuluhu*

allahumme selli ela muhemmedin weela ali muhemmedin kema selleyte ela ibrahiyme weela ali ibrahiyme inneke hemiydun mejid* allahumme barik ela muhemmedin weela ali muhemmedin kema barekte ela ibrahiyme weela ali ibrahiyme inneke hemiydun mejid*

25. Bu durutlarning keynidin rebbena duasini oqush.

Rebbena atina piddunya heseneten wepil axiyreti heseneten weqina ezabennar*

26. Yüzini birinchi salamda ong terepke , ikkinchi salamda sol terepke qaritish. Ong terepke salam bergende ong tereptiki perishtilerge we bille namaz oqughan möminlerge salam bérishni niyet qilidu. Sol terepke salam bergendimu shundaq qilidu.

209-sual:namazdiki edepler

edeb bolsa, peyghember eleyhissalam dawamliq emes bezi bir waqitlirida qilghan ishlardur. Sünnetke oxshash buni qilmighan ademmu gunahkar bolmaydu we tenqidlenmeydu, likin, qilish yaxshidur.

1. Namazdiki adem kebini körüp turghan halette namaz oquwatqan bolsimu namazda közini sejde qilidighan yerge qaritip turush.

2. Köp qilip namazning buzulup ketmesliki üchün amal bar gal qirmasliq.

3. Kékirmeslik. Chünki kékirish namazning téshidimu mekruh bolghachgha, namazda turup kékirish elwette mekruhtur.

4. Namazda esnek kelgende, amal bar éghizni yumuwélish.

210-sual: perz namazlardin kéyin oqush sünnet bolghan dualar

pishin, sham we xupten namazlirida perzlirini oqup bolup olturmayla sünnetni oqush üchün qopush kirek. Likin perz bilen oqulmaqchi bolghan sünnetning ariliqida "allahumme entes salam we minkes salam tabarekte yazel jelali wel ikram" we "esteghpirulla hel eziyim

" üch qitim digüchilik miqdarda olturush mustehebtur. Periz namazdin oqush sünnet bolghan xasiyetlik zikir dualar köptur. Buning delili üchün töwendiki hedislerni körüng.

Peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: perz namazdin kéyin ayetulkursini oqughan adem yene bir namazghiche allening himayiside bolidu. (elkebir2733:)

peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: her perz namazdin kéyin 33 qétim ”subhanellah“, 33 qétim ”elhemdulillah“, 34 qétim ”allahu ekber “ dégen kishi jennettin mehrum qalmaydu. (muslim: 596)

yene bir riwayette: her namazdin kéyin 33 qétim ”subhanellah“, 33 qétim ”elhemdulillah“, 33 qétim ”allahu ekber“ dése, andin bu 99 ni

لا إله إلّا اللّهُ وحْدهُ لا شريك لهُ لهُ الْمُلْكُ ولهُ اْلحمْدُ وهُو على كلّ شيْءٍ قديرٌ*

(yégane alletin bashqa héch bir ilah yoqtur, padishahliq alleqa mensuptur, jimi hemdu sana alleqa xastur, alle her nersige qadirdur)“ dégen kelime bilen 100 qilsa, déngizning köpükidek köp gunahi bolsimu, hemmisi meghpiret qilinidu déyilgen. (muslim: 597)

211-sual: namazni buzidighan amaillar

1. Gep qilish.
2. Birer heriketning köp tekrarlinishi.
3. Yep ichish.
4. Namazning perzliridin birni qilmasliq. Namazning perzliridin ruku we sejdige oxshash birer perzni qilmasliq bilen namaz buzulup kétidu.
5. Taharetsizlik. Namazning barliq perzliri ada qilinip bolushtin ilgiri taharetini qesten sundurwétish namazni buzidu. Emma qesten emes sehwenlik bilen tahariti sunup ketken bolsa, namaz buzulup ketmeydu.
6.namazda yipishqa tigishlik bolghan yerlerni namazda turup ichish.
7.islamdin yiniwilish.
8.nijis nersining yuqup qilshi.
9. Qiblidin yüz örush. Namaz oquwatqan adem kökrikini üzrisiz qible tereptin bashqa terepke burighan bolsa , uning namzi buzulup kitidu.
10. Namazning waqtining chiqip kétishi. Mesilen: bamdat namizida kün chiqip qalghan'gha , ikki hiyit namizida kün iglip ketken'ge we jüme

namzida esir namzining kirip qalghinigha oxshash namaz oqup turghanda u namaz waqtining chiqip kitishi bilen namaz buzulup kitidu.

11.namazda turup bashqisigha boysunush.

12. Niyetni özgertish bilen tekbir iytish. Oquwatqan namazdin bashqa namazgha almishiish niyiti bilen almashmaqchi bolghan namazgha qulaq qéqip kirish üchün tekbir éytish, ilgirki namazni buziwatidu.

13.ayetlerni xata oqup qilish.

212-sual: namazni jamaet bilen oqushning hökmi

islam dini birlik we barawerlik dini bolup, allah taalani bir dep tonushqa, sözi birdek bolushqa we allahning mustehkem arghamchisi (allahning dini) gha mehkem yépshishqa chaqiridu. Shunga islam dini bir - birliri bilen tunushup dosluq ornitishni, bir - birige nesihet qilishni, bir - biri bilen munasiwet baghlashni, bir - birige toghrini we chidamliq bolushini tewsiye qilishi üchün musulmanlarni mesjidlerde namaz oqush üchün yighilishqa chaqiridu.

Erlerning namazni jamaet bilen oqushi wajiptur, dégen qarash eng toghra qarashtur we birer özrisi yoq turup namazni jamaet bilen oqumighan ademning guwahliqi qobul qilinmaydu.

213-sual: namazni jamaet bilen oqushning peziliti

islam dinining jamaet bilen oqughan namazni yalghuz oqughan namazdin 27 hesse peziletlik qilishi bolsa, jamaet bilen namaz oqushqa terghib qilish we uninggha bérilgen ehmiyetni körstidu. Resulullah sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: shübhisizki, jamaet bilen oqulghan namazning sawabi, yalghuz oqulghan namazning sawabidin yigirme besh hesse artuq. (tirmizi: 216, buxari: 646)

peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: jamaet bilen oqughan namaz yalghuz oqughan namazdin yigirme yette derije ewzel. (muslim: 650)

214-sual: mesjidte namazgha saqlashning peziliti

yene bir riwayette peyghember sellellahu eleyhi wesellem: namazni saqlap turghan kishige namazda turghandek sawab bolidu, dégen. (buxari: 659)

muslimning riwayitide mundaq kelgen: u kishi mesjidning ichide

bashqilargha eziyet bermise we tahariti sunup ketmisila, perishtiler: ”i alle! Uninggha rehmet qilghin, uni kechürgin, tewbisini qobul qilghin!“ dep dua qilip turidu. (muslim: 649)

muwettada peyghember sellellahu eleyhi wesellemning yene mundaq dégenliki qoshup riwayet qilin'ghan: eger u namaz oqughan yéridin turup kétip, mesjidning ichide yene bir namazning kélishini kütüp oltursa, shu namazning waqti kirip uni oqighiche bolghan ariliqta ötken waqtigha namazning ichide turghandek sawab bérilidu. (malik: 385)

215-sual: xupten we bamdat namizini jamaet bilen oqughanning peziliti

osman reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, u resulullah sellellahu eleyhi wesellemning mundaq dégenlikini anglighan: kimki xuptenni jamaet bilen oqusa, kéchining yérimini namaz bilen ötküzgendek sawab alidu. Kimki bamdatni jamaet bilen ada qilsa, kéchiche uxlimay namaz oqughandek sawab alidu. (muslim: 656, ebu dawud: 555)

216-sual: birinchi tekbirge ülgürüshning peziliti

enes ibni malik reziyellahu enhudin peyghember sellellahu eleyhi wesellemning mundaq dégenliki riwayet qilinidu: kimki alle taala üchün birinchi tekbirge ülgürüp jamaet bilen 40 kün namaz oqusa, u bendining ikki nersidin qutulup qélishi pütülidu. Birinchisi, dozaxtin; ikkinchisi, munapiqliqtin. (tirmizi: 241)

217-sual: mesjidke yiraq jaydin kilishning peziliti

peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: mesjidke eng yiraqtin kelgen kishining ejri eng katta bolidu. (ebu dawud: 556)

218-sual: qarangghuda mesjidke birishning peziliti

peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: qarangghudimu mesjidlerge baridighanlargha qiyamet küni toluq nur bérilidighanliqi bilen bésharet béringlar. (tirmizi: 223)

219-sual: namazni öyide oqushqa ruxset qilinmighanlar

resulullah sellellahu eleyhi wesellemning qéshigha bir ema kélip: i allening elchisi! Méni mesjidke yétilep apirip qoyidighan adem yoq, shunga namazni öyde oqughan bolsam, dep ruxset sorighan idi,

peyghember sellellahu eleyhi wesellem uninggha ruxset qildi. U ruxset élip bolup qaytip kétiwatqanda, peyghember eleyhissalam uni chaqirip: namazgha chiqqan ezan sanga anglinamdu? Dep soriwidi, u: hee, dédi. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem: undaqta, ezan'gha awaz qoshqin (yeni namazgha kelgin)! Dédi. (muslim: 653)

220-sual: jamaetke kelmeslikke özri bolalaydighan sewebler

töwendiki shlarning biri tépilghanda jamaetke kelmisimu bolidu.

1. Qattiq yamghur yaghqan yaki qattiq soghuq bolghan yaki qattiq qarangghu bolghan kéchide, yaki shamal chiqqan chaghdayaki yollar bek patqaq, layliq bolsimu namaz öyde oqulidu. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem soghuq kéchide yaki yamghurluq künlerde seperge chiqsa, muezzinini: diqqet, hemminglar namazni chüshken yéringlarda (yeni chédiringlarda) oqunglar!, dep jakarlashqa buyruytti. (muslim: 697)

2. Bir adem eger jamaetke chiqsa, zalimlerdin özige yaki mal mülkige birer ziyanliq kélishidin endishe qilsa, u adem jamaetke chiqmisimu bolidu shuningdek yene jamaet bilen namaz oqughanda mal-mülkining yoqap kétishidin yaki yoluchi bolsa hemrahlirining kétip qélishidin endishe qilsa, namazni jamaet bilen oqumisimu bolidu.

3. Olturup qalghan'gha yaki putliri késiwétilgen'ge oxshash mesjidge méngip kélelmeydighan késel ademlermu jamaetke kelmise bolidu.

4. Köngül yéyishke tartip turudighan tamaq hazir bolup qalghanda yaki u halet bilen jamaetke kelse, teriti qistap qalidighan ish bolghan, yaki bir gurup kishiler bilen ders muzakire qiliwatqan bolsa, jamaetke kelmisimu bolidu.

221-sual: mesjidke kérishning edepliri

1. Kemterlik bilen allah taalaning öyige kirish.

2. Mesjid ke kirgendin kiyin olturmastin ikki reket namaz oqush.

3. Sawapning köprek bolushi üchün mesjid ke salmaq qedem bilen bérish.

4. Jamaet bilen namaz bashlan'ghuchilik qiblige qarap edep bilen olturup allah taalaning zikri bilen meshghul bolush. Üzrisiz halda putlirini her terepke sunup olturushtin , mesjidning qible témigha yölinip yaki

tamgha yéqin yerde qiblige keynini, jamaetke aldini qilip olturushtin, allahning zikridin gheyri sözlerni yeni dunya sözini qilishtin saqlinish lazim. Ibni mes'ud reziyellahu enhu jamaetning bamdat namizining ezan bilen tekbiri ariliqida mesjidning qible témigha yölinip olturghanliqini körüp: ”perishtilerning namizining aldida turuwalmanglar!“ dédi. (elkebir8943)

5. Her qandaq chong kichik gunahlar üchün tewbini yingilash.

6. Namazda turghanda sepni tüzesh, bosh orunlarni toldurush.

7. Namazgha chirayliq kiyinip birish.

222- sual: namazning türliri

namaz üch türge bölinidu:

1. Perz namazlar- bu, her bir ademning özige perz qilin'ghan namaz bolup her bir adem özi oqumisa bolmaydighan namazlardur. Bular besh wax namaz we jume namazliridin ibarettur. Jamaet üstige perz qilin'ghan namazlar bolsa, awam xelq ichidin bir türküm adem ada qilsa qalghanlardin uni ada qilish mes'uliyiti kötürülüp kitidighan, eger u bir türküm kishilermu uni ada qilmisa, pütün awam xelq gunahkar bolidighan perz namazdur. U bolsa, jinaze namizidur.

2. Wajip namazlar- bu, witir namizigha we bashlap bolghandin kéyin, toluq oqup bolmayla buzuwatqan neple namazning qazasini qilishqa oxshash, uni ada qilishni buyrup kelgen buyruq perz namazlarni ada qilishqa, buyruqtin ajizraq we sünnet namazlarni ada qilshiqa buyrup kelgen, buyruqtin küchlükrek bolghan namazlardur.

3. sünnet namazlar- bu, sünnet namaz we tekitlen'gen sünnet namaz dep ikkige ayrilidu.

223- sual: besh waqit namazning buyrulush sewebi

bir kéche kündüzde besh waqit namaz bolup, janabi allah bu namazlarni musulmanlarning köngüllirini yighishi we uning bilen dillirini paklishi, hemmidin ulugh we katta allah bilen küchlük alaqe baghlishi we dawamliq allahni yad qilip turishi üchün perz qilghan. Bu alaqining lezzitini möminlerdin bashqisi bilelmiginidek, iman we ibadetning halawitinimu mutteqiylerdin bashqisi tétiyalmaydu. Bu namazlarni layiqida ada qilghan

kishilerni allahning jennetke kirgüzidighanliqigha wedisi bolup, bu namazlarni oqumighanlargha wedisi yoqtur. Bu xil kishilerni xalisa azabqa duchar qilidu. Xalsia epu qilidu. Chünki bu namazlar ada qilish jehette besh waqit bolsimu, ejri we sawabqa kelgende birge on hésabigha asasen ellik waqit namazning sawabi bérilidu.

224- sual: besh waqit namazning perzi we uning hökmi

besh waqit namazning ichide perz we sünnet namazlar bolup, perzler bolsa, uning rek'et sani bamdatta ikki, namaz shamda üch, pishin, namaz diger we namaz xuptende töt rek'ettin bolup, bir kéche - kündüzde jem'i on yette rek'ettur. Ada qilghan insanlar sawabqa irishidighan, oqumighanlar jazalinidighan namazlar mana mushu perz namazlar bolup, qur'an kerimde pezr qilin'ghanliqigha dair uchuq delil (yeni ayet) bolghan namazlar perz namazlardur.

225- sual: besh waqit namazning sünniti we uning hökmi

sünnet namazlar bolsa, bularning omumi on ikki rek'et bolup, pishinde alte rek'et, bamdat , namaz sham we xuptende ikki rek'et sünnet namizi bardur. Bu namazlarni oqughanlar sawabqa irishidu, allahqa yéqinlishidu, lékin oqumighanlar, (qiyamette) azapqa duchar bolmaydu. Shundaqtimu resulullah eleyhissalam biz üchün eng yaxshi ülge bolghanliqtin sünnetlernimu oqushimiz, peyghember eleyhissalamning izidin méngishimiz kérek. Chünki, janabi allah bizni shundaq qilishqa buyrup mundaq deydu: " peyghember silerge bergenni élinglar, peyghember chekligen nersidin cheklininglar, allah tin qorqunglar, heqiqeten allahning azabi qattiqtur", (heshir sürisi 7 - ayet)

226- sual: bamdatning sünnitining peziliti we qandaq oqulidighanliqi

peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: bamdatning ikki rek'et sünniti dunya we dunyadiki barliq nersilerdin yaxshidur. (muslim: 725)

aishe reziyellahu enhadin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem bamdat namizining ezan - tekbirining ariliqida bamdatning ikki rek'et sünnitini yenggil oquytti. (buxari: 619)

peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen:

bamdatning ikki rek'et sünnitini (waqtida) oquyalmighanlar kün chiqqandin kéyin oqusun!. (tirmizi: 423)

bamdatning ikki reket sünniti resulullah eleyhissalam hetta seperdimu dawamliq oqughan we tekitligen bir sünnettur.

Namazning shertlirini hazirlap bolghandin kéyin, taharet bilen pakiz yerge barimiz. Eger yerning pakiz bolmasliq éhtimali bolsa, jaynamaz ishlitimiz. Jaynamazning yönilishini qiblige qaritip sélip, uning üstige kélip, qiblige yüzlen'gen halda tüptüz öre turup ichimizde allah raziliqi üchün dep " bamdat " namizining ikki rek'et sünnitini oqushqa niyet qildim dep niyet qilimiz we allah ekber dep tekbir éytip ikki qolimizni ikki qulaqning barawiride kötürimiz. Alqanlarni qiblige qaritimiz. (ayallar tekbirde ikki qolini ikki mürisigiche kötüridu. Alqanlirini erlerge oxshash qiblige qaritidu). Tekbir éytip bolghandin qollirimizni chüshürüp kindikimizning astigha qoyup qol baghlap turimiz, yeni ong qolimizning alqinini sol qolimizning alqinining dümbisi üstige élip, ong qolimizning bash we chimiltaq barmaqliri bilen sol qolimizning béghishini tutimiz. (ayallar qiyamda turghanda, qollirini kökreklirining üstige qoyup turidu. Ong qolini sol qolining üstige qoyidu. Közlirini sejdigahqa qaritip, putlirini him jüpleshtüridu, tizliri tik turidu). Er we ayal herqandaq kishi qiyamda turghanda közler sejdigahqa qarap turidu, ong solgha yaki yoqiri töwen'ge qarashqa bolmaydu. Shundaqla közlerni yumuwélishqimu bolmaydu. Ikki putning ariliqi töt barmaq sighqudek kenglikte ochuq qaldurilidu. Tizlarni egmestin tik tutimiz, bash gewde ong solgha tewrenmestin sanggilap turidu. Andin sana oquymiz, euzu, bismillah kelimirini dep bolghandin kiyin süre patiheni ichingizde oqup uninggha bir süre qoshup oquysiz. Andin rukugha igilisiz, rukuda üch qitim subhane rebbiyel eziyim deysiz, rukudin turghanda semiallahu limen hemide rebbena lekelhedu hemden kesiren teyyiben mubareken piyhi dep andin sejdige barisiz, sejdide üch qitim subhane rebbiyel ela deysiz. Ikki sejde arliqida allahummeghpirli werhemni weapiyni wehdini werzuqni digen tesbihni eytisiz hem eytip bolghidek miqdarda olturisiz. Andin ikkinchi reketke turisiz. Ikkinchi riketke turghanda sana oqumaysiz. Bismillah kelimisni dep , patihege ötüsiz. Qalghan tertipliri birinchi riketke

oxshashtur. Ikkinchi reketning sejdisidin kiyin olturup ettiheyyatu, allahumme selli, barik, rebbena qatarliq dua durutlarni oqup bolup andin ong, sol tereplerge salam birip namazdin chiqisiz.

227- sual: bamdatning perzi

ikki rek'et sünnet namazni oqup bolghandin kéyin, ikki rek'et perzni oquysiz. Bamdat namizining perzining oqulishimu, xuddi uning sünnitining oqulishigha oxshashtur. Peqet niyet perqliq bolidu. Chünki sünnetke sünnet, perzge perz dep niyet qilish kérek. Yene bir perqi shuki, bamdat namizining perzini oqush aldida erler üchün tekbir éytish sünnettur. Bu ikki rek'ette qiraetni uzunraq we ünlük oquysiz. Shübhisizki, siz bu namazda islamning ulugh bir din ikenlikini hés qilisiz, qarangghu bir waqitta qur'anning halawitini tétiyalaysiz. Shuning bilen siz yéngi küningizni rehmet tiligen, hemdu sana éytqan we rohingizni nurlandurup dawamliq rehmet qilghuchi allahning bamdat waqtidiki chaqiriqi astida mewjut bolghan we ichingizni yorutqan ilahiy nularni qolgha keltürgen halda qarshi alisiz.

Birinchi rek'etning ikkinchi sejdisidin kéyin üre turisiz, andin ” bismillahir rehmanir rehiyim* “ deysiz we arqisidin süre patihe bilen birge qur'andin iqtidaringiznng yétishche oquysiz, andin ”allahu ekber“ dep tekbir éytqan halda ruku qilisiz, sejde qilisiz we birinchi rek'ette néme ish qilghan bolsingiz öz eynisini qilisiz. Ikkinchi sejde tügigendin kéyin olturursiz. Olturghanda sol putingizni yerge qoyup uning üstide olturisiz. Ong putingizning uchini qiblige qaratqan halette ong qolingizni ong tizingizning üstide, sol qolingizni sol tizingizning üstide qoyup isharet we bash barmiqingizdin bashqa barmaqliringizni bir - birge yéqin tutqan halda olturghandin kéiyn ettehiyyatuni oquysiz, resulullah eleyhissalamgha durut yollaysiz. Ettehiyyatuni oqup, uningdin kéyin xalighiningizche dua qilip bolghandin kéyin, salam bérish arqiliq namazdin chiqisiz. Salam birishte yüzingizni essalamu eleykum we rehmetulla dégen halette ong terepke qaritisiz, andin yene essalamu eleykum we rehmetulla dégen halette yüzingizni sol terepke qaritisiz.

Shuning bilen namaz tügigen we axirlashqan bolidu. Salam birip namazdin chiqqandin kéyin, peyghember eleyhissalamdin neqil qilin'ghan

dua tékistliri bilen dua qilish lazim. Musulmanlarning, peyghember eleyhissalamning sünnitige emel qilish, resulullah eleyhissalamning iz basari bolush üchün uningdin neqil qilin'ghan dua tékistlirini yadqa élishi we u dualar bilen dua qilishi sünnettur.

228- sual: bamdatning peziliti

peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: kimki bamdat namizini oqusa, u kishi alle taalaning himayiside bolidu, alle taala silerdin öz himayisidiki kishi toghruluq hésab élip qalmisun. (tirmizi: 2164)

peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: kimki bamdat namizini jamaet bilen oqup, andin kéyin kün chiqquche alle taalagha zikri éytip, kün chiqqandin kéyin ikki rek'et zuha (chashgah waqti) namizi oqusa, u kishige hej we ömre qilghanning sawabi toluq bérilidu. Resulullah sellellahu eleyhi wesellem: hej we ömrining sawabi toluq bérilidu dégen kelimini üch qétim tekrarlighan. (tirmizi: 586)

229- sual: pishin namizi

kündüzning yérimidin kéyin insan'gha qiliwatqan ishi tüpeyli harghinliq we charchash peyda bolidu. Shuning bilen kishi rohini tinchlanduridighan bir ishqa muhtaj bolup, pishin namizi oqushqa tutush qilidu we bediinining aktipchanliqini yéngidin peyda qilish üchün taharet alidu, andin qiblige aldini qilghan halda perwerdigari bilen xaliy qalidu we söyümlük yaratquchisi bilen mexpiy dertlishish bilen bolup kétip özining harghinliqini untup kétidu, rohiy jehettin aktipchanliqini qaytidin peyda qilghandin kéyin naxoshluqtin qutulghan halda namazni tögtidu we xizmitige burunqidinmu bekrek küchlük we chin irade bilen qaytidu.

Pishin namizida perzdin burun oqulidighan töt rek'et sünnetni oqup bolghandin kéyin töt rek'et perzni oquysiz, andin sünniti muekkide bolghan ikki rek'et sünnetni oquysiz. Meyli imam bolung, meyli iqtida qilghuchi bolung we meyli yalghuz namaz oqung pishin namizining hemmiside qiraetni ichingizde mexpiy oquysiz.

230- sual: töt rek'etlik namaz qandaq oqulidu?

Biz yuqirida ikki rek'et oqulidighan bamdat namizini tepsli tonushturup öttuq. Eger siz uni yaxshi ügen'gen bolsingiz qalghan

namazlarni üginishingiz ongay bolidu. Eger namaz pishin, namaz diger we xupten'ge oxshash töt rek'ettin oqulidighan namaz bolsa awwalqi ikki rek'etni oqup bolghandin kéyin birinchi teshehhudqa olturisiz, andin ettehiyyatuni oquysiz, andin orningizdin turup, ong qolingizni sol qolingizning üstige qoyisiz we namazni dawamlashturisiz, shuning bilen üchinchi we tötinchi rek'etni oquysiz, bu ikki rek'ette süre patihenila oquysiz. Tötinchi rek'et tügigendin kéyin, teshehhudqa olturup ettehiyyatuni durutlar bilen qoshup oqughandin kéyin xalighan dualiringizni qilsingiz, andin namingizni salam bilen tügitisiz. Perzni tügitip bolghandin kéyin ikki rek'et sünnetni oquysiz shuning bilen pishin namizi tügeydu.

231-sual: pishinning sünnitining peziliti

abdullah ibni saib reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: peyghember sellellahu eleyhi wesellem péshinning perzidin burun, kün égilgendin kéyin töt rek'et namaz oquytti we bu heqte: bu, (bendilerning emeli asman'gha örlishi üchün) asmanning derwaziliri échilidighan bir waqit, bu waqitta méningmu bir yaxshi emelim asman'gha örlisiken deymen, deytti. (tirmizi: 478)

peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: kimki on ikki rek'et sünnetni dawamliq oqusa, alle uninggha jennette bir öy bina qilidu. Ular: péshindin burun töt rek'et, péshindin kéyin ikki rek'et, shamdin kéyin ikki rek'et, xuptendin kéyin ikki rek'et we bamdattin burun ikki rek'ettur. (tirmizi: 414)

peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: kimki péshinning perzidin burun töt rek'et, perzidin kéyin töt rek'et sünnet oqusa, alle uninggha dozaxni haram qilidu. (tirmizi: 427, 428)

peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: péshinning perzidin burun (her ikki rek'etning ariliqida salam bermestin, ulap) oqulghan töt rek'et namaz üchün asmanning derwaziliri échilidu. (ebu dawud: 1270)

232- sual: namaz esrining oqulushi

namazdiger töt rek'et bolup, pishinni oqughandek oquysiz. Ewwelqi rek'ette patihe sürisi bilen birge bir süre oqughandin kéiyn ewwelqi

teshehhudqa olturisiz, andin axirqi ikki rek'etni oquysiz. Biraq bu ikki rek'ette süre patihenila oquysiz, tötinchi rek'etni oqup bolghandin kéyin axirqi teshehhudqa olturisiz, andin salam bilen tügitisiz. Namazdigerdiki qiraet bolsa hemme rek'ette mexpi oqulidu we namazdigerdin kéiyn kün kirip ketküchilik namaz oqush (qandaq namaz bolishidin qet'i nezer) mekruhtur.

233-sual: namaz esrining sünnitining peziliti

emma namazdigerning sünnetlirige kelsek, namazdigerning dawamliq oqulidighan tekitlen'gen bir sünniti yoq. Biraq perzdin burun oqulidighan töt rek'et sünnet bolup, hediste buni oqushni tekitleydighan riwayetler bar. Bu namaz bezide ikki rek'et halette oqulidu.

Peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: esirning perzidin burun töt rek'et namaz oqughan kishige alle rehmet qilsun! (tirmizi: 430)

234- sual: namaz esirning peziliti

peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: aranglarda kéchining perishtiliri bilen kündüzning perishtiliri nöwet bilen almiship turidu, ular bamdat namizi bilen esir namizi waqtida jem bolidu. Andin kéchisi silerning aranglarda bolghan perishtiler (etigende) asman'gha örleydu. Alle taala bendilirining ehwalini perishtilerdin obdanraq bilip turup ulardin: ”méning bendilirim qandaq halette qaldi?“ dep soraydu. Ular jawab bérip: ”biz yétip barghanda, ular namaz oquwatqan iken, biz qaytqandimu namaz oqup qaldi“ deydu. (buxari: 555)

ebu bekri ibni umare ibni rueybe dadisidin riwayet qiliduki, u peyghember sellellahu eleyhi wesellemning mundaq dégenlikini anglighan: her qandaq bir kishi kün chiqishtin burunqi we kün pétishtin burunqi namazni, yeni bamdat we esir namizini oqusa, u kishi hergizmu dozaxqa kirmeydu. Besrelik bir kishi umare reziyellahu enhudin: sen bu gepni resulullah (sellellahu eleyhi wesellem) din anglidingmu? Dep sorighan idi, u: hee, men resulullahtin anglidim, dédi. Andin u kishi: guwahliq bérimenki, menmu resulullah sellellahu eleyhi wesellemning heqiqeten shundaq dégenlikini anglighan idim, dédi. (muslim: 634)

235-sual: namaz shamning oqulushi

namaz shamning perzi üch rek'et bolup, ewwelqi ikki rek'ette qiraetni jeheren (ünlük) oqughandin kéiyn ewwelqi teshehhudqa olturisiz. Teshehhuttin kéyin orningizdin turup üchinchi rek'ette peqetla süre fatiheni mexpi oqughandin kéyin rukugha barisiz, andin sejde qilisiz we ikkinchi sejdidin kéyin axirqi teshehhudqa olturisiz. Bu teshehhutta bolsa bashqa namazlardikige oxshashla ettehiyyatuni durutlar bilen birlikte oqup xalighiningizche dua qilghandin kéiyn salam bilen namazdin chiqisiz. Perizni tügitip bolghandin kéyin tekitlen'gen sünnetlerdin biri bolghan ikki rek'et sünnet namizi oquysiz. Shuning bilen namaz sham axirlashqan bolidu.

236ـ sual: sünnet namazlarning peziliti

peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: kimki on ikki rek'et sünnetni dawamliq oqusa, alle uninggha jennette bir öy bina qilidu. Ular: péshindin burun töt rek'et, péshindin kéyin ikki rek'et, shamdin kéyin ikki rek'et, xuptendin kéyin ikki rek'et we bamdattin burun ikki rek'ettur. (tirmizi: 414)

237ـ sual: xupten namizining oqulushi

xuptenning perzi töt rek'et bolup, ewwelqi ikki rek'ette qiraetni jehren oqughandin bashqa, tamamen pishinnng perzini qandaq oqughan bolsingiz shundaq oquysiz. Perz tügigendin kéyin tekitlen'gen sünnetlerdin biri bolghan ikki rek'et sünnet namizi oquysiz. Emma xuptenning perzini oqushtin burunqi sünnetke kelsek, ikki we yaki töt rek'et nepli namaz oqusingiz bolidu. Xupten namizini witri namizini oqush bilen axirlashturisiz.

238ـsual: xupten namizining peziliti

peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: kimki xupten namizini 40 kün jamaet bilen mesjidte oqusa we her küni birinchi rek'itige ülgürse, alle taala u kishini (jehennem) otidin azad qilidu. (ibni maje: 798)

malik mundaq deydu: seid ibni museyyeb mundaq deytti: qedir kéchiside xupten namizini jamaet bilen oqughan kishi, shu kéchidiki nésiwisini alghan bolidu. (malik riwayet qilghan)

239ـ sual:besh wax namazning sünnetlirining ehmiyiti

1. Besh wax namazning sünnetlirini oqush peyghember eleyhsalamgha emeliy rewishte egeshkenliktur.

2. Besh wax namazning sünnetlirini oqush jennette qesirge ige bolushning yolidur.

3. Besh wax namazning sünnetlirini oqush allah taalagha itaet qilghanliqtur.

4. Besh wax namazning sünnetlirini ada qilish musulmanning emellirining zapisidur.

5. Besh wax namazning sünnetliri, perizni ada qilishtiki nuqsanlarni toluqlaydu.

Ebu hureyre reziyellahu enhu mundaq dédi: men peyghember sellellahu eleyhi wesellemning mundaq dégenlikini anglighan idim: qiyamet küni bendining emelliridin birinchi bolup sorilidighini namazdur. Eger u ademning namizi kamil bolghan bolsa qutulidu we nijat tapidu. Undaq bolmisa, pushayman qilidu we ziyan tartidu. Eger perzdin bir nerse kémiyip qalsa, alle taala: bendemning neple ibaditige qarap béqinglar! Deydu. U bendining neple ibaditi bolsa, uning bilen perzdin kémiyip qalghan yerliri toluqlinidu. Shuning bilen, bendining qalghan emellirining sürüshtürmisimu mushu rewish boyiche dawamlishidu. (tirmizi: 413)

6.besh wax namazning sünnetlirini ada qilmasliq, peyghember eleyhissalamning yolidin we uning muhebbitidin yüz örügenlik bolup qilish qorqunchisi bar.

240-sual: witri namizining hökmi we oqulushi

witrining menisi yalghuz dégen bolup, buning rek'etliri bolsa namaz shamgha oxshash birlikte oqulidighan üch, besh we yette rek'ettur. Chünki namaz shammu birlikte oqulidighan üch rek'et namazning ismidur. Witir namizini oqush wajibtur. U, xuptendin kéyin oqulidu. Witir namizi adette jamaet bolmay yalghuz halda oqulidu. Ramizanda terawih namizidin kéyin jamaet bilen oqulidu. Witir namizi ramizandin bashqa waqitlarda jamaet bolup oqush mekruhtur.

Witri tekitlen'gen sünnetlerdin bir sünnettur. Hetta bezi imamlarning (nupuzluq alimlar) köz qarishiche bolsa wajibtur. Witri eng az bir rek'et bolup, eng köp bolsa on'üch rek'ettur. Lékin hazir musulmanlar oqup kelginige oxshash üch rek'et oqush kamaletke yéqin bolghinidur.

Peyghember eleyhissalam witirni üch rek'et oqughan waqitlirida birinchi rek'ette patihedin kéyin ” sebbihismi rebbikel ele ni, ikkinchi rek'ette ”qulya eyyuhel kapirun “ni we üchinchi rek'ette bolsa ”qulhuwellahu ehed “ we muewwizeteyn déyilidighan ”peleq we nas sürilirni“ ni oquytti.

Witrining waqti bolsa, xuptenning axirqi waqtidin tartip kéchining axirisi bolghan tang atquchiliktur. Witir namizi, kéche namizining eng axirida oqulidighan , üch rek'et namaz bolup, arisida salam bermestin ikkinchi rek'ettin kéyin rukugha birip, üchinchi rek'ette rukudin burun qunut duasini oquymiz. Witirning her rek'itide süre patihe bilen birlikte yene bir süre oquymiz. Qunut duasini oqumaqchi bolghanda tekbir éytqandin kéyin dua qilidu. Qunutta töwendiki duani oquydu:

allahumme inna neste iynuke wenesteghpiruke wenestehdiyke wenuminu bike wentewwabu ileyke wene tewekkelu eleyke wenusni eleykel xeyri neshkuruke wela nekpuruke weneileu wenetruku men yepjuruke allahumme iyyake nebudu weleke nuselli wenesjudu weileyke nes'a wenehpidu nerjurehmetike wenexsha ezabike inne ezabike bilkuppari mulhiq.

Terjimisi i allah ! Séningdin yardem soraymiz, sendin meghpiret tileymiz, sanga ishinimiz, sanga tewekkul qilimiz, séni yaxshi teripler bilen medhiyileymiz, sanga shükür qilimiz, nashükürlük qilmaymiz we sanga asiyliq qilghandin yüz örüymiz. I allah ! Sangila ibadet qilimiz, sen üchünla namaz oquymiz we sejde qilimiz, séning raziliqinggha érishish üchün tirishimiz we aldiraymiz, rhemitingni ümit qilimiz we azabingdin qorqimiz. Heqiqeten séning azabing kuffarlargha yetküchidur.

Witirni tügitish bilen birge xuptenni tügetkinimizdek besh waqit namaz tügigen bolidu. Musulmanning kündüzi we kéchisi mana mushundaq taet - ibadet, niyetni peqetla allah taalagha xas qilish bilen ötidu. Shuning bilen u musulman oyghan'ghanda hemdu sana bilen kündüzni qarshi alghinidek oyqinimu hemdu sana, shükür we dua bilen bashlaydu.

Kichiliri namaz oquyidghan yeni tehejjud namzi oquydighan ademning witir namizini kichisi tehejjud namzidin kiyin oqushi ewzeldur.

Emma uxlap qilip kichide turushqa ishenche qilalmighan ademning witir namzini oqup bolup uxlighini yaxshi.

241- sual: seperde namazning qandaq oqulidighanliqi toghrisida

1. Kishi seperdila bolidiken namaz qisqartilip oquliwiridu. Emma eger u kishi barghan yéride turup qalmaqchi yaki uzunraq turup qalmaqchi bolsa, bu waqitta namazlirini töt rek'et halette toluq oquydu. Lékin imamlarning arisida namazni toluq oqush üchün yéterlik bolidighan muddetning qanchilik ikenlki toghrisida ixtlap bardur.

Imami ebu henife (allah rehmet qilsun) mundaq deydu: ”bir sheherde yaki yézida 15 kün yaki uningdin köpraq turushni niyet qilmighuchilik musapirliq hökmi küchke igidur. Bashqa mezheblerning pikriche uning turidighan yéri melum bolghuchilik namazlirini qisqartip oquydu. Peyghember eleyhissalam mekke pethi qilin'ghan yili hewazin qebilisi bilen bolghan urushta 18 yaki 19 kün namazni qisqartip oqughan.

2. Bir kishi sheherge kirse, emma lékin u yerde munchilik waqit turimen dégenni niyet qilmastin ete yaki ögün qaytip kétimen, dep qaytip kétish nisip bolmay ashundaq qepqéliwerse, mushu xil halette bir nechche yil turup qalghan teqdirdimu yenila namazlirini qisqartip oquydu.

3. Kishi turush niyiti bolmighan teqdirdimu özi yashaydighan sheherge qaytip kelgen haman namazlirini toluq oqushqa bashlaydu.

4. Seperde namazliri qaza bolup ketken kishi qazap bolup ketken namazlirining qazasini özi yashaydighan yerde ikki rek'et oquydu. Mesilen: bir baghdatliq misirgha seper qilip barsa we pishinning waqti kirse, biraq u seper meshghuliyetliri bilen uni ada qilmastin ayrupilan'gha chiqip baghdatqa esirdin kéyin kelgen bolsa bu kishi pishinni ikki rek'et, namaz esirni bolsa töt rek'et oquydu. Yene eksiche eger bir kishining özi diyarida bir namizi qaza bolup ketken bolsa, seper üstide u namazning qazasini töt rek'et oquydu.

5. Seperge chiqqan adem taki chiqqan shehirige qaytip kelgen'ge yaki barghan yéride sheherge yaki kentige oxshash yashashqa mumkin bolidighan bir yerde eng az bolghanda on besh kün turushni niyet qilghan'gha qeder namazni qisqartip oquydu. Namazni qisqartmay toluq

oqush üchün barghan yerde eng az bolghanda on besh kün turushni niyet qilishning we uningdin az bolup qalghan ehwalda namazni qisqartishqa bolmaydighanliqining delil pakiti töwe ndiki hedislerdur.

6. Yuluchi özi yashighan sheher yaki yézini terkitip, unng etrap we bagh - bostanliqliridin ötüp kétip bolmighuchilik öyidin seper üchün chiqar - chiqmayla namazni qisqartip oqushqa bashlimaydu.

7. Yuluchining (barghan yéride yaki yol üstide) öz mehellside yashawatqan kishilerge imam bolishi jaiz bolup, u ikki rek'et oqughandin kéyin salam biridu. Uninggha iqtida qilghuchilar bolsa, hemmisi öz aldigha namazlirini tuluqliwalidu. Shundaqtimu yoluchi imamning salam bérip bolghandin kéyin özige iqtida qilghuchilargha: "men yoluchi, siler namizinglarni toluqliwélinglar" déyishi mustehebtur.

8. Shuningdek, yuluchining öz mehelliside yashawatqan kishilerning arqisida turup uninggha iqtida qilishi jaizdur. Lékin uning imam we jamaetke egiship imamgha iqtida qilghuchilar bilen birlikte namazni toluq oqushi jaiz bolghinidek, qisqartip oqushimu jaizdur.

9. Seper qilghan adem seperdin özining yurtigha qaytip kelgende u yerde turushni niyet qilmisimu u yerde turghuchi hésaplinidu. Shunga uning namazni toluq oqushi lazim.

10. Seperge chiqqan bir adem déngizdiki kimige yaki adem yashimaydighan bir aralgha oxshash yashash mumkin bolmaydighan bir yerde turushni niyet qilghan bolsa, u adem, bu niyiti bilen musapirliq halitidin chiqip ketmeydu.

11. Insanning tughulghan yéri yaki olturaqliship qalghan yéri uning esli wetini hésaplinidu. Insanning bashqa bir yerni weten tutuwélishi bilen uning eslidiki wetini bikar bolup kétidu. Yeni u, u ademning wetini hésaplanmaydu. Chünki peyghember eleyhissalamning we mekkidin medinige hijret qilghan sahabilerning eslidiki wetini mekke bolghan bolsimu, ular mekkige kelgende namazni qisqartip oqughan.

12.eger bir adem esli wetinidin bir yerge seper qilip mangghan we téxi seperning musapisini bésip bolmay turup esli wetinige qaytishni niyet qilghan bolsa, u adem téxi seperning musapisini bésip bolalmighanliqi üchün , wetinige qaytishni niyet qilishi bilenla musapirliq halitidin chiqip

kétidu.

13. Eger musapir adem ikki reket namazni töt reket oqusa, edebke riaye qilmighan we namazni qisqartip oqushtin ibaret bir wajipni qilmighanliqi üchün gunahkar bolidu.

14. Bir ademning namazni qisqartip oqushi yaki qisqartmay toluq oqushi u ademning namazning eng axirqi waqtidiki ehwaligha baghliqtur.

15. Musapir adem aldirash emes bir halette bolsa, namazning sünnetlirini we neple namazlarni oquydu. Eger u bek aldirash we ishi jiddi bir halette bolsa, namazning sünnetlirni oqumisimu bolidذ.

242-sual: qatnash quralliri üstide namaz oqush mesilisi

paraxot, kéme, ayrupilan, poyiz, aptomobil qatarliq qatnash qualliri üstide seper qilghanda, özürsiz turupmu olturup namaz oqush jaizdur. Bu mesilining tepsilati mundaq :

1) paraxotta yürgende, namazlarni öre turup adettikidek oqush kérek. Chünki paraxotta bash qéyish yaki yéqilip kétish xewpi bolmaydu. Chünki paraxut öyge oxshashtur.

2) kémide yürgende kéme kichik bolup, öre tursa béshi qéyish yaki yéqilish éhtimali bolsa, olturup oqush jaizdur. Perz, wajip, sünnet we her qandaq namazni olturup oqusa bolidu.

3) ayropilanda yürgende, orunduqtin chiqip bosh jaylarda öre turup namaz oqushqa (bosh orun tépilmighanliqtin) imkaniyet bolmighan yaki öre tursa béshi qayidighan sharaitlarda, olturup isharet bilen namaz oqush jaizdur.

4) mashinida yürgende, öre turup oqush heqiqeten imkansiz bolghanliqtin, eger namazni kéichiktürse uning waqti chiqip kétish éhtimali bolghan sharaitlarda, olturup isharet bilen mashinining yönilishige qarap oqush jaizdur.

5) perz, wajip, tekitlik sünnet bolghan namazlardin bashqa neplige oxshash namazlarni özürsiz haldimu, qaysibir waqitta olturup yaki isharet bilen oqush jaizdur. Biraq sawab jehette perqliq bolidu.

243- sual: sehwenlik sejdisining yolgha qoyulushi

sehwenlik sejdisi bolsa, namazning sünnetlirining tashlinip qalghanliqi bilen emes namazning esli wajiplirining bir yaki uningdin köp

wajipning sehwenlik bilen tashlinip qilishi bilen namazda peyda bolghan kemchilikni toluqlash üchün yolgha qoyulghan sejdidur.

Peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: namazdiki her qandaq sehwenlik üchün, salamdin kéyin ikki sejde qilinidu. (ebu dawud: 1038)

244-sual: jüme namizining hökmi

jüme namizi, sheherlerde yaki chong kentilerde yashawatqan we uninggha kéleleydighan adem üchün perz bolghan bir namazdur. Musapir ademge, ayal kishige, mesjidke kélelmeydighan ajiz késel kishige, yurtning chet yaqa jaylirida yashaydighan kishige we musulman bashliqi we qazisi yoq kichik kentilerde yashaydighan ademlerge jüme namizi perz emestur. Jüme namizi pishindin ayrim we uningdin küchlük bir namazdur. Chünki jümeni oqumighan adem heqqide pishinni oqumighan adem heqqide kelmigen éghir tehdidler keldi. Shuning üchün jümeni oqumighan adem pishinni oqumighan ademge qarighanda qattiq azablinidu we jümeni oqughan ademge pishinni oqughan ademge qarighanda köp sawab bérilidu.

245- sual: jüme namizining peziliti

peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: kimki taharetni kamil alghandin kéyin, jüme namizigha kélip, xutbini ixlas bilen tingshisa, uning shundin kéyinki on künlük gunahliri meghpiret qilinidu. Kimki xutbe oquluwatqanda yerdiki ushshaq tashni oynisa, bu sawabtin quruq qalidu. (muslim: 857)

peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: kimki jüme küni ghusli qilip, imkanining bériche pakizlinip, chach - saqal we bedenlirini maylap, öydiki xushpuraqliq buyumlarni ishlitip, andin mesjidke kelse we ikki ademning otturisidin atlap ötmestin, qanchilik namaz oqughusi kelse oqup bolup, imamning xutbisige shük olturup qulaq salsa, u ademning shu jümedin yene bir jüme künigiche bolghan ariliqtiki gunahliri meghpiret qilinidu. (buxari: 883)

246- sual: jüme namizi periz bolmaydighan kishiler

tariq ibni shihab peyghember sellellahu eleyhi wesellemning mundaq dégenlikini riwayet qilidu: jamaet bilen jüme namizi oqush töt

türlük kishidin bashqa her bir musulman'gha perz bolup, bu töt türlük adem töwendikiche: qul, ayal kishi, kichik bala we kései adem. (ebu dawud: 1067)

247- sual:héyt namazlirining waqti

eger héyt namazliri jüme künige toghra kélip qalsa, héyt namizimu jüme namizimu oqulidu héyt namizini oqush bilen jüme namizini oqush emeldin qalmaydu. Ikki héyt namizi chashka namizining waqtida oqulidu. Ikki héyt namizining waqti kün ufuqtin neyze buyi kötirilip aqirishqa bashlighandin tartip taki kün igilgen'ge qeder dawam qilidu. Héchqandaq özre bolmay turup namazni oqushni ikkinchi künige kéchiktürüsh toghra emestur. Emma qurban héyt namizini oqushni birer özre sewebi bilen üch kün'ge qeder kéchiktürüshke bolidu.

248- sual:héyt namazlirining oqulush shekli

ikki héyt namizimu jüme namizigha oxshash ikki reket bolup jamaet bilen oqulidu likin, ikki héyt namizigha ezan we tekbir oqulmaydu.

Ikki hiyt namizi- ruzi héyt namizi we qurban héyt namizi bolup ikkilisi imam qiraetni ünlük oquydighan ikki rek'et namazdur. Bu namazlarda ezan bilen tekbir éytilmighinidek, perzdin burun yaki kéyin héchqandaq bir namaz oqulmaydu.

249- sual: ikki hiyit künliri qilish sünnet bolghan ishlar

1) roza hiyit künliri namazgha chiqishtin ilgiri tatliq bir nerse yiyish sünnettur.

Enes ibni malik reziyellahu enhu mundaq deydu: peyghember sellellahu eleyhi wesellem roza héyt küni bir qanche tal xorma yémey turup namazgha chiqmaytti. Xormilarning sani taq bolatti. (buxari: 953)

2) u künde yene yuyunush, miswak qilish, xushbuy nersilerni ishlitish, chirayliq kiyimlerni kiyish, yolda tekbir iytish, xushchiray bolush sünnettur.

Eli ibni ebu talib reziyellahu enhu mundaq deydu: héyt namizigha piyade chiqish we chiqishtin burun bir nerse yéyish sünnet. (tirmizi: 530)

3)namazgha birishta bir yoldin qaytishta bir yoldin mingish sünnettur.

Ebu hureyre reziyellahu mundaq deydu: peyghember sellellahu

eleyhi wesellem héyt namizigha bir yoldin chiqip, bashqa yol bilen qaytatti. (tirmizi: 541)

4) roza hiyit künde bir nerse yiyish bolsa namazgha birishtin burun , qurban hiyit künide bolsa namazdin kiyin bolidu. Abdullah ibni bureyde dadisi bureyde reziyellahu enhuning mundaq dégenlikini riwayet qilidu: peyghember sellellahu eleyhi wesellem roza héyt küni bir nerse yémey turup namazgha chiqmaytti. Qurban héyt küni bolsa, namazdin qaytmighuche bir nerse yémeytti. (tirmizi: 542)

250- sual: terawih namizining oqulushi

terawih namizini mesjidte jamaet bilen oqush eng yaxshidur. Shuning üchün terawih namizini özi yalghuz oqush yaxshi emestur. Chünki terawih namizini yalghuz oqughan adem, alimlarning terawih namizini mesjidte jamaet bilen oqushning sünnet ikenlikige birlikke kelgen qarishigha zit ish qilghan hésablinidu. Terawih namzi jamaet bilen oqulghinidek alahide yaki üzürlük ehwalda öz aldigha ayrimmu oqulidu.

Terawih namizi 20 rekettur. Her ikki rekette bir qétim salam bérilip 20 reket namaz on qétim salam bérilish bilen oqup tamamlinidu. Terawih namzini ikki rekette bir salam birip , töt rekette bir salam biripmu oqush mumkin. Ikki rekettin oqulghan terawih namzi bamdat namzining sünntige , töt reketliki bolsa pishin namzining sünnitige oxshash oqulidu. Ikki rekettin oqush ewzel diyilidu.

Terawih namizigha imam bolghuchi ayetni arqisidiki namaz oqughuchilarni qachurwetmigidek shekilde oquydu, shuning üchün imam arqisida namaz oquydighan ademlerning ehwallirini yaxshi bilishi lazim. Eger arqisida namaz oquydighanlargha éghir kélip qalmaydighan bolsa, her bir rekette on ayet oqush bek yaxshidur, chünki her rekette on ayet oqulghanda bir sünnet ada bolidu. U sünnet bolsimu pütün ramizan ichide terawih namizida qur'an kerimni bir qétim tögitishtur. Terawi namizda qur'an kerimni xetme qilish sünnettur. Terawih namzini yinikrek oqush yaxshidur. Terawih namizining waqti xupten namizining waqtining keynidin kéridu. Chünki bu, uni oqush xupten namizining keynidin yolgha qoyulghan neple namazdur. Shuning üchün terawih namizini xupten namizining aldida oqush toghra emes. Shunga u, xupten namizigha

egeshtürülüp xupten namizining keynidin oqulidu. Uni xuptendin kéyin wétir namizidin ilgiri oqush eng yaxshidur. Terawi namzini ramizanda oquyalmighan ademge uning qazasi kelmeydu. Terawih namzini kichining yirimighiche kichiktürüsh mustehebtur. Witir namzini terawi namzidin burun oqushmu jaizdur.

251- sual: jinaza namizining oqulush shekli

miyitning jinazisi qible terepke qoyulghandin kéiyn, eger wapat qilghuchi erkishi bolsa, imam uning béshi bilen taghaq süngikining otturisida turidu, ayal kishi bolsa jinazining qap otturisida turidu, jamaet bolsa imamning ong, sol we arqa teripide orun alghandin kéyin imam her tekbirde qolini kötürgen halda töt qétim tekbir éytidu, jamaetmu uning bilen birge tekbir éytidu.

Birinchi tekbirde, imam we jamaet "سبحانك اللهم و بحمدك..." " ni axirighiche, süre patiheni we yene bir sürini mexpi oquydu.

Ikkinchi tekbir: bu tekbirde hemme kishi (اللهم صَلِّ عَلى)we (اللهم بارك على) durutlirini oquydu.

Üchinchi tekbir: bu tekbirde töwendiki dua oqulidu:

{ اَللَّهُمَّ اغْفِرِ لِحَيِّنَا وَمَيِّتِنَا، وشَاهِدِنَا وغَائِبِنَا، وصَغِيْرِنَا وَكَبِيْرِنَا، وذَكَرِنَا وأُنْثَانَا، اَللَّهُمَّ مَنْ أَحْيَيْتَهُ مِنَّا فَأَحْيِهِ عَلَى ٱلْإِسْلامِ ، وَمَنْ تَوَفَّيْتَهُ مِنَّا فَتوفِّهِ عَلَى ٱلْإِيْمَانِ }

(i allah! Bizning tiriklirimizni, ölgenlirimizni, bu yerde bolghanlarni we bulalmighanlarni, kichiklirimizni we chonglirimizni, erlirimizni we ayallirimizni kechürgin, i allah! Arimizdin birawgha hayatliq bermekchi bolsang uni islamgha uyghun yashatqin, yene arimizdin birawning jénini almaqchi bolsang, uni iman bilen ketkili nsip qilghin).

Tötinji tekbir: namazgha hazir bolghanlar bu tekbirde munu dua bilen dua qilidu: "i allah! Bizni uning ejridin mehrum qilmighin, uningdin (ayrilghandin) kéyin bizni azdurmighin we hem bizning hemde uning (gunahlirini) kechürgin".

Andin kéyin imam jinaze namizini" alslam السلام عليكم ورحمة " dep ikki terepke salam bérish bilen tügitidu.

252- sual: neple namazning yolgha quyulishi

neple namazlar bendilerge rehmet (weslisi) we ularning jennettiki aliy derijilerge yétishi üchün bir türtke bolushi, perz namazlarda kemchilikler bolup qalghan bolsa, uning ornigha hésablinishi üchün, yene namazda bashqa ibadetlerde tépilmaydighan derijide üstün pezilet bolghanliqi üchün yolgha qoyulghan.

Ebu hureyre reziyellahu enhu mundaq dédi: men peyghember sellellahu eleyhi wesellemning mundaq dégenlikini anglighan idim: qiyamet küni bendining emelliridin birinchi bolup sorilidighini namazdur. Eger u ademning namizi kamil bolghan bolsa qutulidu we nijat tapidu. Undaq bolmisa, pushayman qilidu we ziyan tartidu. Eger perzdin bir nerse kémiyip qalsa, alle taala: bendemning neple ibaditige qarap béqinglar! Deydu. U bendining neple ibaditi bolsa, uning bilen perzdin kémiyip qalghan yerliri toluqlinidu. Shuning bilen, bendining qalghan emellirining sürüshtürmisimu mushu rewish boyiche dawamlishidu. (tirmizi: 413)

253- sual: neple ibadetlerning peziliti

peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: alle taala mundaq dédi: kimki méning dostumni düshmen tutsa, men uninggha urush élan qilimen. Bendem manga perzlerni qilishtinmu yaxshiraq bir ishni qilish bilen yéqinlishalmaydu. Bendem manga neple ibadet bilenmu men uni dost tutqan'gha qeder dawamliq yéqinlishidu. Qachanki men uni dost tutsam, men uning anglaydighan quliqi, köridighan közi, tutidighan qoli, mangidighan puti bolimen. Mendin némini sorisa, shuni bérimen. Manga séghinsa, öz panahimda saqlaymen. Men muminning jénini élishtin bashqa héchbir ishta tereddut qilmaymen. Mumin bendem ölümni yaxshi körmeydu, men bolsam, uning xapiliqlirini yaxshi körmeymen. (buxari: 6502)

254- sual: neple namazning ewzili qaysi

kéchide oqughan neple namaz kündüzde oqughan neple namazdin yaxshidur. Chünki kéchide oqughan neple namaz ademge bek éghir kélidu. allah taala bu heqte mundaq deydu. Ularning yanliri orun - körpidin yiraq bolidu (yeni ular kéchisi ibadet qilip az uxlaydu), ular perwerdigarining (azabidin) qorqup, (rehmitini) ümid qilip uninggha dua qilidu, ulargha biz

riziq qilip bergen nersilerdin (yaxshiliq yollirigha) serp qilidu [süre sejde-16].

Imam ebu henifening közqarishi boyiche meyli kéchide bolsun meyli kündüzde bolsun neple namazni töt rekettin - töt rekettin oqush yaxshidur.

255- sual: mesjid salimi namizi

mesjid salimi yeni tehiyyetul mesjid namizi, bir adem mesjidke kirgen we mesjidke kirgen u waqit namaz oqush mekruh qilinmighan waqit bolsa, olturushtin burun ikki reket yaki töt reket namaz oqushi mustehebtur. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: mesjidke kirgininglarda, olturushtin burun ikki rek'et namaz oqunglar!. (tirmizi: 316)

mesjidke künde bir nechche qétim kirip chiqidighan adem, mesjid salimi namizini her kün üchün bir qétim oqusa kupaye qilidu.

256- sual: taharet namizi

taharet namizi u taharet élip bolghandin kéyin taki taharetning süyi qurup bolghiche bolghan ariliqta oqulidighan ikki reket namazdur. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: kimki taharetni kamil élip, ikki rek'et namaz oqusa, namazda zéhnini namazdin bashqa ishqa bermise, u kishining burun qilghan kichik gunahliri epu qilinidu. (ebu dawud905)

257- sual: chashgah namizi

chashgah quyash toluq chiqip bolghandin bashlap péshin waqtigha 45 minut qalghichilik bolghan waqitlardin ibarettur. Chashgah namizi ejri - sawabi köp bolghan musteheb bir namazdur. Lékin bu namaz wajib bolmighinidek, perzmu emes, uni oqughanlargha bérilidighan ejri we sawabqa qiziqquchilar uni oquydu. Biraq uni oqumighanlar bolsa oqumighanliqliri üchün eyiplenmeydu. Chashka namizi, eng az bolghanda ikki reket oqulidu. Eng töwen mukemmellik derijisi töt rekettur.

258-sual: chashka namizining peziliti

peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: her insan (öz bedinining) her bir ügisige her seher birdin sediqe bérishi wajip bolidu. Tesbih (subhan'allah déyish), tehmid (elhemdulilla déyish), tehlil

(lailahe illallah déyish) we tekbir (allahuekber déyish)ning her biri birdin sediqidur. Yaxshi ishqa buyrush bir sediqe, yaman ishtin tosushmu bir sediqidur. Ikki rek'et chashgah namizi oqush yuqiriqilarning hemmisige kupaye qilidu. (muslim: 720)

peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: kimki bamdat namizini jamaet bilen oqup, andin kéyin kün chiqquche alle taalagha zikri éytip, kün chiqqandin kéyin ikki rek'et zuha (chashgah waqti) namizi oqusa, u kishige hej we ömre qilghanning sawabi toluq bérilidu. Resulullah sellellahu eleyhi wesellem: hej we ömrining sawabi toluq bérilidu dégen kelimini üch qétim tekrarlighan. (tirmizi: 586)

259- sual: chashka namizining waqti

chashgah namizining waqti künning bir qilich boyi örlishi bilen bashlinip, kün tamamen tiklen'gende tügeydu. Shundaqtimu kün resmiy chiqip issiq bolghili turghanda oqush mustehebtur. Bu namaz eng az bolghanda ikki rek'et oqulidu. Biraq peyghember eleyhissalamning eng köp bolghanda sekkiz rek'et oqughanliqi riwayet qilnidu.

260- sual: tehejjud namizi oqughuchilarning süpiti

shek - shübhe yoqki, musulmanning ishligen emellirining eng yaxshisi teqwa kiyimi we möminning miraji bolghan namazdur. Janabi allah qur'an kerimde tehejjud namzi oqughuchilarni mundaq süpetleydu: "ular kéchisi az uxlaytti, ular seherlerde (perwerdigaridin) meghpiret tileytti" (zariyat sürisi 17 - 18 - ayetler). "ular kéchilerni perwerdigarigha sejde qilish we qiyamda turush bilen (yeni namaz oqush bilen) ötküzidu" (furqan sürisi 64 - ayet). Janabi allah özining elchisi we ishenchilik dosti muhemmed ibni abdullah (eleyhissalam) gha shundaq emr qildi: "sanga neple (ibadet) bolushi üchün, kéchining bir qismida (namaz oqushqa, qur'an oqushqa) oyghan'ghin, (i muhemmed!) perwredigaringning séni medhyilinidighan orun'gha (yeni büyük shapaet maqamigha) turghuzushi heqiqettur" (isra sürisi 79 - ayet).

261- sual: tehejjud namzining hökmi we peziliti

tehejjud namizi perz bolush süpiti bilen peyghember eleyhissalamgha xas bir ish bolsimu, (bashqa) möminlerge nisbeten perz emes neplidur. Uni oqughan kishi ejrini alidu, oqumighan kishi bolsa

gunahkar bolmaydu. Shundaqtimu musulmanlar köpchilikidin heziriti peyghember eleyhissalamgha egishish telep qilin'ghanliqi üchün bu namazning hökmi dairisige kiridu. Kéchining otturisida oqulidighan bu namazning pezilti toghrisida nurghun maxtash sözliri éytilghanliqtin musulmanlar kéche namizi üchün turush we söyümlük perwerdigari bilen mexpi mungdishishta musabiqileshti.

Peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: bir adem kéchide qopup on ayet bilen tehejjud namizi oqusa, u ghapillar qatarigha yézilmaydu. Yüz ayet bilen tehejjud namizi oqusa, alle taalaning emrige chin dilidin itaet qilghuchilar qataridin yézilidu, ming ayet bilen oqusa, köplep ejirge érishküchiler qataridin yézilidu. (ebu dawud: 1398)

peyghember sellellahu eleyhi wesellemdin: qaysi emel eng ewzel? Dep soralghanidi: kéchide qopup, qiyamda uzun turup oqughan namaz, dep jawab berdi. (ebu dawud: 1325)

peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: kéchisi qopup tehejjud namizi oqughan, andin ayalini namazgha oyghatqan, eger qopqili unimisa, yüzige su chéchip oyghatqan kishige alle rehmet qilsun. Alle taala yene kéchisi qopup namaz oqughan, andin érini namazgha oyghatqan, eger qopqili unimisa, yüzige su chéchip oyghatqan ayalgha rehmet qilsun. (nesai: 1610)

peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: er kishi kéchisi ayalini oyghitip, ikkisi ikki rek'ettin namaz oqusa, ular zikir qilip turghuchi er we zikir qilip turghuchi ayallarning qatarida yézilidu. (ebu dawud: 1309)

262-sual: tehejjud namzining oqush usuli we waqti

tehejjud namizining ézi ikki rek'et, köpi sekkiz rek'et bolup, her ikki rek'ette yaki töt rek'ette bir salam béripmu oqulidu. Emma her ikki rek'ette bir salam bérip oqush ewzeldur. Tehejjud namizining eng ewzel waqti, kéchining üchtin birining axirqisidur. Bu waqit dualarning ijabet bolishi we gunahlarning meghpiret qilinishi üchün eng munasip waqitlardur.

263-sual: neple namazlarni oqushta biliwilishqa tigishlik

ishlar

1- neple namaz nurdur we yuruqluqtur, shunga kishining öyini bu mubarek namaz bilen yurutushi üchün bu namaz öyde oqulsa téximu yaxishi bolidu. Ibni ömer reziyellahu enhuma peyghember sellellahu eleyhi wesellemning mundaq dégenlikini riwayet qilidu: öyünglarni qebristanliqqa oxshitiwalmay, namaz oqup turunglar. (buxari: 432)

2- neple namazni üre turup oqushqa küchingiz yetken teqdirdimu olturup, oqushingiz jaizdur. Shuningdek, birqismini olturup bir qsmini bolsa üre turup oqushmu bolidu. Buni bir rek'ette qilsingizmu bolwéridu, mesilen, bir rek'et namazning bir qismini olturghan, birqismini bolsa üre turghan halda oqusingizmu bolghinidek, burun olturup andin üre turghan halda oqushmu jaiz bolidu. Yene bir dem üre turup oqughandin kéyin, olturup oqusngizmu boliwéridu. Buning héchqandaq ziyini yoq. Yene u namazda xalighanche olturushqa bolidu. Bu namazni töt rek'ettin oqush ewzeldur.

4- kéchining otturisida allahning raziliqi üchün tehejjud namizi oqumaqchi bolghan musulmanning kéche namizini yénik ikki rek'et namaz oqush bilen bashlighandin kéyin xalighiniche oqushi lazim.

5- kishining bu mubarek ibadetlerni birlikte qilish we birlikte ejir sawabqa érishishi üchün ehli - ayalini oyghitish lazim.

6- özini bek qiynimasliqi lazim. Ekische küchi yetküchilik we salametlikige tesir yetmigüdek shekilde ibadet qilishi kérek. Yeni qachan uyqusi kélip, harghinliq we xoshyaqmasliq hés qilsa, namaz oqushni toxtitip uyqusi échilghuche uxlishi lazim.

7- kishi kéche namizini bashlap, allahni köp zikri qilidighan we uninggha köp shükri éytidighanlardin bolghandin kéyin, bu ibadetni dawamlashturushi we uni zörüriyet bolmisila toxtutup qoymasliqi lazim.

8- kéche namizining belgilik bir waqti yoq, shunga bu namazni kéchining ewwilide bolsun, otturisida bolsun yaki axirida bolsun ishqilip xuptendin kéyinla oqulsa bolidu.

Janabi allah bizni we sizni (köp) ruza tutquchilardin, kéche tehejjud namiz oqughuchilardin we uninggha tewbe bilen qaytquchilardin qilsun, u néme dégen yaxishi dost we néme dégen yaxshi yardemchidur. Barliq

hemdu sanalar alemlerning pewerdigari allahqa, aldinqilarning we kéyinkilerning yolbashchsi we bizningmu yolbashchimiz muhemmed eleyhissalamgha, uning aile tawabiatlirigha we barliq sahabilirige salam bolsun.

Beshinchi bölüm. Zakat

264- sual: zakatning islam dinidiki orni

zakat- islam perizlirining üchinchisi bolup, allah taala zakatni musulmanlarning baylirigha perz qilip belgiligen. Islam nezeride imandin qalsa eng birinchi perz namaz bolsa, namazdin kéyin eng ulugh ibadet zakattur. Peyghembirimiz bu heqiqetni ipadilep mundaq dégen: "islam besh asasning üstige qurulghan: allah taaladin bashqa heqiqiy mebud yoqliqigha, muhemmed eleyhissalamning allah taala teripidin ewetilgen heq peyghember ikenlikige chin ishinip guwaliq bérish, namaz oqush, zakat bérish, roza tutush we qudriti yetse beytullani tawap qilish" (buxari we muslim riwayiti).

Shungimu zakat qur'an kérimning 82 ayitide namaz bilen yandiship kélish arqiliq uning islam nezeridiki yüksek orni we zor ehmiyiti bildürülgen. Chünki zakatni ada qilishmu xuddi besh waqit namaz oqushning zörür bolghinidek, zörür bolghan ibadettur.

Zakat- ijtimaiy ibadettur. Zakat sözi erep tilining lughet terkibide "paklash" we "östürüsh" dégen ikki menini bildüridu. Islam dini bu ikki menining her ikkisini birge ipadilesh meqsitide bu mawzu üchün zakat sözini nahayiti hékmetlik halda tallap alghan. Chünki, pul- malning zakitini ayrighanliq heqiqette uni hajetmenlerning heqliridin, öz nepsini bolsa béxilliqning illetliridin paklighanliqtur.

265- sual: zakat bérishning peziliti

allah taala bergen pul- malning zakitini islam sheriitide körsitilgen boyiche ada qilish eng peziletlik we ulugh ibadetlerning biri bolghinidek, heqiqiy musulmanliqning ipadisidur.

Namaz, roza we bashqimu ibadetlerge oxshighan iqtisad telep qilmaydighan ibadetlerni her qandaq musulman kishi ungayla ada qilidu. Emme ter töküp ishlep tapqan mal- dunyadin birqismini ayrip hajetmenlerge bérishni kérek qilidighan zakatqa oxshighan ijtimaiy ibadetni, peqet heqiqiy mömin bolghan kishilerla toluq orunliyalaydu. Shunga allah taala qur'an kerimde: " rohini (nachar illetlerdin) pak qilghan adem choqum muradigha yétidu" deydu. (shems sürisi 9- ayet).

allah yolida serp qilin'ghan pul- malning mushu dunyada hessilep köpiyidighanliqini we serp qilghuchiningmu allahning dergahida hessilep sawapqa érishidighanliqini qur'an kérim mundaq bir misal bilen ipadileydu: " allahning yolida pul- mélini serp qilghanlarning (serp qilghan nersisi yerge térilip) yette bashaq chiqarghan, her bashiqida 100 din dan tutqan bir dan'gha oxshaydu, allah xalighan bendisige hessilep béridu" (beqer sürisi 261- ayet).

266-sual: zakatning perz bolushining sewebliri

péqirliq musulmanlar jem'iyiti üchün bir noqsandur. Péqirlarning éhtiyajlirini hel qilip jem'iyettiki barliq musulmanlarni oxshash parawanliqqa, barawerlikke we bextlik turmush terzige ige qilishning birdin- bir charisi musulman baylirining üstige melum miqdarda zakatni perz qilip buyrup, uning bilen péqirlarning hajetlirini rawa qilishtin ibarettur. Islam dini musulmanlargha bu muqeddes perzni belgilesh arqiliq jem'iyette ijtimaiy adaletni berpa qilishni meqset qilghan. Künimizde baylardin zakatni yighip péqirlargha tarqitish ishini béwasite öz üstige alidighan islam hakimiyiti bolmisimu, allah taala buyrighan bu perzni her qandaq bir musulmanning öz wijdani we imanining türtküsi bilen toluq ada qilishi, buning bilen jem'iyettiki péqirlarning éhtiyajlirini hel qilishi heqiqiy musulmanliqning ipadisidur.

267- sual: allah taalaning insanlargha pul birishtiki meqsidi

allah taala mal- dunyani insanlargha ikki meqset bilen béridu: biri ulargha éhsan we in'am qilish; yeni biri, ularni bu mal- dunya bilen sinash yüzisidin béridu. Mal- dunya kishilerning iqtidari we küch- quwwitige köre ige bolidighan nerse emes, belki u allah taalaning ata- éhsanidur. Oxshash iqtidargha, oxshash diplomgha we oxshash ishta ishleydighan ikki ademning birini, allah taalaning bay qilidighanliqi yene birini uningdin tuwenrek yaki péqir qilidighanliqi bir réalliqtur. Eger mal- dunya iqtidar bilenla qolgha kélidighan nerse bolidighan bolsa idi, yoqiriqi ikki adem iqtisadiy jehette oxshash bolghan bolatti. Bundaq iken, musulman kishi allah taala uninggha ata qilghan pul- malning heqqini ada qilishqa mejburdur. Bu bolsimu zakattur. Shunga zakat bergüchining "men

péqirlargha öz mülkümdin xeyr- ésan qiliwatimen'ghu " dep minnet qilish heqqi yoqtur. Eger shundaq qilidéken, uning bergen zakiti, allah taalaning dergahida qobul qilinmaydu. Chünki u allah taala tapshurghan amanetning tégishlikini kishilerge yetküzüsh arqiliq özining qolida qalghan qismini haramdin (yeni péqirlarning heqqidin) paklighan kishidur.

268-sual: islam nezeride pul- malning wezipisi

islam dini musulmanlar jem'iyitide péqirliqning mewjut bolup turushini jiddi bir yétersizlik dep qaraydu. Shungimu u musulmanlarning parawanliq, barawerlik ichide hayat kechürüshi üchün eng mukemmel prinsiplarni belgiligen. Islam dini sheriiti boyiche mal- mülükning wezipisini töwendiki üchke qisqartishqa bolidu:

1- pul- malni islam sheriitide körsitilgen we buyrulghan yollar bilen östürüsh.

2- pul- malni éhtiyajgha qarap israp qilmastin, heddidin az qisiwalmastin normal halda qollunush.

3- pul- malning zakitini toluq ayrish we sediqe, yardem, éhsan'gha oxshash ixtiyari yardem wasitiliri bilen éhtiyaj igilirige yaxshiliq qilish.

Yuqiriqilar islam dinining pul- malni teserrup qilishtiki körsetmisidur.

269-sual: islam nezeride ishleshning qimmiti

islam dini musulmanlargha ishleshni perz qilip belgiligen we ishligenning shenini, qedir- qimmitini alahide kötürgen yégane dindur. Musulmanlar jem'iyitining qudret tépishi we xelq'arqiliq riqabetke dadil kirip özining yüksek ornini saqlap qélishi yolida ishleshning roli alahide chongdur. allah taala qur'am kerimde: " insan peqet özining ishligen nersisining netijisini köridu" dep körsetken. (nejm sürisi 39- ayet).

Halal riziq tépish yolida ishlesh allah taala buyrighan emellerning ichide eng ehmiyetlik we mötiwer ibadettur. Chünki allah taala buyrighan zakat, hej, ilim tehsil qilish we jihad qatarliq iqtisad bilen qilinidighan ibadetlerdin bashqimu perzlerni toluq ada qilish üchünmu insanning saghlamliqi we bedenning küch- quwwiti telep qilinidu. Melumki, ten saghlamliqini we bedenning quwwitini saqlash ishi kündilik kéreklik yémek- ichmeklerni teminleydighan iqtisatqa muhtajdur. Iqtisad peqet ishlesh arqiliq qolgha kélidu. Ishlesh tereqqi qilishning aldinqi amilidur.

Islam dinida ibadetning dairisi shunchilik keng bolup, u hayatliqning hemme tereplirini öz ichige alidu. Insaniyetke paydiliq bolghan her qandaq ijtimaiy xizmetler, din üchün, weten üchün we özining turmushini qamdash üchün ishleshlerning hemmisi allah raziliqini közligen bolush sherti bilen ibadet dairisige kiridu.

Qur'anda " ishlesh" dégen ibare 359 orunda tilgha élin'ghan. Islam dini kishilerni ishleshke we shu arqiliq tereqqi qilishqa chaqirdi. Ishleshke qadir bolghanlar üchün ishleshni perz qildi. Démek, ishlesh heqiqiy imanning asasliridin biridu. Shunga deymizki, ishlesh péqirliqqa xatime bérish we jem'iyetni tereqqi qildurush yolidiki aldinqi amildur.

270-sual: zakat bérishning axiretlik paydiliri

zakatning axiretlik paydilirini töwendiki besh noqtigha yighinchaqlashqa bolidu:

1- mal- mülkining zakitini toluq ada qilghan kishi islam dinining asasliq perzliridin bolghan bir ijtimaiy perzni berpa qilghan bolup, allah taalaning cheksiz rehmet we meghpiritige sazawer bolidu. allah taala bu heqte mundaq dégen: "iman éytqan, yaxshi emellerni qilghan, namaz oqughan we zakatni ada qilghan kishiler perwerdigarining dergahida chong sawapqa érishidu. Ulargha (axirette) héch ghem- qayghu we qorqunch bolmaydu" (beqer sürisi 277- ayet).

2- zakatni ada qilghan kishi dunya we axirette bextke érishidighan heqiqiy möminlerning qataridin orun alidu.

3- zakatni ada qilghan kishining imani küchlük bolidu. Chünki, xaliqning (allahning) we mexluqning (yeni péqirlarning) heqlirini tonup ularni yolida ada qilmighan kishining imani toluqlanmaydu. allahning heqqi namaz oqushqa oxshash allah bilen bendining otturisidiki ibadetlerni orunlash bilen ada tapsa, péqirlarning heqqi allah teala buyrighan zakatni ulargha bérish bilen ada tapqan bolidu. Yuqiriqi ikki xil heqni yolida ada qilghan kishining imani toluqlan'ghan we dunya - axiretlikimu bextlik bolghan bolidu.

4- zakat, uni bergüchining qelbini béxilliqning kirliridin we shepqetsizlikning illetliridin paklighandek uning mal- dunyasinimu haramdin yeni péqirlarning heqqidin paklaydu we beriket bilen köpeytidu.

Zakat sözining lughettiki menisimu bu menilerni ipadilimekte.

5- zakat kishige mertlikni, séxiyliqni, öz'ara yardemlishishni, rehimdilliqni we pidakarliqni ügitish arqiliq uni islamiy güzel exlaqlargha érishtürüshke képillik qilidu. Netijide uni allah taalaning ölgilik bendiliridin qilip yétishtürüp chiqidu.

271- sual: zakatning bu dunyaliq paydiliri

zakatning bu dunyaliq paydilirimu nahayiti köptur. Zakat zörür bolghan ijtimaiy ibadet bolghanliq étibari bilen uning paydisi zakatni bergüchi we alghuchi her ikkisige ortaq bolghanning sirtida, pütün jem'iyetke menpeetliktur. Chünki zakat sözi lughet étibari bilen " paklash" we " östürüsh" dégen ikki menini bildüridu. Buninggha biaen zakatning bu dunyaliq paydilirini töwendikilerge qisqartishqa bolidu:

1- zakat- paklash menisi bilen baylarni béxilliqning illetliridin paklap, ularni mertlik bilen séxiyliqtin ibaret ésil exlaqlargha érishtüridu. Dunyada mertlik maxtilidighan ésil exlaq bolghinidek, béxilliq herqandaq milletning lughitide sukilidighan bir rezil xuluqtur. Béxilliqning eng yaman bolghini shuki, u gahida kishilerni pul- malgha béxilliq qilip özlirining hayatini halak qilishigha, nomuslirini bulghishigha seweb bolidu.

2- zakat paklash menisi bilen, yoqsullarning, yétim- yésirlarning we bashqimu éhtiyaj igilirining köngüllirini allah taala ata qilghan pul- maldin ulargha chiqim qilishqa béxilliq qilidighan baylargha bolghan öchlük, adawet we düshmenlik tuyghuliridin paklaydu. Shundaqla zakat paklash menisi bilen jem'iyetni yoqsullar bilen baylarning otturisida yüz béridighan ziddiyetlerdin, toqunushlardin we qan töküshlerdin paklaydu.

3- zakat paklash menisi bilen baylarning pul- mallirini yoqsullarning heqliridin paklaydu. Chünki zakat yoqsullarning heqqi. Zakiti bérilmigen mal napaktur.

4- zakat paklash menisi bilen, zakat bergüchini gunahliridin paklaydu. Chünki zakat- ibadettur. Her qandaq bir ibadetni durus shekilde ada qilghan kishining gunahliri shu ibadet yuzisidin öchirilidu.

5- zakat östürüsh menisi bilen, zakat bergüchining mal- dunyasini beriket bilen östüridu. Beziler mundaq sual qoyushi mumkin: bérilgen nerse kémeymeystin qandaqmu köpeysun? Ulargha jawap bérip deymizki,

zakat bérilgen mal- dunyadiki waqitliq kémiyish bolsa, shundaq tashqi körünüsh bolup, emma heqiqette uning arqisida beriket we ösüsh bardur. allah taala mundaq deydu: "siler kishilerning pul- méli ichide östürüsh üchün bérer pul- mal bersenglar, allahning dergahida u ösmeydu. allahning raziliqini közlep bergen zakitinglar hessilep ösidu" (rum sürisi 39- ayet)

6- zakat östürüsh menisi bilen, zakat bergüchining meniwiyitini östüridu. Chünki, bashqilargha yaxshiliq qilidighan, yoqsullarning ghémini yeydighan adem özining köngli- köksining kéngeygenlikini we qoli uzun, rohi üstün bolup kötirilgenlikini birdin his qilidu.

7- zakat ustürüsh menisi bilen yoqsullarning, yétimlarning we bashqimu éhtiyaj igilirining rohini kutiridu. Chünki, ularmu özlirini jem'iyette yar- yuleksiz, bécharilikke yaritilghanmiz, dep his qilip hayatliqtin ümitlirini üzmestin, buraderlirining ularningmu yüklirini yenggillitidighanliqini, qiyinchiliqlirini hel qilishqa yardemlishidighanliqini his qilidu- de, özlirini bexitlik his qilidu.

8- zakat yoqiriqi her ikki menisi bilen, ijtimaiy barawerlikni qoghdashning wasitisidur. Qisqisi, islam dini musulmanlar jem'iyitide yétim- yésir, baqquchisiz, ajiz, méyip kishilerning yar- yüleksiz qélishini jiddi bir ijtimaiy yétersizlik dep qaraydu we buninggha hergizmu yol qoymaydu. Musulman kishi hayatliqqa kéreklik bolghan éhtiyajlarni qamdash yolida öz méhniti we halal kespi bilen ishleshke buyrulghan. Qériliqtin, yaki aghriqchanliqtin ishleshke qadir bolalmighan yaki yétimliqtin charisiz qalghanlarning éhtiyajlirini musulmanlar jamaesi hemkarliship qamdashqa buyrulghan. Zakat ene shundaq parawanliq we barawerlik jem'iyetning kapalitidur.

272- sual: zakat bermeslikning gunahi

pul- malning esli igisi allah taala bolup, qolimizdikisi allah taalaning bizge in'am we sinaq teriqiside ata qilghinidur. Pul- mal yaxshi ishlarni qolgha keltürüsh üchün eng yaxshi yardemchi bolghandek, gahida kishi üchün tügimes balayi apet we bextisizliklerni élip kélidu. Buning sewebi, pul-mal igilirining öz qolliridiki pul- malgha munasiwetlik bolghan heq-hoquqlarni tonumasliqi we uni yolida ishletmigenlikliridin idi. allah taala insanlargha mal- dunyani ata qilish bilen birge uni yaxshi yollargha

ishlitishke éhtiyaj igilirining uningdiki heqlirini toluq ada qilishqa buyrighan.

allah taala musulman pul igilirini éhtiyaj igilirige xeyr- éhsan qilishqa buyrighinidin bashqa, ularning mal- dunyasidin mueyyen miqdarini ulargha zakat yoli bilen bölüp bérishini perz qilip belgiligen. " ularning (yeni musulman pul igilirining) pul- mallirida tileydighan péqirigha we tilimeydighan péqirgha bérishke tégishlik bolghan mueyyen heq(yeni zakat) bardur." (mearij sürisi 24- 25- ayetler).

allah taala qur'an kerimning köpligen ayetliride zakatni ada qilishning zörürlikini tekitligen we zakatni nermigüchilerning (axirette) tesewwur qilghusiz qattiq azab- oqubetlerge duchar bolidighanliqini jakarlighan.

" allah öz pezlidin bergen nersilerge (yeni pul- malgha) béxilliq qilidighanlar béxilliqini özliri üchün paydiliq dep guman qilmisun, emeliyette, bu ular üchün ziyanliqtur. Ularning béxilliq qilghan nersisi qiyamet künide ularning boynigha taqaq qilip sélinidu." (al'imran sürisi 180- ayet).

Peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: herqandaq bir qewm zakatni bermeydiken, alle ularni qurghaqchiliq apitige duchar qilidu. (el'ewset)

273- sual: zakatning perz bolushining shertliri

zakat töwendiki shertlerge toshqan kishilerge perz bolup buyrilidu:

1- musulman bolush. 2- balaghetke yetken bolush.

3- eqil- hoshi jayida bolush. 4- melum miqdarda pul- malgha ige bolush.

5- pul- malgha ige bolighinigha bir yil toshushi.

6- qerzdar bolmasliq.

274-sual: zakat kélidighan mallar

zakat kélidighan mallar töwendikiche:

1- neq pul 2- tijaret malliri

3- ashliq, méwe we köktatlar 4- charwa malliri

5- yer asti bayliqliri 6- déngiz bayliqliri

7- shériket hessidarliqi

275- sual: zakat bérilidighan shexsler

zakat élishqa heqliq bolghanlar töwendiki 8 türlük shexslerdur:

1- péqirlar 2- miskinler 3- könglini din'gha mayil qilish közde tutulghanlar 4- qerzdarlar 5- zakat xadimliri 6- qullarning azatliqi üchün 7- allahning yolidiki mujahidlar 8- yolda qalghan pulsiz musapirlar

yuqariqilarning hemmini allah tealaning munu sözi öz ichige alghan: " zakat peqet péqirlargha, miskinlerge, zakat xadimlirigha, dillirini islamgha mayil qilish közde tutulghanlargha, qullarni azat qilishqa, qerzdarlargha, allahning yoligha, wetinidin ayrilip yolda qalghan musapirgha bérilidu. Bu allahning belgilimisidur, allah (bendilirining menpeetini ubdan) bilgüchidur. Hékmet bilen ish qilghuchidur ." (tewbe sürisi 60- ayet)

276- sual: zakat bérilmeydighanlar

zakat 5 xil shexske bérilmeydu. Chünki ulargha zakat bérish jaiz bolmighanliqtin, ulargha bérilgen zakat bilen zakat perzi ada bolmaydu. Ular töwendikiler:

1- baylar. Bay- islam nezeride, zakat bérishke iqtidari yetken (yeni normal éhtiyajining sirtida 85 gram altun yaki 595 gramm kümüsh, puli, yaki uning qimmitide pul- méli bolghan) adem démektur. Baylargha zakat bérilmeydu.

2- kuffarlar. Kapir- islam dinidin bashqa bir din'gha étiqad qilidighan yaki héchqandaq bir din'gha ishenmeydighan ademlerge qoyulghan bir atalghudur. Kapirlargha zakat bérilmeydu. Ulargha bérilgen teqdirdimu bundaq zakat allahning dergahida ada tapmaydu.

3- zakat bergüchining ata- anisi. Bu mawzudiki ata- anilar- zakat bergüchining ata- anisi, buwa- momiliri we jimi ejdadliri démektur. Zakat bergüchining zakatni özining atisigha, anisigha, buwilirigha we momilirigha bérishi jaiz emestur. Bundaq zakat ada tapmaydu. Buningdiki sewep shuki, kishi ata- anisini, bowa- momilirini béqishqa buyrulghan. Ata- anilarning barliq chiqimlirini qamdash we ularni yaxshi béqish balilirining üstidiki uningdin bash tartalmaydighan, alahide ehmiyetlik bolghan bir perzdur. Zakatni ata- anisigha bergen adem xuddi özige özi zakat bergen'ge oxshashtur. Chünki ata- anisini béqish özining yalghuz burchidur. Ata-

anigha bérilgen zakat bilen zakat perzi ada tapmaydu, elwette.

Shunga pütün islam fiqhishunas alimliri zakatni özining ata- anisigha, bowa- momilirigha bérishning jaiz emeslikige we bundaq zakatning ada tapmaydighanliqigha birdek ittipaqtur.

4- zakat bergüchining baliliri. Bu mawzudiki balilar- zakat bergüchining baliliri, newriliri we chewrilirining hemmini öz ichige alidu. Pütün islam fiqhishunas alimlirining birdek ittipaqi boyiche, kishining öz balilirigha, newrilirige we chewrilirige zakat bérishi jaiz emestur. Chünki ulargha bérilgen zakat bilen zakat perzi ada tapmaydu. Buningdiki seweb shuki, balilarning, newrilerning we chewrilerning barliq éhtiyajlirini toluq qamdash ata- anilarning üstige perzdur. Zakatni ulargha bergen adem xuddi özige özi zakat bergen'ge oxshashtur. Netijide bu zakat meqbul emestur.

5- zakat bergüchining jorisi. Er- ayal ikkisining bir- birige zakat bérishi jaiz emestur. Chünki ular bir aile kishiliri bolghanliqtin iqtisad her ikkisige aittur. Er- ayal ikkisining bir- birige zakat bérishi özige özi zakat bergen'ge oxshashtur. Chünki ayal kishining pütün chiqimlirini we éhtiyajlirini qamdash érining üstige perzdur. Shuning üchün erning ayaligha zakat bérishi jaiz emes we bundaq zakat meqbul emestur. Emma ayal kishi bay bolup, uning éri péqir bolsa, bu ayalning öz érige zakat bérishi jaizmu yaki emesmu? Dégen mesilide fiqhishunas alimlirining qarashliri birdek emes. Imam shafiiyge köre, bundaq ehwal astida, ayali érige zakat berse uning bergen zakiti ada tapidu. Emma imam ezem ebu henipe bilen imam ehmed ibni henbelge köre, ayal kishining érige zakat bérishi jaiz emes, bundaq bérilgen zakat ada tapmaydu. Her ikki terepning rayini küchke ige qilghan delilliri bardur. Xulase qilghanda, imam ezem bilen imam ehmedning " ayal kishining öz érige zakat bérishi jaiz emes" dégen körishi küchke igidur. Islam memliketlirimu buninggha köre ish körmekte.

277- sual: pitir sediqisi

1. Pitri sediqisini bérish, qerzge we baliwaqilirining nepeqilirige oxshash zörür bolghan ihtiyajliridin éship turidighan zakatning miqdarigha yetkidek mal dunyagha ige bolghan her bir musulman hör ademge wajiptur.

2. Pitri sediqisining wajipliqi roza héyt künining téngi étish bilen sabit bolidu. Shuning üchün u künning téngi étishtin ilgiri ölüp ketken ademge yaki uningdin kéyin tughulghan baligha yaki musulman bolghan ademge pitri sediqisini bérish wajip bolmaydu.

3. Xuddi zakatta, zakat bermekchi bolghan ademning eqli hushining jayida bolushi we uning balaghetke yétishi shert qilin'ghinidek pitri sediqiside bu sediqini bermekchi bolghan ademning eqli hushining jayida bolushi we uning balaghetke yétishi shert emestur. Shuning üchün pitri sediqisini bérish mal- mülki bar kichik balilarghimu we saranglarghimu wajiptur. Pitri sediqisini u ikkisining mal - mülkidin u ikkisige igidarchiliq qilidighan adem chiqirip béridu. Eger u ikkisige igidarchiliq qilidighan adem u ikkisining mal mülkidin pitri sediqisini chiqirip bermise, pitri sediqisini kichik bala balaghetke yetkendin kéyin we sarang ongshalghandin kéyin ada qilidu.

4. Pitri sédiqisini, uni bérish lazim bolghan adem özining namidin we péqir kichik balisining namidin béridu. Emma eger balaghetke yetken balisi sarang we péqir bolmisa, u ademge u balining namidin pitri sediqisini bérish lazim emes.

5. Er, pitri sediqisini ayalining namidin bérishke buyrulmaydu. Chünki erning ayalining üstide bolghan igidarchiliq hoquqi xuddi özining kichik balisining üstide bolghan igidarchiliq hoquqigha oxshash mukemmel emestur. Eger bir adem ayalining we balaghetke yetken balisining ijazitisiz ularning namidin pitri sediqisini bergen bolsa, toghra bolidu. Chünki adette ular bu ishqa ijazet béridu.

6. Pitri sediqisi üchün eger bughday yaki bughday uni bermekchi bolsa, her bir jan üchün yérim sa béridu. Henefiy mezhepidikilerning közqarishiche, pitri sediqisi üchün shu nersilerning özliri emes ularning héyt künlirdiki bazardiki bahasigha hésablap pulini bersimu bolidu. Chünki pitri sediqisining yolgha qoyulushtiki meqset bolsa, péqirlarning héyt künidiki ihtiyajlirini qamdashtur. U künde péqir yimek ichmektin bashqa nersige bek ihtiyajliq bolushi mumkin.

7. Pitri sediqisini ada qilishning wajipliqi mueyyen bir waqitqa qarashliq emestur. Shuning üchün uni rozi héyt künidin burun yaki kéyin

bersimu bolidu. Chünki pitri sediqisini ada qilishqa buyrup kelgen buyruq xuddi zakatqa oxshash uni palani waqitta ada qil! Dep kelmidi. Hetta péqirlarni héyt küni kishilerdin bir nerse tileshtin bihajet qilish üchün pitri sediqisini roza héyt namizini oqughili chiqishtin ilgiri bérish eng yaxshidur.

8. Pitri sediqini bérish lazim bolghan adem uni bérishni kéchiktürüsh bilen u sediqe u ademning boynidin chüshüp ketmeydu. Lékin sawabi kémiyip kétidu. Bir adem pitri sediqisini bir péqirgha yaki bir nechche péqirgha bersimu bolidu. Lékin bir nechche péqirgha bérish mekruhtur. Chünki bir adem pitri sediqisini bir nechche péqirgha berse, u sediqe ularning shu kündiki ihtyajlirini qamdiyalmasliqi mumkin. Shunga pitri sediqisini bir nechche péqirgha bergen adem yuqirida bayan qilinip ötken hediske xilap ish qilghan bolidu. Pitri sediqisimu yuqirida bayan qilip ötken zakat bérilidighan sekkiz xil ademlerge bérilidu.

278-sual: islamda zakattin bashqimu yardem wasitiliri barmu?

Zakattin bashqimu yardem wastiliri köptur. Sediqe, yardem, sile- rehim, éhsan we bashqimu atalghular astida buyrulghan yardem wasitiliri uning misalidur. allah taala öz hékmitige asasen, musulmanlargha zakattin ibaret bolghan mejburi yardem wastisini buyrush bilen birge, sediqe, yardem, éhsan, sile- rehim we bashqilar qatarliq ixtiyari yardem wasitilirini buyrush arqiliq musulmanlar jem'iyitining birlik, birawerlik, qérindashliq ichide güllep yashnishini meqset qilghan. Islam dini musulmanlarning öz'ara yardem qilishishini imanning kéreklik maddiliridin qilip belgiligen.

279- sual: sile- rehim dégen néme?

Sile- rehim- uruq- tughqanlargha yaxshiliq qilish démektur. Sile- rehim allah taala özi béwasite buyrighan eng ehmiyetlik ibadetlerdindur. Uni terk étish éghir gunahlardin sanilidu. allah taala qur'an kerimde: "allah taalagha bergen wedini mustehkemligendin kéyin buzghanlar, yer yüzide buzghunchiliq qilghanlar, allah taalaning sile- rehim qilishtin ibaret emrini tutmighanlar, ene shular lenetke duchar bolidu we ularning axiretliki yaman bolidu." deydu. (red sürisi 25- ayet)

zakat we her qandaq yardemni eng awwal özining péqir

tughqanlirigha bérish eng ewzeldur. Uruq- tughqanlargha qilin'ghan yardemde sediqe bilen sile- rehim her ikkisining sawabi bardur. Peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: miskin'ge sediqe bérish peqet sediqining sawabigha érishtüridu. Tughqanlargha sediqe bérish sediqe we sile rehimning sawabigha érishtüridu. (nesai: 2582)

Altinchi bölüm. Roza ehkamliri we qaide - tertibliri

280-sual: ramizan rozisining hökmi

roza tutush ibaditi allah teripidin kelgen samawiy dinlarning hemmiside ortaq buyrulup kelgen qedimiy ibadettur, emma islam dinida musulmanlargha perz bolup buyrulghan ramizan rozisi bolsa, aylarning ichide eng hörmetlik, ming aydin yaxshi bolghan qedir kéchisini öz ichige alghan we qur'an chüshüshke bashlighan bir mubarek aygha belgilen'gen katta we xasiyetlik ibadettur.

Ramizan rozisini tutush islam dinining asasiy prénsipliridin biri we heqiqi möminlikning namayendisidur. Roza tutush, tang atqandin bashlap taki kün kirip ketkiche roza tutush niyiti bilen rozigha zit kilidighan nersilerni istimal qilishtin heqiqeten yaki hökmen toxtash digenliktur.

Ramizan éyida bir ay roza tutush herqandaq musulman, baligh (yeni 14 yashtin ashqan), aqil (yeni eqil hushi jayida bolghan) kishige perz eyndur. Buning delili allah taalaning qur'an kerimdiki munu sözidur: " i möminler! (gunahlardin) saqlinishinglar üchün silerdin ilgirikilerge (yeni burunqi ummetlerge) roza perz qilin'ghandek, silergimu (ramizan rozisi) perz qilindi. " (beqer sürisi 183- ayet).

281- sual: ramizan éyining peziletliri

1-ramizan éyi qur'an kerim nazil bolghan aydur.

Ramizan éyi barliq aylarning kattisi we eng shereplikidur, chünki samawiy kitablarning eng axirqisi we hidayetning birdin bir mesh'ili bolghan qur'an kerimning nazil bolushqa (yeni chüshüshke) bashlinishi ramizan éyida emelge ashqan. Heqiqeten qur'an kerimning nazil bolghanliqi allah taala teripidin insaniyetke béghishlan'ghan eng büyük németning tamamlan'ghanliqi idi.

2- ramizan éyi qedir kéchisi bilen shereplen'gen aydur . Ming aydin xeyrlik bolghan qedir kéchisining ramizan éyigha belgilen'genliki bu ayning sherep üstige sherep qazan'ghan eng qedirlik ay bolushigha yéterliktur.

3- ramizan éyi mukapat éyidur. Peyghember sellellahu eleyhi

wesellem mundaq dégen: adem balisining her bir yaxshi emelining ejri on hessidin yetteyüz hessigiche köpeytip bérilidu. Alle taala: ”lékin roza uning sirtida, roza peqet men üchün bolidu, uning ejrini men bérimen. U kishi méning raziliqimni dep tamighini, shehwitini terk étidu “ dégen. Roza tutquchi üchün ikki xushalliq bar, biri iptar qilghan chaghdiki xushalliq, yene biri rebbige uchrashqandiki xushalliq. Roza tutquchining aghzining puriqi allening neziride ipar buyidinmu xushpuraqtur. (muslim: 1151)

4- ramizan éyi meghpiret éyidur. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: kimki allening wedisige ishen'gen we sawab ümid qilghan halda ramizan éyining rozisini tutsa, ilgiri ötküzgen gunahliri meghpiret qilinidu. Imam ehmed: kéyinki gunahlirimu meghpiret qilinidu dégenni qoshup riwayet qilghan. (buxari: 38, ehmed: 8775)

5- ramizan éyi beriket éyidur. Heqiqeten ramizan éyi musulmanlar üchün meniwi mol hosul éyidur. Téni saq turup ramizan rozisini tutmay bu mubarek ayning beriketliridin behrimen bolalmighan, netijide gunahliri meghpiret qilinmighan ademdinmu bexitsiz adem bolamdu?!.

6- ramizan éyi nijatliq éyidur. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: kimki alle ezze wejelle yolida bir kün roza tutsa, alle u kishidin dozax yolini yüz yil yiraqlashturiwitidu. (nesai: 2254)

7- ramizan éyi sheytanlar baghlinidighan aydur. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: ramizan éyi kirgende, jennetning derwaziliri échilip, dozaxning derwaziliri taqilidu we sheytanlar baghlinidu. (nesai: 2099)

bu hedistiki " sheytanlar baghlinidu " digen ibare ramizan éyining sharapiti bilen sheytanlarning insanlarni azdurush küchi ajizlishidighanliqini we kishilerningmu bu ayda sheytaniy heweslerge aldanmaydighan teqwaliqqa hem chin iradige ége bolidighanliqini ipadileydu.

8- ramizan éyi jennetni qazinish éyidur. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: shübhisizki, jennette reyyan déyilidighan bir derwaza bar bolup, qiyamet küni roza tutqanlar shu derwazidin chaqirilidu. Kimki roza tutquchilardin bolsa, shu derwazidin

kiridu, uningdin kirgen kishi ebedi ussimaydu. (ibni maje: 1640)

9- ramizan éyi dualar ijabet bolidighan aydur.

10- ramizan éyida qilin'ghan ömre hejge tengdur. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem: ramizan éyida qilghan ömre perz hejning barawiride bolidu, dédi. (ebu dawud: 1988)

11- ramizan iyi, insan rozining sayisida sewir qanaetni yitildürüp nepsini chiniqturup iradini tawlap perishtilerning mertiwisige yétidighan aydur.

282- sual: rozining budunyaliq paydiliri

rozining bu dunyaliq paydiliri nahayiti köptur.

1- roza insanni dunyada özige ishinip, heddidin éship kétishidin saqlighandek, uni dozax otidin saqlaydu.

2- roza insanni maddiy we meniwi tereplerdin terbiyeleydu.

3- roza insanni gunah, eyshi- ishret qirliridin saqlaydu.

4- roza tutqan kishining éghizining hidi allah taalaning neziride ipar, enberdinmu xushpuraq puraydu.

5- roza insanni késelliklerdin saqliqqa élip baridu.

6- roza tutqan adem etigendin kechkiche ibadet ichide bolghan bolidu.

7- perishtiler roza tutqan kishining gunahlirigha meghpiret tileydu.

8- roza sayisida insan perishtiler hasil qilalmighan peziletlerge érishidu.

9- roza insan'gha sewir qilishni ügitidu we yérikchiliklerge chéniqturidu.

10- roza insan'gha nepsining heweslirige hakim bolushni ügitidu.

11- roza insan'gha iqtisad qilishni ügitidu. Chünki roza tutqan kishi kündüzde xalighinini yéyishtin, ichishtin tosilidu, bu arqiliq iqtisadni üginidu.

12- roza insan tughulishidin ölgiche turmay ishlep turghan ashqazanni aram aldurush arqiliq uning ajizlap qélishining aldini alidu.

13- roza insanni artuqche semrip kétishtin saqlaydu. Chünki artuq sémizlik késellikning alamitidur.

14- roza insan bilen allah taalaning otturisidiki mexpi emeldur. Chünki kimning roza tutqan yaki tutmighanliqini peqet allah taala özi bilidu.

15- roza insanni haram ishlardin saqlaydu. Peyghember eleyhissalam öylinishke qudriti yetmigen yashlargha roza tutushni tewsiye qilip mundaq dégen : " ey yashlar jamaesi! Toy qilishqa qadir bolalighininglar öylininglar, chünki öylinish köznі we ezalarni haramdin saqlaydu. Toy qilishqa qadir bolalmighanlar roza tutsun, chünki roza uni haram ishlardin saqlaydu ." (buxari riwayiti)

16- roza insanning yaxshiliqni süyidighan, méhri- shepqetlik we saxawetlik bolup yétiship chiqishigha yétekchi bolidu.

283-sual: roza tutushning tibbiy jehettiki paydiliri

roza tutushning tibbiy jehettiki paydiliri nahayiti köptur. Künimizdiki zamaniwilashqan méditsina roza tutushni bezi késellikler üchün dawa ornida qollanmaqta. Roza tutush, bezi yémekliklerni yéyishtin perhiz(réjim) qilish, doxturlarning neqeder muhim tewsiyesige aylan'ghanliqi hemmige melum. Pütün dunya doxturliri késel kishilerning némilerni yep, némilerni yémeslikini we qandaq waqitta yep, qandaq waqitta yémeslikini körsitip bermekte. Roza tutush omumen insandiki hezm qilish séstimilirini rahetlendürüsh arqiliq ularning dawamliq normal ishlep turushini saqlap qélishigha alahide yardemchi bolidu.

Roza tutush yene jégerning saqliqini saqlaydu, chünki roza tutqan yaki perhiz qilip birnerse yémigen kishining jigiri aram alidu. Jiger rahetlen'genliki üchün köpligen zeherlik maddilarni ungayche buzup tashlap, bashqa ezalarning zeherlinishining we charchishining aldini alidu. Yene köpligen doxturlar bezi késelliklerge roza tutush arqiliq réjim qilishini tewsiye qilmaqta. Xususen qent késilige giriptar bolghan kishiler üchün roza tutushning neqeder paydiliq ikenlikini doxturlar tewsiye qilmaqta. Artuqche semrip ketken kishilerning salametlikini saqlashliri üchün roza tutushning paydisi nahayiti köptur.

284- sual: roza tutushning ijtimaiy paydiliri

1. Roza tutqan kishi yeydighan, ichidighan nersiliri yoq, hali éghir, yétim- yésir yoqsullarning mung - zarini roza tutush jeryanida yaxshiraq

chüshiniwélish imkaniyitige ége bolidu.

2. Roza insanni gunahlardin saqlaydighan qalqandur. Insandiki jinsiy heweslerning qozghulushi qandiki hurmunatlarning küchi we shidditige baghliqtur. Hurmunatlarning küchiyishi bolsa, köp yéyishtin meydan'gha kélidu. Roza tutush buxil hurmunatlarning qandiki sewiyesini we küchini azlitidu. Roza tutqan künlerdiki hewessizlik qandiki hurmunatlarning azlighinidindur.

3. Roza güzel exlaqni yétildüridu. Insan nepsi köpünche hallarda ghepletler bilen özini téz unutidu. Özining ajizliqini, péqirliqini we xataliqlirini körmeydu, körüshnimu xalimaydu. Xuddi héch ölmeydighandek héris bilen dunya ishlirigha özini atidu. Lezzetlik we menpeetlik bolghan hemme nersige baghlinidu. Özini yaratqanni unutidu, axiret heqqide anche endishe qilip ketmeydu, chünki u, özige ishinidu. Roza bolsa, herqandaq ghapil, hakawur insan'gha özining ajizliqini, péqirliqini we bichare ikenlikini eslitidu. U, roza tutush jeryanidiki achliq wastisi bilen awwal ashqazinini oylaydu we ashqazanning éhtiyajlirini chüshinidu, ajiz bedinining neqeder kichik we chidamsiz ikenlikini chüshinidu. Özining shepqetke qanchilik muhtaj bolidighan ajiz bir mewjudat ikenlikini bilidu. Mana buwaqitta, eqilliq insan öz nepsining pir'ewnliqini tashlap, ajizliqini we muhtajliqini étirap qilghan halda allah taalagha qulchiliq qilish yoligha kiridu.

4. Roza tutush iradini tawlaydu. Hayatliq allah taalani tonush yolidiki bir seper bolup, uning kamaliti we ghayisi allah taalagha layiqida shükür eylep, bendichilikni ada qilish arqiliq uni razi qilishtin ibarettur. Roza tutush bolsa, boseperdiki birinchi basquchluq meshiqtur. Insan bumeshiq arqiliq beden we nepsiy heweslirining tizginini özi tutup bashqurush bilen özining xojayinliqini yürgüzidu we eyni waqitta allah taalaning emrini orunlighan bolidu. Nepsiy- heweslerning we kökülning tizginini tutup bashqurush üchün mustekem irade kérek. Irade eqil bilen wijdanning teleblirige maslishishqa özini köndürüsh arqiliq küchiyidu we piship yétilidu. Roza tutush iradini kücheytish we sewirchanliqni ashurush üchün eng yaxshi pursettur.

5. Roza insan'gha perhizni ügitidu. Roza insan üchün tolimu ehmiyetlik bolghan maddiy we meniwi perhiz hem tibbiy jehettiki

qoghdinishtur. Chünki insanning nepsi xalighanche yéyish- ichish bilen herket qilidighan bolsa, intizamsiz yéyish - ichish bilen özining ten saghlamliqigha hem halal- haramni ilghimastin her nersige bérilish arqiliq özining meniwiyitige ziyan salghan bolidu. Buning bilen uninggha rohning we eqilning teleblirige boysunush éghir tuyulidu- de, asta- asta nepsiy hewes uni tizginleshke bashlaydu. Bu waqitta uni nepsiy hewisi bashquridighan bolidu. Buning bilen u, insanliq xislitidin ayrilip qalidu. Insan roza sayisida bu rozining wastisi bilen perhiz qilishni üginidu. Riyazet chékishke künidu we bichare ashqazanni arqa- arqidin yémek bilen toldurmighachqa késellerdin aman bolidu.

285- sual: ramizan rozisining buyrulushning hékmetliri

ramizan- qemeriye (islamiy) ayliridin 9- ayning nami bolup, buay qur'an kerimde ismi bilen bayan qilin'ghan yigane aydur. Ramizan éyida roza tutushning perz bolup buyrulushning hékmetliri töwendikiche:

1- ramizan éyi allah taalaning neziride eng hörmetlik ay bolup tunulghan bu ayda roza wastisi bilen nepsining teleblirini waqitliq ret qilish arqiliq insan özini chéniqturidu we bu munasiwet bilen gunahlardin saqlinish arqiliq teqwaliq mertiwisige érishidu. Netijide dunya we axiretning saadetlirige layiq bolidu.

2- roza insanni allah taalaning emri- permanlirini orunlash we men'i qilghanliridin yénishtin ibaret itaetmenlikke köndüridu. allah taalagha itaetmenlik qilish bolsa heqiqiy möminlikning ipadisidur. allah taalaning rehmet we merhemetliri ene shundaq möminlerge xastur.

3- roza insan nepsini terbiyelep takamulluqqa élip baridighan bir terbiye wastisidur. Roza tutqan kishi lezzetlik yémekliklerni we sughuq suni köz aldida körup tursimu allah taalaning raziliqigha érishishni közlep sewir qilidu, achliqqa we ussuzluqqa berdashliq biridu. Insan shundaq nepsini kontrol qilish ishigha birer ay dawam qilghandin kéyin u özide heqiqiy sewrchanliqni yétildureleydu.

4- roza insanda yaxshi ishlarni süyidighan, bashqilarning haligha yétidighan, yoqsullargha ich aghritidighan we özining ajiz bir qul ikenlikini tunuydighan güzel exlaqlarni yétildüridu.

286- sual: rozini terk qilishning gunahi

ramizan rozisini tutmasliqning gunahi intayin éghirdur. Ramizan rozisi adette kishilerge malalliq béridighan yaki besh wax namazgha oxshash kündilik ada qilinidighan bir ibadetmu emes, belki u, yilda bir ay tutushqa buyrulghan perzdur. Eger allah taala bizlerge bir'aydin köp roza tutushni perz qilghan bolsimu, uni tutushqa mejbur iduq. Chünki musulmanliqning teqezzasi buyrulghanlarni toluq orunlash we men'i qilin'ghanlardin qet'i yénishtin ibarettur. Insanlarning maddii we meniwi menpeetliri üchün buyrulghan bu bir ayliq rozinimu toluq tutmasliq allah taalaning németlirige tuzkörluq qilghanliqtur.

287-sual: roza tutushning shertliri

roza tutushning shertliri: téni saq bolush, muqim (seper üstide bolmasliq), ayallarning heyz (ayliq aditi) we nepas (tughutluq hali) din pak bolushidin ibarettur. Ayal kishi eger heyz yaki nepasning qanliridin pak bolmighan bolsa, ularning roza tutushi men'i qilinidu. Bundaq waqitta eger roza tutsimu, tutqan rozisi meqbul emestur. Ayal kishiler ramizanda heyz yaki nepas sewebi bilen tutalmighan rozisini ramizandin bashqa qaysi bir'ayda, tutalmighan bir künige bir kündin hésablap tutidu.

288-sual: rozining perzliri

rozining birinchi perzi, roza tutqan kishining tang yurughandin bashlap, kün patquchilik bolghan waqit ichide, yéyish- ichish we chinsiy munasiwet qilishtin tusulushidin ibaret .

Rozining ikkinji perzi, tang aqirishtin burun roza tutushni niyet qilishtin ibarettur. Tang yurushtin burun niyet qilinmighan roza hésabqa élinmaydu. Niyetning orni qelbtur. Peqet dilda roza tutushni niyet qilish yéterliktur. Niyetni éghiz arqiliq ipadilesh shert emes, emma dildiki niyetni éghiz arqiliq ipadilesh ewzeldur. Niyetning heqiqiti- allah taalaning emrini orunlash arqiliq uning raziliqigha érishishni mexset qilishtin ibarettur. Tang yurushtin burun allah taala raziliqini közlep roza tutushni meqset qilghan we shumeqsitige binaen aghzini yapqan kishi heqiqiy rozidar kishidur.

289- sual: rozida niyetning perz bolghanliqining sewebi

rozida niyetning perz bolghanliqining sewebi- ibadetni adettin perqlendürüsh üchündur. Chünki insan gahida perhiz sewebi bilen yaki tapalmighanliqtin yaki ishi aldirash bolup, waqti yetmigenliktinmu bezide

kün boyi yémek- ichmektin tosulidu. Bohalette uni rozidar diyishke bolmaydu. Niyet pütün emel- ibadetler üchün teleb qilinidu. Bolupmu ramizan rozisida niyet muhim perzlerning biridur.

290- sual: rozisini buzghan ademgeqaza bilen kaparetni lazim qilidighan amillar

roza tutqan kishining ramizan kündüzide jinsiy munasiwet ötküzüshi, yéyishi, ichishi rozini buzidu we qaza bilen kaparetni lazim qilidu. Kaparet- maddiy jaza démektur. Özürsiz halda ramizan rozisini qesten buzghan kishining mushu dunyada bu gunahini yuyushi üchün töleydighan bedili kaparet dep atilidu. Kaparettin ibaret bujaza- bir qulni azat qilish, eger uninggha küchi yetmise ikki ay arqa-arqidin, üzmey roza tutush, uningghimu küchi yetmise yoqsullardin atmish kishige birqétim tamaq bérish bilen ada tapidu. Mundaq kishige kaparetning lazim kélishining sewebi shuki, roza tutqan kishi ramizan kündüzide, héch bir zorlanmastin, bilip turup, qesten halda rozisini buzush arqiliq mubarek ramizan éyining hörmitni buzghan bolidu. Shunga mundaq kishige islam sheriitining belgiligen jazasi éghir bolidu, u bolsimu buzghan herbir küni üchün bir qulni azat qilish, eger uninggha küchi yetmise ikki ay arqa- arqidin üzmey roza tutushtin ibarettur. Ikki ay ichide birer künni rozisiz ötküzüp qoyghan kishning tutqan barliq rozisi békar bolup kétidu. Mundaq waqitta, u kishi ikki ayliq bu rozini qaytidin bashlashqa mejbur bolup qalidu. Ikki ay arqa-arqidin roza tutalmaydighan kishi yoqsullardin atmish kishini özi yeydighan normal tamaq bilen birqétim ghizalandurush arqiliq bu kaparetni ada qilidu.

291- sual: rozisini buzghan ademge qazanila lazim qilidighan amillar

1. Adette yéyilmeydighan nersilerning galdin ötüp kétishi, meslen: qum, tupraq, köp miqdardiki tuz qatarliqlarning galdin ötüp kétishi rozini buzidu we qazani lazim qilidu.

2. Qarnidiki yémeklerni chiqirish üchün qesten qusush rozini buzidu we qazani lazim qilidu. Emma ixtiyarsiz halda qusqan kishining rozisi buzulmaydu.

3. Iptarning waqti kelgenlikini guman qilip, éghizini iptardin burun

échiwatqan yaki tang yurumidi dégen guman bilen tang yurup bolghandin kéyinmu yéyishni dawam qilghan kishige qaza lazim kélidu.

4. Rozidar kishining qesten ihtilam bolushi, yeni rozidar kishining ayalini söygenliki yaki quchaqlighaliqi sewebtin méni (sipérm)ning étilip chiqishi yaki qoli bilen uni qesten chiqirishi rozini buzidu we qazani lazim qilidu.

5. Qursiqidiki yaki béshidiki yarigha dora quyush bilen, bu dora uning ichige yaki géligha kirip ketken bolsa, bukishining rozisi buzulidu we qaza lazim kélidu.

6. Burun'gha, qulaqqa dora témitish rozini buzidu we qazani lazim qilidu. Chünki qulaq we burundin kirgen nersiler éghizdin kirgen'ge oxshashtur. Shuningdek, tomurgha sélin'ghan quwwet ukulliri rozini buzidu we qazani lazim qilidu. Emma bedenning qaysi bir yérige sélin'ghan normal ukullar rozini buzmaydu. Chünki burun, éghiz we qulaqtin bashqa ezalar adette, ich qisimgha sirttin birnerse qobul qilish ezaliridin sanalmaydu. Shuningdek közge sürme tartish bilenmu roza buzulmaydu. Közige témitilghan dora eger galgha ötüp ketken teqdirdimu roza buzulmaydu.

7. Ayallarning ramizan kündüzide heyz körüshliri yaki toghushliri rozini buzidu we qazani lazim qilidu. Chünki ayallarning rozisining durus bolushining sherti ularning heyz we nepaslardin pak bolushidur.

8. Eger roza tutiwatqan adem esnesh üchün béshini asman'gha kötirgende, bir tamche yamghur yaki qar yaki üstündin aqqan bir témim su chüshüp uning géligha kirip ketken bolsa, uning rozisi buzulup kétidu. Chünki uning esniwatqan chaghda éghizigha qolini qoyuwélish arqiliq u nersilerdin saqlinishi mumkin idi.

9. Gerche roza tutiwatqan ademning ichige kirgen nerse, uning ténige paydiliq bolmisimu, lékin u adem u nersini özi kirgüzgen we u nerse uning ichide qalghan bolsa, bu halettimu uning rozisi buzulup kétidu.

10. Er kishining yaki ayallaning arqa teret yoli arqiliq yaki ayallaning aldi teret yoli arqiliq ademning ichige kirgüzülidighan dorilar meyli ularni roza tutiwatqan adem ichige özi kirgüzsun meyli bashqilar kirgüzsun rozini buzidu. Chünki bu dorilar insanning ténige paydiliqtur.

11. Yuqirida bayan qilip ötülgen hökümlerge qarighanda yanpashqa

yaki tumurlargha orulghan ukul arqiliq ademning ichige kirgen nersilerningmu rozini buzudighanliqi chiqidu. Chünki ukul arqiliq ademning ichige kirgüzülgen dorilar duxturlarning déginidek ademning bedinide qalidu we az bir waqitning ichide ademning ténige taraydu. Uning ademning ténige hem paydisi bardur.

Rozining buzulup kétishi yaki buzulup ketmesliki dorining ademning ichige yétish yaki yetmeslikige munasiwetlik bolidighan bolsa, zamanimizda duxturluq sahaside qollunidighan saymanlar, u saymanlar arqiliq ademge urulghan dorilarning ademning ichige chuqum yétidighanliqini körsitip béridu- undaq iken dorilarni ukul bilen mangghuzush rozini buzidu, dep qarash eng toghra qarash bolushi lazim. Arqa teret yoligha téqilghan höl barmaqtiki kichikkine höl rozini buzidu, déyilgen yerde zamaniwiy duxturluq üsküniliri arqiliq köp miqdarda beden'ge payda qilidighan ukullarni beden'ge mangghuzush yaki beden'ge qan sélish rozini buzmaydu, dep qarash eqilge sighmaydu. Shunga roza tutiwatqan adem ukul ordurmaqchi bolsa, iptardin kéyin ordurishi lazim. Eger künimizde ordurushqa mejbur bolup qalsa, u adem sherietning hökmi boyiche ilajisizliqtin rozini buzushqa ruxset qilin'ghan késel adem hésablinidu.

12. Sehwenlik birnersilerni yep qélishta bolghinidek yene rozining waqtini ölcheshtimu bolidu. Mesilen: ramizanda bir adem téxi tang atmidi, dégen guman bilen ayali bilen jinsiy munasiwet ötküzüwatqan yaki sohurluq yewetqan, kéyin u ademge tangning atqanliqi melum bolghan bolsa, u adem tangning atqanliqini bilgen hamanla jinsiy munaswet ötküzishtin yaki sohurluq yéyishtin toxtighan bolsimu uning rozisi toghra bolmighan bolidu. Shuning üchün u ademge bir kün qaza roza tutush lazim bolidu. U ademning niyitide qesten rozini buzuwétish bolmighanliqi üchün uninggha kefaret kelmeydu.

292- sual: rozida xatalashqan kishi bilen untup qalghan kishining hökümi

rozida xatalashqan kishi bilen untup qalghan kishining perqi shuki, rozidarliqini untup qalghan halda, éside yoq yep, ichip qoyghan kishining rozisi buzulmaydu. Buninggha binaen, uninggha qazamu lazim kelmeydu.

Emma rozida xatalashqan kishining rozisi buzulidu we qaza lazim kélidu. Mesilen : tang aqardi dep guman qilip, tangdin kéyinmu yéyish- ichishini dawam qiliwergen yaki kün patti dep guman qilip, iptardin burun éghizini achqan kishining rozisi buzulup, uninggha qaza lazim kelgen'ge oxshash.

293- sual: roza tutquchilargha ruxset qilin'ghan ishlar

roza tutquchilargha ruxset qilin'ghan ishlar töwendikiche:

1. Miswak qollinish. Rozidar kishining etigendin axshamghiche, höl yaki quruq hertürlük miswaklarni qollinishi jaizdur.

2. Rozidar kishining közlirige sürme tartishi we dora témitishi jaizdur. Chünki köz adette, ich qisimgha sirttin birnerse qobul qilish ezaliridin sanalmaydu. Eger közge témitilghan dorining temi galgha ötüp ketken halettimu roza buzulmaydu. Chünki galgha ötken nerse dorining özi emes, belki esiri sanilidu.

3. Rozidar kishining ramizan kündüzide yuyunushi yaki isiqtin süründesh üchün sugha chömülüshi jaizdur. Buning bilen roza buzulmaydu.

4. Rozidar kishining kündüzde éghiz- burnigha su élip chayqishi jayizdur. Rozisini buzmaydu. Éghizni chayqighanda suning galdin ötüp ketmeslikige diqqet qilish kérek. Henepiy mezhibige köre, rozidar kishi éghiz- burnini chayqighanda su uning gélidin ötüp ketse uning rozisi buzulidu. Chünki u, özining rozidar ikenlikini bilip turup éhtiyat qilmighanliqi üchün qesten rozisini buzghan kishige oxshash sanilidu, dep qarar qilidu. Bu mawzuda, bashqa mezheb alimlirining pikirlirige asaslinip deymizki, bundaq kishi rozida xatalashqan bolup sanilidu. Buninggha binaen, uning buzulghan rozisi üchün qaza lazim kélidu, lékin u gunahkar bolmaydu. Kaparetmu kelmeydu, chünki u, rozisini qesten buzghan emes.

5. Dawalinish meqsiti bilen bedenning qaysi bir yérige bolmisun ukul saldurush arqiliq roza buzulmaydu. Emma ghizalinish yaki küchlinish meqsiti bilen quwwet ukul saldursa rozisi buzulidu. Shuningdek insanning aldi we keynidin ibaret ikki ewret ezasining qaysi birige dora qoyushi bilen uning rozisi buzulidu.

6. Rozidar kishi üchün xushpuraq gullerni, etirlerni purash jaizdur. Chünki ademning ichige ötken hidlar ashqazan'gha barmaydu. Shunga xushpuraqlarni qollinish rozigha héchqandaq selbiy tesir körsetmeydu,

belki paydiliqtur.

7.rozidar kishi jinabettin yuyunush ishini tang atqandin kéyinki waqitlarghiche kéchiktürsimu bolidu. Lékin junup bolghan kishining bamdat namizini qaza qilmasliq üchün tang yorushtin burun yuyunup, paklinishi lazim. Eger u, tangdin burun yuyunmay, kündüzi yuyun'ghan bolsimu, uning tutqan rozisi durustur. Emma bamdat namizini waqtidin kéchiktürgenliki üchün gunahkar bolidu. Shuningdek ayliq aditi ichidiki ayal kishi eger kéchide heyzdin paklinip, roza tutqan we yuyunushni kündüzgiche kéchiktürgen bolsa, uning tutqan rozisi durustur. Emma bamdat namizini kéchiktürgenliki üchün gunahkar bolidu.

8. Insanning bedinidiki töshükler arqiliq insanning qursiqigha kirgen nersiler rozini buzmaydu. Mesilen: roza tutiwatqan adem yuyun'ghan we qursiqining ichide suning sughuqini his qilghan bolsimu rozisi buzulup ketmeydu. Shuningdek roza tutiwatqan adem suyuq maddilar bilen tirisini yaghlighan yaki közige sürme tartqan bolsa, u adem gélida u nersilerning temini tétighan yaki tükrüki arisida u nersilerning renggini körgen bolsimu uning rozisi buzulup ketmeydu.

9. Adette saqlinish mumkin bolmaydighan nerse roza tutiwatqan ademning ichige uning qestisiz kirip kétishi bilen roza buzulup ketmeydu. Mesilen: roza tutiwatqan ademning géligha chang tuzang, tupa yaki tütün yaki chiwin kirip ketken bolsa, uning rozisi buzulup ketmeydu.

10. Eger ruza tutiwatqan adem bir yaki ikki témim aqqan terini yaki közidin aqqan yashni éghizigha kirgizgen, ter yaki yash uning tükrüki bilen ariliship ketken we éghizida terning yaki yashning tuzluq temini tétimighan bolsa, uning rozisi buzulup ketmeydu.

11. Roza tutiwatqan ademning chish ariliqliridin chiqqan qan uning qursiqigha kirip ketmigen bolsa, uning rozisi buzulup ketmeydu.

12. Roza tutiwatqan adem burnidiki mangqini tartip ichige kirgüzüsh bilen yaki gep qiliwatqanda kalpuklirigha kélip qalghan tükrükni yutuwétish bilen, yaki gélini qaqqanda gélidin éghizigha kelgen belghemni yutuwétish bilen uning rozisi buzulup ketmeydu. Chünki bu nersiler téxi u ademning ténidin ayrilip ketmigendur.

13. Eger roza tutiwatqan adem chishlirining arisida qalghan

bughdayning bir tal danisidek az miqdardiki tamaqning qalduqlirini yutiwetken bolsa, uni yutuwétish bilen uning rozisi buzulup ketmeydu. Chünki u, saqlinish mumkin bolmaydighan derijide kichik nersidur.

14. Chiqqan qey meyli az bolsun meyli chiq bolsun qey küchlük halette kélip rozidar ademning qestisiz uning éghizidin chiqip ketken bolsa, uning rozisi buzulup ketmeydu.

15. Meyli az bolsun meyli köp bolsun chiqqan qeyning hemmisi yaki birqismi ademning ichige öziche yénip ketken bolsa, roza buzulup ketmeydu. Chünki u qeyni roza tutiwatqan adem özi ichige qayturmighandur.

16. Roza tutiwatqan adem qizziqliq derijisini ölcheydighan quruq giradusni arqa teret yoligha tiqqan bolsa, uning rozisi buzulup ketmeydu. Shuningdek yene roza tutiwatqan bir er quruq barmiqini arqa teret yoligha tiqqan yaki roza tutiwatqan bir ayal quruq barmiqini jinsiy ezasigha tiqqan bolsa, roza buzulup ketmeydu. Eger giradus yaki barmaq höl bolghan bolsa, roza buzulup kétidu.

17. Duxtur duxturluqta qollinidighan birer quruq saymanni roza tutiwatqan ademning ichige téqip andin tartip alghan bolsa, u ademning rozisi buzulup ketmeydu.

294- sual: roza tutqan kishi üchün musteheb bolidighan ishlar

musteheb- peyghember eleyhissalam köpinche waqitlarda orunlighan emeller démektur. Musteheb emellirini orunlighan kishi sünnet emellirini orunlighanning sawabini tapidu. Musteheb- tekitsiz sünnet depmu atilidu.

1- suhur. Suhur- tang aqirishtin burun yéyish, ichish démektur. Suhurluq yéyishning musteheb ikenliki we suhurluq yéyishni terk etken'ge gunah bolmaydighanliqi heqqide islam fiqhishunas alimlirining hemmisi ittipaqtur. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: sohurluq yenglar, shübhisizki, sohurluqta beriket bar. (buxari: 1923) suhurluqtin éghizini yépishini tang aqirishqa azraq qalghan waqitqichilik kéchiktürüsh sünnettur.

2- iptargha aldirash . Rozidar kishining quyash pétishi bilen teng

kéchikmestin iptar qilishi mustehebtur. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: kech kirse, quyash patsa, rozidar adem iptar qilsa bolidu. (muslim: 1100)

peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: kishiler iptarni kéchiktürmey qilsila, hemishe yaxshiliq üstide bolidu. (buxari: 1957)

iptarni kün pétishi haman qilishning ewzel bolushidiki hékmet: roza tutqan kishining ziyade maghdursizlanmasliqi we iptarning yehudi, xiristianlarning iptar qilish adetlirige oxshap qalmasliqi üchündur. Chünki ular roza tutsa iptarni kükte yultuzlar körün'gen'ge qeder kéchiktüridu.

3- iptarni xorma bilen qilish. Sabit bunani enes ibni malik reziyellahu enhuning mundaq dégenlikini riwayet qilidu: peyghember sellellahu eleyhi wesellem namaz oqushtin ilgiri bir qanche höl xorma bilen iptar qilatti. Eger höl xorma bolmisa, quruq xorma bilen iptar qilatti. Eger umu bolmisa, bir qanche yutum su bilen iptar qilatti. (ebu dawud: 2356)

4- iptarni namaz shamni oqushtin burun qilish yaxshidur. Sham namizini oqulup bolghandin kéyin, ghizalinish kérek. Eger qursaq qattiq achqan bolsa yaki tamaq hazir bolup qalghan bolsa, awwal ghizalinip bolup, andin namazgha turush ewzeldur. Chünki qursaqni toyghuzup, köngülni aram tapquzup, andin namaz oqumighanda , köngül ghiza bilen meshghul bolup qilip, namazdiki diqqetke noqsan yétishi éhtimal.

5- iptar waqtida dua qilish. Iptar waqtida qilin'ghan dua ret qilinmaydu, belki ijabet qilinidu. Mana bu, allah taalaning roza tutqan bendilirige ata qilghan katta in'amliridindur.

6- roza tutquchilarni iptar qildurush. Roza tutqan kishilerni iptar qildurush we iptar qilghuchilarning öy égisige dua qilishi mustehebtur. allah taala roza tutquchigha we iptar qildurghuchigha katta ejir, sawab béridu. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: kimki rozidarni iptar qildursa, u kishige shu rozidargha bérilgen sawabqa oxshash sawab bérilidu. Buning bilen u rozidarning sawabidin héch néme kémiyip ketmeydu. (tirmizi807)

295- sual: kichik balilarning roza tutushi toghirisida

kichik balilargha gerche roza perz bolmighan bolsimu, ularni

kéchigidin bashlap ibadetlerge adetlendürüsh üchün ularni roza tutquzush yaxshi ishtur. Peyghember eleyhissalam kichik balilarni kichigidin bashlap islam sheriiitide buyrulghan emellerni orunlashqa köndurushke emir qilghan. Bu ularning, ular balaghetke yetkendin kéyinmu, emel- ibadetlerni qizghinliq bilen ada qilidighan, sherietning tekliplirining héchbirini éghir körmeydighan bolup terbiyilinip chiqishi üchün idi.

296- sual: késel kishiler heqqide

islam dini sheriiti késel, musapir (yeni yol üstide bolghan) kishiler üchün ramizan künliride roza tutmasliqni ruxset qilghan. Késeller shipa tapqandin, musapirlar yurtigha qaytqandin kéyin, ramizanda tutmighan rozilirining qazasini tutidu. allah taala buheqte mundaq deydu: " silerdin kimki ramizan éyida hazir bolsa, ramizan rozisini tutsun, kimki késel yaki musapir bolup, (tutmighan bolsa, tutmighan künler üchün) bashqa künlerde tutsun " (beqer sürisi 185- ayet).

Herqandaq késel kishining bu késellikini bahane qilip roza tutmasliqigha ruxset yoqtur. Késel adette éghir késellerdin bolushi we buhalettiki késel kishi eger roza tutsa, uning késilining téximu éghirliship kétidighanliqi yaki saqiyishining kéchikip kétidighanliqi doxturlarning ipadisi yaki tejribilerning yekünliri arqiliq éniq bilin'gen bolsa, bundaq kishining roza tutmasliqigha ruxsettur. Emma adettiki bash aghriqi, chish aghriqi we réwmatizimgha oxshighan yénik aghriqlar roza tutmasliqqa özür bolalmaydu. Bundaf aghrighan kishiler roza tutushtin bash tartalmaydu. Shuningdek roza tutsa uninggha berdashliq bérelmeydighan, yaki kéche-kündüz dora ichip turushqa tewsiye qilin'ghanliqtin, kündüzi dora ichimise késilining téximu éghirliship kétishi yaki shipa tépishining kéchikip kétishi éniq bolghan késellerning roza tutmasliqigha ruxsettur. Chünki islam dini asanliq üstige qurulghan birdindur. Shunga dinda qiyinchiliqlargha kishilerni zorlash yoqtur. Emel - ibadetlerde kishilerning menpeetliri alahide közde tutulidu.

297-sual: musapirning rozisi heqqide

musapirlarning ramizan éyida roza tutmasliqi üchün seperning, adette namazni qesir qilishqa oyghun bolghan seper bolushi sherttur. Ubolsimu eng az 90 kilo métir musapilik yolgha seper qilishidur. Eger seper

90 kilo métirdin qisqa musapilik bolsa bundaq kishining roza tutushi belgilinidu. Chünki qisqa musapilik seperde qiyinchiliq bolmaydu. Musapirning roza tutmasliqigha ruxset qilinishning sewebimu yoldiki az - tola qiyinchiliqlarning yüzisidin bolsa kérek.

Seper meyli ramizan éyidin burun bashlan'ghan bolsun, meyli ramizan ichide bashlan'ghan bolsun her halette, ramizan künliride seperde bolghan kishining roza tutmasliqigha ruxset bardur. Eger kishi muqim halitide ramizan rozisini tutup, shuküni seperge chiqidighan bolup qalsa, uning seperge chiqqanliqi sewebi bilen rozisini buzushi henepiy we maliki mezheblirige köre, toghra emestur. Bundaq qilghan kishi gunahkar bolidu. Shapiiy we henbeli mezheblirige köre, jaizdur. Uninggha peqet qazala lazim kélidu. Emma pütün mezheblerde birdek ittipaqqa kelgen mesile: muqim halitide roza tutup, shuküni seperge chiqqan kishi seperde berdashliq bérelmeydighan qiyinchiliqlargha duch kelgen bolsa, mundaq kishining rozisini buzushi jaizdur. Kéyin uning qazasini tutidu.

298-sual: hamildar, bala émitidighan ayallarwe yashinip qalghan kishiler heqqide

islam sheriiti hamildar(yeni éghir ayaq) we bala émitidighan ayallar eger roza tutsa, özlirining yaki buwaqlirining saqliqigha ziyanliq bolushidin qorqsa, ularning roza tutmasliqigha ruxset qilidu. Shuningdek yashinip qalghan er we ayal kishilerningmu roza tutmay, ramizanning her bir küni üchün bir piqir toyghudek miqdarda fidye (maddiy bedel) bérishige ruxset qilidu. allah taala buheqte mundaq deydu: "rozini (qériliq yaki ajizliq tüpeylidin musheqqet bilen) aran tutidighan kishiler tutmisa, (künlüki üchün) bir péqir toyghudek fidye bérishi lazim. " (beqer sürisi 184- ayet). Imam ebu henife mundaq dégen:" hamildar we bala émitidighan ayallar eger roza tutmisa, ular qazasini kéyin tutidu. Fidye bérishi lazim kelmeydu" "el ixtiyar" din. Ibni qudame mundaq dégen:" qériliqtin, ajizliqtin yaki késelliktin roza tutmighan kishi eger shipa tépishidin ümitsiz bolsa, tutmighan herbir küni üchün bir miskin toyghudek miqdarda fidye töleydu." ("elmughniy" din)

299-sual: rozining türliri

roza alte türlük bolup, ular: perz, wajib, sünnet, haram, mekruh we

neple rozilardur.

300- sual: periz bolghan rozilar

ramizan éyining rozisi, kaparetning rozisi we ramizanda tutalmighan rozilarning qazasi qatarliqlardur. Kaparetning rozisi - ramizan rozisini qesten buzghanliq yaki qesimini buzghanliq yaki hejge éhram baghlighanda, éhramgha nuqsan yétidighan xataliqlarni sadir qilghanliq sewebtin jaza ornida belgilen'gen rozidur.

301- sual: wajib roza

nepli üchün roza tutup, uni buzowetkenlik yaki melum waqitta roza tutimen dep atiwatqanliq sewebi bilen üstige yüklen'gen roza bolup, uni tutush wajibtur.

302- sual: sünnet bolghan rozilar

1) erefat künining rozisi. Erefat- zulhejjining 9- küni (yeni erte qurban héyt dégen kün), erefat küni qedir kéchisidin qalsa islam neziride eng ulugh kündur, chünki bu kün musulmanlarning birge jem bolup, hej perzini ada qilidighan we shu arqiliq gunahlardin paklinidighan künidur. Shunga peyghember eleyhissalam kishilerni bukünde roza tutushqa teshebbus qilghan. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: alle taaladin erefat küni roza tutquchining undin burunqi bir yilliq we kéyinki bir yilliq gunahlirini uchurwitishini ümid qilimen. (tirmizi: 749)

2) zulhejje iyining deslepqi toqquz künide roza tutushmu peziliti yuqiri emeller qatarigha kiridu. Peyghember sellellahu eleyhi wesellemning bezi ayalliri mundaq dégen: peyghember sellellahu eleyhi wesellem zulhejje éyida toqquz kün, ashura küni we her ayda üch kün, yeni her ayning birinchi döshenbisi we ikki peyshenbisi roza tutatti. (nesai: 2417)

ibni abbas reziyellahu enhuma mundaq deydu: peyghember sellellahu eleyhi wesellem: mushu künlerde (yeni zulhejje éyining ewelqi on künide) qilin'ghan emeldin ewzel emel yoq, dédi. Sahabiler: jihadmu shundaqmu ? Dep sorighanidi, peyghember sellellahu eleyhi wesellem: jihadmu shundaq. Peqet jénini, mélini jihadqa atighan we héchnémisi qaytmighan (yeni shehid bolghan) kishila uning sirtida, dédi. (buxari: 969)

3) ashura künining rozisi. Ashura- qemeriye ayliridin muherrem

ayning 10- küni bolup, peyghember eleyhissalam bu künde roza tutatti we bashqilarnimu tutushqa teshebbus qilatti.

Peyghember sellellahu eleyhi wesellem: alle taaladin ashura küni roza tutquchining ilgiriki bir yilliq gunahini epu qilishini ümid qilimen dédi. (tirmizi: 752)

ashura künide roza tutmaqchi bolghan kishining bukün'ge aldidin yaki keynidin birer künni qoshup tutushi sünnettur. Bu, islamiy rozini ehli kitablarning rozisidin perqlendürüsh üchün idi. Chünki yehudilar ashura künidila bir kün roza tutidu. Musulmanlar ashura künide roza tutmaqchi bolsa, muherremning 9-10- künliri yaki 10- 11-künliri ikki kün tutidu. Shunga ashura künide roza tutqan adem musa we muhemmed eleyhissalamlarning sünnetlirige emel qilghan bolup, köp sawabqa érishidu.

4) düshenbe we peyshenbe künlirining rozisi. Düshenbe künlüki bolsa, peyghembirimiz hezriti muhemmed eleyhissalamning dunyagha kelgen küni, bu, pütün insaniyet üchün mubarek kündur. Shunga peyghember eleyhissalam allah taalagha shükür izhar qilish yüzisidin bu künde roza tutushni adet qilghan we bashqilarnimu tutushqa teshebbus qilghan. Aishe reziyellahu enha mundaq deydu: peyghember sellellahu eleyhi wesellem peyshenbe we düshenbe künliri roza tutushqa bekmu tirishatti. (nesai: 2360)

peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: emeller peyshenbe we düshenbe künliri alle taalagha kötürülidu. Men emellirimning rozidar halitimde kötürülüshini yaxshi körimen. (tirmizi: 747)

peyghember eleyhissalam bu hediste, düshenbe künide roza tutushining ghayisini we sewebini ochuqlap, bu kün özining dunyagha kelgen we wehining bashlan'ghan küni ikenlikini bayan qilghan.

5) her aydin üch kün roza tutush. Her aydin üch kün roza tutush sünnettur. Peyghember eleyhissalam shundaq qilatti. Bu, yil boyi roza tutqan'gha oxshash sawab bolidighan emeldur. Ibni milhan qeysi dadisining mundaq dégenlikini riwayet qilidu: peyghember sellellahu eleyhi wesellem bizni tolun ayliq künlerde, yeni her ayning 13, 14 we 15 künliri roza tutushqa buyrup: shu künlerde roza tutush yil boyi roza

tutqan'gha barawerdur deytti. (ebu dawud: 2449) her aydin üch kün nepli roza tutqan ademning yil boyi üzmestin roza tutqan'gha oxshash sawabqa érishidighanliqi bir heqiqettur.

6) shewwal aydin alte kün roza tutush. Shewwal- qemeriye ayliridin 10- ayning ismi. Bu, ramizandin kéyinki ay. Buayda 6 kün roza tutush sünnettur. Meyli arqa- arqidin ulap tutsun, meyli parche- parche tutsun, shewwal éyi ichide 6 kün roza tutush sawabliqtur. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: kimki ramizan rozisini tutup bolup, arqisidin shewwal éyida alte kün roza tutsa, u, yil boyi roza tutqandek sawabqa érishidu. (ebu dawud: 2433)

7) bir kün roza tutup, bir kün ara bérish. Nepli rozilarni bir kün tutup, bir kün ara bérish sünnettur. Peyghember eleyhissalam sahabilirini yil boyi roza tutushtin men'i qilghan

8) sheban éyining rozisi. Ramizan éyining rozisidin qalsa eng peziletlik roza sheban éyining rozisidur. Chünki bu ay bendilerning bir yilliq emelliri allah taalagha körsitilidighan alahide ehmiyetlik aydur. Abdullah ibni ebu qeyis aishe reziyellahu enhaning mundaq dégenlikini riwayet qilidu: peyghember sellellahu eleyhi wesellem neple roza üchün sheban éyini eng yaxshi köretti we sheban éyida tutqan rozisini ramizan éyigha ulaytti. (ebu dawud: 2431)

303-sual: haram qilin'ghan roza

islam sheriiti töwendiki künlerde roza tutushni haram (yeni men'i) qilghan:

1)roza héytning birinchi küni roza tutush haramdur. Chünki bu kün ramizanning sharapiti bilen allah taalaning musulmanlargha bayram qilip belgilep bergen künidur. Bu künde allah taalaning belgilep bergen ziyapitini qobul qilip, kengtasha yep, ichip we küngül échip allah taalagha shükür ada qilish lazim. Bu künde roza tutqan adem gunahkar bolidu.

2) qurban héytining birinchi künidin 4- künigichilik bolghan héyt künliride roza tutush haramdur. Pütün islam fiqhishunas alimliri roza we qurban héytlirida roza tutushning jaiz emeslikide ittipaqtur

304-sual: mekruh bolidighan roza

1) ashura künide roza tutmaqchi bolghan kishining, ashura künini

yalghuz tutushi mekruhtur. Sünnet uning aldidin yaki keynidin bir künni qoshup tutushtur. Peyghember eleyhissalamning bu heqtiki hedisi yoqirida ötti.

2) nepli üchün roza tutmaqchi bolghan kishining jüme küninila ayrip bu künde roza tutushi mekruhtur. Jüme küni musulmanlarning heptilik bayram küni. Islam dini yalghuz bu kündila nepli roza tutushni men'i qilghan. Sünnet shuki, jüme künide roza tutmaqchi bolghan kishi uning aldidin yaki keynidin birer künni qoshup tutushi lazim.

3) shenbe künini ayrip roza tutush mekruhtur. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: shenbe künliri alle perz qilghan rozidin bashqa neple roza tutmanglar. Eger birersinglar yégüdek bir nerse tapalmisa, üzümning posti yaki derexning notisini bolsimu chayniwetsun (yeni shu arqiliq shenbe küni neple roza tutmisun). (tirmizi: 744)

shenbe künlükte roza tutushning men'i qilinishining sewebi shuki, shenbe künlük yehudilarning bayram künidur. Musulmanlarning ular bayram qilghan künlerde bayram qilishi, ular ulughlighan künlerni ulughlishi toghra emes. Belki biz ulargha héchbir ishta oxshimasliqqa buyrulghan. Ashura künide bir kün roza tutushning men'i qilinishining hékmitimu bu sewebtin idi.

4) shek künide roza tutush mekruhtur. Peyghember uningdin men'i qilghan. Shek küni- kishiler uni sheban éyining axirqi künimu yaki ramizanning birinchi künimu dep shek qilip qalidighan kün bolup, bu künde roza tutushning men'i qilinishi kishilerning ramizan rozisining sanini uzartiwalmasliqi üchün idi. Eger dinimiz bundaq hushyarliq bilen ish körmigen bolsa idi, kishiler shek künini ramizan'gha qoshup, rozining sanini 30 kündin ashuruwalghan bolar idi. Chünki burunqi samawiyy dinlarmu shu sewebtin öz eslini yoqatqan. Biz ay körsek roza tutushqa, eger ay körmisek roza tutmasliqqa buyrulduq.

5) iptarsiz ulap roza tutush mekruhtur. Eger bu ish roza tutquchining ten saqliqigha ziyan yetküzse haramdur. Ulap roza tutush - roza tutup iptar bolghandimu - éghiz achmastin yaki sohurluq yémestin etisi axshamghiche rozisini dawam qildurush démektur. Bundaq qilish ten saqliqigha ziyanliq bulushtin awwal dinimizning körsetmisige xilaptur.

Chünki islam dini asanliqni terghip qilidu. Özini béhüde qiynighanliq ibadetke yatmaydu. Belki ibadet dinimizning körsetmilirige riaye qilish bilen qilinidu. Peyghemberler ulap roza tutatti. Chünki ular taqet qilalaytti. Peyghember eleyhissalam özi ulap roza tutqan waqitlirida sahabilarning bundaq qilishini men'i qilatti.

305-sual: ramizan éyi ibadet we qur'an tilawet qilish éyidur

musulman kishi ramizan éyini qur'an tilawet qilish, ibadetlerni eng yaxshi shekilde orunlash we dini bilimlerni köplep öginish üchün, özlirige bir dini medrise hésablishi lazim. Chünki ramizan éyi qur'an kerim nazil bolushqa bashlighan we ming aydin yaxshi bolghan qedir kéchisini öz ichige alghan bir ay bolghanliqtin, bu ay ibadetke bérilish, qur'an kerim tilawet qilish we hertürlük dini bilimlerni tehsil qilish éyidur. Bu ayda qilghan yaxshiliqlargha nechche hesse artuq sawab bérilidu. Chünki ramizan éyi ichidiki qedir kéchisi sawabta we pezilette ming aydin yaxshi bolghan iken, bu ayda qilin'ghan bir yaxshiliqning ming hesse bolup yézilishi tebiiyydur.

Qur'an kerim oqush, ibadetlerni waqtida orunlash we diniy bilimlerni üginish hemme waqitta teleb qilinidighan muhim emellerdur. Emma ramizan éyida bu emellerni téximu köp, téximu toluq orunlash alahide jiddiy teleb qilinidu. Chünki ramizan éyi axiretlik üchün mol husulning peytidur. Xuddi peyghember eleyhissalam epsuslinish bilen éytqandek, mushundaq bir ulugh ayni ghenimet bilip, allah taalaning rehmitini izdimigen, netijide uningdin mehrum qalghan kishidinmu bexitsizrek birsi yoqtur!

306- sual: ramizanning axirqi on künide ibadet qilishning peziliti

peyghember eleyhissalam bashqa künlerge nisbeten, ramizan aylirida ibadetke qattiq bériletti we bashqilarnimu shundaq qilishqa teshebbus qilatti. Xususen ramizanning axirqi onida ibadetke qattiq bérilishke we qedir kéchisini tépishqa buyruytti. Özimu bu künlerde ibadet üchün özini unutatti.

Aishe reziyellahu enha mundaq deydu: peyghember sellellahu eleyhi wesellem ramizanning axirqi oni kirse, kéchiche ibadet qilatti,

ailisini (tehejjud üchün) oyghitatti we nahayiti jiddi qaraytti hem ishtan béghini ching baghlaytti (yeni ayallirigha yéqinchiliq qilmaytti). (muslim: 1174)

307- sual: qedir kéchisining peziletliri

allah taala qedir kéchisini ulugh qilip, uni ramizanning bashqa kéchiliridin alahide shereplik we xeyrlik qilip belgilidi. Chünki bu kéche qur'an kerimning nuri tunji qétim yersharida parlashqa bashlighan bir kéche idi. Peyghember eleyhissalam bu kéchining ramizanning axirqi on künidiki taq kéchilerning biride bolidighanliqidin xewer bergen we bu kéchini tépish üchün ramizanning axirqi onida uxlimay ibadet qilishqa teshebbus qilghan hem özimu shundaq qilghan. Chünki bu kéchide qilin'ghan emel- ibadetler pezilette we sawabta ming ayliq emel- ibadettin artuqtur. allah taala qur'an kerimde: " qedir kéchisi (pezilet we sawabta) ming aydin artuqtur " deydu (qedir sürisi 3- ayet). Démek, qedir kéchisi ming aygha teng bolghan iken, u bir insanning ömridin 83 yilgha teng bolghan bolidu. Eger bir insan 83 yil hemishe ibadet bilen meshghul bolghan teqdirdimu, birimizning qedir kéchisini ibadet bilen ötküzginimizning sawabi allah taalaning dergahida 83 yilliq ibadettin ewzeldur, elwette.

Shubhésizki, qur'an kerimning parlaq nuri isaniyetning qelblirige nur chéchishqa bashlighan bu kéche, bashqa herqandaq kéchilerdin ulugh we sherepliktur. Héchqandaq kéche uninggha teng bolalmaydu. Lékin shuni yaxshi bilish kérekki, herqandaq ulugh ayning, herqandaq ulugh kün yaki kéchining we herqandaq ulugh saetning ulughliqi we yaxshiliqliri, peqet uning ulughliqini bilip, uni qedirlep, uningdin paydilinalighan kishiler üchündur. Emma bu kéchini qedirlimey, özining gheplet uyqusida jimiqip qalghan kishiler üchün bu kéchining bashqa kéchilerdin héchbir perqi yoqtur.

308- sual: qedir kichisining waqti

ibni ömer reziyellahu enhuma mundaq deydu: bir türküm sahabiler chüshide qedir kéchisi ramizanning axirqi yette künide ikenlikini kördi. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem: silerning chüshünglargha asasen, qedir kéchisini ramizanning axirqi yettisige toghra kélidu dep qaraymen,

kimki qedir kéchisige yétishni xalisa, uni ramizanning axirqi yettiside izdisun dédi. (buxari: 2015)

peyghember sellellahu eleyhi wesellem: qedir kéchisi yigirme tötinchi kéchide bolidu dégen. Ibni abbas reziyellahu enhuma: qedir kéchisini yigirme tötinchi kéchidin izdenglar, digen. (ehmed: 23373, buxari: 2022)

peyghember sellellahu eleyhi wesellem bizge: qedir kéchisi etigini quyash nursiz halette chiqidu dep uqturghan. Shuning bilen, biz u kéchini hisablap, ésimizde saqliduq. Alle taalaning nami bilen qesem qilimenki, abdullah ibni mes'ud reziyellahu enhumu uning heqiqeten ramizanning ichide ikenlikini we u kéchining yigirme yettinchi kéchisi ikenlikini bilidu. Lékin u silerning shuningghila yöliniwilip, emel ibadette susliship kétishinglardin qorqup, silerge dep bérishni xalimaptu. (tirmizi: 793)

ebu bekirning yénida qedir kéchisi tilgha élin'ghanidi, u: men peyghember sellellahu eleyhi wesellemning: qedir kéchisini axirqi toqquzi yaki axirqi yettisi yaki axirqi beshi qalghanda weyaki axirqi üchi qalghanda izdenglar! Dégenlikini anglighanidim, dédi. (tirmizi: 794)

peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: qedir kéchisi yigirme yettinchi yaki yigirme toqquzinchi kéchide bolidu. U kéchide malaikiler zéminda san - sanaqsiz awup kétidu. (ehmed: 10356 ; bezzar)

309- sual: néme üchün roza tutimiz?

1. Ramizan - allah taalaning bizning üstimizge orunlashturghan tapshuruqi we éniq buyruqi. Bizning allahqa boysunushtin we uni chin muhebbet bilen yaxshi körüsh we uningdin qorqush arqiliq uni razi qilishtin bashqa héchqandaq tallash yolimiz yoq.

2. Ramizan éyi bashqa aylargha qarighanda kündilik hayat we insaniyet alaqilirini bashqiche retleshke köngül bölidighan alahide bir ay. Kishler ramizan éyini”roh éyi” dep adetlendi, biz uni roh we beden'ge ige insan éyi dep süpetleymiz. Ramizan bedenning wezipilirini retke salidu, uningda ashqazan mejburi rahet tapidu, shehwet kontrol qilinidu, u ikkisi ramizandin bashqa waqitta bedenning köpligen charchashlirini peyda qilidighan kirish éghizidur.

3. allah taala ramizanni yolgha qoydi, ramizanda tang atqandin tartip namaz sham bolghuche tamaqtin cheklinimiz. Ghiza shehwetni kücheytidu we yol échip béridu, biz shehwetni küchlendüridighan éghizlarning peqet éghiz we ghiza emeslikini chüshinishimiz lazim. Belki qulaq, köz, söz we xiyalmu shehwetni kücheytish éghizliridur. Ramizanda sheytanlar baghlinidu, qisiqisi shehwetning yolliri tariyidu.

4. Ramizan özini tutuwilish we qaide prinsipqa könüshning emeli meshiqi, resulullah ramizan éyida ayalini söyüp qoyatti, kim özige ige bolalisa shundaq qilsun, uningdin ashurwetmisun, bolmisa uningghimu yéqinlashmisun! Ramizan kündüzide er-ayalliq munasiwitini ötküzüshning jazasi üchün qaza qilish we pidiye tölesh lazim bolidu, yaman yéri shuki u ish ramizan pelsepisining tengpunglashturush meshiq progirammisini buziwitip qalidu. Ramizan kichilliride er-ayalliq alaqisidin cheklinish telep qilinmaydu, u allah halal qilghan ish. Bir ishni qilish yaki qilmasliq allahning permanigha asasen bolidu. Itaet insanni boysundurushi, insan itaetke munasip ishni qilishi, munasip bolmighinni qilmasliqi lazim. Islam dini roh bilen beden yaki madda bilen meniwiyet arsida toqunush bar dep qarimaydu, islam dini her ikki terep allah terpidin yartilghan, bir birini toluqlaydu, toluqlash u ikkisi arsida telep qiliniwatqan alaqe. Buning ölchimi:”bediningning heqqi bar, ailengning heqqi bar, perwerdigaringning heqqi bar, her bir heq igisining heqqini öz igsige bergin” ramizan heq-hoquqlarni öz igsige tapshurush we ishlarni öz ölchimige qayturushning munasip peyti.. Ramizan:séning bedining bar, bu bedenning hoquq we telepliri bar, shundaqla u bedenning mejburiyetliri we mes'uliyetliri bar deydu. Ramizan beden we uning righbiti bilen chékidin ashurwetmestin yaki kimeytip qoymastin muamile qilish üchün progiramma belgilep béridu. U insanning shehwitige ige bolishi üchün köndürüshtur.

5. Ramizanda insanning iradisi ghelbe qilidu we ishlarni kontrol qilishqa qudriti éship baridu, u ishenchisini yoqtip qoyghanlar üchün özige ishenche peyda qilish peytidur. Süxenchilik, chéqimchiliq, tamaka we shehwet qatarliqlarni cheklep boysundurup uning xumarigha chidap taqet qilip irade yitldüridu. Bular hemmisi bir biri bilen bir tutash nerse,

ramizan uning hemmisi bilen muamile qilidu, köngül righbetlirige ariliship uni retke salidu, iradini kücheytidu, qudretni ashuridu we ishenchini qayturup kilidu. Ramizan roh üchün kengri meydan hazirlap béridu, ramizan jinsi alaqe amilini retke sélip tengpunglashturidu we normallashturidu. Islam ümmiti qur'an kerimning rehmisidin meydan'gha chiqti, qur'an kerimning süriliri we ayetliri bu ümmetni tughdi we bashqa milletlerge sélishturghanda alahide birlik ümmiti qilip yétishtürüp chiqti. Qur'an kerim arqiliq eqide birliki ümmetni birleshtürdi. Qur'an kerim sheriet birliki arqiliq ümmetni yiltizi mesililer, prinsip, qimmet qarash, qanun pelsepisi, qanun rohi we özgirishchan mesililerdiki köz qarashning oxshashmasliqini étirap qilish terepliride birleshtürdi. Qur'an kerim ümmetning birliki toghriluq toxtilip, islam ümmiti xelqiliri, qelibliri, renggi we tili türlük bolishigha qarimay birlikni perz qildi.

6. Qur'an kerimde silam ümmitining medeniyitini shekillendürgen özgermes qimmet qarashlar kengri bayan qilindi. Eqide, sheriet, ümmet we medeniyet birliki üchün islam diyarliri birleshti. Tili, qebilisi, irqi we renggi qandaq bolishidin qet'i nezer islam wetini nami bilen tonuldi. Islam wetini birlik ichide bir biridin perqilinip turidu.

7. Qur'an kerim ramizan éyida chüshüshke bashlidi, miladiye610-yili ramizan éyining axirqi taq qedri kichilirining birside qur'an kerimning nuri chaqnidi: biz qur'anni heqiqeten shebi qedride nazil qilduq qedr sürisi, 1-ayet.

8. Mubarek qedr kichisi bilen shereplik bu ay qur'an kerimning nur chéchishi bilen silamning tötinchi muhim asaslirining birsi bolghan ramizan perzi bilen bir waqitqa toghra keldi. Ramizan tutush perzini ramizan éyida ada qilghanliq, silam ümmitining bayrimi bolghan, qur'an kerimning chüshkenligini tebrikligenliktur.

9. Islamda, rejeb, zulqede, zulhejje we muherremdin ibaret töt ay urush qilish haram qilin'ghan, tinichliq ayliri bolup urush qilish toghra bolmaydu. Shundaqtimu ramizan éyi bu töt ayning qatarigha kirmismu pezilet we artuqchiliq jehette bu töt ayni bésip chüshidu.

10. Qur'an kerimdiki"oqu" sürisining chüshishi qedri kichiside bashlandi, bu, kündüzning muqeddimisi bolghan, tangning yorushi idi,

islam ümmiti mushu kündüzde tughuldi. Islam ümmitining ramizan éyida tughulghanliqi bu ayni alahide tebrikleshning sewebidur.

310‐ sual: iftarning waqti

iftar dégen éghiz échish dégenlik bolup roza tutqan kishining iftar qilish waqti kün pétish bilen kiridu. Bu kün pétish bilen iftar qilsa bolidighanliqini bildüridu, barliq musulmanlar kün pétish bilen iftar waqti kiridu dep qarighan.

Adette bu namaz shamning waqtining kirgenlikini bildüridu, shunga köpinche jaylarda namaz shamning ezini iftar waqtining bolghanliqidin dérek béridu. Muezzin ezan oqushta kéchikip qalghan teqdirde yaki mesjid yoq jaylarda yaki ezan anglanmaydighan jaylarda kün patqan iken iftar qilsa bolidu. Kün patqanliqini özi közi bilen körsimu bolidu, yaki bashqa ishenchlik birining xewirige tayansimu bolidu yaki saet we kalindardek bashqa alametlerge asasen kün patti dep köngli xatirjem bolsa bolidu.

Yettinchi bölüm· Hej paaliyetlirining bayani

311- sual: hej sözining uqumi

hej dégen söz mena jehettin ulugh bir yerni meqset qilish, dégenlik bolidu. Hej dégen söz istilah jehettin melum shert sharait toluqlan'ghandin kéyin xususiy bir waqitta , xususiy bir süpet bilen allah taalaning öyige yeni kebige bérishni meqset qilish, dégenlik bolidu. Hej hijiriyening toqquzunchi yilining axirlirida perz qilin'ghan. Uning perz bolghanliqi qur'an kerim we hediste bayan qilin'ghan, shundaqla perz ikenlikige barliq ölimalar birlikke kelgendur. allah taala hejning perzlikini bayan qilip mundaq dédi:

uningda ochuq alametler barki, maqami ibrahim shularning biri, beytullagha kirgen adem emin bolidu. Qadir bolalighan kishilerning allah üchün kebini ziyaret qilishi ulargha perz qilindi. Kimki inkar qilidiken (yeni hejni terk étidiken, ziyini özige), shübhisizki, allah ehli jahandin (yeni ularning ibaditidin) bihajettur. [al imran-97].

312- sual: hejning peziliti

hejning peziliti heqqide nurghunlighan hedisler kelgen. Töwendiki hedisler ularning bir qismidur. Muminlerning anisi aishe reziyellahu enha peyghember sellellahu eleyhi wesellemdin: i allening peyghembiri! Jihat qilish emellerning eng ewzili dep qaraymiz, undaq bolghaniken, bizmu jihadqa chiqmaylimu? Dep sorighanidi, peyghember sellellahu eleyhi wesellem: yaq, (siler üchün) eng ewzel jihat toghra rewishte qilin'ghan hejdur, dédi. (buxari: 1520)

peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: hej bilen ömrini arqimu arqa qilinglar, chünki bu ikkisi (yeni hej bilen ömre) namratliqni, gunah mesiyetlerni xuddi kürek tömür, altun we kümüshlerning datlirini yoq qilghandek yoq qilidu. Meqbul bolghan hejning mukapati peqetla jennettur. (tirmizi: 810)

peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: kimki alle rizasini közlep hej qilsa, shu hejide yaman söz we gunah ishlarni qilmisa,

u xuddi anisidin tughulghan kündikidek gunahlardin pak halette qaytidu. (buxari: 1521)

peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: yashan'ghan er, kichik bala, ajiz insan we ayal kishining jihadi perz hej we ömredur. (nesai: 2626)

313- sual: hejning perz bolushining shertliri

hej- hej qilish niyiti bilen mekkige bérip, zulhejje éyida ada qilinidighan iqtisadiy hem jismani ibadettur, hemde ömride bir qétim ada qilsila bolidighan perz ibadettur. Uni ada qilishqa imkaniyet tughulghan chaghda kéchiktürmey derhal ada qilish lazim.

Birawgha hejning perz bolushining shertliri töwendikiche :

1) musulman bolush. Kapir ademge hej qilish perz emes we kapirning qilghan hejjimu toghra bolmaydu.

2) hejning perz ikenlikini bilish. Bu, kapir dölitide yashaydighan musulman üchün qoyulghan sherttur. Kapir dölitide yashaydighan musulman ademning hejning, ada qilish perz bolghan bir ibadet ikenlikini bilish üchün teqwa bir musulman ademning uninggha bu heqte xewer bergen bolishiala yéterliktur. Emma islam dölitide yashighan ademge hejning perz bolushi üchün uning hejning perz ikenlikini bilishi shert emes. Chünki islam dölitide yashighan ademdin uning sheriet hökümlirini bilmey qalghanliq özrisi qobul qilinmaydu.

3) balaghetke yetken bolush. Bir insanning balaghetke yétishi hejning uninggha perz qilinishining we ada qilghan hejining üstidiki perz hejge hésab qilinishining shertidur.

4) eqil - hushi jayida bolush. Bu hejning perz bolush shertidur. Shuning üchün hej eqli hushi jayida bolmighan sarang ademge perz bolmaydu. Bir adem hej qilip bolghandin kéyin sarang bolup qalghan bolsa, uning ada qilghan heji uning üstidiki perz hejge hésab bolidu. Eger u adem kéyin sarangliqtin ongshalsa uninggha hejning qazasini qilish lazim emes.

5) hör bolush sherttur. Qulgha hej qilish perz emes. Chünki u, hejge barghudek mal mülke ige emestur.

6) hej qilishqa qadir bolushtin ibarettur. Bu, hejning toghra

bolishining emes perz bolishining shertidur. Shuning üchün bir péqir adem qandaq qilsa qilip perz hej qilish niyiti bilen hej qilghan bolsa, uning qilghan heji perz hejge hésab bolidu we uning boynidiki perz hej ada bolghan bolidu.

Birawning hej qilishqa qadir bolup, uninggha hej perzning yüklinishi üchün uning hej chiqimlirigha, hejge bérip kelgüche öyide qalghan bala - chaqilirining pütün chiqimlirigha yetküdek iqtisadqa ige bolushi, ténining saq bolishi, hej yolining xatirjem we ochuq bolishi, özi hem mal - mülki ziyan'gha uchrimaydighan bolishi we qerzdar bolmasliqi sherttur !

314- sual: hejning perzliri

hejning perzliri üch bolup, ular töwendikiche: hej qilishni niyet qilip ihram baghlash. Erefatta turush. Kebini tawap qilish.

315-sual: hej qilishni niyet qilip ihram baghlash

éhram baghlash hejning ichige kirdi démektur. Éhram baghlash hejge niyet qilish bilen telbiye éytishtin terkip tapidu. Niyet bilen telbiyening ariliqi ayrilip ketmesliki lazim. Xuddi namazgha, namaz oqushqa niyet qilish bilen qolaq qéqip tekbir éytip kirgen'ge oxshash hejgimu niyet qilish bilen telbiye éytip kiridu. allah taalani ulughlaydighan her qandaq bir duani oqush telbiyening ornida hésablinidu.

316-sual: öz waqtida kélip erafat téghida turush

erafat téghida azraq bolsimu turush hejning bir perzidur. Erafat téghida turushning waqti zulhejji éyining 9- küni, kün igilgendin tartip taki 10- künining yaki qurban héyt künining téngi atqan'gha qeder dawam qilidu. Kimki mushu muddet ichide erafat téghida azraq bolsimu turushqa ülgirelmise, u adem hej qilmighan hésablinidu.

317- sual: kebini ziyaret tawap qilish

allah taalakebini tawap qilishqa buyrup mundaq dédi: andin ular kirlirini tazilisun (yeni éhramdin chiqqandin kéyin chachlirini, tirnaqlirini alsun), öz üstige alghan ibadetlirini ada qilsun, qedimiy beyt (yeni beytullahni) tawap qilsun [süre hej -29].

Perz ismini alghan ishlardin birersining qesten yaki sehwenliktin terk qilinishi bilen qilghan hej békar bolidu. Yene bir yili qaytidin qilishqa toghra kélidu.

318- sual: hejning wajibliri digen nime?

Hejning wajibliri bolsa, u wajiblar qilinmay qalghanliqi üchün hej buzulup ketmeydighan, lékin hejning kamilliqigha noqsan yetküzüp qoyudighan kemchiliklerdur. Hejning kamilliqigha noqsan yetküzüp qoyghan kemchilik qurbanliqning shertige tushudighan bir haywanni jaza üchün öltürüsh bilen toluqlinidu.

319-sual: hejning wajibliri

1) ihram baghlashqa belgilen'gen oru ndin ihram baghlap kélish.

Éhram baghlash üchün belgilep bérilgen yerler- zulhuleyfe, juhpe, qirnun, zatuirqin, yelemlem. Bu yerlerning belgilinip bérilishi hedis arqiliq bolghandur.

2) safa bilen merwe arisida sei qilish méngish.

3) safa bilen merwening arisida aylanmaqchi bolghanda aylinishni safa tighi tereptin bashlash.

4) ayilinishni tawaptin kiyin qilish.

5) tawap bilen aylinishni mingip qilish.

6) tawapni taharet bilen qilish.

7) tawap qilghanda uyatliq yerlerni yipish.

8) tawapni qara tashning udulidin bashlash.

9) tawapni ong tereptin bashlash.

10) tawaptin kiyin ikki reket namaz oqush.

11) ziyaret tawapini qurban héyt künlirining biride qilish. Ziyaret tawapini qilishning mudditi qurban héyt künining birinchi künidin tartip taki 10- künining küni kirip kétishke azraq qalghan'gha qeder dawam qilidu.

12) erafat téghida taki kün kirip ketkiche turush.

13) muzdelifede turush. Emma bir kéche qonush sünnet.

14) sham namizi bilen xupten namizini kéchiktirip muzdelifide oqush.

15) sheytan'gha tash étish.

16) tash itishni kichiktürmeslik.

17) bashni chüshürüsh yaki chachni qisqartish.

18) birer janliq öltürüp qurbanliq qilish.

19) hejning paaliyetlirini tertip bilen qilish.

20) chachni öz waqtida , öz yiride chüshürüsh.

21) wida tawipini qilish.

320-sual: hejning wajiplirini terik qlighan kishining hökümi

wajib ismini alghan ishlardin birersi qesten yaki sehwenliktin terk qilinsa hej buzulmaydu. Biraq bir qoy qurbanliq qilip, uning göshidin yémestin hemmisini mekkide kembeghellerge tarqitip bérish, uninggha qudriti yetmise hej künliride héyt künidin burun üch kün, yurtigha qaytqandin kéyin yette kün, jemi 10 kün roza tutush bilen noqsan toluqlinidu.

321- sual: hejning sünnetliri

hejning mohim dep qaralghan sünnetliri töwendikiche :

1) ihram baghlashtin awwal yoyunush.

2) ihram baghlap bolup, ikki rek'et na maz oqush. " lebbeyke " duasini éytish.

3)ihramliq üchün ikki parche aq, yéngi yaki yuyulghan pakiz matériyal ishlitish.

4) mekkining sirtida olturidighan adem taq hejge yaki jup hejge éhram baghlap mekkige kelgen waqtida mekkige kélish tawapini qilish.

5) imamning zulhejji éyining yettinchi küni mekkide, toqquzunchi küni erafatta we on birinchi küni minada bolup üch yerde xutbe oqushidur.

6) zulhejji éyining sekkizinchi küni mekkidin mina téghigha chiqip kétish. Hetta besh wax namazni mina téghida oqush üchün minagha chiqidighan adem zulhejji éyning sekkizinchi künining bamdat namizidin kéyin chiqip kétidu.

7) erafat kéchisi yeni zulhejji éyining toqquzunchi küni tang yuruydighan kéche mina téghida yétish.

8) zulhejjining toqquzunchi küni kün chiqqandin kéyin minadin erafatqa méngish.

9) erafat téghida pishin namizidin ilgiri yuyunush.

10) erafattin chüshkendin kéyin oninchi küni tang yuruydighan kéche muzdelifide yétish.

11) zulhejji éyning oninchi küni muzdelifidin mina téghigha kin chiqishtin ilgiri qozghulup bolush.

12) mina künlirining hemme kéchiside mina téghida yétish.

13) ihram baghlighandin bashlap taki qurban héyit künining birinchi küni sheytan'gha tunji tashni atqan'gha qeder telbiyeni köp éytish.

322-sual: ömre qilishning hökmi we peziliti

ömre beytullahni ziyaret qilish dégen menide bolup, ömride bir qitim ömre qilish tekitlen'gen sünnettur. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: bir ömre ikkinchi ömrigiche bolghan ariliqta sadir bolghan gunahlargha kaparet bolidu, meqbul bolghan perz hejning mukapati peqetla jennettur. (buxari: 1773)

323- sual: ömre hejning waqti

bir yilning ichining hemmiside ömre hej qilishqa bolidu. Lékin erafat küni we uningdin kéyinki töt kün ichide ömre hejge éhram baghlash haramgha yéqin mekruhtur. Chünki bu künler mexsus perz hejning paaliyetliri üchün ayrilghan kündur. Ömre hejni ada qilidighan eng yaxshi waqit bolsa, ramizan éyidur.

Peyghember sellellahu eleyhi wesellem ensarilardin ummu sinan ismlik bir ayaldin: néme üchün biz bilen bille hej qilghili barmaysen? Dep soridi. U ayal: érimning su toshuydighan ikki tögisi bar idi, biride érim we uning oghli hej qilidu, yene birini (su toshup) ailimizning éhtiyajini qamdaymiz, dep jawab berdi. Shuning bilen, peyghember sellellahu eleyhi wesellem: (undaq bolsa ramizanda ömre qilarsen) chünki ramizanda qilin'ghan ömrining sawabi, hejning yaki men bilen bille qilghan hejning sawabigha barawer bolidu, dédi. (muslim: 1256)

324- sual: ömre hejning paaliyetliri

1) ömre qilishni niyet qilip, ihram baghlash.

2) kebining etrapini yette qétim aylinip tawap qilish.

3) safa bilen merweni yette qétim sei qilish.

4) axirida bashni chüshürüsh yaki chachni qisqartish.

Ömre hejge baghlinidighan éhramning hökümlirining hemmisi perz hejge baghlinidighan éhramning hökümliri bilen opmu oxshashtur.

Ömre hejde erafat téghida we muzdelifide turush, sheytan'gha tash

étish, mekkige kélish we xoshlushush tawapini qilish paaliyetliri yoqtur.

325- sual: hej sepiridin burun qilidighan ishlar

1. Bir adem hej qilmaqchi bolsa, hetta qilghan hejining qobul bolushi üchün shubhe yoq we halal mal dunyadin, hej qilish jeryanida ishlitidighan hejning chiqimlirini teyyarlaydu.

2. Untup qalghan yaxshi ishlirini eslitip turidighan we biz bir az burun bayan qilip ötkinimizdek késel bolup qélip hejning paaliyetlirini qilalmay qalsa, yardemlishidighan yaxshi ademdin birini seperde hemrah qilidu.

3. U adem hej sepirige chiqishtin ilgiri hetta qilghan heji sheriet ehkamlirigha uyghun bir halette bolush üchün hejning hökümlirini öginishi nahayiti yaxshidur.

4. U adem hej sepirige chiqishtin ilgiri qulum qushna we yurt mehellidiki ademlerni ziyaret qilip ular bilen razilishishi we ularning duasini élishi lazim.

5. Eger hejge chiqmaqchi bolghan ademning ata anisi bolsa, hejge méngishtin ilgiri ata anisidin ruxset élish lazim. Eger ata anining biri balining xizmitige ihtiyaji bolghanliqi üchün balining hejge bérishige qoshulmighan we balining barmaqchi bolghan hej uning üchün neple hej bolidighan bolsa , bu halette balining hejge bérishi mekruhtur. Chünki ata anigha boysunup ularning xizmitini qilish neple hej qilghandin yaxshidur. Eger u balining barmaqchi bolghan heji perz hej bolidighan bolsa, bu halette u bala hejge mangidu. Chünki perz hejni ada qilish ata anigha boysunushtin yaxshidur.

6. Qerizdar ademning hetta igilliridin ruxset almay turup hejge bérishi mekruhtur.

7. Peyghember eleyhissalamgha egishish yüzisidin hej qilmaqchi bolghan ademning seperge peyshenbe küni chiqishi musteheptur. Eger seperge peyshenbe küni chiqalmisa, düshenbe küni ettigendila chiqidu. Öyidin chiqishtin ilgiri ikki reket namaz oquydu. Shuningdek yene öyige qaytip kelgendin kéyinmu ikki reket namaz oquydu.

8. Öydin xush köngül bilen chiqidu we yol buyi allah taaladin qorqqan halette mangidu. Hej sepiride tijaret bilen shughullanmastin pütün sepirini allah taalagha taet we ibadet qilishqila ajritish eng

yaxshidur. Eger u adem hej sepiride tijaret qilip qalsa, yene uning sawabi kem bolup qalmaydu.

326- sual: peyghember eleyhissalamning hejining süpetlirining bayani

jefer ibni muhemmed dadisining mundaq dégenlikini riwayet qilidu: biz jabir ibni abdullahning yénigha kirduq, men uningdin: peyghember sellellahu eleyhi wesellemning qandaq hej qilghanliqini éytip bergen bolsang, dédim. U barmiqi bilen toqquzni sanidi. Andin kéyin: peyghember sellellahu eleyhi wesellem (hijrettin kéyin) toqquz yilghiche hej qilmidi, oninchi yili, özining hejge barmaqchi bolghanliqini xelqqe élan qildi. Buni anglighan insanlar terep - tereptin medinige qarap éqishqa bashlidi. Ular hej paaliyetlirini peyghember sellellahu eleyhi wesellemge egiship, u qandaq qilsa shundaq ada qilishni arzu qilatti.

Biz peyghember sellellahu eleyhi wesellem bilen bille yolgha chiqtuq. Zulhuleyfege yétip barghanda, esma reziyellahu enha muhemmed ibni ebu bekrini yenggidi. Esma reziyellahu enha qandaq qilishi toghruluq peyghember sellellahu eleyhi wesellemdin sorap kélish üchün adem ewetti. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem uninggha: yuyunup, lata bilen ching tangghin, andin iéhram baghlighin ! Dédi. Andin zulhuleyfediki mesjidte namaz oqudi. Andin (qeswa isimlik) tögisige minip, beyda dégen jaygha keldi. Qarisam, peyghember sellellahu eleyhi wesellemning aldi keyni, ong soli ademge liq toluptu. Ularning beziliri ulaghliq, beziliri piyade idi. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem arimizda idi. Uninggha ayet nazil bolup turatti, u bu ayetlerning menisini yaxshi biletti we shuninggha asasen emel qilatti, bizmu uninggha egishettuq. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem hejge niyet qilip, tewhid sözliri bilen mundaq telbiye éytti: hazirmen, i alle! Séning chaqiriqinggha awaz qoshup, buyruqinggha binaen bu yerge keldim. Séning héch shériking yoqtur. Séning buyriqinggha asasen keldim. Barliq medhiyiler, németler we barliq hökümranliq hoquqi sanga mensup, séning héch shériking yoqtur. Bizmu shundaq telbiye éytip, iéhram baghliduq. Bizge héchqandaq inkas bildürmey, öz telbiyesini dawamlashturdi. Bizning niyitimizde hej qilishla bar idi, ömre qilish

xiyalimizghimu kirip baqmighanidi. Shundaq qilip biz beytullahqa yétip barduq, peyghember sellellahu eleyhi wesellem hejer eswedni silidi. Andin üch qétim téz qedemler bilen, töt qétim normal mingip beytullahni tawap qildi. Andin kéyin maqami ibrahimning aldigha kélip: {(kishilerge) meqami ibrahimni namazgah qilinglar (yeni shu yerde namaz oqunglar) déduq} dégen ayetni (süre beqer, 125 - ayetning bir qismi) oqudi. Andin maqami ibrahimni özi bilen beytullahning otturisigha élip turup, ikki rek'et namaz oqudi. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem bu ikki rek'et namazda ”süre ixlas “ bilen ”süre kafirun “ ni oqudi, andin beytullahning yénigha bérip hejer eswedni silidi, andin heram mesjidining sefa derwazisidin chiqip, udul sefagha qarap mangdi. Sefagha yéqinlashqanda: {sefa bilen merwe heqiqeten allening (dinining) alametliridur} dégen ayetni(süre beqer, 158 - ayetning bir qismi.) oqudi we: "alle bashlighan yerdin bashlaymiz" dep, seyini sefadin bashlidi. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem sefaning üstige chiqip beytullahni körüp tekbir éytti we allening bar we birlikini jakarlap: yalghuz bir alletin bashqa héch ilah yoqtur. Allening shériki yoqtur, padishahliq peqet alleqila xastur, barliq güzel medhiyeler peqet alleqila mensuptur. Alle tirildürgüchi we öltürgüchidur, her nersige qadirdur, yalghuz bir alletin bashqa ilah yoqtur. Alle wedisini ishqa ashurup, bendisige (yeni muhemmed sellellahu eleyhi wesellemge) yardem qildi, özi yalghuz ittipaqdash qoshunni meghlub qildi dédi, andin dua qildi. Buni üch qétim tekrarlap, her qétimda dua qildi. Andin merwege qarap chüshüshke bashlidi we tüzlükke chüshkende yügürdi. Tüzlüktin merwege salmaq qedemler bilen chiqti. Sefada néme qilghan bolsa, merwedimu shuni qildi. Tawapini merwede axirlashturup: eger baldurraq oylashqan bolsam, qurbanliq élip kelmey, elwette, hej niyitini ömrege özgertken bolattim. Kim qurbanliq élip kelmigen bolsa, hej niyitini ömrege özgertip iéhramdin chiqsun! Dédi. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem we qurbanliq élip kelgenlerdin bashqilarning hemmisi chéchini qisqartip iéhramdin chiqti. Suraqe ibni jushum reziyellahu enhu ornidin turup: i allening peyghembiri ! Bu yilla mushundaq qilamduq yaki ebediy mushundaq dawamlashturamduq? Dep soridi. Peyghember sellellahu

eleyhi wesellem barmaqlirini bir - birige gireleshtürüp: ömre bilen hej bir birige mushundaq gireliship ketti. Bu yilla emes, belki dawamliq mushundaq bolidu, bu yilla emes, belki dawamliq mushundaq bolidu, dédi. Eli reziyellahu enhu yemendin peyghember sellellahu eleyhi wesellemning tögilirini élip kelgenidi. U, fatime reziyellahu enhaning iéhramdin chiqip, renglik kiyim kiygen we sürme tartiwalghanliqini körüp, achchiqlan'ghan halda: kim séni bundaq qilishqa buyridi? Dep soridi. Fatime reziyellahu enha: dadam buyridi, dédi. Eli reziyellahu enhu (kéyin) iraqtiki waqtida mundaq dégenidi: peyghember sellellahu eleyhi wesellemnimu fatimening qilghanlirini eyipleshke ündesh we bu heqte petiwa sorash üchün derhal peyghember sellellahu eleyhi wesellemning yénigha bardim we ehwalni éytip: men uning qilghanlirini qobul qilalmidim, u: dadam méni shundaq qilishqa buyridi, - dewatidu, - dégenidim, peyghember sellellahu eleyhi wesellem: u rast éytiptu, rast éytiptu. Sen hejge niyet qilghanda, néme déding? Dep soridi. Men: i alle! Men peyghember sellellahu eleyhi wesellemge oxshash niyet qildim, dégenidim, - dédim. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem: undaq bolsa, mende qurbanliq qilidighan mal bar, shunga sen iéhramdin chiqmighin! Dédi. Eli reziyellahu enhu yemendin élp kelgen qurbanliq bilen peyghember sellellahu eleyhi wesellem medinidin élip kelgen qurbanliqning sani yüzge yétetti. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem we qurbanliq élip kelgenlerdin bashqilar chéchini qisqartip iéhramdin chiqti. Iéhramdin chiqqanlar zulhejje éyining sekkizinchi küni qaytidin hejge iéhram baghlap, bashqilar bilen birge minagha qarap yolgha chiqti, peyghember sellellahu eleyhi wesellemmu tögisige minip yolgha chiqti. Minada pishin, esir, sham, xupten namizi we bamdat namizini oqudi. Andin kün chiqquche kütüp turdi. Buyruqigha binaen, chupurdin toqulghan chédiri (erefatning) nemire dégen yérige apirilip quruldi. Andin erefatqa qarap yolgha chiqti. Qureyshler xuddi jahiliyet dewride özliri qilghandek, peyghember sellellahu eleyhi wesellemnimu muzdelifediki mesh'erilheramda (mesh'erilheram - muzdelifediki quzeh namliq bir taghqa bérilgen nam. Pütün muzdelife rayoni mesh'erilheram dep atilidu, dégüchilermu bar)

toxtaydu dep oylashqanidi. Lékin peyghember sellellahu eleyhi wesellem u yerde toxtimay, udul erefatqa yétip bardi we nemirege qurulghan chédirige chüshti. Kün égilgende, (qeswa) namliq tögisini jabdushqa buyridi. Andin tögisige minip wadining otturisigha kelgende, kishilerge nutuq sözlidi. Axida mundaq didi: silerdin men toghruluq sorilidu, shu chaghda néme deysiler? Kishiler: biz guwahliq bérimizki, sen bizge tebligh qilding, wezipengni toluq ada qilding, bizge nesihet berding, dep jawab bérishti. Buni anglighan peyghember sellellahu eleyhi wesellem körsetküch barmiqini bir asman'gha, bir kishilerge qaritip turup: i alle, guwah bol! I alle, guwah bol! I alle, guwah bol! Dep üch qétim tekrarlidi. Andin kéyin, bilal ezan oqup, tekbir éytti. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem jamaetke imam bolup péshin namizini oqudi. Péshindin kéyin, bilal yene tekbir éytti, esir namizini oqudi. U ikki namazning ariliqida héch qandaq namaz oqumidi. Andin tögisige minip, mewqifke (turush meydanigha) keldi we tögisining béqinini yoghan quram tashqa yéqin ekilip, kishilerge aldini qilip, qiblige yüzlendi we kün patqiche shu yerde turdi. Undin kéyin, usameni keynige mindürüp (muzdelifege qarap) yolgha chiqti, tögining chulwurini, tögining béshi igerning astidiki térige tégip kétey dep qalghichilik derijide ching tartip astilitip, ong qoli bilen kishilerge: jamaet astiraq! Jamaet astiraq! Dep isharet qilatti. Her qum döwisige kelgende, taki tüzlenglikke chiqquche tizginini sel qoyup béretti. Nihayet, muzdelifege yétip keldi we namaz sham bilen namaz xuptenni bir ezan, ikki tekbir bilen jem'i qilip oqup berdi. Ikki namazning arisida héchbir namaz oqumidi. Andin tang atqiche yétip, tang süzülgende bamdat namizini oqudi. Andin tögige minip, mesh'erilheramgha bardi we üstige chiqip, alle taalagha hemdusana, tekbir we tehlil éytip, allening bar we bir ikenlikini jakarlap :" elhemdulillahi wallahu ekber lailahe illellahu wehdehu lasheriyke lehu“ dep taki tang xéli süzülgiche shu yerde turdi. Andin fezl ibni abbas reziyellahu enhuni keynige mindürüp, kün chiqishtin burun minagha qarap atlandi. Fezl ibni abbas chachliri chirayliq, téni aq, kélishken biri idi. Yolda yügirep kétiwatqan ayallar uchrighanidi, fezl ulargha qarashqa bashlidi. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem qoli bilen uning yüzini

tosiwalghanidi, u yüzini yene bir terepke burap, u tereptin qarashqa bashlidi. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem qolini u terepke yötkise, u yüzini yene bir terepke yötkeytti. Nihayet, ular mudessir dégen jaygha yétip bardi. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem tögisini tézlitip, chong sheytan'gha baridighan ottura yolgha kirdi we derex astidiki chong sheytanning yénigha kélip, wadining ichide turup ushshaq tashlardin yette tash atti. Her atqanda tekbir éytatti. Andin qurbanliq qilinidighan yerge bérip, öz qoli bilen 63 tuyaq töge boghuzlidi. Andin pichaqni elige berdi. Qalghinini eli reziyellahu enhu boghuzlidi. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem qurbanliqigha eli reziyellahu enhuni shérik qilghanidi. Andin her bir qurbanliqtin bir parche göshni qazan'gha sélip pishurdi we göshini yep, shorpisini ichti. Andin tögisige minip, beytullahqa qaytip tawap qildi, mekkide péshin namizini oqudi. Abdulmuttelib qebilisidikiler zemzem süyige mes'ul bolup, quduqtin su tartip, hajilargha béretti. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem ularning yénigha bérip: i abdulmuttelib jemeti! Zemzem tartinglar. Eger bashqilarningmu bu yerge kéliwilip, qistangchiliq chiqirishidin qorqmighan bolsam, elwette, menmu siler bilen bille zemzem tartattim dédi. Ular bir sogha su tartip, peyghember sellellahu eleyhi wesellemge sun'ghan idi, peyghember sellallahu eleyhi wesellem uningdin qan'ghiche ichti. (ebu dawud1905)

327- sual: peyghember eleyhissalamning "hejjetul wida" da sözligen nutqi

bir - biringlarning jénigha we méligha chéqilish, xuddi mushu künning, mushu ayning we mushu yurtning hörmitini saqlimasliq haram qilin'ghan'gha oxshashla haram qilindi. Jahiliyet dewrining ishlirining hemmisi bikar qilindi. I xalayiq ! Jahiliyet dewridiki xun dewasining hemmisi inawetsiz. Men aldi bilen jemetimizdin rebie ibni haris ibni abdulmuttelibning xun dewasini inawetsiz qildim (u, beni sed qebilisige inik'anigha bérilgen bolup, huzeyl qebilisi teripidin öltüriwitilgenidi). Bilinglarki, jahiliyet dewridiki jazanimu emeldin qalduruldi. Men aldi bilen jemetimizdin abbas ibni abdulmuttelibning jazanilirini emeldin qaldurdum, uning barliq jazanisi inawetsiz qilindi. I xalayiq ! Ayallargha muamile qilishta alleni köz aldinglargha ekilip turup muamile qilinglar! Ular

allening silerge bérilgen amanetliri, ularni allening kelimisi bilen özünglargha halal jüpti qildinglar, ayalliringlarning zimmiside silerning (ular riaye qilishqa tégishlik) heqqinglar bar. Silerning heqqinglar shuki, ayalliringlar öyünglargha siler yaqturmaydighan kishilerni dessetmesliki kérek. Eger undaq qilip salsa, ularni edeplesh meqsitide astiraq urunglar. Silerning zimmenglerdimu. Ularning (siler riaye qilishqa tégishlik) heqqi bar. Ayalliringlarning silerning üstünglardiki heqqi bolsa, ularni chirayliq rewishte ash - nan, kiyim - kéchek bilen teminleshtur. Men silerge allening kitabini qoyup kétimen. Uninggha mehkem ésilsanglar, hergizmu ézip ketmeysiler.

328-sual: hejning kichik balilargha xas hökümliri

téxi balaghetke yetmigen kichik balining hej qilishi toghridur.

1. Kichik balining qilghan heji uning üchün balaghetke yetkendin kéyin qilish perz bolghan perz hejge emes neple hejge hésab bolidu.

2. Kichik bala özi qilalmaydighan hejning paaliyetlirini uninggha ige bolup aparghan adem qilip béridu.

3. Kichik bala meyli aq qarini perq etkidek yashta bolsun meyli uningdin kichik yashta bolsun özi qilalaydighan hejning paaliyetlirini uninggha ige bolghan adem qilip bermeydu. Bolupmu tawaptin kéyin oqulidighan ikki reket namazni kichik baligha ige bolghan adem hergiz u bala üchün oqup bermeydu. Emma tawapni eger kichik bala aq qarini perq etkidek yashta bolsa, özi qilidu.

4. Eger bala u yashta bolmisa, balini uninggha ige bolghan adem kötirip bille tawap qilidu.

5. Erafatta turushqa, safa bilen merwening ariliqida aylinishqa we tash étishqa oxshash ishlarni eger bala özi qilalmaydighan derijide bolsa baligha ige bolghan adem qilip béridu.

6. Balining igisi balini uning tikilgen kiyim keygen'ge we xushpuraqliq nersini ishletken'ge oxshash éhramni buzudighan ishlarni qilishtin yiraq tutushi lazim. Eger kichik bala mezkur ishlargha oxshash éhramni buzudighan birer ishni qilip salghan bolsa, uninggha héchqandaq jaza kelmeydu.

7. U hejning wajibliridin yaki perzliridin birersini qilmay qalghan

bolsimu uninggha héchqandaq jaza kelmeydu we hejning qazasini qilishmu lazim bolmaydu. Chünki balaghetke yetmigen balining bir ibadetni bashlishi bilen u ibadet uninggha taki uni ayaghlashturmisa bolmaydighan derijide lazim bolup ketmeydu.

8. Eger kichik bala éhram baghlap bolghandin kéyin balaghetke yetken, balaghetke yetkendin kéyin erafatta turushtin ilgiri éhramini perz hejni niyet qilip qayta baghlighan bolsa, uning qilghan heji perz hejge hésab bolidu we shuning bilen uning üstidiki perz hej ada bolghan bolidu.

9. Eger u balaghetke yetkendin kéyin éhramini perz hejni niyet qilip turup qayta baghlimighan bolsa, uning qilghan heji neple hejge hésab bolidu.

10. Barliq mesililerde, sarang bolup qalghan ademning hökmi xuddi kichik balining hökmige oxshashtur.

329- sual: peyghember eleyhissalamning qebrisini ziyaret qilishning hökümi

"peyghember eleyhissalamning qebrisini ziyaret qilish musteheptur. Qudriti yetken ademge uni ziyaret qilish wajibtur, dégen köz qarashmu bar. Eger hejge kelgen adem perz hejge kelgen bolsa, aldi bilen perz hejni ada qilidu. Kéyin peyghember eleyhissalamning qebrisini ziyaret, qilidu. Eger u neple hej qilish niyiti bilen kelgen, mekkige bérishta qebrining yénidin ötmigen bolsa, xalsa dslep qebrini ziyaret qilidu xalisa neple hejini qilidu. Eger u mekkige bérishta medinining yoli bilen ötken bolsa, deslepte qebrini ziyaret qilidu. Qebrini ziyaret qilmaqchi bolghan adem qebrini ziyaret qilishni niyet qilish bilen birge yene peyghember eleyhissalamning mesjidinimu ziyaret qilishni niyet qilidu. Chünki peyghember eleyhissalam ‹u mesjidte oqulghan bir reket namaz herem mesjididin bashqa mesjidte oqulghan ming reket namazdin yaxshi›, dep xewer berdi. Shuningdek yene u mesjidte qilin'ghan bashqa ibadetlerning sawabimu köp bolidu."

peyghember eleyhissalamning qebrisini ziyaret qilish mustehep ishlarning eng yaxshisidur. Belki wajibqa yéqin bir ishtur. Insanlarning bolupmu möminlerning üstide peyghember eleyhissalamning nahayiti köp iltipati bar. Chünki u, möminlerge ularning öz nepsiliridinmu charidur.

Buni allah taalaochuq bayan qilip mundaq dédi "peyghember möminlerge ularning öz nepsiliridinmu charidur."

330- sual: peyghember eleyhissalamning qebrisini ziyaret qilishtki edep qaidiler

peyghember eleyhissalamning qebrisini ziyaret qilish meqsiti bilen barghan adem ziyaret jeryanida töwendiki edep exlaq we qaide yusunlar bilen zinnetlinishi lazim.

1. Medinige kétip barghan yoldimu peyghember eleyhissalamgha durut we salamlarni köp éytish lazim.

2. Medine munewwer körün'gensiri peyghember eleyhissalamgha téximu köp durut we salam éytishi, allah taaladin qilghan bu ziyaritini özi üchün paydiliq qilishni, uni qobul qilishni tilishi, eger téz méngishta birer zerer bolmisa téz méngishi lazim.

3. Medinige yétip kelgende dilida u yerning hörmetlik, peziletlik yer ikenlikini we uning pütün mexluqatlarning eng yaxshisi bolghan muhemmed eleyhissalam bilen hörmetlik qilin'ghan bir orun ikenlikini hés qilishi lazim. Medinige kelgen adem özining zéminning sherq we gherbidiki möminlerning dilliri mayil bolidighan pak bir yerdiki sheherde ikenlikini dawamliq eslep turush lazim. Medine bolsa islamning menbei we imanning toplinidighan yéridur.

4. Qebrini ziyaret qilish üchün kelgen ademning, ziyaretke peyghember eleyhissalamning mesjidige méngishtin ilgiri yuyunishi we özidin seperning topilirini tazilishi, eng chirayliq we eng pakiz kiyimlirini kiyishi lazim.

5. Peyghember eleyhissalamning mesjidining ishkining aldigha barghanda we mesjiddin chiqqanda durud eytip, dua qilish sünnettur.

6. Mesjidining ichige kirgendin kéyin eger mumkin bolsa, rewdetushsheripke yeni baghchigha bérish lazim.

7. Peyghember eleyhissalamning qebrisi bar öyning aldigha kelgende arqisini qible terepke , yüzini qebrining timi terepke qilip qebridin töt gez yiraqliqta turup közini yumghan halette , dilini dunyaning barliq ishliridin üzgen halette , özining peyghember eleyhissalamdek katta zatning yinida turghanliqini isige alghan halda turup awaz chiqarmastin peyghember

eleyhissalamgha salam biridu we salamlirini yollap dua qilidu.

Andin peyghember eleyhissalamgha salimini yetküzüp qoyushni tewsiye qilghan ademlerning salimini yetküzidu. Andin bir gez ong terepke sürülüp ebubekri reziyellahu enhuning qebrisining odulisida turup uninggha salam biridu. Andin bir gez ong terepke sürülüp ömer ibni xettab reziyellahu enhuning qebrisining odulisida turup uninggha salam biridu. Andin peyghember eleyhissalamning qebrisi aldida burun turghan yerge kélip turup özige, ustazlirigha, ata anisigha, üstide heqqi bar ademge, dua qilip qoyushni telep qilghan ademlerge we barliq musulmanlargha atap dua qilidu. Kéyin munberning qéshigha kélip uning qéshida turup dua qilidu. Rewdetushsheripning yénida turupmu peyghember eleyhissalamgha köp durut éytidu we duani köp qilidu.

8. Qebrini ziyaret qilghanda bezi nadan kishiler qilidighan bid'et ishlardin yiraq bolush lazim. Mesilen: qebrini ziyaret qilish jeryanida qebri bar öyning tamlirini silimaydu. Chünki bundaq qilish bu yerning edep exlaqigha we qaide yusunigha zit bir ishtur. Shuningdek u tamni söymeydu we silimaydu. Chünki siyilash we siylinish peqet kebidiki qaratashqa we uning yemen teripidiki qirghiqigha xas bir ishtur. Yeni qaratash söyülidu we silinidu. U öyning etrapida aylinishqa bolmaydu. Öyning aldida turup ruku qilghan'gha oxshash igilishke bolmaydu. Öyge arqisini qilipmu turmaydu. Chünki bundaq qilish edepsizlik qilghan hésablinidu we peyghember eleyhissalamning qebrisige qarap namazmu oqumaydu.

9. Uhud urushida shéhit bolghan sahabilerning qebrilirini bolupmu shéhitlerning kattisi bolghan hemze reziyellahu enhuning qebrisini ziyaret qilish musteheptur. Ularning qebrilirini peyshenbe künlikte ziyaret qilish yaxshidur. Beqide yatqan sahabilerning qebrilirinimu ziyaret qilish musteheptur.

10. Shenbe künlükte quba mesjidige ziyaretke bérip u mesjidte ikki reket namaz oqush we dua qilish musteheptur.

11. Peyghember eleyhissalamning qebrisini ziyaret qilish üchün barghan adem besh wax namazni peyghember eleyhissalamning mesjidide jamaet bilen oqushqa tirishishi lazim.

Sekkizinchi bölüm. Dua we durud

331-sual: duaning tonushturulishi

ereb tilidiki " dua " sözi lughet étibari bilen chaqirish dégen menini ipadileydu. Emma dua sözining sheriet istémalidiki menisi - eng kemterlik bilen allah taalagha yalwurup, uningdin hajetlirini sorash démektur. allah taalaning qur'an kerimdiki: " perwerdigaringlar éytidu: manga dua qilinglar, men (duayinglarni) qobul qilimen (tiligininglarni bérimen), shübhisizki, méning ibaditimdin chongchiliq qilip bash tartidighanlar xar halda jehennemge kiridu" [ghafir sürisi 60- ayet] dégen sözi bu menini ipadileydu.

332- sual: duaning islam dinidiki orni

dua xalis ibadettur. Peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: alle taalaning neziride duadinmu ulughraq ibadet yoq. (tirmizi: 3370)

ibadetler, allah taalani yad étish we uninggha bolghan hajetmenlikni izhar qilish üchün buyrulghan bolup, bu meqset duada eng obrazliq halda ibadisini tapidu. Chünki allah taalagha qol kötürüp dua qilghan adem uning yardimige bolghan zor éhtiyajini hés qilghan halda, toluq ixlasi bilen uninggha yalwuridu, uningdin hajetlirini soraydu we özining ajizliqini, allah taalagha hemishe muhtaj ikenlikini toluqi bilen ipadileydu. Manabu, eng körünerlik xalis ibadet. allah taala qur'an kerimde duaning ibadet ikenlikini bildürgen we bendilirini uninggha dua qilishqa buyrighan halda: " manga dua qilinglar, duayinglarni ijabet qilimen. Méning ibaditimdin bash tartquchilar xorlan'ghan halda duzaxqa kiridu. " dep körsetken [ghafir sürisi 60- ayet].

Yuqariqi ayet bilen hedis sheriftin melum boldiki, duani xalisaq qilip, xalisaq uningdin bihajet bolidighan nerse emes, belki u allah taala buyrighan ibadettur. Eger undaq bolmisa édi, yoqiriqi ayet bilen hediste, duani terk etküchiler allah taalaning ibaditidin bash tartquchilar we allah taalaning ghezibige uchraydighanlar dep süpetlenmigen bolatti.

333-sual: duaning peziliti

dua shundaq peziletlik we paydiliq bir ibadetki, musulman kishi allah

taaladin hajetlirini sorash yüzisidin uninggha dua qilghinida ikki tereptin paydigha érishidu: birinchidin, ibadetning sawabigha érishidu, ikkinchidin, sorighan hajetliri rawa bolidu. Chünki allah taalaning wedisi heqtur, u dua qilghuchini quruq qayturmaydu. Peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: shübhisizki, alle bekmu haya qilghuchidur, bekmu séxiydur, kishi uningdin bir nerse tilep duagha qol kötürse, alle uni quruq qayturushtin haya qilidu. (tirmizi: 3556)

allah taalagha dua qilghan adem ibadetning sawabini tapqanning sirtida, muradigha érishidu. Kéchikip bolsimu duasining paydisini choqum köridu.

334- sual: dua ijabet bolushining shertliri

islam dinida buyrulghan herqandaq bir ibadetning qobul bolushi üchün mexsus shertliri bolghinidek, duaning ijabet bolushi üchünmu mexsus shertler bardur. Ular töwendikiche:

1- dua qilghuchining yémek- ichmiki we kiyim- kéchiki halaldin bolushi. Sahabilar yémek-ichmeklirining halal bolishigha bekumu ehmiyet béretti. Démek, halal yéyish ibadet we dualarning qobul bolushi üchün sherttur.

2- duani allahtin ümitwarliq bilen qilish. Peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: ”dua qildim, emma duayim ijabet bolmidi “ dep aldirap ketmigenliringlarning duasi ijabet bolidu. (buxari: 6340)

3- duani yürektin qilish yeni til dua bilen dil bashqa nersiler bilen meshghul bolmastin, tilni dildikining terjimani qilip turup pütün wujudini we kamaliy ixlasini allahqa béghishlighan halda uninggha yalwurush lazim. Shundaq qilghan dua ijabet bolushqa eng yéqindur.

4- duani uning ijabet bolushigha chin ishench bilen qilish. Peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: dua qilghanda, ijabet bolidighanliqigha qet'iy ishench qilghan halda dua qilinglar! Shuni bilip qoyunglarki, alle taala qoli duada, emma qelbi bashqa yerde kishining duasini ijabet qilmaydu. (tirmizi: 3479)

5- uruq- tughqanliq rishtisini üzüsh yaki gunah - mesiyet ishlesh üchün dua qilmasliq.

335- sual: duani terk étishning gunahi

islam dinida buyrulghan herqandaq bir ibadetni terk qilish gunah bolghinidek, duani terk étishmu gunahtur. Chünki dua- ibadettur. Mupessirler allah taalaning "manga dua qilinglar, duayinglarni ijabet qilimen. Méning ibaditimdin bash tartquchilar xorlan'ghan halda duzaxqa kiridu. " [ghafir sürisi 60- ayet] dégen sözini, allah taalagha dua qilishtin özlirini bihajet sanighanlar bolup, ular xorlan'ghan halda dozaxqa heydilidu, dep tepsir qilidu. Chünki bu ayettiki ibadet sözidin dua meqset qilinidu. allah taalagha dua qilishtin bash tartqan adem özining bendichilikini, ajizliqini we allah taalagha hemishe muhtaj ikenlikini iqrar qilishtin bash tartqan bolidu. Bundaqlarning gunahi heqiqeten éghir bolushqa tégishliktur. Chünki allah taalagha dua qilishtin bash tartqan adem töwendiki ikki xil ademning biridur: birinchisi, özigila ishen'genliktin allah taalagha dua qilishtin özini béhajet sanap duani terk etken adem. Mundaq adem heddini bilmigen mutekebbirlerdin sanilidu. Sheytanmu öz waqtida özining tekebburliqidin allah taalaning emrini orunlashtin bash tartqan bolup, shu seweptin u taqiyametkiche allah taalaning we pütün xelqning lenitige layiq bolghan. Ikkinchisi, duasi ijabet bolup hajetlirining rawa bolishigha ishench qilalmighan(allah taalaning rehmitidin ümitsizlen'genliktin duani terk etken) adem bolup, mundaqlarmu éghir gunahkar bolidu. Chünki ümitsizlik kuprining jürisidur. Qur'an kerim ümitsizlikni kapirlarning süpitidin sanaydu.

336-sual: duaning edebliri

1- duani fatihe sürisini oqush arqiliq allah taalagha hemdusana éytish bilen bashlash, andin "allahumme selli we barik" larni oqush bilen peyghember eleyhissalamgha durud éytish. Duaning otturida we axiridimu shundaq qilish. Andin hajetlirini sorash.

2- duani peyghember eleyhissalamgha durud éytish bilen axirlarshturush ewzeldur.

3- duani eng kemterlik bilen qilip allah taalagha yalwurush.

4- allah taalaning güzel isim- süpetlirini, kishi özining yaxshi emellirini wesile qilish. Bureyde reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, u mundaq deydu: " peyghember eleyhissalam bir sahabining:

{اَللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِاَنِّي اَشْهَدُ اَنَّكَ أَنْتَ اللَّهُ لاَإِلَهَ إِلاَ أَنْتَ الأَحَدُ الصَّمَدُ الَّذِي لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُواً أَحَدٌ}

i allah! Séning pezli - keremingni tileymen. Sen heqiqeten, hemme sanga muhtaj bolghan, perzentke we anigha muhtaj bolmighan, héchkim sanga tengdash bolmaydighan yekke- yégane ilahsen" dep dua qiliwatqanliqini anglap qélip mundaq dédi: ”allah taalaning nami bilen qesem qilimenki, bu adem uning bilen néme sorisa bérilidighan, uning bilen qilghan dualar ijabet bolidighan ismul'ezem (allahning eng ulugh ismi) bilen dua qildi“ " [tirmizi we ibni maje riwayiti].

5 - kishi özining yaxshi emellirini wesile qilish.

6- dua qilghanda qiblige qarap, qolini kötirish we duadin kéyin qoli bilen yüzini sipash. Peyghember eleyhissalamning duani qiblige qarap qolini kötürgen halda qilghanliqi heqqide kelgen hedisler köp.

7 - duada awazini qattiq kötürmeslik, belki ashkariliq bilen mexpilik otturisida kötürüsh. allah taala bu heqte mundaq deydu: " perwerdigaringlargha töwenchilik bilen yoshurun dua qilinglar, (dua qilghanda kelse - kelmes sözlep, towlap) heddidin ashurwetkenlerni allah yaqturmaydu " [eraf sürisi 55- ayet].

8- duada qapidash sözlerni ishlitishtin saqlinish. Chünki dua dégen chin qelb qatliridin ixtiyarsiz halda étilip chiqidighan semimiy héssiyat bolup, u sözlerning bediiyliki we ésilliki bilen qet'iy hésablashmaydu.

9- dua qilghanda aldi bilen özige andin bashqilargha dua qilish, shundaq qilghandila dua téximu ixlas bilen bolghan bolidu. Ebu eyyub reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: peyghember sellallahu eleyhi wesellem dua qilghanda, özidin bashlaytti. (elkebir4081)

10 - dua qilghanda islam körsetmisige uyghun kélidighan nersini tilep dua qilish, yamanliq yaki gunah ishni tilimeslik lazim. Bezi kishiler achchighim keldi dep özi yaki bashqilarni qarghap bed dua qilip salidu.

11- dua qilghanda qashangliq bilen arqa arqidin tekrar tekrar tilesh, duaning axirida "amiyn" dep ayaghlashturush.

12- duada sorighanlirini üch qétimdin qaytilap éytish.

337- sual: dua ijabet bolushqa eng yéqin ewzel waqitlar

her qandaq waqitta qilin'ghan dualar allah taalagha choqum yétidu. allah taala xalighan kishining duasini ijabet qilidu. Dua qilish men'i qilin'ghan bérermu waqit yoqtur. Biraq duaning ijabet bolushqa eng yéqin waqitlar déyilgen bezi waqitlar bolup, ular töwendikiche:

1- sejdige barghan waqit. allah taala sejdining allahqa yéqinlishish we tileklirini sorap qolgha keltürüsh üchün eng yaxshi purset ikenlikini bayan qilip mundaq deydu: " allahqa sejde qilghin we shu arqiliq uninggha yéqinliq hasil qilghin"[eleq sürisi 19- ayet].

Peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: bendining rebbige eng yéqin bolidighan haliti sejdidiki halitidur. Shuning üchün, sejdide duani köp qilinglar. (muslim: 482)

perz namazlarning sejdiside, qur'an kerim we hedislerde kelgen dualarni ereb tili boyiche qilish lazim. Emma perzdin bashqa wajib, sünnet we nepliy namazlarning sejdiliride her kim öz tilida bilgen dualirini oqusa we hajetlirini sorisa bolidu.

2- roza tutqan waqitlar. allah taala mundaq deydu: " ramizan éyida qur'an nazil bolushqa bashlidi, qur'an insanlargha yétekchidur, hidayet qilghuchi we heq bilen naheqni ayrighuchi roshen ayetlerdur, silerdin kimki ramizan éyida hazir bolsa ramizan rozisini tutsun; kimki késel yaki seper üstide (yeni musapir) bolup (tutmighan bolsa, tutmighan künler üchün) bashqa künlerde tutsun. allah silerge asanliqni xalaydu, teslikni xalimaydu, (aghzinglar ochuq yürgen künlerning qazasini qilish bilen ramizan rozisining) sanini toldurushunglarni, silerni hidayet qilghanliqigha allahni ulughlishinglarni, (uning in'amlirigha) shükür qilishinglarni xalaydu. Méning bendilirim sendin men toghruluq sorisa (ulargha éytqinki), men heqiqeten ulargha yéqinmen (yeni ularning ehwalini, sözlirini bilip turimen), manga dua qilsa, men dua qilghuchining duasini ijabet qilimen, ular toghra yol tépish üchün méning dewitimni qobul qilsun we manga iman éytsun (yeni hemishe iman bilen bolsun)[beqer sürisi 185- 186- ayetler].

Yuqariqi ayetlerde, ramizanning perzlikining bayanigha allahning dualarni ijabet qilidighanliqi yandashturup keltürülgen. Buningdin ramizanda qilin'ghan dualarning ewzelliki we ijabet bolushqa eng yéqinliqi ipadilinidu. Ramizan kéchilirimu dua ijabet bolidighan

waqitlarning biridur.

3- erefat küni. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: alle taala bendilirini bashqa künlerge qarighanda erefat künide dozaxtin eng köp azad qilidu. U künde, alle bendilirige yéqin kélidu we ularni perishtilerge körsitip, ulardin pexirlen'gen halda: bu bendilirim (bu yerge) néme meqsette yighildi? Deydu. (muslim: 1348)

4- kéchining axirqi üchtin biri yeni bamdat namazdin ilgiriki waqitlar. Peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: rebbimiz her kéchisi kéchining axirqi üchtin bir qismi qalghan chaghda dunya asminigha chüshidu we: ”kim manga dua qilidu? Uning duasini qobul qilimen. Kim mendin soraydu? Sorighinini bérimen. Kim mendin meghpiret tileydu? Uni epu qilimen “ deydu. (buxari: 1145)

5- qedir kéchisi. allah taala qur'an kerimde: " qedir kéchisi (sherep we pezilette) ming aydin artuqtur" deydu. [qedir sürisi3- ayet]. Qedir kéchisi ming aydin ewzel bolghanliqtin bu kéchide dua qilish tolimu ewzeldur. Peyghember eleyhissalammu ramizanning axirqi on künide mushu qedir kéchisini közlep uningda dua, istighfar we türlük ibadetlerni köp qilip qattiq tirishchanliq körsitetti.

6- jüme küni. Chünki jüme küni heptining eng ewzel küni hésablinidu. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: jüme küni künlerning xojisi we eng ulughi bolup, alle taalaning dergahida qurban héyt we roza héyttinmu ulughdur. (ibni maje: 1084)

peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: jüme küni 12 saettur, her qandaq bir bende (jüme küni) alle ezze wejelledin qandaq nerse tilise, alle uning tiliginini béridu. Bu waqitni (yeni jüme künidiki dua ijabet bolidighan waqitni) esir namizidin kéyin (yeni kündüzning axirqi qismidin) izdenglar. (ebu dawud1048)

7- ezan bilen tekbir(iqamet) otturisidiki waqitlar. Peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: ezan bilen tekbir arisida qilin'ghan dua ret qilinmaydu. (ebu dawut: 521)

8- seper üstidiki waqitlar. Peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: mundaq üch kishining duasi sheksiz ijabet bolidu: mezlumning duasi, musapirning duasi, dadining baligha qilghan

bedduasi. (tirmizi: 1905)

9- béshigha kün chüshken kishining duasi. allah taala mundaq deydu: " béshigha kün chüshken adem dua qilsa (uning duasini) ijabet qilidighan, uning béshigha kelgen éghirchiliqni kötürüwétidighan we silerni zéminning orunbasarliri qilghan kim? allahtin bashqa ilah barmu? Siler azghina wez - nesihet alisiler"[neml sürisi 62- ayet].

10- besh waqt namazdin kéyinki waqitlar. Peyghember sellallahu eleyhi wesellemdin: i resulullah ! Qaysi dua bek ijabet bolidu? Dep soralghanidi, peyghember sellallahu eleyhi wesellem: kéchining axirqi qismining otturisida we her bir perz namazdin kéyin qilin'ghan dua, dep jawab berdi. (tirmizi: 3499)

11- qur'an oqup bolghandin kéyin. Qur'an tilawet qilish, uni üginish we ügitish ibadetlerning eng kattisi we allah taalani eng yaxshi rewishte yad etkenliktur. Shunga qur'an oqup bolghandin kéyinki dua ijabet bolushqa eng yéqindur.

12- allah taalani zikir qilghandin kéyin. allah taala qur'an kerimde mundaq deydu:musulman erler we musulman ayallargha, mömin erler we mömin ayallargha, taet - ibadet qilghuchi erler we taet - ibadet qilghuchi ayallargha, rastchil erler we rastchil ayallargha, sewr qilghuchi erler we sewr qilghuchi ayallargha, xudadin qorqquchi erler we xudadin qorqquchi ayallargha, sediqe bergüchi erler we sediqe bergüchi ayallargha, roza tutquchi erler we roza tutquchi ayallargha, nepsilirini haramdin saqlighuchi erler we nepsilirini haramdin saqlighuchi ayallargha, allahni köp zikir qilghuchi erler we allahni köp zikir qilghuchi ayallargha allah meghpiret we katta sawab teyyarlidi.[ehzab sürisi35- ayet]

allah taalani köp zikir qilghuchilar üchün teyyarlan'ghan "katta sawab" ularning dualirini ijabet qilishnimu öz ichige alidu, elwette.

13- ismul'ezem oqulghan waqitlar. Bureyde eslemi reziyellahu enhu mundaq deydu: peyghember sellallahu eleyhi wesellem bir kishining:

[اللهم إني أسألك بأني أشهد أنك أنت الله لا إله إلا أنت الأحد الصمد

الذي لم يلد ولم يولد ولم يكن له كفوا أحد]

i perwerdigarim! (men sendin) séningdin bashqa héch mebudning

(berheq) yoqluqigha, séning yekke yégane ikenlikingge, hemmining sangila mohtaj ikenlikige, séning bala tapqanmu emes, tughulghanmu emes ikenlikingge we héch kishining sanga tengdash bolalmaydighanliqigha heqiqiy guwahliq béridighanliqimni shépi keltürüp (hajitimni) tileymen, dep dua qiliwatqinini anglap: jénim ilkide bolghan zatning nami bilen qesemki, u, allening eng katta ismi (ismi ezem) ni shépi keltürüp turup dua qildi, kimki bundaq dua qilsa, ijabet bolidu we tiligen nersisi bérilidu, dédi. (tirmizi: 3475)

14- iptar waqti. Roza tutquchining iptar waqtida qilghan duasi ijabettur.

15- zemzem süyi ichken waqit. Jabir reziyellahu enhu mundaq deydu: men peyghember sellallahu eleyhi wesellemning: zemzem süyi némini meqset qilip ichilse, shuninggha paydiliq bolidu, dégenlikini anglidim. (ibni maje 3062)

16- zor qiyinchiliqlargha yoluqup allah taalagha bolghan éhtiyajini toluq hés qilghan we ixlas kücheygen waqitlar.

17- yamghur yaghqan waqit. Peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: ikki dua ret qilinmaydu. Biri, ezan waqtida qilin'ghan; yene biri, düshmen bilen qattiq urushuwatqan chaghda qilin'ghan dua. Yene bir riwayette: yamghur yéghiwatqan chaghda (qilin'ghan dua ret qilinmaydu) déyilgen. (ebu dawut: 2540)

18- ata - anining balilirining paydisi yaki ziyinigha qilghan her qandaq duasi sheksiz ijabet bolidu.

19- birawning diniy qérindishigha ghayibane qilghan duasi choqum ijabet bolidu.

"musulman kishining diniy buradirige ghayibane qilghan duasi choqum ijabet bolidu. Uning béshida bir perishte daim hazir bolup turidu, u diniy buradirige her qétim dua qilghinida, mekuz perishte”i allah bu kishigimu qérinshidigha tiliginining oxshishini bergin“dep dua qilidu." [muslim riwayiti].

20- perz namazlargha ezan éytilghan waqitlar.

21- mujahidlar düshmen bilen tutushqan waqit.

22- musibetke uchrighan waqit.

23- peyghember eleyhissalamgha durud oqulghandin kéyin.

Fezale ibni ubeyd reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: peyghember sellallahu eleyhi wesellem bir kishining namizining axirida resulullahqa durud we salam yollimay turup dua qiliwatqanliqini anglap: bu kishi aldirap ketti dédi. Kéyin uni chaqirip: qachaniki namaz oqusanglar, andin namizinglarning axirida dua qilsanglar, awwal alleqa hemdu sana éytinglar, andin allening resuligha salam yollanglar, uningdin kéyin xalighan duani qilinglar! Dédi. (tirmizi: 3477)

24- rahet- paraghetlik künlerde dua qilish. Peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: kimki qiyinchiliq we yaman künlerde duasining ijabet bolushini xalisa, téni saghlam, xatirjem waqtida duani köp qilsun. (tirmizi: 3382)

338-sual: dua ijabet bolushqa eng yéqin ulugh jaylar

allah taala qur'an kerimde mundaq deydu: "meshriqmu, meghribmu (yeni pütün yer yüzi) allahningdur, qaysi terepke yüzlensenglermu, u allahning teripidur." [beqer sürisi 115- ayet].

Namaz we bashqimu ibadetlerni orunlash üchün mexsus jay we makan shert qilinmighandek, dua üchünmu mexsus jay we makan shert emes. Belki qandaqla jayda bolmisun allah taalagha qilin'ghan ibadetler we dualar uninggha yétidu. allah taalagha yéqin bolush jay we makan bilen emes, belki qelb bilen emelge ashidu. Emma kishilerning allahqa yéqin bolushi allahni yad éyish we iman, yaxshi emeller arqiliq uning teripige yol élishi bilen bolidu. Ibadet we dua üchün jaylarning hemmisi oxshashtur. Peqet bezi jaylar ulughluqi yüzisidin ibadet we dualarning qobul bolushi üchün eng munasip we ewzeldur. Ular töwendikiche:

1- erefat téghi. Shübhisizki erefat küni erefatta qilin'ghan ibadetler we dualar qobul bolushqa eng yéqindur. Peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: dualarning eng yaxshisi erafat küni qilin'ghan duadur. Men we mendin ilgiriki peyghemberlerning qilghan sözining eng yaxshisi:

«لا إله إلا الله وحده لا شريك له، له الملك، وله الحمد، وهو على كل شيء قدير»*

alletin bashqa ilah yoq, u yalghuzdur, uning shériki yoqtur, padishahliq uninggha xastur, hemdu sana uninggha xastur we u hemme nersige qadirdur" dégen sözdur. (tirmizi: 3585)

2- multezem (kebining ishiki bilen hejrul eswed (qaratash) otturisidiki jay).

3- qur'an kerim tilawet qilin'ghan we allahqa zikir éytilghan orunlar. Peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: qandaq bir qewm allening öyliridin biride yighilip olturup, allening kitabini tilawet qilip, öz'ara öginiship

olturidighanla bolsa, ulargha xatirjemlik chüshidu, rehmet yaghidu, ularning etrapini perishtiler chöridep turidu, alle ularni huzuridikilerning aldida tilgha alidu. (muslim: 2699)

4- kebining ichi. Kebining sol teripige qopurulghan düglek yérim tamning ichi kebige hésablinidu. Shunga bu tamning ichide turup dua qilghan adem kebining ichide turup dua qilghan'gha oxshash bolidu.

5- mekkidiki mesjidi herem. 6- mediniki peyghember mesjidi.

7- pelestindiki beytulmuqeddes. 8- safa we merwe taghliri.

9- mina, muzdelife we bashqimu muqeddes jaylar.

10- yer yüzidiki jimi mesjidler.

11- namaz oqulghan her qandaq jaylar.

339- sual: durudning menisi we buyrulishi

durud - parische söz bolup, uning islam istémalidiki menisi: allah taaladin peyghember eleyhissalamning shenini üstün, derijisini yoqiri we nam - nishanisini menggü qilishini tilesh dégenliktur. allah taala qur'an kerimde mundaq dep buyruydu : " allah taala heqiqeten peyghemberge rehmet yollaydu, perishtilermu heqiqeten uninggha meghpiret telep qilidu, i möminler! Siler peyghemberge durud éytinglar we amanliq tilenglar " (ehzab sürisi 56 - ayet).

340- sual: peyghember eleyhissalamgha durud éytishning peziliti

peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: kimki manga bir qétim salam yollisa, alle uninggha on qétim salam yollaydu, on gunahini öchürüp tashlaydu we mertiwisini on derije yuqiri kötüridu. (nesai: 1297)

peyghember eleyhissalam mundaq dédi: yénimgha bir perishte kélip mundaq dédi: ”i muhemmed ! Rebbing sanga salam yollidi we: kimki sanga bir qétim durut éytsa, men uninggha on qétim rehmet éytimen. Sanga bir qétim salam yollisa, men uninggha on qétim salam yollaymen. Bu séni xursen qilmamdu? Dédi“. (nesai: 1283)

peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: allening yer yüzide aylinip turidighan perishtiliri bar, ular ümmitimning salamini manga yetküzüp turidu. (nesai: 1282)

341- sual: peyghember eleyhissalamgha durud éiytmighan ademning süpiti

peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: kim manga durut we salam yollashni unutsa, jennet yolidin adashqan bolidu. (ibni maje: 908)

keb ibni ujre reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: bir küni, peyghember eleyhissalam munberge chiqmaqchi bolup, birinchi peshtaqqa putini qoyghanda: amin! Dédi. Andin ikkinchiisige chiqqanda yene: amin! Dédi. Andin üchinchisige chiqqandimu: amin! Dédi. U munberdin chüshkendin kéyin, biz: i resulullah ! Bügün biz sendin bir söz angliduq, dégeniduq, peyghember

eleyhissalam: anglidinglarmu? Dep soridi, biz: hee, angliduq, déwiduq, peyghember eleyhissalam mundaq dédi: birinchi peshtaqqa ayagh basqinimda, jibriil yénimgha kélip: ”ata anisining biri yaki her ikkilisi hayat turup, ular tüpeyli (yeni ularning xizmitini qilmay) jennetke kirmigenler bedbext bolsun!“ dégenidi, men uni testiqlap: amin! Dédim. Andin ikkinchi peshtaqqa ayagh basqinimda, jibriil: ”ismingning tilgha élin'ghinini anglap turup, sanga salam yollimighan kishi bedbext bolsun!“ dégenidi, men: amin! Dédim. Üchinchi peshtaqta: ”ramizan éyi yétip kirsimu, gunahliri meghpiret bolmighan kishi bedbext bolsun!“ dégenidi. Men yene: amin! Dédim. (elkebir144/19)

peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: méning ismim zikir qilin'ghanda, manga durut we salam yollimighan kishi heqiqiy béxildur. (tirmizi: 3546)

342- sual:eng ewzel durud qaysi?

Abdurahman ibni ebu leyla mundaq deydu: keb ibni ujre reziyellahu enhu uchrap qélip mundaq dédi: sanga bir hediye béreymu? Peyghember sellallahu eleyhi wesellem yénimizgha keldi, biz: ”i resulullah! Sanga qandaq salam qilishni bilimiz, emma sanga qandaq durut éytimiz? Dep sorighaniduq, peyghember eleyhissalam mundaq dédi:

«اللهم صل على محمد وعلى آل محمد كما صليت على آل إبراهيم إنك حميد مجيد، وبارك على محمد وعلى آل محمد كما باركت على آل إبراهيم إنك حميد مجيد»*

"i alle! Ibrahim eleyhissalam we uning ailisige rehmet qilghiningdek, muhemmed eleyhissalam we uning ailisige rehmet qilghin. Heqiqeten sen maxtashqa layiq ulugh zatsen. I alle! Ibrahim eleyhissalam we uning ailisige beriket ata qilghiningdek, muhemmed eleyhissalam we uning ailisige beriket bergin! Heqiqeten sen maxtashqa layiq büyük zatsen" denglar! Dédi. (buxari: 6357)

343- sual: jin sheytanlarning ziyankeshlikidin pana tilep oquydighan dua

ebu seid reziyellahu enhu mundaq deydu: peyghember sellallahu eleyhi wesellem özige jin we insanlarning közi tégishidin panah tileytti. Muewwizeteyn (yeni feleq we nas süriliri) nazil bolghanda, burunqi panah tilep qilidighan dualirini tashlap, shu ikki sürinila oquydighan boldi. (nesai: 5494)

344- sual: mexluqatlarning sherridin pana tilep oquydighan dua

1) peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: kimki kechqurun üch qétim: «أعوذ بكلمات الله التامّات من شر ما خلق» ”allening mukemmel sözliri bilen alleqa séghinip u yaratqan nersilerning yamanliqidin panah tileymen“ dése, u kéche uni yilan yaki chayan chéqiwalsimu, ziyan yetküzelmeydu. (rawi) suheyl mundaq deydu: biz bu kelimilerni ögenduq we her kéchisi oquydighan bolduq. (bir nechche kündin kéyin) bir chörimizni chayan chéqiwaldi, lékin u héchqandaq aghriq hés qilmidi.

(ehmed: 7838)

2) ebu hureyre reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: bir adem kélip, peyghember eleyhissalamgha: i allening resuli! Tünügün axsham chayan chéqiwalghanidi, bekmu qiynilip kettim, dégenidi, peyghember eleyhissalam uninggha: tünügün axsham waqtida:

«أعوذ بكلمات الله التامّات من شر ما خلق» ”allening mukemmel sözliri bilen alleqa séghinip u yaratqan nersilerning yamanliqidin panah tileymen“ dégen bolsang, chayan sanga ziyan yetküzelmeytti, dédi. (muslim: 2790)

345ـ sual: öydin chiqqanda oquydighan dualar

peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: kishi öyidin chiqqanda:«بسم الله توكلت على الله لا حول ولا قوة إلا بالله» ”allening ismi bilen we alleqa tewekkül qilghan halda chiqimen, allening yardimisiz héch küch qudret yoqtur“ dése, shu chaghda uninggha (toghra yolgha) yéteklending, kupaye qilinding (yeni hajetliring rawa boldi), (düshmenliringning yamanliqliridin) saqlanding dep nida qilinidu we sheytanlar uningdin yiraqlashturulidu. (ebu dawut: 5095)

346ـ sual: mesjidke kirgende oquydighan dualar

peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: mesjidke kirgende, allening resuligha salam yollanglar (yeni allahumme selli ela... Ni oqunglar) we: «اللهم افتح لي أبواب رحمتك»i alle! Manga rehmitingning derwazilirini échiwetkin!“ denglar. Mesjidtin chiqqanda, yene allening resuligha salam yollanglar we: «اللهم اعصمني من الشيطان الرجيم» i alle! Méni qoghlandi sheytandin saqlighin!“ denglar. (ibni maje: 773)

peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: mesjidke kirgende: «اللهم افتح لي أبواب رحمتك» i alle! Manga rehmitingning derwazilirini échiwetkin!“ denglar.

Mesjidtin chiqqanda bolsa: « اللهم إني أسألك من فضلك» i alle! Pezli merhemitingni tileymen “denglar. (muslim: 713)

347ـ sual: tamaqtin kiyin oqulidighan dua

1) peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: kimki tamaq yep bolup:

«الحمد لله الذي أطعمني هذا الطعام ورزقنيه من غير حول مني ولا قوة غفر له ما تقدم من ذنبه»

bu tamaqni manga yégüzgen we uni méning küch quwwitimsiz riziq qilip bergen alleqa hemdusanalar bolsun!“ dése, uning ilgiri ötküzgen gunahliri meghpiret qilinidu. (tirmizi: 3458)

2) ebu umame reziyellahu enhu mundaq deydu: peyghember sellallahu eleyhi wesellem dastixandin tursa:

«الحمد لله كثيرًا طيبًا مباركًا فيه، غير مكفي ولا مودع، ولا مستغنٍ عنه ربنا»*

sansizlighan, pak we mubarek hemdusanalar alleqa xasturki, uning némitidin

bihajet bolghili bolmaydu, u németke bolghan tileklirimiz toxtap qalmaydu, biz uninggha hemishe mohtajmiz, alle bizning perwerdigarimizdur dep dua qilatti. (buxari: 5458)

3) { اَلْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَطْعَمَنِي هٰذَا وَرَزَقَنِيْهِ مِنْ غَيْرِ حَوْلٍ مِنِّي وَلاَ قُوَّةٍ }.

jimi hemdusana men héchqandaq küch serp qilmastin, méni bu taam bilen ghizalandurghan we uni manga riziq qilip ata qilghan allahqa xastur, uninggha shükür éytimen"[buxariy riwayiti].

4) { اَلْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَطْعَمَنَا وَسَقَانَا وَجَعَلَنَا مِنَ الْمُسْلِمِيْنَ }.

jimi hemdusana bizni ghizalandurghan, bizni sogharghan we bizni musulmanlardin qilghan allahqa xastur uninggha shükür éytimen "[ebu dawud riwayiti].

5) { اللَّهُمَّ بَارِكْ لَنَا فِيهِ وَأَطْعِمْنَا خَيْرًا مِنْهُ }.

"i allah! Bizge buningda beriket ata qilghin we bizni buningdinmu yaxshisi bilen riziqlandurghin" [ebudawud riwayiti].

Toqquzinchi bölüm. Islamiy exlaq

349-sual: islamning üchinchi asasi — exlaq

exlaq — erebchidiki "xuluq" ning köplük shekli bolup, addiyla uqumi héssiyat, suluktin ibarettur. Héssiyat, niyet, irade, meqsettin ibaret bolsa, suluk insanning tashqi heriketlirini közde tutidu. Éniqki, héssiyat sulukning asasidur. Islam ene shu héssiyatning qurulushini intayin yaxshi shekilde yétildürüshke alahide ehmiyet bergen. Bu qurulush eqidige baghlan'ghan bolup, dawamliq qilidighan ibadetler bilen yétildürülse, musulmanlarning niyiti dawamliq allahning raziliqigha érishish, allahqa asiyliq qilmasliqqa bel baghlashqa yüzlinidu. Chünki bende dawamliq allah manga közetchidur, ichki dunyalirimdin tartip bilidu dégen chüshenchide bolidu.

Lékin exlaq ademning sulukidila körülidu, bu suluk, bashqa shexslerdimu bolushni, ular bilen öz ara alaqe dairisi ichide muamile qilishni telep qilidu. Shundaq éytimizki, insanlarning teserrupliri, aylinidighan alaqilar asasliq aile we qoshna, dostlar, xizmetdashlar, musulmanlar we bashqilardin ibaret üch katégoriye ichide aylinalaydu.

350- sual: güzel exlaq muhemmed eleyhissalamning peyghemberlikining ghayisidur

peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: men ésil exlaq peziletlerni toluqlash üchün ewetildim. (malik: 1609) exlaq peyghembirimiz hezriti muhemmed eleyhissalamning peyghember bolup ewetilishining ghayisi bolghan, yeni muhemmed eleyhissalam insanlarning exlaqini islah qilish we güzel exlaqlarni toluqlash üchünla ewetilgen. Muhemmed eleyhissalam peqet exlaq ögitish üchünla peyghember bolup kelgenmu? Dep heyran bolghuchilargha éytimizki, allah taala qur'an kerimde muhemmed eleyhissalamgha: " biz séni peqet alemlerge rhemet qilip ewettuq" [süre enbiya 107- ayet] deydu. Rhmet sözi lughette köyünüsh, mihribanliq, shepqet, rehimdilliq dégen menilerni ipadileydu. Rhmet sözini meshhur tilshunas alim abdulqahir jurjaniy ”bashqilargha yaxshiliq yetküzüsh“ dep teripligen. Islahatchi alim ibni qeyyim jewziy ” japa tartsimu, köngli xalimisimu bashqilargha menpeet

yetküzüshni teqezza qilidighan süpet “ dep teripligen.

351- sual: exlaqning ibadettin mohimliqi

exlaq ibadettin muhim. Chünki pütün ibadetlerning eng asasliq ghayisi we méwisi peqet exlaqni islah qilish we shu arqiliq allah taala buyrighan bendichilikni ada qilishtin ibarettur. Eger shundaq bolmisa ibadetlerning hemmisi tenterbiye heriketliridin perqi bolmay qalidu. Yaxshi exlaq yaki güzel exlaq eng sawabliq ibadet qataridin sanilidu. Peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: qiyamet küni muminning tarazisida ésil exlaqtinmu éghirraq toxtaydighan bir nerse yoqtur. Alle taala set gep qilidighan, aghzi bézep kishilerdin bekmu nepretlinidu. (tirmizi: 2002)

dinimizning buyrighan we tosqanlirining hemmisi insanlarni dunya we axirette bextlik qilishni we insanlarni eng ésil exlaqlargha érishtürüshni meqset we ghaye qilghan. Insanlar dinimizda buyrulghanlarning hemmisige toluq emel qilidighan bolsa elwette ular eng güzel we eng ésil exlaqlargha ige bolghan bolidu. Chünki dinimizning buyrughanliri we tosqanlirining hemmisi insanlarni özlirige, ailisidikilerge, etrapidikilerge, jem'iyetke, muhitqa we pütün insaniyetke ziyanliq bolghan barliq nachar exlaq we yaman xuylardin yiraqlashturup paydiliq ishlargha yüzlendüridu. Shunga eng yaxshi musulman eng exlaqliq kishi dégenliktur.

352- sual: ibadetlerning négizi exlaqtur

dinimizda buyrulghan ibadetler eyni waqitta insanlarning exlaqidiki qingghirliqlarni tüzitish rolini oynaydu. Mesilen: ibadetlerning béshi bolghan namaz heqqide allah taala qur'an kerimde: " heqiqeten namaz qebih ishlardin, gunahlardin tosidu." [enkebut 45- ayet] deydu. Melumki, qebih ishlar bilen gunahlar nachar exlaqning netijisidur. Telebke layiq halda, semimiy niyet bilen ada qilin'ghan namaz yaman exlaqlardin choqum tosidu we yaxshi exlaqlargha yétekleydu. Buningdin körüwélishqa boliduki, sizning namizingiz sizni insanlargha rehim shepqetlik qilalmisa, siz namaz oqup uning méwisini körelmigen bolisiz. Zakatning ghayisi we méwisi meqset güzel exlaqni yétildürüshtur. Chünki özini zakat we sediqilerni bérishke adetlendürgen adem yoqsullargha ich aghritish we shepqet qilishni, shundaqla séxiyliqni öginidu. Zakatning buyrulushining

ghayisi heqqide qur'an kerim mundaq deydu: " ularni gunahlardin paklash we yaxshiliqlirini köpeytish üchün ularning mallirining bir qisimini zakat hésabida alghin". Ayettiki yaxshiliqlirini dégen ibare, zakatning maddiy we meniwi barliq yaxshiliqlarni köpeytidighanliqini ipadileydu. Séxiyliq we merdliktin ibaret güzel exlaqmu zakat köpeytip béridighan yaxshiliqlardin biridur. Güzel exlaqta choqum ibadetning sawabi bar. Rozining buyrulishining ghayisi heqqide qur'an kerim mundaq deydu: " i möminler ! Gunahlardin saqlinishinglar üchün, silerdin ilgirikilerge roza perz qilin'ghandek, silergimu ramizan rozisi perz qilindi. " ayettiki "gunahlardin saqlinishinglar" üchün dégen ibare, rozining insanni gunahtin yiraq turidighan we yaxshiliqni söyidighan güzel exlaqqa élip baridighanliqini ipadileydu.

Yuqiriqi we bashqa pütün ibadetler, musulmanlar yetmekchi bolghan mukemmellikning shotisi we güzel exlaqlargha adetlinishining yolidur. Orunlighuchisigha bu dunyada paydisi bolmighan ibadetlerning axirette uninggha payda yetküzelishini tesewwur qilghili bolmaydu.

353- sual: ibadettin exlaqiy nésiwe alalmighanlar qiyamette quruq qol qalidu

peyghember eleyhissalam bir küni sahabiliridin kimning quruq qol qalghan kishi ikenlikini bilemsiler dep sorighanda, sahabilar: ” héchqandaq mal - mülki bolmighan kishini quruq qol qalghan kishi, deymiz“ deydu. Bu waqitta peyghember eleyhissalam "qiyamet küni biraw namaz, zakat we roza bilen kélidu. Emma birini tillighan, birige töhmet chaplighan, birining mélini yewalghan, birining qénini tökken, birini urghan bolup, uning yaxshiliqliri shulargha élip bérilidu. Uning yaxshiliqliri tügise, ularning gunahliri uninggha artilidu. Andin u dozaxqa tashlinidu. Mana bu, méning ummitimning quruq qol qalghuchisidur " dégen. Hediste körginimizdek, ibadetlerning qobul bolmasliqining we axirette esqatmasliqining birdinbir sewebi yaman exlaqlardur !

354- sual: rohi dunyasi güzel bolghanlarning ish heriketlirimu güzel bolidu

insan rohiy dunyasini güzel edep- exlaq bilen zinnetligendila jem'iyette ish- herikiti güzel, söz - ipadisi güzel, muhiti güzel bolalaydu.

Ippet - hayaliq, güzel ghayilik, qaytmas iradilik, chidam - gheyretlik, sewri - taqetlik, tirishchan, semimiy - sadaqetlik, kemter, ishchan, epuchan, mulayim, éghir - bésiq, rohiy dunyasi mukemmel adem bolalaydu. Eksiche, edep - exlaq terbiyisige sel qaralsa güzellik setlikke, yaxshiliq yamanliqqa aylinip özgiridu. Exlaqsiz adem yaman ish, yaman xuy, yaman illetni adetke aylanduruwalidu. Mundaqlar ish - herikiti eski, sözliri qopal, bihaya, peskesh, nomussiz, wijdansiz, rehimsiz, saxtipez, wapasiz, yalghanchi, aldamchi, achköz, nepsaniyetchi, menmenchi, chéqimchi, béxil, jédelxor.... Qatarliq yaman yollargha kirip qalidu. Netijide, ailining xatirjemliki, jem'iyetning tertipi buzulidu. Shunga dunyadiki barche dinlar eng awwal kishilerni güzel exlaqlar bilen zinnetlinishke chaqirip kelgen. Musulmanlarda bolsa, güzel exlaq imanning kamaliti hem eng chong ibadet sanilidu. Aishe reziyellahu enhadin riwayet qiliniduki, u peyghember sellallahu eleyhi wesellemning: mumin kishi ésil exlaqi bilen (kündüzi) roza tutup, (kéchisi) tehejjud namizi oqughan kishining derijisige érisheleydu dégenlikini anglighan. (ebu dawut: 4798)

355- sual: güzel exlaq imanning qoldishidur

güzel exlaq imanni takamulluqqa élip baridighan we uni küchlendüridighan amildur. Derije jehette exlaq bilen iman bir turidu. Peyghember eleyhissalam: qoshnisi (uning) yamanliqidin emin bolalmighan kishi, mumin bolalmaydu, didi. (buxari: 6016)

qéni oylap körüng ! Balkonigha yayghan kirning süyini astinqi qewettiki xoshniliririgha yaki yolgha éqitip kishilerge azar qilidighanlar bilen mashinisini xoshnisining ishiki aldigha toxtitiwélip uni biaram qilidighan yaki ammiwi yolgha toxtitip qoyup mesjitke kirip kétidighanlar özlirini imanimiz kamil dep éytalamdu? Eger ” hee “ dése, ular yalghanchilardur ! Namaz oqush üchun kettighu? Déyishingiz mumkin. Toghra namaz oqup allahqa qulchiliq ada qilish üchün ketti, emma insanlarning ötidighan yolini tarlashturup qoyup ulargha qiyinchiliq peyda qildi emesmu? Bu ehwal - yuqirida ötken köp ibadet qilsimu, xoshniliririgha azar bergenliki seweblik dozixi bolup ketken ayalning ehwalidin perqlenmydu. Insanning wujudida rezillik chongqurliship, yamanliqi köpeygenséri xuddi adem kiyimidin ayrilghandekla din diyanettin ayrilip qalidu. Ixchamlap éytqanda, exlaq her

qandaq ademning dunya we axiretlik ghelibe yaki meghlubiyitige biwasite tesir körsitidighan muhim amil.

356- sual: exlaq we uning türi

insanlarning maddiy we meniwi ikki teripi bardur. Insanlarning maddiy teripi beden, meniwi teripi roh dep atilidu. Rohni körgili bolmaydu. Emma insan rohining esiri bolghan güzel xuylarni körgili bolidu. Bularni exlaq deymiz. Ochuqraq qilip éytqanda, rohimizgha yerliship adet haligha kelgen yürüsh turushlirimiz exlaq dep atilidu.

Exlaq, yaxshi exlaq we nachar exlaq dep ikki türlük bolidu.

Güzel exlaq, her ishta toghra, adaletlik, rastchil bolush, wedige wapa qilish, amanetke ishenchlik, söygü wapaliq, iman étiqadliq bolush, ailisidikilerge méhriban, ata - anigha wapadar, uruq - tughqanlargha köyümchan, xoshnilargha epuchan, haywanlargha rehimdil bolush, meyli dunyaliq bolsun, meyli axiretlik bolsun öz wezipisini bilish we öz waqtida orunlash, xataliqini dadil étirap qilish, ebediy jasaretlik, séxi, merd, pakiz, medeniyetlik, köksi keng bolush, her ishta heqiqetni közlesh, özige ishinish, özige yölinish, wijdanliq, ghururluq bolush, nomusini saqlashni bilish, weten'ge, xelqqe we pütün insanlargha menpeetlik bolush we bashqilar.

Yaman exlaq, yalghan éytish, aldamchiliq qilish, haram yéyish, ata - anini qaxshitish, ailisidikilerni renjitish, xoshnilarni azarlash, xizmetdashlirigha chongluq qilish, bashqilargha düshmenlik qilish, töhmet qilish, körelmeslik, qorqunchaqliq, sözide turmasliq, haywanlarni qiynash, horunluq, temegerlik, pursetpereslik, pitnixorluq, gheywetxorluq we bashqilardur.

357- sual: islam dinidiki exlaq chüshenchisi

dinimizning buyrighan we tosqanlirining hemmisi insanlarni dunya we axirette bextlik qilishni we insanlarni eng ésil exlaqlargha érishtürüshni meqset we ghaye qilghan. Insanlar dinimizda buyrulghanlarning hemmisige toluq emel qilidighan bolsa elwette ular eng güzel we eng ésil exlaqlargha ige bolghan bolidu. Chünki dinimizning buyrughanliri we tosqanlirining hemmisi insanlarni özlirige, ailisidikilerge, etrapidikilerge, jem'iyetke, muhitqa we pütün insaniyetke ziyanliq bolghan barliq nachar exlaq we yaman xuylardin yiraqlashturup paydiliq ishlargha yüzlendüridu.

allahqa eng yéqimliq adem, eng exlaqliq ademdur. Peyghember sellallahu eleyhi wesellem: aranglardin manga eng söyümlük we qiyamet küni manga eng yéqin olturidighanlar exlaqi ésil bolghininglardur. Aranglardin manga eng öch körülidighan we qiyamet küni manga eng yiraq olturidighanlar bolsa, memedanliq qilip, quruq gepni tola qilidighan, kelse kelmes sözleweridighanlardur, dédi. Sahabilar: i resulullah ! Biz: quruq gepni tola qilidighan, kelse kelmes sözleweridighan dégen sözni chüshenduq. Lékin: memedanliq qilidighan dégen sözning menisini chüshenmiduq? Dep soriwidi, peyghember eleyhissalam: ular mutekebbirlerdur, dédi. (tirmizi: 2018)

exlaqliq bolghan ademni allah hemmidin bek yaxshi köridu. Peyghember eleyhissalam üchünmu eng yéqimliq adem eng exlaqliq ademdur.

358-sual: islam exlaqining mohim mezmunliri

1) uruq - tughqanlar alaqisida, islamiy tebir bolghan "sile - rehim" bolushi telep qilinidu. Uning menisi: dostluq, méhribanliq, yardemde barliq tughqanlarni öz ichige élishtin ibarettur.

2) tughqandarchiliqta ata - ana intayin muhim, alahide orunni igelleydu. Resulullah sellellahu eleyhi wesellem musulmanlardin birining dadisini béqishning hökmi toghruluq sorighan soaligha jawaben mundaq dégen: "sen we séning méling dadangningdur." (ibni maje we teberani riwayiti) emma ana üchün baliliq burchini ada qilish mejburiyet bolup, mulayimliq we méhribanliq qilish balining burchidur. "jennet anilarning tapini astididur." (ibni maje, teberani riwayiti) islamda ata - anigha itaet qilish mutleq wajiptur. Ata - ana balisini allahqa shérik keltürüshke zorlimisla, bashqa herqandaq buyruqigha shertsiz boysunush lazimdur.

3) islam, erlerning ayallargha yaxshi muamile qilishigha, barliq sharaitlarni yaritip bérishke teshebbus qilidu. Ayalining chiqimini qilip bérish, maddiy éhtiyajini qamdash, hettaki ayalini hörmetlep, öy ichide hörmitini ashurush üchün biwaste ismi bilen chaqirmastin "anisi!" dep chaqirishqa teshebbus qilidu. Islam mejburiy zorlap toy qilishqa qarshi turidu. Nikah ishida oghul - qiz tallash hoquqida tamamen erkinlikke ige. Ular yene yaxshiliq we normal turmushta hayatini ötküzüshi lazim. Eger öz

ara kélishelmeslik sewebi bilen turmush qiyinlashsa, axirqi chare talaqtur. Shundaqtimu er mulayim, éghir - bésiq bolushi kérek. allah mundaq deydu: (qayta yarishishqa bolidighan) talaq ikki qétimdur, uningdin kéyin (xotunini) chirayliqche tutush, yaki yaxshiliq bilen (yeni zulum qilmay, yaman gépini qilmay, kishilerni uningdin yiraqlashturmay) qoyuwétish lazim. [süre beqere -229]

4) qoshnilargha yaxshi muamile qilish exlaq saheside alahide orunni igelleydu. Insanlar jem'iyitige ehmiyet bériwatqanlargha bunisi éniq. Resulullah sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: "jibriil eleyhissalam manga qoshnigha yaxshiliq qilish heqqide dawamliq tewsiye qilip keldi. Hettaki men bir - birige mirasxorluq hoqoqini biremdikin dep qaldim." bundaq dégenlik, qoshna ailining dawami dégenlik bolidu. Musulmanlar qoshnisi késel bolsa yoqlash, musibet yetse teselliy bérish, xushalliqigha qoshulush, öylirige chaqirip mihman qilip turush, hediye - sowghatlarni bérip turushqa tewsiye qilinidu. Ene shu alaqigha hörmet qilghanda islamiy jem'iyettiki mehelle jamaitining bir gewde ikenliki namayen bolidu. Bu ésil örnekni islam döletliridin birige sayahet qilghan chet'ellik sayahetchi mulahize qilalaydu.

5) rastchilliq, wedige wapa qilish, amanetni igisige qayturush, hajiti chüshkenlerning hajitini rawa qilish, héch bolmighanda toghra meslihet bérish, dostlarning hajitini rawa qilishqa dawamliq tirishish heqiqiy dosluqning belgisidur.

6) omumiy musulmanlarning bir - biri bilen muamile qilish ölchimi bolsa, töwendiki hedis rohi astida bolushi kérek: "musulman shundaq bir kishidurki, barliq musulmanlar uning tilidin, qolidin xatirjem bolidu." [muslim] yeni heqiqiy musulman qoli yaki tili arqiliq héchkishige azar bermeydu. Mushu katégoriye ichide yol üstidiki tash - tiken, exlet - chawalarni yoldin ötkenlerge azar bolmasliqi üchün élip tashlash musulmanning exlaqi, belki imanning jümlisidindur. Azar bérishtin saqlinish körünüshte selbi körünsimu nurghun ijabiy tereplirimu bar. Mesilen, yolda kétiwatqanlar olturghanlargha salam bérish, salam qilghanlargha yaxshiraq salam qayturush, bashqilarning öyige kirishtin burun ruxset sorash, yat ayallardin közini saqlash, gep talashqanda jédelleshmeslik, hékmet bilen

wez - nesihet qilish, méhman'gha hörmet qilish, ach qalghanlargha yémek bérish we öy - makansiz qalghan ghérip - musapirlarni qondurup, méhman qilishtin ibarettur.

7) musulmanlar jem'iyitide yashaydighan gheyri musulmanlargha kelsek, ular asasen xristian we yehudiylardin ibaret bolup, musulmanlargha qandaq hoquq bérilse, ularghimu shundaq hoquq bérildu, musulmanlar üstige yüklen'gen mejburiyetlermu oxshashla yüklinidu. Ular heqiqiy musulmanlar teripidin hörmet qilinidu, ibadetlirini erkin qilidu, mezkur dindikilerning yémek - ichmeklirini yégili bolidu, qizlirini nikahlap élishqa bolidu, ular bilen munazirileshkende edep - exlaq bilen munazirilishish kérek. Ular bilen iqtisadiy muamile qilsa bolidu. (emma mushrik yaki dinsizlarning yémeklirini yéyish, qizliri bilen nikahlinish toghra emes - terjimanning izahati) resulullah sellellahu eleyhi wesellem urushta kiyidighan sawut - dubulghisini bir yehudiygha görege qoyghan halda alemdin ötken idi.

8) islam exlaqi peqet insanlar otturisida muamile qilish bilenla cheklinip qalmastin, haywanlar, tebiet dunyasi, ösümlüklernimu öz ichige alghan. Qur'an kerim neziride yer - zémin weyran qilish meydani emes, belki güllendürüsh we tériqchiliq qilish ornidur. Déngiz - okyanlar herbiy maniwér sahesi emes, adem, mallarni toshuydighan, yaxshi yémekliklerni chiqiridighan jaydur. Resulullah sellellahu eleyhi wesellem urush halitidimu derexlerni ghajashqa, jiddiy éhtiyajdin bashqa sewebler bilen késishke ruxset qilmighan. Islam dini haywanlarghimu bek méhriban bolup, kishilerning haywanlarni bir - birige soqushqa sélishini chekligen. Mesilen, it talashturush, xoraz soqushturush, qochqar üsüshtürüshtek ishlar qet'iy cheklen'gen. Resulullah sellellahu eleyhi wesellem bir qushqachning qanitini lepilditip pes uchup yürginini körüp: "kim buning balisini tartiwélip qorqutti? Uning balisini qayturup béringlar!" dégen idi.

Resulullah sellellahu eleyhi wesellem: "men ésil exlaqlarni toluqlash üchün ewetildim" dep tekitligen. (ibni henbel, muwetta malik) resulullah sellellahu eleyhi wesellem özi heqqide: "méni rebbim yaxshi terbiyilidi" deydu. Peyghember eleyhissalamning ayali (möminlerning anisi) aishe (allah razi bolsun!) resulullah sellellahu eleyhi wesellemning exlaqi

toghrisida soralghanda: "exlaqi qur'an idi" dep jawab bergen. (ebu dawud, ibni henbel) buningdin melumki, resulullah sellellahu eleyhi wesellem emeliy hayatida qur'an kerim teshebbus qilghan barliq edep - exlaqni özide mukemmel mujessemleshtürgen. Buningdin shu heqiqet otturigha chiqiduki, islam dinining exlaq prinsipliri yüksek pezilet, simwol xaraktérlik bolushigha qarimay, insan hayatida dawamliq özleshtürüshke munasip ikenlikide shek yoq.

Yighip éytqanda, islam dinida exlaq shexsning sulukining hemme teripini teshkil qilidu, "allahtin qorqush, teqwaliq qilish" asasidin kélip chiqidu. Shuni bilish kérekki, allah adil padishahtur, héchkimge tériqning danisiche zulum qilmaydu, shu asasta exlaqiy hayatning uli ilahiy chare - tedbir bolup, yaman ish qilghanlar muwapiq jazagha tartilidu. Yaxshi ish qilghanlar bolsa, nechche hessilep artuq mukapatqa érishidu.

359- sual: exlaqiy burchimiz qaysilar?

1. dinimizgha qaritilghan burchimiz.
2. özimizge qaritilghan burchimiz.
3. ailimizge qaritilghan burchimiz.
4. weten we xelqimizge qaritilghan burchimiz.
5. insaniyetke qaritilghan bu rchimiz.
6. tebietke qaritilghan burchimiz.

360- sual: dinimizgha qaritilghan exlaqiy burchimiz nimilerni öz ichige alidu?

1) her qandaq bir musulmanning diniy prinsiplargha qaritilghan burchini ixchamlighanda mundaq: din mesililirini toghra rewishte öginish, dinning pütün buyrughanliri we tosqanlirigha riaye qilip emel qilish arqiliq ülgilik bir musulman bolush.

2) allahqa qaritilghan burchimiz qisqiche mundaq: allah söygüsini, uning jazasigha uchrap qélish xewpini qelbimizge yerleshtürüshimiz, uning raziliqigha érishtüridighan ishlarni qilishqa aldirap, tosqanliridin yiraq turushimiz, uning bizge ata qilghan sansiz németliri üchün shükür éytip, allahning yaxshi bir bendisi bolushqa tirishishimizdin ibarettur.

3) peyghembirimizge qaritilghan burchimiz qisqiche mundaq: peyghebirimizning muhebbitini qelbimizge ornitish, uni özimizge pütün

ishlirimizda rheber qilish, dinimizni uning chüshen'ginidek we u yashighandek yashitishqa tirishish, uning exlaqini özimizge ülge qilish, uninggha durut we dualarni yollash we uning eng yaxshi ummiti bolushqa tirishishtin ibarettur.

4) qur'an kerimge qaritilghan burchimiz qisqiche mundaq: qur'an kerimning allahning sözi ikenlikini ésimizdin chiqarmasliq bilen birge uninggha edeb bilen muamile qilish, uni hemishe tilawet qilish, uning menisini öginip, körsetmilirini hayatimizda emeliyleshtürüshtin ibarettur.

361- sual: özimizge qaritilghan exlaqiy burchimiz nimilerni öz ichige alidu?

Özimizge qaritilghan burchimiz, bedinimizge qaritilghan burchimiz we rohimizgha qaritilghan burchimiz, dep ikkige bölünidu.

Bedinimizge qaritilghan burchimiz qisqiche mundaq: bedinimizning bizge allahtin bir amanet ikenlikini bilish bilen birge uni pakiz tutushimiz, pak we halal nersiler bilen ozuqlandurishimiz, ibadetlirimizni toluq orunlishimiz, bedinimizning saqliqini saqlashqa ehmiyet bérishimiz, bedinimizni paydiliq ishlargha ishlitish we qiyamet künide her bir organning bizning bu dunyada qilghan yaxshi- yaman barliq ishlirimizgha guwah bolidighanliqini estin chiqarmasliqimizdin ibarettur.

Rohimizgha qaritilghan burchimiz qisqiche mundaq: rohimizni islamiy étiqad, yaxshi exlaq we güzel hés - tuyghular bilen bézesh bilen birge xata étiqad, yaman exlaq we yaman hés - tuyghularning rohimizda orun élishidin saqlishimizdin ibarettur.

362- sual: ailimizge qaritilghan exlaqiy burchimiz qandaq bolidu?

Aile ezalirimizgha qaritilghan burchimiz qisqiche mundaq: aile jem'iyetning asasi, insanlarning tunji mektibidur. Shunga ailining muqimliqi we aile ezalirining bext - saaditi üchün gheyret körsitish teleb qilinidu. Ailidiki ata - anigha we bashqa chonglargha hörmet qilish we edeplik muamile qilishimiz, ularni renjitip qoyushqa seweb bolidighan her qandaq ish - heriketlerdin yiraq turushimiz we allahning raziliqi atining raziliqida, jennet anilarning tapini astida ikenlikini onutmasliqimiz lazim. Er ayal we ailining bashqa ezaliri arisida söygü bilen hörmetni her nersidin üstün

tutushimiz, ailining éhtiyajlirini halal kesip we toghra yollar bilen temin étishimiz, balilargha pütün ishlarda yaxshi ülge bolup, ularni islamiy güzel exlaq dairisi ichide yaxshi terbiye qilishimiz, balilar otturisida ayrimchiliq qilmastin, hemmige oxshash, yaxshi muamile qilishimiz lazim.

363- sual: weten we xelqimizge qaritilghan burchimizqandaq bolidu?

Her qandaq xelqning wetini uning eng qimmetlik nersisi bolup, pul - mélini, jénini we qimmetlik her nersisini pida qilishqa erziydu. Bir musulmanning wetini we xelqige qaritilghan eng addi burchi wetini bilen xelqini düshmenlirining suyqestliridin jan tikip qoghdishi, wetinige we xelqige xiyanet qilmasliqi we bu ikkisini xuddi özining ailisidikilirini qoghdighandek qoghdishidin ibarettur.

364- sual: insaniyetke qaritilghan bu rchimiz qandaq bolidu?

Pütün insaniyetke qaritilghan burchimiz qisqiche mundaq: dunyadiki barliq insanlar adem eleyhissalam bilen hewwa animizning perzentliridur. Insanlar insanliq tereptin öz'ar qérindashlardur. Shunga héchbir insanni we héchbir milletni töwen körmeslik we kemsitmeslik lazim. Chünki insanlar otturisidiki til, reng, irq perqliri allahning ajayib qudritini körsitidighan alametlerdin sanilidu. Biz özimizning diniy étiqadimiz we medeniyitimizni qedirlesh bilen birge bashqilar bilenmu chiqiship yaxshi ötüshke tirishishimiz lazim. Musulman adem pütün insanlargha ularning til, reng, irq, din we wetenlirining perqliq bolghanliqidin qet'iynezer yaxshi muamile qilidu, chetke qaqmaydu, kemsitmeydu, ulargha yardem qilidu we yaxshiliq tileydu. Emma musulmanlarning dinigha ziyankeshlik qilghan yaki ularning diyarlirigha xiris qilmaqchi bolghanlargha jénidin qarshi turidu.

365- sual: tebietke qaritilghan burchimiz qandaq bolidu?

allah yaratqan janliq - jansiz her qandaq nersining biz insanlar üchün biwasite yaki wasitiliq halda alahide wezipisi we paydisi bar. Biz mewjudatlarning her birining bizge qanchilik paydiliq ikenlikini her waqit bilelmeslikimiz mumkin. Emma allah héchbir nersini békargha yaratqan emes. Shunga mewjudatlardiki güzelliklerni we yaritilishidiki hikmetlerni

bilishke we paydilinishqa tirishishimiz, allah yaratqan mewjudatlarning paydisini körginimizde allahqa shükür ada qilishimiz we allah tebiette békitken tengpungluqni buzmasliqimiz lazim. Tebiet allah taalaning sen'itidur. allah taala tebietni insaniyetning menpeeti üchün yaritip bergen. Her qandaq bir musulmanning tebietke qaritilghan burchi tebiettin yolluq halda paydilinish, uni bulghinishtin, kirlinish we buzulushtin asrash, uni söyüsh we qoghdashtin ibarettur.

366- sual: güzel exlaqliq musulmanning süpiti

1. Islam dinining asasiy eqidilirige chin könglidin ishinidu.
2. allah buyrighan ibadetlerni orunlaydu.
3. Ibadetlerni peqet allah raziliqigha érishish üchün qilidu.
4. allah men'i qilghan ishlardin yiraq turidu.
5. Herkimge güzel exlaq dairiside muamile qilidu.
6. Peyghembirimizni söyidu, uni özige ülge qilidu.
7. Qur'an kerimni tilawet qilish bilen köp meshghul bolidu, uning menisini bilishke tirishidu we körsetmisi boyiche emel qilidu.
8. Wujudini pakiz we halal nersiler bilen ozuqlanduridu. Yémek - ichmekliride haram we ziyanliq nersilerdin yiraq turidu.
9. Rohini güzel tuyghular bilen tolduridu. Qelbidin buzuq xiyal we yaman gherezlerge orun bermeydu.
10. Ata - anisigha eng aliy éhtiram bilen yaxshi muamile qilidu, ularni renjitip qoyushtin hezer qilidu.
11. Aile chonglirigha, uruq toghqanlirigha, xoshnilirigha we dostlirigha yaxshi muamile qilidu.
12. Balilirigha we jorisige eng ésil muamile qilidu, ulaning ghémini yeydu, ularning saaditi üchün tirishidu, balilirining yaman adetlerge könüp qélishining aldini alidu.
13. Musulmanlarni öz qérindashliridek söyidu we ular bilen yaxshi ötidu, yétimlarning béshini silaydu, ajizlargha yardem qilidu.
14. Xelqining we wetinining menpeetini özining shexsiy menpeetidin üstün bilidu.
15. Özining étiqadida we meydanida mustehkem turidu. Bashqa din ehlige we ularning étiqadlirigha hörmet qilidu.

16. Pütün insaniyetke we her qandaq bir jan igisige méhri - shepqetlik bolidu.

17. Tebietni asraydu, muhit taziliqigha ehmiyet béridu.

18. Dunya we axiretliki üchün paydiliq bolghan ilimlerni égelleshtin zirikmeydu.

19. Her ishta rast sözlük, semimiy, wapadar, wijdanliq we ghururluq bolidu.

20. Dunya we axiretlik tengpungluqni saqlaydu. Ailisining éhtiyajlirini qamdash yolida héch ölmeydighandek ishleydu, emma axiretliki üchünmu ete ölidighandek ibadet qilidu.

367- sual: güzel exlaqliq musulman qilmaydighan ishlar

1. Islam étiqadigha zit kélidighan pikir - éqimlarni qobul qilmaydu.

2. Islamda buyrulghan emel - ibadetlerni terk etmeydu, gunah - mesiyet ishlimeydu.

3. Jem'iyettiki exlaqsiz kishilerge egeshmeydu, ulargha nesihet qilishnimu onutmaydu.

4. Yalghan sözlimeydu, saxtipezlik qilmaydu, gheywet qilmaydu, töhmet qilmaydu.

5. Haraq ichmeydu, tamaka chekmeydu, ösüm bilen muamile qilmaydu, birawning heqqini yémeydu.

6. Birawgha öchmenlik, düshmenlik, körelmeslik qilmaydu, kishilerni mesxire qilmaydu.

7. Ata - anisini qaxshatmaydu, ailisidikilerge qattiq qol bolmaydu.

8. Horun, tiriktab, béxil, namerd, uyatsiz bolmaydu, tuzkor bolmaydu.

9. Pursetperes, héyliger, aldamchi, otquyruq, chéqimchi bolmaydu.

10. Wetinige, xelqige we qewm qérindashlirigha xiyanet qilmaydu.

368- sual: exlaqni özgertish mumkinmu ?

Exlaqni özgertish tamamen mumkin. Terbiye bilen yaman we nachar exlaqlarni güzel we ésil exlaqlargha özgertkili bolidu. Eger undaq bolmisa terbiyening néme ehmiyiti bolsun? ! Xuddi ademning buwaq waqtidiki naqis we yétersiz bedini ghizalinish arqiliq asta asta takamullashqinigha oxshash uning exla qimu güzel exlaqlarni öginish we

özige yerleshtürüsh yolida tirishish arqiliq takamullishidu.

369- sual: yégane ülge muhemmed eleyhissalam

peyghembirimiz hezriti muhemmed ele yhissalam barliq yaxshi ishlarda, pütün insaniyet üchün eng yaxshi ülge bolghinidek, güzel exlaq, pezilet, aliyjanabliq qatarliqning hemmiside eng yaxshi ülgidur. Shunga allah taala musulmanlarni her ishta muhemmed eleyhissalamni ülge qilishqa buyrup: "silerge - allahni, axiret künini umid qilghan we allahni köp yad etkenlerge resulullah eng yaxshi ülgidur." dégen. Melumki, muhemmed eleyhissalam yer yüzide insan éhtiyajliq bolghan pütün ishlarda, ülge qilip egishishke erziydighan birla shexstur ! Undaqta, biz aldi bilen muhemmed eleyhissalamni tonushqa muhtajmiz. Chünki özini tonumastin, uni ülge qilghili bolmaydu.

Peyghember eleyhissalamning exlaq peziliti toghrisida bayan qilghinimizda, uning hergiz béxilliq qilmaydighan keng qorsaq, séxiy, heq aldida nahayiti batur, qilche zulum qilmaydighan adil, pütün hayatida yalghan éytmaydighan ishenchilik, rastchil ikenliki meshhur. allah taala musulmanlarni peyghember eleyhissalamning güzel exlaq we ésil peziletlirige egishishige emir qilip mundaq dégen: "silerge - allahni, axiret künini ümid qilghan we allahni köp yad etkenlerge - resulullah elwette yaxshi ülgidur." peyghember eleyhissalam eng ésil, eng séxiy, eng batur kishi idi. Bir kéchisi medine ehli chöchüp oyghinishti. Kishler awaz chiqqan terepke méngip, peyghember eleyhissalamni qaytip kéliwatqan halda uchratti. U boynigha qilich ésip ebi telhening yalang étigha minip hemmidin burun birip ishtin xewer tépip bolghan idi.

Peyghember eleyhissalam es'habliri bilen dosttek ötetti, ulardin özini élip qachmaytti, kishilerning mötiwerlirini hörmetleytti, uni qewmige rehber qilatti.kishilerni agahlanduratti, ularni muhapizet qilatti, sahabilirining sürüshtisini qilatti. Sorundiki her bir kishige barawer tégishlik orun béretti. Herqandaq adem kimning kimdin hörmetlik ikenlikini aldirap bilelmeytti.

Birer adem birer hajet bilen kelse, uning yénida oltursa yaki uning yénigha kelse u hergiz baldur kétip qalmaytti. Birer kishi hajitini éytsa hajitidin chiqatti yaki chirayliq sözler bilen könglini yasaytti. Uning exlaqi

peziliti kishiler arisigha keng tarqalghan. U kishilerning atisigha oxshash bolup qalghan bolup ular uning aldida heq - hoquqta barawer idi. U dawamliq xushxuy, chiqishqaq, mulayim bolup qopal, yirik, éghizi set, warqirap - jaqiraydighan, qarghaydighan, qarisigha maxtaydighan kishi emes idi. Uning bilen herqandaq adem körüshüp öz meqsitige yételeytti.

Öz es'habliri bilen chaqchaqlishatti, ular bilen pikirlishetti, ularning balilirini oynitatti, quchiqida olturghuzatti. Er kishi bolsun, tul bolsun, dédek bolsun yaki yoqsul bolsun chaqiriqini qobul qilatti. Késel kishi medinining eng chétide bolsimu yoqlaytti. Özre éytquchining özrisini qobul qilatti. Uning sahabiliri aldida putini min'geshtürüp olturghanliqi hergiz melum emes. Yénigha kirgen kishilerni hörmetleytti, bezide méhmanning astigha kiyimini sélip béretti, özining astidiki yastuqini élip béretti, olturghili unimisa qet'iy turiwalatti. Sahabilirigha texellus qoyatti, ularni hörmetlep ular eng yaxshi köridighan isimliri bilen chaqiratti, adette zörür bolup qalmisila héchkimning sözini üziwetmeytti. Uruq - tughqanlirigha ularning derijisini ayrimastin ghemxorluq qilatti.

U éshekke minetti, keynige adem min'geshtürwalatti, yoqsullarni yoqlaytti, kembegheller bilen olturatti, sahabiliri bilen ariliship olturatti, sorun axirlashqan bolsa axirida olturatti. Mekke pethi qilin'ghanda u musulmanlar qoshuni bilen bille mekkige kirdi, u ulighi üstide allah üchün kemterlik qilip béshini égiwalghan bolup béshi putigha tekkili tas qalghan idi. U köp süküt qilatti, zörür bolmisa gep qilmaytti, chirayliq gep qilmighan ademning gépige qulaq salmaytti. Uning külkisi tebessum qilish idi. Sözliri éniq bolup ziyade yaki kem emes idi. Sahabiliri uni hörmetlep we uninggha egiship uning yénida külüshke toghra kelse tebessum qilatti. Uning sözi keng qorsaqliq, yaxshiliq we ishench sözi bolup sorunda warang - churung yoq idi, izzet - hörmet saqlinatti. U sözligende sorundashliri bashlirida qush bardek jimjit olturatti. U mangsa bérilip mangatti, méngishidin janliq, tétikliki bilinip turatti.

Peyghember eleyhissalam xushbuy nersilerni we xush puraqni yaxshi köretti, hemde köp ishlitetti. Uninggha dunya öz ayighi bilen kelgen, ghelibe nusret uninggha quchaq achqan. U dunyagha bérilishtin özini tartqan. U wapat bolghanda tömür kiyimi ailisining xirajiti üchün alghan

pulgha yehudining yénida görüge qoyuqluq idi.

370- sual: peyghembirimizning exlaqi qandaq idi?

Peyghembirimizning exlaqi qur'an kerim idi. U allahning emrige boysunushta, ibadetlerni orunlashta, allah men'i qilghan ishlardin yiraq turushta, barche yaxshi ishlarni qilishta insanlarning aldinqisi idi. U güzel exlaq jehettimu pütün insaniyetning aldigha ötüp ketkenliktin, insaniyetning iptixarliq ülgisige aylan'ghan idi. Peyghembirimizning güzel exlaqi uning pütün hayatidiki barliq ish izlirida ipadilen'gen bolup, töwendiki mawzularda téximu roshen körgili bolidu:

1. allahqa qarita exlaqi. Muhemmed eleyhissalam allah taalani eng yaxshi tonughan, uni heqiqi menide qedirligen we uninggha bolghan bendichilik burchini wayigha yetküzgen zat idi. U allahni hemmidin bek ulughlaytti, hemishe allahning rhemitidin ümidlinish we ghezibige uchrashtin hezer qilishtin ibaret tengpungluqni saqlaytti. Pütün hayatini we dunyaliqtiki qimmetlik her nersisini allahning yoligha atashta insaniyetke ülge idi. allahtin kelgen xoshalliq üchün uninggha shükür qilatti, uningdin kelgen musibet yaki ghem - qayghu üchün uningdin sewr tileytti. allah ata qilghan qismetke könglidin razi bolatti. Ilgiriki we kéyinki barliq gunahliri meghpiret qilin'ghan turup, kéchiliri allahqa namaz oqup putliri ishship kétetti.

2. Insaniyetke qarita exlaqi. Muhemmed eleyhissalam pütün alemlerge rhmet bolup ewetilgen bolup, iman éytqan we éytmighan pütün insanlargha rehim shepqet, kengchilik, kechürüm, azadilik we hörlükni dunya tarixida tunji bolup teshwiq qilghan hem emeliyiti bilen tetbiq qilghan zattur. U pütün insaniyetni söygenlikidin hemishe ularning hidayet tépip nijatliqqa érishishige tirishatti we ulargha yaxshiliq tileytti. Uning güzel exlaqini düshmenlirimu birdek sözleytti.

3. Musulmanlargha qarita exlaqi. Muhemmed eleyhissalam musulmanlargha eng méhri - shepqetlik, eng köyümchan zat idi. Qur'an kerim uning exlaqini alahide medhiyilep " sen heqiqeten güzel exlaqqa igisen " dégen. Qur'an kerim uning musulmanlargha bolghan güzel exlaqini maxtap yene mundaq deydu: " allahning rehmiti bilen sen ulargha mulayim boldung; eger qopal, baghri qattiq bolghan bolsang, ular

chörengdin tarqap kétetti; ularni epu qil, ular üchün meghpiret tiligin, ishta ular bilen kéngeshkin; (kéngeshkendin kéyin) bir ishqa bel baghlisang, allahqa tewekkül qilghin. allah heqiqeten tewekkül qilghuchilarni dost tutidu." [süre al imran-159].

4. Ailisidikilerge qarita exlaqi. Muhemmed eleyhissalam ailisidikilerge eng yaxshi muamile qilidighan, eng ülgilik bir er, eng shepqetlik bir ata we intayin mes'uliyetchan bir aile bashliqi idi. Imam muslim riwayet qilghan hediste, ayallargha méhribanliq qilishta peyghember eleyhissalamdin artuq birawni körmiduq dégenliki qeyt qilin'ghan. Peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: silerning yaxshiliringlar xotun balilirigha yaxshi muamile qilghanlardur. Men xotun balilirimgha silerge qarighanda eng yaxshi muamile qilimen. Eger hemrahinglar ölüp ketse, uning yaman gépini qilmanglar. (tirmizi: 3895)

peyghember eleyhissalam döletning reisi, din we dunyaliq ishlarning rhebiri, eskerlerning qomandini, mesjidte musulmanlarning imamliqi qatarliq éghir yükler we mes'uliyetler üstige yüklen'gen turup, bu ishlarning hemmini jayida we toluq orundighanning sirtida, ailisi éhtiyajliq bolghan söygü muhebbet, öy ishlirida ayallirigha yardemlishish, ularning xoshalliqi we dertlirini anglashqa waqit ayrish we ularning könglini élishtin ibaret ailisige munasiwetlik burchinimu héch untup qalmaytti. Peyghember eleyhissalam ayallarning islam dinidiki qedir qimmitini nahayiti yaxshi bilgen we ulargha köyün'genliktin, öy ishlirida ayallirigha yardemlishetti, ulargha éghirliq salmaytti, özining kiyimlirini özi yamap, bezide özi yuyup kiyetti, yémek ichmeklirini köp hallarda özi teyyarlaytti. Peyghember eleyhissalamning ayali hezriti aishe reziyellahu enha peyghember eleyhissalamning öyde qilidighan ishliri toghruluq soralghinida " resulullah : öyide bashqa insanlargha oxshash bir insan idi, özining kiyimini yamaytti, mallirini saghatti, özining ishlirini özi qilatti " dep jawab bergen.

5. Balilargha qarita exlaqi. Peyghember eleyhissalam her kishige uning eqli we sewiyisige munasip muamilide bolatti. Balilarni we ularni xoshal qilishni bekmu yaxshi köretti. Balilarning qiynilip qélishigha zadi chidap turalmaytti. Hemishe yétimlerning béshini silaytti. Bezide

balilarning eqlige masliship ular bilen oyun oynaytti. Balilarmu bu ülgilik peyghemberni öz ata - anisidinmu bek söyetti we hemishe uning bilen birge bolushni tileytti. Ebu hureyre reziyellahu enhu mundaq deydu: peyghember sellallahu eleyhi wesellem hesen ibni elini söyüp qoydi. Ularning yénida olturghan eqre ibni habis temimiy: méning on balam bar. Ulardin héchbirini söyüp baqmidim, dégenidi, peyghember sellallahu eleyhi wesellem uninggha qarap qoyup: rehim shepqet qilmighan kishige rehim shepqet qilinmaydu, dédi. (buxari: 5997)

6. Düshmenlirige qarita exlaqi. Peyghember eleyhissalam düshmenlirigimu nahayiti mihri shepqetlik zat bolghanliqtin, ular ichidimu chongqur hörmetke ége idi. Düshmenliri uning chaqirghan dinini inkar qilghan bolsimu, muhemmed eleyhissalamning güzel exlaqini, rastchilliqini we insaniyette bolushqa tégishlik mihri - shepqet, rehimdilliq, adalet we bashqimu barliq ésil süpetlerning uningda mujessemlen'genlikini iqrar qilatti. Peyghember eleyhissalam bilen uning sahabilirigha insan chidap turalmaydighan éghir zulumlarni salghan, ularni eng whshi qiyin - qistaqlargha alghan, hetta ularni öz yurtliridin qoghlap chiqarghan, buni az dep ularning mal - mülüklirini xalighanche talan - taraj qilghan, öylirini köydürüp tashlighan qureysh qebilisi bashchiliqidiki mekkilik erebler mekke azat bolghan küni bir tereptin muhemmed eleyhissalamning ularni qandaq éghir jazalargha tartidighanliqini kütse, yene bir tereptin mihri - shepqiti hemmige omum bolghan bu ulugh zatning shepqitige telmürüp, qattiq qorqunch ichide turushqanda, peyghember eleyhissalamning ularni " ! Tarqilinglar, azat siler " dégenliki, mekkining urush jinayetchiliridin biri bolghan, muhemmed eleyhissalamgha we islam dinigha qattiq öchmenliki bilen tonulghan we barche éghir jinayetlerning hemmini ishligenning sirtida, peyghember eleyhissalamning qizi zeyneb reziyellahu enhani urup qursiqidiki buwiqini chüshürwetken hibar ibni eswed dégen ademni kechüriwetkenliki insaniyet tarixida misli körülmigen bir kechürüm bolghanliqtin, erebler top - top bolup öz ixtiyari bilen islam dinigha kirishke bashlighan we ereb yérim arili qisqa muddet ichide islam diyarigha aylan'ghan.

7. Urush esnasidiki exlaqi. Muhemmed eleyhissalam, mesilini

urushsiz hel qilishqa tirishatti. Peqet urush qilishtin bashqa chare qalmighan yaki düshmenler bésip kelgen waqittila urush qilishni qarar qilatti. Peyghember eleyhissalam her qétim urushqa chiqishtin awwal eskerlirige yol yoruq bérip " silerge tigh tenglimigenlerni, yashan'ghanlarni, ayallarni, balilarni öltürmenglar ! Ziraetlerni nabut qilmanglar, düshmenlerning bedenlirini parchilimanglar, esirlerni xorlimanglar dep jékileytti."

8. Haywanlargha qarita exlaqi. Muhemmed eleyhissalamning shepqiti insanlarghila emes, belki haywanlarghimu shamil édi. Nan, su bermestin baghlap qoyghanliqi tüpeyli ölgen bir müshük seweblik bir mömine ayalning dozixi bolup ketkenlikini, bir buzuq ayalning ussuzluqtin tilini chiqirip telmürüp turghan bir itni ötükini sélip, quduqtin su élip sughurghanliqi üchün jenniti bolup ketkenlikini musulmanlargha sözlep bérish arqiliq barliq jan égilirige rehim - shepqet qilishni ügetken zat muhemmed eleyhissalamdur. Bir haywanning ölümige seweb bolghanliq tüpeyli bir mömine ayalning dozaxqa, yene bir haywanning jénini qutquzup qoyghan bir buzuq ayalning bu yaxshiliqi üchün jennetke layiq bolghanliqidin ibaret bu addighine qisse chongqur menige ége bolup, bizge shepqetning allah taala dergahida qanchilik katta orni bar ikenlikini chüshendürüp bergen. U haywanlarni bughuzlighandimu ulargha rehim shepqet körsitishni buyrighan allah hemme nersige rhmetni pütiwetken. Ebu umamedin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: kimki qushqach chaghliq nerse boghuzlisimu, uninggha rehim qilsa, qiyamet küni alle uninggha rehim qilidu. (elkebir 7915)

9. Muhit we tebietke qarita exlaqiy. Muhemmed eleyhissalam muhit taziliqini we tebiet sapliqini saqlashqa eng zor ehmiyet bergen zat bolup "pakizliq - imanning yérimidur. ", dégen prinsipni élan qilish arqiliq, öy ichini, kiyim- kécheklerni, yémek - ichmeklerni we bedenni pakiz tutushqa buyrighan, namaz oqush, qur'an tilawet qilish, kebini tawab qilishqa oxshighan ibadetlerni taharettin ibaret pakizliq bilen orunlashqa, köpchilik toplishidighan orunlargha yuyunup, xushbuylarni sürtüp bérishqa emr qilghan idi. Mundin bashqa hej we ömre qilghuchilarning mekkining del - derexlirini, ösümlüklirini we ziraetlirini késishtin we yulushtin men'i

qilghanliqi, urush esnasida eskerlerning ziraetlerni nabut qilmasliqini, del derexlerni kesmeslikini we ot qoymasliqini qattiq jékiligenliki peyghember eleyhissalamning tebietni qanchilik söyidighanliqi we uni asrashqa qanchilik ehmiyet béridighanliqini körsitidu.

10. Söhbetdashlirigha qarita exlaqi. Peyghember eleyhissalam özining aliy peziliti we güzel exlaqi bilen söhbetdashlirini özige jelb qiliwalatti. Uning bilen bir qétim söhbetlishish pursitige ige bolghan adem qayta söhbetlishishni arman qilatti. Qisqisi, uning söhbitige toymaytti. Peyghember eleyhissalam biraw bilen söhbetleshkende, uning sözini kesmeytti we bundaq qilishni exlaqsizliq dep biletti. Sözlewatqan kishidin héch waqit yüzini bashqa terepke chörimeytti. Uning sözini diqqet bilen anglaytti. Qarshi terepning edepsizlikige hergizmu achchiqlap qalmaytti. Peyghember eleyhissalam intayin kichik péil we tolimu kemter zat bolup, kishilerning uninggha - bashqa milletler kattilirigha ornidin turghandek - orunliridin turushini yaqturmaytti. Olturghanda adettiki kishilerdek qeyerdin orun tegse shu yerde olturatti. Ajizlarni we kembeghellerni xor körmeytti, ularni yaxshi köretti, ulaning béshini silaytti.

371- sual: islam dinining balilargha bolghan raschilliq terbiyesi

ewladlirimiz özlirining barliq gep - sözliri we ish - heriketliride rastchil bolghan, rastchilliqni özlirige singdürgen halette chong bolsun üchün islam dini balilargha kichikidin bashlapla rastchilliq terbiyisi bérishini tewsiye qilidu.

372- sual: yalghanchiliqning alametliri we yaman aqiwetliri

sheriet belgiligüchi allah, héchkimge heqiqettin özini qachurush yaki uni békitishke sel qarashqa yochuq qaldurmasliq üchün yalghan éytishning xetiri we uning yaman aqiwetlirini bizge toluq bayan qilip bergen.

1.bezi kishiler köngül échish üchün yalghan xewer yetküzse yaki gep toqusa gunah bolmas dep oylap chaxchaq qilip yalghan éytidu, halbuki köngül échishni durus qilghan islam dini köngül échish usullirining heqiqet we sap rastchilliq dairiside bolushni telep qilidu, chünki peqet halal ishlarni qilish, heqiqetke boysunush, haram we naheqchiliktin özini tartish muhim.

Behz ibni hekim dadisi arqiliq bowisidin riwayet qiliduki, u peyghember sellallahu eleyhi wesellemning mundaq dégenlikini anglighan: kishilerni küldürüsh üchün yalghan söz qilghan kishining haligha way, uning haligha way, haligha way!. (tirmizi: 2315)

2.shundaq kishilermu barki, ular etrapdikilerni téximu küldürüsh üchün küchining bariche tirishidu, hetta dostliri yaki düshmenlirining éghizlirida éqip yürgen, özining abruyigha dagh tekküzidighan, düshmenlirining mesxirisige qalidighan yalghan - yawidaq sözlerni qilishtinmu eymenmeydu. Dinimiz bu xil meslekni qattiq chekligen. Chünki heqiqet shuki, yalghan éytish bilen bolghan oyun ghem - qayghu we köngül azarliqi bilen axirlishidu.

3.maxtanchaqliq yalghanchiliqning tunji qedimi, musulman bashqilarni teripligende peqet özi bilidighan yaxshi tereplirinila otturigha qoyishi, artuqchiliqlirini gewdilendürüshte chékidin ashuriwetmesliki lazim, chünki maxtalghuchining layaqiti qanchilik bolushtin qet'inezer teripleshni chékidin ashuriwétishning özi bir xil yalghanchiliq bolup hésablinidighan xata qilmishdur.

4.nurghun kishiler barki, uzun qesidilerni toqup, pasahetlik nutuqlarni oqup quruq medhiyilerni kattiwashlargha yélinidighan desmaye qiliwalghan, ular texminisiyge maxtap özliri bilgenche jöylüydighan bolghachqa uning - buningdin azghina dunyagha érishish üchün köp hallarda zalim hakimlarni adil dep, qorqunchaq dötlerni batur dep maxtap qoyidu. Peyghember eleyhissalam bu xil saxtipez, ghalchilargha taki ular özlirining saxtiliqidin yanmighuche ularni arigha almasliqni, reswaliq we mehrumluq ichide qaldurushni tewsiye qilghan. Ebu bekridin mundaq riwayet qilinidu: bir adem peyghember sellallahu eleyhi wesellemning huzurida yene bir ademni maxtighanidi, peyghember eleyhissalam: isit sanga! Buradiringning boynini chépiwetting dédi we bu sözni üch qétim tekrarlidi. Andin: biringlar bir kimni zadi maxtimaqchi bolsa we heqiqeten u kishide shu xislet tépilsa: men palanini mundaq dep oylaymen, toghrisini alle bilgüchidur. Men palanini mundaq - mundaq dep bilimen we alle taala aqiwitini xeyrlik qilidu dep oylaymen, désun dédi. (buxari2662)

aqil peyghember eleyhissalam qandaq qilghanda yélinish we ziyade

maxtashtin xaliy bolup, maxtalghuchini meghrurluq we özini chong tutushtin saqlap qalghili bolidighanliqini bizge ögetken.

5.sodiger mélini chüshendürüsh, bahasini otturigha qoyush qatarliqlarda yalghan éytishi mumkin, bizdiki tijaret uchigha chiqqan achközlük üstige qurulghan bolup, satquchi qimmet sétiwilishni közlise, sétiwalghuchi erzan éliwélishni közleydu, shexsiyetchilik bazar we mehellilerdiki almashturush heriketlirige hökümranliq qiliwatidu. Islam dini bu xil yawuz muamile we uningdiki quruq gep, jenggi - jédellerni yaman körgen.

Bir qisim mal sétiwalghuchilar sadda, soda tejribisi kemchil bolghachqa mal igisi néme dése shuninggha tézla ishinip kétidu. Imanini saqlap qélish üchün ularning bu saddiliqidin paydilinip hessilep payda élishni yaki malning eyibini yoshurushni közlimeslikimiz lazim.

373- sual: qelibni adawettin yiraq qilishning usuli

insanning qelbi öch - adawettin xaliy bolsa, birersining paydigha érishkenlikini körgende köngli söyünüp allahning rehmet qilghanliqi, pütün bendilerning uninggha mohtaj ikenlikini hés qilsa we peyghember eleyhissalamning, "i allah, manga yaki bendiliringdin birersige bergen német peqet sendindur, séning shériking yoqtur, hemdusana sanga xastur, sanga shükri éytimen." dégen sözni yad etse, allahning bendiliridin birersige eziyet yetkenlikini körgen chéghida qayghurup allahning asan qilip bérishini, gunahlirini meghpiret qilishini tilise bundaq musulman, qelbi pak, gunahsiz, allah we hayatliqtin söyün'gen halda, qelbi qarighularche adawet saqlashtin aram tapqan halette yashiyalaydu, shübhisizki qelbning adawet bilen bulghinishi éghir késellik bolup, bundaq qelbtiki iman xuddi töshük qachidiki su éqip turmighan'gha oxshash tézla éqip tügeydu!

Islam dini qelbke alahide ehmiyet béridu, qara qelb yaxshi emellerni buzidu, güzelliki we sapliqini yoqitidu, nurluq qelb bolsa allah azraq yaxshi ishqimu köp sawab béridu, beriket béridu, herqandaq yaxshi ishqa nésip qilidu.

Shundaq bolghanliqi üchün ilgiriki musulman jamae bir - birige méhri - shepqet qilishatti, bir - birini yaxshi köretti, bir - birini dost tutatti,

öz'ara yardemlishetti, bir - birige siliq muamile qilishatti, shexsiyetchilikke ular arisida orun yoq idi.

374- sual: hesedxorluqning ziyini

islam dini heset qilishni haram qilghan. Peyghemberni heset qilghuchilarning yamanliqidin panah tileshke buyrighan. Chünki hesetxorluq qelbide yan'ghan chogh bolup, heset qilghuchi we bashqa kishilerge azar béridu, bashqilar érishken németning zawalliqini ümid qilidighan adem jem'iyetke nisbeten chong apet bolup, héchqandaq ishning höddisidin chiqalmaydu. Yaxshiliqqa érishküchilerning qaq senem bolup kétishini ümid qilidighan adem qatmuqat zulmet qarangghuluqlar arisida hayatliq heqiqetliridin mehrum qalghan ademdur.

Birinchidin: bundaq adem peqet bu dunya we uning mataliri bilen cheklinip qalghan shuning üchün közidin yash aqturidighan, uninggha érishkenlerge adawet saqlaydighan ademdur, bu ikki dunyaning mahiyitini xata mölcherligenlik. Belki teyyarliq qilishqa, qoldin ketse qayghurushqa tégishlik bolghan axiret hayatini unutqanliq yaki bilmigenliktur.

Ikkinchidin: bundaq adem iradisiz teyyartap, perwerdigarning dunyadiki qanuniyitidin xewersiz ademdur.

375- sual: hesed bilen hewesning perqi

heset qilish bilen hewes qilish otturisida chong perq bar. Hesed qilishni yuqirida sözlep öttuq, hewes qilish déginimiz, bashqilar érishken yaxshiliqqa hewes qilip öziningmu oxshash yaxshiliqqa érishishini ümid qilish dégenliktur.

Intilish déginimiz: özining büyüklükke érishishini ümid qilish bilen birge uninggha tirishchanliq körsitish dégenliktur. Bu salih bendilerge xastur.

Sulayman eleyhissalam mundaq dégen: "perwerdigarim! Manga meghpiret qilghin, manga mendin kéyin (mendin bashqa) héch ademge muyesser bolmaydighan padishahliqni ata qilghin, sen heqiqeten köp ata qilghuchidursen." [süre sad 35]

peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: peqet ikki xil xisletke ige kishigila heset qilishqa (yeni bu xil xisletning özidimu tépilishini arzu qilishqa) bolidu: biri, alle mal ata qilip, uni heq yolda ishlitishke

muyesser qilghan kishi; yene biri, alle ilim ata qilghan, ushbu ilim bilen toghra höküm chiqarghan we shu ilimni bashqilargha ögetken kishi. (buxari: 1409)

hediste déyilgen heset qilish németning yoqilishini emes belki oxshishining bérilishini ümid qilishtin ibaret. Meqset shuki, insan ulughwar ishlarni közlesh, erzimes arzulargha baghlinip qalmasliqi lazim, nurghun ishlar barki insan'gha hesrettin bashqa héchnerse élip kélelmeydu. Bezide allah bashqilargha alahide bolghan iqtidar ata qilghanliqi yaki shu iqtidari bilen payda - menpeet tapqanliqi üchün ulargha heset qilish, adawet saqlashtek gunahqa élip baridu. Bu toghrisida allah mundaq dégen: "i möminler! allah silerdiki bir - biringlardin artuq qilghan nersilerni (heset qilish yüzisidin) arzu qilmanglar, erler qilghan emellerdin hessidar bolidu ayallarmu qilghan emelliridin hessidar bolidu, allahtin uning pezlini tiligenlerge (allah béridu) allah heqiqeten hemme nersini bilgüchidur." [süre nisa 32]

emma jem'iyettiki yaman xahishlarni inkar qilsaq, u adaletni békitish bolup heset qilish qatarigha kirmeydu. Mesilen: birawning az ishlep köp alghanliqi yaki layaqiti bolmighan bir ishqa teyin qilin'ghanliqigha ghezeplensek bu ghezep yolluq ghezep bolup, omumning menpeetini közligenliktur. Uning shexsiy adawet bilen alaqisi yoq.

Islam dini kishilerni xelq we hayatliqqa sap we ésil tuyghular bilen muamile qilish üchün ularning qelbliridiki hesetxorluq we öch - adawetchilikning pes kirlirini herwaqit tazilap ularni herwaqit nazaret qilip turidu. Mesilen herküni, herhepte we heryilda islam exlaqliri bilen ularning qelbliridiki adawetni chiqirip tashlap téximu taza, téximu sezgür haletke keltüridu.

376- sual: islamning sixiyliqni teshebbus qilidighanliqi

islam dini keng qolluq we séxiliqni yolgha qoyidu, pixsiqliq we béxilliqqa qarshi turidu. Shuning üchün musulman ewladlarning séxiy, qoli ochuq bolushini teshebbus qilidu, xeyri - éhsan qilishqa aldirishini, kishilerge yaxshiliq yetküzüshini özining daimliq ishi qilishini, uni qilishni etigen, kechliri terk etmeslikni tewsiye qilidu.

377- sual: islamning kiyim kichek jehettiki mötidillik telipi

islam dini kiyim kiyishte mötédil bolushni tewsiye qilidu, bashqilargha köz - köz qilip özini körsitish, kiyimi bilen tekebburluq qilishni yaman köridu. Teqi - turqining chirayliq bolushini erlikning yaki güzel exlaqning asasi dep hésablimaydu. Chünki nurghun kishiler barki kiyimi bir tiyin'gha yarimaydu, emma qelbini patmanlap altun kümüsh béripmu sétiwalghili bolmaydu.

Yashlarning türlük pasondiki kiyim - kécheklerni kiyip kishilerning nezirini özige tartishi üchün kishiler arisida jismini kiyim - kéchek körgezmisige aylandurup qoyishi tolimu exmiqaniliqtur. Islam dini bundaq tenteklikni chekligen, musulmanlarni uningdin nepretlendürgen. Shübhisizki, zörür éhtiyajliq nersiler bilen kupayilinip éhtiyajidin ashqan nersilerge köz salmasliq exlaqi - pezilette kamaletke yetkenning alametliridindur.

Islam dini ümmetning uyushchanliqini, mewjutluqini saqlap qélish üchün shexs we köpchilikning turmushidin rahetpereslikning yiltizlirini qomurup tashlashni meqset qilidu, islam ümmiti pütün hayatini allahqa béghishlap heqiqetni büyüklükke érishtürüsh we uni qoghdash üchün küch chiqirish, dunyaning erzimes hozur - halawetliri bilen aldanmasliqliri kérek. Türlük hozur - halawetlerge bérilish, haram ishlardin yanmasliq sheriet ehkamlirini ijra qilishtin we tirishchanliq körsitishtin qachqanliq insan sheripini yoqatqanliq bolup hésablinidu. Qandaq bir xelqte bu illet tépilidiken halak bolidu. Ottura halliq büyüklük jewhiridur. Bu yerdiki ottura halliq déginimiz turmushqa ige bolghandin kéyin uni büyük meqsetke yétish üchün ishlitish kérek dégendin ibaret. Eger siz turmushqa ige bolghandin kéyin siz hayatliq quligha aylinip qélip, turmush sizni pes yollargha bashlisa, sizni axirida heqiqiy hayatliqtin mehrum qoysa bu hergizmu mötédillik, otturahalliq bolmaydu.

378- sual: islamning saghlamliqqa bolghan telipi

islam dinining pakliq we saghlamliqqa köngül bölishi pütün musulmanlarning maddiy we exlaqi jehetlerde qudret tépishigha köngül bölishining bir qismidur. Maghdursiz tenler yük kötürelmeydighan, ajiz qollar yaxshiliq teqdim ételmeydighan bolghachqa islam dini étiqadchilirining tomurlirida aqqan qanning sap bolushini, ularning

jushqun, tétik bolushini telep qilidu.

1. Tenning saghlam bolushi tepekkurning durus bolushi, belki insanning hayatliqqa maslishishigha chong tesir körsitidu. Islam dinining ulughwar ghayisi harghin, chüshkün, ajiz xelq ichide ronaq tapalmaydu. Shu wejidin islam dini késellik bilen qattiq küresh qildi, késellik jarasimlirining tarqilishi bilen zeiplik, susluq, shumluq ewj élip xelqning madari kétip qalmasliq üchün köpligen aldini élish tedbirlirini otturigha qoydi. Islam dini izchil taziliq mizanliri, musulman riaye qilishqa tégishlik retlik turmush qaidilirini otturigha qoyup késelliklerdin saqlinishqa sharait yaritip berdi. Mesilen: musulman tang étish bilen teng ornidin turidu, toluq uxlashqa kapaletlik qilidu, shehwetperesliktin özini tartidu, yémek - ichmekni normal istimal qilidu, turmush we kündilik heriktide pak - diyanetlik bolidu, künde besh wax namaz oqush, yilda bir ay roza tutush bilen jushqunluqini yéngilap turidu.

2. Shuni ésingizdin chiqarmangki, gunah - mesiyettin yiraq turush yaman késelliklerdin saqlaydighan mustehkem qorghandur. Késel bolsa dawalap saqaytish kérek, islam dini kishilerge yoluqqan aghriqlarni ünümlük dorilar bilen saqaytishni tewsiye qilidu.

3. Islam dini herxil xurapiy ishlardin shipaliq izdeshni haram qildi. Her'ilimning ehli bolup ularning gépige qulaq sélish zörür bolsimu, emma musulman chami yetmeydighan ishlargha zoruquwatqan jadugerlerni izdimesliki, ularning idiyelirige ishenmesliki kérek.

4. Islam dini yolgha qoyghan késellikning aldini élish tedbirlirining yene biri su, kocha - koylar we sorunlarning bulghinishidin saqlinish üchün chong - kichik teretni adem barmaydighan yiraq jaylargha bérip ada qilish, haywanat chiqirindilirini yaxshi bir terep qilishtin ibaret. Eger musulmanlar bu xil ulugh edeb - exlaqqa riaye qilghan bolsa küch - quwwitige tehdit séliwatqan, öy - makanlirini weyran qiliwatqan, chong müshkilat élip kéliwatqan késellik kölenggüliridin elwette qutulup qalghan bolatti.

Peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: mel'unluqqa élip baridighan üch ishtin saqlininglar, ular bolsa: su aqidighan yerlerge, yolning otturisigha we kishiler sayidaydighan orunlargha chong - kichik teret qilishtur. (ebu dawud: 26)

5. Islam dini yene sehiye aldini élish mizanlirinimu belgilep berdi, yuqumlinish we tarqap kétishning aldini élish üchün yuqumluq késellik tarqalghan sheherlerdiki xelqlerning sheher sirtigha chiqishi, we bashqilarning u sheherge kirishini cheklidi.

379- sual: islamning exlaqi -hayaliq bolushtur

hayaliq bolush insan tebiitining mahiyitini körsitip béridighan toghra mizandur. U bizge shu kishining imanining qimmiti we edeb - exlaqining qanchilik derijide ikenlikini yorutup béridu, siz bir ademning tégishlik bolmighan herikettin özini tartiwatqanliqi yaki tégishlik bolmighan ishni qilip qoyghan waqitta chirayining qizirip ketkenlikini körüp uning qelbining oyghaq, eslining pak, tebiitining taza ikenlikini biliwalalaysiz, oxshashla birersining pes, gunah ishlarni haya qilmastin qilip yürgenlikini, alghan - qoyghinining qandaq ikenlikige perwa qilmaywatqanliqini körgen waqtingizda uning qolidin yaxshi ish kelmeydighan köngli qara, yüzi qélin adem ikenlikini biliwalalaysiz. Islam dini perzentlirini hayaliq bolushqa ündigen. Uni islamni gewdilendürüp béridighan eng büyük exlaq qilip belgiligen. Peyghember sellallahu eleyhi wesellem her bir dinning alahide bir exlaqi bolidu. Islamning exlaqi bolsa hayadur, digen.(malik: 1610)

380- sual: hayaning mezmun telepliri

1.haya hemme ishqa yarishidu, musulman gep qilghan waqtida set gep qilmasliqi, eyb qoymasliqi, bashqilarning sirini échishtin xijil bolushi lazim, kimki sorun tallimay, menisige qarimay set geplerni qiliwerse choqumki edebsizlik qilghan bolidu. Peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: haya imandindur, iman ehli jennette bolidu. Aghzi bézeplik qopalliqtur, qopallar dozaxta bolidu. (tirmizi: 2009)

2. Ammiwi sorunlarda gepni az, layiqida sözleshmu hayaning jümlisidindur. Chünki bezi kishiler sorunda békar turmay égiz - pes sözlep anglighuchilarni zériktürüp qoyidu, islam dini bu xil kishilerni yaman körgen. Peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: haya we kemsözlük imanning ikki tarmiqi, aghzi bézeplik we wat - watliq munapiqliqning ikki tarmiqidur. (tirmizi: 2027)

3. Insanning özining qilghan gunahini bashqilarning bilip qélishidin

xijil bolushi, abruyining yaman sözlerdin pak bolushini ümid qilishi hayaning qataridindur, chünki eyibini kishiler bilmeydighan adem toghrisida gheywet qilish haram, chünki bashqilar herqanche gheywitini qilsimu özining yamanliqini özi ashkarilighandek ashkariyalmasliqi mumkin, shuning üchün peyghember eleyhissalam gunah mesiyetning kirliri bilen bulghan'ghan ademlerning kishilerning köz aldidin yiraq yürüshini buyrighan, bezi sahabiler uning meschitining bir teripide ayali bilen turghanliqini körgen waqtida, ularni toxtitip özining yat ayal bilen emes, belki öz ayali bilen birge turiwatqanliqini uqturup qoyghan.

4. Qilghan ishlirini bashqilargha anglitishni ümid qilidighan adem bilen kishilerning özini yaman guman qilishini chekeleydighan ademning otturisida perq bar, musulmanning özini bashqilargha yaxshi körsitishi hergiz yaman ishni yoshurup yaxshi ishni ashkara qilish bilen ikki yüzlimilik qilghanliqi emes, hergiz undaq emes, belki meqset qebih ishlarni ashkarilimasliq, uni ashkara qilishtin haya qilishtin ibaret, chünki rezil ishlarni ashkara qilishtin xijil bolghan ademde melum yaxshiliq saqlinip qalghan bolidu. Ésil ishlarni ashkara qilishni ümid qilghan ademde melum derijide yamanliq saqlinip qalghan bolidu, halbuki insan xuddi bashqilardin xijil bolghinidek özidinmu xijil bolushi lazim, özining qedri qimmiti yamanliqtin haya qilishqa erzimeydu dep oylimisila, xuddi bashqilar özining birer yaman ish qilghanliqini körüp qélishini xalimighinidek özinimu bundaq yaman ishni qilghan halette körüshni xalimasliqi kérek. Hékmette mundaq déyilidu: "kimki ashkarilinip qalsa xijil bolidighan birer ishni yoshurup qilghan bolsa bundaq adem özini qedirlimigen bolidu. "

5. Haya yaxshiliq élip kelgüchidur, u her ishning yaxshi bolushining asasidur. Eger hayani obrazlashturghili bolghan bolsa choqum yaxshilinish we yaxshilashning obrazi bolghan bolatti.

6. Herkishining tégishlik hörmitini saqlash, qedrini bilish hayaning qataridindur, mesilen herbir yash özini hörmetleydighan kishilerni hörmetlishi, oqughuchi özining oqutquchi - ustazlirini hörmetlishi, ularning aldida ünlük gep qilmasliqi, aldida qedem basmasliqi lazim.

7. Haya qilish qorqunchaqliq emes, chünki xijilchan adem bezide abruyini töküshtin qénini töküshni ewzel köridu, mana bu baturluqning

eng yuqiri pellisidur. Bezide haya bilen birlikte qorqushmu bolidu, emma bu peziletlik ademning ésil exlaqliri, özgiche alahidiliklirining nachar weziyet astida güzelliki we qimmitini yoqitip qoyushidin qorqushidur. Bu xil qorqush jür'etliklik bilen teng orunda maxtashqa tégishlik.

381- sual: allah üchün yaxshi körüsh, allah üchün yaman körüshning menisi

allah üchün yaxshi körüsh, allah üchün dost tutush ishi hemme ademge nésip boliwermeydu, insan deslepte perwerdigarini heqiqiy yosunda tonushi, andin kéyin bu tonush téximu küchiyip allahtin bashqa hemme nersini qurban qilalaydighan derijige yétish, andin kéyin allahning zatini yaxshi körüp, allah üchün ishleshni ewzel bilidighan derijige yétish kérek. Ene shu chaghda allah üchün yaxshi körüsh, allah üchün yaman körüsh muqamigha yételeydu.

allah üchün yaxshi körüsh imanning eng yuqiri derijisi bolghanliqi, uning méwisi peqet ixlasmenlik harariti bilen tawlan'ghan kishilerdila ashkara bolidighanliqi üchün bu xil yaxshi körüshning téshishi aliy mukapatlinishigha tégishlik sap we mukemmellikning alamiti hésablinidu.

382- sual: dositluqning sheritliri

1.dost dostigha chong tesir körsitidu, shuning üchün herbir adem dost bolushmaqchi bolghan kishilerning esli - weslini obdan tekshürüp körüp xatirjem bolghandin kéyin dostlishishi kérek. Peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: kishi dostining tesirige uchraydu, shunga kim bilen dost bolushqa diqqet qilinglar. (tirmizi: 2378)

2. Dostlashqan kishiler mejburiyetni ada qilishi heq - hoquqini saqlashqa yardem bérip yamanliq we haram yollardin chekleydighan ademler bolsa ularning qollirini ching tutup dostliqini saqlash kérek. Shübhisizki, ulugh dost dostini dunyada muweppeqiyetke, axirette nijatliqqa bashlaydu. Aldan'ghan eqilsiz dost dostigha peqet shumluq élip kélidu. Nurghun kishiler ene shundaq yaman dost tüpeyli axiri éghir pushayman tartqan we halak bolghan, allah mundaq deydu: "shu küni zalim (yeni kapir) ikki qolini chishlep: ‹isit! Peyghember bilen (nijatliq) yolini tutsamchu, isit! Palanini dost tutmighan bolsamchu? Qur'an manga yetkendin kéyin, u (yeni palani) méni qur'andin, shek - shübhisizki azdurdi›

deydu, sheytan insanni ‹azdurup bolup› tashliwitidu." [süre purqan 27-29]

xaraktér, xaraktérni qobul qilidu, insan hemrahi mangghan yolgha tézla mangidu, xuddi yuqumluq késel ten'ge yuqqan'gha oxshash exlaq xaraktérige yuqidu, sorundikilerning kötürenggü rohi sorunni bashqurghuchining kötürenggü rohidin kélidu.

3. Dostluq küchlük eqide we yaxshi emeller asasida barliqqa kelgen bolushi kérek, töwendiki hékmette éytilghan kishilerla munasiwetni yaxshi dawamlashturalaydu, dunya we axiretke bolghan mayilliqni tengshiyeleydu: kishilerge muamile qilghanda zulum qilmighan, gep qilghanda yalghan éytmighan, wede qilghanda xilapliq qilmighan adem adimigerchiliki kamaletke yetken, adilliqi ayan bolghan, qérindash bolushqa tégishlik bolghan kishiler qataridindur.

4. allah raziliqi üchün ornitilghan dostluq peqet allahqa itaet qilish bilen dawamlishalaydu. Ikki dostning munapiqliqi we buzuqchiliqtin yiraq turushi bilen paklinalaydu, eger ularning birsining yaki her'ikkisining herkitige gunah ishlar singip kirgen bolsa undaqta qelbler özgirip kétidu, méhri - muhebbet qurup kétidu.

5. Dostlar ara alaqining téximu rawanliqini qolgha keltürüsh üchün herbir adem dostigha özining uni yaxshi köridighanliqi we izzetleydighanliqini éytip qoyushi lazim. Peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: bir kishi bir qérindishini yaxshi körse, özining yaxshi köridighanliqini u qérindishigha bildürsun!. (ebu dawut: 5124)

6. Sheksizki, mijez - xaraktér we oy - pikirning oxshash bolushi dostluq ornitish we alaqini chingitishta intayin muhim rol oynaydu. Hékmette "séning anang tughmighan nurghun qérindashliring bolushi mumkin" déyilginidek bezide adem hayat qaynamlirida shundaq kishi bilen uchriship qaliduki xuddi tonushqili uzun bolghan qedinaslardek uning bilen tézla chiqiship kétidu.

Emma bu xil köngül mayilliqi eqidining hökümranliqi astida élip bérilish kérek. Ene shu hökümranliq bolghandila mömin peqet yaxshilarni dost tutup yamanlarni yaman köridighan bolghanliqi üchün ariliq yiraq bolghan yaki waqit uzun bolghan sewebtin ezeldin körüp baqmighan kishilerni allah raziliqi üchün yaxshi köridu. Meyli yurtta yaki seperde

bolsun ezeldin ariliship baqmighan kishilerni yaman köridu, qelbining bundaq xalis yüzlinishi kishini derijimu derije yuqiri kötüridu.

7.islam dinining dostluqtiki belgilimilirining biri shuki, öz'ara yoqlash herqandaq gherezdin xaliy, allah raziliqi üchün xalis bolushi lazim. Eli reziyellahu enhu mundaq deydu: her qandaq adem bir késelni kechte yoqlap barsa, u adem bilen yetmish ming perishte birge bérip, tang atqiche u adem üchün istighpar éytip turidu we jennette bir öy yasilidu. Eger etigende yoqlap barsa, u adem bilen yetmish ming perishte birge chiqip, kech bolghiche u adem üchün istighpar éytip turidu we u adem üchün jennette bir öy yasilidu. (ebu dawud: 3098, tirmizi)

8. Musulman pütün xelqqe menpeet yetküzüshni yaxshi körsimu lékin u dostlirigha menpeet yetküzüshni bekrek yaxshi köridu ulargha yetken yaxshiliqtin bekrek xushallinidu, choqumki pul - mal bilen dost buraderlirini yad étidu. Peyghember eleyhissalam dostlar ara sowgha bérishishni tewsiye qilip: "hediye qilishinglar, chünki hediye köngül gheshlikini ketküzidu" dégen. Aishe reziyellahu enha mundaq deydu: peyghember sellellahu eleyhi wesellem hediyeni qobul qilatti we özimu uning bedilige muwapiq shekilde hediye béretti. (buxari: 2585)

9. Islam dini kishige xuddi ata - anisi, qérindashliri we yéqin tughqanlirining taamidin yéyishni durus qilghinidek dostining taamidin yéyishnimu durus qildi: "(i insanlar!) siler öz öyliringlarda (yeni erliringlarning, ayalliringlarning öyliride) atiliringlarning öyliride, aniliringlarning öyliride, qérindashliringlarning öyliride, hemshirenglarning öyliride, ya akanglarning qérindashlirining öyliride akanglarning hemshirilirining öyliride ya ananglarning qérindashlirining öyliride, ya ananglarning hemshirilirining öyliride, ya siler achquchni bashquridighanlarning öyliride (yeni öy igisi sirtqa chiqip kétip, öy bilen achquchni silerge tapshurghanlarning öyliride) ya dostliringlarning öyliride (ijazetsiz) birer néme yésenglar gunah yoqtur." [süre nur 61]

10. Dostluqning heq - hoquqliri chong bolghanliqi üchün peyghember eleyhissalam buninggha alahide ehmiyet bergen. Ebu seid reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, u peyghember sellallahu eleyhi wesellemning mundaq dégenlikini anglighan: mumindin bashqisi bilen

dost bolma, tamiqingni teqwadardin bashqisi yémisun!. (tirmizi: 2395)

383- sual: musulmanning, bende aldida özini xar körüshi haramdur

bendining özige oxshash bir bendige töwenchilik qilishi shek - shübhisiz batil - xata. Bundaq waqitta yuqiri orunda turghan mutekebbir naheq chongchiliq qilip gidiyip özige layiq bolmighan süretlerni özide bar dep qaraydu. Xorlan'ghan pes adem bolsa öz qedrini yoqitip chidighusiz jinayetlerni üstige yükliwalidu, islam chongchiliqni cheklidi, xorluqni haram qildi, ulughluq we izzet - hörmetni zörür mejburiyet qildi.

Chünki chongchiliq allahning süpiti, allahqa layiq süpetni allahtin qandaqla bir insanning tartiwilishi toghra emes. Kishilerning omumiy nachar xislet - tekebburluq qilishi zadila heqiqetni inkar qilish, réalliqni körmeslik, shermendichilik, chékidin éshish, exlaq - peziletke haqaret qilish bolidu.

Islam dini musulmanlargha xarliq, xorluq we ajizliqta qélishni cheklep, musulmanning izzet - hörmiti we abruyigha nuqsan yetküzidighan biaram bolush, waysash qatarliq nachar süpetlerni süpürüp tashlidi. Qoldin ketken nersige biaram bolush peslik emes. Lékin ayrilip qélishtin xorlunush barliqqa kelse buninggha islam qarshi. Qedimdin hazirghiche yaridarning ajizlap palechke aylinip bashqilarning özni yüdiwilishini kütüshi emes, belki aghriq azabigha berdashliq bérip saqayghuche tirishchanliq körsütüp yéngiche irade bilen seperge qayta atlinishini heqiqiy erlikining ipadisi hésablinidu.

384- sual: islam körsetken mihrbanliq qilishqa layiq kishiler

islam dini méhribanliq we köngül bölüshke téximu tégishlik bolghan bir bölük alahide kishilerni eskertip ötken bolup ular:

1.yaxshiliq we xeyri - éhsan qilishqa eng layiq we eng muhimi ata - ana, allah taala mundaq deydu: "ulargha kamali méhribanliqtin nahayiti kemter muamilide bolghin we ‹i perwerdigarim! Ular méni kichiklikimde terbiyeliginidek ulargha merhemet qilghin› dégin." [süre isra -24]

2. Ata - anidin kéyin balilar: tompay kishler barki, ularda bundaq

mulayimliq méhiribanliq tuyghusi yoq. Ular nahayiti exlaqsiz, gep - sözliri qopal bolidu.

3. Uruq - tughqanlar, tughqan dégen sözning erebchisi rehme dégen söz - rehmet yeni méhribanliq dégen sözdin türlinip chiqqan tomurdash söz bolup ular mezmun jehettimu birdeklishishi zörür. Herbir musulman öz uruq - tughqanlirining, yéqinlirining heqqini ada qilishi, üzülmes dostluq arqiliq qandashliq munasiwitini kücheytishi lazim.

Musulman kishining uruq - tughqanlirigha öyi we qelbini taqiwilishi ulardin alaqini üzüp, ularning derdige derman bolmay, ulargha yardem bermey ulardin yiraq yashishi toghra emes, bundaq tashliship kétish insanni allahning berikitidin mehrum qilip allahning ghezipige duchar qilidu.

4. Yétimler méhribanliq qilish zörür bolghanlardin bolup ulargha xeyri - éhsan qilish, ulargha yaxshiliq qilish, ularning turmushigha képil bolush, istiqbaligha ehmiyet bérish eng sap ibadet.

5. Késel méyip kishilerge köyünüsh muhim méhribanliq jümlisidin bolup, ular hayatliqqa, ularning paaliyitige, özining qabiliyitini namayen qilishqa tesir körsitidighan nuqsanlar bilen yüzlinidu. allah taala ularning özrisini qobul qilghan bolghachqa ötken ishni bizning ching tutiwilishimiz toghra emes.

6. Méhribanliq qilidighan orundin biri: xizmetchilerge yaxshiliq qilish, ularning xizmitige hemdem bolush, ularning xataliqini kechürüsh, urlargha qalaymiqan hoququq ishletmeslik, ularni mesxire qilmasliq.

Heqiqeten bir bölük er - ayallar bar, ular xizmetchilerning ajizliqidin paydilinip ulargha herxil eziyetlerni yetküzidu, emeliyette islam dini ularni bundaq qopalliqtin agahlandurghan we qorqutqan.

7.haywanlargha köyinishmu telep qilin'ghan méhribanliqtin. Islam dini haywanlargha rehimsizlik qilghan, ularning azablirigha perwa qilmighan kishini qattiq jazalaydu, islam dini insanning shunche hörmetlik turup haywanlargha yamanliq qilghanliqi seweblik dozaxqa kiridighanliqini bayan qildi.

385- sual: musulman kishi igellishi zörür bolghan ilmning dairsi we peziliti

nezer dairisi tar bolsa, imanni kücheytishke, yaxshiliqni jari qildurushqa orun bolmaydu, ulugh allah mundaq deydu: "biz insanlargha bayan qilghan bu temsillerni peqet alimlarla chüshineleydu." [süre enkebut 43]

herbir musulman öginishke atlinidighan, ishikni keng échiwitidighan, érishish üchün meshriqtin meghribke seper qilidighan bilim, hergiz bash - axiri cheklik mueyyen bilim bolmastin belki u keng nezer dairige orun béridighan, ilim - irpan'gha teshna eqil aldidiki barliq tosuqlarni süpürüp tashlaydighan hemde insan bilen mewjudatlarning munasiwitini mustehkemleydighan ilham we idrakqa cheksiz purset béridighan, shundaqla dunyada özige xoja bolup yashash, özige özi hökümranliq qilish, yoshurun bayliqlardin paydilinish pursiti yaritip béridighan barliq bilimni öz ichige alidu. Bularning hemmisi yaxshi öginip puxta igileshke tégishlik bilim. Herbir musulman bu bilimlerdin tégishlik nésiwisini élishi lazim. Peyghember eleyhissalam mundaq dégen: kimki ilim öginish yolida mangidiken, alle u kishige jennetning yolini asan qilip béridu. (tirmizi: 2646)

peyghember eleyhissalam mundaq dégen: kimki birsige ilim ögetse, ögetküchige emel qilghuchining ejrige oxshash ejir bérilidu. Bu, emel qilghuchining ejridin héch nersini kémeytiwetmeydu. (ibni maje 240)

peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: kimki meschitke peqet ilim öginishni yaki birer mesilini biliwélishni meqset qilip baridiken, uninggha hejni toluq ada qilghan kishining ejri bérilidu. (teberani: 7473)

peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: kimki ilim öginishke tiriship, ögenmekchi bolghan ilimge érishelise, alle u kishige ikki hesse ejir yazidu. Ögenmekchi bolghan ilimge érishelmise, bir ejir yazidu. (elkebir)

peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: alle kimge yaxshiliqni irade qilsa, u kishini dinda alim qilidu. (tirmizi: 2645, buxari: 3116)

bu hedisler yaxshiliq we hékmetlik ishlarni shundaqla ziyandin saqlap, paydigha yéqinlashturidighan herqandaq bilimni öginishni

körsitidu. Dunya we hayatliq bilimlirini asman - zémin heqiqetliri toghrisidiki üzülmes tetqiqat netijiliri ehmiyet jehettin noqul dini bilimlerdin qélishmaydu belki bu bilimlerning netijisi sheriet bilimlirini téximu chongqur öginishke yol hazirlaydu.

Hayatliq bilimliri din'gha xizmet qilish we dini heqiqetlerni yorutushta axiret bilimliri bilen oxshash. Waqit jehettin tebiet bilimliri uzaqraq öginishke mohtaj. Dini bilim heqiqiy bérilgen kishige asan bolup uzaq waqit ketmeydu. Eger sheriet bilimlirini etrapliq ögenmekchi bolsa buninggha köp waqit kétidu. Bu dölet yétekchilik qilidighan yaki éhtiyajigha qarap terbiyeleydighan xizmetlerge oxshash ijtimaiy wezipe, eger éhtiyaj küchlük bolmisa yaki ünüm körülmise uning zörüriytimu töwenleydu. Mesilen: hoquq we höküm ishlirini öginish gerche ögen'güchi ebu henipening sewiyisige yetken bolsimu, éhtiyaj küchlük bolmisa buni öginish tibabetni öginishtin shereplik emes.

Bilim igisining bashqilardin üstün turishi uning öz bilimini allahning raziliqi we sawabliqini ümid qilip, kishlerning menp'eti üchün qanchilik xizmet qildurghanliqigha yeni bilimi bilen kishlerge qanchilik paydiliq ish qilghanliqigha baghliq.

Islam dini alimlarning derijisini, ularning tirishchanliqining qedir - qimmitini, netijisining hörmitini eng yuqiri kötürgen. Bashqa tillarni öginish islamning sünnitidin bolup peyghember eleyhissalam bu bilimdin paydilinishta bashlamchi bolghan bolup, u katipi "zeyid ibni sabit" ni süriyan tilini yaxshi öginishke buyrighan. Bashqa ellerning tilini chüshinish islamning zörüriyetliridin hésablinidu.

Bu shuni éniq otturigha qoyiduki, musulmanlar bashqa tillarni öginishi kérek, bolmisa özlirining üstidiki mes'uliyetke xiyanet qilghan kishiler qesten nadan qaldurulghan bolidu, yene kélip bilimning mexsus wetini yoq, melum bir ewladqila qarashliqmu emes.

Öginish we ögitish islamning jéni. Uningsiz islamning asasini saqlap qalghili, kelgüsige kapaletlik qilghili bolmaydu. Islamning neziride adem ikki xil bolidu, biri toghra yol izdep bilim ögen'güchi oqughuchi, yene biri, téximu köp bilim élishni oylaydighan alim.

386- sual: waqittin paydilinishning mohimliqi

qoldin ketken hemme nerse qaytip kélishi mumkin, lékin waqit qaytip kelmeydu, u qoldin ketse qaytip kélishidin ümid kütüshmu mumkin emes, shuning üchün insanning qolidiki eng qimmetlik nerse waqit. Herbir aqil özining künlirini pixsiq adem eng ésil bayliqini kütkendek kütüshi, köp qismi uyaqta tursun eng aznimu qoldin bérip qoymasliqi, herbirini qanchilik kichik bolsun özige layiq orun'gha qoyushqa tirishishi kérek.

Heqiqiy musulman waqitni qattiq qedirleydu, chünki waqit uning hayati, u waqitning qoldin kétishige yol qoysa uni erzimes ishlar bilen bihude ötküziwetse, nadanliq bilen özini öltürwalghan'gha barawer bolidu.

Oninchi bölüm. Islamiy aile we ewlat terbiysi

387- sual: ailining uruq - tughqanlar bilen bolghan munasiwiti

ailining uruq - tughqanlar bilen bolghan munasiwiti - ulargha sile - rehim (maddiy we meniwi jehetlerdin yardem) qilish, ularning hal - ehwallirini sorash, ularni ziyaret qilip, yoqlap turush, ular chaqirsa qedem teshrip qilish, éhtiyajliq halda qalsa maddiy yardem birish, meslihet sorsa yol körsitish qatarliqlarni öz ichige alidu.

388- sual: ailining qol astidiki xizmetkarliri bilen bolghan munasiwiti

bu munasiwet, ulargha siliq, yumshaq muamile qilishni, tekebburluq qilmasliqni, ularning hal - ehwalliridin yaxshi xewer tépishni öz ichige alidu. Bezi aililerdiki bala baqquchi qizlar we ayallarmu shu aililerning xizmetkarliri bolup hésablinidu.

389- sual: ailining xoshnilar bilen bolghan munasiwiti

musulman ailisining xoshniliri bilen bolidighan munasiwiti - xoshnilargha qulidin kélishiche yaxshiliq qilish, maddiy we meniwi jehetlerdin ulargha yardem qilish, ularni hörmetlesh, azar bermeslik, inaq we méhriban bolush qatarliqlarni öz ichige alidu.

390- sual: sile - rehim heqqide

sile rehim - uruq - tughqanlarning öz'ara bir - birige maddiy we meniwi jehetlerdin yardem qilishish arqiliq arisidikii tughqanchiliqni dawamlashturushi démektur. Ata - anigha yaxshiliq qilishmu sile - rehimning türige kiridu. Islam dini musulmanlarni aililer otturisidiki tughqanchiliq munasiwitini inaq shekilde dawam étishke we héchbir zaman uruq - tughqanliqni üzüp qoymasliqqa chaqiridu. allah taala qur'an kerimde peyghember eleyhissalamgha xitab qilish arqiliq, pütün musulmanlargha emr qilip mundaq deydu: "uruq - tughqan'gha, miskin'ge

(yeni ajiz - uruq kembeghelge), ibni sebilge (yeni yurtidin ayrilip, yolda qalghan polsiz musapirge) xeyr - saxawettin heqqini bergin." (isra sürisi 26 - ayet)

enes ibni malik reziyellahu enhu mundaq deydu: men peyghember sellallahu eleyhi wesellemning mundaq dégenlikini anglighanidim: kimki rizqining keng bolushidin yaki ömrining uzun bolushidin xursen bolsa, sile rehim qilsun. (buxari: 2067)

391- sual: uruq – tughqanlargha qilinidighan sile – rehimning nimilerni öz'ichige alidighanliqi

uruq - tughqanlargha sile - rehim qilish maddiy we meniwi her ikki jehetni öz'ichige alidu: maddiy jehettin sile - rehim qilish dégenlik, uruq - tughqanlardin birersi maddiy qiyinchiliqqa duch kelgen bolsa, uninggha pol - mal yardem qilish, qerizdar bolsa, uni üzüshke yardem qilish, késel bolsa, uni dawalitish we ulardin birersi ajiz bolsa, uning ishlirigha küchi bilen yardem qilish qatarliqlarning hemmisini öz ichige alidu.

Emma meniwi jehettin sile - rehim qilish dégenlik, uruq - tughqanlarni ziyaret qilish, késel bolsa yoqlash, chaqirsa ulargha qedem teshrip qilish, ularning musibetlirige teziye bildürüsh, xoshalliqlirini tentene qilish qatarliqlarni öz ichige alidu.

Sile - rehim qilish köpligen kishilerning chushen'ginidek, söz bilen, quruq salam bilen yaki ularni ziyaret qilip qoyush bilenla ada tapmaydu. Belki oruq - tughqanlargha öz nepsining menpeetliridin kéchip qolliridin kélishche yardimini yetküzüsh bilen bolidu.

392- sual: sile rehim qilinidighanlarning tertipiliri

imam newewi sile - rehim qilinidighanlarning tertipiliri heqqide mundaq deydu: "sile - rehimni eng awwal anigha, uningdin kéyin atigha, uningdin kéyin chong dada we chong anilargha, uningdin kéyin qiz - oghul qérindashlargha, uningdin kéyin tagha akilar we tagha achilargha uningdin kéyin qiz - oghul qérindashlarning we taghilarning perzentlirige, uningdin kéyin xoshnilargha, uningdin kéyin qéyin ata we qéyin ana qatarliq qodiliqtiki tughqanlirigha qilish kérek. Xoshnilargha sile - rehim qilishta, ularning sile - rehim qilghuchining öyige yéqin bolush we ozaq bolushidiki

tertip boyiche ish élip bérilidu. Yénidiki xoshnigha sile - rehim qilish ozaqtiki qoshnigha sile - rehim qilishtin zörürdur. Shuning üchün, awwal yéqindikige, andin ozaqtikige qilish kérek. Emma kishining öz ailisige yeni ayaligha we perzentlirige qilidighan chiqimliri ”sile - rehim“ nami bilen emes, belki ”nefeqe“ nami bilen atilidu. Nefeqe - sile - rehimdin awwalqi urunda turidu. Kishi öz ailisining nefeqisini toluq ada qilghandin kéyin, andin sile - rehimni ada qilishi kérek.

393- sual: sile - rehim qilishning peziliti

sile - rehim qilishning peziliti intayin köptur. Tughqanlarning öz'ara bir - birige sile - rehim qilishish arqiliq ularning arisidiki yéqinliq we diniy qérindashliq küchiyidu. Chünki dunyada, yéqin bolsun, yiraq bolsun uruq - tughqini bolmighan adem yoqtur. Pütün musulmanlar özlirining uruq - tughqanlirigha sile - rehim qilidighan bolsa, jem'iyette sile - rehim qilinmighan ajiz, kembeghel qalmaydu.

Peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: miskin'ge sediqe bérish peqet sediqining sawabigha érishtüridu. Tughqanlargha sediqe bérish sediqe we sile rehimning sawabigha érishtüridu. (nesai: 2582)

peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: nesebinglar ichidiki sile rehim qilishqa tégishlik kishilerni biliwélinglar. Shek shübhisizki, sile rehim, tughqanlar arisida méhri muhebbetni kücheytidu. Pul malgha beriket keltüridu. Ömürning uzun bolushigha seweb bolidu. (tirmizi: 1979)

enes ibni malik reziyellahu enhu mundaq deydu: men peyghember sellallahu eleyhi wesellemning mundaq dégenlikini anglighanidim: kimki rizqining keng bolushidin yaki ömrining uzun bolushidin xursen bolsa, sile rehim qilsun. (buxari: 2067)

uruq - tughqanlargha qilghan yaxshiliqning sawabi yat kishilerge qilghan yaxshiliqning sawabidin köptur. Zakatnimu awwal éhtiyajliq uruq - tughqanlargha, andin bashqa musulmanlargha bérish ewzeldur.

Ebu hureyre reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: bir adem kélip: i allening resuli! Méning tughqanlirim bar. Men ulargha sile rehim

qilip turimen. Biraq, ular manga sile rehim qilmaydu. Men ulargha yaxshiliq qilip turimen. Biraq, ular manga yamanliq qilidu. Men ulargha méhribanlarche muamile qilimen. Biraq, ular manga nadanlarche muamile qilidu, dégenidi, peyghember sellallahu eleyhi wesellem: eger sen heqiqeten éytqanliringdek qilghan bolsang, ularning gunahi özige, lékin sen bu ishni dawam qilipla tursang, alle tereptin bir qoghdighuchi sen bilen hemishe bille bolup, séni ulardin qoghdaydu, dédi. (muslim: 2558)

394- sual: omumiy sile – rehim

omumiy sile – rehim , dunyaning herqaysi jayliridiki hermillet musulmanlarni bir - biri bilen baghlap turidighan omumyüzluk bir diniy baghlnish bolup, bu baghlinish allahning musulmanlargha ata qilghan eng katta némitidur. Musulmanlar mushu baghlinishning yüzisidin özlirining tilning, irqining, renggining we wetinining herxil bolushidin qeiynezer, öz'ara bir - biri bilen heqiqiy qérindashlardur.

Bu omumiy sile - rehimni musulmanlar bir - birige méhribanliq körsitish, bir - birini allah yolida yaxshi körüsh, pende - nesihet qilishish, bir - birige payda yetküzüsh; ziyanlardin, xeterlerdin, balalardin bir - birini mudapie qilish; bir - birige yaxshi dua qilish, addisi bir - biri bilen uchrashqanda: essalamu eleykum (silerge amanliq bolsun), dep qizghin salam bérishish arqiliq ada qilishqa buyrulghan.

395- sual: xususiy sile – rehim

xususiy sile - rehim , ailidiki ezalarni bir - biri bilen baghlap turidighan tughqanliq munasiwitidur. Mesilen: ata - anilargha, tagha aka - tagha achilargha, qérindashlargha we perzentlerge qilin'ghan sile - rehim xususy sile - rehimge kéridu. Xususiy sile - rehimnimu omumiy sile - rehimni ada qilghandek ada qilimiz. Buning sirtida, xususiy sile – rehim üchün bir - birige maddiy jehettin yardem qilish, ziyaret qilip yoqlap turush, hal - ehwallirini sorash qatarliq heqler sabittur.

Omumen éytqanda, her'ikki türlük sile - rehim herkishining qolidin kélishche, imkaniyitining yar bérishche bir - birige yaxshiliq qilish, payda yetküzüsh we ularni ziyan - zexmetlerdin qoghdash arqiliq ada qilinidu.

396- sual: sile - rehimni üzüp qoyushning gunahi

sile - rehimni dawam qildurushni üzüp qoyushning gunahi éghirdur. Chünki sile - rehim musulmanlarning ortaq menpeetliri üchün buyrulghan bir ilahiy permandur. Kishilerning bir - birige sile - rehim qilishi arqiliq jem'iyette yaxshiliq we beriket dawam qilidu. Sile - rehimni üzüp qoyghuchilar allah taalaning lenitige uchraydu. allah taala qur'an kerimde bu tughrida mundaq deydu: "allahqa bergen wedini mustehkemligendin kéyin, uni buzghanlar, yer yüzide buzghunchiliq qilghanlar, allah taalaning sile - rehim qilishtin ibaret emrini tutmighanlar, ene shular lenetke duchar bolidu we ularning axiretliki yaman bolidu." (red sürisi 25 - ayet)

bu ayettin shuni bilishimiz mumkiniki, sile - rehim qilishni terk etküchiler allahqa bergen ehdisini buzghan xainlar qatarida jazagha tartilidu. Chünki u, adem ewladining üstige burunla yuklen'gen bir perzdur.

Peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: shek shübhisizki, rehim (tughqandarchiliq) rehmandin shaxlap chiqqan sözdur. Alle uninggha: kim sanga riaye qilsa (yeni sile rehim qilsa), menmu uninggha (rehmitimni) yetküzimen. Kimki séni üziwetse, menmu uningdin (rehmitimni) üziwétimen, dédi. (buxari: 5988)

peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: rehim (tughqanchiliq) ershke ésiqliq halette turup: kim méni yetküzse (yeni sile rehim qilsa), alle rehmitini uninggha yetküzidu. Kim méni üzse, alle uningdin rehmitini üzidu, deydu. (muslim: 2555)

peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: alle taala pahishe ayalni we sile rehimni üzgen kishini dunyadimu, axirettimu jazalaydu. (tirmizi: 2511)

ebu hureyre reziyellahu enhu mundaq deydu: men peyghember sellallahu eleyhi wesellemning mundaq dégenlikini anglighanidim: insanlarning emelliri her peyshenbe ötüp, jüme kirgen kéchisi tekshürülidu. Sile rehimni üzgüchining emeli qobul bolmaydu. (ehmed: 9902) peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: sile rehimni üzgüchi jennetke kirmeydu. (muslim: 2556)

397- sual: xoshnilargha yaxshiliq qilish

xoshnilargha yaxshiliq qilish imanning eng körinerlik netijiliridin béridur. Chünki, xoshnidarliqning heqliri bekmu chongdur. Islam tarixidiki ölgilik zatlar birer kishining we ailisining yaxshi yaki yaman ikenlikini uning xoshnidarchiliqigha qarap bahalaytti. Ular awwal xoshniliridin u kishi heqqide suraytti, xoshniliri uni yaxshi aile dep teriplise, uninggha diyanetlik, yaxshi aile dep baha béretti. Eger xoshniliri uningdin zarlansa, exlaqidin shikayet qilsa, uning bilen quda bolush, xoshna bolush we muamile qilish qatarliq ishlardin wazkéchetti. Bizning millitimizdimu bu adet bar. Shunga ejdadlirimiz ”xoshnisigha qarap öy al“ dégen hékmetni békargha éytmighan.

Peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: jibriil eleyhissalam manga qoshnigha yaxshiliq qilishni tewsiye qiliwergechke, kéyinche qoshnini mirasxor qilip qoyidighan oxshaydu dep oylap qalghanidim. (buxari: 6014)

398- sual: xoshnidarchiliqning heqliri

xoshnidarchiliqning heqliri hertürlük bolidu. Musulman kishining üstide, özining kapir xoshnisiigha öteshke tégishlik birla heq bolup, bu bolsimu xoshnidarliq heqqi. Musulman kishining üstde özining musulman xoshnisigha öteshke tégishlik ikki heq bolup: uning biri, xoshnidarliq heqqi; yene biri, musulmanliq heqqidur. Musulman kishining üstide, özining musulman, uruq - tughqan xoshnisiigha öteshke tégishlik üch heq bolup: bularning biri, xoshnidarliq heqqi; ikkinchisi, musulmanliq heqqi; üchinjisi, uruq - tughqanliq heqqidur. Musulman kishining üstide, özining musulman, uruq - tughqan, yéqin (yeni öyi uning öyige eng yéqin bolghan) xoshnisiigha öteshke tégishlik töt heq bolup: bularning biri, musulmanliq heqqi; ikkinchisi, tughqanliq heqqi; üchinjisi, xoshnidarliq heqqi; tötinchisi yéqin xoshniliq heqqidur. Yéqin xoshna yiraq xoshnisidin elwette ewzeldur. Derhal yardimingizge ülgüridighan, bashqilarghimu yaxshi teripingizni qilip béridighan we sizni yalghuz qilmaydighan kishi elwette sizning yéqin xoshningizdur. Shunga xoshnidarliqning sirtida, yéqin xoshna bolghanliqining heqqi alahide ayrim birheq bolup békitilgen. Ejdadlirimizmu ”yiraqtiki tughqiningdin yéqindiki xoshnang yaxshi“ dep békar éytmighan.

399- sual: xoshnilargha yaxshiliq qilishning tertibi

xoshnilargha yaxshiliq qilishni öyge musape jehettin eng yéqin bolghinidin bashlash kérek. Öyge eng yéqin bolghan xoshnining heqqi, yiraq bolghan xoshniningkidin ehmiyetliktur. Shunga u awwal ada qilinidu.

Peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: béqinidiki qoshnisining ach ikenlikini bilip turup, qorsiqi toq yatqan kishi manga iman keltürgen bolmaydu. (elkebir 751 bezzar)

ebu hureyre reziyellahu enhu mundaq deydu: bir adem, i resulullah! Kishilerning éytishiche, palani ayal köp namaz oquydiken, rozinimu köp tutidiken we köp sediqe béridiken. Biraq, u qoshnilirigha til ahanet qilidiken? Dégenidi, peyghember sellallahu eleyhi wesellem: u dozaxqa kiridu, dédi. U yene: i resulullah ! Kishilerning éytishiche, palani ayal az roza tutidiken, sediqinimu az béridiken, namaznimu az oquydiken. U qurut chaghliq az nersilerni sediqe qilidiken. Biraq, qoshnilirigha til ahanet qilmaydiken? Dégenidi, peyghember sellallahu eleyhi wesellem: u jennetke kiridu, dédi.(ehmed: 9383)

400- sual: kishilerning öylirige kirishtiki edep exlaqlar

kishilerning öylirige kirishte ishkni qéqip, ruxset sorap kirish islam sher'itining körsetmiliridindur. Bir qétim ishikni chékishte achmisa, üch qétim chékish kérek. Chünki, birinchi qétimliq chékishte anglimay qalghan bolsa, ikkinchi qétimliq chékishte anglaydu. Ishikni échishni xalighan kishi üchinchi qétimliq chékishte achidu. Üchinji qétimliq chékishtimu achmisa, yaki öy sahibi öyide yoq, yaki échishni xalimighan bolushi éhtimial. Shunga üch qétim chékishte ishikni achmisa qaytip kétish lazim. allah qur'anda: "y möminler! Bashqilarning öylirige kirmekchi bolsanglar, ishikni qéqip (öy igisidin) ruxset sorap we ulargha salam birip andin kiringlar." deydu. (nur sürisi 27 - ayet)

401- sual: ayallarning sirtqa chiqishidiki edepler

islam sheriiti ayallarning sirtqa chiqqanda, bashlirini, kökreklirini, boyunlirini yépip, ozün, ésil kiyimlerni kiyip chiqishlirini tewsiye qilidu. Bu, ayallarning ippet, nomuslirini qoghdash we hörmitini kötirish yolidiki eng ésil medeniyettur. allah bu heqte mundaq deydu: " (ayallarsirtqa chiqqanlirida) lichekliri bilen kökreklirini yapsun." (nursürisi 31 - ayet)

allah yene, ayallarning sirtqa chiqqanlirida bolsun, yaki öy ichide bolsun, namehrem erlerge tiklip qarimasliqini we zinnetlirini ulargha ashkara qilmasliqini tewsiye qilip mundaq deydu: "mömine ayallargha éytqinki, ular namehrem erlerge tiklip qarimisun. Ewret ezalirini yapsun. Körünüp turidighan qisimdin bashqa zinnetlirini ashkara qilmisun." (nur sürisi 31 - ayet)

allahning bu emri ayallarni hertürlük pitne - pasatlardin muhapizet qilish, sheytaniy heweslerge yol bermeslik we bundaq sheytani heweslerning kélip chiqishining aldini élish üchün bolup, netijide islamiy ailini yaman aqiwet we pitnelerdin qoghdashni meqset qilidu. allah erlerni yat ayallargha arilishshtin tosup mundaq deydu: "siler peyghemberning ayalliridin bir nerse sorap almaqchi bolsanglar, perde arqisidin sorap élinglar. Mundaq qilish silerning dilliringlarnimu, ularning dillirinimu eng pak tutidu." (ehzab sürisi 53 - ayet)

peyghember eleyhissalam ayallargha telim bérishte, ulargha ayrim bir kün, erlerge ayrim bir kün belgüleytti. Ularni arilishishtin men'i qilatti.

402- sual: yimek -échmekning hökümi

ozuqluq üchün yiyish, ussuzluqni qandurush üchün ichish, eger zöröriyet tipilghanda haram nerse yaki özi ölüp qalghan haywan göshi bolsimu weyaki bashqilarning mili bolsimu uni kiyin tölep bergen teqdirde yiyish periz bolup , hedisning hökümi boyiche undaq qilghuchigha sawap birlidu. Hedisning hökümi boyiche yigen we ichken'ge sawap birilidu. Eger yimey ichmey ölüp qalsa , gunahkar bolidu. Chünki u özini- özi halaketke tashlighanliq bolidu. Insanning öz jinini saqlighudek miqdarda yiyishi perizdur. Namaz oqush, roza tutush qatarliq ibadetlerni beja keltüreligidek quwetke irishtüridighan miqdarda yiyish kishini ejirge irishtüridu. Küch quwetni tiximu ashurush üchün toyghiche yiyish mubahtur. Toyup bolghandin kiyin yene üstige yiyish haramdur. Neple ibadetlerni jayida ada qiliish , ilim öginish we ögitish üchün toyghuche yiyish sünnettur.

403- sual: tamaq yéyishning sünnetliri

1. bashlighanda bismillah déyish, axirida elhemdulillah déyish. Elhemdu sözini dégende yuqiri awazda démeydu. Peqet hemrahliri tamaq yep bolghanda yuqiri awazda désimu bolidu. Eger deslepte

bismilah déyishni untup qalghan bolsa,'isige yetkende "bismilahi ewwelehu we axirehu" désun.

2. tamaq yéyishtin burun we yep bolghandin kéyin qolini yuyush lazim. Tamaq yéyishtin ilgiri qolgha su bergende yashlarning qoligha deslep su bérish lazim. Chünki yashlar köprek, yashan'ghanlar bolsa sel azraq yeydu. Tamaqni yep bolghandin kéyin deslepte yashan'ghanlarning qoligha su bérish lazim. Chünki bir hediste mundaq déyilidu "kichiklirimizge rehim, chonglirimizgha hörmet qilmighanlar bizdin emes" shundaq qilghanliq chonglarni hörmet qilghanliq bolidu.

Peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: biringlar tamaq yémekchi bolsa, ”bismillah “ dep bashlisun! Nawada béshida ”bismillah“ déyishni untughan bolsa, ésige kelgende bsismillahi ewwelehu we axirehu (yeni béshidimu we axiridimu bismillah) dewetsun! (ebu dawud: 3767)

3. nanning üstige tuz körisi yaki qacha qochidek nersilerni qoyush, qolni yaki pichaqni nan bilen sürtüsh mekrohtur. Shireni nan bilen értishqa bolmaydu .

4. tekebburluq yüzidin bolmisila, yölinip olturup tamaq yéyishning héch yamini yoq . Héch yamini yoq dégen söz undaq qilmasliqning ewzel ikenlikini ipadilep béridu.

Shueyb ibni abdullah ibni emr dadisining mundaq dégenlikini riwayet qilidu: héchkim peyghember sellellahu eleyhi wesellemning yölenchükke yölinip olturup tamaq yéginini yaki kishilerning aldigha chiqip mangghanliqini körüp baqmidi. (ebu dawud: 3770)

5. bash ochuq olturup tamaq yéyishmu tallan'ghan qarashqa asasen mekrohtur.

6. nanning ötturisini yep, chörisini qoyup qoyush yaki ésil pishqan yérinila yéyish we bashqa yerlirini qoyup qoyush israpchiliqtur. Lékin u qoyup qoyghan qismini yeydighan bashqa biri bolsa, uning héch yamini yoq. Shundaqla aq nanlar ichidin birer aq nanni tallap yése yaki chishi bolmighanliqtin yumshaq nanni tallap yése, buningmu héch yamini yoq.

7. nanni yerge tashliwétish mekrohtur. Kishi öyidiki chaghda nan

teyyar bolup qalsa, tétitqugha saqlap olturmastin nanni yégech olturush nan'gha hörmet qilghanliqtur. Emma méhmandarchiliqta bolsa, tamaqqa teklip qilinishini kütüp olturidu .

8. qolidin chüshüp ketken birer toghram nanni tashliwétishke bolmaydu. Chünki u israpchiliqtur shunga uni aldi bilen yéwétidu.

Peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: biringlarning qolidin birer loqma tamaq chüshüp ketse, uni sheytan'gha tashlap qoymay élip, taziliwétip yésun! Tamaqtin kéyin qolini yalimay turup qolyaghliqigha sürtmisun ! Chünki u, beriketning qaysida (yeni yep bolghinida yaki qolida qalghinida) ikenlikini bilmeydu. (muslim: 2033)

9. tamaqni yégili bashlighan waqitta qachining otturisidin yémeslik sünnettur. Chünki beriket qachining otturisigha chüshidu. Bir xil tamiqi bar qachidin tamaq yégende qachining bir terepidin yéyish sünnettur. Eksiche, türlük méwe qoyulghan qachidin méwe yégende xalighan türni élip yése bolidu.

Peyghember sellellahu eleyhi wesellem: tamaqning berikiti otturida bolidu, shunga tamaqning otturidin yémey etrapidin yenglar! Dégen. (tirmizi: 1805)

10. tamaqni öz aldi teripidin élip yéyish sünnettur. Tamaqni hemrahining aldidin élip yégende, bolupmu shorpa we shuningdek tamaqlarni yégende uni biaram qilip qoyidu. Eger yeydighan nerse xorma bolsa, xalighan yerdin yéyish mubahtur.

Salim dadisidin peyghember sellellahu eleyhi wesellemning mundaq dégenlikini riwayet qilidu: sol qolunglar bilen tamaqmu yémenglar, sumu ichmenglar ! Chünki sheytan sol qoli bilen yeydu we sol qoli bilen ichidu. Nafining riwayitide: sol qoli bilen bir nerse bermisun we almisun dégenliki qoshup zikri qilin'ghan. (muslim: 2020)

11. tamaq yégende sol putini yatquzup, ong putini tiklep olturidu.

Enes ibni malik reziyellahu enhu mundaq deydu: men peyghember sellellahu eleyhi wesellemning yükünüp olturup xorma yewatqanliqini körgen. (muslim: 2044)

12. tamaqni bek qizziq yémeslik we purimasliq lazim.

13. tamaq yewatqanda gep söz qilmastin yéyish mekrohtur.

Chünki u ötpereslerge oxshap qalghanliq bolidu. Yaxshi gep qilish lazim. Tamaq yewatqanda ölüm, dozax, késel qatarliqlargha oxshash köngülni biaram qilidighan sözlerni qilishqa bolmaydu.

14. qachida qalghan tamaq qalduqlirini tashliwetmestin yalash lazim. Barmaqlarni qol sürtidighan birer nerse bilen sürtüshtin ilgiri uningdiki tamaq yuqindilirini yalash sünnettur.

Peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: biringlar tamaq yése, qolini yuyushtin ilgiri yaliwetsun yaki yalitiwetsun. (buxari: 5456)

keb reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem tamaqni üch barmiqi bilen yeytti, tamiqini yep bolghandin kéyin barmaqlirini yalaytti. (muslim: 2032)

15. eger éhtiyaj bolghanda nanni pichaq bilen késish mekroh emes.

16. tamaqni özre bolmisila ong qolda yéyish lazim.

17. ushtulghan nan bar turupmu, saq nanni yéyish toghra emes.

18. tamaqni yerge sélin'ghan dastixan'gha qoyush tamaq yéyishning edep exlaqliridin biridur . Eger tamaq halal bolsa, bashlighanda bismilalh déyish, tügetkende elhendulilalh déyish sünnettur.

Peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: eger bir kishi öyige kirgende we tamaq yégende ”bismillah“ dése, sheytan hemrahlirigha: ”silerge bu yerde qonalghu jaymu, kechlik tamaqmu yoq boldi“ deydu. Eger öyige kirgende: ”bismillah“ démise, sheytan hemrahlirigha: “silerge bu yerde qonalghu orun bar boldi“ deydu. Andin tamaq yégendimu: ”bismillah “ démise, sheytan hemrahlirigha: ”silerge bu yerde qonalghu jaymu, kechlik tamaqmu bar boldi“ deydu. (muslim: 2018)

enes reziyellahu enhu mundaq deydu: men peyghember sellellahu eleyhi wesellemning hayatida texside tamaq yep baqqanliqi, kakcha yep baqqanliqi weyaki üstelde tamaq yep baqqanliqini bilmeymen. Qetade (rawi) din: undaqta, tamaqni némide yeytti? Dep soralghanidi. U: dastixanda yeytti, - dep jawab berdi. (buxari: 3586)

19. tamaq yéyishtin ilgiri éghizni chayqash sünnet emes. Lékin junub kishining éghizni chayqashtin ilgiri tamaq yéyishi mekrohtur.

Eksiche heyzdar ayalgha mekroh bolmaydu.

20. tamaq qoyushni yash we ilimde chong kishidin bashlaydu.

404- sual: tamaqta diqqet qilidiغan ishlar

1. tamaqni bash barmaq, körsetküch barmaq we ottura barmaqtin ibaret üch barmaq bilen yéyish lazim.

2. tamaq kélidighan terepke qarap turuwalmasliqi, aghzidiki tamaqni yütüp bolmay turup yene tamaq salmasliqi kérek.

3. daim dégüdek bir qétim tamaq yep bolghandin kéyin arqidin yene bir qétim tamaq yémeslik kérek. Chünki tamaq ayrim ayrim yéyilse, kéyinki tamaq desleptiki tamaqning singip bolushidin ilgiri kiridu. Buning bilen ashqazan buzulidu.

4. yol üstide tamaq yéyishke bolmaydu.

5. öre turup yaki kétiwétip tamaq yéyishkimu bolmaydu. Bezi alimlar undaq qilishni exlaqsizliq, peskeshlik hemde nepsini tutalmasliq dep hésablighan.

6. nan uwaqlirini yollargha qoyup qoyushqa bolmaydu. Peqet chümülilerning yéyishi üchün qoyup qoysa bolidu.

7. qarangghuda tamaq yéyish cheklen'gen ishtur.

8. Tamaqtin qorsiqini toyghuzup andin turushi kérek. Peqet namazning oqulup bolushidin ensirise, qorsiqi toymastin turup ketsimu bolidu.

405- sual: méhmandarchiliqning edep exlaqliri

1. eger bir kishini birla waqitta ikki adem méhmandarchiliqqa chaqirghan bolsa, ularning mertiwiliri teng bolghan teqdirde, özige qaysisining ishiki yéqin bolsa shuning öyige baridu. Undaq bolmisa, dostluq we köyümchanliq jehette qaysisi yéqin bolsa shuning öyige aldin baridu.

2. sahibxan méhmanlarning aldida xizmetchisige achchiqalnmasliqi kérek, undaq qilsa ularni wehime bésiwalidu. Bek kemsözmu boliwalmasliqi lazim.

3. méhmanni dep ailisidikilerge béxilliq qilishqa bolmaydu. Chünki ular izzetlinishke eng heqliq kishilerdur.

4. bir öydin balini qoyup qoyup atini, qérindishini qoyup qoyup

yene bir qérindashni, eger her ikkilisi chong bolghan teqdirde, chaqirishqa bolmaydu. Chünki bu köngül aghriqi tépip béridu.

5. méhmanning edep exlaqining jümlisidin biri shuki, u sorunda yaxshi jayni igelliwalmasliqi, törge chiqiwalmasliqi, belki kemter bolushi lazim .

6. méhman qilghuchining ruxsitini almastin, bashqa birini méhmandarchiliqqa élip bérishqa bolmaydu. Eger chaqirilghuchigha chaqirilmighan bir adem egishiwalsa, uninggha ruxset bermeslik we uni men'i qilish lazim. Eger sahibxanning öyige yétip barsa, egishiwalghan ademge ruxset bérishi yaki men'i qilish üchün uni sahibxan'gha bildürüsh lazim.

7. méhmandarchiliqning edep exlaqliridin yene biri shuki, sahibxan méhman chaqirghanda méhman bolghuchi özi bilen bille élip kélishni xalaydighan kishinimu chaqirishi kérek.

8. méhman'gha chaqirghanda tughqanlirini untup qalmasliq kérek.

9. sahibxanning méhmanlar bilen ular xalimaydighan kishini bille olturghuzushi toghra emes. Xalimighan kishi bilen birge tamaq yéyishkende tamaqni chala yéyishke seweb bolup qalidu.

10. méhman peqet öy igisining raziliqi we ruxsiti bilenla chiqidu. Bu turushta diligha köre ish qilish lazim. Shunga öy igisining yénida uni malalliqqa tashlap qoyghidek derijide uzun turiwalmasliq kérek.

406- sual: mihmandarchiliqning tamaq üstidiki edep- exlaqliri

1. tamaqni téz ekilish méhmanni hörmetligenliktur. Eger méhmanlar hazir bolup, bir yaki ikki adem belgilen'gen waqittin kéchikip qalsa, kélip bolghanlarni méhman qilish ewzeldur. Peqet kéchikip qalghuchi kembeghel yaki tamaqning özi kelmey turup tamaq tartilishtin köngli yérim bolidighan adem bolsa, saqlashning héch yamini yoq.

2. méhman tamaqni yep bolghandin kéyin paranggha chüshüp olturuwalmasliq kérek. Peqet öy igisi olturghuziwalsa héchqisi yoq.

3. méhmanlar tamaq yep bolghandin kéyin qaytishqa ruxset sorisa, ularni tutuwalmasliq kérek.

4. méhmanlarni uzun saqlitiwetmeslik, ular özlirini ongshap olturup bolghichilik tamaqni aldiritip élip kelmeslik, kéyin kelgenler burun kélip bolghanlarni tar yerge qistap qoymasliq, eger öy igisi jay körsetse, qarshiliq qilmastin choqum körsütülgen shu jaygha bérip olturush, eger méhmanlardin biri hörmet bildürüp törge chiqishni teklip qilsa, kemterlik qilip uningdin töwen orunda olturush kérek.

5. közini aldidiki yeydighan tamiqigha tikishi, onggha we solgha qarimasliqi, tamaq yewatqanda kishilerning yüzlirige qarimasliqi, ularning tamaq yéyishige qarap turuwélip, ularni xijil qilmasliqi, belki közini özining aldigha qaritip, özi bilen meshghul bolushi kérek.

6. tamaqni az az élip yéyishi, obdan chaynishi, béshini igiz kötürüwalmasliqi, aghzini heddidin ziyade yoghan achmasliqi, bedenlirini we kiyimlirini tutmasliqi, chüshkürmekchi yaki yötelmekchi bolsa, yüzini yan terepke burushi yaki qoli bilen aghzini tosushi lazim.

7. hemrahini tamaqqa teklip qilip méhribanliq körsitishi, hemrahidin köprek yewélishni meqset qilmasliqi lazim. Tamaq ikkisining arisida ortaq bolushidin qet'iynezer hemrahigha muwapiq bolmighan teqdirde, artuq yewélish haramdur. Belki u hemrahigha ötünüp bérishni yeni bir qachida olturup tamaq yégen hemrahidin azraq yéyishni meqset qilishi kérek.

8. bir qétimda ikki xormini aghzigha teng sélishqa bolmaydu. Peqet hemrahining raziliqigha uyghun bolsa bolidu. Undaq bolmisa, hemmisi bir qétimda ikkidin xorma yéyishi yaki shundaq qilghuchi bashqilardin ruxset élishi kérek. Eger hemrahi tamaqni az yése, uni yéyishke teklip qilip turushi we "yégin" déyishi kérek. "yégin" dégen sözni üch qétimdin artuq tekrarlashqa bolmaydu.

9. tamaqtin turghanda yol bashchimiz muhemmed eleyhissalamning ümmiti ichidin ach qalghanlar heqqide allah taalaning jazagha tartip qélishidin ensirigen halda turushi, tamaqtin kéyin allah taalagha hemdi éytishi kérek.

10. dastixan üstide birer adem üchün hörmet bildürüsh yüzisidin orunidin turulmaydu.

11. aldigha qoyulghan tamaqni we ichimlikni eyiblimeslik, lékin uni

yaqtursa yéyish, yaqturmisa yémeslik lazim.

12. eger birining yénida méhman bolup, uning dastixinidiki tamaqtin bir loqma élip, shu dastixanda özi bilen bille olturghan bashqa birige sunup berse, tamaq sunulghan kishining uni élishi durus bolidu. Bu, kishilerge yaxshi muamile qilghanliq hésablinidu. Eger uni bashqa dastixandiki kishige sunup berse, ikkinchi dastixandiki tamaqning turidin sunup bergen teqdirde durus bolidu. Undaq bolmisa durus bolmaydu.

13. méhman bolghuchi müshükke tamaq berse bolidu, itqa berse, gerche u öy igisining iti bolghan teqdirdimu durus bolmaydu. Tilemchigimu, birer éhtiyaj üchün kelgen kishigimu méhman tamaq bermeydu.

14. méhmanlarning éship qalghan tamaqni élip kétishigimu bolmaydu. Méhmanning öy igisidin su we tuzdin bashqa nersini telep qilishi toghra emes.

15. méhmanning edep exlaqining jümlisidin biri shuki, u öy igilirige qarita mexsus tamaq teklipide bolmasliqi, birer nersining özini keskinlik bilen telep qilmasliqi kérek. Chünki sahibxan'gha uni teyyarlash qiyin bolup qélishi mumkin. Japa bolup qélishtin ensirigende ehwal mushundaq bolidu. Emma mexsus tamaq teklipidin sahibxan xushallinidighan we uni teyyarlash asan bolidighan sharaitta, teklip qilish mekroh emes, belki shundaq qilish telep qilinidu.

16. sahibxanning méhman'gha bek ching turiwalmastin "yégin, alghin" déyishi we öz qoli bilen uninggha tamaq élip bérishi musteheptur. Mana bu chirayliq muamile qilghanliq we méhmanni izzetligenlik bolidu.

17. méhmanning sahibxandin tamaqning halal yaki haramdin kelgenlikini sorash heqqi yoq.

18. eger méhman tamaqni öz öyide yégen miqdarda yése, insap qilghanliq bolidu. Öyide yégen miqdardin jiqraq yése, iltipatqa érishken bolidu. Eger uningdin az yése, ikki yüzlük qilghanliq bolidu.

407- sual: qérindashlarni we dost yarenlerni ziyaret qilishning sher'i qilip belgilen'genliki

qérindashlarni yeni diniy qérindashlarni ziyaret qilish allah taalagha yéqinlashturudighan chong ishtur we eng aliy xislettur. U ziyaretler ichide

eng ewzel ziyaret bolup, peyghember eleyhissalam u ziyaretni hemishe qilip turatti. Qérindashlirini ziyaret qilatti, ularning ehwalini igelleytti we ular bilen bille tamaq yeytti.

Ziyaret qilghuchining özi élip kelgen nersisini ziyaret qilin'ghuchigha teqdim qilishi ziyaretning mukemmel ipadisi bolup, u dostluqni ispatlaydu, méhri muhebbetni kücheytidu.

408- sual: qérindashlarni we dost yarenlerni ziyaret qilishning peziliti

ziyaret qilishning peziliti heqqide nurghun hedisler riwayet qilin'ghan.

Peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: kimki bir késelni yaki qérindishini alle üchün yoqlisa, nida qilghuchilardin biri uninggha: sanga mubarek bolsun, qedimingge mubarek bolsun, jennettin bir orun tuttung, dep nida qilidu. (tirmizi: 2008)

peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: bir kishi bashqa bir kenttiki qérindishini yoqlap kélish üchün mangghanidi, alle taala uning yoligha bir perishtini közetchilikke turghuzup qoydi. U adem perishtining aldigha yétip kelgende, perishte: nege barisen? Dep soridi, u adem: bu kenttiki qérindishimni yoqlap mangdim, dédi. Perishte: uningda élishing barmidi? Dep soridi, u: yaq, men uni alle ezze wejellening raziliqi üchün yaxshi körgen, dégenidi, perishte: undaqta, bilip qoyghinki, men allening sanga ewetken elchisi bolimen. Sen u qérindishingni qandaq yaxshi körgen bolsang, allemu séni shundaq yaxshi köridu, dédi. (muslim: 2567)

peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: herqandaq bir musulman bende allening raziliqini közlep bir qérindishini ziyaret qilghili kelse, asmandin bir jakarchi: ”ejepmu yaxshi ish qilding, jennet sanga mubarek bolsun !“ dep nida qilidu. Allemu ershining astidikilerge: ”bendem méning raziliqimni közlep ziyaret qildi. Uning mukapatini özem bérimen“ deydu. Alle uni jennet bilen mukapatlaydu. (bezzar: 1918)

409- sual: yol üstide emel qilishqa tégishlik edep exlaqlar

1. öydin sirtqa chiqqan er kishining uchrighanla nersige tikilip qarimasliqi yaxshidur. Shunga u éhtiyaj bolmighan ehwal astida ong we sol tereplerke köz yügürtmesliki kérek. Eger mangidighan yol, yasinip chiqqan ayallardin xali yol bolsa, höküm mushundaq bolidu. Undaq bolmisa, erning közini yighishi wajiptur. Peqet qarashqa mohtaj bolsa, mesilen, etrapqa diqqet bilen qarashqa alaqidar wezipe alghan bolsa, üstige yüklen'gen wezipini ada qilish üchün qarashqa mohtaj bolghan nersige qarash durus bolidu.

2. ong we solgha tola qarash, kelgen ketken we qimirlighan hemme nersige nezer sélish, shundaqla hemme sözni anglashqa orunush shallaqliq we tenteklikning alamitidur. Uning eksiche éghir bésiq bolush, yürüsh turushta salmaq bolush yaxshi ésil süpetlikning alamitidur.

3. öydin chiqquchining "bismillah, tewekkeltu elellah, lahewle welaquwwete illa billah , allahning ismi bilen chiqimen, allahqa tewekkul qildim, allahtin bashqa héch küch quwwet igisi yoqtur" dep chiqishi telep qilinidu.

4. eger ammiwi yol bésiq bolghan teqdirde, bir ademning özining igidarchiliqidiki yerdin peyda qilghan yaki birer emeldar öz puli bilen yasatqan yoldin ötüshi durus bolidu. Eger u yer esli mülük bolup, bashqilarning heqqi bolmisa we sher'i jehettinmu yol qilish toghra bolmisa, uningdin ötüsh durus bolmaydu. Chünki wali melum bir ademge chong yoldin musulmanlargha ziyan salmighan halette tarmaq yol yasash üchün jay körsitip bérishi kérek.

5. bir ademning oghri bilen birge méngishi toghra emes. Birge méngip qalghanda töhmetke qalidu.

6. eger bir yolda kétiwétip sugha duch kelgen teqdirde melum bir ademning yéridin ötmektin bashqa amal bolmisa, uningdin ötüshning héch yamini yoq. Chünki u zörüriyet hésablinidu.

7. éhtiyaj bolmighan ehwal astida yol üstide olturush mekrohtur.

Ebu telhedin mundaq riwayet qilinidu: biz öyning aldida olturup paranglishiwatattuq, peyghember sellallahu eleyhi wesellem ishik aldimizdin ötüp kétiwétip: néme üchün kochilarda olturisiler? Kochilarda olturmanglar ! Dédi. Biz: biz gunah ish qilmay, öz'ara parangliship

olturduq, dések, peyghember eleyhissalam: eger bu yerlerde bek olturghunglar kelse, uning heqqini ada qilip olturunglar. Yeni namehremlerge qarimanglar, salamni ilik élip, yaxshi sözlerni qilip olturunglar! Dédi. (muslim: 2161)

410- sual: uxlashning edep exlaqliri

1. taharetlik halda uxlash lazim. Kéchide turup namaz oqushni niyet qilghan kishi üchün taharet uning kéchide qopushigha emeliy tesir körsitidu.

Bera ibni azib reziyellahu enhuma mundaq deydu: peyghember sellallahu eleyhi wesellem manga: uxlash üchün yatmaqchi bolghiningda, namazgha taharet alghandek taharet alghin, andin ong teripingni bésip yatqin we: ”i alle! Ümid qilghan we sendin qorqqan halda özümni sanga tapshurdum, sanga yüzlendim, ishlirimni sanga hawale qildim we sanga tayandim. Sendin bashqa panahgahimmu yoq, qutuldurghuchimmu yoq. Men sen nazil qilghan kitabqa, sen ewetken peyghemberge iman éyttim “ dégin! Shuning bilen, sen shu kéchisi ölüp ketseng, iman bilen kétisen. Bu sözler séning shu kündiki eng axirqi sözüng bolsun dédi. Men (rawi): bu duani bera ibni azib reziyellahu enhumaning aldida qaytilap: sen ewetken elchi (resul)ge. Dep oqughanidim. U: yaq, sen ewetken peyghember(nebiy)ge. Dep oqu! Dédi. (buxari: 6311)

2. ong yénini bésip, qible terepke qarap yétishi yaki ongdisigha yétishi lazim. Özrisiz halette, mesilen, qorsiqining aghrip kétish xewpi bolmighan ehwal astida, düm yatmasliqi kérek.

Ebu hureyre reziyellahu enhu mundaq deydu: peyghember eleyhissalam uxlimaqchi bolghanda ong teripimizni bésip yétishqa we: ”i allahim! I asmanlarning, zéminning we büyük ershning perwerdigari! I bizning we barliq shey'ilerning perwerdigari! Dan we uruqlarni bixlandurghuchi, tewrat, injil we furqanlarni nazil qilghuchi alle! Sanga séghinip barliq nersilerning sherridin panah tileymen. Ularning kokulisi séning qolungdidur. I alle! Sen ewwelsen, sendin ilgiri biri yoq. Sen axirsen, sendin kéyin biri yoq. Sen ashkarisen (yeni mewjutluqung delil - pakitlar bilen eqil igilirige ashkaridur), séningdek ashkara biri yoq. Sen mexpiysen (yeni séni köz bilen körgili bolmaydu, séning zatingning

mahiyitini tonushqa eqiller yételmeydu), séningdek mexpiy biri yoq. Bizni qerzdin xalas qilghin, namratliqtin qutqazghin dep dua qilishqa buyruytti. (muslim: 2713)

3. rahetpereslik bilen körpilerni qat - qat sélip yatmasliq, uxlimaqchi bolghanda chiraqni öchürüp yétish kérek.

4. uxlash aldida allahni sheriet belgiligen zikirler bilen yad étish sünnettur.

Peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: i palani! Uxlash üchün yatqiningda: ”i alle! Ümid qilghan we sendin qorqqan halda özümni sanga tapshurdum, sanga yüzlendim, ishlirimni sanga hawale qildim we sanga tayandim. Sendin bashqa panahgahimmu yoq, qutuldurghuchimmu yoq. Men sen nazil qilghan kitabqa, sen ewetken peyghemberge iman éyttim “ déseng, andin shu kéchisi ölüp ketseng, iman bilen kétisen, ölmey qalsang, ejir alisen. (buxari: 7488)

5. kéchisi oyghinip ketse, peyghember eleyhissalam qilidighan dualarni qilish lazim.

Huzeyfe reziyellahu enhu mundaq deydu: peyghember eleyhissalam yotqan'gha kirgende: i alle! Séning isming bilen yashaymen we séning isming bilen ölimen deytti. Seherde ornidin turghanda: jimi hemdu sana bizni wapat tapquzghandin kéyin tirildürgen alleqa xastur. Axiri shu allening dergahigha qaytimiz deytti. (buxari: 7394)

6. uxlash aldida yene tekbir eytish, tesbih eytish we hemdi iytish sünnettur.

7. uxlashtin burun yene yamanliqtin panah tilesh dualirini oqush sünnettur.

Aishe reziyellahu enhadin mundaq riwayet qilinidu: peyghember eleyhissalam yotqan'gha kirgende, ikki aliqinini échip turup, süre ixlas, süre feleq we süre nasni oqup, aliqinigha hüretti. Andin aliqanliri bilen yüzini we bedinini (alqini yetken yergiche) silaytti. Kéyin aghrip qalghan chéghida, mendin shundaq qilip qoyushni telep qilghan. (buxari: 5748)

8. kéchide namaz oqush üchün niyet qilghan kishining kündüzlük uyquni uxliwélishi musteheptur. Kündüzlük uyquni uxlashning sher'i qilip

belgilen'gen waqti kündüzning yérimidin bashlap, kün qayrilishqa az qalghan waqitqichilik bolidu. Sher'i qilip békitilgen kündüz, tang yorighandin tartip kün olturghiche bolidu. Etigen terepte uxlashqa bolmaydu. Chünki u, bezi alimlarning éytqinidek, kishini döt qilip qoyidu. Sham bilen xupten arisida, shundaqla esirdin kéyinmu uxlashqa bolmaydu. Kündüzning otturisida uxlash mustehep bolup, u, yuqirida bayan qilghinimizdek, kündüzlük uxlash waqtidur.

411-sual: balilarning ata - anilar üstidiki heqliri

balilarning üstide ata - anilarning melüm heq - hoquqliri bolghinidek, ata - anilarning üstidimu balilargha ait melüm heqler bardur. Ata - anilar bu heqlerni toluq ada qilishqa buyrulghandur. Ular allahning aldida üstidiki bu heqlerdin mes'uldur. Yeni meyli ata - ana bolsun, meyli dölet bashliqi bolsun, herqandaq bir mes'uliyet igisi bolghan kishi, xuddi pada baqidighan chopan qol astidiki padiliridin mes'ul bolghandek, özining qol astidikilerning ehwalliridin mes'uldur. Ularning heqlirini zaya qiliwétish bilen jazagha tartilidu we ularning heqlirini ada qilish bilen mukapatqa érishidu. Balilarning ata- ansi üstidiki mohim heqliridin biri ana bolghuchini yaxishi tallashtin ibarettur.

412-sual: salih , yaxshi anining ejri

émam muslim shundaq riwayet qilidu: yezid ibni sekenning qizi esma reziyellahu enhaning peyghember eleyhissalamning huzurigha kirip i allahningpeyghembiri! Men bir guruh musulman ayallargha wekil bolup aldinggha kirdim, bizning bilmekchi bolghinimiz shuki, heqiqeten allah séni erler we ayallargha elchi qilip ewetti, biz sanga iman éyttuq we sanga egeshtuq. Biz ayallarning dinimiz kemtük, tashqirigha köp chiqmay öylerde olturghanliqimiz üchün bilidighanlirimiz az. Erler jüme namazlirigha, jinaza namazlirigha qatnishish, jéhad qilish qatarliq emelliri bilen bolidu. Erlirimiz jéhadqa chiqsa, biz ularning mal- mülkini saqlaymiz, ewladlirini terbiyileymiz. I allahning peyghembiri ! Éytqinchu, biz ulargha sawabta shérik bolamduq? Dep soridi. Buni anglighan peyghember eleyhissalam sahabilargha qarap bu ayalning néme dégenlikini anglidinglarmu? Din toghruluq soal sorashta buningdin yaxshi biri barmu? Dédi. Sahabilar yoq, i allahning peyghembiri ! Déyishti. Peyghember eleyhissalam esmagha

qarap i esma! Sen qaytip bérip u ayallargha éytqin, silerdin biringlarning érige yaxshi xotun bolushi, érining raziliqigha érishishke tirishishi, uning muweppiqiyitige hemdemde bolushi, sen zikir qilghan erlerning emellirining derijisi bilen barawerdur dédi. Balining birinchi heqqi uning anisining yaxshi tallan'ghan bolushi, uning ana bolushtin ilgiri latapetlik, shereplik, diyanetlik, ippetlik, tedbirlik, eqilliq bir ayal bolup yétilgen, uningdin razi bolun'ghan hem uning tedbirlikliki tejribidin ötken, érige pütün ehwallarda boysunidighan ayal bolushi kérek. Ana bolghuchi perzentlirige qarita mulayim, sewrchan, méhriban bolalaydighan, erlirining aldida perzentlirige achchiqlanmaydighan, ulargha qattiq, nalayiq gep - sözlerni qilmaydighan, urmaydighan ayal bolushi kérek. Nawada ana achchiqini basalmay yuqiriqi ishlardin birerini sadir qilsa, er bolghuchi u ayalgha ghezeplinip qélip, uninggha paydisiz aqiwet kélip chiqishi mumkin. Yighip éytqanda, salih yaxshi ayal er kishining dunya we axiretliki üchün heqiqiy xezinidur.

413-sual: ayali we balilirigha nepiqe bérishning sawabi

nepiqe nahayiti yaxshi tesir béridighan emeli terbiyedur. Bolupmu, bay adem bolsa, (ayalini we balisini) sheriet belgilimisi boyiche yeni bek srapmu qiliwetmey, bekmu ching tutuwalmay özining bayliqigha yarisha teminlise, bundaq qilish öz nöwitide balilar üchün bir yaxshi terbiyedur. Yeni ularning musteqil bir ish qilishi, iqtisadni, bir ailini yaxshi bashqurushni öginishi üchün yaxshi örnek bolup qalidu. Insanni nepiqe bérishke righbetlendürüp kelgen hedisler heqiqeten nahayiti köptur.

Ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: bir tillani alle yolida xejliding, bir tillani qul azad qilish üchün serp qilding, bir tillani yoqsullargha sediqe qilip berding, bir tillani ailengge xirajet qilding. Bularning sawabigha kelsek, ailengge xejligen bir tillaning sawabi hemmidin üstündur. (muslim: 995)

sewban reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: insanning öz ailisige xejligen pulining sawabi eng yuqiri bolup, undin qalsa, alle yolida (min'gen étigha) xejligini, undin qalsa, alle yolidiki dostlirigha xejliginidur. (muslim: 994)

414-sual: muweppiqiyetlik terbiyichining süpetliri

bu yerde terbiyiligüchining terbiyeni ilmiy yol bilen élip bérishqa yardimi bolidighan süpetlirining asasliri bardur. Peyghember eleyhissalam insanlarning ichide eng mukemmel terbiyichidur. Lékin, insan yaxshi bir terbiyiligüchi bolup chiqish üchün özining imkaniytining yétishiche her tereptin tirishishi, izdinishi, öz - özini küzitip turushi kérek. Mana mushundaq qilghandila yaxshi exlaqliqlar mertiwisige, maxtilidighan ésil süpetlerge érishidu. Bolupmu, u terbiyediki zörüz bolghan nuqtiliq exlaq tutqusidindur. Netijilik bir terbiyichi bolush üchün her bir terbiyichide töwendikidek süpetler hazirlinishi kérek.

1) mulayim we keng qorsaq bolush.

2) qopalliqtin yéraq bolush, méhriban bolush.

3) méhr - shepqetlik bolush.

4) gunah bolmaydighanla ish bolsa asinini tallash.

Aishe reziyellahu enhaning mundaq dégenliki riwayet qilinidu: peyghember sellallahu eleyhi wesellem ikki ishning birini tallashta gunah bolmaydighanla bolsa, eng asinini tallaytti gunah bolidighan bolsa, uningdin hemmidin bek yiraq turatti. Peyghember sellallahu eleyhi wesellem özi üchün öch élip baqqan emes, peqet allening cheklimisi depsende qilinsila, u ishta alle üchün öch alatti. (buxari: 3560)

5) angliq bolush. Yeni bashqilarni toghra chüshinidighan, kemter, keng qorsaq bolush lazimdur. Hergizmu nezer dairsi tar ademlerdin bolmasliq lazim. Kemter, keng qorsaq bolush dégenliktin hergizmu ajiz, zeip, xorluqqa qélishqa razi bolush dégenlik chiqmaydu. Belki u xil xisletlerni sheriet körsetken, roxset qilish prinsipini ishlitishni meqset qilidu.

6) ghezeptin yiraq bolush. Ghezeplinish ijtimaiy alaqide yaxshi exlaq hésablanmayla qalmastin, telim- terbiye sahasidimu intayin yaman illettur. Insan achchiqigha hay birelise we ghezipini basalisa, bundaq qilish özi we ailisi üchünmu nahayiti zor utuq bolidu. Eksiche bolghand a, özi we ailisi üchün chong bir palakettur.

Ebu hureyre reziyellahu enhu riwayet qiliduki, bir adem peyghember sellallahu eleyhi wesellemge: manga nesihet qilghin! Dégen idi. Peyghember eleyhissalam: ghezeblenmigin! Dédi. U adem sözini

tekrarlawergenidi, peyghember eleyhissalammu qayta - qayta: ghezeblenmigin! Dewerdi. (buxari: 6116)

7) her'ishta normal we mötidil bolush. Herqandaq ishta heddidin ashuruwétish nachar exlaqtur. Biz peyghember eleyhissalamning asasliq diniy mesililerde mötidilliqni yaxshi köridighanliqini körimiz. Undaq bolghan iken, qalghan turmush mesililride, bolupmu, terbiyilesh mesililiride mötidil bolmasliqimiz toghra bolamdu?!

8) wez- nesihetni chirayliq yosunda qilish. Heddidin artuq köp qilin'ghan sözning qimmiti bolmaydu. Chirayliq rewishte qilin'ghan wez - nesihet, allah xalisa, her waqit ünümlük bolidu.

415-sual: perzentler allahning amanetliridur

islam dini nesil yétishtürüshke we nesillerning saghlam ösüp yétilishige tosqunluq qilidighan türlük amillar we apetlerning aldini élishqa alahide ehmiyet berdi. Perzentler'ata - anilargha allah teripidin tapshurulghan hem shereplik hem xeterlik bir amanetlerdur. Ata - anilar qiyamet künide allahning aldida bu amanetlerning jawabkarliqigha tartilidu. Shunga allah taala qur'an kerimde musulmanlarni bu jawabkarliqtin agahlandurup mundaq deydu: " i möminler! Özünglarni we bala - chaqanglarni insan we tashlar y é qilghu bolidighan, rehim qilmaydighan qattiq qol perishtiler muekkel bolghan dozaxtin saqlanglar, u perishtiler allahning buyruqidin chiqmaydu, némige buyrulsa shuni ijra qilidu." (tehrim sürisi 6 - ayet)

ularning özlirini we bala - chaqilirini duzax azabidin saqlishining birdin - bir charisi üstidiki perzent heqlirini toluq ada qilish yolida, balilargha kichikidin bashlapla iman, islamni ögitip, yaxshi - yamanni bildürüp, ilim - meripet ögitip bu amanetni ada qilishidin ibarettur. Ata - anilar yoqiriqilarni allah buyrighan boyiche ada qilghandin kéyin, ularning mes'uliyiti tugeydu. Kéyiniki ishlargha balilar özliri jawabkar bolidu.

Démek, ata - anilar balilarning qandaq yétiship chiqishidin mes'uldur. Ular balilirini islam nuri astida, yaxshi terbiyilep chiqqan bolsa, uning mukapatini awwal mushu dunyada, andin axirette chuqum köridu. Eger balilirini öz hawayi - heweslirige qoyup bérip, allahning körsetmisi boyiche

yétishtürelmigen bolsa, uning jazasini awwal bu dunyada, andin axirette tartidu. Yaman balining apiti ata - anilarni türlük balalargha duchar qilidu, qiyamet künidimu ularni xatirjem qilmaydu. Amanetni zaya qilghan kishi qandaq jawabkarliqqa tartilsa, perzentlirining kélichikini zaya qiliwetken ata - anilarmu, uningdin éghirraq jawabkarliqqa tartilidu. Chünki perzentler allahning ularning qollirigha tapshurghan amanetliridur.

416-sual: ewlad terbiyileshte insan bilen sheytan arisidiki küresh

heqiqetenmu sheytan insan bilen uning ewladi otturisidiki ashkara düshmendur. Shübhisizki, allah taala sheytanning insan balilirini allahning taitidin, allahning sheriitidin yiraqlashturup özige egeshtüridighanliqigha qesem qilghanliqidin xewer berdi. Éniqki, méhriban allah buni bizge ehwalimizni yaxshi közitishimiz, sheytanning bu heqtiki wedisidin agah bolushimiz üchün xewer qildi. Bizning sheytandin yiraq bolushimiz üchün baliliqtin ibaret bir dewrni ata qildi. Nawada ata- anilar perzentlirining baliliqidiki bu mezgillirini ötküziwétip qalsa, perzentlirining bundin kéyinki terbiyiside buning ornini toldurush nahayiti teske toxtaydu.

allah taala süre sraning 61-62 - 63 - ayetliride : "iblis, manga éytip bergine, sen mendin üstün qilghan adem mushumu? Eger manga qiyametkiche möhlet béridighan bolsang, uning ewladining azghinisidin bashqisini (azdurup) tüp yiltizidin qurutuwétimen (yeni ularni xalighanche yétileymen) dédi. allah(iblisqa) éytti: barghin (sanga möhlet berdim), ulardin (yeni adem baliliridin) kimki sanga egishidiken, (jehennem sanga we ulargha) bérilgen toluq jazadur. Ularning ichidin qozghitalaydighanliki ademingni awazing bilen (yeni gunahqa chaqirishing bilen) qozghatqin, atliq we piyade qoshuning bilen ulargha hujum qilghin, ularning mallirigha we balilirigha shérik bolghin, ulargha (yalghan) wedilerni bergin. Sheytanning ulargha bergen wedisi peqet aldamchiliqtur. " biz turmushta heqiqetenmu bezi ata- anilarning perzentlik bolalmasliqtek sinaq bilen sinilidighanliqini körüp turimiz. Bundaq qilish shundaq bir hékmettinki, perzentlik bolushtin mehrum qilin'ghan ata- anilar hemishe allah taaladin özlirige perzent, bolupmu, yaxshi perzent telep qilish bilen dilliri yumshighan halette yashaydu. Bu heqte allah taala süre shuraning 49 - we

50 - ayetliride mundaq deydu: "asmanlarning we zéminning padishahliqi allahqa xastur, allah némini xalisa shuni yaritidu, xalighan ademge qiz perzent ata qilidu, xalighan ademge oghul perzent ata qilidu yaki ulargha oghul, qizni arilash béridu, xalighan ademni tughmas qilidu, allah heqiqeten hemmini bilgüchidur, hemmige qadirdur."

slam kélishtin burunqi jahiliyet dewride perzentlik bolalmighan kishiler bashqilarning balilirini béqiwilish, ularni terbiyilep neseblirini özlirige ait qiliwélish qatarliq ishlarni qilatti. allah taala qur'an kerimde balilarni öz balam dep hésabliwalmay, ularning nesebini, öz atilirigha qayturushqa buyrup ayetlerni nazil qildi.

417-sual: ata - anilarning yaxshi bolushining ewladlargha bolghan tesiri

ata- anilarning yaxshi kishilerdin bolushi, ularning her ishta perzentler üchün yaxshi ülge bolushi, perzentler üchün intayin muhim tesir qilish küchige ige. Eger ata- anilarning özliri teqwadar kishiler bolghinida ular allahning buyruqlirigha itaet qilish bilen birge perzentlirige bu heqte azghine küch serp qilsa we ularningmu teqwadar insanlardin bolushigha yardemchi bolsa, perzentler tebiéy halda allah taalagha boysunush we itaet qilish éngida chong bolidu.

Ata- anilarning yaxshi kishilerdin bolushining perzentlirige payda yetküzidighanliqini qur'an kerimdiki musa eleyhissalam bilen xizir eleyhissalamning qissisidin köriwalghili bolidu. Xizir eleyhissalam yiqilip kétey depla qalghan bir tamni heq almay yéngilap yasap qoyidu, musa eleyhissalam uning bundaq qilishining sewebini sorighand a, xizir eleyhissalam u tamning astida ikki yétim balining mal - mülkining barliqini, bu balilarning ata- anisining yaxshi kishilerdin ikenlikini dep bergen. Perzentler allahqa boysunush, taet ibadet üstide chong bolsa, ayetlerde xewer bérilgendek menggü bextlik bolidighan jennetlerde ata- aniliri bilen birge bolidu. "özliri iman éytqan, ewladlirimu egiship iman éytqanlarning ewladlirini ular bilen teng derijide qilimiz, ularning (yaxshi) emelliridin qilchimu kémeytiwetmeymiz, her adem özining qilmishigha mes'uldur." (süre tur, 21 - ayet.)

418-sual: balilarning öz- özige bolghan ishenchisini

turghuzushning uslliri

peyghember eleyhissalam balilarning küchlük chong bolushi we ularning özige bolghan ishenchisining turghuzulushi üchün töwendiki usullarni qollan'ghan.

1 - balining iradisini tawlash. Peyghember eleyhissalam buni emelge ashurush üchün balilarni mundaq ikki türlük ishqa köndürdi. Biri, peyghember eleyhissalam enes we abdullah ibni jeferni köndürgendek balilarni sir saqlashqa köndürüsh. Balilar sirlarni pash qilip qoymay saqlashqa köndürülgende, iradisi chingip özige bolghan ishenchisi ashidu. Yene biri, balilarni roza tutushqa köndürüsh. Balilar ussuzluq we achliqqa berdashliq béreligende, öz nepsi üstidin ghalip kéleligenlikidin ibaret iradisige bolghan söyünüshi éship hayajanlinidu. Buning bilen, ularda hayat musapiside qiyinchiliqlargha berdashliq bérish iradisi küchiyidu. Shundaqla, yene özlirige bolghan ishenchisi téximu ashidu.

2 -ijtimaiy ishenchisini ashurush. Balilarning ata- anilarning ishlirigha hemdemde bolushi, öz yash we iqtidarigha muwapiq öy ishlirini béjirishi, chonglar bilen olturup qopushta özliridin kichikler bilen jem bolushi ulardiki ijtimaiy ishenchini ashuridu.

3 - ilmiy ishenchini östürüsh. Balilar kichikidin bashlapla qur'an, peyghember eleyhissalamning sünnetliridin xewerdar qilin'ghanda gödeklik mezgilidin bashlapla ularning dilida din'gha bolghan mustehkem ilmiy asas bolidu-de, kelgüsidiki bélim igellesh yoligha nisbeten toghra nishan we köz qarash shekillendüreleydu hem herxil xurapatliq toqulmilar, sepsetilerning tesiridin qaymuqup qélishtin saqlinip qalidu.

4 - iqtisadiy we tijariy ishenchining yétilishi. Bu nishan'gha yetküzülüsh üchün ata - anilar sod a- sétiqlirida, élim- bérim ishlirida balilarni özlirige hemrah qiliwélishi, bezi bir élim - sétimlarda shahid qilishi we bundaq ishlargha ularni köndürüsh arqiliq bolidu.

419-sual: tekrarlashning balining rohigha körsitidighan tesiri

balimu bashqa insanlargha oxshashla untuydu we bilidighan nersiliridin ghapil qalidu. allah taala özi yaratqan janliqlirining ichide peqetla insan balisining baliliq dewrini shundaq uzun qilip yaratti. Insan

balisining baliliq dewri mes'uliyetni öz üstige almaydighan dewr bolup bu dewr del kelgüside öz üstige alidighan mes'uliyet üchün teyyarliq qilidighan dewr hésablinidu. Taki ular mes'uliyetni üstige alidighan yashqa yetmigiche perishtilerning qelemliri ular üchün hiéchnéme yazmaydu. Biz bu basquchning bu qeder muhimliqini tonup yetkinimizde, balilarning birer nersini yaxshi biliwélishi, éside ching saqliwilishi üchün ulargha tekrarlashning neqeder muhimliqini hés qilalaymiz. Tekrarlash prinsipining muhimliqining delili shuki, peyghember eleyhissalamning: "baliliringlar yette yashqa kirgende namaz oqushqa buyrunglar, on yashqa kirgendimu namaz oqushqa unimisa, (yenggil) urunglar." dégen hedisidur. (bu hedisni émam dawud we bashqilar riwayet qilghan.) peyghember eleyhissalam namazdin ibaret slamdiki muhim erkan'gha köndürüsh üchün üch yil belgilep berdi. Elwette namazning muhimliqi hemimizge melumdur. Shunga qur'an kerimdimu allah: "(i muhemmed!) ailengdikilerni (we ümmitingni) namazgha buyrughin, özengmu uni ada qilishqa chidamliq bolghin." (süre taha 132- ayet) dep buyrughan. Démek, bir balini namazgha buyrush üchün yuqiriqi yillar boyi sewr qilish lazim bolidu. Biz sewr qilishqa dewet qilin'ghan yette yashtin taki on yashqiche bolghan ariliqtiki bu üch yilni hésablisaq, ata- ana bolghuchi her bir künde besh qétimdin namazgha buyrusa, 365 künde 5475 qétim buyruydu dégen gep. Bu san buyrushning qanchilik köp tekrarlinidighanliqighila emes, belki yene qanchilik derijide sewrchan bolushi kéreklikigimu dalalet qilidu. Démek, balining oqumighanliqidin, gep anglimighanliqidin asanla ümidsizlinip, uningdin bel qoyuwetmeslikimiz kérek. Balining qilishi yaki bilishi lazim bolghan birer ishni uningdin telep qilin'ghanda, telep qilghuchi elwette tekrarlashni, zérikmestin qayta- qayta chüshendürüshni éghir körmesliki lazim. Mana bu, katta sahebe abdullah ibni mes'ud reziyellahu enhumu balilargha tekrarlashning ehmiyitini tonup yetkenliki üchün ata- anilargha baliliri heqqide mundaq yolyoruq biretti: "baliliringlarni yaxshiliqqa adetlendürünglar, heqiqeten yaxshiliq dégen adettindur." enes reziyellahu enhumu peyghember eleyhissalamning bu heqtiki sünnitini tutqan asasta balilarni ziyaret qilip turatti we ulargha salam béretti. U özining bundaq qilghanliqini delillep: "peyghember eleyhissalammu shundaq qilatti."

deytti. Balilar chonglarning özlirige bir qanche qétim salam qilghanliqini anglighandin kéyin, ularmu tedrijiy yosunda buninggha adetlinip, salam qilishni öginidu. Waqitning ötüshi bilen salam qilish ularningmu aditige aylinidu.

420-sual: ata - anigha yaxshiliq qilish peyghemberlerning exlaqi

ata - anigha yaxshiliq qilish peyghemberlerning exlaqi we heqiqiy musulmanliqning nishanisidur. allah taala ibirahim eleyhissalamning azghun dadisi (azer) ni toghra yolgha bashlash üchün dadisigha méhribanliq bilen nesihet qilghanliqi we dadisi uning nesihitini qobul qilmighandimu, uninggha amanliq tilep chirayliqche qaytqanliqini bayan qilip mundaq deydu: "öz waqtida atisigha éytti: i ata! Német nimishqa anglimaydighan, körmeydighan we sanga héch nersige esqatmaydighan nersilerge choqunisen. I ata! Manga sen bilmeydighan ilimler bérildi, manga egeshkin séni toghra yolgha bashlaymen. I ata! Sheytan'gha choqunmighin, sheytan merhemetlik allahqa heqiqeten asiyliq qildi. I ata! Séning merhemetlik allah taalaning azabigha qélishingdin qorqimen. U (yeni azer) éytti: ibirahim! Sen méning ilahlirimdin yüz örimekchimusen, eger sen (mundaq qilishtin) yanmisang choqum séni tash kések qilip öltürimen. Uzaq zaman mendin yiraq turghin. Ibirahim éytti: sanga amanliq bolsun, perwardigarimdin sanga meghpiret tileymen, allah taala heqiqeten manga méhribandur." (süre meryem 42 - 47 - ayetler) allah taala yehya eleyhissalam toghruluq mundaq deydu: "uni ata - anisigha köyümchan qilduq, u mutekebbir (yeni ata - anisini qaxshatquchi), asiyliq qilghuchi bolmidi." (süre meryem 14 - ayet) allah taala éysa eleyhissalamning böshükte yétip sözligen sözini bayan qilip mundaq deydu: "méni allah taala anamgha köyümchan qildi, méni mutekebbir sheqi qilmidi." (süre meryem 32 - ayet)

aa - anigha yaxshiliq qilishning türliri nahayiti köptur. Ata - anigha yaxshiliq qilish maddiy we meniwi her ikki terepni öz ichige alidu. Ata - anilargha pul - mal yardem qilish, hajetlirini rawa qilish, éghir ishliri bolsun, yénik ishliri bolsun hemmide ulargha itaetchanliq bilen xizmet qilish

qatarliqlar maddiy tereptin yaxshiliq qilghanliq bolup sanilidu. Ularning köngüllirini xoshal qilish, dertlirige qulaq sélish, musibetlirige teselli birish, bilmigenlirini bildürüp qoyush qatarliqlar meniwi jehettin yaxshiliq qilghanliq bolidu.

Abdullah ibni emr reziyellahu enhumadin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: ata - ana razi bolsa, perwerdigarimiz razi bolidu. Ata - ana narazi bolsa, perwerdigarimizmu ghezeplinidu. (tirmizi: 1899)

421-sual: ata – anilarning baliliri üstidiki heqliri heqqide qur'an kerimning körsetmiliri

ata - anilarning perzetliri üstidiki heqliri intayin köptur. Balilar ata - anilargha qanchilik köp yaxshiliq qilsimu, ata - anilarning ulargha qilghan yaxshiliqlirini hergizmu qayturup bolalmaydu, elwette.

Ata, ailining yéterlik éhtiyajlirini toluqlash yolida harmay - talmay ishleydu, charchaydu. Ana bolsa, perzentim dep, toqquz ay qursaq kötirip, andin uni tughush jeryanida alemni zilzilige keltüridighan tolghaqlarni béshidin kechürüp uni toghidu. Andin uni yillar buyi émitip, asirap chong qilidu. Uni chong qilish jeryanida kéchiliri tatliq uyqusini özige haram qilghan halda, balisini asirash we himaye qilish yolida özining rahetini unutidu. Ata - anilar balilarning xoshalliqi üchün xoshal bolidu. Ularning ghemkinlikliri üchün ghemkin bolidu. Ata - anilarning balilirining qatargha qoshulup adem bolghinini körginide, qanchilik hayajan'gha tolup, özlirini qanchilik saadetlik hés qilidighanliqini teswirlep bolush qiyin. Perzentler ata - anilarning bügüni hem etisidur. Ular özlirini unutqan halda perzntliri üchünla yashaydu.

Ata - anilarning balilar üstidiki heqliri - balilarning ulargha yaxshiliq qilishliridin ibaret bir jümle sözge qisqiridu. Ata - anilargha yaxshiliq qilish dégen bu birjümle – ularni maddiy we meniwi jehetlerdin teminlep torush, ularni asrash, ulargha wapa qlish, ularning tewsiyelirini emelge ashurush, ularni hemishe eng aliy éhtiram bilen hörmet qilish qatarliq köpligen menilerni öz ichige alidu.

Shuning üchün allah taala balilarni ata - anilargha yaxshiliq qilishtin

ibaret bu bir jümle sözge buyruydu. allah taala mundaq deydu: "perwerdigaring peqet uning özigila ibadet qilishinglarni we ata - ananglargha yaxshiliq qilishinglarni tewsiye qilidi, ularning biri yaki ikkilisi séning qol astingda bolup yashinip qalsa, ulargha ohoy démigin, (yeni malalliqni bildüridighan shunchilik söznimu qilmighin), ularni düshkelimigin, ulargha hörmet bilen yumshaq söz qilghin, ulargha kamaliy méhribanliqtin nahayiti kemter muamilide bolghin we: ”i perwerdigarim! Ular méni kichiklikimdin terbiyiliginidek, ulargha merhemet qilghin“ dégin. Perwerdigaringlar dilinglardikini ubdan bilguchidur. Eger siler yaxshi bolsanglar (yeni ata - ananglarni qaxshatquchi bolmisanglar, allah taala silerning xataliqinglarni kechüridu) allah heqiqeten, tewbe qilip turghuchilarni meghpiret qilghuchidur." (isra sürisi 23 - 25 - ayetler)

yüqiriqi ayetler, balilar qandaqla sharaitta bolmsun, yeni ular meyli bay bolsun, meyli kembeghel bolsun, meyli köngülliri xatirjem bolsun, meyli ghem - qayghu ichide bolsun, her halette, ata - anilargha yaxshiliq qilishning lazimliqini ipadileydu. Hetta qur'an kerim, bezi waqitlarda balilarning achchiqidin özlirini tutalmighan haletlerdimu ulargha malalliqni bildüridighan addi sözlernimu qilmasliqini tewsiye qilidu. Xosusen, ata - anilar qérip qalghanda, ularning köngülliri inchike, gep kötirelmeydighan bolup qalghachqa, ulargha intayin yümshaq we siliq muamilide bolushni alahide tewsiye qilidu. Uningdin kéyin, balilar ata - anilargha qolliridin kélidighan pütün yaxshiliqlarni qilghanning sirtida allah taaladin ulargha merhemet we rehmet tileshni tewsiye qilidu. Eng axirida allah taala ularning dilliridiki pütün oylighanlirini bilidighanliqini we ata - anisigha bolghan semimi ixlasi we muhebbitige qarap mukapat béridighanliqini bayan qilish bilen bu tewsiyelerni tamamlaydu.

allah taala ata - ana heqqide tewsiye qilip yene mundaq deydu: "insanni ata - anisigha yaxshiliq qilishqa boyruduq, anisi uni (qursiqida) üsti - üstige ajizliq bilen kötürdi, ikki yilda uni emchektin ayridi, (i insan !) manga we ata - ananggha shükür qilghin, axiri qaytidighan jay méning dergahimdur." (loqman sürisi 14 - ayet)

422-sual: ata - anigha yaxshiliq qilishning dunya we

axirettiki sawabi

ata - anigha yaxshiliq qilishning dunya we axirette nahayiti muhim ehmiyetke ige ikenlikide, hiéch shübhe yoqtur. Peyghember eleyhissalam ata- anilargha yaxshiliq qilidighan musulman perzentlirining hayatining qandaq bolidighanliqini nahayiti éniq melumatlar bilen bayan qilip ötken idi. Musulman perzentlirining hayatining yaxshi bolushi bolsa, pütkül jem'iyetke qarita zor tesirge igidur. Shundaqla, jem'iyetning yaxshilinishigha seweb bolidighan muhim amillarning biridur. Ata- anigha yaxshiliq qilish hergizmu bir insanning yaxshiliq qilishni xalisa qilidighan yaxshiliqliridin bolmastin, belki shu insan'gha uning qilishi allah teripidin yüklen'gen yaxshiliqtur.

Émam ehmed enes reziyellahu enhudin peyghember eleyhissalamning mundaq dégenlikini riwayet qilidu: her qandaq kishini ömrining uzun, rizqining ziyade bolushi xush qilsa, u ata - anisigha yaxshiliq qilsun we sile rehim qilsun.

Ata - anigha yaxshiliq qilishning axirettiki paydisini ikki noqtigha yighishqa bolidu.

1 - dunyadiki gunahlirigha keffaret bolidu.

2- jennetke kirishke seweb bolidu.

Ebu derda reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, bir adem uning qéshigha kélip: méning bir ayalim bar, biraq anam méning uni qoyuwétishimni telep qildi, dégenidi, ebu derda: men peyghember sellallahu eleyhi wesellemning: ata - anigha itaet qilish insanni jennetke élip kiridighan derwazilarning (seweblerning) eng ewzilidur. Shunga xalisang, u derwazini buziwetkin. Xalisang, uni mehkem saqlighin dégenlikini anglighanidim, dédi. (tirmizi: 1900)

423-sual: ata - anigha yaxshiliq qilishni perz kupaye ibadetlerningmu aldigha qoyush

her bir musulman üchün ata- anigha yaxshiliq qilish perzdur. Bu perz bilen allah perz qilghan bashqa perzler teng bolalaydu. Yeni perz namaz, ramizanning rozisi, z akat we dinda qilish muhim dep belgilen'gen emeller we perz eyn qataridiki jéhad qilish qatarliqlar ata- anigha yaxshiliq qilishtin ibaret perz emelge teng bolalaydu. Perzent bolghuchi bu emellerni

ada qilishqa imkanining yétishiche tirishchanliq körsitidu. Eger bu perzlerni ada qilghanda ikki perzdin birini awwal ada qilishqa toghra kelse, hetta perz eynning aldigha ata- anigha yaxshiliq qilishni qoyidu.

1- ata - anigha yaxshiliq qilishni allah yolida jéhad qilishning aldigha qoyush.

allah taalaning dinini himaye qilish yolida jihad qilish islamdiki herqandaq ibadetlerdin ulugh we sherepliktur. Jihadta shéhit bolghan shéhitlarning hésabsiz, soalsiz, udul jennetke kiridighanliqi heqqide kelgen hedislarmu köp. Emma ata - anigha yaxshiliq qilish jihad qilishtin ewzeldur. Shuningdin körüshke boliduki, ata - anigha yaxshiliq qilishning islam dini nezeride neqeder ulugh ibadet ikenliki sheksiz heqiqettur.

Abdullah reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: men resulullah sellellahu eleyhi wesellemdin: alle taala qaysi emelni eng yaxshi köridu? Dep sorighan idim, resulullah sellellahu eleyhi wesellem: öz waqtida oqulghan namazni eng yaxshi köridu, dédi. Undin kéyin qaysi emelni? Dep sorisam: ata - anigha yaxshiliq qilishni, dédi. Andin kéyinchu? Désem: alle yolida jihad qilishni, dédi. Eger men dawamliq sorighan bolsam, yene bir qanchini dep bérishi mumkin idi. Lékin men köp sorimidim. (buxari: 527)

abdullah ibni emr reziyellahu enhuma mundaq deydu: bir adem peyghember sellallahu eleyhi wesellemning qéshigha kélip, jihadqa chiqish üchün ijazet sorighanidi, peyghember eleyhissalam: ata - anang hayatmu? Dep soridi, u adem: hee, dégenidi, peyghember eleyhissalam: undaqta, sen öyde qélip, u ikkisining halidin xewer alghin! Dédi. (buxari: 3004)

muawiye ibni jahime mundaq deydu: atam jahime peyghember sellallahu eleyhi wesellemning qéshigha bérip: i allening resuli! Men jihadqa chiqishni xalaymen. Shunga sendin meslihet sorighili keldim, dégenidi, peyghember eleyhissalam: anang hayatmu? Dep soridi. U: hee, dep jawab bergenidi, peyghember sellallahu eleyhi wesellem: undaq bolsa, uning xizmitidin ayrilmighin ! Chünki jennet anining ikki qedimi astida, dédi. (nesai: 3104)

2- ata - anigha yaxshiliq qilishni ayali we dostlirigha yaxshiliq qilishning aldigha qoyush. Ibni ömer reziyellahu enhumadin mundaq

riwayet qilinidu: méning bir ayalim bar idi, men uni yaxshi körettim. Biraq atam uni yaqturmighachqa, qoyuwétishke buyrudi. Men unimidim we bu ehwalni peyghember sellallahu eleyhi wesellemge éytqanidim, peyghember eleyhissalam: i abdullah! Ayalingni qoyuwetkin! Dédi. (tirmizi: 1189)

3-ata - anigha yaxshiliq qilishni hej qilishning ornigha qoyush.

Ebu hureyre reziyellahu enhu mundaq deydu: peyghember sellellahu eleyhi wesellem: islahatchi (yeni hemishe yaxshi ish qilghuchi) qulgha ikki hesse ejir bérilidu dégen. Ebu hureyrening jéni ilkide bolghan zatning nami bilen qesemki, alle yolida jihad qilish, hej qilish we anamgha yaxshiliq qilish mes'uliyetlirim bolmisa idi, qul halette ölüp kétishni arzu qilattim. (muslim: 1665)

4-ata - anigha yaxshiliq qilishni peyghember eleyhissalamni ziyaret qilishning aldigha qoyush. Anisigha yaxshiliq qilish bilen meshghul bolghanliqining pezli bilen pütün sahelerde aldida bolushtek sherepke érishken, anisi uninggha mohtaj bolghanliqi üchün hetta peyghember eleyhissalamni birer qétim bolsimu ziyaret qilip körüp kélishke baralmighan uweys elqereniy dégen kishining qissisi buning eng nemunilik we eng chirayliq misalidur.

5 - ata - anigha yaxshiliq qilishni perzentlirige bolghan muhebbitining aldigha qoyush. Uyqugha ketken ata-anisini oyghutushqa közi qiymay sütni bir kiche ularning bishida tutup olturghan yigitning hikayisi buning misalidu.

6- ata - anigha yaxshiliq qilishni neple ibadetlerning aldigha qoyush. Jureyijning qissi buning yaxshi misalidur.

7- ata - anigha yaxshiliq qilishni allah yolida hijret qilishtin ewzel orun'gha qoyush.

Abdullah ibni emr reziyellahu enhuma mundaq deydu: bir adem peyghember sellallahu eleyhi wesellemning qéshigha kélip: men hijret qilish üchün sanga bey'et qilghili keldim, biraq ata - anam yigha zare qiliship qaldi, dégenidi, peyghember eleyhissalam: undaq bolsa, ularning qéshigha qaytip bérip, ularni xuddi yighlatqininggha oxshash küldürgin! Dédi. (nesai: 4163)

424-sual: allahqa asiy bolidighan ishlarda ata - anigha itaet qilmasliq, emma u ikkisige yaxshiliq qilishni toxtatmasliq

islam dini ata - anilarning qedrini shunchilik kötirip, ularning heqlirini shunchilik qedirleyduki, hetta ular kapir, mushrik bolghan teqdirdimu, balilarning ulargha yaxshiliq qilishini tewsiye qilidu. allah taala qur'an kerimde mundaq deydu: " eger ata - anang séni sen bilmeydighan nersini manga shérik keltürüshke zorlisa, ulargha itaet qilmighin, ulargha dunyada yaxshi muamilide bolghin (yeni dininggha ziyan yetmeydighan asasta yaxshiliq qilghin), manga taet bilen qaytqan ademning yoligha egeshkin, andin méning dergahimgha qaytisiler, silerge qilmishinglarni éytip bérimen." (luqman sürisi 15 - ayet)

shuning üchün birawning ata - anisi eger kapir bolghan teqdirdimu, - allahqa asiyliq bolmaydighan barliq ishlarda – ulargha itaet qilishi, xizmetlirini qilishi we ularni hörmetlishi islam sheriitide buyrulghan qerzdur.

Ata- anigha yaxshiliq qilishni buyrughan zat allahtur, eger bezi ata-anilar bu buyruqtin paydilinishni purset dep bilip allah buyrimighan ishlarghimu balilirini mejburiy yusunda buyrusa, bundaq ehwalda ata - anigha boysunmasliq allahning dergahida gunah emestur. Chünki allah musulmanlarning allahqa asiy bolidighan ishlarda ata- anigha boysunmasliqqa buyridi. Bu allahning ulargha bergen rehmiti we yaxshiliqidur. Nawada bu xil agahlandurushqimu perwa qilmay öz xahishlirida mehkem tursa bala bolghuchi bu gunah ishni qilmasliq bilen yene ulargha qarita qilip kéliwatqan bashqa sawabliq ishlarning herqandiqini qilsa bolidu. Ata- anilar bezi ishlarda sherietning chökmige xilap ishlarni qilsimu ulargha yaxshiliq qilishni buyrush slam exlaqidur. Lékin perzent bolghuchi eqidige haqaret we tene qilish yaki uning étibarini chüshürüsh, bir bendini musulman yaki emeslikini ayriydighan ishlarda ulargha boysunsa bolmaydu, buningdin bashqa yene haram we mekruh tehrimige oxshash gunah bolidighan ishlardimu ata - anigha boysunulmaydu. Ulargha allahning sheriitini, bu ishlardiki hökmini yumshaq til, xush muamile we hékmetlik yol bilen yetküzüsh kérek. Eksiche bu ishlarda ulargha qopal, qattiq qol, éghir kélidighan söz qollinilsa

bolmaydu. Peyghember eleyhissalamning: "insan'gha boysunush peqet allahqa asiy bolmaydighan ishlardila toghra bolidu, peqet yaxshiliqqa buyrulghanda boysunushqa bolidu." dégen sözi, bizning bu nuqtini aydinglashturuwélishimizgha yéterlik delildur.

Musulman perzentler ata- anisining musulman bolushi üchün ulargha qarita hörmet, mihri- shepqet bilen, illiq muamile we chirayliq sözler bilen dewet élip bérishi lazim. Bundaq qilghanda ata- anilar perzentlerde körülgen bu ésil muamilidin tesirlinidu, ulardiki slamiy exlaqtin tesirlinidu - de, slamgha bolghan hérismenliki artidu, mana bu ata - anilarni slamgha dewet qilishning hékmetlik yoli.

Ebu hureyre reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: anam mushrik idi. Men uni islamgha dewet qilattim. Bir küni yene dewet qilghanidim, u, peyghember sellallahu eleyhi wesellem heqqide haqaretlik sözlerni qildi. Men yighlighan péti peyghember eleyhissalamning yénigha bérip: i resulullah! Bügünmu anamni islamgha dewet qilghanidim, séni haqaretleydighan sözlerni qildi. Ebu hureyrening anisining hidayitige dua qilip qoysang, dédim. Peyghember eleyhissalam: i alle! Ebu hureyrening anisigha hidayet ata qilghin! Dep dua qildi. Peyghember eleyhissalamning duasi bilen xushxewer ümid qilghan halda öyge qayttim. Ishik taqaq idi. Anam ayaq awazimni anglap: i ebu hureyre! Bir az saqlap turghin! Dédi. Anam yuyunup, kiyimlirini kiyip, béshigha yaghliq artip chiqti we: i ebu hureyre ! Men bir alletin bashqa ilahning berheq yoqluqigha we muhemmedning alle taalaning bendisi we heqiqiy peyghembiri ikenlikige guwahliq bérimen, dédi. Men xushalliqtin yighlighan halda peyghember eleyhissalamning yénigha bardim we: i resulullah! Xushxewer, alle duayingni ijabet qilip, ebu hureyrening anisini hidayet qildi, dédim. Peyghember eleyhissalam alleqa hemdu sana éytti we: yaxshi boptu, dédi. Men: i resulullah! Mumin bendilerning méni we anamni qizghin söyüshige, bizningmu ularni qizghin söyüshimizge dua qilsang, dégenidim, peyghember eleyhissalam: i alle! Mumin bendiliringge ebu hureyre we anisini qizghin söydürgin. Ularghimu mumin bendiliringni qizghin söydürgin ! Dep dua qildi. Shunga méni körgen yaki anglighan herqandaq mumin kishi méni qizghin dost tutatti. (muslim: 2491)

ebubekri reziyellahu enhu mekke fethi bolghanda atisining musulman bolushini ümid qilip, uni peyghember eleyhissalamning aldigha aldirashliq bilen élip baridu, bu chaghda heqiqeten uning tiliki emelge ashqan idi.

425-sual: insanlar ichide hemsöhbet bolushqa eng layiq kishiler ata - anidur

nurghunlighan kishiler hayatta dost we hemsöhbet tutushta xatalishidu, ular wapadar we ixlasmen dost tapalmay ularni izdeshke nahayiti bek köp küch serp qilishidu, ular uzun mudet küch we eqil eqide serp qilip tapqan dostliri yaki ulargha ishinip, ular üchün sadaqetmenlik körsetken dostlirining künlerning biride ularning tesewwuridikidek unchiwala sadiq dostlardin yaki ishenchlik, wapadar dostlardin emeslikini sézidu, buning üchün ulargha qilghan eqidisige échinip hesretlinidu, ümidsizlinidu. allah taalaning bendilirige rehmet qilish yüzisidin ewetken elchisi peyghember eleyhissalam allahning bendilirining bu tereptiki ajizliqi we mohtaj bolidighanliqini bilidighan, allahning insanlargha körsetken bu tereptiki méhribanliqini, insanning hemsöhbet bolushqa erziydighan heqiqiy dostining ata- ana ikenlikini töwendiki sözliri bilen mundaq yetküzdi.

Ebu hureyre reziyellahu enhu mundaq deydu: bir adem peyghember sellallahu eleyhi wesellemning qéshigha kélip: i allening peyghembiri! Insanlar ichidin kim méning yaxshi muamile qilishimgha eng heqliq? Dep sorighanidi, peyghember sellallahu eleyhi wesellem: anang, dep jawab berdi. Andin qalsa kim? Yene anang. Andin qalsa kim? Yene anang. Andin qalsichu? Dep sorighanidi: andin qalsa dadang, dédi. (buxari: 5971)

beziler hayatta belkim men dostqa yaki söhbetdashqa mohtaj emesmen ! Déyishi mumkin, buninggha bérilidighan jawab meyli siz béhajet bolung yaki bolmang, bu sizning ishingiz, biraq shuni unutmangki, sizning ata- aningiz özlirining hayatigha munasiwetlik mesililiride, ailidiki bashqa qérindashliringizning turmush ihtiyajigha ait ishlarda siz bilen meslihetlishishke, hemsöhbet bolushqa, pikir almashturushqa mohtajdur. Peyghember eleyhissalamning yuqiriqi höküm xaraktérlik jawabi insanning ata - anigha hemsöhbet bolushqa hamini mohtaj bolidighanliqigha

bérilgen bésharettur.

426-sual: anigha yaxshiliq qilish bilen atigha yaxshiliq qilish birla waqitqa toghra kélip qalghanda, anigha yaxshiliq qilishni aldigha qoyush

anilarning balilar üstidiki heqliri atining heqliridin köptur. Shuning üchün anilarning heqliri ularni ada qilish jehette, atilarning heqliridin ewzel we awwalqi urunda turushqa tégishlik. Chünki anining balisini qursiqida kötirip, tughup, émitip, chong qilip qatargha qoshush jeryanida chekken japa - musheqqetliri, atining ailining kemlirini bar qilip, uning éhtiyajliridin chiqish yolida chekken méhnetliridin elwette éghir we köptur. Shuning üchün islam dini anilarning bala tughup chong qilish yolidiki méhnetlirini alahide qedirlep, ularning heqlirini atilarning heqliridin awwalqi urunda qoydi we perzentlerning bu heqlerni öz yolida, toluq urunlishini tewsiye qildi.

Behz ibni hekimning chong dadisi mundaq deydu: i allening resuli! Aldi bilen kimge yaxshiliq qilimen? Dep sorighanidim, ananggha, dédi. Andin qalsichu? Dep sorighanidim, yene: ananggha, dédi. Andin qalsichu? Dep soridim, yene: ananggha, dédi. Tötinchi qétim: andin qalsichu? Dep sorisam: andin qalsa, dadanggha yaxshiliq qilghin ! Andin kéyin tughqanlargha yéqinliq derijisi boyiche yaxshiliq qilsang bolidu, dédi. (tirmizi: 1897)

hafiz ibni hejer peyghember eleyhissalamning yuqiridiki arqa-arqidin üch qétim anigha isharet qilghan hedisini sherhilep mundaq dédi: "ibni bettal, bu heqte atigha nisbeten éyitqand a, anigha üch hesse artuq yaxshiliq qilish kérek, chünki, ana qorsaq kötürüsh, tughutta qiynilish we kichik waqtidin tartip japasini tartip bu japalar üstidin ghalip kelgendin kéyin, andin ata balini béqishta, terbiyileshte anigha shérik bolidu, dégenlerni bayan qilidu. allah taala qur'an kerimde isharet qilip mundaq deydu : "insanni ata- anisigha yaxshiliq qilishqa buyruduq. Anisi uni (qorsiqida) üsti - üstige ajizliq bilen kötürdi. Ikki yilda uni emchektin ayridi. (i insan !) manga we ata- ananggha shükür qilghin, axir qaytidighan jay méning dergahimdur." (süre loqman 14-ayet)

émam qurtubi, bu hediste közde tutulghan meqset shuki, ana

bolghuchi balisidin köprek yaxshiliqqa ige bolushqa heqliqtur, nawada atigha yaxshiliq qilish bilen anigha yaxshiliq qilish teng orun'gha kélip qalghanda anigha awwal yaxshiliq qilishqa isharettur, deydu.

427-sual: ata - ana we perzentlerning bir birige dua qilishi

dua qilish, yaxshiliq qilishning asasliridin biridur. U, dua qilghuchining özi dua qilghan qarshi terepke ipadiligen yaxshi körishining tashqi ipadisidur, shundaqla dua qilghuchining köngül yaxshiliqining ipadisidur. Muhebbet bilen tolghan yürek hemishe dua qilishqa hérismen bolidu, til dilgha terjiman bolidu, ata- ana bilen perzentler otturisidiki qelb muhebbiti ashqanséri, ular otturisidiki duamu köp bolidu.

Ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: mundaq üch kishining duasi sheksiz ijabet bolidu: mezlumning duasi, musapirning duasi, dadining baligha qilghan bedduasi. (tirmizi: 1905)

ummu seleme reziyellahu enhadin mundaq riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem hesen, huseyn, eli we fatime reziyellahu enhumlarning üstige bir yépinchini yépip: i rebbim! Bular méning ehli beytimdur, xas kishilirimdur. Ularni gunahtin yiraq qilghin we tamamen paklighin! Dédi. (shu chaghda) ummu seleme reziyellahu enha: i resulullah! Menmu ular bilen birgimu? Dep sorighanidi, peyghember sellallahu eleyhi wesellem uning sözige jawaben: i ummu seleme! Sen yaxshiliq üstide, dédi. (tirmizi: 3871)

428-sual: ata - anisining tillinishigha sewebchi bolmasliq

ata- anilarning namigha dagh tekküzidighan bir ishlarni qilghanliqing sewebidin ularning achchiqini keltüridighan, buning bilen ular öz - özini tillishigha sewebchi bolidighan, yaki sen birawlargha yamanliq qilip salghanliqing üchün, ularning ata- anangni tillishigha sewebchi bolidighan we yaki sen birawlarning achchiqini keltürüp ularning ata- anisini tillap qoyghandin kéyin, ularning achchiqlinip, séning ata- anangni tillap salidighan herqandaq ishlardin saqlinishingning özimu ata- anigha qilghan yaxshiliqlarning qataridindur. Qisqiche qilip éytqand a, meyli qandaq seweb we ehwal bolushidin qet'iy nezer, ata- anilarning birer til - ahanetke qélishigha sewebchi bolidighan herqandaq bir ish yaxshi emestur. Ata-

anining smining yaman til bilen éghizgha élinip qélinishtin saqlinish yaxshiliqning eng chongliridin hésablinidu.

429-sual: ata - anini qaxshitishning chong gunah ikenliki we uninggha dunya axirette jaza bérilidighanliqi

perzentler teripidin ata - anilarning könglige tégip qoyidighan yaki ularni renjitip qoyidighan herqandaq söz - heriketlerning sadir bolushi ata - anilarni qaxshatqanliqtur.

allahqa asiyliq bolmaydighan herqandaq ishta, ularning sözlirini anglap, ulargha itaet qilish intayin zörürdur. Sheriet istémali yoyiche éytqanda, perzdur. Buninggha asasen, ata - anilar éhtiyaj yaki zörüriyet yüzisidin balilirini nepli (ixtiyari) yaki perz kipaye bolghan emellerni terk étishke zorlighan haldimu, ulargha itaet qilish lazim. Emma perz eyn bolghan ishlarni qilishtin tossa yaki haram ishlarni qilishqa zorlisa, bu waqitta ata - anilargha bu ishlarda itaet qilmasliq lazim. Ata - anilarni qaxshitish eng chong gunahi kebirilerning qataridindur. Kishi qanchilik yaxshi bolup kétip, allahqa shunche sadiq bolsimu, atisini yaki anisini qaxshatqan éken, u, hergizmu allah taalaning rehmitige érishelmeydu. Yeni jennetke kirelmeydu.

Ebu hureyre reziyellahu enhu mundaq deydu: peyghember sellallahu eleyhi wesellem: burni topigha milensun! Burni topigha milensun ! Burni topigha milensun! Dégenidi, buni anglighan sahabilar: i allening peyghembiri! U kim? Dep soridi. Peyghember sellallahu eleyhi wesellem: ata - anisining biri yaki her ikkilisi qérip qalghanda, (ular bilen) birge yashap turup (ularning xizmitini qilmighanliqtin) jennetke kirishtin mehrum bolghan adem, dep jawab berdi. (muslim: 2551)

ebu bekri reziyellahu enhu riwayet qiliduki, peyghember eleyhissalam üch qétim: men silerge chong gunahlardin xewer béreymu? Dep sorighanidi, sahabilar: i resulullah ! Shundaq qilghin! Dédi. Peyghember eleyhissalam: alleqa shérik keltürüsh, ata - anini qaxshitish, dédi. Andin yölinip olturghan yéridin tiklinip: yalghan qesem qilish, dédi. Peyghember eleyhissalam bu sözini qayta - qayta tekrarlawerdi. Hetta biz ”peyghember eleyhissalam toxtap qalsiken“ dep kettuq. (buxari: 2654)

abdullah reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember

sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: qiyamet küni, alle mundaq üch kishining yüzige qarimaydu: birinchisi, ata - anisining qarghishini alghan kishi; ikkinchisi, er kishige oxshiwalghan ayal; üchinchisi, döyüz (xotunini künlimeydighan adem) mundaq üch kishi jennetke kirmeydu: birinchisi, ata - anisining qarghishini alghan; ikkinchisi, haraqkesh; üchinchisi, berginige minnet qilidighan kishi. (nesai: 2562)

ata - anisini qaxshatqanning gunahi toghruluq kelgen hedisler nahayiti köptur. Islam nezeride eng kechürülmes, éghir gunah shérik bolsa, shériktin kéyinla ata - anisini qaxshitishning gunahi kélidu. Yeni imandin kéyinla buyrulghan eng awwalqi ish - allahqa shérik keltürmestin, uni bir bilip ibadet qilish bolsa, uningdin kéyinla buyrulghan teklip ata - anigha yaxshiliq qilish dégenliktur. Ata - anigha yaxishiliq qilish neqeder ulugh ibadet sanalsa, ata - anini qaxshitishmu shunchilik éghir gunahi kebiridur.

allah taala herqandaq éghir gunahlarning jazasini axiretke kéchiktürgen bolsimu, zulum (yeni heqsizliq) ning jazasini axiretke kéchiktürgini yoq. Ata - anini qaxshitish ulargha eng éghir derijide zulum qilghanliqtur.

430-sual: ata - anilargha yaxishiliq qilish heqqide tewsiyeler

hörmetlik qirindishimiz, eger siz dunya we axiretning yaxshiliqlirini qolgha keltürmekchi bolsingiz munu tewsiyelerge emel qilghaysiz, ata - anigha yaxshiliq qilish töwendikiche bolidu:

1. Ata - anigha herwaqit edep bilen söz qilish.
2. allahqa asiyliq bolmaydighan herqandaq ishta ulargha itaet qilish.
3. Ulargha méhribanliqni körsitish, héch waqit ulargha ghezeb bilen qarimasliq, belki hemishe tebessum bilen qarash.
4. Ularning abruyini we hörmitini saqlash, ularning ruxtisiz öyliridin bir nerse almasliq.
5. Ular memnun bolidighan ishlarni qilish, hemishe dualirini élip torush.
6. Herqandaq bir ishni bashlashta awwal ulardin meslihet sorash.
7. Ularning chaqiriqigha herwaqit ”xosh ata - xosh ana“ dep

tebessum bilen hazir bolush.

8. Ularning dost - yaranlirini hörmetlesh, düshmenlirige sadaqet baghlimasliq.

9. Ular bilen munazire qilishmasliq, ularning xataliqliri bolsa, siliq yol bilen körsitip bérish.

10. Ulargha söz qilghanda, awazini kötirip ularni rahetsiz qilmasliq, ularning sözlirini edep bilen qolaq sélip anglash.

11. Ularning öy ichidiki we sirttiki ishlirigha yardemlishish.

12. Ularning roxtisiz seperge chiqmasliq, eger aldirash yüzisidin kétip qalghan teqdirdimu, ulardin haman kechürüm sorash.

13 - ularning öylirige xosusen, ular uxlawatqan waqitlirida izinsiz kirmeslik.

14. Ularning méhmanliri kelgende, qol baghlap turup xizmet qilish, zörür ishi bolsimu qoyup, ularni méhmanliri aldida yalghuz terk etmeslik.

15. Ular bilen birge tamaq yigende, ulardin burun dastixan'gha qol uzatmasliq.

16. Ulargha hergiz yalghan sözlimeslik.

17. Ayalini we perzentlirini ulardin üstün körmeslik.

18. Birge yol yürgende, ularning aldida yürmeslik, birge olturghanda ulardin yoqiri olturmasliq.

19. Özi qanchilik chong menseblik kishi bolsimu, yaki katta alim bolsimu, ata - anisigha mensup bolushtin tekebburluq qilmasliq, ular aldida hemishe kemter bolush.

20. Ulargha maddiy yardemdin béxilliq qilmasliq, ular üchün özlirini unutush.

21. Ularning méhnetlirini qedirlep turush, ularni ziyaret qilip turush, hediye we sowghatlarni teqdim qilip turush.

22. Ularni ghezeplendürürshtin éhtiyat qilish, köngüllirini asrash.

23. Ular bergen nersilerni teshekkür éytish bilen qubul qilish.

24. Ularning xushalliqlirini tebriklep birge xushal bolush, ularning musibetlirige teselli birish.

25. Ularning yüz- xatirisi üchün, ular yaxshi köridighan perzentlirni yaxshi körüsh.

26. Ayali ular bilen jédelliship qalghanda, ularning otturisida adilliq bilen ish körüsh.

27. Ata - ana wapat bolup ketkendin kéyinmu, ularning qebirlirini ziyaret qilip turush.

28. Ularning wesiyetlirini yürgüzüsh.

29. Ularning heqqide sediqilerni qilip turush.

30. Ata - ana hayat bolsun, meyli wapat bolup ketken bolsun, ularning heqqide, alle! Méni we ata - anamni meghpiret qilghin dep hemishe dua qilip torush.

Herqandaq kishi ata - anisigha qilghan muamilisining oxshishini öz perzentliridin chuqum köridu. Yeni ata - anisini qaxshatqatlarni ularning balilirimu qaxshitidu, ata - anisini razi qilghanlarni ularning balilirimu razi qilidu. Shuning üchün bu alem, ”ötne alem“ déyilidu. Bu, jem'iyitimizde we uzun yilliq tariximizda köp tejribe qilinip, herkishining nezeride rialliqqa aylan'ghan bir heqiqettur.

431-sual: balilarda toghra islamiy eqide turghuzushning qedem basquchliri

birinchi, baligha tewhid kelimisini ögitish. Hakim ibni abbas reziyellahu enhudin peyghember eleyhissalamning mundaq dégenlikini riwayet qilidu: "baliliringlarni allahtin bashqa ilah yoqtur" dégen söz üstige éghiz achturunglar, ölüsh aldida "allahtin bashqa ilah yoqtur" dégen sözini dégüzünglar.

Peyghember eleyhissalam yéngi slam jem'iyti qurushning dewitini élip bérishta balilargha qarita shunchilik ehmiyet berdiki, ularni dewet qilish ishlirida hemishe ularni aldinqi orun'gha qoyup keldi. Hetta peyghember eleyhissalam medinige hijret qilish üchün mekkidin yolgha chiqqan kéchisi eli (allah uning yüzini nurlandurwetsun !) peyghember eleyhissalamning öyide peyghember eleyhissalamning siyaqida yétip, kapirlarning peyghember eleyhissalamning yoqliqidin gumanlinip qélishining aldini élishtek muqeddes bir qoghdighuchiliq wezipisini üstige élishqa muyesser boldi, bu yene öz nöwitide balilarning kelgüside slam üchün mes'ulyetchan, qorqmas ezimetlerdin bolup yétilishi üchün élip bérilghan janliq terbiyilishining örniki boldi.

Ikkinchi, baligha allahni söyüshni, allahning közitishini, allahtin yardem sorashni, qaza we qederning allah teripidin bolidighanliqigha iman keltürüshni ögitish.

Her bir balining shexsiyiti, ijtimaiy muhiti, iqtisadiy turmushi yaki mektep hayatigha munasiwetlik birer qiyinchiliqi bar. Bu ehwallardiki qiyinchiliqliri bir balining yene bir baligha qarita oxshash bolmaydu, balilar özlirining qaysi bir jehettiki qiyinchiliqini héssiyatliri bilen ipadileydu yaki héssiyatsiz bir shekilde uqturidu. Ehwal undaq iken, balilarning qiyinchiliqlarni yéngishige qaysi yollar eng muwapiq kélidu? Éniqki, uning bu qiyinchiliqliri uning allahtin yardem tilishi, allahning shey'ilirini ibret közi bilen közitishi, ishlirining hemmiside allahtin yardem sorishi, qaza- qeder, yaxshiliq we musibetning allah teripidin kélidighanliqigha ishinishi bilen hel bolidu. Bu peyghember eleyhissalamning ögetken we öz emeliyiti bilen spatlap bergen yolidurki, hiéchqandaq bir insan bundin bashqa bir yol arqiliq qiyinchiliqini yéngishte netijige érishelmeydu. allahqa bolghan muhebbitining chongqurlishishi, özi üchün yardem sorishi, dilida peqet allahtinla ümid kütüshi, qaza we qedirning allah teripidin ikenlikige chin dilidin ishinishi qatarliqlar hazirqi baliliq dewride balilar üchün birdin bir nijatliq yol bolsa, ularning kelgüsi üchün terbiyilinishi, taki hayatining axirghiche mangidighan yolini toghra tallishidiki we uningda mustehkem turalishidiki chéniqish üchün kem bolsa bolmaydighan perwishlinish yolidur.

Ibni abbas reziyellahu enhumadin mundaq riwayet qilinidu: bir küni, peyghember sellallahu eleyhi wesellemning arqisigha min'gishiwalghanidim. U: i oghlum ! Men sanga bir qanche kelime ögitip qoyay. Allening buyruqlirigha ching yépishqinki, alle séni qoghdaydu. Allening buyruqlirigha izchil emel qilghinki, alleni köz aldingda tapisen. Bir nerse sorisang, alletin sorighin. Yardem tiliseng, alletin tiligin. Bilip qoyghinki, barliq ümmet sanga payda yetküzüsh üchün bir yerge yighilsimu, alle sanga pütüwetkendin bashqa héchqandaq payda yetküzelmeydu. Eger barliq ümmet sanga ziyan yetküzüsh üchün yighilsimu, alle sanga pütüwetkendin bashqa héchqandaq ziyan yetküzelmeydu. Qelemler kötürüldi, betler qurudi. (tirmizi: 2516)

nawada her bir bala mushu hedisni yad élip uning menisini chüshense, bu balining hayatida hiéchqandaq bir qiyinchiliq qalmaydu, uning hayat musapiside hiéchbir tosalghu bolmaydu. Bu hedis meniwiy jehette allahtin yardem sorash, allahqila yölinish, qaza we teqdirge ishinishning peziliti bilen balini herqandaq qiyinchiliqni yéngeleydighan qudretke ige qilidu, sahabilarning peziletliri shuki, ular peyghember eleyhissalamning bu telimatini anglighandin bashlap hayatida yoluqqan her qandaq bir ishta allahtin yardem soraytti, her qandaq bir ishta allahqa iltija qilatti, allahtin bashqa qudretlik zatning yoqliqigha, musibet bilen azadilikning, müshküllük bilen asanliqning bille ikenlikige sheksiz ishinetti. Töwende biz sizge buning emeliy misallirini bayan qilimiz.

Üchinchi, peyghember eleyhissalamni, uning aile tawabiatlirini we ulugh sahabilarni yaxshi körüshni ögitish.

Balilargha bu mezmunda telim bérish del "bir allahtin bashqa allah yoq dep guwahliq bérimen we muhemmed uning bendisi we elchisi dep guwahliq bérimen" dégen ikki shahadet kelimisining ikkinchisini emeliyet bilen testiqlashni ögitish basquchidur. Sahabilar we selep salihlar del mushu yol boyiche yol tutqan we ular buni balilarning wujudigha, éngigha singdürüsh üchün shunchikilik tirishchanliq körsetken idiki balilarning pütkül ish- herikiti we emeliyiti ikkinchi shahadetning emeliylishishining ipadisi idi. Buni balining wujudigha singdürüshning balining diqqet, nishanini buninggha merkezleshtürüshning qanchilik derijide muhim ikenlikini hés qilip yetken selep- salihlar balilarning shey'ilerge bolghan qiziqishini, chüshinishini ashurup, uni pütkül heriketliride namayende qilishi, herqandaq bir tosalghu we müshkülatqa yoluqqanda, uni bu arqiliq hel qilishi üchün balilarni shu usulda terbiyileshke nahayitimu bek étibar bérip kélishkenidi. Hemmimizge melum bolghinidek, insanning tebiéyiti etraptiki muhitning tesirige asan uchraydighan, etrapidiki kishilerning méngish - turush, ish - heriket we emellirini doraydighan xususiyetke igidur. Slam psixikisi balilarni terbiyileshtin ibaret bu muhim ishta balilargha muhemmed eleyhissalamni örnek qilishni terbiyileshning muhim nishani qilidu. Chünki, muhemmed eleyhissalam shundaq bir örnekki, uning hayat emeliyetliri ilahiy buyruq astida tawlan'ghan ajayib

mukemmel bir obraz bolup, pütkül insaniyet dunyasi üchün eng mukemmel, allahning bendiliri ichidin tallighan peyghemberliri ichidimu eng ewzel orun'gha ige zattur.

Tötinchi, balilarni peyghember eleyhissalamning terjiméhalini öginishike righbetlendürüsh. Sahabiler we selep ehliliri baliliriga peyghember eleyhissalamning terjiméhalini ögitishke shunchilik hérismen idiki, hetta ular bu bélimni ularning qur'an öginishige birleshtürüp ögitetti. Chünki, peyghember eleyhissalamning terjiméhalini öginish kishining rohini urghutup, slamning heqiqiy mahiyitini chüshinishke yardemde bolupla qalmastin, belki qur'anning insanlarni gumrahliq, jahilliq qoynidin toghra yolgha élip chiqip, heqiqiy bir dunya axiretlik bextlik hayatqa, dunya- axiretliktiki aliy derijilerge yetküzüdighan muqeddes ilahiy kitab ikenlikining nezeriyiwiy bélimini peyghember eleyhissalamning hayat emeliyiti we uninggha egeshkenlerning emeliyiti bilen wujutqa chiqarghan janliq shahitnamidur.

Beshinchi, baligha qur'an ögitish. Bala terbiyiligüchiler we ata- anilar baligha bolghan terbiyisini qur'an ögitish bilen bashlishi lazim. Bundaq qilish balining allah taalaning özini yaratqan perwerdigari ikenlikini, qur'anning allahning sözi ikenlikini bilishi üchündür. Shundaqla, dilida qur'an rohi, pikir, idrak we hewesliride qur'anning nurining parlishi, dilida qur'an'gha nisbeten hewes we ishtiyaqning bolushi, qur'anning buyrighanlirini ada qilishqa hérismen bolushi, tosqanliridin yiraq bolushi, qur'anning exlaqi bilen exlaqlinishi we qur'an körsetken yolda méngishi bilen chong bolushi üchündur.

Sahabilar balilirini qur'an bilen terbiyileshke nahayiti bek hérismen bolghanliqi üchün, balilirining qur'an'gha ait ishlirini yéqindin közitip, qiliwatqanlirining toghra yaki xataliqini bilish üchün buni peyghember eleyhissalamgha yetküzetti.

Sahabilar balilirining qur'an bilen baghlinishi we baliliriga qur'anning berikitining hasil bolushi üchün qur'anning beriketlirining chüshidighan pursitini kütetti. Teberaniy, enes ibni malik reziyellahu enhudin qilghan riwayitide déyishiche, u her qétim qur'anni xetme qilsa, baliliri we ehlini yighip ulargha dua qilatti. Abdullah ibni abbas özinng

nahayiti kichik turupla qur'anni yad alghanliqidin pexirlinetti. Balilarning qur'an oqushi aile we jem'iyet üstige chüshidighan balayi qazani kötüriwétidu.

Altinchi, eqidide ching turush we uning üchün qurban bérishni ögitish. Eqide uninggha körsitilgen pidakarliq bilen üstün orun'gha chiqidu. Pidakarliq körsitish dairsi köcheygenséri, eqidide mustehkem turush iradisimu éship baridu. Bu, rastchilliqta mustehkem turushning del özidur. Bügünki dewrimizde musulman balilar eqidide we bashqa ang qarashlirida nurghunlighan tosalghulargha, ularni slamdin chiqirish üchün din düshmenliri teripidin qurulghan suyiqest pilanlirining tozaqlirigha uchrimaqta. U bulargha taqabil turushi üchün eqidisi mustehkem, iradisi tewrenmes, öz dinini qoghdash yolida pidakar bolushi lazim. Shundaq qilghandila u imanning halawitini tétiyalaydu, özidiki küch quwwetning derijisini yuqiri kötüreleydu, qur'an we peyghember eleyhissalamning terjiméhalini oqush arqiliq möminlerde bolup kéliwatqan we bolushqa tégishlik pidakarliqlar bilen tonushup, özining allah yolidiki pidakarliqlirida ularni ülge qilidu. Bügünki dewridiki musulman balilar peyghember eleyhissalamning möminlerning baliliq dewride allahning dini üchün körsetken pidakarliqlirini we uninggha alaqidar qissilerni anglap, ulardin yaxshi ülge élishi, sahabilarning balilirining yollirini tutushi, iman yolida mustehkem turup, din yolida malamet yetküzgüchining malamitidin qorqmasliqi kérek.

432-sual: ibadetning ehmiyiti

ibadetni bina qilish eqidini bina qilishning toluqlimisidur. Chünki, ibadet özining rohi bilen eqidini ozuqlanduridu. Shuningdek yene, ibadet eqidining shekliy asasidur. Her bir bala perwerdigarining chaqiriqigha awaz qoshup, uning buyruqlirini qobul qilghinida, özinng wujudidiki tebiéy tuyghu bilen masliship, uningda bir xil azadilik we xushhal keypiyatni peyda qilidu. Doktur seid ramizan elboti bu toghrisida mundaq menidiki sözlerni qilghan: eqidining maysisi her türlük ibadet bilen sughurulup, oghutlinip quwetlinishi kérekki, dildiki eqide maysisi shu arqiliq yashnaydu. Uning bilen baraqsanlishidu. Shundila, hayat musapiside uchraydighan türlük boran - chapqunlargha berdashliq bérip mustehkem turidu.

Baliliq mezgili mes'uliyetni üstige alidighan mezgil bolmastin, kelgüside üstige alidighan mes'uliyetler üchün teyyarlinidighan, chéniqturulidighan we terbiyilinidighan mezgildur. Baliliq mezgilide dinning asasliq ehkamliridin ibaret balaghetke yetkendin bashlapla ada qilishi telep qilinidighan mes'uliyetlerni ada qilishni kichikidin bashlap meshiq qilsa, kéyin buni üstige élish we ada qilishta hayatning hiéchqandaq bir tosalghusi uninggha dexli qilalmayla qalmastin, uning ishenchisi tolup - tashqan, jesurluqi urghup turghan halette bolidu. Balining allah taalagha ibadet qilishi uning dilida xuddi allahning özige érishkendek bir tuyghuni hasil qilidu. Hawayi- heweslerge bérilish, ghezep, öchmenlik tuyghulirini tézginleshte eqidisi shunchilik yaxshi rol oynayduki, uni tüz yoldiki salmaq tebietlik bir adem qilidu. Uning meniwiy dunyasi allahqa bolghan ibadet bilen yashartilghan iken, uningdiki shehwetke, hawayi - heweske bérilish tuyghusi ajizlashqan, allahning chaqiriqigha awaz qoshush qizghinliqi küchlük bolghan halette bolidu. Uning rohi keypiyati kütürenggü, dili azadichilik ichide bolidu. Buning bilen, uning dili qur'an oqushni yaki anglashni yaki bolmisa namazlarning qiyam, ruku, sejdiliride turushni xalaydu, roza tutup iptar waqtini saqlap olturghanda anglighan ezan awazi uning imanini téximu kücheytidu, bu xildiki ibadetler balining eqidisini téximu ching, dinniy quwitini téximu küchlük qilidu. Shunga peyghember eleyhissalam balilarni kichikidin ibadet bilen terbiyileshni bashqa xil usulda terbiyileshtin üstün orun'gha qoyghan. Peyghember eleyhissalam allah taalagha ibadet qilish bilen chong bolghan balilargha ajayip katta xushxewerni bergen. Biz peyghember eleyhissalamning telimatini mulahize qilghinimizda, uning töwendikidek alte asasqa diqqet qilghanliqini bileleymiz.

433-sual: baligha namaz ögitishning waqti

ata- anilar balilirigha namaz ögitish basquchida ulargha namazning rukunlirini, wajiplirini we uni buzidighan nersilerni ögitishke bashlaydu, peyghember eleyhissalam ögitish basquchining eng deslipini yette yash dep toxtatti.

Emr ibni shueyb reziyellahu enhu chong dadisidin riwayet qiliduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: baliliringlarni yette

yashqa kirgende, namaz oqushqa buyrunglar, on yashqa kirgende namaz oqughili unimisa urunglar we ularning yatidighan ornini ayriwitinglarr. (ebu dawud495, tirmizi: 407)

bu hedistin kichik balilarni ular balaghetke yétishtin burunla namaz oqushqa we bashqa ibadetlerge köndürüshning neqeder ehmiyetlik ikenlikini biliwalalaymiz. Chünki islam dinida namazdin bashqa ish üchün balilarni urush buyrulmighan, belki balilarni orup - tillash men'i qilin'ghan.

434-sual: bala namaz oqumisa uni urushning waqti hem hikmiti

bu basquch bala on yashqa kirgendimu namaz oqumisa yaki namazgha sel qarap susluq qilsa we yaki namazda qesten kemchillik sadir qilsa, uni ada qilishqa horunluq qilsa, ata- ana bolghuchi uning perwerdigari aldidiki heqqini ada qilmighanliqi we sheytanning yoligha mangghanliqi bilen öz- özige zulum qilishqa bashlighanliqi üchün edeplep ursa, jaiz bolidu. Chünki balining bu yashtiki mezgili tebiitide mewjud bolghuchi teb'iiy fitretke riaye qilidighan mezgilidur, shundaqla rebbige boysunushni tebiiti qobul qilghan halettiki mezgilidur. Chünki bu basquchta turghan balining qelbi yaritilishtiki pak, gunahsiz tebiettiki pak halitide bolup uninggha qarita sheytanning weswesisi téxi küchlük tesir qilmighan basquchtur. Uning namaz oqumasliqi bolsa, sheytanning uninggha tedrijiy yéqinlashqanliqining tesiridur. Buning dawasi peyghember eleyhissalam körsetken dawa bolup, bu dawa tayaqtin ibarettur. Balini urghuchi balini urushning sewebini, peyghember eleyhissalamning shundaq buyrighanliqini baligha chüshendürüp qoyushi durustur.

Sheyx weliyullah eddehlewi " baliliringlarni yette yashqa kirgende, namaz oqushqa buyrunglar, on yashqa kirgende namaz oqughili unimisa urunglar" digen hedis üstide toxtilip mundaq deydu :bala ikki jehette balaghetke yétidu. Uning biri rohi jehettin, yeni biri jismaniy jehettindur. Balining rohi jehettiki balaghetke yétishi bolsa, eqil bilen ölchinidu. Eqilning ashkarilinishi yette yashtin bashlinidu, bala yette yashqa kirgende uning eqlining qandaqliqi we tereqqiyati op ochuq ashkara bolidu. Shundaqla, bir basquchtin yene bir basquchqa tereqqiy qilidu. On yashqa kirgende uning eqilliq yaki emesliki, eqliy iqtdarining derijisi toluq ayan

bolidu. On yashqa kirgen balining mijez - xulqi normal bolsila, eqliy saghlam hésablinidu. Bundaq bala payda- ziyanni bilidu, tijaret we shuninggha oxshash ishlarda maharetke ige bolalaydu, emma uning jéhad, qanun - nizam, cheklimilerni chüshinip bilishi, jazalash we urush téxnikilirini igellesh, medeniy we milliy siyaset saheliride orun élishi, toghra yolda méngishi qatarliq iqtidarlirining hemmisi eqliy we jismaniy iqtidarining teng yétilishige baghliq bolup, bu bala on besh yash yaki uningdinmu sel yuqiri yashta heqiqetlishidu, balining jismaniy jehettiki balaghetke yétishining alamiti bolsa, ihtilam bolush we ewritige tük chiqishidur. Namaz bende bilen allah arisidiki baghlighuchi we shundaqla bendilirini eng chongqur halaket girdawigha chüshüp ketküchilerni qutquzghuchi wasite bolghanliqi üchün, uni ada qilish eqliy jehette balaghetke yétishning eng deslepki basquchi bolghan yette yéshidin bashlap buyruldi, namazning ada qilinishi balining ixtiyaridiki ish emeslikini, uni ada qilmisa, gunahkar bolup jazalinidighanliqini bilish basquchini yette yash bilen on yashtin ibaret ikki basquch arisgha békitti.

435-sual: balilarni jüme namizigha köndürüshning paydiliri

balini jüme namizigha bérishqa adetlendürgende töwendikidek bir qanchilighan paydilarni qolgha keltürgili bolidu.

(1) jüme namizini o qushi perz bolghidek balaghet yéshigha yetküche jüme namizigha bérishni aditige aylandurup bolghan bolidu.

(2) xutbilardiki wez - nesihetler baligha tesir qilidu, chünki balining esli tebiiti iman heqqidiki, peyghember eleyhissalamning terjim'hali heqqidiki, allahning buyrighan tosqan ishliri heqqidiki sözlerni anglashqa hérismen kélidu, shunga xutbe uninggha bir yaxshi ders meydani hésablinidu.

(3) musulman jem'iyitini chüshinidu we özining musulman jem'iytige tewe ikenlikini hés qilidu, chünki u atisi tonughan kishilernimu tonush pursitige érishidu.

(4) jüme künidiki xutbe oqulghan waqit dua ijabet bolidighan waqit dégen köz qarashqa asaslan'ghanda bolsa, bala peyghember eleyhissalam teripidin zikir qilin'ghan dua ijabet bolidighan mubarek waqitqa hazir

bolghan bolidu.

(5) bir jümedin yene bir jümegiche bolghan ariliqta allahqa bolghan qulchiliqini bildürüsh arqiliq beshwax namazni ada qilishqa rohiy we imaniy ozuq teyyarlaydu.

(6) jüme namizigha bérish arqiliq musulman ümmitining alimliri we péshwalirini tonuydu, u kishilerning bélimi we teqwaliqi kichiklerning qelbide chongqur tesir qalduridu.

(7) jüme namizini oqush bilen shundaq bir mukemmel kishilik xaraktér yétiliduki, uningda eqidining küchiyishige sewebchi bolghan amillardin bashqa, ibadetning toluq ada bolushi, ijtimai alaqining qoyuq bolushi, bélimning köp bolushi, ténining saghlam bolushi, xaraktérining mulayim we chiqishqaq bolushidek ésil amillarning yétilishige shert - sharait hazirlinidu. allah hemmini bilgüchidur.

436-sual: ata-anilarning balilargha namaz oqushta ülge bolushi

(1) tehejjud namizi oqushqa righbetlendürüsh.

Sahabilarning baliliri besh wax namazni toluq ada qilishqa ehmiyet béripla qalmay, belki ibni abbas reziyellahu enhuning qilghinidek kéchide qopup namaz oqushqimu adetlen'gen idi.

Ibni abbas reziyellahu enhuma mundaq dégen: men (tehejjud namizida) peyghember sellellahu eleyhi wesellemge iqtida qilip, uning sol teripide tursam, u méning chéchimdin tutup ong teripide turghuzup qoydi. (buxari: 5919)

(2) balilarni stixare namizi oqushqa adetlendürüsh.

(3)balilarni héyt namizigha bille élip bérish.

(4)balini mesjidke élip bérish.

Mesjid ewladmu ewlad musulman yétishtüridighan bir meydandur. Bu shundaq bolup keldi, kelgüsidimu hem shundaq bolghusi. U özini allah yolida atighan, allahning peyghembirige boysun'ghan musulmanlarning merkizidur. Sahabilarning baliliri mesjidlerde peyghember eleyhissalam bilen namaz oqushni tolimu yaxshi köretti.

Mesjidlerge élip bérilidighan balilar, özining hajitidin özi chiqalaydighan, üstiwéshini kirletmeydighan, ailide özining chong - kichik

taharitini özi ada qilalaydighan, ghelwe qilmaydighan, yügürüp oynimaydighan, ayighini ayaq qoyidighan yerge özi qoyalaydighan, namazda chonglarni qistimaydighan, namazning edeplirige riaye qilalaydighan halettiki balilar bolushi kérek.

(5) balining dilini mesjidke baghlash.

Balining dilini mesjidke baghlash bolsa, balilarni buzghunchi azghunlarning azdurush mékriliridin qutquzidighan bedelsiz bir usuldiki nezeriyedur. Bu neziriyening toghriliqini tarix bizge nahayiti yaxshi spatlap bergen.

437-sual: balilarni roza tutushiqa köündürüshning paydisi

roza tutush - maddiy we meniwiy jehettin élip bérilidighan ibadettur. Balilar roza tutush arqiliq allah taalagha ixlas qilishning jismaniy jehettiki chéniqishni béshidin kechüridu. Bala qorsiqi ach tursimu tamaqtin yiraq bolush, ussisimu ussuluqtin yiraq bolushtek rohi iradisini chéniqturushni qobul qilip, sewr qilishni öginidu, japagha chidashqa adetlinidu.

Sahabilar balilirining roza tutushqa köngül bölgenliki sewebidin balilarning künning uzaqliqini hés qilmisun we meshghul bolsun üchün ularni oynitatti.

Sahabe reziyellahu enhumlar dua ijabet bolidighan mubarek waqit bolghan iptar waqtida balilirini yighip duaning qobul bolushini ümid qilip allahqa dua qilatti. Shunga eqilliq balilar ramizanning axirqi on künini étikap bilen ötküzidu. Chünki étikapta olturush balaghetke yetken bolushini telep qilmaydu, chünki balilarmu ibadet qilish hoquqigha ige. Émam kasanining "bedai" dégen kitabida bayan qilin'ghinidek, kichik bala neple ibadetlerni qilsa sawab alghinidek, étikapta oltursimu, sawab alidu.

438-sual: balini chonglarning sorunlirigha élip bérishning paydisi

peyghember eleyhissalamning zamanida balilar peyghember eleyhissalamning sorunlirigha qatnishatti. Ularning atiliri peyghember eleyhissalam bar sorunlargha we yaki chonglar yaxshiliq üstide yighilghan sorunlargha élip kéletti. Töwende biz ömer reziyellahu enhuning balisini peyghember eleyhissalamning sorunigha élip kelgenlikini bayan qilimiz.

Balini chonglarning sorunigha, mejlislirige élip barghanda balining kemchilikliri, terbiyileshke ihtiyajliq ishliri ashkara bolidu. Terbiye qilghuchi u waqitta uni qandaq we qaysi usulda toluqlashqa yüzlinidu. Balini, soal sorighanda, soalgha jawab bérishke righbetlendüridu. Edep- exlaq yüzisidin soallargha ijazet bérilmigiche, aldirap jawab bermeydu, chonglarning sorinigha qatnishishi bilen köz, quliqi pishidu, eqliy bara- bara chonglaydu, tili rawan, inkasi küchlük bolidu, chonglarning söz témisi ularning éngigha tedrijiy hayatni we jem'iyetni tonitidu. Bu jeryanda ata- ana we terbiyiligüchining qolida terbiyilen'gen bala tedrijiy terbiyilinidu, qizlarning terbiyilinishimu del oghul balilarning atining terbiyisige tapshurulghandek anigha tapshurulidu.

Peyghember eleyhissalam balilarni hemrah qilghanda, ularni hemrah qilghanliqidin hiéchbir bizarliq yaki malalliq hés qilmaytti we ular bilen ulaghqa min'gishetti.

Balilarning chonglar bilen sorunlarda birge bolushi, balaghetke yetmigen qizlarning atiliri bilen sorunlargha bérip oghul qizlarning arilishishining yene bir paydisi bolsa, chonglarning bir - birlirining qiz oghullirini tonushi, shuning bilen, ularning kelgüside qud a- bajiliq munasiwitining ornitishigha yaki nareside qizlarni körgen kichik balilarning u qizni we qizning atisini tonup, kelgüside nikahliq bolush üchün könglige sélip qoyushigha paydiliqtur.

Balilarning chonglar bilen bolghan ijtimaiy alaqisining yene bir türi shuki, balilar chonglar bilen birge bolghanda, ular balilar bilen söhbetlishishi, ulargha yaxshi nesihet qilishi, toghra yolni körsitip bérishi bilen tedrijiy halda ularning zimmisige yüklinidighan musulmanlarning ishlirini ulargha ögitishige paydiliq bolidu.

439-sual: balini ish béjirip kélishke ewetishning paydisi

bundaq qilish balining ishqa puxta bala bolup yétiship chiqishigha paydiliq bolghan bir amildur. Öy ishlirini yaki ata- anining ishliridin birerining ishini béjirish balining meniwiyitide chong rol oynaydu, bu baligha chong tesir körsitidu. U hayatliqtiki herxil munasiwet amillirini, ish bijirishning yollirini we rolini chüshinip, özining bashqilargha paydisi tégidighan insan bolup qalghanliqidin pexir hés qilidu. Mushu teriqide

ösüp yétilgen bala bara- bara ishlarning murekkepliship bérishidin ibaret basquchning qanuniyetlirini chüshinip yétip, kelgüside aldigha uchraydighan qiyin ishlarni bir terep qilish iqtidarini yétildüridu.

440-sual: balilarni salam bérishtin ibaret sünnet emelige köndürüsh

bu yerde közde tutulghan salam bolsa, musulmanlar arisida qollinilidighan slamiy salam (essalamu eleykum) dur. Bala hayatta nurghulighan insanlar bilen uchrishidu. Shunga u ular bilen sözlishishning achquchini bilishke mohtajdur. Salam bérish bolsa, herqandaq biri bilen sözlishishning achquchi bolalaydu. Peyghember eleyhissalam we sahabilar balining tebiitige salam bérishni adetlendürüsh üchün ajayib güzel bir uslubni qollan'ghan bolup biz uni mulahize qilip köridighan bolsaq, u uslubta chonglarning kichiklerge aldi bilen salam qilghanliqini bilimiz. Démek, ular salamni balilargha ornitish üchün özliri aldi bilen salam bérish arqiliq ulargha örnek bolushqan. Chonglardin buni örnek alghan balilar bu xulqni nahayiti asan özleshtürwalalaydu.

Enes ibni malik reziyellahu enhu kichik balilarning yénidin ötüp kétiwétip, ulargha salam qildi we: peyghember sellallahu eleyhi wesellem shundaq qilatti, dédi. (buxari: 6247)

441-sual: balilargha balilardin dost tutup bérishning paydisi we sherti

söhbetlishish, dostluq rishtisi baghlash, bashqilar bilen ariliship ötüsh, özini birer guruh yaki birer jamaetke tewe qilip ular bilen arilishish, ular bilen yéqinlishish, ular bilen qérindashlarche yashash insan tebiéyitidindur. Balilarmu bir insan bolush süpiti bilen yuqiriqidek xulq igisidur. Eger ata- ana baliligha yaxshi balilarni dost qilip, ular bilen ijtimai alaqe baghlashqa sharait yaritip bérelise, balining yaxshi bir muhitta terbiyilinishige bir ishik achqan bolidu. Balilarning hayatining dostsiz bolushini tesewur qilalmighan ikenmiz, u halda balilargha yaxshi bir dost tutushigha yardem bérishimiz lazim bolidu. Baligha balining imanining mustehkem, allahqa itaet qilishta we toghra yolda tewrenmey méngishta hemnepes bolidighan bir dost tépip bérish ata- anining bash tartip bolalmaydighan mejburiyitidur. Yuqiriqi hedis we misallarda peyghember

eleyhissalamning oynawatqan balilarning yénigha kélip ulargha salam qilghanliqi we yaki oynawatqan balilarning néme oynawatqanliqini sorighanliqi, ulargha hiéchqandaq bir eyplesh pozitsiyesini bildürmey, uning bu balilarning öm bolup oynighanliqini qollaydighanliqining ipadisidur.

442-sual: balilarni soda- sétiqqa köndürüshning paydisi

peyghember eleyhissalamning balilarni maddiy we meniwiy jehette teng yétilishige ehmiyet bergenlikining ipadisi sahabilarning bu yolni tutup, uni emeliyetke aylandurushqa tirishqanliqidin körüwalghili bolidu. Élim-sétim ishliri balini paaliyetchan, ishchan qilidu, bu xil hayatning keypiyatigha könidu. Waqtini paydiliq ishlargha serp qilidu hem özige bolghan ishenchisi ashuridu. Xaraktér jehettinmu baliliq erkilikni tashlap, estayidil, mes'uliyet tuyghusigha ige bolidu. Nede balilar uchrashsa, ular bilen oynap we béhude sözliship, he désila, oyun- tamashigha yügüreydighan aditini tashlaydu. Peyghember eleyhissalam mushundaq balilarning ish - herikitide, tijaritide beriketlik bolushigha dua qilghan.

443-sual: balilarni sherietke uyghun murasimlerge qatnashturushning paydisi

toy - tökün we bashqa bir munasiwetler bilen ötküzülgen herxil murasimlar balilar üchün yéngi bir muhit bolup, balilar bundaq yerge barghandin kéyin nurghun ademlerni, bezilirining kimlikini, bashqa balilarni körüdu we tonuydu. Chonglardiki salapetlik, ésil xulqlarni, ularning semimiy sözlirini, éside qalduridu. Özi we ailisi tewe bolghan bu ijtimaiy muhitqa bolghan qiziqishi, uni chüshinish, uning bir ezasi bolush hérismenliki ashidu. Rohi kötürülüp, kishilik shexsiyitide yene bir yéngi yüksilish hasil bolidu. Peyghember eleyhissalamning bir toy murasimigha élip kélin'gen balilarni körüp ularning kelgenlikige qarshi hiéchqandaq inkas bildürmigenliki, bu sorunda hazir bolghanlar üchün qilghan duasidin kichiklerningmu nésiwilen'genliki, balilarni bundaq sorunlargha élip kélishning durusliqini bildüridu.

444-sual: balilarni salih uruq- tughqanlirining öyliride qondurushning paydisi

balilarning öz öyidin ayrilip, bashqa bir urugh - tughqan we

yéqinlarning öyide qonup qélishi balilarning bashqa bir ailining hayati bilen tonushushining, yeni yat bir hayatni bilishining bir tejribe meshghulatidur. Bu arqiliq bala u tughqan yaki yéqinliri bilen qandaq muamile qilishishni öginidu. Ularda bolghan bélim, ibadet we teqwaliq... Qatarliq artuqchiliqlarni öginidu. Shuning bilen birge yene urugh- tughqan we yéqinlar bilen bolghan sile - rehimni kichikidin bashlap ulashqa we uni mustehkemlep ewladtin- ewladqiche dawamlashturushqa asas yaritilidu. Kichiklikide éside qalghan bu bérip - kélish we yéqinliq tuyghusi taki ularning hayati boyiche eslep, uning yaxshi xatirsini qilishqa seweb bolidu. Nawada ata- anilar balilirini bashqilarning öyide qonup q é lishqa qoyghanda, ulardin yaxshiliqlarni, teqwaliqlarni öginishke tewsiye qilsa, bu yaxshiliq üstige yaxshliq bolghan bolidu. Ibni abbas reziyellahu enhuning emeliyiti bolsa, balilarning yaxshi tughqanlirini ziyaret qilish we ularning artuqchiliqlirini öginishning yaxshi misalidur.

445-sual : balilarni exlaqiy jehettin terbiyeleshning meqsidi

balilarni exlaqiy jehettin terbiyilesh dégendin meqset: ularni kichikidin exlaq - peziletlik we wijdanliq qilip yétishtürüsh dégenliktur. Peyghember eleyhissalam, "men peqet güzel exlaqlarni toluqlash üchünla ewetildim" deydu. (buxari riwayiti) yene, "imani eng kamil mömin eng exlaqliq bolghinidur" deydu. (muslim riwayiti) démek, exlaq - pezilet imanning eng körünerlik ipadisi we méwisidur. Exlaq bilen iman ikkisi bir - birige nahayiti zich munasiwetlik bir mesilidur.

Yüqiriqi hedislarning rohi boyiche, exlaqning kamilliqi imanning kamilliqigha we exlaqning ajizliqi imanning ajizliqigha delildur. Köpinche ibadetler uni qilghuchisining özige paydiliq bolsa, güzel exlaq bashqilarghimu paydiliqtur. Birawning güzel exlaqidin omum xelq menpeetlinidu. Milletler güzel exlaqi bilen yoqiri kutirilidu we exlaqining buzulishi bilen ularmu chökidu.

446-sual: güzel exlaqning menisi

exlaq sözi – kupinche kishilerning chüshen'ginidek, bashqilarning chirayigha tebessum bilen qarash, ulargha azar bermestin yumshaq, siliq muamilide bolush dégenlikla emes. Gerche bu ishlarmu güzel exlaq

qataridin sanalsimu, lékin exlaqning menisi buningdin chongdur, elwette. Güzel exlaq – her ishta toghra bolush, adil bolush, rastchil bolush, wedige wapa qilish, amanetni saqlash, meyli dunyaliq bolsun, meyli axiretlik bolsun, öz wezipisini bilish we öz waqtida urunlash, xataliqini dadil étirap qilish, ebediy jasaretlik bolush, her'ishta heqiqetni közlesh, özige ishinish, bashqilarning yardimini kutmestin özige yölinish, wijdanliq, ghururluq bolush, nomusini saqlashni bilish, weten'ge, xelqqe we bashqilargha menpeetlik bolush we bashqilar.

447-sual: balilargha exlaq ögitishning mohimliqi

biz peyghember eleyhissalamning exlaqni berpa qilishqa, exlaqni balining tebiitige singdürüsh üchün berpa qilishni, hetta gunahlarni yuyidighan sediqe bérishtinmu yuqiri orun'gha qoyghanliqini bilginimizde, baligha edep- exlaq ögitish, uni exlaqliq qilip terbiyileshning qanchilik muhim ikenlikini bileleymiz.

Selep- salihlarmu edep- exlaqning ehmiyitini, derijisini we mertiwisining yuqiriliqini yaxshi chüshen'gechke, balilirini edeplik chong qilishqan we barliq slam ümmitige buni tewsiye qilishqan.

Balilarni edeplik chong qilishning bunchilik muhimliqining sewebi bolsa, edepning ötkür eqilni berpa qilidighanliqi, ötkür eqilning yaxshi adetni berpa qilidighanliqi, yaxshi adettin yaxshi tebietning barliqqa kélidighanliqi, yaxshi tebiet igisidin yaxshi emelning barliqqa kélidighanliqi, yaxshi emel perwerdigarining raziliqigha érishishni barliqqa keltüridighanliqi, perwerdigarining raziliqigha érishish bolsa, ebediylik bextke muyesser qilidighanliqi, nachar exlaqtin buzuq eqilning, buzuq eqildin bolsa, yaman adetning, yaman adettin yaman tebietning, yaman tebiettin yaman emelning, yaman emeldin allahning ghezipi we lenitige uchrashning we buningdin ebediy miras bolidighan xarliqqa qalidighanliqi üchündur. Bularni chongqur chüshinip yetken selep - salihlar ewladlirini edep- exlaqliq bolushqa we özlirimu ularni shuning üstide yétilishke ehmiyet bérip, edep- exlaqni ulargha we ulardin kéyinki ewladlargha miras qilip qaldurushqan idi.

448-sual: ata-anigha körsitidighan edepler

1) ata- anigha söz qilishtiki edepler. Émam qurtubi tepsiride ebul

beddah ettijining mundaq dégenlikini bayan qilghan: men seid ibni museyyibike men qur'anda ata- anigha yaxshliq qilish heqqide kelgenlerning hemmini bildim, lékin allah taalaning ulargha hörmet bilen yumshaq söz qilghin, (süre sra, 23 - ayet) dégen sözining menisini chüshinelmidim, bu yerde közde tutulghan yumshaq söz némidin ibaret? Dédim, ibni musseyip gunahkar qulning qopal we baghri qattiq xojayinigha sözlishi dédi. Ömer ibni xettab reziyellahu enhu bu ayettiki yumshaq sözni: i ata, i ana! Démek dep tepsir qildi.

2) ata- anigha qarash edepliri. Biz yuqirida balining nahayitimu edep- exlaqliq bolushi üchün ata- anilarning balilirini teqwadar alimlargha yéqin bolushigha, ulardin bélim élishtin burun edep- exlaq öginishige tewsiye qilghanliqini, balilarning alimlar bilen bille bolghanda, ularning edeplik bolushini telep qilishidighanliqini bayan qilghan iduq.

3) hörmetlesh we izzetlesh edepi. Tirmizi enes ibni malik reziyellahu enhuning mundaq dégenlikini riwayet qilidu: yashinip qalghan bir adem peyghember eleyhissalamning qéshigha kelgen idi, jamaet uninggha orun boshitip bérishke kéchikip qalghanliqtin, peyghember eleyhissalam kichiklirimizge shepqet, chonglirimizgha hörmet qilmighan adem bizdin emes, dédi.

449-sual: qérindashliq we dostluq edepliri

ata- anilar perzentlirining chonglirigha kichik qérindashlirigha merehmet qilish we shepqet qilishni ögetse, kichiklerge chonglarni izzetlesh we hörmet qilishni singdürse, aile hayati tengpungluq ichide mangidu. Aile ezalirining her biri qarshi terepning heqqini öz layiqida we öz ornida ada qilidu.

450-sual: qoshnidarchiliq edepliri

slam sher'itide qoshnidarchiliqning heqqi chong. Buningdiki seweb bolsa, musulmanlar jem'iyitining bir- birige bolghan munasiwitini küchlendürüsh üchündur. Peyghember eleyhissalam ata- anilargha ularning balilirini qoshnilirining baliliri bilen bolghan munasiwitide diqqet qilishqa tégishlik nurghun edeplerni ögitishige tewsiye qilghan. U edepler shulardin ibaretki, peyghember eleyhissalam balilarning qoshnilarning balilirining haligha hal - mung bolushi kéreklikini, balilarning ata- anisining

qoshnisining balilirida bolmighan yaki uninggha érishishke qadir bolalmaydighan nersilerni élip bergende, u balilarning u nersilerni sirtqa kötürüp chiqip yep yaki körsitip qoshnilarning balilirining ichini achchiq qilidighan ishlarning aldini élishqa tewsiye qilghan, yeni yeydighan nersini tashqirgha kötürüp chiqmay öyde yégüzüsh, tashqirigha kötürüp chiqip yéyishke roxset qilmasliqqa tewsiye qilghan. Bundaq qilishning yene bir paydisi balilar sirtlarda, yollarda kétiwatqanda, bir nerse yéyishtek ammiwiy edeplerge zit ishlardin uzaqlashturulidu.

451-sual: ijazet sorash edepi

ijazet sorashta uning edepige diqqet qilish chong - kichik hemmeylen diqqet qilishqa tégishlik edeptur. Ijazet sorash slam sher'itide muhim edeplerning biri sanilidu. allah taala esirler boyi oqulidighan qur'an kerimde slam ümmiti üchün ijazet sorash edepini tekitligen ayetlerni nazil qildi. Chünki, ijazet sorashtin ibaret bu emelning aile we jem'iyette oynaydighan roli nahayiti muhimdur. Shuning üchünmu, uning ehmiyitini sahabilarning chongliridin sirt kichik sahabilardin hésablinidighan ebuseid elxudrigha oxshashlarmu yaxshi tonup yetken idi.

Qur'an kerim ijazet sorashqa buyrush bilen bir waqitta, ata- anini baligha bu heqte telim bérishnimu buyridi, hem balilarning ata- anilarning xas orunlirigha ijazet sorap kiridighan waqitlarnimu éniq belgilep körsetti, allah taala qur'an kerimde: "i möminler ! Silerning qulliringlar, chöriliringlar we ichinglardiki balaghetke yetmigen balilar namaz bamdattin burun, chüshte (uxlash üchün) kiyiminglarni salghan chéghinglarda we xuptendin kéyin (mushundaq) üch waqitta (yéninglargha kirse) silerdin ijazet sorisun, (bu) üch waqit silerning ewritinglar (échilip qalidighan waqittur), bu üch waqittin bashqa waqitlarda (ular silerge kirse) silergimu, ularghimu hiéch gunah bolmaydu, siler bir biringlar bilen bérish kélish qilip turisiler, allah silerge ayetlerni (yeni sheriet ehkamlirini) ene shundaq bayan qilidu, allah hemmini bilgüchidur, hékmet bilen ish qilghuchidur." (süre nur, 58 - ayet.) deydu.

452-sual: dastixandiki edepler

ömer ibni ebu seleme reziyellahu enhu mundaq deydu: men peyghember sellellahu eleyhi wesellemning terbiyisidiki bala idim, tamaq

yégende qollirim légenning muqim bir yéride turmaytti. Shuning bilen, peyghember sellellahu eleyhi wesellem manga: hey bala! ”bismillah“ dep, ong qolung bilen özüngning aldidin yégin! - dédi. Ömer ibni ebu seleme: men shundin étibaren tamaqni eshu usulda yep keldim, - deydu. (buxari: 5376)

é mam ghezali "ihya" dégen kitabining üchinchi qismida bala ozuqlan'ghanda mohtaj bolidighan slamning omumiy edepliridin töwendikidek birnechche tür heqqide agahlandurush béridu .

1) tamaqni ong qolida yéyish, yéyishtin burun bismillah déyish.

2) özining aldidin élip yéyish.

3) tamaqqa bashqilardin awwal qol uzatmasliq.

4) tamaqqa we uni yewatqan kishilerge tikilip qarimasliq.

5) tamaqni bek téz yémeslik.

6) tamaqni yumshaq chaynap yéyish.

7) tamaqni éghizigha arqa - arqidin séliwermeslik.

8) tamaq yégende kiyimlirini we qollirini meynet qilmasliq.

9) bezi chaghlarda terxemek we nanni hiéchnerse arilashturmastin yéyishke adetlinish.

10) tamaqni bek köp yéyishke adetlinip qalmasliq, chünki köp yéyish peqet haywanlargha xas ishtur.

2) tamaqni bek köp yéyishni dastixan üstide eyblesh, az yégen balini maxtash, tamaqni heddidin bek zorlimasliq.

3) addiy tamaqqa qanaet qilish.

453-sual: balining tashqi qiyapet edepliri

peyghember eleyhissalam balining chach qoyush chéchini yasitish, kiyimining renggi, sirtqa chiqish kiyimi qatarliq ehwallirigha ehmiyet béretti.

454-sual: chach qoyush we chüshürüshtiki edepler

ibni ömer reziyellahu enhuma mundaq deydu: peyghember sellellahu eleyhi wesellem chéchining yérimi chüshürülüp, yérimi qaldurulghan bir balini körüp, sahabilirini undaq qilishtin tosti we: chachning ya hemmisini chüshürüwitinglar yaki hemmisini qoyup qoyunglar ! Dédi. (ebu dawud: 4195)

chachni mundaq töt shekilde qirishtin cheklendi.

Birinchi, béshidin u yer- bu yerni chüshürtüp, arqa teripini qoyup bérish.

Ikkinchi, xristian dindikilerdin heddidin ashqanlargha oxshash otturini chüshürüp etrapini qoyup qoyush.

Üchinchi, hindianlargha oxshash etrapini chüshürüp otturini qoyup qoyush.

Tötinchi, aldi terepni chüshürüp, arqa teripini qoyup bérish.

Bulardin toghrisi hemmisini chüshürüsh yaki hemmisini qoyup bérishtur. Peyghember eleyhissalam balilarning chach chüshürüsh ishigha biwasite arilashqan .

455-sual: kiyim rengginining edepi

é mam ghezalining "ihya" dégen kitabining üchinchi bölümide balining kiyimining edep'i heqqide yaxshi yolyoruqliri bar. U mundaq dégen: balilargha rengsiz we siziqsiz aq renglik kiyim kiydürülüshi lazim. Renglik, siziqliri bar kiyimler bolsa, ayallarning shundaqla qosh jinisliqlargha xas kiyimler bolghachqa, balilargha undaq kiyimler kiydürülmesliki lazimdur. Balilarni ésil, ajayib - gharayip, qimmet kiyim kiygüzüshtin uzaq tutush, bundaq kiyimler gerche balilargha herqanche chirayliq körün'gendimu, ularni uningdin yiraq tutushi lazim.

456-sual: qur'an oqush edepliri

ibni kesirning tepsiride ibni jerir bayan qilghandek, allah taalaning: "allahning rehmitige érishishinglar üchün, qur'an oqulghan chaghda, uni diqqet bilen anglanglar we jim turunglar (yeni söz qilmanglar." dégen ayiti, peyghember eleyhissalam her qétim qur'an oqughanda, uning qur'anini ténch olturup anglighan ensarilardin bir bala toghrisida nazil bolghan deydu.

457-sual: rastchilliq exlaqi

rastchil bolush slam exlaqining eng muhim yiltizliridindurki, uni yétildürüsh we uni balining tebiitide mustehkem qilish üchün gheyret qilish lazim. Peyghember eleyhissalam ata- anilarning balilarda yalghanchiliq xulqining yétilip qélishining aldini élishi üchün ularni daim közitip turushigha tewsiye qilip : "bala bir insandur, uningmu insani muamilige

érishish hoquqi bar, ata- anining her qandaq bir wasite bilen uni aldishi we uning bilen muamilide bu jehettiki emeliyetke sel qarishi jaiz bolmaydu." dégen qaidini turghuzghan idi.

Abdullah ibni amir reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: peyghember sellallahu eleyhi wesellem bizning öyde olturatti, anam méni: bu yaqqa kel, bir nerse bérimen, dep chaqirdi. Peyghember eleyhissalam anamgha: uninggha néme bérisen? Dep sorighanidi, anam: bir tal xorma bérimen, dédi. Peyghember eleyhissalam: nawada, uninggha héchnéme bermiseng, sanga bir yalghanchiliq yézilidu, dédi. (ebu dawut: 4991)

selep- salihlar chonglar kichilerge wede qilsun yaki balilar bir - birige wede qilsun, wedisige emel qilishqa, rastchil bolushni balilarning wujidigha singdürüshke bekla ehmiyet bergen idi.

458-sual: mexpiyetlikni saqlash exlaqi

peyghember eleyhissalam balilarni mexpiyetlikni saqliyalaydighan bolup chong bolushini tolimu ümid qilatti. Chünki, mexpiyetlikni saqlash balining haziri we kelgüsi hayatining bixeterlikini, jem'iyet we uning asaslirini muhapizet qilishta intayin muhimdur. Mexpiyetlikni saqlashqa adetlen'gen bala iradisi küchlük, aghzi ching bolidu, uning mexpiyetlikni saqliyalishidek artuqchiliqi jem'iyettiki bashqa insanlar arisida uninggha qarita ishench peyda qilidu.

459-sual: amanetni saqlash exlaqi

amanetdar bolush peyghember eleyhissalamning kichiklikidin bashlap emel qilip kelgen güzel exlaqliridin bolghachqa, u kishiler arisida ishenchilik dep süpetlinip kelgen idi. Buningda peyghember eleyhissalamgha iqtida qilidighan balilar üchün chong bir ülge barki, buni özleshtürgen balilar chong bolup allah taalaning dinini dewet qilghanda chong bir yardemchi bolidu.

Peyghember eleyhissalam balilarning mexpiyetlik saqlash exlaqini yétildürüshke qattiq ehmiyet bergenliktin, balilarning mexpiyetlikni ashkarilap qoyushtek qilmishlirigha qarita uninggha jaza bérish pozitsiyesini qollinatti.

460-sual: köngülni adawettin salamet qilish exlaqi

dilning öch - adawettin salamet bolushi we ichi yamanliqtin yiraq

bolushi insan tebiitining normal turushida nahayiti muhimdur. U herqandaq insanni kishilerni yaxshi körüshke, jem'iyet üchün yaxshiliqni izdeshke, insaning tebiitide hemishe yaxshiliqning alametlirining eng yuqiri derijide ipade tépishigha türtke bolidu. Peyghember eleyhissalam yéngidin yétishiwatqan kichik sahabe enes ibni malikning tebiitide bolghan nachar xulqlarni yuyushi, uninggha yamanliq qilghan kishini kechürüshi, dilidiki sheytanning weswesilirige we uning ziyanliq yolgha bashlishigha yol qoymasliqigha chaqirghan.

461- sual: his tuyghuning balining yitilishidiiki mohimliqi

hés- tuyghu, yétiliwatqan balida nahayiti muhim orunni igileydu. Uning shexsiyitini bina qilidu. Eger uni tengpung halda qobul qilalisa, kelgüside hemme jehettin tolghan mukemmel insan bolup yétiship chiqidu. Nawada undaq bolmay artuqche yaki kem bolup qalghinida uni etrapidikilerge rehim qilmaydighan baghri tash adem qilip yétildürüp qoyidu. Shunga hés tuyghuning saqlinishining balining tebiiti we shexsiyitide nahayiti muhim rolgha ige. Buni bina qilishta ata- ana nahayiti muhim rol oynaydu. Chünki, bundaq tuyghuning shekillinish menbesi yenila ata- anilardur. Ata- anilar balilarning méhribanliq, shepqet we ata-ana méhrini hés qilishining menbesidur.

462-sual:balilarni erkilitish we ular bilen oynishishning sünnetke egishish ikenliki

biz peyghember eleyhissalamning balilargha bolghan ehmiyetlik emeliyetliride uning balilarni bezide söyse, bezide quchaghlighanliqini, bezide ularning bash - közlirini silisa, bezide ular bilen oynashqanliqini, ular bilen chaqchaqlashqanliqini, bezide ularning smini kichiklitip chaqirsa, bezide ularni erkiletkenlikini uning hedisliridin biliwalalaymiz. Nawada, ata-anilar bu ishlarning bezisini yaki hemmisini qilmighan yaki qilmaydighan bolsa, biz ularning bu ishlarni hiéch bolmighanda sünnetke egishish yüzisidin bolsimu qilishini ümid qilimiz. Émam buxari ibni abbas reziyellahu enhuning mundaq dégenlikini riwayet qilidu: peyghember eleyhissalam mekkige kelgende, uning aldigha beni mutellip ailisidikilerning kichik baliliri chiqti, peyghember eleyhissalam u balilardin birini ulighining aldigha, yene birini arqigha min'geshtürwaldi. Émam

buxari ibni abbas reziyellahu enhumaning mundaq dégenlikini riwayet qilidu: peyghember eleyhissalam erapattin muzdelifege barghanda ulighigha usameni, muzdelifedin minagha qaytishida, fezli reziyellahu enhuni min'geshtürwalghan. U ikkisi taki peyghember eleyhissalam eqebe téshini étip bolghuche, telbiye étishni dawamlashturghanidi.

Sahabe reziyellahu enhumlar peyghember eleyhissalamgha egishish yüzisidin balilirigha chaqchaq qilatti we baliliri bilen oynishatti. Ular balilirining hujrilirigha kirip, xuddi kichik balilardek ular bilen oynishatti.

463-sual: balining béshini silash uninggha bolghan söygü muhebbetning ipadisi

yuqiridiki hedislerning biride peyghember eleyhissalamning balilarning béshini silash arqiliq ularni qandaq rohlandurghanliqini, ulargha méhribanliq we shepqetni qandaq yetküzgenlikini, ulargha söygü we muhebbetning temini qandaq tétitqanliqini, ulargha qanchilik derijide ehmiyet bergenlikini bildürgenliki bayan qilin'ghan idi. Zewaid ibni hebbanda enes reziyellahu enhuning mundaq dégenlikini riwayet qilidu: peyghember eleyhissalam ensarilarning balilirini ziyaret qilatti, ularning balilirini körsila salam béretti we béshini silaytti. Peyghember eleyhissalam balining béshini silighanda yüzinimu qoshup silaydu, bu bolsa baligha téximu köp ehmiyet bergenlikning, shundaqla balini téximu bek xush qilghanliqning ipadisidur. Biz bu hedistin balilarning bash- közlirini silash, balilar birdin artuq bolghanda, ular otturisida barawer muamile qilish, ayrimichiliq qilmasliqni tonup yétish bilen birge, peyghember eleyhissalamning hemme balilargha oxshash muamile qilishidiki ésil muamile exlaqini bilip yételeymiz.

464-sual: qiz balilargha we yétim balilargha alahide étibarda bolushning mohimliqi

qiz balilar bilen yétim balilar bashqa balilargha qarighanda bekrek méhribanliq, shepqet qilish, köngül bölüshke mohtajdur. Chünki bu ikki xildiki balilar bashqa balilargha qarighand a, hemishe özlirini ajiz hés qilidu. Yene bir tereptin, bu ikki xil bala köp sandiki insanlarning neziride anchiwala étibargha élinip ketmeydighanlar qatarigha kiridu. Kona we

yéngi jahiliyet jem'iyetliri ularning heq- hoquqlirini ayaq asti qildi. Nawada, birer jem'iyet, birer millet yaki birer aile sheriet qanunidin yiraqlishipla kétidiken, bu ikki xil balining zulum qilinishi tebiéy bir ehwalgha aylinidu. Jahiliyet yenila jahiliyettur, u öz etrapidiki muhitta özining jahil exlaqini qoghdaydu. Ular meyli qaysi bir ulughwar shuarlarni towlisa towlisun, ularning söz - heriketlirining chirayliqliqi, kiyimlirining almishishi hergizmu ularning esli mahiyitini özgertmeydu. Yuqiriqi ikki xil bala jahiliyette qanchilik derijide xarlan'ghan bolsa, slam jem'iyitide shunchilik eziz boldiki, slam her zaman ularning eng émtiyazliq qoghdughuchisigha aylandi we uni hemme ishta öz hamiyliqigha aldi. Uning hamiyliqi shu derijide ikenki, bu ikkisining qaysi biri birer adaletsizlik we zulumgha uchrisa, slamda ularning menpeeti üchün otturigha qoyulghan sher'i belgilime her bir qilmishqa qarita bérilidighan jaza we agahlandurushlarni ilan qildi. Bu belgilimiler taki qiyametkiche bu dunyada küchke ige bolsa, qiyamette uning eng axirqi hésabini alidu.

465-sual: qiz balini terbiyeleshtiki asasiy qaidiler

ana balining ustazi bolupla qalmay, öz nöwitide dunyaning ustazidur. Biz ailini slah qilimiz deydikenmiz, aldi bilen ailining rohi we asasi bolghan anini slah qilishimiz kérek.

1 - qiz balini yaman körüshtin tosush. Qur'an kerim aldi bilen slam kélishtin burunqi jahiliyet dewride keng tarqalghan qizlar heqqidiki natoghra qarashlarni slah qildi. Kishilerning diqqitini qizlargha qarita bolghan xata qarash we neziriyilerni özgertishke burap, qizlarningmu oxshashla allah teripidin yaritilghan bende ikenlikini, allah taala öz hékmet qudriti bilen ularni erlerning yardemchisi bolushi üchün yaratqanliqini, ularningmu öz aldigha hoquq we mes'uliyetlirining barliqini jakarlidi. Buning bilen birge yene ulargha yaxshi muamile qilishqa, ulargha qarita mes'uliyetlirini jari qildurushqa tewsiye qildi. Ular heqqide ashkara menidiki ayetlerni nazil qildi. Bu ayetlerning nazil bolushi bilen insaniyet dunyasidiki ayallarning ijtimaiy orni we imtiyazida ajayib chong yüksilish hasil bolup, ayallarning hayatida ularning birersige parlaq bir stiqbal qochaq achti.

2- qiz- oghul perzentler arisida ayrimichiliq qilmasliq, ulargha

barawer muamilide bolush. allah taala ata- anigha oghul - qizni riziq qilip béridu. Slam dini ata- anilarning hemme balilirigha barawer muamile qilishni ögitidu. Bu oghul - qizlargha barawer muamile qilish bilen heqiqetlishidu. Hetta peyghember eleyhissalam oghullarni qizlardin üstün körmeslik, ularni yaxshi körüshte, ulargha bir nerse teqdim qilishta, oqutush we bashqa imtiyazlarni, shert - sharaitlarni hazirlashta ular arisida adil bolushni jennetke kirishning bir wasitisi qildi. Peyghember eleyhissalam oghul - qizlargha muamile qilishta shunche estayidil idiki, uningdiki bu xil muamilini insanlar jem'iytining ichide hiéchqandaq bir jem'iyet körüp baqmighandur.

466-sual: balini jismani jehettin yitildürüshning ehmiyiti

balilar balaghet yashlirigha (qizlar 12, oghullar 14 yashqa) yétishi bilen ular herxil uyun - tamashalar we köngül échishlar arqiliq boshluqlirini toldurushqa kirishidu. Bu dewr ata - anilarning eng diqqetlik bolushigha tégishlik bolghan ehmiyetlik bir dewridur. Balilarni bu yashlirida, ten saghlamliqigha paydiliq bolghan pakiz, ten - terbiye we bashqimu ijabiy paaliyetler bilen meshghul qilmighanda, ular jem'iyettiki türlük yaman adetlerge öginip qalghandin kéyin, ularni eslige qayturush qiyin bolidu, hetta mumkin bolmaydu. Shunga ata - anilar yoqiriqi mes'uliyetlirini urunlash bilen birge balilirini exlaqsiz, diyanetsiz yaman dostlardin ozaqlashturushi, jinsiy hewesini örlitidighan hayasiz filimlarni, edepsiz süretlik jurnallarni körüshtin men'i qilishi we balilirining ten saghlamliqigha eng ziyanliq bolghan tamaka, haraq, zina - pahshie qatarliq yaman ishlardin ularni qet'iy cheklishi intayin zörürdur.

allah taala balining jismining küchlük we heriketchan bolushi üchün oyun oynashni balining tebiitidiki bir tebiéy xulq qildi. Balilarning baliliq dewri janliqlar dunyasidiki mewjudatlargha sélishturghanda eng uzundur. Ularning jismaniy jehette yétilishimu mushu uzun mudette bolidu. Bu mezgildin kéyinki beden tereqqiyati meyli ichki ezaning tereqqiyati bolsun yaki tashqi ezaning tereqqiyati bolsun, hergizmu baliliq dewridiki tereqqiyattek bolmay nahayiti asta yaki az bolidu. Ehwal shundaq iken, herqandaq bir ademning balining baliliq dewridiki chéniqishi we yétilishige sel qarap balaghetke yetken yaki uningdinmu chong bolghan mezgilde

chéniqturiwalimen, yétildüriwalimen dégen neziriyesining put tirep turalmaydighanliqini éniq jezm qilalaymiz.

Bala baliliq mezgilide chéniqish we yétilshte zörür bolghan chéniqish we terbylinish hoquqigha toluq érishish kérek. Bu halqiliq mezgilni qoldin bérip qoysa, kéyin uning ornini toldurghili bolmaydu. Ötmüsh zamandiki alimlar balilarning oyunining ularning jismaniy jehettin yétilishige paydiliq ikenlikini tonup yetken bolup, ulardin émam ghezali mundaq dégen: bala medrisidiki qur'an dersi tamam bolghandin kéyin, u ning chirayliq yosunda oynishigha ijazet bérilishi lazim. Bu oyun ularning medrisidiki ders élishtin kélip chiqqan harghinliqini untulduridu. Bala oyun oynighanda harmaydu, eger bala oyundin men'i qilinip, dawamliq oqushqila zorlansa, uning qelbi ölidu - de, zéhni küchi srap bolidu, hayat uning üchün qiyin tuyulidu, andin u bundaq iskenjidin qutulush üchün hiyle - mikir ishlitishke ötidu.

Balining jismaniy jehette chéniqturulmasliqi sewebidin balining jismi kelgüside normalsiz, körümsiz, tebiiti binormal halda chong bolidu. Eger biz balining baliliq dewridiki bu muhim mezgilni boshqa ötküzüwétip qalghanda balining pat arida bu baliliq mezgili bilen xoshlishidighanliqi, hayatida yéngi bir basquchqa qedem qoyidighanliqi, u balaghetke yetken haman sherietning asasiy rukunliridin tartip eng addiy belgilimilirigiche uning boysunushi yaki qarshiliq qilishidin hésab élinidighanliqi, heqiqiy bir mömin'ge xas salahiyet bilen yashash, dunya we axiretlik üchün emel qilishta küchlük we saghlam bolghan bir jisimning lazim ikenlikini hés qilghinimizda, slamning besh asasidiki perz emellerdin bashqa jéhadqa chiqish, bélim élishqa oxshash perz emeller we uningdin bashqa wajip, sünnet, neple emellerni orunlash üchün küchlük beden bolushi kéreklikini chüshen'ginimizde, balini jismaniy jehettin terbiyileshning neqeder muhimliqini tonup yétimiz. Peyghember eleyhissalamning balilarni terbiyilesh yolining jismaniy jehette terbiyileshte körsetken yoligha nezer salsaq, uning mundaq töt qaidini öz ichige alidighaliqini bileleymiz.

467-sual: balining su üzüsh, oq étish we at minishni öginish heqqi

ömer ibni xettabning: baliliringlargha su üzüshni, oq étishni we at

üstide mustehkem turushni ögitinglar, dégenliki riwayet qilin'ghan. Buningdin balining peyghember eleyhissalam zikir qilghan jismaniy jehettin chéniqidighan tenterbiye türlirini öginishi kérekliki éniq bolidu. Buning balining hazirqi we kelgüsidiki hayatida özige xas rolining barliqi, bundaq chéniqishning balining jismaniyitini saghlam yétildürüshke paydisi bolupla qalmay, belki balining öz - özige bolghan ishenchisini turghuzushidimu chong roli barliqi melumdur. Eger bularning peyghember eleyhissalamning balilarni chéniqturushqa dalalet qilghan sünnitige uyghun ikenlikini bilsek, peyghember eleyhissalamning bulargha qanchilik derijide ehmiyet bergenlikini körüwalalaymiz. Chünki peyghember eleyhissalammu kichiklikide taghisi beni nejjarning bostanliqlirida su üzgen we balilar bilen birlikte oynighan idi.

468-sual: balilar arisida tenterbiye musabiqisi ötküzüshke ehmiyet bérish

bu, balini jismaniy jehettin chéniqturushning eng asasliq basquchi bolup, balilarning bedinini chéniqturush roligha ige bolupla qalmay, belki yene ularning könglini xush qilidighan oyun we meniwiyitini rohlanduridighan paaliyet bolup hésablinidu. Peyghember eleyhissalam taghisining oghulliri bolghan balilar arisida yügürüsh musabiqisi ötküzüp yügürüshte utqanlarni birinchi we ikkinchi türge ayrip ularni quchaghlap qarshi alghan idi.

469-sual: balilarning balilar bilen oynishi

köpinche ehwallarda ata- anilar aldirash bolghachqa, balilar bir tughqan qérindashliri, qoshna yaki tughqanlirining baliliri bilen oynaydu, ata- anilar balilirining yaman balilar bilen oynap, ulardin yaman xulq we til öginip qélishidin ensireydu we ularning yaxshi edeplik balilar bilen oynishini, ulardin yaxshi örnek élishini xalaydu. Peyghember eleyhissalam bir qanche qétim balilarning oynawatqan yéridin ötkende, bu heqte ulargha bir nerse démigen idi.

Ibni abbas reziyellahu enhumadin mundaq riwayet qilinidu: men balilar bilen oynawatattim, peyghember sellallahu eleyhi wesellem kéliwidi, derhal ishikning keynige möküwaldim. Peyghember eleyhissalam kélip, qolini müremge qoydi we: muawiyeni chaqirghin! Dédi. Derhal bérip

keldim we: muawiye tamaq yewétiptu, dédim. Peyghember eleyhissalam: manga, yene bérip chaqirip kelgin! Dédi. Men yene bérip qaytip keldim we: muawiye tamaq yewétiptu, dédim. Shuning bilen, peyghember eleyhissalam: alle uning qorsiqini toyghuzmighay! Dédi. (muslim: 2604)

emma qizlarning oyuni oghullarning oyunigha oxshimaydu. Shuning üchün, ölimalar peyghember eleyhissalamning töwendiki hedisige asaslinip, qizlarning oyunchuq oynishigha ruxset qilghan.

Aishe reziyellahu enhadin mundaq riwayet qilinidu: peyghember sellallahu eleyhi wesellem tebuk (yaki xeyber) ghazitidin qaytip keldi. Uning tekchisige perde tartip qoyulghan bolup, perde shamalda qayrilip kétiwidi, peyghember eleyhissalam men oynaydighan qorchaq qizlarni körüp qaldide: i aishe! Bu néme? Dep soridi. Men: qorchaq qizlirim, dep jawab berdim. Peyghember eleyhissalam qorchaqlar arisidiki qanatliq atni körüp: undaqta, bu néme? Dep soridi. Men: u at, désem, peyghember eleyhissalam: atning üstidikilerchu? Dep soridi. Ular atning qanatliri, dédim. Peyghember eleyhissalam: atningmu qaniti bolamdu? Dégenidi, men: sulayman eleyhissalamning qanatliq atlirining bar ikenlikini anglimighanmiding? Dédim. Buni anglighan peyghember eleyhissalam mubarek éziq chishliri körün'gidek derijide külüp ketti. (ebu dawut: 4932)

470-sual: balilarning oynishi cheklen'gen oyunlar

seid ibni jubeyrdin mundaq riwayet qilinidu: ibni ömer reziyellahu enhuma bir qushni nishan üchün tiklep qoyup oq étip oynawatqan bir top qureyshlik balining qéshidin ötüp qaldi. Kimning atqan oqi nishan'gha tegmise, shu qushning igisige bir nerse béretti. Ular ibni ömerni körüpla tarqilip ketti, ibni ömer: buni kim qildi? Buni qilghan kishige alle lenet qilsun. Peyghember sellallahu eleyhi wesellem janliq nersini nishan qilip oq atqan kishige lenet qilghan, dédi. (muslim: 1958)

471-sual: jismaniy jehettiki chéniqishning balilargha bolghan paydiliri

oyun oynash eqilge yetken balilar üchün bosh waqitni ötküzüsh hésablansimu, kichik yashtiki balilar üchün muhim bir emel hésablinidu, balilar oyun'gha bérilish bilen özining eqli we jismaniy iqtidarini tereqqiy qilduridu. Oyun ularning inkasining téz bolushi, tepekkur iqtidarining,

mesililerni hel qilish yolini bilishning eqliy yollirini bildürüshke yardemchi bolidu. Ata- anilarning yétekchilikikide bu oyunlar balining her tereptin tereqqiy qilishida muhim rollargha igidur. Mektep we medrislerdiki deslepki basquch balining oyun bilen eqliy iqtidarini tereqqiy qildurushning eng muhim bir basquchi bolup, bu basquchta bala peqet oyun arqiliq quwwetlik küchke érishidu. Bundin bashqa yene bala oyunlarni tekrar - tekrar oynash arqiliq tejribilerni yekünleydu, oyunlar ichide özige mas kélidighanlirini özining turmushining bir parchisi qilidu. Shunga balini terbiyiligüchiler balining oynighan oyunini peqetla bir oyundin ibaret dep qarimastin, uning muhimliqini étibargha alghan asasta qarash kérek. Balilirini öyde oynashtin yaki qoshnilirining baliliri bilen oynashtin chekligen ata- anilar tebiéy halda balining eqliy iqtidarini tereqqiy qilish pursitidin cheklep qoyghan bolidu. Oyunlarning töwendikidek bir qanche türlük paydiliri we qimmiti bardur.

1 - jismaniy qimmiti: heriketlik oyun balining jismaniy quw witini tereqqiy qilduridu. Bala oyun oynash arqiliq bir nersilerni keship qilish we tesewwur qilish iqtidarini yétildüridu.

2 - terbiyiwi qimmiti: balining oyuni uni oxshimighan nersiler bilen tonushush, her xil reng we shekil, maddilarning nam we süpetliri bilen tonushush pursitige ige qilidu.

3- ijtimaiy qimmiti: bala oyun arqiliq bashqilar bilen munasiwet ornitishni, ular bilen ongushluq osulda arilishishni öginidu. Shundaqla, öz - ara yardemlishish, hemkarlishish, chonglar bilen alaqilishish, ilim- bérim qilishni öginidu. Bezibir shey'ilerning toghra we xataliqini perq qilishni öginidu.

4- exlaqiy qimmiti: balilar oyun arqiliq yene exlaq dairisige kiridighan, temkinlik, heqqaniyetchi, adil, amanetkar, sewrchan bolush we paaliyetchan bolushtek xulqlarning yüzeki menisini öginidu.

5 - yéngiliq yaritish qimmiti: bala oyun arqiliq özining yéngiliq peyda qilish iqtidarini, tebir we tesewwur küchini namayende qilidu.

6 - özining qimmiti: bala oyun arqiliq aghiniliri bilen muamile qilishni, ular bilen bolghan munasiwiti arqiliq özining artuqchiliq maharetlirini tonuyalaydu, iqtidari yétidighan dairidiki yéngiliqlarni

yaritishqa jür'etlik bolidu. Yéngidin duchar bolghan mesililerge taqabil turushni öginidu.

7 - eqliy qimmiti: bala oyun oynash arqiliq duch kelgen qiyin nuqtilarni bir terep qilish, huduqush we temtireshlerni bir terep qilish qatarliq mijezge ait ishlargha pishidu. Ailide cheklimige bek uchraydighan, balilargha qattiq qol, telep qilidighanliri köp bolghan aililerning balilirining bashqa balilargha qarighanda, téximu qalaq oyunlarni oynaydighanliqini hemde ularning oyuni téximu köp oynaydighanliqini körimiz. Balilarning oyuni ularning ichige yoshurun'ghan ichi yamanliq, heset, chidiyalmasliq qatarliq yaman xisletlerni yoq qilish, shundaqla, balilarning xaraktérini yaxshilashning bir wasitisidur.

472-sual: balilarni eqliy jehettin terbiyileshning ehmiyiti

melümki, oqush, öginish her yaxshiliqning béshidur. Islam dinining eng awwalqi chaqiriqimu kishilerni oqushqa chaqirishtur. Chünki musulmanliq oqush we öginish arqiliq toluqlinidu. Bilim türlük keshpiyatlarni achidu. Bilim qarangghularni yorutidu. Bilimlik kishiler ölmeydu. Jennetni qazinishmu bilim bilen bolidu. Oqush, öginish, andin alim bolush peqet eqil bilen bolidu. Shunga eqilni bilim élishning eng asasliq qurali deymiz. Eqil insandiki eng qimmetlik we etiwarliq bir bayliqtur. Insanlar shu eqil bilen özining rebbini tonuydu we uninggha öteshke tégishlik burchlirini öteydu. Netijide, dunya we axiretlik bexit - saadetlerge érisheleydu. Insanlar shu eqil bilen ilim - pen saheside türlük yéngiliqlarni, keshpiyatlarni we ijadiyetlerni yaritish we échish arqiliq insaniyetke hayatliqta ungayliqlarni yaritip béreleydu. Zamanimizdiki pen - téxnika yéngiliqlirimu insaniyet eqlining mehsulidur. Shunga islam dini eqilni qedirleydu we uni öz wezipisini qaldurushqa seweb bolidighan barliq amillarni qet'iy haram qilidu. allah eqil igilirini qedirlep qur'andiki köpligen ayetlerning axirini ”bu éytqanlirimizda eqil igiliri üchün ibiretler bar“, ”ibiret élinglar ey eqil igiliri!“, ”bularni peqet eqil igilirila chüshineleydu“ dégen jümliler bilen ayaqlashturghan. Eqil shunchilik eziz we qimmetlik bir bayliq bolghan iken, uni öz wezipisini öteshtin qaldurushqa yaki ajizlashturushqa seweb bolidighan barliq amillar sheriet we eqilning birdek teqezzasi bilen qet'iy haramdur! Eqilliq we bilimlik balilar ata - anisini qedirleydu, allahni, özini, ata - anisini we jem'iyitini razi qilishqa tirishidu we shundaq qilidu.

Ewlad terbiyesige slam dinidek étibar bergen we uninggha hérismen bir din

yoqtur. Telim - terbiyige slam dinidek ehmiyet bérip qaraydighan anggha ige bashqa bir din yoqtur. Tarix teripidin spatlan'ghan shundaqla din düshmenlirimu izchil étirap qilip kéliwatqan heqiqettur.

Balilarda bélimge bolghan toghra pikirning yétilish i üchün biz ata- anilarning buninggha bashlaydighan usulini bayan qilip bérishni öz burchimiz dep bilduq, chünki bu mesile balining yétilishide, bolupmu, bélimni söyidighan bolup yétilishide nahayiti muhim ehmiyetke igidur, balilarni bélimge heweskar qilip yétildürüshte eng ehmiyet bérishke tégishliki eqilni yétildürüshtur. Eger eqil saghlam bolsa, u ata- anining singdürgen ejrige chushluq ulargha we özige yaxshliq we yaxshi aqiwet élip kélidu, eger eqil saghlam bolmay qalsa özinimu, ata- anisinimu bir ömürlük armanda qoyupla qalmay, axiretlik dunyasinimu yoq qilidu.

Balilarni qaysi penlerde bolmisun, oqutush yaki ulargha tirikchilikning kesipliridin birer kesip ögitish ata - anilarning üstidiki perzent heqliridindur. Balilargha diniy bilimlerdin aldi bilen iman we islamni ögitip bolghandin kéyin, sheriet ehkamliridin yaxshiliq - yamanliqni, haram - halalni, emel - ibadetlerning usullirini we bashqilar bilen muamile qilish qaidilirini bilgen'ge qeder oqutush ata - anilarning üstige allah teripidin buyrulghan perz eynidur. Emma balilarni diniy ilimlerde bolamdu, yaki pen bilimliride – doxturluq, tarix, jughrapiye, astironomiiye, fizika, matématka, biyologiye, pelsepe we bashqilar qatarliq penlerning qaysi biride oqutup yétishtürüp chiqish perz kipaye bolup sanilidu.

Dunyadiki pütün ilim - penlerni oqush, öginish musulmanlar ammisining üstige allah teripidin buyrulghan perzdur. Islam dini medeniy we ilmiy bir dindur. U, ilim - pendin ayrilalmaydu. Islam dinining eng awwalqi chaqiriqi bolghan we musulmanlargha perz bolup belgilen'gen ”oqush, öginish“ buyruqi, diniy ilimlergila yaki mexsus birer pen'gila qaritilghan buyruq emes, belki u, insanlargha paydiliq bolghan pütün ilim - penlerning hemmini öz ichige alidu, elwette.

Bezi ata - anilarning balilirini oqutmay yaki ulargha birer hüner ögetmey ailining maddiy éhtiyajlirini qamdashta, bezi bir qiyinchiliqlirini bahane qilip, özlirige yardemchi qiliwélishi toghra emes. Ular balilirining bügüninila oylimastin, ularning kélechikini oylishi lazim. Ailining éhtiyajlirini qamdash yalghuz atining wezipisi. Balilirini we ayalini béqish uning üstige buyrulghan perzdur. Bu mes'uliyetke balilirinimu qoshuwélip ularni oqushtin yaki kesip öginishtin tosup qoyghan herqandaq ata allahning aldida choqum jawabkarliqqa tartilidu. Undaq

kishi balilirining kélichikini zaya qilghanliq sewebi bilen gunahkar bolidu.

473-sual: balining bélim élish heqqi

peyghember eleyhissalam balilarning baliliq dewride öginishi we bélim telep qilishi üchün bir qaidini otturigha qoyghan bolup, slam ümmiti buni ewladtin ewladqa dawam qildurup keldi, ata- anilar shuning bilen ewladlirini bélim telep qilish we uni söyüshke righbetlendürüp keldi. Bélim telep qilish bolsa, chong - kichik, er- ayallardin ibaret her bir musulman'gha perzdur. Bélim telep qilish bendini perwerdigarigha yéqinlashturidighan ibadet emellirining eng ewzilidur. Shunga balini bélimni söyidighan, bélim é lishqa hewes qilidighan qilip yétildürüshning eng yaxshi basquchi ösmürlük dewridur.

Sahabilar, tab'iinlar we hedis alimliri, kichikidin bélim öginishning, balining bélimlik bolup yétiship chiqishida intayin chong tesiri barliqini, uning chong bolghanda oqughan insan'gha nisbeten este qaldurush iqtidari téximu küchlük we téximu bekrek mustehkem bolidighanliqini tonup yetken idi.

Xetiyb elbaghdadi selep salihlarning hayati we ularning balilargha ehmiyet bergenliki heqqide bir qisim riwayetlerni keltürdi, hesen beseri bizge yishi kichikliringlarni keltürünglar, heqiqeten ular qelbliri bosh, anglighanlirini bekrek yad alghuchi bolidu dégen.

474-sual: balining niyitini xalis qilghan halda qur'an we hedislerdin yad ilishining eqliy iqtidarni yitildürüshtiki roli

biz yuqiriqi bayanlirimizda qur'an we hedislerni yad élishning balilarning eqliy iqtidarini yétishtürüshte qanchilik muhim rol oynaydighanliqini otturigha qoyghan iduq. Shübhisizki, u ikkisi bélimlerning nuri bolup u eqillerni yoritidu we eqliy iqtidarini kücheytidu. Shunga bala az dégende 30 pare qur'andin eng az bolghandimu 30 - pare, yeni emma parisini bolsimu yad élishi, hedislerdin az dégendimu, émam newewiyning qiriq hedisini yad qilishi lazim.

Selep - salihlar balilirini terbiyileshte aldi bilen ulargha qur'an we hedislerdin ders béretti. Chünki, bu ikkisi balining ilmini yétildürüshte ikki asasiy rukundur. Ibni sina özining "siyaset" dégen kitabida bala sözlerni tutuwalghudek qabiliyetke ige bolghanda uninggha qur'an ögitish bashlinidu we din telimati bérilishke bashlinidu, digen.

475-sual: bala üchün yaxshi we teqwadar ustaz yaki terbiyiligüchi tutup bérishning ehmiyiti

sahabilar we selep - salihlar baliliri üchün yaxshi bir ustaz tutup bérish ishigha tolimu ehmiyet béretti. Chünki ostaz bolsa, balining telim alidighan menbesidur, hem shundaq bir eynekturki, uning barliq emeliyiti we meniwiyiti baligha intayin chong tesir qalduridu. Shunga ular balilirigha bélim élishtin ilgiri bélim élishning edeplirini öginishke yétekleytti. U zamanlarda yaxshi bir ustazgha érishish ularni uzaq seperlerni bésishqa mejbur qilsa, ular buningdin hergizmu yanmaytti, belki bundaq qilish ular üchün yaxshi körilidighan asan emel bolup bilinetti. Balilarning öz yurtliridin bashqa yiraq yurtlargha seper qilishi, elwette, ata-anilar üchün musheqqet keltürüshi tebiéy ehwal. Lékin ular balilirini saghlam bir shekilde bélimge érishtürüsh üchün bu yolda serp qilidighan mal - mülük qimmet bahaliq nersiler üchün perwa qilmaytti. Shuning üchün ibni sina özining "siyaset" dégen kitabidiki "atilarning balisi üchün qollinidighan tedbiri" dégen babida mundaq dégen: bala üchün eqilliq, diyanetlik, exlaqliq, balilarni oqutushta iqtidarliq, temkin, bimeniliktin yiraq bolghan, balilarning aldida özini qoyup bermeydighan, qopal we qattiq muamililerdin xaliy bolghan, tili tatliq, teqwadar, pakize we ippetlik bir terbiyiligüchi bolushi lazim.

476-sual: ereb tilini yaxshi ögitishning mohimliqi

öz ana tili pishshiq igelligendin kéyin, ereb tili öginish nahayiti muhim. Chünki ereb tili muqeddes dinimiz bilimlirining achquchidur. Hemmimizge melum bolghinidek, ereb tili qur'an kerim we hedis sheripning tilidur. Shunga peyghember eleyhissalam ereb tilini yaxshi igileshke righbetlendürgen we balilarning uni yaxshi igilishige köp ehmiyet bergenlikidin bedirde esirge chüshkenlerdin ularning musulman balilirigha oqushni we yézishni ögitishni ularning özini esirliktin qutuldurushning bedili bolushini telep qilip, ulardin her biri sahabilarning baliliridin onigha ereb tilini yaxshi ögitish shert qilin'ghan.

477-sual: chet'el tilini yaxshi öginishke ilhamlandurushning ehmiyiti

bala ana tilini yaxshi öginip, qur'an hedistin birer bölek yad élip bolghandin kéyin, chet'el tilini öginishi yaxshidur. Chünki chet'el tilini bilish musulmanlarning düshmenlirining suyiqestlirini bilishke, uninggha taqabil turushqa yaki taqabil turidighan paaliyetlerni ongushluq élip bérishqa, ularning buzghunchiliqi, hiyle - mikriliridin saqlinishqa, ilghar téxnikilarni qollinip, musulmanlar üchün xizmet qilishqa paydisi bar. Peyghember eleyhissalam mekkidin medinige hijret qilip

kelginide, til öginish yolini tutqan idi.

Zeyd ibni sabit reziyellahu enhuning mundaq dégenliki riwayet qilinidu: peyghember sellellahu eleyhi wesellem méni yehudiy yéziqi (suryani yéziqi) ni öginishke buyrup: allening nami bilen qesemki, men yehudiylarning (yeni yehudiy katiblarning) manga yézip bergen xétige ishench qilmaymen dédi. Shuning bilen men uni yérim ay ichide toluq we mukemmel öginip boldum. Shuningdin kéyin resulullah ulargha mektub yazmaqchi bolsa, men yézip bérettim. Ular resulullahqa mektub yazsa, unimu men oqup bérettim. (tirmizi: 2715)

478-sual: öyde yaxshi bir kitabxanining bolushi we uning baligha bolghan tesiri

balining qur'an, hedis we til öginishi üchün öyde u qiziqidighan we paydilinidighan ilmiy we slamiy kutubxana, hiéch bolmighanda bir kitab qoyulidighan üstel bolushi kérek.

Semure ibni jundub reziyellahu enhu nurghunlighan hedislerning hemmisidin bir nusxidin - bir nusxidin jemlep oghli üchün qaldurghan. Ughli uningdin bashqilargha riwayet qilip bergen. Eslide semurening oghligha qaldurghini risale sheklide yollan'ghan hedisler idi.

Shéhit émam ibni teymiye yaki hesenulbenna kitabida öylerde kitab bolushning muhimliqini, özining "ösmürlerni slam terbiyiside xalis terbiyileshning eng janliq wesililiri" dégen risaliside tekitlep mundaq deydu: öyde az bolsimu kitabning bolushigha ehmiyet bérish, saqlinidighan kitablar slam tarixi, selep - salihlarning hayati, exlaq, hékmet, slamiy chaqiriqlar we shuninggha oxshash mesililer heqqide yézilghan kitablarni öz ichige élishi kérek. Öyde salametlik üchün kichik bir dora sanduqi saqlash zörür bolghinidek, eqillerni slah qilish üchün öyde kitabxanining bolushimu nahayiti muhimdur. Ata- anilar balilarning paydisi bolmighan, tutruqsiz kitablarni oqushgha biwasite qarshi pozitsiye bildürüsh arqiliq cheklimestin, belki uning ornigha balilarning diqqitini tartidighan paydiliq we qiziqarliq kitablarni élip bérish arqiliq tosush we bu kitablarni oqushqa qiziqturush kérek.

479-sual: jismaniy jehettin yétildürüshning saghlamliqqa bolghan tesiri

bedenni chéniqturush balining jismining intayin küchlük bolushining asasliq sewebliridin biridurki, beden quwwiti küchlük bolghan balining késellikke qarshi

turush küchimu küchlük bolidu. allah bashqa bir sinaqni we bashqa bir musibetni irade qilmighanla bolsa, balining bedini késellikni özlikidin qobul qilmaydighan halda küchlük bolidu. Biz adette qandaqla bir doxturning aldigha barghinimizda, uning ten saghlamliqini saqlashqa bergen tewsiyiliridin peyghember eleyhissalamning bizge körsetken yolyoruqlirining neqeder toghra we hékmetlik ikenlikini hés qilalaymiz. Bizning su üzüsh, oq étish, at minish, yügürüsh we chélishishtek chéniqish we tenterbiye paaliyetlirining balining meniwiyitini béyitipla qalmay, uning ténining salamet bolushigha paydiliq ikenlikide köp toxtilishmizning hajiti yoq. Chünki bu hemmige omum bolghan uqumdur.

480-sual: balida yitildürüsh zörür bolghan saghlamliq adetliri

1)miswak ishlitishke adetlendürüsh. Peyghember eleyhissalamning miswak ishlitishni köp qétim tekitligenliki hemmimizge melumdur. Hetta u "eger ümmitimge tes kélip qalmisun démisem, ularni her namazda miswak ishlitishke buyrighan bolattim " dégen. Eger bala chishlirini chotkilashqa adetlense we uni dawamlashtursa, chishlarning chürüshi we shalang chiqishigha oxshighan nurghunlighan chish we éghiz késelliklirining aldini alghili bolidu. Yéngi tibabetchilik miswakning paydilirini, uning chishlarni tazilashta we chish miliklirini küchlendürüshte alahide rolgha ige ikenlikini spatlidi. Erak derixidin we bashqa miswak qilishqa yaraydighan derexlerdin élinidighan miswak bahasi erzan bir matériyal bolup. U ereb döletliride köptur. Émam newewiy sehih muslimning sherhiside chishni tazilash üchün erak derixidin bashqa nersilerni ishlitishningmu jaizliqi, chishni tazilaydighan hiéchnéme tépilmay qalghanda qolning barmaqliri we yaki qattiq rextke oxshash nersiler bilen tazilisimu bolidighanliqini qeyt qilghan. Muhim bolghini bala miswak ishlitishtin ibaret bu sünnetke adetlinishi we meyli qaysi usulda bolsun chishlirini tazilishi kéreklikini bilishi lazim.

2) balining taziliqigha we tirnaqlirini élip turushqa ehmiyet bérish. Taziliq slam erkanliridin bir ruknidur. Namaz oqumaqchi bolghan bala taharet élishi, namaz oquydighan yerning pak bolushigha diqqet qilishi we kiyimlerning pak bolushigha diqqet qilishi lazim. Bularning hemmisi bala yette yashqa kirgende qobul qilmisa buyrulidighan, on yashqa kirgichilikmu ada qilmisa urulidighan, namazni ada qilish üchün qilinidighan hazirliqlardur.

3) yémek- ichmekte peyghember eleyhissalamning sünnetlirige egishishke yéteklesh. Yuqirida bayan qilip ötken yémek - ichmek edepi toghrisidiki babta

balining özining aldidin yéyishi, qollirini dastixanning hemme terepliride yügürtüp yürmesliki toghrisidiki edepliri bayan qilin'ghan idi. Eger bala tamaq yégen waqtida toyghan halda tamaq yémeslik sünnitige boysunsa, bedini we ichki ezalirigha yétidighan késelliklerdin saqlinishi üchün katta bir utuqqa érishken bolidu.

Miqdam ibni medikerb reziyellahu enhu mundaq deydu: men peyghember sellellahu eleyhi wesellemning mundaq dégenlikini anglighanidim: adem balisining toymaydighan qorsiqidinmu yaman nerse yoq. Eslide adem balisigha hayatini saqliyalighudek bir qanche loqma kupaye qilidu. Eger köprek yémise bolmaydighan bolup qalsa, qorsaqning üchtin birige taam yésun. Üchtin birige su ichsun we üchtin birini nepeslinishi üchün bosh qoysun!. (tirmizi: 2380)

enes reziyellahu enhu mundaq deydu: peyghember sellellahu eleyhi wesellem su ichkende üch qétim tinip ichetti. Yene bir riwayette mundaq kelgen: peyghember sellellahu eleyhi wesellem: su ichkende ikki - üch qétim tinip ichish ussuzluqni obdan qanduridu, tenni saghlam qilidu we beden'ge asan singidu, dégen. (muslim: 2028)

4) balini ong terepni bésip uxlashqa adetlendürüsh. Bundaq qilish musulmanlarning saghlamliqi üchün peyghember eleyhissalamning yolgha qoyup bergen körsetmisidur. Uning salametlik üchün nahayiti paydiliq terepliri bardur.

Bera ibni azib reziyellahu enhuma mundaq deydu: peyghember sellallahu eleyhi wesellem manga: uxlash üchün yatmaqchi bolghiningda, namazgha taharet alghandek taharet alghin, andin ong teripingni bésip yatqin we: ”i alle! Ümid qilghan we sendin qorqqan halda özümni sanga tapshurdum, sanga yüzlendim, ishlirimni sanga hawale qildim we sanga tayandim. Sendin bashqa panahgahimmu yoq, qutuldurghuchimmu yoq. Men sen nazil qilghan kitabqa, sen ewetken peyghemberge iman éyttim “ dégin! Shuning bilen, sen shu kéchisi ölüp ketseng, iman bilen kétisen. Bu sözler séning shu kündiki eng axirqi sözüng bolsun dédi. Men (rawi): bu duani bera ibni azib reziyellahu enhumaning aldida qaytilap: sen ewetken elchi (resul)ge. Dep oqughanidim. U: yaq, sen ewetken peyghember(nebiy)ge. Dep oqu! Dédi. (buxari: 6311)

5) balining tebiéy usulda dawalinishigha ehmiyet bérish. Bedendiki ezalarni uwilash we mujush insan hayatning hemmisi mohtaj bolidighan bir ehwaldur. Bala ata- anisi yaki terbiyiligüchisining yéteklishi bilen bedenlirini mujup tutushni meshq qilip könidu. Shuning bilen, kelgüside esqatidighan bundaq bir yaxshi maharetni

baliliqtin bashlapla yétildürgen bolidu. Peyghember eleyhissalam balilargha buni ögetken we özining mubarek bedinini mujutush arqiliq balilarni meshq qildurghan idi.

6)xupten namizidin kéyinla uxlap, bamdat namizigha baldur turushqa adetlendürüsh. Bala bamdat namizini waqtida ada qilishqa adetlinishi lazim. Bala baldur uxlighandila andin etisi seherde bamdat namizigha turalaydu. Uning ikkinchi küni seherde rohluq, janliq turushi üchün qan'ghudek uxlighan bolushi kérek. Qan'ghudek uxlishi üchün burun yétishi lazim. Ömer reziyellahu enhumu buninggha riaye qilghanliqi üchün xupten namizini peyghember eleyhissalam bilen bille oqushqa kélishtin burun balilirini uxlitip qoyatti.

Musulman baliliri dinning perzlirini ada qilishqa adetlinishi öz nöwitide ularni bedenni quwwetleydighan okségin bilen teminlinish pursitigimu ige qilidu. Buning bilen uning rohi namazda, jismi pak we paydiliq hawada quwwetlinidu. Chünki seher waqtida ökségin terkiwidiki zeretler tarqilidighan bolup, buninggha peqet seher turghan ademlerla érisheleydu. Tibbiy bélimler bu paydiliq gazning peqet we peqet seher waqtidila tarqilidighanliqini, uning bedendiki hüjeyrilerning herikitini janlanduridighanliqini, shundaqla köpligen késellik üchün shipaliq roli barliqini spatlimaqta. Démek, bu paydiliq zeret gaz seher turghan her bir janliq üchün paydiliq bolghinidek, balilardek ösüp yétiliwatqan yash notilar üchün téximu paydiliq bolghan quwetlendürgüchi küchtur.

7)yuqumluq késili bar balilardin yiraq tutushqa diqqet qilish. Peyghember eleyhissalam yuqumluq késelge giriptar bolghan kishilerning insanlar toplinidighan yerlerge kelmesliki we ularni hiéchbir kishining ziyaret qilmasliqini pütkül ümmetning chong - kichik, er- ayal hemmisige jakarlighanidi. Kichik yashtiki balilarning bezilirige yuqumluq késel yuqup qalidu, shundaq bolup qalghan ehwalda ata- anilar yaki balining késilini baqquchilar qoshnilar we xish-eqribalirining, tonushlirining yénigha ziyaret üchün barghand a, balilarni élip barmasliqi lazim. Shundaqla, ularmu balining bu késilini yoqlap kelmesliki lazim. Bundaq qilish cheklinidu. Shuningdek, yene ata- ana bolghuchilar yuqumluq késel bolup qalghan balisini bashqa baliliridinmu ayrishi kérek. Bundaq qilghanda baligha rohiy jehettin azab bolmasliqi üchün uninggha peyghember eleyhissalamning shundaq qilishqa buyrighanliqi musulmanlarning balilirining peyghember eleyhissalamni söyidighanliqi, uninggha itaet qilidighanliqi we uning dewitini qobul

qilidighanliqi toghrisida nesihet qilishi kérek. Bundaq qilish balining buni qobul qilishi üchün téximu paydiliqtur.

8)balilargha hesetxorning közi we jinning ziyankeshlikidin saqlinidighan dualarni oqush. Bundaq démide bilen dawalash usulini peyghember eleyhissalam peqet balilar üchün qollan'ghan bolup, bu, peyghember eleyhissalamning balilarning salametliki we saghlamliqini asrashtiki asaslarning biridur. Peyghember eleyhissalam bu usulni qollinipla qalmay, yene ata- anilarnimu shundaq qilishqa buyrighan.

Ubeyd ibni rifae zurqiy riwayet qiliduki, esma binti umeys reziyellahu enha mundaq dégen: men peyghember sellallahu eleyhi wesellemge: i resulullah! Jeferning perzentlirige bek téz köz tégidu, ulargha dem saldurup qoysam bolamdu? Dégenidim, peyghember eleyhissalam: hee, nawada teqdirning aldigha ötidighan bir nerse bolidighan bolsa, köz choqum ötüp ketken bolatti, dédi. (tirmizi: 2059)

ibni abbas reziyellahu enhumadin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: köz tégish heqtur, nawada teqdirning aldigha ötüp kétidighan bir nerse bolidighan bolsa idi, köz ötüp ketken bolatti. (köz tegken kishini dawalash meqsiti bilen) silerdin ghusli qilip suyini bérish telep qilinsa, ghusli qilip béringlar. (muslim: 2188)

On birinchi bölüm. Kündilik turmushqa alaqidar bezi hökümlerning bayani

481- sual: wesiyet uqumi we uning yolgha qoyulushi

wesiyettin bir ademning, men ölgendin kéyin palanigha palani nersini pütünley yaki ishlitiwalghili béringlar, dep qaldurup ketken sözi közde tutulidu.

Wesiyet qilip qoyup kétish islam dinida yolgha qoyulghan bir ishtur. Bu heqte iallah taiala mundaq dédi: ieger silerdin bireylen iölüsh ialdida köp mal qaldursa, iuning iata - ianisigha we xish - ieqribalirigha iadilliq bilen wesiyet qilishi teqwadarlarning iöteshke tégishlik burchi süpitide perz qilindi [süre beqere-180]

wesiyet qilish perz emes mustuheptur. Eger wesiyet qilish perz bolidighan ish bolsa, hemme musulmanning wesiyet qilishi lazim bolghan bolatti. Lékin eger bir ademning iüstide bashqilarning qerzliri, heqliri we amanetliri bolsa, u ademning qerz igilirige qerzini bériwétishke, heq igilirige heqlirini ada qilishqa we amanet igilirige qayturup bérishke wesiyet qilip qoyup kétishi perzdur.

482- sual: wesiyet qilghuchi ademde tépilishqa tégishlik bolghan shertler

1- wesiyet qilghuchi adem wesiyet qilish salahitige ige bolghan bolushi lazim. Yeni balaghetke yetken, eqli hushi jayida we wesiyetni razimenlik bilen qilghan bolushi lazim.

2- wesiyet qilghuchi adem mal- mülkining hemmisi qerzge kétip qalghidek derijide qerzdar bolup qalmasliqi lazim. Chünki qerzni wesiyetni iorunlashtin ilgiri ada qilish lazim. Chünki qerzni ada qilish perzdur. Wesiyetni iorunlash yaxshi bir ishtur.

483- sual: wesiyet qilin'ghuchida tépilishqa tégishlik bolghan shertler

1- wesiyet qilin'ghuchi bir nersige igidarchiliq qilalaydighan bolushi lazim. Shuning iüchün bir nersige igidarchiliq qilalmaydighan iademge bir

nersige wesiyet qilish toghra bolmaydu.

2- wesiyet qilin'ghuchi wesiyet qilin'ghan waqtida heqiqette bar bolush, yaki qorsaqtiki baligha oxshash hökmen bar bolush lazim.

3- wesiyet qilin'ghuchi terep wesiyet qilghuchi ademdin miras alidighan mirasxor bolmasliqi lazim.

4- wesiyet qilin'ghuchi wesiyet qilghuchi ademni öltüriwetmigen adem bolushi lazim. Eger shundaq qilghan bolsa, u adem xuddi mirasxor miras alidighan adimini öltüriwetse, mirastin mehrum qalghinidek wesiyettin mehrum qalidu.

5- wesiyet qilin'ghuchi mueyyen adem bolushi lazim. Eger u mueyyen adem bolmisa, wesiyet qilin'ghan nersini uninggha tapshurush mumkin bolmaydu we bir nerse bérishke wesiyet qilghanning héchqandaq paydisi bolmaydu.

484- sual: wesiyet qilinidighan nerside tépilishqa tégishlik bolghan shertler

1- wesiyet qilinidighan nerse qimmiti bar bolghan mal bolushi lazim.

2- wesiyet qilinidighan nerse meyli bir nersining özi bolsun meyli menpeeti bolsun bir ademning uninggha ige bolushini qobul qilidighan nerse bolushi lazim.

3- wesiyet qilinidighan nerse biz yuqirida seid ibni ebuwaqqas (iallah taiala uningdin razi bolsun!) ning hediside bayan qilip ötkünimizdek wesiyet qilidighan ademning pütün mal- mülkining iüchtin biridin artuq bolmasliqi lazim.

485- sual: miras ilmining sherti

miras ilmidin ölgen ademning qaldurup ketken mal dunyani uning mirasxorlirigha teqsim qilip béridighan ilim közde tutulidu. Bu ilim peyghember ieleyhissalam öginishke we ögitishke buyrughan ilimlarning qataridindur.

Iata - ianisi we tughqanliri qaldurghan mirasta (yeni méyitning terekiside) ierlerning hessisi bar. Meyli iu (yeni tereke) iaz bolsun yaki köp bolsun, her iadem allahning iadil sheritide) belgilen'gen hessisini ialidu [süre nisa-7].

Miras ilmi, mirasxor, miras qaldurup ketküchi adem we heqiqeten yaki hökmen miras qilinip élinidighan nersidin ibaret ich ishni asas qilidu. Bu ilimning üch sherti bardur.

1-miras qaldurup ketküchi ademning heqiqeten ölgen bolushi yaki yoqulup ketken ademge oxshash hökmen ölushi, yaki diyet bérish kérek bolghan kichik baligha oxshash teqdiren iölüshi lazim.

2- miras qaldurup ketküchi adem ölgen waqtida uning mirasxori heqiqeten yaki qorsaqtiki baligha oxshash teqdiren hayatta bolushi.

3- mirasxorning miras qaldurup ketküchi adem bilen bolghan ialaqisining qandaq ialaqe ikenlikini bilish we mirasning seweblirini we uning tosalghulirini bilish lazim.

Miras ilmi peqet qur'an, hedis we alimlarning birliki yeni ijmasi bilen meydan'gha kelgendur. Miras ilmide qiyas qaidisige emel qilinmaydu. Chünki qiyas qaidisige tötdin biri, altidin biri dégen'ge oxshash ölchemlerde emel qilinmaydu chünki, mesilen, néme iüchün bir insanning mirasta beshtin birini almay töttin birini alghanliqining qandaq hékmiti barliqini bilgili bolmaydu.

486- sual: ölgen ademning qaldurup ketken mal dunyasigha qarashliq bolghan heqler

ölgen adem qaldurup ketken nersidin u adem ölgen waqtida arqisida qaldurup ketken pütün mal dunya közde tutulidu. U mal dunyaning ichige yene eger u adem bashqa bir kishi teripidin sewenlik bilen iöltürülgen bolsa, u kishining u ademning uruq tughqanlirigha tölep bergen diyet, eger qestenlik bilen iöltürülgen we buning iüchün iöltürgüchi u ademning uruq tughqanliri bilen kéliship ulargha mal dunya tölep bermekchi bolghan bolsa, bu mal dunyamu kiridu.

Adem qaldurup ketken mal dunyagha töwendikidin ibaret töt xil heq qarashliq bolidu,

1- mal dunya qaldurup ketken ademning iölükini yerlikide qoyush iüchün teyyarlash we uninggha bekmu ashurwetmestin yaki bekmu qisiwalmastin kipenlik élish.

2- mezkur ademning bendilerning aldidiki qerzlirini ada qilish, emma

ada qilinmay qalghan zakatqa we kaffaretlerge oxshash iallah taialaning aldidiki qerzlerge kelsek, eger ölgen adem bularni ada qilishqa wesiyet qilghan bolsa, uning ada qilmay qalghan zakat we kaffaretler uning ölimini uzutup bolghandin kéyin iship qalghan mal dunyaning iüchtin bir qismining ichidin chiqirilip bérilidu.

3- u ademning ölimini uzutup bolghandin we uning qerzlirini ada qilip bolghandin kéyin qalghan mal dunyaning iüchtin bir qismi bilen uning wesiyetliri orunlinidu.

4- bu ishlardin éship qalghan mal dunya, mirasqa heqliq bolushning sewebliridin birersi tépilghan ademlerning ichide teqsim qilinidu.

487- sual: mirasqa heqliq bolushning sewebliri

mirasqa heqliq bolushning sewebliri üchtur. Yeni bir ademning yene bir ademdin miras élishi iüchün uningda töwendiki üch sewebning ichidin biri tépilishi lazim.

1- uruq tughqanchiliq sewebi. Uruq tughqanlar bir - biridin miras alidu.

2- er - xotunluq sewebi. Yeni bir ayal bir erdin u ikkisining arisida er - xotunluq munasiwet bolghanliq sewebi bilen miras ialalaydu.

3- bir qulni azat qiliwatqanliq sewebi bilen uning bilen bolghan yéqinchiliq. Yeni bir kishi qul bir ademni azat qiliwatqan, qul ölgen we uning héchqandaq mirasxori yoq bolghan bolsa, uning mal- mülkige uni azat qiliwatqan kishi mirasxorluq qilidu.

488- sual: miras élishqa tusalghu bolidighan amillar

bu amillardin mirasxorda körülgen birer seweb tüpeylidin u mirasxorning miras élishigha tusalghu bolidighan ishlar közde tutulidu. Bu halda u mirasxor mirastin mehrum qilin'ghan adem dep atilidu. Bu shekilde miras élishtin mehrum qalghan ademlerning qatarigha biz yuqirida bayan qilip ötken miras élishtin pütünley yaki yérim cheklinish bilen miras élishtin cheklinip qalghan ademler kirmeydu. Chünki bu ademler özliride körülgen birer sewebning tüpeylidin emes bashqa bir sewebning tüpeylidin miras élishtin cheklen'gen ademlerdur. Miras élishqa tusalghu bolidighan amillar tötdur.

1- qulluq. Bir ademning qul bolushi uning ölgen uruq tughqanliridin,

miras élishidin chekleydu. Chünki qul héchqandaq nersige ige bolalmaydu. Qulning qolidiki pütün nersiler uning xujayinigha tewe bolidu.

2- mirasxorning miras qaldurup ketküchi ademni qisasni yaki kaffaretni keltüridighan bir shekilde öltürwwétishi. Qisasni yaki kaffaretni keltiridighan bir shekilde öltürwwétish bolsa, bir mirasxorning özining miras qaldurup ketküchi adimini qesten yaki qesten'ge oxshushup kétidighan bir shekilde, yaki sewenlik bilen öltürwwétishidur. Bu halda u adem mirastin mehrum qalidu. Chünki kimki bir nersige u nersining waqti kélishtin burun érishishke aldirisa, u adem u nersidin mehrum qélinish bilen jazalinidu.

Bir adem miras qaldurup ketküchisini biwaste qol tiqip öltürüwetmigen emma uning iölüshige seweb bolghan bolsa, u adem bu miras qaldurup ketküchi ademdin miras élishtin mehrum qilinmaydu.

Bir adem ayalini yaki uruq tughqanlirining birini töhmet chaplap emes ayalining yaki mezkur tughqinining heqiqiy zina qilghanliqi iüchün öltürüwetken bolsa, u adem iöltürülgen tereptin miras élishtin mehrum qilinmaydu. Bu henefiy mezhepidikilerning qarishidur.

Balisini iöltürüwetken ademdin uning dada bolghanliqining hörmiti iüchün qisas yaki kaffaret kechrwwétilse, u adem yene iöltürüwétilgen oghlidin miras ialalmaydu. Shuningdek yene eger bir ademge kaffaret bérish wajib iemes peqet mustehep bolghan halette bolsimu yene u miras élishtin mehrum qilinidu.

Eger özining miras qaldurup kétidighan uruq tughqanlirining birersini iöltürüwetmekchi bolghan adem, uni iöltürüwetmekchi bolghan jeryanida yarilan'ghan we iöltürüwetmekchi bolghan kishidin burun iölüp ketken bolsa, bu halda u kishi u ademdin miras alidu. Bu barliq alimlarning köz qarishidur.

3- ölgen adem bilen uning mirasxorining birining musulman yene birining kapir bolghinigha oxshash bashqa - bashqa dinda bolishi yeni bir musulman bir kapir uruq tughqinidin yaki bir kapir bir musulman tughqinidin miras ialalmaydu.

Peyghember sellellahu ieleyhi wesellem mundaq dégen: musulman

kapirgha mirasxor bolalmaydu, kapirmu musulman'gha mirasxor bolalmaydu. (buxari: 6764)

peyghember sellellahu ieleyhi wesellem mundaq dégen: ikki din iehli bir - birige mirasxor bolalmaydu. (tirmizi: 2108)

eger kapir adem ölgen musulman tughqinining mal- mülki teqsim qilinishtin ilgiri islamgha kirgen bolsa, bu haldimu u yene miras ialalmaydu. Chünki bir adem mirasqa miras qaldurdighan ademning iölüshi bilenla heqliq bolup bolidu. Kéyin musulman bolghan kapir musulman tughqini ölgen waqtida téxi musulman bolmighanliqi iüchün kéyin musulman bolghan teqdirdimu u yene mirasqa érishelmeydu.

Iallah taiala saqlisun! Islam dinidin yéniwalghan ademning musulman waqtida tapqan mal- mülki mirasxorliri arisida teqsim qilinidu. Emma uning islam dinidin yéniwalghandin kéyin tapqan mal- mülki musulmanlar iüchün ghenimet hésablinidu.

4- yashawatqan yerning bashqa - bashqa yer bolishi uruq tughqan kapirlar, biri bashqa yerde yene biri bashqa bir yerde yashisa, ular bir - biridin miras ialalmaydu. Chünki miras ishi uruq tughqanlar bir - birini qoghdash we yardem bérish prinsipining iüstige qurulghan bir ishtur. Bashqa- bashqa yerde yashaydighan kapirlarning arisida bir - birige yardem bérish we bir - birini qoghdash ishi yoqtur. Eger ularning arisida öz - ara dishmenlirige qarshi bir - birige yardemlishish we bir - birini qoghdash ishi bolsa, bu halda ular xuddi bir yerde yashighan hésablinidu we bir- biridin miras alidu. Emma musulmanlar uruq tughqanlarning bashqa - bashqa yerde yashighanliqliri ularning öz - ara miras élishlirigha tesir yetküzelmeydu. Shuning iüchün musulman bir tijaretchi yaki kapirning qoligha esirge chüshüp qalghan bir musulman kapirning yurtida ölse, uning mal mülkini uning mirasxorliri miras qilip alidu.

489- sual: tashliwitlgen balining hökümlirining bayani

bu, péqirliqtin yaki tughup salghan éri yoq ayallarning zina töhmitidin qorqup tashliwitlgen balilarni körsütidu. Eger bala iölüp qalsa, uni tashliwetken adem gunahkar bolidu. U iallah taialaning: kembeghelliktin qorqup baliliringlarni iöltürmenglar. Iularning wesilerning rizqinglarni biz

bérimiz, iularni iöltürüsh heqiqeten chong gunahtur [süre isra-31]. Dégen ayitide bayan qilin'ghan mezmunning ichige kiridu.

Eger bala chölge yaki ormanliqqa oxshash balining iölüp kétish éhtimalliqi küchlük bolghan bir yerge tashliwitlgen bolsa, uni tipiwalghan adem sawabqa érishidu we ghenimetke érishken hésablinidu. Chünki iallah taiala mundaq dédi: "kimki bir ademni tirildirse yeni qutquzsa yaki hayat qélishigha sewepchi bolsa, u pütün insanlarni tirildirgendek bolidu." (süre maide 32- iayetning bir qismi)

490- sual: tashliwitlgen balini éliwélishning hökmi

u bala, eger uni körgen adem éliwalmisa uning iölüp qélishi guman qilinidighan bir yerge tashliwitlgen bolsa, uni körgen ademge uni iliwilish bir adem qilsa bashqilarning iüstidin qilish chüshüp kétidighan perzdur. Yeni perz kupayidur. Eger u bala tashliwitlgen yer uni körgen ademdin bashqa adem yoq bir yer bolsa, uni körgen ademge uni iliwilish her bir ademning qilishi lazim bolghan perzdur. Kor bir ademning bir yerge chüshüp kétish aldida turghanliqini körgen ademning hökmimu tashliwitlgen balini körgen ademning hökmige oxshashtur.

Eger bir bala, uning iölüp qélish éhtimalliqi bek küchlük emes bir yerge tashliwitlgen bolsa, uni körgen ademge uni iliwilish musteheptur. Chünki undaq qilghanliq uninggha ich aghritqanliq we yaxshiliq qilghanliq hésablinidu. Uni élip qutquzup bolghandin kéyin uni qayta tashliwétish haramdur. Chünki uni uchratqan ademge uni qoligha élishi bilen uni perwish qilip saqlash wajiptur. Shuning iüchün uni burunqi halitige qayturush toghra iemes.

Mal - mülük meyli tashliwitlgen balining astida bolsun meyli iüstide bolsun eger uning bilen mal - mülük birge bolghan bolsa, u mülük u baligha tewe bolidu. Chünki emiliyet mal - mülükning balining ikenlikini ispatlap béridu.

Tashliwitlgen bala tépilghan yerni étibargha élip turup azat we musulman bala hésablinidu. Meyli uni tépiwalghan adem musulman bolsun meyli kapir bolsun u musulmanlar yashaydighan yerde tépilghanliqi iüchün musulman hésablinidu. Eger tashliwitlgen bala musulmanlargha

tölem tölep yashaydighan kapirlarning mehelliside yaki ularning ibadetxanilirida tépilghan we uning iüstide kiriske oxshash bashqa dindikilerning ialametliri bolghan bolsa, bu halda u bala musulmanlardin iemes shu kapirlardin hésablinidu.

Tashliwitlgen balini uni tépiwalghan ademning qolidin bashqa bir ademning iliwilishi toghra iemes. Chünki uni saqlash heqqi iuni baldur tépiwalghan ademning bolidu. Eger uni baldur tépiwalghan adem uni saqlashqa we uni terbiyeleshke heqliq bolmisa, balini u ademning qolidin tartiwélish lazim.

Eger tashliwitlgen balini bir musulman bilen bir kapir tépiwalghan u ikkisi buni men baqimen dep, taliship qalghan bolsa, qazi balini musulmanning béqishigha buyrup béridu. Chünki u balining yaxshi adem bolup iösüp yétilishi iüchün uninggha musulman, kapirgha qarighanda eng paydiliq adem hésablinidu. Eger u balini tépiwalghan ademlerning her ikkisi oxshash ademler bolsa, bu halda qazi u balini kimge bérish heqqide yaxshi oylishi we balini uninggha eng paydiliq bolghan ademge bérishi lazim.

Tashliwitlgen balini tépiwalghan adem uni özige nisbet bérishi toghra iemes. Yeni u, méning balam déyishi toghra iemes. Chünki yuqirida béqiwalghan balini béqiwalghan ademning ismi bilen emes uning eslidiki dadisining ismi bilen chaqirishning lazim ikenlikini iotturgha qoyuldi.

Eger mezkur balini ikki ayal dawa qilghan we u ikki ayalning biri uning özining balisi ikenlikige pakit körsetken bolsa, bala pakit körsetken ayalning bolidu.

Eger mezkur balini uni tépiwalghan ademdin bashqa ikki adem, u méning balam idi, dep dawa qilghan, u ikki ademning biri balining tinide mundaq mundaq ialametler bar idi, dégen we balining tinide uning dégen ialametliri körülgen bolsa, yene bir adem balining özining balisi ikenlikige uningdinmu küchlükrek bir pakit körsetmise bala u ademge buyrup bérilidu.

491- sual: chüshüp qélin'ghan nersini uchratqan ademning élishining hökmi

chüshüp qalghan nersini tépiwalghuchi adem eger özige u nersini alsa uni kishiler arisida ilan qilidighanliqigha ishench qilalisa, u ademning u nersini igisige qayturup bérish niyiti bilen élishi musteheptur. Eger u adem özining u nersini igisige qayturup bermeydighanliqini hés qilsa, u ademning u nersini almay tashlap qoyup kétishi lazimdur. Bu halda u ademning u nersini élishi haramdur. Eger u adem u nersini özining qiliwélish niyiti bilen alsa, u adem u nersini bulap éliwalghan kishining hökmide bolidu.

Chüshüp qalghan nersini tépiwalghuchi adem u nersini eger almay tashlap ketse uning buzulup kétishidin qorqsa, u ademge u nersini élish perz bolidu. Chünki xuddi jan'gha oxshash mal - mülükningmu hörmiti bardur. Bu, eger u adem u nersini alsa uni kishiler arisida ilan qialalydighanliqigha özige ishench qilalisa, ehwal shundaq bolidu. Eger undaq qilalaydighanliqigha ishench qilalmisa, uni almay tashlap qoyup kétishi yaxshidur.

Eger chüshüp qalghan nersini tépiwalghuchi adem u nersini öyige élip kelgendin kéyin uni yene ornigha qayta apirip qoyghan we u nerse u yerdin yoq bolup ketken, yaki buzulup ketken bolsa, küchlük riwayetke asasen u adem u nersini tölimeydu. Bu, u adem eger u nersini kishiler arisida ilan qilish iüchün alghan bolsa, ehwal shundaq bolidu. Emma chüshüp qalghan nersini tépiwalghuchi adem u nersini özi ishlitish iüchün alghan bolsa, uni taki öz igisige qayturup bermigiche uni yoq qiliwatqan yaki buzuwatqan bolsa uni töleydu.

Chüshüp qalghan nersini tépiwalghuchi adem u nersini alghan waqtida, özining uni igisige qayturup bérish iüchün alghanliqigha guwahchi turghuzup qoyup alghan we kéyin u nerse buzulup ketken bolsa, u ademge uni tölesh lazim iemes. Chüshüp qalghan nersini tépiwalghuchi adem u nersini tépiwalghan yerde turup, kimki bir nersisini chüshürüp sélip uni izdewatqan kishini anglisa yaki körse uni méning qéshimgha bashlap qoysun, dep ilan qilishi yéterlik bolidu. Eger chüshüp qalghan nersini tépiwalghuchi adem özi uni ilan qilishtin ajiz kelgen we uni béridighan kishi ishenchilik bolghan bolsa, uni ilan qilish iüchün u kishige berse bolidu.

492- sual: chüshüp qalghan nersini tépiwalghuchi ademde

tépilishqa tégishlik bolghan shertler

chüshüp qalghan nersini tépiwalghuchi ademning mest halda bolmasliqi we eqli hushi jayida bolushi sherttur. Chüshüp qalghan nersini eqli hushi jayida, lékin téxi balaghetke yetmigen kichik baliningmu we qulningmu élishi toghra bolidu. Lékin uni kishiler arisida ilan qilish kichik balining ige chaqilirining we qulning xojayining iüstige yüklinidu.

Chüshüp qalghan nersini éliship qalghan sarangning, eqli kem, mest we bir nersidin heyran qélip eqli hushi jayida bolmighan ademlerning élishi toghra iemes.

Chüshüp qalghan nersini tépiwalghuchi adem uni kishiler arisida taki emdi uni buningdin kéyin uning igisi izdimeydu, dep küchlük guman'gha kelgen'ge qeder ilan qilishi lazim. Her qandaq nerse uning özlayiqigha yarisha ilan qilinidu.

493- sual: chüshüp qalghan nersining uni tépiwalghan ademning qolida turghan chaghdiki hökmi

chüshüp qalghan nerse uni tépiwalghan ademning qolida bir amanet süpitide turidu. Shunga u adem eger uni qesten buzuwatmighan yaki yoq qiliwatmighan bolsa, uni tölimeydu. Eger nersining igisi kelse, uni igisige qayturup béridu. Eger nersining igisi kelmise, imkanining yétishiche u nersini uninggha heqliq bolghan ademge yetküzish iüchün uni péqirgha sediqe qilidu. Imkan yétishiche chüshüp qalghan nersini igisige qayturush lazimdur. Bu, eger chüshüp qalghan nersining igisi kelse u nersining özini qayturup bérish bilen, eger uning igisi kelmise uni sediqe qilip uning sawabini yetküzish bilen bolidu. Chüshüp qalghan nersini tépiwalghuchi adem, eger u nersini taki uning igisi kelgen'ge qeder uzun muddet saqlashni xalisa, shundaq qilidu.

Chüshüp qalghan nersini tépiwalghuchi adem eger péqir bolsa, uni kishiler arisida ilan qilip bolghandin kéyin igisi kelmise uningdin özi paydilansimu bolidu. Eger u adem péqir bolmisa, uni péqir adem meyli ata anisi bolsun meyli baliwaqiliri bolsun meyli ayali bolsun péqirgha sediqe qilidu. Eger chüshüp qalghan nersini tépiwalghuchi adem u nersini sediqe qilip bolghandin kéyin uning igisi kelse, igisi xalisa u ademning qilghan

ishigha qoshulidu, yeni uni tölettürmeydu, xalisa uni töletküzidu.

Chüshüp qalghan nersini tépiwalghuchi adem eger uni tölise, u nersini tépiwalghandin tartip uning igisi hésablinidu. U nerse eger sediqe qilinip bolghan bolsa, uning sawabi uni tölep bergen ademge bolidu.

Bu höküm chüshüp qalghan nerse meyli bashqa yerde chüshüp qalsun meyli heremde chüshüp qalsun, chüshüp qalghan hemme nersini öz ichige alidu. Buningda bir yer bilen yene bir yerning arisida héchqandaq perq yoq.

Munbeisning iazadgerdisi yezid mundaq deydu: men peyghember sellellahu ieleyhi wesellemning sahabisi zeyd ibni xalid juheniy reziyellahu ienhuning mundaq dégenlikini ianglighanidim: biri peyghember sellellahu ieleyhi wesellemdin tépiwalghan ialtun yaki kümüshni qandaq qilish kérekliki heqqide sorighanidi, peyghember sellellahu ieleyhi wesellem: hemyanni we boghquchini bir yilghiche tonutqin, iangghiche igisi chiqmisa, ishletkech turghin, iu séningde iamanet süpitide qalsun. Künlerning biride igisi kélip qalsa, iuni igisige qayturup bergin! Dédi. Iuningdin yene yütüp ketken tögini tépiwalsa qandaq qilish kérekliki heqqide sorighanidi, peyghember sellellahu ieleyhi wesellem: töge bilen séning néme ishing? Iuni qoyuwetkin, iuning töt iayighi iözi bilen bille, su boyigha iözi baralaydu, iöt chöpler bilen qorsiqini toyghuzalaydu, shu iarida iuni igisi tépiwalidu, dédi. Iuningdin yene yütüp ketken qoyni tépiwalsa qandaq qilish kérekliki heqqide sorighanidi, peyghember sellellahu ieleyhi wesellem: iuni tutuwalghin, iu ya séning yaki bashqa bir qérindishingning weyaki börining (rizqi) bolidu, dédi. Yene bir riwayette yezid mundaq deydu: qoymu hem tonutilidu. (muslim: 1722, buxari: 2428)

chüshüp qalghan nersini tépiwalghan ademning, u nersining igisi, u nersini manga qayturup bergen ademge mundaq nerse bérimen dep ilan qilghan söyünchini élishi toghra iemes.

494- sual: seper iüstide iölgen iademning mülki toghirisida

bir adem seper iüstide ölgen bolsa, uning nerse kéreklirini uning hemrahining sétip pulini u ademning ata anisigha we baliwaqilirigha bérishi toghridur. Chünki seperde hemrah bolghan ademge shundaq

qilishqa ruxset bérilgendur.

495- sual: qesem atalghuliri

qesem, bir ademning bir ishni qilishqa yaki qilmasliqqa qilghan niyitini küchlendüridighan bir iradidin ibarettur. Qesem birer ishni ispatlash yaki inkar qilish iüchün qilinidu. Birawdin iehde – misaq ialghanda yaki guwahliq iada qilghanda yaki birer ishqa inkar qilghanda yaki zörüriyet shuni teqezza qilghanda qesem qildurushqa toghra kélidu. Shuningdek kelgüside birer ishni qilishni tekitlesh iüchünmu qesem qilinidu.

Qesemge aalqidar bir nechche atalghular bolup her birining menisini bayan qilip iötüshimizge toghra kélidu.

● qesem ichküchi, buningdin qesem qilghan ademning özi meqset qilinidu.

● qesem ichilgen ish, buningdin qesem qilish arqiliq, qilish yaki qilmasliq niyitini küchlendürgen ish meqset qilinidu.

● qesimide turush, buningdin men bu ishni qilimen, dep qesem qilghan bolsa shu ishni qilish, eger qilmaymen, dep qesem qilghan bolsa u ishni qilmasliq meqset qilinidu.

● qesimide turmasliq yaki qesimini buzush, buningdin qilimen, dep qesem qilghan ishni qilmasliq, qilmaymen, dep qesem qilghan ishni qilish közde tutulidu.

496- sual: qesemning shertliri

1- qesem qilghuchining musulman, balaghet yéshigha yetken, eqli - hoshi jayida bolushi. Buninggha asasen, kichik balining, sarangning qesimi hésabqa élinmaydu.

2 - qesem qilghuchining qesemni öz ixtiyari bilen qilghan bolishi. Zorlan'ghanliqtin, éside yoqliqtin yaki xatalashqanliqtin qesem qilghan ademning qesimi étibargha élinmaydu.

3 - qesemni allahning isimliridin yaki süpetliridin birersini atash bilen qilish. Peyghemberlerning yaki perishtilerning yaki her qandaq bir mexluqatning namini atap qesem qilishqa bolmaydu hemde bundaq qilin'ghan qesem hésabqa élinmaydu. Chünki qesem peqet allahning ismi bilenla baghlinidu.

Peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: ”men islamdin ada juda bolup kéteyki... “ dep qesem qilghan kishi, eger bu sözni yalghandin dégen bolsa, özi éytqandek islamdin ada juda bolup kétidu. Eger (u sözni) chin könglidin éytqan bolsa, u, islamgha saghlam halette qaytalmaydu (yeni heqiqiy musulman bolalmaydu). (nesai 3772)

peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: ata ananglarning yaki butliringlarning nami bilen qesem qilmay, peqet allening nami bilenla qesem qilinglar, hem allening nami bilen qesem qilghanda rastchil, semimiy bolunglar! (ebu dawud 3253)

4- qesemni uningda turush mumkin bolidighan bir ish üstide qilish.

497- sual: qesemning hökmi

qesemning hökmi bolsa qilghan qesimide turushtur. Eger bir adem qilghan qesimide turmay uni buzuwatqan bolsa, uninggha keffaret birish lazim.

Qesem qilishning hökmi éhtiyajgha qarap besh türlük bolidu. Ular perz, haram, musteheb, mekruh we mubah qatarliqlardur.

498- sual: qandaq waqitta qesem qilish perz bolidu?

Gunahsiz birer insanni halakettin yaki töhmettin qutquzush yaki birawning qanunluq heqqini qoghdash yaki heqqaniy nikahni yaki heqqaniy nesebni ispatlash üchün qesem qilishqa toghra kelse, bu waqitta qesem qilish perzdur. Buningdin bash tartqan adem gunahkar bolidu.

499- sual: qandaq waqitta qesem qilish haram bolidu?

Qesem gunahsiz birawni qarilash yaki uning halak bolishigha yaki birawning heqqining zaye bolishigha yaki yalghan nesebni ispatlashqa yaki batil nikahni yolluq qilishqa yaki yolluq nikahni inkar qilishqa yaki birawgha ziyan yetküzüshke seweb bolidighan bolsa, bu sharaitta qesem qilish haramdur. Qesem qilghuchi bilip turup yalghan ishqa qesem qilsa, u gunahqa paturghuchi éghir qesemni qilghan bolidu we özi munapiq bolidu. Munapiqning jazasi kapirningkidin éghir bolidu.

500- sual: qandaq waqitta qesem qilish musteheb bolidu?

Arisi buzulghan ikki dostning yaki er - ayalning arisini epleshtürüp

qoyush üchün heq ishqa qesem qilish musteheb yeni qilsa sawab bolidighan emeldur.

501- sual: qandaq waqitta qesem qilish mekruh bolidu?

Qesemge éhtiyaj tuyulmighan ishlargha yaki tawarni bazargha sélish üchün qesem qilish mekruh yeni yaman körilidighan ishdur. Peyghember eleyhissalam: qesem malni bazargha sélish üchün az tola paydiliq, emma, beriketni yoq qilidu , dep körsetken.

502- sual: qandaq waqitta qesem qilish mubah bolidu?

Qesemge éhtiyaj tuyulghan, emma qesem qilmisimu ziyan bolmaydighan waqitta qesem qilish mubah, gunah yaki sawab bolmaydighan ishtur.

503- sual: qesemning qandaq qilnidighanliqi

qesemni allahning namini atap " wellahi" yaki " tellahi" yaki" billahi " dégen lewzlerdin birersini tilgha élish bilen yaki herkim öz tilida "allahning nami bilen qesem qilimenki....." dep qesem qilsimu bolidu.

504- sual: weqpe digen sözning uqumi toghrisida

weqpe digen söz mena jehettin toxtitip qoyush, digenlik bolidu. Weqpe digen söz iüstilah jehettin bir nersining özini iallah taialaning igidarchiliqining hökmide toxtutup qoyup u nersidin kelgen menpeetlerni sediqe qilish, digenlik bolidu.

Weqpe - igidarchiliqning melum bir qismini yaxshiliq yolliridin mueyyen bir terepke uning paydisidin menpeetlinishi üchün atiwétish dégenlik bolup, sawabi üzülmeydighan"sediqe jariye" emelliridin biridur.

505- sual: weqip qilishning toghra bolushning shertliri

1- weqip qilghuchining balaghet yéshigha yetken bolushi,

2 - weqip qilghuchining eqli - hoshi jayida bolushi,

3 - weqip qilghuchining weqipni öz ixtiyari bilen qilishi,

4 - weqip qilghuchining weqip qilidighan nersige ige bolushi,

5- weqip qilmaqchi bolghan nersining mueyyen bolushi,

6 - weqip seweblik heq igisige ziyan yetmesliki,

7 - haram nersini weqip qilmasliq yaki haram ish qilidighan orun'gha weqip qilmasliq. Mesilen: haraq yaki choshqigha oxshash haram nersilerni

weqip qilghan'gha yaki qawaqxanigha, tansixanigha bir nerse weqip qilghan'gha oxshash.

506- sual: mal mülükni iallah taialaning yolida weqpe qilishning hökmi

iallah taialaning yolida weqpe qilin'ghan nersining hökmi bolsa, u nersining weqpe qilghan ademning igidarchiliqidin chiqip iallah taialaning hichqandaq bir ademmu shérik bolmaydighan igidarchiliqigha kirishtur. Bir nerse weqpe qilinishi bilenla u nerse iallah taialaning yolida weqpe qilinip ketken hisablinidu. Shuning iüchün bir nersini weqpe qilghan ademning u nersini weqpe qilghanliqini emeldin qaldurwétishi, yaki uni mirasxorlirigha miras qaldurup qoyup kétishi toghra emes.

Eger bir nerse iallah taialaning yolida weqpe qilin'ghan hisablinip bolghandin kéyin u nersini bashqilarning özlirinng igidarchiliqigha kirgüzüwélishi yaki bashqilargha mülük qilip bériwétish yaki teqsim qilip bölüp birish yaki bashqa birsining ishlitip turushigha bérip turush, yaki görüge qoyup qoyush toghra emes.

Ibni ömer reziyellahu enhuma mundaq deydu: ömer reziyellahu enhu xeyberde bir zémin'gha ige boldi. Andin peyghember sellellahu eleyhi wesellemning qéshigha kélip, u yer heqqide meslihet sorap: i resulullah! Men xeyberde bir zémin'gha ige boldum, men héchqachan uningdek ésil malgha ige bolup baqmighan, méni némige buyruysen? Dégenidi, peyghember sellellahu eleyhi wesellem: xalisang u yerning tégini saqlap qélip, kökini sediqe qilghin, dédi. Shuning bilen, ömer reziyellahu enhu u yerni sediqe qilip: bu yer sétilmaydu, sowghat qilip bérilmeydu we miras qaldurulmaydu, dédi. U bu yerni kembeghellerge, tughqanlirigha, qul azad qilishqa, alle yolida ishlitishke we yolda qalghan musapirlargha atap sediqe qildi. Yene bir riwayette: méhmanlarghimu ishlitilidu. U yerni bashqurghuchi özige mülük qiliwalmastin ish heqqige chushluq yése, héch gunah bolmaydu, déyilgen. (buxari: 2737)

sed ibni ubade reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: men: i resulullah! Anam wapat bolup ketti. Qaysi türdiki sediqe eng ewzel? Dep sorighanidim, peyghember sellellahu eleyhi wesellem: su, dédi. Shuning

bilen, men bir quduq kolap, anam ummu sedning namigha atiwettim. (ebu dawud: 1681)

507- sual: weqipning türliri

weqip ikki türlük bolup, biri, xeyriyet weqpisi, yene biri, ewlad weqpisidur.

Xeyriyet weqpisi - mujahidlarning, ilim tehsil qilghuchilarning, yolda qalghan musapirlarning, péqirlarning menpeetlinishi üchün yaki mesjid, mekteb, medrise, doxturxana, köwrük sélish, yol yasash, quduq qézishqa oxshighan omum xelq menpeetlinidighan yaxshi ishlar üchün atap qilin'ghan weqiptur.

Ewlad weqpisi - weqip qilghuchining öz perzentliri we perzentlirining perzentliri paydilinishi üchün atiwetken weqpisi bolup, bu xildiki weqipdin paydilinish weqip qilghuchining uruq ewladi bilenla cheklinidu.

508- sual: weqip qilishning paydisi

1- birawning qilip qoyghan weqpisidin kishiler menpeetlinidu, nurghunlighan éhtiyaj igiliri, musapirla, ajiz - uruqlar, ilim tehsil qilish yolidiki kishiler shu weqiplerning yardimi bilen hajetlirini qamdaydu. Mesilen: ejdadlirimiz ötmüshlerde barghan bezi jaylirida binalarni sétiwélip allah yolida weqip qilip qoyghanliqtin, ana wetendin pakistan we seudi erebistani qatarliq memliketlerge chiqqan hajilar, bu memliketlerde turup qalghan yoqsullar we ilim tehsil qilish yolidiki taliblar bu weqip binaliridin paydilan'ghan'gha oxshash.

2 - weqipler omumgha menpeetlik bolghan nurghunlighan yaxshi ishlarning wasitisi bolup kelmekte. Mesilen: islam memliketliride nurghunlighan mekteb, medrisiler, doxturxanilar, kutubxanilar, mesjidler, darul eytamlar, péqir oqughuchilarning derslik qoralliri we kiyim - kéchek, hetta yémek - ichmekliri weqiplerdin temin étilidu. Musulmanlar ezeldin weqip ishlirigha köngül bölüp kelmekte. Mal - mülkining hemmisini yaki bir qismini allah yolida yaxshliq yollirigha weqip qiliwetkenler nahayiti köp.

3- weqip qilish - sediqe jariye sawabi üzülmestin dawam qilip turidighan sediqening özidur. Weqip qilghuchining qilghan weqpisidin kishiler paydilan'ghan muddetche sawabi uninggha yétip turidu.

509- sual: seudi erebistanidiki uyghur weqpiliri

ötmüshlerdiki uyghurlardin herem sepirige atlan'ghanliri musapirchiliqning qattiqliqi we hej sepirining qiyinliqini hés qilghandin kéyin, kéyinki ewladlirining ghémini yégenliktin, ular mekke

we medine sheherlirining shu zamanlargha nisbeten eng heshemetlik binalirini sétip élip, uyghur élidin heremge kélidighan kéyinki ewladliri üchün weqip qilip qoyghan iken. Hazir seudi erebistanining mekke we medine sheherliride uyghur élining her qaysi sheher we nahiyilirining namida weqip qilin'ghan binalar köptur.

Weqip binaliri bu jayda " ribat " dep atilidu. Uyghurlarning bu jaylardiki weqip binaliri , " qeshqer ribat " "atush ribat" ," kuchar ribat " ," xoten ribat " ," ribat shahyar " ," qaghiliq ribat " ," ujat ribat " ," ribat kériye " we " aqsu ribat " dégen namlar bilen meshhurdur.

510- sual: soghat uqumi

Sowgha qilishtin bir nersini uning bedilini iélishni meqset qilmastin bashqilargha sowgha qilip birish meqset qilinidu. Shuning iüchün sheriet alimliri sowgha qilish digen sözge sowgha qilish bir nersini bedelsiz birish digen oqumni bergen. Bu emeliyette mewjut bir nersini sowgha qilishni we bir ademning iüstidiki qerzni uninggha sowgha qiliwétishni öz ichige alidu. Mahiyette bir nersini sowghat qilish bilen uni hediye qilishning arisida hichqandaq perq yoq. Chünki hediyemu uni qayturup almasliq we bedelsiz sherti bilen bérilidu.

511- sual: sowghining islam dinidiki orni

sowgha salam birish peyghember ieleyhissalam özide özleshtürgen iésil exlaqlardindur.

Iaishe reziyellahu ienha mundaq deydu: peyghember sellellahu ieleyhi wesellem hediyeni qobul qilatti we iözimu iuning bedilige muwapiq shekilde hediye béretti. (buxari: 2585)

sowgha salam iélip kelgen ademge, eng az bolghanda, sowgha salam iüchün iélip kelgen nersining puligha udul kélidighan bir nerse birish lazim. Sowgha salam iélip kelgen ademge uning bedilige bir nerse birish sünnettur. Eger sowgha salam iélip kelgen ademge bir nerse birishke imkaniyiti yetmise, u ademge köp rehmet iéytish we uning paydisi iüchün dua qilip qoyush lazim.

Peyghember ieleyhissalam sowgha salamlarning kishilerning könglide yaxshi tesiratlarni qalduridighanliqini bayan qilip mundaq dédi: qol iéliship körüshünglar, iadawet kétidu. (bir biringlargha) sowghat béringlar, (shundaq qilsanglar) bir - biringlarni yaxshi körüshisiler, iaranglardiki iadawet yoqilidu. (malik: 1685)

hediye yaki sowghat qilin'ghan nerse qanchilik addiy bolsa bolsun uni

qobul qilish sünnettur. Peyghember sellellahu ieleyhi wesellem mundaq dégen: pachaq chaghliq nerse hediye bérilsimu, ielwette qobul qilimen, chaqirghan yerge ielwette barimen. (tirmizi: 1338)

512- sual: sowgha qilin'ghan nersining toghra sowgha salam bolushining shertliri

1. Sowghat salam qilghan adem eqli hushi jayida, balaghetke yetken we hör adem bolushi lazim.

2. Sowgha qilin'ghan nerse, sowgha qilin'ghan adem uni qoligha tapshurup alalaydighan shekilde sowghat qilinishi lazim.

3. Sowgha qilin'ghan nerse chek chigrisi ayrilghan, bashqa nerse bilen ortaq bolmighan nerse bolushi we bashqilar ishlitiwatqan nerse bolmasliqi lazim.

513- sual: balaghetke yetmigen kichik baligha qilin'ghan sowgha salamning bayani

balaghetke yetmigen kichik baligha igidarchiliq qilidighan bir ademning, u baligha bir nersini eger u melum bir nerse bolsa sowgha qilish ishi ikkisining arisida men bu nersini sanga sowgha qildim, digen'ge oxshash söz arqiliq pütüshüsh bilenla tamamlinidu. Bu sowgha salam, u nerse meyli shu ademning qolida bolsun meyli bashqa birsige amanet qoyup qoyulghan bolsun, meyli bashqa birsi ötnige sorap iélip chiqip ketken bolsun toghra shekilde tamamlan'ghan bolidu.

Bir kichik baligha sowgha qilin'ghan nersini tapshurwélish hoquqigha ige kishiler bolsa, dada, uningdin qalsa uning wesiyetlirini orunlashqa tallan'ghan adem, uningdin qalsa chong dada, uningdin qalsa chong dadining mezkur wesiyetlirini iorunlashqa tallan'ghan adem, uningdin qalsa qazi, uningdin qalsa qazining wesiyetlirni iorunlashqa tallan'ghan ademlerdur.

Balaghetke yetmigen kichik balining özige qilin'ghan sowghini qobul qilmay red qilish hoquqimu bar. Emma kichik baligha qilin'ghan sowghini, uninggha qilin'ghan sowghini tapshurwélish hoquqigha ige kishilerning qobul qilmay red qiliwétishi iétibargha iélinmaydu. Shunga u sowghini, kichik baligha qilin'ghan sowghini tapshurwélish hoquqigha ige kishiler qobul qilmay red qiliwétip bolghandin kéyinmu kichik balining qobul qilishi toghridur.

Kichik baligha sowgha qilin'ghan nersilerdin u balining ata aniliri yisimu bolidu. Bir adem saq waqtida mal mülkining hemmisini balisigha sowgha

qiliwetse, uning qilghan bu ishi toghra bolidu. Lékin u adem undaq qilish bilen gunahkar bolidu.

514- sual: sowgha bilen para birishning perqi

para bolsa, bedilige bir nerse bérilmey iélin'ghan we alghuchi eyiblinidighan bir nersidur. Eger sowgha salam para birish meqsitide qilin'ghan bolsa, uni qayturwétish we uni iélishtin saqlinish lazim. Chünki iallah taialamundaq didi: bir - biringlarning mallirini naheq yewalmanglar, bilip turup kishilerning bir qisim mallirini zulum bilen yewélish iüchün hakimlargha para bermenglar.[süre beqer-188]

iebu humeyd saidi reziyellahu ienhu mundaq deydu: peyghember sellellahu ieleyhi wesellem ibni iutebiyyeni beni suleym qebilisige zakat yighish iüchün iewetkenidi. Iu qaytip kelgende, peyghember sellellahu ieleyhi wesellemge hésab bérip: bular silerge tégishlik bolghini. Mawu manga hediye qilindi, dédi. Peyghember sellellahu ieleyhi wesellem: ieger sen rastchil bolsang, iata - ianangning iöyide iolturup baqqin, sanga hediye kélemdikin? Dédi. Iandin iornidin turup, alle taialagha hemdusana iéytqandin kéyin, jamaietke: iaranglardin bir qisim kishilerni alle manga perz qilghan ish (zakat) iüchün iewetsem, beziliri qaytip kélip: bular silerge tégishlik bolghini. Mawu manga hediye qilindi, deydu. Ieger iu rastchil bolsa, iatisining yaki ianisining iöyide iolturup baqsun, iuninggha hediye kélemdikin? Alle taialaning nami bilen qesem qilimenki, kimki heqqi bolmighan nersini iözining qiliwalsa, qiyamet küni, allening dergahida toplan'ghanda, iuni gedinige yüdüp kélidu. Bilip qoyunglarki, iundaq kishi allening dergahigha kelgende, men iuni choqum toniwalimen. Chünki, iuning iéliwalghan nersisi töge bolsa bozlaydu, kala bolsa möreydu, qoy bolsa mereydu, dep xitab qildi. Iandin qolini qoltuqi körünüp qalghudek derijide yuqiri kötürüp: i alle! Yetküzdimmu? Dédi. (buxari: 7197)

515- sual: iamanet qoyush iuqumi

nersini saqlap birishke qoyushtin bir nersini ishenchilik ademning yinida qoyup qoyush yaki bashqa birsini ochuq ashkara yaki yushurun söz bilen özining mal mülkidin xewer iélishqa teyin qilish közde tutulidu. Hemme ademge melum bolghinidek amanet digen qestenlik bolmay yutup ketken we shuning iüchün tölesh lazim bolmaydighan barliq nersiler iüchün omumiy bir isimdur. Shuning iüchün iamanet digen söz, ötnige iélip yutup kétip, ijarige qoyup ijarikeshning qolida yutup kétip we birsining ishlitishi iüchün wesiyet qilinip wesiyet qilin'ghuchining qolida yutup kétip

tölesh lazim bolmaydighan hemme nersilerni öz ichige alidu. Emma bir nersini bashqa birsige saqlap birish iüchün qoyup qoyulghan mesilige kelsek bu, nersining igisining qarshi terepke söz yaki heriket arqiliq méning bu nersemni saqlap béremsen déyishi, qarshi terepningmu söz yaki heriket arqiliq uninggha özining u nersini saqlap birishke qoshulghanliqini ipadilishi arqiliq tamamlan'ghan amanet hisablinidu. Shuning iüchün amanet hisablinidighan bir nersini saqlap birishke qoyush amanet hisablinidighan bir nersini ötnige iélip turush we ijarige qoyush ishlirigha oxshiship ketmeydu.

Saqlap birish iüchün bashqilarning yinida qoyup qoyulghan nersining hökmi bezi yerlerde amanetke qoyup qoyulghan nersilerning hökmige oxshimaydu. Chünki saqlap birish iüchün bir ademning yinida qoyulghan nersige u adem xiyanet qilip ishlitip andin u nersini yene öz ornida qoyup qoysa, bu halda u adem u nersini yutup ketse tölesh mes'uliyitidin qotilidu. Emma bir adem yinidiki amanet dep atilidighan nersilerge xiyanet qilip ishlitip kéyin u nersini yene öz ornida qoyup qoysimu u adem u nersini eger yutup ketken teqdirde töleshtin qotulalmaydu.

516- sual: képil bolush digen sözning oqumi

képil bolush digen söz mena jehettin bir nersini bashqa bir nersige qétish, digenlik bolidu. Képil bolush digen söz istilah jehettin képil bolghan kishini, u kishi képillikige alghan ademdin telep qilinidighan nerside bille qoshup telep qilish, digenlik bolidu. Képillikke iélin'ghan ademdin telep qilinidighan nerse meyli jan bolsun, meyli qerz bolsun, meyli naheq tartiwélin'ghan nersige yaki sétish shertige toshmighan nersini iélip salghan nersige oxshash, özi bolsa özini, özi bolmisa oxshishini, oxshishi bolmisa bazardiki neqide pulni igisige qayturush lazim bolghan nerse bolsun, meyli bir nersni sétishqa kéliship u nerse iüchün alghan pul bolsun, meyli toyluq bolsun, meyli iayallani uninggha bergen toyluqni qayturup iélish sherti bilen talaq iüchün alidighan nerse bolsun, meyli qatil bilen sülhi tüzüshüp uningdin alidighan nerse bolsun bir kishining mushu nersilerde képil bolushi toghridur. Emma görüge we amanetke qoyulghan nersilerde képillik qilish toghra emes.

517- sual: képil bolushning islam dinidiki orni

bir ishqa képil bolush sawab bérilidighan yaxshi bir ishtur. Chünki képil bolushta qiyinchiliqqa chüshüp qalghan ademning qiyinchiliqini kötürüwétish we uning ishini asanlashturush qatarliq yaxshi ishlar bardur.

Peyghember sellallahu ieleyhi wesellem mundaq dégen: kimki musulman qérindishining béshigha kelgen iéghirchiliqni kötürüwetse, alle taiala qiyamet küni iuning béshigha kelgen iéghirchiliqtin birni kötüriwétidu. Kimki birining qiyinchiliqini iasanlashturup berse, alle taiala dunya we iaxirette iuning ishlirini qolaylashturup béridu. Kimki bir musulmanning ieyibini yapsa, alle taiala dunya we iaxirette iuning ieyibini yapidu. Kimki musulman qérindishining hajitini rawa qilsa, alle iuning hajitini rawa qilidu. (muslim: 2699)

bir qisim alimlar "kéyin képil bolghinigha pushayman qilip qélishidin endishe qilip qélish iéhtimali bar ademning képil bolmasliqi yaxshidur" deydu. U ademning képil bolmasliqining yaxshi bolushi, mal dunyasining saq salamet qélish terepidin bolup din terepidin emestur. Eger képil bolush yaxshi niyet bilen bolsa, u sawab bérilidighan yaxshi bir ishtur.

518- sual: képil bolushning shertliri

1. Képillikke iélinidighan nerse, zörür bolghan waqtida munasiwetlik yerlerge tapshurghili bolidighan tirik adem yaki mal mülük bolushi lazim.

2. Eger képillikke iélinidighan nerse qerz bolsa, u qerzning ada qilish lazim bolghan qerzlerdin bolushi shert.

3. Eger képillikke iélinidighan nerse qerz bolsa, u qerz peqet ada qilish bilen yaki qerz igisining ötiwétishi bilen chüshüp kétidighan qerz birish we iélishning shertige toshqan bolushi we qerz qerzdarning ölüp ketkinige oxshash seweb tüpeylidin chüshüp ketken bolmasliqi lazim.

4. Bir nersige képil bolidighan adem, képil bolushqa layaqiti toshqan adem bolushi lazim.

519- sual: wekil bolush digen sözning oqumi

wekil bolush digen söz mena jehettin tapshurush digenlik bolidu. U ademni bu ishqa wekil qilghin, déyilidu. Buning menasi bu ishta uninggha tayan'ghin we uninggha ishen'gin, digenlik bolidu. U adem bu ishqa wekil boldi déyish, u adem bu ishni qilishni öz iüstige aldi we uninggha wekil bolushni qobul qildi, digenliktur.

Wekil bolush digen söz istilah jehettin, rahetlinish yaki ajiz kelgenlik sewebidin qélish toghra bolghan melum bir ishta bashqa birsini öz ornigha turghuzup qoyush, digenlik bolidu. Oqumda kelgen rahetlinish yaki ajiz kelgenlik sewebidin digen sözning menisi bir adem bir ishni qilishning mes'uliyitini we uni qilish jeryanida tartidighan chapa musheqqetlerni tartishni tashlap rahet körish iüchün u ishni qilish iüchün ornigha bashqa

birsini turghuzup qoyush yaki u ademning bir ishni özining késel bolghinigha yaki yishining kichik bolghinigha, yaki eqli hushining jayida bolminigha oxshash birer özrisi tüpeylidin özi biwaste qol tiqip qilalmighanliqi iüchün ornigha bashqa birsini turghuzup qoyush, digenlik bolidu.

520- sual: wekillikning toghra bolushining shertliri

1. Bir ademni wekil qilip teyin qilidighan kishi wekillikke teyin qilin'ghan adem qilidighan ishlargha ige we shu ishlargha qilghan teserrupi küchke ige bolghan kishilerdin bolushi lazim.
2. Wekil soda sétiqning we bir nerse iüstide kélishim qilishning nime ikenlikini chishinidighan we uni bileleydighan ademlerdin bolushi lazim.
3. Wekil qilin'ghan adem mueyyen bir adem bolushi lazim.

521- sual: guwahliq dégen néme?

Guwahliq parsche söz bolup, erebchisi" shahadet"tur. Menisi, bilgen nersisige iqrar qilish dégenliktur. U iqtisadiy muamililerdikige oxshash béwasite anglighinigha yaki hadisiler we weqeliklerdikige oxshash körginige yaki muhemmed eleyhissalamning peyghember ikenlikige oxshash küchlük delil - pakitlar arqiliq ispatlan'ghan qil sighmaydighan heqiqetlerge iqrar qilip guwahliq bergen'ge oxshash.

522- sual: guwahliqtin ötüshning hökmi

birer heq igisining heqqini ispatlash yaki birawning nesibini ispatlash yaki gunahsiz birini töhmettin qutquzush yaki birawdin ziyanni tosup qélish üchün guwahliq bérish zörür bolghan waqitta guwahliqni ada qilish perzdur. Bundaq waqitta guwahliqni yoshurush yaki guwahliq bérishtin bash tartish éghir gunahlardin sanilidu. Emma gunahsiz birawni qarilash yaki birawni ziyan'gha uchritish yaki birawning nesibini ret qildurush üchün guwahliq bérish haramdur.

Ibni abbas reziyellahu enhuma mundaq deydu: peyghember sellellahu eleyhi wesellem qesemge we guwahchigha asaslinip turup höküm qilghan. (muslim: 1712)

peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: men silerge guwahchilarning eng yaxshisini éytip béreymu? U shundaq bir ademki, guwahliq bérishi telep qilinishtin burun özlükidin kélip guwahliq béridu. (muslim: 1719)

523- sual: yalghan guwahliq bérish we uning gunahi

yalghan guwahliq bérish birawgha töhmet qilip, qilmighan ishni

qildi, démigen sözni dédi, dep yalghandin uni qarilash yaki guwahliqta heqiqetni yoshurup eksini sözlesh dégenlik bolup, yalghandin guwahliq bérish bigunah kishilerning qénini aqquzushqa, heq - hoquqlarning zaye bolup kétishige, gunahsizlarning qarilinishigha, gunahkarlarning jazasiz qélishigha seweb bolidighan, allahqa eng yaman körilidighan, kechürülgüsiz, eng qebih jinayettur. Bundaq jinayetni imani ajiz, exlaqtin nésiwisi bolmighan, rezil ademlerla qilidu. allah taala mundaqlarni qattiq azap bilen tehdid qilghan.

Shebi mundaq deydu: ikki kishi bir ademning oghriliq qilghanliqigha guwahliq bergenidi, eli reziyellahu enhu shularning guwahliqigha asaslinip, uning qolini kesti. Andin u ikkisi bashqa bir ademni élip kélip: (esli oghri bu idi) biz aldinqi ademni oghri dep xatalishiptimiz, déyishti. Shuning bilen, eli reziyellahu enhu ularning guwahliqini emeldin qaldurdi we ulardin qoli xata késilgen kishining diyitini tölitip alghandin kéyin: bu ishni qesten qilghanliqinglarni bilsem (yeni shundaq dep qarighan bolsam), qolunglarni késettim, dédi. (buxari muelleq riwayet qilghan)

524- sual: guwahliqning türliri

guwahliq ikki türlük bolup, biri, étiqadtiki guwahliq, yene biri muamilidiki guwahliqtur.

Étiqadtiki guwahliq - qelbide ishen'gen nersilerge tili bilen iqrar qilish dégenlik bolup, buxil guwahliqta dil bilen til ikkisi birdek ishtirak qilidu. Dil chin iman bilen, til iqrar we étirap bilen ishtirak qilidu. Shunga qandaqla bir adem "allahtin bashqa héch ilahiy mebud yoq, muhemmed eleyhissalam allahning bendisi we elchisi" dégen shahadet kelimisining menisige chin dilidin ishinip, tili bilen iqrar qilidiken, u musulmanlardin sanilidu. Emma til iqrar qilghan bolsimu dil ishenmise bu iman emes, belki nifaq ikki yüzlimichilik bolidu. allah taala munapiqlarni tonushturup mundaq dégen: munapiqlar séning aldinggha kelgen chaghda: ” guwahliq bérimizki, sen heqiqeten allahning peyghembiridursen “ deydu, séning heqiqeten allahning peyghembiri ikenlikingni allah bilidu, allah guwahliq bériduki, munapiqlar iman dewasida choqum yalghanchilardur. [munapiqun-1]

muamilidiki guwahliq kishilerning ehwalidin, ishliridin, süpetliridin bilgenlirige eynen iqrar qilish dégenliktur. Insanlar arisida yüz bérip turidighan her xil muamililerde guwahliq teleb qilishtin meqset heq - hoquqlarni yaki nesebni yaki nikahni yaki talaqni yaki iddetni yaki mirasni

yaki töhmetni yaki birer xewerni yaki birer melumatni yaki birer ishni yaki her qandaq bir nersini ispatlash yaki ret qilish üchü ndur.

525- sual: guwahliq bérishke salahiyetlik bolushning sherti

insanlar arisidiki muamile ishliridin birer ishqa guwahliq bermekchi bolghan guwahchining guwahliq bérishke salahiyetlik bolushining shertliri töwendikiche:

1- musulman'gha guwahliq bermekchi bolghan ademning musulman bolushi. Gheyri dindikilerning musulman'gha guwahliq bérishi ret qilinidu. Henefiy mezhibige köre, musulmanlarning yurtida yashaydighan kuffarlarning musulmanlarning nikah ishlirida guwahliq bérishini durus sanaydu.

2 - guwahchining eqli - hoshi jayida bolghan birsi bolushi, sarang yaki nirwisi jayda emes birining guwahliqi qobul qilinmaydu.

3 - guwahchining rastchil bolushi. Kishiler arisida yalghanchiliq yaki yalghan guwahliqi bilen tonulghan ademning guwahliqi qobul qilinmaydu.

4 - guwahchining ishenchlik bolushi, birer qétim amanetke xiyanet qilghan yaki birawgha töhmet qilghan ademning guwahliqi qobul qilinmaydu.

5- guwahchining guwahliq bermekchi bolghan ademning düshmini yaki xizmetchisi bolmasliqi. Peyghember eleyhissalam xiyanet qilghuchining birawgha guwahliq bérishini, birawgha düshmenlik qiliwatqan birining uninggha guwahliq bérishi we xizmetchining xojayinigha guwahliq bérishini men'i qilghan.

526- sual: guwahliq bérishning shertliri

1 guwahliqni öz közi bilen körgen ishlargha bérish. Körmey turup anglighan ishlargha bérilgen guwahliq qobul qilinmaydu. Peqet nesebni, nikahni, ölümni ispatlash üchün guwahchining ishenchlik ikki er yaki bir er, ikki ayaldin éniq anglighanliri qobul qilinidu.

2 - guwahliq bérishte ” shundaq guwahliq bérimen “ dégen lewzi bilen bérilishi.

3 - guwahliq bérishte, guwahliqning teleb qilin'ghan san boyiche bérilishi lazim, mesilen: birawni zina bilen qarilighan adem 4 qétim guwahliqtin ötken'ge oxshash.

527- sual: guwahliqi qobul qilinmaydighanlar

töwendikilerning bergen guwahliqi qobul qilinmaydu:

1- ata - anilardin birersining balilirigha yaki balilarning atisi yaki anisigha bergen guwahliqi qobul qilinmaydu.

2 - er - ayallarning bir - birige bergen guwahliqi qobul qilinmaydu.

3 - ikki shérikning özliri shérikleshken ishta bir - birige bergen guwahliqi qobul qilinmaydu.

4 - birawning düshmen tutup yürgen birige bergen guwahliqi qobul qilinmaydu.

5 -ema kishining qandaqla birige bergen guwahliqi qobul qilinmaydu.

6 -yalghanchiliqi yaki töhmetxorliqi yaki xiyanetchiliki bilen birer qétim éghizgha chiqip qalghan ademning qaysibir kishi üchün, qaysibir ishqa bergen guwahliqi qetéiy qobul qilinmaydu.

On ikkinchi bölüm. Qur'an kerim we sünnet

528-sual: islam dinining asasliq desturliri

islam dinining asasliq desturliri qur'an kerim bilen sünnettur. allah taala qur'an kerim bilen sünnetning musulmanlar üchün birdinbir destur ikenliki we her ishta aldi bilen bu ikkisige murajiet qilishi lazimliqini bayan qilip: "i möminler! allahqa, peyghemberge we özünglardin bolghan ish üstidikilerge itaet qilinglar, eger siler bérer mesilide ixtilap qiliship qalsanglar, bu toghrida allahning kitabigha, peyghemberning sünnitige murajiet qilinglar. " [süre nisa 59 - ayet] dégen.

529-sual: qur'an kerim, muhemmed eleyhissalamgha allah taala teripidin nazil qilin'ghan ilahi destur

qur'an kerimning barliq kainatni yaratquchi, hemmini rizqlandurghuchi, hemmige igidarchiliq qilghuchi zat allah taala teripidin insaniyetning bext - saadet yolidiki mesh'el qilinishi üchün nazil qilin'ghan ilahiy destur ikenliki hemmimizge ayding. Shunglashqa qur'an kerimni toghra chüshinish, toghra höküm qilish we toghra yekün chiqirish üchün uninggha munasiwetlik nurghun mezmunlarni bilish intayin zörür.

Qur'an kerim islam dinining eqide, ibadet we ijtimaiy turmushning hemme tereplirige alaqidar bolghan barliq hökümlerni toluq öz ichige alghan mukemmel bir desturdur. allah taala bu heqte mundaq deydu: [sanga biz kitabni (yeni qur'anni) hemme nersini (yeni kishiler mohtaj bolidighan diniy ishlarning hemmisini) chüshendürüp béridighan, (dillargha) hidayet, (bendilerge) rehmet, musulmanlargha menggülük saadet bilen xush xewer yetküzidighan qilip nazil qilduq](süre nehli 89 - ayening bir qismi) lékin, qur'an kerimde keltürülgen hökümler, munasiwetlik mesililer yéghinchaq shekilde bayan qilin'ghan bolup, uning tepsilati peyghember eleyhissalamning hedis we sünnetliri arqiliq sherhilen'gen.

530-sual: qur'an kerimning nazil bolushi

ishenchilik tarixiy menbelerge asasen qur'an kerim peyghember eleyhissalamgha hijiriyedin 13 yil ilgiri (miladiyening 611 - yili) ramizan

éyining 21 - küni, düshenbe künidin tartip chüshüshke bashlighan. Bu del peyghember eleyhissalam 40 yashqa kirgen yili bolup, allah taalaning ulugh hékmiti bilen qur'andin ibaret bu muqeddes destur peyghember'eleyhissalamgha adem ömrining eqil - paraset, chüshenche jehette eng yétilgen, qiranliq, altun dewri bolghan 40 yéshida chüshken. Qur'an kerim deslepte hemme nerse xatirilen'gen taxtidin (yeni lewhulmehpuz) din birinchi qewet asmandiki ”beytul izze“ dégen yerge qedir kéchisi birla qétimda chüshürülgen. Bu heqte hakim, seid ibni jubeyrdin peyghember'eleyhissalamning: "qur'an kerim hemme nerse xatirilen'gen taxtidin élip chiqilip birinchi asmandiki ”beytul izze“ dégen yerde qoyuldi" dégenlikini riwayet qilghan. Andin qur'an kerim jibriil eleyhissalam arqiliq ”süre eleq“ ning béshidiki besh ayet ghari hirada tunji nazil bolushqa bashlighandin tartip 23 yil jeryanida toluq nazil bolup bolghan.

531-sual: qur'an kerimning mubarek isimliri we mezmunliri

allah taala qur'an kerimni töwendikidek bir qanche isim bilen zikir qilghan:

1)"qur'an kerim". allah taala mundaq deydu:

إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ يِهْدِي لِلَّتِي هِيَ أَقْوَمُ وَيُبَشِّرُ الْمُؤْمِنِينَ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ أَجْرًا كَبِيرًا (9)

{ bu qur'an heqiqeten eng toghra yolgha bashlaydu, yaxshi ishlarni qilidighan möminlerge ularning chong mukapatqa érishidighanliqi bilen xush xewer béridu } [süre beni israil 9- ayet]

2) kitab. allah taala mundaq deydu:

لَقَدْ أَنزَلْنَا إِلَيْكُمْ كِتَابًا فِيهِ ذِكْرُكُمْ أَفَلَا تَعْقِلُونَ (10)

{ silerning shan - sheripinglarni öz ichige alghan kitabni (yeni qur'anni) silerge heqiqeten nazil qilip berduq. (buni) chüshenmemsiler?} [enbiya sürisi 10- ayet]

3) furqan. allah taala mundaq deydu:

تَبَارَكَ الَّذِي نَزَّلَ الْفُرْقَانَ عَلَى عَبْدِهِ لِيَكُونَ لِلْعَالَمِينَ نَذِيرًا (1)

{ pütün jahan ehlini (allah ning azabidin) agahlandurghuchi bolushi üchün, bendisige (yeni muhemmed eleyhissalamgha) heq bilen batilni ayrighuchi qur'anni nazil qilghan allah ning berikiti büyüktur } [furqan sürisi 1- ayet]

4) zikir. allah taala mundaq deydu:

إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ (9)

{ qur'anni heqiqeten biz nazil qilduq we choqum uni qoghdaymiz } [hijir sürisi 9- ayet]

5) tenzil. allah taala mundaq deydu:

وَإِنَّهُ لَتَنزِيلُ رَبِّ الْعَالَمِينَ (192)

{ shübhisizki, qur'an alemlerning perwerdigari teripidin nazil qilin'ghandur } [shuera sürisi 192- ayet]

qur'an kerim yuqirqilardin bashqa yene "zikr", "wehyi", "qeses", "erroh", "el mesani" qatarliq isimlar bilenmu atilidu. "nur", "huda" (hidayet), "shipa", "rehmet", "mew'ize", "mubin", "bushra", "eziz", "beshir", "nezir", "mejid" qatarliq isimlar bilenmu süpetlinidu.

532-sual: qur'an kermning omomi mezmuni

quan kerimde eqide - iman mesilisi, peyghemberlerning qissiliri, qiyamet ehwali, islamning qaide - prinsipliri, emel - ibadet, eilaq pezilet, kishilik munasiwet mesililiri, jihad qaidiliri, dölet tüzümi, qanun, siyaset, ijtimaiy mesililer, muamilatlar, tarixiy weqeler, medeniyet pen tixnika we bashqa nurghun mesililer tuluq bayan qilinidu.

533-sual: qur'an kerim sürilirining tertiwi we chüshürlishi

qur'an kerimning retke tizilish tertipi uning zémin'gha chüshürülüsh tertipi bilen emes, lewhulmehpurdiki tertipi boyiche jibriil eleyhissalamning qaysi sürini qaysi sürining aldigha yaki arqigha, qaysi ayetni qeyerge qoyush heqqide peyghember eleyhissalamgha bergen körsetmisi we peyghember eleyhissalamning bu heqte sahabilerge telim bérishi boyiche tizilghan. Peyghember eleyhissalam her yili ramizanda qur'anni hazirqi tertip boyiche jibriil eleyhissalamgha bir qétim tingshitatti. Hayatining axirqi yilidiki ramizanda bolsa, ikki qétim tingshatqan.

534-sual: qur'an kerimning süre, ayet, kelimiliri

qur'an kerim 114 süre, 6236 ayet, 77 ming 439 kelime, 321 ming 250 heriptin terkib tapqandur.

Ayet - qur'an kerimdiki sürilerni teshkil qilghan musteqil jümliler bolup, qur'an kerimdiki süriler reqemlik ayetlerdin terkib tapqan.

Süre - qur'an kerimdiki mexsus namliri bilen atalghan bölümler dégenliktur.

535-sual: qur'an kerimdiki eng uzun, eng qisqa süriler, eng deslep we eng kiyin chüshken ayetler

qur'an kerimdiki eng uzun süre beqer sürisidur. Qur'an kerimdiki eng qisqa süre kewser sürisi. Qur'an kerimdiki eng deslep chüshken ayetler eleq sürisining béshdiiki besh ayet. Qur'an kerimdiki eng axirda chüshken ayet beqer sürisining 281 -ayitidur.

536-sual: qur'an kerimdiki mekke we medine süriliri

peyghember eleyhissalam mekkidin medinige hijret qilishqa atlinishtin ilgiri mekkide chüshken süriler " mekke süriliri" hijrettin kéyin medinide chüshken süriler, medine sepiride, ghazatlarda, hetta mekke azat bolghan küni we peyghember eleyhissalam wida hejni qilghan künliri mekkide chüshken sürilermu medine süriliri dep atilidu.

Qur'an kerimdiki 114 süridin mekke süriliri 82, medine süriliri 20, mekke we medinide chüshken ayetlerdin terkib tapqan sürilerning sani 12 süridur.

537-sual: mekke sürilirining xususiyetliri

1) insanlarni allah taalaning birla ilah ikenlikige iqrar qilip, ibadetlerni allahqila qilishqa chaqirish, butpereslik eqidisige qarshi turush.

2) qiyamet küni bolidighan ishlarni, jennet bilen duzaxni kishilerge bayan qilish.

3) mushriklerning xurapi adetlirini söküsh we ular bilen munazirilishish.

4) ayetlirining qisqa bolishi we qisqa süriler.

5) ilgiriki peyghemberlerning qissilirini we qewmliri bilen élip barghan küreshlirini bayan qilish.

6) muhemmed eleyhissalamgha teselli bérish.

538-sual: medine sürilirining xususiyetliri

1) ibadetlerning türliri we qaide tertibliri, muamile usulliri, jazalash prinsipliri, urush qanunliri, aile tüzümi we bashqilardin ibaret sheriet ehkamlirini bayan qilish.

2) yehudiylar bilen xristianlarni islamgha dewet qilish.

3) munapiqlarning ishliri we musulmanlargha bolghan xeterlirini bayan qilish.

4) ayetlirining uzun bolishi we uzun süriler.

539-sual: allah taalaning teqwadarlar üchün körsitidighan iltipati toghirisida qur'an kerimning bayanliri

allahqa teqwadarliq qilghan kishige töwendikidek katta iltipatlar nisip bolidu.

1) ighirchiliqtin qutulup nimetke nail bolidu. " kimki allah tin qorqidiken, allah uninggha chiqish yoli béridu. allah uninggha oylimighan yerdin riziq béridu " [süre talaq 2-3- ayetler]

2) xiyim xeterdin qutulup aman isen turmushqa muyesser bolidu. " kimki allah tin qorqidiken, allah uning ishini asanlashturup béridu " [süre talaq 4- ayet] teqwadarlar heqiqeten bixeter jayda bolidu [süre duxan 51- ayet]

3) betniyet ademlerning ziyankeshlikidin saqlaydu. " eger siler (ularning eziyitige) sewr qilsanglar we (sözünglarda, herikitinglarda allah tin) qorqsanglar, ularning hiylisi silerge qilche ziyan yetküzelmeydu. allah ularning qilmishlirini heqiqeten toluq bilgüchidur " [sürü al imran 120 - ayet]

4) allah taalaning teqwadarlar bilen bille kenliki allah taalaning teqwadarlargha medetkar ikenlikidin bisharet birishidur. " allah qa teqwadarliq qilinglar, bilinglarki, allah teqwadarlar bilen billidur " [süre beqer 194- ayet]

5) allah taala teqwadarlarni dosit tutidu. " allah teqwadarlarni dost tutidu " [süre tewbe 4- ayet]

6) allah bilen dosit bolidu. " rastla allah ning dostlirigha (axirette allah ning azabidin) qorqush, (dunyada qoldin ketküzüp qoyghan'gha) qayghurush yoqtur. Ular iman éytqan we teqwadarliq qilghanlardur.

Ulargha dunya we axirette xush xewer bérilidu " [süre yunus 62-63-64-ayet]

7) allahning dergahida izizlerdin bolidu. " heqiqeten eng teqwadar bolghanliringlar allah ning dergahida eng hörmetlik hésablinisiler (yeni kishilerning bir - biridin artuq bolushi neseb bilen emes, teqwadarliq bilen bolidu), allah heqiqeten hemmini bilgüchidur, hemmidin xewerdardur " [süre hojurat 13- ayet]

8) qur'anning hidayitige musherrep bolidu. " bu kitabta (yeni qur'anda) héch shek yoq, (u) teqwadarlargha yétekchidur " [süre beqer 2-ayet]

9) allah taala peqet teqwadarlarning emellirini qobul qilidu. " allah peqet teqwadarlarning (qurbanliqini) qobul qilidu " [süre maide 27-ayet]

10) jennetke musherrep bolidu. " perwerdigaringlarning meghpiritige we teqwadarlar üchün teyyarlan'ghan, kengliki asman - zéminche kélidighan jennetke aldiranglar " [süre al imran 133- ayet]

11) dozax azabidin qutulidu. " allah (shériktin we gunahtin) saqlan'ghuchilarni bextke érishtüridighan yollar arqiliq (azabtin) qutulduridu, ulargha külpet yetmeydu, ular qayghurmaydu " [süre zumer 61- ayet]

540-sual: qur'an kerimde tilgha ilin'ghan jennetler

1)firdewis jenniti.

{الَّذِينَ يَرِثُونَ الْفِرْدَوْسَ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ (11)}

" ular (yuqiri derijilik jennet) firdewske warisliq qilidu, firdewste menggü qalidu " [süre muminun 11- ayet]

2)darul meqame.

{الَّذِي أَحَلَّنَا دَارَ الْمُقَامَةِ مِن فَضْلِهِ لَا يَمَسُّنَا فِيهَا نَصَبٌ وَلَا يَمَسُّنَا فِيهَا لُغُوبٌ (35)}

" allah merhemitidin bizni jennette turghuzdi. Jennette biz hergiz japa tartmaymiz, hergiz charchimaymiz" [süre fatir 35- ayet]

3)xuld jenniti.

{قُلْ أَذَلِكَ خَيْرٌ أَمْ جَنَّةُ الْخُلْدِ الَّتِي وُعِدَ الْمُتَّقُونَ كَانَتْ لَهُمْ جَزَاءً وَمَصِيرًا (15)}

" ulargha éytqinki, "shu (dozax) yaxshimu ya teqwadarlargha wede qilin'ghan, (kirgen kishi) menggü qalidighan jennette yaxshimu?" jennet teqwadarlargha bérilgen mukapattur we ularning axiri baridighan jayidur

"[süre furqan 15- ayet

4)el- mewa jenniti. {عِندَهَا جَنَّةُ الْمَأْوَى (15)}

" jennetulmewa bolsa sidretulmuntehaning yénididur " [süre nejim 15- ayet]

5)edn jennit

{جَنَّاتُ عَدْنٍ يَدْخُلُونَهَا وَمَنْ صَلَحَ مِنْ آبَائِهِمْ وَأَزْوَاجِهِمْ وَذُرِّيَّاتِهِمْ وَالمَلاَئِكَةُ يَدْخُلُونَ عَلَيْهِم مِّن كُلِّ بَابٍ (23)}

ular menggü turidighan jennetke kiridu, ularning atiliri, xotunliri we ewladining ichidiki yaxshiliqlarmu jennetke kiridu. Perishtiler ularni (mubareklesh üchün jennetning) herbir derwazisidin kiridu " [süre redi 23- ayet]

6)darussalam jeniiti.

{لَهُمْ دَارُ السَّلاَمِ عِندَ رَبِّهِمْ وَهُوَ وَلِيُّهُمْ بِمَا كَانُواْ يَعْمَلُونَ (127)}

perwerdigarining dergahida ulargha dari salam (yeni jennet) bar, ularning qilghan (yaxshi) emelliri üchün allah ulargha medetkardur " [süre en'am 127- ayet]

7)neiyim jenniti.

{فَأَمَّا إِن كَانَ مِنَ الْمُقَرَّبِينَ * فَرَوْحٌ وَرَيْحَانٌ وَجَنَّةُ نَعِيمٍ }

eger u méyit muqerreblerdin (yeni taet - ibadet we yaxshi ishlarni eng aldida qilghuchilardin) bolidighan bolsa, (uning mukapati) rahet - paraghet, yaxshi riziq we nazunémetlik jennet bolidu " [süre waqe 88-89- ayet]

8)aliye jenniti.

{فَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ فَيَقُولُ هَاؤُمُ اقْرَؤُوا كِتَابِيهْ * إِنِّي ظَنَنتُ أَنِّي مُلَاقٍ حِسَابِيهْ * فَهُوَ فِي عِيشَةٍ رَّاضِيَةٍ * فِي جَنَّةٍ عَالِيَةٍ *}

" name - emali ong qoligha bérilgen adem (xushalliqtin): bu méning name - emalimni élip oqup béqinglar, men hésabatimgha mulaqat bolidighanliqimgha muqerrer ishen'gen idim" deydu. U köngüllük turmushta bolidu. Ésil jennette bolidu " [süre haqqe 19-22- ayetler]

9)darul mutteqiyne.

{وَقِيلَ لِلَّذِينَ اتَّقَوْاْ مَاذَا أَنزَلَ رَبُّكُمْ قَالُواْ خَيْرًا لِّلَّذِينَ أَحْسَنُواْ فِي هَذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةٌ وَلَدَارُ الآخِرَةِ خَيْرٌ وَلَنِعْمَ دَارُ الْمُتَّقِينَ (30)}

" teqwadarlargha: "perwerdigaringlar (peyghembirige) némilerni nazil qildi?" déyilse, ular: "yaxshi sözlerni nazil qildi" déyishidu. Yaxshi ish qilghuchilar bu dunyada mukapatlinidu, axiret yurti (ular üchün téximu)

yaxshidur. Teqwadarlarning yurti rastla némidégen güzel! " [süre nehl 30-ayet]

541-sual: qur'an oqushning peziliti

qur'an kerim - allah taalaning mubarek sözi, peyghember eleyhissalamning shanliq möjizisi we musulmanlarning muqeddes desturi, uning telimatliri boyiche emel qilish bilen ikki alemlik saadetlerge, uni tilawet qilish bilen ibadetning sawabigha érishkili bolidighan bir ulugh kitabtur. Qur'an kerim insanlarni kupri we zalaletning zulmetliridin iman we hidayetning nurigha élip chiqish üchün allah taala teripidin peyghembirimiz hezriti muhemmed eleyhissalamgha chüshürülgen hidayet mesh'ili. allah taala mundaq deydu: "i muhemmed! Qur'anni sanga kishilerni perwerdigarining izni bilen kuprining zulmetliridin imanning nurigha chiqirishing üchün, ghalib, hemme tillarda medhiyilen'gen allah taalahning yoligha bashlishing üchün chüshürduq". [ibrahim sürisi 1 - ayet].

Amir ibni wasiledin mundaq riwayet qilinidu: nafi ibni abdulharis usfan dégen jayda ömer reziyellahu enhu bilen uchriship qaldi. Hezriti ömer uni mekkige waliy qilip teyinligenidi. Ömer reziyellahu enhu uningdin: u wadi xelqige kimni mes'ul qilip qoydung? Dep soridi, u: ibni ebzani, dédi. Hezriti ömer: ibni ebza dégen kim bolidu? Dep soriwidi, u: bizning azadgerdilirimizdin biri, dédi. Ömer reziyellahu enhu: ulargha azadgerde ademni emir naib qilip qoydungmu? Déwidi, u: u allening kitabini oquydighan qari, hem peraiz (miras) ilmini bilidighan alim, dédi. Buni anglighan ömer reziyellahu enhu mundaq dédi: peyghembiringlar sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: alle taala mushu kitab bilen bezi qewmlerning qedrini kötürüp, bezi qewmlerning qedrini chüshüridu. (muslim: 817)

1)qur'an kerimning ulughliqidin uning menisini bilsun - bilmisiun, uning lewzini tilawet qilghan adem choqum sawabqa érishidu. allah taala qur'an kerimde mundaq deydu: "shübhisizki, allahning kitabini tilawet qilip turidighanlar, namazni ada qilidighanlar we biz riziq qilip bergen nersilerni (allahning raziliqi üchün) yoshurun we ashkara serp qilidighanlar hergiz kasat bolmaydighan tijaretni ümid qilsa bolidu. Chünki allah ularning mukapatini toluq béridu we merhemitidin ulargha ashurup béridu.

Shübhisizki, allah heqiqeten meghpiret qilghuchidur, az yaxshiliqqa köp sawab bergüchidur"[fatir sürisi 29 - 30 - ayetler].

2) qur'an oqughuchi shapaetke ige bolidu. Ebu umame bahiliy reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: men peyghember sellallahu eleyhi wesellemning mundaq dégenlikini anglighan idim: qur'an oqunglar, chünki u oqughan kishilerge qiyamet küni shapaet qilghuchi bolup kélidu. Beqer bilen ali imrandin ibaret ikki nurluq sürini oqunglar, chünki bu ikki süre qiyamet küni xuddi ikki parche buluttek yaki sayiwendek we yaki qanatlirini échip, ikki qur bolup tizilghan qushlardek, oqughan igilirini aqlaydu. Beqer sürisini oqunglar, chünki uni oqush beriket, tashlap qoyush hesrettur. Uni séhrigerler oquyalmaydu. (muslim: 804)

3) qur'an tilawet qilidighanlar kishilerning hörmitige sazawer bolidu. Enes reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: qur'an oqup turidighan mumin kishi turunchqa oxshash hem xushpuraqliq hem temlik bolidu. Qur'an oqup turmaydighan mumin kishi xormigha oxshash temlik, emma puraqsiz bolidu. Qur'an oqup turidighan pasiq kishi reyhan'gha oxshash xushpuraqliq, emma temi achchiq bolidu. Qur'an oqup turmaydighan pasiq kishi hem temi achchiq hem puraqsiz bir xil méwige oxshaydu. Yaxshi hemrah mushki enber satidighan kishige oxshaydu. Gerche uningdin sanga bir nerse tegmisimu, xush hidi hozur bexsh étidu. Nachar hemrah tömürchige oxshaydu. Sanga uning qarisi yuqmighan teqdirdimu, is tütiki biaram qilidu. (ebu dawud: 4829)

muhemmed ibni keb qurezi reziyellahu enhu abdullah ibni mes'ud reziyellahu enhumadin riwayet qiliduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: kimki allening kitabidin bir herp oquydiken, uninggha bir yaxshiliq yézilidu, bir yaxshiliqqa on hesse sawab bérilidu. Men ”elif lam mim“ni bir herp démeymen. Belki, elif bir herp, lam bir herp, mim bir herptur. (tirmizi: 2910)

ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: qandaq bir qewm allening öyliridin biride yighilip olturup, allening kitabini tilawet qilip, öz'ara öginiship olturidighanla bolsa, ulargha xatirjemlik chüshidu, rehmet

yaghidu, ularning etrapini perishtiler chöridep turidu, alle ularni huzuridikilerning aldida tilgha alidu. (muslim: 2699)

uqbe ibni amir reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: peyghember sellallahu eleyhi wesellemning mundaq dégenlikini anglighanidim: qur'anni ünlük oqughan kishi sediqini ashkara bergen kishige, qur'anni ichide oqughan kishi bolsa, sediqini mexpi bergen kishige oxshaydu. (tirmizi: 2919)

4) qiyamet küni qur'an oqughanlarning mertiwisi kötürülidu. Ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: qiyamet küni, qur'an kélip: i rebbim ! Uni (qur'an oqughuchini) zinnetligin! Deydu. Uninggha karamet taji kiydürilidu. Andin yene: i rebbim! Uninggha téximu ziyade iltipat qilghin, deydu. Shuning bilen, uninggha karamet toni kiydürilidu, andin yene: i rebbim! Uningdin razi bolghin! Deydu. Alle uningdin razi bolup kétidu hemde uninggha: oqup örlewergin! Déyilip, her bir ayetke bir derije qoshup bérilidu. (tirmizi: 2915)

qur'an kerimni anglashmu katta iyadetler qataridin sanilidu. allah taala qur'an kerimde mundaq deydu: " allahning rehmitige érishishinglar üchün, qur'an oqulghan chaghda, uni diqqet bilen anglanglar we(söz qilmastin) jim turunglar. " [eraf sürisi 204 - ayet].

Qur'an kerim bilen wez - nesihet qilish yaxshi emellerge yatidu. allah taala qur'an kerimde mundaq deydu: "méning agahlandurushumdin qorqidighanlargha qur'an bilen wez - nesihet qilghin" [qaf sürisi 45 - ayet].

5) qur'anni tilawet qilidighanlar allahqa yiqnlishidu, imani ziyade bolidu, qelbi hozurlinip aram tapidu. Qur'anni oqush, yadlash, menisini chüshinish, uni bashqilargha ügitish we uning ehkamlirini üginish hem emel qilish bilen shughullan'ghuchilar insanlarning eng saadetmenliri we eng serxilliridur.

Osman reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: eng yaxshiliringlar qur'anni ögen'gen we ögetkenliringlardur. (buxari: 5027)

aishe reziyellahu enhadin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu

eleyhi wesellem mundaq dégen: qur'an oqushqa mahir (yeni yadqa we mungluq oquyalaydighan) kishi hörmetlik, yaxshi pütükchi perishtiler bilen bille bolidu. Qur'anni duduqlap qiynilip oquydighan kishige bolsa, qosh ejir bérilidu. (muslim: 798)

qur'an oqughanda köz yéshi qilishning peziliti chongdur. Ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem: qur'anni chirayliq awazda oqumighan kishi bizdin emes dégen. Yene bir riwayette: qur'anni chirayliq awazda ünlük oqumighan kishi bizdin emes déyilgen. (buxari: 7527)

allah taala perzentlirige qur'an kerimni oqushni we uning telimatlirigha emel qilishni ügetken ata - anilarningmu mukapatlirini toluq bergüchidur.

542-sual: qur'an yadlashning peziliti

qariylar islam ummitining eng shereplik kishiliridindur. Imam malik mundaq riwayet qilidu: manga yétishiche, ömer ibni xettab reziyellahu enhu mundaq dégen: men aq kiyim kiygen qariygha (yeni qur'anni yad alghan kishige) qarashni bekmu yaxshi körimen. (malik: 1688)

qariylar allah taalaning we musulmanlarning nezeride hörmetlik kishilerdur. Ews ibni zem'ej reziyellahu enhu mundaq deydu: men abdullah ibni mes'ud reziyellahu enhuning mundaq dégenlikini anglidim: peyghember sellellahu eleyhi wesellem bizge qarap: jamaetke alle taalaning kitabini eng yaxshi oquydighanlar we oqushni eng burun ögen'genler imam bolsun. Eger ikki kishi qiraette teng kélip qalsa, baldur hijret qilghini imam bolsun. Hijret waqti oxshash bolsa, yashta chongraqi imam bolsun. Bir kishining igidarchiliqidiki yerde (yeni sahibxan'gha) uning ruxstisiz imam bolmanglar. Shundaqla birsining huquq dairisidiki yerde uning ruxstisiz imam bolmanglar we sahibxanning ruxsitisiz uninggha xas orundimu olturmanglar. (muslim: 673)

543-sual: qur'an oqushning edepliri

1 - qur'anni taharet bilen oqush. allah taala mundaq deydu: "shek - shübhisizki, u ulugh qur'andur. Lewhulmehpuzda saqlan'ghandur. Uni peqet pak bolghanlarla tutidu". [waqie sürisi 77 - 79 - ayetler].

2 - qur'an oqushtin burun" euzubillahi mineshsheytanir rejiyim "

dep sheytanning weswese qilishidin allahqa sighinip panah tilesh. allah taala mundaq deydu: "sen qur'an oqumaqchi bolghiningda, qoghlandi sheytanning (weswesisidin) allahqa séghinip panah tiligin." [nehl sürisi 98 - ayet].

3 - qur'anni chirayliq awazda oqush. Ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, u peyghember sellallahu eleyhi wesellemning: alle taala héchbir nersige qur'anni mungluq awazda oqughan peyghembirige qulaq salghandek qulaq salmaydu dégenlikini anglighan. Yene bir riwayette: qur'anni chirayliq awazda ünlük tilawet qilghan peyghembirining awazi dep kelgen. (buxari: 5023, 5024, 7544)

4 - qur'anning menisini bilmisimu, allah manga sözlewatidu dégen étiqad bilen uni ixlas qilip oqush. allah taala her qandaq bir ibadetni ixlas bilen qilish teleb qilinidighanliqini bayan qilip mundaq deydu: "ular peqet ibadetni allahqa xalis qilghan, heq din'gha étiqad qilghan halda (yalghuz) allahqila ibadet qilishqa buyruldi. "[yeyyine sürisi 5 - ayet].

5 - qur'an oqushni meishetning kespige aylanduriwalmasliq. Peqet axiretlik sawabni közlep oqush. allah taala mundaq deydu: "kimki (özining emeli bilen) axiretning sawabini közlise, uning sawabini ziyade bérimiz, kimki (emeli bilen) dunyaning menpeitini közlise, (uning tiligen) menpeitining bezisini bérimiz, uninggha axirette (sawabtin) héch nésiwe yoq. "[shura sürisi 20 - ayet].

6 - qur'anni qur'an oqush qaidilirige, tejwid qaidilirige riaye qilip, tertil bilen, dane-dane qilip, ochuq oqush. allah taala qur'an kerimde mundaq deydu: "qur'anni tertil bilen(yeni dane - dane, ochuq) oqughin" [muzzemmil sürisi 4 - ayet].

544-sual: fatihe sürisining sherep nami we peziliti

süre fatihe qur'anning jewhiri mezmunlirini yeni allahqa bolghan hemdu sana, taet ibadet we allahqa sighinip panahliq tilesh mezmunlirini öz ichige alghanliqi üchün uninggha qur'anning jewhiri dep sherep nami birilgen.

Ebu seid elmuella reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: men mesjidte namaz oquwatsam, peyghember sellallahu eleyhi wesellem méni chaqirdi. Men jawab bermey, namizimni oqup bolup: i resulullah ! Méni

chaqirghan waqitta namaz oquwatattim, désem, u: alle: {i muminler! Alle we uning peyghembiri silerni tirildüridighan nersige chaqirsa, uni qobul qilinglar } (süre enfal, 24 - ayet) dégen emesmu? Dédi. Andin: mesjidtin chiqishtin burun, men sanga qur'andiki eng ulugh sürini ögitip qoyimen, dédi. Andin qolumni tutti. Mesjidtin chiqidighan chaghda, men: manga qur'andiki eng ulugh sürini ögitip qoymaqchi idingghu? Désem, u: hee, u süre: {jimi hemdusana alemlerning perwerdigari alleqa xastur} (süre fatihe, 1 - ayet) u tekrar oqulidighan yette ayetlik süre we manga ata qilin'ghan ulugh qur'andur, dédi. (buxari: 4474)

ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: süre fatihe qur'anning anisi, kitabning négizi we namazda tekrarlinidighan yette ayettur. (ebu dawud: 1457)

545-sual: beqer we al imran sürisining peziliti

ibni abbas reziyellahu enhumadin mundaq riwayet qilinidu: jibriil eleyhissalam peyghember sellallahu eleyhi wesellemning qéshida olturatti. Peyghember eleyhissalam asman tereptin xuddi derwaza échilghandek bir awazni anglidi. Peyghember eleyhissalam béshini kötürüp qariwidi, jibriil eleyhissalam uninggha: bu asmanning héchqachan échilip baqmighan bir derwazisi idi, bügün échildi, dédi. Uningdin bir perishte chüshti, jibriil: bu bügündin bashqa chaghda zémin'gha chüshüp baqmighan perishte, dédi, u perishte salam qilip: sanga xushxewer! Sanga ilgiri héchbir peyghemberge ata qilinmighan ikki nur ata qilindi, ular qur'anning fatihe sürisi bilen beqer sürisining axirqi ayetliridur. Uningdiki birer duani oqup, tilikingni sorisang, ijabet qilinmay qalmaydu, dédi. (muslim: 806)

ebu umame bahiliy reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: men peyghember sellallahu eleyhi wesellemning mundaq dégenlikini anglighan idim: qur'an oqunglar, chünki u oqughan kishilerge qiyamet küni shapaet qilghuchi bolup kélidu. Beqer bilen ali imrandin ibaret ikki nurluq sürini oqunglar, chünki bu ikki süre qiyamet küni xuddi ikki parche buluttek yaki sayiwendek we yaki qanatlirini échip, ikki qur bolup tizilghan qushlardek, oqughan igilirini aqlaydu. Beqer sürisini oqunglar, chünki uni oqush beriket, tashlap qoyush hesrettur. Uni séhrigerler oquyalmaydu.

(muslim: 804)

ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: öyünglarni qebristanliq qiliwalmanglar. Chünki sheytan beqer sürisi oqulidighan öydin qachidu. (muslim: 708)

elqeme mundaq deydu: kebini tawab qiliwétip, ebu mes'ud reziyellahu enhu bilen uchriship qaldim. U manga peyghember sellallahu eleyhi wesellemning munu sözini éytip berdi: kimki kéchisi süre beqerning axiridiki ikki ayetni oquydiken, herqandaq ishigha kupaye qilidu. (buxari: 5051)

546-sual: ayetulkursining peziliti

ubey ibni keb reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: peyghember sellallahu eleyhi wesellem mendin: i ebu munzir! Sen yad alghan ayetler ichide qaysi ayet eng ulugh? Dep sorighanidi, men: alle we uning resuli eng yaxshi bilidu, dédim. Peyghember eleyhissalam yene: i ebu munzir! Sen yad alghan ayetler ichide qaysi ayet eng ulugh? Dep soridi, men: ayetulkursi, désem, peyghember eleyhissalam meydemge urup turup: i ebu munzir! Ilmingge mubarek bolsun! Dédi. (muslim: 810)

ebu hureyre reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: peyghember sellallahu eleyhi wesellem méni ramizanning sediqe pitrini saqlashqa teyinligenidi. Birsi kélip, taamdin ochumlap qachilighili turdi. Men uni tutuwélip: allening nami bilen qesemki, men séni resulullahning qéshigha élip barimen, désem, u: buninggha bekmu mohtajmen. Bala chaqa hemmimiz qiyinchiliqta qalduq, dep turuwaldi. Shuning bilen, uni qoyup berdim. Tang atqanda, peyghember eleyhissalam: i ebu hureyre! Kéche esiring néme qildi? Déwidi, men: u özining hajetmen ikenlikini, bala chaqilirining qiynilip qalghanliqini éytip dert tökti. Men uninggha rehim qilip, qoyup berdim, désem, peyghember eleyhissalam: sanga yalghan éytiptu, u yene kélidu, dédi. Men peyghember eleyhissalamdin uning yene kélidighanliqini anglap, kütüshke bashlidim. Derweqe, u yene kélip, taamni ochumlawatqan chéghida tutuwélip: séni resulullahning qéshigha élip barimen, désem, u: méni qoyuwet, bekmu mohtajmen. Balilirim qiynilip qaldi, emdi hergiz bundaq qilmaymen, dédi. Uninggha rehim qilip qoyup

berdim. Tang atqanda, peyghember sellallahu eleyhi wesellem: esiring néme qildi? Dédi. Men: i resulullah! U yene özining bekmu hajetmen ikenlikini we balilirining qiynilip qalghanliqini éytip yélin'ghanidi, men uninggha rehim qilip, qoyup berdim, désem, peyghember eleyhissalam: u sanga yalghan éytiptu. Pat arida yene kélidu, dédi. Uni yene kütüshke bashlidim. Derweqe, u yene kélip, taamni ochumlap élishqa bashlidi. Uni tutuwélip: séni resulullahning qéshigha élip barimen, bu üchinchi qétim yüz berdi. Sen aldinqi ikki qétim bu ishni qayta qilmasliqqa qesem ichkeniding, yene qiliwatisen, désem, u: méni qoyup bergin, sanga alle taaladin menpeet kélidighan bir qanche kelimini ögitip qoyimen, dédi. Men: qaysi kelime u? Désem, u: yatidighan chéghingda, ayetulkursini axirighiche oqusang, alle tereptin bir qoghdighuchi séni qoghdap turidu, tang atqiche sheytan sanga yéqin kélelmeydu, dédi. Shuning bilen, men uni qoyup berdim. Tang atqanda, peyghember eleyhissalam yene: esiring qandaq qildi? Dep soridi. Men: i resulullah! U manga menpeet yétidighan kelime ögitip qoyghanidi, uni qoyup berdim, désem, peyghember eleyhissalam: qaysi kelimiken u? Dep soridi. Men: u manga: ”yatidighan chéghingda ayetulkursini axirighiche oqusang, alle tereptin bolghan bir qoghdighuchi séni hemishe qoghdap turidu. Sheytan tang atqiche sanga yéqinlishalmaydu “ dédi, dédim. Sahabiler yaxshiliqqa bekmu hérismen idi. Peyghember eleyhissalam: u yalghanchi turup, bu qétim sanga rast éytiptu. I ebu hureyre! Sen üch kéchidin béri kim bilen sözleshkenlikingni bilemsen? Dédi. Men: yaq, déwidim, peyghember eleyhissalam: u sheytan idi, dédi. (buxari: 2311)

547-sual: mülk sürisining peziliti

ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: qur'anda 30 ayetlik bir süre bolup, uni oqughan kishige taki gunahi meghpiret qilin'ghan'gha qeder, shapaet qilidu. U mulk sürisidur. (tirmizi: 2891)

jabir reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: peyghember sellallahu eleyhi wesellem süre sejde bilen süre mülkni oqumay yatmaytti. Tawus mundaq deydu: bu ikki süre pezilet jehette qur'andiki pütün sürilerdin yetmish hesse artuq. (tirmizi: 2892)

humeyd ibni abdurrahman ibni ewf mundaq deydu: süre ixlas qur'anning üchtin birige barawer kélidu. Süre mülk (uni) tilawet qilghuchini (qebride we qiyamet künide) aqlaydu. (malik: 487)

548-sual: ixlas sürisining peziliti

ebu seid xudri reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: birkishi yene bir kishining her daim süre ixlasni oqughinini anglap, könglide uni az körgendek qildide, peyghember sellallahu eleyhi wesellemge éytqanidi, peyghember eleyhissalam: jénim ilkide bolghan zatning nami bilen qesemki, u (süre ixlas) qur'anning üchtin birige barawer kélidu, dédi. (buxari: 6643)

ebu hureyre reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: peyghember sellallahu eleyhi wesellem: yighilinglar! Men silerge qur'anning üchtin birini oqup bérimen, dédi. Derru yighilduq. Peyghember eleyhissalam chiqip, süre ixlasni oqup bérip kirip ketti. Biz: wehiy kélip qalghachqa, kirip ketken oxshaydu déyishkinimizche bir birimizge qarashtuq. Peyghember eleyhissalam yene chiqip: men silerge qur'anning üchtin birini oqup bérimen dégen idim. Diqqet qilinglar, u (yeni süre ixlas) qur'anning üchtin birige teng kélidu, dédi. (muslim: 6643)

yeni, ixlas sürisini bir qétim oqughan adem qur'anning üchtin birini oqughanning, üch qétim oqughan adem qur'anning hemmini tamam qilghanning sawabigha érishidu.

Ebu hureyre reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: peyghember sellallahu eleyhi wesellem süre ixlasni oquwatqan bir kishining awazini anglap qélip: wajib boldi, dédi. Men: i resulullah ! Néme wajib boldi? Dep sorighanidim, peyghember eleyhissalam: jennet, dédi. (tirmizi: 2897)

549-sual: feleq we nas sürilirining peziliti

uqbe ibni amir reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: peyghember sellallahu eleyhi wesellem manga mundaq dégenidi: manga shundaq ayetler nazil qilindiki, uningdek ayetler qet'iy körülüp baqmighanidi, ular muewwizeteyn (yeni feleq we nas süriliri)dur. (muslim: 6643)

abdullah ibni xubeyb reziyellahu enhu mundaq deydu: biz

yamghurluq, qapqarangghu bir kéchide peyghember eleyhissalamning bizge namaz oqup bérishini telep qilish üchün uni izdep chiqtuq, uni hemmidin burun men taptim. Peyghember eleyhissalam manga: oqughin! Dédi, men héchnéme démidim. Yene: oqughin! Dédi, men yene héchnéme démidim. Peyghember eleyhissalam yene: oqughin! Dédi. Men: némini oquymen? Dep sorighanidim, peyghember eleyhissalam: ixlas, feleq we nas sürilirini etigen - axshamda üch qétim oqughin! Bu, sendin her qandaq yamanliqni dep'i qilidu, dédi. (tirmizi: 3575)

aishe reziyellahu enhadin mundaq riwayet qilinidu: peyghember eleyhissalam yotqan'gha kirgende, ikki aliqinini échip turup, süre ixlas, süre feleq we süre nasni oqup, aliqinigha hüretti. Andin aliqanliri bilen yüzini we bedinini (alqini yetken yergiche) silaytti. Kéyin aghrip qalghan chéghida, mendin shundaq qilip qoyushni telep qilghan. (buxari: 5748)

550-sual: qur'an kerimning terjimisii

qur'an kerimning her qaysi tillargha terjime qilin'ghan terjime nusxiliri"qur'an" déyilmeydu. Chünki " qur'an" muhemmed eleyhissalamgha allah teripidin chüshken erebche esli tékistqa qoyulghan nam. Shunga namazda qur'anning terjimisini oqush bilen namaz ada tapmaydu. Emma oqush arqiliq sawabqa érishish, wez - nesihetlirini chüshinip emel qilish jehette terjimiler, qur'an kerimning rolini oynaydu.

551-sual: tepsir uqumi

tepsirler "tepsir" yaki "tewil" dep ataldi. Tepsir démek ayetning zahiri menisini izahlash dégen bolup, "tewil" dégen ayetlerning zahiri menisidin bashqa menilerde kélish éhtimali barliqini izahlap chüshendürüsh démektur.

"qur'an kerim" ning tepsiri bolsa, mupessirlerning öz chüshenchisi, diniy we ilmiy sewiyesi arqiliq igelligen melumatliri asasida qur'an ayetlirining meqsetlirini roshenleshtürüp bérishidur.

Mupessir - qur'an kerimde allah taalaning néme démekchi bolghanliqini yaxshi chüshinip, ularni ochuqlighan we bu mawzuda kitablarni yazghan alimlardur.

552-sual: tejwid we uning wezipisi

tejwid sözining lughet menisi " yaxshiliq, pishshiqlash " dégenlik

bolup, istémaldiki menisi - qur'an kerimdiki her bir herpni mukemmel telebpuz qilish we herplerni tawush chiqirish organliridin éniq chiqirip, toghra oqush dégenliktur.

Tejwid ilmi qur'an kerimni toghra oqushning qaidilirini chüshendüridighan ilim. Tejwid ilmining özige xas usul we qaidiliri bar. Bu usul - qaidiler qur'an kerimni oqughan her bir musulman üchün kompasliq rolini oynaydu. Shunga qur'an kerimni oqumaqchi bolghan her qandaq kishi aldi bilen bu ilimdin xewerdar bolmay turup qur'an kerimni toghra shekilde oquyalmaydu. Tejwid ilmi bezi herplerni qandaq ehwal astida sozup oqush, qaysi ehwal astida inchike we qaysi ehwal astida tom, yoghan awazda telebpuz qilish, qeyerde toxtash we qandaq toxtash toghrisidiki qaide - prinsiplarni körsitip béridu. Shunga tejwid ilmini ögenmey, peqet ereb tilinila ögen'gen kishini qur'an kerimni toghra oquydu dégili bolmaydu.

553-sual: tejwid ilmini öginishning hökimi

tejwid ilmini öginish awam xelq üchün perz kifaye, diniy ölimalar we qariylar üchün perz eyndur.

Tejwid qaidilirige riaye qilish qur'an kerimni oqumaqchi bolghan her bir er - ayal musulman üchün perz eyndur. allah taala qur'an kerimde: "qur'anni tertil bilen dane - dane, ochuq oqughin " { muzzemmil sürisi 4 - ayet} dep buyrighan.

554-sual: tilawet dégen néme?

Qur'an kerimni tejwid qaidilirige toluq riaye qilip, menisini tepekkur qilghan halda, menisini bilmeydighanlar allah taala manga söz qiliwatidu, dégen étiqad bilen awazliq yaki awazsiz oqush dégenliktur.

555-sual: qiraet digen nime?

Qiraet - qur'an kerimni tejwid qaidilirige toluq riaye qilghan halda chirayliq awazda oqush dégenliktur.

556-sual: qur'an oqushning hökimi

qur'an kerimni er - ayal her qandaq bir musulmanning hemishe oqup turushi sünnettur. Ereb tilining herplirini tonushqa qurbi yetmigenliktin qur'an kerimni oquyalmaydighan her bir musulmanning öz ana tilidiki " qur'an kerim terjimisi " ni chüshinip oqushi wajibtur.

557-sual: qur'an kerimning toplinishi

peyghember eleyhissalam wapat bolop, hezriti ebu bekri reziyellahu enhu xelipilik qiliwatqan waqitta, islamdin yéniwalghuchilar bilen sahabilar otturisida bolghan orushta, bir kündila qariylardin 70 kishi wapat bolup ketkendin kéyin, hezriti ebu bekri reziyellahu enhu qariylar tögep ketse, kéyinche, qur'an ayetlirini toplap kitab haligha keltürüshning qiyin bolidighanliqidin ensirep, pütün sahabilarning muwapiqetchiliki bilen qur'anning ayetlirini toplap, uni resmi kitab haligha keltürüp öz yénida saqlighan. Toplash ishini peyghember eleyhissalamning mexsus katibi we " kuttabulwheyi" komitétining reisi zeyd ibni sabit reziyellahu enhu katta ölimalardin terkib tapqan komitét ezaliri bilen birlikte öz üstige alghan. Ular qur'an kerimni toplap bolup, qariylarning yadlighanlirigha sélishtürüsh arqiliq nahayiti éhtiyatchanliq bilen békitken.

Hezriti ebu bekri reziyellahu enhu wapat bolghandin kéyin qur'an kerim ikkinchi xelipe hezriti ömer reziyellahu enhuning yénida, ömer reziyellahu enhu wapat bolghandin kéyin peyghember eleyhissalamning ayali hefse reziyellahu enhaning yénida saqlan'ghan.

558-sual: qur'an kerimning nusxilargha köpeytilishi

hijriyining 25 - yili (645 - miladiye) üchinchi xelipe osman reziyellahu enhuning waqtigha kelgende, musulmanlar arisida qur'anni qiraet qilishning usuli toghrisida bezi ixtilaplar chiqqan. Hetta ereb qebililirining türlük shéwiliride oqulushqa bashlighan. Bu waqitta osman reziyellahu enhu qur'anni hefse reziyellahu enhadin élip, uni zeyd ibni sabit we abdullah ibni zobeyrler bashchiliqidiki" kuttabulwheyi" komitétige tapshurghan we ulargha buyrup, qur'an kerimni qureysh shéwiside bir nusxa yazdurup chiqip, bu bir nusxini yette nusxigha köpeytküzgen, andin bir nusxini öz yénida saqlap qélip, bir nusxini medine ehlige xas qilidu, qalghan besh nusxini mekke, sham, yemen, besre we behereyn qatarliq islam sheherlirige bir nusxidin ewetip bergen. Hazir dunyaning her qaysi jayliridiki musulmanlarning qolidiki qur'an kerim mus'hef osmaniye nusxisi shu waqitta toplan'ghan nusxining özidur. Shunga u osmani qur'an dep atalghan.

559-sual: qur'an kerimni allah saqlimaqta

biz musulmanlarning qur'an kerimni qoghdash we uning körsetmilirige emel qilish ehwaligha nezer salidighan bolsaq, qur'an kerimning körsetmilirige emel qilish ishining zaman ötkenséri ajizlap bériwatqanliqini we uni qoghdash ishining zamanning uzirishi bilen küchiyip barghanliqini körimiz. Bu némidin dérek béridu? Shübhisizki, qur'an kerimni qoghdash ishining allah taalaning qolida ikenlikidin dérek béridu. Shunga qur'an kerimni musulmanlar arisidila emes, belki dunyaning her qaysi jaylirida musulman emes qewmler arisidimu tapqili bolghinidek, musulman bolmighanlarningmu uni qoghdap kéliwatqanliqini körimiz. Néme üchün yaponiye, italiye we bashqimu musulman bolmighan döletler qur'an kerimni eng ésil we süpetlik neshir qilish üchün shunche köp xirajet chiqiridu? Néme üchün gérmaniyilik musulman emes bir shexs qur'an kerimni hösnxet bilen bir betke yézip chiqishqa aldiraydu? Néme üchün qur'an kerimni neshir qilidighan musulman emes milletler özlirining muqeddes kitablirini özgetkinidek qur'an kerimni birer herpige chaghliq özgertelmeydu? Chünki allah taala qur'an kerimni shundaq qoghdashni xalaydu we ularni shundaq qildurush arqiliq qur'an kerimni allah taala özi qoghdap kéliwatqanliqini dellileydu. Buningdin melumki, qur'an kerimni qoghdap kelgenler islam dinigha emel qilghuchilar emes, belki allah taala özidur !

560-sual: qur'an kerim pütün insaniyet üchün möjize

qur'an kerim ereblergila duél élan qilish üchün kelgen möjize emes, belki u pütün alem üchün möjizidur. U zaman we makanlarning tosaqlirini bösüp tashlidi.

1) qur'an kerimning ötmüsh zamanlarning tosaqlirini bösüp ötkenliki. Hezriti muhemmed eleyhissalam héch oqumighan we oqush, yézishni ögenmigen, peqetla allahning wehiysi bilen terbiyilen'gen bir zat édi. Uninggha chüshürülgen bu qur'anda, uningdin burun ötkenlerning ilgiriki peyghemberler bilen ularning qewmlirining ish izliri, hetta tarix yüzidin héch izi qalmighan milletlerningmu kechurmishliri, étiqadliri we aqiwetler tepsiliy bayan qilin'ghan. Yuqiriqilarning qissilirining bezisini bir ömür izden'gen tarixshunashlardin mingdin biri biletti yaki bilmeytti. Peyghember eleyhissalam bu qissilerni qur'anning hikaye qilishi boyiche

bayan qilip bergendin kéyin, mezkur qissiler ehli kitab yehudiy, xiristian ellamilirining qolidiki samawiy kitablarning we shu zamanlardiki meshhur tarixchilarning hikaye qilghanlirining eynisi bolup chiqqan. Shu sewebtinmu eyni zamanlarda islam dinigha kirgen ehli kitab alimliri we bashqa ilim ehliliri köp bolghan.

Qur'an kerimning muhemmed eleyhissalamgha xitab qilip bir qanche orunda bayan qilghan "sen ularning yénida yoq iding" dégen ayetliri qur'an kerimning ötken zamanlarning tosaqlirini bösüp ötüshtek ulugh möjizisini ispatlashqa yéterliktur. "i muhemmed ! Bu sanga wehi qiliwatqinimiz gheyib xewerliridindur. Meryemni ularning qaysisi terbiysige élish mesiliside chek tashlash yüzisidin qelemlirini sugha tashlighan chaghda, sen ularning yénda yoq iding, meryemning kimning terbiyside bolushini öz ara jangjal qilishqanlirida sen ularning yénida yoq iding. " [süre al imran - 44]

" i muhemmed! Biz gherbiy taghning bir teripide musagha wehi nazil qilghinimizda sen yoq iding, buni öz közüng bilenmu körmigen iding. " [süre qeses - 44]

2) qur'an kerimning makan tosaqlirini bösüp tashlishi. Qur'an kerim kishilerning islam dini bilen muhemmed eleyhissalam tughruluq öz - özige mexpi éytqanliridin xewer bérishtin tashqiri, kishilerning köngüllirige kechürgenliridinmu tepsli we éniq xewer bergen.

" pichirlishishtin men'i qilin'ghan, andin men'i qilin'ghan nersige qaytqan kishilerni körmidingmu? Ular gunah bilen, zulum bilen we peyghemberge qarshi turush bilen pichirlishidu, ular séning yéninggha kelgende, allah sanga salam qilishta qollanmighan sözler bilen salam qilidu, ular öz ichide: "allah némishqa bu sözimiz bilen bizni jazalimaydu!" deydu, dozax ulargha kupayidur, ular dozaxqa kiridu, dozax némidégen yaman jay! "[mujadile - 8]

qur'an kerim bu ayette, ereb mushriklirining muhemmed eleyhissalamgha qarshi ichide öz - özige sözligenliridin xewer bergen. Eger ular shundaq sözlimigen bolsa, elwette bu ayetke qarshi chiqip muhemmed eleyhissalamgha ” ey muhemmed ! Biz undaq oylighan emes, sen yalghanchisen “ dep uning sözini yalghan'gha chiqarghan bolatti.

Emma ular özlirining ichki rezilliklirini pash qilghan bu qur'an kerim ayiti aldida lam, jim déyelmidi. Bu qur'an kerimning kishiler könglide bolup ötkenlerdin xewer bérishi bolup, kishiler téxi könglige kechürmigen we choqum keltüridighan ishlardinmu xewer bérish arqiliq özining möjizisini namayan qilghan.

" bezi exmeq kishiler: ” ularni yeni peyghember eleyhissalam bilen möminlerni qarap kéliwatqan qiblisidin yeni beytulmuqeddestin néme yüz örügüzgendu?. “ deydu. " [süre beqer - 142]

bu ayet, qible beytulmuqeddestin kebige özgertilishtin burun chüshken bolup, yéqin kélechekte emelge ashidighan bu chong özgirishke kishilerning tutidighan mewqiesi toghruluq aldin'ala xewer bergen. Kebe özgergendin kéyin, ular rastinla shundaq déyishken.

"ular yeni munapiqlarning yénigha qaytip barghininglarda, ular silerning ularni eyiblimeslikinglar üchün yalghan özriler bayan qilip, allah bilen qesem qilidu, ulardin yüz örünglar yeni ular bilen sözleshmenglar we salamlashmanglar, ular heqiqeten nijistur, qilmishlirining jazasi üchün ularning baridighan jayi jehennemdur. " [süre tewbe - 94]

bu ayet, jihadtin qéchip ayrilip qalghan munapiqlarning musulmanlar jihadtin qaytip kelgende, ularning aldigha chiqip yalghandin özürlerni oydurup qesem qilidighanliqidin xewer bergen.

3) qur'an kerimning kélechek tosaqlirini bösüp tashlishi. "mushriklar topi meghlup qilinidu, arqigha qarap qachidu. " [süre qemer - 45]

bu ayet mekkide musulmanlar san we küch jehette intayin azliqni teshkil qilidighan bir waqitta chüshken. Hetta ömer ibni xettab reziyellahu enhu bu ayet chüshkende "qaysi top u bizdin meghlub bolidighan. Biz özimizni qoghdashtinmu ajiz kéliwatqan tursaq. " dégen. Qur'an kerim bu ayet arqiliq bir qanche yil kéyin emelge ashidighan bir heqiqettin xewer bergen.

Qur'an kerim peyghember eleyhissalamgha jéni bilen düshmenlik körsetken taghisi ebu lehebning kapir péti ölidighanliqidin xewer béridu.

"ebu lehebning ikki qoli qurup ketsun! Emelde qurup ketti. Uninggha mal mülki we érishken nersiliri esqatmidi. U lawuldap turghan otqa yeni dozaxqa kiridu. Uning otun toshughuchi yeni suxenchi xotunimu lawuldap

turghan otqa kiridu. Uning boynida mehkem éshilgen arghamcha bolidu. " [süre mesed]

561-sual: qur'an qissilirining paydiliri

qur'an qissilirining nurghun paydiliri bolup, uning muhimlirini töwendikiche yéghinchaqlaymiz:

1 - allahning dinigha chaqirishning asaslirini éniqlash we barliq peyghemberler bilen ewetilgen sherietlerning usulliri (esli) ni bayan qilish: "(i muhemmed!) sendin ilgiri ewetilgen peyghemberlerning hemmisige: ‹mendin bashqa héch mebud (berheq) yoqtur, mangila ibadet qilinglar› dep wehyi qilduq." [enbiya sürisi, 25- ayet.]

2- peyghember eleyhissalamning we ümmeti muhemmediyyening qeliblirini allahning dinida mustehkem qilish, möminlerning allah taalaning yaridimige bolghan ishenchisini küchlendürüsh, batil we uning terepdarlirini osal orun'gha chüshürüsh: "könglüngni xatirjem qilish üchün, sanga peyghemberlerning qissilirini bayan qilip bérimiz, bu qissiler heqiqetni, möminler üchün wez - nesihet, ibretlerni öz ichige alghan. "[hud sürisi, 120- ayet.]

3- ötken peyghemberlerni testiqlash, ularning xatirlirini yéngilash we eser (iz) lirini ebediyleshtürüsh.

4- muhemmed eleyhissalamning esirler we nesiller boyiche, kilip ketken milletler we kishilerning ehwalliri toghrisida bergen xewerliri bilen dewitide toghra ikenlikini körsitish.

5- qur'anning ehli kitabqa qarshi pakit bilen mujadile qilishi, özgirish we almishishtin ilgiri kitablirida bar nersiler bilen ulargha rediye birish. allah taalaning: "tewrat nazil qilinishtin ilgiri, israil (yeni yequb eleyhissalam) özige haram qilghan yémeklikler (yeni tögining göshi we süti) din bashqa yémekliklerning hemmisi israil ewladigha halal idi. (i muhemmed!ulargha) éytqinki, "eger rastchil bolsanglar, tewratni élip kélip oqup béqinglar"[al émran sürisi, 93- ayet.] dégen sözidikige oxshash.

6- qisseler edebiyatning bir türi bolup, qulaqqa yaqidu. Ibretliri nepske orunlishidu: "ularning qissisidin eqil igiliri elwette ibret alidu. " [yusuf sürisi, 11- ayet.]

562-sual: qur'andiki qissiler xiyal emes, heqiqettur

heqiqiy musulman, qur'an kerimning allahning kalami ikenlikige we uning tarixiy rialliqni közde tutmaydighan teswiri sen'ettin pakliqigha, qur'an qissilirining peqet tallan'ghan kelime we yarqin uslublardin terkip tapqan güzel süretlerge toyun'ghan tarixiy rialliqlar ikenlikige ishen'gen kishidur. Chünki qur'an, hemmini bilgüchi, hékmet bilen ish qilghuchi zat teripidin nazil qilin'ghan. Uning xewerliri peqet rialliqqa oyghun halda kelgen. Peziletlik kishiler yalghanni toqushtin yiraq turidu we buni insaniyet üchün eng pes rezillik, dep qaraydu. allah taalaning qur'anda bayan qilghan qissiliri heqiqettur: "biz sanga ularning hékayisini rasti bilen éytip bérimiz. "[kehif sürisi, 13- ayet.] "sanga musa we pir'ewn qissisini heqliq asasta oqup bérimiz. "[qeses sürsi, 3- ayet.]

563-sual: telim - terbiyede qur'an qissilirining tesiri

shuningda shübhe yoqki, nazuk til bilen chüshendürülgen qissiler qolaqqa yaqidu, insanning rohi we qelbige asanla orunlishidu. Tuyghulargha dostane yéqinlishidu, ularni ziriktürmeydu, charchatmaydu. Eqil uning amillirini axturup, étizliridin chéchek we miwilerni toplaydu.

Qissesiz chüshendürülgen nesihet xaraktérlik dersler, zirikishni meydan'gha keltüridu. Yéngi yétishken yash köpinche bularni qoghliship bolalmaydu. Derslerning amillirini japa - musheqqette chüshinelmeydu. Shuning üchün qisse uslubida ders chüshendürüsh téximu önümlük we paydiliq bolidu.

Shundaq bir heqiqet barki, meyli ösmürlük dewridiki kichik balilar bolsun, chüshendürülgen hékayilerni anglashqa mayil kilidu, uninggha qolaq sélip déqqet bilen anglaydu, xatirisi, chüshendürülgen nersilerni yadlaydu we uni sizge eynen sözlep bireleydu. Nepsi we tebiiy bolghan bu roshen heqiqettin, maaripchilarning telim we terbiye saheliride, bolupmu telimning jewhiri we asasi sanilidighan diniy terbiyide paydilinishliri lazim.

Qur'anning qissiliride, peyghemberlerning terjimihalliri, ötken milletler we insanlarning xewerliri, jem'iyetlerning hayatidiki allahning sünniti, ümmetlerning ehwalliridin ibaret, maaripchilarning wezipiliride uzup chiqishi üchün hemdem bolidighan bir munbet zémin bar bolup, bu ularni terbiylesh lawazimetliri bilen teminleydu. Terbiyligüchi kishi qur'an

kerim qissilirini, telim terbiyening her qaysi basquchliri buyiche uqughuchilarning pikri sewiyisige oyghun uslubta otturigha qoyalaydu.

564-sual: qur'an kerimdiki muminler üchün nida ayetlirining sani we assi timisi

allah taala qur'an kerimde, muminler üchün 90 orunda nida ayiti nazil qilghan bolup bu nida ayetliri arqiliq allah taala, özining mumin bendilirige bolghan köyümchanliqni ipadilep muminlerning bexitke irishishi üchün qilishqa tigishlik ishlarni buyrighan we dewzextin saqlinishi üchün uningdin agahlandurghan.

565-sual: qur'an kerimdiki muminler üchün nida ayetliride allah taala muminlerni chaqirghan ishlar

1. allahning peyghembrini edep bilen chaqirishqa, sözige qulaq silishqa chaqirghan.
2. muminlerni sewir arqiliq, namaz arqiliq yardem tileshke chaqiirip allah taalaning sewir qilghuchilar bilen bille ikenlikidin xewer bergen.
3. muminlerni allah riziqlandurghan pakize, halal nersilerdin yiyishke, allahning heddi hisapsiz nimetlirige shükür qilishqa buyrighan.
4. adem öltürgen qatildin qisas ilishqa buyrush bilen qisasning hayatliq üchün paydisi barliqini körsetken.
5. qatildin qisas ilishning ornigha diyet telep qilishningmu toghra ikenlikni körsetken.
6. qatilni, diyet telep qilghuchigha diyetni chirayliqche birishke buyrighan.
7. muminlerning gunahtin saqlinishi üchün ramizan rozisining periz qilin'ghanliqi bayan qilin'ghan.
8. islamgha kirgüchilerning islam dinining ehkamlirigha toluq riaye qilish arqiliq islamgha pütünley kirishke chaqirghan.
9. allahning iznisiz shapaet bolmaydighan kün yeni qiyamet küni yitip kilishtin burun allah riziq qilip bergen mal - mülüklerdin yaxshiliq yollirigha serip qilshqa buyrighan.
10. nisi ilim - birim ishlirida höjjet yizish bilen birge guwhachi keltürüshke buyrup, bundaq qilishning her ikki terep üchün paydiliq

ikenlikini körsetken.

11. allahqa layiq rewishte teqwaliq qilishqa buyrup pütün ömri boyiche musulmanliq halette yashap dunyadin ötüshke chaqirghan.

12. muminlerdin bashqilar bilen sirdash bolushning muminler üchün paydisiz ikelikini körsütüp, muminler bilenla sirdash bolup ötüshke buyrighan.

13. taet ibadette chidamliq bolushqa, uning musheqqetlirige we yetken éghirchiliqlargha sewr qilishqa, jihadqa teyyar turushqa buyrighan.

14. ayallargha bisim ishlitishtin, toyluqni qayturwilishtin tosup, ayallar bilen chirayliq ötüshke, yaqturmighan teqdirdimu sewir qilishqa buyrighan.

15. mes yaki junup halettiki kishini namazgha yiqinlishishitin tosup namaz üchün taharet ilish, ghusli qilish yaki su tapalmighanda ghteyemmum qilishqa buyrighan.

16. muminlerni allahqa, peyghemberge we özliridin bolghan ish üstidikilerge itaet qilishqa buyrighan.

17. her waqit jihadqa teyyar turushqa we urushqa top top bolup chiqishqa buyrighan.

18. xudaliq üchün guwahliq birishte toghra, adil bolushqa, guwahliqtin bash taritmasliqqa buyrighan.

19. allah taala muminlerni allahqa, allahning peyghembirige we allah uninggha nazil qilghan kitabqa (qur'an'gha), allah ilgiri nazil qilghan kitablargha (yeni qur'andin ilgiri nazil qilin'ghan samawi kitablargha) iman keltürüshke buyrighan.

20. muminlerni öz ara ariliridiki ehdige wapa qilishqa buyrighan.

21. yaxshi ishqa we teqwadarliqqa yardemlishishke zulumgha yardemleshmeslikke buyrighan.

22. namaz oqush üchün taharet ilshqa, taharet ilish üchün yüzini, qolini yuyushqa, bashqa mes'hi qilishqa, putini yuyushqa buyrighan. Junubet bolsa ghusli taharet ilishqa, taharet ilish üchün su tapalmighanda teyemmum qilishqa buyrup islam sheriitining muminler üchün nimet ikenlikini bayan qilghan.

23. allahning heqlirini ada qilish üchün her qandaq adem yaki

qewimge adil bolushqa buyrup bundaq qilishning teqwadarliqqa eng yiqin ikenlikini bayan qilghan.

24. musulmanlarni kapirlarning ziyankeshlikidin qoghdap qalghanliqining allah taaladin birilgen bir nimet ikenlikini körsütüp, muminlerni allahqa tewekkul qilishqa buyrighan.

25. meqsetke irishish, allahqa yiqinchiliq hasil qilish üchün teqwadar bolushqa, allah yolida jihad qilishqa buyrighan.

26. heqiqi mumin bolghuchilarni allahning dini mesxire qilidighan yehudiy nasaralarni dosit tumasliqqa buyrighan.

27. allah halal qilip bergen pak nersilerni özige haram qilmasliq, allah belgilep bergen chektin iship ketmeslikke buyrup bundaqlarni allahning dosit tutmaydighanliqini bayan qilghan.

28. heremde turup ow owlashtin chekleshning muminler üchün allahning sinqi ikenliki bayan qilin'ghan.

29. özini gunahtin saqlap toghra yolda bolghanlargha bashqilarning adashqinining hich bir ziyan yetküzelmeydighanliqini bayan qilish arqiliq muminlerni özini tüzütüshke buyrighan.

30. wesiyette ikki adil kishini guwahchi qilip teyinleshke we guwahchini toghra guwahliq birishke qesem qildurushqa buyrighan.

31. urushta arqigha qachmasliqqa buyrighan.

32. allah we uning peyghembirige itaet qilishqa qur'anni anglap turup uningdin yüz örümeslikke buyrighan.

33. muminlerni allah we uning peyghembirining dewitini qobul qilishqa buyrighan.

34. muminlerni allahqa, peyghemberge xiyanet qilmasliqqa, qoyulghan amanetlerge bilip turup xiyanet qilmasliqqa buyrighan.

35. allahning, allahtin qoriqqanlarni hidayet qilidighanliqi, meghpiret qilidighanliqi bayan qilin'ghan.

36. düshmen bilen uchrashqanda temkin bolushqa, muwapiqiyet qazinish üchün allahni köp yad itishke buyrighan.

37. allahtin qoriqquchilarni rasit sözleshke, raschillar bilen bille bolushqa buyrighan.

38. jihad qilishni yiqindiki kapirlargha qarshi turushtin bashlashqa

we ulargha qattiq qol bolushqa buyrighan.

39. bexitke irishish üchün ibadetni tezerru bilen qilishqa, yeni tehejjud namizi oqushqa, yaxshi ishlarni qilishqa, yeni sile rehim qilishqa, yitimlerning bishini silishqa oxshash ishlarni qilishqa buyrighan.

40. bashqilarning öyige kirgende öy igisidn ruxset sorashqa we öy igisige salam birip kirishke buyrighan.

41. muminlerni namehremlerge tikilip qarimasliqqa, ewretlirini namehremlerge körsetmeslik üchün lichekliri bilen köreklirini yipip orinishqa, zinnetlirini bashqilargha körsitish gherizi bilen ayaghlirini yerge urmasliqqa, bexitke irishish üchün allahqa tewbe qilishqa buyrighan.

42. ailidiki bala chaqa, xizmetkar qatarliqlarning bamdattin burun, chüshte, xuptendin kiyin yeni chonglar yshinip uxlaydighan, aram alidighan waqitta ular turghan öyge ruxset sorap kirish lazimliqini buyrighan.

43. ehzaf ghazitidiki allahning yardimining allahning muminlerge bolghan nimiti ikenliki bayan qilin'ghan.

44. etigen axshamda allahqa tesbih eytishning pezilitining yuqiriliqi bayan qilinip allahqa köp zikir eytishqa buyrighan.

45. yiqinchiliq qilishtin burun qoyuwitilgen mumin ayalning, iddet tutmaydighanliqi we uninggha az - tola nerse birip chirayliqche qoyuwitishke buyrighan.

46. peyghemberning öyige kirishning, peyghemberning ayalliri bilen muamile qilishning edepliri bayan qilin'ghan.

47. allahning peyghemberge rehmet yollaydighanliqi, perishtilerning peyghemberge meghpiret tileydighanliqi bayan qilinip muminlerni peyghemberge durud eytishqa buyrighan.

48. allahning dinigha yardem birish üchün jihadqa atlan'ghanlargha allahning yardem birip urush meydanlirida qedemlirini berqarar qilidighanliqi bayan qilin'ghan.

49. muminlerni allahqa itaet qilishqa, peyghemberge itaet qilishqa buyrup, emellirini kufri nifaq we riya bilen bikar qiliwetmeslikke buyrighan.

50. allahning peyghembirige edep bilen muamile qilishqa, peyghemberning aldida pes awazda sözleshke buyrup, bundaq qilmighanlarning emelining bikar bolup kitidighanliqini bayan qilghan.

51. pasiq adem birer xewer ilip kelse, u xewerning heqiqitini iniqlap körüshke buyrighan.

52. ehli kitaptin iman iyitqanlargha ikki hesse sawap birilidighanliqi, allahning ulargha meghpiret qilidighanliqi bayan qilin'ghan.

53. sorunda bashqilargha orun chiqirip bergenlerge allahning rehmiti we jennitini kengeytip biridighanliqi, yéghilishning edep exlaqliri, iman eyitqan we ilim birilgenlerni bir qanche derije yuqiri kötüridighanliqi bayan qilin'ghan.

54. muminlerni peyghember bilen mexpi sözlishishtin ilgiri sediqe birishke buyrughan.

55. allahtin qorqushqa, teqwadarliq qilishqa we qiyamet küni üchün teyyarliq qilishqa buyrughan.

56. muminlerni allahning düshmini we özlirining düshminini dosit tutmasliqqa buyrighan.

57. muminlerni allah gha we uning peyghembirige heqiqi iman éytishqa, allahning yolida méli we jéni bilen jihad qilishqa buyrighan.

58. musulmanlarning herqandaq ehwalda dinning yardemchisi ikenliki, iman éytqan taipige allah taalaning yardem qilidighanliqi bayan qilin'ghan.

59. jüme küni jümege ezan eytilghandin kiyin ilim sétimni qoyup xutbini tingshash üchün jümege aldirap birishqa buyrighan.

60. mal dunya we balilirini dep allahning zikiridin ghapil qalghuchilarning axirette ziyan taritquchilardin bolidighanliqi bayan qilin'ghan.

61. ayallar we balilarning pitnisidin ihtiyat qilip ularni epu qilishning alahning meghpiritige irishtüridighanliqi bayan qilin'ghan.

62. bala - chaqilarni edeb - exlaq we din terbiyisi bilen terbiylep, axirette dozaxning yéqilghuliridin bolup qalmasliqqa buyrighan.

63. allahqa semimiy tewbe qilghuchilarning gunahlirini allahning epu qilip gunahlirini yoqqa chiqirip jennetke kirgüzidighanliqidin xush xewer birilgen.

64. allah taalaning qiyamet künide peyghemberni we ular bilen bille bolghan muminlerni reswa qilmaydighanliqidin xewer bergen.

65. muminlerni "i perwerdigarimiz! Bizge nurimizni mukemmelleshtürüp bergin, bizge meghpiret qilghin, sen bolsang heqiqeten her nersige qadirsen" dep dua qilishqa buyrighan.

566-sual: qur'an kerimdiki muminler üchün nida ayetliride allah taala muminlerni chekligen ishlar

1. allahning peyghembirini kapirlargha oxshash edepsizlik bilen kemsitish bilen chaqirghuchilarning, sözige qulaq salmighanlarning qattiq azapqa duchar bolidighanliqidin agahlandurghan.
2. qatildin diyetni qobul qilghandin kiyin chikidin ashquchilarning qattiq azabqa duchar bolidighanliqidin agahlandurghan.
3. islamning bezi ehkamlirigha emel qilip bezi ehkamlirini terik itish bilen sheytanning yollirigha egiship qilishtin agahlandurghan.
4. kuprani nimet qilghuchilarning özlirige zulum qilghuchi bolup qalidighanliqidin agahlandurghan.
5. pul milini kishilerge körsütüsh üchün serip qildighanlarning, qilghan sediqisige minnet qilidighan we eziyet yetküzüdighanlarning emelining bikar bolup kitidighanliqini körsütüp muminlerni bundaq qilishtin agahlandurghan.
6. allah riziq qilip bergen nersilerning yaxshiliridin sediqe qilishqa buyrup, nachar nersilerdin sediqe qilghuchilarning sediqisidin allahning bihajet ikenliki agahlandurulghan.
7. özini heqiqi mumin dep qaraydighanlarning jazanidin yiraq turush lazimliqini buyrighan.
8. muminlerni ehli kitapqa itaet qilishtin tosqan.
9. jazanining qet'i haramliqini körsütüp jazane yiyishtin chekligen.
10. kapirlagha itaet qilighuchilarning ziyan tartidighanliqini körsütüp kapirlagha itaet qilishtin tosqan.
11. ölüm we qazayi qedege tutqan muamilide kapirlargha oxshap qilishtin tosqan.
12. muminlerni bir-birining mallirini naheq yol bilen yewilishtin tosqan.
13. allahning salami arqiliq özining musulman ikenlikini bildürgen ademni azghina ghenimet yaki menpetni közlep öltürüshtin tosqan.

14. muminlerning muminlerni qoyup kapirlarni dosit tutshtin tosqan.

15. ihramda yeni heremde bolghanda shikar qilishtin yeni ow owlashtin tosqan.

16. yehudiy nasaralarni dosit tutushtin agahlandurup ularni dosit tutquchilarning shulardin sanilidighanliqini bayan qilghan.

17. muminlerdin kimki didnidin yansa allah taalaning ularning ornigha allah ularni dost tutidighan ularmu allahni dost tutidighan muminlerge köyünidighan kafirlargha shepqetsiz bolidighan allahning yolida jihad qilidighan we malamet qilghuchining malamitidin qorqmaydighan bir qewmni keltüridighanliqni bayan qilghan.

18. qimar, haraq, pal qatarliqlarning paskina qiliq, sheytanning ishi ikenlikini bayan qilip muminlerni ulardin yiraq turushqa buyrighan.

19. heremde turup ow owlighuchilarning jazalinidighanliqi yeni kepparet biridighanliqi bayan qilin'ghan.

20. allahning peyghembiridin paydisiz suallarni sorashtin chekligenliki bayan qilin'ghan.

21. uruq - tuqqan bolghan teqdirdimu mushriklarni dosit tutmasliqqa buyrush bilen undaq qilghuchilarning özige zulum qilghuchilardin bolidighanliqi bayan qilin'ghan.

22. mushriklar nijis bolghanliqi üchün ularni herem mesjidige kirishtin tosqanliqi bayan qilin'ghan.

23. altun - kümüsh yighip uni allahning yolida serp qilmaydighanlargha dewzexte qattiq azab bolidighanliqidin bisharet bergen.

24. öz yurtidin ayrilghusi kelmey jihadqa chiqmighanlarni eyiplesh we qorqutush bilen dunya hayatidin behrimen bolushni axiretning nimetliri bilen sélishturghanda erzimes nersie ikenliki bayan qilin'ghan.

25. allahning merhimitini eslitish bilen sheytanning keynige kirip kitishtin agahlandurghan.

26. muminlerning resulullahtin kiyin uning ayallirini ilishtin menggü cheklen'genliki, haram qilghanliqi undaq qilishning chong gunah boliidighanliqi bayan qilin'ghan.

27. muminlerni musa eleyhissalamgha töhmet qilghan beni israildek bolmasliqqa buyrup musa eleyhissalamning allahning dergahidiki derijisining yuqirliqi bayan qilin'ghan.

28. allah we uning peyghembiri aldida aldirangghuluq qilishtin tosup, allahning peyghembirimni hörmetleshke buyrughan.

29. bir qewim yene bir qewimni, bir adem yene bir ademni mesxire qilmasliqqa, bir-birini eyiplimeslikke, yaman leqem bilen chaqirmasliqqa buyrighan.

30. ayallarni öz ara bir-birini mesxire qilishmasliqqa muminni pasiq dep atimasliqqa buyrighan.

31. gumanxorluq qilmasliqqa, muminlerning eyibini izdimeslikke, gheywet qilmasliqqa buyrighan.

32. pichirlashqanda gunah, zulum, peyghemberning emrige xilapliq qilish toghirisda pichirlashmay, yaxshiliq we teqwadarliq toghirisida pichirlishishqa buyrighan.

33. musulman ayallarning mushrk erlerge, mushrik ayallarning musulman erlerge haram ikenliki bayan qilip hijret qilip kelgen musulman ayallarni mushriklargha qayturup birishtin chekligen.

34. qilmaydighan ishni qilimiz diyishning allahning dergahida eng öch körülidighan ish ikenlikini bayan qilip muminlerni undaq qilishtin chekligen.

567-sual: hedis uqumi

hedis peyghember sellellahu eleyhi wesellemning söz heriketliri, teqrirliri (bashqilarning söz yaki ish heriketlirini maqullishi)ni bildüridighan omumiy atalghudur. ”hedis“ kelimisi- yingi söz, xewer dégendek menilerge ige bolup, bu kelimidin türlinip chiqqan bezi péillar xewer bérish, neqil qilish, sözlesh, yetküzüsh, tebligh qilish qatarliq menilerni bildüridu. Zamanning ötüshi bilen, ” hedis“ kelimisi peyghember sellellahu eleyhi wesellemdin riwayet qilin'ghan xewerlerning omumiy nami süpitide qollinilishqa bashlidi. Uning üstige, bu kelime peyghember sellellahu eleyhi wesellem teripidinmu mushu menide qollinilghanidi.

568-sual: sünnetke emel qilishning zörürliki

allah taala sünnetke emel qilishning zörürliki toghriliq mundaq

deydu: " allah peyghembirige ghenimet qilip bergen eli qura (yeni qureyze, nezir, pedek we xeyber kuffarliri) ning mallirini, ichinglardiki baylar arisida qoldin qolgha ötüp yürmesliki üchün, allahqa, peyghemberge, peyghemberning xish - eqribalirigha, yétimlerge, miskinlerge, ibn sebillerge xas qildi, peyghember silerge bergenni élinglar, peyghember chekligen nersidin cheklininglar, allah tin qorqunglar, heqiqeten allahning azabi qattiqtur " [heshir sürisi 7 - ayet].

allah taala peyghember eleyhissalamning sünnetlirige emel qilish arqiliq uninggha itaet qilishning allahqa itaet qilghanliq ikenlikini bayan qilip mundaq deydu: "kimki peyghemberge itaet qilidiken, u allahqa itaet qilghan bolidu" [nisa sürisi 80 - ayet].

Sünnet qur'an kerimdin qalsa islam dinining ikkinchi asasiy desturi, qur'anning ehkamlirini sherhligüchi we uning heqiqiy terjimanidur. Qur'andiki sheriet ehkamlirini sherhleydighan we bayan qilip chüshendürüp béridighan birdinbir menbe sünnettur. Mesilen: allah taala qur'an kerimde musulmanlargha namaz oqushni perz qilghan bolsimu, namazni qandaq, qanche wax we qaysi waqitlarda oqushni bayan qilmighan. Peyghember eleyhissalam allahning wehyisige tayinip sünnetliri arqiliq qur'anning müjmellirini aydinglashturup, namaz we bashqa emel - ibadetlerning qaide tertibliri, sani we ada qilinish waqitlirini békitken. Eger sünnet bolmighan bolsa idi, biz namaz we bashqa emel - ibadetlerning qaide - sistémilirini we waqit - keypiyatlirini nedin biler iduq?

Qur'an'ghila emel qilish arqiliq sünnettin bihajet bolushqa bolidu, dégüchiler töwendiki ikki xil kishining biridur: yaki din düshmenliri yaki islam dinini chüshenmigen ebgalardur. Ularning bu dewasi qur'an kerimning musulmanlarni sünnetke egishishke buyrighan keskin ayetliri arqiliq ret qilinidu.

allah taala sünnetning qur'andin qalsa islam dinining ikkinchi asasliq desturi ikenlikini bayan qilip mundaq deydu: "i möminler! allahqa, peyghemberge we özünglardin bolghan ish üstidikilerge itaet qilinglar, eger siler birer ishta ixtilap qiliship qalsanglar, bu toghrida allahning kitabigha we peyghemberning sünnitige murajiet qilinglar, eger siler allahqa we axiret künige heqiqiy ishinidighan bolsanglar bu(yeni

qur'an bilen sünnetke murajiet qilish)siler üchün paydiliqtur, netije étibari bilen güzeldur" [nisa sürisi 59 - ayet].

allah taala sünnetning qur'anni ochuqlighuchi we uning heqiqiy toghra terjimani ikenlikini bayan qilip muhemmed eleyhissalamgha xitab qilish arqiliq mundaq deydu: "biz sanga qur'anni, séning insanlargha chüshürülgen sherietni bayan qilip bérishing we ular (qur'anni) tepekkur qilip chüshinip (uningdin wez - nesihet élishi) üchün chüshürduq" [nehl sürisi 44 - ayet]. Peyghember eleyhissalamning allah taala teripidin insanlargha chüshürülgen sherietni bayan qilip bérishi peqet uning sünnetliri arqiliq emelge ashqan. Ikkinchi xelipe ömer ibni xettab reziyellahu enhu musulmanlargha tewsiye qilip: "kéyinche silerge bir qewm kélip siler bilen qur'anning menisi ochuq bolmighan ayetliri toghriliq tartishidu, siler qur'anni sünnet bilen chüshendürünglar. Heqiqeten sünnetni yaxshi bilgen kishiler qur'anning menisini eng yaxshi bilidighanlardur" dégen.

569-sual: hedisning ehmiyiti

peyghember sellellahu eleyhi wesellem alle taaladin alghan wehyini insanlargha yetküzüpla qalmay, ularni chüshendürüp bergen we özining emeliy hayatigha tetbiqlash arqiliq, musulmanlargha örnek bolghanidi. Islam ölimaliri omumen: ”diniy témidiki hedisler peyghember sellellahu eleyhi wesellem alle taala teripidin wehiy qilin'ghan “ dep qaraydu we:")u öz nepsi xahishi boyiche sözlimeydu, peqet uninggha nazil qilin'ghan wehyinila sözleydu(" [süre nejim - 3] dégen ayetni delil qilip körsitidu. Undin bashqa, ular: ")alle muminlerge allening ayetlirini tilawet qilidighan, ularni (gunahlardin) pak qilidighan, ulargha kitabni we hékmetni (yeni qur'an bilen sünnetni) ögitidighan özliridin bolghan bir peyghember ewetip ulargha chong éhsan qildi. Halbuki, ular burun ochuq gumrahliqta idi. " [süre al imran, 164 - ayet] dégen ayette tilgha élin'ghan ”hékmet“ kelimisining ”sünnet“ dégen menini ipadileydighanliqini otturigha qoyghan. Derweqe, peyghember sellellahu eleyhi wesellem we uning es'habidin neqil qilin'ghan bezi hedislerde bu heqiqet éniq ipadilen'gen. Mesilen, peyghember sellellahu eleyhi wesellem: "manga kitab (yeni qur'an) bilen birlikte uning oxshishi (yeni sünnet) bérildi. "

dégen.

570-sual: hedisning omomi mezmuni

hedis mundaq üch türlük mezmunni öz ichige alidu:

birinchi, bezi hedisler qur'an otturigha qoyghan hökümlerni öz eyni bayan qilidu we tekitleydu. Mesilen, qur'anda bayan qilin'ghan namaz, roza, zakat we hejning perizliki hedistimu: islam besh asas üstige quruldi dep eynen bayan qilin'ghan.

Ikkinchi, bir qisim hedisler qur'anning hökümlirini bayan qilip, u hökümlerni toluqlighuchi melumatlarni béridu. Mesilen, qur'anda namaz oqush, hej qilish, zakat bérish qatarliqlar buyrulghan, lékin bularning qandaq ada qilinidighanliqi tepsiliy bayan qilinmighan bolup, bu ibadetlerning tepsilatini hedislerdin ögenmektimiz.

Üchinchi, bezi hedisler qur'anda peqetla tilgha élinmighan mesililer üstide höküm chiqiridu. Öz aldigha höküm menbesi bolalaydighan bu xil hedislerge, öylen'gendin kéyin zina qilghan kishini rejm qilish, ayalining hamma achisini birla waqitta nikahigha élish qatarliq mesililerni misal qilip körsitishke bolidu. Mana bularning hemmisi hedis (yeni sünnet)ning islam dinidiki muhim ornini körsitip bermekte.

571-sual: hedis türliri

hedisler ishenchlik derijisige asasen: sehih, hesen, zeip, mewzudin ibaret töt türge ayrilidu.

572-sual: sehih hedis

sehih hedis: adalet we zebt igisi bolghan rawiylardin yene oxshash süpetke ige rawiylar wasitisi arqiliq peyghember sellellahu eleyhi wesellemgiche yétip baridighan bir tutash sened arqiliq riwayet qilin'ghan, shaz yaki illet xususiyiti bolmighan hedis bolup, bu türdiki hedislerge emel qilish wajip bolidu.

573-sual: hesen hedis

” hesen“ning lughet menisi ”güzel, yaxshi“ bolup, hedis terminida bu atalghu sehih hedis bilen zeip hedisning otturisida turidighan, lékin sehih hediske téximu yéqin bolghan hedis türi üchün ishlitilidu. Téximu ochuq qilip éytqanda, sehih hedis bilen hesen hedis arisidiki perq shuki, hesen hedisning rawiliri durus we ishenchlik, emma este tutush qabiliyiti jehette

sehih hedis rawiyliridin sel töwenrek turidighan kishilerdur. Bu türdiki hedislergimu emel qilish wajip bolidu.

574-sual: zeip hedis

3 - zeip hedis. ”zeip hedis“ sehih yaki hesen hedisning shertliridin bir yaki bir qanchisi tépilmaydighan hedislerni körsitidu. Nurghunlighan tetqiqat we ijtihadtin kéyin, hedisning bu shertlerge chüshidighan yaki chüshmeydighanliqigha qarar bérilidu. Mesilen, hedis rawiysining ”adil“ liqida qusur tépilishi, ”zebt“ (este tutush qabiliyiti) ning töwenliki, senedining muttesil (izchil) bolmasliqi, rawiyning özidin téximu ishenchlik rawiy yaki rawiylarning riwayitige zit mezmunda hedis riwayet qilishi... Qatarliq sewebler tüpeylidin hedisning peyghember sellellahu eleyhi wesellemge ait ikenliki ”zeip“ dep qarilidu.

575-sual: yalghan hedis toqulushning sewepliri

yalghan hedis toqughuchilarni yalghan hedis toqushqa chaqirghan bir qanche sewep bar. Ulardin mohimraqi töwendikilerdur.

1 - siyasi zidiyet. Shu chaghdiki bir qisim goruhlar arisidiki ixitilap we zidiyet her goruh özini qarshi tereptin artuq körsitish we quwetlesh toghirisida nurghun yalghan hedis toqushqa sewepchi bolghan. Hedis toqughuchilarning erep qebililirini bir - biridin ewzel körsitish toghirisida toqughan hedislirimu shu qatarda. Shuningdek ereplerni bashqa millettin ewzel körsitish toghirisidimu köp hedis toqushqan.

2 - mezhepler körishini qollash üchün yalghan hedisler oydurup chiqirilghan. Islam pelesepisi ixtilapliri we piqhi mesililer ixtilapliri, peyghember eleyhissalam namidin yalghan hedis toqushqa sewep bolghan. Bir bölük kishiler öz mezhipini qollap hedis toqushni rawa kördi. Ixtilap qilin'ghan birer piqhi mesile bolsila bu mezhebni qollaydighan bir hedis, u mezhebni qollaydighan bir hedis toquldi.

3 - molliliqning alamitini özige yükliwalghan bezi ademler padishah, xelipe we bashqa hökümet emeldarlirining arzusigha egiship ulardin kilidighan menpetke qiziqip ulargha erziydighan hedislerni yalghandin toqudi.

4 - bezi alimlarning halalni haram qilishni yaki haramni halal qilishni keltürmeydighan ewzel emellerge we peziletlik ishlargha terghip qilish

toghirisida sel qarap yalghandin hedis toqushni rawa körüshi bolup, ular shexislerning utuqluqi, qur'an ayetliri we sürilirining peziletliri bilen hedis kitaplirini toshquzdi. Ebu ismetnuh ebu meryemdin riwayet qilin'ghan hedislerge oxshashki, u kishi qur'anning peziletliri we sürilerning peziletliri heqqide " herkim palani sürini oqusa u kishige mundaq sawap " dégen mezmunda nurghun hedislerni oylap toqup chiqqan bolup bu hedisler "tepsiri beyzawiy", "tepsir xazin" larda her sürining axirida riwayet qilinidu.

5. bir qisim teqwadar kishiler yaxshiliqqa buyrup yamanliqtin tosush toghirisidiki hedislerni oydurup chiqarghan. Ular mushundaq qilish arqiliq allahning rehmitige irishimiz dep xata guman qilishqan.

6. diliida islamgha düshmenlik saqlighan, islamni yoqutush koyida yüridighan zindiqlar teripidin islamgha haqaret qilish, bohtan chaplash üchün hedisler toqulghan.

7. diniby qisse sözleydighan bir qisim kishiler pul tipish we soda tijaret üchün yalghan hedis toqughan.

8. nam shöhret qazinish üchün yalghan hedislerni oydurup chiqarghan.

Shuningdek exlaq kitaplirida, tesewwup kitaplirida terghip qilish we qorqutush mezmunidiki kitaplardimu yalghan hedislerni körgili bolidu. Mushundaq qilip peyghember eleyhissalamning hedislirining arisigha nurghunlighan yalghan toqulma hedisler kirgüzüldi.

576-sual: hedislermu allahning wehiysidur

1- allah taala mundaq digen: allah sanga kitabni (yeni qur'anni) we hékmetni (yeni sünnetni) nazil qildi, sanga sen bilmigen nersilerni (yeni sheriet ehkamlirini we gheyb ishlarni) bildürdi. allah ning sanga pezli chongdur [süre nisa 113- ayet].

2- allah taala mundaq digen: allah möminlerge allah ning ayetlirini tilawet qilidighan, ularni (gunahlardin) pak qilidighan, ulargha kitabni we hékmetni (yeni qur'an we sünnetni) ögitidighan, özliridin bolghan bir peyghember ewetip, ulargha chong éhsan qildi; halbuki, ular burun ochuq gumrahliqta idi [süre al imran-164].

3- allah taala mundaq digen: allah ümmilerge (yeni yézishni we oqushni uqmaydighan ereblerge) ularning ichidin bir peyghemberni (yeni

muhemmed eleyhissalamni) ewetti, u (yeni peyghember) ulargha qur'an ayetlirini oqup béridu, ularni (gunahlardin) pak qilidu, ulargha kitabni (yeni qur'anni) we hékmetni (yeni yeni peyghemberning sünnitini) ögitidu, gerche ular ilgiri ochuq gumrahliqta bolsimu [süre jumue-2]

577-sual: wehining asasliq nazil bolush shekli

wehiyning asasliq üch xil shekli bar.

1) peyghember eleyhissalam oyghaq yaki uxlawatqan waqtida mezmuni uning qelbige tashlan'ghan. Peyghember eleyhissalam bu bilimlerning allah teripidin kelgenlikige chin pütyken wehiy.

2) perdining keynide turup allah blen peyghember eleyhissalamning sözlishishi

3) peyghember eleyhissalamning oyghaq halitide yaki chüshide allah taala perishte arqiliq peyghember eleyhissalamgha bildürmekchi bolghan ilimni bildürüshini körsitidu.

Wehiyning yuqirda bayan qilin'ghan üch xil nazil bolush shekli qur'an kerimde iniq bayan qilin'ghan bolup allah taala mundaq digen: " allah her qandaq ademge peqet wehyi arqiliq yaki perde arqisidinla yaki bir peyghemberni ewetip öz izni bilen uninggha xalighan wehyini qilish arqiliqla söz qilghan. allah heqiqeten (mexluqlarning süpetliridin) üstündur, hékmet bilen ish qilghuchidur." [süre shura- 51].

578-sual: qur'an kerimning wehiyisi bilen hedisning wehiysining perqi

peyghember eleyhissalamgha nazil qilin'ghan wehiy ikki xildur. Biri tilawet qilinidighan wehiy yeni qur'an kerim. Yene biri tilawet qilinmaydighan wehiy yeni peyghember eleyhissalamning sünnitidur. Yuqirqidek ikki xil wehiy ottursida bir qanche asasliq periqler bar.

1) qur'an kerim peyghember eleyhissalam pütünley oyghaq halitide jibrail eleyhissalam arqiliq nazil qilin'ghan wehiydur. Qur'an kerim ichide peyghember eleyhissalamning chüshide wehiy qilin'ghan yaki bashqa shekilde wehiy qilin'ghan birermu ayet yoq. Bu noqta hedis bilen oxshimaydu . Chünki bezi hedisler peyghember eleyhissalamgha jibrail arqiliq wehiy qilin'ghan. Bezi hedislerni peyghember eleyhissalamgha oyghaq waqtida allah wehiy qilghan, beziliri chüshide wehiy qilin'ghan.

2) qur'an kerimning tili we mezmunining hemmisi allah nazil qilghan wehiy bolup jibrail eleyhissalam we peyghember eleyhissalam peqet bu wehiyni qobul qilghan, yetküzggn. Uning bir heripinimu özgeritmigen. Emma hedis bolsa allah uning mezmuni we menisini nazil qilghan wehiy bolup peyghember eleyhissalam uni öz tili bilen mezmunini ipadiligen.

3) ikkinchi noqtidiki oxshimasliqlar sewebidin qur'an kerimning lebzini oqush yeni menisini bilmisimu iilas bilen oqush ibadet hisaplinidu emma hedisni menisini chüshenmey lebzini oqush ibadet hisaplanmaydu.

4) qur'an kerim allahning möjizisi emma hedis allahning möjizisi emes.

5) qur'an kerim toluq halda üzülmey riwayet qilinip bügünki kün'ge qeder tarqilip kelgen. U patihe sürisi bilen bashlinip nas sürisi bilen axirlishidu. U mutleq ishenchiliktur. Emma hedis ichide bezi hedislerning tikistila mutleq ishenchiliktur.

579-sual: hedis toplamliri heqqide qisqiche melumat

zamanimizghiche nurghunlighan hedis toplamliri barliqqa kelgen bolup, ularning ichidin pütün ehli sünni musulmanlar teripidin sehih (eng ishenchlik) dep birdek étirap qilin'ghanlirining meshhurliri 6 chong hedis toplimidur. Ular töwendikiche:

1. Sehihulbuxariy. 2. Sihih muslim. 3. Sunen tirmizi.
4. Sunen ibni maje 5. Sunen ebu dawud 6. Sunen nesaiy

580-sual: hedisning mukemmel saqlinishidiki ichki amillar

1) peyghember eleyhissalam hedisni toghra we muwapiq usulda yetküzgen.

2) peyghember eleyhissalamning sözliri ixcham, ölchemlik, rawan hemde mighizliq idi.

3) hedis körsetmisining ulugh we yüksekliki. Kishiler peyghember eleyhissalamning hedisliride bir xil eng yüksek tüzüm, kishilik hayattiki eng yüksek turmush usulining ipadilen'genlikni bayqaydu. Peyghember eleyhissalamning hedisi sahabilarning dil rishtisini özige ram qilghan bolup sahablardin kiyin tabiinlar sahabilarning uslubi boyiche hedisni qoghdidi.

581-sual: hedisning mukemmel saqlinishidiki tashqi amillar

1) sahabilarning ixlasmen we semimiy bolushi, hipzi quwitining küchlükliki hemde islamgha bolghan muhebbiti.

2) riwayet senedining durusliqi hemde sahabilarning uninggha yüksek ehmiyet birishi. Peyghember eleyhissalam musulmanlarni bilimliklerdin ilim ilishqa hemde limni kishiler arisida tarqitishqa shu arqiliq ilimni muhapizet qilishqa, ilimni tonushqa diniy ehkamlarni bilishke hemde uni omomiyüzlük tarqitishqa righbetlendürgen.

3) sahablarning din'gha bolghan cheksiz muhebbiti. Sahabiler islamgha köngül böletti we söyetti. Jimi bedellerni töleshke qarimastin, uni qoghdayitti. Ular din üchün jini pida qilghan idi. Mallirini, bala- chaqilirini we hayatini islam üchün tesedduq qilghan idi.

Yuqirda bayan qilin'ghandek, hedis qoghdilip mukemmel saqlandi, azraqmu yoqilip ketmidi. Azraqmu qoshulup qalmidi. U allah taalaning " insanlargha paydiliq nerse ziminda qilip qalidu." [süre reidi 17- ayet] diginidek peyghember eleyihissalamgha nazil qiln'ghan "qur'an kerim" ge oxshash mukemmel saqlandi.

On üchinchi bölüm، allahning peyghemberliri

582-sual: hezriti adem eleyhissalamning yaritliishi

ulugh allah hezriti ademni yaritishni irade qildi. Perishtilerge: men yer yüzide xelipe (yeni orunbasar) yaritimen dédi. Ulugh allah ulargha özining yer yüzide bir xelipe yaritidighanliqini, bu xelipining nesli köpiyidighanliqini we uning neslidin kelgenlerdin bezilirining yer yüzide buzuqchiliq qilidighanliqini, bezilirining qan tökidighanliqini éytti. Pak perishtiler hang - tang bolushti. Özliri allahni toxtimay medhiyileytti, ulughlaytti. Yaritilidighan xelipe bolsa, ulardek qilmaytti. Undaqta, buning siri néme? allahning bu heqtiki hékmiti néme idi? Perishtilerning heyranliqi, yer yüzidiki xelipining sheripige bolghan teqezzasi, ademning bu sherepke nail qilin'ghanliqi tüpeylidin peyda bolghan dehshetlik tuyghuliri intayin qisqa waqit ichidila peskoygha chüshti. Ularning arisidiki dialog sékuntning milyondin biri ariliqidila bolup ötti. Ulugh allahning munu sözliri ularni mutleq iman we itaetke bashlidi: men heqiqeten siler bilmeydighan nersilerni bilimen.

Köp ötmey, perishtiler ademning yéngi bir mexluq türi ikenlikini chüshendi. Ulugh allah ularning chüshinishi üchün tepsiliy emr berdi. Özining laydin bir insan yaritidighanliqini, uninggha shekil bérip jan kirgüzgendin kéyin, perishtilerning uninggha sejde qilishi kéreklikini éytti.

Ulugh allah aq, qara, sériq we qizil renglik topilarning arilashmisidin bir ochum aldi. Shunga insanlar herxil renglerde yaritildi. allah topigha su arilashturdi. Topa séghiz laygha özgerdi we etrapqa layning puriqi taraldi. Shu esnada, u yerdin ötüp kétiwatqan iblis: "bu lay némige aylinar?" dep teejjüplendi. allah ademni bu laydin yaratti. allah qoli bilen ademni shekilge kirgüzgendin kéyin, uninggha öz rohidin jan berdi. Ademning wujudi heriketlendi we hayati bashlandi... Adem közlirini achti, aldida turghanlarning ichide biridin bashqa hemme perishtining özige sejde qilghanliqini kördi. Adem etrapida boluwatqan ishlarni körüp turatti, ichide söygü, endishe we qorqunchluq tuyghular peyda boldi.

583-sual: iblisning ademning ebediylik düshminige aylan'ghanliqi

adem allahning iblisqa lenet qilghanliqini, özining sewebi bilen uni rehmitidin qoghlighanliqini chüshendi. Iblis ademge sejde qilishtin bash tartti. Adem hörlükning allah yaratqan janliqtiki eng asasliq unsur ikenlikini chüshendi.

Hörlük dersidin kéyin... Adem allahtin ikkinchi dersni yeni ilimni ögendi. Adem, mewjudatlar ichide perishtilerning yaxshiliqning simwoli, iblisning bolsa, yamanliqning simwoli ikenlikini chüshen'genidi. Emma özini téxi tonumaytti. Andin allah uninggha, uning eslini , uni yaritishidiki hékmitini we uninggha sherep ata qilishining sirini ögetti. Adem pütün isimlarni ögendi. Adem shey'ilerning nam - atalghulirini, ularning paydilirini we ulargha munasiwetlik bashqa ilimlerni ögen'gendin kéyin, allah bu shey'ilerni perishtilerge körsitip:

xelipe bolushqa ademge qarighanda biz heqliq deydighan qarishinglarda rastchil bolsanglar, bu shey'ilerning namlirini manga éytip béringlar! - dédi.

Perishtiler özlirige körsitilgen shey'ilerge qaridi, emma isimlirini bilelmidi. Andin eshyagha isim qoyush we ulargha simwolluq ipadilerni qollinish jehettiki ajizliqlirini étirap qilghanliqlirini allahqa bildürdi.

allah ademge:i adem! Ulargha bu nersilerning namlirini éytip bergin! Dédi. Adem, allah perishtilerge körsetken, emma ular isimlirini bilelmigen barliq shey'ining ismini éytip berdi. Perishtiler ademning alim (yeni bilgüchi) mexluq ikenlikini chüshendi. Adem hemme shey'ining namini biletti. Bezide perishtiler bilen söhbetlishetti. Emma perishtiler peqet allahqa sejde qilish bilen meshghul bolghachqa, adem yalghuzsirashqa bashlidi. Adem bir küni uxlap qaldi. Oyghan'ghan waqtida, bash teripide intayin güzel we omaq közliri bilen özige qarap turghan bir ayalni kördi.

Adem: men uxlashtin burun sen bu yerde yoq idingghu?

Ayal: shundaq.

Adem: undaqta, men uxlawatqanda keldingmu?

Ayal: shundaq.

Adem: nedin kelding?

Ayal: sendin keldim. Sen uxlawatqanda, allah méni sendin yaratti.

Sen oyghaq waqtingda méni özengge qayturushni xalimamsen?

Adem: allah séni néme üchün yaratti?

Ayal: séning men bilen huzurgha érishishing üchün.

Adem:- allahqa hemdusanalar éytimen. Men yalghuzsirap qalghanidim.

Perishtiler ademdin ayalning ismini soridi. U: uning ismi hewwa, -dédi. Perishtiler uningdin: néme üchün uning ismini hewwa qoydung? -dep soridi. Adem: chünki u mendin yaritildi. Men hayat biri bolimen, - dep jawab berdi.

Adem meripet (ilim) söyer mijezlik mexluq idi we meripitini hewwagha ögitetti. Özi bilidighan, emma hewwa bilmeydighan ilimlerni hewwagha ögetti. Hewwa uni yaqturup qaldi.

584-sual: hezriti adem eleyihsslamaning jennetke makanliishishi we jennetin chiqirilishi

ulugh allah ademge jennetke makanlishishni buyrudi. Adem bilen hewwa jennetke kirdi we u yerde pütün insan türining chüshidikidek hayat kechürdi. Shundaqla, ular u yerde eng éghir sinaqtin ötti. allah ularni jennetke kirgüzüshtin burun:

bu derexke yéqinlashmanglar (yeni méwisidin yémenglar), bolmisa (özenglargha) zulum qilghuchilardin bolup qalisiler dégenidi.

Adem bilen hewwa bu derexning méwisining cheklen'genlikini chüshendi. Emma hezriti adem bir insan idi. Insan untughaqtur, bezide uning qelbi özgiridu, iradisi boshaydu. Iblis hezriti ademning insanliqini suyiistémal qildi. Uninggha bolghan öchmenliki künséri küchiyip baratti, uni herküni weswesige salatti:

- sanga ebediylik derixini we menggü zawal tapmas seltenetni körsitip qoyaymu? - deytti.

Adem öz - özige soridi: derextin yep baqsam néme bolar? Belki ebediylik derixi heqiqetke aylinar. Adem bilen hewwa bir nechche künini bu derexning méwisidin yep béqishni oylash bilen ötküzdi. Nihayet bir küni, yep béqish qararigha keldi. allahning özlirini u derexke yéqinlashmasliq toghrisida agahlandurghanliqini we iblisning özlirining kona düshmini ikenlikini unutti. Adem qolini derexke uzitip, méwisidin bir

tal aldi we hewwagha berdi. Ikkisi cheklen'gen méwidin yédi.

Adem méwini yep bolupla, köksining siqilghanliqini hés qildi. Azab, qayghu we haya tuyghuliri peyda boldi. Etrapidiki muhit birdinla özgerdi. Ichidin kéliwatqan xushneghme toxtap qaldi. Özi we ayalining qipyalingach ikenlikini, özining er, uning ayal ikenlikini kördi. Ikkisi yalingach ewretlirini yépish üchün derex yopurmaqlirini yulushqa bashlidi. allah taala uninggha jennettin chüshüsh (chiqish) emrini berdi. Adem bilen hewwa yeryüzige chüshti. Yeni jennettin chiqti. Adem köp qayghurdi. Hewwa bolsa, toxtimay yighlaytti. Töwbiliri bekmu semimiy idi. allah ularning töwbilirini qobul qildi. Ularning esli makanining yer yüzi ikenlikini, bundin kéyin yer yüzide yashap, shu yerde ölidighanliqini, qayta tirilish küni (yeni qiyamet küni) u yerdin chiqidighanliqini bildürdi.

585-sual: adem eleyhissalamning yer yüzidiki hayati

adem üchinchi dersini (sawaqni) chüshendi. Iblisning düshmini ikenlikini chüshendi. Hemde iblisning jennettin chiqirilishigha we japa - musheqqetke qélishigha sewebchi bolghanliqini ilmiy bir shekilde chüshendi. allahning emrige xilapliq qilghanlarni jazalaydighanliqini we jennetke kirish üchün allahqa itaet qilish kéreklikini chüshendi. allahning töwbini qobul qilidighanliqini, epu qilidighanliqini, merhemet qilidighanliqini we tallaydighanliqini chüshendi. Ulugh allah ulargha mundaq dep istighfar éytishni ögetti: perwerdigarimiz! Biz özimizge özimiz zulum qilduq. Eger sen bizge meghpiret qilmisang, biz choqum ziyan tartquchilardin bolimiz. (süre eraf 23 - ayet)

allah ularning töwbilirini qobul qilip, epu qildi we ularni yer yüzige ewetti. Hezriti ademni öz neslige tunji peyghember qilip ewetti. Ademning yer yüzidiki hayati bashlandi. Yer yüzige chüshüsh üchün jennettin chiqti. Shuning bilen, u özidin kéyin kélidighan peyghemberlerge chiqish (xuruj) usulini bashlap bergen boldi. Adem u yerdin, yeni jennettin peyghember bolushtin burun chiqti. Adem bu japa - musheqqetlerning özining hayati bilen birlikte bashlan'ghanliqini chüshendi. Uning qayghusigha teselliy bolidighan birdinbir nerse, özining yer yüzining hökümdari süpitide ewetilishi idi. Uning yer yüzige hökümranliq qilishi, uni awatlashturushi, térikchilik qilishi, u yerde yétiship hayatning sheklini özgertidighan we

téximu yaxshi halgha keltüridighan nesilge sahib bolushi lazim idi.

Hewwa bir qétimda bir oghul, bir qiz; yene bir qétimdimu bir oghul, bir qiz dunyagha keltürgenidi. Birinchi qétimda tughulghan oghul bilen ikkinchi qétimda tughulghan qizning öylinishi halal idi.

586-sual: yer yüzide tunji qatilliqning meydan'gha kiliishi

ademning baliliri chong bolup, bir - birige öylendi we yer yüzini awatlashturdi. Adem ularni allah yoligha dewet qildi. Ademning teqdirige baliliridin birining iblisqa itaet qilishigha guwahchi bolidighanliqi orunlashturulghanidi. Yer yüzide tunji qatilliq weqesi meydan'gha keldi. Ademning oghulliridin biri özining qérindishini öltürdi. Ulugh allah maide süriside mundaq deydu: qabil habilgha: "men séni choqum öltürimen" dédi, (habil) éytti: "allah peqet teqwadarlarning (qurbanliqini) qobul qilidu. Eger sen méni öltürüshke qolungni sozidighan bolsang, men séni öltürüshke qolumni sozmaymen, men heqiqeten alemlerning perwerdigari allahtin qorqimen".

Öltürülgüchi (habil) temkin halda: men heqiqeten sen bilen bolghan gunahni (yeni méni öltürgenlik gunahingni) we séning (ilgiriki) gunahingni (yeni atang ademning emrige asiyliq qilghanliq gunahingni) üstüngge élip ehli dozaxlardin bolushungni tileymen, (kishilerge) zulum qilghuchilarning jazasi shudur dédi. Habilning sözi tügigendin kéyin, qabil habilni tashlap ketti.

Bir nechche kün ötti... Habil qoyuq ormanliqta uxlawatatti. U ormanda qéri éshektin biri ölgen bolup, jesidi quzghunlar teripidin parchilan'ghan, qéni yerge singip ketkenidi. Éshekning peqet bash qismila qalghanidi. Qabil uni qoligha élip, habil terepke qarap mangdi. Éshekning béshini égiz kötürüp qattiq küchep habilgha urdi. Qan étilip chiqishqa bashlidi, habil chöchüp oyghandi. U uyqusida chüsh körüwatatti. Lewliri külümsirewatatti, qan uning külümsirigen lewlirige éqip chüshti. Qabil qérindishigha yene bir qétim qarighandin kéyin, peskoygha chüshti. Qérindishi bu dunya bilen widalashqanidi. Qabil yüzliri tatirip ketken halda lam - jim démey, ölükning aldida olturdi. Qatil qan ichide yatqan qérindishining aldida olturdi. Öltürülgen bu qérindash, yer yüzide öltürülgen tunji insan bolghachqa, ölüklerni yer astigha kömüsh dégen

uqum téxi peyda bolmighanidi. Qabil habilning jesidini élip, bir terepke qarap méngishqa bashlidi.

Shamal bir qushning échinishliq chéqirighan awazini élip keldi. Qabil bu awazdin chöchüp ketti. Ichide bekmu qorqunchluq hés - tuyghular peyda boldi. Qabil awaz chiqqan terepke qaridi. Bir qargha yene bir ölük qarghining üstige qonuwélip qaqildawatatti. Térik qargha tumshuq we tirnaqliri bilen yerni qézishqa bashlidi. Térik qargha ölük qarghini sörep kélip, kolan'ghan azgalgha yatquzdi, andin ikki qétim qaqildiwétip, uning üstige topa tashlidi. Kömüp bolghandin kéyin, bir nechchini qaqildiwétip, uchup ketti.

U özining qilmishigha qattiq pushayman qildi. Nadamet oti uning pütün bedinide lawuldap yénishqa bashlidi. Qattiq yighlighan qatilning wujudi toxtimay titreytti. U tirnaqliri bilen yerni qézip, qérindishi üchün qebre kolashqa bashlidi. Bu weqedin xewer tapqan hezriti adem: bu sheytanning ishidur, shübhisizki, sheytan azdurghuchi ashkara düshmendur dédi.

Adem ikki oghlidin ayrilip qalghanliqi üchün köp qayghurdi. Biri ölgen, yene biri sheytan'gha egiship ketkenidi. Adem ölgen oghli üchün dua qildi we hayatini dawamlashturdi. U emgekchan we méhnetkesh insan idi. Baliliri we newrilirige wez - nesihet qilidighan peyghember idi. Ulargha allah toghruluq wez éytatti we allahqa dewet qilatti. Andin, iblisning kim ikenlikini chüshendüretti we uninggha yéqinlashmasliqqa agahlanduratti. Ulargha iblisning özi we qatil oghli bilen bolghan qissisini sözlep béretti. Aridin nurghun yillar ötti, adem yashinip qaldi. Uning ewladliri yer yüzige taraldi.

587-sual: hezriti adem eleyhissalamning dunyadin qaytishi

bir kéchisi, qattiq boran chiqip ketti. Hezriti adem tikken qéri derexning yopurmaqliri shildirlashqa bashlidi. Hezriti ademning hujrisi bekmu addiy - sadda idi. Ap'aq saqal we nur yüzlük hezriti adem derexning shax we yopurmaqliridin qilin'ghan töshikide (kariwitida) yatatti. Bala - chaqiliri etrapigha olashqan bolup, uning wesiyitini kütmekte idi. Hezriti adem éghiz achti. Balilirigha insanni qutulduridighan bir kéme we uni ghelibige érishtüridighan birla yaraq (qoral) bar ikenlikini éytti. Kéme -

allahning yoli; yaraq bolsa, allahning kelimiliri idi.

Hezriti adem balilirining könglige teselliy bérish üchün mundaq dédi: "allah insanni yer yüzige yalghuz tashlap qoymaydu. Insanni toghra yolgha bashlash we hidayetke érishtürüsh üchün peyghemberlerni ewetidu. Peyghemberlerning isimliri, süpetliri we möjiziliri perqliq bolsimu, hemmisining ortaq bir nuqtisi bolidu. U bolsimu, insanni yalghuz allahqa itaet qilishqa dewet qilish. " hezriti ademning baliliригha qilghan wesiyiti mana buningdin ibaret idi. Hezriti adem wesiyitini tügitip, közlirini yumdi. Perishtiler uning hujrisigha kirip, etrapini oridi. Hezriti adem ularning ichidiki ölüm perishtisini tonup, qelbi menggülük rahet we huzurgha qarap külümsiridi. Rohigha jennet gül - chécheklirining xush hidi singdi.

588-sual: hezriti nuh eleyhissalamning dewet körishi

hezriti ademning ölümidin kéyin, xéli yillar ötüp ketti. Qebrining etrapidiki gül - chéchekler tozup, del - derex we tash - tupraqlar chirip ketti. Yultuzlarning yéshigha nurghun yash qétildi, yer yüzide nurghunlighan nerse özgirish hasil qildi. Ademning wesiyiti untulup, kona xataliq yene otturigha chiqti. Bu qétimqining shekli bashqiche bolsimu, untush xatasi yene tekrarlan'ghanidi.

Nuhning qewmi dunyagha kélishtin burun, nuhning ejdadi ichide besh salih kishi yashap ötken bolup, ularning isimliri: wed, suwa, yeghus, yeuq we nesri idi. Bular wapat bolghandin kéyin, insanlar ularning sheripi we yüz xatirisi üchün, ularning heykellirini tiklidi. Yillarning ötüshi bilen, bu heykellerni tikligenler ölüp tügidi. Ularning baliliri yashidi, ulardin kéyin newriliri keldi. Epsaniler bu heykellerni birmunchilighan ghayiwiy küchlerge nisbetleshtürüp, ular heqqide herxil hékayiler toqup chiqti. Bu pursetni ghenimet bilgen iblis, ulargha bu heykellerning payda - menpeet yetküzidighanliqini we ularning yamanliqqa qarshi turidighan küchlük ilahlarning heykelliri ikenlikini éytip, ularni éziqturdi... Shuning bilen, insanlar bu heykellerge choqunushqa bashlidi. Mana bu ehwal astida, allah nuhni otturigha chiqirip, qewmige elchi qilip ewetti. Nuh öz dewrining eng büyük insani idi. U ne qewmining hökümrani, ne reisi, ne eng bay kishisi emes idi. Nuh allahning hezriti adem we uning ewladlirini yaratqan waqitta, ulardin alghan ehdini yadédin chiqarmighan biri bolup, u

tughulushtinla allahqa iman éytatti. allah shükür qilghuchi bendisini tallap, uni qewmige peyghember qilip ewetti. Nuh qewmini allahqa dewet qilishqa bashlidi: nuh qewmige yaratquchi bir allahtin bashqa ilahning yoq ikenlikini, sheytanning uzundin buyan ularni aldap kéliwatqanliqini we bu aldinishning axirlishish waqti kelgenlikini, allahning insanni shereplik qilghanliqini, uni qandaq yaratqanliqini, uninggha riziq, eqil némiti ata qilghanliqini, butlargha choqunushning eqilni buzup, öz - özige zulum qilishtin bashqa nerse emeslikini ochuq chüshendürdi.

Insanlar uning sözlirini qulaq sélip anglidi. Yer yüzide mewjut bolghan sheytanlarmu uning sözlirini tingshimaqta we qorqmaqta idi. Nuhning qewmi, uning dewitidin kéyin ikkige bölündi. Dewet ajizlar, péqirlar we yoqsullarning yüreklirige chongqur tesir qildi. Ularning azab - oqubetlirige teselli, jarahetlirige melhem boldi. Baylar, küchlükler, kattilar we hökümdarlar dewettin shübhilendi. Hemme nersining burunqidek qélishi ularning menpeeti üchün paydiliq bolghachqa, nuhqa qarshi turmaqchi bolushti. Deslepte, nuhni özlirige oxshash insan dep qarap, töhmet chaplidi. Kapirlar bilen nuhning arisidiki küresh dawamlashti. Dewaning péqirlarni, ajizlarni we addiy qol hünerwenlerni özige tartiwatqanliqini körüp, uninggha bu tereptin hujum qilishqa bashlidi. Shundaq qilip, nuh bilen qewmining kattiliri arisidiki küresh resmiy bashlandi. Nuh qewmining kapirlirining sözlirige qulaq saldi we ularning jahilliq qiliwatqanliqini chüshendi. Shundaqtimu, ulargha mulayimliq bilen jawab qayturdi.

Nuh inkarchilarning delillirige peyghemberlerning mentiqi bilen jawab béretti. Nuhning qewmi uning bilen munazirilishishtin zérikti. Nuh herqandaq qararni allahning béridighanliqini qobul qilghanliqi üchün, ularning azghunluqini allahqa hawale qildi. Nuh bilen uning qewmidin bolghan kapirlar arisidiki munazire uzirap ketti. Nihayet, kapirlaning pütün delilliri yéngilip, éytqudek bashqa nerse qalmighachqa, ular heddédin éshishqa we allahning peyghembirini haqaretleshke bashlidi.

Nuh qewmini tewhidke 950 yil dewet qildi. U, kapirlarning sani künséri éshiwatqanliqini, emma muminlerning köpeymeywatqanliqini kördi. Nuh bu ehwalgha bekmu qayghurghan bolsimu, ümidini yoqatmidi.

Qewmini dawamliq dewet qilatti we ular bilen munazirilishetti. Qewmimu öz gépide, kapirliq we gumrahliqta ching turushni qet'iy dawamlashturdi.

589-sual: nuh eleyihissalamning qewmige bed dua qilishi we topan balasi

hezriti nuh qewmining haligha échindi, emma ümidsizlenmidi. 950 yil boyiche ümid bilen yashidi. allahning uninggha qewmidin burun iman éytqanlardin bashqisining iman éytmaydighanliqini bildüridighan kün yétip keldi. allah uninggha qewmining qilmishi yüzisidin qayghurmasliqini wehyi qildi. Nuh allahning kapirlarni halak qilishini tilep dua qildi. U mundaq dédi:

perwerdigarim! Yer yüzide kapirlarning birinimu qoymighin! Emr bérildi. Ulugh allah kapirlargha topan balasi ewetilishini emr qildi. allah bendisi nuhqa kémini köz ongida we wehyi boyiche yasishini buyridi. Yeni nuh kémini perishtilerning yardimi bilen, allahning ilmi we telimati boyiche, uning köz ongida we wehyide bildürülginidek yasaytti.

Nuh kéme yasash üchün derex tikti. Bir nechche yil ötkendin kéyin, tikken derexlirini késip, yaghachchiliq qilishqa bashlidi. Uning kémisi chong, égiz we nahayiti puxta idi. Nuh kémini yasashqa bashlidi. Kapirlar uning yénidin ötkech, uning néme üchün yasiliwatqanliqini perez qilishatti. Qurghaqchiliq apiti yüz bergechke, u etrapta derya yaki déngiz yoq idi. Shunga ular: "i nuh! Bu kémeng qandaq üzidu? Zéminning üstide mangamdu ya? Séning kémengni mangghuzghudek su nede? Sen aljipsen" déyishti. Kapirlar nuhni mesxire qilip, qaqahlap külüshti.

Kéme yasilip boldi. Nuh allahning emrini kütüshke bashlidi. allah nuhqa tonurdin étilip chiqqan suning topanning bashlinishining béshariti ikenlikini bildürdi. Qorqunchluq kün yétip keldi. Nuhning öyidiki tonurdin su étilip chiqishqa bashlidi. Nuh kémini échish we özige ishen'genlerni kémige chiqirish üchün yügürdi. Jibriil eleyhissalam yer yüzige chüshti. Kémige her bir janliqtin bir jüp saldi. Nuh kémining ichige yirtquch haywanlarni solaydighan qepezlernimu yasighanidi. Jibriil eleyhissalam yer yüzidiki haywan we qushlarning hemme türidin bir chüptin heydep kelgenidi. Bu, topan süyining pütün yer yüzige yéyilidighanliqini ipadileytti. Eger undaq bolmighan bolsa, bu tür qush we haywanlarning kémige

chiqirilishining héchqandaq ehmiyiti yoq idi.

Kéme yuqiri kötürülüshke bashlidi. Haywanlar, qushlar we hezriti nuhqa iman éytqan muminlermu kötürüldi. Muminlerning sani az idi. Nuhning ayali uninggha iman éytmighanidi, shunga u kémige chiqmidi. Oghulliridin biri körünüshte iman étqandek qilghan bilen, emeliyette kapir idi we buni atisidin yoshurup kelgenidi. Umu kémige chiqmidi. Qewmning köpinchisi iman éytmighachqa, ularmu chiqmidi. Kémige peqet azghina muminla chiqti.

Zéminning yériqliridin sular étilip chiqti. Su chiqmighan yériq qalmidi. Asmandin burun körülüp baqmighan we bundin kéyinmu körülmeydighan derijide shiddetlik yamghur yaghdi. Su hem asmandin yaghatti hem yer astidin chiqatti we peydinpey yüksiletti. Déngizlarning jimjitliqi buzuldi, shawqun - süren sélip, dolqunlirini qirghaqlargha uratti. Yerning ichi binormal bir shekilde heriketlinetti. Okyanlarning chongqur chökmiliri birdinla yuqiri örleshke bashlidi. Zémin asta - asta déngiz dolqunlirining astida qéliwatatti. Yershari tunji qétim pütünley su astida qaldi. Sular insanlarni yutup ketküdek derijide yükseldi. Asta - asta del - derex we taghlarmu sularning astida qélishqa bashlidi. Topan balasi bashlan'ghan waqitta, nuh oghlini chaqirdi. Oghli uningdin yiraqta idi. Oghli atisigha mundaq dep jawab qayturdi:

méni suda gherq bolushtin saqlap qalidighan bir taghning üstige chiqiwalimen. Ularning arisini dolqun ayriwetti - de, u gherq bolup ketti.

Topan dawamlashti. Nuhning kémisi leylep kétiwerdi. Topan bashlinip köp ötmey, barliq közler yerning su astigha chöküp ketkenlikini körgenidi. Nuhning kémisidikilerdin bashqa janliq qalmighanidi. Yer yüzidiki muminlerning hemmisi we alahide éliwélin'ghan haywan we qush türliri nuhning kémiside idi.

allahning emri bilen yer silkinishtin toxtidi. Sular yutuldi. Zémin quyash nuri astida qaytidin parqirap körünüshke bashlidi. Topan zéminni yuyup, taziliwetkenidi. Topanning toxtishi bilen qorqunch, endishimu bésiqti. Uning yadigha gherq bolghan oghli kéliwaldi. Nuh oghlining kapir ikenlikini téxi bilmeytti. Ulugh allah uninggha oghlining heqiqiy ehwalini bildürdi. allah uninggha merhemet qildi we uni allahning berikiti we

amanliqi astida kémidin chüshüshke buyridi. Nuh kémidin chüshti. Qush we haywanlarni qoyup berdi, ular yer yüzige tarqilip ketti. Undin kéyin, möminler chüshti. Zémin (topan sewebidin) téxiche nem idi. Nuh namaz we duasini tügetkendin kéyin, ornidin turup allah üchün büyük bir ibadetxana berpa qilish meqsitide ul kolidi. Muminler gülxan yéqip, etrapida olturushti. Kémide ot yéqilishi cheklen'genidi. Topan toxtighan birinchi kün bolsa, allahqa shükür éytish yüzisidin roza tutulghanidi.

590-sual: hezriti hud eleyhissalamning peyghemberlik hayati

topandin kéyin, yer yüzide muminlerdin bashqa insan qalmidi. Dunyada allahni inkar qilidighan peqet birla qelb bar idi. U bolsimu, ishsizliqtin qayghurushqa bashlighan sheytan idi. Nurghunlighan yillar ötti, atilar we balilar öldi. Oghullarning oghulliri keldi. Insanlar nuhning wesiyitini untup, yene butlargha choqundi we bir allahqa ibadet qilishni terk etti. Ish yene aldinqi qétimqi hiyle bilen meydan'gha chiqti. allah seyyidimiz hudni qewmige ewetti. Shuning bilen, hudning qewmige peyghember bolup ewetilgenliki heqqidiki qisse bashlandi.

Hezriti hud "ad" isimlik qewmdin idi. Bu qebile ehqaf dégen yerge jaylashqan bolup, u yer déngiz sahilidiki qum barxanliq chöl idi. Ular nahayiti yoghan we égiz tüwrükler bilen yasalghan chédirlarda olturatti. "ad" qewmi zamanidiki eng bestlik, eng égiz, eng saghlam we eng küchlük insanlar idi.

Hezriti hud ulargha: i qewmim! allahqa ibadet qilinglar! Silerge allahtin bashqa mebud (berheq) yoqtur dédi. Hud ulargha özining ejrini allah béridighanliqini, ulardin eqillirini heqiqet nurliri bilen tazilashtin bashqa nerse telep qilmaydighanliqini éytti. Ulargha yene allahning ulargha bergen németlirini, nuhtin kéyin, özlirini yer yüzining xelipisi qilghanliqini, ularning wujudlirigha üstünlük we heddédin ziyade küch - quwwet ata qilghanliqini, ulargha mol riziq chiqidighan yerge qandaq érishtürgenlikini we tupraqni yashartidighan yamghurni qandaq ewetkenlikini chüshendürdi. Hudning qewmi özlirining etrapigha nezer saldi we özlirining eng küchlük kishiler ikenlikini biliwaldi. Shuning bilen, tekebburluqi tutup, jahilliq qilishqa bashlidi. Hud bilen qewmi arisidiki munazire dawamlashti.

Künler ötüp, munazire kücheygenséri ad qewmining tekebburluqi, jahilliqi, azghunluqi we töhmetxorluqi éship bardi. Hud ularning biljirlashlirigha qulaq salmidi. Ularning sepsetiliri we bednamlirigha qayghurup yürmidi. Hudning bu sözlerge layiq jawab qayturush üchün allahqa tayinish we bu yalghanchilargha eng axirqi qétim tehdit xaraktérlik agahlandurush bérishtin bashqa charisi qalmidi. Shundaq qilip, hud özining ulardin we ularning ilahliridin yiraq turidighanliqini jakarlidi. Özini yaratqan allahqa ishendi. Azabning öz qewmi ichidiki inkarchilargha kélidighanliqini chüshendi. Ad qewmi allahning wedisini kütmekte idi. Yer yüzide qurghaqchiliq apiti bashlandi. Bir tamchimu yamghur yaghmaywatatti. Ad qewmi derhal hudning yénigha yügürüshti: "i hud! Bu qurghaqchiliqning sewebi néme?" hud: "allah silerge ghezeblendi, eger siler iman éytqan bolsanglar, allah silerdin memnun bolatti we yamghur yaghdurup, küchünglargha küch qatatti. " ad qewmi yene hudni zangliq qilishti. Jahilliq, mesxire we inkarda ching turushti. Qurghaqchiliq téximu küchiyip ketti. Yéshil derexler sarghaydi, ziraetler solashti. Bir küni, asmanda birdinla qapqara bulut köründi. Ad qewmi chédirliridin yügürüp chiqip: "bu bulut bizge yamghur yaghdurup béridu" déyishti. Hawa birdinla özgirishke bashlidi. Ottek qiziq we qurghaq hawa qehritan soghuqqa aylinip, shiwirghan chiqishqa bashlidi. Hemme nerse tewrep ketti. Derexler, ösümlükler, erler, ayallar, chédirlar, tére, gösh, söngek we yilikler jalaqlap titridi. Shiwirghan kéche - kündüz toxtimidi. Hawa barghanséri sowup kétiwatatti. Ad qewmi arqigha qarap qachti we chédirlirigha kiriwaldi. Shiwirghan téximu küchiyip, chédirlarni örüp tashlidi. Ular chédir yopuqlirigha yöginiwaldi. Shiwirghan téximu küchiyip, chédir yopuqlirini uchurtup ketti, kiyim - kécheklerni yirtip, térini parchilap, wujudni chak - chak étiwetti. Shiwirghan yétip barghanla yérini weyran qilip, ademlerni öltürüp, yüreklerni yérip, ularni quruq ustixan'gha aylandurup qoyatti. Dunyada oxshishi körülüp baqmighan bu shiwirghan sekkiz kün, yette kéchigiche dawamlashqandin kéyin, perwerdigarining emri bilen toxtidi. Démek, ad qewmidin héchqandaq eser qalmighanidi. Hud we uninggha iman éytqanlar qutulup qélip, zalimlar we azghunlar halak boldi we hud qewmi toghrisidiki qisse ayaghlashti.

591-sual: hezriti salih eleyhissalamning peyghemberlik hayati

aridin uzun yillar ötti, beziler ölüp, beziler tughuldi. Ad qewmidin kéyin, semud qewmi keldi. Azab hékayisi semud qewmide bashqa bir shekilde tekrarlandi. Semudmu butlargha choqunidighan bir qewm idi. allah ulargha heziti salihni ewetti. Salih qewmige: i qewmim! allahqa ibadet qilinglar, silerge allahtin bashqa héch mebud (berheq) yoqtur, dédi.

Heq özgermigendek, peyghemberlerning eng asasliq jümlisimu özgermigenidi. Salihning éytqanliri, semud qewmining kattiliri üchün yéngiliq bolup tuyuldi. U, qewmining ilahlirigha: "kéreksiz nersiler" dep bednam chaplighanidi we qewmini ilahlargha choqunushtin tosup, bir allahqa ibadet qilishqa chaqirghanidi. Uning dewiti semud qewmi ichide ghulghula peyda qildi. Salih ilmi, pakliqi we yaxshiliqi bilen tonulghan biri idi. Qewmi uni, allah uninggha wehyi qilishtin we ulargha peyghember qilip ewetishtin burun hörmetleytti. Hezriti salih ochuq - ashkara dewet qilghan bolsimu, ular hezriti salihning dewitidin narazi bolushti. Uningdin allahning uni özlirige peyghember qilip ewetkenlikige ispat körsitishini telep qildi. allah ularning telipige jawab bermekchi boldi. Semudluqlar taghlarni téship, öylerni yasaytti. Taghdin chiqqan quram tashlardin paydilinatti. Ular nahayiti küchtünggür ademler idi. Herqandaq ishtin özlirining rizqini tépip yéyeleytti. Ular ad qewmidin kéyin, u yerge makanliship awatlashturghanidi.

Ular bir möjize keltürüshini telep qilghanda, hezriti salih ulargha:

i qewmim! Bu allah (biwasite) yaratqan chishi töge silerge méning möjizemdur, uni allahning zéminigha qoyuwétinglar, ixtiyari otlisun, uninggha ziyan - zexmet yetküzmenglar, bolmisa silerni pat arida kélidighan azab halak qilidu, dédi.

Töge taghdiki quram tashning ichidin chiqqanda, semud qewmi hang - tang qaldi. U bir xasiyetlik töge bolup, süti minglarche er - ayal we balilargha yétip ashatti. U bir yerde yatsa, bashqa haywanlar uningdin néri qachatti. Uning normal töge emes, belki allahning möjizisi ikenliki mana men dep bilinipla turatti. Salihning qewmining beziliri uninggha ishendi, emma köpinchisi jahilliq we inkar qilishta ching turdi. Ular salihni tashlap,

tögige kirishipla qaldi. Uni yoqitishning pilanlirini soqushqa bashlidi. Suyiqestning her zaman qewmning kattiliri teripidin pilanlinishi nahayiti normal ehwal idi.

Salih millitige bekmu mulayimliq bilen xitab qilatti. allahning özining peyghember ikenlikini ispatlash we dewasining delili bolsun üchün möjize, yeni chishi töge yaratqanliqini oylap körüshke chaqiratti. Ulardin tögining allahning zéminida ixtiyari otlishigha qoyuwétishini ötündi. Ular töge möjizisini körüp turup, mesxirilik sözliri bilen shundaq tutruqsiz soal soridi. Kattilar salihning allah teripidin ewetilgenlikidin shübhilinetti. Emma muminler özlirining salih élip kelgen heq dewasigha ishinidighanliqini éytti. Del shu yerge kelgende, qewm chongliri tekebburluq qildi we özlirining gunah ötküzgenliki bilen maxtandi. Semud shehirini qarangghuluq basti.

Sheherde (yeni hijride) yer yüzide buzghunchiliq qilidighan, islah qilmaydighan toqquz neper kishi bar idi. Bularning hemmisi qanxor lükchekler bolup, sheherning eng meshhur jinayetchiliri idi. Jinayetning waqti we orni békitildi. Tragédiye kéchisi yétip keldi. Xasiyetlik töge botiliqini baghrigha basqan halda yatatti. Toqquz lükchek tögige étildi. Töge ornidin turdi. Botilaqmu qorqup kétip ornidin turdi. Tögining qanliri aqti, botiliqimu öltürüldi. Hezriti salih bu ishtin xewer tépip, derghezep halda qewmining yénigha bardi. Salih qewmige: öyünglarda (hayatliqtin) üch kün behrimen boluwélinglar. Bu wede yalghan emes, dédi. Salih qewmining yénidin ayrildi, ish tügidi. allah uninggha qewmining üch kündin kéyin halak bolidighanliqini bildürdi. Töge öltürülgen waqitta, üch qétim chongqur nepes alghanidi. Semud qewmi salihning sözlirini mesxire qilghan we azabni kütken halda üch künni ötküzdi. Tötinchi küni seherde, asman yérilip, taghlarning üstige qattiq chirqirighan bir awaz chüshti. U yerdiki hemme nerse halak boldi. Yer qattiq tewrep, üstidiki hemme nerse qétip qaldi. Bu bir qattiq awaz idi. Awaz bashlinip axirlashqiche, semud qewmi pütünley halak bolghanidi. Ular néme ish bolghanliqini angqiralmayla halak boldi. Hezriti salihqa iman éytqanlar bolsa, uning bilen u yerdin ayrildi we qutulup qaldi.

592-sual: ibrahim eleyhissalamning sheripi

hezriti ibrahim allahqa yéqin bolush mertiwisige érishti. Shunga

allahning peyghemberliri arisida hezriti ibrahimning alahide orni bar. U, allahning özliridin ehde alghan iradilik besh chong peyghemberning biri bolup, ular nuh, ibrahim, musa, isa we muhemmed eleyhissalam qatarliqlar. allah uni ochuq - ashkara halda insan küchi yetmeydighan ishlar bilen sinidi. Hezriti ibrahim nahayiti qiyin sinaqlargha duch kelgen bolsimu, wedisige wapa qilish bilen birge yaxshiliq qilishni héchqachan qoldin bermigen bende idi. Özidin kéyin kelgen barliq peyghemberlerning atisi we bowisi...

593-sual: ibrahim eleyhissalamning butpereslik bilen bolghan körüshi

qur'anda uning tughulushi, baliliq dewri we qaysi dewrde yashap ötkenliki bilen munasiwetlik melumat yoq bolup, peqet uning dewridiki hayatiy atmosférani teswirlep bergen. Bu dewrde insanlarning üch xil guruppigha ayrilghanliqini körüwalghili bolidu.

Yaghach we tashtin yasalghan butlargha choqunidighanlar.

Quyash, ay we yultuzlargha choqunidighanlar.

Padishah we hökümdarlargha choqunidighanlar.

Ibrahim ene shundaq muhitta, butqa choqunidighan aililerning biride tughuldi. Uning ailisi öz qoli bilen but yasap, uninggha choqunidighan kapirlardin idi. Uning zéhni kichikidinla ötkür idi. Ibrahim kichikide atisining ghelite butlarni yasawatqanliqini kördi. Bir küni, u atisining néme ish qiliwatqanliqini soridi. Atisi ularning ilah heykelliri ikenlikini éytti. Kichik ibrahimning eqli bu sözlerge heyran boldi we qobul qilalmidi. U herküni heykellerni uyaq - buyaqqa chörüp oynaytti, chonglar éshek - qéchir min'gendek ularning üstige miniwalatti.

Yillar ötti. Ibrahim quramigha yétip qaldi. Atisining exmeqliqliri uning qelbige chongqur tesir qilghanidi. Hush - kallisi jayida bir insanning tash - yaghachtin but yasap, uninggha ibadet qilishigha eqli yetmeywatatti. Ibrahim bu butlarning yémeydighan, ichmeydighanliqini, sözliyelmeydighanliqini we biri ularni yan yatquzup qoysa, ongshilalmaydighanliqini chüshen'genidi. Bu xiyal ibrahimning kallisini xéli bir waqitqiche chulghiwaldi. Ibrahimning qewmining butlar bilen liq toldurulghan nahayiti chong ibadetxanisi bar idi. Ibadetxanining qaq

otturisigha eng chong but orunlashturulghan bolup, qalghanliri ret - réti we xili bilen uning etrapigha tizilghanidi.

Bir küni, ibrahim atisi bilen bille ibadetxanigha bardi. Butlarni hürmetlesh murasimi ötküzülüwatatti. Murasim waqtida, kahinlarning eng chongi butlarning eng chongining aldigha kélip, nahayiti mungluq bir awaz bilen uninggha yalwurdi we buttin qewmige rehim - shepqet qilishini, mol riziq bérishini telep qildi. Hemme timtas idi. Ibrahimning awazi bu timtasliqni buzdi. U eng chong kahin'gha mundaq dédi:

- ey kahin! U séning awazingni angliyalmaydu. Sen buni bilmemsen?

Etraptikilerning hemmisi uninggha qaridi we ibrahim ikenlikini bildi. Chong kahin térikip ketti. Ibrahimning atisi yalghandin oghlining aghrip qalghachqa, özining néme dégenlikinimu bilmeydighanliqini bahane körsitip, köpchiliktin epu soridi. Andin oghlini élip ibadetxanidin chiqti we udul öyge ekilip, yatquzup qoyghandin kéyin, chiqip ketti.

Ibrahim bir pes yatqandin kéyin, ornidin turup sirtqa chiqti. U aghrip qalmighanidi. Etisi seher, ibrahim qewmige téximu heyran qalarliq söz qildi. Tünügün choqun'ghan yultuzlar seherde yoqap ketkenidi. Ibrahim yoqap ketken nersini yaqturmaytti. Ikkinchi küni kechte, ibrahim ayni özining perwerdigari dep élan qildi. Qewmi bu ishning sirigha yételmidi. Ibrahim aygha ibadet qilishnimu ret qildi. Chünki, aymu bashqa yultuzlargha oxshash kéchisi peyda bolup, kündüzi yoqap kétetti. Emma qewmi uning meqsitini chüshenmidi. Shuning bilen, ibrahim pilanini dawamlashturdi. Ibrahim quyashni özining perwerdigari dep élan qilghandin kéyin, quyash patqiche kütüp turdi. Quyash patti, umu bashqa mexluqlargha oxshash közdin ghayb boldi. Ibrahimning delili heqni otturigha chiqiralishi mumkin idi. Qewmi uning bilen munazirilishishke bashlidi.

Hezriti ibrahimning yultuzlargha choqun'ghuchilargha qarshi élip barghan kürishi shuning bilen ayaghliship, butlargha choqun'ghuchilargha qarshi élip barghan kürishi bashlandi. Ibrahim qewmining qarshisigha dewet bilen chiqti. Ibrahim bilen qewmi arisidiki küresh bashlandi. Uninggha eng esheddiy qarshiliq körsetkini atisi yaki atisi ornidiki taghisi

idi. Ata bilen oghul jédel qilishqa bashlidi. Prinsip we asaslar ularni bir - biridin ayridi. Oghul allahning yénida, ata bolsa batilliqning yénida yer aldi. Ibrahim chalma - kések qilip öltürülüsh tehditi alghandin sirt, öydin qoghlandi. Ibrahim atisining öyidin chiqti. Qewmini we ularning allahni qoyup choqunuwatqan nersilirini terk etti. Birdinla, kallisigha bir xiyal keldi. U, deryaning qarshi yaqisida bayram murasimi ötküzülidighanliqini we hemme ademning u terepke kétidighanliqini biletti. U bir mezgil kütti, axiri murasim küni yétip kélip, xelq yashawatqan sheher bosh qaldi. Ibrahim ibadetxanigha kirdi, yénida nahayiti ötkür bir palta bar idi. Ibrahim qolidiki paltini égiz kötürüp, butlarning hemmisini pachaqlap tashliwetti. Eng axirida bir butning boynigha paltini ésip qoydi. Derya boyidiki bayram murasimi ayaghlashti, xelq sheherge qaytti. Ibadetxanigha kirgen tunji kishi chiqirap tashlidi. Uning awazini anglighanlar ibadetxanigha yighildi. Bir buttin bashqa hemmisi chéqip tashlan'ghanidi. Buni kimning qilghanliqini oylashqa bashlidi. Ularning eqlige ibrahim keldi, chünki u özlirige bu ishning xata ikenlikini éytip, allahqa ibadet qilishqa dewet qiliwatatti.

Ibrahim keltürülüp soraq qilinishqa bashlidi: ibrahim külümsiridi we boynigha palta ésighliq chong butni körsitip turup: (yaq) belki ularning mushu chongi shundaq qildi, eger ular sözliyelise, (kimning chaqqanliqini) ularning özliridin sorap béqinglar! Dédi.

Ibrahim mentiqiliq pikirler arqiliq ularning aghzini tuwaqlidi. Ular bolsa, uni otqa tashlap, közdin yoqatmaqchi boldi.

594-sual: ibrahim eleyhissalamning otqa tashlinishi

ibrahimni köydürüsh teyyarliqi bashlandi. Xelq bir yerni chongqur kolap, ichige derex, taxtay, otunlarni tashlap toldurdi. Andin azgalgha ot yaqti. Ibrahimning put - qolini baghlap, menchanaqqa yatquzdi. Chong kahin ibrahimni otqa tashlash emrini berdi.

Jibril keldi we ibrahimning bash teripide turup uningdin:

- ibrahim! Yardem kérekmu? - dep soridi. Ibrahim:

- yaq, séning yardiming kérek emes, - dédi.

Menchanaq kérilip étildi. Ibrahim pulanglap bérip otning üstige chüshti. Ibrahim otning ichige xuddi peshtaqlarni dessep nemxush bir baghning ichige chüshkendek chüshti. Ot lawuldap köyüwatatti, emma uni

köydürmeytti. Ot allahning emri bilen ibrahimgha salqin we amanliq bexsh etti. Peqetla uning put - qoli baghlan'ghan yiplarni köydürüwetti. Ibrahim otning qaq otturisida, xuddi baghda olturghandek olturup, perwerdigarigha hemdusana éytatti. Qelbide allah söygüsidin bashqa nerse yoq idi.

Ot öchkendin kéyin, ibrahimning kirip ketken péti yénip chiqiwatqanliqini kördi. Ibrahim otning ichidin xuddi baghning ichidin chiqqandekla yénip chiqqanidi. Ularning qilmishi mesxirilik halda meghlup boldi.

Padishah ibrahimning eng axirqi sözlirini anglap tili tutulup qaldi. Özining ajiz ikenlikini chüshinip heyran qalghan padishah, ibrahimgha jawab bérelmidi. Ibrahim uning yalghanchi ikenlikini ispatlighanidi. Ibrahim allahning quyashni sherqtin chiqiridighanliqini éytti. Shuning bilen, padishah özining ajiz ikenlikini chüshendi. U ibrahimning sözliri aldida dangqétip qalghanidi. Özining qoyghan - tutqinini bilelmeytti. Mushrik padishahning yalghanchiliqini pash qilghan ibrahim saraydin chiqip ketti.

595-sual: ibrahim eleyhissalamning hijret qilishi

ibrahimning nami pütün memliketke pur ketti. Insanlar uning möjizisi we ottin qutulup chiqqanliqini éghizdin éghizgha sözlep yüretti. Ibrahim xelqni tewhid yoligha dewet qilishni dawamlashturdi. Qewmidin uninggha peqet bir er, bir ayalla iman éytti. Ayalning ismi sare bolup, kéyinki yilliri ibrahimgha yatliq boldi. Er bolsa, lut idi. Kéyinki yilliri umu peyghember boldi. Ibrahim u ikkisidin bashqisining iman éytmaydighanliqini chüshinip yétip, hijret qilish qararigha keldi.

Hezriti ibrahim yurtidin ayrilip, hijret yoligha chüshti. Aldi bilen, ur we haran dégen sheherlerge bardi. Andin ayali bilen bille pelestin terepke ötüp ketti. Ayali uninggha egeshken birdinbir ayal idi. Uninggha egeshken birdinbir er lut uninggha hemrah boldi. Ibrahim pelestindin kéyin, misirgha bardi. U yol boyi insanlarni allahqa iman éytishqa dewet qilatti, bu yolda tirishchanliq körsitetti, zeip we miskinlerge yardem béretti, insanlargha adilliq bilen muamile qilatti, ularni heq we heqiqetke yüzlendüretti.

Ayali saredin perzentlik bolalmidi. Misir padishahi uning xizmiti üchün misirliq chöridin birni bergenidi. Ibrahim yashinip qalghanidi.

Misirliq chörining ismi hajer idi. Shuning bilen, sare ibrahimni hajerge öylep qoydi. Hajer bir oghul perzentlik boldi. Atisi uninggha ismail dep at qoydi. Hajer ismailni tughqan chaghda ibrahim yashinip qalghanidi. Hezriti ibrahim bu dunyada allahqa ibadet qilip, hemdusana éytip we uni ulughlap ötti. Ibrahimning allah raziliqi üchün mangghan musapisining uzunluqini bilmeymiz. U dawamliq türde allah terepke qarap mangatti. Hayatining axirqi künliride, hezriti ibrahimning qelbi huzur, söygü we iman bilen toldi. Bir küni, u perwerdigarining qolining qandaq ishleydighanliqini we qiyamet qayim bolushtin ilgiri u künni (yeni qiyamet künini) körüshni arzu qildi. Ibrahim allahning emri boyiche qildi. Qushtin tötni parchilap, taghlargha qoydi. allahning nami bilen ularni özige chaqirdi. Peyler uchup kélip, qanatlargha yerleshti. Pokanlar bashlarni izdédi. Qushlarning parchilan'ghan bedenliri ene shu teriqide bir - birini izdep her terepke uchushqa bashlidi. Parchilan'ghan yerler bir - birige yépishti. Bir qush nahayiti tézlik bilen uchup kélip, özini ibrahimning quchiqigha atti.

596-sual: ibrahim eleyhissalamning oghli ismailni mekkige yerleshtürüshi

bir küni, hezriti ibrahim seher ornidin turup, ayali hajerge oghli ismailni élip uzun seperge atlinish üchün teyyarliq qilishini buyridi. Bir nechche kündin kéyin, ibrahim ayali hajer bilen oghli ismailni élip, uzun seperge atlandi. Ismail téxi süttin ayrilmighan bowaq idi.

Ibrahim ékinzarliqlarni arilap toxtimay mangdi, andin chölge chiqti, undin kéyin taghni halqip ötüp, ereb yérim arili chöllükige kirdi. Ibrahim bir wadigha yétip keldi. Shu yerde ulaghliridin yerge chüshti. Ibrahim ayali bilen oghlining yénigha azraq su bilen bir xaltida yémeklik qoyup, özi etrapni bir nechche qétim chörgiliwetkendin kéyin, bir terepke qarap yürüp ketti. U qoyup qoyghan yémek - ichmek ikki kün'gimu yetmeytti. Ayali uning keynidin yügürgen péti: "ibrahim! Nege mangding? Bizni héchnerse yoq mushu yerge tashlap qoyamsen?" dep warqiridi. Hezriti ibrahim uninggha jawab bermey, aldigha qarap kétiwerdi. Ayali qayta warqiridi. U yene jawab bermidi. Kéyin, u buning ibrahimning ilkidiki ish emes, belki allahning emri ikenlikini chüshendi. Ayali uningdin: "allah sanga shundaq qilishni buyridimu?" dep soridi. Ibrahim: "hee" dédi. Imandar ayali: "allah

séni mushundaq qilishqa buyrughan bolsa, u biz bilen billidur, biz hergiz ziyan tartmaymiz" dédi. Ibrahim yolini dawamlashturdi. U bir taghning étikige yétip kelgendin kéyin, qollirini yuqiri kötürüp allahqa mundaq dep dua qildi: perwerdigarimiz! Ewladimning bir qismini (yeni balam ismail bilen ayalim hajerni) namaz oqusun (yeni sanga ibadet qilsun) dep séning hürmetlik öyüngning qéshidiki ékinsiz bir wadigha (yeni mekkige) orunlashturdum.

Hezriti ibrahim ayali bilen oghlini u yerge tashlap qoyup, insanlarni tewhidke dewet qilish üchün qaytip ketti. Hajer ismailni emgüzdi we ussidi. Quyashning ottek qiziqi janni qattiq qiynaytti. Ikki kündin kéyin, su we yémeklik pütünley tügidi. Hajerning süti quridi. Her ikkisi ussuzluqtin qiynilishqa bashlidi. Hajer uni qoyup, su izdeshke bashlidi. Yügürgen péti sefa töpilikige chiqti. U yerde qollirini pishanisige tutup, etraptin quduq, adem yaki karwandek nersilerni izdédi. Lékin wadida héchnéme körünmeytti. Hajer sefa töpilikidin chüshüp, wadini késip ötüp, qarshi tereptiki merwe töpilikige chiqti. U yerdimu etrapqa qaridi, emma yenila héchnéme yoq idi.

U yerdin qaytip, oghlining yénigha bardi. Oghli qattiq ussap ketkechke, toxtimay yighlaytti. Hajer yene sefa terepke qarap yügürdi. Töpilikte etrapqa bir qariwetkendin kéyin, merwege qarap yügürdi. Ikki töpilik arisida yette qétim yügürüp bérip keldi. Hajer yettinchi qétimda harghin we solghun halette qaytip keldi. Hajer oghlining yénida olturdi. Ene shu ümidsiz peytte, ulargha allahning rehmiti yétip keldi. Ismail yighlap putini yerge uruwidi, yerdin zemzem süyi étilip chiqishqa bashlidi. Shuning bilen, ikkisining hayati xeterdin qutuldi. Hajer allahqa shükür éytqandin kéyin, suni ochumlap ichti we ismailgha ichürdi. Ularning etrapida hayatliq heriketlinishke bashlidi. Bezi karwanlar bu yerge kélip makanlishishqa bashlidi. Zemzem süyi nurghunlighan kishilerni bu yerge jelp qilghanidi.

597-sual: ibrahim eleyihssalamning sinilishi

ismail quramigha yétip qaldi. Ibrahimning es - yadi oghlida idi. Uning oghligha bolghan söygüsi yüzisidin, allah ibrahimni nahayiti chong sinaq bilen sinighanidi. Uyqusida, yégane we yapyash oghlini boghuzlap chüshidi. Oghlini boghuzlishi allahtin kelgen wehyi idi. Ibrahim oghlining

aldigha bérip: i oghlum! Men séni boghuzlap qurbanliq qilishqa (emr qilinip) chüsheptimen, oylap baqqina! Séning qandaq pikring bar? Dédi. Oghli ismail uning (yeni ibrahimning) könglidikidek jawab berdi: "bu bir emrdur, uni derhal beja keltürgin!" i ata! Némige buyrulghan bolsang, shuni ijra qilghin, xuda xalisa (uninggha) méni sewr qilghuchi tapisen. Hezriti ibrahim pichaqni qoligha aldi. allahning emrige itaet qilin'ghanidi. Ikkisi (allahning emrige) boysundi. Del shu peytte, yeni hezriti ibrahim emrni ijra qilish üchün qoligha pichaqni alghan waqitta, allah ibrahimgha nida qildi. Hezriti ibrahimgha élip bérilghan sinaq axirlashti. allah chong bir qurbanliqni bérish arqiliq ismailni qutuldurdi. Bu peytler, bu deqiqiler musulmanlarning bayrimi qilindi.

Künler ötti. Hezriti ibrahim tughulghan yurti babildin iraqqa hijret qildi. Iordaniyedin ötüp, chöldiki ken'an memlikitige makanlashti. Ibrahim bir tereptin dewet élip barsa, yene bir tereptin lut bilen qewmi arisida bolup ötken ishlarni sürüshte qilatti. Lut uninggha tunji bolup iman éytqan kishi idi. allah uni gunahkar we isyankar bir qewmge peyghember qilip ewetish arqiliq mukapatlighanidi.

Bir küni, chashka mezgili idi. Ibrahim chédirining aldida olturup, oghli ismail bilen körgen chüshini oylawatatti. Del shu waqitta, üch perishte yer yüzige chüshti. Ular jibriil, israfil we mikail qatarliqlar idi. Ular nahayiti kélishken üch ademning sheklige kirgenidi. Ularning yer yüzide ikki wezipisi bar idi. Biri, hezriti ibrahimni yoqlap, uninggha perzent xewirini yetküzüsh. Yene biri, lutni yoqlap, uning qewmining gunahlirigha cheklime qoyush.

Üch perishte tiwish chiqarmay bir az mangdi. Aridin biri hezriti ibrahimning aldigha bir nechche tal shéghil tash atti. Hezriti ibrahim béshini kötürüp, ularning yüzige qaridi. Ularning héchqaysisini tonumaytti. Perishtiler uninggha salam berdi. Ibrahimmu salam qayturdi we ornidin turup ularni qarshi aldi. Ularni yat ellerdin kelgen méhman dep oylap, chédirigha bashlidi we olturushqa teklip qildi. Ularning chirayidiki rahet we memnunluqni körüp, köngli emin tapti we ulardin ruxset sorap, chédirdin chiqip ailisining yénigha mangdi.

Ibrahim sémiz bir mozayni tutup, uni soyushqa buyrudi. Dastixan teyyarlandi. Ibrahim méhmanlarni tamaqqa teklip qildi. Ayali ularni

obdanraq méhman qilish üchün köp paypétek boldi. Ibrahim qoli bilen isharet qilip, ularni dastixan'gha teklip qildi. Ibrahim közining qirida méhmanlargha qaridi. Ular dastixan'gha qol uzatmay olturatti. Bir'azdin kéyin ulargha tekrar qarap, ularning yene yémey olturghanliqini kördi. Shu chaghda, ibrahim ulardin ensiridi. Ibrahim téximu qorqushqa bashlidi. Perishtiler uning yüz ipadiliri arqiliq könglidin kechkenlerning hemmisini bilip turdi. Perishtilerdin biri ibrahimgha: "qorqmighin!" dédi. Ibrahim béshini kötürüp, "silerdin rastinla qorquwatimen. Silerni tamaqqa teklip qildim, emma siler qolunglarni uzatmay olturisiler. Manga yamanliq qilishni oylawatamsiler?" dédi. Perishtilerdin biri külümsirigen halda: "i ibrahim! Biz taam yémeymiz. Biz allahning perishtiliri bolimiz" dédi. Sare külüp ketti, bir chette ularning sözlirini anglap turghanidi. Perishtilerdin biri uninggha burulup, is'haq bilen xushxewer berdi: "allah sanga is'haq bilen xush xewer berdi" dédi. Bu sözlerdin heyran bolghan sare: wiyey! Men bir momay tursam, érim bir boway tursa, tughamdimen? Bu heqiqeten qiziq ishqu! Dédi. Perishtilerdin biri uninggha yene: is'haqtin kéyin yequb bilenmu xushxewer bérimiz dédi. Yeni ular oghul perzenttin kéyin, newre yüzimu köretti.

Perishtiler uninggha rastinla xushxewer élip kelgenlikini éytip: biz sanga rast xushxewer berduq, naümid bolmighin dédi. Ibrahim: perwerdigarining rehmitidin gumrahlardin bashqa kimmu naümid bolar? Dédi.

Sare ibrahim bilen uzun yillardin béri bille yashap kéliwatqan bolsimu, perzent yüzi körelmigenidi. Emma balisi bolushini shundaq ümid qilghanidi. U uzun yillarghiche bu ümid bilen yashidi. U, allahning teqdirige boysunushtin bashqa amal yoq ikenlikini biletti. allah ibrahim bilen hajerning hayatini mushundaq orunlashturghanidi. allahning iradisi uningdiki ümidsizlikni süpürüp tashlidi. Xushxewer ulargha yetküzüldi. Ibrahim sejdédin turdi. Ichidiki qorqunch héssiyatliri yoqilip, hayajini bésilghan idi. Perishtiler bergen xushxewer uni peskoygha chüshürdi. Ularning qérindishi lutning qewmi üchün ewetilgenlikini yadigha aldi. Ibrahim ularning lutning qewmige néme üchün ewetilidighanliqini biletti. Ibrahim perishtiler bilen lutning qewmi heqqide munazirilishishke bashlidi.

Perishtiler uninggha: ulugh allahning emrining beja keltürülüshi we lutning qewmining halak bolushi kéreklikini chüshendürdi.

598-sual: lut eleyhissalamning qewmining qebih qilmishliri

lut qewmini allahqa ene shundaq mulayimliq we méhri - shepqet bilen dewet qilghanidi. Lut ularni yalghuz, shériki bolmighan allahqa ibadet qilishqa dewet qilish bilen birge, ularni yaman ishlarni qilishtin we gunah ishleshtin tosqanidi. Uning dewiti tash yürek, qattiq qol, qopal muamile we peskesh arzu - heweslerge duch keldi. Lutning qewmi nahayiti qebih gunahlarni ötküzetti. Bulangchiliq qilatti, dostigha xiyanet qilatti, bir - birige gunah ötküzüshni tewsiye qilatti, her qandaq jinayettin yanmaytti. Ularning jinayetlirige dunyada héch körülüp baqmighan, yéngi - yéngi jinayetler qétilip turatti. Ular insaniy küch - quwwetlirini we tebietliridiki yéngiliq yaritish rohini insanlar burun körüp baqmighan, yéngi jinayetlerni tépip chiqishqa xizmet qilduratti. Ular ayallarni qoyup, jinsiy teliwini erler bilen qanduratti.

Lut, qewmining bu qilmishlirigha bekmu qayghuratti. Ular hemme ishni ochuq - ashkara qilatti. Sheherge yat kishi, yoluchi yaki méhman kélip qalsa, u kishini ularning qolidin héchkim qutuldurup qalalmaytti.

599-sual: lut eleyhissalamning duasining ijabet bolup qewmining halak bolushi

lut ulardin ümidini üzdi we allahning ularni halak qilip, özige yardem bérishi üchün yalwurup dua qildi. Perishtiler hezriti ibrahimning yénidin ayrilip, lutning qewmi terepke yüzlendi we esir waqti bilen u yerge yétip keldi. Sedumning sépillirigha yéqinlap keldi. Bostanliq bir yerning otturidin bir östeng éqip ötetti. Lutning qizi tulumgha su élish üchün östeng boyida turatti. Lutning qizi béshini kötürüp perishtilerni kördi. Yer yüzide bundaq kélishken erlerningmu barliqini körüp hang - tang qaldi. Tulumni östeng boyida qoyup, atisi terepke qarap yügürdi. Lut öz - özige: "bügün dishwarchiliq künidur" dédi we yügürgen péti méhmanlarning yénigha bardi. Ulardin nedin kelgenlikini, kélish meqsitini soridi. Ular jawab bérishning ornigha, uningdin özlirini méhman qilishini telep qildi. Lut ulardin eymendi we aldigha chüshüp mangdi. Lut yolini dawamlashturdi.

Sözini aylandurup bu sheher xelqining qebihlikige buraytti. Ulargha sheher xelqining peskesh we exlaqsiz ikenlikini, méhmanlarni osal ehwalgha chüshürüp qoyidighanliqini, ularning yer yüzide buzuqchiliq qilidighanliqini sözlep berdi. Emma méhmanlar bekmu yochun kishiler bolup, asasen gep - söz qilmay mangatti. Kün pétip, qarangghu chüshti. Lut üch méhminini öyige bashlap kirdi. Ularni héchkim körmigenidi. Ayali méhmanlarni körüp, lutqa dep qoymayla sirtqa chiqip ketti. Ayal derhal qewmining yénigha bérip, ularni xewerlendürdi. Xewer xuddi tok éqimidek birdemdila pütün sheherge tarqaldi. Xelq toplinip, lutning öyige seldek éqip keldi. Lut hang - tang qaldi. Özining qewmi ichide yalghuz ikenlikini, özini qoghdighudek uruq - tughqini yaki oghul ewlatliri bolmighanliqi üchün özining bekmu ajiz ikenlikini hés qildi. Lutning méhmanliri nahayiti temkinlik bilen bixaraman olturatti. Lut ularning bixaramanliqigha qarap heyran qaldi we endishisi téximu artishqa bashlidi. Lut ümidsizlikte néme qilarini bilmey ganggirap qalghan bir peytte, méhmanlar orunliridin turdi we uninggha bashpanahliq qilghuchi zatning bekmu küchlük ikenlikini éytti: i lut, qorqmighin! Biz perishtilermiz. Qewming sanga hergizmu ziyan yetküzelmeydu.

Birdinla ishik ichige gömürülüp chüshüp, qewm xelqi öy ichige yopurulup kirishke bashlidi. Jibriil ornidin turup, qolini bir shiltiwidi, qewmning közliri kor bolup ketti. Ular tamlarning arisida nishanni perq ételmey, qalaymighan méngiwerdi we öyge kirduq, - dep oylap, sirtqa chiqip ketti. Jibriilning ishariti ularning közlirini pütünley kor qiliwetkenidi.

Perishtiler lutqa burulup, uninggha kéchidin qalmay ailisini élip sheherdin chiqip kétishini buyridi. Chünki qewmige qorqunchluq azab chüshetti. Lut qizliri we ayalini élip, kéchide nahayiti tézlik bilen qewmidin ayrilip chiqti. Seher waqti yéqinlap qalghanidi. Lut qewmidin xélila yiraqlap ketkendin kéyin, allahning emri keldi.

Lutning qewmi pütünley halak boldi, ulardin héchkim saq qalmighanidi. Sheher tetür örülüp, yerge paturuwétilgenidi. Yerdin étilip chiqqan su etrapni bésip, lut qewmining shehiri kölge aylinip ketti. Lutning quliqigha qorqunchluq awazlar kélishke bashlidi. Arqa tereptiki hawaning yérilghanliqini hés qildi, emma arqigha qarap sélishtin qattiq hezer eylidi.

Ayali awaz kelgen terepke burulup qaridi, uning wujudi birdinla parchilinip, topidek tozup ketti.

Lut tunji bolup yüzlen'gen kishige, yeni ibrahimgha yüzlendi. Ibrahim bilen yüz körüshüp, uninggha milliti heqqidiki weqelerni sözlep berdi. Ibrahimning bu weqelerni aldin bildighanliqi uni hang - tang qaldurdi. Köngli - köksi keng, dili yumshaq, her ishta allahqa murajiet qilidighan ibrahim we lut ikkisi kishilerni allahqa, tewhid eqidisige, islam dinigha dewet qilishni dawamlashturdi.

600-sual: beytullahning bina qilinishi

ismail ömrining axirighiche ereb yérim arilida yashidi. Bezi karwanlar we qebililer bu yerge makanlashti. Ismail balaghetke yétip öylendi. Hezriti ibrahim uni yoqlap keldi. Emma ismail öyde yoq idi. Ibrahim uning ayalidin hal - künlirining qandaqliqini soridi. Ismailning ayali özlirining yoqsulluq we qiyinchiliqta yashawatqanliqini éytip zarlandi. Hezriti ibrahim uninggha: "éring kelgende éytip qoyghin, u öyining ishikini almashturuwetsun!" dédi. Ismail qaytip keldi, ayali uninggha bolghan ishni we kelgen ademning chiray - sheklini éytip berdi. Ismail: "u méning atam. U méning sendin ayrilishimni buyruptu. Sen ailengge qaytip ketkin!" dédi.

Ismail qayta öylendi. Ibrahim uni yoqlap keldi we uning ayalidin hal - ehwalini soridi. Ismailning ayali özlirining mol we bayashatchiliq ichide yashawatqanliqini éytip, shükri - qanaet bildürdi. Ibrahim bu kélinidin memnun boldi.

Ismail rawurus piship yétildi. Ibrahim uni yoqlap keldi. Birahim qoli bilen néridiki töpilikni isharet qilip turup: allah manga bu yerde bir öy yasashni buyridi, - dédi. Shuning bilen, allahning muqeddes öyini yasash emri bérildi. U, yer yüzide insanlarning perwerdigarigha ibadet qilishi üchün yasalghan tunji öy idi.

Adem allahqa ibadet qilish üchün bir chédir qurdi. Hezriti ademning peyghember bolush süpiti bilen perwerdigarigha ibadet qilish üchün öy yasishi normal ehwal idi. U yerge allahning rehmiti yaghdi. Kéyin hezriti adem wapat boldi. Aridin esirler, uzun zamanlar ötti. U öydin eser qalmidi. Hezriti ibrahim u öyning ikkinchi qétim yasilishi üchün emr aldi. Bu qétim, inshaallah, taki qiyamet künigiche tik turidighan bir öy yasilatti.

Kebe - tashtin yasalghan mustehkem hujra bolup, u hezriti ibrahim bilen ismail qazghan kona ulning chongqurluqi tüpeylidin yer yüzide mezmut turidu. Tarixta bir qanche qétim örülgen bolsimu, yene qayta insha qilindi we hezriti ibrahimning zamanidin taki künimizgiche yer yüzidin yoqap ketmidi. Muhemmed eleyhissalam hezriti ibrahimning duasi bilen yer yüzige peyghember qilip ewetilgen waqitta, kebining eng axirqi qétim yasalghanliqini körgenidi. Ular kebe üchün köp küch chiqarmidi we ulini hezriti ibrahimdek chongqur kolimidi. Aridin xéli uzun waqit ötkenidi. Kebining inshaati pütti. Hezriti ibrahim tawapning nedin bashlap, nede ayaghlashqanliqini perqlendürüsh üchün hezriti ismailni kebe tashliridin bashqa renglik tash tépip kélishke buyridi. Hezriti ismail atisining emrini beja keltürüsh üchün küchi yetken yergiche barghanidi. Qaytip kélip, atisining hejer eswed (qara tash)ni tépip orunlashturup bolghanliqini kördi. Teejjüplen'gen halda:

- ata! Buni sanga kim ekilip berdi? - dep soridi. Ibrahim:

- uni jibriil élip keldi, - dédi.

Shuning bilen, kebining inshaati axirliship, bir allahqa étiqad qilghuchi musulmanlarning tawipi bashlandi. Hezriti ibrahim burun qilghan duasini tekrarlash üchün ornidin turdi. Bir qisim kishilerning dillirini ulargha mayil qilghin!

601-sual: tunji beni israil peyghembierliridin is'haq we yequb eleyhisslam

qur'an kerim hezriti is'haq qissisining az bir qismighila isharet qilip ötken. Uning tughulushi bir möjize bolup, uning dunyagha kélidighanliqi we yequb isimlik bir oghli bolidighanliqi heqqidiki xushxewerni perishtiler élip kelgenidi. U, kichikidin tartipla atisidin ayrim yashashqa mejbur bolghan akisi ismaildin bir nechche yil kéyin tughulghanidi. Sare oghli is'haq we newrisi yequb dunyagha kelgenliki üchün alemche xushal boldi. Emma is'haqning hayati, qewmining uninggha tutqan pozitsiyisi heqqide melumatimiz yoq. allah salih peyghemberler qatarida unimu maxtap ötkenidi. Yequb bolsa, uning neslidin bolghan tunji peyghemberdur.

U ibrahimning oghli is'haqning oghli yequbtur. Ismi israil bolup, qewmige peyghember qilip ewetilgenidi. allah uni hezriti yusufning

qissiside ismini tilgha almay turup zikir qilidu. Yequbning sekrattiki teswirliridin uning neqeder teqwa insan ikenlikini körüwalghili bolidu. Ulugh allah beqer süriside mundaq deydu: yequb jan üzüwatqan waqtida siler yénida barmidinglar? Shu chaghda yequb oghulliridin: "men ölgendin kéyin siler kimge ibadet qilisiler?" dep soridi. Ular: "séning ilahing we ata - bowiliring - ibrahim, ismail, is'haqlarning ilahi bolghan allahqa ibadet qilimiz, biz uninggha itaet qilghuchimiz" dédi. Hezriti yequb oghulliridin étiqadliri heqqidiki jawabini élip, xatirjem bolghan halda köz yumdi. U ölümidin burun oghli yusuf arqiliq éghir sinaqqa duch kelgenidi. Yusufmu atisi yequbqa oxshash peyghember bolup, allah taala uni misir xelqige ewetkenidi.

602-sual: yusuf eleyhissalamning baliliq mezgili

qisse bir chüsh bilen bashlinip, bu chüshning emeliylishi bilen axirlishidu. Yusufning kichik waqtida dadisigha sözlep bergen chüshi qur'anda mundaq teswirlinidu: öz waqtida yusuf öz atisigha: "i ata! Men heqiqeten chüshümde11 yultuzning we ay bilen künning manga sejde qilghanliqini kördüm" dédi. Atisi (yeni yequb eleyhisalam): "i oghlum! Chüshüngni qérindashliringgha éytmighin, sanga suyiqest qilip salmisun, sheytan insan'gha heqiqeten ashkara düshmendur" dédi. Yusuf ularning bir tughqan ukiliri emes bolup, yusufning anisi ulargha ögey idi. U ayaldin yusuf we uning bir qérindishi tughulghanidi. Yusuf yequbning oghli, yequb is'haqning oghli, is'haq bolsa ibrahimning oghli bolup, bular bir pak zenjirning pak halqiliri idi.

Yusuf dadisining emri boyiche akilirigha chüshini sözlep bermidi. Shundaq bolsimu, akiliri uninggha tozaq qurup, suyiqest qilishning pilanlirini tüzüshüwatatti. Yusufni quduqqa tashlash arqiliq uningdin qutulush pilani we bu pilanning waqti qarar qilindi. Shuning bilen ular atisi yequbning aldigha kélip: "i atimiz! Némishqa yusuf toghrisida bizge ishenmeysen? Halbuki, biz uninggha heqiqeten yaxshi niyettimiz. Ete uni bizge qoshup qoyghin, yep - ichip, oynap - külüp kirsun, uni biz choqum yaxshi muhapizet qilimiz" yequb: "uni (yeni yusufni) élip ketsenglar rastla xatirjem bolalmaymen, siler gheplette qélip, uni böre yep qoyushtin ensireymen" dédi. Ular: "biz (küchlük) bir jamae turuqluq, uni börige

yégüzüp qoysaq, u chaghda biz elwette, ziyan tartquchilardin bolimiz" dédi.

Etisi, ular yusufni élip chölge qarap méngishti, her qétim baridighan yerliridinmu yiraqlargha bérishti. Yénidin karwan köp ötidighan bir quduqni tépishti we yusufni uning ichige tashlimaqchi bolushti. Ular'uninggha köynikini sélishni éytti we uni yalingachlap quduqqa tashlidi. Quduqning ichide su bar idi. Yusufning wujudini qobul qildi. Yusuf u yerde héchqandaq yamanliq körmidi. Özi yalghuz quduqning ichidiki sudin choqchiyip chiqip turghan tashning üstide olturdi. Ular kechte atisining aldigha yighlap kélishti. On kishining yighisi kéche qarangquluqini bir aldi. Dada öyide olturatti. Oghulliri yénigha kérip keldi. Ular téximu qattiq yighlashqa bashilidi. Biz yügürüshtin qaytip kelgendin kéyinla yusufning börining qarnigha kirip ketkinidek ghelitilikke duch kelduq. Yusufni tapalmiduq. Her qanche rast gep qilsaqmu, sen bizge ishenmeysen. Emma biz yene sanga sözleshke mejburmiz. Sanga yalghan éytmiduq. Yusufni bir böre yep ketti. Mana bu uning köyniki, köynekni qan'gha milan'gen halda taptuq, emma yusufni tapalmiduq. Ular yusufning könglikini yalghandin qan'gha boyap élip kélishken idi.

Ular jiddiyleshkenlikidin yusufning köynikini yirtiwétishni untup, köynekni öz péti, sapmu saq kötürüp kelgenidi. Yusufning köynikini olturghan dadisining aldigha qoydi. Yequb oghlining köynikini élip, öydiki mesh'elning yoruqida uni tekshürdi. Örüp chöridi. Köynek yirtilmighan, saq turatti. Yusufni yégen böre qandaq böre idi? Uning köynikini yirtmay turup ichidin yégenmidu? Yequb bu delildin we öz ichidin kelgen awazdin, shundaqla bu yalghanchliqtin yusufni böre yémigenlikini chüshinip yetkenidi. Ularning ichide qutrighan öchmenlik we heset ulargha bu yalghanchiliqni toqup chiqarghuzghan idi.

Bu yerdin bir karwan ötti, ular yusufni sanaqliq bir qanche tenggige erzan bahada sétiwetti, chünki ular yusufke qiziqmighan idi. Yusuf qulluq tamlirining arisida qaldi. allah yusufke peyghemberlikni wede qilghanidi. Yusufni sétiwalghan kishige uning söygüsini ata qildi. Ene shu kishi ayaligha: "uninggha yaxshi qara, belkim bizge paydisi tégip qalar, yaki uni bala qilwalarmiz" dédi. Bu kishi adettiki biri emes bolup, misirdiki

hökümdarlar tebiqisidin idi. allah yer yüzide yusufke mana mushundaq imkan yaritip bergenidi. Yusuf öz zamanining eng kélishken yigiti idi. Uning yüzi insan güzellikining ajayip kürünüshining bir parchisi idi. Yürikining sapliqi we qelbining pakliqi uning yüzini téximu güzelleshtürgenidi.

603-sual: yusuf eleyhissalamning zindan'gha kirishtin burunqi hayati

künler ötti... Yusuf chongaydi...

Uninggha ishlargha toghra qarar bérish, hayati we öz ehwalini bilish alahidikili bérildi. Söhbetleshkende özini tingshighuchining qelbini mayil qilidighan bir uslub bérildi we uninggha qarshi chiqqili bolmaydighan, insan shexsiyitige ige qilghan shereplik, shermi - hayaliq bolush alahidiliki bérilgenidi.

Yusufning xojayini allahning yusufni ewetish arqiliq özige chong in'am tartuq qilghanliqini, yusufning öz hayatida körgen eng ishenchilik, eng rastchil, eng mulayim we eng mert kishi ikenlikini chüshendi. U ailisini yusufke tapshurdi, uninggha in'amlar berdi we öz oghlidek muamile qildi.

Ezizning ayali herküni yusufni közetmekte idi. Uning yénida olturup paranglishatti, közlirining ichige qaraytti, uningdin soal sorap jawabini tingshaytti, uninggha bolghan heyranliqi barghanséri ashmaqta idi. Nihayet, u bir küni özining yusufke ashiq bolghanliqini uqti, yusufke öz söygüsini ashkarilashqa bashlidi. Ikkisi bir öy, bir derwaza ichide bir qanche yil bille yashidi.

Ayal uni özige tartishqa, uning shehwitini qozghashqa we uni aldashqa urunmaqta. Axirqi kün yétip keldi. Ayal pilanini özgertishke qarar berdi. Ima - isharettin ochuqche izhar qilishqa ötti. Ishiklerni taqidi. Haya maskisini yirtip tashlidi, söygüsini izhar qildi we uni özige tartti. U özining yequb eleyhissalamning oghli yusuf ikenlikini, yequbning is'haq eleyhissalamning oghli ikenlikini, is'haqning bolsa, peyghemberlerning bowisi we allahning dosti ibrahim eleyhissalamning oghli ikenlikini biletti...

Ikkisining arisidiki talash - tartish tereqqi qilip, éghizdin qol herikitige ötti. Ezizning ayali qollirini uninggha uzatti we uni quchaqlashqa urundi. Yusufning chirayi tatirip ketti. U arqisigha burulup, ishkke qarap qachti. Ularning her ikkisi ishikke qarap yügürüshti. Bu chaghda züleyxa

yusufning könglikini arqisidin tartip yirtiwetti, ishik aldida uning (yeni züleyxaning) éri bilen doqurushup qélishti. Ashq ayal yoldishini körüpla nahayiti téz we hiyligerlik bilen heriketke ötti. Otturida bir ishlarning yüz bergenliki ochuq idi. Yusuf izadin titrep ketken idi. Pishanisidin ter tepchishke bashlidi. Ayalning chachliri chuwulghan, mengzi qizirip ketkenidi. Titrep ketkenlikidin jayida turalmaywatatti. Eziz ehwalni sorash üchün éghiz échip bolghiche, ayal derhal yusufni eyibleshke bashlidi. Ayal yusufning özini zinagha zorlighanliqini we uning özige mejburiy ige bolmaqchi bolghanliqini éytip, uninggha qara chaplidi. Yusuf gunahsiz halda, asta uning yüzige qaridi. U ayalning sirini saqlash niyitide idi. Emma ayal uni qarilighachqa, umu özini aqlashqa mejbur bolup qaldi. Yusuf: "u (yeni züleyxa) mendin munasiwet ötküzüshni telep qildi" dédi. Ular shu teriqide talash - tartish qilishqa bashlidi. Eziz arigha kirdi. Misrning bash weziri eziz temkin qérighan adem idi. Bash wezir ishni éniqlashqa bashlidi. Ehwalni ayali we yusuftin ayrim - ayrim igellidi. Andin ayalining tughqinining pikrini aldi. Ular köynekni qollirigha élip, örüp chörüshti. Ayalning tughqini köynekni tepsiliy közitip chiqti we arqidin yirtilghanliqini bildi. Ezizmu köynekke inchikilep qarap chiqti we köynekning arqidin yirtilghanliqini kördi. Gunah ayalning üstige qaldi. Eziz ayalining özige xiyanet qilghanliqini éniq bilgen bolsimu, uninggha warqirap - jarqirmidi. Eziz yusuf terepke burulup mundaq dédi: "yusuf! Buni sözlep yürmigin. " eziz ayali bilen yusufning arisini achmidi. Uning pütün xiyali bu heqtiki söz - chöchekni yoqqa chiqirsh idi. Emma bu weqeni bundaq yuqiri tebiqide yoqqa chiqarghili bolmaytti. Bu weqe yéyilishqa bashlighanidi we xewer saraydin halqip, u dewrdiki hökümran tebiqige yaki bashqa yuqiri tebiqidikilerge yétip bardi. Sheherdiki söz - chöchek köpeydi. Xewer éghizdin éghizgha, öydin öyge tarqilip yürüp, axirida ezizning ayaligha yétip keldi. Ayal bir mezgil hujrisidin chiqmay oylandi we bir qarargha keldi. Ashpezlerni chaqirdi ayal ulargha sarayda chong bir ziyapet bermekchi bolghanliqini éytti. Yémek - échmeklerni özi tallidi. Ziyapette bérilidighan almilarning yénigha ittik pichaqlarni, tawaqlarning yénigha aq yaghliqlarning we u dewrning sherq uslubigha asasen yastuq we sélinchilarning qoyulushini buyruq qildi. Andin özi heqqide söz - chöchek

qilghan we özining yusufke meptun bolghanliqini éytqanlarning hemmisini ziyapetke chaqirdi. Yüksek tebiqining ayalliri bash wezirning sariyigha qarap éqishti. Ziyapetke peqet ayallarla chaqirilghanidi. Taamlar tartildi, ayallar yastuqlargha yölen'gen halda sélinchilargha olturushti. Ziyapet dawamlashti. Gheywet - shikayet qilindi. Emma héchkim yusuf toghrisida éghiz échishni xalimidi. Shunga sahibxanning bu heqte éghiz échip qilghan sözliri ulargha bekmu tesir qildi. Sorun birdinla sükütke chömdi, méhmanlarning qolliri jimidi. Ezizning ayali sorunni öz ilikige ötküzdi. Almilarning keltürülüshini buyruq qilghan halda mundaq dédi: - uning shundaq jelip qilarliq ikenlikini étirap qilimen, uni yaxshi köridighanliqimni inkar qilmaymen. Uzundin béri uninggha ashq bolup kéliwatimen. Ezizning ayalining bu sözliri bilen méhmanlar özlirini bir az azade hés qilishti, köngülliri rahetlinip, jimjit olturup yene taamlirini yéyishti. Almilar soyulushqa bashlidi. Ezizning ayalining sözliridin kéyin, saray qayta janlinishqa bashlidi. Ezizning ayali qoli bilen yusufning kirishini isharet qildi. Yusuf xojayinining emri bilen ziyapet zaligha kirdi. Ayallar téxiche almilarni soyushiwatatti. Yusufning zalgha kirishi bilenla, ezizning ayali oylighan ish yüz berdi. Méhmanlar birdinla heyran qélishti. Qolidiki pichaq bilen alma késishni dawamlashturdi. Közliri pütünley yusufte idi. Héchqaysi pichaq bilen késiwatqan méwige qarimighanidi. Ayallar es - hushini yoqatqan we özlirini bilmigen halda qollirini késishke bashlighan idi. Yusufning kirip kélishi ulargha xéli bir waqitqiche aghriq we qanlirining éqiwatqanliqini hés qilalmighudek derijide tesir qilghanidi.

- eyiblinishimge seweb bolghan nerse mana bu, uni özemge chaqirghanliqimni inkar qilmaymen. Aldinglarda yariliringlarni téngish üchün qolyaghliqlar bar. Men özemni uninggha béghishlidim, emma u mendin qachti. Eger yene emrimge boysunmisa, choqum zindan'gha tashlinidu we ghezepke uchrighuchilardin bolidu, - dédi.

Ayallarning beziliri chaqchaq qilghan, beziliri qiliq chiqarghan, beziliri ima - isharet qilghan we beziliri ochuqtin ochuq halda uni özige chaqirghan idi. Yusuf allah din özini ularning hiyle we tozaqliridin qutuldurushni tilidi. allah yusufing duasini qobul qildi. Késilgen we qanighan qollar aghrishqa bashlidi. Yusuf zaldin chiqip ketti. Ayallarning hemmisi yarilirini téngishqa,

wezir erliri qolning néme üchün we nede késilgenlikini sorisa, néme dep bahane körsitishni oylashqa bashlidi. allah yusufni ayallarning tozaqliridin qoghdédi.

Ayallarning qelbige yusufke bolghan ishq - muhebbiti heqqide ümidsizlik chüshti. Ayallar uningdin, uning tesiridin, weqesidin we ésilliqidin söz qilishqa bashlidi. Uni körgende, qollirini qandaq keskenliklirini chüshendürüshke bashlidi. Xewer yuqiri tebiqidin xelq arisigha yéyildi. Hökümranlar heriketlendi, deliller yusufning gunahsizliqini we bashqilarning gunahkar ikenlikini ispatlap tursimu, yusuf yene zindan'gha tashlan'ghanidi. Yusuf zindan'gha temkin, salmaq qedemler bilen, hetta dili söyün'gen halda kirip ketti.

604-sual: yusuf eleyhissalamning zindandiki hayati

zindan'gha yusuf bilen ikki yigit bille kirgen idi. Ularning biri: "men chüshümde özemni heqiqeten (üzümdin) haraq sétiwatqan körüptimen" dédi. Ikkinchisi: "men chüshümde özemni heqiqeten béshimda nan kötürüp turghan, nanni qushlar yewatqan körüptimen, tebirini bizge éytip berseng, biz séni heqiqeten yaxshiliq qilghuchilardin (yeni chüshke tebir béreleydighanlardin) dep qaraymiz" dédi. Yusuf éytti: "ikkinglargha sirttin tamaq kirishtin burun, uning néme ikenlikini silerge éytip béreleymen, bu perwerdigarim manga bildürgen nersilerdindur. Shübhisizki, men allahgha ishenmeydighan, axiretni inkar qilidighan qewmning dinini tashlidim. Men ejdadlirim, ibrahim, is'haq, yequblarning dinigha egeshtim, héchqandaq nersini allah gha shérik keltürüsh bizge layiq emes, bu allahning bizge we insanlargha qilghan merhemitidur, lékin insanlarning tolisi shükür qilmaydu. Türmidash aghiniler! Tarqaq köp mebudlar yaxshimu? Yaki qudretlik bir allah yaxshimu? Silerning allah ni qoyup ibadet qiliwatqininglar peqet siler özenglar we ata - bowanglar atiwalghan (butlarning we gheyriyning) namliridinla ibaret, allah (ularning allahning shériki bolushi toghrisida) héchqandaq delil chüshürgini yoq, ibadet we din barisidiki barche hökümler peqet allah ghila mensup, u silerni peqet özigila ibadet qilishqa buyrughan, bu toghra dindur. Lékin kishilerning tolisi (buni) bilmeydu.

Yusuf allah yolida qilin'ghan bu semimiy dewettin kéyin,

sorighanlargha delilini ispatlighandin kéyin, ularning chüshlirige tebir berdi. Türmidash aghiniler! Silerning biringlar (zindandin chiqip) xojayinigha haraq quyup béridu (yeni saqiyliq wezipisini öteydu), yene biringlar dargha ésilidu, kallisini qushlar yeydu, siler sorighan ishlar hököm qilinip boldi. Yusuf ularning ichidiki özining qutulishigha ishen'gen birsige (yeni saqiygha): "méni xojayiningning aldida eslep qoyghin" dégen idi. Xojayinining aldida yusufni eslep qoyushni sheytan uninggha untuldurdi, yusuf zindanda bir nechche yil yétip qaldi. U bu bir nechche yilni sewr qilghan, ichi siqilmighan, dua qilghan we ümidwar halda ötküzdi.

Hökümdar bir küni chüsh kördi. U chüshide nil deryasining qirghiqida turatti. Nil deryasi sharqirap aqmaqta idi. Su birdinla ulghiyishqa bashlidi we axirida derya susiz saygha aylandi. Béliqlar sekrep, sekrep derya latqilirining arisida ghayip boldi. Deryadin yette tuyaq sémiz kala we ularning keynidinla yette tuyaq oruq kala chiqip keldi. Oruq kalilar sémiz kalilargha hujum qildi we wehshiy haywanlardek sémiz kalilarni yutuwetti.

Hökümdar oruq kalilar sémiz kalilarni yutuwetken waqitta chiqarghan awazlirini qorqqan halda anglidi, hemme weqeni körüp turdi. Nil deryasining boyida yette dane yéshil bashaq ündi we derhalla patqaqning arisida yoqap ketti. Del shu yerdin yene yette dane quruq bashaq ündi. Hökümdar uyqisidin chöchügen halda oyghandi. Hökümdarning köngli bu chüshidin intayin xatirjemsizlendi. Shuan bash weziri we orda kahinlirini chaqirip, ulardin bu chüshning tebirini soridi. Kahinlardin biri: bu qalaymiqan chüshken, dédi.

Hökümdarning chüshi saqiygha özining zindanda yatqan chéghidiki körgen chüshini we yusufning uning chüshige bergen tebirini esletti. Saqiy derhal hökümdarning yénigha kirip, uninggha yusufning sözini qildi. U manga özining ehwalini sizge yetküzüshümni tapilghanidi, emma men untup qaptimen, - dédi. Hökümdar yusufning ehwalini bilip kélish üchün saqiyni zindan'gha ewetti. Yusuf saqiygha mundaq dédi: "yette yil üzüldürmey tériqchiliq qilinglar, alghan hosulunglardin yéyish üchün azghinisini xaman tepkendin tashqiri, qalghinini (mite chüshüp ketmesliki üchün) bashiqi bilen qoyunglar, shuningdin kéyin qehetchilik bolidighan yette yil kélidu, (bu yillarda) ilgiri topliwalghan ashliqinglardin (uruqluq

üchün) saqlap qoyilidighan azghinisidin bashqa hemmisini yep tügitisiler. Shuningdin kéyin (molchiliq) yillar kélidu, uningda höl - yéghin köp bolidu, kishiler méwilerdin türlük ichimliklerni siqip chiqiridu. " shuning bilen hökümdarning chüshining tebiri axirlashti. Saqiy hökümdarning sariyigha qaytti we yusufning éytqanlirini hökümdargha sözlep berdi. Hökümdar bekmu heyran qaldi. Hökümdar yusufning zindandin chiqirilishini we derhal özining yénigha keltürülüshini emirqildi. Elchi zindan'gha, yusufning yénigha bardi. Yusuf zindandin chiqishni ret qildi. Elchi saraygha qaytti. Yusufning gunahsiz ikenliki éniqlanmighuche zindandin chiqishni ret qilidighanliqini éytti. Qollirini késiwalghan ayallar mesiliside uninggha heqsizliq qilin'ghanidi, - dédi. Ezizning ayali we bashqa ayallar saraygha hazir boldi. Hökümdar soraqni bashlidi. Közler ezizning ayaligha buruldi. Uning yüzi solghun körünetti, oruqlap ketkenidi. Zindandiki yusufke bolghan ghem - qayghusi uni qattiq azablighanidi. Ezizning ayali ashiq jasariti bilen yusufning rastchil, özining yalghanchi ikenlikini étirap qildi. Shundaq qilip, yusufning gunahsiz ikenliki hemmeylening aldida éniqlan'ghanidi.

605-sual: yusuf eleyhissalamning kiyinki hayati

hökümdar mundaq dédi: uni keltürünglar, uninggha yénimdin orun bérey. Yusuf hökümdarning yénigha keldi. Hökümdar yusufke ibrani tilida gep bashlidi. Yusufmu uninggha jawab qayturdi. Hökümdar ikkinchi bir tilda sözleshke bashlidi, yusuf uninggha erebche jawab berdi. Hökümdar uningdin: bu qaysi til? - dep soridi. Yusuf: bu, ejdadlirim ibrahim, is'haq we yequbning tili, - dep jawab berdi. Hökümdar bir qanche tilni pishshiq biletti. U yusufningmu bir qanche tilni yaxshi bilidighanliqini kördi.

Hökümdar yusufning keng dairilik bilim we melumatigha heyran qaldi. Söhbet hökümdarning chüshige kélip toxtidi. Yusuf hökümdarning ashliqlarni toplap saqlash we qurghaqchiliq yillirini salamet ötküzüsh üchün eng yaxshi pilan boyiche heriketke ötüshi kéreklikini tewsiye qildi. Hökümdargha acharchiliqning misir we etrapidiki döletlernimu qaplaydighanliqini éytti. Misir özi we etrapidiki döletlerge qarita puxta teyyarliq körüsh kérek idi. Hökümdar pilanning qandaq yolgha qoyulidighanliqini soridi. Yusuf: méni memliket xezinilirige mes'ul qilghin!

Men uni qandaq qoghdash we bashqurushni obdan bilimen, - dédi. U misirning xezinisi we iqtisadining mes'uli we bash weziri bolghan idi. Waqitining ötüshi bilen mol - hosul yilliri tügep, qehetchilik yilliri bashlandi.

Elqisse, eyni zamanda yusufni quduqqa tashlighan akiliri chöldin misirgha ashliq sétiwélish üchün keldi. Yusuf emir bergüchi, men'iy qilghuchi misir hökümdari bolush süpiti bilen insanlargha bérilidighan ashliq üstidin höküm chiqiratti. Etrapida wezirliri, begliri we eskerliri qol baghlap turatti. Yusuf bir qarapla akilirni tonighan bolsimu, ular yusufni tonimidi. Ularning sani 10 bolup, 11 töge bilen kelgenidi. Yusuf ular bilen özining tili bolghan ibrani tili bilen sözleshmey, terjiman wasitisi bilen siler qanche kishi? - dep soridi. Ular: biz 11 kishi, - dep jawab bérishti. Yusuf: biz 11 kishi dewatattinglar 10 kishi ikensilerghu? - dédi. Ular: biz eslide 12 qérindash iduq, bir qérindishimiz chölde öldi. Yene bir qérindishimizni atimiz bek yaxshi körgechke, uningdin ayrilshqa chidimidi. Uning urnigha tögisini ekelduq, - déyishti.

- qaidimiz boyiche yoq kishige ashliq bérilmeydu. Qérindishinglarghimu ashliq bérishim üchün uni bu yerge ekilinglar, qaranglar! Silerge tarazini (ölchekni) éghir tutuwatimen, - dédi yusuf. Axirida yusuf akiliri bilen parangliship bu qétim ötküziwitidighanliqini, emma kélerqétim qérindishini ekelmise, ulargha ashliq bermeydighanliqini éytti.

Elqisse, qérindashlar misirdin ken'andiki atilirining yénigha qaytip keldi we tögilerdiki yüklerni chüshürmey turupla dadisigha: bizge ashliq bérishni men'iy qildi. Chünki sen oghlungni biz bilen ewetmiding. Sen némishqa bizge ishenmeysen? Ukimizni biz bilen ewetkin, biz elwette uni qoghdaymiz, - déyishti. Ular yüklirini achqanda, mal - mülüklirining özlirige qayturup bérilgenlikini kördi. Oghullar özlirining qolliridin kélishiche we özliri halak bolmighuche ukilirini qayturup kélidighanliqi heqqide wede bérishti. Shuning bilen atiliri ulargha maqul boldi. Yequb allah gha ishen'gen halda oghlini ulargha tapshurdi.

Yusufning akiliri bu qétim on bir kishi bolup yétip kélishti. Yusuf akilirini obdan méhman qildi. Yaxshi kütti. Künler ötti. Ayrilish waqti kelgenidi. Yusuf qérindishini akiliridin ayrip öz yénida tutup qilish üchün bir

pilan tüzmekte idi. Yusuf pilanini t ü züp boldi. Yusuf ademlirige hökümdarning altun qedehini ukisining yüki ichige sélip qoyushqa buyruq qildi. Qedeh bunyaminning yüklirining ichige tiqip qoyuldi. Yusufning akiliri yanlirigha qérindashlirini élip yurtlirigha qarap yol aldi. Birdinla sheher derwaziliri taqaldi. Jakarchi chiqip: - i karwanlar! Siler oghri ikensiler, - dep towlidi. Chérikler karwanni toxtatti. Yusufning akiliri: siler bilisiler, biz bu yerge buzghunchiliq we oghriliq qilishqa kelmiduq, - déyishti.

, chériklerning bashliqi: axturunglar! - dep buyruq qildi. Yusuf bu ishlarni texti üstide olturup közitiwatatti we awwal akilirini axturushqa emir qildi. Yusufning akiliri oghri chiqmighanliqi üchün xoshal boldi we: peqetla ukimiz qaldi, - déyishti. Bu esnada yusuf éghiz échip: uni axturushning lazimi yoq, oghriliqi chiqip turmamdu?! - dédi. Uning eshyalirinimu axturmisanglar, könglimiz xatirjem bolmaydu, biz yaxshi bir bowayning baliliri, oghri emes, - déyishti akiliri. Eskerler uning eshyasini axturup, altun qedehni tépip chiqti. Qanun boyiche ukisi (bunyamin) yusufning quligha aylandi. Buning bilen eyiblinishtin qutulghan akiliri ukisini eyibleshke bashlidi: oghrilisa oghrilighandu, buningdin burun uning akisimu oghriliq qilghan idi. Yusuf akilirining öz ukisini eyibligenlikini öz quliqi bilen anglap turdi we bu ishqa bekmu ghezeblendi. Akilirining u sözidin kéyin héchkim söz qilmidi. Ular özlirining qutulghinidin xushal bolalmidi, chünki ularning yadigha atiliri yequb kelgenidi. Atiliri oghlini choqum qayturup kélishi heqqide ulardin wede alghanidi.

Yusufning akiliri uninggha yalwurup - yighlashni dawam qildi.

Emma chérikler misirning ezizi bolghan toghra sözlük yusufning sözlirining axirqi höküm ikenlikini, akilirining qérindishi bunyaminni yusufke qul qilip tashlap qoyup kétishi kéreklikini éytti. Ular amalsiz qaldi. Yurtlirigha qarap yolgha chiqti. Bashlirigha kelgen bu yéngi qazadin qandaq qutulushni we atilirigha bu ishni qandaq chüshendürüshni bilmeytti. Ularning eng chongi ukilirigha: men bu yerdin ayrilmaymen. Siler burun yusufke heqsizlik qilghanidinglar, mana emdi uning ukisigha heqsizlik qiliwatisiler, siler atimizning yénigha qaytip bérip, bolghan ehwalni uninggha chüshendürünglar! - dédi.

Ular chong we kichik qérindashlirini tashlap qoyup qaytishqa qarar

berdi. Atilirining yénigha qaytip bardi we ehwalni atilirigha éytti. Atiliri chöchüp ketti. Ular bolghan weqeni öz közliri bilen körgenliklirini sözlep berdi. Yequb ularning sözlirini anglighandin kéyin, qattiq azablandi we yighlighan halda: - nepsinglar silerge bu ishni chirayliq qilip körsetti, men peqet chirayliqche sewr qilimen, belkim allah manga ikkisini biraqla qayturup bérishi mumkin. Chünki u, méning halimni bilip turghuchidur, hékmet bilen ish qilghuchidur, - dédi.

Yequbni téximu yalghuzluq basti. U bekmu yashinip qalghanidi. allah uni yashinip qalghinida yalghuzluq bilen sinawatatti. Yequb köp yighlighachqa, közliri körmes bolup qalghanidi. Yequb, büyük qelb igisi bolghanliqi üchün yighlimaqta idi we u allahtin bashqa héchkimning aldida yighlap baqmighanidi.

Karwan misirgha qarap yürüp ketti. Yusufning akilirining maddiy we meniwiy ehwalliri xarab bolghanidi. Yoqsulluq, atilirining dert - elimi, hesriti ularni bekmu qiynimaqta idi. Ular héchnémige erzimes mallirini élip yusufning yénigha kirip keldi. Ular yusufning qéshigha kirginide: "i aliyjanab zat! Bizge we ailimizge acharchiliq yetti, (aldinggha) nachar, ötmes mallar bilen kélip qalduq, bizge yéterlik ashliq bergin, bizge sediqe qilghin, allah sediqe qilghuchilarni heqiqeten mukapatlaydu" dédi. Ularning ehwali ularni bichare halgha keltürüp qoyghanidi.

Del shu chaghda... Qiyin ehwalda turghanlirida... Yusuf ulargha terjiman yaki üchinchi shexiske éhtiyaji bolmighan halda ularning tilida: "siler nadan waqtinglarda yusufke we uning ukisigha némiler qilghanliqinglarni bilemsiler?" dédi. Ular: "sen rastla yusufmu?" dédi. U: "men yusuf, bu méning inim. allah bizge merhemet qildi. Kimki heqiqeten teqwadarliq qilidiken, sewr qilidiken (yaxshi mukapatqa érishidu), chünki allah yaxshi ish qilghuchilarning ejrini bikar qiliwetmeydu" dédi. Ular: "allahning nami bilen qesemki, allah séni heqiqeten bizdin artuq qiliptu, biz jezmen xata qiliptuq" déyishti.

Bügün siler eybleshke uchrimaysiler, allah silerni kechürsun, allah eng merhemetlik zattur. Hésabqa tartish we eyiblesh yoq. Shuning üchün ish pütünley tügidi. U, qérindashlirigha: silerni kechürdüm, - démidi. Emma ularning kechürülüshi üchün allahqa dua qildi. Yusuf birdinla atisi heqqidiki

témigha ötti. U atisining közlirige özige bolghan hesritidin aq chüshkenlikini we körmes bolup qalghanliqini biletti. Yusuf köynikini ulargha bérip: siler méning bu könglikimni élip bérip atamning yüzige tashlanglar, közi échilidu, pütün ailenglardikilerni élip méning yénimgha kélinglar. " karwan pelestin'ge qarap yolgha chiqti.

Yequb közliri kor halda öyde özi yalghuz olturatti. Köz yéshi yüzide ikki siziq peyda qilghanidi. U tuyuqsizla ornidin turup ketti. Hesiretlik atining yüzi bashqiche tüske kirdi. U kiyimlirini almashturup kélinlirining yénigha chiqti. Hoyligha chiqip, béshini yuqirigha kötürdi we chongqur bir nepes aldi. Ichini misirdin kelgen shamal bilen toldurdi, andin hujrisigha kirip ketti.

Kélinler yequbtin sorashti: - möhtirem atimiz! Bügün sanga néme boldi?

Yequb: - yusufning hédini éliwatimen, méni aljip qaldi démenglar! - dédi. Kélinler hang - tang bolushti. Del shu chaghda yequb bir istakan süt soridi, emma u roza tutuwatatti. Shundaq qilip, rozisini buzghan boldi. Tunji qétim öz aditini buzghanidi. Axsham waqti yene kiyimini almashturdi. Karwan yusufning köynikini élip kelmekte. Xush xewerchi kélip könglekni yequbning yüzige tashlidi, uning közi échildi. Ular yusufning aldigha kirgende, yusuf ata - anisini quchaqlidi we ata - anisni textide (yénida) olturghuzdi, ular (shahlargha tazim qilish aditi boyiche) yusufke sejde qilishti. U: "i ata! Mana bu, burun (kichik waqtimda) körgen chüshümning tebiridur, u chüshümni perwerdigarim heqiqeten rastqa chiqardi. U rebbige dua qilmaqta. Perwerdigarim! Manga heqiqeten padishahliq ata qilding, chüsh tebirini bildürdüng, i asmanlarni we zéminni örneksiz yaratquchi zat! Dunya we axirette méning igemsen, méni musulman pétimche qebzi roh qilghin, méni yaxshi bendiler qatarida qilghin!" dédi.

606-sual: yusuf eleyhissalam qissisining hikmiti

hezriti ibrahimning qssiside qelbining peqet allahqa tewe bolushi üchün, qelbide oghli ismailgha bolghan tughma söygüsidin waz kechti. Weqe yüz bergen chaghda, ismailni boghuzlash heqqide buyruq emeldin qalduruldi we uning ornigha fidiye ornitildi.

Hezriti yequbning qelbidimu oghli yusufke qarita oxshash hés -

tuyghu bar idi. U yusufni yaxshi köretti. Emma uni yoqitip qoyush bilen sinaldi. Uning qelbi yusuf, uning ukisi we bashqilirigha emes, belki peqet allah qila tewe bolghanda, allah uninggha her ikki oghlini qayturup berdi.

Bednamdimu oxshash weqe yüz berdi. Qelbning peqet allah qila tewe bolushi üchün muhemmed eleyhissalamning hezriti aishege bolghan meyli kötürüwétildi. Andin kéyin, uning gunahsiz ikenlikige dair ayet chüshürüldi.

607-sual: shueyb eleyhissalam

allah taala qur'anda mundaq dégen idi: medyen (ehli) ge ularning qérindishi shueybni (peyghember qilip) ewettuq, u éytti: "i qewmim! allah gha ibadet qilinglar, silerge allah din bashqa héch mebud (berheq) yoqtur. Pütün peyghemberlerning chaqiriqi héchqachan özgermeydighan oxshash chaqiriqtur. Imanning asasi budur. Bu asassiz iman, iman bolalmaydu."

shueyb bu asasni chüshendürgendin kéyin dewitini dawamlashturdi: ölchemde we tarazida kem bermenglar, men silerni heqiqeten bay hésablaymen, men heqiqeten silerning hemmini qorshap turghuchi kün (yeni qiyamet küni) ning azabigha duchar bolushunglardin qorqimen.

Shueyb toxtimastin heq din'gha dewet qilatti. Qewmning könglige yaqmaydighan allahning men'i qilghan buyruqlirini tebligh qilish bilen birge mulayimliq bilen nesihet qilip ularning könglini mayil qilishqa tirishatti. Ularni ölchemde we tarazida durus bolushqa, bashqilarning heqqini yémeslikke dewet qilatti. Medyen xelqi bulangchiliq qilidighan, karwanlarni qorqutidighan we eyke butigha choqunidighan inkarchilar idi. Shueyb sözlirini ularning jahilliqining ularni özini yalghanchigha chiqirishigha we qarshi chiqishigha ündeydighanliqini agahlandurush bilen bashlidi. Peyghemberlerge qarshi chiqish éghir aqiwetge giriptar qilidu. Ularni yalghanchigha chiqarghanlar daim halak bolidu.

Peyghember ularni allahqa dewet qilip, islah métodini otturigha qoyghan, jahilliq qilishni chekligendin we özliridin ilgiri inkar qilghuchilarning halak bolghanliqi bilen qorqutqandin kéyin, ulargha tewbe - istighfar ishkini keng achti we ularni sipayiliq bilen nahayiti merhemetlik we méhriban allah gha yüzlendürdi.

Uninggha iman éytqanlar yoqsul we charisiz, ajiz kishiler

hésablinatti. Baylar, yuqiri tebiqilikler we ularning qollighuchiliri shueybke qarshi chiqqanidi. Séning qewm - qérindashliring bolmighanda idi, biz séni choqum tash - kések qilip öltürettuq. Eger yéqinliring, qewming we sanga egeshkenler bolmisa idi. Bir azgal kolap, séni chalma - kések qilip öltürettuq. Qewmi uni mazaq qilishtin toxtap, uninggha hujum qilishqa bashlidi. Shueyb ularning exmiqane mazaqlirigha qarshi delil keltürgenidi. Shueyb ulargha yaxshi muamile qildi. Qewmi shueybtin bizar bolushqa bashlighanidi.

Shueyb ulardin waz kechti. Ular allah ni terk etti, uning peyghembirini inkar qildi, uninggha séhirlen'gen we yalghanchi dep qara chaplidi. Shueyb allahning emrini kötmekte idi. allah uninggha musulmanlarni élip sheherdin chiqip kétishni buyridi. Shueyb sheherdin chiqti. Ulugh allahning emri keldi. Ular birdinla özlirige büyük bir künning, yeni büyük bir azabning kelgenlikini bildi. Ish ayaghlashti. Ulargha öyliride olturghan yerde qaturup qoyidighan bir awaz keldi. Bu awaz jéni bar her qandaq mexluqatni soqti. Ular qimirliyalmidi, yügürelmidi, yoshurunalmidi, özlirini qutulduralmidi. Olturghan péti qattiq awazdin qétip qélishti.

608-sual: hezriti ilyas eleyhissalam

hezriti ilyasmu allahning peyghemberliridin biri idi. Hezriti iliyas bilen uning qewmi arisida beeli isimlik but sewebidin talash - tartish chiqti. Iliyas ularni allahqa dewet qilatti. Ular beeli dégen butqa choqunushni dawamlashturiwerdi. Ulugh allah saffat süriside mundaq dégenidi: ilyasmu heqiqeten peyghemberlerdindur. Öz waqtida u qewmige éytti: "(allah din) qorqmamsiler? Siler yaratquchilarning eng ewzili (allah ni) terk étip, beli (namliq but)ge choqunamsiler? allah silerning perwerdigaringlardur we burunqi ata - bowanglarning perwerdigaridur" ular uni inkar qildi. Shek - shübhisizki, ular (azabqa) hazir qilinidu. Peqet allahning ixlasmen bendiliri buningdin mustesna. Kéyinkiler ichide uninggha (yeni ilyasqa) yaxshi nam qaldurduq. Ilyasqa (bizdin) salam bolsun! Biz heqiqeten yaxshi ish qilghuchilarni mushundaq mukapatlaymiz. Heqiqeten u bizning mömin bendilirimizdindur.

609-sual: idris eleyhissalam

hezriti idrisning qachan yashighanliqini, qaysi qewmge peyghember

bolup kelgenlikini, allahning uni qandaq yüksek mertiwige érishtürgenlikini biz éniq bilmeymiz. Riwayetlerde hezriti idrisning qedimki misir riwayetliridiki qehriman ozirs ikenliki sözlinidu.

Qolimizda idris heqqide ishenchilik matériyal menbesi bolmighachqa, bu heqte éniq bir melumat bérelmeymiz. Belki idris misirgha ewetilip, meryem oghli isagha oxshash allah teripidin asman'gha élip chiqip kétilgen büyük bir peyghember bolushi we u asman'gha élip chiqilghandin kéyin qewmi pitne - pasat oydurup, riwayettiki ilah qiliwalghan bolushi mumkin, belki weqeler pütünley bashqa bir xil bolghan bolushimu mumkin. allahning kalamida bu toghriliq héchqandaq izah bérilmigen, peqetla uning durus bir peyghember ikenliki we allahning uni katta bir mertiwige érishtürgenliki sözlen'gen.

610-sual: eyyub eleyhissalam

ulugh allah bendisi eyyubni qur'anda mundaq maxtighanidi: biz eyyubni heqiqeten sewrchan bayqiduq, u némidégen obdan bende! Heqiqeten u (allah gha) tewbe bilen yüzlen'güchidur. Eyyub zikir qilish, shükür qilish we sewr qilish arqiliq dawamliq allah gha yüzlinetti. Sewr qilishi uning qutulush sewebi we allahning uni maxtishining hékimiti idi.

Perishtiler mexluqat we ularning ibadetliri heqqide öz'ara paranglashti. Ulardin biri:

- pütün yer yüzide eyyubtinmu yaxshi biri yoqtur. U, eng imanliq, allah gha eng köp ibadet qilidighan, németlerge eng köp shükri qilidighan we uninggha köp dua qilidighan mömindur. Sheytan qilin'ghan bu geplerni anglidi. Qilin'ghan sözler uni biaram qilmighanidi. U eyyubni azdurush meqsitide derhal uning yénigha uchti. Lékin eyyub bir peyghember idi. Uning qelbi allahqa mehkem baghlan'ghan we uning söygüsi bilen tolghanidi. Sheytanning uninggha küchi yetmeytti. Sheytan eyyubni azdurushtin ümidini üzüp, allahqa mundaq dédi:

"i allah! Sanga ibadet qiliwatqan we ulughlawatqan bendeng eyyub sanga séni yaxshi körgenlikidin emes, belki peqet bezi ghayiliri üchün ibadet qilidu. Yeni sen uninggha mal - bayliq we oghullarni bergenliking üchün sanga ibadet qiliwatidu. U séning uning mal - mülkini we balilirini qoghdishingni ümid qilidu. Uning sanga bunche ibadet qilishining sewebi

séning uninggha bergen unche némiting üchündur. U bularning yoqap kétishidin qorqidu. Shunga uning ibaditi arzu we qorqunch üchündur. Uning ibaditige arzu we qorqunch ariliship ketken. Bu, semimiy ibadet we semimiy söygü emes. "

riwayette mundaq déyilgen: "ulugh allah iblisqa: eyyub imanda semimiy, mömin bir bendidur. Uning imani bir parche chogh bolup, uning sewr taqiti eng ulugh ülgidur. Uning mal - mülükini sanga berdim. Ularni xalighiningche teserup qilghin. Andin netijige qara!" deydu.

Shuning bilen sheytanlar heriketlinip eyyubning yer - zémini, mal - mülki, ashliq - ziraiti we németlirini weyran qiliwétishti. Eyyub birdinla mal - dunya igisidin héchnémisi bolmighan yoqsulgha aylandi. Sheytan eyyubning néme qilidighanliqini közitishke bashlidi. Eyyub mundaq dédi: - allah ularni manga ariyetke bergenidi qayturuwaldi. Ular mendiki amanet idi. Ulardin uzun mezgil paydilanduq. Bizge shunche németlerni bergenliki üchün allahqa hemdi éytimiz. Bügün ularni qayturuwaldi. Bergende, alghanda, xushalliqta, azabta, paydiliq waqitta, ziyanliq waqitta allah gha hemdi éytimiz. U mülükning igisidur. Mülükni xalighan kishige béridu. Xalighinidin qayturuwalidu. Xalighan kishini eziz, xalighinini xar qilidu.

Andin eyyub sejde qildi. Sheytan mat bolup heyranliq ichide qaldi we allahning yénigha qaytip, mundaq dédi: - i allah! Eyyubning németke hemdi éytish, bala - qazagha sewr qilish bilen kütüwalghinigha qarighanda, u baliligha ishiniwatqan oxshaydu. U balilirining yardimige tayinip mallirini qayturwélishni oylawatidu. Riwayette yene mundaq déyilgenidi: allah eyyubning balilirini sheytanning ilikige berdi. Sheytan öyni ularning üstigila basturup, hemmisini öltürüwetti. Bu qétim eyyub rebbige mundaq dua qildi: - allah bergenidi, yene allah aldi. Berginide, alghinida, azabta, xushalliqta, paydida we ziyanda yenila allahqa hemdi éytimen. Andin eyyub sejde qildi.

Sheytan yene bir qétim mat bolup heyranliq ichide qaldi we allahning qéshigha bérip, allahqa:

- chünki eyyubning téni salamet bolghanliqi üchün dawamliq sewr qiliwatidu.

- i allah! Eger méni uning wujudini biaram qilishqa buyrusang, u

sewr qilishtin waz kechken bolatti, - dédi. Yene riwayetlerge asaslan'ghanda: ulugh allah sheytanning eyyubning wujudida xalighanche heriket qilishigha ruxset qildi. Sheytan eyyubning wujudini ötme - töshük qiliwetti. Eyyub bedini yiringlap parche - parche chüshüp kétidighan bir xil tére késilige giriptar boldi. Uruq - tughqan, dost - buraderliri uni tashlap kétishti. Uning yénida peqet ayalila qalghanidi.

Eyyub sewr qilish we allahqa shükri éytishni dawamlashturdi. Salamet ötken künliri üchün allahqa hemdi éytti. Shundaqla, allahqa késel balasi üchünmu hemdi éytti. Her ikki hal uning xaraktérini özgertmigenidi.

Sheytan achchiqidin yérilip kéteyla dep qaldi. Néme qilishini bilelmey qalghanidi. Axiri bolmay, sheytanlar arisidiki meslihetchilirini bir yerge yighip, ulargha özi bilen eyyub arisida bolup ötken ishlarni sözlep berdi. Eyyubni azdurush yaki sewr - taqitidin, shükür - qanaitidin waz kechtürüüshtiki ümidsizlikini otturigha qoyghandin kéyin, ularning bu heqte qandaq pikri barliqini soridi. Sheytanlardin biri mundaq dédi:

- sen insaniyetning atisi bolghan ademni jennettin chiqarghanda, uninggha qaysi tereptin yéqinlashqaniding?

Iblis: ah... Sen hawwani közde tutuwatisen, - dédi. Iblisning eqlige (eqli bolsa) yéngi bir pikir keldi. U eyyubning ayalining yénigha bérip, uning qelbini ümidsizlik bilen toldurdi. Ayal eyyubning yénigha kélip mundaq dédi: allah bu azabni qachan sendin kötüriwétidu? Malliring, tughqanliring, dostliring qéni? Yashliqing qéni? U küchtünggür haling qéni?

Eyyub ayaligha: sheytan séni azduruptu. Sen özengni yoqitip qoyghan küchüng we ölüp ketken balang üchün hesiret chektingmu? - dédi.

Ayali: néme üchün allahning sanga shipa bérishi, üstüngdin balani kötürüwétishi we dert - elimingning tügishi üchün dua qilmaysen? - dep soridi.

Eyyub: rahet - paraghette nechche yil yashiduq? Ayali: 80 yil.

Eyyub: bu balagha muptila bolghili nechche yil boldi? Ayali: yette yil boldi.

Eyyub: allah din mendin bu balani kötürüwétishi üchün dua qilishqa xijil boluwatimen. Bala - qaza ichide, rahet - paraghet ichide yashighandek

uzun yashimidim. Séning imaning susliship ketti. allahning teqdirige waysiding, eger ehwalim yaxshilinip, burunqi küchümge kélelisem, séni 100 derre urmaydighan bolsam. Bügündin étibaren séning qolungdin bir nerse yéysh - ichish manga haram bolsun! Séni héchqandaq ishqa buyrimaymen. Yénimdin yoqal! - dédi.

Ayali ketti, eyyub yene sewr qilghan halda yalghuz qaldi. U, taghlarmu chidiyalmaydighan éghir azabqa chidawatatti. Axiri eyyub zérikkinidin yaki achchiqidin emes, belki merhemet telep qilghan halda allahqa dua qildi. allah din özige shipaliq bérishini telep qildi. allah mu uning duasini qobul qildi. allahning peyghembiri rebbige dua qilish üchün taghlargha chiqti.

Ulugh allah uninggha taghdiki bulaqlardin biride yuyunushni we uning süyidin ichishni buyrudi. Eyyub yügürgen péti bérip yuyundi we sudin ichti. Köp ötmeyla qizitmisi töwenlep, késilining pütünley saqayghanliqini we aghriqning toxtighanliqini hés qildi. allah eyyubqa uning ailisini, shundaqla öz rehmitidin ulargha yene bir hessini qoshup berdi. Eyyub emdi yalghuz emes idi.

Uzun mezgil dawam qilghan késeldin kéyin salametliki eslige kelgenidi. Eyyub allah gha hemdi éytti. U saqayghandin kéyin ayalini 100 derre urmaqchi bolghanidi. Mana emdi saqaydi. allah uning ayalini urush meqsitining yoqliqini biletti. allah uning qesimining buzulmasliqi we uning yalghanchi bolup qalmasliqi üchün, uninggha etraptin yüz dane reyhan chiwiqi toplishini we uning bilen ayalini bir qétim urushni buyridi. Shuning bilen u sözige emel qilghan we yalghan éytmighan boldi.

allah eyyubni uning sewr - taqiti üchün mukapatlidi we qur'anda uni mundaq dep maxtidi: biz eyyubni heqiqeten sewrchan bayqiduq, u némidégen obdan bende! Heqiqeten u (allah gha) tewbe bilen yüzlen'güchidur.

611-sual: yunus eleyhissalam

zunnun we yunan ismliri bilenmu zikir qilin'ghan yunus allah teripidin öz qewmige ewetilgen peyghember idi. Umu qewmige wez - nesihet qilip ularni yaxshiliqqa yétekleytti. Ularni qiyamet künidin, jehennemdin agahlandurup jennetke dewet qilatti. Xeyrlik ishlargha, bir

allah gha ibadet qilishqa buyruytti. Zunnun qemige özlüksiz turde nes'het qilghan bolsimu, ularning birimu iman éytmidi. Qewmining iman éytmighanliqidin ghezeplen'gen, ümidini üzgen yunus künlerning biride ulardin ayrilishni qarar qildi. Elqisse, yunus kéme bilen bashqa yerge kétish üchün déngiz boyigha keldi. allah uning qewmini tashlap ketmeslikini, ulardin ümidini üzmeslikini buyrughan idi. Qewmidin qandaq ayrilghanliqini eslep téximu azablandi we kémige chiqti. U allahning bir teqdiridin yene bir teqdirige qéchiwatqanliqini bilmeytti.

Eqilliq we hushyar kéme kapitani yunusqa diqqet blien qarap uning insanlardin qorquwatqanliqini yaki ulardin endishe qilghanliqi üchün taqetsizliniwatqanliqini biliwalghan idi. Nurghun yurtlarni körgen, dunyani aylinip ötken hayat uni kishilerning héssiyatini perez qilalaydighan birige aylandurghan idi. Kapitan yunustin bashqa yolchilargha qarighanda üch hesse artuq pul soridi. Yunus biaram bolghan we xapa halda turatti. Bu yurttin téz chiqip kétishni xiyal qilatti. Shunga kapitanning déginini berdi. Kapitan altun tenggilerni qoligha élip, chishliri bilen tenggilerni rast - saxtiliqini tekshürüshke bashlidi. Tenggiler saxta emes idi. Bu ishlargha qarap yunusning qattiq achchiqi keldi. Axiri kapitan uni kémisige aldi. Yunus: manga hujramni körsitip qoyghin. Men hérip kettim, bir az aram éliwalay, - dédi. Kapitan: chirayingdin harghinliqing chiqip turidu. Ene u séning hujrang, - dep bir hujrini isharet qildi.

Yunus özini kiyimliri bilenla töshekke atti. Töshekte yatqan yunusning zéhnide yer alghan bu azabliq mujadilidin kéyin jénini siqqan ghem - endishe uni qattiq uyqugha chömdürdi. Tang süzüldi. Kéme yolgha chiqti.

Kéme meyin shamalgha egiship kün boyi ilgirilidi. Kech kirgende, birdinla qattiq boran chiqip ketti. Kémining arqisida yoghan bir béliq aghzini achqan halda sularni yérip kéliwatatti. allah déngiz astidiki béliqlardin birige déngizning üstige chiqishini buyridi. Béliq özige qilin'ghan buyruqqa derhal boysunup, déngiz üstige chiqip kémining arqisidin egiship mangdi.

Boran toxtimidi. Kapitan kémidiki yükni yéniklitishke buyridi. Sanduqlar, xalta - tagharlar we komzekler sugha tashlandi. Boran téximu küchiyishke bashlidi. Yunus ornidin chachirap turup ketti. Hujridiki hemme

nerse pulanglimaqta idi. Öre turmaqchi boldi. Emma turalmidi. Hujridin chiqishigha uni körgen kapitanning uning heqqide tuyghan shübhiliri yadigha keldi we mundaq dep waqiridi: - déngizda tuyuqsiz boran chiqqinigha qarighanda, kémide gunahkar birining barliqi éniq, bolmisa boran chiqmaytti. Arimizda chek tashlaymiz. Kimning ismi chiqsa, shuni déngizgha tashlaymiz.

Yunus bu ishning boran chiqqanda kémide qilinidighan adet ikenlikini biletti. Yunus xalimighan halda ulargha qoshulushqa mejbur boldi. Ismini bashqa yoluchilarning ismining arisigha qoydi. Chek tartildi, chektin uning ismi chiqti. Adet boyiche, chek qayta tartildi, yene yunusning ismi chiqti. Üchinchi qétimliq chek qaldi. Bu qétim kimning ismi chiqsa, shu déngizgha tashlinatti. Közler yunusqa tikildi, shübhilik qarashlar uning etrapini orighanidi. Cheng üchinchi qétim tartildi. Kéme kapitani chektiki isimni oquwatqanda, yunusning yüriki qarttide qilip qaldi.

Ish tügidi. Yunusning kémidin özini étishi qarar qilindi. Yunus kémining rishatkisigha chiqip bolup, achchiqidin qewmini tashlap ketkenlikini we allahning buninggha jaza bermeydu dep oylap xatalashqanliqini chüshendi. Kapitan warqiridi: - sekre! Natunush yoluchi! Boran téximu kücheydi. Yunus küchini yighip, özining tengpungluqini saqlap qélishqa tirishti. Kéme xizmetchisi yunusning herikiti asta dep oylap, uni tutup déngizgha atti. Yunus déngizgha xuddi bir parche tömürdek chüshti. Béliq birdinla köz aldida yunusni kördi. Yunus déngiz dolqunlirining üstide yatatti. allah uninggha kechlik taam ewetkenidi. Béliq yunusni yutti. Xuddi zindan ishkliri taqalghandek, yoghan éghizini derhal yumup, déngiz astigha qarap shungghidi. Uning qorsiqi toyghanidi.

Yunus birdinla özini béliqning qorsiqida kördi. Béliq uni élip déngizda üzmekte. Déngiz ular bilen bille kéchini ötküzmekte idi. Üch qarangghuluq, birining üstige biri... Béliqning qarnidiki qarangghuluq... Déngiz astidiki qarangghuluq... Kéchining qarangghuluqi...

Yunus özini öldüm dep oylidi. Emma özining heriket qiliwatqanliqini sezdi. Démek ölmigenidi. Lékin u üch qarangghuluqning arisida qalghanidi.

Yunus yighlashqa we allah ni yad étishke bashlidi. Awwal qelbi, andin tili heriketlinip allah ni zikir qilishqa bashlighanidi.

"(perwerdigarim) sendin bölek héch mebud (berheq) yoqtur, sen (jimi kemchiliklerdin) paktursen, men heqiqeten (öz nepsimge) zulum qilghuchilardin boldum", "(perwerdigarim) sendin bölek héch mebud (berheq) yoqtur, sen (jimi kemchiliklerdin) paktursen, men heqiqeten (öz nepsimge) zulum qilghuchilardin boldum", "(perwerdigarim) sendin bölek héch mebud (berheq) yoqtur, sen (jimi kemchiliklerdin) paktursen, men heqiqeten (öz nepsimge) zulum qilghuchilardin boldum. "

yunus béliqning qarnida düm yétip, allah ni toxtimay zikir qilmaqta idi. Béliq üziwérip hardi. Déngiz astigha chökti. We uyqugha ketti. Yunus toxtimay zikir éytatti, hayajini bésilmaytti, yighisi toxtimaytti, heriketlenmeytti, yunusning ozuqi tesbih étiysh idi.

Béliqlar, ösümlükler, déngiz astida yashaydighan pütün janliqlar yunusning zikirini anglighan idi. Zikir - tesbh peqet bu béliqning qarnidin chiqiwatatti. Janliqlarning hemmisi bu béliqning etrapigha toplandi. Andin ularmu zikir éytishqa bashlidi, her biri öz tili we öz uslubida zikir éytmaqta idi.

Bu zikir awazliri yunusni yutqan béliqnimu oyghatti. U déngizdiki pütün béliqlarning, déngiz haywanlirining, qiyaliqlarning we qumlarning qaynam - tashqinliqqa chömgenlikini kördi. Hemmisi allah gha tesbih éytiwatatti. Umu tesbihge qétildi. Özining bir peyghemberni yutuwalghanliqini bilip qurqup ketti. Emma yene öz - özige:

- néme üchün qorqimen? Uni yutushumni manga allah buyrimidimu? - dédi.

Yunusning béliqning qarnida qanchilik waqit turghanliqi éniq emes. U dawamliq allah gha tesbih éytmaqta, qelbi, tili we köz yashliri bilen:

"(perwerdigarim) sendin bölek héch mebud (berheq) yoqtur, sen (jimi kemchiliklerdin) paktursen, men heqiqeten (öz nepsimge) zulum qilghuchilardin boldum" dep nida qildi.

allah yunusning tewbisidiki semimiyitini kördi. Uning béliqning qarnida turup éytqan tesbihini anglidi. Béliqqa déngizning yüzige chiqip, yunusni belgilen'gen aralgha tashlishini buyridi. Béliq buyruqqa binaen uni aralgha chiqardi.

Béliq déngizning bekmu yiraq jaylirigha ketkenidi. allah uni

qarngghuluqlarning ichide tewbe qilghan peyghemberning awazini anglap béliqqa buyruq qildi. Yunus déngizning soghuqi we qarangghuluqidin qutulup, künning issiqigha we zéminning németlirige érishti.

612-sual: musa eleyhissalamning dunyagha kilishi we terbiyilinishi

musaning anisi harun'gha bowaqlar öltürülmeydighan yilda hamile boldi. Shunga uni qorqmay tughdi. Musa bowaqlarning öltürülidighan yili tughuldi. Anisi uni qorqup endishilen'gen hald tughdi. Uning öltürülishidin qorqatti, uni mexpiy émittti, mubarek bir kéchide allah uninggha mundaq dep wehiy qildi: musaning anisigha ilham bilen bildürduqki: "musani émitkin, uning ziyankeshlikke uchrishidin qorqsang, uni (sanduqqa sélip) deryagha (yeni nil deryasigha) tashlighin, uni (halak bolarmikin dep) qorqmighin, (uning piraqidin) qayghurmighin, uni sanga choqum qayturimiz we uni peyghemberlerdin qilimiz. "

allahning wehyisi tügishigila, musaning anisi bu merhemetlik we muqeddes awazgha itaet qildi. Musa üchün kichik bir sanduq yasidi. Uni emgüzüp sanduq ichige qoyup, nil deryasigha qoyup berdi. Sanduq nil deryasigha chüsher - chüshmey, allah dolqunlargha kelgüside peyghember bolidighan bowaqni asta we siliq éqitishlirini emr qildi. Ulugh allah nil deryasigha sanduqni pir'ewnning qesirige qeder élip bérishini emr qildi. Dolqunlar uni taki sahilghiche ekilip qoydi. Pir'ewnning xanimi her künlük aditi boyiche qesirning baghchisida seyle qiliwatatti. Néme üchünki, bügünki seyle uzun'gha sozulghandek körünetti. Pir'ewnning xanimi pir'ewndin köp perqliq bolup, pir'ewn kapir, u mömin idi. Pir'ewn rehimsiz, u shepqetlik, pir'ewn qopal, u mulayim, yaxshi idi. Lékin u tughmighachqa bir balisining bolushini arzu qilip köngli yérim bolatti. Pir'ewnning xanimi gül - chécheklerning yinida turup, puraqlardin yalghuzluqning hesiritini hés qildi. Bu esnada, deryadin komzeklirige su éliwatqan dédekler putlirining yénidiki sanduqni körüp, öz pitiche xanishqa élip keldi we xanishning buyruqi bilen sanduqni achti. Xanish sanduqtiki musani körüp, uni xuddi öz oghlidek hés qildi. Köz yashliri ichide uni qolgha alghan idi. Musamu oyghinip yighlighili turdi. Etigenlik sütini téxi emmigechke, qorsiqi achqan idi. Pir'ewn etigenlik nashtida xanimini saqlap shunche olturup baqsimu,

kelmigenliki üchün achchiqi bilen uni izdep mangdi. Ayali tuyuqsiz quchqidiki musani köz yashliri bilen söyüp turghan halda uning aldigha uchridi. Pir'ewn bu balining nedin kelgenlikini soridi. Uninggha sahildiki bir sanduqtin tépilghanliqini éytti. Nihayet xanimining sözini qobul qilghan pir'ewn uning telipi boyiche bowaqning qesirde chong bolushigha ijazet qildi. Pir'ewnning maqul bolghanliqini körgen xanimi xushalliqidin yüzi échilip küldi. Pir'ewn bügün'giche uning hediye, zibu - zinnet we dédek béripmu bir qétim külginini körelmigenidi. Musaning achliqtin yighlawatqanliqini sezgen xanim pir'ewn'ge: kichik oghlum ach, - dédi. Pir'ewn: uninggha énik'ana tépip kélinglar! - dep buyruq qildi. Saraydin bir énik'ana kélip musani émitmekchi bolghan idi. Emma musa emmidi. Ikkinchi, üchinchi hetta oninchisi kélip musani emdürelmidi. Musaning yighisigha qarap xanimimu néme qilishni bilmey yighlaytti.

Pir'ewnning xanimidin bashqa musaning öz anisimu azablinip yighlaytti. U özini tutiwélip, oghlini allahqa tapshurdi we musaning achisigha: chandurmay pir'ewnning qesirining yénigha barghin, musaning néme bolghanliqini bilishke tirishqin, - dédi. Achisi chandurmay bérip weqeni anglidi. Yighlawatqan musani yiraqtin kördi. Ularning musani emdürelmey tit - tit boluwatqanliqini bilgen achisi pir'ewnning yasawullirigha: (silerge) uni émitip baqidighan, uning xizmitini qilalaydighan bir ailini dep béreymu? - dédi. Pir'ewnning ayali: eger bowaqni émiteleydighan bir énik'ana tépip kéleliseng, sanga tiligen nersengni bérimen, - dédi. Musaning achisi derhal anisini ekeldi. Bowaqning emgenlikini körgen pir'ewnning ayali: bowaq süttin ayrilghiche sen baqqin, kéyin bizge qayturup ekilisen, uni baqqining üchün sanga katta in'am bérimiz, - dédi. Ulugh allah musaning anisining xatirjem bolushi, azablanmasliqi üchün musani uninggha qayturup bergen idi.

Musaning anisi musa süttin ayrilghandin kéyin uni pir'ewnning ailisige tapshurdi. Uni hemme kishi yaxshi köretti. Uni körgenla kishining amraqliqi kéletti. U yer yüzidiki saraylarning eng kattisida, allahning qoghdishi we himayiside ösüwatatti. Musaning terbiyilinishi pir'ewnning öyidin bashlandi.

Musaning eng üstün derijide terbiyilinishi, eng danishmen kishilerdin

ders élishi, (bularning hemmisi) kéyin allahning iradisini orunlash üchün urushidighan düshminining öyide (sarayda) élip bérilishi allahning hékmetlik tedbiri idi. Özining pir'ewnning oghli emes, beni israildin biri ikenlikinimu bilidighan musa pir'ewn ademlirining we uning yalaqchilirining beni israil qewmige qandaq zulum qiliwatqanliqini öz közi bilen körüp chong boldi.

613-sual: musa eleyhissalamning misirdin chiqip kitishi

u, xelqining xewiri yoq bir chaghda sheherge kirdi. U yerde aylinip yüretti. Tuyuqisz pir'ewnning ademliridin birining beni israil qewmidin oruq, ajiz birini bozek qiliwatqanliqini körüp qaldi. Ajiz kishining telipi boyiche jédelge ariliship u öktem kishini bir uriwidi, u oylimighan yerdin ölüp qaldi. Musa shunchilik küchlük idiki, reqibini bir terep qilish üchün qoli bilen bir qétim ursila yétetti. Emma musaning meqsiti adem öltürüsh emes idi, u kishi tuyuqsizdin ölgen idi.

Misirning muhapiz bashliqi musani yaxshi körmeytti. Uning beni israilliq ikenlikini biletti. Nihayet purset kelgen idi. Ademlerdin biri tünügün ölgen kishining qatilining musa ikenlikini uninggha yetküzdi. Musaning saraydiki düshmenliri buningdin xursen boldi we uning öltürülishini békiti. Musa pir'ewnning qesirige barmayla derhal misirdin qéchip chiqti. U kiyimini almashturmighan, yolgha chiqish üchün uzuq - tülükmu éliwalmighan idi. Minidighan uliqimu yoq hem özi yalghuz bolup, peqet héliqi mömin kishining tewsiyesi bilen aldirash yolgha chiqqan idi. U allahqa tewekkül qilghan halda bashqilar mangmighan yolgha, chölge qarap mangdi. Nege kétiwatqanliqinimu bilmeytti. Chünki hem yalghuz hem tunji qétim chöl sepirige chiqiwatatti. U dawamliq qoghlinish héssiyati bilen méngip axiri bir yerge ulashti, bu yer medyen idi. U, kishiler haywanlirini sughiridighan bir quduqning yénida olturup harduq aldi.

Musa medyen'ge béripla bir derexning astigha özini tashlap aram aldi. Hem ach hem harghin idi. Musa bezi padichilarning qoy - kalilarni sughiriwatqanliqini körüp, özining hem ach hem ussap ketkenlikini hés qildi we öz - özige: "yégüdek bir nerse sétiwélishqa pulum bolmighandikin, qorsiqimni su bilen toshquzay" dep su bar terepke qarap mangdi. Quduq yénida mallirining bashiqilarning méligha ariliship ketmesliki üchün tosup

turuwatqan ikki qizni kördi. Musa tuyuqsiz kelgen bir ilham bilen bu ikki qizning yardemge éhtiyajliq ikenlikini chüshinip, ussighanliqini untughan halda ularning yénigha bardi we yardemge éhtiyajining bar - yoqluqini sorap, siler üchün men sughurup bérey, - dep suning béshigha qarap mangdi. Emma padichilarning quduqning béshigha 10 erkishi aran midirlitalaydighan chong bir xada tash tiklep qoyghanliqini kördi.

Musa uni quduq béshidin quchaqlap kötirip aldi. U kötürgen chéghida qoli we boyni terge chömdi, küchlük musa mallarni sughurup bolghandin kéyin xada tashni kötürüp tekrar ornigha ekilip qoydi. Andin ulardin ayrilip derexning sayisige qaytip kélip olturdi. Shu esnada su ichishni untup qalghanliqi ésige keldi. Achliqtin qorsiqi chapliship qalghan idi.

Musa derex sayiside olturup tursun, biz mallirini sugharghan ikki qizgha kéleyli: qizlar qéri dadisining yénigha qaytip kelginide dadisi: bügün ejep baldur qaytip kélipsilerghu? - dep soridi.

- bügün teliyimizge bir yaxshi kishi uchrap qélip, padilirimizni sughurup berdi dada, - dep jawab berdi chong qiz.

- elhemdulilla! - dédi dadisi. - dada u uzun seperdin kelgendek turidu. Qorsiqimu ach, küchlük bolsimu chirayidin harghinliq chiqip turidu, - dédi kichik qizi.

Dadisi: uning yénigha bérip, dadam bizning charwilirimizni sughurup bergenliking üchün sanga heq bermekchi bolup séni chaqiriwatidu, denglar - dédi.

Qiz hayajanlinip musaning yénigha yügürdi we musaning aldigha kélip dadisining gépini yetküzdi. Musa közini yerge tikip ornidin turdi, u buni pul üchün emes, peqetla allah rizasi üchünla qilghan idi. Emma ichide (könglide) putlirini özining emes, allahning bashquruwatqanliqini hés qildi we ornidin turdi.

Qiz yol bashlap mangghanda shamal kélip kiyimlirini yelpüdi. U qizgha: sen yolni körsetkin, men séning aldingda mangay, - dédi. Ular bowayning yénigha keldi. Boway uni tamaq bilen méhman qildi we nedin kélip, nege kétiwatqanliqini soridi. Musa özining hékayisini éytip berdi. Boway: qorqma! Zalim millettin qutulupsen, emma bu memliket misirgha

tewe emes, ular bu yerge kélip séni tapalmaydu, - dédi. Musa xushal boldi we kétish üchün ornidin turdi. Bowayning qizi qéri dadisigha pichirlidi: dada! Uni ishletkin, bu séning ishlemchiliring ichidiki eng yaxshisi, hem ishenchlik hem küchlük.

Boway qizigha: küchlük ikenlikini sen qandaq bilisen! - dep qaridi. - on kishi aran kötüreleydighan xada tashni özi yalghuz köterdi, - dédi qiz. - uning ishenchlik ikenlikini nedin bilisen? - soridi boway.

- arqamdin méngishini xalimidi, men mangghanda manga qarimasliq üchün méning aldimda mangdi. Uninggha gep qilghinimda uyalghinidin yerge qariwaldi, - dep jawab berdi qiz.

Boway musagha örülüp: musa! Yénimda sekkiz yil ishlep bérish bedilingge qizlirimdin birini sanga nikahlap bérishni xalaymen. Eger 10 yilni tamamliwetseng (toshquziwetseng) téximu yaxshi. Séni japagha qoyushni xalimaymen. allah xalisa, méning yaxshi kishi ikenlikimni körisen, - dédi.

Musa: bu sen bilen méning ariliqimdiki toxtamdur, allah bizning toxtimimizgha guwahchidur. Men meyli sekkiz yil yaki on yil ishlep birey, uningdin kéyin kétish erkinliki mende bolidu, - dédi.

Musaning ishi herküni etigende chiqip charwilarni otlitish we sughurushtin ibaret idi. Musaning medyende ötküzgen 10 yil waqti, allahning uning üchün orunlashturghan pilani idi. Musa yequbning dinida idi, yequb uning ejdadi bolup, ibrahimning neslidin idi. Yeni musa ibrahimning newrilirining neslidin idi. Ibrahimdin kéyin kelgen her peyghember uning nesildin idi. Buningdin shuni chüshiniwalalaymizki, musa ata - bowilirining dini bolghan islam we tewhid étiqadida idi.

614-sual: musa eleyhissalamning misirgha qaytishi

uninggha bérilgen möhlet toshti. Musaning ichide misirgha nisbeten yoshurun bir séghinish tuyghusi peyda boldi. Uning misirgha qaytqusi kelgenidi. Musa qararlirini téz hem keskin qilatti. U ayaligha: - ete misirgha qarap yolgha chiqimiz, - dédi.

Ayali öz - özige: yolda téxi biz bilmeydighan minglarche xeter bar, - dédi. Emma musaning déginini qilishqa mejbur idi.

Musa tuyuqsizla öz - özige qilghan bu qararining hékimitini bilmeytti. Musa ailisi bilen bille yolgha chiqti... Ay qélin bolut parchilirining arqisigha

mökün'genidi. Etrap qarangghu, birdinla chaqmaq chiqip, hawa güldürlep ketti we arqidinla yamghur yéghishqa bashlidi. Hawa téximu soghuq, téximu qarangghulashti. Musa yoldin éziqip ketti. Qayaqqa kétiwatqanliqini bilish üchün yoldin ikki dane tash tépip, bir - birige urup ot yaqmaqchi boldi. Lékin bolmidi, küchlük shamal tashlarning arisidin chiqqan ajiz uchqunni derhalla öchüriwétetti. Musa néme qilishini bilelmey, titirep turatti. Andin béshini kötüriwédi, yiraqta lawuldap yéniwatqan otni kördi.

Musa birdinla söyünüp ketti. U ailisige: u yerde bir ot kördüm, men u yerge bérip kelgiche siler mushu yerdin yötkelmey olturup turunglar! - dédi. Ailisi musa körsetken otqa qaridi, emma héchnime körelmidi. Shundaqtimu, uning gépi boyiche u yerde turup turmaqchi bolushti. Musa ot bar terepke qarap yürüp ketti.

615-sual: musa eleyhissalamning allah taala bilen biwaste sözlishishi

musa muzlap ketkechke, u yerge barghiche özini isitish üchün yügürüshke bashlidi, ong qolida hasisi bar idi. Pütün bedini yamghurdin chiliq - chiliq höl bolup ketkenidi. Mange - mange, nihayet ”tuwa“ dégen jilghigha yétip keldi. U jilgha ichide bir az ghelitilik hés qildi. Jilgha ichide ne soghuq, ne shamal yoq bolup, etrap jimjit, sükütke chömgen idi. Musa otqa yéqinlashti. U otqa yéqinlap kélishige, birdinla mundaq awaz keldi:

"allah otning yénidiki kishini we otning etrapidikilerni mubarek qildi. Alemlerning perwerdigari allah paktur" musa chöchüp turup qaldi. Téni shürkinip ketti. Awaz melum bir yerdin emes, belki hemme yerdin kéliwatatti.

Musa otqa inchiklep qaridi, téni qaytidin shürkinip ketti, otning arisida yéshil ösken, tikenlik bir derex turatti. Ot qanche kücheygenséri, derexmu shunche yéshil tüske kiretti. Adette yaghach köyse, qaridap kétetti, emma bu ot kücheygenséri u derex téximu yashirip kétiwatatti. Musa shunche issip terlep ketken bolsimu, yene toxtimay titrimekte idi. Derex musaning ong teripidiki gherbke qarap sozulghan taghda idi. Musa bolsa, tuwa jilghisida turatti, musa küchlük nurning közlirige ziyan qilishidin qorqup, qolliri bilen közlirini étiwaldi we öz - özige soridi: - bu otmu yaki

nurmu? Birdinla yer itaet we qorqunchtin tewrep ketti. Eziz we ulugh allah mundaq dédi:

"i musa! Musa béshini kötürüp: shundaq, men musa, - dédi.

Eziz we ulugh allah: men heqiqeten séning perwerdigaringdurmen, dédi.

Musa téximu titrigen halda: shundaq, sen rebbim, - dédi.

Eziz we ulugh allah uninggha mundaq dédi:

keshingni salghin, sen heqiqeten muqeddes wadi bolghan tuwada sen.

Musa pütün wujudi titrigen halda égildi we keshini saldi.

Ulugh allah uninggha yene mundaq dédi:

men séni (peyghemberlikke) tallidim, sen wehyige qulaq salghin. Men heqiqeten (ibadetke layiq) allah durmen, mendin bashqa héch mebud (berheq) yoq, (yalghuz) manga ibadet qilghin, méni zikri qilish üchün namaz oqughin, qiyametning bolushi muheqqeqtur, her adem özining emelige yarisha mukapatlinishi üchün, uni (yeni uning qachan bolushini) mexpiy tuttum. Qiyametke ishenmeydighan we nepsi xahishlirigha egeshken adem séni uningdin (yeni qiyametke teyyarliq qilishtin we uni testiq qilishtin) tosmisun, undaqta özeng halak bolusen (chünki axirettin ghapil bolush, halaketke élip baridu).

Musaning bedini ilahiy wehyini éliwatqanda, rebbining sözini anglawatqanda we rebbi bilen sözlishiwatqanda téximu qattiq titrep ketti.

Méhriban we shepqetlik allah uninggha mundaq dédi:

i musa! Ong qolungdiki néme u?.

Musaning heyranliqi téximu ashti. Chünki uning bilen sözlishiwatqini ulugh allah idi. allah musaning qolida hasa tayaq tutuwalghanliqini musadinmu yaxshi biletti. Undaqta, yene néme üchün uningdin sorighandu? Shübhisizki, buningda chong bir hékmet bar idi.

Musa awazi titrigen halda éytti: "u méning hasam, uninggha tayinimen, uning bilen qoylirimgha ghazang qéqip bérimen, uningda méning yene bashqa éhtiyajlirimmu bar. "

eziz we ulugh allah: "i musa! Uni (yerge) tashlighin" dédi.

Musa ajayip qorqup ketkenidi. U qolidiki hasini yerge tashlidi. Hasa

birdinla nahayiti yoghan we qorqunchliq bir yilan'gha aylinip, uyaq - buyaqqa heriketlinishke bashlidi. Musa qorqqinidin hoshidin ketkili tasla qaldi. Wujudi qattiq silkinip ketti. U keynige burulup qéchishqa temsheldi. Ikki qedem élip turushigha allahning awazi keldi: "i musa! Qorqmighin, méning huzurumda peyghemberler elwette qorqmaydu. "

aldinggha mangghin, qorqmighin, sen heqiqeten (qurqunchtin) emin bolghuchilardinsen. Musa toxtap qaldi. Yilan téxiche qimirlap turatti.

Ulugh allah musagha: "uni tutuwalghin, qorqmighin, uni deslepki (yeni hasiliq) halitige qayturimiz. "

musa titirep turghan qollirini yilan'gha uzatti. Qoli yilan'gha tégishi bilenla, yene hasigha aylinip qaldi. allah uninggha qayta emir berdi: qolungni qoynunggha salghin, u héchqandaq illetsiz (bir parche aydek parlap) ap'aq bolup chiqidu, qorqunchni dep'i qilish üchün, qolungni yighiwalghin (yeni qoynunggha séliwalghin).

Musa qolini qoynigha tiqip chiqarghinida, qolining aydek yorup ketkenlikini kördi. Musa bu bolghanlardin nahayiti hayajanlan'ghan idi. Qolini allahning buyruqi boyiche yürikining üstige qoyuwédi, uning qorqunchi pütünley tügidi.

Musaning yüriki jayigha chüshti. allah hasa we qolning möjizisidin kéyin uninggha bir emir berdi. Uning pir'ewnning qéshigha bérip, uni - chirayliqche allah gha dewet qilishini we beni israilni misirdin élip chiqip kétishini buyridi. Musa özining pir'ewndin qorqidighanliqini bildürdi. Musa ulardin birini öltürüp qoyghanliqi üchün, ularningmu özini öltürüwétishidin qorqatti.

Musa allahqa qérindishi harunni özi bilen bille ewetishini sorap yalwurdi. allah özining herqachan ular bilen bille bolidighanliqini bildürüp, musagha medet berdi. Pir'ewn herqanche esheddiy we qopal bolsimu, ulargha ziyan yetküzülmeytti. allah özining pir'ewnning üstidin ghalip kélidighanliqini musagha bildürdi. Musa allahning özige medet bérishini, ishini asanlashturup bérishini we dewiti üchün küch - quwwet ata qilishini tilep yalwurdi. Musa, allah din özining pir'ewnning qéshigha bérishi heqqidiki buyruqini alghandin kéyin, ailisining yénigha qaytti we ailisi bilen birlikte misirgha qarap yolgha chiqti.

616-sual: musa eleyhissalam bilen pir'ewin ottursidiki köresh

musa hem xush xewerchi hem agahlandurghuchi bolup ewetilgenidi. Emma pir'ewn bu agahlandurghuchigha pisent qilmidi. Ularning arisidiki talash - tartish barghanséri küchiyip, shiddetlik tüs alghili turdi. Arida boluwatqan qattiq gep - sözler weziyetni özgertti. Talash - tartishning shekli özgirip jédelge aylinishqa bashlidi. Musa pir'ewn'ge eqliy delillerni keltürdi. Emma pir'ewn bu mentiqiliq söhbettin chetnep, yéngi - yéngi, musa tartishalmaydighan témilargha özgertetti. Musagha hujum qilatti, uninggha tehdit salatti, haqaret qilatti we tilgha alghusiz geplerni qilatti.

Musa, eqliy delilerning netije bermeydighanliqini hés qildi. Ténch bashlan'ghan munazire awwal mesxirige, kéyin qopalliq we haqaretke, axirida zindan tehditige aylan'ghan idi. Musa möjize körsitish waqtining kelgenlikini chüshendi. Musa pir'ewn'ge qarshi kökrek kérip meydan'gha chiqti, pir'ewnmu uninggha qarshiliq bildürdi. Pir'ewn musaning möjize körsitish arqiliq uning özining rastchilliqini ispatlishini telep qildi. Musa hasisini sarayning chong zaligha tashlidi.

Hemmeylenning közi mermerdin yasalghan zalgha tashlan'ghan hasigha tikildi. Hasa yerge chüshüpla, nahayiti téz heriketlinidighan yoghan yilan'gha aylandi. Wehshiy yilan pir'ewn'ge qarap heriketlendi. Qorqup ketken pir'ewnning yüzi tatirip, textide tügülüp qaldi we bashqilarning yilanni özidin yiraqlashturushi üchün warqiridi. Musa qolini yilan'gha uzatti, yilan tekrar hasigha aylandi. Bu mujizini körgen hemmeylenning tili tutuldi, zal sükütke chömgenidi. Musa hemmeylening köz aldida ikkinchi möjizini körsitish üchün qolini qoynigha tiqip chiqardi. Uning qoli ay nuridek yorup ketti, sarayning lampa we shamliri bu yoruqluqta körünmeyla qaldi. Pir'ewnning yüzi qorqqinidin kökirip ketkenidi. Saray jimjitliqqa chömdi. Her ikki möjize hemmeylen'ge qattiq tesir qilghanidi. Musa qolini tekrar qoynigha tiqti, qoli eslige qaytti. Ikkinchi möjize tarqatqan nur pütün etrapqa yéyilghanidi. Pir'ewn yüzi solghun halda: - hemminglar chiqinglar! Kéyinche qayta körüshimiz, - dédi. Musa saraydin qaytip chiqti.

Pir'ewn néme qilarini bilmelmey qalghanidi. Pir'ewn bu ikki möjize

qarshisida dangqétip qalghanidi. Musa uning sariyidin chiqishi bilenla, bu heyranliq we qorqunch achchiq ghezepke aylandi, ghezipini etrapida turghan wezir - wuzraliridin aldi. Ulargha qattiq muamile qilishqa bashlidi, ularning özini yalghuz qoyushini buyridi. U bu meslini ténch olturup oylashqa tirishti. Andin pütün misirdiki wezir, qomandan we mes'ul xadimlarni toplap, chong yighilish ötküzüshke qarar berdi we bash weziri haman'gha yighilishqa shexsen özining yétekchilik qilidighanliqini éytti. Pir'ewnning qewmining kattiliri yighildi.

Meslihetchiler qorqqanliqi we pir'ewn'ge qilghan ikki yüzlimichilik muamililiridin kéyin lam - jim déyishmidi. Pir'ewn yene bir tereptin musani chaqirip, uni qorqitishqa we tehdit sélishqa tirishqan bolsimu, musa héch ish bolmighandek xatirjem yüriwerdi. Pir'ewn musagha: - ey musa! Sen bir séhirgersen, séni misir xelqining aldida meydan'gha chiqirishqa qarar berdim. Bir nechche kün'giche bashqa séhirgerler yétip kélidu, - dédi.

Musa pir'ewnning axirqi sözlirini anglimasliqqa séliwélip: - undaqta, shu küni körüshüsh üchün kélishtuq, körüshüsh küni silerning bayram küninglar, hemmeylen yighilghan etigen waqtida bolsun, - dédi.

Bayram küni yétip keldi. Pir'ewn we séhirgerlerning yétip kélishi bilen xelq hayajanlinishqa bashlidi. Musa bilen harun kelgende, etrap sükütke chömgenidi. Musa béshini tik tutup allah ni zikir qilghan halda turatti. Etrap pütünley jimidi, séhirgerler musagha yéqinliship kélip: ey musa! Sen bashta huniringni körsitemsen yaki biz körsiteylimu? - dep sorashti. Musa: - siler bashta körsitinglar, - dédi. Séhirgerler kaltek we yiplirini meydan'gha tashlidi. Meydan birdinla yilan'gha toshup ketti. Ular kishilerning közlirini baghlap, ularni qorqutiwetti, shuning bilen ular chong bir séhir körsetken boldi.

Musa hasini kötürüp birdinla yerge tashlidi, musaning hasisi yerge chüsher - chüshmeyla möjize meydan'gha keldi. Musaning hasisi yerge chüshüpla nahayiti yoghan we küchlük bir yilan'gha aylandi. Bu yilan séhirgerlerning heriketliniwatqan yip we kalteklirini bir - birlep we nahayiti téz sür'ette yutushqa bashlidi. Musaning hasisi ularning hemmisini yutuwetti. Yilan musagha qarap heriketlendi. Musa qolini yilan'gha uzatti, yilan derhalla hasigha aylandi, séhirgerler özlirining bir séhirgerning

qarshisida emeslikini bilishti. Ular eng usta séhirger we zamanining eng bilimlik kishiliri idi. Séhirgerler sejde qilish üchün özlirini yerge étishti we: biz alemlerning perwerdigarigha, musa we harunning rebbige iman éyttuq, - déyishti.

Misirliqlar we israil ewladi qewmi bu möjizini we séhirgerlerning musa bilen harun'gha sejde qilghanliqini körüp turdi. Pir'ewn pütün séhirgerlerning ésilishini emir qildi. Séhirgerler musaning dini bolghan islamgha kirdi. allahqa iman éytti. Ularni ésish we put - qollirini késish üchün xorma köteklirige chiqirishti, beribir ularmu allahning özlirini musulman péti öz dergahigha élishini tiligenidi. Namazdiger waqti téxi kirmigenidi. Séhirgerler, yeni misirning alim - ölimalirining qanliri, pir'ewn eskerliri oq atqan bedenliridin bulduqlap étilip chiqti. Pir'ewnning ademliri israil oghullirini öltürüp, qizlirini tutushqa naraziliq qilghanlarni zindan'gha tashlashqa bashlidi.

Musa qiyin ehwalda qalghanidi. U bir tereptin pir'ewnning ghezep we suyiqestlirige duch kelse, yene bir tereptin öz qewmining erz - shikayetlirige duch kelmekte idi. Del shu peytte, qarun chiqip keldi. Qarun beni israildin, yeni musaning qewmidin idi. Emma u öz qewmige mushtumzorluq qilatti, uning mal - bayliqi we ewzel sharaiti uni pir'ewn'ge téximu yéqin qilghanidi. Qarun heywet bilen qewmining aldigha chiqti, musa heqiqeten éghir ehwalgha duch kelgenidi. Uning üstige, qarun musagha qarshi chiqqanidi. Musa bir peyghember bolush süpiti bilen bekmu nomuschan idi. Qarun musani uninggha egeshküchilerning neziridin chüshürüsh üchün, musaning nomusigha tégidighan yalghan töhmettin birni oydurup chiqish heqqide pir'ewn bilen kélishti.

Musa qarun'gha beddua qildi... Möjize meydan'gha keldi. Qarunning öy - mölük, mal - bésat, pütün xezinilirini yer yutup ketti. Qarun heywet bilen qewmining aldigha chiqqanidi. Tuyuqsizla yer yérilip qarunni yutuwetti. Yer qarun bilen birlikte uninggha tewe saray - öy, haywanlar, altun - kümüsh, ünche - merwayit we ademlirinimu yutup ketti. Qarunni yer yutushi bilen xelqning közi musagha buraldi we ularning qelbini uzundin béri igelliwalghan gumanliq qarashlar birdinla ghayib boldi.

Misirliqlar we beni israil bu möjizini öz közliri bilen körgenidi. Musa bilen pir'ewnning arisidiki mujadile qaytidin yüksek pellige chiqti. Pir'ewn musaning öz textige köz tikkenlikige toluq ishench qildi.

Pir'ewinning ademlirining arisida bir mumin kishi bar idi. U eslide imanni yoshurup yüretti, u pir'ewnning musani öltürüsh heqqidiki teklipini bergen yighilishta söz qilip, bu teklipning bekmu addiy ikenlikini we netijige érishkili bolmaydighanliqini ispatlap chiqti, u musaning allahning özining rebbi ikenlikidin bashqa bir nerse démigenlikini éytti. Andin musaning peyghember ikenlikige dair ochuq delillerni keltürdi. Uning sözliri hemmeylenni qayil qildi.

617-sual: allahning pir'ewin qewmige azaplarni yüzlendürüshi

talash - tartish buning bilen tügimidi. Pir'ewn herqanche sözlepmu u mömin kishini qayil qilalmidi. Shunga uninggha qarshi bir pilan tüzüshke bashlidi. Del shu chaghda, allahning yardimi yétip keldi: allah uni pir'ewn jamaesining suyiqestliridin saqlidi. Pir'ewn jamaesige eng yaman azab nazil boldi.

allah taala sinash, qorqutush, musa we möminlerge yamanliq qilishni cheklesh, shundaqla musaning peyghemberlikini we toghriliqini ispatlash üchün pir'ewn ailisige téximu qattiq muamile qildi. Shuning bilen misirda qehetchilik we qurghaqchiliq yilliri bashlandi. Yamghur yaghmidi, nilning suliri aziyip hosul kémeydi. Mal bahasi örlep, insanlar acharchiliqta ölüshke bashlidi. Imansizliqning, étiqadsizliqning insanlarning béshigha daim bu jazalarni élip kélidighanliqi éniq idi.

Kishini échinduridighini shuki, pir'ewnning qewmi bu balayi - apetlerni ghelite bir sewebke baghlidi. Ularning qarishiche, musaning tüpeylidin ularning béshigha achliq - yoqsulluq we qehetchilik kéliwatatti. Ular namratlashti we heqtin téximu uzaqlashti. Ular shunchilik exmeq idiki, bu apetlerning sewebi, hetta yamghurning yaghmasliqini musaning séhirgerliki üchün körsetken möjizisi dep biletti.

Uzun mezgillik qurghaqchiliqtin kéyin, nil deryasigha sapmusaq bir yil kelkün keldi. Étizlarni su bésip, déhqanchiliq weyran boldi. Bashta apet

we achliq susizliqtin peyda bolghan bolsa, bu qétim kelkündin, suning jiqliqidin kélip chiqti. Ular musagha qarap yügürüshti... Mesilige uning arilishishi kérek idi.

Musa rebbige dua qilip suning örlishini toxtatti. Sular yerge singip munbet tupraqlar peyda boldi, musa ularning beni israilni qoyup bérishke dair bergen wedisige emel qilishini telep qildi, emma jawab alalmidi.

Arqidinla chéketke möjizisi (apiti) meydan'gha keldi. allah ziraet we méwilerni yeydighan chéketke toplirini ewetti, chéketkiler ziraet, méwilerni yep tügetti. Chéketkiler barghanliki yerde misirliqlarning méwiliridin esirmu qalmaytti, misirliqlar yene musaning aldigha kélishti. Bu qétim israil ewladini qoyup béridighan boldi, musa rebbige dua qilip bu apetni yoq qildi. Chéketkiler kelgen yérige qaytti. Déhqanchiliq qayta bashlandi, musa yene beni israilning qoyup bérilishini soridi. Ular yene gep oynitishqa bashlidi. Démekki, bergen wediside rastchil emes idi. Buning bilen, bu qétim pit apiti meydan'gha keldi. Pitler késel tarqatti. Misirliqlar yene musaning aldigha kéliship tekrar wede qilishti, musa yene dua qildi. Lékin ular yene wediside turmidi. Kéyin paqa apiti meydan'gha keldi. Birdinla hemme yer paqilar bilen toldi. Ular misirliqlarning yémekliri üstide sekrep, öylirige kiriwélip ularni aware qildi. Ular yene musagha wede berdi we yene wediside turmidi. Axirida qan möjizisi meydan'gha keldi. Nil süyi héchkim ichelmeydighan qan'gha aylandi.

Nil deryasining qan'gha aylinishi peqetla misirliqlarghila bolup, musa we qewmige normal su halitide idi. Emma herqandaq bir misirliq ichish üchün qachilirigha su alghanda, qachining qan'gha tolghanliqini köretti. Bu yéngi we qorqunchluq möjize aldida pir'ewn we sariyidikiler bilen teng misirliqlarmu qattiq chöchidi. Yene musaning aldigha kélishti we burunqidekla wede berdi. Musa yene perwerdigarigha dua qilip apetni kötürüwetti, shundaq bolsimu, pir'ewnning ordisi musaning qewmini élip kétishige ijazet bermidi. Del eksiche, pir'ewn téximu telwiliship xelqige özining ilah ikenlikini jakarlidi. U musani séhirger, yalghanchi we birertalmu altun bileyzüki yoq namrat dep körsetti.

Pir'ewn millitini (qewmini) közge ilmisimu, ular yene uninggha itaet

qildi. Ularning eqlini, erkinlikini, kelgüsini we insanliqini mensitmisimu, ular yene pir'ewn'ge itaet qilishti. Pir'ewnning musagha itaet qilmaydighanliqi éniq boldi, u beni israilni qiynashtin, millitige (qewmige) mes'uliyetsizlik qilishtin waz kechmidi. Bu waqitta, musa bilen harun pir'ewn'ge betdua qildi. Musagha misirdin chiqishqa ruxset bérildi, musa qewmni aldi. Ghelite yéri, ularning beziliri téxiche iman éytmighan idi.

618-sual: musa eleyhissalamning beni israilni bashlap misirdin chiqiip kitishi

musagha chiqish ijaziti bérilgendin kéyin, israil ewladi bir bayramni tebriklesh üchün pir'ewndin ruxset soridi. Pir'ewn xalimisimu yenila ijazet berdi. Israil ewladi chiqish üchün teyyarliq qilishti, ular zibu zinnetlirini toplidi, misirliqlardinmu nurghun altun, zibu zinnet ariyet aldi. Kéchisi musa kélip, ularni sham diyarigha élip kétish üchün qizil déngizgha qarap yolgha chiqti, pir'ewning ademliri we jasusliri herikette idi. Pir'ewn'ge musaning qewmini élip mangghanliqini xewer qilshti. Pir'ewn chong qoshunning yighilishi üchün pütün sheherlerge buyruq chüshürdi, pir'ewn qoshuni qozghilip musaning arqisidin qoghlap mangdi.

Musa qizil déngizgha kélip toxtidi, yiraqtin bir bulut kötirilip pir'ewn qoshunining yéqinlap kelgenlikini bésharet qildi. Arqidinla qoshunning bayraqliri köründi. Musaning qewmi qorqushqa bashlidi, ehwal murekkep we xeterlik idi, aldida déngiz arqisida düshmen bolghachqa jeng qilishtin bashqa charisi yoq idi. Chünki ular balilar, ayallar we qoralsiz erlerdin terkip tapqachqa, pir'ewnning ularni qirip tashlishi éniq idi.

Qewmning ichidin beziliri: pir'ewn bizge yétishiwaldighan boldi, - déyiship warqirghili turdi.

- yaq, hergiz undaq bolmaydu! Rebbim men bilen bille, u méni qutquzidu, - dédi musa. Emma bu ishench bilen allahqa yüzlinishi bilen tengla allah uninggha hasisini déngizgha urushqa emir qildi. Musa hassini yuqirigha köterginide, jibriil eleyhissalam derhal zémin'gha chüshti. Musa hasisi bilen déngizgha urdi we déngiz ikkige ayrilip, ong - sol teripide déngiz dolqunliri bolghan, qattiq we quruq bir yol échildi. Musa we qewmi méngip déngizdin ötti. Möjize qorqunuchluq idi. Déngiz dolquni bir pesiyip

bir örleytti, ular échilghan yolda méngiwatqanda goya bir sirliq qol ularni gherq bolushtin yaki höl bolup kétishidin qoghdawatatti. Israil ewladi déngizdin ötüp boldi.

619-sual: pir'ewinning halak bolushi

bu chaghda, pir'ewn déngizgha yétip keldi. Möjizini, déngizning otturisida échilghan quruq yolni kördi. Qorqqan bolsimu, jahilliq bilen urush harwisiining harwikishige ilgirileshni buyridi. Qoshun arqisidin mangdi.

Musa déngizdin ötüp bolup, déngizning burunqi haligha qaytishi üchün hasisi bilen déngizni urmaqchi boliwidi. allah déngizning shu péti qélishini buyridi. Musa qewmining qutulush üchün déngiz bilen pir'ewndin ayrilishini ümid qilghan idi. Eger hasisi bilen déngizgha urup, déngiz eslige qaytqan bolsa idi. Musamu qutulatti, pir'ewnmu qutulghan bolatti. Emma allah taala pir'ewnning suda gherq bolushini xalidi, shunga musagha déngizgha chéqilmasliqini bildürdi.

Pir'ewn qoshuni bilen déngizning otturigha keldi, ular qarshi qirghaqqa yéqinlighanda ulugh allah jibriilgha déngiz dolqunlirining qoshulushini emir qildi. Jibriil beja keltürdi. Déngiz dolquni qoshulup, pir'ewn we qoshunini qoynigha aldi. Pir'ewn we qoshuni gherq boldi. Jahilliq gherq bolup, iman ghelibe qilghan idi.

Pir'ewn suda tunjiqiwatqan chaghda, özining dozaxtiki ornini kördi. Jéni tomshuqigha kélip, perdilen'gen közi ichilghinida, musaning toghriliqini, özining uninggha qarshi urush qilip xata qilghanliqini chüshinip iman éytti. Emdi qilghan töwbining paydisi yoq bolup qobul qilinmaytti. Bu azabni körgen we sekratqa chüshkende qilin'ghan töwbe idi. Jibriil dédi: emdi töwbige yer yoq, sanga bérilgen tewbe qilish waqti axirlashti, ish tügidi. Emdi sanga qutulush yoq. Peqetla jesiting qutulidu... Sen ölisen. Sendin kéyinkilerge ibret bolsun üchün déngiz dolquni jesitingni qirghaqqa chiqirip qoyidu. Gumrah pir'ewn üstige perde yépildi. Dolqunlar uning jesitini qirghaqqa atti.

620-sual: musa eleyhissalamning beni israil qewmi bilen bolghan köreshliri

pir'ewn israil qewmini allah din bashqisigha boyun égishke köndüriwetkenidi. Yeni ularning rohlirini buzghunchiliqqa uchratti. Ular tersaliq we nadanliq bilen musagha köp eziyet yetküzdi. Beni israil qewmi bu butperes qewmning ilkige ötkendin béri nurghunlighan palaketke duch keldi. Ularning ichide butlargha choqunush hewisi tughuldi we musadin but telep qilishti. Musa ularning bekmu nadan ikenlikini éytti. Musa qewmini bashlap sina chölige keldi. Chölde ne derex, ne yégüdek - ichküdek bir nerse yoq idi. allah ulargha rehmet qilip terenjibin we bödünini chüshürüp berdi. Bulutlarni ulargha sayiwen qilip ewetti. Terenjibin bezi méwilik derexlerdin éqip chiqidighan tatliq madda bolup, shamallar bu maddilarni yapraqlarning ichige qoyup élip kelgenidi. Bödüne bolsa, qush türliridin biri idi. Ular qattiq ussap ketti, musa hasisi bilen bir tashqa uriwidi. Tashtin 12 bulaq étilip chiqti. Israil qewmi 12 qebilige bölün'gen bolup, allah ularning her birige birdin bulaq chiqirip berdi. Shundaq bolsimu, ularning ichige singip ketken u qutratquluq tuyghuliri jim turmidi. Ular musadin bu yémeklerdin zérikkenlikini, özlirining piyaz, samsaq, purchaq, yésimuqlarni yégüliri kelgenlikini éytti. Bular misirning en'eniwiy ozuqluqi idi. Shunga beni israil qewmi musaning bularni tupraqtin chiqirip bérishi üchün allahqa dua qilishini telep qildi. Musa ularning özlirige zulum qiliwatqanliqini we misirdiki u rezil künlirini séghinip ketkenlikini, yémek - ichmekning eng yaxshisi bérilse, heddédin éship, ularning ornigha eng nacharlirini telep qiliwatqanliqini qayta agahlandurup qoydi.

Musa qewmini quddus terepke bashlap mangdi we qewmige quddusqa barghanda, u yerdikilerni qoghlap chiqirish üchün, ular bilen urushishni buyridi. Mana bu, ulargha qilin'ghan axirqi sinaq idi. Özlirige kelgen u möjizilerdin kéyin (mömin bolghanliqi üchün), butlargha choqunidighan bir qewm bilen urushishning waqti - saiti kelgenidi. Emma musaning qewmi u muqeddes yerge kirishni ret qildi. Pütün qewmdin peqet ikki kishila musa bilen harun'gha qétildi. Tarixiy melumatlargha asaslan'ghanda, ularning sani 600 ming kishi idi. Emma musa ularning arisidin urushtin qorqmaydighan ikkila kishini tapalidi.

Bu ikki kishi muqeddes zémin'gha kirip urush qilish üchün qewmini qayil qilishqa tirishti. Özlirining peqet sheher derwazisidin kirsila ghelbige érisheleydighanliqini éytti. Emma israil qewmi qorqunchtin titrep turushatti.

Israil qewmi butqa choqunidighan qewmni körüpla kona xuylirigha qaytqili turdi. Ularning xaraktéri buzulup ketken bolup, rezillik we peskeshlik ularning qan - qénigha singip ketkenidi. Ular allahqa we uning peyghembiri musagha dawamliq yolsizliq qilip, urushushqa qet'iy qoshulmidi. Nihayet, israil qewmi musagha munu meshhur sözni qildi: "sen perwerdigaring bilen bille bérip ikkinglar urushunglar, biz bu yerde olturup turayli!" dédi. Ular bu sözni qilche teptartmay, op'ochuq dégenidi.

Musa öz qewmini qayil qilalmaydighanliqini chüshendi. Gerche pir'ewn ölgen bolsimu, israil qewmide xéli bir waqitlarghiche öchmeydighan tesir qaldurghanidi. Musa perwerdigarigha peqet özi qérindishidin bashqilarni qayil qilalmaydighanliqini éytti we allahning özi bilen qewmini ayriwétishini tilep dua qildi.

621-sual: allahning beni israil qewmini jazalishi

allah tebiiti buzulghan israil qewmige öz hökmini chüshürdi. Yeni ularni 40 yil, taki ölüp tügigiche yaki qérip halidin ketküche sina chölide ézip yürüshke mehkum qildi. Bu nesil tügigendin kéyin, ornigha bashqa bir nesil, héchkimge yéngilmeydighan, urushup zeper qazinidighan bir nesil wujutqa késetti. Ular éziqip yürüshke bashlidi. Bir yerdin yürüshke bashlap bir yerde toxtaytti, toxtighan yerdin yene yürüp awwal bashlighan yerge bérip toxtaytti. Ular bu teriqide kéche - kündüz, etigen - axshimi toxtimay yürüp, sina chölige kirip ketti.

622-sual: musa eleyhissalamning ikkinchi qitim tur tighida allah bilen sözlishishi

musa tunji qétim allah bilen sözleshken yerge qarap mangdi. Israil qewmi tur téghining qéshigha kélip chüshkün qildi. Musa özi yalghuz taghqa chiqip perwerdigari bilen sözleshti. U yerde musagha tewrat chüshürüldi. Musa allah bilen sözleshkili méngishtin burun, qérindishi harunni qewmige bash qilip qoyghanidi.

623-sual: musa eleyhissalamgha birilgen on wesiyet

riwayetlerde mundaq déyilidu: musa kéche - kündüz héchnime yémey saq 30 kün roza tutti. Kéyin allah bilen sözleshkende, aghzining purap qélishidin ensirep, yolda kétiwétip aghzigha bir yupurmaqni séliwaldi. allah uningdin: néme üchün rozangni buzdung? - dep soridi. Eslide allah uning sewebini hemmidin yaxshi bilgüchidur. Musa: i rebbim? Sen bilen sözleshkende, aghzimning purap qélishidin qorqtum, - dédi.

allah: i musa! Men üchün roza tutqan kishining aghzi enberdinmu xush puraydu. Sen qaytip, yene on kün roza tutqandin kéyin qayta kel! - dédi. Musa allahning déginini qildi. Musaning néme üchün ottuzning ornigha qiriq kün roza tutqanliqi bizge namelum. Bizge melum bolghini, peqet allahning on künni qoshup qoyushi we musagha tewratni nazil qilishi idi.

Musagha töwendikidek on türlük wesiyet bérildi:

1 - yalghuz we shériki bolmighan allahqa ibadet qilish.

2 - allahning ismi bilen yalghandin qesem ichmeslik.

3 - shenbe künidiki aditini dawamlashturush (shenbe künini ibadet bilen ötküzüsh).

4 - ata - anigha yaxshiliq qilish.

5 - in'am we ikram qilghuchining peqet allah ikenlikini bilish.

6 - adem öltürmeslik.

7 - tarazida hiyle ishletmeslik.

8 - oghriliq qilmasliq.

9 - yalghan guwahliq bermeslik.

10 - dost - buradirining öyige, ayaligha we méligha (qul - chörisi, öküz we éshikige) köz tikmeslik.

624-sual: roza tutushning bendini allahqa yiqinlashturushtiki hikmiti

ulugh allah musaning perwerdigari bilen sözlishish üchün taghqa chiqqan chaghdiki ehwalini, yeni uning qiriq kün roza tutush arqiliq rebbige téximu yéqinlashqanliqini we perwerdigarining özi bilen sözleshkenlikidin

dili yayrap, perwerdigarigha bolghan söygüsining téximu ashqanliqini bayan qilip berdi.

625-sual: musa eleyhissalamning tur tighidin qayitqandin kiyinki qewmi ichidiki butpereslikke qarshi ilip barghan köreshliri

musa tewrat lewhelirini élip tagh choqqisidin nepret we azab bilen peske - qewmige qarap méngiwatqanda, uning qattiq ghezeplen'genlikini biliwélish tes emes idi. Musa rebbi bilen uchrishish üchün qewmidin ayrilip turishigha samir pitne - téridi. Harun eleyhissalam bir küni qewmining bir mozaygha choquniwatqanliqini bayqidi.

Harun qewmige nesihet qilishqa bashlidi. Mozaygha choqun'ghuchilar harunning nesihitige qulaq salmidi. Harun musa qaytqiche bu toghrida munazire qilishni xalimidi. Harun musadin mulayim idi. Shundaq bolghachqa, ular uningdin qorqmaytti. Xelq mozayning etrapida dawamliq oyun - tamasha qilishti. Musa qewmige qaytish üchün kétiwétip, qewmining mozay etrapida sekrep, ussul oynap, warang - churung qilghan awazini anglidi. Musani körgen qewmi toxtap jimidi. Musa harunning özining emrige qarshi chiqip, bu pitne aldida néme üchün gep qilmay turghanliqini, ulardin ayrilip chiqip ketmey, ular bilen bille turushqa qandaq razi bolghanliqini, ular bilen némishqa élishmighanliqini soridi.

Musa uni ulargha mes'ul qilip ketkendin kéyin, bu ehwalda ularning arisida qandaq turghanliqini soridi. Harun qérindishi musagha mulayimliqi sewebidin qewmining özini kemsitkenlikini, ulargha qarshiliq qilghinida ularning uni öltürwetkili tas qalghanliqini éytip, düshmenlirige tamasha bolmasliqi we qewmining özini téximu közge ilmay qalmasliqi üchün chach - saqilini qoyup bérishini soridi. Ularning zulumlirigha qarshi chiqalmighan bolsimu, ulardin biri bolmighanliqini éytti.

Musa allah ni qizghinip we heqke bolghan söygüsidin kélip chiqqan ghezep tüpeylidin harun'gha heqsizliq qilghanliqini chüshendi. Harunning bu shertliride imkaniyetning bariche eng toghra ish qilghanliqini uqti. Uning chach - saqallirini qoyup bérip, özi we qérindishi üchün allahqa

istighfar éytti we arqidin qewmige örülüp ghezeptin titrigen awazi bilen soridi:

"silerge perwerdigaringlar chirayliq wede qilmighanmidi? (siler ehdini untughudek) waqit shunche uzun bolup kettimu? Yaki siler özenglargha perwerdigaringlarning ghezipi chüshüshini irade qildinglarmu? Shuning üchün silerning manga bergen wedenglargha xilapliq qildinglarmu?. "

musa ulargha qattiq tegdi we ularni perishan qilip, qilmishlirining exmeqliq ikenlikini körsetti. Musa harun bilen sözliship bolghandin kéyin samirige qaridi. Xelq musaning ghezipi aldida bashlirini égishti. Musa uning bilen munaziriliship yürmidi, peqetla heqning hökümini uning yüzige urdi. Musa uning dunyada yalghuz qélishini höküm qildi. Samiri héch nersige tégelmey héchbir kishige yéqin kélelmey, héchqandaq bir mexluqqa yéqinlishalmay, haqaret ichide yalghuz yashidi. U uning bu dunyadiki jazasi idi. Qiyamet küni uning chékidighan ikkinchi azabi bar idi. Musa samirining ishini tügetkendin kéyin, altun mozayni élip otqa tashlidi. U buning bilenla qalmay, qewmining hoduqqan közliri aldida uni apirip déngizgha péqiritip tashlidi. Musaning awazi yükseldi.

Silerning ilahinglar bir allah tur, uningdin bashqa héch mebud (berheq) yoqtur, u her nersini toluq bilgüchidur. Ilahinglar peqet bir allahtur. Özige ne payda, ne ziyan yetküzelmeydighan but emes!

626-sual: musa eleyhissalamning azghan qewmi toghirisida chiqarghan hökümi

musa butning we esli gunahkarning ishini tügetkendin kéyin, qewmige yüzlinip pütün mesile heqqide omumiy höküm chiqardi. Ularning özlirige özliri zulum qilghanliqini, mozaygha choqun'ghanlarning tewbe qilishi üchün bir purset bérilgenlikini éytti. Bu purset, muzaygha choqun'ghanlarning özini öltürüsh pursiti idi. Jazamu gunahqa asasen bérilgen idi. U qattiq we rehimsiz halda kelgen idi. Kéyin allah merhemet qilip ularning tewbisini qobul qildi. U tewbilerni qobul qilghuchi we merhemmetliktur. Musaning ghezipi axiri peseydi.

Musaning allah yolida kelgen achchiqi emdi yoqaldi. Bu achchiq -

ghezepler ichidiki eng küchlük we hörmetke eng layiq bolghini idi. Ghezipi peseygen musa esli wezipige qaytti. Tewrat lewhelirini bir bulunggha qoyghanliqi ésige kélip, ularni qayta qoligha aldi we tebligh qilishqa bashlidi. Qandaqla bolushidin qet'iynezer, ghezipi bésilghan musa allah yolidiki jihadini qaytidin bashlap tewrat lewhelirini qewmige oqup berdi. Deslipide ularning qet'iy halda uning (tewratning) hökümige emel qilishini emir qildi. Heyran qalarliqi, qewmi uning bilen heq toghrisida sodilashti. Ular mundaq déyishti: - lewhelerni aldimizgha qoyghin, eger buyruq we qanunlar asan bolsa qobul qilayli.

Musa: yaq! Ularning ichidikilerini (lewhelerde yézilghanlarni) qobul qilinglar, - dédi. Ular jahilliq qiliwidi, ulugh allah perishtilerge buyruq qilip taghni ularning béshigha ekeldi. Tagh ularning üstide xuddi bir buluttek turatti.

Ulargha: lewhelerde yézilghanni qobul qilmisanglar, bu tagh üstünglerge chüshidu, - déyildi. Shuning bilen ular qobul qilishti. Sejde qilishi emr qilindi we ular sejde qildi. Éngeklirini yerge chaplap qorqqan halda üstidiki taghqa qarashti. Shundaq qilip, musaning qewmining qelbige qorqunch sélinip, putliri bu qorqunchning tesiri bilen sejdige yiqilip, boyunliri parlaq bir möjize aldida pükülgende teslim bolghanliqi ispatlandi.

627-sual: musa eleyhissalamning axirqi möjizisi

musa beni israilning alim we tallan'ghan kishilirining allahtin meghpiret tilep tewbe qilishini buyrudi. Ulardin 70 kishini tallap: allahqa béringlar, qilghan gunahinglar üchün uninggha tewbe qilinglar, uningdin arqanglardiki qewminglarning tewbilirining qobul qilishini soranglar, roza tutup pak bolunglar, kiyimliringlarnimu pak tutunglar! - dédi.

Musa tallan'ghan 70 kishi bilen bille allahning uninggha orunlashturghan uchrishishi üchün yolgha chiqti. Musa taghqa yéqinlashqanda, ular közlirige ishenmey qaldi. Bir bulut pütün taghni qaplighan idi. Musa bulutning ichige kirip qewmige: yéqin kélinglar! - dédi. Ular yéqinlashti. Ulugh allah musa bilen sözleshti. Musa allah bilen sözlishiwatqanda aldigha insan balisidin héchbir kishi qariyalmaydighan we yaki taqet qilalmaydighan parlaq bir nur kéletti. Musa rebbi bilen

sözleshkende, arisida perde peyda boldi. Musa tallighan 70 kishi uning rebbi bilen sözleshkenlirini anglap turdi. Belki bu möjizilerning axirqisi idi. Ularning hayati boyiche imani bilen yashishigha yéterlik idi. Shundaqtimu tallan'ghan bu 70 kishi anglighan möjizige qanaet qilmay, allah ni körüshni telep qilishti. Chékidin ashqan bu telepke chaqmaq tézlikide bir jaza bérildi. Sékont ichide meydan'gha kelgen zilzile (yer tewresh) ularning roh we bedenlirini parchilap tashlidi. Ular öldi...

Musa tallan'ghan 70 kishining qilmishini körüp qattiq azablandi. Rebbige dua qilip, ulargha meghpiret we merhemet qilishini tilesh üchün ornidin turdi. Musa: "perwerdigarim! Xalighan bolsang ularni we méni burunla halak qilghan bolatting. Arimizdiki exmeqlerning qilmishi tüpeylidin bizni halak qilamsen? Bu peqet séning siniqingdur, shu arqiliq xalighan bendengni azdurisen, xalighan bendengni hidayet qilisen, sen bizning igimizsen, bizge meghpiret qilghin, rehim qilghin, sen eng yaxshi meghpiret qilghuchisen. Bizge bu dunyada we axirette tégishlik yaxshiliq qilghin, biz heqiqeten sanga tewbe qilduq" dédi. Bu musaning rebbige dua qilip, uning rizasini tilewatqanda éytqan sözliri idi. allah uninggha rehim qilip, qewmini epu qildi. Ölgendin kéyin ularni qayta tirildürdi. Tallan'ghan kishiler allah bilen musa sözlishiwatqan bu güzel waqitlarda hayatning bashlinishidin taki hezriti muhemmed eleyhissalam peyghember bolup kelgiche bolghan sözlerni anglashqa muyesser boldi.

628-sual: musa eleyhissalamgha axirqi peyghemberning xush xewiri birilgenliki

shundaq perez qilimizki, bu xushxewer musaning rebbi bilen uchrishish üchün israil ewladining alim - ölimaliridin bolghan 70 kishi bilen bille kelgen küni keldi. Katta möjize körsitilgenliki üchün muhimliqi bilin'gen bu künde axirqi peyghemberning xushxewiri kelgen idi. Ibni kesirning "qessesul enbiya (peyghemberlerning qissisi)" namliq kitabida qetadedin neqil keltürüp mundaq deydu: ” musa perwerdigarigha: men lewhelerdin insanlar üchün meydan'gha keltürülgen eng xeyrlik yaxshiliqqa buyrup, yamanliqni chekleydighan bir ümmet kördüm. Perwerdigarim! Ularni méning ümmitim qilghin! - dédi.

Ulugh allah: u muhemmedning ümmitidur, - dédi.

- perwerdigarim! Lewhelerde kitabini qelbide oqughan bir ümmetni kördüm. Ulardin awwalqiliri kitablargha qarap oquytti. Kitabni qoyghandin kéyin héchbir nerse éside qalmaytti. allah bu ümmetke bashqa héchbir qewmge bérilmigen yadlash qabiliyitini bériptu. Perwerdigarim! Ularni méning ümmitim qilghin! - dédi musa.

Ulugh allah: u muhemmedning ümmitidur, - dédi.

Musa: i perwerdigarim! Lewhelerde deslepki we axirqi kitablargha ishen'gen we gumrahliqqa chüshkenler bilen jeng qilghan bir ümmet kördüm, ularni méning ümmitim qilghin! - dédi.

Ulugh allah dédi: u ehmedning ümmitidur.

Musa: i perwerdigarim! Lewhelerde sediqe béridighan we bergen sediqilirini ularning péqirliri yéyeleydighan, buning bilen sediqe bergüchige ejir bérilidighan bir ümmetni kördüm. Ulardin awwalqi qewmlerdin (ümmetlerdin) biri sediqe berse we u sediqe qobul qilinsa, allah u sediqige bir ot ewetetti, ot sediqini yewitetti, sediqe qobul qilinmisa, ot uni köydürmey tashlinip qélinatti, uni yirtquch haywan we qushlar yep tügitetti. Perwerdigarim! Ularni méning ümmitim qilghin! - dédi.

Ulugh allah: u muhemmedning ümmitidur, - dédi.

Musa: i perwerdigarim! Lewhelerde bir kishi bir yaxshiliqqa niyet qilip uni orunlighinida, uninggha 10 hessidin 700 hessigiche sawab yézilidighan bir ümmetni kördüm. Perwerdigarim! Ularni méning ümmitimdin qilghin! - dédi.

Ulugh allah dédi: ”u muhemmedning ümmitidur. “

629-sual: kala hikayisining esli siri

musa, allahqa dewet qilish üchün ularning arisida uzun yillar yashidi. Körüp ötkinimizdek, ular pat - pat yoldin chiqatti. Kala weqesidin ularning jahilliqini tashlimghanliqini bileleymiz. Chünki ish kishini ghezeplenduridighan we qiyin ehwalgha qoyghan hem soal sorashni telep qilghandek, ularning musa bilen munazire qilishiningmu ehmiyiti yoq idi. Kala hékayisining esli mundaq idi: bir küni israil ewladi ichidiki bir bay kishining öltürülgen jesiti tépildi. Ailisi dewa qilghan bolsimu, qatili

tépilmidi. Ölgen kishi israil ewladi ichide nopuzluq biri bolghachqa, uning tuyuqsiz mexpiy öltürülishi kishige bir pitne tuyghusi béretti. Ular amalsizliqtin musaning allahqa murajiet qilishi üchün uning aldigha keldi. Musa rebbige murajiet qildi. allah ularning bir kala boghuzlishini buyridi. Peqetla xelqqe uchrighan tunji kala bolushi shert qilindi. Epsuski, ular musa bizni mesxire qiliwatidu, dep oylap uning bilen tartishishqa bashlidi. Axirida, musa ulargha dégenliride rastchil ikenlikini éytti we bir kala boghuzlishini buyridi. Lékin israil ewladi saxta teb'iti bilen jahilliq qilip yoldin chiqishqa bashlidi. Dédiki: bu biz bilidighan normal kalimu yaki bir alahidiliki bolghan bashqa bir xil mexluqmu? Musa rebbige qayta dua qilip, kalining teripini soridi we bashtikidin etrapliq ipadilendi. U qérimu emes, yashmu emes, ottura yash kala bolushi kérek idi. Eslide, mushu yerde toxtap qalsa bolatti. Lékin ular sorashni dawamlashturdi.

Ular qalaymiqan soallirini yaghduriwetti. Bu kalining renggining qandaqliqi soraldi.

Musa buni bilish üchün rebbige dua qildi. allahqa we peyghembirige hörmet we edeb bilen muamile qilinishning ornigha buningdek jahilliq qilishning we chalwaqashning héch lazimi yoq addiy bir ishni tekrar - tekrar musadin sorashtin xijil bolush kérek emesmidi? Musa duadin kéyin ulargha uning qarighuchilarni zoqlanduridighan, ochuq parqiraq, sapsériq renglik kala ikenlikini éytti.

Shuning bilen kalining renggi békitildi. Mesilining shunchilik éniq bolushqa qarimay, ular tekrar ezweylep sorashqa bashlidi. Ular peyghembirige qiyinlashturghanséri, allah mu ularning ishini qiyinlashturdi. Ular musadin uning qandaq tiptiki kala ikenlikini sorashti. Chünki ulargha nisbeten kalilar bir - birige bek oxshaytti.

Musa ulargha uning yer heydep, étiz sughirip kündürülmigen, qusursiz, alisi yoq, sériq kala bolushi kéreklikini éytti. Jahilliq ularni japagha qoydi. Ular bu alahidiliktiki kalini izdeshke bashlidi. Axiri, bir yétimning charwichiliq meydanidin tépip kélip boghuzlashti. Musa kalining quyruqini élip ölgen kishini uruwidi, ölük tirildi. Musa uningdin uni kimning öltürülgenlikini soridi, u éytip bérip bolup tekrar öldi. Israil ewladi ölükni

tirildürüsh möjizisini öz közliri bilen körüp, qatilining ismini öz quliqi bilen anglidi. Buning bilen jahilliqliri we qalaymiqan soalliri tüpeylidin uzun bir mezgilgiche chüshnelmey qalghan sir ashkarilan'ghan boldi.

630-sual: musa we harun eleyhissalamlarning wapati

musa qewmidin köp eziyet chekken bolsimu, peyghemberlik wezipisini ada qilish üchün sewr qildi. Ular musagha qarshi chiqish, exmeqliq, jahilliq, jahalet we butlargha choqunush bilen azarlapla qalmastin, hetta uning shexsiyitigimu eziyet we yamanliq qilatti.

40 yil chölde téngirqashtin kéyin bu yéngi ewlad dunyagha keldi... Bu kéyinki nesilni körüsh musagha nésip bolmidi. Hezriti musa eleyhissalam israil ewladi allah kirishini teqdir qilghan yerge kirishtin awwal wapat bolghanidi. Hezriti harun eleyhissalam musaning wapatidin qisqa bir waqit awwl alemdin ötken idi.

Hezriti musaning ejili yéqinlashqanda, u téxiche chölde idi. Rebbige mundaq dep dua qildi: "i rebbim! Méni muqeddes yerge, étilghan bir tashning musapisighichilik yéqinlashturghin. " u hijret qilghan yerning yéqin bir yéride ölüshni oylidi. Qewmini u yerge bérishqa teshwiq qilghan idi. Emma ular unimidi. Chölde wapat bolghan kéchisi yer yüzining axirqi peyghembiri éytqandek bir qizil qum töpilikige depne qilindi.

Musa eleyhissalam yaxshi bir ölüm bilen ketti. Éhtimal u allah ni körüshke intizar bolghan idi. Söygü uni hayat chéghida allah ni körüshke ilhamlandurghan idi. Mana emdi ölgendin kéyin u alemde buninggha purset köp idi. allah bilen sözleshken musa ölümini yoruq bir köngül, huzurlan'ghan bir qelb, heqke éntilgen, uning bilen uchrishishqa aldirighan we söyün'gen bir roh bilen kütiwaldi. Durut we salam uninggha bolsun!

631-sual : xizir eleyhissalamning qisisi

allah teripidin merhemet we ilim bérilgen bu bendining qissisi qur'an qissilirining ichidiki eng yoshurun we eng heyran qalarliqidindur. Qisse kehf süriside tilgha élinip, musaning niyitini bildürgen töwendiki ayet bilen bashlinidu:

öz waqtida musa yash xadimigha (yeni yushe ibni nun'gha): "ikki deryaning qoshulidighan jayigha yetmigiche méngishimni toxtatmaymen,

(shu jaygha yetken'ge qeder) uzaqqiche méngiwérimen" dédi.

Bu yoshurun sözlishish, musaning ikki déngizning qoshulghan jayigha yetmigiche yillar boyi méngishqa qarar qilghanliqidin dérek béretti. Ikki déngizning qoshulidighan jayida musaning bir muhim uchrishishi bar idi.

Ulugh allah uni bu sözler bilen teripleydu: bizning bendirilirimizdin chong merhimitimizge érishken we bizning özimizge xas ilmimizni (yeni ilmil gheybni) biz bildürgen bir bende.

Qur'an ismini ashkarilimighan bu bende musa ilim tehlil qilish üchün izdégen kishidur. Biz uning xizir ikenlikini hedistin bilduq. Musa biz bilidighan ilim élish yolliri bilen emes, belki allah teripidin ilim bérilgen bende bilen bille yürdi. Deslipide, xizir uning qilghan ishlirigha musaning sewr qilalmaydighanliqini éytti, andin u özi sözlep bermigiche musaning héchnerse sorimasliqini shert qilip uning bilen dost bolushqa maqul boldi. Xizir köp gep qilmaydighan, sirliq adem bolup, uning ish heriketliri musagha bekmu sirliq tuyulatti.

Xizir bezen musagha nisbeten qurqunchluq jinayet sadir qilsa, bezen körünüshte menisiz ishlarni qilatti. Musa ilimlik we mertiwilik bolsimu, allah teripidin alahide ilim bérilgen bu zatning ish - heriketlirige heyran qalghan we étiraz bildürgen idi. Sheriet ilmige ige bolghan musa heqiqet ilmige ige bolghan xizirgha heyran qalghan idi. Goyaki sheriet ilmi heqiqet ilmining bir parchisi bolup, heqiqet ilmi bezende peyghemberlergimu chüshinish qiyin, sirliq ishlardek tuyulatti.

Qur'andiki bu qisside körülgen sirliq ishlardin islamdiki pütün tesewwup mezhepliri öz nésiwisini alghan idi. Buning bilen peyghembermu emes, shéhitmu emes, emma peyghember, shéhitlerning ilmige zoqlinidighan bezi zatlarning barliqigha dair bezi étiqadlar peyda boldi. Bu ishinish bu qissidin kélip chiqqan idi.

Ölimalar xizir heqqide ixitilap qilishti. Beziliri uni ewliya dése, beziliri peyghember déyishti. Uning hazirmu hayat ikenlikini we qiyametkiche yashaydighanliqini éytishti.

632-sual: musa eleyhissalamning xizir eleyhissalam bilen uchrishish

musa israil ewladigha xitab qilish üchün ornidin turghanda qewmini allahqa dewet qilatti. U shunchilik pasahatlik sözleydighan we natiqliq bilen éytqan sözliri bilen goya dunya hékmitini yighinchaqlaytti. Sözi tügigendin kéyin, anglighuchilar arisidiki beni israildin biri: i allahning peyghembiri! Yer yüzide sendinmu bilimlikrek biri barmu? - dep soridi.

Musa derhal: yaq! - dep jawab berdi.

Bu heqtiki ilimni: "allah alim, allah téximu yaxshi bilidu" dep allahqa hawale qilmighanliqi üchün, allah uni eyiblep jibriil eleyhissalamni ewetip soridi:

- i musa! allahning ilimni nege qoyidighanliqini sen qandaq bilisen?

Musa aldiraqsanliq qilghanliqini chüshendi. Jibriil eleyhissalam uninggha tekrar mundaq dédi:

- ikki déngizning birleshken yéride allahning sendin bilimlik bir quli bar.

Musa könglide ilmini béyitishni oylidi. U ilimlik bende bilen dost bolush üchün seperge chiqmaqchi bolup, uning nedilikini soridi. Uning seperge chiqishi we ichide bir béliq bolghan kichik séwetni éliwélishi emr qilindi. Bu béliq tirilip déngizgha kiridighan yerde u ilimlik bendini uchritalaytti. Ilim izdégen (oqughuchi) musa yolgha chiqti. Yénidiki yash hemrahi ichige béliq sélin'ghan séwetni kötiriwalghan idi. Ular ilimlik, yaxshi bendini izdeshke chiqqan idi. Emma uni nedin tépishni bilmeytti. Mesile séwet ichidiki béliqning tirilip déngizgha qéchishigha baghliq idi. Hernerse sirliq we yoshurun bolsimu, musa yillar boyi yol yürüshtin qet'iynezer bu ilimlik zatni tépishqa bel baghlighan idi.

Musa yash hemrahigha: shert peqet shuki, sen béliqning sendin ayrilghan yérini körsitip bérisen, - dédi. Yash hemrahi uninggha: sen éghir shert qoydung, - dédi. Ular déngiz qirghiqidiki quram tashning yénigha kélip toxtidi. Musa yétipla uxlap qaldi. Hemrahi uxlimighan idi. Shamal déngiz dolqunini qirghaqqa urghinida, su tamchiliri béliqqa chachridi we béliq janlinip déngizgha sekridi. Béliqning déngizgha sekrishi, allahning musaning ilim élish üchün izdégen kishisi bilen uchrishidighan yerni biliwélishi üchün körsetken alamiti idi. Musa uyqisidin oyghandi, lékin

béliqning déngizgha kirip ketkenlikini uqmidi. Yash hemrahi bolghan ishlarni musagha éytishni untup qaldi. Ular béliqni untup yolini dawamlashturdi.

Musa qorsiqi échip, harghanliqini hés qildi we hemrahigha: yémeklerni chiqarghin, heqiqeten köp yol yürduq, - dédi. Bu chaghda déngizgha kirip ketken béliqni tuyuqsiz ésige alghan yash bala, béliqning qandaq déngizgha sekrigenlikini körgenlikini, emma musagha déyishni sheytanning untuldurghanliqini éytip musadin epu soridi. Musaning yash hemrahi ajayip bir ishni körgen idiki, béliq déngizgha xuddi qumda mangghan yilandek tézlikte shungghup (ghelite bir shekilde) kirip ketken idi.

Musa buni anglap xursen bolghan halda: bizmu buni kütüwatqan iduq, - dédi. Ular derhal kelgen izni boylap arqigha qaytti. Axirida, musa béliqning déngizgha kirip ketken yéridiki quram tashqa yétip keldi. U yerde bir adem turatti.

Uning ismini, sheklini we qandaq kiyin'genlikini, yéshini we bashqa alametlirini bilmeymiz? Bilidighinimiz peqetla qur'anning uning heqqide éytqan töwendiki ipadisidur:

u ikkisi (béliqni untughan chong tashning yénida) bizning bendilirimizdin chong merhemitimizge érishken we bizning özimizge xas ilmimizni (yeni ilmiy gheybni) biz bildürgen bir bendini (yeni xizir eleyhissalamni) uchratti.

633-sual: musa eleyhissalam bilen xizir eleyihissalam ottursidki weqeler

buxarining riwayitige qarighanda: musa bilen yash xadimi xizirni cheksiz déngiz qirghiqida, yéshil gilem üstide kiyimlirige yöginiwalghan shekilde köridu. Kiyimning bir uchi putning uchida bir uchi (béshining) boynida idi. Musa uninggha salam béridu. U yüzini échip:

- séning memlikitingdimu salam barmu? Sen kim? - dep soraydu.

Musa: men musa bolimen, - deydu.

- israil ewladi (beni israil) ning musasimu? Weeleykum essalam! (salam sanga bolsun!) beni israil peyghembiri, - deydu xizir.

- méni qandaqche biliwalding? - soraydu musa.
- méni sanga bildürgen we körsetken zat bildürdi...

I musa! Néme ish bilen kelding? - deydu xizir.

- allah sanga bildürgen toghra ilimni manga ögitishing üchün sanga egeshsem bolamdu? - dep soridi musa éhtiram bilen. Xizir: qulungdiki tewrat we kélidighan wehyiler sanga yetmemdu? Sen qilidighan ishlrimgha sewr - taqet qilalmaysen, - dédi. Mupessirler mundaq deydu: ”xizir musagha mundaq dédi: méning ilmimni sen chüshinelmeysen we taqet qilalmaysen. Chünki sen méning ilmimni chüshenmeysen, körünüshte sanga yaman körün'gen we sewebini bilmeydighan ishlarni körisen. Shunga, i musa! Sen men bilgen'ge taqet qilalmaysen.

Musa, bu tong we qopal ret sözlirige chidap, uningdin qayta - qayta hemrah bolushni we ilim öginishke purset bérishini ötünidu we uninggha allah xalisa sewr qilidighanliqini we herqandaq ishqa qarshi chiqmaydighanliqini éytidu.

634-sual: xizir eleyhissalamning musa eleyihssalam bilen qilghan üch ishi we uning hikmiti

qur'anda ismi zikir qilinmighan allahning bu bendisi, musani hemrah qiliwélish we uninggha ilim ögitish üchün bir shert qoydi. Musa soriwidi, u shertning allahning bendisi (xizir) sözlep bermigiche, musaning héchnéme sorimasliqi ikenlikini éytti. Musa maqul boldi we ular yolgha chiqti. Ular déngiz qirghiqida kétiwatatti. Aldilirigha bir kéme uchridi. Ular özlirini kémige chiqiriwélishini soridi. Kéme xojayinliri xizirni tonup, uning hörmiti üchün uni we musani kémige heqsiz éliwaldi. Ulugh allah mundaq dégenidi:

shuning bilen u ikkisi birlikte méngip kélip bir kémige chiqishti, (xizir) kémini téshiwetti (yeni kémining bir taxtisini sughuruwetti), musa (uninggha): "kémidikilerni gherq bolup ketsun dep kémini teshtingmu? Sen heqiqeten (qorqunchluq) chong bir ishni qilding" dédi. (xizir) sen heqiqeten men bilen bille bolushta sewr - taqet qilip turalmaysen démidimmu?" dédi. Musa éyitti: "ehdini untup qalghanliqimgha méni

eyiblime, sen bilen bille bolushta méni qiyin halgha chüshürüp qoyma. "

u ikkisi yeni birlikte mangdi, ular bir balini uchratti, (xizir) uni öltürüp qoydi. Musa: "sen bir bigunah janni naheq öltürdüng, sen heqiqeten yawuz ishni qilding" dédi. (xizir) éytti: "sanga men heqiqeten men bilen bille bolushqa sewr - taqet qilip turalmaysen démidimmu?. " musa éytti: "buningdin kéyin yene sendin birer ish toghruluq sorisam (yeni qilghan ishinggha étraz bildürsem), méni özengge hemrah qilmighin, (sanga bergen wedemge üch qétim xilapliq qilghanliqim üchün) méning aldimda (manga hemrah bolmasliqta) mezursen. "

u ikkisi yene bille méngip bir sheherge yétip keldi, sheher ahalisidin tamaq soridi, sheher ahalisi ularni méhman qilishtin bash tartti, ular bu sheherde örülüp chüshey dep qalghan bir tamni uchratti, uni (xizir qoli bilen silap) tüzlep qoydi. Musa éytti: "eger xalisang bu ish üchün elwette ish heqqi alghan bolatting. " (xizir) éytti: "bu, sen bilen méning ayrilish (waqtimiz), sen sewr - taqet qilip turalmighan (yuqiriqi üch ishning) heqiqitini sanga chüshendürüp bérey. Kémige kelsek, u déngizda ishleydighan birqanche neper kembeghelning kémisi idi, men uni (téship) eyibnak qilmaqchi boldum, (chünki) ularning aldida (yeni baridighan yollirida) herqandaq saq kémini igisidin (zorluq bilen) tartiwalidighan bir padishah bar idi. (öltürülgen) baligha kelsek, uning ata - anisi mömin idi. (u eslide kapir yaritilghanliqtin, chong bolghanda) uning gumrahliq bilen kufrini ata - anisigha téngishidin qorqtuq. Shuning üchün biz ularning perwerdigarining ulargha u baligha qarighanda pak we köyümlük perzent ata qilishini irade qilduq. Tamgha kelsek, u sheherdiki ikki yétim balining idi, tam astida ularning (heqqi bolghan) xezinisi bar idi (tam örülüp ketse, xezinisi échilip qélip kishiler uni élip kétetti), ularning ata - anisi yaxshi adem idi. Perwerdigaring ularning chong bolghanda tam astidiki xezinisini chiqiriwélishini irade qildi, bu perwerdigaringning (ulargha qilghan) rehmitidur, uni (yeni yuqiridiki üch ishni) men öz xahishim boyiche qilghinim yoq (belki uni allahning emri we ilhami bilen qildim), sen sewr - taqet qilip turalmighan nersilerning heqiqiti ene shu. "

allahning bendisi (xizir) musagha birla waqitta ikki nersini ögetti. Biri,

ilimning (yeni musaning ilmning) cheklik ikenlikini, yene biri, yer yüzide meydan'gha kelgen nurghun balayi - apetning arqisigha büyük bir rehmetning yoshurun'ghanliqini...

635-sual: musa eleyhissalamning xizir eleyihssalam bilen uchrashqandin kiyin irishken heqiqetliri

musa israil ewladining yénigha qaytish üchün yash xadimining yénigha keldi. Emdi musada alimlarning salmaqliqi yétilgen idi. U ikki nerse ögen'gen idiki, buning biri, sheriet ilmi bilen pexirlenmeslik. Chünki undin bashqa heqiqet ilmimu bar idi. Yene biri, insanlarning béshigha kelgen musibetlerge bek köp azablinip ketmeslik idi. Chünki yaratquchi, merhemet we qutuzushning, azab we ölümning arqisidiki söyündürüshning sirini yoshuruwatqan bolushi mumkin.

Bu allahning elchisi kelimullah musaning bu sirliq bendédin (xizirdin) alghan dersi idi. Bu zatning shexsiyiti qandaq sirliq otturigha chiqqan bolsa, shundaq sirliq ghayib boldi. Xizir ketkinide, musa allahning peyghemberliri ichken sheriet déngizdin bashqa bir ilim déngizini bayqighan idi. Bu, heqiqet déngizi ulugh teqdir ilmi idi.

Bu, insan'gha xas eqil we yaki ilimlerge asasen mentiqe yoli bilen chüshen'gili bolidighan ilim emes. Yer yüzide biz bilidighan tejiribige asaslan'ghan ilimmu emes, shundaqla allah elchilirige bildürgen wehyi ilmimu emes, pütünley bashqa bir xil ilimdur.

636-sual: talut bilen jalutning hikayisi

musa eleyhissalamning wapatidin kéyin köp yillar ötti. Bu waqitta bezi peyghemberler keldi we ularmu wapat bolup ketti. Musadin kéyinki israil ewladi yéngildi. Tewrat zéhinlerdin kötürülüp qolgha élinmighachqa, muqeddes kitabi tewratni yoq qilip qoyushti. Israil ewladi perishan halda yurtliridin we tupraqliridin qoghlandi, weyrane boldi. Lawi jemetidin peyghemberlik üzüldi. Bu nesildin peqet bir ayalla hamildar idi. U bir oghul tilep allahqa yalwurdi. Bir oghul tughdi we ismini eshmuil qoydi. Bu ibraniyche ”ismail“ yeni: ”allah duayimni qobul qildi“ dégenlik idi... Bala chong bolghanda uni ibadetxanigha apirip, yaxshiliqni we bendilikni öginishi üchün yaxshi bir ademge tapshurdi. Bala uning yénida qaldi we

shu yerde balaghetke yetti.

Ulugh allah mundaq dégenidi: sanga musa (wapati) din kéyin israil ewladédin bolghan bir jamaening xewiri yetmidimu? Ular öz waqtida özlirining peyghembirige: "bizge padishah tiklep bergin, (uning bilen düshmenlerge qarshi) allahning yolida jihad qilayli" déyishti. Peyghember: "silerge jihad perz qilinsa jihad qilmay qalarsilermu?" dédi. Ular: "yurtlirimizdin heydep chiqirilghan we oghullirimizdin juda qilin'ghan tursaq qandaqmu allahning yolida jihad qilmayli?" dédi. Ulargha jihad perz qilin'ghan chaghda, azghinisidin bashqa hemmisi jihadtin bash tartti. allah zalimlarni obdan bilgüchidur. Peyghembiri ulargha: "allah heqiqeten silerge talutni padishah qilip ewetti" dédi. Ular (peyghembirige étiraz bildürüp): "u qandaqmu bizge padishah bolidu. (arimizda padishah ewlatliri bolghanliqtin) padishahliqqa biz uningdin heqliqmiz, uning üstige uning mal - mülki köp bolmighan tursa" dédi, peyghember: "allah heqiqeten silerge (padishah qilishqa) uni ixtiyar qildi, uning ilmini ziyade we bedinini qabil qildi, allah seltenetni xalighan ademge béridu. allah (ning pezli) kengdur, (uninggha kimning layiq bolidighanliqini) obdan bilidu" dédi. Ulargha peyghembiri éyttiki, "uning padishahliqining alamiti shuki, silerge bir sanduq kélidu, uningda rebbinglar teripidin silerni teskin tapquzidighan nerse we musaning, harunning teweliri qaldurup ketken nersiler (yeni musaning hasisi, kiyimi we tewrat yézilghan bezi taxtilar) qachilan'ghan bolidu, uni perishtiler kötürüp kélidu. Eger (allah gha we axiret künige ishinidighan) bolsanglar, buningda (yeni tabutning nazil bolushida allahning talutni silerge padishahliqqa tallighanliqigha) elwette siler üchün (roshen) alamet bar. " talut eskerliri bilen (beytulmuqeddestin) ayrilghan chaghda: "allah silerni bir derya bilen sinaydu, kimki uningdin ichidiken, u manga tewe emes, kimki derya süyini tétimaydiken, u heqiqeten manga tewedur, uningdin (ussuzluqini bir'az bésish üchün) ichken adem (buyruqqa xilapliq qilghan bolmaydu)" dédi. Ularning ichidiki azghina kishidin bashqa hemmisi uningdin ichti. Talut we uninggha iman éytqan kishiler deryadin ötken chaghda (düshmenning köplükini körüp qorqunchqa chüshüp, ularning bir pirqisi): "bügün biz jalut we uning

eskerliri bilen urushushqa taqet keltürelmeymiz" dédi. (talutning teweliridin) allahqa mulaqat bolushqa étiqad qilidighanlar: "allahning iradisi bilen az jamae köp jamae üstidin ghelibe qilidu" dédi. allah chidamliq körsetküchiler bilen billidur.

Jalut tömür sawut kiygen halda otturigha chiqti. Qilich, palta we xenjer bilen qorallan'ghan jalut özi bilen doilgha chüshkidek birini izdeshke bashlidi. Talut eskerlirining hemmisi uningdin qorqatti. Bu chaghda eskerler ichidin yash bir padichi doilgha chiqti. Dawud, allahqa ishinetti. U allah étiqadining bu kainattiki heqiqiy küch ikenlikini biletti. Dawud hökümdari taluttin özining jalut bilen doilgha chüshüshi üchün ijazet sorap keldi. Hökümdar tunji küni ruxset bermidi. Dawud bir esker emes, peqetla bir padichi idi. Urush tejribisi, hetta yénida qilichimu yoq idi. Qorali peqet padilirigha derexlerdin ghazang silkip béridighan tayiqi (chiwiq) idi. Shundaq bolushigha qarimay, dawud allahning bu dunyadiki heqiqiy quwwetining menbesi ikenlikini bilgen we allahqa ishen'genliki üchün jaluttin téximu küchlük idi. Ikkinchi küni, dawud yene ijazet soridi. Hökümdar bu qétim uninggha ijazet bérip, eger uni öltürseng, qoshun'gha qomandan bolisen we qizimgha öylinisen, - dédi.

Dawud bu tewsiyige bek qiziqip ketmeytti, u peqet jalutni öltürüshni niyet qilghan idi. Chünki jalut zorawan, zalim düshmen we allahqa ishenmeydighan biri idi. Shundaq qilip, hökümdar dawudqa ijazet berdi. Dawud tayiqi, besh tal tash we salgha bilen jengge chiqti. Qoralliq we sawut kiygen jalut buni körüp, dawudni kemsitip mesxire qildi. Uning namratliqigha we ajizliqigha küldi. Dawud salghisigha tash qoyup, hawada bir nechche qétim chörgiletkendin kéyin, uninggha qaritip atti. Shamallar allah ni söyidighan dawudning dosti idi. Shamal tashni uchurtup jalutning pishanisige urdi. Qoralliq jalut yerge chüshüp öldi. Yash padichi dawud uning yénigha kélip qilichini aldi, ikki qoshun jengge atlandi. Bu, serkerdisi öltürülgen we qelbige qorqunch chüshken qoshun bilen addiy bir padichi qomanliqidiki qoshun otturisidiki jeng idi.

637-sual: dawud eleyhissalamgha birilgeb möjiziler

dawud jalutni öltürgendin kéyin, qewmining ichide tézla shöhret,

qazinip israil ewladining ichide eng meshhur kishige aylandi. Qoshun qomandani we hökümdarning küy'oghli boldi. Lékin dawud bulargha qiziqmaytti. Shöhret, sherep, mensepke bérilmidi. U allah söygüsining quli idi. Dawudqa pewqul'adde güzel bir awaz bérilgen idi. Dawud tatliq we möjize bolghan awazi bilen allahqa tesbh éytatti. Shuning bilen, jalutning yéngilishidin kéyin, dawud ghayib bolup tebiet qoynigha qaytip ketti. U yerde, sap tebietning quchiqida yalghuz halda allahqa ibadet qilip, kéchilerni uyqusiz ötküzetti.

Derexlerdin qaynap chiqqan sherbetler uning xush awazliq tesbihige jawab béretti. Taghlar uning tesbih awazidin titreytti. Insan wijdani bilen qushlar, wehshiy haywanlar we taghlarning qiyaliri arisidiki perde kötürülgen idi. allah dawudni peyghember qilip tallidi. Uninggha zeburni berdi. Ulugh allah mundaq dégenidi: dawudqa zeburni ata qilduq. Zebur tewratqa oxshash muqeddes kitabtur. Dawud allahning kitabini oqup, allahqa tesbih éytsa, taghlarmu birlikte tesbih éytatti. Qushlarmu uning üchün toplinatti.

Mana dawudning roza tutidighan küni keldi. Padishah bolghan peyghember bir küni rozi tutup bir küni tutmaytti. Bu, ”zamanning rozisi“ déyilidighan rozidur. U, zeburdin ayetler oqusa, uning bilen bille taghlarmu tesbih éytatti. Uning awazining eksi uning anglighuchisi bolmastin, del u awazining eks sadasidin ibaret idi. Bezide dawud toxtisa, taghlar tesbihni tamamlaytti. Taghlarla emes, qushlarmu teng tesbih éytatti. Dawud muqeddes kitabni oqushqa bashlisa. Qushlar, wehshiy haywanlar we derexler uning etrapigha toplinatti. Taghlar tesbihke jör bolatti.

Taghlarning weyaki qushlarning uning bilen birlikte tesbih éytishining birdinbir sewebi allahqa ixlas baghlighan bu büyük peyghemberge allah teripidin bérilgen möjize idi. Buningdin bashqa, allah uninggha qushlarning we haywanlarning tilini chüshinish qabiliyitinimu bergen idi. U, bir küni oylinip olturup, ikki qushqachning bir - biri bilen sözlishiwatqanliqini anglidi we ularning néme déyishiwatqanliqini chüshendi. allah uning qelbige qushlarning we haywanlarning tilini chüshinidighan nur salghan idi. Dawud haywanlarni we qushlarni söyetti, köyünetti. Ularni baqatti, késel

bolup qalghanlirini dawalaytti. Qushlar we haywanlarmu uni söyetti we uninggha egishetti. allah dawudqa qushlarning tilini ögitishtin bashqa hékmetnimu ügetken idi. allah dawudqa bir nerse ögetkinide yaki uninggha bir möjize berginide, dawudning allahqa bolghan söygüsi, shükri, imani we ibaditi küchiyip baratti. Axirida, u bir kün roza tutup, bir kün tutmaydighan halgha keldi.

allah dawudni söydi we uninggha büyük hökümdarliq ata qildi. U dewrdiki jenglerning köplüki qewmining eng chong mesililiridin biri bolup, tömürchiler yasighan tömür sawutlar bek éghir bolghachqa, jengchilerning erkin heriket qilishigha yaki jeng qilishigha biep idi.

Éytishlargha qarighanda, bir küni dawud bu mesilini oylighach aldédiki tömür parchisini qoli bilen oynap olturatti, kéyin qarighudek bolsa, qoli tömürge pétip kétiwatatti. allah uning üchün tömürni yumshitip bergen idi. U derhal tömürni késip uningdin bir - birige ulinidighan kichik shekiller yasashqa bashlidi. Pütkendin kéyin aldida tömürdin yasalghan yéngi bir sawut peyda boldi. Bu shundaq bir tömür sawut idiki, uni kiygen jengchi erkin heriket qilalaytti. Wujudini qilich, palta we xenjerlerdin qoghdiyalaytti. Bu, u zamandiki mewjut sawutlarning eng ilghari bolup, tömür halqilardin yasalghan idi. Dawud allahqa shükür qilip sejdige béshini qoydi. Shuning bilen, yéngi sawutlar köplep yasilishqa bashlandi. Bu sawutlarni kiygen dawudning eskerliri zerer körmidi. Dawudning düshmenliri (düshmen eskerliri) qilichlarning bu sawutlargha ötmeywatqanliqini, özlirining sawutlirining éghir bolghanning üstige qilchlarni tosup qalalmaywatqanliqini hés qilishti.

Dawud qoshuni düshmenliri bilen qilghan her jengde ghelibe qilatti. Dawud bu ghelibilerning allahning iradisi ikenlikini bilgechke, allahqa bolghan shükri tesbih we söygüsi téximu éship baratti. Bularni körgen hökümdarning ichide heset oti peyda bolushqa bashlidi. Dawudqa yamanliq qilip, uni öltürüsh üchün qoshun toplidi. Dawud hökümdarning hesetxorluq qiliwatqanliqini bilip, uning bilen urushmidi. Peqet bir kéchisi uxlawatqan hökümdarning qilichini élip kiymining bir parchisini kesti - de, hökümdarni oyghitip: - i hökümdar! Sen méni öltürmekchi boldung. Lékin

men sanga öch emes hem séni öltürmekchimu emes, eger séni öltürüsh niyitim bolsa, sen uxlawatqanda buni qilalaytim. Sen uxlawatqan chaghda bu körgen kiyim parchisini kiyimingdin késiwaldim. Uning ornigha séning boynungni késeleyttim, emma undaq qilmidim. Men héchkimge yamanliq qilishni xalimaymen. Men nepret emes, söygü elchisimen, - dédi. Hökümdar xataliqini chüshinip, dawudtin epu soridi. Dawud uni tashlap ketti. Künler ötüp, bu hökümdar dawud qatnashmighan bir jengde öltürüldi. Chünki bu kishi dawudqa heset qilip, uning yardimini qobul qilmighan idi.

638-sual: dawud eleyhissalamning hökümdar bolushi

shuningdin kéyin dawud hökümdar boldi. Kishiler uning töhpilirini, yaxshiliqlirini esliship, uni özlirige padishah saylidi. Shundaq qilip, dawud hem allahning elchisi hem padishah boldi. Dawudning allahqa bolghan shükri, ibaditi we xeyr - éhsan söygüsi, yoqsullargha merhemiti, insanlarning bayashatliqi üchün körsetken tirishchanliqi hessilep ashti. allah uning hökümdarliqini quwwetlendürdi. Uni daim düshmenliridin üstün qildi. Uning hökümdarliqi shunchilik küchlük idiki, düshmenliri urushmay turup uningdin qorqushatti.

allah uninggha németlirini ashurup berdi. Uninggha hékmet we keskin hököm qilish salahiyiti berdi. Uninggha peyghemberlik we padishahliq bilen birlikte hékmet, heq - naheqni ayrish, heqni tonush we uninggha yardem qilish küchini bergen idi. Dawudning suleyman ismlik bir oghli bolup, u kichikidinla eqilliq idi. Töwendiki weqe meydan'gha kelgende, suleyman téxi 11 yashta idi.

Bir küni, dawud aditi boyiche xelqning shikayetlirige hököm chiqirish üchün olturatti. Bir déhqan bilen bir charwichi kélip erz sunushti. Déhqan dédi:

- i peyghember! Bu kishining padiliri kéchisi méning béghimgha kirip, baghdiki pütün üzüm saplirini yep tügetti. Manga tölem tölep bérishige hököm qilishing üchün sanga keldim.

Dawud padichigha: séning padiliringning bu ademning béghidiki barliq üzüm saplirini yégini rastmu? - dédi.

- hee, padishahim! - jawab berdi padichi.

Dawud: - yéyilgen üzüm sapliri üchün uninggha padiliringni tölem qilip bérishingni buyruymen, - dédi.

Dadisining yénida weqeni anglap turghan, allah hékmet bergen suleyman mundaq dédi: - i ata! Méning bashqichirek hökmüm bar.

- qéni éytqin! - dédi dawud.

Suleyman mundaq dédi: - padichining baghdiki üzümlerni perwish qilip yétishtürüshi üchün baghni padichigha bérishni hüküm qilimen. Bagh sahibining padining yungidin we süt - göshliridin paydilinishi üchün padilarning bagh sahibige bérilishini hüküm qilimen. Üzümler yétiship, bagh burunqi haligha kelgende, bagh sahibi béghini alsun, padichi padisini alsun.

Dawud: i suleyman! Bu heqiqeten katta bir hüküm, sanga bu hékmetni bergen allahqa shükürler bolsun! Sen heqiqeten hakim (hékmet igisi bolghan) suleyman ikensen, - dédi.

Dawud allahqa shunche yéqin bolushi we allahning uni söyishige qarimay, dawamliq allahtin öginetti. allah bir küni uninggha her ikki terep dewachining pikrini anglimay turup, esla höküm chiqarmasliqini ögetken idi. Dawud hujrisigha kirgende, qarawullargha yénigha birining kirmeslikini yaki ibadet qilghanda malal qilinmasliqini emr qilatti. Bir küni, allahqa ibadet qilidighan méhrapta ikki kishi tuyuqsiz aldigha chiqti. Dawud ulardin qorqti. Chünki dawud yénigha héchqandaq kishining kirmeslikini emr qilghan idi. Dawud ulardin soridi: siler kim?

- shahim! Qorqmighin. Bu kishi bilen méning otturamda bir dewa bar. Arimizda adilliq bilen höküm chiqirishing üchün aldinggha kelduq, - dédi ichidin biri.

- néme ish boldi? - dep soridi dawud.

Birinchisi mundaq dédi: - bu kishi méning qérindishim bolidu. Uning 99 qoyi bar. Méning birla qoyum bar. Qérindishim: bu bir qoynimu manga ber, - dep mendin éliwaldi.

Dawud yene birining pikrini we delilini (ispatini) anglimayla:

- u séning qoyungni özining qoylirigha qoshuwélip heqsizliq qiliptu. Köp qisim shérikler bir - birige heqsizliq qilishidu. Peqet iman igiliri buningdin mustesnadur, - dédi. Bu ikki adem dawudning köz aldida xuddi hawada parlan'ghan buluttek tuyuqsiz ghayib boldi.

Dawud bularning özige ders bérish üchün allah teripidin ewetilgen perishte ikenlikini chüshendi. U emdi pütün sözlerni toluq anglimay turup dewagha höküm chiqarmasliqi kérek idi. Chünki belki 99 qoyi bar kishi heqliq bolushi mumkin idi. Dawud derhal égilip sejde qildi we rebbidin epu soridi.

Dawud wapat bolghiche allahqa ibadet qilip we uninggha tesbih éytip yashidi. U bir kün roza tutup, bir küni tutmaytti. Peyghembirimiz hezriti muhemmed eleyhissalam dawud eleyhissalam heqqide mundaq dégenidi: "eng yaxshi roza dawudning rozisidur. U bir küni roza tutsa, yene bir küni tutmaytti. Zeburni 70 xil awaz bilen oquytti. Kéchiliri shundaq namaz oquyttiki, u namazda yighlap kétetti. Uning bilen teng her nerse yighlaytti. Dertmenler we késeller uning awazidin shipa tapatti. "

riwayetlerge qarighanda dawud eleyhissalam tuyuqisz wapat bolghan idi. Uning jinazisigha en'eniwiy kiyimler kiygen 40 ming kishi we ulardin bashqa minglarche insan qatnashqan idi. Musa we harundin kéyin, israil ewladi héchkimning wapatigha bunchilik azablanmighan idi. Quyash insanlarni qizduriwédi. Suleyman qushlarni chaqirip:

- dawudqa saye bolunglar! - dédi. Qushlar uninggha shundaq saye boldiki, dunya qapqarangghu boldi. Shamal toxtidi. Suleyman qushlargha:

quyash kelgen tereptin insanlargha saye chüshürünglar, shamal kelgen tereptin ayrilnglar! - dédi. Bu, kishilerning suleyman hökümdarliqida körgen tunji weqe idi.

639-sual: suleyman eleyhissalamning allahqa iltijasi

shunisi éniqki, suleyman dawud eleyhissalamning warisi idi. Ulugh allah uni israil ewladigha peyghember qilip tallidi. Yene allah uni beni israilgha hökümdar qildi. Suleymanning dawudtin alghan eng muhim mirasi belki dawud omumlashturghan eskiriy en'ene idi. Dawudtin qalghan bu ilgharliqqa suleyman warisliq qildi. Dawud eslide kembeghel bir padichi

bolup, kéyin eskiri qomandan'gha aylan'ghan idi. Bu özgirish allahning ilhami, yardimi we mediti bilen emelge ashqan idi.

Suleyman dawudtin miras qilip alghanliri bilen boldi qilmidi. Xanliq rohi uni téximu üstün bolushqa yétekleytti. Bir küni qolini kötürüp allahqa dua qildi. Suleyman duasida mundaq dédi: "perwerdigarim! Manga meghpiret qilghin, manga mendin kéyin (mendin bashqa) héch ademge muyesser bolmaydighan padishahliqni ata qilghin, sen heqiqeten köp ata qilghuchisen. " suleyman allahtin uningdin kéyin héchkimge bérilmeydighan hökümdarliq tiligen idi. allah taala bendisi suleymanning duasini qobul qilip, bu hökümdarliqni berdi. Suleyman pütün abruyini we seltenitini allahqa dewet qilishqa we islamni yéyishqa atighan idi.

640-sual: suleyman eleyhissalamning möjizisi

elqisse, suleyman peyghemberlik, hökümdarliq we hékmette dawudqa warisliq qilghandin kéyin, insanlar uninggha "hékim suleyman" namini berdi. Suleymanning hékmiti insanlar arisida adil bolush, ulargha merhemet qilish we ularning mesililirini adalet bilen hel qilishtin bashqa, insaniyet dunyasidin éship, qushlar we haywanlar dunyasighiche öz ichige alghan idi. Dawud peqet qushlarning tilini biletti. Emma suleyman qushlar bilen sözliship ulargha wezipe béretti. Dawud tesbih éytqanda, taghlar, wehshiy haywanlar we qushlarmu uning bilen bille tesbih éytatti. Bu büyük tesbihni anglash üchün shamallar toxtap qalatti. allah suleyman'gha buningdin artuqraq qilip wehshiy haywanlarni, qushlarni we shamalni uning emrige boysundurup bergen idi.

Sulayman chömülilerning pichirlishishini angliyalaytti. Shundaqla ulargha emr béreleytti. Chömülilermu uning buyriqigha boysunatti. Suleymanning qoshuni dunyadiki qoshunlarni qorqutqan idi. Dunya bundaq küchlük qoshunni esla körmigen idi. Adette qoshunlar eskerlirining oxshashliqi (bir xilliqi) bilen küchlük körünetti. Emma suleymanning qoshuni eskerlirining xilmu - xilliqi bilen kishini heyran qalduratti. Bu qoshun ajayip birleshmidin teshkil tapqan, chékindürgili bolmaydighan qoshun idiki, terkibide insanlar, jinlar we qushlar bar idi. Bilginimizdek, jinlar allahning yaratqan mexluqatidur. Suleyman jinlarni urush waqtida

esker, ténch zamanlarda ishchi qilip ishlitetti. Jinlar körgili bolmaydighan mexluqatlardur. Bundin bashqa bu qoshundiki qushlar hazirqi zamandiki xewerleshme we axbarat toplash üskünilirining rolini oynaytti. Ular uchup bérip, düshmen ehwalini igelleytti we suleyman'gha xewer yetküzetti. U shamallargha buyruq qilip, xuddi hazirqi ayrupilanning ichide uchqandekla... Uning üstige eskerliri bilen mineleytti. Suleyman qoshunida uchidighan eskerler bar idi. Belki suleymanning eskiriy shöhritining menbesi allahning bu möjizisi idiki, buning bilen suleyman qoshuni tengdashsiz halgha kelgen idi. Ulugh allah mundaq dégenidi:

suleyman allah rizasi üchün atlarni ishlitishtin yaltayghan bolghachqa, allah uninggha atlarning ornigha döletning her qandaq yérige baralaydighan shamalni berdi. allah suleyman'gha bu uchush qoralidin bashqa yene peyghemberlerning héchqaysisigha bermigen bir küch ata qildi. Bu, sheytanlarni tizginlesh küchi idi. Sheytanlar jinlarning eski türi bolghachqa, insanlar uyaqta tursun, hetta yaxshi jinlarmu ularni bashquralmaytti. allah suleyman'gha sheytanlarni bashqurush, ularni ishlitish, qarshiliq qilghanlarni zenjir bilen baghlash we jazalash hoquqini bergen idi. Sheytanlar uning buyriqi bilen saraylar, öyler, qazanlar, heykeller we méhraplarni yasaytti. Uning üchün déngizlarning astigha kirip, ünche - marjan we yaqut süzüp chiqatti. Sheytanlarning itaet qilmighanliri suleymanning shöhriti we mexluqatlargha hökümranliq küchini körsitish üchün tömür zenjirlerge baghlinatti. Bu küch allahning izni bilen uninggha möjize qilip bérilgen idi.

641-sual: suleyman eleyhissalamning hökümranliqi

u zamanning dunya hökümrani shübhisiz hezriti suleyman idi. Suleyman allahning shunchilik németlirige érishken bolsimu, qilche meghrurlanmidi. Del eksiche, u zamanining eng teqwadar we allahqa eng köp shükri qilidighan kishisi idi. U allahqa namaz, roza, tesbih, köz yéshi, istighpar we söygü bilen yüzlinetti. Namaz waqti suleyman'gha nisbeten héchqandaq nerse tosqunluq qilalmaydighan muhim ibadet waqti idi.

Bir küni, suleyman muhim bir jeng teyyarliqi bilen meshghul idi. Namazdiger waqti bolghanda, esker we serkerdilirining atlirini tekshürdi.

Atlar qoshunining muhim qorali idi. Suleyman atlarni tekshürüwétip, esir namizini untup qalghili tasla qaldi. Suleyman derhal sejde qilip namizini oqudi, shundin kéyin, suleyman qoshunida at ishlitishtin waz kechti. allah atlarning ornigha uni we eskerlirini xalighan yerge apiralaydighan shamalni boysundurup berdi. Suleyman atlarning késelliklirini biletti. Ularning tili bilen sözlisheleytti, haywanlarmu uning emrige itaet qilatti. Ulugh allah suleyman'gha buningdin bashqa yene bir német bergen idi.

allah dawudqa tömürni yumshitish we uni qandaq éritish némitini ögetkinidek, suleyman'ghimu urushta we ténch zamanlarda érigen misni qandaq qollinishni ögetken idi. U mis bilen tömürni arilashturup tuch peyda qilatti we uningdin jenglerde qollinidighan neyze, qilich, sawut we xenjerge oxshash qorallarni yasaytti. Bu qorallar, u zamanning eng yaxshi qoralliri idi. Ténch zamanlarda misni bina qurulushi, heykel yasash we bashqa ishlargha qollinatti.

642-sual: suleyman eleyhissalamning sinilishi

allah taala suleyman'gha bu büyük we alahide németlerni bergendin sirt, uni nurghunlighan sinaqlardin ötküzgenidi.

Heqiqiy hékayini fexruddin razi mundaq bayan qilidu: suleyman eleyhissalam insan we jin tiwiplar dawaliyalmaydighan éghir késelge giriptar bolghan idi. Qushlar uninggha hertereptin paydiliq otlarni ekelgen bolsimu saqiyalmidi. Késili kündin - kün'ge éghirlishiwatatti, axiri suleyman textige xuddi rohsiz jesettek olturidighan késelliktin öler halgha keldi. Bu késellik saqayghiche herziti suleyman allah ni zikri qilishtin, uningdin shipa tileshtin, uninggha istighpar éytishtin we ich - ichidin söyünüshtin waz kechmidi. Ulugh allahning bendisi suleyman'gha qilghan siniqi axirlashti, suleyman saqaydi. allah nésp qilmisa, pütün shöhriti, selteniti we hökümranliqining késilige shpaliq bérelmeydighanliqini chüshen'gen suleyman tekrar saghlam halgha keldi. Bu, bizni qayil qilidighan, suleymandek hakim we büyük bir peyghemberning pezilitige layiq bolghan qarashtur. Andin u (buning sinaq ikenlikini bilip) tewbe qildi. Yeni salametligi eslige keldi. allahtin rehmet tilidi. allah uninggha merhemet qilip, késilige shipaliq berdi.

643-sual: suleyman eleyhissalamning mesjid bina qilishi

suleyman insanlarning allahqa ibadet qilishi üchün bir mesjid yaki ibadetxana saldurdi. Bu qurulush, binakarliq we heykeltarashliq sen'itining jewherliridin biri idi. Tömürchilerning bazghanliri toxtimastin urulatti. Mital éritish ishchiliri 24 saet toxtimastin ishleytti. Suleyman mesjidige baridighan yolning ikki teripini zinnetleydighan derwaza, dérize, shir, yolwas we qush heykellirining sheklige kirish üchün éritilgen tuchlar yüzlerche qanallardin qumlarning ichige éqitilatti. Bu qurulushta on minglarche kishi ishleytti. Ularning beziliri métal éritse, beziliri tash yunatti. Beziliri tash chaqsa, beziliri derex késetti. Beziliri liwandin serwi derixi ekelse, beziliri altun éritip, uningdin textlerni we tamlarni bézeydighan altun bézeklerni yasaytti.

644-sual: barliq mexluqlarning suleyman eleyhissalamgha itaet qilishi

jinlarmu suleymanning buyruqi boyiche heykeller, eskerler we ishchilarning tamiqini pishuridighan taghdek chongluqtiki éghir qazanlarni, köllerdek chong qachilarni yasaytti. Suleyman ishchilirini we xelqini nazaret qilip, ularning mesililirige qulaq salatti, hel qilatti. Bundin bashqa haywan we qushlardin teshkil tapqan qoshunni yoqlap, ularning qaysisining kelmigenlikini, nege ketkenlikini we némishqa yoqap ketkenlikini éniqlaytti. Suleyman insan we qushlardin teshkil tapqan qoshun'ghila emes, chömülilergimu köyünetti. Ularning sözlirini tingshaytti. Ularni dessimeytti. Suleyman kemter, kichik péil bolghachqa, dawamliq yerge qarighan we allahqa shükri qilghan halda yol yüretti. Bir küni, sulayman qoshunining aldida kétiwatatti. Shamdiki chümüliler wadisigha kelgende, bir chümülining bashqa chümülilerge mundaq dewatqanliqini anglidi: "i chümüliler! Uwiliringlargha kirip kétinglar, suleyman we uning qoshuni uqmastin silerni yenchiwetmisun" suleyman chümülining sözidin tebessum qilip küldi we éytti: "perwerdigarim! Sen méni manga we ata - anamgha bergen némitingge shükür qilishqa, sen razi bolidighan yaxshi emelni qilishqa muweppeq qilghin, rehmiting bilen méni yaxshi bendiliring qatarigha kirgüzgin. " u özining we qoshunining büyükligige qarimay,

chömülilerge rehim qilatti. Ularning sözlirini anglap, ularni dessep salmasliq üchün her daim yolgha diqqet qilip mangatti. Suleyman dunyadiki eng bay kishi idi. Saraylirining bezisining yerliri (asti) xush puraqliq sendel yaghichidin, bezilirining altundin, beziliriningki bolsa xrustaldin yasalghan idi. Uning altun we qimmetlik tashlardin yasalghan bir texti bar idi. Dunyadiki eng chong saraylar uning sarayliri idi. U altun - merwaytilardin zinnetlen'gen kiyimlerni kiyetti. Shundaq bolsimu, suleyman allahqa we insanlargha hergizmu tekebburluq qilmaytti. Altun kiyimlirini kiyip, insanlar aldigha chiqqinida:

- herqandaq tagh güli men (hökümdar suleyman) dinnmu chirayliq kiyinidu, - deytti. Kichik péil hökümdar, peyghember suleyman allahqa sejde qilghanda ene shundaq deytti. Atisining allahqa tesbih éytqinidek, umu ilahiy söygüni medhiyileytti...

645-sual: suleyman eleyhissalamning melike bilqis bilen uchrishishi

künlerning biride, suleyman qoshunining teyyarlinishini buyrudi. Uningdin kéyin qoshunini teptish qilish üchün chiqti. Awwal insanlardin teshkillen'gen qoshunni közdin kechürdi. Qomandan, serkerde we eskerler bilen yighin échip, ulargha buyruqlirini berdi. Ulardin kéyin jin eskerlirining aldigha ötüp, tégishlik telimatlarni berdi. Ichidiki ézilenggülük qilghan bir jinni zindan'gha tashlidi. Undin kéyin haywanlarning yénigha kélip, ulardin ach - toqliqini, yaxshi uxlighan - uxlimighanliqini, tamiqining waqtida bériliwatqan yaki bérilmeywatqanliqini, késel yaki saqliqini soridi. Hemme nersidin xatirjem bolghandin kéyin, qushlarning chédirigha kirdi. Chédirgha kiripla höpüpning yoqluqini bayqidi.

Eslide höpüp, chidirning üstidiki belgilen'gen yéride bolushi (turishi) kérek idi. Emma u u yerde yoq idi. U qushlarni közdin kechürgendin kéyin éytti: "manga néme boldi? Höpüpni körmeymen'ghu!, dédi.

Bashliqining sözige hörmet qilish üchün, bashqa qushlar jawab bermidi. Suleyman qushlargha diqqet qilip, ularning közliridin höpüpning yoqluqini bildi. Nege ketkenlikimu éniq emes idi. Suleyman ghezeplen'ge halda: ya u yoqap kettimu, dédi. Ichidin kichik bir qush jür'et qilip

suleyman'gha:

- i büyük! Eslide tünügünki axbarat toplash wezipiside (xizmitide) u men bilen bille bolushi kérek idi. Höpüp bérilgen wezipining mes'uli idi. Emma kelmidi. Shunga menmu barmidim, - dédi. Qush qorqqinidin titreytti. Sulayman hemmeylenning höpüptin xewersiz ikenlikini, uning héchkimning ruxsitini almastin hem özining qeyerde ikenlikini depmu qoymastin yoqap ketkenlikini chüshendi.

Suleyman xapa bolup: uni choqum qattiq jazalaymen, ya uni choqum boghuzlaymen, ya choqum (yoqap ketkenlikini aqlaydighan) bir roshen delil keltüridu" dédi. Qushlar suleymanning ghezeplen'genlikini chüshendi. Suleymanning ghezipi qelblerge qorqunch salatti, chünki u merhemetlik bolsimu, ghezeplinishi heqliq we adaletlik idi. Uning üstige, déginini asanla emelge ashuratti. Qush suleymanning ghezipidin qorqup titrep ketti, suleyman qolini uzitip qushning béshini silidi, qushning qorqunchi ötüp ketti. Suleyman qushlarning chédiridin chiqip sariyigha qaytti, u höpüpni oylawatatti. Aridin xéli ötkendin kéyin, höpüp qushlarning chédirigha qaytip keldi.

Qushlar uninggha: - séning kelginingdin xewer tépishitin burun derhal suleymanning yénigha barghin, - déyishti. Höpüp tamaq yep olturghan suleymanning yénigha keldi. Höpüp bir az saqlighandin kéyin, suleymanning uning nege ketkenlikini sorishidin awwal özining gunahsizliqini ispatlash üchün sözleshke niyet qildi.

U mundaq dédi: men sen bilmigen ishni bilip (keldim), sanga men sebedin (yeni yemendiki sebe shehiridin) bir muhim xewer élip keldim. Suleyman gep qilmastin höpüpning sözining tügishini kütti. Höpüp dédi:

men heqiqeten ulargha (yeni sebe ahalisige) bir ayalning (yeni bilqisning) padishahliq qiliwatqanliqini kördüm, uninggha (özige we seltenitige kéreklik) hemme nerse bérilgen iken, u chong ershke ige iken. Uning we qewmining allah ni qoyup quyashqa choqunidighanliqini bayqidim, sheytan ulargha qilmishlirini (yeni allah ni qoyup, quyashqa choqun'ghanliqlirini) chirayliq körsetti, ularni toghra yoldin tosti, ular hidayet tapmaydu. Höpüp bir pes jimidi, suleyman höpüpning pütün nutuq

qabiliyitini ishqa sélip, eng yaxshi sözler bilen sözlewatqanliqini bilip turatti. Höpüpning axirida suleymanning rehim qilishigha érishishi we uni qayil qilish üchün sulayman'gha özining sözini tekrarlap bergenliki éniq idi. Suleyman jimjit olturup oyliniwatatti, axirida bir qarargha kélip béshini kötürüp qeghez - qelem ekélishini buyridi. Derhal bir qisqa mektup yézip, höpüpke tapshurdi we telimat bérip: bu xétimni élip bérip ulargha tashlighin, andin ulardin nériraq (jayda yoshurunup) tur, ularning qandaq jawab qayturidighanliqigha qarighin" dédi.

Melike mektupni yurt kattilirining aldigha qoyup: "i ulughlar! Méning (bu) ishimda meslihet béringlar, silerni üstide qoymay turup héch ishni békitkinim yoq" dédi. Kattilarning inkasi qarshiliq qilish boldi... Emma melike yurt kattiliridin köp eqilliq we hékmet sahibi idi. Suleymanning xéti uni urush qilishqa chaqirishtin awwal oylinishqa mejbur qildi. Melike suleymanning mektubini uzun'ghiche oylidi. U urush sewebidin bu medeniyet we bayashatchiliqning weyran bolushidin qorqti. Ghezepning (éhtiyatsizliqining) ornigha hékmetni tallidi. Siliq - sipayiliq bilen uninggha hediye ewetishni qarar qildi.

Melike könglide oylighanlirini mexpiy tutti. Yurt kattilirigha sowgha - salam ewetish arqiliq hökümdar suleymanning heqiqiy niyitini bilmekchi ikenlikini éytti. Melike bilqisning sowghisi hökümdar peyghember suleyman'gha yetküzüldi. Suleymanning axbarat toplash teshkilati bilqisning ademlirining sowgha ekelgen xewirini yetküzdi. Suleyman qoshunning derhal yighilishi üchün pütün memliketke buyruq chiqardi. Bilqisning ademliri qoralliq halda qoyuq bir ormanning ichige kirdi. Qarighudek bolsa, özlirining pütün bayliqliri we ilgharliqliri suleyman memlikitining aldida kishini xijil qilidighan qaqas bir yerdek körünetti. Ekelgen sowghiliri közlirige erzimes nersidek köründi. Halbuki, sowghilar altun idi. Emma ular hökümdar suleymanning yerge altun bilen qaplan'ghan sendel yaghachliri yatquzulghan saraylirida méngiwatatti.

Qoshun sep tüzüp bolghandin kéyin, bilqisning ademliri suleymanning yénida turdi. Ular kallisida eskerlerning sanini, türlirini hésablashqa bashlidi. Qoshundiki yolwas, qush we uchalaydighan

eskerlerni körgen bilqisning elchiliri qorqqinidin yüriki aghzigha kélip, bu qoshunning tengdashsiz derijide küchlük ikenlikini chüshendi. Qoshun közdin kechürüsh axirlashqandin kéyin, melikining elchiliri suleymanning chüshlük tamaq ziyapitige chaqirildi. Elchiler dunyaning her qaysi jaylirining tamaqlirini kördi. Dastixanda dölitining eng meshhur tamaqliri tépilatti. Lékin ular tamaqlarning temining oxshimaydighanliqini hés qilishti. Tamaq yégen qachiliri altundin yasalghan bolup, ulargha hetta melikimu taqiyalmaydighan altun zibu zinnetler taqighan xizmetchiler xizmet qiliwatatti. Dastixanda qushlar, déngiz béliqliri we namelum haywan göshliri bar idi. Suleyman bu tamaqlarni yémestin, bir yaghach tawaqta quruq nanni yaghgha milep yewatatti. Bu, uning tallighan tamiqi idi. Suleyman ün - tinsiz olturup, ular bilen birlikte tamaq yédi. Ular suleymanning küchlük we heyran qalarliq derijide éghir - bésiq ikenlikini bayqidi.

Tamaqtin kéyin, elchiler xijil bolghan halda bilqisning sowghisini suleyman'gha sundi. Sowgha altundin yasalghan bolup, ulargha nisbeten qimmetlik bir sowgha idi. Emma bu yerdiki kishini hang - tang qalduridighan seltenet we bayliqning aldida addiy we erzimes körünetti. Suleyman melikining sowghisini körgendin kéyin ulargha qarap mundaq dédi:

siler manga mal bilen yardem qilmaqchimu? allahning manga bergenliri silerning bergenliringlardin yaxshidur, belki siler sowghanglar bilen körenglep kétisiler. Hökümdar suleyman bu qisqa sözi bilen ularning sowghisini ret qildi we elchilerni osal ehwalgha chüshürüp qoydi.

Sulayman deslepki mektubigha yüzlendi we tekrar dédi. Sen qaytip ketkin, ularning üstige ular taqabil turalmaydighan bir qoshun bilen choqum barimiz, ularni yurtidin xar, kemsitilgen halda choqum chiqiriwétimiz. Hökümdar keskin we qorqunchluq tehditin kéyin, melikining elchilirini qayturuwetti. Bilqisning elchiliri suleymandin bilqisning uni (yeni suleymanni) ziyaret qilip kélishi üchün ijazet soridi.

Memlikitige qaytip kelgen elchiler derhal melikining huzurigha kélip, dölitining xewp ichide ikenlikini xewer qildi we suleymanning intayin

küchlükliki, qoshunining tengdashsiz qudertlik ikenlikini éytti. Uning suleymanni ziyaret qilip xursen qilishi kéreklikini bildürüshti. Melike bu meslihet boyiche teyyarliq qilip, suleyman memlikitige qarap yolgha chiqti. Suleyman ordisida beg - wezirliri, qomandanliri we ölimaliri bilen birlikte olturatti. U bilqisni oylawatatti. Uning kéliwatqanliqini, emma özi xalap emes, qorqqinidin kélishke mejbur bolghanliqini biletti. Suleyman melikining islamni qobul qilishi üchün islamning heqiqiy ilgharliqini we heqiqiy küchke ige ikenlikini chüshendürüsh we ularning quyashqa choqunup érishken téxnika, sen'et we ilim bilen özlirining islamgha étiqad qilip yetken ilgharliqni sélishturush arqiliq uni hang - tang qaldurmaqchi boldi. Hökümdar suleymanning xewerchiliri sebe memlikitidiki eng heshemetlik nersining bilqisning texti ikenlikini xewer qilishti.

Text altun we qimmetlik tashlardin yasalghan bolup, text we text qoyulghan öymu neqqashliq sen'etning namayendisi idi. Qarawullar uningdin her waqit közlirini ayrimaytti.

Undaq bolsa... Suleyman ichide bilqisni musulman qilish üchün, u kelgende uning bu texti üstide olturup qarshi élip, uni qudriti bilen hang - tang qaldurmaqchi boldi. Béshini kötirip ademlirige:

"i ulughlar! Ularméning qéshimgha musulman bolup kélishtin burun, (silerdin) kim uning textini élip kélidu. " allah suleyman'gha boysundurup bergen jinlardin biri bolghan ifrit tunji bolup: "men uni ornungdin turushtin burun sanga élip kélimen, men uni élip kélishke elwette qadirmen, ishenchlikmen" dédi.

Suleyman bir yaki ikki saettin kéyin ornidin turatti. Jin textni buningdin awwal ekileleydighanliqini éytti. Suleymanning ordisi pelestinde bolup, bilqisning texti bolsa yemende idi. Text bilen ordining arisida minglarche mil musape bar idi. Suleyman ifritning sözige jawab bermidi. Démekki, u bilqisning textini uningdinmu tézraq ekileleydighan bir teklip kütüwatatti. Sayide olturghan asef ibni burxiya (u nazil bolghan kitabni chongqur bilidighan zat idi) suleyman'gha qarap: "uni men sanga közüngni yumup achquche élip kélimen" dédi (u dua qiliwidi, text derhal aldida hazir boldi). Suleyman textning yénida turghanliqini körgende: "bu

perwerdigarimning (manga qilghan) éhsanidur, u shükür qilamdim, ya tuzkorluq qilamdim, buning bilen méni sinidi, kimki shükür qilidiken, u özining paydisi üchün shükür qilidu, kimki tuzkorluq qilidiken, (bilish kérekki) heqiqeten perwerdigarim (uning shükür qilishidin bihajettur), (allahning) keremi kengdur" dédi.

"kitabning hékmitige érishken" kishining sözi ayaqlashmay turupla, text suleymanning yénigha kélip boldi, qur'an uning jin yaki insan we yaki perishte ikenliki toghrisida héchnéme démeydu. Suleyman allah gha shükri qilghandin kéyin melikining textige qaridi. Text gerche bir sen'et möjizsi bolsimu, lékin suleyman memlikitidiki insan we jinlarning yasighanliri aldida addiy körünetti. Suleyman melikining textige inchikilep qarighandin kéyin, textning özgertilishini buyridi. Textning bezi yerliri özgertildi. Chünki suleyman bilqis kelgende, uning özining textini tonuydighan yaki tonimaydighanliqini sinap baqmaqchi idi.

Suleyman bilqisni qarshi élish üchün ayrim bir saray sélishni emr qildi. Déngiz qirghiqidin bir yer tallandi. Suleyman sarayning köp qismining déngiz suliri üstide bolushini, sarayning astining intayin mustehkem we qimmetlik, shundaqla nahayiti süzük eynektin yasilishini buyridi. Sarayning tégide üzüwatqan her xil renglik béliqlar we heriket qiliwatqan déngiz yosunliri éniq körünüp turidighan bolushi kérek idi. Saray pütti. Sarayning astigha yatquzulghan eynek derijidin tashqiri süzük bolghachqa, sarayning déngiz üstidiki qisimining tégi yoqtekla körünetti. Höpüp suleyman'gha bilqisning dölitining égiz yerlirige (sépilligha) yétip kelgenlikini xewer qildi. Bilqis axiri keldi.

Bilqis qarighudek bolsa, text bir turup özining textige oxshaytti, bir turup oxshimaydighandek körünetti. Eger text özining texti bolsa, u qandaqlarche bilqistin burun bu yerge kéliwalalaydu? Eger özining texti bolmisa, bunchilik inchike teqlid qilinishi mumkinmu? Bilqisning textni diqqet bilen közitiwatqanliqini körgen suleyman:

- séning texting mushundaqmu? - dep soridi.
- shudekla turidu, - dédi heyran qalghan bilqis.
- bizge burun ilim bérilgen we biz teslim bolghan iduq (yeni

musulman bolduq), - dédi suleyman.

Bilqis buning özining texti ikenlikini bildi. Text uningdin burun bu yerge keltürülüp, bezi qisimliri özgertilgen idi. Bu, peyghember we hökümdar suleymanning küchi qandaq küch bolghiydi? Bilqis suleymanning hüner - sen'et, téxnika we bashqa ilimlerde yetken sewiyisigila emes, uning imanigha we allahqa bolghan teqwadarliqighimu heyran qaldi. Yeni u suleymanning musulmanliqi bilen ilim - hékmiti arisidiki bu chongqur munasiwettin hang - tang qalghan idi.

Xulase kalam. Kallida sansizlighan mesililer peyda boldi. Öz étiqadining bu yerde, suleymanning aldida gumran bolghanliqini kördi. Ular choqun'ghan quyash peqet allahning bendilirining paydilinishi üchün yaratqan mexluqati idi. Quyash bilqisning qelbide tunji qétim tutuldi. Uning qelbini quyashtek pétip yoqalmaydighan yéngi bir nur yorutti. Uning bu imanini élan qilishi peqet waqit mesilisidinla ibaret idi. Bilqis musulmanliqini élan qilidighan waqitni yaxshi tallidi.

Bilqisqa: saraygha kirgin, - déyildi. Bilqis sarayning eynektin yasalghanliqini bayqiyalmidi. Suni körgen bilqis déngizgha kiridighan oxshaymen dep könglikini köterdi. Suleyman uninggha könglikining höl bolushidin qorqmasliqini éytti. U yerde su yoq idi. Chünki saray süzük eynekte yasalghan idi. Bilqis musulman bolghanliqini élan qilish üchün bu waqitni tallidi. Özige zulum qilghanliqini étirap qilip, suleymanning yénida alemlerning perwerdigari allahqa boysundi. Uning arqisidin qewmimu musulman boldi. U suleymanning dunyaning eng chong hökümdari we allahning peyghemberliridin biri ikenlikini chüshen'gen idi.

Suleymanning yüzi bilqisning kelginidin béri tunji qétim xursen bolghan halda külümsiridi. U mana emdi heqiqiy wezipini orunlighan, yer yüzide islamning nurini bayqighan idi.

646-sual: suleyman eleyhissalamning kiyinki hayati

qur'an bilqisning musulmanliqidin kéyinki ishlirini tilgha almaydu. Mupessirler kéyin uning suleyman bilen toy qilghanliqini éytishidu. Suleymanning ademliridin biri bilen toy qilghan dégenlermu bar. Bilqis uni yaxshi körüp, uninggha yatliq bolghan idi. Hebeshistan hökümdarliridin

bezilirining ularning ewladi ikenliki sözlinidu. Biz bularning toghra - xataliqini bilmeymiz.

Suleyman dunyani boysundurghan shereplik hayat yashighan idi. Axirida, allah uninggha ölümni teqdir qildi we suleyman wapat boldi. Xuddi uning hayati ajayib - gharayibliqlar we tilsimatlar bilen tolghan we shöhrette, seltenette eng yuqiri pellige yetkendek, uning ölümimu allahning ajayib - gharayiblargha tolghan alametliridin biri idi. Démek, uning ölümi hayatigha we seltenitige uyghun halda kelgen idi. Tengdashsiz we muhim hayatigha tengdashsiz bir ölüm keldi.

Ulugh allah sebe süriside suleymanning wapati heqqide mundaq dégenidi:

suleymanning wapatini höküm qilghinimizda (yeni uni wapat qildurghinimizda) suleymanning ölgenlikidin jinlarni peqet uning hasisini yégen qurutlar xewerdar qildi. Suleyman (hasisini qurut yep) yiqilghan chaghda jinlargha éniq boldiki, eger ular gheybni bilidighan bolsa idi, xar qilghuchi azabta (yeni shunche uzaq waqit éghir emgekte) qalmighan bolatti.

Ulugh allah suleymanning ölümi bilen bu pikirni, yeni jinlarning gheybni bilidighanliqi heqqidiki pitnini yoq qilishni irade qildi. Jinlar suleyman ölgiche uning üchün ishleytti. U ölse, uning buyriqigha boysunush we uning üchün ishlesh mes'uliyiti tügeytti.

Suleymanning ölginini bilmigen jinlar uning üchün ishleshni we xizmet qilishni dawamlashturdi. Suleyman étikaf, ibadet we namaz üchün méhrapigha (yeni hujrisigha) kirdi. Méhrapta turghan chaghda uning yénigha héchkim kirishke jür'et qilalmaytti. Méhrap bir taghning choqqisida bolup, tamliri arqisidikilerni körsitip turidighan eyneklerdin yasalghan idi. Bir küni, suleyman hasisigha tayan'gha halda oygha chömdi. Ulugh allahqa zikir qilishqa bashlidi. Bir azdin kéyin uyqisi keldi. Bir azdin kéyin ezrail uning méhrapidin chiqti. Suleyman wapat bolghan idi. U hasigha tayan'ghan halda olturatti. Buni körgen jinlar uni dua qiliwatidu dep perez qiliship, ishlirini dawamlashturdi. Nurghun künler ötti...

Axiri, bir derex qurti kélip, suleymanning hasisini yéyshke bashlidi.

Qurtning qorsiqi ach bolghachqa, hasining birqismini yep tügetti. Derex qurti hasini bir qanche kün'giche toxtimay yédi. Qurt hasining yerge tégip turghan qismini yeyti. Hasining tégi yéyilip tügigende, suleymanning qoli hasidin sérildi - de, jesitining tengpungliqi buzulup yerge yiqilip chüshti. Insanlar yerge yiqilghan jesetning yénigha yügürüp kélishti. Ular suleymanning burunla ölgenlikini hés qilishti. Jinlarmu gheybni bilmeydighanliqini chüshinishti. Bu heqiqetni insanlarmu chüshendi.

Shundaq qilip, allahning peyghembiri suleyman méhrapta olturup, allah ni zikir qilghan halda wapat boldi. Bu xewer chaqmaq tézlikide dunyagha tarqaldi. Hökümdar peyghember suleymanning jinazisigha (ölümige) insanlar, qushlar we wehshiy haywanlar qatnashqan idi. Uning tawutigha köz yashliri tökken minglighan qushlar saye chüshüretti. Depne murasimida yirtquch haywanlar yuwashlap, mulayimliq bilen méngishti. Qushlar suleyman üchün yighlashti. Ish tügidi. Emdi yer yüzide héch kishi qushlarning tilini bilelmeytti. Qushlarning tilini bilidighan kishi wapat bolghan idi.

647-sual: uzeyr eleyhissalamning qissisi

ulugh allah beqer süriside mundaq dégenidi: yaki sen tam, ögziliri yiqilip weyran bolghan (xarabe) sheher (yeni beytulmuqeddes) din ötken kishini (yeni uzeyrni) körmidingmu? U (ejeblinip): "allah bu sheherning ölgen ahalisini qandaq tirildürer?" dédi. allah uni yüz yil ölük halitide turghuzup andin (kamali qudritini körsitish üchün) tirildurdi. allah (perishte arqiliq) uningdin: "(buhalette) qanchilik turdung?" dep soridi. U: "birkün yaki bir kün'ge yetmeydighan waqit turdum" dédi. allah éytti: "undaq emes (toluq) 100 yil turdung! Yémek ichmikingge qarighinki, buzulmighan; éshikingge qarighinki (uning söngekliri chirip ketken). (sanga yuqiriqidek adettin tashqiri ishlarni qilghanliqimiz) séni biz kishilerge (qudritimizning) delili qilish üchündur. Bu söngeklerge qarighinki, uni qandaq qurashturimiz, andin uninggha gösh qondurimiz. (yuqiriqi ishlar) uninggha éniq bolghan chaghda (yeni u roshen möjizilerni körgen chaghda), u: "men allahning hemme nersige qadir ikenlikini bildim" dédi.

Hawa qattiq issip ketkechke, jimi janliq changqap ketkenidi. Uzeyr

jimjit yézisida ténch bir künni ötküzüwatatti. U béghini sughurushni oylidi. Emma bagh yiraq, baridighan yolmu japaliq idi. Bu yol ariliqida ötmüshte insanlar yashighan, kéyin ölüm kélip mazarliqqa aylan'ghan bir sheher bar idi. Bu yerde hayatliqning warang - churungliri yoqap, ornini qebrilerning jimjitliqi alghan idi.

Uzeyr könglide baghdiki derexlerning susirap ketkenlikini oylap, ularni sughirish üchün baghqa bérishni qarar qildi. Kün chiqish bilen teng éshikige minip yézisidin seperge chiqti. Toxtimastin yol yürüp, axiri baghgha qaytip keldi. Derexlerning qaghjirap, tupraqning susizliqtin yérilip ketkenlikini körüp, derhal baghni sughardi. Andin azraq enjür, üzüm üzüp, enjürni bir siwetke, üzümni bir siwetke sélip, baghdin chiqti. Uzeyr issiqta éshek üstide kétiwatqach ete qilidighan ishlirini oylidi. Tunji bolup tewratni yoshurulghan yerdin élip chiqip ibadetxanigha qoymaqchi boldi. Andin kalilargha yem - xeshek ekélish kéreklikini oylidi. Dadisini körgende tatliq külümsreydighan kichik oghli ésige keldi we téz méngishqa bashlidi. Yolning yérimi tügigende qebristanliqqa yétip keldi. Issqta tola yol yürüp hérip ketken éshekning ténidiki terler quyash nurida parqiraytti. Ishek xuddi sudin chiqqandek chiliq - chiliq bolup ketken idi. Éshek qebristanliqqa kelgende méngishni astilatti. Uzeyr könglide: bir az dem élip, chüshlük tamiqimni yewalay, ésheknimu dem alduray! - dep oylidi.

Uzeyr weyran bolghan bir qebrining yénida toxtap chüshti. Pütün sheher xarabiliqqa aylan'ghan qebristanliqtin ibaret idi. U éshekni yandiki bir tamgha baghlap qoyup, özi sayidaq yerge kélip olturdi we yénidiki tawaqni chiqirip üzüm siqti. Andin quruq nanni üzüm süyige chilidi.

Nanning üzüm süyide yumshishini saqlap olturghach etrapni tamasha qildi we qebristanliqqa qarap xiyalgha chömdi. Uzeyr ölümning dehshetlikini we bu xaniweyranliqni körüp öz - özidin soridi: "allah bu sheherning ölgen ahalisini qandaq tirildürer?. "

allah ölgenlerning söngeklirini qandaq tirildurer? - dep soridi. Uzeyr allahning bu söngeklerni tirildürüdighanliqidin shübihlenmeytti. U peqet bu ishqa heyran bolghanliqi we eqli yetmigenliki üchün shundaq dégen idi. Uzeyr bu sözni qilar - qilmayla öldi. allah uninggha ölüm perishtisini

ewetti. U uzeyrning rohini aldi. Igisining ünsiz we heriketsiz jesitini körgen éshekmu turghan yéride suzulup yatti. Etsi, éshek ornidin turup, ketmekchi boldi. Emma baghlaqliq bolghachqa turghan yéridin midirliyalmidi - de, axiri achliqtin öldi. Éshek igisining yénida, yerde suzulup yatqan halda qaldi.

Sheher xelqi uzeyrning qaytip kelmigenlikini körüp, uni izdeshke bashlidi. Béghigha bérip, u yerdin tapalmay qaytishti. Uninggha ait héchnerse tépilmidi. Künler ötti, insanlar uzeyrning qaytip kélishidin ümidini üzüshti. Baliliri uni qayta körülmeydighanliqigha ishendi. Ayali emdi balilirining atisiz, özining tul qalghanliqini chüshinip olturup uzundin - uzun'gha yighlidi. Emma waqitning ötüshi bilen azablar yéniklep, köz yashliri toxtidi. Insanlar uzeyrni untup, künlik hayat mesililiri bilen meshghul bolushti. Yillar ötti, eng kichik oghli we öyide ishleydighan bir ayaldin bashqa hemme kishi uzeyrni unutti. Uzeyr u ayalgha shepqet qilatti. Uzeyr sheherdin chiqqan chaghda, u ayal 20 yashta idi. 10 yil, 20 yil, 80 yil, 90 yil ötti. Hetta bir esir, yeni 100 yil ötti. Ulugh allah uzeyrning oyghinishini irade qildi.

Ulugh allah uninggha allahning ölüklerni qandaq tirildüridighanliqini körsitip qoyush üchün, qelibidiki nurni yorutidighan bir perishte ewetti. Uzeyr ölgili yüz yil bolghan idi. Shundaq bolushigha qarimay, u hazir tupraqtin, söngek, gösh we térige özgerdi. Andin allah uning tirilishini buyridi. U yatqan yéridin des turdi. 100 yil dawam qilghan uyqisidin oyghinip közlirini uwilidi. Etrapqa qariwidi, chörisidiki qebrilerni kördi. U özining uxlap qalghanliqini ésige aldi. Wah (ah)! Baghdin sheherge qaytiwatatti. Qebristanliqta aram élip yatti. Toghra... Pütün bolghan ish bu idi. Kün pétiwatatti. U chüshtiki issiqta aram alghanliqini eslep öz - özige:

- qarighanda chüshtin taki kün patqiche uxlap ketken oxshaymen, - dédi. Uzeyrni oyghitish üchün allah teripidin ewetilgen perishte soridi: "(buhalette) qanchilik turdung?" dep soridi. Perishte uning qanche saet uxlighanliqini soriwidi, u jawaben: "birkün yaki bir kün'ge yetmeydighan waqit turdum" dédi. Perishte uninggha: "undaq emes (toluq) 100 yil turdung! Dédi.

Sen yüz yildin béri uxliding... Yüz yildin béri ölüktüng, allah séni öltürdi we ölüklerning tirilishigha heyran qélip, dehshetke chüshkiningde sorighan soalingning jawabini bilishing üchün qayta tirildürdi.

Uzeyr özini yoqatqan, hemde yaratquchining küchige chongqur iman éytqan halda idi. Perishte uzeyrge tamiqini körsitip: yémek ichmikingge qarighinki, buzulmighan dédi.

Uzeyr enjürge qariwédi. Uning öz pitiche turghanliqini kördi. Renggi we temimu öz pétiche idi. Andin üzüm süyini siqip üstige nan chilighan tawiqigha qaridi. Umu öz péti turatti. Üzüm süyini hazirmu ichkili bolatti. Yumshisun dep chilap qoyghan nénimu üzümge chilaqliq péti turatti. 100 yil ötken bolsimu yémekler öz péti qalghan idi. Uzeyr qorqushqa bashlidi.

Üzüm süyi aridin yüz yil ötken turuqluq qandaqlarche burunqi pétide turidu? Halbuki, normalda üzüm süyi bir nechche saette özgirip, buzulup qalatti.

Uzeyr perishtining sözige ishenmigendek téngirqap qaldi. Shuning bilen, perishte uzeyrge isharet qildi: éshikingge qarighinki (uning söngekliri chirip ketken).

Uzeyr éshikige qariwidi, éshikining söngikining topisidin bashqa héchnerse körünmidi. Perishte uninggha:

- allahning ölüklerni qandaq tirildüridighanliqini körüshni xalamsen? Yerge qara, burun séning éshiking baghlan'ghan yerdiki topa - changgha qara! - dédi.

Perishte éshekning söngeklirige buyruq qildi. Tupraq zerrichiliri her tereptin yügürüp kélip toplandi. Axirida, söngekler peyda boldi. Perishte tomur, pey, göshlerning wujutqa kélishini buyrudi. Göshler éshekning söngeklirige keydürüldi. Uzeyr bularni körüp turuwatatti.

Gösh wujutqa kélip bolghandin kéyin, üsti tére we yunglar bilen qaplandi. Éshek ölgen chaghdiki halitige keldi. Hazir u rohsiz jesetke aylan'ghan idi. Perishte éshekning rohigha jesetke qaytip kélishini buyridi. Roh jesetke qaytti. Éshek ornidin turup, quyruqini shipangshitip hangrighili turdi. Éshek échirqap ketken idi.

Uzeyr aldida meydan'gha kelgen bu büyük möjizini kördi. Söngek

tupraqqa aylan'ghandin kéyin, allahning ölüklerni qandaq tirildüridighanliqi möjizisini öz közi bilen kördi. Köz aldida meydan'gha kelgen möjizidin kéyin, uzeyr: "men allahning hemme nersige qadir ikenlikini bildim" dédi.

Uzeyr, ornidin turup, éshikige minip, sheherge qaytish üchün yolgha chiqti. allah uzeyrni insanlar üchün möjize, yeni qayta tirilishning heqliqi we ölüklerning qebrileridin tekrar chiqidighanliqini ispatlaydighan térik bir möjize qilishni irade qildi.

Uzeyr sheherge kechqurun yétip keldi. Bu yerde meydan'gha kelgen özgirishlerge hang - tang qaldi. Öyler, kochilar, insanlarning chirayliri we balilar, hemme nerse özgirip ketken idi. U héchkimni tonumaytti hem héchkimmu uni tonimaytti. Uzeyr sheherdin ayrilghanda 40 yashta idi. Qaytqandimu yene 40 yashta bolup, qandaq ketken bolsa, shu péti qaytip kelgen idi.

allah uni ölgen chaghdikidek 40 yéshida tirildürgen idi. Emma shehiri, yüz yil yashighan öyler örülüp, kochilar we körünüshler özgirip ketken idi. Uzeyr könglide: méni esliyeleydighan qéri bir boway yaki momay izdep baqay! - dep oylidi.

U axiri 20 yash chéghida qélip qalghan xizmetchi ayalni tapti. Hazir u ayal 120 yashta bolup, ajizliship chishliri tökülgen, közliri körmeydighan, oruqlap bir tére, bir ustixan bolup qalghanidi. Uzeyr uningdin soridi: - i yaxshi momay! Uzeyrning öyi nede?

- hazir uni héchkim ésige alalmaydu. U 100 yil awwal kétip qaytip kelmidi. allah uninggha rehmet qilsun! - dédi momay yighlap turup.

- men uzeyr bolimen, méni tonudingizmu? allah méni öltürüp, yüz yildin kéyin qayta tirildürdi, - dédi uzeyr momaygha. Mumay uninggha ishenmigen halda:

- uzeyr duasi ijabet bolidighan kishi idi. Közlirimning échilishi we mangalishim üchün allahqa dua qilghin, séni körüp toniwalay, - dédi. Uzeyr momayning mangalishi we közlirining körishi üchün allahqa dua qildi. allah duani ijabet qildi. Momay uning uzeyr ikenlikini bildi we derhal sheherge qarap yügürdi.

Sheherde: "uzeyr qaytip keldi!" dep waqirashqa bashlidi. Heyran qalghan xelq uni éliship qaptu dep oylashti. Kéyin hakim we alimlar yighilishti. Ularning arisida uzeyrning newrisimu bar bolup, dadisi ölgen, özi 70 yashqa kirgen idi. Halbuki, bowisi uzeyr bolsa, 40 yashta idi.

Alim we hakimlar yighilip, uzeyr weqesini tingshidi. Ular uninggha ishinish - ishenmeslikini bilelmidi. Axiri, hakimlardin biri munu soalni soridi:

- ata - bowilirimizdin uzeyrning peyghemberlikini, tewratning buxtunnesri hujumida yoqap ketkenlikini, u tewratni köydürüp, alimlarni we taliblarni öltürüwetken bolsimu, uzeyrning tewratni yadqa bilidighanliqini anglighan iduq. Bu ishlar sen ”öldüm“ weyaki ”uxlidim“ dégen 100 yil ichide bolghan, eger tewratning rastini yadliyalisang, séning uzeyr ikenlikingge ishinimiz, shundaq qilalamsen?

Uzeyr israil ewladi ichide tewratni yadqa bilidighan birining qalmighanliqini, uning éghizdin - éghizgha köchüshning üzülüp qalghanliqini chüshendi. Uzeyr uni düshmenlerdin qoghdash üchün yoshurup qoyghan idi. Uzeyr bir derexning sayisige kélip, israil ewladini chörisige yighdi, andin tewratni birmu bir, toluq yazdi. Yézip bolghandn kéyin, uzeyr öz könglide: emdi bu yazghanlirim bilen sélshturush üchün kömüp qoyghan tewratni chiqiray, - dep oylap kömüp qoyghan yerge bérip, tewratni chiqardi. Waraqlar chürüp, yirtilip ketken idi. allahning özini néme üchün öltürüp, yüz yildin kéyin tirildürgenlikini chüshendi. Uzeyr möjizisige munasiwetlik xewer israil ewladi arisida tarqilish bilen tengla nahayiti chong pitne peyda boldi. Qewmdiki bezi kishiler uzeyrni: allahning oghli! - dep élan qilishti. Deslipide uzeyr bilen musani sélshturup: - musa bizge tewratni bir kitabning ichide élip kelgen idi. Uzeyr bolsa, tewratni kitabsizmu yetküzelidi, - déyishti. Bu naheq sélishturushtin kéyin, xata xulase chiqiriship, peyghembirini allahning oghli dewaldi.

648-sual: hezriti meryem we zekeriya eleyihissalam

qedimki dewride, bir peyghember bilen insanlargha namaz qilduridighan bir alim bar idi. Peyghemberning ismi zekeriya (eleyhissalam), alimning (allah kishilerning namaz yétekchisi qilip tallighan kishining) ismi bolsa imran idi. Imranning ayali perzent körüshni arzu

qilatti. Bir küni, tang seherde imranning ayali qushlargha yem bérish üchün chiqip, uni oylandurup qoyidighan bir menzirini kördi. Bachkisigha ozuq we su béridighan bir qush bar idi. Qush bachkisining muzlap ketmesliki üchün uni qanitining ichige éliwalghan idi. Bu ehwal ayalgha özini esletti. U qolini kötürüp, allahning bir perzent ata qilishi üchün dua qildi. allahning rehmiti uninggha jawab berdi. U bir küni hamile ikenlikini hés qilip, söyün'gen halda allahqa shükür qildi, balini allahning xizmitige atidi.

Tughut waqti yéqinlashti, imranning ayali bir qiz tughdi. Bala qiz tughulghandin kéyin, ana qiz - erkekke oxshash bolmisimu, nezrisini beja keltürüshni qarar qildi. Ulugh allah imranning ayalining duasini qobul qildi. allah meryemni memnunluq bilen qobul qildi. Uni güzel bir güldek perwish qildi. Imran meryem tughulushtin awwal alemdin ötken idi. Shuning bilen, u zamanning alimliri we sheyxler, meryemni himayisige élishni telep qilishti. Ular bu sherepke érishish üchün, yeni namazda özlirige imametchilik qilghan büyük alimning qizini béqish üchün bes - munazirige chüshti. Zekeriya: uninggha men qaraymen, u méning tughqunum, ayalim uning hammisi bolidu. Uning üstige, men bu qewmning peyghembiri, shunga men uninggha qarashqa eng layiq! - dédi. Jek tartish bashlandi. Ular chokilirini deryagha étishti. Zekeriyaning chokisidin bashqilirining hemmisi derya éqinigha qarshi aqti. Shuning bilen meryem zekeriyaning himayisige bérildi. Zekeriya meryemge xizmet qilishqa, uni terbiyileshke we uninggha köyünishke bashlidi. Nihayet meryem chong boldi. Meryemning mesjid ichide turidighan bir öyi bolup, ichide ibadet qilidighan kichik hujrisi bar idi. Köpinche waqtini shu yerde ibadet, zikir, shükür we allah ni medhiyilesh bilen ötküzetti.

Zekeriya uni yoqlap turatti. Zekeriya her qétim uning yénigha kirgende, intayin heyran qalarliq ishlarni köretti. Yaz künliri, uning yénida qish peslining méwiliri peyda bolatti. Qishta bolsa, yazliq méwiler peyda bolatti. Zekeriya uningdin bu yémeklerning (méwilerning) nedin kelgenlikini sorisa, meryem: allah teripidin keldi, - dep jawab bératti. Bu ish köp qétim tekrarlan'ghan idi.

Zekeriya qérip ketken idi. U ömrining az qalghanliqini hés qildi.

Meryemning hammisi bolghan ayalimu özidekla qéri idi. U tughmas bolghachqa, héch perzent yüzi körmigen idi. Zekeriya ilim ögitidighan, peyghember bolidighan, qewmini toghra yolgha yétekleydighan, ularni allahning kitabigha we meghpiritige dewet qilidighan bir oghul yüzi körüshni arzu qilatti. Zekeriya bu arzusini héchkimge, hetta ayalighimu éytmighan bolsimu, emma allah taala uning bu arzusini özige démestin burunla buni biletti. Zekeriya öz - özige: allah paktur, u her nersige qadirdur, - dédi we qelbige hesret tolup perzent tilidi. allah zekeriyagha rehmet qildi, zekeriya rebbige dua qildi. Ulugh allah zekeriyaning duasini qobul qildi. Zekeriya ichide allahqa dua qilghan halda méhrapta namaz qilish üchün turghanda, perishtiler uninggha xitab qildi. Zekeriya özi qéri, ayali tughmas turuqluq perzent köridighanliqini anglap hang - tang qalghan idi. Perishtiler uninggha buning allahning iradisi ikenlikini chüshendürdi. Zekeriya allahqa shükür we hemdu - sana éytqandin kéyin, allah din özige bir alamet bérishini tilidi.

Zekeriya éytti: "perwerdigarim! (ayalimning hamildar bolghanliqigha) manga bir alamet qilip berseng. " allah éytti: "séning alamiting (shuki) saq turup üch kéche - kündüz kishilerge söz qilalmaysen." zekeriya namazgahidin qewmining aldigha chiqip, ularni etigen - axshamda tesbih éytishqa isharet qildi. Xushalliqi cheksiz idi. Perishtiler uninggha yehya isimlik bir oghulning xush xewirini yetküzgen idi.

649-sual: yehya eleyhissalamning qissisi

hezriti yehyaning tughulushi bir möjize idi. U, dadisi zekeriya uzun ömür körgendin kéyin, hetta perzent körüsh ümidini üzgendin kéyin dunyagha kelgen idi. U, peyghember zekeriyaning qelbini titretken pak duasidin kéyin kelgen idi. Gumrahliqning yükseklikidin pakliqmu yükselgen bir dewrde dunyagha keldi. Yehya eleyhissalam tughuldi, uning baliliqi, bashqa balilarningkidin perqliq ötken idi. Köp qisim balilar waqtini oynap ötküzetti. Yehya bolsa, éghiz - bésiq idi. Bezi balilar haywanlarni bozek qilip oynisa, yehya ich aghritqanliqi üchün, özining tamiqi bilen haywan we qushlarni baqatti. Özige yégüdek nerse qalmighanda, derex yupurmaqliri

we méwilirini yeytti. Yehya chong bolghansiri yüzi nurgha, qelbi hékmet, allah söygüsi, meripet we xatirjemlik bilen toluwatatti. Yehya oqushni yaxshi köretti. Kichikidinla ilimge qiziqatti. U insanlar arisida höküm chiqiratti, ulargha dinning sirlirini chüshendürüp, toghra yolni körsitip, gumrahliqtin saqlaytti. Yehya chong bolup, ilmi - merhemiti artti. Ata - anisigha insanlargha, mexluqatlargha, qushlargha, haywanlargha we derexlerge shepqiti artti, hetta shepqiti dunyani ichige aldi we dunya merhemeti bilen toldi. U insanlarni gunahlirigha tebe qilishqa chaqiratti. U, shepqetlik we pak, teqwadar, ilimlik we peziletlik bolghachqa bashqilar uni söyetti. Yehya bulargha yene ibadetni qoshti. U taghlargha, chet - yaqilargha we chölge kétip, u yerlerde allahqa ibadet qilghan, allah huzurida yighlap uning üchün namaz qilghan halda bir nechche ayni ötküzetti. Chölde yalghuzluq hés qilmaytti. Yémek - ichmektin ensirep ketmeytti, bezide yopurmaq, bezide chéketke we bezide otlarni yeytti. Taghda uchrighan bir gharda yaki aldigha uchrighan azgalda uxlaytti. Gahida taghdiki gharlargha kirgende, u yerde wehshiy haywanlar, shir, yolwas we börilerni uchritatti. Pütün waqti allah ni zikir qilish we namaz oqush bilen meshghul bolghachqa böre, yolwaslargha örülüp qarimaytti. Haywanlar uninggha qarap, uning mexluqatlarni rehmdil, méhri bilen issitidighan we ilmi bilen arisida höküm chiqiridighan (allahning peyghembiri) yehya ikenlikini tonup bashlirini égishetti we yehyagha tuydurmastin u yerdin astaghine chiqip kétetti. Yehya insanlarni allahqa dewet qilghinida, sewrchanliqi we méhribanliqi bilen ularni yighlitiwétetti. Sözliri semimiy we allahning sözige yéqin bolghachqa, ularni tesirlendüretti. Yehyaning insanlarning aldigha chiqidighan waqti (seher) yétip keldi. Mesjid insanlar bilen tolghanda, zekeriyaning oghli yehya ornidin turup sözleshke bashlidi. Yehya sözini tügetkendin kéyin munberdin chüshüp chölge qarap yolgha chiqti.

Cheksiz ketken chöl qumi upuqqiche sozulup yatatti. Yehya u yerde boshluqning otturisida turup namizini oqushqa we yighlashqa bashlidi. Bu mezgilde, yehya bilen hoquqdarlar arisida bir toqunush peyda boldi. Bu hökümdar, öz qérindishining ayalini mejburiy tartiwalmaqchi idi. U

ayalning ussul oynashta dangqi chiqqan bir qizi bar bolup, éytishlargha qarighanda, u yette qat kiyim kiyip usul oynaytti. Her ussulida bir qat kiyimni séliwitetti. Axirqi ussulni yalingach oynaytti. Hökümdar yehyadin özining qérindishining ayali bilen öylense, bolidighan yaki bolmaydighanliqi heqqide soridi. Yehya eleyhissalam: jaiz emes, dep jawab berdi.

Hökümdar: yehyagha özining u ayal bilen öylenmekchi ikenlikini, yehyaning uni razi qilghudek bir petiwa bérishi kéreklikini chüshendürüshke bashlidi. Yehya uning arzusini uyghun körmey ret qildi. Hökümdargha sherietning hökmini bildürüp, uni tashlap chiqip ketti. Hökümdar yehyagha ghezeplinip, uning zindan'gha tashlinishini buyridi. Hökümdar qérindishining ayalini mejburiy aldi. U ayalning ussulchi qizi yehyani hökümdar bilen sözleshkende körgen idi. U yehyaning ésil, aqköngül we alahide biri ikenlikini bilip, uni yaxshi körüp qaldi we uni izdep zindan'gha keldi. Uning namaz we yighigha chökkenlilikini körüp, namizini tügetkiche uni közitip turdi. Andin kéyin, özini yehyaning putigha étip, yehyaningmu uni özige oxshash söyüshini telep qildi.

Yehya: qelbimde allahtin bashqisining söygüsige yer yoq, - dédi. Ayal ümidsizlen'gen halda ornidin turup kétip qaldi. Qelbi uninggha bolghan nepret bilen tolghan halda hökümdarning sariyigha qaytti. Ayal ussulini bashlidi. Muzikilar chélindi. Ayal yettinchi ussulgha kelgende toxtap, yüzini achti we hökümdargha: - zekeriyaning oghli yehyaning béshini telep qilimen, - dédi. Napak qollar qilichlarni kötürüp, pak boyunni chépip tashlidi. U shéhitlik mertiwisige érishiwatqanda, qiya tashlarning qelbi büyük peyghemberge bolghan shepqiti tüpeylidin pare - pare bolghan idi.

650-sual: hezriti meryemge isa eleyhissalamning dunyagha kilishidin xushxewer birilishi

quyash pétishqa yüzlen'gen idi. Shamallar alma we portakal chécheklirining xush puraqlirini uchurup etrapqa yaydi. Meryem namizini tügitip, gülge su qoyush üchün, hujrisidin chiqay dep turishigha, perishtiler uninggha mundaq dep xitab qildi:

"i meryem! allah heqiqeten séni (pütün ayallar ichidin) tallidi, séni pak qildi, séni pütün jahan ayalliridin artuq qildi. Meryem chöchüp, jayida

toxtap qaldi. Perishitiler yene mundaq dédi: i meryem! Perwerdigaringgha itaet qil, sejde qil we ruku qilghuchilar bilen bille ruku qil. "

xush xewerdin kéyinki buyruq uning allahqa bolghan ixlasini, sejdisini we rukusini ashuratti. Meryem gülni untup qayta namazni bashlidi. Meryem namaz oquwérip yérim kéche bolghanliqini sezmey qaldi. Namizini tügetkendin kéyin, yadigha yene gül keldi. Chélekke azraq su élip, gül sughirishqa chiqti. Meryem ushtumtut yéqinla yerde toxtighan ayaq tiwishini anglidi. Etrapni diqqet bilen közetken bolsimu, héchnerse körünmidi. Arqidinla parlighan nur bilen uning nérida turghanliqini kördi. Meryem chöchüp béshini egdi. Uning meryemge shundaq bir qarishi meryemning könglige endishe saldi. Yüzi natunush bolup, meryem uni burun körüp baqmighan idi. Pishanisi aydinmu parqiraq idi. Közliri sürlük körünsimu, chirayidin mulayimliq chiqip turatti. Meryem allah din panahliq tilidi. Uning allah ni tonuydighan we teqwadar yaki emeslikini soriwidi, u yerde turghan kishi (yeni jibriil) illiq külümsirgen halda: "men sanga bir pak oghul bérish üchün ewetilgen perwerdigaringning elchisimen" dédi. Meryem hayajanlinip, titrigen halda béshini köterdi. Ruhul emin insan süritide aldida turatti. Meryem ruhul emin'ge mundaq dédi: "manga kishi yéqinlashmighan tursa, men pahishe qilmighan tursam, qandaqmu méning oghul balam bolsun?. "

jibriil: "emeliyet sen dégendektur, (lékin perwerdigaring éytti: u manga asandur. Uni kishilerge qudritimizni körsitidighan) delil we biz tereptin bolghan merhemet qilduq, bu teqdir qilinip bolghan ishtur. " meryemning eqli ruhul eminning sözlirini qobul qildi.

Jibriil tekrar mundaq dédi: allah sanga (atining wasitisisiz) allahning bir kelimisi (din törelgen bir bowaq) bilen xush xewer bériduki, uning ismi mesih meryem oghli isadur, u dunya we axirette abruyluq we allahqa yéqinlardin bolidu. U böshüktimu (yeni bowaqliq chéghidimu), ottura yash bolghandimu kishilerge (peyghemberlerning sözini) sözleydu we (teqwadarliqta kamil) yaxshi ademlerdin bolidu. "

651-sual: isa eleyhissalamning dunyagha kilishi

téxi hamildar bolmay turupla oghlining ismini anglighan meryem

téximu qattiq chöchidi. Meryem yene bashqa soal sorash üchün éghiz achay dep turushigha, ruhul emin qolini kötürüp hawani meryem terepke ittiridi. Hawa meryem burun körüp baqmighan bir nur bilen yorighan halda keldi. Bu nur meryemning wujudigha kirip, birdemdila uning ichige toldi. Meryem bashqa soal sorighiche, jibriil jimjitla ghayib bolghan idi. Soghuq shamal chiqip, meryemge titrek olashti, xuddi eqlini yoqitip qoyidighandek hés qildi. Derhal hujrisigha yügürdi. Hujrisining ishikini ching taqap, namazgha chöküp yighlap ketti.

U hem xushalliqtin hayajanlan'ghan hem qorqqan, hem ichidin tatliq bir huzur hés qilghan idi. Meryem u kéchisi sehergiche shundaq shérin uxlidi. U közlirini échipla, hujrisining pesli ötken méwiler bilen tolghanliqini kördi. Méwiler burunqidinmu téximu köp idi. Meryem yéyishke bashlidi.

Künler ötti... Uning hamildarliqi bashqa ayallarningkige oxshimaytti. U aghrip qalmaytti, éghirliq hés qilmaytti, héchqandaq özgirish héssimu yoq idi. Hetta qorsiqimu bashqa ayallarningkidek yoghinimighan idi. Uning hamildarliqi yaxshi bir német idi.

Toqquz ay boldi. Meryem dem élish üchün bir tüp égiz we yoghan xorma derixining astida olturdi. U aghriq hés qiliwatatti, aghriq küchiyishke we pat - patla kélishke bashlidi. Meryem tughut üstide idi. Tolghaqning qattiqliqi uni (yöliniwélish üchün) bir xorma derixining yénigha kéliwélishqa mejbur qildi. Del shu chaghda, allahning teqdiri bilen insanlarning azablirini qelbige yükligen kishi tughuldi.

Jibriil uninggha xorma derixining astidin nida qildi: "ghem qilmighin, perwerdigaring séning astingdin (éqip turidighan) bir ériqni peyda qildi. Xorma derixini öz teripingge irghitqin, aldinggha pishqan yéngi xormilar tökülidu. (bu shérin xormidin) yégin, (bu tatliq sudin) ichkin we xursen bolghin, birer ademni körseng (u bala toghruluq sorisa): men heqiqeten merhemetlik allah gha wede berdim, bügün héch ademge söz qilmaymen, dégin. "

meryem mesihke qaridi, uning yüzi intayin söyümlük idi. Mengziliri qipqizil, chachliri tüz, téni yumshaq we süzük bolup, pakliq we söygü bilen tolghan idi. Uningdin lezzetlik méwilerning yerge tökülüshi üchün, xorma

derixini silkishi telep qilin'ghanidi, shuning bilen, u shérin xorma we tatliq sulardin éghiz tégip, qelbi huzurgha tolup, köngli aramgha chüshti.

Meryem xorma derixige qolini uzatti. Qoli téger - tegmeyla aldigha pakize, tatliq xormilar töküldi. Meryem qorsiqini toyghuzghandin kéyin bowaqni kiyimi bilen yögep, quchiqigha élip, tatliq uyqigha ketti.

652-sual: isa eleyhissalamning bowaqliqida gep qilishi

meryem qaytqinida , esir waqti bolghan idi. Mesjidke baridighan yoldiki chong bazar, soda - sétiqni tügitip gheywet - shikayet qilish we sharap ichish üchün olturghan kishiler bilen tolghan idi. Meryem bazarning otturigha kéler - kelmeyla, insanlar uning bir bowaq kötürüwalghanliqini, uni baghrigha basqan halda asta kéliwatqanliqini kördi.

Ular pak meryemni toxtimay qarilimaqta idi. Uning közliri ghurur we aniliq héssiyati bilen chaqnaytti, yüzide ishench nuri parlaytti. U bekmu charisiz idi. Soallar köpeygili turdi, emma u héchkimge jawab bérelmeytti. Axiri u allahqa tewekkül qilip, bowaqni isharet qildi, yeni qoli bilen isani isharet qildi.

Isa mundaq dédi: "men heqiqeten allahning bendisimen, manga kitabni berdi (yeni injilni béridu) we méni peyghember qildi (yeni qilidu). Qeyerde bolay méni beriketlik qildi, hayatla bolidikenmen, manga namazni, zakatni ada qilishni tewsiye qildi. Méni anamgha köyümchan qildi, méni mutekebbir, sheqi qilmidi. Men tughulghan künümde, wapat bolghan künümde, tirilip qebremdin turghuzulghan künümde (allah taala teripidin bolghan) amanliqqa érishimen. "

kahinlarning we yehudiy alimlirining yüzliri isaning sözi tüger - tügimeyla saghirip tatirip ketti. Közlirining aldida ochuqtin ochuq bir möjizige shahit boluwatatti. Yehudiy kahinliri bu balining tughulushi bilen özlirige kelgen shexsiy tiragédiyini hés qilishti. Hökümran qomandanlirining chongi bu hékayini körgen - anglighanlarning hemmisini tutushni, bala tughqan pak qizni izdep tépishni, bu mezgilde tughulghan barliq bowaqlarning öltürülüshini buyridi.

653-sual: hezriti meryemning pelestindin kitishi we qaytip kilishi

meryem pelestindin misirgha kétishke mejbur boldi. Meryem misirgha qarap yolgha chiqti. U, misirgha mangghan bir karwan bilen birlikte sina chölidin ötti. U isani kötürgen halda, uningdin awwal muqeddes ot körünüp, tur téghining ong teripidin chiqqan awazgha qarap mangghan musaning yoli bilen mangdi. Uzun we japaliq seperdin kéyin misirgha yétip keldi. Misir dölitining bayashatchiliqi, xelqining méhmandostliqi, qedimiy medeniyiti we sap hawasi bilen isaning ösüp - yétilishige eng muwapiq yer idi.

Isa bowaqliq we ösmürlük dewrini misirda ötküzdi, kéyin meryemge pelestindin ayrilishini buyrighan héliqi natonush kishi yene kélip, bu qétim pelestin'ge qaytishni buyridi. Meryem qaytti. Waqit iordan deryasining süyidek éqip, isa yash yigitke aylandi. Isa yehudiy ibadetxanisigha bérish üchün öydin chiqti. Isa ibadetxanigha qarap mangdi.

Etraptiki insanlar kochilarda rengdar, ésil kiyimlirini kiyiship meghrur yürüshetti. Isa bolsa, aq yungdin toqulghan kiyim bilen kétiwatatti. Mürisige chüshüp turghan yumshaq chachliri sim - sim yamghur süyide nemdelgendek körünetti. Basqan izliridin mézilik puraq kéletti. Isa ibadetxanigha kirip, ichige nezer tashlidi.

Isa bu yerdiki yégane nurgha oxshaytti. Isa etrapqa qarap, kahinlarning qurbanliq sétiwalalmighan namratlargha qandaq muamile qiliwatqanliqini, ularni dessep cheylewatqanliqini kördi. Qurbanliq qilinidighan yerning téshida achliqtin ölüp kétiwatqan minglarche namratlar bar idi. Isa ibadetxanidin chiqip, sheher sirtidiki taghqa qarap yürüp ketti. Uning yüriki heqiqet üchün ot bolup yéniwatatti. Isa, nasira töpilikide turup namaz oqidi. Bu mubarek kéchide ikki mubarek peyghemberning rohliri dunyadin élindi. Bular yehya bilen zekeriya idi. Ularning her ikkisi hökümranlar teripidin öltürülgen idi. Ularning rohliri élinishi bilen dunya nurghun xeyrlik ishlardin mehrum qilindi. Del bu kéchide meryem oghli isagha wehyi keldi. Ulugh allah gheyb alimige dewet bashlashni buyridi. Meryem oghli isa hayatning yumshaq betliridin tepekkur we ibadet bablirigha ötti. Azabliq we japa bilen tolghan seperge qedem tashlidi.

654-sual: isa eleyhissalamning peziliti we möjizisi

isa qewmini sherietning esli ghayisige, uning heqiqiy hékmitige yüzlendürdi. Ularni söygüge yüzlendürdi (chaqirdi). Isa etrapidiki kishilerge muhim bir nersini ispatlimaqchi, ulargha sherietning özi üchün intiqam élish emeslikini, heqiqiy sherietning méhribanliq, epu qilish we söygü ikenlikini chüshendürmekchi idi. Yüzeki qarighinimizda isaning dewiti, musaning sheriitige zittek körünidu... Eslide isaning dewiti firisiyinler we sadduqilarning musaning sheriitige kéyin qoshuwalghan nersilirige qarshi kelgen idi. Musaning dewitining heqiqitini we uning aliy nishanini tirildürüsh üchün idi. Bu dewr mal - dunyagha intayin ehmiyet bérilgen, rahetperes we matériyalist bir dewr idi. Isaning chaqiriqi pulgha chuqunulghan, rehimsizlik, achközlük qaplighan, shekilwazliq uchigha chiqqan bir dunyada ghayiwiy, pak yolning chaqiriqi süpitide otturigha chiqti. Isa insan rohini oyghitip, uni yaratquchining nurigha yüzlendürüshni ümid qilatti, shunga u rohul quddus (jibriil) bilen küchlendürülgen halda keldi. Isaning hayatida perishtilerge xas bir alahidilik bar idi. Isa ayallarghimu yéqinlashmaytti. allah uni asman'gha élip chiqip ketkiche, héchbir ayal bilen yéqinlashmighan, toy qilmighan idi. Bumu perishtilerge xas süpet idi. Bu bundin burunqi peyghemberlerge bérilmigen bir némettur.

Ulugh allah maide süriside mundaq deydu: öz waqtida allah éytti: i meryem oghli isa! Sanga we séning ananggha bergen némitimni esligin, eyni zamanda sanga rohulqudus (yeni jibriil) bilen medet berdim, (kichikingde) böshükte we (peyghember bolghan) ottura yash waqtingda kishilerge sözleytting, eyni zamanda sanga kitabni, hékmetni, tewratni we injilni ögettim, eyni zamanda méning iznim bilen laydin qushning sheklide bir nerse yasaytting, uni püwliseng iznim bilen uchidighan qush bolatti. Eyni zamanda méning iznim bilen tughma korni, beres késilini saqaytatting, eyni zamanda, méning iznim bilen ölüklerni (tirildürüp qebriliridin) chiqiratting, eyni zamanda beni israilni sanga chéqilishtin tostum, sen ulargha möjiziler bilen kelgen chighingda, ularning ichidiki kapirlar: "bu peqet roshen séhridur" dédi. Eyni zamanda men hewarilargha: "manga we

méning peyghembirimge iman éytinglar" dep wehiy qildim. Ular: "biz iman éyttuq, guwah bolghinki, biz (emringge) boysun'ghuchilarmiz" dédi.

Yuqiridiki ayetlerde isaning besh möjizisi tilgha élin'ghan. Birinchisi: uning böshükitiki chéghidila insanlar bilen sözlishishi.

Ikkinchisi: tewratni ögitish... Musagha chüshürülgen tewratni yehudiy qiqhshunaslisri (molliliri) qalaymiqan özgertish kirgüzüp, petiwa bérip yoqitiwetken idi.

Üchinchisi: qush sheklidiki laygha püwlep uni rast qushqa aylandurushi.

Tötinchisi: ölüklerni tirildürüshi.

Beshinchisi: tughma kor we aq késilini saqaytishi.

Qur'an kerimning maide süriside uning altinchi möjizisimu tilgha élin'ghan. Altinchi möjize hewariyonlarning arzusi bilen asmandin chüshürülgen destixan möjizisidur.

Al imran süriside yettinchi bir möjize zikir qilghan. Bu hezriti isaning özi anglimighan, körmigen nersiler heqqide xewer bérishidur. Bular hezriti isaning yette möjizisidur. Möjizilerning tunjisi uning atisiz tughulishidur. Axirqisi bolsa, zamanining hökümranliri uni kiristqa mixlimaqchi bolghanda, uning asman'gha chiqip kétish möjizisidur.

655-sual: isa eleyhissalamning beni israil bilen bolghan dewet körishi

hezriti isa hayatining ténch chaghlirini tügitip rohul quddus (jibriil) we köz qamashturidighan möjizilirining yardimi bilen allahqa dewet qilish wezipisini bashlidi.

- méning we silerning rebbinglar bolghan allah qila ibadet qilinglar! Hezriti isa allahqa dewet qilishqa bashlidi. Hezriti isa insanlarni héch shériki bolmighan yalghuz allahqa dewet qilipla qalmastin, ularni yene rohi we qelblirini paklashqa, wijdanliq bolushqa, rohiy alimige yüksilishke dewet qilishnimu dawamlashturdi.

Uning dewiti yehudiy kahinlirini ghezeplendürdi. Isaning her bir sözi ularning yürikige xenjerdek sanjilatti. Ikki yüzlimichilikini otturigha chiqiratti. Ular jeng élan qilip, isagha herxil tuzaq qurushqa bashlidi. Uning

musaning sheriitini yoqatmaqchi ikenlikini ispatlap, qiyin ehwalgha chüshürüp qoymaqchi bolushti. Musaning sheriitide zina qilghan ayal chalma kések qilip öltürülüshke buyrulatti.

Yehudiylar (kahinlar) chalma kések qilinishi kérek bolghan bir ayalni isaning aldigha élip kélip soda qilishti we: sheriet gunahkar ayalni chalma - kések qilishqa buyrumdu? - dep sorashti.

- hee, - dédi isa.

- undaqta, bu ayal gunahkar, - déyishti ular. Isa bir kahinlargha, bir u ayalgha qaridi. U kahinlarning u ayaldin bekrek gunahkar ikenlikini biletti. Kahinlar uning jawabini kütüp turdi. Eger u ayalning öltürülüshining toghra emeslikini éytsa, musaning sheriitige qarshi chiqqan bolatti, eger u ayalning öltürülishini buyrisa, özi dewet qilip kéliwatqan söygü we shepqet sheriitige özi qarshi chiqqan bolatti.

Isa ularning özige tuzaq quruwatqanliqini chüshendi. Külümsirep turidighan nurluq yüzi bilen u ayalgha qaridi we ulargha: aranglarda kim eng pak we gunahsiz bolsa, shu tash atsun! - dédi. Uning sözi gunah toghrisida höküm qilish üchün yéngi bir qanun süpitide ibadetxana ichide yangridi. U yene: gunahi bolmighan kishi gunah heqqide höküm chiqarsun! Gunahsiz insanning héchbiri bashqa insan'gha boyun égishke we uning aldida mehkum bolushqa mejbur emes, peqet ulugh allahla eng yaxshi höküm chiqarghuchidur, u merhemet qilghuchilarning eng merhemetlikidur, - dédi.

Isa ibadetxanidin qaytip chiqti. Ayal uning arqisidin yügürüp kélip, yénidin qimmetlik xush puraq qutisini chiqardi. Andin uning putlirini söyüp, köz yashliri we xush puraq nerse bilen yuyush üchün yerge özini atti. Andin kéyin chachliri bilen putlirini qurutti.

Isa örülüp ayalni ornidin turushqa buyridi we mundaq dédi: i perwerdigarim! Uning gunahlirini epu qil!

Isa allahning öz qewmige rehim qilishini, ularning özlirige shepqet qilishi we allahqa iman éytishi üchün dua qilatti. Uning hayati teqwadarliq qilish we ibadet bilen ötken hayat idi. Isa chaqiriqini allahning möjiziliri bilen dawamlashturdi.

Xelqning aldida layni qush sheklide yasap, andin uni püwleytti - de, u qushqa aylinip uchatti. Addiy we pakiz kiyimining béshi, bir késelge tegse, u késel saqiyip kétetti, qollirini bir korning yaki beres késilining ténige qoysa, u derhal saqiyatti, uning yene alahide bir möjizisi bar idiki, u bolsimu, ölüklerni qebriliridin chaqirish idi. Ölükler allahning izni bilen tirilatti.

Mupessirler isaning töt kishini tirildürgenlikini éytishidu. Dosti azerni, bir er - ayalning oghlini, bir ayalning yalghuz qizini, bu üch kishi uning zamanida ölgen idi. Buni körgen yehudiylar: sen yéqinda ölgenlerni tirildürding, belki ular ölmey yüriki toxtap qalghanlar bolushi mumkin, - déyiship, uningdin nuhning oghli samni tildürüshni telep qilishti.

Mupessirler mundaq deydu: isa yehudiylargha nuhning oghli samning qebrisini körsitishni buyridi. Isa ular bilen birlikte samning qebrisige yétip keldi. U allahqa dua qiliwidi, sam chachliri aqarghan halda qebrisidin chiqti.

Isa uninggha: silerning zamaninglarda chach aqirish bolmisa, séning chéching némishqa aqirip ketti? - dédi.

- i allahning rohi isa! Sen méni chaqirghanda: allahning rohigha jawab ber! - dégen bir awazni anglidim. Qiyamet qayim bolghan oxshaydu dep oylap, dehshetlik qorqunchtin chéchim aqirip ketti, - dédi sam.

Isa rohning desturi bolghan her nersini ulargha chüshendüretti. Isa taghqa chiqip etrapigha yighilghanlargha bir qur köz yügürtti. Bu kishiler namratlar, shorpishaniler, miskinler we rohiy chüshkün insanlar idi. Ularning sanimu bashqa peyghemberge itaet qilghanlargha oxshashla az idi. Shunga, isa özige egeshkenlerge, ularning pakliqigha bek diqqet qilatti. Ulargha özlirining hayatning menisi, yer yüzining tuzi we mewjudiyetning lezziti ikenlikini chüshendürdi. Ular musulmanlar idi, ular yaxshiliqqa wekillik qilatti.

Isa eleyhissalam özining küresh üchün kelgen jengchi ikenlikini éytti. Uning peqet sözlirila jem'iyetni asasidin aghdurup tashlash meniside idi. Isa zamanida jem'iyet shérik, yalghan, ikki yüzlimichilik, matériyalist, riya, shekilwazliq, zulum we asaret ichide tolghinatti.

Isa sözliri bilen bularning hemmisini aghdurup tashlidi. Isa qewmige allah dewitining mahiyette ténchliqqa qilin'ghan dewet bolmastin, küreshke qilindighan dewet ikenlikini chüshendürdi. Shuning bilen, yehudiy jem'iyiti ikkige bölündi: namratlar, ajizlar we pak qelblik kishiler isa terepte, inkarchi bolghan köp sanliqlar isagha qarshi terepte turdi. Ular (inkar qilghuchilar) isagha köp külpet chektürdi.

allahning isagha bergen möjizilirining pewqul'adde büyükliki kéyinki qewm üchün pitnige seweb boldi. Ular isani ilah dep qarashti. Uning möjizilik hékmitini chüshinelmey pitne - pasat ixtilapigha chüshti.

Elqisse, isa dewitini dawamlashturdi. Rezillik öz textining gumrah bolushi xewpige duch kéliwatqanliqini chüshendi. Gunah küchliri uninggha qarshi hujumgha ötti. Yehudiylar uninggha düshmenlerche muamile qilishqa bashlidi. Uni séhirger we sherietni buzmaqchi dep eyibleshti. Uninggha: sheytanlarning yardimi bilen derijidin tashqiri küchke érishken, - dep töhmet qilishti. Emma namratlarning uning etrapida toplan'ghanliqini körüp, amalsizliqtin uninggha mexpiy tuzaq qurushqa, uni rim hökümranliqigha yaman körsitishke bashlidi. Deslipide, rim hökümiti yehudiylarning öz ichidiki bu ixtilaplirining özlirige paydiliq ikenlikini oylap bu ishqa arilashmidi. Shuning bilen sanhedrin isagha qarshi pilan tüzüsh üchün tekrar yighin chaqirdi. Ular yéngi bir pilan tüzüshti.

656-sual: yehudiylarning isa eleyhissalamni öltürmekchi bolghanliqi

yehudiylar isagha amal qilalmay, axiri uni öltürmekchi boldi. Kahinlarning bashliqliri héchkimge tuydurmastin, isani tutush yolini mexpiy kéngeshti. Del bu esnada isaning 12 shagirtidin biri bolghan yehuza iskaryot dégen kishi ularning qéshigha kélip mundaq dédi: eger uni silerge tutup bersem, siler manga néme bérisiler? Démek, u xain we inkarchilarning sépige qoshuldi. Yehuza kahinlarning bashliqliri bilen sodilashti..shundaq qilip, isani tutup öltürüsh qarar qilindi.

Qur'an kerim allah taalaning israil ewladining isani öltürüshke we yaki kristqa mixlishigha yol qoymighanliqini körsitidu. allah isani ularning inkarridin qutquzup, uni dergahigha élip chiqqan. Ularning isani öltürgini

yaki kristqa mixlighini yoq. Lékin ulargha shundaq köründi - xalas. Ulugh allah nisa süriside mundaq deydu: yene allahning resuli isa bni meryemni heqiqeten öltürduq dégenlikliri üchün (ulargha lenet qilduq). Wehalenki, ularning isani öltürginimu yoq, dargha asqinimu yoq we lékin ulargha shübhe sélindi, (isani astuq dep guman qilip, isa eleyhissalamgha oxshap qalghan bashqa birsini asti), isa toghrisida ixtilap qilishqanlar heqiqeten uning öltürülgenliki (mesilisi) de shübhididur. Ular bu (ishning heqiqiti) ni bilmeydu, guman'ghila asaslinidu, ular isani jezmen öltürmidi. Belki allah uni öz teripige kötürdi.

Isa insanlargha némidin yirginish kéreklikini we mexluqatlarning ichidiki güzellikni qandaq bayqash kéreklikini ögitiwatatti. Uning dewasi rohiy pakliqni, ulughwar ghayini, yamanliq we yirginichliq nersilerdin pak güzellikni otturigha chiqirishni eng ulugh nishan qilghan dewalardin biri idi.

657-sual: muhemmed eleyihisslamning isa eleyhissalamning qayta kilishdin bergen bishariti

peyghembirimiz muhemmed eleyhissalam mundaq dégen idi: "pütün peyghemberler qérindashtur. Ularning dinliri bir, aniliri bashqa - bashqidur. Men insanlar ichide meryem oghli isagha eng yéqin bolghinimen. Chünki men bilen uning arisida bashqa bir peyghember yoqtur. " hedisler hezriti isaning axir zamanda tekrar kélidighanliqini zikir qilidu. Islam isani iradilik peyghemberler qatarida hörmet bilen tilgha alidu. Islam uni ”allahning elchisi“, ”allahning kelimisi“, ”allah teripidin kelgen roh“ dep ataydu.

On tötinchi bölüm· Muhemmed eleyhissalamning shanliq hayati

658-sual: peyghember eleyhissalamning hayatini öginishning ehmiyiti

allah taala insanlarni yer yüzige peyda qilipla qalmastin, ularning dunyada bextlik hayat kechürishi we kéyin allahning dergahidimu yaxshi aqiwetlerge ériship, saadetmenlerdin bolishi üchün ularni toghra yolgha yéteklesh üchün insanlarning öz jinsidin elchilirini ewetti. Adem eleyhissalam insanlarning tunji atisi bolghinidek, eyni waqitta ulargha ewetilgen tunji peyghember idi. Adem eleyhissalamning dinimu kishilerni allahqa ibadet qilishqa chaqiridighan heq din idi. Zamanlarning ötüshi bilen insanlar bir zamanlar heq dinning rohidin pütünley yiraqliship, kupri, zalaletning qarangghuluqlirida tingirqighan bolsimu, alla taalaning arqa arqidin peyghemberlerni ewetishi netijiside, ular yene heq din'gha qaytip keldi. allah taala insanlar jem'iyitining tereqqiyatigha egeshtürüp, dinnimu tedrijiy halda takamullashturup keldi we uni insanlarning serxili, peyghemberlerning axirqisi we islam dinining peyghembiri hezriti muhemmed eleyhissalamgha yétp kélishi bilen eng axirqi kamaligha yetküzdi. " bügün silerning dininglarni pütün qildim. Silerge némitimni tamamlidim. Islam dinini silerning dininglar bolushqa tallidim. " [süre maide 3 - ayet]

peyghembirimizning hayatini, ish izlirini, allah taalaning ulugh dinini insanlargha yetküzüsh yolida élip barghan japaliq küreshlirini toluq öginip, uninggha heqiqiy rewishte egishish we uninggha chin köngüldin muhebbet baghlap, semimiy söyüsh " men musulmanmen" dégen her bir kishi üchün aldinqi perzlerning biri. Chünki peyghember eleyhissalamgha iman keltürüsh imanning muhim bir asasi. Peyghembirimiz muhemmed eleyhissalam insaniyetning iptixarliq ülgisi, uning hayati pütün insaniyet hayatining ülgilik obrazi, islam dini we qur'an kerimning janliq terjimisi, kishilerge islamning daghdam yolini körisitip béridighan nurluq chiraq. Peyghember eleyhissalamning allahning insanlargha ewetken elchisi

ikenlikige chin ishinish imanning bir parchisi, uni söyüsh we uning yoligha egishish perzdur.

659-sual: peyghember eleyhissalamning hayatini öginish imanning teqezzasi

imanning asasi «لااله الاالله محمد رسول الله» yeni allahtin bashqa héch mebud berheq yoq, muhemmed eleyhissalam allahning bendisi we berheq peyghembiridur dégen tewhid kelimisining mezmunigha chin yürektin ishinishtur. Shübhisizki, peyghember eleyhissalamgha iman éytiish dégenlik uning allahning berheq peyghembiri ikenlikini yürektin testiqlap, uning güzel edep exlaqlirini, ésil pezilitini, bashqa pütün mexluqatlardin üstünlikini, allah taalaning uninggha ata qilghan kamil németlirini, bashqilargha qet'iy qiyas qilghili bolmaydighan talant we parasetlirini bilishni teleb qilidu. Shuning üchün peyghember eleyhissalamning hayatini öginish tolimu zörürdur.

660-sual: peyghember eleyhissalamning hayatini öginish, uning yoligha egishishning muqeddimisi

allah taala musulmanlargha peyghember eleyhissalamgha egishishni perz qildi we peyghember eleyhissalamgha egishishni allahning söygüsige érishishining sherti qilip békitti. Shunga allah taalani söyidighanliqini dewa qilidighan her qandaq ademning peyghember eleyhissalamgha heqiqiy rewishte egishishi shert. allah taala mundaq deydu: "i muhemmed ! Éytqinki: " eger allahni söysenglar manga egishinglar, allahmu silerni söyidu we gunahinglarni meghpiret qilidu "" [süre al imran 31 - ayet]

egishish - peyghember eleyhissalamning emr permanlirigha emel qilghanning sirtida, hayatimizning barliq saheliride uning yolidin méngish, uning qilghan ishlirini qilish, uning sünnetlirige emel qilish, sözimizde, ish heriketlirimizde uni özimizge ülge qilish bilen bolidu. Bu peyghember eleyhissalamning ishlirini, sözlirini we barliq ehwalini öginishni, uning xisletlirini, ésil süpetlirini, güzel exlaqlirini we adetlirini bilishni teqezza qilidu, elwette. Sahabe kiramlar peyghember eleyhissalamgha egishish, uning söz, ish we edep exlaqlirini öginishke intayin hérismen idi. Eng addi ishlardimu resulullah qilghan ishlarni qilishqa tirishatti. Resulullahning

olturush qopush, méngish turush, sözlesh we sukut qilish qatarliq barliq heriketlirini nahayiti diqqet bilen küzitip, uninggha egishetti. Hetta ular adettiki ishlardimu peyghember eleyhissalam yaxshi körgen nersini yaxshi köretti we resulullah yaqturmighan nersini yaman köretti. Hezriti enes reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilidu: "bir küni bir adem resulullahni tamaqqa chaqiriwidi, resulullah uning öyige bardi. Sahibxan uning aldigha arpa néni bilen kawa toghralghan shorpa qoydi. Bu dastixanda resulullahning köprek kawa yégenlikini körüp qélip, shundin béri kawini yaxshi köridighan boldum. " bu misal peyghember eleyhissalamning zamanidiki musulmanlarning peyghember eleyhissalamni neqeder söyidighanliqi we uning qilghanlirini qilishqa qanchilik hérismen ikenlikini ipadileshke yéterliktur. Islam tarixida bundaq misallar sanap tügetküsiz köp. Shunglashqa insaniyet tarixida peyghember eleyhissalamdek tughulghan künidin taki wapatighiche bolghan chong kichik barliq ish heriketliri birmubir riwayet qilinip, yézip qaldurulghan ikkinchi bir shexsni körsitish mumkin emes. Yighip éytqanda peyghember eleyhissalamgha egishish allah taalaning emri bolghanliqi étibari bilen bir perz, uninggha egishish üchün uning hayatini we barliq ish izlirini öginish yene bir perzdur. Chünki, perz uningsiz ada bolmaydighan nersining özimu perzdur. Xuddi namaz üchün taharet perz bolghandek.

661-sual: peyghember eleyhissalamning hayatini öginish uni söyüshning yoli

peyghember eleyhissalamni söyüsh perzdur. allah taala möminlerge peyghember eleyhissalamni herqanche söyümlük nersisidinmu bekrek yaxshi körüp söyüshke buyrighan. Peyghember eleyhissalamni söymigenlerni qattiq azablaydighanliqi bilen agahlandurghan. allah taala mundaq deydu: "i muhemmed ! Éytqinki, ” eger silerning atanglar, oghulliringlar, qérindishinglar, xatunliringlar, uruq tughqanliringlar, hemde ulardin bashqilar, tapqan pul malliringlar, aqmay qélishidin qorqqan tijaritinglar, yaxshi köridighan öyliringlar siler üchün allahtin, allahning peyghembiridin we allah yolida jihad qilishtinmu söyümlük bolsa, u halda siler allahning azabini kütünglar. allah pasiq qewmni hidayet qilmaydu. " [süre tewbe 24 - ayet] allah taala yene mundaq deydu: "peyghember

möminlerge ularning öz janliridinmu charidur. " [süre ehzap 6 - ayet]

muhebbet we söygü, söyülgen kishining güzel exlaqini, ésil süpetlirini we hemme tereplirini éniq bilish bilen bolidu. Mehbubi heqqide melumati az kishining muhebbitimu yüzeki muhebbet bolup, chin qelbidin orun almaydu. Kishi birawni yaxshi körse, uning saxawetlik bolghanliqi yaki shijaetlik, qehriman bolghanliqi yaki yawash yumshaq bolghanliqi yaki kemter bolghanliqi yaki bilimlik alim bolghanliqi yaki köp ibadet qilidighan salih bolghanliqi üchün yaxshi köridu. Yuqiridiki süpetlerning hemmisini eng mukemmel derijide özige mujessem qilghan zat hezriti muhemmed eleyhissalamni heqiqiy musulman ademning her qandaq bir muhebbetni bésip chüshidighan derijide söymeslikini tesewwur qilghili bolamdu?! Musulman adem peyghember eleyhissalamning güzel exlaqini, ésil sü petlirini, pak könglini qanchilik köp bilse, uninggha bolghan muhebbiti, söygüsi, ixlasi shunchilik küchlinidu we qelbi uninggha shünchilik küchlük baghlinidu. Peyghember'eleyhissalamni köp yad étip uni tonighanséri uning peyghember'eleyhissalamgha bolghan muhebbiti chongqurliship, töwendiki hediste éytilghan heqiqi söygü derijisige érishidu. Peyghember eleyhissalam mundaq deydu: "silerning héchbiringlar méni ata anisidin, bala chaqisidin we bashqa barliq kishiliridin bekrek yaxshi körmigiche kamil mömin bolalmaydu. " démek, peyghember'eleyhissalamni söyüsh imanning kamil bolushi üchün zörür bolup, sel qarashqa bolidighan artuqche ish emes. Bu muhebbetning heqiqetke chiqishi üchün peyghember eleyhissalamni barliq terepliri bilen bilish lazim. Shunga peyghermber eleyhissalamni tonush her bir musulman'gha perzdur.

662-sual: peyghember eleyhissalamning hayatini öginish dinni mudapie qilishning yoli

zamanimizda din düshmenliri öz tereptarliri bilen birliship her türlük usullar arqiliq musulman yash ösmürlerning eqidisini teshwishke sélip, heqiqetni bormilap ularni islamdin yiraqlashturushqa uriniwatidu. Emeliyette köpligen yashlarning islamgha bolghan chüshenchisi ajizliship, her xil yat pikirlerni özilirige özleshtürmekte. Bu ehwal musulmanlarning peyghember eleyhissalamni tonushi we bashqilargha tonutushini perz qilidu. Musulman yashlar peyghember eleyhissalamning kishilikini,

insanlarni azghunluq we jahaletning qarangghuluqliridin iman hidayetning nurigha, insanni özige oxshash insan'gha choqunushtin azat qilip, eqlini we iqtidarini hörmetleydighan islamning daghdam yoligha élip chiqish üchün tartqan japa musheqqetlirini, bu yolda béshigha kelgen mislisiz azab oqubetlerge qandaq berdashliq bergenlikini, kishilerni allahning dinigha dewet qilishtin ibaret ulughwar ghayisi üchün dunyaliqidin pütünley wazkechkenlikini, düshmenlirige qarshi yéngilmes jasaret we shijaitini, ghelibe qilghandin kéyinki keng qorsaq we kechürümchanliqini, allah taalaning emrige xilap kelmeydighan ishlarda özige kelgen eziyetlerge hergizmu achchiqlanmaydighanliqini, ajizlargha, kembeghellerge, kichik balilargha we ayallargha cheksiz mihribanliqini tonup yétishke intayin mohtaj. Chünki bu melumatlar musulmanlarning imanini mustehkemleydu we ularning qelbini gheplettin oyghitip heriketke keltüridu. Özlirining peyghembirini her jehettin yaxshi tonighan yashlar düshmenlerning her türlük ighwaliri, pitne pasatliri we shek shübhiliri aldida qilche tewrenmestin dinida mustehkem put tirep turalaydu.

663-sual: musulmanlarning öz peyghembirining hayatini bilmesliki chong yétersizlik

"eshhedu en la ilahe illellah we eshhedu enne muhemmeden ebduhu we resuluhu" [allahtin bashqa berheq ilah yoliqigha we muhemmed eleyhissalamning allahning bendisi we berheq elchisi ikenlikike guwahliq bérimen] dégen shahadet kelimisini dilidin testiqlap, ” men muhemmed eleyhissalamning ummitimen “ deydighan her bir musulman söyümlük peyghembirimizning ish izlirini öginip, özining barliq ish heriketlirini uning güzel ish izliri bilen bézishi kérek. Shundaq qilghandila musulmanlar özlirining peyghember eleyhissalamgha ummet bolghanliqidin pexirlinip béshini üstün kötüreleydu. Özining bu ulugh bu peyghemberge ummet bolghanliqidin intayin söyünüp, xuddi ehmed yesewidek "bu dölet shan sherep bizge yetmesmu, bizni muhemmed ummiti qildi emesmu" deydighan qanaetke kéleleydu. Lékin musulmanlar ammisi bu heqiqetlerdin pütünley yiraq. Dunyada bir yérim milyardqa yéqin musulman barliqi melum. Lékin eshu musulmanlarning qanche pirsenti söyümlük peyghembirining hayatini bilidu? Qanche pirsenti

peyghember eleyhissalamning biz ummet üchün tartqan japa musheqqetlirini éytip béreleydu? Bu soalni bizning uyghur musulmanlirimizdin sorisaq ehwal téximu échinishliq bolidu. Qisiqsi, musulmanlarning ewladliri holléwud kino artislirining, yawrupa topchilirining isimlirini bir birilep éytip béreleydu. Lékin peyghember eleyhissalamning qanche oghli bar idi? Dep sorisa, turup qalidu. Bu heqiqeten échinishliq weziyet. Türklerning bashlan'ghuch mektep oqughuchiliri türkiye jumhuriyitining qurghuchisi mustafa kamal atatürkni we uning pütün ish izlirini, pakistanliq ösmürler pakistan islam jumhuriyitining qurghuchisi qaid ezemning hayatini, hindistanliqlarning baliliri gendining ish izlirini toxtap qalmastin yadisigha éytip béreligen yerde, kainatning pexri, insaniyetning iptixarliq ülgisi bolghan hezriti muhemmed eleyhissalamning terjimihalini bilmise bu échinishliq emesmu?! Hazirqi zamanda musulmanlarning béshigha kelgen musibetlerning hemmisini musulmanlarning öz peyghembirini yaxshi tonumighanliqidin körüsh mubalighe qilghanliq bolmisa kérek. Chünki bu dinni élip kelgen we uni telebke layiq halda yashitip wayigha yetküzgen yolbashchisini tonumighan adem bu dinning xaraktérini bilmeydu, özi étiqad qiliwatqan dinning xaraktérini bilmigen adem uni turmushida yashitalmaydu, dunya we axiretlik bext saaditige képillik qilghan dinini turmushida yashitalmighan ademning bu dinning yaxshiliqliridin mehrum qélip, bexsizlikke uchraydighanliqi éniq.

664-sual: muhemmed eleyhissalamning terjimihalini öginishke ehmiyet bérishning sewebi

1. Muhemmed eleyhissalamning terjimihali tarixning eksiche, muhemmed eleyhissalamgha egishishning, uni ülge qilishning wasitisidur. Musulmanlar peyghember eleyhissalamni pütün ishlirida ülge qilishqa buyrulghan. Uni ülge qilishning yoli uning hayatini we pütün ish - izlirini öginishtur. Silerge allahni, axiret künini ümid qilghan we allahni köp yad etkenlerge resululla elwette yaxshi ülgidur.

2. Peyghember eleyhissalamning terjimihalini öginish qur'an kerimni toghra chüshinishning yoli bolup, peyghember eleyhissalamning terjimihali qur'an kerimning janliq terjimisidur.

3. Peyghember eleyhissalamning terjimihalini öginish güzel exlaqlarni öginishning yolidur.

665-sual: peyghember eley-hissalamning nesibi

peyghember eley-hissalamning nesibi üch qisimgha bölünidu:

1. Peyghembirimiz muhemmed eley-hissalam abdullahning oghli, abdullah abdulmutellip (esli ismi sheybe) ning oghli, abdulmutellip hashim (esli ismi emri) ning oghlidur, hashimning atisi abdumanaf (esli ismi mughiyre) qusey (esli ismi zeyd)ning oghlidur, qusey kilabning oghli, kilab murrening oghli, murrening atisi keeb loeyning oghli, loeyning atisi ghalib fihrining oghlidur. Fihri qureysh dep atalghan we uning jemetimu shu nam bilen tonulghan. Fihri malikning oghli, malik nezri (esli ismi qeys)ning oghli, nezri kenanening oghli, kenane xuzeymening oghli xuzeyme mudrike (esli ismi amir)ning oghli, mudrike ilyasning oghli, ilyasning atisi mozer nezarining oghli, nezar medining oghli medi ednanning oghlidur.

2. Ednanning yuqirisi: ednan eddining oghli, eddi humeysiening oghli, humeysie siylamanning oghli, siylamanning atisi iwes buzning oghli, buz qimwalning oghli, qimwalning atisi ubey awamning oghli, awam nashidning oghli, nashid hazaning oghli, hazaning atisi beldas yedlafning oghlidur, yedlafning atisi tabix jahimning oghli, jahim maxiyning oghli, maxi eyzning oghli, eyz ebqerning oghli, ebqer ubeydining oghli, ubeyde ed'aning oghli, ed'a hemidanning oghli, hemidanning atisi siber yesrebning oghli, yesreb yehzunning oghli, yehzun er'ewaning oghli, er'ewa eyzning oghli, eyz deyshanning oghli, deyshan eysurning oghli, eysur efnadning oghli, efnad eyhamning oghli, eyham muqsirning oghli unahisning oghli, nahis zarihning oghli, zarih sumeyning oghli, sumey mezyining oghli meziyi iwezning oghli, iwez aramning oghli, aram qeydarning oghli, qeydar ismail eley-hissalamning oghlidur.

3. Ismail (eley-hissalam)ning yuqirisi. Ismail (eley-hissalam) ibrahim eley-hssalamning oghli, ibrahim eley-hissalam tarix (esli ismi azar)ning oghli, tarix naxorning oghli, naxor saro (yaki sarogh)ning oghli sarogh raoning oghli, rao falexning oghli, falex abirning oghli, abir shalexning oghli, shalex erfexeshedning oghli, erfexeshed samning oghli, sam nuh eley-hissalamning oghlidur, nuh eley-hissalam lamikning oghli, lamik

muteweshlixning oghli, muteweshlix oxnoxning oghlidur. Éytishlargha qarighanda, oxnox idris eley-hissalam iken. Oxnoxning atisi barid mehlailining oghli, mehlail qeynanning oghli, qeynan anoshening oghli, anoshe shis eley-hissalamning oghli, shis eley-hissalam adem ataning oghlidur.

666-sual: resulullahning baliliq mezgilidiki hayati

jimi peyghemberlerning serdari seyyidimiz muhemmedun sellellahu eley-hi wesellem iran shahi noshirwan hakimiyitining 40 - yili, mekkide yüz bergen pil weqesining 1 - yili, rebiul'ewwel (3 - ay) ning 9 - küni seherde mekkidiki beni hashim kochisida yoruq dunyagha köz achti. Bu ay we künler miladiye 571 - yili 4 - ayning 20 - küni yaki 22 - künige toghra kélidiken.

Resulullah tughulghan haman bowisi abdulmutellipke xewer qilindi. Abdulmutellip intayin xushal bolghan halda kélip u (resulullah)ni kebining ichige élip kirdi. U kebe ichide allahqa dua qildi we shukri sena éytti we "muhemmed" dégen isimni tallap at qoydi (bu isim ereblerde yoq diyerlik isim idi) we ereblerning aditi boyiche yettinchi küni xetne qilduruwetti.

Resulullahni (öz anisidin qalsa) tunji bolup émitken inik ana ebu lehebning azadgerde(azad qiliwetken) dédiki suweybe boldi. Helime resulullahni émitip bérishke alghandin kéyin, ajayip - gharayip beriketlerni körgen. Resulullah 4 - 5 yashlargha kiriwidi, ushtumtut uning kökriki yérilish weqesi yüz berdi. Resulullah bir küni balilar bilen oynawatatti, jibriil (eley-hissalam) kélip resulullahni tutqanche yéqitti we kökrikini yérip yürikini sirtqa aldi we uningdin kallek lexte qanlarni chiqirip tashliwétip: "bu sendiki sheytanning nésiwisi idi", dédi. Andin uni altun dasqa sélip, zemzem süyi bilen yughandin kéyin öz jayigha qayturup himliwetti. Buni körgen balilar resulullahning (inik) anisining qéshigha yügürüshüp kélip: "muhemmedni birsi öltürüwetti", dep xewer qilishti. Ular uchqandek yügürüshüp kelse, resulullah alliqachan hoshidin ketken halda renggi - royi samandek sarghiyip yatatti.

Mushu weqedin kéyin helime resulullahning kütülmigen hadisige uchrap qélip, anisi aldida yüz kélelmeslikidin ensirep, mekkige ekirip anisigha tapshurup berdi. Shuning bilen resulullah alte yashqa kirgen'ge

qeder anisining terbiyiside boldi. Shu künlerde resulullahning anisi amine axiretke seper qilghan merhum érining rohini eslep uning yesrebtiki tupraq béshini ziyaret qilip kelmekchi boldi. Shunga, u yétim oghli (muhemmed eley-hissalam)ni we dédiki ummu eymenni özige hemrah qilip 500 kilométirdek musapini nishanlap mekkidin yolgha chiqti. Abdulmutellipmu bu dili sunuq kélinige mehrem bolup birge chiqqanidi. Amine medinide bir ay turghandin kéyin qaytish tereddutida turghanda, uninggha ushtumtut éghir késel tegdi. U yolgha chiqqandin kéyin, késili barghanséri éghirlap mekke bilen medine ariliqidiki ebwa dégen yerge kelgende axiri bolalmay ölüp ketti. Amineni ebwagha depne qilip qoyghandin kéyin, abdulmutellip resulullahni élip mekkige qaytip keldi. Uning könglide qelb jarahiti qayta yéngilan'ghan bu musibetdar newrisige nisbeten hésdashliq we ich aghritish tuyghusi hessilep ashmaqta idi, shunga u oghullirining héchqaysisige körsetmigen illiqliqni mushu newrisige yetküzetti we uni pishanisige pütülgen yalghuzluqigha tashliwetmestin, belki hemme baliliridin yuqiri orun'gha qoyatti. Resulullah sekkiz yashqa kirip ikki ay on kün toshuwidi, bowisi abdulmutellip mekkide alemdin ötti we jan üzüsh aldida bu newrisige uning dadisining qan qérindishi ebu talibning képil bolushni tewsiye qilip köz yumdi. Ebu talib öz qérindishining oghlining heqqini heqiqiy rewishte ada qildi. Ebu talib uni öz balilirigha qoshuwaldi. Belki téxi uni öz baliliridinmu chariraq kördi. U resulullahni alahide hörmetleytti we qedirleytti. 40 yildin köprek waqitta resulullahning pishini kötürüp we uninggha himaye tonini yépip, bashqilar bilen resulullah üchün dostliship, resulullah üchün adawetliship keldi.

667-sual: resulullahning shamgha qilghan tijaret sepiri

peyghember eley-hissalam 12 yashqa kirgende ebu talib uni shamgha tijaretke bille élip chiqip, busra dégen jayghiche apardi we bu sheherde buheyra nami bilen meshhur jirjis isimlik bir rahib bar idi. Tijaret karwini sheherge chüshkendin kéyin rahib karwanning aldigha chiqip kütüwaldi, uningdin ilgiri bu rahib tala - tüzlerge anche chiqip qalmaytti, u kawandikilerni arilap yürüp resulullahqa sepsélip qaridi we uni özining kitabidiki tonushturushlirigha sélishturup tonuwalghandin kéyin, resulullahning qolini ching siqip turup: "bu (bala) pütün alemlerning

xojisidur. Buni allah ademlerge peyghember qilip ewetidu", dédi. Ebu talib: "buni qandaq bilisen?" déwidi, rahib: "siler dawandin ashqandin tartip birmu tash - tiken qalmay hemmisi sejdige bash qoydi, bundaq mertiwe peqet peyghembergila iltipat qilinidu. Uning üstige men uni qolining oxrek kömürchikining astidiki peyghemberlik möhüridin tonuwaldim. Bizning kitablirimizda ene shundaq tonushturulghan", dédi we ebu talibtin resulullahni shamgha aparmasliqni, uninggha yehudiylardin héziy bolushni ötündi. Shuning bilen ebu talib resulullahqa chakarliridin birni qétip mekkige yolgha séliwetti.

Peyghember eley-hissalam yashliq dewrining deslepki mezgilliride birer kesip weyaki muqim bir hüner bilen shughullan'ghan emes, biraq uning baliliq dewride beni seed qebiliside, kéyinche mekkide bir qanche qirat pulgha ijarige qoy béqip bergenliki tüghrisida hedis bar. U 25 yashqa kirgende xediche (xuweylidning qizi)ning méli bilen shamgha tijaretke chiqqan. Ibni is'haq mundaq deydu: "xediche binti xuweylid mekke teweside yuqiri abruygha ige zerdar xotun idi. U tijaretke épi bar kishilerni yallap ishlitetti we shérik tijaretmu qilatti, démisimu qureyshler omumyüzlük tijaret bilen turmush kechüridighan xelq idi. Bu ayal resulullahning rastchil, semimiy, aq köngül we ésil exlaqliq kishi ikenlikini anglap, uninggha adem ewetti we: "özining chakiri meyser bilen shamgha mal achiqip soda - sétiq qilip kirse, uninggha bashqilargha bergendin köprek heq bersem", dégen teklipini berdi. Shuning bilen resulullah bu ayalning teklipni qobul qilip, uning meyser isimlik chakiri bilen nurghun mal - mülüklirini élip tijaret bilen shamghiche bérip keldi.

668-sual: resulullahning xediche reziyellahu enhagha öylinishi

peyghember eley-hissalam sham sepiridin qaytip kéliwidi xediche ewetken mallirining aldinqi qétimdikilerge qarighanda hem bixeter hem paydisi köp bolghanliqini körüp we resulullahqa qétip qoyghan chakiri meyseredin yol boyi resulullahtin sezgen xushxuy mijezlik, güzel exlaqliq, pikri ötkür, gep - sözi orunluq we toghra yol tallashtek aliy janap peziliti we pewqul'adde iqtidar igisi ikenlikini anglap, goya uzundin béri yoqitip qoyghan nersisini tosattin tépiwalghandekla bolup qaldi we bir xil shérin

oy xiyalgha patti, shunga u könglidiki bu oyini yéqin dosti nefise binti meniyige éytti. Nefise kélip resulullahqa xediche bilen turmush qurush toghrisida gep achti, resulullah buninggha qoshulidighanliqini éytti we taghilirini xewerlendürdi. Shuning bilen resulullahning taghiliri xedichining taghiliri yénigha bérip xéridarliq qildi. Arqidinla toy murasimi ötküzüldi. Murasimgha beni hashim jemeti we muzer jemeti aymiqining kattiliri hemmisi qatnashti. Toy resulullah shamdin qaytip kélip ikki aydin kéyin ötküzülgenidi. Resulullah yigirme tögini toyluq mehrige atidi. Bu chaghda xediche 40 yashlar chammisida bolup öz qewmi jamaitining ayalliri arisida ésil neseb, iqtisadiy ehwal we eqil - paraset jehette hemmidin üstün turidighan xotun idi. Shuning bilen u resulullahning tunji nikahigha alghan ayali bolup qaldi we taki xediche alemdin ötken'ge qeder resulullah uning üstige yene bir xotun élip qosh nikahliq bolmidi. Peyghember eley-hissalamning balilirining ibrahimdin bashqisi xedichidin dunyagha kelgen. Xediche awwal resulullahqa qasim dégen oghlini tughup bergenidi. (peyghember eley-hissalam ashu balisining isimi bilen "ebulqasim" dep texellus qollan'ghan idi) andin kéyin, zeyneb, ruqiye, ummi kulsum, fatime we abdullahni tughup berdi. Abdullah "teyyib" (obdan, belen) we "tahir" (pakiz) dep atilatti. Oghullirining hemmisi kichik halitide ölüp ketken. Emma qiz perzentliri islam dewrige musherref bolghan we musulman bolghan bolup, bashqa musulmanlar bilen bille hijret qilghan, epsuski ularning hemmisi resulullahning hayat waqtidila alemdin kétip qaldi, peqet fatimila resulullahtin qélip alte aydin kéyin ölüp ketti.

669-sual: kebining islah qilinishi we yarashturush mesilisi

peyghember eley-hissalam 35 yashqa kirgen yili qureyshler kebini yéngilap salmaqchi boldi. Chünki u ismail eley-hissalamning zamanidin tartip üsti ochuq, adem boyidin égizrek, texminen toqquz gez égizlikte qopurup qoyulghan bolghachqa, köp qétim oghri - yalghanlar uning ichidiki mal - mülüklerge soghuq qol tegküzüsh ehwalliri körülgen idi, shuning bilen bille yene kebe qedimiy qorulush bolghachqa, kelkün we boran - chapqun qatarliq tebiiy apetlerning hujumigha uchrap, her jehettin konirap, tamliri chak kétishke bashlighan, bolupmu mushu yili mekkide chong kelkün apiti yüz bérip, kelkün kebige udul kélip üsken bolghachqa,

kebe yéqilip chüshkili tasla qaldi. Shunga qureyshler kebining kishiler qelbidiki ornini közde tutup, uni yéngilap sélishqa bel baghlidi we uning qurulushigha halal yol bilen tapqan mallarni serp qilish, zina, haram, jazanexorluq we kishilerge zulum sélish yoli bilen qolgha kelgen mallarni qet'iy yéqin keltürmeslikke kélishti. Ular kebini yiqishtin eyminip, héchkim awwal qol tegküzüshke unimidi. Axiri bolmay beni mexzum jemetidin welid ibni mughiyre deslep qilip yiqitishni bashlap berdi. Andin uning gheyri ehwalgha yoluqmighanliqini körüp bashqilarmu yiqitishqa kirishti, shundaq qélip ular kebini axiri ibrahim eley-hissalam tutqan hulghiche yiqitti, andin qurulushqa tutush qélip, kebe tamlirini bölüshüp qebililer ara ayriwélishti. Netijide her bir qebile ayrim - ayrim tash yighip qurulush qilishqa kirishti. Qurulushning téxnik ishlirini rumluq "baqum" isimlik bir qurulushchi bashqurdi, qurulushning témi kötürülüp "hejerul'eswed" ning ornigha chiqiwidi ular "hejerul'eswed" ni öz ornigha élip qoyush sheripini taliship ixtilapliship qaldi, talash - tartish töt kün dawamliship yuqiri pellige kötürüldi. Hetta qanliq toqunushqa aylinip herem zéminini bulghighili tasla qaldi, biraq mexzum jemetidin ebu umeyye ibni mughiyre ular ixtilaplishiwatqan künlerning biride: "hazir mushu halette mesjid derwazisidin kim birinchi bolup kirse, ashu ayrip qoysa qandaq?" dégen teklipni éytiwidi, buninggha hemmeylen qoshuldi. allahning iradisi shundaq bolsa kérek, mesjid derwazisidin tunji bolup kiridighan kishining muhemmed eley-hissalam bolup qélishini kimmu bilsun?! Ular peyghember eley-hissalamni körüp: "bu dégen emin, uninggha biz razi, ... Hoy muhemmed keldi", dep towliship ketti. Peyghember eley-hissalam ularning yénigha kélip, ehwalni uqqandin kéyin bir dane "rida" ni taptide, "hejerul'eswed" ni uning otturisigha qoydi, andin talash - tartish qilishiwatqan qebililerning bashliqlirini ridaning etrapini tutquzup kötürüshke buyrudi. Ular nahayiti razimenlik ilkide "hejerul'eswed" ni esli ornigha apardi, peyghember eley-hissalam uni öz qoli bilen hazirqi jayigha élip qoydi. Mushundaq qilip mesile jamaetchilikning könglidikidek hel boldi.

Qurulush dawamida qureyshler toplighan pakiz meblegh kemlep qalghachqa, ular kebining shimaliy teripidin alte gezdek yerni tamning

sirtida tashlap qoyushti (bu yer hijri tosaq, we hetim, soqma tam dep ataldi) we kishilerning xalighanche kirip chiqip yürmesliki üchün kebe binasining derwazisini yerdin üstin qilip ornitishti we qurulushning égizliki 15 gezge yétiwidi, ichige alte tüwruk ornitip üstini yapti. Shuning bilen kebe texminen 15 gez égizlikte tik töt bulung sheklide pütüp chiqti. "hejerul'eswed" orunlashturulghan tam bilen uning qarshi teripidiki tamning uzunluqi 10 métirdin boldi. "hejerul'eswed" tawapgah zémindin bir métir 50 santimétir égizge orunlashturuldi we derwaza ornitilghan tam bilen uning keynidiki tamning uzunluqi 12 métirdin pütüp chiqti. Derwaza yer yüzidin ikki métir igizlikke békitildi, binaning sirtidin töwenki teripining égizliki 25 santémétir, kengliki 30 santimétir kélidighan bina huli peshtiqi orap turdi, bu jay hazir "shazirwan" (yeni penjire) dep atilidu, bumu hem beytullahning esli huli idi. Lékin, qureyshler u yerni tashlap qoyup bina témini népizrek qilip ishligen.

670-sual: hiyra öngküri

peyghember eley-hissalamning yéshi 40 qa yéqinlashqansiri, uning ötkenki oy - pikirliri uning bilen qewmi öttursidiki meniwiy hangni chongaytiwetkenidi, u mushu künlerde köp hallarda yalghuzluqni xalaydighan bolup qalghanidi. Shunga u su we talqan qatarliq lazimetliklerni élip mekkidin ikki mil (texminen üch kélométér) yiraqliqtiki nur téghigha jaylashqan hiyra öngkürige chiqip kétetti. Uning ailisimu uninggha yéqin bir yerde turatti. Resulullah héliqi öngkürde ramizan éyida bir ay turup ötken - kechken ajiz miskinlerge ash - tamaq bérish, istiqamet qilish we etrapidiki kainatning delil - pakitlirigha we kainat arqisidiki yaratquchining zor küch qudritige tepekkur yürgüzüsh bilen waqtini ötküzetti. allah uninggha bu xilwet xumarliqni peyghemberlikke teklip qilishtin üch yil ilgirisidin bashlap salghanidi. U bu bir ayliq yalghuzluq halitide mewjudiyet rohi bilen erkin azade perwaz qilip, allah izni qilsa ashu gheybi alem bilen bardi - keldi qilish ongay bolsun üchün, mushu dunyaning keynidiki ghayib alem heqqide keng kushade tepekkur - mulahize yürgüzetti.

671-sual: jibriil eley-hissalamning wehi élip kélishi

peyghember eley-hissalamning yéshi 40 qa toshuwidi,

peyghemberlik aldin bésharetliri resulullahning hayat sehipilirining her qaysi betliride ghil - pal közge chéliqishqa bashlidi we bu bésharetler awal rast chüshlerdin bashlandi. Shunga u chüsh körsila goya tang nuridek roshen, éniq köretti. Bu halet alte aydek dawamlashti. Peyghember eley-hissalam arilap - arilap hiyra öngküride xilwette turuwatqan mezgilning üchinchi yili ramizan éyida allah yer shari ahalisini öz rehmiti bilen tartuqlashni irade qildi chéghi, u resulullahqa peyghemberlikni wehyi qildi we jibriil eley-hissalam arqiliq uninggha qur'andin bir qanche ayetni nazil qildi. Munasiwetlik matériyallargha nezer sélip körginimizde, bu waqitni ramizanning 21 - küni düshenbe kéche idi, dep békitishke bolidu. Bu miladiye 601 - yili 8 - ayning 10 - künige toghra kélidu. Peyghember eley-hissalamning yéshi shu waqitta qemeriye kalindari boyiche 40 yashqa toshup alte ay 12 kün ashqanidi. Shemsiye kalindari boyiche 39 yashtin 3 ay 12 kün ashqan bolidu.

Bu qétim resulullah héliqi ghardiki istiqamitini ayaghlashturup mekkige qaytip kéliwidi, uni wereqe izlep keldi we uning aghzidin bezi ehwallarni anglap: "allah bilen qesemki, siz choqum mushu ummetning peyghembiri bolghudeksiz, sizge musa eley-hissalamgha kelgen sheriet keptu", dédi.

672-sual: ilahi chaqiriq

peyghember eley-hissalam allah taaladin "i (wehiy nazil bolghan chaghda) kiyimge chümkiliwalghuchi (peyghember!) tur! Insanlarni allahning azabidin agahlandur. Perwerdigaringni ulughla, kiyimingni pak tut. Azabtin (yeni azabqa duchar qilidighan ishlardin) yiraq bol. Köp élish niyitide berme (yeni kishige birer nerse sowgha qilsang, uningdin köprek élishni teme qilma), perwerdigaring üchün (qewmingdin yetken eziyetlerge) sebri qil", dégen mezmunda bir nechche ilahiy chaqiriqlarni tapshuruwaldi. Peyghember eley-hissalam bu buyruqqa binaen ornidin des turdi, u shu turghanche 20 yildin köprek waqit izchil mustehkem, sabit berqedem turdi. Uh..., dep rahet séghinip olturmidi. Hérip toxtap qalmidi. Emdi boldi qilay démidi, öz shexsiyiti we yaki aile tawabiatliri üchünla yashimidi. U yer sharidiki eng éghir yük, chong amenet yükini, insaniyetning eqide yükini we her qaysi meydanlardiki jeng we jihad yükini

öz zimmisige élip harmay - talmay izchil allahning dinigha dewet qilip 20 yildin köprek hayatini küresh meydanida ötküzdi.

673-sual: dewet kürishi

peyghember eley-hissalam bu dinni awwal öz ailisi we munasiwiti yéqin dost - buraderlirige tenglishi mumkin idi. Shunga, u tunji bolup, munasiwetlik kishilerni, yeni öz ailisini we yéqin dost - buraderlirini, shuningdek tonush bilishliri, bolupmu ular ichidin "heq söyer, yaxshi tebietligliki" bilen tonulghan, ularmu resulullahni, "rastchil heqiqet yaqlighuchi", dep bilidighan, "wujudida yaxshiliqning esiri bar bir qisim kishilerni tallap islamgha chaqirdi. Netijide, resulullahning aliyjanapliqi, shexsiyetsizliki we rastchilliqigha sheklenmeydighan bir türküm kishiler bu dewetke tunji bolup awaz qoshti, ular islam tarixida "tunji ewlad musulmanlar", dep ataldi. Ularning deslep iptigarida resulullahning ayali xediche binti xuweylid, resulullahning azad qiliwetken quli zeyd ibni haris ibni shurehbil kelbi, resulullahning taghisining oghli eli ibni ebu talib we yéqin dosti ebu bekri siddiqler musulman boldi. Bular dewet bashlan'ghan birinchi künila musulman bolghanidi. Shuningdin kéyin ebu bekrimu dewetke kiriship ketti. U xush péil, aghinidarchiliqi yaxshi, chiqishqaq tebiet, exlaqliq, keng qol adem idi. Uning üstige uning parasetlikliki, tijarettiki épi we shérin söhbet alahidiliki, uning qewmi - jamaiti otturisidiki bardi - keldi munasiwitini qoyuqlashturghanidi we el arisidiki tesirini zoraytqanidi. Shunga, u özining söhbitige hazirliq qilidighan qewmi - qérindashliridin ishench qilalaydighanlirini islamgha dewet qildi. Netijide, uning meslekdashliridin osman ibni effan umewi, zubeyr ibni ewwam esedi, abdurahman ibni ewf zuhri, sed ibni ebi weqqas zohri we telhe ibn obeydulla teymi qatarliqlar musulman boldi. Hemmidin burun musulman bolghan bu sekkiz shexs tarixta islam awan'gartliri (yeni tunji ewlad musulmanlar) bolup qaldi. Yuqarqilarning hemmisi yoshurun musulman bolghanidi. Peyghember eley-hissalammu ular bilen mexpiy uchriship, diniy ehkamlarni yoshurun ögitip turatti. Chünki, dewet téxiche ayrim - ayrim shexsler boyiche yoshurun élip bériliwatatti.

Hesh - pesh dégüche üch yil ötüp ketti. Ashkara dewetke ötüsh heqqide tunji bolup allahning "yéqin xish - eqribaliringni agahlandurghin",

("qur'an kerim" süre shuera 214 - ayet)dégen ayiti nazil boldi. Mezkur ayet nazil bolghandin kéyin peyghember eley-hissalam awwal beni hashim jemetini chaqirdi. Shuan ularmu hazir bolushti. Ulargha beni mutellip ibni abdumanaf jemetidin bir qanche adem qoshulup yéghilghanidi. Yighin qatnashchilirining sani 45 kishige yetti. Ular toluqlinip bolmay turupla ebu leheb sorunning keypiyatini buzdi. Peyghember eley-hissalam jawab qayturmay jim turdi we sorun ehlimu tarqap kétishti.

Shuningdin kéyin peyghember eley-hissalam héliqi jemetdashlirini yene bir qétim qayta chaqirip söz qildi. Buninggha qarita ebu talib nahayiti yaxshi pozitsiye bildürdi. Peyghember eley-hissalam ashkara dewetke ötken ehwalda taghisi ebu talib uni qanat astigha élip himaye qilidighanliqigha toluq ishench qilghandin kéyin, u bir küni sapa téghigha chiqip: "ya sebahah ", dep towlidi. Bu sadani anglighan qureysh aymaqliri terep - tereptin yighilip keldi. Shuning bilen peyghember eley-hissalam ularni tewhid (bir xudaliq eqidisi)ge we özining allahning peyghembiri ikenlikige iman keltürüshke we qiyamet künining berheqlikige ishinishke chaqirdi. Mana bu eng yuqiri pellige yetken jarangliq tebligh sadasi idi. Heq awazining jarangliq sadasi mekke teweside dawamliq yangrimaqta idi. Qureyshler ushtumtut yüz bergen bu yéngi burulushni tosimaqchi boldi. Ular uyan oylap, buyan oylap, köp tepekkur qilghandin kéyin axiri resulullahning taghisi ebu talibning qéshigha kélip, uningdin jiyen inisining herikitini chekleshni telep qilmaqtin bashqa yol yoq ikenlikini tonup yetti. Ebu talib elchilerge chirayliq gepler bilen özrexahliq éytip yandurdi. Peyghember eley-hissalammu allahning dinini teshwiq qilish we tewhiyd dewitini qanat yaydurushni burunqidekla dawamlashturuwerdi. Weziyet shu boyiche bir qanche hepte hetta bir qanche ay dawamlashti. Resulullahqa qarita orunsiz chéqilip yolsizliq qilish ehwalliri körülüshke bashlidi. Ularning bashlambéshi yenila (resulullahning taghisi) ebu leheb boldi. Ebu leheb resulullah eley-hisssalam peyghember bolushtin ilgiri ikki oghli utbe we uteybelerge resulullahning qizi ruqiye we ummu kulsumlerni kélin qiliwalghanidi. Resulullah peyghember bolghandin kéyin u ikki oghligha bésim ishlitip, resulullahning qizlirini talaq qilghuzuwetti.

Ebu lehebning ayali ummu jemilmu resulullahqa öchmenlik qilishta

éridin hergiz qélishmaydighan hazazul xotun idi. U shuxa - tikenlik shaxlarni alayiten yüdüp ekilip, kéchisi resulullahning ishik derwazilirini chitlap qoyatti we ishik aldi yollirigha chachatti. U qattiq yüzsiz xotun bolup sewebsizla resulullahqa til salatti, yalghan söz - chöchek tarqitip, pitne - pasat ochiqigha ot yaqatti we resulullahqa qarita keng kölemlik urush qozghash koyida yüretti. Uqbe ibni mueyt shaqawet we bedbextlikte intayin heddédin ashqan mel'un idi. Umeyye ibni xelef resulullahni körsila mazaq qilip, köz qisatti we mesxire qilatti. Peyghember eley-hissalamgha her tereptin bésim we iza - ahanetler yéghiwatqan shu künlerde her bir qebile öz tewesidin islam dinigha kirgen yaki mayil bolghanlarni sezgen haman türlük qebih wasitiler bilen qiynap jaza yürgüzdi.

Peyghember eley-hissalamning bu qatmu - qat zulum - sitemler aldida musulmanlarni söz yaki heriket arqiliq özlirining diniy étiqadini ashkarilashtin tosushi we ular bilen mexpiy rewishte uchrishishi intayin dana tedbir bolghanidi. Nebuwetning 4 - yili ene shundaq ehwallar heqiqeten yüz berdi. Sahabilar tagh - jiralargha yighilip, mushriklarning közidin yiraq yerlerde namaz oquytti. Bir küni qureysh kapirliridin bir bölük kishiler ularni körüp qélip, qattiq haqaretlidi we musht kötürüp urushti. Shuning üchün köpligen sahabiler özlirining islami ibaditini, dua - tilawetlirini we yighilish paaliyetlirini mexpiy tutatti. Emma, resulullahchu? U mushriklar yighilghan sorunlarda ashkara dewet élip bériwéretti we ashkara ibadet qiliwéretti. Uni bu ishidin héchkim tosalmaytti. Lékin, u musulmanlarning we islam dinining kelgüsi istiqbalini nezerde tutup, ashu musulmanlar bilen intayin mexpiy rewishte uchrishatti.

674-sual: hebeshistan'gha qilin'ghan hijret

mushriklarning musulmanlarni naheq jazalap qiynashliri bisetning 4 - yilining otturiliridin bashlap yolgha qoyulup, shuningdin kéyin kündin kün'ge, aydin aygha tedrijiy küchiyip, 5 - yilning otturilirigha barghanda, resmiy chékidin ashti. Weziyette chidap turghusiz halet shekillendi. Hetta mekkide turush mumkin bolmay qaldi. Netijide, musulmanlarni bu éghir azabtin qutquzidighan bir chare - tedbir tépishqa toghra keldi. Mana mushundaq zulum qaplap ketken qiyin bir peytte mushriklarning peyghember eley-hissalamgha tashlighan soallirigha jawaben süre kehf

nazil boldi. Süre kehfining arqisidinla hijret qilishqa isharet bérip we allahning zéminining tar emeslikini uqturup süre zumer nazil boldi. Peyghember eley-hissalam hebeshistan padishahi es'hemetunnejashining adil padishah ikenlikini, uning tewelikide her qandaq bir din'gha étiqad qilghuchi bozek qilinmaydighanliqini anglighanidi. Shunga, u musulmanlarni öz dinini pitne - pasat, zulum we bésimidin xaliy saqlash üchün hebeshistan'gha hijret qilishqa buyridi. Bisentning 5 - yili rejep (7 - ay) éyida 12 neper er we töt neper ayaldin terkip tapqan tunji bir türküm sahabiler hebeshistan'gha hijret qildi. Shuningdin kéyin qureyshlerning musulmanlargha jaza yürgüzüp, qiyin qistaqqa élishi téximu esheddiylship ketti we her qaysi qebile, aymaqlar öz tewesidin musulman bolghanlarni iskenjige aldi. Hebeshistan padishahi nejashining musulman muhajirlirini qizghin kütüwélip, yaxshi orunlashturghanliqi qureysh dairilirigha qattiq elem qilghanidi. Bu chaghda resulullah sahabilerge hebeshistan'gha qayta hijret qilishtin bashqa chare yoqluqini éytti. Bu qétimda erlerdin 83 kishi, ayallardin 18 yaki 19 kishi hijret qildi. Muhajir - musulmanlar özlirining jismaniy bixeterliki we dini üchün tinch - xatirjem bir makan tépiwalghanliqi mushrik kapirlarning oghuzini échitti we ulargha qattiq elem qildi.

675-sual: qureyish mushriklirining resulullahni ujuqturwetmekchi bolghanliqi

qureysh dairiliri peyghember eley-hissalamning öz ishini qilche boshashturmay élip bériwatqanliqini körüp ebu talibning uni tashliwetküsi kelmigenlikini we uning mushu ish üchünla qureyshlerdin munasiwetni üzüshke we adawetlishishke bel baghlighanliqini tonup yetti. Shunga, ular welid ibni mughiyrining oghli emmar ibni welidni élip ebu talibning qéshigha keldi we: "i ebu talib! Bu yigit qureysh ichide nahayiti ongluq hem kélishken yigit, sen uni epqélip bala qilip béqiwalghin, u özining eqil - parasiti we yéqindin hemdemde bolushi bilen séni razi qilidu. Bizge mawu séning we ejdadliringning en'eniwi dinidin ayrilghan we jamaetchilikning birlikini buzup, arigha tepriqchilik salghan qérindishingning oghlini tapshurup bergin, biz uni yoqitiwéteyli! Sanga ziyan yoq. Chünki, sen oghulsiz qalmaysen", déyishti. Ebu talib ulargha jawab bérip: "ezbirayi

xuda, bu néme dégen yolsizliq, siler manga balanglarni bérisiler, men uninggha ash - gösh bérip baqimen, men silerge balamni tutup bérimen, siler uni öltürüwétisiler? allah bilen qesem, bu mumkin emes, menggü mumkin emes", dédi.

Qureysh dairiliri yuqiriqi ikki qétimliq uchrishishta közligen meqsitige yételmigendin kéyin yenila özlirining qattiq jazalash we qiyin qistaqqa élish heriketlirini burunqidin bekrek esheddiyleshtürdi we mushu jeryanda ularning ichidiki bir qisim chékidin ashqan qara niyet bedbextlerde resulullahni bashqa bir yol bilen ujuqturuwétish tuyghusi peyda boldi. Mana bu xam - xiyal we chékidin ashqan qattiq qolluq mekke ezimetliridin ikki ezimetning musulman bolushini keltürüp chiqirip, islam dinining téximu küchiyishige seweb bolup qaldi. Bu ikki ezimet hemze ibni abdulmutellip we ömer ibni xettab reziyellahu enhumalar idi.

Qureysh ichide tesiri zor bu ikki ezimet musulman bolghandin kéyin mekke asminidiki zulum - sitem qara tumanliri asta - asta tarqilip, hawa échilishqa bashlidi. Mushriklarmu özlirining musulmanlarni naheq azablap, qiynash we ziyankeshlik qilish "mestlik"idin bir az yéshilip, hushigha kélishke bashlidi we resulullahning her qandaq telipi bolsa, mumkin qeder orunlap uning bedilige resulullah bilen diniy dewetni toxtutush heqqide sodilishishqa orundi. Ular közligen nishan'gha yételmeyla qalmastin, belki tumshuqigha yédi.

Weziyet bir az yaxshilinip, shert - sharait yaxshilinishqa qarap yüzlen'gen bolsimu, lékin ebu talib yenila öz qérindishining oghlidin xatirjem bolalmaywatatti. U qureysh dairilirining öz qérindishining oghligha qarshi jamaet pikri toplap, qara küch bolup uyushuwatqanliqini körüp, chong bowisi abdumanafning ikki oghlining ewladliri bolghan beni hashim jemeti bilen beni mutellip jemetini yighip söz qildi we ularni u hazir duch kelgen qérindishining oghli muhemmed (eley-hissalam)ni qoghdash we uninggha xewp - xeter yétip qélishining aldini élish üchün ortaq küch chiqirishqa chaqirdi. Netijide uning chaqiriqigha bu ikki jemetning musulmanlirimu, kapirlirimu, ereb uruqdashliqi we terepbazliq esebiyiti bilen awaz qoshti. Bularning ichidin peqet ebu lehebla bu teklipke qoshulmay qureysh terepte turdi. Mushriklar bu tereqqiyatlardin heyran

qélishti. Chünki, ular nawada muhemmed eley-hissalamni öltürüp qoysa, mekke wadisi qan'gha tolup aqidighanliqini, belki ular her ikki terep bir - birini tüp yiltizidin qurutup, tügishish mumkinchilikini tonup yetti. Shunga, ular bu aqiwetlerni oylap biwasite qanliq urushush arqiliq emes, belki bashqiche bir xil usul bilen jazalashqa tutush qildi. Lékin, ularning bu usuli ilgirikidin qebih hem rezil idi.

676-sual: resulullah we musulmanlarning ebu talip jilghisigha qamal qilinishi

qureysh dairiliri wadi mehesseb (yer nami) tiki beni kenane yighin merkizige yighilip, beni hashim we beni mutellip jemetliri muhemmed(eley-hissalam)ni bizge ölümge tutup bermigiche, bu ikki jemet bilen toylashmasliq, soda - sétiq qilmasliq, öz'ara uchriship arilashmasliq, bardi - keldi qilmasliq we öylirige kirip chiqmasliq, hetta salam - sihet qilmasliqqa qesemyad qilishti we mushu heqte mexsus bir ehdiname maqullap, beni hashim jemetidin qet'i sülhi (yarishish) qobul qilmaymiz we muhemmed(eley-hissalam)ni razimenlik bilen ölümge tapshurmighuche ulargha ich aghritmaymiz, dep höjjet imzalashti. Mezkur toxtamname imzalan'ghandin kéyin kebining ichidiki bir tüwrükke ésip qoyuldi we shu küni yeni bisetning 7 - yili muherrem éyi körün'gen kéchisi beni hashim jemeti bilen beni mutellip jemetining ademliri musulman kapir hemmisi (ebu lehebtin bashqisi)ayrilip, mekkidiki ebu talib jilghisigha qamal qilindi.

Qamal qilish qattiq küchiyip ketti. Ulardin ashliq we bashqa ozuq - tülükler üzüp tashlandi. Mushriklar mekkige kirgen ashliq we bashqa maddiy eshyalarni qoymay sétiwalghanliqtin, qiyinchiliq shu derijige bérip yettiki, ular derexlerning yopurmaq - ghazanglirini we tére - kirgetlerni yéyishke mejbur boldi hetta qiz - xotunlarning we nareside bowaqlarning achliqtin nale - peryad qilishliri jilghining keynidin anglinip turatti. Ulargha yetküzilidighan turmush lazimetlikliri, xish - eqribalar yaki insanperwer kishiler teripidin intayin mexpiy rewishte yetküzületti. Muhasirige élin'ghanlar bolsa éhtiyajliq nerse - kéreklerni sétiwélish üchün peqet haram aylardila qamaldin boshinap chiqalaytti. Chiqqandimu mekkining sirtigha chiqip sétiwélishqa toghra kéletti. Chünki, mushriklar mekke ichide mushu ikki jemettin bir kishi nerse sétiwalmaqchi bolsa, ularni aldurmasliq

üchün sodisigha töpilep pul qétip, mataning bahasini örlitiwétetti.

Peyghember eley-hissalam we uning bilen bille muhasirige élin'ghan musulmanlar hej mewsumi mezgilliride qamaldin boshinip chiqalaytti we shundila andin kishiler bilen uchriship ularni islamgha dewet qilalaytti. Toluq üch yil ötüp ketti. Weziyet yenila musulmanlargha paydisiz halda dawamlashmaqta idi. Bisetning 10 - yili muherrem éyida héliqi tengsiz ehdiname hüjjiti birdinla yirtip tashlinip, ittipaq buzuldi.

677-sual: ebu talip bilen xediche reziyellahu enhaning alemdin ötüshi

peyghember eley-hissalam qamaldin boshinip chiqti we burunqi aditi boyiche dewet ishini bashliwetti. Qureysh terep gerche jazani bikar qilghan bolsimu, lékin ular musulmanlargha bésim ishlitish we dindin cheklesh zomigerlikini burunqidekla dawamlashturuwatatti. Emma, ebu talib öz qérindishining oghlini goya köz qarchughini qoghdighandek qoghdawatqan bolsimu, lékin uning yéshi seksendin halqighanidi we mushu bir nechche yildin béri uning béshigha arqimuarqa kelgen chong - kichik dert elemler (bolupmu jilgha muhasirisi) uning bedinini ajizlashturup, bélini rusliyalmaydighan qilip qoyghanidi. Shunga, u jilgha muhasirisidin boshan'ghili bir qanche ay bolmayla, ushtumtut késel tégip, urun tutup yétip qaldi we bara - bara éghirlishishqa bashlidi. Ebu talibning késili künsayin éghirliship, uzaq ötmey bu dunyadin widalashti. Uning wapati bisetning 10 - yili rejep éyida muhasiridin chiqip alte aydin kéyin yüz berdi. Ebu talib wapat bolup, ikki aydin kéyin yaki üch kündin kéyin muminlerning anisi xediche kubra (reziyellahu enha) allahning dergahigha ketti. Xediche biset (resulullah peyghember bolghan yili)ning 10 - yili ramizan éyida 65 yéshida alemdin ötti. Resulullah bu chaghda 50 yashta idi. Shek shübhisizki, xediche (reziyellahu enha) allah taalaning peyghember eley-hissalamgha ata qilghan katta nimetlirining biri idi. U resulullah bilen 25 yildek birge yashap, uning ensizlik saetliride könglini yasap hésdashliq qildi. Qiyin, halqiliq peytlerde qollap, quwwetlidi. Resulullahning elchilik wezipisini ijra qilishigha yardemleshti. Jahanning achchiq - chüchük bedellirini teng tölidi we uninggha özining hayati we iqtisadini atidi. Resulullah uning heqqide: "hemme adem manga kapir

bolghanda u xediche manga ishen'gen, hemme adem mallirini mendin qachurup, ayighanda, u méni öz méligha shérik qilghan. allah manga uningdin bir qanche perzent ata qildi. Uningdin bashqa ayallardin perzent yüzi körmidim", dégen.

Qayghuluq bu ikki ish bir qanche kün ichidila yüz bergenliktin resulullahning qelbide dert elem tuyghuliri ixtiyarsiz yalqunjap ketti. Uning üstige qewmi jamaet teripidinmu qatmuqat eziyet külpetler kélishke bashlidi. Ular resulullahqa ebu talib hayat waqtida qilishqa pétinalmighan eskiliklerge emdi jür'et qilidighan we yolsiz iza - ahanet qilishtin tep tartmaydighan bolup qaldi. Shunga, u ghem üstige ghem tartip, axiri ulardin ümidini üzdi we taif ahalisi dewitimge awaz qoshar yaki manga orun bérip bularning üstidin yardemde bolar, dégen ümidte taifqa chiqti. Lékin ulardinmu resulullahqa panahliq béridighan yaki yardem qilidighan adem chiqmidi. Belki, ular resulullahqa qureyshler qilmighan eskiliklerni qilip qattiq deshnam berdi. Mekke mushriklirining zulumliri resulullahqa qarita mushundaq kücheyginige oxshash, sahabilergimu kücheygenidi. Hetta ebu bekri (reziyellahu enhu)mu mekkidin hijret qilip chiqip kétishke mejbur boldi. U hebeshistan'gha barmaqchi bolup, berkolghimad dégen yerge barghanda ibni deghni dégen kishi panahliqigha élip, mekkige qayturup keldi. Bu yili resulullahning béshigha ene shundaq dert - elemler qatmuqat yaghqanliqi üchün u bu yilni "qayghu - elem" yili dep atidi. Bu yil tarixta hem mushu nam bilen tonuldi.

Resulullah mushu yili (bisetning 10 - yili) shewwal éyida zem'ining qizi sewdige öylendi. Sewde eng deslep musulman bolghan ayallardin bolup, hebeshistan'gha qilin'ghan ikkinchi qétimliq hijretke qatnashqan. Uning burunqi éri sekran ibni emrimu musulman bolghanidi. Ular er - xotun birge hijret qilip chiqip, kéyin uning éri hebesh zéminida yaki mekkige qaytip kelgendin kéyinmu qaza qilip ketken. Uning idditi chiqqandin kéyin resulullah uninggha xéridarliq qilip, emrige aldi. U resulullahning xedichidin kéyin, tunji nikahigha alghan xotunidur.

678-sual: mekke sirtidiki islam dewiti

biset (peyghemberlik kelgen yili)ning 10 - yili shewwal éyi (miladiye 619 - yili 5 - aynng axirliri 6 - ayning bashlirigha toghra kélidu)da resulullah

taifqa chiqti. Taif mekkidin 100 kilométirdek kéletti. Resulullah bu yolni azadkerdisi zeyd ibni haris bilen bille bashtin axir piyade basti. U yol üstide her bir qebile menzilidin ötse, ularni islamgha dewet qilatti. Emma, ulardin birmu kishidin qobul qilish esiri körülmidi. Resulullah bu sepirining axirqi nuqtisida taifqa yétip bérip, seqif qebilisining sabiq bashliqi emri ibni umeyrning oghulliri bilen körüshti we ular bilen söhbetliship, ularni allahqa iman keltürüshke chaqirdi. Ular ret qildi.

Resulullah taifta on kündek turdi. U bu jeryanda taifliqlarning nopuzluq adimi dep qaralghan ademlerning hemmisi bilen uchrashti we uninggha islam toghriliq sözlidi. Epsuski, ularning hemmisi birdek: "yurtimizdin chiqip ket!" déyiship, resulullahqa qopal reddiye qildi we uninggha bir uchum yalangtösh aktiplarni küshkürtüp qoydi. Resulullah taiftin chiqip ketmekchi boluwidi, bu yalangtösh, eskiler we yüzsiz qul - chöre, dashqallar uning keynige kiriwélip, chuqan séliship, tillashqa bashlidi. Hetta téximu esebiyliship, yolning ikki chétige kishiler uqup yaki uqmay yighilip, sep tartip turushup, uduligha kelgini bir tereptin tash késeklerni étip, éghizdin chiqqusiz set geplerni qilip, resulullahqa haqaret qildi. Ular resulullahning put izangguliqigha tash - toqmaqlarni étip yériwetti. Zeyd ibni haris resulullahqa qayandin zerbe kelse, shu terepke ötüp, özini qalqan qilip, resulullahni qoghdaytti. Hetta, uningmu kalla - bashliri yérilip, nechche yéri étilip ketti. Bu eqilsiz bedbextler dawamliq shundaq xumsiliq qilip, taiftin 4 kilométir yiraqliqtiki utbe we sheybelerning béghighiche qoghlap keldi. Resulullah nahayiti teslikte démi üzülüp qalay, dégende bu baghqa kiriwaldi. Resulullah mekkiliklerning igilik dairisige kiriwalghandin kéyin, andin bu naehli shum pishaniler qaytip kétishti.

Resulullah baghdin chiqip mekkige qarap rawan boldi. U nahayiti dili sunuq, ghemkin, perishan idi. U bir chaghda qernulmenazil dégen yerge yétip kéliwidi, allah uninggha jibriil eley-hissalamni tagh muekkili perishtisi bilen mekkiliklerni "exshebeyn" ge basturuwétishke meslihet sélishqa ewetti. Bu chaghda resulullah qayta hushigha kelgendek boldi we bir az ümidwarliqqa chömdi yette qat asmanning üstidin kelgen bu gheybi yardem we medetler bilen uning qelbi xélila teskin tépip qaldi. U mekkige

qarap yol aldi, bir chaghda wadi nexlige yétip kélip, u yerde bir nechche kün turdi. Wadi nexlide istiqamet qilishqa eplik ikki jay (biri chong éqin boyi we yene biri zeyme dégen jay) bar idi. Chünki, bu ikki jayda su we ot - chöpler xéli mol bolup, resulullah wadi nexlide istiqamet qilip turghan mezgilde allah uninggha bir qanche neper jinni öz qewmlirige wakaliten elchilikke ewetti. Bu weqe allah özining ghaip qoshunliri arqiliq resulullahqa qilghan zor yardimi we mededi hésablinidu.

Bisetning 10 - yili zulqede éyi (miladiye 619 - yili 6 - ayning axiri 7 - ayning bashliri)da resulullah islam dewitini yéngibashtin qayta janlandurush we uni qebililer we shexslergiche kéngeytish meqsitide mekkige qaytip keldi. Hej mewsumi yéqinlap kelgen bolghachqa, kishiler mexsus perwish qilip oruqlitilghan tögilirige miniship, terep tereptin hej perzini ada qilish we özlirige paydiliq ishlargha qatnishish we belgilik künlerde allahqa zikri éytish üchün top - top bolup mekkige kéletti. Shunga resulullah bu pursetni ching tutup, her qaysi qebile hajiliri chüshken ötenglerge birmubir bérip bisetning 4 - yilidin kéyinki aditi boyiche ulargha islam dinini tonushturmaqchi we dewet dairsini kengeytmekchi boldi. Peyghember eley-hissalam islam dewitini her qaysi qebile we aymaq ömeklirige teshwiq qilip körginige oxshash xosusiy erbablar we ayrim shexislergimu yetküzüp tonushturup kördi. Ularning beziliridin chirayliq jawablargha érishti we beziliri mushu mewsumdin azraqtin kéyinla musulman bolup keldi.

Bisetning 11 - yili (miladiye 620 - yili iyul ayliri) hej mewsumida islam dewiti nahayiti yaxshi bir xil ésil uruqlar bilen uchrashti, bu uruqlar tézla bük - baraqsan méwilik derexlerge aylinip, musulmanlar bu derexlerning sayisida nechche yil dawamlashqan zulum - sitem we ézish - ézilishlerning lawuldap turghan yalqunlirining zeherlik deptidin özini daldigha alalidi. Shu mezgillerde mekkiliklerning resulullahni yalghan'gha chiqirish we allahning yolidin tosush qatarliq ziyankeshliklirige qarita resulullahning qollan'ghan dana tedbirliridin biri, u mushriklar bilip qalsa, tosalghu bolmisun üchün dewet qilmaqchi bolghan qebililer chüshken menzilge tün qarangghusida chiqatti. U bir kéchisi tün nispiy bolghanda, ebu bekri we eli ikkiylen bilen shu meqsette, zuhel we sheyban ibni sulebe qebililirining bargahlirigha

bardi we ular bilen islam toghriliq sözleshti we ebu bekri bilen zehel qebilisidin bir adem otturisida qizghin ijabiy soal - jawablar élip bérildi. Benu sheyban qebilisidin kelgenler kishini ümidwar qilidighan jawablarni bergen bolsimu, lékin ular islamni qobul qilishtin hazirche toxtap turidighanliqini éytti. Andin resulullah mina téghi dawinini boylap mangdi we shu etrapta bir nechcheylenning "gudung - gudung" awazini anglidi we ularning qéshigha bérip: "siler kimler?" dep soridi. Ular: "biz xezrej qebilisidin", dep jawab bérishti, resulullah: "yehudiylarning émildeshliri, yeni ittipaqdashliri!" dep qoshup qoydi. Ular: "hee, shundaq", déyishti. Peyghember eley-hissalam: "olturmamsiler, silerge gep qilay!" déwidi, ular: "bolidu", déyiship olturushti. Shuning bilen resulullah ulargha islamning mahiyitini sherhilidi we özining dewet nishanini otturigha qoyup, ularni allah teripige chaqirdi we "qur'an kerim"din tilawet qilip berdi. Shuan ular bir - birige: "bilemsiler i qewmdashlar! allah bilen qesemki, bu choqum yehudiylar bizge tehdit salghan peyghember shu, shunga ular bu peyghember bilen bizdin burun uchrishiwalmasliqi kérek", déyishti we uning dewitige tézla awaz qoshup özlirining musulman bolush righbiti barliqini bildürdi.

Ular yesrebning yiraqni körer aqilliridin bolup, emdila ayaghlashqan, emma yenila yamrash éhtimali bolghan ichki urush oti yesreb xelqini qattiq juditiwetken bolghachqa, ular resulullahning bu dewitining urushning teltöküs axirlishishning sewebi bolup qélishini ümid qilishti. Ular medinige qaytip barghandin kéyin medinide islam dewitini yetküzdi, netijide medine teweside ensar ailiririning hemmiside resulullahning gépidin bashqa gep bolmaydighan boldi. Mushu yili (bisetning 11 - yili) shewwal éyida resulullah aishe siddiq (rastchil)qa öylendi. Aishe reziyellahu enha bu chaghda alte yashqa kirgenidi we uning bilen hijriyining 1 - yili shewwal éyida bir tekiyde bash qoydi. U bu chaghda toqquz yashqa toshqanidi.

679-sual: resulullahning miraji

peyghember eley-hissalamning dewiti mushriklarning zulum we ziyankeshlikliri tüpeyli ghelibe we meghlubiyet otturisida qedri ehwal yol échip ilgirilewatqan we yiraq upuqlarda ghelibe yultuzliri ghil - pal nur chéchip körünüwatqan bir peytte, resulullahqa beytulheremdin

beytulmuqeddeske seyr qilish we u yerdin allahning dergahigha mirajgha chiqish sheripi muweppeq qilindi.

Mirajning waqtini muqim bir waqitqa teyin qilish toghrisida oxshimighan qarashlar mewjut: süre israning siyaqidin qarighanda, miraj hijretke nahayiti yéqin ariliqta yüz bergenliki melum. Hedisshunas alimlar weqening tepsilatini töwendikidek bayan qildi.

Ibni qeyyum mundaq deydu: "peyghember eley-hissalam (sehih riwayetke asaslanda) ashu mubarek téni bilen buraqqa minip jibriil (eley-hissalam)ning hemrahliqida mesjidilheramdin beytulmuqeddeske seyr qilduruldi we u yerde chüshüp peyghemberlerge imam bolup namaz oqudi we buraqni mesjid derwazisining bir halqisigha baghlap qoydi. Andin shu kéchisi beytulmuqeddestin birinchi asman'gha örlitildi we jibriil (eley-hissalam) resulullah üchün asmanning derwazisini échishni telep qilghanidi, asman derwazisi échildi. Resulullah u yerde adem atini kördi we uninggha salam berdi. Adem ata resulullahni qizghin qarshi aldi we uning salimigha "eleyke" yandurdi we resulullahning peyghember bolghanliqini tebriklidi.

allah resulullahqa shehidlerning erwah (jan)lirini ong yandin we sheqiy nakeslerning erwah (jan)lirini sol yandin körsetti. Andin u ikkinchi asman'gha örlitilidi we ikkinchi asman derwazisimu échildi. U yerde yehya ibni zekeriya we iysa ibni meryem (eley-hissalam)lerni kördi we ular bilen mulaqat bolup, ulargha salam berdi. Ularmu resulullahqa salam qayturdi we uning mirajini qizghin qarshi aldi we peyghember bolghanliqini tebrikleshti.

Andin üchinchi asman'gha örlitildi. U yerde yüsüf ibni yequp (eley-hissalam)ni kördi we uninggha salam qildi. Yüsüf (eley-hissalam) resulullahqa "eleyke" yandurdi we uni qizghin qarshi élip, uning peyghember bolghanliqini tebriklidi.

Andin tötinchi asman'gha örlitildi. U yerde idris eley-hissalamni kördi we uninggha salam berdi. Idris eley-hissalam resulullahni qarshi élip, uning peyghember bolghanliqini tebriklidi.

Uningdin kéyin beshinchi asman'gha örlitildi. Beshinchi asmanda harun ibni imran (eley-hissalam)ni kördi. Peyghember eley-hissalam

uninggha salam qildi, harun eley-hissalam uni qarshi aldi we uning peyghemberlikini tebriklidi.

Uningdin kéyin altinchi asman'gha örlitildi. Peyghember eley-hissalam u yerde musa eley-hissalamgha uchrashti we uninggha salam qildi, musa eley-hissalam resulullahni qizghin qarshi aldi we uning peyghember bolghanliqini tebriklidi. Resulullah musa eley-hissalamning qéshidin azraq ötüwidi, musa eley-hissalam yighlap tashlidi. Uninggha: "némishqa yighlaysen?" déyilgenidi, u: "bir oghlan mendin kéyin peyghemberlikke ewetildi we uning ummitidin jennetke kiridighanlar méning ummitimdin jennetke kiridighanlardin köp bolghanliqi üchün yighlaymen", dédi.

Andin yettinchi asman'gha örlitildi. U yerde ibrahim eley-hissalam bilen uchrashti we uninggha salam qildi. Ibrahim eley-hissalam resulullahni qizghin qarshi aldi we uning peyghemberlikini tebriklidi. Andin resulullah "sidretulmunteha" gha kötürüldi. Uningdin kéyin beytulmemur gha örlitildi we u yerdin resulullahni jebbar taala (bendilirige xalighanni qildurulaydighan ezemetlik tengri taala)ning dergahigha örlitildi we uninggha yéqinliship, hetta bir ikki oq miqdari yaki uningdinmu yéqin ariliqta turdi. Bu chaghda allah taala öz bendisi (resulullahqa) ge bir qatar wehiylerni qildi we uninggha 50 waq namazni perz qildi. Shuning bilen resulullah allahning dergahidin qaytip musa eley-hissalamning qéshidin ötüwidi, musa eley-hissalam: "allah séni némige buyrudi", dédi. Peyghember eley-hissalam: "50 waq namazgha", dep jawab berdi. Musa eley-hissalam: "séning ummiting buninggha taqet keltürelmeydu, sen allahning dergahigha qaytip uningdin ummitingge yenggillitip bérishni tiligin", dédi. Resulullah jibriil (eley-hissalam)gha meslihet salghandek qilip qariwidi, jibriil eley-hissalam: "hee, xalisingiz", dep isharet qildi. Shuning bilen jibriil resulullahni yuqirigha örlitip jebbar taalaning dergahigha élip chiqti. Wehalenki, allah özige xas makanda idi. (bu imam buxarining bezi lebzidiki ibarisi) allah uningdin on waqni kötürüwétip berdi. Andin töwen chüshti. Musa eley-hissalamning qéshidin ötüp, uninggha xewer qildi. Musa eley-hissalam yene: "perwerdigaringning dergahigha qaytip yenimu

yéniklitip bérishni tiligin", dédi. Shuning bilen resulullah musa eley-hissalam bilen allahning dergahi ariliqida bérip kélip yürüp axir allah uni besh namazgha qaldurup berdi we shu chaghdimu yene musa (eley-hissalam) resulullahni allahning dergahigha qaytip, yenila yenggillitip bérishni telep qilishqa buyrighanidi, resulullah: "choqumki, men perwerdigarimdin haya qildim, emdi men uning qismtige razi bolimen we uning perzige teslim bolimen", dédi. Resulullah musa eley-hissalamning qéshidin yiraqlap méngiwidi ghayibtin: "perzimni békitiwettim we bendilirimdin köp yéniklettim" dep nida keldi.

Mushu qétim resulullahning kökriki yérilish weqesi yüz berdi hemde ziyaret dawamida töwendiki bir qanche ishlargha duch keldi. Resulullahning aldigha süt we haraq keltürüldi. Resulullah ikkilenmestin sütni tallighanidi, uninggha: "toghra yolgha hidayet qilinding" we yaki "toghra yolni tapting, nawada sen haraqni alghan bolsang, ummiting ézip ketken bolatti", déyildi. Jennette töt deryani kördi. Ikkisi ashkara we ikkisi yoshurun idi. Ashkara ikki derya nil deryasi we purat deryasi dep tonushturuldi. Buning menisi - resulullahniing elchiliki nil we purat deryasi wadiliridiki keng munbet zéminlarda yiltiz tartip, uning ahalisining qelbidin chongqur urun alidu we bu jaylarning ahalisi yéqin kelgüsidin bashlap ewladmuewlad islam tughini égiz kötürgüchilerdin bolidu, dégen bolatti, eksiche bu deryalarning kélish menbii jennettin kélidu, dégen bolmaytti.

Ziyaret dawamida resulullah dozaxning maliki (yeni bash gondipay)ni kördi. U qet'iy külmeytti we uning chirayida tebessum we xushxuyluqtin qilche eser yoq idi. Shuningdek resulullah yene jennet we dozaxning tepsilatidin xewerdar boldi.

U yene yétimlerning mal - mülükini naheq yewalghanlarning éghiz, burun, lewlirini tögining (kamshukliri)ge oxshash qopal, körümsiz halette kördi. Ularning éghiz, burunlirigha hawancha tashliridek chogh parcheliri töpe - töpilep tiqilatti. Andin u tashlar shu haman ularning arqa meq'etliridin étilip chiqatti.

Resulullah jazanixorlarning qorsaqliri yoghinap, tulum qorsaq bolup ketkenlikini kördi. Ularning qorsaqliri bek chongiyip ketkenliktin ular öz orunliridin temshilelmeytti we yötkilishkimu majali yetmeytti. Fir'ewn

jemeti we uning aile tawabiatliri dozaxqa qaqlinish üchün élip chiqilghanda, héliqi jazanixorlarning üstidin ötüp, ularni dessep ayagh asti qilip mangatti.

Zinaxor - pahishiwazlarning aldida mezzilik, puraqliq, sémiz gösh qorumiliri turmaqta, yene bir chette shellet, oruq, betbuy, sésiq, meynet göshler turmaqta. Wehalenki, ular aldédiki mezzilik, hid puraqliq göshlerni tashlap qoyup, yénidiki meynet, paskina göshlerni makilditip, chaynap turuwatqanliqini kördi. Resulullah yene mehremlik salahiyiti bolmighan erler bilen tartinmastin ariliship yüridighan shallaq xotun - qizlarning emchekliridin ésip qoyulghanliqini kördi.

680-sual: resulullahning mirajini ispatlaydighan maddi pakitlar we qureyishlerge miraj weqesini bayan qilishi

resulullah yene beytulmuqeddeske bérish - kélishtiki ikkila qétimda mekkiliklerning sham tereptin kéliwatqan bir tijaret karwinini kördi we ularning toptin ayrilip ézip qalghan bir tögisini körsitip qoydi we ular uxlap qalghanda, aghzi étip qoyulghan bir tungdin su ichip, andin qachini öz pétiche mehkem étip qoydi. Del mushu ish resulullahning miraj kéchisining etigini uning sözining rastliqini ispatlaydighan birdinbir maddiy pakit bolup qaldi.

Ibni qeyyum mundaq deydu: etisi etigen resulullah qureysh xelqige allah uninggha körsetken bu katta möjizini bayan qilip bériwidi, ularning resulullahqa bolghan gumani téximu kücheydi. Eziyet külpet yetküzüsh we ziyan - zexmet sélishi éship bardi. Ular resulullahtin beytulmuqeddesni teswirlep bérishni telep qilghanidi. U beytulmuqeddesni köz aldida körüp turghandek muhim jaylirini éniq we eynen tonushturup bérishke bashlidi. Ular resulullahqa reddiye qayturalmay dang qétip qélishti. Resulullah yene ularning karwinining seper yönilishini we qaytip kéliwatqanliqini xewer qildi. Bolupmu karwanning yétip kélidighan waqtini xewer qildi. Hetta karwanning eng aldida méngip kéliwatqan töginimu éytip berdi. Emeliyetmu resulullah dégendek chiqti, lékin bu ularning nepritini ashuruwetti we kapir zalimlar kufrining gheyrige éyba qilishti.

681-sual: eqebe bey'iti we medine hijriti

yuqirida biz yesreblik alte neper kishi bisetning 11 - yili hej

mewsumida musulman bolup, ular resulullahqa bu elchilikni öz qewmlirige choqum yetküzüshke wede bérishkenidi, dégeniduq. Buning netijiside kéler yili hej mewsumi (bisetning 12 - yili miladiye 621 - yili iyul)da yesrebtin 12 adem hejke keldi. Ularning beshi aldinqi yili resulullah bilen körüshkenler (bu yil kélelmigen bir kishi jabir ibni abdullah ibni riab idi), qalghan yettisi yéngida qoshulup kelgenler idi.

Ular resulullah bilen mina téghidiki eqebe dégen jayda uchriship, ayallar bey'et qilghandek bey'et berdi. Bey'et tamam bolup, hej paaliyetlirimu axirliship, hajilar öz wetenlirige qaytishqa bashliwidi, peyghember eley-hissalam yesrebtiki musulmanlargha islam sheriitini ögitish, dini ehkamlarni chüshendürüsh we shu yerde téxiche shérik eqidisi bilen turuwatqan ademler arisida islam dewiti élip bérish üchün özining tunji elchisini ashulargha qétip medinige ewetmekchi boldi. Resulullah bu elchilikke eng deslep musulman bolghan islam yash awan'gartliridin biri bolghan mus'eb ibni umeyr (reziyellahu enhu)ni tallidi. Mus'eb ibni umeyr reziyellahu enhu es'ed ibni zorarening öyige chüshti we u ikkisi birlikte yesreb ahalisigha tolup tashqan qizghinliq bilen islam dinini teshwiq qilishqa bashlidi. Mus'eb uzaq ötmey yesreb xelqi arisida "muqriun" (qur'an ögetküchi) dégen nam bilen tonuldi.

Mus'eb ibni umeyr es'ed ibni zurarining öyide turup kishilerni islamgha dewet qildi. Hetta medinide ensar aymaqliridin musulman bolmighan birmu öy yaki aile qalmidi. Hemmiside musulman er - ayallar bar boldi. Kéler yili (yeni bisetning 13 - yili) hej mewsumi yétip kélishtin burun, mus'eb ibni umeyr ghelibe xush bésharetlirini élip mekkige qaytip keldi. U resulullahqa yesreb qebililirining xewerlirini we u xelqtiki yoshurun, yaxshi xislet iqtidarlarni we ulardiki öz - özini qedirlesh we xorluqqa bash egmesliktek peziletlirini sözlep berdi.

Biset (resulullah peyghember bolghan)ning 13 - yili (miladiye 622 - yili iyunda) hej mewsumida yesreblik musulmanlardin yetmish nechche kishi hej paaliyitini ada qilish üchün mekkige keldi. Ular yesrebtiki téxiche musulman bolmighan mushrik hajilar bilen bille kelgenidi. Ular yesrebtiki chaghlirida bolmisun yaki yolda kéliwatqanda bolmisun izchil: "biz resulullahni mekke taghlirida qachan'ghiche qoghlandi bolup, dekke -

dükke ichide yürüshige tashlap qoyimiz?" dep soal qoyishatti. Ular mekkige kelgendin kéyin, resulullah bilen yoshurun alaqiliship ikki terep teshriq künlirining otturilirida, mina téghining jemrtul'oladiki eqebe jilghisi ichide uchrishishqa, uchrishishni tün qarangghusida mexpiy élip bérishqa kélishti. Bey'et tün nispide intayin mexpiy rewishte élip bérilghachqa hej ömiki ichidiki mushriklar buningdin qilche xewersiz idi. Ular mekkige qaytip kirgendin kéyin dawamliq sürüshtürüp yürüp axir xewerning rast ikenlikini, bey'etning heqiqeten pütüshülüp tamamlan'ghanliqini ispatlidi. Bu chaghda hajilar alliburun mekkidin ayrilip bolghanidi. Mana bu bey'et tarqaq halette yashawatqan muminler otturisida dostluq, igidarchiliq we öz'ara yardemde bolush ehdinamisi ornatqan we tolup tashqan ishench, maddiy we meniwi jasaret ata qilghan, mushu yolda barliqini atash iradisini tikligen ehmiyetlik chong bir bey'et bolghan idi.

Ikkinchi eqebe bey'iti muweppeqiyetlik ötküzülüp, islam dini kufri we jahalet dolqunida mewj uruwatqan ashu sehraning qap otturisidin özige musteqil bir weten tutush imkaniyitige ige boluwidi, peyghember eley-hissalam musulmanlargha mushu yéngi weten'ge hijret qilishqa ijazet qildi. Mushriklar peyghember eley-hissalamning sahabilirining kéche - kündüzlep teyyarliq qilip mal - dunya we bala - chaqilirini élip ews, xezrej qebililirige köchüp kétiwatqanliqini körüp, bir xil qorqunch we ghem endishige patti we buni chong shumluqning béshariti dep bildi. Ensizlik we sarasime ulargha mislisiz wehime bilen déweylep kelmekte idi. Qisqisi, ularning dini we iqtisadiy mewjudiyitige tehdit séliwatqan heqiqiy chong bir xewp - xeter külenggüsi ularning köz aldida namayen bolushqa bashlidi. Mushriklar özlirining mewjudiyitige tehdit séliwatqan chong bir xewp - xeterning iz bésip kéliwatqanliqini hés qilishti we islam dewitining yol bashchisi muhemmedun sellahu eleyhi wesellemdin ibaret bu chong xewp - xeterning etrapqa tarap yiltiz tartip ketmesliki üchün eng ünümlük bir chare - tedbir izdeshke bashlidi. Nebuwet (biset depmu atilidu)ning 14 - yili seper éyi (2 - ay)ning 20 - küni, miladiye 622 - yili sintebir (9 - ay)ning 12 - künige toghra kélidu. (yeni eqebe chong bey'itidin ikki yérim aydin kéyin) peyshenbe etigende qureysh parlaménti (darunneduwet) islam dewitining yol bashchisi muhemmed (eley-hissalam)ni nuqtiliq muzakire qilip, uni

tézdin bir terep qilishqa kapaletlik qilghili bolidighan we u tarqatqan dewet nurini yer yüzidin teltüküs öchüreleydighan keskin bir tedbir tépish üchün öz tarixidiki eng qabahetlik bir yighinni chaqirdi. Yighin'gha qureysh qebilisige tewe her qaysi jemet we uruqdash aymaqlarning wekillik xaraktérige ige kishiliri qatnashti. Wekiller qizghin muzakire élip bérip resulullahni qetli qilishni qarar qildi we her qaysi qebile wekilliri öylirige qaytip bu qararni tézdin ijra qilishqa teyyarliq körüshke tutush qilip ketti.

682-sual: peyghember eleyhissalamning hijret qilishi

qureysh wekilliri darun neduwette resulullahni qestlep öltürüwétish qararini maqullawatqan peytte, jibriil eley-hissalam allahning dergahidin wehiy élip kélip, qureyshlerning resulullahqa süyiqest pilanlawatqanliqini we allahu (ezze we jelle)ning uninggha mekkidin chiqip kétishke ruxset qilghanliqini uqturdi we: "bügün kéche adettiki ornungda yatmighin", dep hijret waqtinimu belgilep berdi. Shuning bilen resulullah shu haman chashgah waqtidila seper pilanigha bash qoshuwélish üchün ebu bekrining öyige bardi. Aishe (reziyellahu enha) mundaq deydu: "shu küni chashgah waqtida öyde ebu bekri (atam)ning yénida olturwatattuq. Bu chaghda hawa intayin qizip ketkenidi. Tosattin birsi: "resulullah héchqachan kelmeydighan saet, waqitta kéliwatidu, téxi béshinimu oruwaptu", dédi. Ebu bekri: "uninggha ata - anam pidadur. U bundaq gheyri waqitta choqum muhim bir ish bilen keldi, dédi". U (aishe reziyellahu enha) mundaq deydu: "hayal ötmey resulullah kirip keldi we öyge kirishke ruxset soridi. Ebu bekri ijazet qiliwidi, resulullah öyge kirdi we ebu bekrige: "qéshingdiki ademlerni sirtqa chiqiriwetkin, muhim gep bar", dédi. Ebu bekri:"i resulullah! Sanga atam pidadur, bular öz ehliliring" dégenidi. Resulullah: "manga bügün choqum chiqip kétishke ruxset qilindi", dédi. Ebu bekri: manga hemrah bolghin, démekchimusile, i resulullah! Sen üchün ata - anam pidadur, dégenidi, resulullah: "hee, shundaq", dédi we ikkiylen hijret pilanini pütüshüp bolghandin kéyin resulullah qarangghu chüshüshni kütüp öyge qaytti.

Qureysh kapirlirining mezkur kattibashliri yighindin qaytqandin kéyin pütün bir künni, mekke parlaménti (darunnedowet ezaliri) bügün etigen maqullighan wehshiyane pilanni muweppeqiyetlik orunlash üchün

teyyarliq körüsh bilen ötküzdi we bu wezipini ada qilishqa héliqi yawuz kattiwashlardin 11 kishi tallap chiqildi.

Ibni is'haq mundaq dégen: "shu küni kéchidin bir mehel ötkende, mezkur 11 qara niyet eblex resulullahning öyining ishiki aldida peyda bolup, qachanki uxlap qalsa andin basturup kireyli, dep paylap turdi. Ular bu rezil süyiqestning choqum emelge ashidighanliqigha toluq ishench qilatti. Mezkur süyiqestke qol sélish waqti kéchining kéyinki yérimigha orunlashturulghan bolghachqa, ular saet nölni kütüp kéchini bidar ötküzdi. Mezkur qara niyetler bu rezil pilanini emelge ashurush üchün nahayiti puxta teyyarliq bilen turuwatqan bolsimu, lékin ular intayin nomussizlarche meghlup boldi. Resulullah bu chaghda eli ibni ebu talibqa "sen méning (hezremi) yéshil tonumni yépinip ornumda uxlap turghin, ular sanga hergiz yamanliq yetküzelmeydu", dep qoyup (resulullah uxlighanda ashu yéshil tonini yépinip uxlayti) qoligha bir siqim topa élip ularning üsti bashlirigha chéchiwétip seplirini arilap ötüp chiqip ketti. U allahning)ojعlna mn byn aydyͦm sd̈ͦa o mn xlfͦm sd̈ͦa faghshynaͦm fͦm la ybصron ("ularning aldigha bir tosuq, keynige bir tosuq qilduq, ularning közlirini perdiliduq, shuning üchün ular (imanning yolliri tosulup ketkenliktin) héch nersini körelmeydu", dégen ayitini toxtimay tilawet qilip mangatti. Heqiqetenmu allah mushriklarning közlirini benit qiliwetken idi, shunga ular resulullahni körelmidi, halbuki uning chachqan topa changliri ularning üsti bashlirini toluq pur alghanidi. Resulullah ularning sepliridin sughurulup chiqqiniche udul ebu bekrining öyige bardi. Andin u yerdin ikkeylen birlikte qoruning arqa ishiki bilen chiqip ketti. Ular kéchilep yol yürüp axiri yemen (mekkining jenubi) tereptiki "sur" öngkürige bérip orunlashti.

Biset(resulullah peyghemberlik sheripige érishken yéli)ning 14 - yili seper (2 - ay)ning 27 - küni, miladiye 622 - yéli séntebir (9 - ay)ning 12 - yaki 13 - küni kéchide rusulullah öyidin ayrilip özining sepdishi ebu bekrining öyige keldi. Andin ikkiylen birlikte kéchining axirqi mezgilide, tang étishtin burun mekkidin chiqip kétish meqsitide aldirap ebu bekrining qorusining arqa ishikidin chiqip kétishti.

Peyghember eley-hissalam qureysh dairlirining qattiq iz

qoghlaydighanliqini we paylaqchilarning neziri aldi bilen mekkining shimaligha mangidighan medine yoligha chüshidighanliqini bilgen bolghachqa, u esli nishanning tamamen eksi teripige yol aldi. U bolsimu mekkining jenubigha sozulghan mekke - yemen chong yoli idi. Resulullah bu yol bilen besh kélométirdek jenubqa qarap méngip "sur" téghi dep atilidighan bir taghqa yétip bardi. Bu tagh özi égiz, yolliri egri - toqay, tik qiya tagh bolup, etrapi pütünley qoram tashlar bilen oralghan, qedem élip méngish tolimu qiyin idi. Shunga resulullahning ikki putidin bir qanche yerni uchluq tashlar yirtiwetti. Qandaqla bolmisun taghqa yéqin qalghanda ebu bekri resulullahni hapashlap yüdüp, küchining bariche yügürüp, tagh choqqisidiki öngkürge ekiriwaldi. Bu tagh tarixta "ghari sur", yeni, sur téghi öngküri dep ataldi.

Ikkiylen ghargha yétip bériwidi, ebu bekri: "i resulullah sen kirmey turghin, awwal men kirip chiqay, eger ziyandash hasharetler bolsa sendin köre manga tegkini yaxshi", dédi. Andin ghargha kirip, melum yerni sérip - süpürdi. Uning bir bulungidiki töshükke köynikini yirtip tiqip qoydi, yene bir chettiki ikki töshükke ikki putini tiqip uni etti. Andin resulullahni kirishke teklip qildi. Shuning bilen resulullah ghargha kirdi we qattiq hérip charchap ketkenlikidin béshini ebu bekrining quchiqida qoydi - de, közi uyqugha ketti. Bu chaghda ebu bekrining töshükke tiqip turghan putini yilan chéqiwaldi, lékin u resulullahning oyghinip kétishidin ensirep chidap midirlimay turghan idi, emma uning közliridin aghriq azabi tüpeyli tökülgen yash tamchiliri resulullahning mengzige témip uni oyghitiwetti we uningdin "néme boldung? I ebu bekri!" dep soridi. Ebu bekri: "yilan chéqiwaldi, héch weqesi yoq sen üchün ata - anam pidadur", dédi, shuning bilen resulullah urnidin turup uning putigha tükürüp qoyuwédi, uning putidiki aghriq peseydi. Ular gharda jüme, shenbe, yekshenbe künliri üch kün yoshurunup turdi. Bu jeryanda abdullah ibni ebi bekri ularning qéshigha her kéche kélip - kétip turdi.

Bir küni charlighuchi qoshun gharning éghizigha yétip bardi, lékin allah öz ishigha haman ghalibturki, ulargha resulullahni körsetmidi. Imam buxari enes reziyellahu enhudin, u ebu bekridin riwayet qilghan hediste mundaq déyilgen: men resulullah bilen gharda turuwatattim béshimni

azraq kötürüp qarisam, bir munche ademlerning put - pachaqlirini kördüm. Shuning bilen resulullahqa: "i resulullah, eger ularning birsi özining béshini shundaq töwen qilsila bizni choqum körüp qalidu" dédim, resulullah manga "jim turghin, i ebu bekri, biz ikki, allah bolsa üchinchimizdur", dédi yene bir ibaride "i ebu bekri allah üchinchisi bolghan ikkeylendinmu ensiremsen?" dédi. Bu heqiqetenmu katta bir möjize bolghanidi, allah uning bilen öz peyghembirini ezizlidi. Charlighuchilar bilen resulullahning ariliqida peqet bir qanche qedem yer qalghanda ular qaytip kétishti. Jiddiy iz qoghlash arqiliqmu héch qandaq netijige érishelmigen qureysh dairlirining achchiqi bir az peskuygha chüshüp, iz - izdesh nisbeten bésiqip, nöwet almiship charlash, tekshürüsh heriketliri az - tola toxtighandek qiliwidi, resulullah bilen ebu bekri medinige qarap yol élishqa teyyarlandi.

Ular abdullah ibni ureyqitni yol bashlash üchün yallidi. Abdullah usta yol bashlighuchi bolup, gerche u qureyshliklerning dinida bolsimu resulullah uninggha ishen'genidi we üch kündin kéyin sur téghining öngküride uchrishishqa wediliship uninggha ulaghlirini tapshurup bérip chiqqan idi. Rast dégendek düshenbe küni tang seherde (yeni hijiriyning 1 - yili rebiul'ewwel (3 - ay) éyining birinchi küni miladiye 622 - yili sintebir (9 - ayning 16 - küni) abdullah ibni ureyqit ikki tögini yétilep sur téghining yénida peyda boldi. Esma binti ebi bekri atisi bilen resulullahqa ularning seper teyyarliqini élip chiqqanidi. Biraq, u ozuqluq sélip chiqqan qachigha baghlancha békétishni untup qaptu, ular mangghili temshelgende ozuqluq bar boqchini yük - taqa ésip qoymaqchi boluwidi, mumkin bolmay qaldi. Shunga, u derhal béshidiki örüme chéchini ikkige ayrip birni késipla ozuqluq qachisini tögige ésip berdi we yene birni öz jayigha örüp qoydi. Shundin étibaren u "zatunnitaqeyin" qosh kokulliq dep ataldi. Andin ular yürüp ketti we ular bilen amir ibni foheyrmu bille yolgha chiqti. Resulullah shu péti yol yürüp hetta bir chaghda xuzae qebilisidin ummi mebed isimlik bir ayalning kepisining yénidin ötti. U chidamchan, alijanap ayal bolup, ashu sehradiki kepiside térikchilik qilip ötetti. Ötken - kechkenlerge ash - tamaq we ussuluq bérip yolgha salatti. Shu yili heqiqeten qurghaqchiliq we qehetchilik yüz bergen yil bolghan idi. Ummi mebedning qoyliri bek oruq bolup süt chiqidighandek emes idi. Resulullah u qoyning emchikini qoli

bilen siylap: "nahayiti shepqetlik we mihriban allahning ismi bilen bashlaymen", dep dua qiliwidi, shuan héliqi qoyning emchikidin süt étilip chiqip qoligha tökülüshke bashlidi. Shuning bilen resulullah bir qanche ademge taam sighidighan bir ara qachini ekilip, u qoyni séghishqa bashlidi. Birdemdila qachining yüzige qaymaqlar leylidi. Resulullah sütni aldi bilen héliqi ayalgha sundi. U ayal ichip qandi. Andin yénidiki hemrahlirini sughardi. Ularmu ichip qénishti. Eng axrida özi ichti. Yene séghip qachini liqmuliq toshquzuwetti we u sütni héliqi ayalning yénigha qoyup yolgha rawan boldi.

Seper dawamida resulullah ebu bureydige yoluqti. U qewmi - jamaiti ichide katta abroyluq kishi idi. U bu qétim qureysh dairliri élan qilghan zor miqdardiki mukapatni qolgha keltürush temeside resulullah we ebu bekrini izdep chiqqan. U resulullah bilen yüz turane körüshüp pikirleshkendin kéyin shu yerning özidila bille chiqqan yetmish kishi bilen musulman bolghanliqini élan qildi we derhal béshidiki sellisini élip neyzisige chigip eminlik we tinichliq elchisi jahanni edli - adaletke toshquzush üchün keldi, d é genni bildüridighan elem qilip kötürüwaldi. Medinige barghuche bolghan ariliqta yene resulullah zubeyr ibni ewwam bilen uchrashti. U musulmanlarning shamdin qaytip kéliwatqan tijaret karwini bilen bille idi. U resulullah we ebu bekrige birdin aq rextte ton keygüzüp yolgha saldi.

Biset (resulullah peyghemberlik sheripige érishken yili)ning 14 - yili (bu, hijiriyning birinchi yili hésablinidu) rebiul'ewwel (3 - ay)ning 8 - küni (miladiye 622 - yili sintebir (9ay)ning 23 - küni) düshenbe resulullah quba kentige yétip keldi. Pütün medine ahalisi qizghin keypiyatqa chömdi. Chong - kichik hemmisi resulullahni kütüwélish üchün chiqqanidi. Bu kün medine tarixida mislisiz shadliqqa tolghan bir kün boldi.

Resulullah qubada düshenbe, seyshenbe, charshenbe we peyshenbe töt kün turdi we bu jeryanida quba mesjidini tesis qilip, uningda namaz oqidi. Shuning bilen bu mesjid biset (resulullah peyghember bolghan)din kéyin teqwadarliq asasida bina qilin'ghan tunji mesjid bolup qaldi. Beshinchi küni (jüme küni) boluwidi, resulullah allahning emri bilen tögisige mindi we tögisini beni nejjar (resulullahning ana terep taghiliri) mehellisi terepke heydédi. Resulullah ularni chaqirish üchün adem

ewetkenidi. Shunga, ular qilichlirini ésip, neyzilirini kötürüp (hörmet qarawulliri süpitide), resulullahning aldigha keldi. Resulullah ularni egeshtürüp medine terepke qarap ilgirlidi, beni emri ibni ewf mehellisige kelgende jüme namizining waqti boldi. Shuning bilen resulullah ular bilen (hazirqi) betni wadi dégen jaydiki mesjidning ornida jüme namizini oqudi. Ular yüzdek adem idi.

Jüme namizidin kéyin resulullah medinige kirdi (shu kündin étibaren yesrep dep atilidighan bu qedimi sheher "medinetunnebewiyye", yeni "peyghember shehiri" dep ataldi. Töwende buni qisqartip medine sheher depla ataymiz). Resulullah medinige qedem teshrip qilghan bu kün tarixi ehmiyetke ige, chong - kichik shad - xuramliqqa chömgen untulghusiz bir kün boldi, öyler, hoyla - aramlar, kocha koylar we reste - doqmushlar qizghin medhiye shoarliri we tebrik - alqish sadaliri bilen zilzilige keldi. Ensarlarning qizliri shadliq we xushalliq tentenisige mas keltürüp usul oynap, töwendiki misralarni oquytti.

Resulullah tulun aydek chéchip nur,
chiqip keldi senyetulwidadin.
Xudagha shukri qilmaq bizge lazim,
birer adem qol üzmisila duadin.
Musulmanlargha meqbul ushbu dinni,
resulullah élip keldi xudadin

ensarlarning hemmisi gerche öy - aramliri azade, döletmen zerdar kishiler bolmisimu, lékin ularning her qandighi resulullahni öz öyige chüshürüshning koyida édi. Shunga resulullah herbir kocha her bir qoruning aldédin ötse, tögisining chulwurini tutuwélip hesh - pesh dégüche xalta - xorjun, qoral - yaragh, eswap - seramjanlarni tartip bolatti. Bu chaghda resulullah ulargha: "tögini öz ixtiyarigha qoyuwétinglar, u allahning emri bilen mangghuchidur" deytti. Shuning bilen töge ixtiyari halda mangghili turdi. Hetta bir chaghda hazirqi peyghember mesjidining ornigha yétip kéliwidi, töge taqla chöküp yatti. Resulullah téxi tögisidin chüshkiche bolmighan idi, töge yene qozghulup azraq méngip toxtidi. Andin ikki yén'ge bir qariwétip keynige burulup kélip deslepki ornigha chöküp yatti. Shuning bilen resulullah tögidin chüshti. Bu jay (resulullahnng

taghiliri) beni nejjar jemetining teweliki bolup, tögining bu yerge kélip toxtishi allahning orunlashturushi bilen bolghan idi. Resulullah bashtila öz taghilirliningkige chüshüp, bu arqiliq ularni hörmetligüsi bar idi. Bu chaghda hemme adem resulullahni bizningkige barayli! Bizningkige barayli! Dep ailisige teklip qilish bilen qaldi. Aridin ebu eyyub ensari alliburun resulullahning yük - taqlirini élip öyige ekirip boldi. Shunga resulullah: "adem özining yük - taqliri bilen bille bolidu", dédi we es'ed ibni zorare kélip resulullahning tögisining cholwurini tutqiniche öyige yétilep ketti, shuning bilen töge uningkide turdi.

Bir qanche kündin kéyin, resulullahning ayali sewde, qizliridin fatime, ummi gulsum, (béqiwalghan oghli) usame ibni zeyd we ummi eymenler medinige yétip keldi. Ular bilen bille abdullah ibni ebi bekri atisining bala - chaqilirini bille élip kelgenidi. Ularning ichide aishimu bar idi. Resulullahning yene bir qizi zeyneb éri ebul'asning yénida qélip qaldi. U bu qétim hijret qilalmidi. Bedri urushidin kéyin andin hijret qilip chiqti. Mana mushu yergiche resulullahning hayatining bir qismi ayaghlashti we islam dewitining mekke dewri asasiy jehettin ayaghlashti.

683-sual: peyghember eleyhissalamning medinidiki deslepqi paaliyetliri

resulullahning shuningdin kéyin basqan tunji qedimi mesjidunnebewini bina qilish boldi. U tögisi qayta - qayta ikki qétim chöküwalghan héliqi yerni ikki yétim balidin sétiwélip, u yerge mesjid bina qilishqa buyridi. Resulullah mesjid qurulushigha özi biwasite qatnashti. Mesjid pütkendin kéyin uning yan teripige xam xishlar bilen bir qanche kichik - kichik öyler sélinip, üstige xormining shax - shumbiliri yépildi. U resulullahning ayalliri üchün sélin'ghan hujriliri idi. Hujrilar pütkendin kéyin resulullah ebi eyyubning öyidin uninggha köchüp keldi.

Peyghember eley-hissalam yighilish we birlishish merkizi (mesjid)ning qurulushini élip birish bilen birge yene muhim tarixiy ehmiyetke ige, ulughwar, hemde ajayip xasiyetlik mundaq bir ishni élip bardi. U bolsimu muhajirlar bilen ensarlar otturisida qérindashliq munasiwiti ornitish ishi idi. Peyghember eley-hissalam sahabiliri arisida ornatqan bu qérindashliq munasiwitini éghizdin chüshürmey towlaydighan

quruq shoargha emes, belki küchlük ehdu - peyman'gha, jan'gha we malgha chétilidighan emeliy heriketke aylandurghanidi. Öz menpeetidin bashqilarning menpetini ela bilish, öz'ara köyünüsh we öz'ara ünsi ülpet we chiqishqaqliq bu qérindashliqqa shundaq chongqur singgen idiki u ishlar bu yéngi jem'iyetni ajayip tesirlik ish - izlar bilen toshquzuwetkenidi.

Peyghember eley-hissalam mumin - musulmanlar arisida qan - qérindashliq munasiwiti ornatqandek, ular arisida yene islami ittipaqdashliq ehdinamisi ornatti. U bu arqiliq musulmanlarning wujudida qépqalghan jahiliyetning kona esebiy qarashlirini we qebile talash - tartishlirini tügetti. Jahiliyetning qalaq en'enilirige xatime berdi.

Mana mushundaq hékmetlik, dana tedbir we puxta asaslar bilen resulullah bu yéngi jem'iyetning hul - asasini turghuzdi. Resulullah ulargha ete - axshimi, ilim - bilim ögetti, telim - terbiye élip bérip rohiyitini paklap we ésil exlaqlargha terghip qilip turatti we ulargha qérindashliq, exlaq - peziletlik, taet - ibadetlik bolushning qaide - yosunlirini ögitetti. Resulullahning mana mushundaq mukemmel terbiyisi astida, sahabilernng pütkül rohiy dunyasi exlaq - rewshliri pütünley islamiy ang we islamiy idiye asasigha qurulup, ular özliri itqad qilghan we bey'et bergen bu dinning mahiyiti we axirqi nishanini mukemmel rewishte chüshendi, ular hayatliqtiki herqandaq hadisige islamiy ang we islamiy nuqtidin qarap shey'ilerning qimmitini peqet islamiy ölchem bilen ölcheydighan boldi.

Eng muhimi mushu ummetning eng aliy yolbashchisi bolghan resulullah yüksek kamalet, tebii iqtidar, aliyjanap roh, ésil pezilet, güzel exlaq we büyük xisletlerni kishining qelbini mehliya qilghudek we jan pida qilishqa erzigüdek derijide özleshtürgen idi. Shunga, u her qandaq bir gepni qilsa sahabiler uni orundashqa aldiraytti birer xizmet yaki birer ishini orunlashtursa uni bes - beste emilileshtüretti. Mana mushundaq etrapliq tutush we terbiyilesh arqiliq resulullah bu yéngi wetende insaniyet tarixidiki eng güzel eng bext saadetlik we eng inaq bir jem'iyetni berpa qilip qurup chiqti we insaniyet yiraq ötmüsh we yaki yéqin kelgüside bolmisun hel qilishqa qadir bolalmighan (emeliyette qadir bolalaydighan) nurghun mesile we müshkilatlargha hel qilish asasini turghuzdi. Resulullah mushundaq yüksek meniwi telim - terbiye arqiliq zamanning herxil

dolqunlirigha duch kelgen bu yéngi jem'iyetning asasini peydin - pey takamullashturdi, hetta u (zaman)ning tetür éqinini onggha buriyalidi, tarix we pelek girdishini yéngi yönilishke qarap yüzlendürelidi.

684-sual:hijrettin kiyinki tunji qanliq toqunushlar

aldinqi baplarda biz mekke mushriklirining musulmanlargha salghan zulumlirini we pajielik qiynashlirini, bolupmu ularning hijret mezgilide musulmanlargha qilmighan wehshiylikliri qalmighanliqini, buning üchün ularmu öltürülüshke we mal mülki musadire qilinishqa heqliq ikenlikini qeyt qilip ötkeniduq. Lékin, ular buningliq bilen es - hoshini yighiwélip, tajawuzchiliq heriketlirini toxtatmastin, belki téxi musulmanlarning ularning bashqurush dairisidin chiqip ketkenlikige we özliri üchün medinide bixeter, tinch makan tépiwalghanliqigha chidimay ketti.

Abdullah ibni ubey öz ademlirining künsayin hidayet tépip musulmanlar sépige qoshulup kétiwatqanliqini körüp resulullah bilen urushush niyitidin yan'ghan bolsimu, lékin uning yüriki yenila qureyshlerning yüriki bilen teng soqatti. Shunga u purset tapsila musulmanlar bilen mushriklar otturisigha soghuqchiliq sélip weqe peyda qilishqa urunatti we buzghunchiliq heriketliri üchün yehudiylarni öz béqin'gha qisiwalghanidi, lékin resulullahning ashu dana tedbirliri ularning yamanliq otlirigha soghuq su sépip, qaynighan qazanlirini toxtitip qoyuwatatti.

Musulmanlarning medinidiki mewjudiyitige éghir tehditler kéliwatqan we qureyshler zomigerlik, zorawanliq peylidin yanmaywatqan ashu peytte allah musulmanlargha zulumgha qarshi küresh qilishqa ruxset qildi. Lékin, uni perz qilip békitmidi. Zulumgha qarshi urush qilishqa ruxset qilin'ghandin kéyin, musulmanlar arisida herbiy paaliyetler bashlinip ketti. Ular (hazirqi zamandiki) charlap közitish paaliyetlirige oxshash birtürlük herbiy heriketlerni élip bardi. Seyfulbehri qoshuni, rabigh qoshuni, xerar qoshuni, ebwa yaki weddan ghaziti, bewat ghaziti, sefwan ghaziti, usheyre ghaziti, nexle qoshuni qatarliqlar bedri urushidin ilgiriki qoshun ewetish heriketliri we élip bérilghan ghazatlardur. Bularning héchqaysisida musulmanlar teripidin (yiraqtin heywe körsitip agahlandurush bérishtin bashqa) mushriklarning mallirini bulap, musadire qiliwélish we erlirini

öltürüp esir élish hadisisi sadir bolmidi.

Hijiriyining 2 - yili ramizan (9 - ay) éyida allah musulmanlargha jihad qilishni perz qilip békitti. Del mushu künlerde (yeni hijiriyining 2 - yili shebanda) (miladiye 624 - yili 2 - aylarda) allah mesjidunnebewiyning qiblisini beytulmuqeddes tereptin mesjid herem (keibe) terepke özgertishke buyridi. Netijide musulmanlar sépige malimanchiliq, parakendichilik sélish meqsitide soqunup kiriwalghan imani ajizlar we yehudiy munapiqlar musulmanlar sépidin ayrilip esli neslige qaytti. Buning bilen musulmanlarning herbiy sepliri nurghunlighan aldamchi xiyanetkar küshendilerdin tazilandi. Qiblining özgertilishi musulmanlar taki mushu yéngi qiblini ishghal qilghan'gha qeder, dawamlishidighan yéngi bir dewr basquchining bashlan'ghanliqidin dérek béretti.

685-sual: chong bedri ghaziti - islam tarixidiki tunji hel qilghuch jeng meydani

mekkidin shamgha kétiwatqan qureysh karwini peyghember eley-hissalamning qoligha chüshmey qéchip qutuluwalghan idi. Bu karwanning shamdin mekkige qaytish waqti yéqinlap kelgende resulullah shimal terepke telhe ibni ubeydullah bilen seid ibni zeydni karwanning xewirini élishqa ewetti. Ular hura dégen yergiche bérip karwanning yolini küzitip turdi. Bir chaghda ebu sufyan karwanni bashlap, sham tereptin kirip kéliwidi, ular uchqandek yol yürüp, medinige qaytip kélip resulullahqa ehwalni melum qildi.

Karwan mekkiliklerning ming tögige qachilan'ghan zor miqdardiki mal - mülüklirini élip kéliwatatti. Uning umumiy qimmiti kem dégende, 50 ming dinar altundin ashatti. Karwanda peqet 40 tek adem bille idi. Resulullah medinidin yolgha chiqti we uning bilen 313 yaki 314 we yaki 319 kishi birge atlan'ghanidi. Medinide öz ornigha we namaz oqup bérishke abdullah ibni ummu mektumni qaldurdi. Resulullah atlinip rewha dégen yerge chiqqanda, ebulubabe ibni abdulmunzirni qayturup öz ornida medinide ish bashqurushqa belgilidi. Bash qomandanliq elimini mus'eb ibni umeyr (qureysh qebilisi abduddar jemetidin) ge tutquzdi. Elem aq rengde idi. Qoshunni muhajirlar qismi we ensarlar qismi dep ikki "qisim"gha böldi. Qoshunning ong qanat rehberlikige zubeyr ibni awamni,

sol qanat rehberlikige miqdad ibni eswedni mes'ul qildi. Resulullah armiyining aliy bash qomandani bolush süpiti bilen merkizi bash qumandanliq uning qolida qaldi. Resulullah sahabilerning toluq teyyarliq qiliwélishini kütüp olturmayla yolgha chiqti.

Ebu sufyan mushriklar karwanining bash mes'uli bolush süpiti bilen intayin pexes we éhtiyatchanliq bilen yol tutti. U mekke - sham yolining xewp - xeterdin xaliy emeslikini bilgechke, karwanning aldida paylaqchi we xewerchilerni ewetip ehwal igellep mangdi we ötken - kechken yoluchilardin sorap turdi. Uzun ötmey uning paylaqchiliri: "muhemmed karwan'gha tégish qilish üchün ademlirini bashlap chiqiptu", dégen axbaratni yetküzdi. Bu chaghda ebu sufyan zemzem ibni emrilghifarini sétiwélip, mekkige qureyshler karwandiki mallirini we ademlirini qoghdash üchün esker chiqirishqa chaqiriq qilghili ewetti. Mekkilikler chaqmaq tézlikide heriketke keldi. Shuning bilen ular bir öyde ikki er bolsa, choqum her ikkilisi atlandi we yaki ikkining birsi atilinip, yene biri ornigha adem yallap ewetti. Kishilerning chiqish - chiqmasliq ixtiyari bolmidi. Hemme ademning choqum atlinishi telep qilindi. Shunga, mekke mötiwerliridin ebu lehebtin bashqa birmu adem ayrilip qalalmidi. Mekkilikler öz etrapidiki ereb qebililirinimu seperwer qilghanidi. Ulardinmu qureysh jemetige tewe birmu qebile we yaki aymaq ayrilip qalalmidi. Bu qétim mekke qoshunining yolgha chiqish aldédiki herbiy zapas küchi, 1300 kishi etrapida teshkillendi. Ular shimal terepte bedrige qarap intayin yuqiri sür'et bilen qedem bésiwatatti. Yol yürüp juhfege barghanda ebu sufyanning ulargha yéngidin yollighan axbaratini tapshuruwaldi. Axbaratta: "siler karwandiki adem we mal - mülüklerni qoghdash üchün chiqqan ikensiler, allah uni öz panahida saqlidi, shunga qaytinglar, wessalam", déyilgenidi. Mekke qoshuni ebu sufyanning yéngi axbaratini tapshuruwalghandin kéyin qaytip kétish iradisige keldi. Lékin, bash jinayetchi, mustebit ebu jehil ibni hisham hakawurluq bilen otturigha chiqip pütün ereblerge bizning qoshun tartqanliqimizni we herbiy küch quwwitimizni körsitip qoymay qaytmaymiz. Shundaq qilghanda andin ular bizdin menggü teptartidighan bolidu dédi. Lékin exnes ibni shureyq ebu jehilning gépige qarimay beni zöhre qebilisini bashlap qaytip ketti. Shundin kyin mingdek qoralliq qoshun

bedrini nishanlap yolgha chiqti. Ular dawamliq algha ilgirilep, axir bedrige yéqin jaygha kélip chüshti. Medine qoshunining axbaratchiliri resulullahqa karwanning qéchip ketkenliki we mekkidin zor kölemde qoshun teshkillinip chiqqanliqi toghrisida melumat yetküzgenidi. Resulullah ushtumtut özgiriwatqan bu xeterlik weziyetning tereqqiyatini nezerde tutup, qoshun ichide kéngeytilgen herbiy meslihet kéngesh yighini chaqirdi. Yighinda qoshun'gha hazirqi weziyetni tonushturdi we qoshundiki barliq jengchi we qomandanlar bilen pikir almashturdi. Yighin ayaghlashqandin kéyin resulullah zefrandin yolgha chiqip, esafir dep atilidighan bir dawandin ashti. U yerdin deyye dep atilidighan kichik bir kentke chüshti we henan ni onggha tashlap méngip, bedrige yéqin bir yerge kélip orunlashti. Shu küni kechte resulullah yéngidin razwétchiklarni teyinlep düshmen ehwalini igileshke ewetti. Shu kéchisi asman bulutlinip, yamghur yaghdi. allah yamghurni mushriklar chüshken jaylargha köp yaghduruwetkenliktin, ularni algha ilgirileshtin tosup qoydi. Musulmanlarning üstige sim - sim yamghur yaghdi, bu ularni paklidi we sheytanning paskina meynetchiliklirini ketküzdi. Yer qatti, qumlar chingdilip, adem we haywanlarning qedimi pétip ketmeydighan boldi we chédir - barigahlarni tikishke sharait hazirlinip qoshunning dili teskin tapti. Resulullah bedri süyige mushriklardin burun bérip orunlishiwélish we ularning bu orunni aldin igelliwélishining aldini élish üchün, qoshunni qozghidi we jiddiy yol yürüp axshimi bir mehellide bedri su menbeliridin birining yénigha kélip chüshti.

Musulmanlar su boyigha kélip orunliship bolghandin kéyin seed ibni meaz resulullahqa kütülmigen ehwalning yüz bérish éhtimaligha qarita aldin teyyarliq körüsh we ghelibe qilishtin burun meghlubiyetnimu oylap qoyush nuqtineziri boyiche musulmanlar resulullah üchün mexsus bir qomandanliq öyi tesis qilip bérish tekliwini berdi. Resulullah seedning sözige apirin oqudi we uninggha xeyrlik bilen dua qildi . Shu haman musulmanlar heriketlinip urush meydanining sherqiy shimal teripige jaylashqan égiz bir döwe üstige jeng meydanigha qaritip yaghach qorsham bilen bir öy bina qildi. Shundaqla seed ibni meaz bashchiliqida ensar yashliridin bir qanche ezimetni tallap, mexsus resulullahni qoghdash üchün

qomandanliq shitab etrapigha orunlashturuldi. Shitab pütkendin kéyin resulullah qoshunni seperwer qildi. U jeng meydanida salmaq qedem tashlap méngip: " inshaallah ete mawu palani öltürülüdighan jay, awu inshaallah palani béshini yeydighan jay..." dep qoli bilen körsitishke bashlidi. Andin shu yerdin bir tüp derex tüwige bérip namaz oqush bilen kéchini bidar ötküzdi. Musulmanlar köngülliri xatirjem, ochuq - yoruq we tolup tashqan ishench bilen, yüreklirini toxtatqan halda rahetlik uxliwaldi. Bu hijiriyining 2 - yili ramizan (9 - ay)ning 17 - küni jüme kéchisi idi. Resulullah mushu ayning 8 - yaki 12 - küni yolgha chiqip, peyshenbe kech mushu yerge yétip kelgenidi.

Emma, qureysh terep bedri wadisining medinige yiraq chétidiki herbiy gazarmisida kéchini bixaraman uxlap ötküzdi. Etisi etigen qoshunlirini tertipke sélip, naghra - sunay, daqa - dumbaqlirini chélip, dönglük tereptin heywe bilen bedri wadisigha qarap chüshti. Mushriklar heywe bilen döng tereptin chüshüp kélip ikki terep bir - birige körünüwidi, resulullah: "i allah! Mana bu qureysh özining tekebburliqi we chongchiliqi bilen sanga qarshilashqili we séning peyghembiringni inkar qilghili keldi, i allah, sen manga wede qilghan yardimingni nazil qilghin, i allah! Ularni hazirla halak qilghin", dep dua qildi we yene resulullah düshmen qoshuni ichide qizil tögige miniwalghan utbe ibni rebieni körüp: "ularning arisida yaxshiliq bar déyilse choqum qizil tögilik kishide bar idi, ular shuning gépige unighan bolsa toghra qilghan bolatti", dédi.

Resulullah musulmanlarning seplirini tertipke saldi. Seplerni tüzep bolghandin kéyin qoshun'gha ular resulullahning eng axirqi buyruqini tapshurup almighuche, düshmen'ge hujum qilmasliq toghrisida buyruq chüshürdi. Andin ulargha jeng qilish usuli toghrisida alahide yolyoruq bérip: " düshmen basturup kelse yeni omumiyüzlük hujum qilsa, yer béghirlitip oq uzunglar, atqandimu arqa - arqidin aram bermey étinglar we üstünglargha bésip kelmigiche qilich sugharmanglar", dédi, andin ebu bekri bilen bille qomandanliq shitabigha qaytti. Seed ibni meaz qoghdighuchi ezimetlerni bashlap, shitab derwazisi aldida qilichlirini shimaylap jenggiwar halette turdi.

Jeng pilikige tunji bolup ot yaqquchi mushriklar tereptin eswed ibni

abdul'esed mexzumi boldi. U meydan'gha chüshüwidi, bu tereptin hemze ibni abdulmutellip chüshti. Ikkiylen bir ikkiche qilich soqushturdi - de, hemze bir urupla uning bir pachiqini üzüwetti. Shuning bilen u ongdisigha yiqilip chüshti. Uning késilgen puti jirt - jirt qan tökmekte idi. U yéqilghan urun köldin xéli yiraq bolsimu, biraq u qesimini orunlash üchün, üch putluq bolup köl terepke ömilep yügürüp kélip, kölge özini atti. Lékin hemze uninggha aman bermey qoghlap bérip, axiri kölning ichide qilichliwetti.

Eswed ibni abdul'esedning öltürülüshi ot élish aldida turghan jeng pilikige chaqmaq chaqti. Shuning bilen qureysh chewandazliridin üch kishi meydan'gha chüshüp keldi. Ularning hemmisi bir aililik kishiler bolup, utbe we uning qérindishi sheybe we utbening oghli welid qatarliqlar idi. Ular septin étilip chiqipla yekmuyek élishishni telep qildi. Bu chaghda ulargha ensar yashliridin üch yigit - ewf, muewwiz (harisning ikki oghli) we abdullah ibni rewahiyler meydan'gha chüshkenidi. Mushriklar bizge qureyshtin özimizge layiq teng démetlirimizni chiqirip bergin, dep chuqan kötürüshti. Shunga, resulullah: "i ebu ebeyde ibni haris, tur! I hemze tur! I eli tur!" dédi. Ular septin ayrilip mushriklarning aldigha yéqinlap bérip közni yumup achquche tutushup kétishti. Ebu ubeyde (u hemmidin péshqedem yashan'ghan kishi idi) utbe ibni rebie bilen tutushti. Hemze sheybe bilen tutushti, eli welid ibni utbe bilen tutushti. Hemze bilen eli öz reqiblirige amanni zaman'gha bermey, qilich urup birdemdila tupa chishlitiwetti. Emma, ubeyde reqibi utbe bilen qattiq éliship, her ikkilisi bir - birini éghir yarilandurup halsizlinip ketti. Shunga, hemze bilen eli utbege hujum qilip, uni jehennemge uzatti, andin ubeydeni kötürüp meydandin qaytip kirdi. Uning bir puti üzüwétilgenidi, shunga u bedri urushi ayaghliship 4 - 5 kündin kéyin musulmanlar medinige qaytishta sepra dégen yerge kelgende jan üzdi. U shuningghiche bir éghiz derd - elem shikayiti qilmighanidi.

Bu bir meydan yekmuyek élishishning netijisi mushriklargha nisbeten talapetlik bashlinish boldi. Ular eng yaxshi mahir chewandazliridin we qabil qomandanliridin biraqla üch kishidin ayrilip qaldi, shunga ular ghezep otida yandi we musulmanlargha keng kölemde omumiy hujum qozghidi. Emma, musulmanlar allahqa séghinip iltija qilip, yardem we medet tilep öz orunliridin qozghalmay mudapiede turup düshmenni éghir chiqimgha

uchratti.

Resulullah qoshunning seplirini retke sélip jeng ishlirigha ait teleplerni otturigha qoyup bolup, qomandanliq shitabqa qaytipla, allahning uninggha wede qilghan yardem we nusretlirini tileshni bashliwetti. Shuan resulullah közini yumup, deqiqe miqdari sükütke chömdi, andin béshini kötürüp: "xush xewer, i ebu bekri! Mana jibriil chang - tozang örlitip kéliwatidu", dédi. Andin kepidin sawutini qoshlap kiyip: "mushriklar topi meghlup qilinip, arqigha chikindürüldi" dégech sekrep chiqti we yerdin bir siqim shéghil tupini élip qureyshlerge qaritip: "allah xar qilghay", dep atqanidi, köz, burun, qulaqlirigha topa kirmigen birmu mushrik qalmidi. Del mushu chaghda resulullah qoshun'gha qayturma hujumgha ötüsh toghrisida eng axirqi buyruqni chiqirip: "algha... !", dep towlidi. Resulullah qoshun'gha qayturma hujumgha ötüsh buyruqini chiqarghanda mushriklarning shidditi alliqachan boshap hujum qilish qizghinliqi yoqalghanidi. Ular hujumgha ötüsh buyruqini tapshuruwalghan haman dehshet yuqiri jasaret bilen hujum qozghidiki, düshmen seplirini ongtey - tongtey qilip, ularning bashlirini késip sür toqay qilishqa bashlidi mushriklarning sepliride parchilinish we yimirilish alametliri körülüshke bashlidi. Ular musulmanlarning shiddetlik hujumi aldida berdashliq bérelmidi. Urush axirlishay dep qalghanidi, mushriklar topi terep - terepke jénini élip tikiwétishke bashlidi, musulmanlar ularning keynidin qoghlap yürüp, teslim bolghanlarni esir élip, qarshiliq körsetkenlirini öltürüp, ularni axiri teltöküs meghlup qildi. Urush mushriklarning pajielik meghlubiyti we musulmanlarning mutleq üstünlükni igilep ghelibe qilishi bilen axirlashti. Musulmanlardin on töt adem shéhid boldi, ularning altisi muhajir, sekkizi ensari idi. Emma mushriklar eng zor chiqim tartti. Ulardin 70 kishi öltürülüp, 70 kishi esirge élindi. Ularning tolisi herbi qomandan we kattiwashlar idi.

Jeng axirlashqandin kéyin resulullah bedride üch kün turup, tötinchi küni etigen qozghalmaqchi boluwidi, yolgha chiqish aldida qoshun ichide ghenimet toghriliq ixtilap yüz berdi. Bu ixtilap barghanséri kücheygili turdi, resulullah qoshun'gha qolliridiki barliq ghenimetlerni omumgha tapshurup bérishke buyridi. Ular resulullahning déginidek qildi, andin bu heqte wehiy

nazil boldi. Shuning bilen resulullah ghenimetlerni yighiwélip musulmanlargha allahning körsetmisi boyiche teqsim qilip berdi.

Bedride üch kün turghandin kéyin qoshun medinige qarap qozghaldi. Resulullah bedri wadisidin chiqip sefra jilghisidin ötüp sepra bilen naziye otturisidiki tüzlenglikke chüshüwidi, bu yerde ghenimetlerdin beshtin birini ayriwélip, mujahidlargha bapbarawer tengshep teqsim qilip berdi. Sefragha yétip barghanda resulullah nezri ibni harisni ölümge buyridi. Andin yolini dawamlashturup irqi zebye dégen jaygha yétip kéliwidi resululla qoshunni toxtitip uqbe ibni ebi mueytni ölümge buyridi. Bu ikki jinayetchige ölüm jazasi bérish herbiy intizam nuqtisidin élip éytqanda, tolimu zörür bolup qalghanidi. Chünki, ular esirler qataridiki ikki esirla emes, belki hazirqi zaman atalghusi boyiche éytqandimu bu qétimqi urushtiki urush jinayetchilirining eng chong kattiwashliridin idi. Resulullah rewhagha yétip kelgende musulmanlarning elchilirige yoluqti. Ular resulullah üchün qizghin tebrik sadalirini yangratti. Andin yolini dawamlashturup medinige ghelibe qilghan we zeper quchqan halda kirip keldi. Bu chaghda uningdin medine ichi we sirtidiki düshmen küchler qorqup eyminidighan boldi. Medine ahalisidin nurghun kishiler özlirining musulman bolghanliqini jakarlidi.

Resulullah medinige yétip kelgendin kéyin sahabilerge esirler toghrisida meslihet saldi. Axirqi kéngesh netijisi ebu bekrining rayigha qarar tapti. Shuning bilen resulullah ulardin fidiye élip qoyuwetti.

686-sual: bedri ururshidin kiyin ilip birilghan ghazatlar

resulullah bedri ghazitidin qaytip kélip, - ghetefpan qebilisining benu suleym jemetining hujum qilish üchün küch teshkillewatqanliqidin xewer tapti. Shuning bilen resulullah 200 atliq qoshun bilen ular topliniwatqan yerge ushtumtut basturup bardi. Bu chaghda benu suleym xelqi yaylaqtiki 500 dek töge - charwilirini tashlap, alliburun jénini jaylap tikiwétishkenidi.

allah bedride musulmanlarni ghalib qilip, ularning inawet - hörmitini yuqiri kötürüwidi, bu yehudiylarning esebiyliki téximu éship, keng kölemde küshkürtüsh we ighwagerchilik heriketliri bilen shughullandi. Hedisila qalaymiqanchiliq we parakendichilik tughdurup, yalghuz mangghan musulmanlarning aldini tosup, mesxire, mazaq qilip bozek etti.

Musulmanlar ularning bazirigha soda - sétiq bilen kélip qalsa, ulargha eziyet yetküzdi we chetke qaqti. Hetta téximu chékidin éship musulmanlarning qiz - xotunlirigha chéqilishqa urundi. Ularning eskiliki wayigha yétip, bu xil jinayetlirige chidap turghili bolmighanda, resulullah ularni yighip chirayliqche nesihet qildi. Tinch bolush we toghra yolda méngishqa chaqirdi. Ularni qarshilishish we düshmenlishishning yaman aqiwitidin hezer eyletti. Lékin, bu yaxshi nesihetler ulargha ekis tesir bérip, ularning ot quyruqluqini we mughemberlikini ashuruwetti. Ish mushu yerge yetkende resulullahningmu sebri qachisi tashti we emdiki sebrini ölümdin qorqqanliq we xorluqqa maqul bolghanliq dep bildi. Shunga, u medinide öz ornida ebu lubabe ibni abdulmunzirni qaldurup, allahning qoshunini bashlap beni qeynuqa yehudiylirigha hujum qozghidi. Netijide ular özlirining hayati, mal - mülüki we xotun, bala - chaqiliri heqqide resulullahning hüküm chiqirishigha qayil bolidighan bolushti.

Ziemri ghaziti uhud ghazitidin ilgiri resulullah özi biwasite rehberlik qilghan bir qétimliq chong herbiy heriket bolup, hijriyining 3 - yili muherrem (1 - ay) da élip bérilghanidi.

Bohran ghaziti hijiriyining 3 - yili rebiul'axir (4 - ay) éyida, resulullah özi biwasite qomandanliq qilghan 300 kishilik chong bir herbiy yürüsh bolup, resulullah bohran (hijazning gherbi teripidiki bir kan chiqidighan jay)da rebiul'axir (4 - ay) éyi, andin jumadiyel'ewwel (5 - ay) aylirida turup qaytip kirdi. Urushqa duch kelmidi.

687-sual: ohud ghaziti

mekke xelqi bedri weqesidiki éghir talapettin xursinip musulmanlargha qarita öchemliki qattiq küchiyip ketti, bolupmu yuqiri derijilik emeldar we elemdarliridin waqitsiz ayrilip qalghinigha qayghurup turghanda qerde weqesi ularni goya qoqasqa kömgendek biaram qiliwetti. Shundaq qilip ular uzaq ötmey musulmanlargha qarshi keng kölemlik urush qozghap achchiqini chiqiriwélish we entini éliwélish qararigha kélishti we bu urush üchün keng kölemde teyyarliq qilishqa kirishti.

Bedri pajiesige saq bir yil toshqan künlerde mekke dairlirimu alliqachan teyyarliqlirini pütküzüp, herbiy hazirliqlarni tel qilip bolghanidi.

Mekke tewesidiki her qaysi qureysh qebililiri ularning ittipaqdashliri hemde aqqun hebeshlerdin bolup üch ming mushrik resmiy sepke tizilip atlinish buyruqini kütüp turdi. Qureyshler, eskerler özlirining ar - nomusini we izzet - hörmitini qoghdash üchün bolsimu, jan pida qilip urushsun üchün ayallardinmu jengge qatnishishni xalaydighanlarni birge éliwélishni muwapiq kördi. Buning bilen 15 ayal sepke qétildi. Qoshunning qatnash qorali üchün 3000 töge jem qilindi. Atliqlar qoshuni üchün 200 at hazirlandi. Ular bu atlarni yol boyi chong qoshunigha qatmay bashqa yollar bilen ayrim élip mangdi. Mudapie qoralidin 700 sawut teqlendi.

Merkizi bash qomandanliq ebu sufyan ibni herbke merkezleshti. Xalid ibni welid atliqlar qoshunining qomandani, ikreme ibni ebu jehil muawin bash qomandan boldi. Elem yenila abduddar jemetige tutquzuldi. Mekke qoshuni mana mushundaq toluq teyyarliq we herbiy hazirliqlar bilen medinige qarap yolgha chiqti. Resulullahning taghisi abbas ibni abdulmutellip düshmen (qureysh)ning barliq heriketlirini we herbiy teyyarliqlirini bashtin - axir közitip turghanidi. Düshmen mekkidin qozghilip yolgha chiqqan haman abbas resulullahqa jiddiy mektup yollap, düshmen ehwalini tepsiliy xewer qildi.

Abbas (reziyellahu enhu)ning amanitini tapshurup alghan elchimu mesilige jiddiy qarap, intayin téz sür'et bilen yol yürüp, mekke bilen medine otturisidiki (500 kilométirdek) musapeni üch künde bésip, amanetni resulullahqa saq - salamet yetküzüp berdi. Resulullah bu chaghda quba mesjidide idi. Resulullah xetni tapshurup alghandin kéyin ubey ibni keebke oqutquzup mezmunidin waqiplandi we uni héch kishige tinmasliqni tapilap qoyup aldirap medinige qaytti. Muhajir we ensarlarning pishqedemliri bilen bu heqte pikirleshti we muzakire élip bardi.

Pütün medine omumiyüzlük herbiy haletke ötti. Erler kéche - kündüz qoralliq yürdi. Musulmanlar charlighuchi qismi düshmen herikitini közitish üchün mushriklar medinige hujum qilip qalghan teqdirde méngish éhtimali bolghan barliq yollarni nöwet bilen aylinip charlap turdi. Mekke qoshuni eslidiki gherbi chong yolni boylap méngip dawamliq algha ilgirilep, ohud téghigha yéqin (medinining shimalidiki) tüzleng shorluq zéminning

"eyneyn" dep atilidighan bir yérige kélip chüshti hemde mushu yerge herbiy barigahni tikip orunlashti. Bu hijiriyining 3 - yili shewwal éyining altinchi küni jüme idi.

Medine axbaratchiliri mekke qoshuni toghriliq arqimuarqa xewer yetküzüp turdi. Bedri urushida jengge qatnishish pursitidin mehrum qalghan bir bölük pazil sahabiler resulullahqa düshmenning aldigha chiqip urushush tekliwini bérip, qattiq ching turdi. Resulullah köp sanliq jamaetning pikiri aldida öz rayini izahlap olturmidi, netijide eng axirqi qarar medinide düshmenning tégish qilishni kütüp olturmay nex meydan'gha chiqip, tighmu - tigh éliship merdane bir terep bolushqa teyin tapti. Shu küni resulullah sahabiler bilen urush we uning istratégiyilik tedbirliri üstide anche - munche bash qoshuwalghandin kéyin medine xelqi bilen jüme namizini birge oqudi. U jüme xutbisida jamaetchilikke nutuq sözlep wez - nesihet qildi. Omumiy xelqni seperwerlikke kélip, jenggiwar we jiddiy halette turushqa chaqirdi. Musulmanlargha ular sebrilik, subatliq we iradilik bolsila, ghelibe - nusret mensup bolidighanliqini uqturdi hemde hemmeylen birlikte tajawuzchilarning edibini bérishke chaqirdi. Köpchilik resulullahning bu chaqiriqidin memnun bolup, köz yéshi qilishti we xushnud bolghanliqini bildürüshti.

Jüme namizidin kéyin kishiler top - top bolup yighilishqa bashlidi. Medinining yuqiri teripidiki ahalilarmu kélip boldi. Uninggha qeder namaz esirning waqtimu kirip qaldi. Resulullah musulmanlar bilen esir namizini oqudi. Andin ebu bekri we ömer reziyellahu enhuni bashlap öyge kirip ketti. Ular öyde resulullahqa selle we jeng kiyimlirini kiygüzdi. Shuning bilen resulullah ikki sawutni qoshlap kiyip, qilichini yan'gha ésip, toluq qorallan'ghan halda musulmanlarning aldigha chiqti. Andin qoshunni retke sélip, ularni üch qisimgha böldi. Qoshun zeberdes 1000 kishidin terkip tapti. Ularning ichide 100 sawutluq (tömür kiyimlik) we 50 atliq bar idi. Medinide öz ornida jamaetchilikke namaz oqup birshke we sheher memuriyitige abdullah ibni ummi mektumni belgilidi. Andin qoshun'gha qozghilishqa buyruq berdi.

Qoshun medine kochiliridin ayrilip "shiyxan" dep atilidighan bir

yerge barghanda qoshunni toxtutup, qayta retke sélip közdin kechürdi. Mushu yerde kech kirip gugum chüshüp qaldi. Resulullah qushun bilen namaz shamni oqudi. Arqidin xupten namizini oqup, shu jayda qonup qaldi . Resulullah tang yorushtin sel ilgiri qozghilip bir mehel yol yürdi, tang yorup bamdat namizining waqti boldi. Shuning bilen u bu yerde toxtap bamdat namizini oqudi. Bu chaghda resulullah düshmen'ge xéli yéqin jaygha kélip qalghan bolup, her ikki terep bir - birini éniq köreleytti. Del mushu yerde munapiq abdullah ibni ubey musulmanlargha asiyliq qildi. Yoqilang bahane - seweplerni körsitip eskerlerning üchtin bir qismini (üch yüzdek jengge yaraydighan kishini) qayturup ketti. Resululla qalghanlar bilen düshmen terepke qarap yolni dawamlashturdi. Mushriklar qoshunining bir qanche jaydiki herbiy barigahliri resulullah bilen ohud téghi ariliqini tusup turatti. Resulullah qoshun bilen bu yerdin ötüp wadining medinige yiraq chétidiki ohud téghi baghrigha bérip chüshti. Netijide düshmen qoshuni musulmanlar bilen medine otturisida pasil bolup turdi. Buyerde resulullah qoshunni seperwer qildi we ularni sepke tizip jengge teyyar turghuzdi. Andin 50 dek oqyachi mergenni tallap, oqyachi qisimi teshkillidi we aldinqi yili bedri urushigha qatnashqan abdullah ibni jubeyr ibni numan ensarini bu qisimning qomandani qilip teyinlidi. Andin ularni qenat wadisining jenup qirghiqigha - musulmanlar qoshuni qomandanliq shitabining sherqi jenubigha texminen 150 mitér yiraqliqtiki tagh (töwende bu tagh oqyachilar téghi dep atilidu) üstidin orun élishqa buyridi. Resulullah bu qismning qomandani abdullah ibni jubeyrge alahide tapilap: "bizni oqya küchi arqiliq düshmen atliq qoshunining arqidin zerbe bérishidin qoghdighin, ular arqa teripimizdin kélelmisun, meyli ghelibe qilayli, meyli meghlup bolayli, sen ornungdin ayrilmighin, biz bu tereptin xatirjem bolayli!" dédi. Andin qalghanlarni qisimgha bölüp, ong qanat qisimgha munzir ibni emrini, sol qanat qisimgha zubeyr ibni awwamni qomandan qilip teyinlidi. Miqdad ibni eswedni zubeyr ibni ewwamgha yardemchi qilip berdi. Mana mushundaq qilip, hijiriyining 3 - yili shewwal (10 - ay)ning 7 - küni shenbe seher medine qoshunining jeng teyyarliqi asasiy jehettin pütti. Resulullah qoshunni taki

özi buyruq chüshürmigüche aldirap qol sélishtin tosti. Üstige ikki sawutni qoshlap kiyip, jenggiwar qiyapet bilen ularning aldigha chiqip urushqa righbetlendürdi we emeliy küch chiqirip, düshmen'ge yoluqqanda qet'iy subatliq we jasaret körsitishni telep qildi.

Mushriklar terepmu qoshunlirini herbiy intizam boyiche orunlashturdi. Ebu sufyan qoshunning aliy bash qomandani boldi. Ong qanat qisimgha xalid ibni welid (bu chaghda u téxi mushrik idi), sol qanat qisimgha ikreme ibni ebu jehil, piyadiliklerge sefwan ibni umeyye, oqyachilar qismigha abdullah ibni rebiy'eler mes'ul qomandan boldi. Elem abduddar jemetidin subatliq dep tonulghan bir türküm kishilerge tapshuruldi.

Jeng chaqmiqi chéqilish aldida qureysh dairiliri musulmanlar qoshunining birlikini parchilash we ularning sépide bölgünchilik we ittipaqsizliq tughdurush üchün bir meydan siyasiy hujum qozghidi. Qureysh ayal eskerliri bu qétimqi herikette öz rolini toluq jari qildurdi. Ikki terep déweylep kélip, ariliq yéqinlishiwidi, her ikkilisi qatar sep tartip turushti. Del mushu peytte saetning sitirélkisi urush peytige qedem qoydi - de, mushriklarning elemdari telhe ibni ebi telhe meydan'gha sekrep chiqip tunji bolup jeng pilikige ot yaqti. Zubeyr ibni ewwam telhege qarshi meydan'gha chüshüpla, yügürgen péti yolwastek sekrep bérip, uning keynige miniwaldi, andin uni hesh - pesh dégüche pomidaqlap yerge yiqitip, qilich bilen gach qoyup uning kallisini üzüp tashliwetti. Telhening öltürülüshi bilen teng urush oti yamrap ketti. Jeng meydanining hemme yéride ikki terep keskin tutushup qélishti. Urush chaqi mushriklarning elimi etrapida ölüsh - öltürüsh bilen jiddiy ayliniwatqan bir peytte, jeng meydanining her qaysi orunlirida keskin hem dehshetlik urushlar boluwatatti. Iman rohi musulmanlarning her qaysi sepliride heqiqiy küchini namayen qilip, kufri qoshunini shundaq sür toqay qildiki, ulugh kelkün'ge toghan kar qilmighandek, ularning shiddetlik hujumi aldida düshmen sepliri qalaymiqanliship ketti.

Hemze ibni abdulmutellip (reziyellahu enhu)mu goya derghezeb bolghan yolwastek, tengdashsiz jasaret bilen urushti. U mushriklar

qoshunining otturighila sekrep kirip, ajayip qaram, ajayip baturluq bilen urushtiki, jengde uning bilen tutushup qalghan xéli - xéli baturlarning béshimu uning aldida goya üshshük tegken ghazangdek tökületti. U mushriklarning elemdarlirini yoqutup, düshmenning heywisini yerge urghandin sirt, ularning bashqa nuqtiliridiki serkerde baturlirighimu qaqshatquch zerbilerni bériwatqan halette yiqildi. U jeng meydanida tighmu - tigh éliship, reqibi teripidin yéqitilghan bolmastin, belki qestlep öltürüldi. allahning yolwisi hemze ibni abdulmutellipning shéhit qilinishi musulmanlargha qarita zor yoqitish bolghan bolsimu, emma musulmanlar yenila ghezepni küchke aylandurup, jeng qilip weziyetni tamamen kontrol qildi. Shu küni ebu bekri, ömer ibni xettab, eli ibni ebu talib, zubeyr ibni ewwam, mus'eb ibni umeyr, telhe ibni ubeydullah, abdullah ibni jehshi, seed ibni meaz, seed ibni ubade, seed ibni rebiy'e we enes ibni nezri qatarliq katta sahabiler shundaq qattiq, shundaq baturane jeng qildiki, ularning jasariti aldida mushriklarning jenggiwarliqi sunup, iradisi boshap ketti. Resulullah tagh üstige orunlashturghan héliqi oqyachi ezimetlerning töhpisi intayin zor boldi. Xalid ibni welid bashchiliqidiki düshmen atliq qoshuni islam qoshunining sol qanat qismini bitchit qilip, ularning keyni teripige ötüp, musulmanlarni qorshap yoqitish sharaiti hazirlash üchün arqa - arqidin uda üch qétim hujum qozghidi. Lékin bu mergen ezimetler ulargha qar - yamghurdek oq yaghdurup, ularning üch qétimliq hujumini ünümlük tosup, ularni meqsitige yetküzmidi. Shiddetlik urush chaqi mana mushundaq jiddi hem keskin aylanmaqta idi. Sani az, addiy qorallar bilen qorallan'ghan islam qoshuni küchlük étiqad, ilahiy idiye bilen jeng meydanida asasiy jehettin üstünlükni igilep, ularning ghelibe qilish mumkinchiliki muqerrerliship qaldi. Düshmen qoshunining qehriman - palwanlirimu iradisi boshap, jan qutquzup, qéchish koyigha chüshti. Ularning arining chishidek qatar tizilghan jeng sepliri musulmanlarning shiddetlik hujumi aldida ong - sol, aldi - keyni hemme tereptin oxshash bolmighan derijide yimirilip, 3000 din artuq mushrik qoshuni nechche yüz musulman bilen emes, belki goya 30 ming musulman qoshuni bilen jeng qiliwatqandek halsirap ketti. Musulmanlar ularning közige jahanda

tengdishi yoq batur - ezimetler süpitide köründi. Qureysh qoshuni musulmanlarning seldek kéliwatqan hujumini tosush üchün barliq tirishchanliqlarni körsetken bolsimu, axir teng kélelmeydighanliqini, ademlirining iradisi boshiship ketkenlikini hés qilip chékinishke bashlidi we jan qutquzup qéchishqa mejbur boldi. San we süpet jehette reqibliridin köp töwen turidighan islam ghazatchi qoshuni mekke qoshuni üstidin mutleq üstünlük bilen ghelibe qilip, bedri künidikidin ghelibisi zor, tesiri téximu chong yene bir ghelibini tarix bétige pütey, dep turghanda oqyachilar qisimidiki köp sanliq kishiler intayin éghir bir sewenlik sadir qilip, weziyetni tamamen özgertiwetti we musulmanlargha untulghusiz éghir musibetlerni keltürdi, hetta janabiy resulullah eley-hiselatu wessellemning hayati xewpke uchrighili tasla qaldi, bedri ghelibisidin kéyin musulmanlar qolgha keltürgen siyasiy orun'gha intayin yaman tesir körsetti. Epsuslinarliqi, ular musulmanlarning düshmen mal - mülüklirini ghenimet éliwatqanliqini körüp, bu emr - permanlargha sel qarap, dunya oqet toplash qizghinliqigha esir bolup ketti. Emma, oqyachilar qomandani abdullah ibni jubeyr ulargha resulullahning buyruqini eslietken bolsimu köp sandiki kishiler qomandanning bu esletmisige qulaq salmay, 40 kishi taghdin chüshüp qoshun'gha qoshuluwaldi. Shundaq qilip musulmanlarning arqa sépi mudapiesiz qaldi. Arqa septe abdullah ibni jubeyr bashliq 10 neper adem axirqi nepeskiche resulullah belgiligen orundin ayrilmaydighanliqini bildürüshüp, mustehkem turdi.

Düshmen atliq qoshunining bash qomandani xalid ibni welid bu altun pursetni ghenimet bildi - de, közni yumup - achquche musulmanlarning arqa sépige atlirini uchutti. Uning atliq chaparmenliri musulmanlarning keynidin yétip kélip bir chuqan kötürüwidi, jan qutquzup qéchiwatqan mushrik eskerliri özgiche yéngi bir burulush bolghanliqini hés qiliship, arqigha burulupla keynidin qoghlap kéliwatqan musulmanlarning aldini tosup, qilich tenglidi. Ushtumtut yüz bergen bu qalaymiqanchiliqtin paydilinip, mushrik ayal eskerliridin biri alman - talman yügürüp bérip, mushriklarning ayagh - astida dessilip topigha milinip ketken elemini kötürüp pulanglitishqa bashlidi. Shuning bilen qéchip kétiwatqan yaki

weziyettin xewerdar bolup qaytqan bir qanche mushrik eskiri elem etrapigha jem boldi we birliship küch uyushturdi. Öz'ara chaqiriship, sep teshkillidi. Hetta közni yumup achquche bolghan ariliqta xéli zor bir top mushrik qoshuni teshkillinip, musulmanlargha qayturma zerbe bérishke ötti. Netijide musulmanlar aldi - keyni her ikkili tereptin qorshilip ikki tash ariliqida soqulushqa bashlidi. Resulullah bu chaghda bir qanche kishi (toqquz sahabe) bilen qoshunning keynidirek bolup, musulmanlarning jeng ehwali we ularning mushriklarni qoghlap yoqitish ehwalini közitiwatqanidi. Ushtumtut xalid ibni welid atliq qoshuni bésip keldi. Mana mushundaq hayat - mamatliq jiddiy peytte resulullahning allahtin özge héchnémidin qorqmas, jesur qiyapiti we tengdashsiz baturane shijaiti intayin tesirlik rewishte yene bir qétim namayen boldi. U pütün küchi bilen: i musulman qérindashlar! I mumin qérindashlar!, dep towlidi. Halbuki, uning bu awazini musulmanlar anglap bolghuche, mushriklarning anglap qalidighanliqini alliqachan biletti. Lékin u mushundaq jiddiy hem halqiliq peytte xeterge tewekkül qildi we ularni chaqirip, küch teshkillesh we qapsilip qalghanlarni qutquzushqa atlandi. Rast dégendek mushriklar resulullahning awazini tonup qélip, musulmanlar anglap yétip kelgüche alliburun basturup kélip boldi.

Emma, musulmanlar qoshuni düshmen qoshunining qorshawigha chüshüp qalghandin kéyin qattiq ganggirap qaldi. Bir bölüklirining eqli - hushi uchti. Ularning es - yadi peqet öz jénini muhapizet qilishla bolup, jeng meydanini tashlap tikiwétish oyida boldi. Bundaqlarning bir qismi udul medinige qarap tikiwétishti. Hetta medinige kirip andin toxtidi. Yene bir qisimliri derhal taghqa özini élip panahlandi. Üchinchi bir türkümliri bolsa mushriklar qoshunigha arliship ketti. Netijide ikki terep qalaymiqanliship ketkenliktin musulman kapirni ayrighili bolmidi. Buning bilen musulmanlar arisida anche - munche bir - birini öltürüp sélish hadisisimu körüldi. Démek, bu yerde qapsilp qalghan bir bölük musulmanlarning ichki qismida qattiq chawalchaqliq yüz berdi. Qalaymiqanchiliq yuqiri pellige kötürülgen bolghachqa, nurghunliri es - hushini yoqitip néme qilarini bilelmidi. Ehwal mushundaq xeterlik

turuwatqan bir peytte: "muhemmed öldi", dep towlighan bir awaz anglandi, buning bilen bezilerning chiqalmay qalghan jéni nechche élinip, rohi quwwiti sundi yaki yoqilish girdabigha bérip qaldi. Hetta ularning ichide ayrim bir qisimliri urush qilish niyitidin yénip qoralini tashlap bichare bolup olturdi. Yene bezibir qisimlar derhal abdullah ibni ubey bilen alaqiliship, ebu sufyandin amanliq élip bérishke sözlishishni oylidi.

Shundaq turuwatqan bir peytte, bularning yénigha enes ibni nezri kélip qaldi we ularning qoralsiz bichare turuwatqinini körüp: "némige qarap turisiler?" dédi, ular: "resulullah öltürülüptu", déyishti. Shuning bilen enes ibni nezir ulargha: "resulullahtin kéyin hayat qélip néme qilisler? Turunglar resulullah ölgen yolda silermu ölünglar", dédi. Andin ilgirilep ketti we basturup déweylep kéliwatqan düshmenlerning aldini tosup, urushup - urushup axir shéhit qiliwétildi.

Sabit ibni dehdah öz qewmini jengge chaqirip: "i ensarlar jamaesi! Eger muhemmed (eleyhissalam) ölüp ketken bolsa, allah térik, hergiz ölmeydu, siler dininglar üchün jeng qilishinglar kérek, allah silerni choqum zeper tapquzghusi we silerge ghelibe - nusret ata qilghusi", dédi. Buning bilen ensarlardin bir qanche ezimet awaz qoshup meydan'gha chiqti. Sabit bular bilen birlikte xalid ibni welidning atliq qoshunigha hujum qilip, urushup - urushup axir uninggha xalid ibni welid neyze urup öltürwetti we uning hemrahlirinimu bir - birilep shéhit qiliwetti.

Mana mushundaq ölümge pisent qilmaydighan irade we tolup tashqan jasaret bilen musulmanlarning rohiy quwwiti eslige keldi we eqli hushi jayigha chüshüp özige bolghan ishenchisi qayta tiklendi. Shuning bilen ular teslim bolush yaki abdullah ibni ubey bilen alaqilishish oyidin waz kéchip qollirigha qoral aldi we mushriklar topigha hujum qilishqa bashlidi. Ular qomandanliq shitab teripige yol échip ilgirileshke urunuwatqan peytte "resulullah ölüptu", dégen xewerning yalghan ighwa ikenliki melum boldi. Bu xewer ularning küchige küch qoshti chéghi, ular mislisiz baturluq, ajayip jasaret bilen qan kéchip urushup axiri muweppeqiyetlik halda qurshawdin qutulup we bash qomandan (yeni, resulullah) etrapigha toplinish herikitide toluq muweppeqiyet qazandi. Her

qaysi orunlarda jeng qiliwatqan muhajirlar düshmenning qorshap yoqitish sirtmiqida boghulup, atliq we piyadilik hujumning qosh tügminide éziliwatqan bir peytte resulullahning etrapida jeng eng shiddetlik we eng keskin boldi. Yuqirida mushriklar musulmanlarni qorshawgha alghanda resulullahning yénida peqet toqquz neper kishila bar idi. Bu resulullahning hayatidiki eng xeterlik peyt we mushriklargha nisbeten eng qimmetlik altun purset bolup hésablinidu. Emeliyettimu mushriklar bu pursetni ching tutushta hergiz biperwaliq qilmidi. Ular omumiyüzlük hujum qilip barliq küchi bilen resulullahni yoqitishni nishan qildi. Mushriklar resulullahning hayatini mushu yerde axirlashturushni meqset qilghan bolsimu, lékin resulullahning qureyshlik héliqi ikki sahabisi seed ibni ebi weqqas we telhe ibni ubeydullah shundaq ajayip qehrimanliqlarni körsetti we shundaq mislisiz jasaret we shijaet bilen urush qildiki, ular mushriklarning meqsitini xam - xiyalgha aylandurdi. Bu ikki ezimet eng mahir mergenlerdin bolghachqa mushriklargha üzüldürmey oq yaghdurup, axiri ularni resulullahning etrapidin chékindürdi.

Yuqiriqi qabahetlik özgirishler köz yumup achquche nahayiti téz sür'ette yüz bérip boldi. Resulullahning aldinqi septe jeng qiliwatqan sap dil, semimiy sadaqetlik sahabiliri weziyetning tetür tereqqiyatini körgenmu yaki resulullahning awazini anglighanmu? Her halda ular resulullahqa birer péshkellik yoluqup qélishtin ensirep, derhal uning bar yérige yéitp kelgenidi. Biraq, ular resulullahning qéshigha yétip kelgende uning yarilinidighan yerliri alliqachan yarilinip, ensarlardin alte kishi shéhit bolup qatar yatatti, yettinchisimu qattiq yarilinip öz qénigha milinip bihush yatatti. Seed ibni ebi weqqas bilen telhe ibni ubeydillah mushriklar bilen jan tikip élishiwatatti. Ular yétip kelgendin kéyin resulullahning etrapigha özining téni we qoral - yaraqliri bilen mustehkem bir mudapie qorghini shekillendürdi we resulullahni düshmenning zerbisidin qoghdash, ularning hujumini tosushta mislisiz pidakarliqlarni körsetti. Resulullahning yénigha tunji bolup yétip kelgen kishi yenila uning ghardiki hemrasi, hijret sepdishi ebu bekri siddiq boldi.

Mushriklarning sani arqa - arqidin köpiyishige egiship, ularning

hujumlirimu kücheydi we barghanséri musulmanlarni qistap keldi. Jeng meydanining tereqqiyati del mushu yerge yetkende, musulmanlar ajayip jasaret we ajayip qehrimanliqlarni körsetti we bes - beste shundaq qurbanlarni berdiki, insaniyet tarixida undaq özini untup bashqilar üchün jan pida qilish rohi téxi hazirghiche körülüp baqmidi. Ebu telhe resulullahni düshmenning oqidin saqlash üchün kökrek kérip aldigha chiqip, resulullahqa qalqan bolup turdi. Ebu dujane resulullahning aldida tik turup özining dümbisini qalqan qilip, resulullahni düshmenning oqidin qoghdighan. Oq uning üsti - bashlirigha qar - yamghurdek yéghiwatqan bolsimu, u midirlimay ching turatti.

Hatib ibni ebi beltee resulullahning mubarek chishlirini töküwetken utbe ibni ebi weqqasni qoghlap yürüp axir uni kélishtürüp bir qilich urupla kallisini domilitiwetti. Sehl ibni huneyipmu közge körün'gen batur - ezimetlerning biri idi. U resulullahqa ta ölgüche élishéshqa qol bergen bolup, bu qétim mushriklarning hujumini tosushta pewqul'adde qehrimanliq körsetti. Ashu jiddiy élishish boluwatqan peytte, resulullahmu qoligha qoral élip, düshmenni oqqa tutti. Shu küni yene abdurahman ibni ewf intayin jesurluq bilen urushup, hetta üsti bashliri éghir yarilinip, chishliri tökülüp komak bolup qaldi. Bedinining 20 nechche yéri yarilandi, puti éghirraq zexmilen'gechke, kéyin aqsaq bolup saqaydi. Ebu seid xudriyning atisi malik ibni sinan resulullahning mengzidiki qanlarni shorap, tazilighanidi.

Mus'eb ibni umeyrmu resulullahni ibni qem'e we uning ademlirining hujumidin qoghdap, mislisiz jasaret bilen urushti. Musulmanlarning elimi uning qolida idi. Ular uning ong qoligha urup uni késiwetti. Shuning bilen u elemni sol qoli bilen kötürüp, taki umu késilip tashlan'gha qeder kapirlarning aldida polattek mustehkem turdi. Andin u tizlinip yétip, elem xadisini mörisi bilen boynigha qisip, qed kötürtüp turdi. Lékin, axir shéhit qiliwétildi. Uni ibni qemie öltürgenidi. U mus'eb ibni umeyrni "resulullahni öltürdüm", dep oylighanidi. Shunga u mus'eb ibni umeyrni öltürüp bolupla, mushriklar topigha qaytip: "muhemmed öldi... ", dep towlidi. Xewer mushrik, musulman hemmeylenning arisida pur ketti. Mana mushu peytte

resulullahtin bir az yiraq jaylarda qorshawda qalghan sahabilardin nurghunlirining iradisi boshap, meniwi rohi yimirildi. Jenggiwarliqi sowudi. Hetta ularning ichki qismida qattiq qalaymiqanchiliq yüz bérip, umumiyüzlük dawalghush körüldi we sepler qalaymiqanlashti. Mus'eb ibni umeyr musibetke uchrighandin kéyin resulullah bayraqni eli ibni ebu talibqa tapshurdi. Shuning bilen u ajayip jasaret we shijaet bilen urushti we etraptiki bashqa sahabilermu tengdashsiz qehrimanliqlarni körsetti we qayturma zerbe berdi. Netijide, resulullah yéqin yerde qapsilip qalghan qoshunning yénigha yol échip ilgiriliyelidi. Xewer musulmanlarning hemmisige yetti, netijide uning etrapigha musulmanlar terep - tereptin yighilishqa bashlidi. Közni yumup achquche 30dek sahabe toplandi. Bular toplinip bolghandin kéyin resulullah muntizim, tertiplik halda tagh baghrigha chékinishke bashlidi. U chékinish dawamida mushriklarning qorshap zerbe bergüchi qismining otturisidin yol échip ilgirilidi. Bu chaghda mushriklar hujumni kücheytip, chékinish yolini qattiq tosighan bolsimu, lékin ular musulmanlar qoshunining yolwastek jesur baturliqi aldida kelkün'ge uchrighan exlettek süpürülüp ketti. Shuning bilen téngirqash ichide qalghanlar üchün bu bixeter makan'gha yol échildi. Netijide, xéli köp kishi bu jaygha özini élip jénini jayliwaldi. Resulullah tagh jilghisidiki qomandanliq shitabqa yétip bériwalghandin kéyin mushriklar eng axirqi bir qétim keng kölemlik hujum qozghap, musulmanlarning qalduq küchlirini tazilap yoqatmaqchi boldi. Bulargha qarshi ömer ibni xettab reziyellahu enhu we muhajirlardin bir bölük kishiler hujum qozghap, axiri ularni taghdin qoghlap chüshürdi. Ular resulullah toghriliq héchqandaq melumatqa érishelmigechke qarargahigha qaytip yénish teyyarliqigha tutush qilip ketti. Ularning bir uchumliri musulmanlarning shéhitlirini musle (ezalirini késip tashlash) qilishqa bashlidi. Ular shéhitlerning qolaq - burunlirini, hetta jinsiy ezalirini késip, qorsaqlirini yérip, yüreklirini yuliwélishqa bashlidi. Hindi bintu utbe hemze reziyellahu enhuning kökrikini yérip, uning yürikini élip, chaynap yutalmay tökürüwetti we qol - putlirigha shéhitlerning qolaq, burun we bashqa ezalirini zire - monjaq we bolapkilargha teqlid qilip ésiwaldi.

Qureysh kapirliri ohud dairisidin chiqip ketkendin kéyin musulmanlar shéhitler we yaridarlarning iz - dérikini élishqa bashlidi. Resulullah shéhtlerning qéshigha kélip bashtin - axir bir - birlep qarap chiqti. Shéhitlerning qatar yatqan körünüshi intayin échinishliq hem pajielik bolup, yürekni ézetti. Resulullah shéhitlerni depne qilish we allahqa hemdusana éytishlardin parigh bolghandin kéyin medinige qarap yol aldi. U jeng meydanida musulman ezimetlerdin ajayip sadaqet we mislisiz pidakarliqlarni körginidek medinige yétip kelginide semimiy, sadiq musulman ayallardin insanlar tebiitide kem körülidighan méhri - muhebbet we özini untughan pidakarliq rohini hés qildi. Resulullah shu küni (hijretning 3 - yili shewwal yeni 10 - ayning yettinchi küni shenbe) kech zawal bilen medinige yétip keldi.

Ohud ghazitigha ait riwayetlerning hemmisi shuninggha birlikke keldiki, bu ghazatta musulmanlar tereptin chiqim bolghanlarning omumi sani 70 kishi bolup, mutleq köp qismi ensarlardin idi. Ularning ichidiki 65 kishidin 41 kishi xezrej ensarliridin, 24 kishi ews (qebilisi) ensarliridin, bir kishi yehudiylardin, töt kishi muhajirlardin idi. Emma mushriklar tereptin ölgenlerning sani (ibni is'haqning zikri qilishiche) peqet 22 la adem iken. Lékin inchikilep sitastikilighanda ulardin ölgenlerning sani 22 emes, belki 35 kishi ikenliki melum.

Musulmanlar medinige qaytip kélip shu kéchini (yeni hijiriyining 3 - yili shewwalning sekkizinchi küni yekshenbe yurush kéchisini) jiddiy halette ötküzdi. Ular pütün bir kéche özlirining qattiq charchap harghanliqlirigha, jarahet we yarilirining taqetsiz aghriwatqanliqlirigha qarimay medine yol éghizliri we kirish ötengliride qarawulluqta turup chiqti. Bolupmu ali bash qomandanimiz muhemmedun resulullahni qoghdap, bidar halette turup qarawulluq qildi. Chünki, bügün her xil éhtimalliqlarning yüz bérishini chetke qaqqili bolmaytti. Resulullah gerche öyige kirip aram éliwatqan bolsimu, lékin u kéchiche hazirqi weziyet toghrisida oylinip, taki seherge qeder kirpik qaqmighanidi. Tarixshunaslar shundaq xulasilidiki, resulullahning shu küni ettigen tang seherde (yeni hijiriyining 3 - yili shewwalning sekkizinchi küni ohudtin qaytip kirip etisi yekshenbe tang

seherde) musulmanlargha omumiyüzlük uqturush chiqirip élan qilghuzdi we ularni düshmen'ge qoghlap zerbe bérishke atlinishqa chaqirdi. Peqet ohud urushigha qatnashqanlarningla chiqishini buyridi. Musulmanlar omumiyüzlük heriketke kélip, yara - jarahetlirini téngip, her tereptin yéghiwatqan xewp - xeter wehimisige pisent qilmay uning chaqiriqigha awaz qoshti. Andin resulullah musulmanlarni bashlap medinidin yürüp ketti. Ular dawamliq algha ilgirilep hetta bir chaghda hemraul'esed dégen jaygha bérip chüshüp mushu yerge qarargahni tikti we gazarma tesis qilidi. Resulullahning mushriklar qoshuni yoldin yénip kélip medinige hujum qilish xiyalida bolushidin ensirigini hergizmu artuqche oylap ketkenlik emes idi. Heqiqetenmu ular medinidin 36 mil (58 kilométrdek) yol yürüp "rewha" dégen jaygha chüshkendin kéyin, öz'ara tapa - malamet qiliship we yuqiri - töwen ghotuldiship dep dawrang sélishti. Netijide mekke qoshuni rewhadin ayrilip medinige hujum qilish üchün atlinishqa teyyar boldi. Lékin, ebu sufyan atlinish buyruqi chiqirish aldida ushtumtut mebed ibni ebu mebed xuzai peyda bolup qaldi. Ebu sufyan mebedning musulman bolghanliqini uqmaytti. Shunga, u addiyla salam - sihettin kéyin: "i mebed! Yolda birer gheyri ehwal uchrattingmu?" dep soridi. Bu chaghda mebed uninggha (siyasiy hujum qozghap): muhemmedni uchrattim, u silerni qoghlap shundaq köp qoshun bilen chiqiptuki, men undaq qoshunni körmigenidim. Ularning közliridin qisas oti chaqmaq chéqiwétiptu, dep jawab berdi, ebu sufyan, chöchüp ketti. Mekke armiyisining iradisi boshap, bedenlirini titrek basti. Yürekliri jighildap, putliri siqirashqa bashlidi. Shunga, ular köp bash qaturup olturmayla mekkige yol aldi. Resulullah hemraul'esedte üch kün turup, andin medinige qaytti.

688-sual: ohud ghaziti bilen ehzab ghaziti ariliqidiki herbiy heriketler

ohud ghazitidiki meghlubiyetning siyasiy we ijtimaiy tesiri musulmanlargha nisbeten intayin yaman boldi. Bu urushqa ikki ay bolmay turup beni esed qebilisi medinige hujum qozghash koyida boldi. Arqidinla ezli, qare qatarliq qebililer til biriktürüp hijiriyining 4 - yili seper éyida bir süyqest pilanlap, sahabilerdin on kishining öltürülishige seweb boldi.

Mushu ayning özide yene benu amir qebilisi chong bir süyqestchilik herikiti élip bérip, biraqla 70 sahabining pajielik öltürülishini keltürüp chiqardi. Beni nezir yehudiyliri mushu jeryanda izchil adawetliship we öchekiship turdi. Hetta shu yili rebiul'ewwelde resulullahni öltürüshni meqset qilghan bir süyqest pilanlidi. Benu gheptan qebilisining xoriki ösüp, mushu yili jumadiyel ewwelde medinige hujum qilishqa teyyar boldi.

Lékin ulugh yolbashchimiz muhemmedun resulullah sellellahu eleyhi wesellemning bu jiddiyliship ketken bu weziyetke qollan'ghan dana tedbirliri we yürgüzgen toghra siyasetliri shu xewp - xeter dolqunlirining beheywet dawalghushlirini qaynighan qazan'gha su quyghandekla peseytmekte we musulmanlargha qaytidin üstünlük we ghelibe nusret ata qilmaqta idi. Resulullahning bu heqte alghan tunji qedimi hemraul'esedke qozghighan "qoghlap zerbe bérish herikiti" bolghanidi. U bu heriket arqiliq islam qoshunining nam - shöhritini zor derijide qoghdap qaldi we ularning siyasiy heywitini asasiy jehettin eslige keltürüp, yehudiylar we munapiqlarni sarasimide qaldurdi. Arqidinla bir qanche herbiy heriketlerni qozghap, musulmanlaning shanu - shewkitini qaytidin tiklidi. Belki téxi ilgirikidin zor derijide yuqiri kötürdi.

Musulmanlar etraptiki qaraqchi we bulangchi bedewi banditlarning heywisini yerge urup, ularning parakendichilik sélish heriketlirini chekligendin kéyin chong düshmini bilen bolidighan urushqa teyyarliq qilishqa kiriship ketti. Yéngi yil kirip, qureysh terep bilen (aldinqi yili ohud ghazitida) pütüshken muddet künsayin yéqinlap kelgenidi. Shunga, resulullah hijiriyining 4 - yili sheban éyida (miladiye 626 - yili yanwar) da özining wedisige asasen 1500 kishilik qoshun bilen bedrige qarap yol aldi. Resulullah qoshunni bashlap, bedrige yétip bérip, mushriklarning yétip kélishini kütüp saqlap turdi. Emma, ebu sufyan mekke mushrikliridin ikki ming eskerni egeshtürüp chiqip, mekkidin bir künlük yiraqliqtiki "merrizehran"da mejinne dep atilidighan bir su boyigha chüshti. Ebu sufyan mekkidin yolgha chiqqandin béri, qorqunch bésip, bir xilla wehime bilen jughuldap titreytti. U merrizehran'gha chüshkendin kéyin téximu sür bésip, keypiyati yamanlashti we iradisi boshap, bir amal qilip, qaytishning

charisini izdédi. Ular ebu sufyanning ashu pikiri bilen qaytip méngishti.

Musulmanlar terep bedride sekkiz kün turup, düshmenning yétip kélishini kütti. Shu jeryanda tijaret üchün birge éliwalghan mallirini sétip, köp payda aldi. Andin medinige qaytti. Resulullah bedridin qaytip kélip, medinide alte ay turghandin kéyin "dumetul jendel" etrapidiki qebililer yolni tosup, ötken - kechkenlerni bolap - talap, yoluchilargha jewri - zulum saptu we yene medinige yürüsh qilish meqsitide jiddiy küch toplawétiptu, dégen xewer anglandi. Shuning bilen resulullah öz ornida medinide siba ibni erfetetulghifarini qaldurup, hijiriyining 5 - yili rebiol'ewwelning 25 - küni musulmanlardin 1000 kishi bilen yolgha chiqti we beni özre qebilisidin bir kishini yolbashlighuchiliqqa éliwaldi. Qoshun düshmen'ge toyuqsiz zerbe bérish üchün kündüzi yoshurunup, kéchisi yol - yürüp, ularning menzilige yétip barghanda, ularning qarisimu körünmidi. Peyghember eley-hissalam u yerde bir qanche kün turup terep - terepke charlighuchilarni ewetip we arqimu - arqa qoshunlarni chiqirip, axturup körgen bolsimu, birmu adem uchritilmidi. Shuning bilen u medinige qaytti. Qaytish sepiride uyeyne ibni hisni bilen (munasiwetlik) kélishimlerni imzalashti.

689-sual: ehzab ghaziti

ötken bir yildin köprek waqittin béri élip bérilghan herbiy heriketlerde qollinilghan maddiy we meniwi chare - tedbirler arqiliq aralning weziyiti xéli obdan tinchlinip qalghanidi. Eminlik we xatirijemlik asasiy jehettin üstünlükni igiligenidi. Epsuski, yehudiylar azghunluq uyqusidin yenila oyghanmidi. Ulargha yaxshiliq yarashmidi, ular aldamchiliq we süyqest pilanlash sewebidin tartqan azab - uqubetliridin achchiq sawaq we ibret almidi. Yehudiylar emdi musulmanlar bilen biwasite qarshilishishqa madari yetmeydighan bolghachqa, ular ashu rezil meqsiti üchün ajayip qorqunchluq ajayip qebih mundaq bir pilanni tüzüp chiqti.

Xeyberlik yehudiylarning kattiwashliri we beni nezir yuqiri qatlam emeldarliridin bolup, yigirmidek adem teshkillinip mekkige bardi. Ular mekke mushriklirini resulullahqa qarshi urush qozghashqa chaqirdi we ular

bilen mushu heqte siyasiy dostluq we hemkarliq ornitip, özlirimu biwasite jengge qatnishidighanliqini wede qildi. Qureysh terep derhal maqul boldi. Ötken yili bedride uchrishish wedisige xilapliq qilghan qureysh dairliri bu qétimqi zerbide köprek rol oynash arqiliq shu chaghda dexlige uchrighan ar - nomusini aqlimaqchi boldi. Ömek ezaliri qureysh dairlirini indekke keltürüp bolghandin kéyin udul ghetfan qebilisige chiqti. Ularnimu mushu nishan'gha ündégenidi. Ghetfan terep xushalliq bilen qobul qildi. Andin bu ömek mushu etraptiki ereb qebililiride terep - terepke chépip, yuqiri - töwen qatirap yürüp, musulmanlargha qarshi jamaet pikiri toplidi we oxshash qarashtikiler teng dost tartiship, tülke - böriler éghiz - burun yalashti. Qisqisi, mana mushundaq qilip, yehudiy siyasiyonliri we qomandan emeldarliri kufri küchlirini resulullahqa qarshi birleshtürüp, teshkilleshte muweppeqiyet qazandi.

Uzaq ötmey her qaysi terep wedisige asasen medinige qarap yolgha chiqti. Qureysh we kenane qebililiri hemde ularning ittipaqdashliri ebu sufyanning qomandanliqida 4000 kishi bilen jenubtin shimalgha qarap atlandi. Ular merrizehran'gha kelgende, beni suleym qebilisi qoshuldi. Sherqtin ghetfan qebililiridin beni fezare , beni murre , beni eshjee jemet we aymaqliri gherbke qarap mangdi. Shundaq qilip, her qaysi qebile we aymaqlarning qoshunliri top - top bolup, belgilen'gen muddet boyiche medinige qarap yol aldi. Medine qomandanliq shitabi öz axbaratchiliri arqiliq bu mislisiz xewp - xeter toghriliq jddiy melumat tapshuruwalghanidi. Resulullah axbaratni tapshuruwalghandin kéyin derhal yuqiri derijilikler kéngeytilgen herbiy kéngesh yighini chaqirdi. Axirda yi-ghin qatnashchi-liri bilen rehberlik qatlimi otturisida jiddiy muzakire we qizghin ghulghula qilish arqiliq katta sahabe selman farisi (allah uningdin razi bolsun) otturigha qoyghan teklip - layihisi maqullandi. Musulmanlar qol - qolche, nahayiti qizghin keypiyat bilen xendek kolashqa kiriship ketti. Resulullahmu ulargha ilham we meniwi medet bérip ularning xendek kolash herikitige bashtin - axir özi biwasite qatnashti. Mislisiz zor qoshun medine tewesige qedem basquche xendek qurulishimu eslidiki telep boyiche pütüp chiqti.

Del shu künlerde qureysh dairliri töt ming mushrik qoshunini bashlap kélip ziabe bilen jarif arilighidiki sel kölchiki boyidin rome dégen yerge chüshti. Ghetpan we ulargha tewe qebililerdin 6000 mushrik nejde tereptin seldek éqip kélip ohud téghi tewesidin "niqma quyruqi" dégen yerge orunlashti. Resulullah musulmanlardin 3 ming kishi bilen chiqip sel'i téghi baghrigha chüshüp mudapiede turdi. Xendek akopi resulullah bilen düshmen otturisini ayrip turatti. Mushriklar aldi - keyni yighilip musulmanlargha omumi yüzlük hujum qozghap medinige basturup kirmekchi bolup déweylep kélishiwidi tüptüz hem tik ketken xendek akopi goya kelgenni shorap kétidighan sürlük ejdihadek aghzini chong échip turghan halette köründi. Shuning bilen ular musulmanlarni muhasirige élip yatmaqtin bashqa amal tapalmidi, bundaq jeng taktikisini erebler bundin burun körüp baqmighachqa uning chare - tedbirlirini jeng hésawigha kirgüzüpmu qoymighanidi. Ular xendek tonilidin bösup ötmekchi bolup ajiz halqilarni paylap yürüp xendek boyida at chapturushqa bashlidi. Musulmanlar ularning heriket nishanini diqqet bilen közitip qaysi terepke at chaptursa shu terepke yétip bérip mushriklarning xendektin bösüp öt-mesliki yaki xendekke topa toshquzup yol yasiwalmasliqi üchün qar - yamghudek oq yaghdurup ularni xendek léwige yéqin keltürmidi.

Musulmanlar jeng meydanining aldinqi sépida mana mushundaq éghir hem jiddiy qéyinchiliqlargha berdashliq bérip hayat - mamatliq élishiwatqan halqiliq peytlerde süyqestchi mekkar yehudiy yilan - chayanliri özlirining uwa - kamirlirida taqetsiz tipirlap, zeher neshterlirini öz ténige urushning koyida toxtimay heriket qiliwatatti. Axiri, keeb ibni esed resulullah bilen tüzgen ehdi we kélishimlerni yirtip tashlap musulmanlar bilen bolghan munasiwetni üzüp, qarshilashmaqchi we mushriklar bilen bille urush sépige qétilmaqchi boldi. Yehudiylarning ehdini buzghanliqi toghrisidiki xewer resulullahqa anglandi. Resulullah beni qureyze yehudiylirining ehdini buzup ehzab qoshunigha qoshuliwalghanliqi toghrisidiki xewerni anglighan haman béshini yögep birdem yéni yatti, hetta kishiler arisida herxil pitne - ighwa we ghulghulilar köpeydi. Andin bir chaghda uningda bir az ümid tughuldi chéghi, ornidin des turup:

"allahuekber i musulmanlar jamaesi! Silerge allahning ghelibe we nusret ata qilidighanliqi bilen xush xewer birildi", dédi. Andin u hazirqi ötkünchi weziyetke qandaq taqabil turush üstide pilan - tedbir tüzüshke kirishti we mushu pilanning bir qisimi süpitide medinige bir muhapizetchi qisim ewetip u yerdiki ayallar we balilarning düshmenning ushtumtut zerbisige uchrap kétishining aldini aldi, lékin resulullah üchün éytqanda choqum keskin bir tedbir qollinip ehzab qoshunini ichki jehettin parchilap tashlaydighanning chare - amalini izlesh tolimu zörür idi. Shuningdin azghinidin kéyin allahu ezze we jelle öz dergahidin shundaq epchil, shundaq dana bir tedbirni orunlashturup ewettiki, uning bilen düshmenler topi mat qilindi. Birliki parchilandi urush qizghinliqi sowup jenggiwarliqi yoqaldi.

allah öz peyghembirining we mumin musulmanlarning duasini heqiqeten ijabet qildi. Mushriklar sépige tepriqe we ziddiyet uchquni tutushup, öz'ara parchilinish tézleshti. Uning üstige allah ulargha shamal - borandin ibaret özining ghayib qoshunini ewetip, shiddetlik boran - chapqun ularning chédir - barigahini örüp tashlap, qazan - qomuchlirini dum kömtürüwetti. Tanap arqanlirini üzüp, ularning chidir - barigahlirini qurup turushqa imkaniyet qoymidi. Yene bir tereptin allah ulargha perishtilerni ewetip, qelblirige qorqunch we wehime saldi. allah özining ilahiy qoshunini ghalib qildi. Bendisi (muhemmedun resulullah)qa yardem qildi. Ehzab qoshunini özi yalghuz tarmar qildi. Netijide, peyghember eley-hissalam ghemdin xalas bolup, medinige qaytti.

690-sual: beni qureyze ghaziti

islam qoshuni medinige qaytip kirgen küni chüshtin kéyin resulullah ummu selime (muminlerning anisi)ning öyide yuyunuwatatti. Jibriil eley-hissalam kélip: "(i muhemmed!) qoral - yaraqliringizni qoydingizmu? Perishte - melaikiler téxi yaraqlirini qoyghini yoq, men hazir shu (mushrik)larni qoghlap zerbe bérip kélishim, shunga siz derhal musulmanlarni bashlap beni qureyzege yürüsh qiling, men aldingizda bérip ularning qorghan - qel'eliri ichide tewrinish peyda qilip, dillirigha qorqunch - wehime sélip turimen", dédi we öz qoshunini, yeni perishtilerni bashlap

yürüp ketti. Shunga, resulullah perman chiqirip: "kimki angliq we itaetmen musulmanmen, deydiken, namaz esir (namaz diger)ni beni qureyze mehelliside oqusun" dédi. Andin elemni eli ibni ebi talibqa tutquzup, beni qureyzige aldin mangduruwetti. Medinide öz ornigha abdullah ibni ummu mektumni qaldurdi. Eli ibni ebi talib bir bölük qoshun bilen atlinip ularning qel'esige yéqin bir jaygha kéilp chüshüwidi ular tereptin musulmanlarni haqaretleydighan qebih til - ahanetler anglandi.

Arqidinla resulullah muhajir we ensarlardin teshkillen'gen qoshunni bashlap beni qureyze mehellisige yétip chiqip, shu teweliktiki bir quduq boyigha chüshti. Bu qétim musulmanlar resulullahning permanini bija keltürüshke heqiqeten aldirighanidi, ular resulullahning jeng chaqiriqini anglighan haman héchnémige qarimay derhal qureyze terepke qarap aqti. Shundaq qilip islam qoshuni top - top bolup atlinip, resululah bilen beni qureyze mehelliside uchrashti. Ularning sani üch mingge yétetti. Ularning ichide atliqlar ottuz idi. Qoshun yétip kelgendin kéyin beni qureyze yehudiylirini qel'edin chüshüshke qistap ularni qattiq muhasirige aldi. Muhasire rasa kücheytilgenidin kéyin yehudiylarning kattiwéshi keeb ibni esed ularni sehnige yighip üch xil teklipni otturigha qoydi. Yehudiylar mezkur üch xil teklipning héchqaysisigha rayi barmighandin kéyin, ulargha qoral tashlap qel'edin chüshüp resulullahning hökümini kütmektin bashqa yol qalmighanidi. Beni qureyze urushimu yenila idiyiwi siyasiy urush bolghan bolghachqa, allahning ularning qelbige qorqunch we wehime sélishi bilen ularning iradisi alliqachan boshap yimirilip bolghanidi. Musulmanlardin eli ibni ebi talib bilen zubeyr ibni awam qoshun aldigha ötüp: "i iman qoshuni! allah bilen qesemki, men tagham hemze tétighan ölüm sharabni tétiymen yaki ularning qel'esini fetih qilimen", dep, qesem yad bildürgenidi, yehudiylar buni anglap derhal resulullahning ular üstidin hököm chiqirishqa razi bolidighanliqini bildürüp, qoral tashlap qel'edin chüshüshke bashlidi. Bu chaghda resulullah ularning erlirini toluq nezerbentke élishqa buyridi. Shuning bilen ularning erliri ayrilip muhemmed ibni mesleme (reziyellahu enhu)ning nazaretchilikide hemmisining put - qolligha arghamcha kishen sélindi. Ayallar we balilar

erlerdin ayriwétildi.

Resulullah ulargha höküm chiqirsh üchün seed ibni meazgha adem ewetti. Eslide seedning ehzab urushida yarilan'ghan jarahiti éghirliship ketkenliktin qureyze urushigha chiqalmighanidi. Seed resulullahning barigahigha yéqinlap kéliwidi, resulullah sahabilerge: "bashliqinglar üchün ornunglardin turunglar", dédi. Ular seedni chüshürüp: "i seed! Bu qewmler séning höküm chiqirishinggha maqul bolushti", dégenidi, seed: "ular üstidin höküm chiqarsam rastinla küchke ige bolamdu?" dep soridi, ular: "hee", dep jawab bérishiwidi, seed yene: "musulmanlarghichu? Dep soridi. Kishiler: "bizgimu shundaq", déwidi, u: "bu yerdikilergichu", dédi (resulullah bar terepni körsitip). Resulullah buni chüshinip: "mangimu shundaq", dédi. Seed: "undaq bolsa men ularning erlirini öltürüshke, ayallirini we balilirini esir élip qul qilishqa, mal - mülük öy - zéminlirini musadire qilip ghenimet élishqa, höküm qilimen", dédi. Resulullah uning chiqarghan hökümidin söyünüp: "i seed! Sen ular üstidin yette qat asman üstidiki allahning hökümi bilen oxshash höküm chiqarding", dédi.

Höküm élan qilinip bolghandin kéyin resulullah beni qureyze yehudiylirini beni nejjar aymiqidin binti hars déyilidighan bir xotunning qorusigha qamap qoyushqa buyridi we medine bazirigha ora - xendek kolatquzdi. Andin perman qilip ularni bölek - böleklerge bölüp medinige yalap élip kélip qilich bilen béshi élin'ghandin kéyin, akup - godanglargha domilitiwétildi. Beni qureyze yehudiyliri 600 din 700ge qeder idi. Ularning hemmisi toluq öltürüldi.

Xosh, mana mushundaq qilip suyiqesit, aldamchiliq we xiyanetkarliqning yilan - chayanliri tüp yiltizidin qurutup tashlandi. Beni qureyze ghaziti hijriyining 5 - yili zulqede éyida élip bérildi. Muhasire 25 kün dawamlashti.

691-sual: beni musteleq ghaziti we aishe reziyellahu enhagha chaplan'ghan töhmet

hijiriyning 6 - yili sheban. "beni musteleq qebilisining bashliqi hars ibni zirarning pütün qebilidikilerni shuningdek bashqa qérindash qebililerdin uni qollaydighanlarni birleshtürüp medinige hujum qilmaqchi

boluwétiptu" dégen xewer resulullahqa anglandi. Shunga resulullah bu xewerni éniqlash üchün bureyde ibni hesip eslemiyni ewetti, bureyde u yerge bérip hars ibni zirar bilen körüshti we ehwalni uqqandin kéyin qaytip kélip resulullahqa melum qildi. Buning bilen resulullah beni musteleq xelqi heqqidiki xewerning heqiqeten shundaq ikenlikini jezm qilghandin kéyin sahabilerge jiddiy urush chaqiriqi chiqirip mushu ay(sheban)ning 2 - küni medinidin yolgha chiqti. Bu qétim burunqi ghazatlargha qatnashmighan bir bölük munapiqlarmu chiqqanidi, medinide öz ornida zeyid ibni harsni qaldurdi. Resulullah mureyis dégen jaygha yétip bériwidi düshmen jenggiwar haletke ötup urushqa teyyarlandi, shunga resulullahmu musulmanlarning seplirini tüzüp urushqa teyyarlandi. Muhajir musulmanlarning elimi ebi bekrige, ensarlarning elimi seed ibni obadige tutquzuldi, ikki terep birdem oq étiship bir - birige heywe körsitishti arqidin musulmanlar resulullahning buyruqi bilen tengla hujum qilip üstünlukni igellidi, mushriklar meghlup bolup nurghun adimidin ayrilip qaldi, resulullah nurghunlighan ayallar, balilar, töge we qoylarni ghenimet aldi. Esirler ichide beni musteleq qebilisining bashliqi hars ibni zirarning qizi juweyriyemu bar bolup u sabit ibni qeyiske teqsim bolghanidi, sabit uning bilen tölem tölep qutulushqa xet - chek putushti. Resulullah buni uqup uning zimmisidiki tölemni ada qilip uni emrige aldi.

Beni musteleq ghaziti jeryanida yene aishe reziyellahu enhagha töhmet chaplash weqesi yüz berdi. Weqening tepsilati mundaq: resulullah bu ghazatta chek tashlash arqiliq ayalliridin aishe reziyellahu enha binti ebubekrini bille élip chiqqanidi, resulullah buning aldédimu shundaq qilatti. Qoshun ghazattin qaytip kéliwétip bir jayda kéchilik qunalghugha chüshken idi. Hezriti aishe reziyellahu enha hajet ada qilish üchün kajwisidin chiqip qaytishida hemshirsidin ariyet alghan bir munchiqini yüttürüp qoydi, shuning bilen u héliqi munchaqni izleshke kiriship ketti. Bir chaghda uning kajwisini kötüridighanlar aishini "kajwida bar" dep oylap kajwini tögige artti - de qoshun bilen yürüp ketti, uning yéniklikidin kajwining ichide bar - yoqluqi ularning xiyalighimu kelmigenidi, chünki aishe reziyellahu enha u chaghlarda téxi kéchik oruq qizchaq bolup

éghirliqi melum bolmighan idi. Aishe reziyellahu enha munchiqini tépip qoshun chüshken jaygha kelse qoshunning sayisimu körünmidi. Aishe reziyellahu enha: "ular méni pat pursette choqum izlep kélidighu" dep oylap qoshun chüshken jayda olturup türdi, aishe reziyellahu enha olturup - olturup bir chaghda uyqugha esir bolup közi yomuldi - de, bir chaghda sefwan ibni moettelning: "biz allah ilkide turimiz, yene allahning dergahigha qaytip barimiz" dep "resulullahning ayalighu bu?" dégen awazi bilen teng oyghandi. Tögisini chökturup aishige isharet qildi. Sepwan aishige bir éghizmu gep qilmidi, shuning bilen aishe reziyellahu enha sepwanning tögisige mindi. Sefwan tögisini yétilep yolgha rawan boldi. Axiri bir chaghda qoshunning keynidin yétip kéliwidi bu chaghda qoshun chüshluk dem élishqa quyuwétilgen idi. Köpchilik ehwalni körüp hang - tang qélishti. Bibak betqiliqlar her qaysisi özige munasip gep qildi we éghizigha kelgenche kotuldighili turdi. Del bu chaghda peskesh mel'un abdulla ibni obeyning kongli - köksi yayrap, gül qeqeliri échilip ketti, ich - ezalirini örtep munapiqliqning bus - buxaraliri keng - kushade örlep, qoshunning sap muhitini bolghiwetti we bednamni közi körgendek tuqup birge onni qushup yéyishqa bashlidi, qoshun medinige yétip kelgenidin kéyin ular bu yalghan - yawidaq söz - chöcheklerni medinige pur qiliwetti. Peyghember eley-hissalam özini tutuwélip sebri qilip bir qanche künni ötküzdi, andin kéyin(wehiy toxtap qalghachqa) sahabilerdin bir qanche kishige aishidin ayrilip kétish toghrisida meslehet saldi. Eli reziyellahu enhu uningdin ayrilip kéitip bashqidin öylinishke gep egitipraq meslehet berdi, emma uchuq échip démidi, usame we bashqilar aishini saqlawérishni, düshmenning ighwasigha qulaq salmasliqini éytti.

Emma aishe reziyellahu enha seperdin qaytip kiripla aghrip yétip qalghanidi we uning késili bir ayghiche sozuldi. Aishining ehwali ene shundaq qayghu - elem ilkide ötüwatqan künlerning biride resulullah uni yoqlap bérip aishining yénida olturup: teshehhud(hemdu - sena we shahadet) oqidi we mundaq dédi: "i aishe! Sen toghriliq türlük söz - chöcheklerni anglidim, eger sen bu ishtin pak bolsang alla séni choqum aqlaydu, eger gumanliq bolsang tewbe qilighin, insan gunahini tonusa we

tewbe qilsa allah gunahini meghpiret qilidu", dédi. Gep mushu yerge kelgende aishining yéghisi toxtap, resulullahqa men üchün jawab béringlar dégendek qilip ata - anisigha qaridi, aishining ata - anisimu néme déyishni bilelmey téngirqap qélishti, bu chaghda aishe reziyellahu enha: men öz - özemge teselli bérish üchün yaqup eley-hissalamning"men peqet chirayliqche sebri qilimen, silerning söz - herikitinglargha qarita allahtin medet tileymen" ("qur'an kerim" süre yüsüf 18 - ayetning bir qismi) dégen sözdin bashqa söz tapalmaymen, depla örülüp uyaqqa qarap yétiwaldi. Del shu deqiqide resulullahqa wehi nazil bolushqa bashlidi we birdemdin kéyin uningdin wehiy süri kötürlüp chirayida kölke peyda boldi we: "i aishe! Xosh xewer, allah séni aqlidi, bilginki allah séni aqlidi" dédi. Buni anglap aishining anisi uninggha: "ture ornungdin turup resulllahqa rehmet éytqin" dégenidi, aishe reziyellahu enha: "(özining pakliqigha nazlinip we resulullahning uni chin söyidighanliqigha ishenich qilip) yaq ezabirayi xuda men peqet allaghila tezim beja keltürimen we allaghila teshekkur éytimen" dédi. allah aishige chaplan'ghan töhmet heqqide süre nurdin 10 nechche ayetni nazil qildi. Bu qétim aishige töhmet chaplighuchilardin misteh ibni osase, hessan ibni sabit we hemne(ayal)binti jehshler her birige seksendin derre uruldi. Shundaq qilip medine asminini bir aydek qapliwalghan pitne - pasad, ghelle - ghewgha we ösek söz - chochek qara tumanliri terep - terepke tarap, hawa échilip köngüller teskin tapti. Munapiqlarning kattiwéshi abdulla ibni ubey shundaq reswa boldiki uningdin kéyin el arisida peqet béshini kötürelmeydighan bolup qaldi.

692-sual: hudeybiye weqesi

peyghember eley-hissalam bir küni medinide chüsh kördi, u chüshide es'habiliri bilen birlikte meschitulheramgha kirip keibining achquchini qolgha aldi we hemmeylen bille beytulllahni tawap qilip ömre hej qilishti we öz'ara bashlirini chüshürüp éhramdin chiqti. Resulullah bu chüshni sahabilerge örüp bériwidi, ular xushal bolup ketti we bu yil choqum mekkige kireleydikenmiz dep oylidi. Resulullah sahabilerge özining ömrige chiqidighanliqini uqturuwidi, kishiler jiddiy seper teyyarliqigha kiriship ketti. Resulullah medine we medine etrapidiki yéza - qishlaq

ahalilirini hejke chiqishqa chaqirdi. Sehra bedewilirining köpinchisi waqtida ülgürüp kélelmigenliki üchün, ulargha saqlimay kiyim - kécheklirini yuyup teyyarlap, medinide öz ornida abdulla ummu mektumni qaldurup hijiriyning 6 - yili zulqeed(11 - ay)ning birinchi küni dushenbe seher 1400 yaki 1500 sahabe bilen medinidin yolgha chiqti. Ayalliridin ummi selimeni éliwaldi, adette musapir seperde kütülmigen weqedin saqlinish üchün éliwalidighan qinigha sélin'ghan qilichtin bashqa héch qandaq yaraq almidi.

Resulullah yol yürüp seniyetolmirargha barghanda tuyuqsiz uning tögisi chökiwaldi. Kishiler qanche noqup heydep baqqan bolsimu töge ornidin turghili unimidi. Peyghember eley-hissalam hudeybiyege chüshüp bir'az aram alghandin kéyin qureysh terepke özining meydanini we bu qétimqi sepirining asasiy nishanini uqturup qoyush üchün mekkige bir elchi kirgüzüshni oylidi. Shuning bilen resulullah osmanni chaqirip uni qureysh terepke elchilikke ewetidighanliqini uqturdi we: "qureysh terepke bizning urushqili kelmigenlikimizni, peqet ömre hej qilish üchünla kelgenlikimizni uqturghin we ularni islamgha chaqirghin" dédi. Osman mekkige kélip qureysh dairlirige elchilikni yetküzdi we öz wezipisini ada qilip bolghandin kéyin qureysh terep uni beytullani tawap qilip qaytishqa teklip qilghanidi. U resulullah tawap qilish pursitige érishmügüche özi yalghuz tawap qilmaydighanliqini éytip, beytullahni yalghuz tawap qilishqa unimidi.

Qureysh terep osman ibni effanni bir az saqlitip qoydi. U molcherdikidin ziyade kéchikip qaldi, waqit uzarghansiri musulmanlar arisida osman öltürüluptu dégen xewer tarqaldi, resulullah bu xewerni anglap: "biz ular bilen téghmu - tigh élishmighuche hergiz qaytmaymiz" dédi andin sahabilerni chaqirip hemmeylen bey'et(hayat - mamatliq ehdi) bérishke chaqirdi, shuning bilen resulullahqa bey'et bérish herikiti qozghilip ketti. Peyghember eley-hissalam bu bey'etni shu yerdiki bir tup derex tuwide alghanidi. Bu rizwan bey'iti idi.

Osman ibni effanning elchilikdin qureysh terep weziyetning jiddiylikini tonup yetti chéghi, ular derhal soheyl ibni emirni sülhi kélishim

tüzüshke ewetti. Kélishimnamining maddilirigha ikki terep ortaq birlikke kélip bolghandin kéyin peyghember eley-hissalam eli ibni ebi talibni chaqirip shertnamini yézishqa buyridi. Sulhi höjjiti imzalinip bolghandin kéyin resulullah sahabilerge: "turunglar qurbanliq tögiliringlarni zebhi qilinglar" dédi. Ezbirayi xuda resulullah bu sözni üch qétim tekrarlighan bolsimu, birmu adem ijra qilishqa temshelmidi, resulullah bu jimjitliqni körüp ayali ommi selime reziyellahu enhaning qéshigha kirip musulmanlarning gep anglimighanliqigha kayidi, ummi selime: "i resulullah ularning emringge itaet qilishini xalamsen? Undaqta aldi bilen özeng chiqip qurbanliqingni zebhi qilghin we satirachni chaqirip chachliringni aldurup éhramdin chiqqin dédi. Shuning bilen resulullah ommi selimening yénidin chiqqan péti héch kimge qarimay bérip qurbanliqini zebhi qildi we satirachni chaqirip chéchini aldurdi. Sahabilar buni körüp qurbanliqlirini bes - beste zebhi qildi we öz'ara chachlirini aldurushti.

Hudeybiye sülhisidin kéyin hijiriyning 7 - yili yilning béshidila emri ibni as, xalid ibni welid we osman ibni telhe qatarliq qureyshlik üch ezimet musulman bolup keldi. Ular resulullahning aldigha hazir boluwidi, resulullah: "mekke bizge yürek parilirini tashlap bériptu" dédi.

693-sual: hudeybiye sülhisidin kéyinki herbiy paaliyetler

hudeybiye sülhisi musulmanlar tarixidiki yéngi bir borulushning bashlinishi bolup qaldi. Yehudiylar yesrep (medine munewwer)din sürgün qilin'ghandin kéyin özlirige xeyberni ighwagerchilik we suyqestchilik uwisi qilip békitkenidi. Shunga peyghember eley-hissalamning hudeybiye sülhisini imzalap qaytip kelgenidin kéyinla, basqan tunji qedimi ashu bedwilerning perde arqisidiki pilanlighuchisi bolghan yehudiy uwisigha zerbe bérip, uni chuwup tashlashtin ibaret boldi. Hudeybiye sülhisidin kéyin bashlan'ghan bu dewr xaraktirlik yéngi burulush, musulmanlarni islam dewitini keng qanat yaydurup, tarqitish we keng kushade yetküzüsh üchün yaxshi bir purset bilen teminlidi. Netijide, musulmanlarning islam dewitini yetküzüsh qizghinliqi yéngi bir keypiyatqa kötürüldi.

Hijriye 6 - yilining axirliri idi, resulullah hudeybiyidin qaytip kélipla etraptiki qoshna ellerning padishah we emirliridin hebeshistan padishahi

nejashigha, misir padishahi muqewqisqa, paris(iran) shahi kisragha, rum padishahi qeyserge , munzir ibni sawigha, yemenning bash waliysi hewze ibni elige, demeshiqning waliysi hars ibni ebi shimmirge, omman padishahigha bir-birlep mektup yollidi. Mana mushu mektuplarni ewetish arqiliq resulullah özining dewet sadasini mushu mezgildiki jahan padishahlirining köp qismigha yetküzdi. Ularning ichide iman éytip musulman bolghanlirimu, boyun tolghap kapir halette qalghanlirimu boldi. Lékin, sada ashu kapir betbexlerning pütün es - yadini chirmiwaldi we ulargha özining nami - sheripini, dini meslek nishanini tonutup qoydi.

694-sual: xeyber we wadlqora ghaziti

xeyber medine munewwerning shimalidin atmish yaki seksen mil (bir mil 1650 métir) yiraqliqqa jaylashqan qel'e we istihkamlargha ige déhqanchiliq we baghwenchilikni asas qilghan chong sheher idi. Aldinqi yili hudeybiye ghazitida munapiqlar we imani ajiz kishiler resulullah bilen bille chiqmay yétiwalghan bolghachqa, resulullahqa allah teripidin mundaq perman bolghanidi: (hudeybiyige chiqmay) qilip qalghanlar ghenimet élish üchün chiqqan waqtinglarda: biz siler bilen chiqayli, deydu. Ular allahning (xeyber ghenimitini hudeybige chiqqanlargha xas qilghanliqidin) ibaret sözini özgertmekchi bolidu. (ulargha) éytqinki: biz bilen chiqishinglargha hergiz bolmaydu. ("qur'an kerim" süre feth 15 - ayet). Shunga peyghember eley-hissalam xeyberge atlinish aldida: men bilen peqet jihadqa qiziqidighanlarla bille chiqsun, dep élan qildi. Bu qétim es'habushshejer (hudeybiyde derex tüwide resulullahqa ölümge ehdi bergenler)la atlandi. Ular 1400 kishi idi.

Peyghember eley-hissalam xeyber sepiride issir tagh tizmlirini boylap méngip sehba din ötüp rejiy'ge kélip chüshti. Musulmanlar etisi etigen urush bashlinidighan axirqi kéchini xeyberge yéqin bir jayda ötküzdi, yehudiylar buni sezmeytti, peyghember eley-hissalam birer qewmning yurtigha kéche bérip qalsa, tang atmighuche tégish qilmaytti, musulmanlar etisi tang atqan haman bamdadni burunraq oqup xeyberge qarap atlandi, bir demdin kéyin tang süzülüp alem yoruwidi, xeyber ahaliliri palta - ketmen, taghar - zembillirini kötürüshüp étiz - ériqlirigha chiqishti,

wehalenki ular musulmanlarning bésip kelgenlikidin qilche xewersizdek qilatti. Shunga ular musulmanlar qoshunini körüp alaqzadilik ilkide sheherge qarap qéchishti. Peyghember eley-hissalam xeyberge kirip bir menzilni herbiy gazarma (yeni herbiy bargah) qilishqa tallighan idi. Hubab ibni munzir (reziyellahu enhu) uning aldigha kélip: bu yerning muwapiq emesliki heqqide teklip berdi. Peyghember eley-hissalam uning sözini anglap: toghra teklip berding, dédi - de, qoshunni bashqa bir jaygha yötkep ketti. Peyghember eley-hissalam xeyberge yéqinlap kélip sheher qel'eliri yiraqtin ghilpal körüniwidi, qoshun'gha: toxtanglar, dédi. Shuning bilen qoshun herqaysisi öz orunlirida toxtiwidi. Resulullah duagha qol kötürüp dua qildi andin bismillah bilen algha qarap ménginglar! Dédi. Etisi etigen tégish qilimiz dégen küni kechliki resulullah söz qilip: men ete elemni shundaq bir kishige tutquzimenki, u allahni we allahning peyghembirini söyidu, allah we allahning peyghembirimu uni söyidu, dédi etisi tang étishi bilen teng hemme kishi resulullahning etrapida chögilep qélishti. Hemme adem shu kishi bolushni arzu qilatti, ushtumtut peyghember eley-hissalam: eli ibni ebi talib qéni? Dep qaldi. Kishiler: uning közi aghrip qaptu déyishken idi, peyghember eley-hissalam: "uni tépip kélinglar", dédi. Eli kéliwidi, resulullah uning közige tükürüp qoydi we uning üchün dua qildi. Netijide uning közi sellimaza saqiyip qusursiz bolup ketti, andin resulullah elemni uninggha bériwidi, u: i resulullah! Men ular bilen taki ular bizdek (musulman) bolghan'gha qeder urushimen, dédi. Peyghember eley-hssalam: undaq bolsa, sen shu péti bérip ularning menzilige chüshkin, andin ularni islamgha dewet qilghin we ularning zimmisige wajip bolghan allahning heqlirini uqturup qoyghin, qesem qilimenki, allahning sen arqiliq birer ademge hidayet qilghini sen üchün nechche ming qizil tögidin yaxshi, dédi.

Xeyber chong jehettin ikki bölekke bölün'gen bolup, bir bölikide besh qorghan bar idi. Xeyber 1 - bölek, yeni netat we sheyiq rayoni ishghal qilinip bolghandin kéyin, resulullah qoshunini xeyberning 2 - bölek rayoni, yeni ketiybe (herbiy rayon) qorghini, wetiyhe (say rayoni qorghini) we salalim (beni nezirning kattisi ebilhoqeyqning qorghini) terepke yötkidi. Bu

yerge netat we sheyq rayonlirida dekkisini yep jan qutquzup kéliwalghan qachqun yehudiylarning hemmisi yighilip mustehkem bir mudapie tori shekillendürgenidi, resulullah qoshunni bu terep (ketiybe)ke yötkep kelgenidin kéyin, bu yerni qattiq muhasirige aldi. Muhasire 14 kün'ge sozuldi. Yehudiylar qorghanliridin chiqmay yétiwerdi. Axir resulullah ulargha mencheniq tiklep topqa tutmaqchi boluwidi, ular özlirining pütünley halak bolup kétishige jezim qilip resulullahqa sülhi tüzüsh tekliwini sundi. Ular shertlerning hemmisige könüp kélishimge imza qoydi we bu kélishimning imzalinishi bilen xeyber qorghanlirining igilik hoquqi musulmanlarning qoligha ötti. Buning bilen xeyberni ishghal qilish ghelibilik tamamlandi. Bu ghazatning ghenimetlirini teqsim qilish harpisida resulullahning taghisi (ebu talib)ning oghli jefer we uning hemrahliri hebeshistandin qaytip keldi. Uning bilen bille ebu musa we uning bashqa esh'eri hemrahlirimu bar'idi. Ularghimu bir ülüsh ghenimet bölüp berdi.

Resulullah xeyberning ishliridin boshinipla wadlquragha yürüp ketti. Chünki, u yerdimu bir bölük yehudiylar we qismen erebler olturaqlashqan bolup ular öz'ara éghiz - burun yaliship, özining kuprani meydanda jan - jehli bilen ching turuwatatti. Shunga musulmanlar u yerge yétip biriwidi, düshmen terep toluq teyyarliq bilen turghachqa musulmanlarni qara - yamghurdek oqqa tutushti. Andin resulullah qoshunni jengge seperwer qilidi we qisimlargha bölüp sep tüzdi. Resulullah wadlqurani ghalib herbiy küch bilen igellep, ularning mallirini gheniymet aldi.

Peyghember eley-hissalam düshmen üch birleshme qanitidin eng küchlük we eng jahil qanattin ikki chong qanatni teltöküs sundurup tashlighandin kéyin, üchinchi sol qanat düshmen'ge, yeni nejdi tüzlenglikide chépip yürüp purset tapsila qaraqchiliq, bulangchiliq we oghriliq jinayetliri bilen shughulliniwatqan qara qorsaq bedewiylerning edibini bérishke atlandi. Bu heriket tarixta zatorriqa ghaziti dep ataldi. Mana shundaq qilip ehzab urushi mezgilide musulmanlarning köz aldida déweylep turghan düshmenning üch chong qanitining üchilisini sundurush ishi bir - birlep nahayiti ghelibilik halda tamamlandi. Etrapi alem tinjip muqimliq we tinchliq hököm sürdi. Bu ghazattin qaytip kélip resulullah shu

yili shewwal éyigha qeder medinide turup, bir qanche qoshunni teshkillep zörür bolghan jaylargha ewetti.

695-sual: hudeybiye ömrisining qazasi

shu yili yeni hijiriyining 7 - yili zolqede (11 - ay)kirip kéliwidi, resulullah sahabe kiramlarni aldinqi yildiki hej ömrining qazasini qilishqa buyridi we hudeybiyge qatnashqan herqandaq adem qépqalmasliqni tapilidi. Shunga, sahabilardin hazirgha qeder shehid bolup ketkenlerdin bashqa hemmisi atlandi. Shuningdek yene ömre qilghusi barlarmu birge chiqti. Netijide musulmanlarning sani ayallar we balilarni éliwetkende 2000 (ikki ming)gha yetti.

696-sual: mute urushi

bu urush musulmanlarning resulullah hayat waqtida élip barghan eng chong qoralliq élishishi we eng éghir qanliq toqunushi hésablinidu. Shundaqla dunya xristian memliketlirini pethi qilishning aldinqi teyyarliqi we bésharet signali hésablinidu. Weqe hijriyening 8 - yili jumadiyel'ewwel (miladi 629 - yili 8 - ay yaki 9 - aylar gha toghra kélidu)de yüz bergen.

Resulullah bu qoshun'gha zeyd ibni harisni emir qilip teyinlidi we, zeyd ölüp ketse jefer emir bolsun, jefermu ölüp ketse abdulla ibni rewahe emir leshker bolsun, dédi we öz qoli bilen tugh qadap zeyd ibni hariske tutquzdi. Qoshun yolgha chiqish aldida pütün medine ahalisi jem bolup, qoshun serkerdilirige xeyrilik bilen dua qilishti we ulargha salam - sihhet tilidi. Qoshun medinidin qozghilip chiqiwidi, resulullahmu ularni uzitip seniyetolwida dégen yergiche chiqti we mushu yerde toxtap qoshun bilen xoshlashti. Qoshun shimalgha qarap dawamliq algha ilgirlep hijazning shimal qismigha tutishidighan sham (süriye) zéminidin mean dégen yerge chüshti we bu yerde igiligen axbarattin melum boldiki, rum padishahi hireqli yüz ming kishilik qoshun bilen rumdin belqaning meab dégen yérige kélip chüshüptu we yerlik lexmi, jozam, belqin, behram, we belli qatarliq ereb qebililiridin yene yüz ming kishilik yallanma qoshun qoshuluptu, dégen xewer jezimleshti. Musulmanlar néme qilarini bilelmey meanda ikki kün turup, köz aldédiki ehwallarni muzakire qildi we urushning kéyinki aqiwitini tesewwur qildi. Musulmanlar qoshuni meanda ikki kün

turghandin kéyin yene qozghilip shimalgha qarap ilgirlidi we belqa chégrasigha barghanda, hireqli qoshuni bilen uchrashti. Düshmen terep nahayiti qattiq heywe bilen déweylep kelmekte idi. Musulmanlar derhal mutige qaytip u yerde herbiy gazarma tesis qildi we jiddi urush teyyarliqini puxtilidi. Mushu yerde yeni mute dégen yerde ikki terep tutushup qaldi. Hesh - pesh digüche shiddetlik gireleshme jeng bashlinip ketti. Musulmanlarning 3000 kishilik qoshuni hireqlining ikki yüzming kishilik muntizim qoshun'gha taqabil turushqa toghra kelgenidi. Elemni tunji qétimliq urushta resulullahning amraq adimi zeyd ibni haris kötürüp intayin jesurluq we merdanelik bilen orush qildiki, héch qandaq bir palwan yaki batur ezimette undaq qehrimanliq jasariti tépilmaytti. U urushup - urushup axir uning pütün bedinige düshmen neyziliri goya tikendek sanchilip ketkendin kéyin andin yéqildi. Shuning bilen elemni jefer ibni ebi talib qoligha élip tengdashsiz baturluq we mislisiz shijaet bilen urushtiki, jeng rasa qizip yuqiri pellige kötürülgende, u miniwatqan qizil étidin sekrep chüshüp uning boynini üzüwetti. Andin jeng qaynimigha kirip urushup - orushup axir elem kötürgen ong qoli késilip ketti. Bu chaghda u elemni derhal sol qoligha élip ching tutup qed kötürtüp turdi. Axiri sol qolimu késip tashlandi, shuning bilen u elem xadisini boyni bilen qisip uni qed kötertip turghanidi, axiri béshimu üzüwétildi. Jefer ibni ebi talib mana mushundaq shijaet we jenggiwarliq rohi bilen urushup axiri shehid bolup ketkendn kéyin elemni abdulla ibni rewah qoligha élip étigha mindi - de, düshmen terepke étildi. U attn chüshüshke bir temshilip bolup, yene bir az ikkilendi, andin u attin chüshti. Qoshunda abdullahning bir newre tuqqini bar idi. U bir parche pishshiq göshni tenglep: qérindishim, al! Bu göshni yewal, bir qanche kündin biri sen ach qalding, dégenidi, abdulla uning qolidin göshni élip bir - ikkni chishlidi - de, paq qilip yerge étiwitip, shemsherni pulanglitip düshmen terepke étildi we ajayip baturluq bilen urushup axiri shehid boldi.

Abdullah ibni rewahe yéqilghandin kéyin elemni beni ejlan qebilisidin sabit ibni qeys isimlik bir kishi élip égiz kötürdi we: i musulmanlar! Aranglardin bir kishini qomandanliqqa körsitinglar, dédi.

Shuning bilen musulmanlar xalid ibni welidni qomandanliqqa saylap chiqti. Xalid ibni welid elemni qolgha alghandin kéyin qoshunni qayta retke sélip qoshunning jenggiwarliqini ashurup, düshmen'ge qaqshatquch zerbilerni berdi. Peyghember eley-hissalam mute urushinng ehwalini jeng meydanidin xewer yétip kélishtin burunla wehiy arqiliq el jamaetke uqturdi, u mundaq dédi: elemni zeyd tutqanidi, shehid boldi, andin jefer tutqanidi, umu shehid qiliwétildi. Axirida abdullah ibni rewah tutqanidi, umu shehid qiliwitildi. Resulullah mushularni dewétip közliridin taram - taram yash töketti. Andin: elemni allahning qilichliridin bir qilich qoligha alghanidi, allah uning bilen qoshun'gha nusret ata qildi, dédi.

Musulmanlar ene shundaq jasaret we derijidin tashqiri qehrimanliq bilen jan pida qilip urushqan teqdirdimu sanining cheklikliki tüpeyli düshmenning adem déngizini teshkil qilghan zor qoshunning hujum dolquni aldida berdashliq bérelishi we yaki ularning changgilidin bixeter qutulup chiqalishi natayin idi. Del mushundaq halqiliq peytte musulmanlarning bu yéngi qomandani xalid ibni welid musulmanlarni özliri ketküzüp qoyghan ajizliq noqtisidin qutuldurushta özining yuqiri jeng maharitini we yétishken herbiy iqtidarini jari qildurdi. Mute jeng meydanida tunji urushta musulmanlar tereptin 12 adem shehid bolup ketti.

Musulmanlar bu qétimqi urushta gerche éghir bedel tölep turup, közligen intiqam élish meqsitige yételmigen bolsimu, lékin, bu urush musulmanlargha yüksek abruy, yaxshi nam élip keldi. Bu urush pütün ereblerni heyranliqqa saldi. Bu urush yene xelqi alemge: musulmanlar pütün erebler we jahan xelqi tonuydighan halettin bashqa bir xil xisletke ige xelq iken, ulargha allahning dergahidin heqiqeten zor yardem we medet kilidiken we musulmanlarning rehbiri muhemmed eley-hissalam berheq allahning peyghembiri iken, dégenni jakarlidi.

697-sual: mekke pethisi

qureyish mushrikliri hijiriyining 6 - yilidiki hudeybiye shertnamisigha xilapliq qilip shertnamini buzghandin kiyin özining kélishimnamigha xilapliq qilghanliq we hayat - mamatqa taqilidighan chong

ehdi - peyman'gha ochuq - ashkara xiyanet qilghanliqtek bu jinayi qilmishini héchqandaq bir özre yaki bahane körsitip aqliyalmaytti. Shundaq bolghachqa qureysh dairliri özlirining teklipi bilen tüzülgen bu kélishimnamini özlirinng buzghanliqini hés qiliship, xiyanetning yaman aqiwitidin ensirdi. Shunga ular derhal kéngeytilgen meslihet yighini chaqirdi. Yighinda ular özlirining bashliqi ebu sufyan ibni herbni kélishimnamini yéngilap qayta tüzüp kélishke wekillikke ewetishni qarar qildi. Ebu sopiyan medinige kilip resululla bilen körüshüp birer ighizmu gep angliyalmighandin kiyin arigha chüshüp resulullagha gep qilip birish üchün uning buninggha yalwurup ötünüp biqip hich bir netijige irishelmey axiri jiddiy yol yürüp mekkige yétip keldi.

Hijryining 8 - yili ramizan (9 - ay)ning 10 - küni resulullah medinide öz ornida ebu rehmilghiparini qaldurup, on ming sahabe (allah ulardin razi bolsun) bilen mekkige qarap yürüp ketti. Resulullah islam qoshuni bilen yol boyi rozidar halette yol yürüp axiri kudeyd dégen yerge yétip barghanda iptar qiliwetti. Musulmanlarmu iptar qildi, andin yene atlinip shu küni kechke merri zehran'gha yétip bardi. Andin qoshun'gha buyruq chüshürüp her bir adem ayrim - ayrim yerge ot qalashqa perman qildi. Netijide, merri zehran wadisida on ming yerge ot yéqildi. Resulullah bügünki muhapizetchilikke ömer ibni xettab reziyellahu enhuni mes'ul qildi. Shu küni etigen, yeni hijriyening 8 - yili ramizanning 17 - küni charshenbe seherde resulullah qoshunni bashlap merri zehrandin mekkige qarap yolgha chiqti we abbasqa ebu sufyanni (u leshkiri islamni bir - birlep körsün üchün) wadining töwen teripidiki tagh yoli éghizida toxtitip turushni tapilidi. Abbas ebu sufyanni resulullahning déginidek tagh yoli éghizida toxtitip turghanidi. U yerdin herqaysi qebile we aymaqlar elemlirini lepilditip ötüshke bashlidi. Ebu sufyanning aldédin her bir qebile yaki aymaq ötse: i abbas! Bular kimler? Dep soraytti. Axiri hemme qebile we aymaqlar ötüp boldi. Axiri bir chaghda resulullah muhajir we ensarlardin terkib tapqan yap - yéshil kiyimlik serxil bir qoshun bilen yétip kéliwidi, ular bir pütün sawut kiyim kiyiwalghachqa, ularning köz qarichuqidin özge yéri körünmeytti. Ebusufyan chöchigen halda: subhanellah, i abbas! Bular

kimler? Dep soridi, abbas: bular resulullah, muhajir we ensarlar dégenidi, ebu sufyan: "bulargha héchkishining küchi yetmigüdek", dédi, andin u yene: i abbas! Bügün qérindishingning oghlining selteniti heqiqeten katta bolup kétiptu, dégenidi, abbas: i ebu sufyan! U dégen seltenet emes, belki u dégen peyghemberlik (yeni ilahiy hakimiyet)" déwidi, ebu sufyan: undaq disengmu meyli emise, dédi.

Resulullah ebu sufyanning yénidin ötüp ketken haman abbas uninggha: téz bolghin, sen xelqingge xewer yetküzgin, dédi. Shuning bilen ebu sufyan qoshundin ilgirlep uchqandek at chapturup mekkige kirdi we pütün awazi bilen: i qureysh xelqi! Mana hazir muhemmed taqabil turghili bolmaydighan zor qoshun bilen yétip keldi. Derhal qéchinglar! Kimki ebu sufyan qorusigha kiriwalsa aman bolidu, dep towlighili turdi. Ular: i wabal tekkür! Séning hoylang némige kar qilatti, déyishti. Shunga u: öz hoylisigha kirip derwazisini taqiwalghanlarmu aman qalidu, mesjidilheramgha kiriwalghanlarmu aman qalidu, dédi. Shuning bilen kishiler öz öyige we mesjidilherem terepke yügürüshti. Shu esnada ularning ichidiki bir bölük kishiler yatlar üchün jan bérishni sherep bilidighan hebeshlik exmeq - nadanlarni yallap teshkillep musulmanlargha qarshi uyushturdi. Emma resulullah terep dawamliq algha ilgirlep zitiwen dégen jaygha yétip kélip, u yerde toxtap qoshunni qisimlargha böldi. U xalid ibni welidni ong qanat qisimgha emir qilip teyinlidi. Islam armiyisining herqaysi qisim we qoshunliri belgilen'gen liniye boyiche yol aldi. Resulullah zubeyr qismi bilen uchrashqandin kéyin beytullahqa qarap mangdi. U udul bérip heremge kirdi we hejerul'eswedning qéshigha bérip uni buse qildi. Andin keibini tawap qildi. Bu chaghda kebe etrapida 360 dane but tikleglik idi. Resulullah qolida bir tal yachaq oqni kötürüwalghan bolup, u héliqi oq bilen butlarni urup pachaqlap tashlashqa bashlidi. Butlar domilap yiqilip chüshüwatatti. Resulullahning tawapi ulagh üstide boldi. U shu küni muhrim (ihram baghlaghliq) emes idi. Shunga u keibini tawap qilish bilenla kupayilendi. Tawaptin kéyin osman ibni telheni chaqirtip uningdin keibning achquchini élip keibni échip uning ichige kirdi. Resulullah keibning ichide nurghun resim we süretlerni kördi. Resimler ichide ibrahim (eley-hissalam)

we ismail (eley-hissalamlar)ning qollirida pal oqlirini tutup pal séliwatqan halettiki xiyali sizma resimliri bar idi. Resulullah: mushriklargha allah lenet qilsun! allah bilen qesem, ular hergiz pal salghan emes, dédi we keibning yene bir bulungida yaghachtin oyulghan kepterning heykilini körüp uni öz qoli bilen sunduruwetti. Andin héliqi resim we süretlerni buyrup öchürtüwetti.

Kebe ichidiki süretler öchürüwétilgendin kéyin kebning derwazisi taqiwétildi. Uning ichide resulullah bilen eli ibni ebi talip we usame ibni zeydla qalghanidi. Resulullah kebe ichide ong tereptin bir, sol tereptin ikki, keynidin üch tüwrükni tashlap (shu waqitta kebe alte tüwrüklük idi) derwaza ornitilghan tamning udul teripidiki (arqa) tamgha aldini qilip tam bilen özi ariliqida üch gez (texminen ikki métirdin azraq) yer qaldurup namaz oqudi. Namazdin parigh bolghandin kéyin keibning hemme bulungini aylinip chiqti. Namaz waqti kiriwidi, resulullah bilalni kebe üstige chiqip ezan towlashqa buyrudi. Resulullah shu küni perman chiqirip jinayetchilerning kattiwashliridin toqquz kishige ölüm jazasi élan qildi we ularni tapqan yerde öltürüshni, gerche keibning yopuqi bilen panahliniwalsimu rehim qilmasliqni buyridi.

allah mekkini resulullahqa we musulmanlargha pethi qilip bergendin kéyin mekkiliklerge ish ayan boldi we ularning neziride heq we naheq aydinglisip musulman bolmaqtin bashqa chiqish yoli yoqluqini tonup yetti. Shunga ular özülikidin jem bolup resulullahqa bey'et (ehdi) bérip boysunidighanliqlirini bildürdi. Bu chaghda resulullah sepagha chiqip olturup kishilerdin bey'et (ehdi) élishqa bashlidi. Resulullah mekkide on toqquz kün turup, sheherning islami belge alametlirini yéngilidi. Xeliqni hidayetke we teqwadarliqqa yéteklidi. Resulullah mekkini pethi qilishtin xatirjem bolupla xalid ibni welidni ramizanning 25 - küni (hijriyening 8 - yili) uzza dégen butni chéqiwitishke ewetti. Uning keynidinla resulullah mushu ayning özide suwa dégen butni chéqiwitish üchün emiri ibni asni yolgha saldi. Mushu ayning özide yene resulullah seed ibni zeyd eshheliyni yigirme atliq bilen manat dégen butni chéqiwitshke ewetti. Mana bular mekke pethisi ghazitining tepsilatidur. Bu ghazat butpereslikning ereb yérim aral

tupriqidiki mewjudiyitige yochuq yaki orun qaldurmay uni teltöküs yoqatqan we uning hökümranliqigha menggülük xatime bergen tarixi ehmiyetke ige, hel qilghuch pethi urushi boldi.

698-sual: huneyn we taif ghaziti

mekke pethisi ushtumtut élip bérilip, goya chaqmaq tézlikide qolgha kelgen bolghachqa pütün erebler öz qulaqlirigha ishenmey qaldi. Etraptiki qoshna qebililer hesh - pesh dégüche yüz bergen, emma tosup qalghili bolmaydighan bu özgürüshlerdin hang - tang qilishti. Shunga ular ixtiyariy weyaki amalsizliqtin teslim bolmay bolmidi. Biraq, bu yerde intayin az sandiki özini küchlük chaghlaydighan hakawawur qebile we aymaqlarni yoq dégili bolmaytti. Hewazin we seqif qebililiri özlirige beni nesir, beni jeshem beni seed ibni bekri jemeti we beni hilal aymiqidin bir bölük kishilerni egeshtürüp musulmanlargha qarshi toplandi. Shenbe (hijriyining 8 - yili shewwal éyining 6 -)küni seherde resulullah mekkidin ayrilip (bu mekkini ishghal qilghanning 19 - künige toghra kiletti) 12 ming sahabe bilen atlandi. Bularning 10 mingi medinidin kelgenler, ikki mingi mekkide yéngidin musulman bolghanlar idi. Islam qoshuni huneyn'ge shewwalning 20 - küni seyshenbe kéche yétip bardi. Etisi tang seherde resulullah qoshunni retke saldi we tugh - elemlerni herqaysi qisimlargha tarqitip berdi. Shuning bilen musulmanlar seher ala qarangghuda huneyn wadisigha qarap töwen chüshüshke bashlidi. Ular bu yollarda we jilghilarda düshmen böktürme qoshuni barliqini bilmeytti. Ular shundaq tizlik bilen ilgrilewatqan bir peytte ushtumtut üsti - bashlirigha qar - yamghurdek oqlar yéghip ketti. Aldi tereptin düshmenler chuqan sélip diweylep keldi. Bu chaghda musulmanlarning sepliri chuwalchaqliship, tertipsiz halda qéchishqa bashlidi. Héch kishi héch kishige baqmaytti. Emma resulullah qéchiwatqanlardin özini chetke élip eslidiki ornidin tewrenmey turdi we: i xalayiq! Bu yaqqa kélinglar, mana men resulullah bu yerde, mana men muhemmed ibni abdulla bu yerde, dep towlaytti. Buchaghda uning yénida muhajirlar we öz aile tawabiatliridin bolup, sanaqliq bir qanche kishila qalghanidi. Mana mushu yerde rsulullahning tengdashsiz jesur qiyapiti we héchnimidin qorqmas batur xisliti heqiqiy rewishte namayen boldi. U

hedep xéchirini düshmen terepke diwitip heydeytti. Biraq resulullahning xéchirining tizginini uning bir newre inisi ebu sufyan ibni haris we uning iger üzenggisini taghisi abbas ibni abdulmutellip ching tutiwalghan bolghachqa, xéchirni mangghili qoymaywatatti. Andin resulullah attin chüshüp perwerdigar taaladin: i allah! Yardimingni nazil qilghin, dep medet tilidi. Resulullah taghisi abbas (reziyellahu enhu)ni buyrup, sahabilerni towlatquzdi. Shundaq qilip axiri resulullahning yénida yüzdek adem jem boliwidi, ular sep tartip düshmen topining aldini tosup ular bilen qattiq élishti. Uningdin kéyin dewet ensarlargha qaritildi, andin beni haris ibni xezrej (ensarlarning bir aymiqi)ge alahide qaritilip chaqirildi. Goya ürkütülgen jerendek qéchiwatqan musulmanlar bu awazni anglap owgha étilghan yolwastek étilip kélishti. Netijide, her ikki terep ajayip jasaret, ajayip qehrimanliq bilen élishti resulullah jeng mana emdi qizidi, dédi. Andin yerdin bir changgal topini élip: düshmenler xar bolsun! Dep ular terepke chachqanidi, ularning hemmisining közliri topigha toshup ketti. Buning bilen ularning jenggiwarliqi boshiship, sep - tertipliri chawalchaqlashti, ishliri keynige chékindi. Resulullah héliqi bir siqim tupraqni chéchip ozaq ötmeyla dshmen terepke éghir meghlubiyet yüzlendi. Düshmen terep jeng meydanida éghir shikeste yégendin kéyin ularning bir böliki taif terepke, yene bir böliki nexli dégen jaygha, üchinchi bir böliki ewtasqa qarap tikiwitishti. Shuning bilen resulullah ewtasqa ebu amir esh'eri bashchiliqida bir türküm qoghlap zerbe bergüchi qisimni ewetkenidi. Ular düshmen bilen azraq tirkishp, axir düshmenni meghlup qildi. Shu qétimqi tirkishishte qisim qomandani ebu amir esh'eri shehid bolup ketti. Yene musulmanlarning atliq chewendazliridin bir bölük kishiler nexlige qachqan mushrik qachaq qoshunini qoghlap zerbe berdi. Emma, mushriklarning mutleq köp sandiki qachaq qoshuni taifqa kirip panahliniwalghan idi. Resulullah huneyndiki ghenimetlerni yighip jirranige orunlashturushtin parigh bolupla, mushu ay (yeni shewwal)ning özide taifqa jaza yürüsh qildi. U yolgha chiqishtin burun xalid ibni welidni ming kishi bilen qoshunning közetchiliri süpitide aldin yolgha séliwetkenidi. Andin u chong qoshunni bashlap özi biwasite atlandi, dawamliq ilgirilep bir

chaghda taifqa yétip bérip taif qel'esige yéqin bir jaygha chüshüp shu yerge barigah qurdi we qel'eni muhasirge aldi. Muhasire xéli uzun dawamlashti. Muhasirining waqti uzun'gha sozulghanséri düshmenning qarshiliq körsitish tedbirliri kücheydi. Musulmanlarning ichide mushriklarning oq zerbisi we qizitip tashlighan tömür parchilirining zerbisidin ölüm - yétim we yaridar bolush ehwali éship bardi. Eslide düshmen terep qorghan ichige bir yil yetküdek teminat we ozuq - tülük topliwalghanidi. Resulullah taiftiki muhasirni boshitip jirranige qaytip kelgendin kéyin, hewazin xelqi tewbe (pushayman) qilip, mal - mülük we esirlirini tilep éliwilish üchün elchi kélip qalar dégen ümidte ghenimetlerni teqsim qilmay, on nechche kün kütüp turdi. Lékin, ular tereptin héchkim kelmidi. Shunga, resulullah pütün es - yadi ghenimet we teqsimatta qalghan ayrim shexisler, qebile aqsaqalliri we mekke kattiwashlirining könglini tindurup qoyush üchün ghenimetlerni teqsim qilishqa kirishti. Könglini islamgha mayil qilish obyéktliri hemmidin ewwel behrimen qilindi we alahide nisiwige ige boldi. Islam dinigha mayil qilish obyktlirigha resulullah özi chaghlap bérip bolghandin kéyin, zeyd ibni sabitni qalghan ghenimetler bilen esirlerning sanini élishqa buyridi. Andin uni qoshunning kishi béshigha chachqanidi. Her bir ademge töt töge, qiriq dane qoy teqsim boldi. Nawada atliq bolsa on ikki töge we yüz yigirme qoygha ige boldi. Bu teqsimat nahayiti küchlük siyasiyiwilikke ige intayin dana teqsimat bolghanidi. Bu siyasetni deslepte anche yaxshi chüshinip ketmidi. Shunga herxil ösek gep - sözler peyda boldi. Ensarlar ashu siyasetning ziynini eng köp tartti. Ular huneyn hediye sowghiliridin pütünley mehrum qalghanidi. Seed ibni ubade resulullahning yénigha kirip: i resulullah! Sen öz qewm - qérindashliringgha we bashqa qebile aqsaqallirigha zor miqdarda sowgha we hediyelerni töküp bérip, ensarlardin ibaret bu bir jemet kishilerge héch nerse bermigenidin kéyin ular sendin xapa boluptu, déwidi, resulullah: senmu xapa boldingmu? Dep soridi, seed ibni obade: i resulullah! Menmu shularning biri - de, elwette, dédi. Resulullah: undaq bolsa qewmingni munu ihate ichige yighqin, dédi. Shuning bilen seed ensarlarning qéshigha chiqip ularni héliqi ihate ichige yighdi. Shuning bilen resulullah ularning yénigha kirip awwal allahqa

hemdusana éytti, andin mundaq dédi: i ensarlar jamaesi! Manga siler teripidin anglan'ghini qandaq gep?! U silerning könglünglerde manga achchiqnglar kelginimu?! Men silerning qéshinglargha bérishning aldida siler azghun - gumrah xelq emesmidinglar, allah silerni méning sewebim bilen hidayet qilmidimu? Kembeghel - namrat idinglar, allah silerni bay qilmidimu? Öz'ara adawetlik düshmenlerdin idinglar, allah qelbinglarni birleshtürüp silerni yarashturmidimu? Ensarlar: shundaq, allah we allahning peyghembirining yaxshiliqi köptur we ewzeldur, déyishti. Resulullah yene: i ensarlar jamaesi! Jawab biringlarchu? Dégenidi, ensarlar: némidep jawab bérermiz i resulullah! Yaxshiliq allahqa we allahning peyghembirige mensup, dep turuwaldi. Resulullah: eger xalisanglar: séni bashqilar yalghan'gha chiqiriptiken, biz rast dep étirap qilduq, el tashliwitiptiken, biz qolliduq, qoghliwitiptiken, biz arimizgha alduq, namrat yoqsolkensen, ghemxorluq qilduq, déyshinglar mumkin, elwette rast deysiler. I ensarlar! Bezi ademlerni musulman bolsun üchün dunyaning yoqilang nersiliri bilen behrimen qilip, silerni imaninglargha tapshursam shuninggha achchiqinglar keldimu? I ensarlar! Bashqilar qoy - kalilarni heydep ketse, siler yurtunglargha resulullahni élip qaytishqa razi bolmamsiler? allah bilen qesemki, eger hijiret bolmighan bolsa men ensarlardin ewetilgen bolattim. Jimi ademler bir yolda méngip, ensarlar yene bir yolgha mangsa men choqum ensarlar mangghan yolni tutqan bolattim. I allah! Ensarlargha rehmet qilghin, ensarilarning balilirigha rehmet qilghin we ularning newre - chewrilirige rehmet qilghin, dédi. Bu chaghda ensarlar köz yéshi qiliship ketti, hetta saqalliri höl bolup ketti. Ular mundaq dédi: resulullahning teqsimatigha razi bolduq we nésiwimizning resulullah bolishigha razi bolduq, andin resulullahmu qaytti we ularmu tarqilishti.

Ghenimetler teqsim qilinip bolghandin kéyin hewazin elchiliri özlirining musulman bolghanliqini bildürüp keldi. Ular zuheyr ibni serda bashchilighida on töt adem idi. Elchiler resulullahning imildash taghisi ebu berqannimu élip kelgenidi. Elchiler resulullahtin ulargha yaxshiliq qilish yüzisidin esir we mal - mülüklirini qayturup bérishni tilidi. Shuning bilen

musulmanlar hewzain elchilirige bes - bes bilen asarettiki xotun - qizlirini we oghul bala chaqilirini qayturup birishti. Resulullah jiranidiki teqsimat we esirlerni qayturush ishliridin parigh bolghandin kéyin, shu yerdin ömre hejge éhram baghlap heremge kirip ömre ada qildi we mekkige ettap ibni esiydni bash memur (waliy) qilip teyinlep qoyghandin kéyin medinige qaytti.

699-sual: tebuk ghaziti

hijriyening 9 - yili rejep (7 - ay). Shunisi éniqki, mekke pethisidin kiyin kishiler allahning dinigha top - top bolup kirishke bashlidi. Lékin, bu yerde musulmanlargha tehdit bolup turghan bir düshmen küchi bar bolup u bolsimu (eyni dewrdiki yer shari boyiche herbiy küchi eng zor) rum xandanliq idi. Qeyser(rum xandani) mute urushining musulmanlar üchün keltürgen ijabiy tesirlirini we öz mustemlikisi astidiki ereb qebililirining rumluqlarning asaritidin qutulup chiqip musulmanlargha el bolush koyida boluwatqanliqini bu xil idiyiwi burulush uning chégrisi ichige qedemmu - qedem ichkirlep ereb sham chégrisigha tehdit séliwatqan birdin - bir chong xewp - xeter bolup qalghanliqini tonup yetti. Mushu ehwallagha asasen mote urushigha toluq bir yil bolmay turupla qeyser(rum xanidani) rumluqlar we rumgha qarashliq ghessan erebliri we bashqa ereb qebililiridin qoshun teshkilleshke kirishti we chong qanliq tuqunushqa teyyarliq kördi. Rumluqlarning musulmanlargha qarita keng - kölemde urush qozghash üchün jiddi teyyarliq körüwatqanliqi heqqidiki xewer medinige her tereptin uchup kélishke bashlidi.

Mushu yili(hijiriyining 9 - yili) melum bir ayda resulullah ayallirigha bir ay yéqin barmasliqqa qesem qilghan bolup, u öyning üstidiki balixanigha chiqiwélip ulardin ayrilip turghanidi. Sahabe kiramlar deslepte ishning tégini uqmay, resulullah ularning hemmisini biraqla talaq qiliwetken chéghi, shunga héchqaysi ayali bilen arayish qilmaydighan chéghi dep oylap ghemge patti we qattiq biaram bolushti. Uning üstige rumluqlarning urush teyyarliqi heqqidiki xewerler medinige yétip kélishi bilen teng medinidiki yerlik munapiqlarning ighwagerchilik heriketliri weziyetni téximu keskinleshturwetken. Bu munapiqlar, islam dinigha we

musulmanlargha qarita töt küzi bilen kütken yamanliqlarning rialliqqa aylinishidin ümidini téxiche üzmigenidi, shunga ular bu qétim nahayiti hayajanlinip ketti we herikitini tézletti. Ular bu qétim özlirining ashu rezil arzu - armanlirining emelge éshish waqti yéqinlap keldi, dep qarap medinide suyiqesit pilanlash we düshmen küchler bilen til biriktürüsh meqsitide, mesjid namida rezillik uwisidin birni tesis qildi. U bolsimu tarixtiki zirar mesjidi (yeni ziyanliq mesjid)idi. Ular u mesjidni kufrini qayta bash kötürgüzüsh, möimin musolmanlar arisigha parakendichilik sélish, ularning birlikini parchilash we allahqa, allahning resuligha qarshi turghuchilar(ebu amir rahibqa oxshash) üchün tayanch baza tesis qilishni meqset qilghanidi. Ular téxi resulullahni bu mesjidte teberuken namaz oqup birishke teklip qilghan idi. Lékin resulullah urush ishi bilen aldirash bolghachqa namaz uqup birish ishini (ghazattin qaytip kelgendin kéyin'ge) keynige surdi, netijide ular meqsitini emelge ashuralmayla qalmastin belki suyiqesti pash bolup qélip el arisida reswa boldi. Kéyin resulullah ghazattin qaytip kélip namaz oqup birishning ornigha qoralliq qoshun ewetip héliqi mesjid namidiki uwini chuwuwetti.

Yuqiriqilar musulmanlar duch kelgen ehwallar we tapshuruwalghan axbaratlar idi. Shu esnada ushtumtut shamdin medinige yagh élip kélidighan enbat qebilisige tewe ereb sodigerliri keldi, ularning éytishiche "hireqli" (rum padishahi) qiriq ming kishilik qoshun teshkillep uning qomandanliqini rumluqlarning pushtidin bolghan bir kishige tutquzghan. U yene bu urushqa ereb xiristianliridin lexmi, juzam we bashqa qebililerni qatnishishqa chaqirghan. Qoshunning aldi belqagha kilip orunlashqan wehakazalar boldi. Buning bilen musulmanlarning köz aldida ajayip chong bir xewp - xeterning qara kolenggisi pulanglashqa bashlidi. Bu xewer medinining siyasiy weziyitini téximu jiddiyleshtürüwetti, chünki ademler namrat qiyinchiliqi éghir, ulagh - ilmekiliri yolgha yarimaytti. Uning üstige medine xormiliri miliq - miliq pishqan mezgilge toghra kélip qalghan bolghachqa, ademler bagh - waranliridin we sayiliq derexlirining tüwidin ayrilghusi kelmeytti, qisqisi bundaq biep chaghda seperge chiqishni héchkim yaqturmaytti. Buni az dep musape uzaq, yol yürush japaliq,

qiyinchiliq éghir idi. Paydisiz amillar nurghun emeliy ehwallar ene shundaq murekkep, sharait qiyin boluwatqan bolsimu, lékin resulullah dewr sharaiti we weziyet tereqqiyatigha hemmidin inchike we hemmidin bek yiraqni körerlik bilen nezer sélip turuwatatti. Shunga u düshmen terepning chégra tewelikige keng kölemlik ghazat qozghap ularning islam diyarigha basturup kirishning qet'i aldini élishni qarar qildi. Resulullah weziyetni mana mushundaq toghra mölcherligendin kéyin sahabe kiramlargha urush teyyarliqi körüshke chaqiriq qildi. Mekke we bashqa ereb qebililirige adem ewetip kishilerni seperwer qildi. Musulmanlar peyghember eley-hissalamning rumgha qarshi urush chaqiriqini anglighan haman bes - beste awaz qoshti. Ular qol - qolche teyyarliq körüp nahayiti tézlikte medinige hazir bolushti. Hesh - pesh digüche her qaysi aymaqlardin oruq - sémiz töge - taylaqlargha minip, her qaysi kocha - chighirlardin medinige éqishqa bashlidi we musulmanlar yene bes - bes bilen pul mal iane qildi. Sediqe berdi we xeyri saxawet qollirini keng échiwetti. Osman ibni effan shu künlerde 200 tögini toqam tartuqliri bilen we 200 oqye(bir oqye 12 derhem yaki 37. 4 giram altun'gha teng) neq pulni tijaret karwini teshkillep shamgha yolgha salmaqchi boluwatatti. U bu mallarning hemmisini xuda yolida sediqe biriwetti, arqidin yene 100 tögini iger jabduqliri bilen iane qildi, uning keynidin ming dinar(tilla)ni kötürüp kélip resulullahning itikige tokkenidi resulullah dinarlarni sharaqlitip ong qolidin sol qoligha töküp: "bügündin itiwaren osman qilip salghan ishlarning uninggha héch ziyni bolmaydu" deytti. Andin osman yene arqa - arqidin ekilip tökken ianilirining omumiy sommisi neq dinardin bashqa toqquz yüz töge we yüz dane at (iger jabduqliri bilen)qa yetti. Abdurehman ibni ewf ikkiyüz oqye iane qildi. Ebu bekri siddiq mal - dunyasining jimisini élip keldi, u bu urushqa tunji bolup iane élip kelgen kishi bolup: "ailemge allah we uning resulini qaldurdum " dédi. U töt ming derhem idi.

Ömer ibni xettap iqtisadining bérimini bölup élip keldi. Abbasmu nurghun mal - dunyani ekilip tashlidi. Telhe, seed ibni obade we muhemmed ibni meslemelermu nurghun mal iane qildi. Asim ibni edyi 90 weseq(bir weseq 150 kilogiramgha teng) xorma iane qildi. Bir qanche

kündin biri iane qilghuchilaning ayighi üzülmidi hemme adem azdur - köptur sediqe we ianilirini élip keldi, hetta ularning ichide héch nerse tapalmisa bir mud(ölchem birliki bolup hazirqi 18 litirgha teng) yaki ikki mud bolsimu bir nersilerni kötürüp kéletti. Musulman ayallarmu qarap turmidi. Ular qudritining yitishiche bileyzük, munchaq, xalxal(putqa salidighan zinnet buyumi) halqa, zire we üzük chaghliq bir nersilirini ewetip ghazatni qollidi.

Musulmanlar mushundaq jiddi tutushup urush teyyarliqini püttürgendin kéyin, resulullah medinige öz ornida muhemmed ibni meslemeni qaldurup yolgha chiqti. U yolgha chiqish aldida eli ibni ebi talipni qaldurup uni mexsus resulullahning ailisige qarashqa buyridi. Resulullah yürüp ketkendin kéyin munapiqlar elini eyiplep, uning üstide gep tapqanliqtin u derghezep bolup resulullahning keynidin yitishiwaldi. Resulullah uni medinige yene qayturup: "sen bilen men harun bilen musagha oxshash bolsaq razi bolmamsen? Birla mendin kéyin peyghember kelmeydu xalas" dédi. Resulullah elini medinige qayturuwetkendin kéyin tebukqa qarap ilgirilidi. Lékin qoshunning sani köp bolghachqa, (30 ming kishi bolup musulmanlar buning aldida bundaq zor kölemde teshkillinip baqmighan idi) musulmanlar gerche iane qollirini keng échiwetken bolsimu, toluq teyyarliq qilalmighan bolghachqa, yenila qoshunda uzuqluq we ulagh mesiliside zor qiyinchiliq körüldi. 18 sekkiz adem bir tögige nöwetliship minetti, bezide ular del - derexlerning ghazang - yopurmaqilirini yéyishke mejbur bolghan bolup, éghiz we lewliri ishship dodiyip ketti. Töge ulaghlar min'gili yitishmeywatqanning üstige ussuzluq azabigha chidimay tögilerni öltürüp ularning su xaltisidiki sularni ichishke mejbur boldi. Uzaq musapini bésip tebuk kentige yétip kelgen islam qoshuni düshmenning aldini tosush üchün shu yerge barigah qurup urushqa teyyarliq kördi. Bu chaghda resulullah qoshun'gha nutuq sözlep ajayip pasahetlik, lebzi ixcham mezmuni mol söz ibarilerni ishlitip qoshunni ikki dunyaliq bexit - saadetning huli bolghan jihadning ghelbisini qolgha keltürüshke chaqirdi.

Emma rum dairliri we ularning yallanma ittipaqdashliri peyghember

eley-hissalamning qoshun tartip kelgenlikini anglighandin kéyin tenlirige qorqunch, titrek oliship serasimige chüshti, ular basturup kélish uyaqta tursun qandaq chikinish oyigha patti we kelgen péti tarqap kétish qararini qiliship astaghina tarqilip kétishti. Buning bilen tebuk ghaziti asasiy jehettin axirlashti. Emma bu ghazat musulmanlarning aralning ichi sirtidiki shan - shewkitini ilgirkidin hessilep ashurdi. Emdi her qandaq bir düshmen küch musulmanlarning herbiy küchini sel chaghlimaydighan boldi. Musulmanlar bu qétimqi tinich urush bilen qanliq élishiqanda qolgha kélishi teske toxtaydighan ghayet zor siyasiy we ijtimaiy muweppeqeyetlerge érishti.

Islam qoshuni tebukta nusret qazinip zeper bilen medinige qaytti, ular héchqandaq pishkellikke yoluqmidi. allah möimin musulmanlarni qanliq toqunushtin saqlidi. Qayitsh yolida bir dawan boyigha kelgende munapiqlardin on ikki kishi resulullahni qestlep öltürüsh suyiqestini pilanlighan bolsimu emelge ashmidi. Resulullah hozeyfege ulaning isimlikini we pilanlighan suyqestini éytip bergenidi. Shunga huzeyfe resulullahning mexpiyetlikini saqlighuchisi dep ataldi. Medine xelqi resulullahning qaytip kelgenlikini anglap qozghilip ketti. Ayallar, balilar we qul chöriler qizghin alqish sadalirini yangritip islam qoshunini qarshi élish üchün chiqti. Resulullah tebukqa rejep (7 - ay)da atlan'ghan idi, ramizan(9 - ay)da qaytip keldi. Bu ghazatqa ellik kündek waqit serp boldi, buningdin 20 kün tebukta ötti, bir aydek waqit bérish - kélishke ketti. Tebuk ghaziti resulullah qatnashqan eng axirqi ghazat bolup qaldi.

700-sual: widalishish hejji

allah taala resulullahning mekkide her qaysi ereb qebile xelqlri we ularning wekilliri bilen uchrüshüp resulullahdin din - sheriet ehkamlirini ögünüp resulullah ulardin özining amanetni yetküzgenlikige, elchilikni ada qilghanliqigha we milletke semimiy nesihet qilghanliqigha güwahliq élip yigirme nechche yil mabeynide jewri - japasini tartqan dewetning semerisini öz közi bilen körüp kélishni irade qildi. Shunga resulullah, bu yil özining bu höjjet xaraktérlik chong hejke irade qilghanliqini élan qildi. Netijide resulullah bilen birge hej qilish meqsitide medinige nurghun ademler jem boldi we zulqeid(11 - ay)ning 26 - küni shenbe resulullah

seper teyyarliqini püttürdi. U béshini tarap yaghlandi (ulandi) ishtan we ridasini keydi. Qurbanliq tögisige belge ésip pishin namizidin kéyin jenupqa qarap yürüp ketti. U seperni dawamlashturup bir chaghda mekkige yéqin "zittiwen" dégen jayda qonup qaldi, etisi hijiriyining 10 - yili zulhejjning(12 - ay)ning 4 - küni yekshenbe seherde ghusli taharet élip qopup bamdad namizini oqughandin kéyin mekkige kirdi yolda sekkiz künini otküzdi, bu otturahal sür'et hésablinatti. Resulullah mesjidulheremge kirip awal beytullahni tawap qildi, safa - merwening otturisida seiye qildi.

U zulhejje (12 - ay)ning 8 - küni bamdadtin kéyinla minagha chiqti u yerde pishin, esir, sham, xupten we etisi bamdatni oqudi, andin bir az turup kün chiqqandin kiyin erapatqa qarap yol aldi. Resulullah erapatqa yitp bérip u yerde uninggha atap yasalghan bir chidirgha chüshti bir chaghda quyash qayrilip kün chüshtin ötüwidi resulullah qeswagha minip betni wadigha keldi. Bu chaghda uning etrapigha bir yüz qiriq tötming kishi jem bolghanidi. Resulullah bu yerde ulargha höjjet xaraktérlik nutuqni sözlidi. Resulullahning erapattiki bu nutqini rebie ibni omeyye ibni xelep kishilerge sözmu - söz jakarlap yuqiri awaz bilen yetküzüp turatti. Nutuqtin kéyin bilal ezan towlidi we tekbir éytti shuning bilen resulullah ademler bilen bille pishin namizini oqudi, arqidin bilal yene tekbir éytti resulullah ornidin turup esir namizini oqudi bu ikki namazning otturisida bashqa namaz oqimidi. Resulullah teshriq (zulhejning 11 -, 12 -, 13 - künliri) künliri minada turup hej paaliyetlirini ada qildi. Sheriet ehkamlirini telim berdi, allahqa zikri éytti, ibrahim eley-hissalamdin qalghan hidayet belge(yol)lirini eslige keltürdi. Shérikning tesiri we uning nami nishanlirini öchürdi. Zulhejjning 13 - küni resulullah minadin qaytip kélip pishin, esir, sham, xupten namazlirini oqui. Xupten namizidin kéyin bir dem uxlidi, andin beytullahqa kirip uningda widalishish tawapini qildi. Resulullah hej paaliyetlirini ayaghlashturupla, medine munewwerge qaytishqa aldiridi.

701-sual: eng axiriqi qoshun

rum dairlirining mughember - chongchiliqi shu derijige bérip yetkenidiki, ularning musulmanlarning yashash hoquqighimu chidighusi kelmeydighandek bolup qilishqanidi. Ular özlirige béqin'ghan ereblerdin

musulman bolghanlarni öltürüshti. Resulullah ularning bu xil mughemberlikini we chékidin ashqan zorawanliqini nezerde tutup hijiriyining 11 - yili seper(2 - ay)da bir qoshun teshikilleshke kirishti we bu qoshun'gha usame ibni zeydni emir leshker qilip teyinlidi. Uni bu qoshun bilen pelestinning belqa we darum chégralirigha hujum qilishqa buyridi. Beziler bu qoshunning qumandani heqqide: "yéshi kichik tejiribisiz" dep gep tapti we uni yolgha sélishni kichiktürdi. Shunga resulullah: "uning qomandan bolushigha tene qilishqan bolsanglar, buningdin burunmu uning atisining qomandan bolishighimu shundaq qilishqan idinglar, allah bilen qesemki u choqum emirlikke layiqtur. Uning atisi ademler ichide manga eng söyümlük idi. Bumu uningdin qalsa manga eng söyümlük kishidur", dédi. Shuning bilen kishiler usame etrapigha uyushup uning qoshunigha tizildi we medinidin bir persex (6. 24 kilométérgha teng) yiraqliqtiki jeryif dégen jaygha chiqip perman kütüp turdi. Biraq, resulullahning késili heqqidiki qorqunushluq xewer ularni késel bir terep bolghuche texir qilip turushqa mejburlidi. Belkim allah bu qoshunni ebubekrining xilapitide yolgha sélinidighan tunji qoshun bolushini irade qilghan chéghi idi.

702-sual: allahning dergahigha seper

dewet ishliri takamulliship, weziyetni islam hökümranliqi toluq igelliwidi, bu dunyadin xoshlishish bisharetliri resulullahning chihridin ghilpal körünüshke bashlidi we uning ish heriket we söz - ibariliride ashkara ipadilendi.

U aldinqi yili(hijiriyning 10 - yili) ramizan(9 - ay)da 20 kün étikafta olturdi. Emma u buningdin ilgiriki yillarda peqet on künla étikaf qilatti, bu qétimqi étikafta jibriil eley-hissalam uninggha qur'anni ikki qétim ders muzakire qilip berdi. U hejjetulwidada musulmanlargha söz qilghanda: "men bilmeymen, iéhtimal men bu yildin kéyin siler bilen bu yerde, yüz körüshelmeslikim mumkin" dédi. Yene jemri eqebe(minada sheytan'gha tash atidighan jay)da: "i xalayiq! Mendin hej ibaditinglarni öginiwélinglar, ihtimal men bu yildin kéyin hej qilalmasliqim mumkin" dédi. Teshriq künlirining otturilirida resulullahqa süre nesri nazil qilin'ghanidi. Buningdin

uning widalishish (bu jahandin xoshlish) hejji ikenliki we resulullahqa ölüm xewiri yetküzülgenliki melum boldi.

Hijiriyining 11 - yili seper(2 - ay) éyining 29 - küni(dushenbe) resulullah beqi qebristanliqida bir méyit namizigha hazirliq qilghan idi. Meqberedin qaytiwétip yolda resulullahning béshigha aghriq tegdi we ushtumtut bedinining harariti örlep, hetta uning qizitma teptini uning béshi téngilghan téngiqi üstidinmu bbilinidighan bolup qaldi. Peyghember eley-hissalamgha késel tégip 11kün jamaet bilen bille namaz oqudi, uning késel tartqan jimi künliri 13yaki 14 kün idi.

Resulullahning késili künsiri éghirlashti, u her küni ayalliridin: "ete men nede? Ete men nede?" dep soraytti. Resulullahning ayalliri uning meqsitini chüshinip uning xalighan yerde béqilishqa ruxset qilishti, shuning bilen pezli ibni abbas we eli ibni ebu talib ikkiylenning otturisida béshi téngiqliq halda yölep mangghuzulup aishe reziyellahu enhaning öyige yötkep kélindi. Resulullahning ikki qedimi yerni jijip mangatti, netijide resulullah hayatining eng axiriqi bir heptisini aishe reziyellahu enhaning öyide ötküzdi. Resulullahning wapatidin besh kün ilgiri charshenbe küni idi. Uning bedinidiki késel harariti yalqunjap ketti. Aghriq küchiyip resulullah hushsizlandi. U: "bashqa - bashqa quduqtin yette tulum su keltürüp üsti béshimgha quyunglar, men ularning qéshigha chiqip wesiyet qiliwalay" dédi. Shuning bilen ular resulullahni chong bir tengle qachida olturghuzup üstige su quydi, hetta bir chaghda: "boldi, boldi" dep hushigha keldi. Bu chaghda resulullah özini bir az yénikligendek hés qildi u (béshi téngiqliq halda) mesjidke kirip munberge chiqip olturdi we ademlerge söz qildi, kishiler uning etrapini oriwélishqanidi. Andin munberdin chüshüp pishin namizini oqidi, pishin namizidin kéyin munberge yene chiqip héliqi öch - adawet we enti qisas heqqidiki geplirini qayta tekrarlidi. Andin ensarlargha yaxshiliq qilish toghiriliq wesiyet qilip mundaq dédi: "men silerge ensarlargha yaxshi muamile qilishqa tewsiye qilimen, ular méning öz baghrim we sirdashlirimdur, ular zimmisidiki mejburiyitini ada qilip boldi, emdi ulargha qayturushqa tigishlik heqliri qépqaldi, shunga ularning yaxshi ish - heriketlirini qollanglar, kemchilik we xataliqlirini epu qilinglar".

Resulullahning wapatidin töt kün ilgiri, yeni peyshenbe uning késili qattiq küchiyip ketken idi. Shu küni resulullah mundaq üch xil tewsiyni jikilidi: "ereb arilidin yehudiylarni, nasara(xiristian)larni we mushriklarni chiqirip tashlashqa tewsiye qildi. Elchilerni resulullah kütüwalghandek rewishte kütiwélishni tewsiye qildi. Peyghember eley-hissalamning késili éghirliship qattiq derd - elem tartiwatqan bolsimu, namazlirining hemmisini musulmanlar bilen birlikte mesjidte oqup kelgenidi. Wapatidin bir kün ilgiri yekshenbe peyghember eley-hissalam barliq qul - chörilirini azat qiliwetti, yénidiki yette dinar pulni sediqe berdi we qural - yaragh eslihelirini musulmanlargha hediye qiliwetti. Shu küni quyash kötürülup chashgah waqti bolghanda peyghember eley-hissalam qizi patimeni chaqirtip uning quliqigha gep qildi, patime yighlap ketti, andin yene bir némilerni déwidi, patime küldi. Aishe reziyellahu enha mundaq deydu: biz patimedin(yeni kéyin) shu ishni soriduq, u: resulullah manga: "mushu qétimqi késilide wapat bolup kétidighanliqini éytti, men yighlidim arqidin manga uning ailisidin tunji bolup méning uninggha qoshulup baridighanliqimni éytti, shunga men külgenidim", dédi, shu küni resulullah patimige uning jimi ayallarning serwiri (ulugh pishiwasi) bolidighanliqini bésharet berdi. Derd - elem barghanséri küchiyiwatatti xeyberde yep salghan héliqi zeherning tesiri éniq ashkara körülüshke bashlidi. U kishilerge tewsiye qilip: "namazni qoldin bermenglar, namazni qoldin bermenglar" dédi. Bu gepni bir qanche qétim tekrarlidi. Jan telipizi bashlandi aishe reziyellahu enha resulullahni özige yölep olturghuzdi. Nechche deqiqilerdin kiyin aishe reziyellahu enhaning quchiqida jan üzdi. Bu weqe hijiriyining 11 - yili rebiul ewwel(3 - ay)ning 12 - küni düshenbe chashgah waqti bolghanda yüz berdi bu chaghda resulullah atmish üch yashqa kirip on kün ashqan idi.

703-sual: peyghember eleyhissalamning süpetliri

eli ibni ebi talip peyghember eley-hissalamni süpetlep mundaq dégen: "resulullah bek égiz xada boymu emes, bek pakar pistekmu emes, ottura boy kishi idi. Chachliri giyde - budrimu emes, jansiz ölükmu emes, etlik yarishimliq idi. Yüzi göshlük, simizmu emes, oruqmu emes, yüzi

yumilaq renggi royi aq, közining qarchughi qap - qara kirpikliri qoyuq kökriki keng, gholluq meydiside töwen'ge sozulghan yumran tükler bar idi. Put - qollirining alqanliri keng idi mangsa igizdin chüshiwatqandek salmaq mangatti, qarisa tamamen burulup qaraytti, gholida peyghemberlik möhüri bar idi. Qoli keng(yeni sixi) yüreklik(qorqmas) rastchil, wapadar, tebiiti ongluq chiqishqaq idi. Peyghember eley-hissalamni deslep körgen ademge surluk tuyulatti, uning bilen ariliship tunushqan adem uni dost tutup qalatti. Resulullahni teripligüchiler: "peyghember eley-hissalamdek ademni burunmu we kéyinmu körmidim" déyishidu. Jabir: "birer adem peyghember eley-hissalam mangghan yoldin ötse u shu yolning xushbuyliqidin bu yolda peyghember eley-hissalamning mangghanliqini biletti, uning möriside kepter tuxumigha oxshash esli étide peyghemberlik möhuri bar idi. U sol müriséning udulida yumilaq qapartqu (bir xil ösme) sheklide bolup üstide siziqchilar bar topcha idi", dégen.

Peyghember eley-hissalam tilining pasahetlikliki we yuqiri söz qabiliyiti bilen alahide orunda turatti. U tebiiti mulayim, tili rawan, sözi mezmunluq, chüshenchisi durus, tekellupsiz idi. Uningda lebzi ixcham, mezmunluq, hékmetlik sözlesh iqtidar ata qilin'ghanidi. Mulayimliq, japagha chidash, öch élishqa qadir turuqluq kechürüm qilish köngülsizliklerge sebri qilish qatarliqlar allah uninggha singdürgen ésil exlaq peziletler idi.

Peyghember eley-hissalam saxawet we keng qolluq babida tengdishi yoq idi. U namrat bolup qilishtin qorqmay biretti. Peyghember eley-hissalam shu derijide batur we qorqmas jesur idiki, baturluq bilen shöhret qazan'ghan kishiler müshkül peytlerde qachqan chaghdimu, resulullah öz ornida tewrenmey ching turatti. Belky téximu algha ilgirleytti, arqigha chikinmeytti. Peyghember eley-hissalam tolimu hayaliq idi. Kishilerning eyip - nuqsanilirini körmeske salatti.

Peyghember eley-hissalam nahayiti adil, ippetlik, lewzide turidighan, rastchil we ishenchilik idi. Uning bu pezilitini düshmenlirimu itrap qilghan. U peyghember bolushtin ilgiri kishler uni emin(ishenchilik) dep atishatti we

uning ayrighan hökümlirige razi bolushatti. Peyghember eley-hissalam nahayiti kemter bolup, tekebburluq we chongchiliqlardin xaliy kishi idi. U padishahlarni ulughlap ornidin turghandek, özi üchün bashqilarning qol qoshturup turushni yaman köretti. Ajiz - miskinlerni yoqlaytti, ghérip - ghurwalar bilen bille olturatti. Qul chillisimu baratti, sahabiliri bilen shularning ichide bir kishi süpitide olturup qopatti. Aishe reziyellahu enha: "resulullah ayighini yamaytti, kiyimige yamaghliq sélip kiyetti. U aile ishlirini silerge oxshashla qilatti, qoyni séghip biretti, özining ishlirini özi qilatti" dégen.

Peyghember eley-hissalam nahayiti wapadar, sile rehimlik, shepqetlik, méhriban, kishilerge illiq muamile qilidighan zat idi. U chiqishqaq, edeplik, mijezi ongluq, edep - exlaqqa yat ishlardin yiraq idi. Qiliqi set, edepsiz, lenetxor, restilerde sörün salghuchi emes idi. Yamanliqqa yamanliq qilmaytti, belki yamanliq qilghanlarni kechüretti. Epu qilatti, bashqilarni özining keynidin mangghili qoymaytti. Yémek - ichmek we kiyim - kichek kiyishte qul - chöriliridin alahide boluwalmaytti. Xizmitini qilghan kishining izzitini qilatti. Bir ishni sehwenlik bilen qilghan yaki qilmighanliqi üchün tapa - tene qilmaytti. U miskin bicharilerni yaxshi köretti, ularning derd - ehwalni anglaytti, jinaza namizigha hazirliq qilatti, kembeghel namratlarni töwen körmeytti.

Ibni ebi hale resulullahni süpetlep mundaq dégen: resulullah hemishe xiyalchan, daim tepekkur ilkide yüretti. Külüp yayrimaytti. Orunsiz sözlimeytti, köpinche hallarda süküt qilatti, bir gepni bashlisa toluq ayaghlashturatti. Ixcham, mezmunluq, bihude geptin xali kemkütsiz uqumluq qilip sözleytti. Mulayim, xush péil, idi. Qopal tongmu emes, yuwash, yumshaqmu emes idi. Her qandaq nimetni kichik az bolsimu qedirleytti, eyipqa buyrimaytti, birxil tamaqni etiwarlap, yene bir xilni sokmeytti. Özi üchün öch almaytti, peqet heqiqet dexli terugha uchrisa, heq öz jayigha qarar tapmighuche ghezipini basqili bolmaytti, ishare qilsa putun aliqini bilen isharet qilatti. Bir ishtin ejeplense alqinini pulanglitatti, ghezipi kelse yüzini bashqa yaqqa buruwalatti. Shadlansa közi yumulup kétetti, külse tebessum bilen kületti - de chishliri möldürdek parqirap

kétetti.

Peyghember eley-hissalam bimene ishlardin tilini yighatti, sahabilirini ittipaqlashturatti, hergiz'arigha arazliq salmaytti. Her qewmning kattisini hörmetleytti we uni shulargha bashliq qilip qoyatti, kishilerni chirayini türmey, mijezini özgertmey turup agahlanduratti. U nahayiti ihtiyatchan idi. Sahabilarni yoqlap turatti, kishilerdin el arisidiki ishlarni sorap turatti. Yaxshi ishlarni qollap quwetleytti, yaman ishlardin seskendürüp uni qamchilaytti. Herikiti mötidil qarmu - qarshi emes idi. Uning neziride hemme ishning endizisi bar bolup toghra ishtin qusur chiqarmaytti. Heqni tutimen dep heddédin ashurmaytti. Yaxshi ademler bilen yéqin ötetti, uning neziride yaxshiliqi köp kishiler eng peziletlik ademler hésablinatti, keng qol aliy - janab isl kishlerning ornini yuqiri kötüretti.

Resulullah oltursa - qopsa, zikri tesbih bilen olturup qopatti. Özige alahide bir orun igellimeytti. Bir qewmning mejlisige barsa toghra kelgen yerde olturatti we shundaq qilishni tekitleytti. Her bir söhbetdéshigha özige layiq orun biretti, hetta uning sohbetdashlirining hemmisi "resulullah méni hörmetlidi" dégen héssiyatta bolatti. U hajetmen bolup kelgen ademni sewrichanliq bilen kütetti taki shu kishi qaytmighuche resulullah uning yénidin qopup ketmeytti. Birer nerse sorap kelgen kishige hajitini rawa qilatti yaki chirayliq gep yaki wede bilen qayturatti. Peyghember eley-hissalamning mijezi shu derijide yéqimliq we ongluq idiki u kishilerge öz atisidek tuyulatti. Resulullahqa nisbeten heqiqet aldida kishilerning hemmisi bapbarawer idi. Teqwadarliq bilen perqlinetti. Uning mejlisi illiqliq, haya - hörmet, sebrichanliq we wapadarliq mejlisi bolup süren, chuqan, kötürülmeytti, haya hörmet ayagh asti qilinmaytti. Teqwadarliq bilen méhri muhebbet asasiy orunni igelleytti. Chonglar hörmetlinetti. Kichikler qedirlinetti, hajetmenler tartuqlinip, ghérip - ghurwalar ulpetlendüreletti.

Peyghember elyhissalam yene hemishe uchuq chiray, xushxuy, mulayim idi. U tong, qopal, süren salidighan edepsiz, heddédin ziyade eyipligüchi we medhiyiligüchi emes idi. Namuwapiq ishlarni körmeske

salatti. Emma, uninggha yol qoyghanliqtin emes idi, özini üch ishtin: riyaxorluq, achközluk we paydisiz ishlardin xali tutatti we kishilernimu üch ishtin ayighanidi, birawni sökmeytti, eyiblimeytti, eyibini kochilimaytti, bihude gep qilmaytti. Resulullah söz qilghanda söhbetdashliri goya bashlirigha qush qun'ghandek jim turushatti. U toxtisa andin ular sözleytti. Uning yénida warang - chürüng bolmaytti. Birsi gep qilsa bashqilar tingshaytti, sahabiler külgen ishtin resulullahmu kületti, ejeblen'gen ishtin ejeblinetti. Sözde qupal éytquchilargha sebr qilatti, u: hajetmenni körsenglar hajitidin chiqinglar! Deytti. U mukapat alghanlarning rehmitini qobul qilatti.

Xarije ibni zeyid: "resulullah mejlislerde eng wezmin we tertiplik idi, u put qollirini sunup edepsiz olturmaytti, tolaraq süküt bilen jim turatti. Zörür bolghanda sözleytti, yaxshi söz qilmighanlarning sözige qulaq salmaytti, külse tebessum bilen kületti. Artuq yaki kem sözlimeytti, sahabilar resulullahni hörmetlep we uninggha egiship tebessum bilen külishetti" dégen.

Omumen qilip éytqanda, resulullah ajayip yüksek kamalet süpetler bilen yughurulghan bolup, allah uni mushu peziletler bilen terbiyiligen we uninggha "(i muhemmed!) sen heqiqeten büyük exlaqqa igisen" (süre qelem 4 - ayet) dep baha bergen. Démek, mana bular resulullahni kishilerning könglige yéqinlashturghan, qelblerge söyümlük körsetken we uning üchün jan pida qilishqa erziydighan qomandan'gha aylandurghan, hetta öz xelqining tersaliqini yumshitip ularni top - top bolup, allahning din'gha kirishke sewep bolghan xislet we peziletlerdur.

On beshinchi bölüm. Iz basar töt xelipe we sahabilar hayatidin örnekler

704-sual: eng toghra islamiy rehberlik sheklining yégane örniki, töt xelipe dewri

peyghember eleyhissalamning wapatidin kéyin 30 yilgha yéqin bir mezgil ötken bolup, bu mezgil islam tarixida "töt chong xelipe dewri" dep atilidu. Bu mezgil ichide töt xelipe arqimuarqidin xelipilik textige chiqqan, allah taalaning öz bendiliri üchün tallighan, memnun we razi bolghan bu mezgil xilafetirrashide (eng ewzel we toghra xelipilik) dewri dep atalghan.

Bu dewr peyghember eleyhissalam bashlatqan dewrning we idare sheklining dawami bolup, peyghember eleyhissalamning medinige hijret qilishidin bashlap, taki hezriti eli shéhit bolghan'gha qeder ariliqtiki 40 yilni öz ichige alidu. Bu muddet izchil türde dawam qilghan eng toghra islamiy rehberlik sheklining yégane örnikidur.

705-sual: hezriti ebubekrining hayati we güzel peziletliri

hezriti ebubekri hijrettin ellik bir yil burun dunyagha kelgen bolup, yashta peyghembirimizdin ikki yil, bir nechche ay kichik idi. Hezriti ebubekri qureysh chongliridin biri idi. Undin bashqa, hezriti ebubekri qureyshning nesebshunasi idi. Hezriti ebubekri tijaretchi bolghachqa, köpligen memliketlerge bérip aylinatti. U mushu meqsette ebutalibning karwinigha qétilip shamni ziyaret qildi. Xéli köp miqdarda meblighi bar idi hem nahayiti séxi idi. Herdaim öz mélidin serp qilip, uruq - tughqanlirigha yaxshiliq qilatti. Shunga qureyshler uni bekmu söyetti we her ishini uning mesliheti boyiche qilatti. Hezriti ebubekri jahiliyet dewridila özige ichimlikni chekligenidi. Shunga meyli jahiliyette yaki islamiyette bolsun, ichimlikni peqetla ichmigenidi. Hezriti ebubekri hayati boyiche butqimu choqunmighanidi. Hezriti ebubekri mexpi - ashkara ishlarning hemmiside peyghember eleyhissalam bilen bille idi. Wehyi chüshüshtin burunmu uninggha bek semimiy muamile qilatti. Jahiliyet dewride hezriti ebubekri peyghember eleyhissalamning yéqin dosti we birdinbir sirdishi idi. Shunga

wehyi chüshüshi bilenla uninggha ishendi. Resulullahqa wehyi chüshken waqitlarda hezriti ebubekri uning eng yéqin dosti idi. Hezriti ebubekri musulman bolghandin bashlap taki peyghember eleyhissalam wapat bolghiche her daim uning bilen bille boldi. Peyghember eleyhissalam uninggha hej we eskiriy yürüshlerni tapshurghandin bashqa waqitlarda, meyli tinchliq waqitliri bolsun yaki seperlerde bolsun, héchqachan peyghember eleyhissalamdin ayrilip qalmidi. Jenglerde, muhim weqelerde her waqit uning yénida idi. Uning bilen bille hijret qildi, uning bilen bille bolush we heq dewasi yolida uning bilen mürini mürige tirep küresh qilish üchün öz ailisini yalghuz tashlap qoydi, ghardiki nahayiti xeterlik peytlerde yene uning yénida idi. Hezriti ebubekri peyghember eleyhissalamgha köp qétim yar - yölek bolghan we qiyin künlerde uninggha ajayip sadaqetmenlik körsetkenidi. Bolupmu, hemme adem öz helekchiliki bilen bolup ketken ohud we huneyn jengliride qehrimanlarche éliship, peyghember eleyhissalamning yéndin bir qedemmu ayrilmighanidi.

Hezriti ebubekri insanlarning eng mert we eng jesurliridin biri idi. Qattiq jenglerde öz ornidin hergiz ayrilmay, bar küchi bilen peyghember eleyhissalamni qoghdashqa tirishatti. Shunga u hezriti hemze, hezriti eli, zubeyr ibni el awam we ebudujanelerdek düshmen sépige bösüp kirishke purset tapalmighanidi we jenglerde düshmen'ge hujum qilish jehette nami ularningkidek köp yéyilmighanidi. Chünki urush qehrimanliri özliri öltürgen we esirge alghan düshmen sanining az - köplikige qarap dangq chiqiratti.

Hezriti ebubekrining jenglerdiki ehwali bashqa islam qehrimanliriningkidin perqliq idi. Chünki u herdaim peyghember eleyhissalamning yénida turup, uni qehrimanlarche qoghdaytti, uninggha yüzlen'gen hujumlargha öz bedinini qalqan qilip turup qarshiliq körsitetti. Hezriti ebubekri bekmu peziletlik we heddédin ziyade merd idi. Mal - bayliqining hemmisini dégüdek allah we uning peyghembirining yoligha qilche ikkilenmey serp qiliwétetti.

Islam dewitining deslepki mezgilliride, hezriti osman, zubeyr ibni el ewam, abdurrahman ibni ewf, sad ibni ebuweqqas we telhe ibni ubeydullah qatarliq meshhur sahabilar hezriti ebubekrining wesilisi bilen musulman bolghan idi. Bular eng deslepki musulmanlar bolup, ulardin

kéyin osman ibni mez'un, ebu ubeyde ibni jerrah, erqem ibni ebul erqem we ebu seleme abdullah ibni abdul esed qatarliq sahabilar musulman boldi. Hezriti ebubekri hoylsida özi üchün kichik bir meschid yasiwalghanidi. U yerde namaz oquytti, qur'an tilawet qilatti. Etraptiki qoshnilar béshigha toplishiwélip, uning namaz oqushini tamasha qilip, qur'an awazini tingshaytti, u esnada tökken köz yashlirini köretti. Uning bu hali bir munche kishining musulman bolushigha seweb boldi. Hezriti ebubekri musulman bolghanliqi üchün xojayinidin zulum körgen qullarni körsila, ularni sétiwélip, azadliqqa chiqiratti we buni peqet allah raziliqi üchünla qilatti. U bedri we bashqa muhim jenglerning hemmisige toluq qatnashti.

Peyghember eleyhissalamning wapatidin kiyin hezriti ebubekri xelipilikke saylinip, ikkinchi küni xelqni namazgha chaqirdi. U méhrabqa chiqip turushigha, hezriti ömerning dewiti bilen xelq beni sed yighilishidiki bey'ettin kéyin yene bir qétim bey'et qildi. Bu küni, peyghember eleyhissalamning depne ishliri bilen meshghul boluwatqanlardin bashqa hemmeylen hezriti ebubekrige bey'et qildi. Ularmu ishlirini tügetkendin kéyin kélip uninggha bey'et qildi.

Hezriti ebubekri aghrip 15 kün etrapida yatti. We hijretning on üchinchi yili, jemadiyel axir éyining yigirme ikkinchi küni (düshenbe kéchisi) wapat boldi. Shu chaghda atmish üch yéshida idi. Méyitini wesiyitige binaen ayali umeys binti esma yuydi we peyghember eleyhissalamning yénigha depne qilindi. Méyit namizini uning ornigha xelipe bolghan hezriti ömer chüshürdi. Qebrige hezriti ömer, hezriti osman, telhe we abdurrahman qatarliqlar qoydi. Uning xelipilik dewri ikki yil, üch ay, on kün dawamlashqan boldi.

706-sual: hezriti ebubekrining muweppiqiyetlik xizmetliri

hezriti ebubekri xelipilik dewrining qisqa bolushigha qarimay (uning xelipilik dewri ikki yil, üch ay, on kün dawamlashti), insanlarning qelbige islamning menisi we ehmiyitini chongqur singdürdi. Halbuki, bu ishqa bekmu uzun yillar kétishi mumkin idi. Uning islamni ilmiy yosunda yolgha qoyushi we bu yolda ching turushi uning islamni neqeder yaxshi chüshinidighanliqini we qanchilik derijide saghlam, küchlük we tewrenmes

iman'gha ige ikenlikini ispatlap bermekte.

Hezriti ebubekri mana bu alahidilikliri bilen islamni saghlam asas üstige qurup, qed kötürüp turushqa sharait yaritip berdi. Shunga hezriti ebubekri islamni (urush - jédel we xeterlik peytlerde) tik tutup turalighan we eqidilerning burmilinip kétishini tosiyalighan eng büyük tarixiy shexslerning biri hésablanmaqta.

Hezriti ebubekri heqiqeten aldin körer we nezer dairisi keng zat idi. Uning dewride özlirini musulman dep atiwalghan, emma qelblirige iman singip kirmigen nurghunlighan bedewiy erebler bar idi. Peyghember eleyhissalamning wapat bolghanliqi heqqidiki xewer tarqilish bilenla, ular derhal islamdin yénip, özlirining peyghember ikenlikini ochuq élan qildi. Ish buning bilenla tügimey, nurghunlighan bedewiy ereblerningmu ikki yüzlimichiliki otturigha chiqishqa bashlap, jahiliyet dewridiki étiqad we hayatigha qaytqanliqini jakarlashti. Bu pitnidin peqet medine munewwer, mekke mukerrem we taif sheherlirila saqlinip qaldi.

Hezriti ebubekri xelipilik maqamigha chiqmay turupla, bu murtedler elchi ewetip özlirini zakat bergüchilerning sirtida tutushni telep qilishti. Ular xelipining bu heqte özlirige razimenlik bildüridighanliqini we teleplirini qobul qilidighanliqini hésablashqanidi.

Murtedler medine hökümitining esker sanining az, özlirining köp we küchlük ikenlikini közde tutup hezriti ebubekrini özlirige boyun egdüreleydighanliqigha we uninggha özlirining teleplirini qobul qilduralaydighanliqigha ishinishetti. Emma netijide ularning bu xiyali tamamen sugha chilashti. Chünki hezriti ebubekri heqiqeten islam muqim belgiliwetken hökümlerning héchbirige sel qarimighudek derijide küchlük we tewrenmes iman'gha ige idi we axirqi nepisigiche bu yolda tirkishetti. Derweqe, ularning üstige qoshun tartti. Peyghember eleyhissalam wapat bolup, üch kündin kéyin hezriti ebubekri xelipilikke teyinlendi. U xelipilik süpiti bilen qoshun'gha peyghember eleyhissalam belgiligen nishan'gha qarap yürüsh qilishqa emr berdi.

Murtedler zakatni özliridin bikar qiliwétish üchün xelipining aldigha wekiller ömiki ewetti. Hezriti ebubekri bu teklipni qet'iy ret qildi. Hezriti ebubekri zakat bérishni xalimighan munapiqlarning wekillirige qopal tegdi

we ulargha haqaret qilip, teleplirini ret qildi. Öz idiyiside ching turup, ularni dinning ehkamlirigha boysunushqa zorlidi. Munapiqlarning wekilliri öz qebililirige qaytip bérip, musulmanlarning san jehette bekmu az ikenlikini melum qilishti. Hezriti ebubekri usamening qoshunini uzitip, medinige qaytqandin kéyin üch kün ötmey turupla medine kéchilik hujumgha uchridi. Xelipe muhapizlarning qattiq qarshiliq bildürüshini tapilighandin kéyin, özimu eng téz sür'ette bir qoshunni bashlap, sheherning kirish éghizlirigha qarap yügürdi we basqunchilarni birdemdila tire - pireng qiliwetti.

Bu weqe usame qoshuni yolgha chiqip, neq ikki ay bolghanda yüz berdi. Undin kéyin, musulmanlarni söyündüridighan üchinchi xewer yétip keldi. Bu weqedin on kün ötmeyla, usamening qoshunliri zeper quchup, köpligen ghenimet bilen qaytip keldi. Usamening eskerliri xéli obdan aram éliwalghandin kiyin , hezriti ebubekri ularni ereb yérim arilining u yer - bu yéride bash kötürüp chiqqan munapiqlarning üstige ewetish üchün on bir sepke ayrip yolgha saldi hem hezriti ebubekri özi qomandanliq qiliwatqan qoshunni bashlap el ebreqning rabza rayonidiki ebs we zubyan qebililirini meghlup qilghandin kéyin, ularning buzehe rayonidiki bashqa tarmaqlirini boysundurush üchün yürüsh qildi.

707-sual: hezriti ömer reziyellahu enhuning hayati

hezriti ömer hijrettin 42 yil burun mekkide tughuldi. Peyghember eleyhissalamgha wehyi kelgende, u 29 yashlirida idi. Wehyi kélip, alte yilghiche jahiliyet hayatini dawamlashturdi, yeni ömer wehyi kélip, alte yildin kéyin iman éytti. Shundaq bolghanda, u jahiliyette 35 yil, islamda 30 yil yashighan boldi. Hezriti ömer jahiliyette 35 yil yashighan bolsimu, jem'iyettiki orni peqetla ösmigen, tengtushliri arisida héchqandaq nam chiqiralmighanidi. Eger islam bolmighan bolsa, hezriti ömerning nami chiqmighan, u ölgendin kéyin héchkim uning namini tilgha almighan we eslepmu qoymighan bolatti.

Hezriti ömer peyghember eleyhissalam qiyin ehwalda qalghanda meslihet soraydighan chong sahabilerdin biri idi. Bezide kelgen wehyiler hezriti ömerning pikirliri bilen oxshash chiqip qalatti. U, sahabilerning arisidiki chongluq derijiside hezriti ebubekridin kéyin qalsa, ikkinchi orunda

turatti. Jenglerning hemmiside peyghember eleyhissalam bilen bille bolup, bu qehrimanliq meydanlirida özining küchi we heywisi bilen etrapqa tonuldi. Umu hezriti ebubekrige oxshash herdaim peyghember eleyhissalamning qéshida turup, uni qoghdaytti we öz jénini uning üchün qalqan qilatti. Düshmen'ge hergiz rehim - shepqet qilmaytti. Peyghember eleyhissalamning emrlirini toluqi bilen bija keltüretti. Héchqachan bir mesilini öz köz qarishi yaki idiyisi bilen hel qilishqa urunmaytti. Peyghember eleyhissalamning teliwini her daim öz menpeetidin üstün köretti. Hezriti ömer dewri — insaniyet dunyasi islam adalitining eng ésil örneklirige shahid bolghan we islam quyashi yer yüzining nahayiti chong bir qismigha parlaq nur chachqan dewr idi.

Hijrining 23 - yili, zulhejje éyining 23 - küni seher waqti idi. Hezriti ömer bamdat namizini bashlashtin burun aditi boyiche seplerni tüzlep chiqti. Andin tekbir chüshürülgendin kéyin, namazgha turdi. Del shu chaghda, ebu lulue dégen kapir uning alte yérige xenjer tiqqanidi. Hezriti ömer suyiqestke uchrighandin kéyin, aran üch kün yashiyalidi. Tötinchi küni, yeni hijrining 23 - yili, zulhejje éyi tügeydighan'gha töt kün qalghanda (charshenbe küni) wapat boldi. Oghli abdullah uni yuyup, képenlidi. Namizini suheyb chüshürdi.

708-sual: hezriti ömer reziyellahu enhuning pezeliti we muwapiqiyetlik xizmetliri

hezriti ömer bir xelipe bolush süpiti bilen öz zimmisidiki wezipining éghirliqini bilgechke, herdaim küchlük mes'uliyet tuyghusida yashaytti. Shunga u dawamliq xelqning mesililiri bilen meshghul idi. U her bir minutini xelqning mesililirini hel qilalmasliqtin we bu seweb bilen allah aldida jawab bérelmesliktin qattiq endishe qilip ötküzetti. Bu qorqunch we endishe uning zéhnige ornap ketkechke, toxtimay izdinetti, tirishatti. Kéchilirini asasiy jehettin uyqusiz ötküzetti, kiyim - kéchiki we yémek - ichmiki bekmu addiy - sadda idi. Ten salametliki künséri zeipliship kétiwatatti.

Hezriti ömer herdaim allah qorqunchi bilen yashaydighan we bu sewebtin toxtimay köz yéshi qilip turidighan bir zat idi. Birer ayet oqulghan waqitta buquldap yighlap kétetti. Bezide shundaq tesirlinettiki, hoshidin

kétip yerge yiqilatti. Etrapidikiler uni öyige apirip qoyatti. Xelq uni késel dep oylap, yoqlap kélishetti. Bu rohiy halet uning aditige aylinip qalghan bolup, toxtimay köz yéshi qilghachqa, mengzide ikki qara siziq peyda bolup qalghanidi. Uning buquldap yighlighan awazini bezide jamaetning arqa sepliridikilermu anglaytti.

Hezriti ömer fetih heriketliri dawamida medinige toshup kélin'gen ghenimet mallarni özi üchün bir imtihan dep qaraytti we allahning bu mallar arqiliq özining (hezriti ömerning) adil we durustluqini sénimaqchi boluwatqanliqigha ishinetti.

Hezriti ömer her daim öz - özini agahlandurup, özining héchkimdin perqi yoq ikenlikini ésige élip turatti. Hezriti ömer nahayiti addiy nersiler bilen qorsaq toyghuzushqa tirishatti. Bir waq tamiqigha birla xil taamdin bashqa nerse yémeytti. Dunya hayatining lezziti, debdebisi we heshemitidin bekmu yiraq idi. Shunga u eng yoqsul kishiler aran tépip yéyeleydighan nersilerni yeytti.

Hezriti ömerning kiyim - kéchikimu nahayiti addiy we eng erzan bahaliq kiyimler idi. Kiyim - kéchek yaki ayiqi herdaim yamaqliq idi. Qimmet bahaliq, süpetlik rextlerdin tikilgen kiyimlerni qet'iy kiymeytti. Yeni uning hayati bekmu qiyin we chidighusiz derijide mushkülatchiliq ichide ötti.

Hezriti ömer özining xish - eqribalirini dölet ishigha hergiz yéqinlashturmaytti, ularning birer ishqa mes'ul bolushigha qet'iy qarshi chiqatti. Hetta ularning tijaret qilishinimu chekligenidi.

U, kéchiche namaz oquytti, yérim kéche bolghanda, bala - chaqilirini namazgha oyghitip: (i muhemmed!) ailengdikilerni (we ümmitingni) namazgha buyrighin, özengmu uni ada qilishqa chidamliq bolghin, sendin biz riziq telep qilmaymiz. Sanga biz riziq bérimiz, yaxshi aqiwet peqet teqwadarlargha xastur dégen ayetni oqup, ularning yadigha salatti.

Hezriti ömer öz emridiki mes'ul kishilerning arisida balilirigha alahide muamile qilghanlarni qattiq eyibligendin bashqa, ularning jinayet ötküzgen balilirinimu éghir jazalaytti.

Emdi hezriti ömer teyinligen waliy, hakimlargha kelsek, u köpinche hallarda, ibadet we diniy ishlargha bek ehmiyet bérip ketmisimu,

ishenchlik we küchtünggür ademlerni teyinleytti. Chünki ibadet we diniy mejburiyyetlerning paydisi her kishining özige xastur. Eger wezipige teyinlen'gen kishi peziletlik, lékin bashqurush iqtidari ajiz bolup qalsa, u halda uning ziyini ümmetke bolidu.

Hezriti ömer munewwer sahabilerni wezipilerge teyinlep, ularni dunyaning bash aghriqigha arilashturushni xalimaytti.

Hezriti ömer bir kishini muhim bir wezipige teyinligen waqitta, uningdin héchkimning méligha yolsizliq qilmasliqini we héchkimning jénigha zamin bolmasliqini, emel we hoquqini özi we ailisining kozirigha aylanduruwalmasliqini telep qilatti. Hezriti ömer wezipe béshidiki kishilerni hemishe kontrol qilip turatti. Ularning yémek - ichmiki, kiyim - kéchiki we turalghu jaylirighiche tekshürüp turatti we pat - pat ulardin hésab alatti.

Hezriti ömer herdaim xelq arisida yashaydighan, ularning dertlirige qulaq salidighan we qiyinchiliqlirini teng hel qilidighan zat idi. Yoldishi jihadqa chiqip ketken ayallarni pat - pat yoqlap, birer nersige éhtiyaji bar - yoqluqini soraytti, bezide bu ayallarning balilirini yaki xizmetchilirini egeshtürüp, ularning ornida bazargha bérip lazimliq nersilerni élip béretti.

Hezriti ömer bir top kishi bilen seperge atlinip qalsa, özi bashqilardin kéyin yolgha chiqatti we hayaldighan yerde qélip qalghan nersiler bolsa, éliwélip igisige tapshurup béretti. Yolda ulighi yarilan'ghan yaki bashqa herqandaq qiyinchiliqi körülgen seperdishigha yéqindin köngül bölüp, yardem qilishqa tirishatti.

Kéchiliri medinini aylinip, pütün sheherni charlap chiqish – hezriti ömerning daimliq ishi idi. Medinige chüshken karwanlarning béshida qarawulluq qilatti, mohtaj kishilerning éhtiyajini qamdashqa, heqsizlikke uchrighan kishilerning erz - shikayetlirni anglap, dertlirige derman bolushqa tirishatti. Ayallardin birersining bir nersige éhtiyaji chüshüp qalsa, derhal öyige qaytip, ayalini élip ularning yénigha yétip kéletti.

Hezriti ömer xelqning hal - ehwlini igellesh, waqtini ular bilen ötküzüsh, teng xushal bolup, azablirigha ortaq bolush, eger birer dawa ishi bolsa, derhal uni hel qilish we bu arqiliq adaletning burmilinip kétishining aldini élish üchün herdaim bazar - restilerni aylinip, xelq bilen ichqoyun - tashqoyun bolup kétetti. Waqit tapsila qur'an oquytti. Namazdin kéyin

xelqning erz - shikayetlirini anglaytti. Uning öyining aldida héchqachan qarawul turmaytti.

Undin bashqa, u islam qoshunining ghayiwi qomandani we qoralliq qoshunning bash qomandani idi. Qoralliq qoshunning béshigha ayrim qomandan teyinleytti, özining oy - pikrige asasen pidakar kishilerni qomandanliqqa tallaytti. Bezide eng yuqiri derijilik qomandanni wezipisidin élip, uni qoshundiki eng addi nökerler qatarigha chüshürüp qoyatti we eyni waqitta, eng addi, emma jasaretlik we batur bir nökerni qoshun'gha qomandan qilip teyinleytti. Bu arqiliq, qomandanning öz emel - mensipini ishghal qiliwélishigha, uningdin yaman niyette paydilinishigha we qol astidikilerni özining arzu - heweslirige wasite qiliwélishigha tosqunluq qilatti.

Xelipe ömer aldinqi septiki qomandanlar bilen dawamliq alaqe baghlap, ulargha telimat we emr - permanlirini yetküzüp turghachqa, xuddi özi shu yerde turuwatqandek hemme ishtin xewerdar bolup turatti. U herdaim qomandanlarni allahning sheriet hökümlirige qet'iy boysunushi we allahqa chin dilidin étiqad qilishi toghriliq agahlandurup turatti. Jengde baturlarche élishishi we qattiq qarshiliq bildürüshi üchün ularni jasaretlendürüp, rohlirini urghutup turatti we her bir toqunushtin kéyin özige tepsiliy melumat yollishini telep qilatti.

Hezriti ömer musulmanlar üchünla emes, belki gheyri musulmanlar üchünmu eng adil we ghayiwi rehber idi. U gerche gheyri musulmanlargha musulmanlardin perqliq kéyinish we musulmanlarni hörmetlesh heqqide bezi shekliy qanunlarni yolgha qoyghan bolsimu, emma wezipe we mes'uliyette hemmeylen'ge teng - barawer muamile qilatti. Bir gheyri musulman islamni qobul qilsa, uni derhal jizyedin azad qilatti, hetta uning qerzliri pütün mal - barliqidinmu köp ikenliki éniqlansa, uningdin ne öshre, ne jizye élinmaytti. Hezriti ömer walilargha omumiy uqturush ewetip musulmanlarning gheyri musulmanlargha zulum qilishini tosup, ularning heq - hoquqlirigha hörmet qilishini, ularni küchi yetmeydighan ishlargha buyrumasliqini tapilighanidi.

Bu dewrde islam jem'iyitining melum bir qismini sahabiler igelleytti we ularning eng mötiwerliri medinide yashaytti. Xelipe ularning her

qandaq bir meqsette (qoralliq urush bolup ketken teqdirdimu) medinining sirtigha chiqishigha ruxset qilmaytti. Peyghember eleyhissalam bilen birlikte islam, heq, adalet yolida élip barghan ulugh küreshlirini ular üchün yéterlik dep qaraytti. Shundaqla, ularni bashqilarmu qilalaydighan addiy ishlar yaki bashqa xizmetler üchün meshghul qilip, awarichiliq tépip bérishni xalimaytti. Jiddiy mesililerni ulargha bildürüp, meslihetlishetti, özi we musulmanlargha munasiwetlik mesililer heqqide ularning qimmetlik pikirliridin paydilinishqa tirishatti. Shunga u herdaim hezriti osman, hezriti eli we abdurrehman ibni ewf qatarliqlardin soal soraytti, pikirlirini alatti. Shundaqla, pütün xelqning bu peziletlik shexslerni özlirige ülge qilishini arzu qilatti. Sahabilermu uninggha yardemlishetti, yol körsitetti, mesililerni uning bilen bille olturup hel qilishatti.

Tewhid, güzel exlaq, durustluq, adalet qatarliqlarning insanlargha yetküzülüshi we ögitilishi yolida resulullah bilen bir jan, bir ten bolup ketken, heq we heqiqet yolida jan we mallirini atiwetken bu mötiwer sahabiler hemishe hezriti ömerning yénida turup, uninggha yar - yölek bolatti. Shunga xelq ularning hörmet - étibarini qilatti, ularmu hezriti ömerge oxshash xelqqe méhribanliq qilatti, shepqet körsitetti. Ularni terbiyiletti, ilim - irpan tarqitatti, ulargha islamning ewzelliklirini ögitish we singdürüsh üchün jan pidaliq körsitetti.

Axirida shuni éytip öteyliki, hezriti ömer peyghember eleyhissalamning: "bu yérim aralda ikki din birlikte mewjut bolup turalmaydu" dégen sözige binaen, musulman bolmighanlarni ereb yérim arilining sirtigha orunlashturdi. Emma islam dölitining bashqa rayonliridiki bu puqralar yenila hör we bext - saadet ichide yashidi.

Her néme bolushidin qet'iynezer, ular islam tarixining eng parlaq dewri we insaniyet tarixida oxshishi körülmigen bu adaletlik mezgillerde, pütün jem'iyetning barliq ezalirigha oxshash xushal - xuram, exlaqiy peziletke tolghan shereplik künlirini ötküzgenidi. Barliq jem'iyet ezasi bir - birige chemberchas baghlan'ghanidi, chünki u jem'iyette teng - barawerlik, hörlük, méhri - shepqet we merhemet höküm süretti.

709-sual: hezriti osman reziyellahu enhuning hayati

hezriti osman dada teripidin peyghember eleyhissalam bilen yiraq

tughqan kélidu we nesebte töwendin yuqirigha qarap sanighanda tötinchi nesilde (yeni tötinchi ejdadi abdumennapta) uning bilen birlishidu. U abdumennap ibni abdushshems ibni umeyye ibni ebul as ibni efwanning oghli bolup, anisi tereptinmu yene peyghember eleyhissalam bilen tughqan kélidu. Chünki hezriti osmanning anisi erwe – qureyzning qizi bolup, erwening anisi abdulmutellibning qizi, yeni peyghember eleyhissalamning hammisi beyza idi. Hezriti osman hijrettin 47 yil burun taipte tughulghan bolup, peyghember eleyhissalamdin alte yash kichik idi.

Hezriti osmanning dadisi efwan bay sodiger idi. U tijaret üchün seperge atlinip, shamda wapat bolghanidi. Uningdin oghli osman'gha nahayiti köp bayliq miras qaldi. Osmanmu tijaret bilen meshghul bolup yürdi. Tijariti yürüshüp, tapqan paydisini herdaim xelqqe tarqitip, ulargha yardem qolini sunatti. Shunga xelq uni yaxshi köretti we hörmetleytti. U özi tewe bolghan beni ümeyye qebilisining xojayini bolghandin sirt, qureyshlerningmu katta zatliridin biri idi.

Muhemmed eleyhissalamgha tunji wehyi kelgen waqitta hezriti osman 34 yash etrapida idi. U köp ötmey islamni qobul qilip musulman boldi we sahabilerning aldinqiliri qataridin orun aldi. Tarixta qeyt qilinishiche, u aldinqi on musulmanning biri idi. U chaghlarda, musulmanlar kéchiliri el erkam ibni ebul erkamning öyige yighilip, mexpiy paaliyet élip bérishqa yéngi bashlighanidi.

Hezriti osmanning musulman bolushi qureyshlerge bekmu qattiq tesir qildi. Qureysh ichide sarasime meydan'gha keldi we dawalghush peyda boldi. Chünki hezriti osman qureyshlerning hörmetke sazawer, mötiwer kishiliridin biri idi. Hezriti osmanning taghisi el hakem ibni ebul as uni bu yoldin qayturmaqchi bolup, köp urun'ghan bolsimu, héchqandaq netijige érishelmidi. Shuning bilen, u hezriti osman'gha qattiq bésim qilip, éghir azab - oqubetke duchar qildi. Emma bu esheddiy zulum we insapsizliq bilen qilin'ghan muamililer héchqandaq ishqa yarimidi, osmanning iradisini we islamgha bolghan sadaqitini özgertelmidi. Taghisi uning herqandaq ishqa berdashliq bérip, öz yoligha dawam qilghanliqini körüp boshiship qaldi. Emma bu qétim anisi erwe binti qureyz uni qayil qilishqa urundi. Lékin, uning pütün tirishchanliqimu nölge teng boldi. U

yenila öz yolidin qet'iy qaytmidi.

Hezriti osmanning özige xas ikki alahidiliki bar idi. Birinchisi, u bekmu uyatchan bolup, izzet - abruyini saqlash éngi bekmu küchlük idi. Shunga, xelq uning aldida haya qilatti, eyminetti we uni hörmetleytti. Hetta peyghember eleyhissalammu uning bu xususiyitini bekmu ulughlaytti we: "malaikilermu haya qilip, eyminidighan bir kishidin men qandaq eymenmey turalaymen?!" deytti.

Uning ikkinchi chong alahidiliki bolsa, qoli ochuq, séxiyliqi idi. Qureyshlerning arisida séxiyliqta uning aldigha ötidighan biri yoq idi. Hezriti osman musulman bolghandin kéyin, peyghember eleyhissalamning qizi ruqiyege öylinip, uning (peyghember eleyhissalam) bilen tughqandarchiliq munasiwitini berpa qildi. Ruqiye uningdin abdullah isimlik bir oghul bala tughdi, emma u alte yéshida wapat boldi.

Qureyshler musulmanlargha qattiq eziyet yetküzgen chaghlarda, hezriti osman peyghember eleyhissalamning ijaziti bilen (ayali ruqiyeni élip) hebeshstan'gha hijret qilghan musulmanlar sépigha qétildi. Hebeshstanda qisqa waqit turupla mekkige qaytip keldi. Lékin, köp ötmey yene bir musulmanlar karwinigha qétilip, hebeshstan'gha ikkinchi qétim hijret qildi.

Eqebe yighilishidin kéyin, zulum astidiki mekkilik musulmanlar asta - asta medinige hijret qilishqa bashlidi. Buni anglighan hezriti osman ayali ruqiyeni élip, hebeshstandin medinige qaytip keldi. Bu jeryanda bedri ghaziti bolup ötti, emma hezriti osman bu ghazatqa qatnishalmidi. Chünki, ayali ruqiye éghir késel idi we uninggha qarash üchün peyghember eleyhissalamning ijaziti bilen medinide qaldi. Shundaq bolsimu, peyghember eleyhissalam uninggha urushqa qétilghanlar qatarida ghenimettin bir ülüsh berdi. Köp ötmey ruqiye wapat boldi (bu chaghda musulmanlar téxi urushtin qaytip kelmigenidi). Bu ish hezriti osmanni bekmu qayghulandurdi.

Hezriti osman chong weqelerning hemmiside dégüdek peyghember eleyhissalamning yénida bolup, bu weqelerge uning bilen birge ishtirak qilghanidi. Hezriti ebubekri dewride, hezriti osman xelipining bash katibi dep qarilatti. Hezriti ömer dewride bolsa, xelipidin kéyin dölet ishlirini

yürgüzidighan ikkinchi chong hökümdar idi. Hezriti ebubekri dewride qehetchilik yüz bergenidi. Hezriti osman ming tögilik karwan bilen tijaret üchün ilip kelgen, bughday, zeytun yéghi we quruq üzüm qatarliqlarni medine sodigerlirining hessilep payda birimiz déginige qarimay musulmanlarning ghérip - ghurwalirigha, qehetchilikte qalgham medine xelqige sediqe ornida tarqitip berdi.

Hezriti osman hezriti ebubekrining emri bilen hezriti ömerning xelipilikke teyinlen'genliki toghrisidiki qararnamini yazghanidi. Hezriti osman hezriti ömer dewride ikkinchi derijilik hökümdar idi. Xelq hezriti ömerdin birer nerse telep qilishtin burun hezriti osman bilen körüshetti. Xelqning nopusqa élinishi we hijriye tarixining muherrem éyidin bashlinishi qatarliq pikirlerni tunji bolup u otturigha qoyghanidi. Hezriti ömerning qopal mijezi hezriti ebubekrining mulayimliqini tengshep turidighan muhim amil bolghinidek, hezriti osmanning yuwash mijezimu hezriti ömerning qopalliqi bilen birliship tengpungluqni saqlaytti. Shunga bu ikki dewrdiki dölet rehberlikide köp özgirish bolmidi. Chünki qopal muamilining yénida uni tengshep turidighan yuwashliq, ghezep - nepretning yénida uni bésip turidighan mulayimliq we merhemet bar idi.

Hezriti ömerning wapatidin kiyin hezriti osman xelipilikke teyinlendi. Hezriti osman xelipilikke teyinlen'gendin kéyin méhrabqa chiqip qisqila söz qildi. Kéngesh ezalirining arisida eng ghemkin we perishan haldikisi u idi. Sözide xelqqe bezi nesihetlerni qildi. Ulargha axiret hayatini eslitip, bu dunyaning pitnilirige arilashmasliqi heqqide ögüt berdi. Hezriti osmanning bey'iti hijriyening 24 - yili, zulhejje éyining axirlirigha toghra kelgenidi.

Hezriti osman dewri heqiqeten fetihler bilen ötken dewr boldi. Bu fetihler asasi jehettin hezriti ömer dewride bashlan'ghan fetihlerning dawami bolup, on yil boyiche quruqluq we déngizda toxtimay dawamlashti.

Töt xelipining üchinchisi bolghan hezriti osman ibni efwan hijriye 35 - yili, zulhejje éyining 18 - küni shéhit qilindi. U 12 kün kem 12 yil xelipilik qildi, shéhit bolghan waqitta, 82 yéshida idi.

710-sual: hezriti eli reziyellahu enhuning hayati

muminlerning emiri hezriti eli ibni ebu talip resulullahning taghisining oghli, küy'oghli (qizi fatimening yoldishi), töt chong xelipining tötinchisi, islamni tunji bolup qobul qilghanlardin we dunyada jennet bilen xush bésharet bérilgen on chong sahabining biri idi. U hijrettin 23 yil burun tughulghan bolup, peyghember eleyhissalamdin 30 yash kichik idi. Hezriti elining anisi esed ibni hashim ibni abdimennafning qizi fatime bolup, islamni qobul qilip medinige hijret qilghanidi. Hezriti eli asasen peyghember eleyhissalamning öyide chong bolghanidi. Chünki dadisi ebu talipning hal - ehwali nachar bolghanning üstige, bala - chaqisi köp idi. Shunga peyghember eleyhissalam bashqa taghiliri bilen meslihetliship, uninggha yardem qilmaqchi boldi we uni yoqlap bérip, bezi balilirini özlirining béqip chong qilmaqchi bolghanliqini éytti. Ebu talip ulargha: "balilirimdin xalighinini élinglar, emma uqeylni manga qoyunglar!" dédi. Shuning bilen peyghember eleyhissalam hezriti elini, hezriti abbas jaferni élip, ularning terbiyelirini öz üstilirige aldi.

Peyghember eleyhissalam özige wehyi chüshkendin kéyin aldi bilen öz ailisidikilerni musulman bolushqa ündédi. Ularning arisida elimu bar idi. Umu bashqilirigha oxshash derhal iman éytti. U waqitlarda u téxi on yashqimu kirmigenidi. Hezriti eli islamni qobul qilghan tunji bala musulman hésablinidu. U butqa peqetla choqunmighan bolup, pütünley islam terbiyiside chong boldi. Köp ötmey, musulmanlar bilen mushriklar arisida qoralliq toqunushlar bashlandi, hezriti eli bu jenglerning eng chong qehrimanigha aylandi. U islam qoshunliri sépida düshmen'ge qarshi baturlarche jeng qilatti we düshmenlerge peqetla aram bermeytti. Peyghember eleyhissalam wapat bolghandin kéyin, musulmanlar hezriti ebubekrini xelipilikke teyinlidi. Uninggha tunji bolup bey'et qilghanlardin biri hezriti eli idi. Hezriti eli her daim hezriti ebubekrining yénida boldi. Bolupmu murtedler, zakat bérishni xalimighanlar we medinige hujum qilghanlar chiqarghan qalaymiqanchiliqlarda u hemishe hezriti ebubekrini qollap, küchining yétishiche yardem qildi. Hezriti ebubekrimu uningdin razi bolghan halda u alemge seper qildi. U hezriti ömergimu her daim yar - yölek boldi, ishlirigha yardemleshti we uning qaziliqini qildi. Bir ishqa qarar bérishte, toghra muamile qilishta, oy - pikirliride we allahning hökümlirini

ijra qilish yolida héchkimning gep - sözige perwa qilmasliqta hezriti ömerge eng oxshaydighini hezriti eli idi. Hezriti ömerdin kéyin hezriti osman xelipilikke teyinlendi. Hezriti eli uninggha derhal bey'et qildi we uning yénidin orun élip, eng yéqin yardemchisi boldi. Hezriti osmanmu hemishe uning bilen meslihetliship ish qilatti. Asiylar hezriti osmanning öyini qorshawgha alghan waqitta, hezriti eli özining hezriti osman terepdari ikenlikini bayan qildi. Derweqe, qorshaw jeryanida hezriti elining oghulliri kéche - kündüz hezriti osmanning ishikide qarawulluq qilip, uni qoghdédi. Hezriti osman shéhit qilin'ghandin kéyin, musulmanlar hezriti elini xelipilikke teyinlidi. U bashta bu wezipini qobul qilishni xalimidi. Chünki u xelipe bolushning ornigha herdaim xelipining meslihetchisi bolushni téximu yaqturatti. Emma sahabiler islam ümmitini u künlerdiki qiyin ehwaldin qutuldurush üchün uning xelipe bolushini qet'iy telep qilip turuwaldi. Shuning bilen, u ümmetni bu xeterlik weziyetning changgilidin qutuldurush ümidide (gerche xalimisimu), xelipilikni qobul qilishqa mejbur boldi we bu éghir mes'uliyetni öz zimmisige aldi. Epsuslinarliqi, hezriti eli xelipilikke teyinlen'gen waqitta musulmanlar bekmu perishan ehwalda bolup, sahabiler shübhilerdin yiraq turushqa tirishti, hetta beziliri hezriti elige bey'etmu qilmidi.

Bu waqitlarda, süriye etrapi sham walisi muawiye ibni ebu sufyanning hökümranliqi astida idi. Umu weziyet muqimlashqiche hezriti elining xelipilikini étirap qilishni xalimidi. Shuning bilen, u ikkisining arisida musulmanlarni qayghulandurghan we her waqit qayghulanduridighan qanliq weqeler yüz berdi. Nihayet, hezriti eli hijriyening 40 - yili, ramizanning 17 - küni seherde bamdat namizi waqtida, xawarijlardin abdurrehman ibni muljem el humeyri isimlik bir qanxor teripidin shéhit qilindi. Méyit namizini oghli hezriti hesen chüshürdi. allah uninggha rehmet qilsun!

Hezriti eli xelipilik wezipisini tapshuruwalghandin kéyin, umu hezriti ömerge oxshash qattiq qol muamile qilishqa bashlidi. Dölet xezinisini ching tutti. Qureyshlerning mekke we medinidin chiqip, döletning bashqa yerlirige makanlishishini cheklidi. U xelqning tarqilip kétishidin ensireytti. Chünki beni umeyye qebilisidin bir top kishi mekkige makanliship, mekkilik

yerlik xelqning bir qismi döletning bashqa merkezlirige tarqilip ketkenidi. Hezriti eli ene shundaq hezriti ömerning intizamini qaytidin yolgha qoyushqa tirishti. Emma bu asan emes idi. Buningdin sirt, hezriti osmanni qetli qilghan pitnichilerning medinige bolghan bésimi téxiche dawamlishiwatatti. Ularning tégishlik jazalirimu téxi bérilmigenidi.

Hezriti eli hayatining axirqi künliride siyasi ishlargha arilashmas boluwaldi. Etrapidiki kishilerning muamililiri, uni yalghuz tashlap qoyushliri uning allah yolida méngishigha, mol tejribe we tiren ilmi bilen heriket qilishigha héchqandaq tosqunluq qilalmighanidi. Hezriti elimu hezriti ömerge oxshash intizamchanliq bilen ish qilghanidi we sahabilerning medinidin ayrilishini chekligenidi. Umu hezriti ömerge oxshash qolidiki qamchisi bilen heddédin ashqanlarning edibini béretti. U hizyuran dep atalghan bir derextin qiliwalghan kaltiki bilen hemishe kishilerni edeblep turatti. Bazar - restilerni aylinip, mal bahasini tekshürüp turatti, tijaretchi, sodigerlerge yaxshiliqni tewsiye qilatti we yamanliqtin néri turushqa ündeytti. Mesjidte olturup xelqning dert - shikayetlirini anglaytti, mesililirini hel qilatti, bir - birini yarashturatti. Jamaetke xitab qilatti we ulargha paydiliq nesihetlerni béretti.

711-sual: peyghember eleyhissalamning on sahabe heqqide jennet bilen bergen xush bishariti

peyghember sellellahu eleyhi wesellemdin kiyin xulepai rashidin dep nam alghan ebu bekri isiddiq, ömer ibni xettap, osman ibni ep'an, eli ibni ebu talip reziyellahu enhumlarning xilapetlik dewri 30 yil dawam qiildi. Bu töt chong sahabe we telhe ibni öbeydulla, zubeyir ibni ewwam sieid ibni ebu weqqas, seid ibni zeyid, abdurahman ibni ewip, ebu ubeydeibni jerrah qatarliq on sahabe peyghember eleyihssalam hayat waqtida jennetin xush bisharet bergen zatlar hisaplinidu.

Seid ibni zeyd reziyellahu enhu walilardin birining yénida bireylenning hezriti elige til tegküzüwatqanliqini anglap qaldide, waliygha: men séning huzurungda peyghember eleyhissalamning sahabilirigha til tegküzüliwatqanliqini anglawatimena? Sen ün chiqmay turisen'ghu? Men peyghember sellallahu eleyhi wesellemning mundaq dégenlikini anglighanidim: ebu bekri jennette, ömer jennette, osman jennette, eli

jennette, telhe jennette, zubeyr ibni awam jennette, sed ibni malik jennette, abdurahman ibni ewf jennette, ebu ubeyde jennette . Oninchisigha kelgende, seid jim turup qaldi, uningdin: oninchisi kim? Dep sorashti. U: seid ibni zeyd (yeni özini démekchi) ularning peyghember sellallahu eleyhi wesellem bilen bir qétim ghazatqa qatniship, yüzige topa qondurushining özila biringlarning nuh eleyhissalamdek (950 yil) yashap, (pütün ömri boyiche) emel ibadet qilishidinmu ewzeldur, dédi . (ebu dawut: 4649)

yene bir riwayette mundaq déyilgen: seid yuqiriqi toqquzini sanap bolup, oninchisida shük turdi. Ular: allening nami bilen soraymizki, oninchisi kim? Dégenidi. U: siler allening nami bilen soridinglar, menmu jennette (yeni oninchisi men), dédi. (tirmizi: 3748)

712-sual: telhe ibni ubeydullah reziyellahu enhuning hayati we peziliti

telhening yéshi kichik bolghanliqtin uning tijaretke mahirliqi chong sodigerlerge yetmisimu lékin, tijarette ular bilen riqabetlisheleydighan, ularsizmu mallarning ésillirini tallap sétiwalalaydighan eqilge we ötkür sézimchanliqqa ige idi. Waqitning ötishige egiship oxshimighan weqeler arqa - arqidin yüz bérishke, telhemu piship yétilishke bashlidi. Uning allah yolida sinilidighan sinaqlirining salmiqi éghirlishishqa bashlidi. Bu jeryanda uning islamgha we musulmanlargha yétidighan menpeitimu zoruyup, hetta axirda musulmanlar teripidin "térik shéhit" dep atilidighan shereplik namgha ige boldi. Chünki u ohud küni peyghember eleyhissalamni ajayip qehrimanliq biln qoghdédi. Peyghember eleyhissalam uni "yaxshi telhe", "séxi telhe", "merd telhe" dep chaqiratti. Uning bundaq dep chaqirilishigha seweb bolghan bir - biridin güzel we tesirlik hékayiliri bar idi. Peyghember eleyhissalam teripidin "yaxshi telhe", "séxi telhe", "merd telhe" dégen mubarek namlargha ige bolghan telhege mubarek bolsun!

Jabir ibni abdullah reziyellahu enhumadin riwayet qiliniduki, u peyghember sellallahu eleyhi wesellemning mundaq dégenlikini anglighan: kimki zéminda méngip yürgen shéhidni körüshni xalisa, telhe ibni ubeydullahqa qarisun. (tirmizi: 3739)

zubeyr ibni ewwam reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu:

uhud (ghaziti) küni peyghember sellallahu eleyhi wesellemning uchisida ikki sawut bar idi. Peyghember eleyhissalam bir parche qiya tashning üstige chiqmaqchi boldiyu, chiqalmidi. Telhe derhal égilip turup bergenidi, peyghember eleyhissalam uning dümbisige dessep turup, tashning üstige chiqiwaldi. U esnada peyghember eleyhissalamning: telhege jennet wajib boldi déginini anglidim. (tirmizi: 1692)

qeys ibni ebu hazimdin mundaq riwayet qilinidu: telhe reziyellahu enhuning (uhud ghazitida) peyghember sellallahu eleyhi wesellemni qoghdash yolida zeximlen'gen qolining palech bolup qalghanliqini kördüm. (buxari: 3724)

qebise ibni jabir mundaq dégen: men telhe reziyellahu enhudin bashqa birining sorimighan ademgimu köplep pul - mal berginini körüp baqmidim. Uning ailisidikiler daim mundaq deytti: peyghember sellallahu eleyhi wesellem telheni ”saxawetchi “ dep ataytti. (elkebir194:)

713-sual: zubeyr ibni awwam reziyellahu enhuning peziliti

jabir ibni abdullah reziyellahu enhumadin mundaq riwayet qilinidu: ehzab urushida, peyghember sellallahu eleyhi wesellem: kim manga düshmenning ehwalidin melumat élip kélidu? Dep sorighanidi, zubeyr: men, dédi. Peyghember eleyhissalam yene: kim manga düshmenning ehwalidin melumat élip kélidu? Dep sorighanidi, yene zubeyr: men, dédi. Peyghember eleyhissalam üchinchi qétim: kim manga düshmenning ehwalidin melumat élip kélidu? Dep sorighanidi, zubeyrmu üchinchi qétim: men, dédi. Shuning bilen, peyghember sellallahu eleyhi wesellem: her bir peyghemberning xas yardemchisi bolidu, méning yardemchim zubeyrdur, dédi. (buxari: 4113)

abdullah ibni zubeyr reziyellahu enhumadin mundaq riwayet qilinidu: ehzab ghazitida, ömer ibni ebu seleme ikkimiz peyghember sellallahu eleyhi wesellemning ayallirigha qarashqa qaldurup qoyulduq. Bir chaghda, dadam zubeyrning at chapturghiniche beni qureyzege bir nechche qétim bérip kelgenlikini kördüm. U qaytip kelgendin kéyin: i ata! Séning beni qureyzege bérip kélip yürgenlikingni kördümghu? Dégenidim, dadam: i oghlum! Méni rastinla kördüngmu? Dep soridi, men: hee, dégenidim, u mundaq dédi: peyghember sellallahu eleyhi wesellem: kim

beni qureyzege bérip, ehwalini uqup kélidu? Dégen idi. Men bérip uqup keldim. Qaytip kelgendin kéyin, peyghember eleyhissalam nahayiti memnun bolghanliqi üchün, ata anisini tilgha élip turup: ata - anam sanga pida bolsun dédi. (buxari: 3720)

urwe atisi zubeyr reziyellahu enhuning mundaq dégenlikini riwayet qilidu: yermuk jéngida sahabiler zubeyrge: sen hujum bashlisang, bizmu arqangdin hujum qilsaq, déwidi, zubeyr: men hujum qilimen, lékin siler sözünglarda turmaysiler, dédi. Ular: sözimizde choqum turimiz, dep turuwaldi. Shuning bilen, zubeyr rum eskerlirige qarap étildi we düshmen sépini bösüp, arqa terepke ötüp ketti. Derweqe, héchkim uning arqisidin mangmidi. Zubeyr keynige burulup, yene düshmen sépige étilip kirdi. Bu qétim düshmenler ulighining chulwuridin tutuwélip, zubeyrning boyni bilen mürisining ariliqigha ikki zerbe uruwetti. Zubeyr bedr küni del shu yérige bir zerbe yégen idi. Men kichik chaghlirimda shu yarilardin qalghan tatuqlargha barmaqlirimni tiqip oynayttim. Yermuk jéngida, (dadam) zubeyr emdila on yashqa kirgen (akam) abdullahni özi bilen bille éliwalghan bolup, uni atqa mindürüp, bir ademning qoligha tapshurghanidi. (buxari: 3975)

ömer reziyellahu enhu mundaq dégen: (qaldurup qoyghudek) wesiyet yaki mirasim bolghan bolsa, uni zubeyr ibni awwamgha qaldurghan bolattim. Chünki, u dinning rukunliridin biridur. (elkebir232:)

714-sual: sed ibni ebu weqqas reziyellahu enhuning hayati we peziliti

mekkide peyghemberlik nuri chaqnashqa bashlighan deslepki waqitlarda sed téxi kichik bolup, u ata - anisigha köyümchan, bolupmu anisigha bekmu amraq bir ösmür idi. Gerche u emdila 17 yashning qarisini alghan bolsimu lékin, uning eqli ötkürlikide, hékmetliklikide chonglardin qélishmaytti. U öz tengtüshliridek orunsiz oyun - tamashigha bérilmey, waqtini oq yasash, yachaqni yaxshilash, oq étishni meshiq qilishtek aqilane ishlargha serp qilish bilen ötküzetti. U xuddi özini chong ishlargha teyyarliniwatqandek hés qilatti.

Sed héch kéchikmestin ilahi chaqiriqqa awaz qoshti. U islam keltürgenlerning awalqiliridin boldi. U köp hallarda buningdin pexirlinip:

"peyghemberlik wehiysining deslepki dewiti bashlinip yette kündin kéyin iman keltürdüm. Démek, men iman keltürgenlerning awalqiliridin boldum" deytti.

Peyghember eleyhissalam sedning islamgha kirgenlikidin xushal boldi. Chünki, sedte yéngi chiqqan ayning tolun ay bolishi muqerrer bolghandek, pat arida heqiqiy erkeklerdin bolup yétiship chiqidighan alametler bar idi. Shundaqla, yene mekke yashlirini özige jelp qilip egeshtüridighan, sözige kirgüzüshke seweb bolidighan, ésil neseb, yuqiri mertiwe bar idi. Uningdin bashqa peyghemberge yéqin turidighanliq teripidinmu imtiyazgha ige bolup, u peyghember eleyhissalamning ana terep jemeti bolghan beni zohra jemetidin bolghan taghisi idi. Peyghember eleyhissalam bu taghisi bilen pexirlinetti.

Sedning islamda turushi asan'gha chüshmidi. Islam bu yashni qattiq sinaqlargha duchar qildi. Sinaqning bu qattiqliqidin hetta ayet nazil bolushqa seweb bolidighan derijige yetti. Emeliyette sedning islamni qobul qilghan küni, musulmanlar köp yaxshiliqlargha érishken, islamgha xeyrlik bir zat qoshulghan bir kün bolghan idi.

Sed uzun ömür kördi. allah uninggha köp mal - mülük ata qildi. Lékin, uninggha ejel yéqinlashqanda u özining konirap titilip ketken tonini telep qilip: "méni buning bilen kipenlenglar, chünki, men bedir küni mushu tonni kiygen halda mushriklar bilen urushqan idim. Men yene mushu ton bilen allah bilen uchrishishni xalaymen... " dédi. allah uning yatqan yérini nurluq qilsun!

Sed ibni ebu weqqas reziyellahu enhu mundaq deydu: men musulman bolghan kün'ge qeder héchkim musulman bolmighan idi. Men musulman bolup yette kün'giche musulman bolghanlarning üchinchisi bolup turdum. (buxari: 3858)

eli reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: men peyghember eleyhissalamning sed ibni maliktin bashqa birige: ata - anam sanga pida bolsun ! Déginini anglap baqmidim. Uhud küni, peyghember eleyhissalam toxtimay: i sed ! Atqin, ata - anam sanga pida bolsun dégenidi. (buxari: 4059)

jabir ibni abdullah reziyellahu enhumadin mundaq riwayet qilinidu:

peyghember sellallahu eleyhi wesellemning yénida olturattim, sed reziyellahu enhu kirip kelgenidi, peyghember eleyhissalam: mana bu, méning ana terep tagham bolidu. Kimning (buningdek) taghisi bolsa, manga körsetsun ! Dédi. Sed ibni ebu weqqas zuhre jemetidin bolup, peyghember sellallahu eleyhi wesellemning anisimu shu jemettin idi. (tirmizi: 3752)

sed reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem: i alle ! Sed dua qilsa, uning duasini ijabet qilghin dep dua qilghan. (tirmizi: 3751)

aishe reziyellahu enhadin mundaq riwayet qilinidu: peyghember sellallahu eleyhi wesellem bir kéchisi uxliyalmidi we: kashki sahabilirimdin salih biri kélip, méni qoghdighan bolsichu? ! Dédi. Birdemdin kéyin, qoralning shiriqlighan awazini angliduq. Peyghember eleyhissalam: kimsen? Dep warqirighanidi, u: men sed ibni ebu weqqas bolimen, dep jawab berdi. Peyghember eleyhissalam: néme üchün kelding? Dep soridi. U: öz könglümde allening peyghembiridin ensiresh héssi tughuldide, bérip uni qoghday dep keldim, dédi. Buni anglighan peyghember sellallahu eleyhi wesellem uninggha dua qildi, andin xatirjem halda uyqugha ketti. (muslim: 2410)

715-sual: sed ibni zeyd reziyellahu enhuning peziliti

qeystin mundaq riwayet qilinidu: men sed ibni zeyd reziyellahu enhuning kufe mesjidide mundaq dégenlikini anglighanidim: hezriti ömer musulman bolushtin burun, singlisi bilen ikkimizni (musulman bolghanliqimiz üchün) baghlap qoyghanidi. Silerning osman'gha qilghininglargha uhud téghi örülüp chüshsimu heqliqtur. (buxari: 3867)

hisham ibni urwe atisining mundaq dégenlikini riwayet qilidu: erwa binti uweys isimlik ayal zéminining bir qismini seid ibni zeyd reziyellahu enhuning éliwalghanliqini dewa qilip, uni merwan ibni hekemge chéqip barghanidi, seid ibni zeyd reziyellahu enhu: men peyghember sellellahu eleyhi wesellemdin bu heqte hedis anglighandin kéyin uning zéminini éliwalalarmenmu? Dédi. Merwan: peyghember sellellahu eleyhi wesellemdin néme angliding? Dep soridi. Seid ibni zeyd reziyellahu enhu: men peyghember sellellahu eleyhi wesellemning: kimki bir ghérich

chaghliq zéminni naheq igelliwalsa, uning boynigha yette qat zémin'ghiche taqaq sélinidu dégenlikini anglighanidim, dédi. Merwan uninggha: men bu hedisni anglighandin kéyin sendin pakit telep qilmaymen, i alle! Eger u ayal yalghan éytqan bolsa, uning közini kor qiliwetkin we jénini öz zéminida alghin! Dep beddua qildi. Rast dégendekla, u ayal deslep körmes bolup qaldi, kéyin öz zéminida kétiwétip, bir origha yiqilip chüshüp öldi. (muslim: 1610)

716-sual: abdurahman ibni ewf reziyellahu enhuning hayati we peziliti

abdurahman ibni ewf islamgha deslepte kirgen sekkiz kishining we jennet bilen xosh xewer bérilgen un kishining, ömerning wapatidin kéyin xelipe tallash saylimida namzatliqqa körsitilgen alte kishining, medinide peyghember eleyhissalam hayat waqtida kishilerge diniy ishlardin petiwa béridighan bir qanche kishining biri idi.

Uning islamni qobul qilishtin burunqi ismi abdu emri bolup, u islamgha kirgendin kéyin peyghember eleyhissalam uni abdurahman dep chaqirghan idi. U peyghember eleyhissalamgha peyghember eleyhissalam darul erqemge kirishtin burunla iman keltürgen bolup, ababekri (allah uningdin razi bolsun!) iman keltürüp ikki kündin kéyinla iman keltürgen idi. U awwal musulman bolghanlar uchrighan barliq külpetlerning hemmisige yoluqti, musulmanlar deslepki hijriti bolghan hebeshstan'gha hijret qilghanda umu birge mangdi. Musulmanlar medinige hijret qilghandin kéyin peyghember eleyhissalam muhajirlar bilen ensarilarni dostlashturup qoyghanda abdurahmanni sed ibni rebie bilen dostlashturup qoydi.

Bedir küni u qoligha qoral élip heqiqiy jihadqa atlandi. U jeng meydanida allahning düshmini ömer ibni osmanni öltürdi. Ohud urushi bolghan küni jeng heywiside kishilerning dillirigha qorqunch kirishke bashlighandimu, u qilche tewrenmey baturlarche urush qildi. U jeng meydanidin qaytqanda uning bedinining yigirme nechche yéri yarilan'ghan bolup, bezi yara orunliri hetta barmaq kirip ketküdek chongqurluqta idi. Abdurahmanning jéni bilen qilghan jihadigha qarighanda méli bilen qilghan jihadi köp idi.

Peyghember eleyhissalam wapat bolghandin kéyin u möminlerning

aniliridin obdan xewer élip turdi. U ularning éhtiyajliridin chiqqatti, ular birer jaygha chiqsa ular bilen birge chiqqatti. Hej qilsa birge hej qilatti. Ularning kajiwilirigha yéshil yupuqlarni yépip qoyatti. Mana bu abdurahmanning artuqchilirining biri, shundaqla möminlerning anilirining abdurahman'gha ishen'genliki bolup, abdurahman bolar bilen pexirlinishike erziydighan ish idi.

Abdurahmanning musulmanlargha we möminlerning aniligha bolghan yaxshiliqi shu derijide idiki, u bir parche zéminni 40 ming dinargha sétip uning hemmisini beni zuhre(peyghember eleyhissalamning ana jemeti)musulmanliri, mujahidlarning yoqsullirigha, peyghember eleyhissalamning ayallirigha teqsim qilip berdi.

Peyghember eleyhissalamning uning üchün allahtin beriket tilep qilghan duasi uninggha ömür boyi beriket élip keldi. Hettaki, u sahabilerning ichide mal dunyasi eng köp kishige aylandi. Uning tijaret dairisi barghanséri kéngiyip, tapawiti köpiyishke bashlidi. Uning karwanliri medine xelqi éhtiyajliq bolghan, bughday, un, may, kiyim - kéchek, qacha - qucha we xushpuraq nersilerni toshup kélip, medine xelqining éhtiyajidin ashqan medine mallirini bashqa jaylargha toshup kétetti.

Bir küni abdurahmanning karwanliri medinige yétip keldi. Bu karwan yette yüz ulaghdin terkip tapqan zor bir karwan idi. Karwanlar medine xelqi éhtiyajliq bolghan ashliq we bashqa lazimetliklerni élip kelgen idi. Bu karwanning yétip kélishi bilen medine ichi tewrep ketti. Shu kündin kéyin u téximu köp mal sediqe qilishqa kirishti. U ilkidiki nersilerni ashkara we yoshurun rewishte sediqe qilishqa bashlidi. U 40 ming dirhem kümüsh sediqe qilip arqidin yene 40ming dinar altun sediqe qildi. allah yolida jihad qilghuchilargha 500 at, 1500 tuyaq ulagh teqdim qildi. Ömrining axirqi mezgilliride nurghun qullirini azat qiliwetti. U bedir urushigha qatnashqan her bir kishige töt yüz dinar altun sediqe qildi. Bularning sani yüz kishi idi. Möminlerning anisining her birige nurghun mal wesiyet qildi. Aishe uninggha köp waqitlirida: - allah uni selsebil bulaqliri bilen sugharsun, - dep dua qilatti.

Uningdin kéyin mirasxorlirigha sanaqsiz mal, ming töge, yüz at, üch ming qoy qaldurdi. Töt ayalining her birige sheriettiki belgilen'gen ölchimi

boyiche mélining sekkizdin birini qaldurdi, qaldurulghan mal seksen ming idi. Uning mirasxorlirigha qaldurulghan altunlarni keke -palta bilen parchilighandimu qolliri talghidek altun - kümüsh qaldurdi. Bularning hemmisi peyghember eleyhissalamning uning méligha qilghan beriket tilesh duasining pezilitidin idi. Lékin, uning hayatliqida érishken bu mal - dunyaliri uni qilche meghrurlandurmidi. U xizmetkarlirining arisida turghanda kishiler uni perqlendürelmey qalatti. Uninggha tümenming xush mubarek bolsunki! U rastchil, ishenchilik, peyghember eleyhissalam uning jennetke kiridighanliqi bilen xosh xewer bergen bende idi.

Uning jinazisini bashtin axirghiche peyghember eleyhissalamning taghisi sed ibni ebu weqqas kütürdi. Ikki nurning igisi osman ibni ewffan uning namizini chüshürdi.

Aishe reziyellahu enhadin mundaq riwayet qilinidu: peyghember sellallahu eleyhi wesellem ayallirigha: silerning mendin kéyinki turmush ehwalinglar méni bekmu oylanduridu. Eng sewrchan kishilerla silerning halinglardin xewer élip turidu deytti. Kéyin aishe reziyellahu enha abdurahman ibni ewfning oghli (ebu selemege): alle dadangni selsebil jennitidin sugharghay, dédi, chünki abdurahman bir béghini peyghember eleyhissalamning ayalliri üchün weqpe qiliwetken bolup, bu bagh kéyin 40 ming derhemge sétilghanidi. (tirmizi: 3749)

717-sual: ebu ubeyde ibni jerrah reziyellahu enhuning hayati we peziliti

ebu ubeyde chirayidin nur yéghip turidighan, qeddi qamiti kélishken, égiz boyluq, oruq, zilwa adem bolup, qarighuchining közi rahetlinip, uning bilen uchrashqan kishi chiqiship dost bolup qalidighan xush tebietlik kishi idi. Uning üstige u yene nahayiti kemter, shermi - hayaliq kishi idi. Biraq mertler sinilidighan meydanlarda bolsa xuddi hujumgha teyyarlan'ghan yolwasqa aylinatti.

Mana bu kishi muhemmed eleyhissalamning millitining ishenchlik adimi, amir ibni abdullah ibni jerrah bolup "ebu ubeyde" dep atalghan. Abdulla ibni ömer uni süpetlep: "qureysh qowmi ichide yüzi eng nurluq, exlaqi eng güzel, nahayiti hayaliq, hergiz yalghan sözlimeydighan, bashqilarnimu yalghanchigha chiqarmaydighan üch adem bolup ular -

ebubekri, osman ibni effan we ebu ubeyde" dégen idi.

Ebu ubeyde deslepki qedemde islamgha kirgüchilerdin bolup, ebubekridin bir kün kéyin ebubekrining wasitisi bilen iman éytqan. Ebubekri uni abdurahman ibni ewf, osman ibni mez'un, erqem ibni ebul erqemler bilen bille peyghember eleyissalamning aldigha élip bardi. Ular shahadet kelimisini éytti, shuning bilen u büyük islam dinining tayanch tüwrükliridin bolup qaldi.

Ebu ubeyde bashqa musulmanlar béshidin kechürgen éghir sinaqlarni béshidin kechürdi. U deslepte iman éytqan musulmanlar bilen birge héchqandaq birining egeshküchiliri tartmighan éghir azab oqubetlerni tartti. Lékin u héchqandaq tewrenmey allah we uning peyghembirige sadiq boldi. Bedri urushda uning béshigha kelgen sinaq herqandaq bir insanning tesewwurigha sighmaydighan sinaqlardin idi.

U ishenchlik bolupla qalmay yene nahayiti amanetdar idi. Uning bu xisliti nurghun ishlarda ipadilen'gen idi, ohud urushida musulmanlar meghlup bolghan shu halqiliq waqitta ebu ubeyde peyghember eleyhissalamni jan pidaliq bilen qoghdap turghan on sahabining biri idi. U peyghember eleyhissalam hayat chéghidiki barliq ghazatlargha toluq qatnashqanidi.

Enes reziyellahu enhu riwayet qiliduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: herbir ümmetning bir amanetdar kishisi bolidu. Ey ümmitim! Bizning amanetdar kishimiz ebu ubeyde ibni jerrahtur. (buxari: 3744)

enes reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: yemen ehli peyghember sellallahu eleyhi wesellemning qéshigha kélip: bizge sunnet we islamni ögitidighan bir ademni qoshup ewetkin, dégenidi, peyghember eleyhissalam ebu ubeydening qolini tutup turup: bu, mushu ummetning amanetdar adimidur, dédi. (muslim: 2419)

718-sual: ehli beyitning kimliki

sed ibni ebu weqqas reziyellahu enhu mundaq riwayet qilidu: {kélinglar, oghullirimizni we oghulliringlarni, ayallirimizni we ayalliringlarni yighip dua qilayli} (süre al imran, 61 - ayet)dégen ayet nazil bolghanda, peyghember sellallahu eleyhi wesellem hezriti eli, fatime, hesen we

huseyn reziyellahu enhumlarni (yénigha) chaqirip: i rebbim! Bular méning ehli beytimdur dédi. (tirmizi: 2999)

zeyd ibni erqem reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: peyghember sellallahu eleyhi wesellem bir küni xutbiside: i insanlar ! Men peqet bir insanmen. Rebbimning elchisi (yeni ezrail)ning kélishige az qaldi, u chaghda men u alemge seper qilishim mumkin. Men silerge ikki enggüshterni qoyup kétimen. Ularning biri, alle taalaning kitabi bolup, u hidayet we nurdur, siler uninggha mehkem ésilinglar. Ehli beytimni tashlap kétiwatimen, ehli beytimge qandaq muamile qilishta alletin qorqunglar, ehli beytimge qandaq muamile qilishta alletin qorqunglar, ehli beytimge qandaq muamile qilishta alletin qorqunglar! Dédi. Huseyn zeydke: i zeyd ! Peyghember eleyhissalamning ehli beyti kimler? Ayalliri uning ehli beyti emesmu? Dégenidi, zeyd: ayallirimu ehli beytidin, lékin sediqe yéyishtin cheklen'gen kishilermu ehli beytidindur, dédi. Huseyn: undaqta, ular kim? Dep soridi. U: ular: elining ailisi, eqlning ailisi, jeferning ailisi we abbasning ailisidur, dédi. Huseyn: bularning hemmisi sediqe yéyishtin cheklen'genmu? Dep sorighanidi, u: hee, dédi. (muslim: 2408)

719-sual: abbas ibni abdulmetellib reziyellahu enhuning peziliti

ibni abbas reziyellahu enhumadin mundaq riwayet qilinidu: peyghember sellallahu eleyhi wesellem abbasqa: i tagha ! Düshenbe küni seherde balangni élip qéshimgha kelgin. Men sanga we balanggha paydiliq dua qilip qoyay, dédi. (düshenbe küni) seherde uning yénigha barduq, bizge kiyim berdi. Andin: i alle! Abbas we balisining ashkara we yoshurun barliq gunahlirini meghpiret qilghin, ularning (meghpiret qilinmighan) héchbir gunahi qalmisun. I alle! Uni balilirining bexti üchün qoghdighin, dep dua qildi. (tirmizi: 3762)

720-sual: jefer ibni abdulmetellib reziyellahu enhuning hayati we peziliti

abdumenaf jemetide peyghember eleyhissalamgha oxshaydighan besh kishi bar bolup, közi ajiz kishiler aldirap perqlendürelmeytti. U besh kishining ichide peyghember eleyhissalamgha hemmidin bek oxshaydighini, jefer ibni ebu talip bolup, u möminlerning xelipisi eli ibni

talipning qérindishi.

Peyghemberlik kelgendin kéyin iman keltürgen tunji yash eli boldi. Jefermu taghisi bilen birge turghan idi. Umu deslep iman éytquchilardin bolup uning bilen ayali esma peyghember eleyhissalam darul erqemge kirishtin burunla ababekrining sewebi bilen iman éytqan idi.

Iman éytqanliq sewebi bilen hashimiyilik bu yigit we uning yash ayali bashqa iman éytqan musulmanlar uchrighan eziyet, külpetlerning hemmisige uchridi. Ular bashilirigha kelgen bu qattiq eziyetlerge sewr qildi. Chünki, ular jennetke baridighan yolning tiken, chatqallar bilen qorshalghanliqini yaxshi chüshen'gen bendilerdin idi.

Ularning allahning buyruqii boyiche ish körüshige, islamning telipi boyiche yashishigha, allahqa ibadet qilip yashishigha, imanning lezzitini tétishigha din düshmenliri bolghan qureysh mushrikliri éghir derijide tosalghu bolup, ularni her jehettin teqib qilip turidighan küzetchilerni békitishken idi. Del mushundaq ehwalda ular er - ayal ikkisi bashqa musulmanlar bilen birge dinlirini qoghdash üchün hebeshistan'gha hijret qilishqa muhemmed eleyhissalamdin ruxset aldi.

Tunji hijret qilghuchi musulmanlar guruhi hebeshistan'gha qarap yolgha chiqqanda jefer ularning aldida idi. Ular u yerge bérip padishahning himayiside u yerge makanlashti. Ular islamgha kirgendin kéyin tunji xatirjemlikni bu yerdin tapti we xatirjem ibadet qilishning huzuridin behirlendi.

Jefer nejashining himayiside hebeshistanda xatirjem halda 10 yil turdi. Hijriyining yettinchi yili ular bashqa bir qanche musulmanlar bilen medinige qarap yolgha chiqti. Bu waqitta peyghember eleyhissalam xeyberni fethi qilip qaytip kelgen idi. Peyghember eleyhissalam jefer bilen körüshkende qattiq xushal boldi. Jefer ajizlargha nahayiti étibar bérip, ulardin her qandaq yaxshiliqini ayimaytti. Shunga uninggha miskinlerning atisi dégen at singip qalghan idi.

Jefer medinide uzaq yashimidi. Hijiriyening sekkizinchi yilining béshida peyghember eleyhissalam sham diyaridiki rumluqlargha qarshi qoshun toplidi we qoshun'gha zeyd ibni harisni bashliq qilip: "eger jengde zeyd shéhit bolsa jefer bashliq bolsun! Jefermu shéhit bolsa abdullah ibni

rawahe bashliq bolsun, umu shéhit bolsa musulmanlar özliri ichidin birini bashliq qilip saylisun " dédi.

Musulmanlar qoshuni atlinip mutege yétip kelgende rumluqlarning 100 ming kishilik qoshun teyyarlighanliqini, ulargha yene lexmi, juzam, juzae we bashqa qebililerdin terkip tapqan 100 ming ereb xristianlirining ulargha yardem béridighanliq xewiri keldi. Musulman qoshunining sani bolsa aranla 3000 idi.

Ikki terep uchrashqanda zeyd shéhit boldi. Buni körgen jefer derhal attin sekrep chüshüp zeydning étining töt putini chépip tashlidi. Chünki, buning éti nesilik, ésil atlardin bolup, düshmenlerning paydilinip kétish éhtimali bar idi. Andin bayraqni kötürüp shéir oqughan halda düshmen sépini yérip algha ilgirilep ketti.

U shu terzde chépish bilen ilgirilep kétiwatqanda uning ong qoli késildi. U derhal bayraqni sol qoligha aldi. Uzun ötmey sol qoli késildi. U bayraqni kökriki bilen tirep ikki béliki bilen qamaliwaldi. Bir'azdin kéyin yene bir zerbe bilen uning bedini ikki parche qilindi. Abdullah ibni rewahe uning qolidin bayraqni élip baturlarche urushti. Uzun ötmey umu awwal ketken ikki dostigha qoshuldi.

Ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: men jeferning jennette perishtiler bilen perwaz qiliwatqanliqini kördüm. (tirmizi: 3763)

ebu hureyre reziyellahu enhu mundaq dégen: kishiler: ”ebu hureyre némanche köp hedis riwayet qilidighandu? !“ déyishidu. Men qorsiqimni toyghuzush üchün peyghember sellallahu eleyhi wesellemdin ayrilmayttim, hetta xémir tamiqi tépip yéyelmeyttim, ésil kiyim kiyelmeyttim. Ne qul, ne dédek xizmitimni qilip baqmidi. Achliqtin qorsiqimgha tash téngiwalghan waqitlarmu bolatti. Birersining méni öyige apirip tamaq bérishini ümid qilghan halda, uningdin birer ayetni ögitip qoyushini telep qilattim, emeliyette men u ayetni bilettim. Miskinlerge eng köp xeyr éhsan qilidighini jefer ibni ebu talib idi. U bizni öyige apirip, néme tapsa shuni yégüzetti. Hetta bezide ichi quruq yagh tulumini élip chiqatti, uni yirtip, bulung puchqaqlirida qalghan yaghlarni yaliwalattuq. (buxari3708)

721-sual: hesen ibni eli reziyellahu enhuning peziliti

bera reziyellahu enhu mundaq dégen: peyghember sellallahu eleyhi wesellem hesen bilen hüseynni körüp: i alle ! Men bu ikkisini yaxshi körimen, senmu ularni yaxshi körgin ! Dep dua qildi. (tirmizi: 3782)

ebu hureyre reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: bir küni, peyghember sellallahu eleyhi wesellem bilen bille sirtqa chiqtim. Yolda manga gep qilmidi, menmu uninggha éghiz achmidim. Shu mangghanche qeynuqa bazirigha yétip barduq. Andin burulup, fatimening öyige bardi we: balam barmu, balam barmu (hesenni démekchi)? Dep soridi. Qarisaq, anisi uni yuyup, boynigha xush puraq tügüni ésiwatqaniken. Uzaq ötmey hesen chiqip keldi we peyghember eleyhissalam bilen quchaqliship körüshti. Peyghember eleyhissalam: i alle! Men hesenni yaxshi körimen. Senmu hem hesenni hem uni yaxshi körgenlerni yaxshi körgin! Dep dua qildi. (muslim: 2421)

722-sual: hüseyn ibni eli reziyellahu enhuning peziliti

yela ibni murre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: hüseyn mendin, menmu hüseyndin. Kim hüseynni yaxshi körse, alle uni yaxshi köridu. Hüseyn yaxshiliqta pütün bir ümmetke barawer. (tirmizi: 3775)

ebu seid xudri reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: hesen bilen huseyn ehli jennet yashlirining serdarliridur. (tirmizi: 3768)

shebi mundaq dégen: chüshümde qollirida neyze tutqan bir top kishining asmandin chüshüp, hüseynning qatillirini izdégenlikini kördüm. Uzun ötmey muxtar kélip, ularni (qatillarni) öltürdi. (elkebir2833:)

723-sual: ummul muminin xedije kubra reziyellahu enhaning peziliti

ismaildin mundaq riwayet qilinidu: abdullah ibni ebu ewfa reziyellahu enhudin: peyghember sellallahu eleyhi wesellem xedijege jennette bir öy bilen xush bésharet bergenmu? Dep sorighanidim, u: hee, xedijege jennette ichi kawak merwayittin sélin'ghan, xatirjem we rahet yashaydighan bir öy bilen bésharet bergen, dédi. (muslim: 2433)

aishe reziyellahu enhadin mundaq riwayet qilinidu: gerche men

hezriti xedijeni körmigen bolsammu, peyghember sellallahu eleyhi wesellemni héchbir ayalidin xedijedin künligendek künlep baqmidim. Chünki peyghember eleyhissalam xedijening gépini tola qilatti, he désila qoy soyup, uning dostlirigha ewetip béretti. Bezi chaghlarda: xuddi dunyada xedijedin bashqa ayal yoqtek? Dep qoysam: u mundaq - mundaq peziletlik ayal idi, hem uningdin balilirim boldi, deytti. (buxari: 3818)

724-sual: fatime binti muhemmed sellellahu eleyhi wesellemning hayati we peziliti

fatime - muhemmed sellellahu eleyhi wesellem xedichening beshinchi qizi bolup, u söyümlük peyghember eleyhissalam mekke etrapidiki taghlarda yalghuz istiqamet qilip, mewjudatlarning yaritilishidiki büyük möjiziler üstide chongqur izdiniwatqan, pikir yürgüz ü watqan mezgillerde dunyagha keldi.

Bu uning chong hedisi zeynebning uning taghisining oghli ebul'as ibni rebiy'ege yatliq bolghan waqti idi. Uningdin kéyin uning ikki hedisi ruqyye we ummu kulsum peyghember eleyhissalamning taghisining oghullirigha yatliq boldi. Ebu leheb we ummu jemil peyghember eleyhissalamning peyghemberlikining eng deslepki waqitliridila, peyghember eleyhissalamgha qattiq düshmenlik qilghanlar idi.

Kichik fatime hedilirining yatliq bolup, bir - birlep öydin ayrilghanliqini kördi. U nahayiti kichik bolghachqa, "toy" dégen sözning menisini we hedilirining néme üchün öydin chiqip kétidighanliqining sewebinimu uqmaytti. U hedilirini nahayiti yaxshi körgechke, ular öydin ayrilghanda nahayiti ghéribliq hés qildi we tolimu biaram boldi. Éytishlargha qarighanda, u shuningdin tartip jimighur we kemsöz bolup qalghan idi.

Elwette, hediliri toy qilip ketken bolsimu, u ata - anisining öyide yalghuz qalmighan idi. Peyghember eleyhissalamning anisi aminening chörisi - peyghember eleyhissalam tughulghandin tartip uninggha hemrah bolup kéliwatqan bereqe, zeyd ibni harise we ebu talipning kichik oghli eli qatarliqlar resulullah ailisining ezaliri idi. Elwette uning söyümlük anisi xedichemu bar idi.

Anisining we bereqening terbiyiside u chongqur tesellige érishti.

Uningdin ikki yash chong bolghan eli, baliliq waqtida ölüp ketken öz akisi qasimning ornida uninggha "aka" we dost boldi. Uning inisi, tayyib we tahir dep leqemlen'gen abdullahmu baliliq dewride ölüp ketken idi. Shundaq bolsimu fatime öz öyide özining hediliri bilen ötküzgen ghemsiz we xushal - xuram turmushtin behrimen bolalmidi, u özining yéshigha nisbeten éytqanda tolimu chéchen bala bolghan idi.

U besh yashqa kirgen waqtida, dadisining allahning elchisi - resulullah bolghanliqini anglidi. Resulullahning deslepki wezipisi- islamning xosh - xewirini özining ailisi we yéqin tughqanlirigha yetküzüsh idi. Ular peqet hemmidin qadir allahqila ibadet qilishqa buyrulghan idi. Peyghember eleyhissalamning küchlük qoghdighuchisi we qollighuchisi bolghan xediche fatimege dadisining néme ish qiliwatqanliqini chüshendürdi, shuningdin tartip u dadisigha téximu amraq bolup ketti hemde dadisigha bolghan hörmiti we muhebbiti téximu chongqurlashti. U resulullah mekkining tar kochilirida kétiwatqanda, kebini ziyaret qilghanda, islamni qobul qilghan deslepki musulmanlarning mexpiy yighilishlirigha qatnashqanda we ular peyghemberge bey'et qilghanda daim uninggha hemrah bolatti.

Bir küni u dadisigha hemrah bolup mesjidi heramgha bardi. Peyghember eleyhissalam kebige qariship turidighan "hijir" dep atilidighan yerde turup namaz oqushqa bashlidi. Fatime uning yénida turdi, bu chaghda u 10 yashqimu kirmigen idi. Resulullahqa düshmenlik qilishta chektin ashqan bir top qureysh yighildi. Ularning ichidiki eng qebihraqi bolghan oqbe ibni ebu mueyt qérinini élip kélip, peyghember eleyhissalam (uninggha allahning salami bolsun) sejde qiliwatqan waqtida uning üstige tashlidi. U dadisining yénigha kélip, üstidiki qérinini élip tashliwetti, andin bu bir top qureysh qara niyetchisining aldida ghezep bilen turup, ulargha ghezeplik til - ahanetni yaghduruwetti. Ular uninggha bir éghizmu sözqilalmidi.

Kichik fatime dadisigha we deslepki musulmanlargha qilin'ghan bu rehimsiz, qebih qarshiliqlar we düshmenliklerni körüp turdi. U yawashliq bilen bir chetke chiqip turmidi, belki dadisi we uning peyghemberlikini qoghdash yolidiki küreshlerge aktip qatnashti. U gerche kichik bir qiz

bolsimu, emma shu yashtiki balilarda normal bolidighan ghemsiz, shox, balilarche oyun - külke we tamashilardin xaliy halda, ene shundaq azabliq kechürmishlerni kördi we bashtin kechürdi.

Elwette bundaq ishlarda fatime yalghuz emes idi. Resulullahning pütün ailisi qureyshning wehshiy zorawanliqlirigha, mesxirilirige uchridi. Uning ikki hedisi ruqiyye we ummu kulsummu buning sirtida emes idi. Ular bu chaghda peyghember eleyhissalamgha bolghan öchmenlik we suyiqestning uwisi bolghan ebu leheb we ummu jemilning öyide turatti. Ularning erliri ebu leheb we ummu jemilning oghulliri utbe we uteybe idi. Ummu jemil rehimsiz, nahayiti paskina sözlerni qilidighan, éghizi buzuq, shepqetsiz ayal bolghachqa xediche bashtila öz qizlirini ummu jemilning oghullirigha yatliq qilip bérishke razi bolmighan idi. Chünki ruqiyye we ummu kulsumgha nisbeten, dadisigha qarshi urushqa qatnishipla qalmay, belki urush qozghaydighan bundaq wehshiy düshmenlikke tolghan ailide yashishi heqiqeten bir azabliq ish idi.

Muhemmed sellellahu eleyhi wesellem (uninggha allahning salami bolsun) we uning ailisining abruyini töküsh üchün, utbe we uteybe öz ata anisining mejburlishi bilen ayallirini qoyiwetti. Bu peyghemberni bashqilar bilen alaqilishshtin yétim qaldurush üchün qilin'ghan bir ish idi. Emeliyette peyghember eleyhissalam öyige xushal - xuram qaytip kelgen qizlirini qizghin qarshi aldi. Shübhisizki fatime hediliri bilen birge bolidighanliqidin nahayiti xushal bolup ketti, ular chong hedisi zeynebningmu éridin ajriship qaytip kélishini arzu qilishti. Ruqiye we ummu kulsum ikkilisi söyümlük ata - anisi bilen bille bolghanliqigha we ummu jemilning öyidiki chidighusiz rohi bésimlardin qutulghanliqigha bekmu xushal bolushti. Uzun ötmey ruqiye islamni deslep qobul qilghanlardin bolghan yash we tartinchaq osman ibni effan'gha yatliq boldi. Ular birlikte panahliq izdep hijret qilghan deslepki muhajirlar bilen hebeshistan'gha hijret qilip, u yerde uzun yil turdi. Fatime anisi wapat bolup ketkendin kéyin, hedisi ruqiyeni körelmidi. Deslepki musulmanlar hebeshistan'gha hijret qilghandin kéyin, peyghember eleyhissalamgha, uning ailisige we qalghan sahabilirige qilin'ghan ziyankeshlik téximu küchiyip ketti.

Peyghemberlikning 7 - yili, peyghember eleyhissalam we uning ailisi

öyidin chiqip kétishke mejbur qilindi we mekkige peqet bir chighir yol bilenla barghili bolidighan, hemme teripi taghlar bilen oralghan bir tar jilghida panahlinip turushti. Bu tar jilghida muhemmed sellellahu eleyhi wesellem (uninggha allahning salami bolsun), beni hashim jemeti we mutellib jemeti yémek - ichmektin cheklinip, qamal qilindi. Jemetining eng kichik ezasi 12 yashliq fatimemu aylar dawamlashqan qiyinchiliq we azabliq turmushni béshidin kechürdi. Resulullahning sadiq we amraq ayali xediche uzun ötmey wapat boldi. Uning wapati bilen resulullah we uning ailisi japaliq künlerde hemdemde bolidighan qoghdighuchisi we hamiysi, küchlük arqa térikidin ayrilip qaldi. Hörmetlik xediche we ebu talip wapat bolghan bu yil "qayghuluq yil" dep ataldi. Hazir yash qiz bolup qalghan fatime anisining wapatigha qattiq qayghurup we échinip köp yighlidi. U bir mezgil qattiq ich aghriqi tartqachqa, salametliki nacharliship ketti, hetta ailisidikilerni ich aghriqidin ölüp kétermu dégen endishige sélip qoydi.

Gerche hedisi ummu kulsum shu öyde turuwatqan bolsimu, fatime anisining wapati bilen hedisining ailidiki mes'uliyiti we yüki barghanséri éghirliship ketkenlikini obdan chüshinetti. Shunglashqa dadisini téximu qollishi zörürlikini hés qildi. Semimiy muhebbet bilen dadisining hajitidin chiqishqa özini atidi. U daim resulullah azar yégen, qiyinchiliqta qalghan, kemsitish we siqilishlargha uchrighan chaghlarda dadisigha teselli béretti. Resulullah uchrighan bu kemsitish we siqilishlar fatimege tolimu éghir kéletti. Bir qétim bir mushrik resulullahning mubarek béshigha topa we exlet chachti, öyge kirgen chaghda, fatime dadisining turqini körüp, özini tutiwalalmay yighlap ketti, andin dadisining béshidiki paskinichiliqlarni sürtiwetti. Fatime shundaq qilip, peyghember eleyhissalamning qelbidiki xedichigila mensup bolghan muhebbet we hörmetke sazawer boldi. Fatime reziyellahu enhagha "nurluq ayal" dégen menini bildüridighan "zehra" dep nam bérildi. Chünki uning yüzi nur chéchiwatqandek körünetti. Éytilishiche u namazgha turghanda, mihrab uning chirayidin chiqqan nurdin chaqnap kétetti. U rahet - paraghetke bérilmigechke yene "betul" depmu atalghan idi. U waqtni bashqa ayallar bilen bille ötküzüshning ornigha, waqtining köp qismini namaz oqush, qur'an oqush we bashqa ibadetlerge serp qilatti.

Fatime her jehettin dadisi resulullahni tartqan bolup, resulullahning

ayali aishe u toghriliq mundaq deydu: "men allahning bendiliri ichide nutuq söhbet we heriketliride resulullahqa oxshaydighan fatimedin bashqa héchkimni körmidim, allah uningdin razi bolsun. Resulullah uning kéliwatqanliqini körse, ornidin turup uni qarshi alatti we söyüp qoyatti, andin qolidin tutup, özi olturghan orunduqqa olturghuzup qoyatti. " fatimemu resulullahning kéliwatqanliqini körse, ornidin turup uni xushalliq bilen qarshi alatti we söyüp qoyatti.

Fatimening yaxshi mijezi we edeplik nutuqliri, uning kishining amraqliqini qozghaydighan güzel tebiitining bir qismi idi. U péqir we miskinlerge tolimu méhir - shepqetlik bolup, gerche özi ach qalsimu, yémekliklerning hemmisini hajetmenlerge bériwitetti. U dunyaning zibu - zinnetlirige we dunyaning rahet - paraghitige qilchimu qiziqmaytti. Gerche turmushi qanche qiyinchiliqta we japada ötsun, daim addiy turmush kechüretti. U dadisining qayil qilish küchige ige nutuq qabiliyitige warisliq qilghan idi. Söz qilsa bashqilar yighidin özini tutiwalalmay qalatti. Uningda bashqilarning héssiyatini qozghap yighlitiwételeydighan qabiliyet bar bolup, kishilerning qelbide allahning rehmiti we bergen hésabsiz riziqlirigha teshekkür, rehmet we hemdu - sana éytish tuyghusini peyda qilatti.

Fatime resulullahtin bir nechche hepte kéyin medinige hijret qildi. U medinige peyghember eleyhissalam mekkide qépqalghan ailisidikilerni élip kélish üchün ewetken zeyd ibni harise bilen bille barghan idi. Resulullah ailisidin qépqalghanlar - fatime we ummu kulsum, peyghember eleyhissalamning ayali sewde, zeydning ayali bereqe we oghli usameler idi. Bularning ichide yene ebu bekri reziyellahu enhuning oghli abdullahmu bar bolup, u anisi we ikki hedisi - aishe we esmagha hemrah bolup mangdi.

Medinide fatime dadisi bilen bille, mesjidke yandash sélin'ghan addiy hujrida turdi. Hijretning 2 - yili, u dadisi arqiliq qoyulghan ikki toy teklipini ret qiliwetti. Andin ebu talipning oghli eli gheyret qilip, resulullahning qéshigha fatime bilen toy qilishni sorash üchün keldi. Shundaq qilip, hijretning 2 - yilining bashlirida fatime bilen elining toyi boldi. Bu chaghda fatime 19 yashlarda bolup, eli 21 yashta idi. Resulullah özi nikah xutbisini oqudi. Fatimening toyi üchün resulullah fatime we elige

xormining yopurmaqliri yéyitilghan yaghach kariwat, mamuq yotqan we xormining chiwiqliri toshquzulghan xurum körpe, bir qoy térisi, bir cheynek, bir tulum sowgha qildi.

Fatime yoldishi bilen turmush kechürüsh üchün, tunji qétim söyümlük dadisining öyidin ayrildi. Emeliyette fatime we elining turmushi, uning dadisining öyidiki turmushqa qarighanda téximu qiyinchiliq ichide ötti. Uning toyidin ilgiri, peyghember eleyhissalamning öyide héch bolmighandimu ishlargha yardemlishidighan bir nechche adem bar idi. Emma hazir hemme ishni özi yalghuz qilatti. Bundaq éghir namratliqtin qutulush üchün, eli su tushughuchi, fatime qonaq soqquchi bolup ishlidi. Fatimening japaliq we qiyinchiliq turmushi toghriliq nurghunlighan xatiriler bar. Daim ularning öyide yégili bir nerse qalmaytti. Bir qétim peyghember eleyhissalamning qorsiqi qattiq échip kétip, hemme ayallirining öyige bardi, emma ularda yégüdek nerse yoq idi, andin u fatimening öyige bardi. Uning öyidimu yégüdek héchnéme yoq idi. U bashqa yerdin azraq yémeklik tapti, uningdin ikki nan we azraq göshni fatimege ewetti. Yene bir qétim, peyghember eleyhissalam ebu eyyub ensarining öyige bérip, aldigha qoyulghan tamaqtin fatime üchün azraq éliwaldi. Fatimemu peyghember eleyhissalamning künlep tamaqsiz qalidighanliqini obdan chüshinetti we yeydighan bir nerse tapalisila uninggha ewetip béretti. Fatime yuqiriqidek méhribanliqlar arqiliq özining dadisini qanchilik yaxshi köridighanliqini ispatlap berdi. Resulullahmu uni heqiqeten yaxshi köretti. Bir qétim peyghember eleyhissalam medinining sirtigha qilghan bir sepiridin qaytip kélipla, aldi bilen ilgirikidekla mesjidke bérip, aditi boyiche ikki rek'et namaz oqudi, andin ilgirikidekla ayallirining öyige barmastin burun, fatimening öyige bardi. Fatime uni qarshi élip, éghizigha we yüz - közlirige söyüp yighlap ketti.

Fatime axiri peyghember eleyhissalamning öyige yéqin bir öyge köchüp keldi. Bu öyni ensarilardin biri peyghember eleyhissalam qizi bilen qoshna bolup olturushtin xushal bolidighanliqini bilip hediye qilghan idi. Ular birlikte xushalliqtin, ghelibidin teng behrimen boldi. Qayghu - hesret we éghirchiliqlarni teng kötürdi. Medinidiki nahayiti jiddiychilikke tolghan künler we yillarni birlikte ötküzdi.

Hijretning 2 - yilining otturilirida, hedisi ruqiye qizitma bolup qaldi we qizil chiqip qélip aghrip yétip qaldi. Bu meshhur bedr ghazitidin sel borunqi ish idi. Uning yoldishi osman uninggha hemrah bolup, ghazatqimu chiqalmidi. Ruqiye dadisi ghazattin qaytip kélishtin sel borunla wapat boldi. Peyghember eleyhissalamning ghazattin qaytip kelgendin kéyinki tunji ishi - uning qebrisini yoqlash boldi. Fatimemu uning bilen bille idi. Resulullahning yéqin ailisidikiler ichide, ruqiye xedichining wapatidin kéyin wapat bolghan tunji kishi boldi. Fatime hedisidin ayrilghanliqigha qattiq qayghurdi. U qebrining yénida dadisi bilen olturghan chaghda, köz yashliri yamghurdek quyulup ketti. Dadisi özining ridasi bilen köz yashlirini sürtüp, uninggha teselli berdi.

Ruqiyening wapatidin kéyin éghir qayghugha chömgen bu ailide barliq möminlerge bir xushalliq bolup, hijiriyiining 3 - yili ramizan éyida fatime yenggidi. Peyghember eleyhissalam yéngi tughulghan bowaqning quliqigha ezan oqup "chirayliq" dégen menini bildüridighan "hesen" dégen isimni qoydi. Bir yildin kéyin, fatime ikkinchi balisini yenggidi. Uninggha "kichik hesen" dégen menide "hüseyn" dep isim qoyuldi. Fatime daim ikki oghlini ularni heddédin artuq yaxshi köridighan chong dadisini körgili apiratti. Kéyin peyghember eleyhissalam ularni mesjidke élip bardi. Ular u sejde qilghanda, dümbisige yamiship chiqip oynaytti. Peyghember eleyhissalam kichik newrisi, zeynebning qizi umamenimu ashundaq oynitatti.

Hijretning 8- yili, fatime üchinchi balisini yenggidi we uninggha qizi tughulushtin ilgiriraq ölüp ketken chong hedisi zeynebning ismini qoydi.

Fatimening 4 - balisi hijriyining 9 - yili tughuldi. Bu balisimu qiz bolup, uninggha aldinqi yili késel sewebidin ölüp ketken hedisi ummu kulsumning ismini qoydi. Fatime peqet peyghember eleyhissalamning perzentlirini eslep turushi üchün shundaq qilghan idi. Peyghember eleyhissalamning oghullirining hemmisi baliliq waqtidila ölüp ketken bolup, zeynebning ikki balisi eli we umamemu kichik ölüp ketken idi. Ruqiyening oghli abdullahmu téxi ikki yashqa kirmey ölüp ketken idi. Gerche fatime qorsaq kötürüsh, bala tughush we balilirini terbiyilesh bilen aldirash bolup ketken bolsimu, emma u medinidiki musulmanlar jamaesini küpeytish

ishlirida yenila muhim rol oynidi. U toy qilishtin ilgiri, namrat we yoqsul ehli suffeni daim yoqlap, ularni méhman qilip turatti. Ohud ghaziti ayaghlishishi bilenla, u bashqa ayallar bilen bille urush meydanigha bérip, shéhit bolghanlar üchün yighlidi we dadisining jarahetlirini dorilap téngip qoydi.

Xendek ghazitida, u bashqa ayallar bilen birlikte uzun'gha suzulghan japaliq muhasire jeryanida, mujahidlargha tamaq teyyarlap berdi. Özining chidirida musulman ayallirigha imam bolup namaz oqudi. Kéyin shu yerge musulmanlar muhapizet qilidighan we ixlas qilidighan yette mesjidning biri "fatime mesjidi" dep atalghan mesjid bina qilindi.

Fatime hijriyining 6- yili hudeybiye sülhisidin kéyin, peyghember eleyhissalam ömre qilghandimu uninggha hemrah boldi. Ikkinchi yili, u we hedisi ummu kulsum peyghember eleyhissalam we küchlük musulmanlar jamaesi bilen birlikte mekkini fetih qilishqa qatnashti. Éytilishiche bu chaghda fatime we ummu kulsum ikkilisi anisi xedichining öyini ziyaret qilip, özlirining baliliq chaghliridiki eslimilirini we peyghember eleyhissalamning peyghemberlikining deslepki waqitliridiki uzun muddetlik küreshlerni esligen iken.

Hijriyining 10 - yili ramizan éyida, peyghember eleyhissalam widalishish hejige bérishtin sel burunraq, fatimege téxi héchkimge éytip bermigen bir mexpiyetlikni éytip berdi: "jibriil manga qur'anni yilda bir qétim tilawet qilip béretti hem menmu shundaq qilattm. Emma bu yil u manga ikki qétim tilawet qilip berdi. Men ömrümning ayaghlishiwatqanliqini hés qiliwatimen. " widalishish hejidin qaytip kelgendin kéyin peyghember eleyhissalam heqiqeten qattiq aghrip qaldi. Uning axirqi künliri ayali aishening hojrisida ötti. Fatime uni yoqlap kelse, aishe dada - bala ikkiylenni yalghuz qaldurup chiqip kétetti.

Hörmetlik peyghember eleyhissalam wapat bolup ketkendin kéyin, fatime nahayiti qayghurup ketti. Sahabiler daim uning yighlawatqanliqini köretti. Sahabilerning birsi resulullahning wapatidin kéyin, fatimening külüp baqmighanliqini éytidu.

Söyümlük dadisi wapat bolup besh aydin kéyin ramizan éyining bir etigenliki, fatime adettin tashqiri xushalliq we shatliqqa tolghan halette

oyghandi. Shu küni chüshtin kéyin, u halidin xewer éliwatqan seleme bint umeysni chaqirip, azraq su sorap ghusuli qildi, andin yéngi kiyimlirini keydi we xushpuraq ishletti, andin selemedin özining kariwitini qorugha epchiqip qoyushni ötündi. Yüzi asman'gha qarighan halette yoldishi elini soridi. Eli kélip, fatimening qoruning otturisida yatqanliqini körüp heyran qélip, uningdin néme ish bolghanliqini soridi, u külüp turup:

- men bügün resulullah bilen körüshimen, - dédi. Eli yighlap ketti. Fatime uninggha teselli bérip, baliliri hesen we hüseynning halidin obdan xewer élishni, özini matem murasimi ötküzmeyla depne qiliwétishni éytti. U yuqirigha tikilip qariwétip andin közini yumdi, özining rohini büyük yaratquchi perwerdigarigha tapshurup berdi. "nurluq ayal" fatime bu chaghda aranla 29 yashta idi.

Enes reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: ehli jahan ayalliridin ülge qilishqa erziydighanliri peqet imranning qizi meryem, xuweylidning qizi xedije, muhemmedning qizi fatime we fir'ewnning ayali asiye qatarliqlardur. (tirmizi: 3878)

725-sual: ummul muminin aishe siddiq reziyellahu enhaning hayati we peziliti

aishe siddiq reziyellahu enha yashliq dewride özining kishini jelp qilidighan güzelliki we adettin tashqiri este tutush qabiliyiti bilen büyük peyghembirimizning diqqitige we yaxshi körüshige sazawer boldi. Resulullahning ayali we yéqin sahabisi bolush süpiti bilen aishe resulullahtin héchbir ayal igiliyelmigen bilimlerni igiligen idi.

Aishe siddiq reziyellahu enha 10 yashqa kirey dégende mekkide resulullahqa nikahlandi. Emma hijretning 2 - yili aishe 14 15 - yashlargha kirgende andin toy murasimi ötküzüldi. Meyli nikahtin ilgiri yaki kéyin bolsun, özining allahning peyghembirige - uning sahabiliri, hetta öz ata-anisimu muhebbet baghlighan, ulughlap ixlas qiliwatqan peyghemberge - yatliq bolghanliqidin héyiqish we tartinish yoqtek, ilgirikidekla balilarche ghemsiz, xushal - xuram turmushini dawamlashturdi.

Aishe siddiq reziyellahu enha peyghember eleyhissalamning wapatidin kéyin 50 yil etrapida ömür kördi. U peyghember eleyhissalam

bilen qisqighina 10 nechche yil bille boldi. Shu waqtning köp qismini allahning muhim ikki körsetmisi bolghan qur'an kerim we peyghember eleyhissalamning sünnitini öginishke serp qildi. Aishe siddiq reziyellahu enha peyghember eleyhissalamning qur'an kerimni este qaldurghan üch ayalining biri boldi (qalghan ikkisining biri hefse, yene biri ummu seleme). Hefsege oxshash, aishe siddiq reziyellahu enhamu peyghember eleyhissalamning wapatidin kiyin qur'an kerimni qolyazma qilip yézip chiqti. Resulullahning hedisliri toghriliq gep bolsila aishe siddiq reziyellahu enha 2000 din köprek hedis riwayet qilghan töt adem (qalghanliri ebu hureyre, abdullah ibni ömer, enes ibni malik - allah ulardin razi bolsun) ning biri bolup tilgha élinidu. U riwayet qilghan hedislerning köp sandikiliri, aishe siddiq reziyellahu enha in bashqa adem éytip bérelmeydighan er- ayal otturisidiki nazuk mesililerge munasiwetlik hedislerdur. Téximu muhimi uning hedistin igiligen bilimliri sahabilerdin kéyinki ölimalarning eng kattisi bolghan jiyeni urweni öz ichige alghan üch kishi teripidin yéziq shekli bilen bizge yitip kelgen.

Uning bilimidin ozuq élish üchün, yiraq jaylardin er- ayallar kélip turatti. Éytilishiche ayallarning sani erlerningkidin köp idi. U ularning sorighanlirigha jawab bergendin tashqiri, özining hamiyliqidiki yitim qizlar we oghullarning halidin xewer élip, ularni yaxshi terbiyeleytti. Shundaq qilip uning öyi mektepke aylinip qaldi.

Xediche kubra, fatime zehra siddiq reziyellahu enha lardin kéyin, aishe siddiq reziyellahu enha slamdiki eng yaxshi ayal dep teriplendi, chünki u özining küchlük tebiiti bilen ilim - pen, jem'iyet, siyasiy we urush saheliride yétekche rol oynidi. U daim özining urushqa qatniship qalghanliqigha qattiq pushayman qilatti, emma ozon yil yashap, özining shu dewirdiki "eng hörmetlik ayal" liq namini eslige keltürdi. U hijretning 58- yili ramizan éyida alemdin ötti, özining telipi boyiche, medine munewwerediki peyghember eleyhissalamning sahabiliri depne qilin'ghan "jennetul beqiy" qa depne qilindi.

Ebu musa reziyellahu enhu riwayet qiliduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dédi: erlerdin nurghun kishi kamaletke yetkenidi, ayallardin peqet fir'ewnning ayali asiye bilen imranning qizi meryemla

kamaletke yetti. Aishening bashqa ayallardin ewzelliki xuddi shorpigha chilan'ghan nanning bashqa taamlardin ewzel bolghinigha oxshaydu. (buxari: 3411)

aishe reziyellahu enha riwayet qiliduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem: i aishe, bu jibriil bolidu, sanga salam yollidi, dédi. Menmu: weeleyhissalam we rehmetullahi we berekatuhu, dédim. Men körmigenni peyghember eleyhissalam köreleytti. (buxari: 3768)

ebu musa reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: peyghember eleyhissalamning birer hedisini chüshinishte qiyinchiliqqa uchrisaq, derhal aishe reziyellahu enhadin sorayttuq we choqum (u hedis heqqide) birer melumatqa érishettuq. (tirmizi: 3883)

urwe mundaq dégen: men tébabet, fiqhi we shéir ilmida aishe reziyellahu enhadin üstünrek bir ayalni körmidim. (elkebir182/23:)

zuhridin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: peyghember eleyhissalamning ayalliri bilen pütün ümmet ayallirining ilmi jemlensimu, aishening ilmigha yene yételmeydu. (elkebir184/23:)

726-sual: ummul muminin zeynep binti jehish reziyellahu enhaning peziliti

yene bir riwayette aishening mundaq dégenliki riwayet qilinidu: peyghember eleyhissalamning ayalliri (eng axiri) zeynep binti jehshni (yuqiriqi meqsette) ewetti. Peyghember eleyhissalamning ayalliri ichide zeynep herdaim men bilen beslishetti. Men diyanet jehette zeynebtin yaxshi bir ayalni körmidim, u bek teqwa, bek rastchil, bek köp sile rehim qilidighan, köp sediqe qilidighan, sediqe we yaxshi ishlargha köp küch serp qilidighan, alleqa yéqinlishidighan ishlarni köp qilidighan bir ayal idi. Lékin mijezi ittik bolghachqa asanla achchiqlap qalatti, biraq achchiqidin tézla yanatti. (muslim: 2442)

727-sual: ummul muminin sefiye reziyellahu enhaning peziliti

enes reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: hefse reziyellahu enha sefiyege: ”i yehudiyning qizi!“ dégenidi, sefiye reziyellahu enha buni anglap yighlap ketti. Peyghember eleyhissalam sefiye reziyellahu enhaning

yénigha kirgende, u yighlap olturatti. I sefiye! Némige yighlaysen? Dep sorighanidi: hefse méni ”yehudiyning qizi“ dédi, dédi. Buni anglighan peyghember eleyhissalam: i sefiye! Sen peyghember (harun)ning qizi (ewladi)sen, taghang (musa)mu peyghember idi, hazirmu hem peyghemberning emride turuwatisen, ular séning aldingda némisidin pexirlen'güdek?! Dédi. Andin chiqip, hefse reziyellahu enhagha: i hefse! Alletin qorqqin! Dédi. (tirmizi: 3894)

728-sual: ummul muminin ummu seleme reziyellahu enhaning hayati we peziliti

ummu seleme we uning yoldishi abdulla, öz dinini saqlap qélish, özini qureyshlerning eziyetliridin qutquzush üchün, ikki qitimliq hijret qilghuchilarning aldi bolushni meqset qildi. Lékin u ikkisining hijriti, ular oylighandek asan bolmay, eksiche intayin musheqqetlik we azabliq boldi, uzaq ayrilishtin kéyin, parchilinip ketken aile jem boldi. Waqit közni yumup achqandek téz ötüshke bashlidi.

Uning éri abdullah bedirdin kéyinki barliq urushlarda qeyserlik bilen baturlarche jeng qilip qaytqan idilékin bu qétimqi ohud urushidin qattiq jarahetlinip qaytti. Abdullah uda bir qanche kün ornidin turalmidi, bir etigini peyghembirimiz uni yoqlap keldi we uning bilen xoshliship ishiktin chiqay dégende abdullah jan üzdi. Peyghember eleyhissalam mubarek qoli bilen hemrahining közini yumdurup qoydi we uninggha dua qildi. Musulmanlar bu musibetke qattiq qayghurushti. Ular bundin burun héchkimning musibitige bunchilik qayghurmighan idi. Muhajir we ensarilar öz zémmiside ummu selemening heqqi barliqini hés qilishti we uning érige tutqan qariliq idditi tügishi bilenla, ebubekri siddiq (allah uningdin razi bolsun!) ummu selemege, xéridar bolup keldi, u bu telepke maqul démidi. Andin ömer keldi, unimu ebubekridek qayturdi. Andin kéyin resulullah keldi, ummuseleme resulullahqa:

- ya resulullah! Mende üch xil xislet bar! Birinchidin men kündeshliki yaman ayal, mendin xapa bolup manga achchiqing kelse allahning méni azablishidin qorqimen, ikkinchidin men yashinip qalghan ayal. Üchinchidin méning balam bar, - dédi. Peyghember eleyhissalam:

- sen dégen kündeshlikke kelsek, men allah taaladin, sendin bu ishni

ketküzüwétishni tileymen, yéshim chong déyishke kelsek, méningmu yéshim chong, balam bar dégen'ge kelsek, séning balang méningmu balam, - dédi. Andin peyghember eleyhissalam uni nikahigha aldi.

allah ummu selemening duasini ijabet qilip, uninggha abdullahtinmu yaxshi kishini izbasar qilip berdi. Mana bügündin bashlap, mexzum qebilisidin bolghan hindi (ummu seleme), yalghuzla, selemening anisi bolmastin belki pütkül möminlerning anisi bolup qaldi.

Uning islam tarixida meshhur bolup qalghan yene bir qissisi bolup, u hijiryening 7 - yili "hudeybiye sülhisi"din kiyin peyghember eleyhissalamgha aldi bilen özining qurbaliqini sahabilargha körsütüp turup boghuzlash we chichini aldurush arqiliq ölge körsütüshini tekilip bérip özining eqilliqi bilen sahabilarni allah taalaning ghezipidin saqlap qalghan. allah jennette ummuselemening yüzini nurlanduruwetsun! allah uningdin razi bolsun!

Ummu seleme reziyellahu enhadin mundaq riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem hesen, huseyn, eli we fatime reziyellahu enhumlarning üstige bir yépinchini yépip: i rebbim! Bular méning ehli beytimdur, xas kishilirimdur. Ularni gunahtin yiraq qilghin we tamamen paklighin! Dédi. (shu chaghda) ummu seleme reziyellahu enha: i resulullah! Menmu ular bilen birgimu? Dep sorighanidi, peyghember sellallahu eleyhi wesellem uning sözige jawaben: i ummu seleme! Sen yaxshiliq üstide, dédi. (tirmizi: 3871)

peyghember sellallahu eleyhi wesellemning ögey balisi ömer ibni ebu seleme reziyellahu enhu mundaq deydu: {i peyghemberning ailisidikiler! Alle silerdin gunahni saqit qilishni we silerni tamamen pak qilishni xalaydu} (süre ehzab, 33 - ayet)dégen bu ayet peyghember sellallahu eleyhi wesellemge ummu selemening öyide nazil boldi. Shu chaghda, peyghember sellallahu eleyhi wesellem fatime, hesen we huseyn reziyellahu enhumlarni chaqirip, ularning üstige bir yépinchini yapti. Eli reziyellahu enhu peyghember eleyhissalamning arqisida turghan idi, uningghimu bir yépinchini yapti, andin: i rebbim! Bular méning ehli beytimdur. Ularni gunahtin yiraq qilghin we tamamen paklighin! Dédi. (shu chaghda) ummu seleme reziyellahu enha: i allening resuli! Menmu ular

bilen birgimu? Dep sorighanidi, peyghember sellallahu eleyhi wesellem uning sözige jawaben: sen öz orningda tursangmu (ehli beytimsen, yépinchining astigha kirishingge hajet yoq), sen yaxshiliq üstidisen, dédi. (tirmizi: 3787)

729-sual: esma binti ebu bekri reziyellahu enhaning hayati we peziliti

esma deslep iman éytqanlardin biri bolup, uningdin burun peqet 17 adem iman éytqan idi. Esma yene "ikki belwagh igisi" dégen namghimu ige bolghan bir pezilet igisi bolup, u peyghember eleyhissalam bilen atisi medinige hijret qilidighan küni ulargha ozuqluq we su teyyarlap bérip, bu nersilerni tangidighan nerse tapalmighanda özining belwighini otturidin yirtip bir parchisida ozuq xaltisini, yene biride tolumni baghlighanda peyghember eleyhissalam uning üchün allahtin jennette ikki belwagh bérishke dua qilghan, shuning bilen u "ikki belwagh igisi" dégen namgha ige bolghan.

U zubeyr ibni ewwam bilen nikahlan'ghanda zubeyr bolsa qolida ne xizmitini qilidighan xizmetchisi ne bir étidin bashqa ailisini bayashat qilghudek mal - dunyasi yoq kembighel yigit idi. Biraq esma uning üchün bekla yaxshi bir ayal idi, esma daim uning xizmitini qilip étini yétileytti, uni otlitip, helep étip bérish üchün danlarni yenchiytti. allah ulargha kengchilik ata qilip ularni sahabilerning eng baylirining qataridin qilghan'gha qeder u shu halette yashidi.

Esmaning dinini saqlap qélish üchün allah we allahning peyghembiri terepke hijret qilish pursitige érishken waqitliri del uning oghli zubeyrge bolghan hamililik mezgilining axirlirigha toghra keldi, u ehwalining bunchilik qiyinchiliqidin qorqmay seperge atlandi. U del medinidiki quba mesjidi bar kentke yétip barghanda közi yorudi. Musulmanlar xushallinip tekbir we tehlil éytishti, chünki tughulghan bu bowaq medinige hijret qilghuchilarning ichide tunji tughulghan bowaq idi. Esma oghli abdullah zubeyrni peyghember eleyhissalamning qéshigha élip bérip uning quchiqigha qoydi. Peyghember eleyhissalam mubarek tükrikliri bilen balini éghizlandurdi we dua qildi. Bu balining qorsiqigha kirgen tunji nerse peyghember eleyhissalamning mubarek tükriki boldi.

Esmada erlerdimu az tépilidighan eqil - idrak we pezilet, ulughluq süpetliri bar idi. Uning séxiyliki bolsa ülge qilghudek derijide idi, bu heqte oghli abdullah mundaq dégen: men hammam aishe we anamdek séxi kishini körmidim, biraq bu ikkisining séxiyliki oxshimaytti, hammam aishe bolsa nersilerni yighip qoyup hajetmenlerge yetküdek bolghanda andin béretti, anam bolsa etige héchnéme qaldurmaytti.

Esma herqandaq qiyin ehwaldimu ishlarni yaxshi bir terep qilalaydighan eqil igisi idi. Atisi ebu bekri eyni zamanda peyghember eleyhissalamgha hemrah bolup medinige hijret qilghanda öyide bar barliq mal - mülkini bille élip mangghan idi, uning élip mangghan mélining sani alte ming dirhem bolup u ailisidikiler üchün héchnéme qaldurmighan idi.

Tarix esmaning hayatidiki nurghun alahide körünüshlerni untup qaldi dégendimu, uning oghli abdullah ibni zubeyr bilen axirqi qétimqi uchrushishi we bu uchrishishta namayende bolghan uning ötkür eqli, keskin pozitsiyisi we küchlük imanining söhbettiki ipadisini hergiz untup qalmaydu. Bu weqelik mundaq idi:

yezid ibni muawiye wapat bolghandin kéyin esmaning oghli abdullah ibni zubeyrge hijaz, misir, iraq, xurasan, sham diyarlirining köpligen jayliridiki musulmanlar bey'et qildi. Aridin uzun ötmey umeyye jemetidikiler hejaj ibini yüsüf seqefiyning qomandanliqida abdullahqa qarshi zor qoshun mangdurdi. Shuning bilen ikki terep otturisida keskin jeng bashlandi. U jengde özige xas baturluq we chewendazliq bilen qehrimanlarche urush qildi. Lékin uning etrapidikiler peydin - pey uningdin ayrilishqa bashlidi. U axirida allahning öyi bilen panahlandi, yeni u bir qanche kishiliri bilen muqeddes kebining ichide qoghdinishqa mejbur boldi.

U shéhit bolushtin bir qanche saet ilgiri anisi esmaning qéshigha keldi, bu chaghda esma közi tutulup yashinip qalghan idi. Anisi uning heq üstide ölginige qet'i ichinmaydighanliqini bildürdi we terbiye teselli berdi. Abdullah sawutini siliwitip uzun ishtanni keydi we jengni dawamlashturush üchün herem terepke qarap yürüp ketti. Shu küni quyash patmay turupla abdullah ibni zubeyr shéhit qilindi. Uning shéhit qilin'ghanliqigha on nechche kün ötüp anisi esma binti ebu bekrimu wapat boldi. U yüz yil

ömür körgen, birer tal chishi chüshmigen, eqlidin héch kétip qalmighan ayal idi. (allah uningdin razi bolsun!)

wehb ibni keysandin mundaq riwayet qilinidu: sham xelqi ibni zubeyr reziyellahu enhumani: ikki belbaghliq ayalning oghli, dep mesxire qilishatti. Anisi (esma reziyellahu enha) oghligha: i oghlum! Ular séni ikki belbagh bilen mesxire qilishiwatidu. Sen u ikki belbaghning hékayisini bilemsen? Men belbéghimni ikki parche qilip, biride peyghember sellallahu eleyhi wesellemning tulumining aghzini, yene biride dastixinini baghlighan idim, dédi. Shuningdin kéyin, xelq uni yene mesxire qilsa, ibni zubeyr ulargha: mesxire qiliwéringlar. Allening nami bilen qesemki, pütün eyb silerde, dep jawab béretti. (buxari: 5388)

730-sual: usame ibni zeyd reziyellahu enhuning hayati we peziliti

peyghember eleyhissalam usameni pütün dunya qizghan'ghudek derijide yaxshi köretti. Usame peyghember eleyhissalamning newrisi hesen bilen yash jehette perqlenmeytti. Hesen aq, nurluq, chirayliq bolup xuddi peyghember eleyhissalamgha oxshaytti. Usame bolsa öngi qara, burni panaq bolup hebeshistanliq anisigha oxshaytti. Lékin, peyghember eleyhissalam yaxshi körüshte bu ikkisining ariliqini ayrimaytti. Hesenni bir yotusigha, usameni yene bir yotusigha olturghuziwilip: "i allah! Men bularni yaxshi körimen. Senmu yaxshi körseng" deytti. Peyghember eleyhissalam usameni kichikide yaxshi körginidek chong bolghandimu yaxshi kördi.

Usamening ösüp yétilishige egiship uningda peyghember eleyhissalamning yaxshi körüshige layiq güzel xulq, ésil exlaqlar nameyende bolushqa bashlidi. U nahayiti zérek, qeyser, tedbirlik, diyanetlik, chiqishqaq, teqwa we perhizkar idi.

Xendek urushi bolghan chaghda u yene sahabilerning baliliridin birqanchisi bilen birge keldi. Peyghember eleyhissalamning uninggha rehimi kélip, uni qobul qildi. Bu chaghda u emdila 15 yashta idi. Démek u 15 yéshida allah yolida jihad qilip qilich kötürdi.

Huneyn jéngide musulmanlar chékin'gen waqtida usame peyghember eleyhissalamning taghisi abbas, taghisining oghli ebu sofyan

ibni haris we bashqa bir qanche hörmetlik sahabiler bilen birge jeng meydanida mustehkem turdi. Peyghember eleyhissalam bu azghine batur musulman guruhi bilen sahabilirining meghlubiyitini ghelibige özgertishke we qachqan musulmanlarni mushriklarning azabidin qoghdap qilishqa qadir boldi.

Mute urushida usame dadisi zeydning bayriqi astida jeng qildi. Bu chaghda uning yéshi on sekkizgimu yetmigen idi. U dadisining ölümini öz közi bilen kördi. Lékin, iradisi ajizlap tewrep qalmidi, belki jefer ibni ebu talipningmu bayriqi astida jeng qildi. Umu uning köz aldida yiqildi. Andin kéyin abdullah ibni rewahening bayriqi astida jeng qildi. Umu ikki hemrahigha qoshuldi, undin kéyin xalidning bayriqi astida jeng qildi, axiri xalid kichik qoshunni rumluqlarning changgilidin qutuldurup élip chiqip ketti.

Usame dadisini allahning huzurida dep bilip, uning pak jesitini sham chégirsida qaldurup, dadisi shéhit qilin'ghan atqa minip medinige qaytip keldi. Hijiriyening 11 - yili peyghember eleyhissalam rumluqlargha qarshi qoshun teyyarlashqa buyrup, usameni qomandan qildi. Peyghember eleyhissalam wapat bolup ketkendin kéyin ebu bekrige bey'et qilish ishimu tamam bolup aridin uzaq ötmey ebu bekri usameni mangdurush ishini ijra qilishqa buyruq berdi. Qoshun yash qomandanning rehberlikide yolgha chiqti. Uni xelipe piyade méngip özitip qoydi. Usame ulaghliq idi. Qoshun ilgirilidi, peyghember eleyhissalamning barliq buyruqlirini ijra qildi. Qoshunni pelestindiki belqai chigirsi we darum qel'esige chüshürdi. Usame musulmanlarning qelbidin rumluqlarning heywisini élip tashlap, ulargha aldi bilen sham diyari, misir we pütün afriqini qara déngizgha qeder ishghal qilish yolini échip berdi. Usame, dadisi shéhit qilin'ghan étining üstige minip san - sanaqsiz ghenimet bilen qaytti, hetta "usamening qoshunidek saq qaytqan we köp ghenimet alghan qoshun yoq" dep teriplen'gen idi.

Usame pütün hayatida, musulmanlarning ulughlash, yaxshi körüsh obékti bolup yashidi. Ömer usamege, öz oghli abdullahtin köprek nésiwe berdi. Ömer usameni uchratsa: - rehbirimni qarshi alimen, - deytti. Eger buningdin ejeblen'gen ademni körse, - peyghember eleyhissalam uni manga qomandan qilghan, shunga uni "rehbirim" deymen, - deytti.

allah bu ésil rohlargha rehmet qilsunki, tarix peyghember eleyhissalamning sahabiliridin katta, ulugh, aliyjanab, mukemmel kishilerni körüp baqmidi.

Abdullah ibni ömer reziyellahu enhumadin mundaq riwayet qilinidu: peyghember sellallahu eleyhi wesellem usame ibni zeyd qomandanliqida bir rota esker ewetti. Lékin beziler zeydning qomandanliqigha narazi bolup, söz chöchek qilishqa bashlighanidi, buningdin xewer tapqan peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dédi: anglishimche, usamining qomandan bolghanliqigha narazi bolupsiler. Siler uning atisining qomandan bolushighimu narazi bolghan idinglar. Allening nami bilen qesemki, uning atisi heqiqetenmu qomandan bolushqa layaqetlik idi we méning eng söyümlük kishilirimdin biri idi. Usamemu xuddi atisidek méning eng söyümlük kishilirimdindur. (buxari: 3730)

731-sual: zeyd ibni sabit reziyellahu enhuning hayati we peziliti

peyghember eleyhissalam zeydning yadqa alghan süriliridin bir qanchini anglap baqti, uning oqush qaidiliri nahayiti yaxshi, teleppuzliri ochuq idi, qur'anning sözliri uning lewliridin xuddi durdanilerdek tökülüp turatti. Uning qilghan tilawitidin uning qur'anning menisini nahayiti yaxshi qobul qilghanliqi, pütkül wujudighiche tesir qilghanliqi bilinip turatti. Bularni körgen peyghember eleyhissalam zeyddin cheksiz söyinip ketti, chünki peyghember eleyhissalam, zeydning uning qowmi teripliginidinmu artuq ikenlikini bayqighan idi. Zeydning yézishqa mahirliqi uning söyünishini yene bir hesse ashurdi. Peyghember eleyhissalam zeydqa qarap:

- i zeyd sen méning ornumda yehudiy tilini ögen'gin! Men ulargha taza ishench qilalmaydikenmen, - dédi.

- bolidu, i allahning peyghembiri! - dédi zeyd.

Mana shuningdin étibaren zeyd ibran tilini öginishke bashlidi we qisqa bir mezgil ichidila u tilni puxta égilip boldi. Peyghember eleyhissalam yehudiylargha mektup yollimaqchi bolsa u bu mektuplarni yazatti hem yehudiylarning peyghember eleyhissalamgha yazghan mektuplirinimu oqup béretti. Kéyin u yene süryani tilinimu ögendi. Shuning bilen bu yash

yigit peyghember eleyhissalamning terjimani bolup qaldi.

Peyghember eleyhissalam zeydning salmaqliqi, estayidilliqi we ishenchlik ikenlikini bayqighandin kéyin uninggha allahtin özige chüshidighan wehiyni xatirileydighan katip qildi. Peyghember eleyhissalamning diligha birer wehiy nazil qilinsila u zeydke: "i zeyd, yaz!" deytti, u yazatti. Zeyd qur'anning ayetlirini xatirilesh bilen birge ösüp yétildi. U qur'anni peyghember eleyhissalamning aghzidin uning chüshüsh sewebliri bilen qoshup eng yéngi halette alatti - de, dili qur'anning nuri bilen barghanche küchlük hidayetke ige bolatti. Qur'anning sher'iy hökümlirining hékmiti bilen uning dili téximu nurlinatti. Bundaq ulugh muqeddes ilim bilen németlen'gen bu yash yigit peyghember eleyhissalamning wapatidin kéyin peyghember eleyhissalamning ümidi üchün qur'an ilimi teripidin eng ishenchlik bolghan tunji menbe bolup qalghan idi. U xelipe aba bekrining zamanisida qur'anni toplighan kishilerning bashlamchisi, xelipe ömerning zamanisida qur'anning hemme nusxilirini birlikke keltürüp, osmaniye nusxisigha asas salghuchilarning aldinqi qataridikiliridin idi.

Qur'anning peziliti zeyd ibni sabitqa kishilerning eqlini qaymuqturwétidighan müshkül sharaitta toghra yolni körsitip béreligidek eqil nuri ata qilghan idi. Zeyd qur'anning peziliti we peyghember eleyhissalam bilen birge bolghanliqining peziliti bilen musulmanlarning mesh'ilige aylandi. Xelipiler qiyin mesililerde uningdin meslihet alatti. Köpchilikmu birer qiyin mesilige yuluqsila uningdin petiwa sorushatti. Bolupmu miras ishliridiki hökümlerde uningdin alim kishi yoq idi.

Sahabiler we tabiilardin ilim telep qilghuchilar zeyd ibni sabitning qedrini tonup yetken bolup uning bilimining köplüki sewebidin uni ulughlighan we qattiq hörmetligen idi.

Zeyd ibni sabit wapat bolghanda musulmanlar uning bilen birge ketken mol bilimge qattiq yighliship ketken bolup, ebu hureyre:

- bügün islam ümmitining ölimasi wapat boldi, allah ibni abbasni uning iz basari qilip bergey! Dégenidi.

732-sual: emmar ibni yasir reziyellahu enhuning peziliti

elidin mundaq riwayet qilinidu: emmar peyghember sellallahu eleyhi

wesellemning yénigha kélip, ijazet sorighanidi, peyghember eleyhissalam: yaxshilarning yaxshisigha ijazet béringlar! Dédi. (tirmizi: 3798)

ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem emmargha: i emmar! Sanga xush bésharet, séni zalim pirqe öltüridu, dégen. (tirmizi: 3800)

aishe reziyellahu enhadin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: emmar qachaniki ikki ishtin birini tallashqa duch kelse, choqum eng toghrisini tallap keldi. (tirmizi: 3799)

eli reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: emmarning qénimu, göshimu dozaxqa haramdur. (bezzar: 2684)

elkebirde mundaq déyilgen: i yasirning ailisi! Sewr qilinglar, barar jayinglar jennettur. (elkebir303/24:)

733-sual: abdullah ibni mes'ud reziyellahu enhuning hayati we peziliti

abdullah, mekkining tagh jilghilirida qureyshlerning aqsaqili utbe muiytning qoylirini baqatti, abdullah ibni mes'ud uzaq ötmey islam keltürüp, özini peyghember eleyhissalamning xizmitige atidi. Peyghember eleyhissalam uni xizmitige qoydi. Abdullah peyghember eleyhissalamgha hemrah bolup, uningdin bir qedemmu ayrilmidi, oltursa, tursa uninggha köngül böletti, uxlisa oyghitatti, yuyunsa dalda bolup béretti, sirtqa mangmaqchi bolsa, ayighini keygüzetti. Kirgende salghuzatti, uning miswak, hasilirini kötüretti. Hujrisigha uning aldida kiretti, hetta peyghember eleyhissalam uning xalighan waqtida kirishige ruxset qilghan bolup, u xijil bolmastin gunah dep qarimastin uning mexpiy ishlirinimu tingshaytti, shunga u "peyghember eleyhissalamning mexpiyitini bilidighan kishi" dep chaqirilatti.

Abdullah peyghember eleyhissalamning öyide terbiyilendi, uning prinsipi boyiche ishlidi. Uning exlaqini özige singdürüp, herqandaq xislette uninggha egeshti. Abdullah - qari, ibadetkar, teqwa, bolupla qalmay, yene küchlük, keskin jeng qilghuchi, ish chingigha chiqsa qeyser idi. Uning shundaq qilghinigha peyghember eleyhissalamdin kéyin qur'anni ünlük oqughan yer yüzidiki tunji musulmanliqi kupaye. Abdullah osman xelipe

bolghan dewrigiche yashidi, u wapat bolush aldida, osman uni yoqlap kélip uninggha yillardin biriki nisiwilirini bermekchi bolghanda abdullah uninggha:

— sen qizlirimning kembeghel bolup qélishidin ensiriwatamsen? Men ularning her kéchisi süre "waqie" ni oqushqa buyridim, ... Men peyghember eleyhissalamning: "kimki süre waqieni oqusa, menggü kembeghelliq, mohtajliq yetmeydu" dégenlikini anglighan idim, dep jawap biridu. Abdullah, allahning dergahigha ketken waqtida tilliri allahni eslesh bilen nem, ayet oqush bilen höl idi...

Abdurrahman ibni yezidtin mundaq riwayet qilinidu: huzeyfe reziyellahu enhudin: teqqi turqi we yürüsh - turushi peyghember sellallahu eleyhi wesellemge eng oxshaydighan birini körsitip qoysang, (ilimni) uningdin ögen'gen bolsaq, dégenidim, u: teqqi turqi we yürüsh - turushi peyghember sellallahu eleyhi wesellemge ummu ebdning oghlidinmu (yeni abdullah ibni mes'udtinmu) bekrek oxshaydighan birini bilmeymen, dep jawab berdi. (buxari: 3762)

abdullah ibni mes'ud reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, ebu bekri bilen ömer ikkisi uninggha peyghember eleyhissalamning: kim qur'anni nazil qilin'ghan péti oqushni xalisa, abdullah ibni mes'udning qiraitide oqusun dégen mubarek sözini yetküzgen. (ibni maje: 138)

734-sual: huzeyfe ibni yemani reziyellahu enhuning hayati

u bir musulman ailiside ösüp yétildi. allahning dinigha xéli burun kirgen musulman ata - anining himayiside terbiyilendi. Umu peyghember eleyhissalam bilen uchrishishtin burun islamni qobul qildi. Uning pütün wujudini peyghember eleyhissalam bilen uchrishish ishtiyaqi chulghiwalghan idi. U islamgha kirgen kündin bashlap peyghember eleyhissalamning süpetliri toghrisida toxtimay soal soraytti. U axiri peyghember eleyhissalam bilen uchrishish üchün mekkige seper qildi.

Peyghember eleyhissalam medinige kelgende u peyghember eleyhissalamgha béshi bilen yürüp dégüdek xizmet qildi. U bedirdin bashqa barliq jengge qatnashti. Ohud jéngi küni u dadisi yemani bilen urushqa qatnashti. Urushtin u saq - salamet qaytti. Biraq, dadisi shéhit boldi.

Peyghember eleyhissalam uning xaraktéride müshkül ishlarni hel qilishta tedbirlik, herqandaq ishqa qarita inkasi tiz we itaetchan, héchkim bilelmeydighan derijide sir saqliyalaydighan üch xil xisletning barliqini bayqidi. Sahabilirining artuqchiliqlirini del jayida jari qildurush, ulardiki yoshurun iqtidaridin muwapiq paydilinish, peyghember eleyhissalamning siyasiti idi. U herqandaq ademni iqtidarigha qarita wezipige qoyatti.

Peyghember eleyhissalam huzeyfege munapiqlarning isimlikini ashkarilidi. Bu sahabilerning héchbiri bilmeydighan mexpiyetlik idi. Peyghember eleyhissalam hem islam dinini we musulmanlarni munapiqlarning suyiqestliridin saqlash üchün uninggha bu munapiqlarning ish - heriketlirige köz - qulaq bolush, ularni közitish wezipisini tapshurdi. Shuningdin kéyin u "peyghember eleyhissalamning mexpiyetlirini bilidighan kishi" dep atilidighan boldi.

Uning hayati shunchilik köp yaxshiliqlar bilen ötkinige qarimay huzeyfe allahtin bek qorqidighanlardin idi. allah huzeyfege rehmet qilsunki, u kishiler arisidiki misli yoq ésil ülge idi. allah biznimu huzeyfege oxshash musulmanlarning menpeeti üchün xizmet qilidighan tedbirlik, ülgilik musulmanlardin qilsun! Amin!

735-sual: sed ibni muaz reziyellahu enhuning peziliti

ebu is'haqtin riwayet qiliniduki, u bera reziyellahu enhuning mundaq dégenlikini anglighan: peyghember sellallahu eleyhi wesellemge bir parche yipek rext hediye qilindi. Sahabiler rextni silap körüp, yumshaqliqidin heyran qélishti. Peyghember sellallahu eleyhi wesellem ulargha: buning yumshaqliqidin ejebliniwatamsiler? ! Sed ibni muazning jennettiki qol yaghliqliri buningdinmu yumshaq, dédi. (muslim: 2468)

jabir reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: peyghember sellallahu eleyhi wesellem: sed ibni muazning ölümidin ersh tewrep ketti dédi. Buni anglighan bir kishi jabir reziyellahu enhugha: men bera reziyellahu enhuning: ”tawut tewrep ketti“ déginini anglidimghu? Dégenidi, jabir uninggha: bu ikki qebile (yeni ews bilen xezrej) otturisida ezeldin béri, bir - birini körelmeslik we öchmenlik bar, (men xezrej qebilisidin turup, sedning pezilitini bayan qilghan bu sözni eynen yetküziwatsam, bera sedning qebilisi bolghan ewstin turup, uning néme

dégini bu) men peyghember sellallahu eleyhi wesellemning: sed ibni muazning ölümidin rehmanning ershi tewrep ketti déginini anglighanidim, dédi. (buxari: 3803)

736-sual: abdulla ibni abbas reziyellahu enhumaning hayati we peziliti

gerche u kéyinrek tughulghan bolsimu ulugh sahabe bolup yétiship chiqishqa paydiliq bolghan etraptiki yaxshi pursetlerning hemmisidin behrimen bolghanlardin, yeni sahabiliq, tughqandarchiliq, ilim élish, teqwadar bolushqa paydiliq bolghan pursetlerning hemmisige érishkenlerdin idi. U yene allahning peyghembirining taghisining oghli idi.

Islam dinining muhitida ösüp, ümmetning ölimasi, mol bilim igisi, kündüzliri roza tutup, kéchilirini qiyamda turup ütküzgichi, etigen we axshamliri allahtin qorqup yighlighuchi, meghpiret tilep tökülgen yashliri bilen mengziliri nemlen'güchi kishi idi.

Mana bu kishi muhemmed eleyhissalamning ümmitining ölimasi, terbiyichisi, tetqiqatchisi, peylasopi, ijtihatchisi abdullah ibni abbastur.

U hijrettin üch yil burun tughulghan bolup, peyghember eleyhissalam wapat bolghanda u emdila 13 yashta idi. Gerche u kichik bolsimu imam buxari we muslimning kitablirida toghriliqi bilen meshhur bolghan hedistin 1660 ni yadlap bolghan idi.

Anisi uni yingi tughqanda peyghember eleyhissalamning yénigha élip bardi. Peyghember eleyhissalam tükriki bilen uni éghizlandurdi, démek uning ichige kirgen tunji nerse peyghember eleyhissalamning mubarek tükriki boldi. Uning bilen birge uninggha teqwaliq, ilim - hékmetlerning nurimu kirgen boldi. Peyghember eleyhissalam: "bilim - hékmet - kimge bérilse, uninggha köp yaxshiliq bérilgen bolidu" dégen idi.

Hashimiyliq bu sebi bala anche munche eqil tapqandin bashlapla peyghember eleyhissalamgha xuddi sayidekla egiship yüridighan boldi. Peyghember eleyhissalam taharet almaqchi bolsa uning taharet süyini teyyarlap béretti. Namazda turghanda uning arqisida turup oquytti, seperge chiqsa ulughining arqisigha min'gishiwalatti. U her bir herikitide chichen eqil, zérek qelb, hazirqi zamandiki ilghar xatire qaldurush

eswabliridinmu ötkür bolghan este qaldurush iqtidarini bille élip yüretti.

Bu ot yürek yash abdullah ilim élish yolida barliqini serp qildi. Barliq imkaniyetning hemmisidin paydilandi, u ashu tirishchanliqi bilen peyghember eleyhissalam hayat waqtidila peyghember eleyhissalamning bilim buliqidin su ichken idi, peyghember eleyhissalam wapat bolghandin kéyin ilim - hékmet igisi bolghan sahabiler, alimlar uning qoghliship yürüp ilim öginidighan ustazigha aylandi.

Abdullah ilim élish yolida özini töwen tutush bilen birge yene alim ölimalarni nahayiti hörmet qilatti. Abdullahning ilimge bolghan qizghinliqi netijiside uning bilmi alimlarnimu heyran qilghudek derijide kamaletke yetken bolup, ilimda kamaletke yetkendin kéyin u bilimlerni bashqilargha ögitidighan oqutqichigha, öyi musulmanlarning aliy bilim yurtigha aylandi. Abdullahning bilimlik bolushtek peziliti uni xelipilik ishlirining meslihetchisi bolushtek sherepke ige qildi.

Abdullah 71 yéshighiche yashidi. Uning hayati etrapini ilim hékmetke, teqwalliqqa toldurghan hayat boldi. U wapat bolghanda eli ibni ebu talipning oghli muhemmed ibni henife uning namizigha imam boldi. Sahabilerning hayat qalghan pishqedemliri, tabiinlarning pishqedemliri uning jinaza namizigha qatnashti.

Ibni abbas reziyellahu enhumadin mundaq riwayet qilinidu: peyghember sellallahu eleyhi wesellem méni quchaqlap turup: i alle! Uni qur'an'gha alim qilghaysen dédi. (buxari: 75)

ibni abbas reziyellahu enhumadin mundaq riwayet qilinidu: peyghember sellallahu eleyhi wesellem hajetxanigha kirip kétiwidi, taharet élishi üchün su qoyup qoydum. Peyghember eleyhissalam chiqip: buni kim qoyup qoydi ? Dep soridi. Uninggha suni méning qoyup qoyghanliqim éytilghanidi: i alle! Uni diniy ilimge bay qilghin! Dep dua qildi. (buxari: 143)

737-sual: abdullah ibni ömer reziyellahu enhumaning hayati

abdullah ibni ömer téxi on yashqa kirmey turupla islamni qobul qilghan, dadisi we kéyin peyghember eleyhissalamgha yatliq bolghan hedisi hefse bilen hijret qilghan idi. Ohud ghazitidin burun, u oxshashla

bedir ghazitigha qatnishish ruxsitige érishelmigen idi. Xendek ghaziti bolghanda, peyghember eleyhissalam 15 yashlargha kirip qalghan usamege, abdullahqa we oxshash yashtiki bashqa balilargha muhajirlargha qoshulup, xendek kolash we urush qilishqa ruxset berdi.

Hijret qilghandin tartip taki wapat bolghuche bolghan 70 yildin köprek waqit jeryanida, abdullah ibni ömer islam ishliri üchün öchmes töhpilerni qoshup, musulmanlar arisida, ebu musa esh'eriyning atighini boyiche "yaxshi adimimiz we yaxshi adimimizning oghli" dep ataldi. U özining mol bilimi, kichik péilliqi, séxiliqi, allahqa we allahning dinigha bolghan chongqur muhebbiti, rast sözlüki, mal - dunyadin özini yiraq tutushi we ibadettiki nahayiti chidamliqliqi bilen meshhur bolghan idi.

U özining dadisi hezriti ömerdin nurghun nersilerni ögendi. Ömer we abdullah ikkiylen hemmeylenning büyük ustazi muhemmed eleyhissalam (uninggha allahning salami bolsun) ning körsetmiliridin nurghun menpeetke érishken idi. Abdullah daim peyghember eleyhissalamning oxshimighan waqitlarda qilghan söz we heriketlirini nahayiti inchikilik bilen közitip, andin körgenlirini ixlas bilen turmushida emeliyleshtüretti. Mesilen: eger abdullah peyghember eleyhissalamning melum bir jayda namaz oquwatqanliqini körse, kéyin u shu yerde namaz oquytti. Eger u peyghember eleyhissalamning öre turup dua qiliwatqanliqini körse, umu oxshashla öre turup dua qilatti, eger peyghember eleyhissalamning olturup dua qiliwatqanliqini körse, umu shundaq qilatti. Seperge chiqqanda, eger u peyghember eleyhissalamning melum bir jayda tögisidin chüshüp, ikki rek'et namaz oqughinini körse, kéyin u shu yoldin méngip qalghan chaghlarda toxtap, shu yerde ikki rek'et namaz oquytti.

Abdullah peyghember eleyhissalamning söz - heriketlirige nahayiti diqqet qilsimu, u peyghember eleyhissalamning hedislirini riwayet qilishta bek éhtiyat qilatti, qorqatti. Peqet hediste déyilgen sözlerning hemmisini ésige alalighandila andin uni otturigha qoyatti. Oxshashla, u petiwa bérishni xalimaytti. Petiwa bergen chaghlarda nahayiti éhtiyat qilatti.

Abdullah ibni ömer bir qétim "kéchining qérindishi" dep teriplen'gen idi. U kéchiliri ornidin turup, namaz oquytti, allahning meghfiritini tilep

yighlaytti, qur'an oquytti. Peyghember eleyhissalam bir qétim abdullahning hedisi hefsege mundaq dégen idi: "abdullah némidégen bextlik adem, eger u kéchiliri namaz oqughan bolsa téximu bextlik bolghan bolatti. " shuningdin tartip, abdullah meyli öyde bolsun yaki seperge chiqqanda bolsun, kéchilerni hergizmu ibadetsiz ötküziwetmeytti. Kéchining jimjitliqida u perwerdigarini téximu köp esleytti, namaz oquytti, qur'an oquytti we allahtin qorqup yighlaytti. Dadisigha oxshash, u qur'anning insanlarni agahlandurush menisidiki ayetlirini anglisila yighidin özini tutuwalalmay qalatti. Abdullah özining allahqa, allahning dinigha bolghan chongqur muhebbiti, ixlasi, addiy - saddiliqi we séxiliqi bilen sahabiler we ulardin kéyinki musulmanlar ichide yuqiri hörmetke sazawer boldi. U keng qolluq bilen bashqilargha béretti, gerche özi hajetmen bolsimu, özide bar nersisini hergizmu bashqilardin ayimaytti. U hayatida ishenchlik sodiger bolup, köp paydigha érishken idi. Uningdin bashqa uninggha beytulmaldin nurghun pul tégetti. Emma u ularni séxiliq bilen namrat we hajetmenlerge bériwitetti.

Abdullah ibni ömer bashqilarni namratlarni, hajetmenlerni béqishqa we ulargha yardem bérishke ilhamlanduratti, u tamaq yémekchi bolsila, dastixinigha daim yétimlarni yaki kembeghel kishilerni teklip qilip bille yeytti. Baliliri baylarni chong körüp, namratlarni töwen körüp ularni mensitmise, ulargha tenbih béretti.

Abdullah mal - dunyaning quli emes, belki xojayini idi. Mal - dunya uning üchün peqet turmush éhtiyajini qamdaydighanla nerse idi, hergizmu bextke érishtüridighan nerse emes idi. U hayatining axirighiche mal - dunyadin we dunyaning shehwetliridin, rahet - paraghitidin özini yiraq tutup, addiy - sadda turmush kechürdi. Bu hergizmu abdullah ibni ömerning namratliqidin emes, emeliyette u bay idi; hemde bu uning béxil, pixsiqliqidin emes, emeliyette u keng qol we séxi idi.

738-sual: bilal ibni rebah reziyellahu enhuning peziliti

ebu hureyre reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: peyghember sellallahu eleyhi wesellem bilaldin: i bilal ! Bügün kéche jennette ayagh tiwishingni anglidim. Sen alle taaladin eng köp sawab ümid

qilinidighan qaysi emelni qilghaniding? Dep sorighanidi, bilal reziyellahu enhu mundaq jawab berdi: meyli kéche yaki kündüz bolsun, taharet alsamla, shu taharet bilen meyli az yaki köp bolsun, namaz oqumay qalmidim. Alle taaladin eng köp sawab ümid qilidighan emilim ene shudur. (muslim: 2458)

739-sual: selman farsiy reziyellahu enhuning hayati

allah toghrisida izdinip, heqiqeten keynidin yügürgüchi salman parsi (allah uningdin razi bolsun we uni razi qilsun) ning özining kechmishi toghirisidiki bayanida heqiqet izdep ilgiri axiri bir qanche dinni ögen'genliki we bir qanche popning keynide yürüp xizmitini qilip eng axirda bir poptin muhemmed eleyhissalamning peyghemberlik xewirini alghanliqi bayan qilin'ghan. U özining kechmishi heqqide mundaq deydu:

men jeyyan dep atilidighan kentning esféhan jemetidiki farsliq yigit idim. Dadam shu kentning bashliqi, bayiliqi hemmidin köp, mertwisi hemmidin yuqiri adem idi. Tughulushumdin béri u méni bek yaxshi köretti. Men chongayghanséri uning manga bolghan muhebbiti küchiyip, hetta mendin ensirep qizlargha oxshash öydin bashqa yerlerge barghuzmaytti. Shundin kiyin salman parsi heqiqet izdep bir qanche pop bilen üchrishidu ularning xizmitide bolidu, axiri bir karwan'gha qitilip medinige qarap yol aldu. U mundaq deydu: men ulargha qoy - kalilirimni berdim, ular méni birge élip mangdi, biz wadil qoragha kelgende ular méni aldap, bir yehudiygha sétiwetti, men u yehudiyning xizmitide boldum, ozon ötmey beni qureyzdiki taghisining oghli xojayinimni yoqlap kélip, méni sétiwaldi, méni medinige ekeldi, men medinide, emuriyediki hemrahim bayan qilghan xorma baghlirini körüp, u süpetligen süpet boyiche, bu yerning medine ikenlikini bildim we u yerde turdum.

Shu chaghlarda peyghember eleyhissalam mekkide öz kishilirini dinigha dewet qiliwatqan iken, lékin men qulluq mejburlighan ishlar bilen bolup kétip, uning xewirini anglimighan ikenmen. Uzun ötmey peyghember eleyhissalam medinige hijret qildi. Men xujayinimning xormisi üstide, ishlewatattim, xojayinim uning astida olturatti, uning taghisining oghli kélip:

— allah qeyle qebilisini halak qiliwetsun, ular mekkidin bügün kélidighan, özini peyghember dep atiwalghan bir kishini kötüsh üchün qubagha jem boptu, - dédi.

Kéyin men uning qéshigha keldim, gherqed qebrstanliqida bir sahabini depne qiliwatqan iken, men uning olturghanliqini uchchsida yépincha barliqini kördüm, men uninggha salam bérip bolghandin kéyin emuriyediki dostum süpetligen peyghemberlik tamghisini körüsh üchün uning uchisigha qarashqa bashlidim.

Peyghember eleyhissalam méning meqstimni bildi we derhal uchisidin ridasini aldi, men tamghini kördüm we uni tonudum, andin uninggha özümni tashlap, söyüp yighlap kettim. Men uninggha kechürmishlirimni sözlep berdim. U qiziqip anglidi, hetta sahabilarningmu anglishini xalidi, men ularghimu sözlep berdim. Ularmu anglidi we cheksiz xursen boldi. "

740-sual: ebu musa esh'eri reziyellahu enhuning hayati

uning esli ismi abdulla ibni qeys bolsimu, lékin burundinla ebu musa esh'eri dep atalghan idi. U mekkide nezer dairisi nahayiti keng, kishilerni peqet bir allahqila choqunushqa chaqiridighan, güzel exlaqlargha buyruydighan bir peyghemberning chiqqanliqini anglap, ana yurti yemendin derhal mekkige yétip keldi. Mekkide u peyghember eleyhissalamgha hemrah bolup, uningdin qur'an we islamni ögendi. Andin yurtigha qaytip bérip, allahning sözlirini kishilerge yetküzüp, ularni islam dinigha dewet qildi. Xeyber ghaziti ayaghlishish bilenla, u medinige, peyghember eleyhissalamning qéshigha qaytip keldi.

Ebu musa yemendin islam dinini qobul qilghan 50 din artuq kishi bilen medinige kelgen idi. Peyghember eleyhissalam u bir top ademlerni "esh'eriyler" dep atidi, hetta u bezide barliq yemenliklerni ebu musa esh'eriyning nami boyiche "esh'eriyler" dep ataytti. Ebu musa musulmanlar jamaesi ichide nahayiti tézla yuqiri hörmetke sazawer boldi. Uning nurghun ésil xisletliri bar idi. U tughma talantliq islam fiqhishunasi (qanunshunas) bolup, mesililerge nahayiti toghra höküm chiqiratti. Shunglashqa deslepki musulmanlar jem'iyitide aldinqi qatarda turidighan

qazilarning biri hésablinatti.

Ebu musa mulayim, chiqishqaq adem idi. U nahayiti ishenchlik adem bolghachqa, kishiler uninggha ishench we semimiyet bilen muamile qilatti. Urush meydanlirida u qorqmas, chidamliq we mahariti üstün batur idi. Peyghember eleyhissalam u toghruluq mundaq dégen idi: - chewendazlarning ustisi - ebu musa.

Ebu musaning keng nezer dairisi we mesililerge höküm qilishtiki qabilliqi bilen urush meydanida düshmenlerge hergizmu aldanmaytti. Urush weziyitini éniq közitip, andin qet'iy irade bilen heriket élip baratti. Gerche ebu musa qorqmas, küchlük palwan bolsimu, emma urush meydanidin ayrilsila, nahayiti sewrchan we köp yighlaydighan adem idi. Shundaq chaghlarda u anglighuchilarning yürek - baghrini ézidighan tolimu mungluq awazda qur'an tilawet qilatti.

Ebu musa peqet allahning dini bilen düshmenlishidighan, imanning nurini öchürüwetmekchi bolghan mushriklarning qoshunlirigha qarshi urushqila qatnishatti. Nawada musulmanlarning ichide urush bolup qalghudek bolsa, uningdin derhal özini qachuratti, hergizmu nezer sélip qoymaytti. Eli we muawiyening otturisida kötürülgen urushta, uning meydani del ashundaq boldi. Bu urush jeryanida u yarashturghuchiliq rolini oynidi.

Ebu musa mekkige bérip, kéyinki hayatini muqeddes mesjid (heram mesjidi) etrapida ötküzdi. U pütkül hayatida hörmetlik peyghember eleyhissalamgha we uning heqqani xelipilirige chongqur sadaqetlik bilen yashidi. Peyghember eleyhissalam hayat waqtida uni we muaz ibni jebelni kufege wali qilghan idi. Ebu musaning qur'an'gha chongqur muhebbiti bar idi. Her daim qur'an oqush, este qaldurush, uni chüshinish we tekrar qilish bilen meshghul bolatti. U qur'an toghruluq bashqilargha chongqur menilik sözler bilen nesihet qilatti. Ebu musa adette tolimu chidamliq, sewrchan idi, hawa chidighusiz issiq bolup ketken künliri u daim roza tutatti.

741-sual: bera ibni malik ensariy reziyellahu enhuning hayati we peziliti

u chachliri chuwuq, üsti - béshini chang basqan, uruq - awaq, közge

asan chéliqmaydighan kishi idi. Lékin shundaq turuqluq u, jengchiler bilen bille urush meydanlirida öltürgen düshmenliridin sirt, yekmu yek chüshishtila, mushriklardin yüzni öltürgen, u jür'etlik, batur, qeyser kishi bolup, ömer ibni xettab uning toghrisida, qol astidiki emeldarlirigha: "uning qeyserliki tüpeyli qoshunlirining halak bolup ketmesliki üchün, musulmanlar qoshunigha uni qomandan qilmanglar!" dep xet yazghan idi. Mana bu resulullahning xadimi, enes ibni malikning qérindishi bera ibni malikning süpitidur.

Bu weqe murtedlerge qarshi ilip birilghan jenglerning biri bolghan museylime kezzapqqa qarshi jengde yüz bergen. Bera ibni malikning baturliqi bashqilarning baturluqliridin töwen bolmidi.

"ölüm baghchisi" mushu etraptiki baghchilargha nisbeten, tamliri égiz qilip qopurulghan baghche bolup, museylime tümenming eskiri bilen baghche ishikini mehkem taqiwélip, uning égiz tamliri bilen qoghdalghan idi, ular baghche ichidin oq yaghdurushqa bashlidi, oq musulmanlar üstige yamghurdek chüshetti. Bu waqitta musulmanlarning qehrimani, batur bera ibni malik aldigha chiqip:

- i qewmim! Méni qalqan üstide qoyup, qalqanni neyze bilen kötürüp méni sépil ishikige yéqin qilghan halda sépil ichige tashlanglar! Men yaki shéhit qilinimen, yaki bolmisa, silerge baghchining ishikini échip bérimen! - dédi. Közini yumup achqiche ariliqta, bera ibni malik qalqan üstide olturdi, u nahayiti yénik idi, uni onlarche neyze üstida kötürüp baghche ichidiki tümenming esker arisigha tashlidi, bera ibni malik ular arisigha xuddi güldürmamidek chüshti we ular bilen ishik aldida urushup, qilichini ularning gedenliride oynatti, axiri kapirlardin yüz nechchini öltürüp ishikini échiwetti, uning bedinige oqya étilghan, qilich urulghan, ... Bolup jem'iy 80 nechche yerde éghir jarahet izi bar idi. Musulmanlar bu ölüm baghchisigha tushmu tushtin étilip kirip qilichlirini baghche tamliri bilen panahliniwalghan murtedlerning bashlirida oynatti, ulardin 20 ming ademni öltürdi, museylimeni tutuwélip unimu öltürüp tashlidi.

Bera ibni malik - dawalatqili yatiqigha élip kélindi, xalid uning jarahitini dawalitish üchün uning yénida bir ay adem turghuzdi, allah

uninggha shipaliq berdi we musulmanlar qoshunigha uning qoli bilen yardem berdi. Bera ibni malik "ölüm baghchsida" ötüp ketken shéhitliq pursitige hemishe telpünüp turdi, özining bu chong ümidining emelge éshishi we peyghember eleyhissalamgha uchrishish üchün ishtiyaq baghlap, urushlargha arqimuarqa chüshishke bashlidi. Axiri, pars shehiridiki tusterni ishghal qilidighan küni, parsliqlar égiz qel'elerning birige kiriwaldi. Musulmanlar ularni muhasirige éliwélip, xudi bilezük - bilekni qamiwalghandek, qorshiwalghan idi. Muhasirige élish waqti uzun'gha suzulghanséri parsliqlargha éghirchiliq qattiqlashti, ular qel'e tamliridin zenjirlerni tashlighili turdi. Zenjirlerning uchlirigha ot bilen qizitilghan ötkür polat qarmaqlar ésilghan bolup, choghdinimu bekrek lawuldaytti. Qarmaqlar musulmanlarning bedenlirige choqulup ularni qel'e terepke kötürüp kéletti, qarmaqqa ilinip qalghanlar ya öletti, ya chala ölük bolatti, qarmaqlardin biri, bera ibni malikning qérindishi enes ibni malikqa sanchildi - de, uni yuqiri kötürdi. Bera ibni malik buni körüp derhal qel'e témigha yamashti we qérindishini kötürüwalghan zenjirge ésildi. U qérindishining bedinidin qarmaqni chiqirishqa urundi, uning qolliri köyüp tütün chiqishqa bashlidi, u qérinidishini qutuldurmighiche boldi qilmidi, uning qoli göshisz söngekke aylinip qalghandin kéyin zémin'gha chüshti, bu urushtimu bera ibni malik shéhitlikni riziq qilip bérishini soridi. allah uning duasini ijabet qildi, u allahqa uchrishishqa qiziqqan halda shéhit bolup yéqildi.

Enes ibni malik reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: chach saqili ösüp, kiyimliri jul - jul bolup ketkechke, héchkimning neziri chüshmeydighan bir qisim kishiler bar bolup, eger ular allening namida qesem qilsa, alle ularning qesemlirini orundishigha yardem béridu. Bera ibni malik ene shularning jümlisidindur. (tirmizi: 3854)

742-sual: ebu hureyre reziyellahu enhuning hayati we peziliti

peyghember eleyhissalamning sahabiliri ichidiki meshhur bir sahabe bolghan ebu hureyre bolup islam kélishtin ilgiri kishiler uni "abdushshems"

dep chaqiratti. allah uni islamgha kirishige muyesser qilish arqiliq shereplendürüp, peyghember eleyhissalam bilen uchrishish sheripige ige qilghanda, peyghember eleyhissalam uningdin: - isming néme? - dep soridi. - abdushsems, - dédi u. Peyghember eleyhissalam: - belki sen abdurahman... - déwédi, u hayajan bilen:- i allahning peyghembiri! Ata - anam sanga pida bolsun! Del shundaq, abdurahman, - dédi.

Uning "ebu hureyre" dep atilip qélishidiki seweb, kichik chaghlirida uning bir chishi müshüki bar bolup, u daim shu müshükni oynighachqa, tengtüshliri uni "ebu hureyre" (müshükning atisi) dep chaqirishqa adetlen'gen idi. Bu leqem hetta uning ismini untulduriwetküdek derijide omumliship ketken idi.

Ebu hureyre eyni chaghda tufeyil ibni emir dewsining dewiti bilen islamni qobul qilghan bolup hijretning 6 - yili öz qowmidin bolghan birmunche kishiler bilen medinidiki peyghember eleyhissalamning qéshigha elchi bolup barghan'gha qeder öz qowmi ichide turghan idi. Dewslik bu yigit, peyghember eleyhissalamning xizmitini qilishqa we uning söhbitige özini béghishlidi. Mesjidni turar jay, peyghember eleyhissalamni ustaz we yétekchisi qildi. Peyghember eleyhissalam hayat waqtida uning ayali we bala - chaqiliri yoq bolup peqet mushrik halitide qéliwergen qéri anisi bar idi. Peyghember eleyhissalam uning anisigha dua qildi. Shuning bilen anisi iman eytip musulman boldi.

U özini peyghember eleyhissalamgha hemsöhbet qilghan. Ebu hureyre peyghember eleyhissalamgha özini qandaq béghishlighan bolsa bilim élishqimu shundaq béghishlighan idi. U ilim igileshni eng yuqiri nishani we aditi qilghan idi. Ebu hureyre ilimni özi yaxshi körgendek, bashqilarning ilim élishinimu yaxshi köretti. U ilim öginish we peyghember eleyhissalamning sorunlirigha özini atiwetkechke héchkim tartmighan acharchiliqlarni tartqan idi. Bu ishlar bolup aridin uzun ötmey musulmanlargha mal - dunya yéghip ketti, ebu hureyremu ayali we balisi bar bir ailik ademge aylandi, lékin bularning héchqaysisi uning pak qelbini özgertelmidi, u tenhaliqtiki künlirini untup qalmidi.

Ebu hureyre mol ilim igisi bolush bilenla qalmay, keng qorsaqliq,

teqwaliq, perzkarliqtek peziletlernimu özide mujessemleshtürgen bolup, u kündüzi roza tutsa kéchining üchtin biride turatti. Andin ayalini oyghitatti, ayali turup qizini oyghitatti, kéchining qalghan üchtin biride qizi turatti, démek uning öyide kéchiche ibadet üzülmeytti.

U muawiye teripidin köp qétim medinige waliy qilip békitilgen idi. Emel uning keng qorsaq, chiqishqaq, addiy - sadda mijezidin héchnersini özgertelmidi. U yenila burunqidek japa - musheqqetlik turmush kechürdi. Bir waliy bolushigha qarimay, yenila bir addiy puxradin perqsiz sewiyidiki térikchilik herikiti we puqralar bilen bolghan munasiwitidiki sadda yéqinliqini saqlap qaldi. Uning aile hayatining qanchilik addiy, heshemettin yiraq bolghanliqi, waliyliq emeli turupmu aile ezalirining kiyinish, tarinishta kembeghellerdin perqsiz idi.

Ebu hureyre ömür boyi anisigha yaxshiliq qilip keldi, u her qétim öyidin chiqmaqchi bolsa anisining hojrisining aldigha kélip: - i ana! Sizge allahning rehmet we beriketliri bolsun! - deytti. U kishilerni ata - anilargha yardem bérishke qizziqturatti we ularni sile - rehimni ulashqa dewet qilatti.

allah ebu hureyrege cheksiz rehmet qilsunki, u islam ümmiti üchün 1600 din artuq hedisni yadlighan idi. allah uning islam ümmiti üchün yetküzgen menpeiti üchün uninggha aliy mukapatlarni bersun! Amin!

Ebu hureyre reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: peyghember sellallahu eleyhi wesellemge: i resulullah ! Sendin köpligen nersilerni anglaymen, lékin héchbirini yadimda tutalmaywatimen, dégenidim, peyghember eleyhissalam: yektikingni yerge salghin! Dédi. Yektikimni yéship, yerge saldim. Peyghember eleyhissalam nurghun sözlerni qildi, ene shundin étibaren, uning héchbir sözini untumaydighan boldum. (tirmizi 3835)

743-sual: xalid ibni welid reziyellahu enhuning peziliti

ebu hureyre reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: peyghember sellallahu eleyhi wesellem bilen bir orun'gha chüshtuq. Kishiler uyaq buyaqqa ötüshüp turatti. Peyghember eleyhissalam ötken kechkenlerni bir - birlep sorap: i ebu hureyre, bu kim? Deytti. Menmu: bu palani, u pokuni, deyttim. Peyghember eleyhissalam beziliri üchün: bu,

allening yaxshi bendisidur, dése; beziliri üchün: bu, allening nachar bendisidur, deytti. Shu peytte, aldimizdin xalid ibni welid ötkenidi, peyghember eleyhissalam: bu kim? Dep soridi. Men: bu xalid ibni welid bolidu, dégenidim, peyghember eleyhissalam: xalid ibni welid allening yaxshi bendisi, shundaqla allening qilichliridin biri, dédi. (tirmizi3846)

On altinchi bölüm· Mezheb we din heqqidiki mesililer

744-sual: mezheb uqumi

mezhep - lughet étibari bilen baridighan jay dégen menini ipadilise, islam istilahida, diniy mesililerni öz ichige alghan ehkamlar dégenlik bolup, mujtehidlarning diniy mawzulardiki perqliq chüshenchiliridin hasil bolghan jamaetlishishni ipadileydu. Téximu ochuqraq qilip éytqanda, mezheb - islam dinidiki pikir erkinlikidin paydilan'ghan mujtehid alimlarning qur'anda yaki sünnette bolmighan mawzularda musulmanlar duch kelgen müshikülilerni qur'an we sünnetning rohigha tayinip hel qilishi bilen musulmanlar teripidin qobul qilinip ularning arisida omumlashqan pikir we tetbiqlardin meydan'gha kelgen jamaetlishish dégenliktur.

745-sual: mezhebning peyda bolishi we uning sewebi

mezheb peyghember eleyhissalamning wapatidin kéyin, sahabilarning zamanidila peyda bolushqa bashlighan. Isla m dinida mezheplerning köp bolishigha türtke bolghan sewebler töwendikiche:

1 - ereb tilidiki sözlerning köp menilerge dalalet qilishi. Bu sözning mujmelliki yaki omum we xasliq otturisida ipadilinishi yaki heqiqiy menisi bilen mejaziy bashqa bir mene otturisida ipadilinishi we bashqilardur. Mesilen: ereb tilidiki" quru " sözining ayallarning heyz körishini ipadiliginidek, ularning heyzdin paklan'ghanliqinimu ipadilinige "emr" sözining perzni ipadiliginidek, wajib yaki musteheb (yaxshi körülgen ish) ni ipadiliginige "nehi" sözining haramni ipadiliginidek, mekruhnimu ipadiliginige oxshash. Qur'an kerimdiki: "dinda uninggha kirishke zorlash yoq" [süre beqer 256 - ayet] dégen ayetning menisi " kishilerni din'gha kirishke zorlimanglar" dégen menidiki chekleshni ipadilemdu? Yaki "kishilerni din'gha kirishke zorlimiduq" dégen menidiki emeliy ehwaldin xewer bérishnimu? Islam ölimaliri buninggha oxshash ayetlerning heqiqiy dalaliti we meqset qilin'ghan menisini chüshinishte bir xil bolmighanliqtin mezhepler kélip chiqqan. Hetta sahabilarningmu chüshinishi bir xil bolmighan.

2 - hedislerning oxshash bolmasliqi. Bu mundaq: ①bezi hedisler bezi ölimalargha y é tip barghan bolsimu, bashqilirigha y é tip baralmighanliqi. Chünki peyghember eleyhissalamning sahabiliri islam dinini pütün dunya insanlirigha yetküzüsh yolida, yurtliridin ayrilip qit'elerge tarqap ketkenliktin, ulardin her biri kishilerge özining bilgen we anglighanlirinila yetküzetti. ② ölimalardin birersige hedis yétip kelgen bolsimu, uning ishenchsiz yol bilen yétip kelgenlikidin uninggha ehmiyet bermigenliki we bashqa birige shu hedis ishenchlik yol bilen yétip kélip uninggha köre ish körgenliki. ③ ölimalardin birersige hedis ishenchlik yol bilen yétip kelgen bolsimu, uning hedislerge muamile qilish üchün belgiligen shertlirige toghra kelmigenliki. Mesilen: imam ezem meydan'gha chiqqan waqittiki iraqta yalghan hedislerni peyghember eleyhissalamning namidin oydurup chiqish dolquni ewjige chiqqan idi. Shunga imam ezem hedisni qobul qilishta shertni bekmu éghir we ching qoyghan. Emma medinide ehwal buning eksiche bolup, medine xelqining imami ehmed ibni henbel hedisni qobul qilishta shertlerni éghir qoymighan.

746-sual: islam dunyasidiki mezhebler

hazirqi islam dunyasidiki mezhep, iqim, teshkilatlar bir qeder köp bolup melumatlargha qarighanda 70tin ashidu. Emma asasliqi islam dunyasida ikki türlük mezheb bolup, biri, étiqadiy yeni étiqadqa munasiwetlik mezhebler, yene biri emeliy yeni emel - ibadetlerge munasiwetlik mezheblerdur.

747-sual: ehli sünne musulmanlirining tarqalghan döletliri

dunya musulmanlirining mutleq köp sanliqi ehli sünne mezhibige egishidu. Türkistan, junggu, rosiye, balqan rayoni, hindistan, pakistan, türkiye, hindonoziye, afriqa döletliri, ereb döletliri, yawropa döletliridiki musulmanlarning hemmisi, omumen osman impériyisi hökümranliq qilghan döletlerdiki musulmanlarning omumisi ehli sünne mezhibige egishidu. Iran, ezerbeyjan, behereyn we iraq qatarliq döletlerdiki musulmanlarning bir qismi ehli sünne mezhibige egishidu. Omumen éytqanda, dunya musulmanlirining % 85 i ehli sünne mezhibige egishidu. Qalghan % 15 ni bashqa mezheblerge egishidighanlarning omumiy sani teshkil qilidu.

748-sual: islam dunyasidiki étiqadiy mezheblerning eng meshhurliri

islam dunyasidiki étiqadiy mezheblerdin hazirghiche dawam qilip kelgen eng meshhurliri ikki bolup, biri, ehli sünne mezhibi, ikkinchisi, shie mezhibidur. Bu ikkisidin bashqa mezheblerning tolisi dunya yüzidin ghaib bolup tögep ketken bolup, barlirining sanimu intayin az bolghanliqtin pirsentke chüshmeydu.

749-sual: ehli sünne musulmanliri arisida dewr süriwatqan fiqhi mezhebler

ehli sünne musulmanliri arisida dewr süriwatqan bu fiqhi mezhebler töwendikiler:

1 - henefiy mezhibi 2 - malikiy mezhibi

3 - shafiiy mezhibi 4 - he nbeliy mezhibi

750-sual: henefiy mezhibi

henefiy mezhibi ehli sünne mezhibige mensub bolghan musulmanlar arisida birdek étirap qilinip qobul qilin'ghan meshhur 4 mezhebning birinchisidur. Henefiy mezhibining péshwasi we qurghuchisi imam ezem (eng chong imam) ning toluq ismi - sabt oghli numan bolup, hijriyining 80 - yili (699 m) hazirqi iraqning kufe shehiride dunyagha kelgen. Imam ezem emewiler bilen abbasiylardin ibaret ikki chong xelipilikni bashtin kechürgen. Imam ezem teqwaliqi we hushyarliqi bilen dangq chiqarghan kishi bolup, tijaret ishliridimu rastchilliqi we wapadarliqi bilen tonulghan katta alim idi. Ustazi hemmadning wapatidin kéyin, mesjiddiki taliblarni oqutush wezipisini öz üstige alghan. Imam ezem taliblargha intayin mihriban we köyümchan idi. Hetta imam ebu yüsüpke oxshighan bezi kembeghel taliblarning meishet yolidiki pütün chiqimlirini özi kötürüp ularni oqush bilenla shughullinishqa ündeytti. Imam ezem taliblarni oqutush bilen bir waqitta tijaret ishinimu aqsatmighan bolup, kufe shehiri merkizide xam we yépek satidighan dukini bar idi. Uni özining shériki mangdurup paydisidin unimu nésiwidar qilattiken. Imam ezemning köpligen eserliri bolup, eng meshhurliri, " el fiqhul ekber", " el mexarij fi elfiq" dégen kitabliridur. Imam ezem hijriyining 150- yili(767 - yili 14 - iyun küni) 70 yéshida baghdad shehiride alemdin ötken bolup, baghdad

shehirining ezemiye rayoni, dijle deryasining sherqidiki xirzan qebristanliqigha depne qilin'ghan.

751-sual: imam ezemning islam fiqhishunasliqidiki mertibisi

imam ebu henipe mezhipide qur'an, sünnet, ijma, qiyas, istihsan (menpet yaki menpetning bir qismini ziyan tartishqa ilip baridighan bir qisim qiyaslar istihsan ariqiliq hel qilinidu.), örp, sahabining sözi, ilgirki sherietler we bashqa ixtilapliq sheriet menbelirige tayan'ghan. Imam ezem islam fiqhishunasliqining asaschisi we dunyadiki meshhur töt mezhebning péshiwasidur. Imam shafiiyning ustazi weki ibni jerrah imam ezemni teriplep mundaq dégen "imam ezemdin alimraq we uningdek yaxshi namaz oquydighan birini körginim yoq". Imam shafiiy imam ezemning ilmiy mertibisini bayan qilip fiqhi ilmida " hemmimiz imam ezemge mohtajmiz" dégen iken. Ataqliq tilshunas we fiqhishunas alim nezr ibni shemil mundaq dégen: " kishiler hemmisi uyquda idi, imam ezem özining mahariti bilen ularni oyghatti". Ataqliq fiqhishunas alim ibni mubarek mundaq dégen: " fiqhi ilmide imam ezemdek kamaligha yetken birini körmidim, teqwadarliqtimu uningdek birini körmidim. "

752-sual: malikiy mezhibi we uning pishwasi imam malik

malikiy mezhibi ehli sünne mezhibige mensub bolghan musulmanlar arisida birdek étirap qilinip qobul qilin'ghan meshhur töt mezhebning ikkinchisidur. Malikiy mezhibining qurghuchisi imam malik bolup, toluq ismi malik ibni enes ibni malik ibni ebu amir el'esbehi elmedenidur. Imam malik hijriyining 93 -yili(715 m) medine munewwere shehiride dunyagha kelgen. U hedisshunasliq we fiqhishunasliqta kamaletke yetken alim bolup, köpligen diniy eserlerni yazghan. Eng meshhur esiri " el muwette" dur. Imam malik hijriyining 179 - yili (795 m) medine munewwere shehiride 84 yéshida alemdin ötken.

753-sual: malikiy mezhibining meydan'gha kiliishi we tarqalghan dairsi

malikiy mezhibi medine munewwere shehride meydan'gha kélip hijaz mekke, medine misir, afriqa döletliri, marakesh, endelus ispaniye qatarliq rayonlarghiche bérip yetken. Hazirqi zamanda maliki mezhibining

eng nopuzluq rayonliri afriqa döletliri, marakesh, tunis, aljiriye, libiye, sudan qatarliq döletler bolup, iraq, hijaz, pelestin we süriyelerdimu az sanda tépilidu. Malikiy mezhibi qur'an, sünnet, sahabilarning sözliri, qiyas, mediniliklerning paaliyetlirini mezhep asasi qilghan. Bu mezhep, hijaz, apriqa, bolupmu marakeshke, u yerdin ispaniyege tarqalghan.

754-sual: shafiiy mezhibi we uning qurghuchisi imam shafiy

shafiiy mezhibi ehli sünne mezhibige mensub bolghan musulmanlar arisida birdek étirap qilinip qobul qilin'ghan meshhur 4 mezhebning üchinchisidur. Shafiiy mezhibining qurghuchisi imam shafiiy bolup, toluq ismi ebu abdullah muhemmed ibni idris el shafiiydur. Imam shafiiy hijriyining 150 - yili(767 m) hazirqi pelestinning ghezze rayonida dunyagha kelgen we ikki yéshida atisi bilen mekkige kélip imam malikta fiqhi we hedis ilimlirini oqughan. Ereb tili, ereb edebiyati, qur'an, hedis we fiqie ilimliride kamaletke yetken bolup, hayatida nurghun qimmetlik diniy eserlerni we shéirlarni yézip qaldurghan. U yene iraqqa bérip imam ezemning shagirtlirida fiqhi ilimlerni ögen'gen. Kéyinche misirgha hijret qilghan we hijriyining 202 - yili (819m) misirda wapat bolghan.

755-sual: imam shafiyning kona yingi mezhebliri we tarqalghan rayunlar

imam shafiiyning "kona" we " yéngi" ikki mezhibi bolup, iraqtiki waqtida kona mezhibi, misirgha qaytip kelgendin kéyin yéngi mezhibi otturigha chiqqan. Shafiiy mezhibi hazir misir, pelestin, kurdlar yashaydighan rayonlar, iran, héndunuziye, pakistan we liwan qatarliq jaylarda orun almaqta.

756-sual: henbeliy mezhibi we imam ehmed

henbeliy mezhibi ehli sünne mezhibige mensub bolghan musulmanlar arisida birdek étirap qilinip qobul qilin'ghan meshhur 4 mezhebning tötinchisidur. Henbeliy mezhibining qurghuchisi imam ehmed ibni henbel bolup, toluq ismi ehmed ibni muhemmed ibni henbel el sheybaniydur. Imam ehmed ibni henbel hijriyining 164 - yili (780 m) türkmenistanning merwe dégen yéride dunyagha kelgen. Baghdat, mekke, yemen, sham süriye we léwan, besre we kufe sheherliride ilim tehsil

qilghan. Imam shafiiy baghdadta bolghan chaghlirida uningda fiqhi ilimlirini oqughan. Köpligen diniy eserlerni yazghan. Baghdattiki abbasiylar xelipisi memun mutezile mezhibining ” qur'an mexluqtur “ deydighan pikrini qobul qilghandin kéyin, pütün ölimalarni bu pikirni qobul qilishqa zorlighanda, imam ehmed bu pikirni qobul qilmighan. Shu seweblik 28 ay türmide yatqan hemde köp azab - oqubetlerni tartqan. U hijriyining 271 - yili(855 m) hazirqi iraqning paytexti baghdad shehiride alemdin ötken.

757-sual: henbeliy mezhibining tarqalghan rayunliri we mezhep asasi

henbeliy hazirqi seudi erebistanining nejd rayonida pütünley orun alghan bolup, hijazdimu köp sanda tépilidu. Pelestin, süriye we liwan qatarliq döletlerde shafiiy mezhibidin kéyinki eng chong mezheb henbeli mezhibi hésablinidu. Bu mezhebning usuli qur'an kerim we sehih hediste öz ipadisini tapidu. Buninggha emel, köz qarash, qiyas hetta sahabining sözinimu teng qilmaydu. Uningdin kiyin sahabilarning petwasi turidu.

758-sual: bizning fiqhi mesililiridiki mezhibimiz

bizning emeliy fiqhi mesililiridiki mezhibimiz henefiy mezhibi bolup, imam ezemning mezhibi depmu atilidu. Mezheb imamimiz imam ezem ebu henife dégen kishidur.

Dunyada - türkistan, junggu, afghanistan, pakistan, hindistan, ottura asiya memliketliri, tataristan qatarliq jaylardiki musulmanlarning hemmisi, türkiye, misir, liwan, süriye, éordaniye we iraq qatarliq döletlerdiki musulmanlarning köp sanliqi henefiy mezhibige egishidu. Misir, liwan, süriye, éordaniye, afghanistan we iraq qatarliq döletlerdiki mehkime sher'iyler hazirmu imam ezemning mezhibi boyiche ish körmekte. Omumen osmaniy xelipiliki osman impériyisi hökümranliq qilghan jaylarning hemmiside imam ezemning mezhibi orun alghan. Dunya musulmanlirining üchtin birining köpreki henefiy mezhibige egishidu. Jenubiy amérikidimu 25 milyondin köprek musulman henefiy mezhibige egishidu.

759-sual: hazirqi shielerning omomi sani we shieler tarqalghan döletler

yéqinqi zamanda élip bérilghan stastikilar hazir dunyada 120 bilen

150 milyon otturisida shie barliqini, bu sanning omumiy musulmanlar sanining texminen 12 pirsentini teshkil qilidighanliqni sözleydu. Shieler eng köp tépilidighan dölet iran bolup, uningdin qalsa ezerbeyjan, behereyn we bezi afriqa döletliride shieler köp sanda tépilidu.

760-sual: imamchiliqni yaqilaydighan shieler(on ikki imamchilar)ning itiqad qarishi

on ikki imamchiliqni yaqilaydighan shieler eli reziyellahu enhuning xelipilkke, ebu bekri, ömer, osman(reziyellahu enhumlar) lardin heqliq ikenlikini dewa qilghan musulmanlarning bir pirqisidur. Ular imamchilar depmu atilidu. Chünki ular imamchiliqini özlirini meshghul qilidighan eng asasliq ishlarning biri qiliwalghan. Ular özlirining periqliq qarashliri, pikirliri bilen ehli sünne weljamaening del qarshisidiki bir tereptur. Mezhipini islam alimige omomlashturush üchün paaliyet ilip baridu.

Imamchiliqini yaqilaydighan shieler imam dep hisaplaydighan o ikki imam bolup, töwendiki tertip boyiche tizilidu.

761-sual: imamchilarning pikir iqim we itiqadliri

ularning pikir iqimi, imamaliq tewsiyesi yazma shekilde bolushi lazim. Aldinqi imam özdin kiyin kilidighan imamni süpetlep emes mueyyenleshtürüp turup yazma wesiyet qaldurushi wajip, peyghember eleyhissalam özidin kiyin eli reziyellahu enhuning imam bolushigha tewsiye qilip ashkara xet qaldurghan digenlerni dewa qilidu. Eli reziyellahu enhuning hesen höseyin ikki oghligha yazma wesiyet qaldurghanliqini dewa qilishidu.

1. shie eqidisde warisliq we padishahliq dinigha ishinidighan parislarning eqidiliri ekis etken.
2. shielerning pikiri buddizim mani we birahmigha oxshighan asiya eqidiliridin kelgen pikirler bilen ariliship ketken.
3. shieler pikirlirini ashuriyye we babil butpereslikining izlirini kötürüp yüriydighan yehudiylardin qobul qilghan.
4. eli ibni ebu talip we ehli beyit toghirisidiki sözliri xiristiyanlarning iysa eleyihssalam toghirisidiki sözliri bilen bir yerdin chiqidu.

762-sual: hazir dunyadiki dinlar we ularning meshhurliri

hazir dunyada jemi 4200 din barliqi sözlinidu. Bu dinlar ichide dunya boyiche eng chong we meshhurliri tertib boyiche töwendikiler:

1 - xristian dini . Dunyada eng köp tarqalghan din bolup, pütün mezheblirini qoshqanda 2 milyardqa yétidu.

2 - islam dini . Dunyada xristian dinidin qalsila ikkinchi chong din hésablinidu. Musulmanlar sani 1 milyard 200 minggha yétidu.

3 - hindiy dini. Dunyada üchinchi qatarda kélidighan chong din bolup, dunyada hindiy dinigha étiqad qilidighanlarning sani 900 milyon'gha yétidu. Bulardin % 96 i hindistanda.

4 - budda dini. Dunyada tötinchi qatarda kélidighan chong din bolup, dunyada budda dinigha étiqad qilidighanlarning omumi sani 360 milyondin ashidu.

5 - köp ilahliq din, xususen afriqidiki köp ilahliq dinlar bolup, ularning omumiy sani 95 milyon'gha yétidu.

6 - hindistandiki kisix dini bolup, ularning omumiy sani 23 milyon'gha yétidu.

7 - yehudiy dini bolup, omumiy sani 19 milyondin ashmaydu.

763-sual: eng köp musulman bar döletler

eng köp musulman bar döletlerning aldinqi qatarida hindonéziye kélidu. Hindunéziyede 200 milyon musulman yashaydu. Uningdin qalsa, pakistanda 134 milyon, hindistanda 121 milyon, bén'galda 114 milyon, jungguda 100 milyon, türkiyide 66 milyon, iranda 62 milyon, misird a 59 milyon, négiriyide 53 milyon, aljiriyide 30 milyon, marakeshte 29 milyon musulman yashaydu.

764-sual: xristian dini oqumi

xristian dini meryem oghli isa eleyhissalamning ummetliri bolghan xristianlargha qoyulghan isim. Xristianlar ereb tilida " nsari nasara "dep atilidu. Xristianlarning peyghembiri isa eleyhissalam padishah hirodusning zamanida, hazirqi pelestinning beytilehm shehiride dunyagha kelgen bolup, kéyinche anisi hezriti meryem xelil shehirining nasire yézisigha köchüp bérip olturaqlashqan. Bu waqitta yehudiyla yer yüzide sürgünlük hayatida yashaytti, ular rim impératorliqining hakimiyiti astida bolup, uning zulmidin qutulushni bekmu arzu qilatti. Isa eleyhissalamning

diniy dewiti meydan'gha kelgende, ular isa eleyhissalamni yehudiylarni qulluqtin qutuldurup, eslidiki padishahliqini eslige keltüridighan birdinbir shexs dégen étiqad bilen ulardin bezisi isa eleyhissalamgha iman éytip uning dinigha kirgen. Isa eleyhissalamning 12 neper muridi bolup, ularni yehudiylar ichide din tarqitishqa ewetken.

765-sual: samawi dinlarning esli eqidisining bir ikenliki

islam, xristian we yehudiy dinliridin ibaret samawi dinlarning esli eqidisi bir xil bolup, peqet sheriet ehkamlirila perqliq bolghan. "allah silerge dindin nuhqa tewsiye qilghan nersini, sanga biz wehiy qilghan nersini, ibrahimgha, musagha we isagha biz tewsiye qilghan nersini bayan qildi." (shura sürisi 13- ayet) xristian dinining menbeliride muhemmed eleyhissalamning axir zaman peyghembiri bolup kélidighanliqi heqqide bisharetler bérilgen. " öz waqtida meryemning oghli isa: i israil ewladi! Men silerge heqiqeten allah ewetken, mendin burun kelgen tewratni testiq qilghuchi, mendin kéyin kélidighan ehmed isimlik peyghember bilen xush xewer bergüchi peyghembermen dédi" (sef sürisi 6-ayet) samawi dinlarning hemmisi birbirini toluqlaydighan bir pütünlük bolup, islam dinining kélishi bilen takamullashqan we xata chüshenchilerni tüzetken.

766-sual: eng köp xristian yashaydighan döletler

eng köp xristian bar döletlerning birinchi qatarida amérika qoshma shtatliri kélidu. Amérikida 224 milyon xristian yashaydu. Braziliyide 139 milyon, méksikida 86 milyon, rusiyide 80 milyon, jungguda 70 milyon (junggudiki xristianlar omumiy nopus sanining % 5 ini teshkil qilidu), gérmaniyide 67 milyon, filippinda 63 milyon, en'giliyide 51 milyon, italiyide 48 milyon, négiriyide 45 milyon, fransiyide 44 milyon xristian yashaydu.

767-sual: yehudiy dini atalghusi

yehud yaqub eleyhissalamning 12 oghlining biri bolghan yehuzaning isimi bolup, kéyinche yehudiy dinigha étiqad qilidighanlar üchün ishlitilidighan atalghugha aylan'ghan.

768-sual: israil ewlatliri

yaqup israil eleyhissalam ken'an hazirqi pelestin zéminidiki qorghaqchiliq seweblik miladiyidin burunqi 17- esirde, ailisidikilirini bashlap misirgha köchüp barghan. Ularni misir pir'ewni padishahining

weziri bolup turghan oghli yüsüp eleyhissalam kütiwalghan we misirning sherqiye rayonidiki" gasan " dégen jayda turghuzghan. Ularning shu waqitta 70 kishi ikenliki sözlinidu. Yaqub eleyhissalamning 12 balisidin köpeygen ewladliri misirda töt esir turush jeryanida, bölünüp 12 qebilige ayrilghan we ularning hemmisi israil ewladi dep tonulghan.

769-sual: yehudiylar eng köp yerleshken döletler

yehudiylar eng köp yerleshken döletlerning béshida amérika qoshma shtatliri kélidu. Amérikida 5 milyon 600 ming yehudiy yashaydu. Bu san pütün dunya yehudiylirining üchtin ikkisini teshkil qilidu. Uningdin qalsa, israiliyide 4 milyon 300 ming, rusiyide 1 milyon 400 ming, fransiyide 640 ming, kanadada 350 ming, en'giliyide 320 ming, argéntinada 250 ming, braziliyide 150 ming, awstraliside 92 ming, jenubi afriqida 70 ming yehudiy yashaydu.

770-sual: kélechek islamgha mensub

1900 - yili élip bérilghan resmiy statistikida, pütün dunyadiki musulmanlarning omumiy sani xristianlarning yérimighimu yetmeytti. U waqitta musulmanlar yersharidiki insanlar sanining % 12.4 ini, xristianlar % 26.9 ini teshkil qilatti. 2025 - yilgha barghanda musulmanlar sanining xristianlarningkidin éship kétidighanliqi kütülmekte. 1980 - yili élip bérilghan resmiy statistikida, musulmanlar yersharidiki insanlar sanining % 16.5 ni, xristianlar % 30 ni teshkil qilatti. 2000 - yili élip bérilghan resmiy statistikida, musulmanlar yersharidiki insanlar sanining % 19.2 ni, xristianlar % 29.9 ni teshkil qilatti. Bulardin melumki, xristianlar sani yildin yilgha aziyip barghan bolsa, musulmanlar sani yildin yilgha köpiyip barmaqta. Musulmanlarning ösüsh nisbiti yiligha % 2.9 din bolup, ötken yillargha qarighanda ösüsh nisbiti % 7 éship barghan. Yersharidiki omumi insan sani 6 milyard, musulmanlarning omumiy sani bir yérim milyardqa yéqinlashmaqta. Buninggha asaslan'ghanda, musulmanlar yershari nopusining töttin birini teshkil qilidu. Ahalilar tetqiqati ilmining mutixessisliri 2025 - yilgha barghanda, musulmanlar sanining dunya nopusining % 30 ni teshkil qilidighanliqini, xristianlar nisbitining% 25ke chüshüp qalidighanliqini we musulmanlarning dunyada nopuz we san jehette birinchilikni igileydighanliqini delillep sözlimekte. Mana bu,

peyghember eleyhissalamning " bu din kéche bilen kündüz yétip barghan jaylarning hemmisige choqum yétip baridu. " dégen sözining heqliqini ispatlighan bir möjizidur.

On yettinchi bölüm: tesewwufning bayani

771-sual: tesewwuf uqumi we mahiyiti

tesewwup paklinish démektur. Insan piship yétilish (kamil insan bolush) we allahning ölchemlik bendisi bolush üchün yaman xuyliridin qutulushqa tirishishi, ibadetning shekli bilen cheklinip qalmay mahiyetke ichkirilep kirishi, nepsini paklishi kérek. Gunah - mesiyetler, yamanliqlar, shumluqlar terk étilgende, nepsi sheytan'gha we pes arzu - heweslerge qarshi küresh qilin'ghanda yaxshi xulq we güzel peziletlerge érishkili bolidu, roh azadilikke chömidu. Kishi tesewwup arqiliq özining némishqa yaritilghanliqini bileleydu, bendilik mejburiyetlirini shekilwazliqtin qutuldurup, uluhiyet we rububiyet aldida özining ajizliqini tonup, teqwadarliq bilen ibadet qilalaydu. Netijide iman heqiqiti emelge éship, insan tebiiti allah telep qilghandek haletke kéleleydu. Tesewwupni esli xaraktéridin chüshen'gende, u qur'an kerim ayetliri arqiliq muweppeqiyetke érishkili bolidighan bir türlük paklinish tirishchanliqi we buning konkrét usulidur.

” tesewwupning hal dep atilidighan meniwi kechmish teripi bu ishni goya zewq we xushalliqtek körsitidu. Tesewwupni exlaq dep teripleydighanlargha köre, uni kamil exlaqni barliqqa keltürüshni asas qilidighan bir islamiy ilim dep chüshinish kérek“.

772-sual: peyghember eleyhissalam bilen sahabilerning tesewwuptiki örnekliri

peyghember eleyhissalam bilen sahabilerning qur'an'gha emel qilish, qur'andin ayrilmasliq jehette körsetken tirishchanliqliri, din'gha sap niyet bilen baghlinishi, din bilen ixlasni birleshtürüshi ta hazirghiche kishini jelp qilidighan mukemmel örnektur. U chaghda öginilgen her bir ayet kishilerning herikitige singip barghan we bashqilargha chüshendürülgen. Peyghembirimizdin ülge almaqchi bolghanlar kéyinki zamanlarda qur'an bilen sünnetke ching ésilip, allahning emri, peyghembirimizning sünniti arqiliq paklinish yolini tutup, ixlas bilen emelni teng élip barghan. Bu heqte imam ghezzali mundaq deydu: tesewwupning asasliri halal yéyish, resulullahning exlaqigha, ish - herikitige, buyruqi we sünnitige emel qilish;

kimki qur'anni yadlimisa, hedislerni yazmisa (ögenmise) peyghembirimizge egeshmigen bolidu. Chünki dinimizda ilim, qur'an we sünnet bilen bolidu.

773 -sual: deslepki dewrdiki tesewwupchilar we ularning pishwaliri

deslepki dewrdiki tesewwupchilar zuhd (azgha qanaet qilish, köngüldin dunya ghémini chiqirip tashlash, mal - dunyani chong bilmeslik, dunya we dunyadikilerning paniyliqini oylash, érishken'ge xosh bolup, yoqatqan'gha qayghurmasliq, dunyagha bérilmeslik) ke ehmiyet bérip qelbini paklimaqchi bolghan. Bu dewrdiki tesewwupchilar zahidlar dep atilidu, weysel qarani, sheqiq belxi, sofyan serwi, rabiatul edewiyye, jeferi sadiq qatarliqlar shulargha tewe. Tirmizi we ibni maje zuhdni ”halalni haram qilish yaki mal - dunyani yoq qilish emes, belki qol ilkide barigha ishinish; yeni allah halal qilghan nersini özige haram qiliwalmay, ulargha bek bérilip ketmeslik, dep chüshendürgen.

774-sual: islamning deslipidiki zahidliqning asasi

islamning deslepki esiride sahabilarning qur'an we sünnetke emel qilip yashishi zahidliq herikitige asas salghan. Hijriye 2 - esirning axirighiche zahidliq bir qisim kishiler öz aldigha qilidighan ibadet shekli süpitide dawamlashqan. Zahidlar ayet we hedislerning rohi boyiche kishilerge wez - nesihet qilghan, ularning dilini yorutqan. U dewrde medine zahidlarning merkizi bolup qalghan.

775-sual: piqhi we uning meqsidi

ötmüshte bezi diniy alimlirimiz insan hayatida meydan'gha kilidighan nurghun mesililerni bir terep qilish üchün, qur'an we hedisning yolyuruqlirini asas qilip, etrapliq halda bir qisim qanun - tüzümlerni otturigha qoyghan. Bular "fiqhi" dep atilidu. Buning sewebi: her musulman qur'anning hökümlirini, bolupmu bezi inchike mesililerdiki hökümlerni chüshinip kitelishi mumkin emes. Shundaqla her bir kishining hedis ilmidin toluq xewerdar bolup uningdin sheriet mesililirini tépip chiqish qabiliyitimu bolushi mumkin emes. Shuning üchün diniy alimlirimiz uzun muddetlik japaliq izdinishlerdin kéyin, her musulmanning ongayla chüshinip emel qilip hayatining pütün saheliride islam körsetken yolda azmay méngishigha yardemchi bolidighan qanun - intizam desturi "fiqhi" ni tüzüp chiqti. Bu

alimlirimizdin beziliri bu ulugh ish üchün pütün ömrini serp qildi. Netijide bügün dunyada miliyunlighan musulmanlar, héchbir qiyinchiliq tartmastin sherietni chüshinip, uninggha emel qilip allah we uning peyghembirining emr - permanlirini emelge ashurmaqta. Musulmanlar, alimlirining bu xizmetliri üchün ulargha her qanche köp minnetdarliq bildürsimu azliq qilidu.

776-sual: piqhi bilen tesewwufning perqi we munasiwiti

fiqhi - insanning körünüshtiki ashkara emelliri bilen munasiwetlik. Yeni fiqhi, sizge birilgen emrni telimatqa uyghun shekil bilen emelge ashurdingizmu yoq? Emelge ashurghan bolsingiz, bu jeryandiki rohiy we qelbi halitingizdin fiqhi söz achmaydu. Tesewwuf bolsa emelning rohiy we qelbi halet bilen bolghan munasiwitini tekitleydu. Mesilen: siz namaz oqudingiz, buningda fiqhi sizning taharetni usulgha uyghun alghanliqingizgha, qibligha qarap yüzlen'genlikingizge, namazdiki pütün erkan we basquchlarni chala qoymay urundighanliqingiz, namazda oqushqa tigishlik bolghanlarning hemmisini toluq oqughanliqingizgha, namazni waqtida oqup belgilen'gen rek'et sanini toluq ada qilghanliqingizgha qaraydu. Bularning hemmisini orundighan bolsingiz "fiqhi"ge asasen oqughan namizingiz ada boldi. Heqiqiy islamiy tesewwuf ibaditingizni ada qiliwatqan chéghingizda qelbingiz (rohiy halitingiz - t) qandaq idi? Pütün xiyalingiz peqet allahqa qaritilghanmidi? We könglngizdin dunya xiyallirini pütünley chiqiriwatqanmidingiz? Namaz oquwatqanda allah qurqusini yürikingizde hés qilip, uning hemme herikitingizni körüp turdighanliqigha ishen'gen halda turghanliqingiz we namazni peqet allahning rizasi üchün oquwatqanliqingizgha qaraydu. Shuningdek namaz oqush bilen rohingiz qanchilik paklandi? Exlaqingiz qanchilik tüzeldi? Qanchlik heqiqiy we mukemmel musulmanliq derijisige yitip bardingiz? Mana bulargha qaraydu. Eslide bularning hemmisi namazning meqsidi bilen munasiwetlik bolup, tesewwuf bular qanchilik toluq ijra qilin'ghan bolsa namaz shunchilik mukemmel bolghan bolidu, qanchilik yitersiz qalsa namaz shunchilik yitersiz qalidu dep qaraydu, bashqa ibadetlermu shundaq. Qisqisi, tesewwuf sheriet buyrughan emrge boysunup ijra qilishtiki xalis niyitingiz we heqiqiy itaetchanliq rohingizni

ölcheshni asas qilidu. Bularni töwendiki misal bilen téximu obdanraq chüshiniwalimiz.

Biz bir kishini körginimizde uning shu ikki xususiyitige alahide diqqet bilen nezer salimiz. Birinchi, u kishining ten salametlikining yaxshi yaki nacharliqigha qaraymiz. Qarighu, gas - gacha, aqsaq - chulaq, chirayliq yaki setlikige sepsalimiz. Kiyim - kicheklirining pakiz - meynetlikige diqqet qilimiz. Ikkinchi, u kiishining exlaq, adet we bashqa alahidiliklirige qaraymiz. Es - hushi jayidimu? Alim yaki sawatsizmu? Yaxshi peziletlik birsimu yaki yaman niyetlik peskesh birimu? Bulargha qaraymiz. Yeni bulardin birinchisini "fiqhi" dések, ikkinchisi tesewwuf déginimizning özi.

Siz bir kishige yaxshi dep baha birish üchün, uning tashqi körünüshi we ichki alahidiliklirining ditingizge yéqishini asas qilisiz. Shuninggha oxshash islam yaxshi köridighan kishi, sheriet hökümlirige emel qilishta körünüsh jehette toghra bolghan we ichki jehettimu uninggha muwapiq bolghan kishidur. Eger bir kishining körünüshtiki itaetliri toghra bolup, rohi jehette xalis bolmisa, uning emel - ibadetliri xuddi adem özi chirayliq, emma ülük bir jisimgha oxshaydu. Rohi jehette itaetliri toghra, lékin körünüshtiki itaetliri toghra bolmisa, özi nahayiti chirayliq, emma aqsaq - cholaq we yaki qarighu bir ademge oxshaydu.

777-sual: teriqetning meqsidi

teriqet, teriqet ehlidin chin eqide, ixlas bilen emel, ibadet qilish arqiliq allah taalaning raziliqigha iriship allahqa yiqinliq hasil qilishni, jenettke, allahning didarini körüshke muyesser bolushni, xennetning yuqiri derijiliride xojimiz, peyghembirimiz muhed sellellahu eleyhi wesellemge yiqin orunda turush sheripige nail bolushni meqsed qilidu. Bu muradqa yitish üchün allah taalaning epu kerimi bilen meghpiret qilishigha iriship, pak rohlar qataridin orun ilish mohimdur.

778-sual:teriqetning yoli

1.xalis niyet bilen ixlas bilen ibadet qilish.

2.zikir tesbihdin ayrilmasliq.

3.muwapiq waqitlarda itikapta olturush.

4. Riyazet bilen bedenni chiniqturup rohni paklash.

5. Imanni kücheytish.

6. Neple ibadetler bilen shughullunup allahqa yiqinliq hasil qilish.

779-sual: qur'an kerimning, rohni pak qilghan ademning meqset muradigha yitidighanliqi toghirisidiki bayanliri

allah taala qur'an kerimde meqsetke yetküchiler, muradigha yetküchiler, kupurluq, mushrikliqtin qutulup allahning rehmitige irishküchiler, teqwa süpitige ige bolghuchilarning "rohini pak qilghuchilar, pak bolghuchilar" ikenlikini bir qanche orunda qeyit qildi. allah taala mundaq deydu: roh bilen we uni chirayliq qilip yaratqan, uninggha yaxshi - yamanliqni bildürgen zat bilen qesemki [7-8], rohini pak qilghan adem choqum muradigha yétidu [9]. (süre shems) (kufridin we gunahtin) pak bolghan adem meqsitige yetti [süre ela - 14]. Özlirini pak dep qaraydighanlar (yeni özlirini teqwadarliq bilen medhiyileydighanlarni) ni körmidingmu? Undaq emes (yeni ish ularning déginidek emes), allah xalighan bendisini pak qilidu, ulargha qilchilikmu zulum qilinmaydu [süre nisa - 49].

780-sual: allahning insanlargha pak nersilerni riziq qilip bergenliki toghirisidiki qur'an kerimning bayanliri

"bügün silerge pak nersiler halal qilindi." [süre maide - 5] allah silerge riziq qilip bergen halal, pak nersilerdin yenglar, siler iman éytqan allahqa teqwadarliq qilinglar [süre maide - 88] allah taalaning mukapati ichki we tashqi jehettin pak bolghuchilar üchündur. Ichki we tashqi jehettin pak bolush bolsa insanning kiyim kichek, turar, jay, kesip tijaret, eqide itiqad qatarliq hemme jehettin paklinishini öz ichige alidu. allah taala pak bolghanlarni dosit tutidu, pak bolghanlarni jennet bilen mukapatlaydu. allah taaladin ibaret tengdashsiz katta zatning dosluqigha irishish bir bende üchün eng ali sherep, eng katta mukapat.

781-sual: allahning pak bolghuchilarni dost tutidighanliqi toghirisidiki qur'an kerimning bayanliri

allah (ichki we tashqi jehettin) pak bolghuchilarni dost tutidu [süre tewbe - 108].

allah heqiqeten tewbe qilghuchilarni dost tutidu. (haramdin we nijasettin) pak bolghuchilarni heqiqeten dost tutidu [süre beqer - 222]

782-sual: allahning pak bolghuchilarni jennet bilen mukapatlaydighanliqi toghirisidiki qur'an kerimning bayanliri

ular (mushriklik we gunahlardin) pak bolghan sharaitta perishtiler ularni qebzi roh qilidu, perishtiler ulargha: "salam silerge! Qilghan emelinglarning xasiyitidin jennetke kiringlar" deydu [süre nehli - 32] u (derijiler) daimiy turalghu bolghan jennetler bolup, ularning astidin östenglar éqip turidu, u yerlerde u menggü qalidu, ene shu (kufridin we gunahlardin) pak bolghan ademge bérilidighan mukapattur [süre taha - 76]. Peqet (allahning dergahi) gha pak qelb bilen kelgen ademgila payda yetküzülidu" [süre shuera - 89]. Ularni biz pak - xisletlik, axiretni eslep turidighan semimiy kishler qilduq [süre sad- 46].

783-sual: niyetning emel ibadettiki mohim halqa ikenliki

niyet ibadetning netijilik bolushidiki muhim halqidur. Kim nimini niyet qilsa shuninggha irishidu. allah taala bendilirining meqset mudialirini bilip turghuchi, niyetke qarap netije, mukapat orunlashturghuchi bolghanliqi üchün ibadetning netijiside yuqiri nishanni közligen kishi üchün, aldi bilen toghra xalis niyetning bolushi, qilmaqchi bolghan ishigha chin eqide ixlas bilen kirishish lazim bolidu. Peyghember eleyhissalamning türlük emellerning niyetke baghliq ikenliki, kimning nimini niyet qilghan bolsa shuningghila irishidighanliqi, hetta qiyamettimu niyetlirige yarisha tirildürüliidighanlqi toghirisidiki töwendiki meshhur hedsi buning delilidur.

Elqeme ibni weqqas leysidin riwayet qiliniduki, ömer reziyellahu enhu munberde turup mundaq dégen: men peyghember sellallahu eleyhi wesellemning: emel niyetke baghliq bolup, kishi peqet niyet qilghinigha érishidu. Kimki alle we allening resulining raziliqini közlep hijret qilidiken, közliginige érishidu. Qandaq bir ademning hijriti azghine dunyagha érishish yaki bir ayalgha öylinish bolsa, peqet shuningghila érishidu dégenlikini anglighanidim. (tirmizi: 2201; buxari: 1)

ibni ömer reziyellahu enhuma riwayet qiliduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: alle bir qewmge azab chüshürse, azab ularning hemmisige tégidu. Kéyin ular öz niyetliri bilen tirildürülidu. (buxari: 7108)

ebu hureyre reziyellahu enhu riwayet qiliduki, peyghember

sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: alle taala sheklinglargha, mal - mülkinglargha qarimaydu, belki dilliringlargha, ish herikitinglargha qaraydu. (ibni maje: 4143)

784-sual: ixlasning emel ibadettiki mohim halqa ikenliki

tesewwuf ehli üchün ixilas hemmidin mohim. Ixlasi yoq sopi hich qandaq netijige irishelmeydu. Ixlassiz adem hem sopi bolalmaydu. allahning dosti bolushtin, ashiqliqtin ighiz achalmaydu.

Ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: kimki taharetni kamil alghandin kéyin, jüme namizigha kélip, xutbini ixlas bilen tingshisa, uning shundin kéyinki on künlük gunahliri meghpiret qilinidu. Kimki xutbe oquluwatqanda yerdiki ushshaq tashni oynisa, bu sawabtin quruq qalidu. (muslim: 857)

ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: méyitning namizini chüshürgende, uninggha ixlas bilen dua qilinglar! (ibni maje: 1497)

ebu derda reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: alle taala mundaq deydu: i iysa ! Men sendin kéyin bir ümmet ewetimen, ulargha bir xushalliq yetken chaghda, alleqa hemde éytip, shükür qilidu. Ulargha bir musibet yetken chaghda, sewr qilip, mukapatini alletin tileydu. Ularning bundaq qilishigha türtke bolghan amil ulardiki eqil we ilim emes, belki ixlastur “ dédi. Iysa eleyhissalam: ”i perwerdigarim! Undaqta bu qandaq bolidu? “ dep soridi. Alle taala: ”ularning ixlasigha türtke bolidighan eqil we ilimni men bérimen“ dédi. (ehmed26997)

mus'eb ibni sedtin mundaq riwayet qilinidu: (dadam) sed özini peyghember eleyhissalamning bashqa kembeghel sahabilirige nisbeten üstün ikenlikini hés qilghanidi, peyghember sellallahu eleyhi wesellem uninggha mundaq dédi: alle bu ümmetke ajizlarning namizi, dualiri we ixlasliri sayisida yardem béridu. (nesai: 3178)

duadimu xiilas bilen allahqa yüzlinish, dua ijabet bolushning, allahning yardimige irishishning mohim wastisi. Shunga dua qilghanda choqum allah taala dualirimni, iltijalirimni anglap turidu, dégen niyette dua qilish, duani ixilas bilen, tikilip turup, tekrar qilish arqiliq allahning

rehmitige zor ümidwarliq bilen yüzlinish lazim.

785-sual: zikirning mensi

rohni paklap allah rizaliqigha irishishning mohim bir yoli dawamliq zikir tesbih bilen bolushtur. Zikir - lughet étibari bilen bir nersini eske élish, yad étish we xatirlesh dégen menilerni ipadilise, sheriet istémalida zikir - allah taalani yad étish, uning németlirini eske élish dégenliktur. Zikri bolsa eng yenggil ibadetlerning jümlisidin bolup, u kishidin tirishchanliq, waqit we mal- dunya telep qilmaydu. Mosulman adem her qandaq chaghda, her qandaq orunda bu ibadetni qilishqa qadir bolalaydu. Belki heyzdar yaki nifastiki ayallarmu bu ibadetni ada qilishtin cheklenmeydu. Zikri éytish allah nahayiti yaxshi köridighan, katta sawab we bashqa héchqandaq bir emelge bermeydighan ejir ata qilidighan bir ibadettur. allahni zikri qilish her qandaq waqit we orunda qilghili bolidighan ibadet.

786-sual: zikrining sherti

zikri ibaditining birla sherti bar, u bolsimu zikrini köp éytish. allah taala mundaq deydu: " i möminler! allahni köp yad qilinglar, uninggha etigen - axshamda tesbih éytinglar" [ehzab sürisi 41 - 42 - ayetler]. " perwerdigaringni yélin'ghan we uningdin eymen'gen halda ichingde yad etkin, etigende - axshamda uni pes awazda zikir qilghin, ghapillardin bolmighin" [eraf sürisi 205 - ayet]. Zikri mueyyen chéki we axirqi noqtisi yoq bir ibadet.

787-sual: néme üchün qur'anda her qétim zikri tilgha élin'ghanda köp qilish dégen ibare birge kilidu?

Zikri qilish (yad étish) bolsa untush, untup qélishning qarmu-qarshisidur. Zikri qilindighan zat alemlerning perwerdigari, eng qudretlik zat - allahdur. Eng qudretlik zatni bir qétim eslep qoyup köpinche chaghda untush toghra emes. Eslep torush untumasliq, shükür éytish inkar qilmasliq, itaet qilish asiyliq qilmasliq allahqa teqwaliq qilishning jümlisidindur. allah taala mundaq deydu:" i möminler ! (mushriklardin) bir jamaege (yeni düshmen qoshunigha) uchrashqan chéghinglarda sabatliq körsitinglar, muweppiqiyet qazinishinglar üchün allahni köp yad étinglar " (süre enfal 45- ayet.)

788 -sual: zikirning peziliti toghirisidiki qur'an

kerimning bayanliri we zikirning muwapiqiyet qazinishning asasi ikenliki

allahni eslimey turup muweppiqiyet qazan'ghili bolmaydu. allahni eslimey turup kéche namizi, roza, közni haramdin tartish, haya, hijab we bashqa ibadetlerni qandaqmu rawrus qilghili bolsun?! allah taala mundaq deydu:" allahni köp zikri qilghuchi erler we allahni köp zikri qilghuchi ayallargha allah meghpiret we katta sawab teyyarlidi " [süre ehzab 35- ayet.] " silerge - allahni, axiret künini ümid qildighan we allahni köp zikri qilghanlargha- resulullah elwette yaxshi ülgidur" [süre ehzab 21- ayet] " ular üre turghandimu, olturghandimu, yatqandimu allahni eslep turidu" [süre al imran 191- ayet.] muweppiqiyet we bext- saadetke érishküchilerning köpinchisi xizmette bolsun, hetta orush sepliride bolsun allahni köp eslep turghuchilardur.

789-sual: zikirdin yiéraq bolghuchilarning yaman aqiwiti

allah taala munapiqlarni eyiblep:" ular allahni peqet azghine yad étidu " deydu. [süre nisa 142- ayet.]

ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: kimki olturghan jayida alleni zikir qilmsa, allening huzurida pushayman'gha qalidu. Kimki yatqan jayida alleni zikir qilmisa, allening huzurida pushayman'gha qalidu. (ebu dawut: 4856)

ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: qandaq bir jamaet olturghan sorundin alleni zikir qilmastin qopup ketse, éshekning tépi (ölüki) bar jayda olturup qopqandek bolidu. Bu, ular üchün hesret élip kélidu. (ebu dawut: 4855)

790-sual: allahni zikir qilishning paydiliri

ebu abdurrahman muaz ibni jebel reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: allening azabidin saqlinish üchün alleni zikir qilishtinmu yaxshiraq emel yoqtur. (malik: 490)

ubey ibni keb reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: peyghember sellallahu eleyhi wesellem kéchining üchtin ikki qismi ötkende

ornidin turup mundaq deytti: i insanlar! Alleni zikir qilinglar, alleni zikir qilinglar! Birinchi sur chélinidu, arqidinla ikkinchi sur chélinidu. Wehimilik ölüm yéqinliship kelmekte. (tirmizi: 2457)

ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: biringlar uxlap qalghanda, sheytan uning béshining arqa teripige üch chigik chigip, her bir chigikke: kéche téxi uzun, qénip uxliwalghin, dep pepilep qoyidu. Eger u oyghinip, alle taalani zikir qilsa, bir chigik yéshilip kétidu. Taharet alsa, ikkinchi chigik yéshilip kétidu. Namaz oqusa, üchinchi chigik yéshilip, rohlinip kétidu. Eger undaq qilmisa, ézilenggü we rohsiz halda qopidu. (buxari: 1142)

791-sual: zikirning türliri

zikir - til, dil, ish - herket, muamilat we iqtisad bilen orundilidu.

1 - til bilen orundilidighan zikir - qur'an tilawet qilish, dua qilish, allah taalagha hemdusana, tekbir, tehlil we tesbih éytish, shundaqla allah taalaning ulughliqini, kemchiliklerdin pak ikenlikini we cheksiz qudritini tilning wasitisi bilen ipadileshtur.

"erefattin qaytqan chéghinglarda mesh'eri heramda (yeni muzdelifede) allahni yad étinglar, allah silerni hidayet qilghanliqi üchün, uni yad étinglar" [beqer sürisi 198 - ayet].

Bu ayettiki"allahni yad étinglar" dégen buyruqtin, til bilen zikir éytish közde tutulidu. Chünki hej paaliyetliri orundilidighan muqeddes jaylarning hemmisi dua we zikirlerni köp qilishqa buyrulghan jaylardur. Bujaylardiki zikirler til bilen orundalghandek dil bilenmu orundilidu.

2 - dil (yeni qelb) bilen orundilidighan zikir - allah taalaning ezimiti, kainattiki güzel sen'etliri we ata qilghan németliri üstide pikir yürgüzüsh, allah taalaning azabidin qorqush we rehmitidin, yardimidin ümitwar bolushtin ibarettur. Dil bilen orundilidighan zikir munu ayette ipadilinidu: " shübhisizki, asmanlarning we zéminning yaritilishida, kéche bilen kündüzning nöwetliship turushida, eqil igiliri üchün elwette, roshen deliller bar. Ular öre turghandimu, olturghandimu, yatqandimu allahni eslep turidu, asmanlarning we zéminning yaritilishi toghrisida pikir yürgüzidu" [al imran sürisi 190 - 191 - ayetler].

3 - ish - herket bilen orundilidighan zikir - allah taalaning

buyrighanlirini orunlash yüzisidin namaz oqush, hej - ömre qilish, jihad qilish, ata - anining, wetenning, dinning we xelqning xizmitide bolush, yashan'ghanlarning, ajizlarning küchi yetmigen ishlirini qilip bérish we bashqilar. Ish - herket bilen qilinidighan zikirning misalliri qur'an we hedislarda nahayiti köptur. Qisqisi, beden we ezalarning wasitisi bilen orundilidighan ibadetlerning hemmisi ish - herket bilen orundilidighan zikir dairisige kiridu.

4. Iqtisad bilen orundilidighan zikir - allah taalani we uning ata qilghan németlirini eske alghan halda, allah taala buyrighan zakatni ada qilish, yoqsullargha maddiy yardem qilish, ytimlarning béshini silash we ulargha xeyr - saxawet qilish, sediqe bérish we bashqilar.

" peqet allah yad étilse dillirida qorqunch peyda bolidighan, allahning ayetliri tilawet qilinsa imani küchiyidighan, perwerdigarigha tewekkül qilidighan kishilerla (kamil) möminlerdur. Ular (mukemmel rewishte) namaz oquydu, biz ulargha riziq qilip bergen pul - maldin (xuda yolida)serp qilidu " [enfal sürisi2 - 3 - ayetler].

5 - muamilat bilen orundilidighan zikir - allah taalaning körsetmilirini eske alghan halda, élim - sétimda rastchil bolush, wedige wapadar bolush, amanetke ishenchlik bolush, kishilerge yaxshi söz qilish we bashqilar. Muamilat bilen orundilidighan zikir töwendiki ayette ipadilinidu: " namaz oqulup bolghanda (yeni namazdin parigh bolghininglardin kéyin) zémin'gha tarilip (yeni öz meshghulatinglar bilen bolup), allahning pezlidin teleb qilinglar, meqsitinglargha érishish üchün allahni köp yad étinglar" [jumue sürisi10 - ayet]

zikir - köpinche kishilerning chüshen'ginidek, köngül bilen eqil ghapil halda til bilenla orundilidighan ibadet emes. Zikirning eng yaxshisi til bilen qelb birleshken zikirdur. Peyghember eleyhissalam bir hediside: " zikirning eng ewzili lailahe illellahudur" dep körsetken. Bu kelime islam dinining shuari, jennetning achqusi we musulmanliqning belgisidur. Bu kelimini til bilen oqup dil bilen uning menisini testiq qilghandila bu kelime öz ipadisini tapqandek, zikirmu til we dil her ikkisining ishtirak qilishi bilenla eng yaxshi ipadisini tapidu.

792-sual: zikirning peziliti

qur'an kerim allah taalagha zikir éytishning pezilitini bayan qilip mundaq deydu: "allahni köp zikir qilghuchi erler we allahni köp zikir qilghuchi ayallargha allah meghpiret we katta sawab teyyarlidi". [ehzab sürisi 35 - ayet]. " méni yad étinglar, menmu silerni yad étimen" süre beqere 152- ayet.

allah taala mundaq deydu :" iman éytqanlar, ularning dilliri allahni yad étish bilen aram tapidu, bilinglarki, dillar allahni yad étish bilen aram tapidu " [süre rede 28- ayet] allahni köp esleshning dillarni aram tapturush, tinichlandurush we xatirjem qilishtek paydiliri bar bolup, köp zikri éytish daim qayghu we iztirapta ötidighan, pisxik doxturlardin qachidighan bimarlargha dawadur. Ademler allahni eslimeslik we allahdin yüz örüsh sewebidin ghem- qayghugha giriptar bolidu. Bu menide allah mundaq deydu: "kimiki mining zikrimdin yüz örüydiken, uning hayati tar (yeni xatirjemsiz) bolidu, qiyamet küni uni biz kor qopurimiz" [süre taha 124- ayet.]

allahni esleshte barche müshküllerge ilaj we barche qiyinchiliqlargha chiqish yoli bar. allahni esleshtin gheplette qalghanda, insan tügimes - pütmes ghemge muptila bolidu. Uni sheytan changgiligha éliwalidu. allah taala mundaq deydu: " kimiki mihriban allahni yad étishtin (yeni qur'andin) yüz örüydiken biz uninggha sheytanni musellet qilip qoymiz (sheytan uni weswese qilidu), sheytan uninggha hemishe hemrah bolidu " [süre zuxruf 36- ayet.]

allah taala möminlerni mal- dunyaning ularni allahni yad étishtin gheplette qoyushidin agahlandurup mundaq deydu: " i möminler! Malliringlar we baliliringlar silerni allahning zikridin (yeni allahning taet - ibaditidin) gheplette qaldurmisun, kimiki shundaq qilidiken, ular ziyan tartquchilardur " [süre munapiqun 9- ayet.] qandaq ademni baliliri, mal- dunyasi allahni yad étishtin tosup qoysa, undaq kishi ochuq ziyan tartidu.

Ademni heyran qalduridighan bir ish- allahning pütün chong ibadetlerning xatimisini zikri bilen baghlap qoyushidur. Siz qandaqliki bir chong ibadetni ada qilmang, uninggha zikri egiship kélidu. Namaz- zikridur. Namazdin kiyin yene zikri bar, u bolsimu - dua. Rozimu hem shundaq. allah taala bir nechche orunda roza tutqanda dua qilishqa buyruydu. Dua dégen

zikridur. Hejmu, namaz, rozigha oxshash. allah taala mundaq deydu: " siler hejge ait ibadetlerni ada qilghandin kiyin, allahni bolsa ata- buwanglarni (pexrlinip) yad etkendek yaki uningdinmu ziyade yad étinglar " [süre beqere 200- ayet.]

allah namaz heqqide mundaq deydu: " namazdin parigh bolghininglarda öre turghan, olturghan we yatqan haletliringlarda allahni yad étinglar " [süre nisa 103- ayet]

jüme namizining sheripi, ornining yoqiriliqi we pezilitining kattiliqi zikri bilen xaslashturuldi. allah taala bu heqte mundaq deydu: " namaz oqulup bolghanda (yeni jüme namizidin parigh bolghininglardin kiyin) zémin'gha tarilip (yeni öz meshghulatinglar bilen bolup) allahning pezlidin telep qilinglar, meqsitinglargha érishish üchün allahni köp yad étinglar " [süre jüm'e 10- ayet.]

allah taala eng katta ibadet namazning nishanini zikri qildi. allah taala musa eleyhissalamgha mundaq emir qilidu :" méni zikri qilish üchün namaz oqughin" [süre taha 14- ayet.]

namaz, bashtin- axirghiche zikri bilen tolghan. Qiraet qilish- zikri, roku qilish - zikri, sejde qilish - zikri, teshehhud- zikri wehekezalar....

Peyghember eleyhissalam bizge heqiqi hayatning qelibning hayat bolishda ikenliki, qelbining hayat bolushning peqet allahni zikri qilip torush bilenla hasil bolidighanliqini nahayiti ochuq bayan qilip mundaq deydu: " allahni yad étip turdighan adem bilen allahni yad étip turmaydighan ademning misali xuddi tirik adem bilen ölük ademning misaligha oxshaydu " (buxari 6407- nomur.)

eng ewzel ish- sizning allah bilen uni yad etken halette mulaqat bolushingizdur!!!

Ebu derda reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember eleyhissalam sahabilirigha: "silerge perwerdigaringlar dergahida eng yaxshi sanilidighan, mertibenglerni eng yoqiri kötiridighan, allah yolida altun - kümüsh serp qilghandinmu, düshmininglar bilen neq meydan éliship jihad qilghandinmu yaxshi sanilidighan emelni éytip béreymu?" déwidi, sahabilar u qaysi i resulullah? Dep sorashti, bu waqitta peyghember eleyhissalam ulargha: " allah taalani köp yad qilish " dep jawab berdi.

[tirmizi riwayiti].

Ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: allening yer yüzide kochilarni aylinip yürüp, zikir ehlini izdeydighan perishtiliri bar bolup, ular alleni zikir qiliwatqan bir jamaetni tapqan chéghida: ”kélinglar, mana taptuq “ dep bir - birige nida qilidu we derhal yighilip, qanatliri bilen ularning etrapini dunya asminigha qeder oriwalidu. Ularni hemmidin eng yaxshi bilip turghan perwerdigari perishtilerdin: ”bendilirim néme dewatidu? “ dep soraydu. Ular: ”bendiliring sanga tesbih éytiwatidu, tekbir, hemdu sana éytip séni ulughlawatidu “ deydu. Alle: ”ular méni körüptimu? “ dep soraydu. Perishtiler: ”yaq, séni körmeptu “ deydu. Alle: ”eger ular méni körgen bolsa, ularning hali qandaq bolar idi? “ deydu. Perishtiler: ”eger ular séni körgen bolsa, ibadetni téximu köp qilghan bolatti. Séni ulughlashni, sanga hemdu sana éytishni we tesbih éytishni yenimu köp qilghan bolatti“ deydu. Alle: ”ular mendin néme tileydiken? “ deydu. Perishtiler: ”sendin jennetni tileydiken“ deydu. Alle: ”ular jennetni körüptimu? “ deydu. Perishtiler: ”yaq. I rebbimiz! Séning naming bilen qesemki, ular jennetni körmeptu “ deydu. Alle: ”eger ular jennetni körgen bolsa, ularning hali qandaq bolar idi? “ deydu. Perishtiler: ”eger ular jennetni körgen bolsa, ularning jennetke bolghan teshnaliqi, righbiti téximu küchlük bolghan bolatti“ deydu. Alle: ”ular némidin panah tileydiken? “ deydu. Perishtiler: ”dozaxtin panah tileydiken“ deydu. Alle: ”ular dozaxni körüptimu? “ deydu. Perishtiler: yaq. I rebbimiz! Séning naming bilen qesemki, ular dozaxni körmeptu “ deydu. Alle: ”eger ular dozaxni körgen bolsa, hali qandaq bolar idi? “ deydu. Perishtiler: ”eger ular dozaxni körgen bolsa, uningdin téximu qorqqan we téximu yiraqqa qachqan bolatti “ deydu. Shuning bilen, alle: ”men silerni guwah qilimenki, ularning gunahlirini epu qildim“ deydu. Perishtilerdin biri: ”ularning ichide palani kishi zikir üchün emes, belki peqet özining ishi üchün kelgen idi “ deydu. Alle: ”mundaq bir jamaet bilen söhbetdash bolghan kishi quruq qol qaytmaydu“ deydu. Tirmizi yuqiriqi hedisning oxshishini ebu hureyre yaki ebu seidtin riwayet qilghan. (buxari: 6408)

ebu musa reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember

sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: alle zikir qilinidighan öy bilen alle zikir qilinmaydighan öyning perqi térik bilen ölükning perqige oxshaydu. (muslim: 779)

enes ibni malik reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: peyghember sellallahu eleyhi wesellem: jennet baghchiliridin ötken chéghinglarda uningdin behrimen boliwélinglar! Dédi. Sahabiler: jennet baghchiliri némidur? Dep sorighanidi, peyghember sellallahu eleyhi wesellem: zikir soruni, dep jawab berdi. (tirmizi: 3510)

ebu derda reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: peyghember sellallahu eleyhi wesellem: alle taala qiyamet küni merwayittin yasalghan munberlerde olturidighan, yüzliridin nur yéghip turidighan bir munche kishilerni tirildüridu, insanlarning hemmisi ulargha hewes bilen qaraydu. Ular peyghembermu emes, shéhidmu emes, dédi. Buni anglighan bir sehraliq tizlinip olturup: i resulullah! Ularning kimlikini éytip bergin, tonuwalayli! Dégenidi, peyghember sellallahu eleyhi wesellem: ular her xil qebililerdin, her qaysi sheherlerdin kelgen bolup, alle üchün bir - birini dost tutqan, allening zikri üchün bir yerge yighilghan we uni zikir qilghan kishilerdur, dédi. (elkebir)

ebu abdurrahman muaz ibni jebel reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: allening azabidin saqlinish üchün alleni zikir qilishtinmu yaxshiraq emel yoqtur. (malik: 490)

peyghember eleyhissalam mundaq dégen:" bir jamae allahni yad étish üchün bir yerge yéghilishsa, perishtiler ularni oraydu, ulargha rehmet yaghidu, xatirjemlik chüshidu, allah ularni hozuridiki perishtilerning ichide tilgha alidu" (muslim, 6795; tirmiz 3378; imam ehmed 3- tom 92- nomur.)

allah hedis quddisyde mundaq deydu:" bendem méni qandaq oylisia, men uning yénida u oylighan halette bolimen. U méni yad etse, uning bilen birge bolimen, yürikide yad etse, menmu uni yürikimde yad étimen. Eger u méni jamaet ichide yad etse, menmu uni téximu yaxshi bolghan jamaet ichide yad étimen" (buxari 6405; muslim 6773; imam ehmed 2- tom 251- nomur.)

riwayetlerde kilishche, bir küni sulayman eleyhissalam wezir-

wuzuraliri we eskerliri bilen étizda tériqchiliq qiliwatqan addiy bir déhqanning yénidin ötüp qaptu. Héliqi déhqan sulayman eleyhissalamning bu halitini körüp: dawud ailisidikler katta shahlardin bolup kétiptughu dégen. Sulayman eleyhissalam uninggha qarap mundaq dégen: allah bilen qesemki, möminning sehipisige xatirlen'gen bir tesbih sulayman we uning ailisidikilerge ata qilin'ghan shahliqtin yaxshidur, chünki sulayman'gha ata qilin'ghan nersiler yuqaydu, tesbih qalidu. Heqiqetenmu musulman kishining eng yaxshi haliti uning allah taalani yad qilish bilen meshghul boliwatqan chaghliridiki halitidur. allah taala bilen meniwiy mulaqatta bolghan we uninggha munajat qilghan waqittiki huzur - halawetning lezzitini peqet tétighanlarla bilidu.

793-sual: zikirning edepliri

zikirning eng asasliq edebliri - herqandaq bir ibadet üchün zörür bolghan, hetta uning qobul bolishi üchün shert qilin'ghan niyet, ixlas, muhebbet, kemterlik we bashqilardur. Zikirning bashqimu edebliri bolup, ular töwendikiche:

1 - zikirni awaz chiqarmastin ichide éytish. Peyghember eleyhissalam bir küni seper üstide awazlirini kötirip zikir éytiwatqan kishilerge xitab qilip, " ey insanlar! Özünglarni tutuwélinglar, elwette siler quliqi éghir yaki silerdin yéraqtiki birini chaqiriwatmaysiler. Siler munajat qiliwatqan zat - silerge eng yéqin we hemmini anglap turghuchi zattur. U silerge siler üstige ménip kétiwatqan ulaqliringlardinmu bek yéqindur" dégenidi. [buxariy riwayiti].

2 - allah taalani zikir qilghanda oqulghan tesbih, tehlil we tekbirlerni imkan qeder sanap oqush. Peyghember eleyhissalam bir hediside mundaq dep körsetken:

deslepki muhajir ayallardin yuseyre reziyellahu enha riwayet qiliduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem ulargha mundaq dégen: i ayallar! Alle taalagha tesbih, tehlil (la ilahe illallah) we teqdis (ulughlash) éytishinglar lazim. Bularni barmiqinglarda sanap éytinglar, chünki barmaqlardin sorilidu we ular sözlitilidu. Shunga hergiz gheplette qalmanglar! Bolmisa, rehmetni untup qalisiler. (tirmizi: 3583)

3 - zikirni pak halette eytish yaki dawamliq özini pak tutush.

Muhajir ibni qunfuz reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: peyghember sellallahu eleyhi wesellemning qéshigha barsam, u kichik teret qiliwatqaniken, salam bergenidim, taharet élip bolghandin kéyin salimimni qayturdi. Andin özre éytip: men taharetsiz halda alleni zikir qilishni yaqturmidim dédi. (ebu dawut: 17)

794-sual: zikirni terk itishning gunahi

allah taala qur'an kerimde: " méni taet - ibadetler we zikir - tesbihler bilen yad étinglar, (méni yad etsenglar) menmu silerni (emelinglargha sawab bérish we gunahinglarni meghpiret qilish bilen) yad étimen. Manga shükür qilinglar, nashükürlük qilmanglar" [beqer sürisi 152 - ayet] dep körsetken.

allah taalani yad étishtin xali bolush uninggha we u ata qilghan németlerge nashükürlük qilghanliq bolidu. Nashükürlük eng éghir gunah bolup, u qur'anning tebiri bilen németke kupurluq qilish déyilidu. Tebiiyki, allah taalaning nezeride eng éghir sanalghan gunahlarla kupriliq dep süpetlinidu. Peyghember eleyhissalam bir hediside: " allah taalani yad étip turidighan adem térikke, uni yad qilmaydighan adem ölükke oxshashtur" dep körsetken[buxariy riwayiti]. Démek allah taalani yad etmigen we uning németlirige shükür qilishni untup ketkenler allah taalaning nezeride ölüklerdur.

795-sual: peyghember eleyhissalam telim bergen zikir tesbihler

1. Qur'an tilawet qilish.
2. Istighpar eytish.
3. Tesbih, hemdi, tekbir eytish
4. Kelime tewhidni oqush
5. Kilime temjidni oqush
6. Duani köp qilish
7. Tehlilni köp oqush
8. Durud eytish
9. allahni köp zikir qilish

796-sual: qur'an tilawet qilishning peziliti

ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: qandaq bir qewm allening öyliridin biride yighilip olturup, allening kitabini tilawet qilip, öz'ara öginiship olturidighanla bolsa, ulargha xatirjemlik chüshidu, rehmet yaghidu, ularning etrapini perishtiler chöridep turidu, alle ularni

huzuridikilerning aldida tilgha alidu. (muslim: 2699)

ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: qiyamet küni, qur'an kélip: i rebbim ! Uni (qur'an oqughuchini) zinnetligin! Deydu. Uninggha karamet taji kiydürilidu. Andin yene: i rebbim! Uninggha téximu ziyade iltipat qilghin, deydu. Shuning bilen, uninggha karamet toni kiydürilidu, andin yene: i rebbim! Uningdin razi bolghin! Deydu. Alle uningdin razi bolup kétidu hemde uninggha: oqup örlewergin! Déyilip, her bir ayetke bir derije qoshup bérilidu. (tirmizi: 2915)

aishe reziyellahu enhadin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: qur'an oqushqa mahir (yeni yadqa we mungluq oquyalaydighan) kishi hörmetlik, yaxshi pütükchi perishtiler bilen bille bolidu. Qur'anni duduqlap qiynilip oquydighan kishige bolsa, qosh ejir bérilidu. (muslim: 798)

797-sual: istighpar eytishning peziliti

ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: tilgha (éytilishi) yenggil, tarazigha éghir, alleqa eng söyümlük bolghan ikki kelime bar. Ular: ”alle paktur, barliq hemdu sana uninggha xastur, alle paktur we büyüktur“ dégen kelimilerdur. (buxari: 6682)

yene bir riwayette mundaq déyilgen: alle taala kéchining üchtin biri ötkende, dunya asminigha chüshüp, taki tang atqiche: ”istighfar éytquchi barmu? Töwbe qilghuchi barmu? Hajitini tiligüchi barmu? Dua qilghuchi barmu? “ dep nida qilidu. (muslim: 758)

798-sual: peyghember eleyihssalamning ümmetlirini köp istighpar eytishqa righbetlendürgenliki

egher muzeniy reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: shek shübhisizki, bezide qelbimni gheplet qaplaydu. Elwette, men alleqa künde yüz qétim istighfar éytimen. (muslim: 2702)

799-sual: seyyidul istighparning peziliti

sheddad ibni ews reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: töwendiki dua

dualarning eng büyükidur: (allahumme ente rebbi la ilahe illa ente xeleqteni we ena ebduke we ena ela ehdike wewediki mestetetu euzubike min sherrima senetu ebuuleke binimetike eleyye weebuu bizenbi peghpirliy zunubiy peinnehu la yeghpiruzzunebe illa ente) i alle! Sen méning rebbimsen, sendin bashqa ilah yoqtur. Sen méni yaratting, men séning qulungmen. Küchümning yétishiche séning ehdi permaningdimen. Qilghan gunahlirimning yamanliqidin sanga séghinip panah tileymen, manga ata qilghan németliringni étirap qilimen, gunahimnimu étirap qilimen, méning gunahlirimni meghpiret qilghin, sendin bashqa héchkim gunahlarni kechürelmeydu. Kimki chin könglidin heqiqiy ishinip, bu duani kündüzi oqusa we (shu küni) kech kirishtin burun ölse, u jennet ehlidin bolidu. Kimki chin könglidin heqiqiy ishinip, bu duani kechqurun oqusa we (shu kéche) tang étishtin burun ölse, u jennet ehlidin bolidu. (buxari: 6306)

800-sual: tesbih, hemdi, tekbir eytishning peziliti

sefine reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: tarazida éghir kélidighan munu besh nersige heyranmen: ”alle paktur“, ”hemdu sana alleqa xastur“, ”alletin bashqa ilah yoq “, ”alle büyüktur“ dégen kelimiler we azargha uchrighan yaxshi ademning sewr taqiti. (el'ewset)

keb ibni ujre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: her perz namazdin kéyin 33 qétim ”subhanellah“, 33 qétim ”elhemdulillah“, 34 qétim ”allahu ekber “ dégen kishi jennettin mehrum qalmaydu. (muslim: 596)

yene bir riwayette: her namazdin kéyin 33 qétim ”subhanellah“, 33 qétim ”elhemdulillah“, 33 qétim ”allahu ekber“ dése, andin bu 99 ni

*لا إله إلّا اللّهُ وحْدهُ لا شريك لهُ لهُ الْمُلْكُ ولهُ اْلحمْدُ وهُو على كلّ شيْءٍقديرٌ (lailehe illellahu wehdehu lasheriyke lehu lehulmulku welehul hemdu wehuwe ela kulli shey'in qediyir) (yégane alletin bashqa héch bir ilah yoqtur, padishahliq alleqa mensuptur, jimi hemdu sana alleqa xastur, alle her nersige qadirdur)“ dégen kelime bilen 100 qilsa, déngizning köpükidek köp gunahi bolsimu, hemmisi meghpiret qilinidu déyilgen. (muslim: 597)

801-sual: kelime tewhidni oqushning peziliti

ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qilin'ghan hediste

peyghember eleyhissalam mundaq deydu: kimki künde yüz qétim: ”yalghuz alletin bashqa ilah yoq, uning shériki yoq, padishahliq uninggha xastur, barliq hemdu sana uninggha xastur, u hemme nersige qadirdur“ dése, on qul azad qilghan we yüz yaxshiliq qilghanning sawabi bérilidu, yüz gunahi öchürülidu, (shu küni) kech kirgiche sheytanning yamanliqidin saqlinidu. U kelimini uningdinmu köp zikri qilghanlardin bashqa héchkim (shu kün ichide) uningchilik sawabliq ish qilalmighan bolidu. Kimki: ”alle paktur, barliq hemdu sana uninggha xastur“ dégen sözni yüz qétim éytsa, déngiz köpökidek köp gunahi bolsimu kechürülidu. (muslim: 2691)

ebu eyyub ensari reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: kimki on qétim: ”yalghuz alletin bashqa ilah yoq, uning shériki yoq, padishahliq uninggha xastur, barliq hemdu sana uninggha xastur we u hemme nersige qadirdur“ dése, ismail ewladédin on qulni azad qilghanning sawabini alidu. (muslim: 2693)

ömer reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: kimki bazargha kirgende: ”yalghuz alletin bashqa ilah yoq, uning shériki yoqtur, padishahliq uninggha xastur. Barliq hemdu sana uninggha xastur, u öltüridu we tirildüridu. U hemishe tériktur, héchqachan ölmeydu. Hemme yaxshiliq uning ilkididur we u hemme nersige qadirdur“ dése, alle uninggha bir milyon sawab yézip, bir milyon gunahini öchürüp tashlaydu we mertiwisini bir milyon derije yuqiri kötüridu. (tirmizi: 3428)

802-sual: kilime temjidni oqushning peziliti

enes reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: peyghember sellallahu eleyhi wesellem yopurmiqi qurup ketken bir tüp derexning yénidin ötüp kétiwétip, hasisi bilen urghan idi, ghazanglar yerge tökülüp chüshti. Andin peyghember eleyhissalam mundaq dédi: ”hemdu sana alleqa xastur, alle paktur, alletin bashqa ilah yoqtur, alle büyüktur“ dégen kelimiler bendining gunahlirini xuddi mushu derexning ghazangliri tökülgendek töküwétidu. (tirmizi: 3533)

ibni mes'ud reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: mirajgha chiqqinimda, ibrahim eleyhissalam bilen uchrashtim. U manga mundaq dédi: ümmitingge

mendin salam dégin ! Ulargha jennetning bekmu chirayliq ikenlikini, topisining mushki enber, süyining bekmu tatliq, yérining tüptüz, tikilgen derexlirining: ”«سبحان الله، والحمد لله، ولا إله إلا الله، والله أكبر» (subhan allahi welhemdulillahi wela ilahe illellahu wellahu ekber) alle paktur, hemdu sana alleqa xastur, alletin bashqa ilah yoqtur we alle büyüktur“ dégen sözdin ibaret ikenlikini bildürgin! Dédi. (tirmizi: 3462)

803-sual: duadin bash taritquchilarning jehennemge muptila bolidighanliqi

numan ibni beshir reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem: dua ibadettur dégendin kéyin: {perwerdigaringlar éytidu: manga dua qilinglar, men duayinglarni qobul qilimen (tiligininglarni bérimen), shübhisizki, méning ibaditimdin chongchiliq qilip bash tartidighanlar xar halda jehennemge kiridu} (süre ghafir, 60 - ayet)dégen ayetni oqughan. (tirmizi: 3372)

804-sual: duani köp qilishning peziliti

ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: alle taalaning neziride duadinmu ulughraq ibadet yoq. (tirmizi: 3370)

805-sual: toghra niyette qilin'ghan duaning ijabet bolidighanliqi

jabir reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, u peyghember sellallahu eleyhi wesellemning mundaq dégenlikini anglighan: herqandaq bir insan hajitini tilep dua qilghanda, gunah bolidighan yaki urugh tughqanliridin munasiwetni üzüshke élip baridighan ishni tilimigenla bolsa, alle taala uning tiligen nersisini béridu. (tirmizi: 3381)

806-sual: tehlil oqushning peziliti

ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: insan chong gunahlardin saqlinip, chin qelbidin: ”alletin bashqa ilah yoq“ dése, u kelimige asmanning barliq ishikliri échilidu we u taki ershkiche yétip baridu. (tirmizi: 3590)

ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember

sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: kimki bamdat namizidin kéyin ”subhanellah “ni 100 qétim, ”lailahe illellah“ni 100 qétim dése, déngizning köpükidek köp gunahi bolsimu, hemmisi meghpiret qilinidu. (nesai: 1354)

wehb ibni munebbietin: ”alletin bashqa héch bir ilah yoqtur“ dégen kelime jennetning achquchi emesmu? Dep soralghanidi, u: toghra, biraq her qandaq achquchning chishi bolidu, chishi bar achquchni élip kelseng (qulup) échilidu, emma chishi yoq achquchni kötürüp kelseng échilmaydu, dédi. (buxari muelleq riwayet qilghan)

807-sual: muminlerning peyghember eleyhissalamgha durud eytishqa buyrulghanliqi

ebu mes'ud ensari reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: biz sed ibni ubadening mejliside iduq, peyghember eleyhissalam kirip keldi. Beshir ibni sed uningdin: i resulullah! Alle taala bizni sanga durud we salam yollashqa buyridi, biz uni qandaq qilimiz? Dep soridi. Peyghember eleyhissalam jawab bermey jim turdi. Biz: ”kashki sorimighan bolsichu“ dep oyliduq. Kéyin, peyghember eleyhissalam mundaq dédi: ”i alle! Ibrahim eleyhissalam we uning ailisige rehmet qilghiningdek, muhemmed eleyhissalam we uning ailisige rehmet qilghin. I alle! Ibrahim eleyhissalam we uning ailisige beriket ata qilghiningdek, muhemmed eleyhissalam we uning ailisige beriket ata qilghin ! Heqiqeten sen maxtashqa layiq büyük zatsen“ denglar! Salam bolsa, siler bilgininglardek (yeni teshehudta olturghanda oqulidighan duadur)(muslim: 405)

808-sual: durud eytshning peziliti

enes ibni malik reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: kimki manga bir qétim salam yollisa, alle uninggha on qétim salam yollaydu, on gunahini öchürüp tashlaydu we mertiwisini on derije yuqiri kötüridu. (nesai: 1297)

abdullah ibni ebu telhe reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: bir küni, peyghember eleyhissalam xushal xuram yétip keldi. Uninggha: i resulullah! Yüzüngdin xushalliq ipadisi chiqip turidu, dégeniduq, peyghember eleyhissalam mundaq dédi: yénimgha bir perishte kélip mundaq dédi: ”i muhemmed ! Rebbing sanga salam yollidi we: kimki sanga bir qétim durut éytsa, men uninggha on qétim rehmet éytimen. Sanga bir

qétim salam yollisa, men uninggha on qétim salam yollaymen. Bu séni xursen qilmamdu? Dédi“. (nesai: 1283)

abdullah reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: allening yer yüzide aylinip turidighan perishtiliri bar, ular ümmitimning salamini manga yetküzüp turidu. (nesai: 1282)

809-sual: peyghember eleyhissalamgha durud yollimighan kishining jennet yolidin adashqan, bixillar qataridin bolidighaliqi

eli ibni ebu talib reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: méning ismim zikir qilin'ghanda, manga durut we salam yollimighan kishi heqiqiy béxildur. (tirmizi: 3546)

ibni abbas reziyellahu enhumadin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: kim manga durut we salam yollashni unutsa, jennet yolidin adashqan bolidu. (ibni maje: 908)

810-sual: allahni zikir qilmighan kishining hesret we cheksiz pushayman'gha qaldidighanliqi

ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: kimki olturghan jayida alleni zikir qilmsa, allening huzurida pushayman'gha qalidu. Kimki yatqan jayida alleni zikir qilmisa, allening huzurida pushayman'gha qalidu. (ebu dawut: 4856)

ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: qandaq bir jamaet olturghan sorundin alleni zikir qilmastin qopup ketse, éshekning tépi (ölüki) bar jayda olturup qopqandek bolidu. Bu, ular üchün hesret élip kélidu. (ebu dawut: 4855)

811-sual: allahni zikir qilishning peziliti

abdullah ibni busr reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: bir kishi peyghember sellallahu eleyhi wesellemning yénigha kélip: i resulullah ! Manga köre islam sherietliri (sawabning yolliri) nahayiti köpiyip ketti. Manga (shulardin) birni éytip bergin, men uninggha mehkem yépishay, dégenidi, peyghember sellallahu eleyhi wesellem: tiling allening zikridin

toxtap qalmisun! Dédi. (tirmizi: 3375)

ebu musa reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: alle zikir qilinidighan öy bilen alle zikir qilinmaydighan öyning perqi térik bilen ölükning perqige oxshaydu. (muslim: 779)

enes ibni malik reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: peyghember sellallahu eleyhi wesellem: jennet baghchiliridin ötken chéghinglarda uningdin behrimen boliwélinglar! Dédi. Sahabiler: jennet baghchiliri némidur? Dep sorighanidi, peyghember sellallahu eleyhi wesellem: zikir soruni, dep jawab berdi. (tirmizi: 3510)

ebu abdurrahman muaz ibni jebel reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: allening azabidin saqlinish üchün alleni zikir qilishtinmu yaxshiraq emel yoqtur. (malik: 490)

ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: allening 99 ismi bar bolup, kimki uni yadlisa, jennetke kiridu. Alle taqtur, (shunga) taqni yaxshi köridu. (muslim: 2677)

812-sual: zikr eytishning usuli

zikrni qandaq eytish kirek? Eng yaxshisi qelb we til bilen birge zikri qilish kérek. Özingizni peyghember eleyhissalamning ornida qoyup, peyghember eleyhissalamning bu zikrilerni qandaq ada qilidighanliqini tesewwur qilip baqsingiz qandaq yaxshi- he!. Yadingizda bolsunki, her ishning özige tushluq yoli bolidu. Eger siz ademlerning arisida bolup qélip, tilingiz bilen zikri éytalmaydighan bolsingiz, qelbingizde zikri qilsingiz héchweqesi yoq. Zikridiki derijilerning eng yuqiri qelb bilen tildur. Uningdin qalsa qelb, qelbidin qalsa andin tildur. Til bilen zikri qilish tüwen derije bolsimu, uning zikri éytmay gheplette yürgendin köp ewzel ikenlikide shek yoq. Emma til bilen zikri éytishqa özleshkende, inshaallah, qelbmu zikrige hazir bolidu. Qelb hazir bolmisa, shek- shübhisizki, tilning zikri bilen bolushi gunah- mesiyetke we paydisiz ishlargha meshghul bolghindin yaxshi.

813-sual: zikrining paydiliri

1)zikri sheytanni qoghlaydu. Ghem- qayghuni, qiyinchiliqni we yürekning siqilishini yuqitip tashlap ademge shad- xuramliq, xatirjemlik we teskinlik béghishlaydu.

allah taala mundaq deydu:" iman éytqanlar, ularning dilliri allahni yad étish bilen aram tapidu, bilinglarki dillar allahni yad étish bilen aram tapidu" süre rede 28- ayet.

Zikri, zikri éytquchilarning yüzini we qelbini nurlandurup uni abroy we olughluq bilen zinnetleydu. Bedenni küchlük qilidu.

2)zikri qelbining ghizasi we ozuqluqidur. Ibni qeyyum mundaq deydu: men ustazim ibni teymiyyening yénigha kirdim. U manga: zikri éytip turush qelb üchün béliqqa su zürür bolghandek zürür dédi. Men yene bir qétim bamdat namizidin yénip, uning yénigha kirgen idim, u zikri éytiwitiptu. Men bir saettin kiyin kirey dep chiqip kettim. Bir saettin kiyin kirsem, u hélihem zikri éytiwitiptu. Men yene qaytip chiqtim. Bu bir qanche qétim tekrarlandi. Hetta kün chüsh boldi. Men heyranliq ilkide uninggha nezer tashlidim. U: bu- méning nashtiliqim, eger men bu nashta bilen nashta qiliwalmisam küchümdin qalimen dédi.

3)zikri munapiqliqtin saqlaydu. Chünki munapiqlar allahni nahayiti az yad étidu. Zikri qelibning qattiqiliqini yuqitidu. Bir adem hesen beseriyning yénigha kilip: men qelbimning qattiqliship kétiwatqanliqini his qiliwatimen dégende, u bu ademge: qelbingini allahning zikri bilen yumshatqin dep jawap bergen. Zikri tilni gheywet, suxenchilik, yalghan éytish we til élip kildighan bashqa apetlerdin saqlaydu.

4)zikri riziq élip kilidu. Zikri éghir waqitta chiqish yoli béridu. Bolupmu bende perwerdigarini mexpiy yad etkende téximu shundaq. Yunus eleyhissalam béliq yutuwetkende allahgha mexpiy zikri éytqan. "eger u tesbih éytquchilardin bolmighan bolsa idi, béliqning qarnida elwette qiyametkiche qalatti". Süre saffat 143-144- ayet. Yunus eleyhissalam allahni köp yad itetti. Perishtiler: i rebbimiz ! Bu yaxshi bendengning yaxshi awazi deytti. allahni yad etken ademni allah yad étidu. " méni yad étinglar, men silerni yad étimen " süre beqere 152- ayet.

5)zikride bashqa paydilar bolmay mushu paydila bolghan bolsa kupaye bulatti. Yighlap turup zikri éytish qiyamet küni allahning sayisida sayidashning kapaliti. Peyghember eleyhissalam qiyamet küni ershning sayisida sayidaydighan yette türlük ademning qatarida "allahni xaliy yerde yad étip közidin yash tökken adem" nimu tilgha alghan. (buxari 660; muslim 2377; tirmizi 2391; imam ehmed 2- tom 439- nomur.)

6)zikri allahni tonutidu. Uni bendige mehbub qilidu. Chünki allahni yad etken ademni allah yaxshi köridu.

7) zikri éhsanning ishiki. Éhsan- bendining perwerdigarigha xuddi uni körüp turghandek ibadet qilishidur.

8)zikri qelbi qattiqliship kétishning dawasi. allahni zikri qilish bendige sekratta qalghanda shahadetni ilham qilidu. Chünki sekratta shahadet éytish asan ish emes. Chünki bu chaghda ademning tilidin söz qachidighan bolup qalidu. allah taala mundaq deydu: " allah möminlerni mustehkem iman bilen dunyada we axirette mehkem turghuzidu" ibrahim 27- ayet. Melumki insan hayatida néme bilen meshghul bolsa, shu ish üstide ölidu. Buning misali dunya aldap qoyghan we uning bilen meshghul bolghan adem sekratta shu ishni jöyleydu. Bir sodiger tijaretke bek bérilip ketken. U sekratqa chüshüp qalghanda yénidiki kishiler uninggha shahadet kelimsini ilqa qilip bergen. U:manga somkamni ber, somkamni ber dégen. Ademler uninggha la ale ala allah dep tursimu, u: burader ! Manga somkamni ber dédimghu dégen. U sel- pel ésini yighqanda: tilimgha kelime shahadetning éghir kiliwatqanliqini his qildim dégen. Kim bundaq qiyin ehwalda qélishni xalaydu?!

814-sual: étikafning menisi

é tikafning loghet menisi birer yerde turush, bir ishni dawamlashturush dégen bolup, sheriettiki menasi bolsa bir meschitte yaki shuninggha oxshash bir yerde étikaf niyiti bilen bir muddet olturush dimektur.

815-sual: étikafning waqti we hökümi

étikafning eng qisqa mudditi imam ebu yusufning qarishiche birkün, imam muhemmedning qarishiche bir saettur. Peyghembirimiz muhemmed

eleyhissalam medinige köchüp kelgendin kiyin wapatighiche her yili ramizanning axirqi on küni étikaf qilatti.

Aishe reziyellahu enha mundaq deydu: peyghember sellellahu eleyhi wesellem wapat tapqan'gha qeder ramizanning axirqi onida étikafta olturatti, u wapat tapqandin kéyin ayallirimu étikafta olturidighan boldi. (buxari: 2026)

ummu seleme reziyellahu enha mundaq deydu: peyghember sellellahu eleyhi wesellem ewelqi yili ramizanning béshidiki on künde, undin kéyin otturidiki on künde, undin kéyin axirqi on künde étikaf qildi, andin: men bu on kün ichide qedir kéchisini kördüm, emma kéyin unutturuldum (yeni bu on künlerning qaysisida körgenlikimni unuttum), dédi. Shuningdin kéyin, peyghember sellellahu eleyhi wesellem wapat tapqan'gha qeder hemishe shu künlerde étikaf qilghan idi. (elkebir 412/23:)

enes ibni malik reziyellahu enhu mundaq deydu: peyghember sellellahu eleyhi wesellem ramizanning axirqi onida étikaf qilatti, aridin bir yili étikaf qilmidi, kéyinki yili yigirme kün étikaf qildi. (tirmizi: 803)

816-sual: étikafning hikmiti

semimi niyet bilen qilin'ghan étikaf shereplik bir ish hisaplinidu. Bu chaghda qelbler bir muddet üchün bolsimu dunyaliq ishlardin xali bolup, allahgha yüzlinidu. allahning birer öyi bolghan meschitlerdin birige sighin'ghan birer mömin, intayin shereplik bir qel'ege pana tilep kirgen, yaratquchining beriket we yardem ishikige iltija qilghan bolidu.

Islam alimliridin eta deyduki:"étikafqa kirgüchi, hajiti tüpeylidin chong bir zatning ishiki aldida olturuwilip, hajitim orunlanmisa bu yerdin ketmeymen dep yalwurghuchigha oxshaydu. allahning öyige kirish - merhemetke ige bolmighuche bu yerdin ketmeymen dimektur. " étikafqa kirishning eng chong paydiliridin biri namazgha tiximu jiq waqit chiqirish, eger qaza namizi bolidighan bolsa, pütün qaza namazlirini oquwilishtur.

817-sual: sual: étikafta olturushning paydiliri

Itikafta olturghan adem itikafta olturghan muddet ichide putun

waqtini perwerdigarigha ibadet qilishqa ajritidu. Yeni u itikafta olturghan muddet ichide waqitlirini perz namazlarni kötish, ilim öginish, éallah taalani yad étish we qur'an kerim oqush sorunlirigha qatnishish we kéchiliride kéchi namazlirini oqush bilen ötkizidu. Éallah taéalaitikafta olturghuchigha, u itikafta olturghan muddet ichide qedri kéchisini tépishqa nisip qilishi mumkin. Qedri kéchisi bolsa, u kéchide qilin'ghan ibadetning sawabi ichide u kéche yoq aylardin ming ay qilghan ibadetning sawabidin artuq bolidighan bir kéchidur .

Itikafta olturushta yene insanning dilini rahetlendiridighan nurghunlighan meniwy paydilar bar. Chunki itikafta olturghuchi itikafta dilini, nérwa tumurlirini we meniwiyitini rahetlendiridighan bir muddetni ötkizidighan bolghachqa, insan itikafta olturghan waqtida dili dunyaning ishliridin we ghemliridin xali turidu. Köngli dunyaning qiyinchiliqliridin yiraq bolup rahet hés qilip pitin wujudi bilen perwerdigarigha ibadet qilishqa yizlinidu we éallah taalani yad étish bilen dili aram tapidu. Dillarning éallah taalani yad étish bilen aram tapidighanliqi heqqide allah taalamundaq dédi: "(tewbe qilghanlar) iman iytqanlar bolup, éularning dilliri a ﷲni yad itish bilen éaram tapidu, bilinglarki, dillar a ﷲni yad itish bilen éaram tapidu " [sire reédi 28 ـ éayet[

818ـsual: étikafning buyrulushi

étikaf qilishni deslep peyghember eleyhissalam bashlighan. U, her yili ramizanning axirqi on künide meschitte özi yalghuz olturup étikaf qilatti. Kéyin uning ayalliri, andin sahabilar étikaf qilishqa bashlighan. Shundaq qilip, étikaf islam dinida eng peziletlik emellerdin bolup orun alghan. allah taala qur'an kerimde étikafni qollap, quwwetlep uning shertliri toghriliq mundaq deydu: "meschitte étikafta olturghan chéghinglarda, (kündüzi bolsun, kéchisi bolsun) ayalliringlargha yéqinchiliq qilmanglar" (beqer sürisi 187 - ayet).

Étikaf allah taalaning raziliqigha érishish meqsiti bilen, pütün

dunyaliq ishlardin qol üzüp, meschitte olturup türlük ibadetlerni orunlash arqiliq emelge ashidighan ibadettur. Imam etaiy mundaq dégen: "étikaf qilghan kishi, xuddi padishahhtin soraydighan hajiti bolghanliqtin, uning ishiki aldida telmürrüp, hajitim rawa bolmighichilik héch ketmeymen dep turiwalghan kishige oxshash bolup, u allah taalaning öyliridin biri bolghan meschitte olturidu we gunahlirim meghpiret qilinip, hajetlirim rawa bolmighichilik meschittin chiqmaymen, dep étikafqa dawam qilidu. " ("el'ixtiyar" din).

819-sual: étikafning türliri

étikaf ikki türlük bolidu. Uning biri: sünnet bolghan étikaf. Yene biri, wajib bolghan étikaftur.

1 - sünnet bolghan étikaf - peyghember eleyhissalamning izigha warisliq qilip, allah taalaning raziliqigha érishish meqsiti bilen qilinidighan ixtiyari étikaftur. Bu étikaf umumen, ramizanning axirqi on künide qilinidu. Bashqa künlerde qilsimu bolidu. Chünki peyghember eleyhissalam asasen, ramizanda étikaf qilatti, uning shewwal éyida étikaf qilghanliqimu riwayet qilin'ghan.

2 - wajib bolghan étikaf - étikaf qilishni niyet qilip atiwatqan sewebtin wajib bolidighan étikaf démektur. Mesilen: kishining öz özige: "eger men bu késeldin saqaysam allah taala üchün manche kün étikaf qilimen yaki bu itihandin qazansam allah taala üchün manche kün étikaf qilimen" dégen'ge oxshash wede bérishi arqiliq bu étikafni orunlash uning üstige wajib bolidu. Wajibni terk etken kishi perzni terk etken'ge oxshash gunahkar bolidu.

820-sual: étikafning shertliri

1 - musulman, eqli jayida we pakize bolushi.

2 - étikafqa niyet qilish. Herqandaq emel - ibadetlerde niyet qilish shert bolghinidek, étikaf qilish üchünmu niyet qilish sherttur. Niyetning shert qilinishi ibadetlerni adetlerdin perqlendürüsh üchün idi. Chünki kishiler adette bashqa meqsetler üchünmu meschitlerde olturidu. Ularni meschitte olturghini üchünla étikaf qilghuchilar déyishke bolmaydu.

3 - meschitte yaki shuninggha oxshighan biryerde étikafqa kirishi.

Étikafni jamaet topliship namaz oqush üchün salahiyetlik bolghan meschitte qilish sherttur. Chünki allah taala qur'an kerimdiki: "siler meschitlerde étikafta olturghan chéghinglarda...." dégen sözi arqiliq étikafning meschitlerde qilinidighanliqigha isharet qilmaqta. Peyghember eleyhissalammu étikafni hemishe meschitte qilatti. Shunga étikafni erlerning meschitlerde qilishi sherttur, uni öyde qilishqa bolmaydu.

Ayallar öz öyliride, meschit ornidiki öylerde étikaf qilalaydu, bu yerler ular üchün meschit bolalaydu. Erlik ayallar étikafqa kirishte choqum irining roxsitini ilip andin étikafqa kirishi lazim, er ayaliining étikafqa kirishige roxset bergen bolsa, er kishi bu roxsitidin yanalmaydu. Emma ayal kishiler étikafni öz öyliride qilidu. Chünki henepiy mezhibige köre, ayallarning meschitlerde étikaf qilishi mekruhtur. Emma shapiiy mezhibige köre, ayal kishimu meschitte qilidu. Henbeli mezhibige köre, ayal kishining éri bilen birge meschitte étikaf qilishi jaizdur.

4 - étikafta roza tutush. Ramizanda étikaf qilghan kishi zadi roza tutmay qalmaydu, elwette. Henepiy mezhibige köre, ramizandin bashqa waqitlarda étikaf qilghan kishiningmu, eger qilmaqchi bolghan étikafining türi wajib bolghan étikaflardin bolsa roza tutushi sherttur. Eger étikafning türi sünnet bolghan étikaflardin bolghan bolsa, uningda roza tutush shert emes, biraq tutush ewzeldur. Peyghember eleyhissalam rozisiz étikaf qilghan emes.

Aishe reziyellahu enha mundaq deydu: étikaf qilghuchining késel yoqlimasliqi, jinaza namizigha qatnashmasliqi, ayallarni tutmasliqi we quchaqlimasliqi, zörür hajetliridin bashqa waqitlarda sirtqa chiqmasliqi sünnettur. Roza tutmay turup étikafqa kirishke bolmaydu. Jamaet namaz oqup turidighan chong mesjidlerde étikaf qilish kérek. (ebu dawud: 2473)

5 - ayallarning heyz we nepaslardin pak bolushi. Étikaf qilmaqchi bolghan ayallarning heyz we nepaslardin pak bolushi sherttur. Eger ayallar étikaf esnasida heyz körüp qalsa yaki tughsa, étikaftin haman chiqip kétidu we kéyin pak bolghanda xalisa étikafni kelgen yéridin dawam qilidu. Shuningdek étikafta olturghan kishi eger éhtilam bolup qélip, meschitte ghusle qilidighan jay bolmisa, meschittin chiqip, yuyunup kélidu we

étikafni kelgen yéridin dawam qilidu.

821-sual: étikafning edeb - yosunliri

1 - étikafni ramzanning axirqi on künide we mischitlerde qilish.

2 - étikafta yaxshiliqtin bashqa sözlerni qilinmaydu. Gunah bolmaydighan ishlar toghriliq sözleshse bolidu.

3 - étikaf waqtida dawamliq qur'an kerim oqulidu. Hedis sherip we sahabilar, tabiinlar, selep -salihlar, ewliyalarning hayatigha munasiwetlik kitablarni oqusa bolidu.

4 - étikaf qilghuchi pakize kiyimlerni kiyishi we xushburarq boyumlarni sürtüshliri lazim.

5 - étikaf atighan kishi wajib étikaf üchün yalghuz qelbidila emes, tili bilenmu niyet qilishi kirek.

822-sual: étikafni buzidighan we buzmaydighan ishlar

1 - étikafchining sher'i, yaki zeruri bir ihtiyaji üchün meschitning sirtigha chiqishi étikafni buzmaydu. Mesilen: jüme namizi, bir sher'iy özre, hajetxanigha chiqish we taharet ilish bir tebiiy özre, meschittin zorluq bilen chiqiriwitish zeruri bir özre bolghanliqtin buninggha oxshash sewepler étikafqa ziyan yetküzelmeydu.

2 - étikaf qilghuchining özrisiz meschittin chiqishi étikafni buzidu. Tebiiyy éhtiyajlardin tashqiri adettiki éhtiyajliri üchün meschittin sirtqa chiqqan kishining étikafi buzulidu. Chünki étikafning teqezzasi meschitte turushni teleb qilidu. Emma birer kishining hayatini halakettin qutquzush yaki özining hayatini xeterdin qutquzush üchün meschittin chiqqan kishining étikafi buzulmaydu. Shuningdek eger özi olturghan meschit jüme namizi oqulmaydighan meschitlerdin bolghan bolsa, étikaf qilghan kishining meschittin chiqip, jüme namizini oqushi bilen qilghan étikafi bozulmaydu. Chünki jüme namizini oqush perz, étikaf qilish bolsa sünnettur. Perzni orunlash sünnetni orunlashtin muhimdur, elwette.

3 - kisel yoqlash, jinaze namizi yaki guwahliq birish üchün sirtqa chiqish étikafni buzidu.

4 - (yenggil) kisellik tüpeylidin bir saet sirtqa chiqish étikafni buzidu.

5 - étikafchining étikaf waqtida bir qanche kün hushini yoqutup qoyishi, mes bolush sewebidin eqlini yoqutup qoyushi we sarangliq étikafni buzidu.

Yuqirida körsitilgen shertler wajib sanalghan étikaf üchündur. Neple étikaflarda bir özre bolsimu sirtqa chiqqili, kisel yoqlighili bolidu.

6 - wajib étikaf buzulsa qazasini qilish kirek. Belgilik bir ay üchün kirgen bir étikaf waqtida, bir kün roza buzulsa yaki bir kün sirtqa chiqilsa yalghuz shu bir kün étikafning qazasini qilish kirek. Emma waqti belgilenmigen, belgilik bolmighan, dawamliq, bir ayliq dep atighan étikaf waqtida mundaq bir kün roza buzulsa, yaki sirtqa chiqilsa yingidin bir ayliq étikaf bashlash lazim bolidu.

7 - étikaf qilghuchining étikaf ichide repiqisi bilen jinsiy munasiwet qilishi, söyüshishi, silishi haramdur. Jinsiy munasiwet meyli qesten bolsun yaki untup qilip yüz bersun meni kelmisimu étikafni buzidu. Wajib étikaftin bashqa étikaflarda meni kelgendila buzulidu. Eger ixtiyarsiz halda éhtilam bolghan bolsa étikaf buzulmaydu. Shuningdek gerche ayalini quchaqlighan bolsimu éhtilam bolmighan bolsa yene étikaf buzulmaydu.

8 - étikaf qilghuchi ihtiyajliq nersilirini meschit ichide sitiwalsa bolidu. Meschitte yep - icheleydu. Meschit ichide hazirlan'ghan, uyghun bir yer bolsa shu yerde taharet alidu we ghusli qilalaydu, bundaq jay bolmisa meschit sirtigha chiqip taharet alidu, ghusli qilidu. Ilip bolghandin kiyinla qaytip kilidu.

9 - munarning ishiki meschitning ichide bolmighan ehwalda étikafchi ezan oqush üchün meschittin chiqip munargha chiqidu.

10. Ayallarning étikaf esnasida heyz körüp qélishi yaki tughushi étikafni buzidu. Chünki herqandaq ibadetni dawamlashturush üchün pakliq shert bolghandek, étikafning dawam qilishi üchünmu ayallarning pak bolushi sherttur.

823-sual: étikaf qilghan kishi üchün men'i qilin'ghan ishlar

étikaf qilghan kishining élim - sétim ishliri bilen shughullinishi men'i qilinidu. Shuningdek étikaf qilghan bolsun yaki qilmighan bolsun herqandaq kishining meschitning ichide élim - sétim ishlirini qilishi mutleq

haramdur. Chünki meschitler allah taalagha ibadet qilish üchün bina qilin'ghan mubarek jaylardur. Bu jaylarda dunyaliq sodilarni qilish xatadur.

924-sual: étikaf qilidighan kishi üchün peziletlik waqitlar

islam uluqliri deydu: rejeb iyida qilidighan ibadet we taetler kishining bedinini, sheban iyida qilin'ghan taet - ibadetler qelbni, roza iyida qilin'ghan taet - ibadetler bolsa rohini meniwiy kirlerdin tazilaydu. Chünki rejeb iyini ibadet bilen ötküzüp bedinini meniwiy kirlerdin tazilighan kishi sheban iyida taet - ibadet qilsa, qelbini tazilighan bolidu. Sheban iyini taet - ibadet bilen ötküzüp qelbini meniwiy kirlerdin tazilighan kishi ramzan iyida rohini tazilighan bolidu, bedenni rejeb iyida, qelbini sheban iyida meniwiy paskiniliqlardin tazilimighan kishi, roza iyida rohini qandaqmu taziliyalaydu?

825-sual: iman ajizliqning alametliri

1 - gunah we haram ishlardin qachmasliq

2 - qelbining tashdek qitip qilishi.

3 - ibadetni puxta qilmasliq.

4 - ibadette horunluq qilish.

5 - qelbining tarliqi.

6 - allahning yaxshi emel qilghuchilargha jennet, yaman emel qilghuchilargha dowzaxni wede qilghanliqigha chin dilidin ishenmeslik, we uningdin tesirlenmeslik.

7 - allah ni esligende, qur'an oqughanda ghapil bolush, bundaq kishilerge qur'an oqush intayin ighir kilidu, duagha qol kötergende qolini tizla yomuwalidu.

8 - allahning chigrisi (tosqan ishliri) depsende qilinsa kari bolmasliq, zulumgha qarshi turmaydighan bolup qilish. Yaxshiliqini söyüsh, yamanliqqa qarshi turush süpiti yoqilip kitish.

9 - özini körsitishni yaxshi körüsh, riya ishlarni qilish. Mensepke hiris bolush, sorun'gha kirse birer kishini ornidin qopüriwetmigüche köngli aram tapmasliq.

10 - bixilliq, pixsiqliq qilish. Chünki bixilliq iman bilen bir dilda menggü turalmaydu.

11 - bashqilar qilalmaydighan ishni qilalaymen dep po itish, lap urush.

12 - musulman qindashlirigha meghlubiyet, ziyan, japagha oxshash hadisiler kelse xushal bolush.

13 - birer ishqa günah bolush yaki bolmasliq nuqti neziridinla qarash, we yaman ish qilishtin közini yomuwilish. Shübhilik ishlardin özini qachurmasliq. Haramning tüwidin yol izdesh.

14 - yaxshi ishlarni kichik sanash, kichik ishlargha ehmiyet bermeslik.

15 - musulmanlar ammisining ishlirigha köngül bölmeslik, ulargha dua, sediqe, ianiler bilen yar - yölekte bolmasliq. Bashqilarning bextsizliklirige köz yomuwilish. Ular bilen bir gewde bolmasliq.

16 - dostlar, qirindashlar otturisidiki rishtini üzüp qoyush.

17 - özining islam aldédiki mes'uliyitini tonup yetmeslik.

18 - xapiliq yetse, birer müshkülatqa uchrisa uningdin bek qorqup kitish, bundaq kishi tolimu qorqunchaq kilidu. Qiyinchiliq aldida özini yoqitip qoyidu, uningda mustehkem yürek (irade) küchlük qelb bolmighachqa, rialliqqa taqabil turalmaydu.

19 - köp jidelxorliq qilish we tash yürek bolush.

20 - dunyagha birilish we uninggha hiris - amraq bolush, bundaq kishning qelbide mal - mülük, abruy, mensep, qoru jay dégendek nersiler qolidin ketse, özini yoqitip qoyghudek derijide mayil bolidu. Musulman qirindashliri mal - mülükke irishsie köngli biaram bolidu. Heset qilidu.

21 - insanlarning sözige we eqli usulghila isliwilish, bundaq kishlerning aghzidin qur'an we hedisning söz - ibariliri tipilmighili tasla qalidu.

22 - turmushta yuqiri istimalni ziyade qoghlishish. Keng nazu - nimet, huzur - halawetlik turmush, keyp - sapsgha birilish. Ziyade mülükdar bolushqa intilish.

826-sual: iman ajiz bolup qilishning sewebliri

1 - imani muhiyttin uzun muddet ayrilip qilish.

2 - yaxshi ölgilerdin, rohi yitekchidin ayrilip qilish.

3 - sheriet bilimlirini ügünishning we iman'gha dewet qilidighan hikmet sözlen'gen kitablarning tashlinip qilishi, ularni körüp yaki anglap turmasliq. Shuning bilen qelbi qitip qilish.

4 - musulmanlarning gunahqa birilip kitishi, özining qilghan gunahidin pexrilinip kitish (his qilish), siriq shehwani boyum, kitab - jornallarni köp körüsh, shehwani söz - heriketlerni köp qilish, anglash, shundaq ademler bilen qoyuq munasiwette bolush. Bashqilarning gheywet - shikayitini qilish, yaman oy - piklerdin xali bolmasliq.

5 - qelbini esir qiliwalghudek derijide dunyaliq ishlar meshghulatigha pitip qilish.

6 - mal - dunya, ayallar, balilargha ziyade hiris bolush, ulargha birilip kitish.

7 - arzuning chiki bolmasliq, bir kitabta mundaq yizilghan:"ademni töt nerse bexitsiz qilip qoyidu. Ular: közi kichik, qizghanchuq bolup qilish, qelbi qitip qilish, arzu ziyade bolush, dunyagha hiris bolush. " arzu - hewesning ziyade bolishi, taet - ibadette boshangliq peyda qilidu.

8 - yimek - ichmek, uyqu, söz - heriket, munasiwetni chektin ashuriwitish, köp yiysh eqilni, zihnini suslashturidu, kallini dötleshtüridu, eqli iqtidarni töwenlitidu, bedenni ighirlashturup, horunluqni keltürüp chiqiridu, köp yep, köp uxlighan adem mukapattin quruq qalidu. Söz - herikette chikidin ashuriwitish - qelbni qattiqlashtüridu. Kishiler bilen arilishishta chikidin ashuriwitish, köp ishlargha kashila bolidu. Tola külüsh qelibdiki hayatliq maddilirini öltüridu. Shundaqla waqit ibadet bilen ötmeydiken, ademning qelbi qitip kitip, hikmet qobul qilalmaydighan bolup qalidu.

827-sual: imanni kücheytish, mustehkemlesh usulliri

1 - allah hemme nersini bayan qilish üchün we insanlargha nur qilip chüshürgen "qur'an" ni köp oqush, mulahize qilish. Chünki u qelibning eng küchlük dawasi. Buning eng yaxshi yoli oylinish, tepekkur qilish.

2 - allahning büyüklikini his qilish, uning isimlirini, süpetlirini tonush we molahize qilish. Mezmunlirini chüshinish. Buxil hissiyat qelbige

chongqur orunlishish, hetta her bir hüjeyrigiche singip kirishi lazim. Chünki bashqa ezalar qelibning körsetmisi boyiche ish qilidu. Qelib insanning merkizi, shunga qelib tüzülidiken bashqa ezalar tüzülidu. Xuddi suning bishi lay bolsa, uning ayighini süzüldürimen diyish exmiqane xiyal we emelge ishish mumkin bolmaydighan ish bolghinigha oxshash.

3 - sheriet bilimlirini puxta, toluq, pishshiq ügünish.

4 - duagha, namazgha hazir bolush (qatnishish), chünki bu heriketler dawamliq ilip birilsa, insanning qelbi rahetlinidu, huzulinishqa bashlaydu.

5 - yaxshi ishlarni köplep qilish, waqitni yaxshi ishlar bilen ötküzüsh, ibadetning qobul bolmasliqidin ensirep ibadetni yaxshi orunlash, bular ünümi yaxshi, tesiri chongqur usul. allah mundaq dédi: ularning yanliri orun - körpidin yiraq bolidu (yeni ular kéchisi ibadet qilip az uxlaydu), ular perwerdigarining (azabidin) qorqup, (rehmitini) ümid qilip uninggha dua qilidu, ulargha biz riziq qilip bergen nersilerdin (yaxshiliq yollirigha) serp qilidu [süre sejde - 16].

6 - ibadetning her xilliqigha diqqet qilip uni yaxshi orunlash, periz ibadetlerning waqtigha alahide ehmiyet birish lazim, periz, wajip, ishlarning hemmisini toluq orunlashtin bashqa yene waqit chiqirip özi yaxshi köridighan emellerni köp qilish.

7 - yaman (gunah) bolup qilishidin qorqidighan bolush. Özining aqiwitidin ensiresh, gunahqa pitip qilishtin qorqush.

8 - ölümni köp eslesh. Bundaq qilghanda adem gunah qilip qilishtin asanla saqlinip qalalaydu. Ölümni eslitidighan ishlarning eng yaxshisi, ünümi eng yuqirisi qebrilerni yoqlash. Bu heqte resulullah mundaq dégen: "men sizlerni qebrilerni yoqlashtin tosqan idim, emdi ziyaret qilinglar! Chünki u qeliblerni yumshitidu, közni yashlitidu, axiretni eslitidu." ölükni yoqlash, we sekratqa chüshkenlerni körüsh. Jinaza namizigha qatnishish, miyitni kötürüsh, ölükni depni qilish heqiqeten imanni kücheytidighan amillarning biri. U ademni qorqitidu, ichini siyrilduridu, dilni yumshitidu, gunahlirigha töwbe qilghuzidu, közni uyqudin, bedenni rahettin, tosidu, emelge ündeydu, tirishchan qilip qoyidu, bixutluqni tügitishkimu köp

paydiliq.

9 - axiretni köp oylash, qur'an kerimning süre qap, waqie, qiyamet, murselat, enbiya, tekwir qatarliq süriliride qiyametning ehwali toghriliq mesililer bayan qilin'ghan. Shundaqla bezi hedislerde qiyamet, dowzax toghriliq melumatlar bar, shundaq bayanlarni, matriyallarni oqush, ölgendin kiyin tirilish, shapaet, hisap, jaza, qisas, taraza, köwruk, jennet we dowzaxqa oxshash körünüshler bilen iman (itiqad) ni ashuridu.

10 - kainatning her xil hadisilirini we belgülimisi, qaide pirinsip qanuniyetliri oylash, tesirini his qilish. Tebii apetlerni, mesilen: ot apiti, su - kelkün apiti, yer tewresh we herxil hadsilerni oylash. Aldinqilarning weyran bolghanliqlirini, qum astida qalghanliri........qatarliq möjize we hadisler.

11 - allah ni köp eslesh - yadlash, yad itish. Chünki bu yögilip qalghan qelibning perdisini achidu, qelbning kisellikini dawalaydu. allah: "hey mominlar! allahni köp yad itinglar! " dédi. We yene "sizlerning ghelbe qilishingla üchün (bextke irishishinglar'üchün) allah ni köp yad itinglar!. " dédi. Peyghember eleyhissalam, kishilerge: " tiling daim allah ni yadlash (yad itish) bilen höl tursun (allah ni yad itishtin tiling qurup qalmisun)" dégen. allah ni yad itishning peziliti: allah ni razi (xush) qilidu, sheytanni ademdin yiraqlashturidu, ghem - qayghuni tügitidu, köplep riziq ilip kilidu, meripetning ishiklirini achidu, allahning zikrini tashlash - qelibni qaturidighan seweplerning biridur. Qeliblirining ölgenlikidur. Jisimlirining ölüshtin burun ölgenlikidur.

12 - allah bilen sözlishish. allahning aldida bash igip, özini töwen tutup iltija qilish, özini allah aldida qanche töwen tutqansiri allah gha bolghan yiqinliq hasil bolidu. Kichilerde nepli namazni köp oqush. Ibini qeyyum jewzi allah aldida bash igip özini töwen tutush bilen güzel sözlerni qilip mundaq deydu: "i allah men silining izzetlikliri bilen we mining xarliqim, silining küchluqliri bilen mining ajizliqim we silining (cheksiz) bayliqliri bilen mining kembighellikim bilen silige iltija qilimen, manga rehmet qilsila digüchining sözi nimidégen tatliq he! Mining xatalashquchi, izip ketküchi mingem silining qollirida, silining bendiliri köp, qutquzush we panayigha ilish peqet silining qolliridinla kilidu. Men silidin miskinlerning

sorighinini soraymen, silige xar, boyun sun'ghan halitim bilen yalwurimen. Silige sewrichan we qorqquchilarning duasini qilimen. Men silidin, silige boyun egken, közlirini silini dep yashlighan, qelbini silige boysundurghan kishining sualini soraymen" digüchilerning duasi nimidégen tatliq he! Dédi. Yene mushuninggha oxshash sözler arqiliq perwerdigari bilen sözliship tursa imanning nori uning qelbide hessilep küchiyidu. Shundaqla özining allah gha muhtaj ikenlikini diyshmu allah gha bolghan muhebbitini kücheytidu.

13 - arzuning muwapiq bolushi imanni yingilashta tolimu muhim.

14 - dunyagha birilip kitish, dunyaliq ishlargha isiliwilishni yoqitish üchün dunyaning bir demlik we nahayti addiy ikenlikini oylash. allah mundaq dégen: "dunya hayati peqet (ghapil) ademler aldinidighan, behriman bolidighan hayattur"

15 - dini ehkamlarni hemmidin yüksek bilip uninggha riaye qilish. Chong - kichik gunahlardin qattiq saqlinish. allah mundaq dédi: "kimki dini ishlarni ulughlaydiken (uni yüksek bilidiken), bu, dillarning teqwadarliqidur" allahning diniy ehkamlirini hörmetlesh bilen birge kichik gunahlarnimu kichik körmeslik, uningdin xali bolush. Resulullah mundaq dégen: "kichik gunahlardin yiraq bolunglar - qichinglar!, ular bir ademde yighlip qalsa, ademni hilak qilidu. " (ehmed riwayiti).

16 - mominlarni dost tutush, kapirlarni düshmen bilish, ulargha köngül bermeslik.

17 - kemter, addiy - sadda bolush, (kiyinishtimu addiy - sadda bolush). Kibrini - özini chong tutush, hakawurluq, zalimliq, dili qattiqliqni tügütüsh.

18 - allah ni yaxshi körüsh, allah din qorqush, rehmitidin umidwar bolush, qazagha riza bolush, gumanni yoqutush (gumanxorliqtin saqlinish), ishlarda allah gha tewekkul qilish, rehmet iytish, rastchil bolush (sadaqetlik bolush), öz - ara ishinish, töwbe - istighparni köp iytiish qatarliqlar imanni kücheytishte zor ehmiyetke ige.

19 - öz - özidin qerellik hisap ilip turush. allah mundaq dédi: "i mominler! allah din qorqunglar! Her bir adem ete (qiyamet küni) üchün

yaxshi ishlardin nimilerni qilghanliqigha qarap baqsun. " (süre heshri 17 - ayiti.) ömer ibni xettab: "sizler hisap linishtin burun özünglardin hisap ilinglar. " dédi.

20 - allah din yingi tileklerni sorap uninggha dua qilip turush. Resulullah mundaq dégen: " iman kiyim - kichek konirighandek koniraydu, shunga allah din imanni yingilap - yashartip birishni soranglar!"

828-sual: rohning ghizasi - neple ibadet

tesewwuf ehlining rohni paklashtiki eng mohim paaliyiti sheriet buyrighan periz emel ibadetlerni toluq, waqtida, estayidil orunlashtin sirt yene peyghember eleyhisalam telim bergen, pütün hayati boyiche ölge körsütüp kelgen neple emel ibadetlerni bijandil orunlap allahni dosit tutush we allah taalaning dosluqigha muyesser bolush üchün tirishishtin ibarettur.

Telhe ibni ubeydullah reziyellahu enhu mundaq deydu: peyghember sellellahu eleyhi wesellemning yénigha nejdlik bir adem keldi, uning chachliri chuwuq, awazi xirqiraq idi, bir xil gunguldighan awazi anglinatti - yu, biraq némidégenlikini chüshen'gili bolmaytti. U yéqin kelgende, uning islam heqqide soal soriwatqanliqini bilduq. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem uninggha: bir kéche - kündüzde besh wax namaz oqush perzdur, dédi. U kishi: bu besh wax namazdin bashqa namaz barmu? Dep soridi. Yoq, emma neple namaz oqay déseng, oqusang bolidu. Undin bashqa, ramizan éyida roza tutush perzdur. Undin bashqa roza barmu? Yoq, emma neple roza tutay déseng, tutsang bolidu. Undin bashqa, zakat bérishmu perzdur. Bu zakattin bashqisimu barmu? Yoq, emma neple sediqe qilay déseng, qilsang bolidu. Alle bilen qesemki, men bularni kem - ziyade qilmastin ijra qilimen. U kishi ketkendin kéyn, peyghember sellellahu eleyhi wesellem: bu kishi rast shundaq qilalisa, nijat tapidu, dédi. (buxari: 46)

yuqirqi hedisning rohi boyiche qarighanda mohim neple ibadetler neple namaz, neple ramizan, sediqe xeyri ihsan qatarliqlardur.

829-sual: neple namazning hökümliri

enes ibni malik reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: eger peyghember sellellahu eleyhi wesellem seper üstide neple namaz oqushni

irade qilsa, ulighi üstide turupla qiblige qarap namazni bashlaytti. Undin kéyin ulighi mangghan terepke qarap namizini dawamlashturatti. (ebu dawud: 1225)

jabir ibni abdullah reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: peyghember sellellahu eleyhi wesellem ulagh üstide sherq terepke qarap neple namaz oquytti, eger perz namaz oqushni irade qilsa, ulaghdin chüshüp qiblige qarap oquytti. (buxari: 1099)

hefse reziyellahu enha mundaq deydu: peyghember sellellahu eleyhi wesellem wapat bolushtin bir yil burun neple namizini olturup oqushqa bashlighan, men uningdin ilgiri peyghember sellellahu eleyhi wesellemning neple namazni olturup oqughanliqini héch körüp baqmighan idim. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem (namazda) ayetlerni tertil bilen (aldirimay) oquytti. Shuning bilen, oqughan sürisi (eslide uningdinmu uzun süridin) uzun bilinip kétetti. (muslim: 733)

yuqirqi hedislerdin peyghember eleyhissalamning hayati boyiche her qandaq ehwalda neple namazni tashlap qoymighanliqini körüwalghili bolidu.

830-sual: neple namazning mohimliri we peziliti

peyghember eleyhissalam oqughan neple namazlarning türi bir qeder köp bolup tesewwuf ustazliri pezilette yuqiri turidighan töwendiki besh türlük namazni daim oqushni tekitleydu.

1)salate shükri hozu - teharet namizi

zeyd ibni xalid el juheni reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: kimki taharetni kamil élip, ikki rek'et namaz oqusa, namazda zéhnini namazdin bashqa ishqa bermise, u kishining burun qilghan kichik gunahliri epu qilinidu. (ebu dawud905)

2) tehejjud -kiche namizi

abdullah ibni emr ibni as reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: bir adem kéchide qopup on ayet bilen tehejjud namizi oqusa, u ghapillar qatarigha yézilmaydu. Yüz ayet bilen tehejjud namizi oqusa, alle taalaning emrige

chin dilidin itaet qilghuchilar qataridin yézilidu, ming ayet bilen oqusa, köplep ejirge érishküchiler qataridin yézilidu. (ebu dawud: 1398)

3) chashka - zuha namizi

enes ibni malik reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: kimki bamdat namizini jamaet bilen oqup, andin kéyin kün chiqquche alle taalagha zikri éytip, kün chiqqandin kéyin ikki rek'et zuha (chashgah waqti) namizi oqusa, u kishige hej we ömre qilghanning sawabi toluq bérilidu. Resulullah sellellahu eleyhi wesellem: hej we ömrining sawabi toluq bérilidu dégen kelimini üch qétim tekrarlighan. (tirmizi: 586)

4) tesbihat namizi

ibni abbas reziyellahu enhuma mundaq deydu: peyghember sellellahu eleyhi wesellem abbas ibni abdulmuttelibke mundaq dédi: i abbas! I tagha! Men sanga on xisletni usupla béreymu? Eger u on ishni qilsang, alle taala séning burunqi we kéyinki, kona we yingi, sehwenlik we qesten, kichik we chong, mexpiy we ashkara gunahliringni meghpiret qilidu. On xislet budur: her rek'ette süre fatihege bir süre qoshup, jem'iy töt rek'et namaz oquysen. Birinchi rek'etning qiraitini qilip bolghandin kéyin, öre turghan péti: subhan allahi welhemdulillahi welailahe illellahu wallahu ekber (alle taala barliq eyib - nuqsandin paktur, pütün hemdusana alle taalaghila xastur, alle taaladin bashqa héch ilah yoqtur, alle büyüktur), dégen zikirni on besh qétim oquysen. Andin ruku qilip, rukuda u zikirni yene on qétim oquysen, andin rukudin béshingni kötürüp, yene on qétim oquysen. Andin sejde qilisen we sejdide yene on qétim oquysen. Andin sejdédin béshingni kötürüp, yene on qétim oquysen. Andin sejde qilip, yene on qétim oquysen. Andin sejdédin béshingni kötürüp, yene on qétim oquysen. Shundaq qilip, bu zikir her rek'ette yetmish besh qétim oqulidu. Qalghan rek'etlernimu mushundaq oquysen. Eger her küni bir qétim oqushqa imkaniyiting bolsa oqughin, uninggha imkaniyiting bolmisa, her jüme bir qétim oqughin, uningghimu imkaniyiting bolmisa, ayda bir qétim oqughin, uningghimu imkaniyiting bolmisa, yilda bir qétim oqughin, uningghimu imkaniyiting bolmisa, pütün ömrüngde bir qétim bolsimu

oqughin! (ebu dawud 1297)

5) esirning sünniti

ibni ömer reziyellahu enhumadin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: esirning perzidin burun töt rek'et namaz oqughan kishige alle rehmet qilsun! (tirmizi: 430)

831-sual: neple roza tutidighan peziletlik waqitlar

peyghember eleyhissalamning neple rozini köp tutqanliqi bolupmu sheban iyida roza tutushqa tiximu bekrek ehmiyet birip neple roza tutqanliqi sehih hedisler qeyit qilnidu. Peyghember eleyhissalamdin sünnet bolghan neple rozilar we neple roza tutushqa eng peziletlik waqitlar töwendikiche:

1) her heptining düshenbe peyshenbe künliri roza tutush.

2) her ayning 13 - 14 - 15 - künliri uda üch kün roza tutush.

3) muherrem iyining 9 - 10 - künliri roza tutush

4) shewwal iyida yeni ramizandin kiyinki ayda uda alte kün roza tutush.

5) zulhejje iyining 1 - künidin 9 - künieiche roza tutush.

832-sual: xeyri ihsan qilinidighanlarning derijisi

peyghember eleyhissalam zakatni ada qilip bolghan yaki zakat birish ölchimige yetmigenlerge bolupmu ayallar jamaesige sediqe -xeyri ihsanni köprek qiilshni buyridi. Xeyri ihsan qilishqa tigishlikler we ularning derijisi mundaq bolidu.

1)allah taala we peyghember eleyhissalam aldi bilen insanni ata - atinisigha yaxshiliq qilishqa buyridi.

2) ailisige yeni ehli ayalliri we bala chaqilrighan yaxishiliq qilish.

3) qirindashlirigha yaxishiliq qilish.

4)yiqin xoshnigha yaxshiliq qilish.

5) uruq tuqqanlargha yaxshiliq qilish.

6) yiraq xoshnilargha yaxshiliq qilish.

7) sawaqdash, seperdash, xizmetdashlargha yaxishiliq qilish.

8) yitim yisir, ibni sebil, musapirlargha yaxshiliq qilish.

9) tileshtin numus qilidighan, muhtajliqqa chüshüp qalghanlargha

yaxshiliq qilish.

10) qol tengligenlerge, her qandaq tilemchi sayillargha yaxshiliq qilish, bir nerse birelmise yaki bergüsi kelmise her giz azar bermeslik.

Dimek xeyri ihsan qilinishqa tigishlik kishiler mana mushundaq köp. Her kishi özining iqtisadiy ehwaligha yarisha, ashkare yaki mexpi yusunda bolsun "yirim tal xorma" chaghliq nerse bolsimu sediqe qilip özini jehennem azabidin qututldurshi lazim.

833-sual: teriqet ehlining asasliq süpetliri

1. Zahidliq yolini tutush.
2. Yoqsulluqqa berdashliq birish we qanaetchan bolush.
3. Riyazet arqiliq rohni tawlash.
4. Bala musibetlerge sebirchan bolush.
5. Insanlardin yetken türlük eziyetlerge epuchanliq bilen muamile qilish.
6. Janliqlargha rehimdil, helim bolush.
7. Turmushta, hayatta addi sadda bolush.
8. Tewbige hirismen bolush.

834-sual: yoqsulluq we qanaetchanliqning peziliti

usame reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: (mirajda) jennetning derwazisi aldida turdum. Kirip kétiwatqanlarning köpinchisi yoqsullar bolup, baylar toxtitip qoyulghanidi. Andin dozax ehli dozaxqa kirishke buyruldi, men dozax derwazisi aldida turdum, kirip kétiwatqanlarning köpinchisi ayallar idi. (buxari: 5196)

mus'eb ibni sedtin mundaq riwayet qilinidu: (dadam) sed özini peyghember eleyhissalamning bashqa kembeghel sahabilirige nisbeten üstün ikenlikini hés qilghanidi, peyghember sellallahu eleyhi wesellem uninggha mundaq dédi: alle bu ümmetke ajizlarning namizi, dualiri we ixlasliri sayisida yardem béridu. (nesai: 3178)

kembeghellikni qarimaqqa kishiler yaqturmisimu u dunyaliq peziliti yuqiri bolghachqa tesewwuf ehliliri hayatining yoqsulluq ichide ötüshige, yoqsulluqning bisim, ahanet, qiyinchiliqlirigha razi bolup axiret sawabini

közligen bolghachqa kembeghellik sopilar üchün yaxshi pezilet hisaplinidu.

835-sual: sebirchanliqning peziliti

peyghember eleyihssalammu sebirchanliqning muminning mohim süpiti ikenlikini sebir qilghuchining mukapti peqetla jennet ikenlikini bir qanche hedisite otturgha qoyghan.

Suheyb reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: pah! Mumin kishining hali némidégen yaxshi?! Uning barliq ehwali uning üchün yaxshiliq élip kélidu, bu xususiyet peqet mumin'gila xastur. Mumin xushal bolidighan ishqa yoluqsa, alleqa shükri éytidu. Mana bu, uning üchün bir yaxshiliq; eger ziyan - zexmetke yoluqsa, uninggha sewr qilidu. Mana bumu uning üchün bir yaxshiliq hésablinidu. (muslim: 2999)

abdulla reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: sewrchanliq imanning yérimi, chinpütüsh pütünidur. (elkebir 8544)

enes ibni malik reziyellahu enhu mundaq deydu: men peyghember sellellahu eleyhi wesellemning mundaq dégenlikini anglidim: alle mundaq dédi: bendemning ikki söyginini (közlirini) élip ketsem we u sewr qilsa, u ikki söyginining ornigha jennetni bérimen. (buxari: 5653)

ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: alle mundaq deydu: mumin bendemning dunyada eng yaxshi körgen adimini élip ketsem, andin u mendin sawab kütüp sewr qilsa, mendiki mukapat peqetla jennettur. (buxari: 6424)

yehya ibni wessab bir mötiwer sahabidin peyghember sellellahu eleyhi wesellemning mundaq dégenlikini riwayet qilidu: kishilerge ariliship, ularning eziyetlirige sewr qilghan musulman, kishilerge arilashmaydighan, ularning eziyetlirige sewr qilalmaydighan musulmandin yaxshidur. (tirmizi: 2507)

836-sual: muminlerning epuchan bolushqa buyrulghanliqi

epuni dosit tutush, bashqilardin yetken türlük azar, nadanliq

qilmishlirini epu qiliwitip géne adawet saqlimasliq, bashqilargha yaxshi muamile qilish, tesewwuf ehlining yene mohim süpetliridin biri.

Abdullah ibni zubeyr reziyellahu enhuma mundaq dégen: {epuni dost tutqin, yaxshiliqqa (yeni yaxshi söz qilishqa, yaxshi ish qilishqa) buyrughin, nadanlar bilen teng bolmighin (yeni nadanlarning qilghinini qilmay, ulargha mulayim bolghin} (süre eraf, 199 - ayet) dégen ayet insanlarning exlaqi heqqide nazil bolghan. Yene bir riwayette mundaq déyilgen: alle taala peyghember sellallahu eleyhi wesellemni kishilerge siliq muamile qilishqa buyrughan. (buxari: 4644, ebu dawud: 4787)

abdullah ibni ömer reziyellahu enhuma mundaq deydu: bir adem peyghember sellellahu eleyhi wesellemning qéshigha kélip: i resulullah! Xizmetchini qanche qétim epu qilimen? Dep sorighanidi, peyghember sellellahu eleyhi wesellem lam jim démidi. U yene: i resulullah! Xizmetchini qanche qétim epu qilimen ? Dep sorighanidi, peyghember sellellahu eleyhi wesellem: bir künde 70 qétim, dep jawab berdi. (tirmizi: 1949)

aishe reziyellahu enhadin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: aranglardiki exlaqliq kishilerning jaza kélidighan xataliqliridin bashqa xataliqlirini epu qilinglar. (ebu dawud: 4375)

ibni abbas reziyellahu enhuma mundaq dégen: }yaxshi xislet arqiliq (yaman xisletke) taqabil turghin{ (süre fussilet, 34 - ayet) dégen ayetning menisi: ghezeblen'gende sewr qilish, azar bérilgende epu qilishtur. Shundaq qilghandila, alle ularni gunahtin saqlap, düshmenlirini ulargha goya sirdash dostidek boysundurup béridu. (buxari muelleq riwayet qilghan)

837-sual: rehimdillik, helimlikning peziliti

aishe reziyellahu enhadin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: rehim (tughqanchiliq) ershke ésiqliq halette turup: kim méni yetküzse (yeni sile rehim qilsa), alle rehmitini uninggha yetküzidu. Kim méni üzse, alle uningdin rehmitini üzidu, deydu. (muslim: 2555)

enes ibni malik reziyellahu enhu mundaq deydu: men peyghember

sellallahu eleyhi wesellemning mundaq dégenlikini anglighanidim: kimki rizqining keng bolushidin yaki ömrining uzun bolushidin xursen bolsa, sile rehim qilsun. (buxari: 2067)

ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: nesebinglar ichidiki sile rehim qilishqa tégishlik kishilerni biliwélinglar. Shek shübhisizki, sile rehim tughqanlar arisida méhri muhebbetni kücheytidu. Pul malgha beriket keltüridu. Ömürning uzun bolushigha seweb bolidu. (tirmizi: 1979)

838-sual: addi sadda yashashning imanning jümlisi we peyghember eleyhissalamning xisliti ikenliki

ebu umame reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: bir küni, sahabiler peyghember sellallahu eleyhi wesellemning yénida mal - dunya üstide parang ssélishqanidi, peyghember eleyhissalam: anglimidinglarmu, anglimidinglarmu? Addiy - sadda kiyinish imandindur, addiy sadda kiyinish imandindur dédi. (ebu dawut: 4161)

aishe reziyellahu enhadin mundaq riwayet qilinidu: peyghember sellallahu eleyhi wesellem wapat bolghan'gha qeder ailisi bughday nénini (uda) üch kün toyghiche yep baqmidi. (muslim: 2970)

aishe reziyellahu enhadin mundaq riwayet qilinidu: peyghember sellallahu eleyhi wesellem wapat bolghan'gha qeder ailisi arpa nénini toyghiche yep baqmidi. (ibni maje: 3346)

aishe reziyellahu enhadin mundaq riwayet qilinidu: peyghember sellallahu eleyhi wesellemning ailisi bir künde ikki waq tamaq yése, bir waqit tamiqi choqum xorma bolatti. (buxari: 6455)

aishe reziyellahu enha yene mundaq dégen: peyghember eleyhissalam bir künde ikki qétim nan bilen zeytun yéghigha toymastin wapat boldi. (muslim: 2974)

ibni abbas reziyellahu enhumadin mundaq riwayet qilinidu: peyghember eleyhissalam ailisi bilen birqanche kéchini taamsiz ötküzetti, chünki kechlik tamaqqa yégüdek bir nerse tapalmaytti. Yeydighinining köpinchisi arpa nénidin ibaret idi. (tirmizi: 2360)

839-sual: ehli salihlarning neziridiki tewbining mertibisi

tewbining on mertiwisi bolur. Birinchisi, jahillerdin yiraq bolmaq. Ikkinchi, batil ishlardin yiraq bolmaq. Üchinchi, qil dégenni qilmaq, qilma dégendin yüz örümek. Tötinchi, xudayteela dosit tutidighan ishlargha yürmek. Beshinchi, xeyriyetlik ishlargha aldirmaq. Altinchi, qilghan tewbide mehkem turmaq. Yettinchi, qilmay dégen ishlarni mutleq qilmasliq. Sekkizinchi, zalimlerdin zulumni depii qilmaq. Toqquzinchi, kapiler bilen jeng qilmaqning telibide bolmaq. Oninchi, yeydighan ghizasini halaldin izdimek, deptu. "tezkire ewliya" namliq kitaptin.

840-sual: istighfar we tewbining ehmiyiti

istighfar - allah taaladin gunahlarning kechürüm qilishini sorash dégenlik.

Tewbe - sadir qilin'ghan gunahlargha pushayman qilip, qayta gunah qilmasliqqa bel baghlap heqiqetke qaytish dégenliktur. Qur'an kerim bizge telim bérip mundaq deydu: " i möminler! allahqa semimiy tewbe qilinglar, ümidki, perwerdigaringlar silerning gunahinglarni yoqqa chiqiridu, silerni astidin östengler éqip turidighan jennetlerge kirgüzidu" [tehrim sürisi 8 - ayetning bir qismi].

841-sual: tewbe derwazisining taki qiyametkiche ochuq ikenliki we allahning gunahlarni meghpiret qilghuchi ikenliki

sefwan ibni essal reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: meghrib terepte bir derwaza bar bolup, uning kenglikini atliq kishi qiriq (yaki yetmish) yilda bésip ötidu. Alle asman bilen yerni yaratqan künde shu derwazinimu yaratqan bolup, töwbe üchün dawamliq échip qoyghan. Quyash uningdin chiqmighiche, u derwaza taqalmaydu. (tirmizi: 3535)

ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: kim quyash meghribtin chiqishtin burun töwbe qilsa, alle uning töwbisini qobul qilidu. (muslim: 2703)

ibni ömer reziyellahu enhumadin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: alle bendisining töwbisini jéni helqumigha yétip qalghan'gha qeder qobul qilidu. (tirmizi: 3537)

ebu musa reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: quyash meghribtin chiqqan'gha qeder, alle taala kündüzi gunah qilghanlarni meghpiret qilish üchün kéchisi qolini achidu. Kéchisi gunah qilghanlarni meghpiret qilish üchün kündüzi qolini achidu. (muslim: 2759)

enes reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: adem ewladining hemmisi xataliq ötküzidu, emma xataliq ötküzgüchilerning eng yaxshisi töwbe qilghuchilardur. (tirmizi: 2499)

ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: jénim ilkide bolghan alle bilen qesemki, eger siler gunah qilmighininglarda alle silerni yoq qilip, ornunglargha bashqa bir qewmni keltürgen bolatti. Ular gunah ötküzüp, andin töwbe qilatti, alle ularning gunahlirini meghpiret qilatti. (muslim: 2749)

ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: bir bende gunah qildi we: i rebbim! Gunahimni meghpiret qilghin! Dédi. Alle taala: bendem gunah qildi, gunahlarni meghpiret qilidighan, qilghan gunahtin soraq qilidighan bir perwerdigarining barliqini bildi, dédi. U bende kéyin yene gunah qilip: i perwerdigarim! Gunahimni meghpiret qilghin! Dédi. Alle taala: bendem gunah qildi we gunahlarni meghpiret qilidighan, qilghan gunahtin soraq qilidighan bir perwerdigarining barliqini bildi, dédi. U bende kéyin yene gunah qilip: i perwerdigarim! Gunahimni meghpiret qilghin! Dédi. Alle taala: bendem gunah qildi we gunahlarni meghpiret qilidighan, qilghan gunahtin soraq qilidighan bir perwerdigarining barliqini bildi. I bendem! Xalighan ishingni qilghin, men séning gunahingni kechürdüm, dédi. (muslim: 2758)

enes reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: alle taala: i adem ewladi! Sen qachan manga dua qilsang we mendin bir nersini ümid qilsang, sendin sadir bolghan gunahlarni epu qilimen, héch perwa qilmaymen. I adem ewladi!

Gunahliring asman'gha taqashsimu, kéyin mendin meghpiret telep qilsang, gunahingni kechürimen, héch perwa qilmaymen. I adem ewladi! Méning aldimgha nahayiti köp gunah qilghan, lékin manga héchnémini shérik qilmighan halda kelseng, menmu sanga bekmu köp meghpiret bilen kélimen, dédi. (tirmizi: 3540)

842-sual: tewbining qobul bolushining shertliri

tewbining qobul bolushi üchün bezi shertler bar. Insanlar teripidin sadir qilin'ghan gunah we qilmishlar, ya allah taalaning heqqige qarshi ishlen'gen bolidu, yaki mexluqatlarning heqqige qarshi ishlen'gen bolidu. allah taalaning " qil " we " qilma " dégen emr - permanlirini orunlash uning insanlar üstidiki heqliridindur. Bularni beja keltürüsh insanlarning burchidur. Chünki allah taala insanlarni güzel sürette yaritip, ularni yer yüzining xojayini qildi, ularni eng hörmetlik qildi, ulargha türlük san - sanaqsiz németlerni ata qildi, bashqa mexluqatlarni ularning paydilinishi üchün yaritip berdi. Ehwal bundaq iken, allah taalaning insanlar üstidiki heqliri köptur. Buning üchün allah taalaning emr - permanlirigha xilapliq qilghuchilar uning heqqige qarshi qilmish sadir qilghan bolidu. Mexluqatlarning, xususen insanlarning heqqi insanlar teripidin ziyan - zexmetlerge uchritilmasliqidur. Insanlarni ziyan - zexmetlerge uchritish, ulargha zulum qilish we ularning heqlirini yewélish ularning allah taala ata qilghan heq - hoquqlirigha tajawuz qilghanliq bolidu.

allah taalaning heqqige qarshi ishlen'gen gunah - mesiyetlerning tewbisining qobul qilinishi üchün 3 shert bar, ular:

1 - qilghan gunah - mesiyetler üchün pushaymanliq hés qilish.

2 - burun qilghan gunah - mesiyetlerni qayta qilmasliqqa chin irade baghlash.

3 - gunah - mesiyetlerdin qet'i qol üzüsh.

Emma insanlarning heqqige qarshi ishlen'gen qilmishlar we yamanliqlarning tewbisining qobul bolushi üchün yoqiriqi 3 shert bilen birge, heq igisini razi qilish shert qilinidu. Chünki bu xildiki heq allah taalaning heqqi bolmastin, insanlarning öz heqliri bolghanliqi üchün, ular qilmishkarlirini özliri kechürmigiche allah taala kechürmeydu we tewbilirini

qobul qilmaydu. Manabu, allah taalaning adalitidur.

843-sual: teriqet we sofi uqumining mezmun tebiri

teriqet dégen, sheriet ehkamlirining insan'gha bolghan özlishishini, insan paaliyitide ijra bolush derijisini, insandiki allah söygüsi, insanning allahqa bolghan muhebbet eqide - ixlasining dirijisini ölcheydighan, heqiqi mumini kamil bilen musulmani pasiqni ayridiyghan bir yol. Islamiy bilim eqidilerni chin menisi bilen özleshtürüp, sheriet ehkamlirini insanning heqiqi angliq paalyitige aylanduridighan, peyghember eleyhissalam we sahabilirining toghra pak sünnitige ilip baridighan daghdam yol. Mumini kamilni terbiyelep yitishtüridighan jennet baghchisi. allah taalaning ashiqliri ichip qanmaydighan qurumas shirin bulaq.

Sofi bolsa allah söygüside özini untughan, hemmini allah üchün yoqatqan, hemmini allah üchün qiliidighan, hemmidin allah üchün waz kichidighan hem yashashqa hem ölüshke teyyar turidighan ümidwar insan. Din düshmenliri süpetligendek terki dunya, terki ibadet, terki hayat, bighem bikar teletlerdin emes.

844-sual: toghra yoldiki teriqet ehlining süpiti

teriqet ehli shundaq kishilerki allah subhane weteela qur'an kerimde buyrighan iman, namaz, roza, zakat, hej qatarliq periz emellerni taqitining yitishiche wayigha yetküzüp toluq ijra qilidiighan we shundaq qilish üchün tirishidighan, beja keltürelmigenliri, qurbi yetmigenilri üchün hemmige qadir allahtin kechürüm sorap epu qilishini ötünüp ghemnak bolup axiret qorqunchisi bilen yashaydighan perhizkar kishilerdur.

Teriqet ehli shundaq kishilerki, allah buyrighan periz emellerni qilish bilen kupayelinip qalmay, kichiliri turup tehejjud namizi oquydighan, chashka namizi we bashqa neple namazlar arqiliq allahqa ruku sejde qilidighan, sünnet roza, neple rozilar arqiliq, türlük xeyri ihsanlar arqliq allahqa yiqinliq hasil qilsh üchün tirishidighanlardur.

Belki töwendiki hedisiy quddisida eytilghandek periz emeller arqiliq allahqa yiqinlishidighan, neple ibadetler arqiliq allah taalaning dosit tutushigha iriship, allah taala u bendining "anglaydighan quliqi, köridighan közi, tutidighan qoli, mangidighan puti" bolidighan derijige yetken, nimini

sorisa shuni biridighan, hetta kimki u bendini düshmen tutsa u bende üchün allah taala özi urush ilan qilidighan derijige yetken nijat tapqan kishilerdur.

Ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: alle taala mundaq dédi: kimki méning dostumni düshmen tutsa, men uninggha urush élan qilimen. Bendem manga perzlerni qilishtinmu yaxshiraq bir ishni qilish bilen yéqinlishalmaydu. Bendem manga neple ibadet bilenmu men uni dost tutqan'gha qeder dawamliq yéqinlishidu. Qachanki men uni dost tutsam, men uning anglaydighan quliqi, köridighan közi, tutidighan qoli, mangidighan puti bolimen. Mendin némini sorisa, shuni bérimen. Manga séghinsa, öz panahimda saqlaymen. Men muminning jénini élishtin bashqa héchbir ishta tereddut qilmaymen. Mumin bendem ölümni yaxshi körmeydu, men bolsam, uning xapiliqlirini yaxshi körmeymen. (buxari: 6502)

teriqet ehli shiundaq kishilerki, ular hergizmu terki dunyaliqni teshebbus qilmaydu. Peyghember eleyihssalamning yoligha, pak sünnitige egiship allah taala yaratqan hayatiy dunyaning barliq halal lezzeltiri, meishetliridin hozurlinidu. Yeni öylinidu, perzenitlik bolidu. Ailsini qamdaydu. Ularning turmushigha mes'ul bolidu, ularni terbiyelep qatargha qoshidu. Mumin musulman qilidighan hemme ishni qilidu. Peyghember eleyihissalamning töwendiki hedislirige egishidu.

Semure reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem ömür boyi toy qilmay ötüp kétishtin chekligen. Qetade hedisning axirida: {biz sendin ilgiri heqiqeten nurghun peyghemberlerni ewettuq, ulargha xotunlar we balilar berduq. } dégen ayetni(süre red, 38 - ayet) oqudi. (tirmizi1082)

enes reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: üch kishi peyghember sellellahu eleyhi wesellemning ayalliridin peyghember eleyhissalamning ibaditi toghrisida sorighili keldi. Ulargha jawab bérilgende, ular peyghember sellellahu eleyhi wesellemning bu emellirini az sanighandek qilip: biz bilen peyghember sellellahu eleyhi wesellemni

qandaqmu sélishturghili bolsun? Alle uning ilgiriki we kéyinki gunahlirini meghpiret qilghan tursa, déyishti. Shuning bilen, ulardin biri: men emdi her kéchisi namaz oquymen, dédi. Yene biri: emdi yil boyi roza tutimen we rozisiz yürmeymen, dédi. Yene biri: men emdi ayallargha yéqin yolimaymen, menggü öylenmeymen, dédi. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem kélip, ulargha: mundaq - mundaq sözlerni qilghan kishiler silermu? Allening nami bilen qesemki, men heqiqeten alletin silerge qarighanda bekrek qorqimen we silerdin bekrek teqwadarmen. Lékin men rozinimu tutimen, rozisizmu yürimen. Namaznimu oquymen, uyqinimu uxlaymen, xotunmu alimen. Kimki méning sünnitimdin yüz örise, u méning ümmitimdin emes, dédi. (buxari: 5063)

emma teriqet ehli rahet paraghet, heshemet qoghlashmaydu. allahning bergen her qandaq nimitige shükür qanaet qilidu. allah taala yaxishi nazu nimetlerni riziq qilip bersimu shükür qlidu. Yoqsulluq ghurbetchilik bilen sinisimu yene shükür qilidu. Hergizmu bashqilarning turmushigha hewes qilmaydu, zamandin zarlimaydu, qattiqchiliqtin qaxshimaydu, waysimaydu. Körgen künining hemmisige razi bolup shükür qilp, allahqa hemdu sana eytidu. Bu dunyaning kapirlar üchün jennet, muminler üchün dozax ikenlikini, ghiribliq bilen bashlan'ghan islamning ghiripliq bilen axirlishidighanliqini, heqiqi ehli salihlerning, yene dawamliq ghirib bolup yashap allahning dergahigha ghirip halitide qaytidighanliqini bilidu. Buninggha biriliidighan allahning katta mukapatini ömid qilip yashaydu. allah taala her bir yingi nimet ata qilghanda peyghember eleyhissalam we sahabilirining künlep, heptilep, hettaki aylap su bilen xorma yep kün kechürgen, ot yiqip qazan isip tamaq qilishqa qadir bolalmighan, qosaqlirigha tash tingip achliqni bildürmigen eshu hayatini eslep yüzming qedir shükri eytidu.

Teriqet ehli dawamliq zikir eyitip turghuchilar, diligha allahning ismi zati ornighan, tili allahning zikiridin qurumighan kishiler. Oltursa qopsa "ebzeluzikri la ilahe illellah " dep sorun tüzüp zikir salidighan, özlirining bu ibadtige peyghember eleyihssalamning töwendiki hedisini delil qilidighanlardur.

Jabir reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: zikirning eng ewzili: ”la ilehe illallahu“, duaning eng yaxshisi: ”elhemdulillah“tur. (tirmizi: 3383)

xulase kalam, teriqet yoli daghdam yol. Jennetke ilip baridighan, allah taalaning didarighan muyesser qilidighan, allahning dosluqigha irishtüridighan yol. Emma bu yolning tarmaqliri tola, oyman chongqurlirimu hem bar. Her acha yolda chaqirghuchilar, tosquchilar hem bar. Bu yolda mangghanlarning birqismi riyazetke berdashliq birelmey meshet jündisining soghisigha chüshüp halak bolidu. Bir qismi jinning keshini kiyip jinning patqiqigha pitip qiilip halak bolidu. Bir qismi kibir döwisidin yiqilip halak bolidu. Peqet allah taalaning söygüsini diligha püküp didari mulaqat üchün harmay, zirikmey xalis emel ibadet bilen shughullan'ghanlar nijatliqqa irisheleydu. Qaldisini allah bilidu.

Hörmetlik qirindishim! Siz we bizni janabi heq subhaneweteela mushu yolda adashmay ilgirlep dergahi heqqe ulashqli nisip qilghay. Amin!

845-sual: teriqetke esli menbedin omomi noqtidin qarash toghirisida

elbette ötkenki tarixta, bir qisim teriqet ehliliridinmu nurghunlighan nuqsanlar, sehwenlikler, hetta bid'etke, shérikke ilip baridighan xataliqlarmu sadir bolghan hem bundin kiyinmu sadir bolup turidu. Bu teriqetning xataliqi, sehwenliki emes. Belki melum bir bendining, melum bir pirqe, mezhep yaki goruhning xataliqi. Bir bende yeni bir ishan yaki bir sopi, bir pütün teriqet yoligha wekillik qilalmaydu. Sheytan bolsa teriqet ehlining eng katta düshmini. Bu düshmen nurghunlighan sopi saliklerni xata yolgha bashlap kishilerning kallisida teriqet dégen mushu shu, dégendek chüshenchini peyda qilip qoyghan. Teriqetni esli menbesidin chüshen'gende andin toghra tonushqa ige bolghili bolidu.

On sekkizinchi bölüm. Islamdiki qanun'gha munasiwetlik mesililerning bayani

846-sual: islam qanunshunasliqining asasiy menbeliri

islam sheriet qanunining her zaman we her makan'gha munasip kélidighan salahiyetke ige bolghanliqining eng chong türtkilirining biri shuki, uning eqide, exlaq, ibadet, muamilat, halal - haram qatarliq asasliq prénsipliri we belgilimilirining zaman we makanning özgirishi bilen özgermeydighan sabit prénsiplar we belgilimilerge kupaye qilghanliqi, qalghanlirining islam qanunshunas alimlirining ijtihad (pikirde birlishish) yoli bilen hel qilishigha tapshurulghanliqidur. Shunga islam qanunshunasliqning menbeliri 4 bolup, ular: 1 - qur'an kerim. 2 - sünnet. 3-ijma. 4 - qiyastin ibaret. Yenila asasliq ikki menbe qur'an kerim bilen sünnettur.

847-sual: islam qanunshunasliqi menbeliri tayinidighan delil pakitlarning derijisi

islam qanunshunasliqning menbeliri yeni tayinidighan delil - pakitliri derije jehette perqliq bolup, birinchi derijide qur'an kerim turidu, qur'an kerimdin kéyin sünnet ikkinchi derijilik asasliq delil - höjjet bolup kélidu, sünnettin kéyin ijma, andin qiyas kélidu. Qur'an kerim bilen hedislarde hökümliri bayan qilin'ghan mesililer üstide héchkimning ijma yaki qiyas qilish hoquqi bolmaydu. Shunga islam qanunshunasliqida awwal qur'an kerimge murajiet qilinidu. Qur'an kerimde sözlenmigen, hökümimu bayan qilinmighan mesililerde, sünnetke murajiet qilinidu. Sünnettimu bolmisa, andin qur'an kerim we sünnetning rohigha oyghun halda, ijtihad qilinidu. Ijma bilen qiyas ene shu ijtihadtin bashlinidu.

848-sual: qur'an kerimning islam qanunshunasliqining birinchi asasi ikenliki

qur'an – allah taalaning peyghembirimiz hezriti muhemmed eleyhissalamgha jibrail isimlik perishtining wasitisi bilen sözligen sözlirining mejmuesi, tilawiti bilen ibadet qilinidighan, körsetmiliri boyiche emel qilinidighan birdinbir desturdur.

Qur'an pütünley allah taalaning öz sözidur. Hezriti muhemmed eleyhissalamning wezipisi qur'anni allah taaladin chüshken boyiche öz eynini musulmanlargha yetküzüshtin ibaret bolghan. U allah taalaning namidin öz xahishi boyiche sözligen emes. allah taala buninggha guwahliq bérip mundaq dégen: "u öz nepsiy xahishi boyiche sözlimeydu. Peqet uninggha chüshürülgen wehiynila sözleydu." (nejm sürisi2 - ayet)

qur'an islam qanunshunasliqining birinchi asasidur. Qalghan ikki menbemu buninggha yölinidu. Chünki ularni küchke ige qilghuchi yenila qur'andur. allah taala mundaq dep körsetken: "bu biz chüshürgen qur'an mubarek kitabtur. allah taalaning rehmitini ümid qilghuchilardin bolushunglar üchün, uninggha egishinglar, uninggha muxalipetchilik qilishtin saqlininglar" (en'am sürisi155 - ayet).

849-sual: hedis yaki sünnetning islam qanunshunasliqining ikkinchi asasi ikenliki

hedis – peyghembirimiz hezriti muhemmed eleyhissalamning sözligen sözliri, qilghan ish - heriketliri we buyrighanliridin bizge eng ishenchlik wasitilar arqiliq, toghra yosünda yétip kelgenliri démektur.

Hedis islam qanunshunasliqining ikkinchi asasidur. Chünki, qur'an hazirqi tékisti we menisi bilen allah taaladin hezriti muhemmed eleyhissalamgha chüshürülgen wehi bolsa, hedis tékisti bilen emes, belki menisi bilen allah taaladin hezriti muhemmed eleyhissalamgha kelgen ilhamdur. Hezriti muhemmed eleyhissalam din namidin öz xahishi bilen sözligen emes, belki u peqet allah taaladin kelgen wehyi bilen ilhamnila sözligen.

allah taala hezriti muhemmed eleyhissalamgha egiship, uning buyrighanlirini orunlash we tosqanliridin yénishning musulmanlar üchün perz ikenlikini élan qilip mundaq deydu: "allah peyghembirige ghenimet qilip bergen eli qura (yeni qureyze, nezir, pedek we xeyber kuffarliri) ning mallirini, ichinglardiki baylar arisida qoldin qolgha ötüp yürmesliki üchün, allahqa, peyghemberge, peyghemberning xish - eqribalirigha, yétimlerge, miskinlerge, ibn sebillerge xas qildi, peyghember silerge bergenni élinglar, peyghember chekligen nersidin cheklininglar, allahtin qorqunglar, heqiqeten allahning azabi qattiqtur" (heshr sürisi7 - ayet).

850-sual: ijtihadning islam qanunshunasliqining üchinchi asasi ikenliki

ijtihad – qur'an bilen hedislarde hökmi bayan qilinmighan yéngi hadisiler we mesililer heqqide qur'an we hedislarning rohigha asaslan'ghan halda hüküm chiqirish üchün barche eqliy küchini serp qilish démektur.

Ijtihad islam qanunshunasliqining üchinchi asasidur. allah taala buni ipadilep mundaq deydu: "kimki özige toghra yol éniq bolghandin kéyin, peyghemberning emrige muxalipetchilik qilidiken, möminlerning yolidin bashqisigha egishidiken, uni öz yoligha qoyup bérimiz, uni axirette jehennemge kirgüzimiz, jehennem néme dégen yaman jay ! " [süre nisa 115 - ayet]

" i möminler! allahqa, peyghemberge we özünglardin bolghan ish üstidikilerge itaet qilinglar, eger siler bir shey'ide ixtilap qiliship qalsanglar, bu toghrida allahqa we peyghemberge murajiet qilinglar, bu (yeni allahning kitabigha we peyghembirining sünnitige murajiet qilish) siler üchün paydiliqtur, netije étibari bilen güzeldur " (nisa sürisi59 - ayet).

851-sual: qiyas uqumi

qiyas qur'an kerim yaki sünnette hökmi bolghan birer mesilige bu ikkiside hökmi kelmigen bir mesilini qiyas qilish oxshitish arqiliq hüküm chiqirish dégenliktur. Mesilen: neshe, epyun we bashqa zheerlik chékimliklerning haramliqini, qur'an kerimning keskin ayiti bilen haram qilin'ghan haraqqa qiyas qilish arqiliq békitken'ge oxshash. Qiyas islam qanunshunasliqining tötinchi asasliq menbiidur. allah taala qur'an kerimde: "mexluqatlarni deslepte qandaq yaratqan bolsaq, shu halitide eslige qayturimiz. " [süre enbiya 104 - ayet] dégen. allah taala bu ayette, qiyamet künide mexluqatni tirildürüshni ularni deslepte yoqtin peyda qilghinigha oxshatqan. Mana bu, qiyastur.

852- sual: halal haram tüzümining yolgha qoyulushi

allah taala insanning behuzur hayat kechürüshige kapalet qilish üchün bir qisim qanun - prinsiplarni belgiligen. Bu qanun - prinsiplar ” qil “ we ” qilma “ yaki bizning tebirimiz boyiche ” halal “ we ” haram “ dégen ikki sözge merkezleshken. allah taalaning hikmiti insan urughini yer yüzige tarqitip, ularning hayatigha we bext - saaditige kapaletlik qilidighan mezkur

qanun - prinsiplarni belgileshni teqezza qilghan bolup, adem eleyhissalam bilen ayali hewwani jennettin yer yüzige chüshürüshtin awwal bu ikkisini halal - haram bilen sinighan. Bu sinaq emeliyette ulargha ” halal - haram “ ni ögitishtiki tunji meshq idi. allah taala bu ikkisige jennette hemme nersini halal qilip, peqet bir tal derexning méwisinila haram qilghan. Undaqta allah taala ulargha néme üchün bu bir tal derexning méwisini haram qilghan? Deymizki, allah taala ulargha halal - haramning pelsepisini bildürüsh üchün haram qilghan. Démek, halal - haram mesilisi adem eleyhissalam bilen ayali hewwa ikkisi jennettiki waqtidila bashlan'ghan.

853- sual: halal haram insan üstige alghan eng chong amanet we sinaq

islamda halal - haram uqumi addiy we éniqtur, bu uqum asmanlar, zémin we taghlar öz üstige élishqa chidimighan, insanlar öz üstige alghan katta amanettin bir parchidur, bu amanet ilahiy teklipler amaniti we yer yüzide allahqa izbasarliq qilish wezipisini öz üstige élish amanitidur. Insan ashu mes'uliyet asasida mukapatlinidu yaki jazalinidu, shuning üchün insan'gha eqil we irade bérilgen, peyghemberler ewetilgen, kitablar chüshürülgen. Insan bu mes'ulluqni öz üstige alghandin kéyin: halal - haram néme üchün? Néme üchün men cheklimisiz erkin qoyup bérilmidim? Dep sorishi orunsiz. Chünki halal - haram cheklimiliri insanlargha xas bolghan sinaqning toluqlimisidur, bu sinaq arqiliq ya perishtilerdek sap roh, ya haywanatlardek sap shehwet bolmay, belki ottura bir nerse bolghan allahning bu alahide tiptiki mexluqliri bashqa mexluqlardin perqlinip turidu, insan xalisa yüksélip perishtiler yaki perishtilerdinmu ewzelrek bolalaydu, xalisa haywanlardek yaki haywanlardinmu beterrek bolalaydu.

854- sual: halal - haram uqumi

halal - meyli yémek - ichmekte bolsun, meyli ish - herikette bolsun allah taala teripidin ruxset qilin'ghan, cheklenmigen nersiler we ishlar démektur.

Haram - allah taala teripidin keskin buyruq bilen qilishtin yaki istémal qilishtin cheklen'gen ishlar we nersiler bolup, yémek - ichmekler, étiqad, pikir we ish heriketlerde ipadilinidu.

855- sual: herqandaq nerse eslide halaldur

islam belgiligen birinchi prinsip: allah yaratqan pütün nersiler eslide halaldur, allah terepidin haram qilin'ghinigha ochuq we toghra delil - ispat kelmigen nersilerdin bashqa haram nerse yoqtur. Eger bir nersining haramliqigha kelgen delil - bezi ajiz hedislerdek - toghra bolmisa yaki haramliqigha ochuq delil bolmisa, u nerse eslige asasen halal we mubah halitide turiwéridu, islam alimliri herqandaq nersining eslide halal we mubah ikenlikige qur'an kerimdin ochuq delil körsitidu. "allah yer yüzidiki hemme nersini silerning paydilinishinglar üchün yaratti." [beqere sürisi 29 - ayet]

allah taala bu nersilerni yaritip insanlargha boysundurup bérip, hemde insanlargha shundaq katta nénetlerni bergenliki heqqide minnet qilghan tursa, bu nersilerning bir qismini haram qilip chekliwétish arqiliq insanlarni bu nersilerdin qandaqmu mehrum qilsun? allah taala peqet bir pütün halette bolghan bu németlerdin bezibir qisminila bezi hékmetlerge asasen haram qilghan.

856- sual: halal, haramdin köptur

allah taala köp nersilerni halal qilghan we intayin az nersilernila haram qilghan. Shunga allah taala halalning köplikidin ularni sanimighan. Emma haramni sanighan. Chünki shey'iler eslide halal bolup halalni sanap tügetkili bolmaydu. Emma haram az bolghanliqi üchün uni sanash mumkin. Insanlar pen - téxnikida ilgirilep, yuqiri tiptiki hésablash mashiniliri we statisitka qoralliri ademni heyran qalduridighan derijide tereqqi qilghan bolsimu, yenila ular qumlarning yaki déngiz dolqunlirining sanini élishtin ajiz kelgendek, allah taalaning németlirinimu sanap bolushtin ajiz kélidu. Chünki allah taalaning németlirini sanash we hésablashqa insan taqiti yetmeydu. allah taala bu menide mundaq dégen: "siler allahning némitini sanap tügitelmeysiler." bu sewebtin islam sheriitide haramning dairisi intayin tariyip, halalning dairsi nahayiti kéngeydi, chünki haram qélishta bizge ochuq we toghra kelgen deliller bek az bolghachqa, halal yaki haramliqigha delil kelmigen her qandaq nerse esliy halalliq halitide, yeni ilahiy kechürüm dairiside qéliwéridu.

Islam insanlarning yémek - ichmek, kiyim - kéchek, élim - sétim,

sowgha - hediye we ijarige bérishke oxshash hayatta muhtaj bolidighan ishlar heqqide güzel edeb - exlaq élip kélip, ulardin buzuq, ziyanliq dep qarighan nersilerni haram qilghan, qilmisa bolmaydighan zörürlirini wajib qilip, qilish kérek bolmighanlirini yaman körgen. Bulardin türide, miqdarida we süpetliride paydiliq teripi üstün bolghanlirni bolsa yaqturghan.

Shundaq iken, kishiler sheriet haram qilmighan jehetlerde xalighan shekilde yep - icheleydu, xalighan shekilde élim - sétim qilaydu, ijare - kira qilaydu, bu ishlarning bir qismi bezide musteheb, yaki mekruh bolsimu, sheriet bular heqqide cheklime qoymighanla bolsa, eslidiki halalliqta qéliwéridu.

857- sual: halal yaki haram qilish, yalghuz allahningla heqqidur

islam halal - haram qilish hoquqini belgilep, bu hoquqni allah we xelqning neziride derijiliri neqeder katta bolushidin qet'iynezer insanlarning qoligha bermey, uni yalghuz allahning heqqi qilghan … shunga birer nersini allahning bendilirige menggü haram qilip chekliwétishke rahiblarningmu, papazlarningmu, padishah yaki dölet reisiningmu heqqi yoqtur… bundaq qilghuchilar heddidin éship allahning öz mexluqlirigha qanun belgilep bérishtin ibaret perwerdigarliq hoquqigha tajawuz qilghan bolidu. Ularning belgilimilirini qobul qilip we razi bolup uninggha köre heriket qilghan kishimu, allahqa bashqilarni shérik keltürgen bolidu.

allah namidin yalghanni oydurush üchün aghzinglargha kelgen yalghanni sözlep (héch delilsiz) "bu halal, bu haram" démenglar, allah namidin yalghanni oydurghuchilar qet'iy meqsitige érishelmeydu [nehl sürisi 116- ayet]

bu ochuq ayet, hedis sheriplerdin islam qanunshunasliri shuni keskin tonup yetken: halal - haram qilish heqqi yalghuz allahningdur, allah halal - haramni qur'an kerimde we peyghember eleyhissalamning hedisliride belgileydu, ularning (sheriet alimlirining) wezipisi peqet halal - haramni bayan qilip bérishtin halqip ketmeydu.

858- sual: halal haramni belgileshning hikmiti

halal qilish yaki haram qilish peqet allah taalaningla heqqidur. allah taalaning hikmiti haram - halal toghruluq qanun - prinsiplarni belgileshte

insanning sewr - taqettiki qudritige riaye qilishni teqezza qilghan. Shunga insanlar nepes alidighan hawada halal - haram belgilimigen. Chünki insan hawasiz yashiyalmaydu. Emma yémek - ichmeklerde halal - haramni belgiligen. Chünki insan haram yémestinmu hayatini dawam qilduralaydu. allah taala halal bilen haramni belgiligende, bizge bizning jismimizgha, hayatimizgha némilerning paydiliq we némilerning ziyanliq ikenlikini bildürgen. Shunga biz üchün paydiliq bolghanlirini halal péti boyiche belgiligen. Emma biz üchün - jismimiz, eqlimiz we hayatimiz üchün ziyanliq bolghanlirini haram qiliwetken. Bu. Xuddi néfit ayrish zawotidikilerning bénzinni türlerge ayrighinigha oxshaydu. Aptomobil üchün mexsus qilin'ghan bénzinni ayropilan'gha quyghanda, ayropilan wezipisini ötiyelmeydu. Uchqan teqdirdimu chüshüp kétidu. Adem ölidu...... Xuddi shuningdek, sizge mexsus qilin'ghan halal taamni yémestin, haram taamni yésingiz jismingizgha ziyan yetküzidude, zherlinip ölisiz, ölmigen teqdirdimu, késel bolisiz. Shuning bilen hayattiki wezipingizni öteshtin ajiz qalisiz. Haram dégen ene shundaq ziyanliq nerse.

859- sual: halalda haramgha muhtaj bolup qalmaydighan derijide yéterlik nersiler bar

islamning güzellikliridin biri, insanlargha her türlük qolayliqlarni bergenlikidur. Meslen: islam birer nersini haram qilghanda, uning ornini toloqlaydighan bashqa bir nersini körsetken.

- islam jazanini haram qilip, ornigha, payda béridighan élim - sétimni yolgha qoyghan.
- qimarni haram qilip, ornigha at, töge chapturush we oq étish müsabiqiliridek paydiliq paaliyetlerni almashturghan.
- pal échishni haram qilip, uning ornigha istixare duasini yolgha qoyghan.
- erlerge yipek kiyimlerni haram qilip, ornigha yung, paxta rextlerdin tikilgen her türlük ésil kiyimlerni halal qilghan.
- zina we bechchiwazliqni haram qilip, ornigha toy qilishni halal qilghan.
- mest qilidighan ichimliklerni haram qilip, roh we beden'ge paydiliq bolghan barliq shérin ichimliklerni halal qilghan.

• türlük qebih yémekliklerni haram qilip, ornigha barliq pakiz we yaxshi yémekliklerni halal qilghan.

Bu teriqide islamning barliq asasiy prinsiplirini tekshürüp baqsaq, janabi allahning her bir nersining öz türidin bir yerni köpeytip bermey turup, bendilirige bir nersini cheklimigenlikini köriwalalaymiz, chünki u zat bendilirige héchqachan qiyinchiliqni xalimaydu. Eksiche qolayliq, yaxshiliq, hidayet we merhemmetni xalaydu.

860- sual: haramgha élip baridighan herqandaq nerse haram

islam belgiligen prinsiplarning yene biri: bir nersini haram qilghanda, uninggha élip baridighan barliq yollarnimu haram qilishtur. Meslen: zinani haram qilghanda, jahiliyet dewridiki ayallarning hösni - jamalini bashqilargha körsitish, ayal kishi yat er kishi bilen xaliy bir yerde bolush, bihude arilishish, yalingach resimler, sériq edebiyat we sériq naxshilar... Qatarliq zinagha élip baridighan barliq seweb we muqeddimilerni haram qilghan. Mana bu sewebtin fiqhi alimliri bu qaidini qoyghan:"haramgha élip baridighan herqandaq nerse haram bolidu"

buninggha islamning töwendiki belgilimisimu uyghun kélidu: haramning gunahi yalghuz u gunahni qilghuchighila xas emes, belki uninggha maddiy we meniwi küch bilen qatnashquchilarmu gunahqa shérik bolidu, bundaq ehwalda herbir kishining gunahi qatnishish nisbitige köre bolidu. Meslen: peyghember eleyhissalam haraq ichküchige, yasighuchigha, toshighuchigha, ekeldürgichige we pulini yégüchige lenet qilghan.

Jazanidimu ösüm alghuchi, bergüchi, yazghuchi we guwah bolghuchilarning hemmisige lenet qilidu. Démek: haramgha élip barghan we qilinishigha yardem bolghan ishlarning hemmisi haramdur, haramgha yardem qilghan kishimu gunahqa shériktur.

861- sual: haramni halal qilish üchün hile ishlitish haramdur

islam haramgha élip baridighan her qandaq ashkara yollarni haram qilghinidek, sheytaniy hililer we yoshurun yollar bilen shü haramni qilish üchün hile ishlitishni hem haram qilghan.

Chünki allah taala shenbe küni ow owlashni haram qilghan bolsimu, yehudiylar bu haramgha hile ishlitip, uni halal hésabliwalghan, buning üchün (shenbe küni ow owlimighan bolup körünüsh üchün) jüme künide ora kolap, tuzaq - qapqan qurushup, yekshenbe küni kélip tuzaqqa chüshken owlarni élishatti, bu ishni hiligerler halal dep oylighini bilen, u islam alimlirining neziride haramdur. Chünki ulargha haram qilin'ghini seweblik we sewebsiz ow owlimasliqtur.

Yene gunah hésablinidighan hililerning biri bolsa: haram bolghan bir nersige esliy ismidin bashqa bir isim qoyup, sheklini özgertip, heqiqitini burunqidekla qaldurushtur. Sheksizki bir nersining özi eynen turup isminila özgertip qoyush bilen yaki heqiqiti eynen turup sheklini özgertip qoyush bilen uning haramliqi özgirip qalmaydu. Meslen: qebih jazane bilen muamile qilish üchün bir qanche hililer körsitilse yaki haraq (uni halal körsitish üchün) herxil isimlar bilen atalsimu beribir jazane we haraqning eslidiki haramliqi eynen qéliwéridu. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: méning ümmitimdin bir qisim kishiler haraqni bashqa isim bilen atap turup ichidu. (nesai: 5658)

démisimu, bügünki künlerde yalingach ussulgha "sen'et" haraqqa "rohiy ichimlik"، jazanige "ösüm - payda"،...isimlirining bérilishi zamanimizning ajayibliridindur.

862- sual: haramni qilip salmasliq üchün gumanliq nersilerdin saqlinish kérek

allah taalaning rehmitidin yene bir tamche bolsa, halal - haram heqqide bendilirini qarangghuluqta qoymastin, halalnimu éniq, haramnimu éniq bayan qilip bergenlikidur. allah taala mundaq deydu: allah silerge haram nersilerni ochuq bayan qildi [en'am sürisi 119- ayet] halal ikenliki éniq bir nersini qilishta héch gep yoq, haramliqi éniq bolghan nersini qilishtimü héchbir ruxset yoq.

Éniq halal bilen éniq haram arisida bir ariliq bar bolup, u halal yaki haramliqi bezi kishilerge chüshinishlik bolmighan yaki bilinmigen gumanliq rayondur, bu chüshinilmeslikning sewebi: ya delillerning u kishilerge tutuq körünishi, ya delilni weziyetke tetbiqlashta delilning her ikki terepke oxshap kétishidur.

Islam dini musulmanning buningdek gumanliq dairidiki nersilerdin saqlinishini teqwadarliq dep qaridi. Chünki musulman buningdin saqlinish arqiliq éniq bir haramgha sörülüp kétishtin özini asrighan bolidu. Bu, yochuqlarni tosiwétishning bir türidur, u yene insan we hayatning heqiqitidin xewerdar bolghan islam dinining yiraqni köreleydighan terbiyisidin bir nemunidur. Bu prinsipning esliy peyghember eleyhissalamning shü hedisidin chiqidu: numan ibni beshir reziyellahu enhuning mundaq dégenliki riwayet qilinidu: men peyghember sellellahu eleyhi wesellemning mundaq dégenlikini öz quliqim anglighan idim: shek shübhisizki, halal ishlarmu éniq körsitildi, haram ishlarmu éniq körsitildi. Ularning arisida nurghun kishiler bilmeydighan shübhilik ishlar bar. Kimki gunah ikenliki shübhilik bolghan ishlarni qilishtin saqlansa, dinini we abruyini saqlighan bolidu. Kimki gunah ikenliki shübhilik bolghan ishlarni qilishqa jür'et qilsa, haramliqi éniq ishlarnimu qilip sélishi éhtimalgha yéqin. U, mallirini chégra etrapida béqiwatqan padichigha oxshaydu. Eger diqqet qilmisa, malliri chégradin ötüp kétidu. Bilinglarki, her bir padishahning chégrasi bar. Bilinglarki, allening chégrasi haram qilghan nersiliridur. Agah bolunglarki, bedende bir parche gösh bolup, u tüzelse, pütün beden tüzilidu. Eger u buzulsa, pütün beden buzulidu, u gösh yürektur. (muslim: 1599)

863- sual: haram hemme kishige oxshash haramdur

islam sheriitide haram hökmi hemme kishini öz ichige alidighan omumiyliq bilen süpetlinidu, islamda ereb bolmighan'gha haram bolup, ereb bolghan'gha halal bolidighan héchbir nerse yoq, qara tenlikke cheklinip, aq tenlikke mubah bolidighan héchbir nerse yoq, kahin, papaz, rahib we yaki dölet kishilirige oxshash mueyyen bir tebiqe yaki bir sinipqa bérilgen mexsus bir ruxset yaki heq yoq, hettaki kapirgha haram bolghan nersini musulman'gha halal qilidighan héchbir xususiyet yoq, chünki allah hemme insanlarning perwerdigari, uning hökümliri hemme kishige birdek ijra qilinidu, allah halal qilghan bir nerse pütün insanlargha halaldur, haram qilghan herqandaq nerse qiyamet künige qeder hemme kishge haramdur.

Azghan we heqtin chetnigen yehudizm, bir yehudiyning bashqa bir yehudiyge jazane bilen qerz bérishini haram dep, gheyriy yehudiylargha

jazane bilen qerz bérishni halal dep dawa qilghan. Yehudiylardiki bu mayilliqni qur'an kerim bizge ibiret élishimiz üchün bayan qilip bergen. Meslen: ular öz dinidin yaki millitidin bolmighan kishilerge qarshi aldash we ihanet qilishni halal, hemde buningda héch gep yoq dep qarighan.

864-sual: haram we haramda ihtiyat qilish

haram: sheriet qilmasliqni telep qilghan bir ish, uni qilsa gunah bolidu we u kishi jazalinidu.

Musulman kishi haram ishlarda ihtiyat qilishi we haram ishning yolida méngip qélishtin saqlinishi lazim. Eger bir ish gumanliq(halal yaki haramliqi ayrilmisa) bolup qalsa, wastini cheklesh prinsipigha asasen haram sanisun.

Numan ibni beshir reziyellahu enhuning mundaq dégenliki riwayet qilinidu: men peyghember sellellahu eleyhi wesellemning mundaq dégenlikini öz quliqim anglighan idim: shek shübhisizki, halal ishlarmu éniq körsitildi, haram ishlarmu éniq körsitildi. Ularning arisida nurghun kishiler bilmeydighan shübhilik ishlar bar. Kimki gunah ikenliki shübhilik bolghan ishlarni qilishtin saqlansa, dinini we abruyini saqlighan bolidu. Kimki gunah ikenliki shübhilik bolghan ishlarni qilishqa jür'et qilsa, haramliqi éniq ishlarnimu qilip sélishi éhtimalgha yéqin. U, mallirini chégra etrapida béqiwatqan padichigha oxshaydu. Eger diqqet qilmisa, malliri chégradin ötüp kétidu. Bilinglarki, her bir padishahning chégrasi bar. Bilinglarki, allening chégrasi haram qilghan nersiliridur. Agah bolunglarki, bedende bir parche gösh bolup, u tüzelse, pütün beden tüzilidu. Eger u buzulsa, pütün beden buzulidu, u gösh yürektur. (muslim: 1599)

865-sual: mubah uqumi

mubah - qilish yaki qilmasliq ixtiyar qilin'ghan bir ish, qilsa sawab bolidu yaki qilmisa gunah bolup ketmeydu. Haram we mubah bir birsige zit uqum.

866- sual: zörüriyet cheklen'gen nersilerni mubah qilidu

islam dini haramlarning dairisini taraytti, lékin undin kéyin haram heqqide keskin tüzümlerni belgilep, ashkara yaki yoshurun haramgha élip baridighan herqandaq yolni tosiwetti. Démek: haramgha élip baridighan hemme nerse haramdur, haramgha yardem qilidighan her nerse haramdur,

haramni halal qilish üchün hile ishlitish haramdur…we bashqilar. Buning bilen bille islam dini hayat zörüriyetlirige we insanning bu zörüriyetlerke qarita ajizliqigha köz yummighan, netijide qattiq zörüriyetlerni we insaniy ajizliqlarni közde tutqan, hemde bu xil zörüriyetler aldida musulmanning özini halakettin qutquzushi üchün bezi haramlarni qilishqa ruxset qilghan. Mana buning üchün ulugh allah, qan we tongguz göshidek bezi yémekliklerning haram ikenlikini bayan qilghandin kéyin qur'an kerimde mundaq deydu: "kimki öz ixtiyariche emes, ilajsizliqtin (haram qilin'ghan nersilerdin) hayatini saqlap qalghudek yése, uninggha héch gunah bolmaydu, heqiqeten allah nahayiti meghpiret qilghuchidur, nahayiti méhribandur." [beqere sürisi 173- ayet]

bu mene qur'an kerimdiki töt süride haram qilin'ghan yémeklikler bayan qilinsila tekrarlan'ghan, islam sherietshunasliri buningdek ayetlerdin intayin muhim bir prinsipni chiqarghan, u bolsa: zörüriyetler cheklen'gen nersilerni mubah qilidu. Emma ayetler bu zörüriyet ichide qalghan kishini bashqisigha tajawuz qilmighan bolishi kérek dep qeyt qilghan, bu hökümlerni keskin halda bildürgen ayetlerning tepsiridin, ruxset bilen ish qilghanda chektin ashmasliq, zörüriyet dairisi ichide qilish kéreklikini éniq köriwalalaymiz. Sherietshunaslar buningdin yene bir prinsip chiqarghan, u bolsa: zörüriyet üchün ruxset qilin'ghan nerse zörüriyet miqdarida bolidu.

Shunga insan bu zörüriyetke waqitliq boysunsimu, uninggha tamamen teslim bolmasliqi kérek, eksiche esliy halal bolghan nersige yépishishi we uni izdishi kérek, bundaq qilghan teqdirde zörüriyet bahanisi bilen haramni kichik sanimaydu - de, uningdin dawamliq saqlinidu. Islam zörüriyet ehwallirida cheklen'gen nersilerni halal qilish bilen, özining omumiy rohini we esliy qaidilirini tetbiqlaydu, bu omumiy roh bolsa: musheqqetchilik arilashmighan qolayliq rohidur. Burun kelgen ümmetlerge bek ighir yük bolghan ishkellerni yenggillitish rohidur. Ulugh allah heqiqeten toghra sözligen: allah silerge asanliqni xalaydu, hergiz teslikni xalimaydu [beqere sürisi 185- ayet] allah silerge musheqqetni xalimaydu, lékin allah shükür qilishinglar üchün silerni paklashni, (islam sheriitini silerge bayan qilish bilen) némitini silerge tamamlashni xalaydu [maide

sürisi 6-ayet] allah silerning yükünglarni yéniklitishni (yeni sheriet ehkamlirini silerge asanlashturushni) xalaydu, insan (nepsi xahishigha xilapliq qilishtin) ajiz yaritildi. [nisa sürisi 28- ayet]

867-sual: islam dinidiki besh zörüriyet

islam dini besh zörüriyat" din, jan, eqil, abroy we mal" ni qoghdash üstige quruldi.

868-sual: zörüriyet uqumi

zörüriyet dégen: insan'gha birer xeter yaki éghir musheqqet kilip, jéni yaki ezasi yaki abroyi yaki eqli yaki méli we shuninggha oxshash nerislerge ziyan yétishidin qorqush démektur. Shu chaghda ziyanning aldini élish üchün, haram ishni qilish yaki wajib ishni terk étish yaki waqtidin kéchiktürüsh mubah yaki wajib bolidu.

869-sual: petiwaning özgirishining illetliri

petiwaning özgirishining 10 türlük illiti bar, ular: zamanning özgirishi, orunning özgirishi, sharaitning özgirishi, örpining özgirishi, exlaqning özgirishi, hajetlerning özgirishi, iqtidarlarning özgirishi, ijtimai, iqtisadi we siyasi weziyetlerning özgirishi, melumatlarning özgirishi we balaning omumliship kétishidur.

870-sual: petiwa kishlerning exlaqining özgirishi bilen özgiridu

exlaqning özgirishini alimlar zamanning buzulishi dep ataydu, emeliyette zaman buzulmaydu, kishlerning exlaqi buzulup, yaxshiliqtin yamanliqqa, toghra méngshitin burulushqa, qérindashliqtin shexsiyetchilikke...Özgiridu. Adil xelipe ömer ibni abdul'eziz mundaq dégen" kishlerning buzulishi bilen yéngi mesililer peyda boldi, buzuqchiliqning peyda bolishi mushu buzuqchiliqqa munasip hökümlerni peyda qilidu". Shuning üchün hezriti ömer ibni xettab reziyellahu enhu öz zamanida haraq ichken ademge hezriti ebubekri reziyellahu enhuning zamanidikidin ashurup urghan. Hezriti ebubekri reziyellahu enhu 40 ni urghan, hezriti ömer ibni xettab reziyellahu enhu islamgha yéngidin kirgen kishlerning haraqni uzun'ghiche tashlimighanliqigha qarap 80 derre urghan.

Bügünki dewrde basqunchiliq jinayiti ewj élip ketti, seudi alimliri

basqunchiluq qilghuchilarning jazasi - bir ademdin basqunchiluq tekrarlan'ghan bolsa- ölüm jazasi bérish lazim dep petiwa berdi. Chünki türme kupaye qilmaydighan bolup qaldi. Shundaqla alimlar seudiyede xiroyin, efyun... Satquchilargha ölüm jazasi bérish lazim dep petiwa chiqardi. Chünki bu nersiler jemiyetni weyran qilip, nurghun ademlerning jénigha zamin bolidu. Bezi alimlar xiroyin etkeschilirige " herabe" (allahqa qarshi turghanning jazasi) ni bérish lazim dep petiwa berdi:" allah we uning resuli bilen urush qilidighanlarning, yer yüzide buzghunchiliq qilidighanlarning jazasi shuki, ular öltürülüshi yaki dargha ésilishi yaki ong qolliri we sol putliri késilishi yaki sürgün qilinishi kérek. Bu(yeni jaza) ular üchün bu dunyada reswaliq (élip kelgüchidur), axirette ular chong azabqa duchar bolidu" [maide sürisi, 33- ayet.]

yene bir misal, mashinichi we boyaqchilarni tölitish: mashinichi yaki sirchi eslide meqsetlik halda rex yaki sirni buziwetmise tölimeydu, lékin yalghandin buzulup ketti dep dawa qilidighan ishlar peyda bolghanliqi üchün hezriti ömer reziyellahu enhu we hezriti eli reziyellahu enhu buzulup kétip qalsa töleydu, dep qaridi.

871- sual: yémek - ichmeklerdiki halal we haramni bilishning zörürliki

yémek - ichmeklerdiki halal - özi pak, ten saqliqqa ziyini bolmighanliqi üchün islam dini istémal qilishqa ruxset qilghan nersiler bolup, pak we ten saqliqqa ziyini yoq, dinimizda cheklenmigen yémeklik we ichmekliklerni istémal qilghan'gha oxshash.

Yémek - ichmeklerdiki haram - pak emesliki we ten saqliqqa ziyanliqliqi seweblik islam dini chekligen nersiler bolup, choshqa göshi we haraqqa oxshash paskina we ziyanliq nersilerni istémal qilghan'gha oxshash. Halal bilen haramning perqini ayrish, némilerning halal we némilerning haram ikenlikini bilish her bir musulman üchün perz eyndur. Pütün ishlarda halal - haram perqini ayrish we halal ishlar dairiside ish körüsh musulmanliqning telibi bolghinidek, yémek - ichmeklerde halal - haramni ilghash tolimu ehmiyetliktur. Yémek - ichmek, pikir étiqad, ish heriket we bashqa her qandaq bir nerside haram déyilgen nersiler we ishlardin cheklinish, shundaqla halal yaki haramliqi éniq bilinmigen

nersilerdin yiraq turush arqiliq haramdin halalmu, harammu éniq saqlan'ghili bolidu.

872- sual: halal nersilerni istémal qilishning paydiliri

1) halal we pak nersilerni istémal qilghan we pakizliqqa ehmiyet bergen ademning dili pak, köngli yoruq, téni saq, eqli ötkür, xatirisi küchlük we hoshyar bolidu.

2) halal we pak nersilerni istémal qilghan adem türlük késelliklerdin saqlinip qalidu, küch - quwwiti ajizliship qalmaydu.

3) halal we pak nersilerni istémal qilghan ademning qilghan ibadetliri qobul bolidu we dualiri ijabet bolidu. Chünki ibadetlerning we dualarning allah taalaning dergahida qobul bolmasliqning sewebliridin biri haram yéyishtur.

4) halal we pak nersilerni istémal qilghan adem allah taalaning hörmitige we insanlarning söygüsige érishidu.

873- sual: qachilan'ghan yémekliklerni sétiwalghanda nimilerge diqqet qilish kérek?

Qachilan'ghan gösh we her qandaq bir yémeklikni sétiwalmaqchi bolghanda, "musulmanche" dégen markisi barmu - yoq? Nede ishlen'gen? Musulmanlar uchün ishligenmu yaki bashqilarmu? Qollinish waqti barmu yaki ötüp ketkenmu? Bulargha alahide diqqet qilish lazim. Chünki pak we halal nersilerni yéyish emel - ibadetlerning qobul bolushi üchün shert, ten saqliqini saqlash üchün zörürdur.

Eng pak yémeklik musulmanlarning yémekliridur. Hemishe musulmanlarning yémekliklirini izdep tépip yéyish kérek. Musulmanlarning tamiqi yaki qachilan'ghan gösh qatarliq teyyar yémeklikliri tépilmighanda, xristian we yehudiy dinidikilerning pak yémeklirini yéyishke bolidu.

Musulman memliketliride ishlen'gen teyyar tamaqlarni, qachilan'ghan gösh we bashqa yémekliklerni sétiwélish kérek. Buninggha her qandaq musulman adem ehmiyet bérishi lazim. Nawada musulman memliketliridin kelgen teyyar tamaqlar, qachilan'ghan gösh we bashqa yémeklikler tépilmighanda, xristianlarning yaki yehudiylarning memliketliridin kelgen, üstige " halal" dégen xet éniq yézilghan her qandaq teyyar tamaq, qachilan'ghan gösh we bashqa yémeklerni sétiwélip

yéyishke bolidu. Emma allahqa ishenmeydighan kommunist döletliridin, buddistlarning yurtidin kelgen gösh, toxu, teyyar tamaq, qachilan'ghan yémeklik qatarliqlarni yéyishke bolmaydu. Chünki allahqa ishenmeydighanlarning yémekliri musulmanlar üchün halal emes, belki haramdur !

Öyde étip yégen tamaq eng lezzetlik, eng pakiz we eng paydiliqtur. Ashxanilardin tamaq yéyishke toghra kelgende, choqum musulman, dindar kishiler achqan, pakiz ashxanilargha kirish kérek. Chünki tamaq insanning saqliqigha biwasite tesir körsitidighan nerse. Shunga uni ilghap pakiz, halal, sheksiz bolghanlirini yéyish kérek.

874- sual: seperde némilerge diqqet qilish kirek?

Seper üstide bolghanda ashxanigha kirishke toghra kelse, ishenchlik ashxanilargha kirish lazim. Seper üstide yol mangghanda yaki xelqi musulman emes memliketlerge barghanda, musulman ashxanisi tépilmisa, xristian yaki yehudiylarning ashxanisigha kirishke mejbur bolup qalghanda, ularning nanlirini, qachilan'ghan teyyar tamaqlirinila yéyishke bolidu. Emma ularning qazanlirida pishurulghan tamaqlirini yéyishke bolmaydu. Chünki ular choshqa göshini yeydu. Choshqa göshini qorughan qazanda bashqa halal göshni qorup bergen teqdirdimu, uni yéyishke bolmaydu. Halal bilen haramni ilghaydighan ademlerning gélidin mundaq tamaq ötmeydu. Mana bu, musulmanliqning we sap tebietning alamitidur.

875- sual: yémek - ichmeklerdin yéyish haram qilinip cheklen'genliri

1- bashqilarning heqqini yéyish haram.

2 - özi ölüp qalghan malning göshini yéyish haram. Yeni göshi yéyilidighan haywanlardin özi ölüp qalghan, boghup öltürülgen, urup öltürülgen, égiz jaydin yéqilip ölgen, üsüp öltürülgen we yirtquchlar yérip öltürüwetken haywanning göshini yéyish haramdur.

3 - qanning her qandiqi haramdur.

4 - choshqa göshi, choshqining qéni, méyi, térisi we her qandaq bir orgini haramdur.

5 - allahtin bashqa birining namini tilgha élip turup boghuzlan'ghan haywanning göshi haram.

6 - buddistlarning butlirigha, xristianlarning chérkawlirigha, yehudiylarning ibadetxanilirigha yaki mazarlargha atap öltürülgen haywanning göshini yéyish haramdur.

876- sual: ölük haywanlardin béliq we chéketke halal

islam sheriiti haram qilin'ghan ölük haywanlar qataridin béliq we béliqqa oxshash su janliqlirini chiqiriwetken.

Ebu hureyre reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: bir adem peyghember sellellahu eleyhi wesellemdin: i resulullah! Biz kémige chiqip seper qilimiz, yénimizda azghine su éliwalimiz. Eger u suda taharet alsaq, ussuz qalimiz. Shunga déngiz süyide taharet alsaq bolamdu? Dep sorighanidi, peyghember sellellahu eleyhi wesellem: déngiz süyi paktur, uningda ölgen janliqlarmu halaldur, dédi. (nesai: 59)

allah taala qur'an kerimde mundaq dep körsetken: silerning we yoluchilarning menpeetlinishi üchün silerge déngiz haywanliri, déngizdin chiqidighan yémeklikler halal qilindi [maide sürisi 96 - ayet]

hezriti ömer reziyellahu enhu bu ayetni tepsir qilip: "déngizning owi: déngizdin owlan'ghan nersiler, yémekliri: déngiz sirtigha atqan nersilerdur" dégen. Hezriti ibni abbas reziyellahu enhumamu: "déngizning yémekliri - ölükidur" dégen.

Chéketkimu déngizning ölüki bilen oxshash bolup peyghember eleyhissalam chéketkining ölükini yéyishke ruxset qilghan, chünki uni boghuzlash mumkin emes.

Peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: silerge ikki ölük nersining göshi bilen ikki xil qan halal qilindi. Ikki ölükning birsi béliq, yene birsi chéketke; ikki qanning birsi jiger, yene birsi tal. (ibni maje 3314)

877- sual: harlal haram mesilisidiki zörüriyet haliti

yuqirida éytilghan haram yémekliklerning hemmisi adettiki normal ehwalda shundaq bolidu, lékin éytqinimizdek zörüriyet halitining ayrim hökmi bar, allah taala mundaq dégen: zörüriyet bolmighuche yéyish haram qilghan nersilerni allah silerge ochuq bayan qildi [en'am sürisi 119 - ayet] yene allah taala haram yémeklerni bayan qilghandin kéyin mundaq dégen: kimki öz ixtiyariche emes, ilajsizliqtin (yuqiriqi haram qilin'ghan nersilerdin) hayatini saqlap qalghudek yése, héch gunah bolmaydu, heqiqeten allah

nahayiti meghpiret qilghuchidur, nahayiti méhribandur [beqere sürisi 173- ayet]

ölimalar terepidin birdek ittipaqliship qobul qilin'ghan zörüriyet: ach qalghanda ghizalinish zörüritidur. Bezi ölimalar zaman mudditi terepidin bir kéche - kündüz ötishi we bu esnada haramlardin bashqa yeydighan nersining tépilmasliq shertini qoyidu, bundaq ehwalda insan özini ölümdin saqlap qélishqa yéterlik miqdarda haram yémeklerni yése bolidu.

Imam malik mundaq deydu: "bu ehwalda qalghan kishi uningdin toyghiche yeleydu, we bashqa yémek tépilghan'gha qeder uningdin ozuqluqqa éliwalsa bolidu".

Bashqa ölimalar mundaq deydu: "peqet özini ölümdin qutquzupla qalidighan miqdardin artuq yése bolmaydu, qur'an kerimdiki: bashqining méligha qol uzatmasliq we zörüriyet chékidin éship ketmeslik dégen körsetmimu qarimaqqa shuni bildüridu. Achliq zörüritini qur'an kerim üchuq bir delil bilen bayan qilghan: kimki achliqta ilajsizliqtin, gunahni meqset qilmastin (haram qilin'ghan nersilerdin) yéyishke mejbur bolsa gunah bolmaydu, allah meghpiret qilghuchidur, bendilirige nahayiti méhribandur [maide sürisi 3- ayet]

878- sual: dora zörüriyiti

yara yaki bir kisellikning saqiyishi yalghuz bu haramlardin birini yéyishke baghliq bolup qalghan teqdirde fiqhi alimlirining oxshashmighan köz qarashliri bar. Beziliri dawalinishni ozuqlinishtek küchlük bir zörüriyet dep qobul qilmaydu.

Yene beziler dawalinishni ozuqlinishtek küchlük zörüriyet dep qaraydu. Chünki her ikkisi hayatning dawamlishishi üchün kéreklik, bu qarashtikilermu haram qilin'ghan nersilerning dawalash üchün qollinishqa bolidighanliqi heqqide peyghember eleyhissalamning omumen yipek kiyim kéyishning haram ikenlikini belgilep, qotur késilige muptila bolghan hezriti abdurahman ibni ewf we zubeyr ibni ewwamlargha yipek kéyishke bergen ruxsitini delil qilip körsitidu.

Enes reziyellahu enhu mundaq deydu: zubeyr we abdurahmanning bedinide qichishqaq bolghanliqtin, peyghember sellellahu eleyhi wesellem ularning yipektin tikilgen kiyimni kiyishige ruxset qilghan. (buxari: 5839)

belki bu qarash, her bir körsetme we qanunlirida insan hayatini muhapizet qilidighan islamning rohigha téximu yéqin bolishi mumkin.

879- sual: haram bolghan bir nersini dora ornida istémal qilishning shertliri

1 - bu dora istimal qilinmighan teqdirde insanning hayati we salametliki heqiqiy xewpke uchrishi.

2 - uning ornigha desseydighan halal dorining tépilmasliqi.

3 - bu dorini diyanitige we ilmige ishench qilghili bolidighan musulman bir doxturning tewsiye qilishi.

Biz bu yerde emeliy hayatimizdin we ishenchlik doxturlarning sözliridin bilginimizge asaslinip éytsaq, bu haramlardin birini dora qilip ishlitishke mejbur qilidighan tébbiy zörüriyet yoq, lékin biz bu haramlardin bashqa dora tépilmighan bir yerde yashaydighan musulman üchün éhtiyat qilip, bu prinsipni belgiliduq.

880- sual: déngiz haywanlirining hemmisi halaldur

yashaydighan jaylirigha qarap haywanlar déngiz haywanliri we quruqluq haywanliri dep ikkige bölünidu. Déngiz haywanliri yeni suning astidila yashaydighan haywanlarning hemmisi qeyerde we qandaq ehwalda tépilishidin qet'iynezer halaldur. Tutiwalghuchi musulman bolsun yaki kapir bolsun, tirik tutulsun yaki ölük tutulsun, leylep qalghan bolsun yaki leylimigen bolsun, hemmisi oxshash. Bu hökümde béliq bilen kit, yene déngiz iti yaki déngiz tongguzi we yaki bashqa isimlar bilen atalghan herqandaq haywan oxshash yeni hemmsi halal. allah taala melum bir qismini haram qilmastin we bashqa haywanlardek boghuzlash shertini qoymastin pütün déngiz haywanlirining halal ikenlikini bayan qilghan, bendilirige qolayliq we kengchilik qilip bergen, shunga déngiz haywanlirini öltürüshte küchi yetken her qandaq nerse bilen imkan qeder azab salmay öltürüp yése bolidu. allah silerni déngizning béliqlirini yésun dep, silerge déngizni boysundurup berdi [nehl sürisi 14- ayet] allah taala yene mundaq dégen: silerning we yoluchilarning menpeetlinishi üchün silerge déngiz haywanliri, déngizdin chiqidighan yéméklikler halal qilindi.[maide sürisi 96-ayet]

881- sual: yiyilishi halal bolghan quruqluq haywanliri we sher'iy boghuzlash shertliri

yéyilishi halal bolghan quruqluq haywanliri ikki qismdur:

1 - töge, kala we toxu, kepterdek tutush mumkin bolghanlar.

2- tutush mumkin bolmighanlar.

Islam birinchi qisimdiki haywanlarning halal bolushi üchün uni boghuzlashni shert qilghan. Telepke layiq boghuzlash töwendiki shertler tépilsa mukemmel bolidu:

1- haywanning qénini éqitidighan we tomurlirini késidighan ittik bir nerse bilen boghuzlash.

Hisham ibni zeyd chong dadisi enestin mundaq riwayet qilidu: biz merri zehran dégen jayda bir toshqan körüp qalduq. Sahabilar toshqanning arqisidin qoghlidi, men uninggha yétishiwélip tutuwaldim we ebu telhening qéshigha élip keldim. Ebu telhe uni qirliq tash bilen boghuzlap, bir putini mendin peyghember sellallahu eleyhi wesellemge ewetti, peyghember sellallahu eleyhi wesellem uni yédi. Rawiy mundaq deydu: men enestin: peyghember eleyhissalam (toshqan göshini) yédimu? Dep sorisam, u: qobul qildi, dédi. (tirmizi1789)

2- haywanning géli yaki boynidin boghozlinishi, yeni boghizini késish yaki boynigha sanjish arqiliq öltürüsh. Lékin boghuzlashning eng mukemmili: galdiki yémek - ichmek ötküzidighan qizil önggech we nepes yoli bolghan kékirdek bilen ikki tereptiki shax tomorlarni késishtur.

Belgilen'gen bu yerdin boghuzlash mumkin bolmighan teqdirde bu shert emeldin qalidu. Mesilen: bezi haywanlar béshi astigha bolup quduqtek bir yerge chüshüp kétip, gélidin boghuzlash mumkin bolmisa, yaki ürküp kétip yawayiliq halitige qaytip tutqili bolmisa, bu xil haywanlargha ow hökmi yürgüzilidu. Bundaq ehwalda küchi yetken qaysibir yérini keskin bir nerse bilen qanitip öltürse halal bolidu.

3- allahdin bashqining nami éytilmasliqi. Buningda hemme alimlar birdek ittipaqlashqan, chünki jahiliyet dewridiki insanlar ilahliri we butlirigha yéqinlishish meqsitide qurbanliq qilghanda ya ilahlirining ya butlirining namlirini towlap turup yaki mexsus tiklen'gen tash - supilar üstide boghuzlaytti.

4 - haywan boghuzlan'ghanda allahning ismi éytilishi. Bu qur'an kerim ayetliridin éniq körünüp turidu. allahning ayetlirige iyman keltürgüchi bolsanglar, allahning ismi éytilip boghuzlan'ghan haywanlarni yenglar [en'am sürisi 118- ayet]

allahning ismi éytilmay boghuzlan'ghan haywanlarni yémenglar, uni yéyish elwette gunahtur [en'am sürisi 121- ayet]

bezi alimlar mundaq deydu: allahning ismini éytish waz kechkili bolmaydighan bir shert. Lékin bu haywanni boghuzlash esnasida bolushi shert emes, belki göshini yégende allahning ismini éytish kupaye, chünki göshni yégende bismillah dégen kishi, allahning smi éytilghan nersini yégen bolidu.

5- mal boghuzlighuchining eqil - hoshi jayida, balaghetke yetken, musulman yaki ehli kitab yehudiy yaki xristian bolushi shert. Erkishi bolmighanda, ayal kishi boghuzlisimu bolidu. Shuningdek, musulman bolmighanda, yehudiy yaki xristian dinidiki biri boghuzlisimu bolidu. Biraq allahqa ishenmeydighan dinsizning yaki allahqa shérik keltüridighan mushrikning boghuzlighan méli yéyilmeydu. Chünki ular boghuzlighan mal musulman'gha haram bolidu.

6- boghuzlaydighan malni siylap, siypap, astiraq yiqitip, putlirini mehkem baghlash, malni baghlighanda uning aldinqi ikki puti arisigha arqa sol putini kirishtürüp baghlap, arqa ong putini bosh qoyush kérek. Chünki haywan jan talashqanda, u bosh qalghan puti bilen qattiq tépidu. Qattiq silkinishtin tomurliridiki qan pakiz éqip chiqip kétidu.

7- malni urush, söresh, qattiq yiqitish we gal pichaq bilen boghuzlashtin saqlinish.

8- qéchip turmighan haywanni boghuzlash qiyin bolghanda, uning bérer orginini qan éqitalaydighan nerse bilen yarilandurup öltürüshkimu bolidu.

9- késelliktin emes, belki égizdin yéqilghan yaki bir- biri bilen üsüshken yaki urulghan seweblik jan talishiwatqan haywanni tépichekligichilik küchi bar bolsa, uni boghuzlap göshini yéyish halaldur.

882- sual: boghuzlighanda bismillah déyishning hékmiti

boghuzlighanda allahning ismini atashning diqqet qilishqa tégishlik

nazuk bir hékmiti bar. Bu bir tereptin butpereslerge qarshi turushtur, chünki ular haywanni boghuzlighanda xuda dep xiyal qilghan nersilirining ismini ataytti, bundaq bir chaghda mushrik adem butining ismini atisa, néme üchün mömin adem perwerdigarining ismini atimaydiken?

Yene bashqa bir tereptin qarighanda, bu haywanatlar allah yaratqan we jan kirgüzgen mexluq bolush étibari bilen insanlargha oxshash. Undaqta insan, yaratqan allahning ruxsiti bolmastin qandaqsige ulargha hökümranliq qilip janlirini tenliridin ayriydu? Mana bu yerde allahning ismini atash, bu ilahiy ruxsetni ashkare élan qilishtur, xuddi insan bu boghuzlash bilen: "men buni bu mexluqlargha tajawuz qilip we bularni bozek qilip qilmaywatimen, belki allahning ismi bilen boghuzlap, allahning ismi bilen owlap, allahning ismi bilen yeymen" deydu.

883- sual: suyuqluqlardin haram qilin'ghanliri

islam dini mesit qilghuchi suyuqluqlarni ichishni meyli u az bolsun yaki köp bolsun qet'i haram qildi. Mest qilidighan nersiler ikki qisim bolup biri haraq, yene biri haraqtin bashqa mesit qilghuchi nersilerdur.

1- haraq we uning pütün türliri qet'iy haramdur.

2 - ademni mest qilidighan we eqilni ketküzidighan her qandaq ichimlikler we suyuqluqlar haramdur.

3- insanning, herqandaq bir haywanning süydüki, göshi yéyilmeydighan haywanlarning süti, göshi yéyilidighan we yéyilmeydighan jimi qushlarning süydüki we mayiqi haramdur. Chünki ular paskina nersiler bolup, paskina nersilerni istémal qilish haramdur.

4 - ispirt we gazgha oxshash beden'ge ziyanliq nersilerni istémal qilish haramdur.

5 - spérma paskinidur. Uni ichish haram. Spérma höllük halitide su bilen yuyulidu. Qoruq halitide uwulap esirini yoqitish bilen paklinidu.

6- tamaka, kendir, epyün, kokain, morfinlargha oxshash zheerlik nersilerning is - tüteklirini purash yaki shora sh yaki shpiris bilen beden'ge urush haramdur.

884-sual: islamdiki asasliq jaza türliri

jazalardin zina qilghanliqning jazasi, bohtan chaplighanliqning jazasi, haraq ichkenlikning jazasi, oghriliq qilghanliqning jazasi we bulangchiliq

qilghanliqning jazasi közde tutulidu.

885-sual: jazalarning, tosquchi we kapparet ikenlikining bayani

jazalar insanlarni, ziyini jem'iyetke bolidighan buzuq yaman ishlarni qilishqa qedem qoyushtin chekleydighan amillar süpitide yolgha qoyuldi. Shuningdek yene jazalar köp sandiki alimlarning köz qarishida jaza bérilgen ademni gunahtin pakizlaydighan amillardur.

Henefiy mezhepidikilerning köz qarishida, jazalar ishlep sélin'ghan jinayetlerning gunahliridin pakizlimaydu. Ishlep sélin'ghan jinayetlerning gunahliridin peqet tewbila pakizlaydu. Shunga birer jinayet ötküzüp salghan ademge jaza bérilgen, emma u adem u jinayetni ötküzüp salghanliqi üchün tewbe qilmighan bolsa, u ademning üstide u jinayetning gunahi qélip qalidu. Bularning sözlirining toghra ikenlikini tewbe qilishqa chaqirip kelgen ayetlerning tashqiri meniliri körsitip béridu. Töwendiki ayetler ularning qataridindur. "tewbe qilghan, iman éytqan, yaxshi emellerni qilghan, andin toghra yolda mangghan ademni men elwette nahayiti meghpiret qilghuchimen" (taha-82)

886-sual: qisasning yolgha qoyulishining bayani

qisas qur'an kerim, sünnet we alimlarning birliki arqiliq yolgha qoyuldi. allah taala qisasni yolgha qoyup mundaq deydu: i möminler! Öltürülgenler üchün qisas élish silerge perz qilindi, hör adem üchün hör ademdin, qul üchün quldin, ayal üchün ayaldin qisas élinidu. Qatil üchün (diniy) qérindishi teripidin birnerse kechürüm qilinsa (yeni öltürülgüchining igisi qatildin diyet élishqa razi bolup qisas élishtin waz kechse, u, jinayetchidin diyetni) chirayliqche telep qilishi lazim, (jinayetchimu diyetni) yaxshiliqche (yeni kéchiktürmestin, kémeytiwetmestin toluq) bérishi lazim. Bu (höküm) perwerdigaringlar teripidin (silerge bérilgen) yéniklitishtur we rehmettur. Shuningdin kéyin (yeni diyetni qobul qilghandin kéyin), chékidin éship ketken (yeni qatilni öltürgen) adem qattiq azabqa duchar bolidu [178]. I eqil igiliri! Silerge qisasta hayatliq bar, (yeni kishi birawni öltürgen teqdirde öziningmu öltürülidighanliqini bilse, u, adem öltürüshtin yanidu, shuning bilen, uning özimu, u öltürmekchi bolghan ademmu ölüshtin saqlinip qalidu). (naheq qan töküshtin) saqlinishinglar üchün (qisas yolgha

qoyuldi) (beqer 178-179)

887- sual: jazane uqumi

jazane dégen söz mena jehettin artuq iélish, dégen menani bildüridu. Jazane dégen söz istilah jehettin malni malgha almashturghanda ikki terepning birining malni bedelsiz artuq iéliwélishini körsitidu. Yaki malni malgha almashturghanda ikki terepning birige bérish shert qilin'ghan bedelsiz artuq malni körsitidu.

888- sual: 1807- sual: jazanining haram qilinishining bayani

jazane qilish islam dinida eng qattiq shekilde haram qilin'ghan ishtur. Jazane qilish qur'an kerim, hedis shirip we barliq ialimlarning birliki arqiliq haram qilin'ghandur. Iallah taiala jazanini haram qilip mundaq dédi:

jazane, iösüm yégen iademler (qiyamet küni görliridin) jin chépilip qalghan sarang iademlerdek qopidu. Bu shuning iüchünki, iular allah haram qilghan ishni halal bilip: "soda - sétiq, jazanige ioxshash (jazane némishqa haram bolidu?)" dédi. ALLAH soda - sétiqni halal qildi, jazanini, (bedelsiz bolghanliqi, shexske we jemiyetke ziyanliq bolghanliqi iüchün) haram qildi. Kimki perwerdigari teripidin wez - nesihet kelgendin kéyin (yeni jazane meni qilin'ghandin kéyin iuningdin) yansa, burun ialghini iözining bolidu, iuning ishi allahqa tapshurulidu (yeni allah xalisa iüni kechüridu, xalisa jazalaydu). Qayta jazane qilghanlar iehli dozax bolup, dozaxta menggü qalidu.[süre beqer-275]

bu ayet jazanixorlarning qiyamet küni tirildürlüp qebriliridin chiqirilghandiki ehwallirini bayan qilip béridu. Bu köp sandiki tepsirshunaslarning bu ayetke bergen menasidur.

Jazane iüchün alghan nerse meyli az bolsun, meyli köp bolsun, qerzge iélin'ghan pul meyli tijaret qilish iüchün iélinsun, meyli turmushigha ishlitish iüchün iélinsun, jazanixorluq hemme süretliri we shekilliri bilen haramdur.

Peyghember ieleyhissalam jazanixorluqning haramliqini hejjetul widada musulmanlargha sözligen sözide ilan qilip mundaq dégen: "bilinglarki, jahiliyet dewridiki jazanimu iemeldin qalduruldi. Men ialdi bilen jemetimizdin iabbas ibni iabdulmuttelibning jazanilirini iemeldin

qaldurdum, iuning barliq jazanisi inawetsiz qilindi."

jazanixorluqning gunahi peqet jazanini yégen ademgila xas emes eksiche iuning gunahi hem jazane yégen ademge hem jazane yéyishke yardemleshken kishilergimu bolidu.

889- sual: jazanixorluqning haram qilinishining hékmiti

jazanixorluq bolsa sediqige zit we ziyanliq yoldur. Shunga iallah taiala jaznixorluq bilen sediqini bir - birige sélishturup mundaq dédi: allah jazanining (berikitini) iöchürüwétidu, sediqining (berikitini) ziyade qilidu. ALLAH herbir nashükür (yeni jazanini halal sanighuchi) gunahkarni dost tutmaydu [süre beqere-276].

Jazanixorluqta héchqandaq yaxshiliq yoq. Jazanixorluq qilip tapqan pullar tézla tozup kétidu we yoq bolup kétidu. Jazanixorluq qilip tapqan pullar xuddi közge shundaq chiq körün'gen we birdemdin kéyinla tozup kétidighan sopunning maghzipigha oxshaydu.

890- sual: haraqning hökümliri

1. pütün alimlarning birdek qarishi bilen haraqni mesit qilish sewebi üchün emes, uning özini ichish, meyli uni az ichsun yaki jiq ichsun, haram qilindi.
2. haraq nijistur.
3. haraqni halal sanighuchi kapir bolidu.
4. musulman üchün haraqning qimmiti yoqtur.
5. haraqtin paydiliinish haramdur.
6. haraq ichküchi mesit bolmighan teqdirdimu derre urulidu.
7. haraqni sitish we uning bilen tijaret qilish durus emes.
8. haraq ishlen'gen nersilerning qalduqliridin tepchirep chiqqan suyuqluqning hökümimu haraqning hökümide bolidu.
9. haraqni dora süpitide ishlitish durus bolmaydu.
10. Haraqqa tuz, su, biliq qatarliq nersilerdek birer nerse qitip uni sirkige özgertish durus bolidu. Shundaqla uni ot qalap yaki kün'ge tutup özgertishkimu bolidu. Eger sirkini haraqqa arlashtursa u sirke chüchümel bolup ketse , haraqliqi bisip ketken teqdirdimu halal bolidu.

891- sual: haraqning asasliq ziyanliri

tébbiy mutexessisler haraqning ziyanlirini tetqiq qilip, mundaq 14 türlük ziyinini élan qilghan:

1- haraq insanning yuqiri nérwa sistémisini zheerlep, haraq ichküchini waqitliq sarang qilidu. Shuning bilen u qalaymiqan sözlep kishilerge eziyet béridu.

2 - yürekni qattiq qozghitip, arqidin ajizlashturidu.

3 - insanning késellikke qarshi küchini ajizlashturidu. Insandiki yuqumluq késelge qarshi turidighan aq qan aylinishini ishlimes halgha keltürüp qoyidu.

4 - haraq ichishke adetlen'gen adem sil késilige giriptar bolidu. Eger u üchey yallughi késili bolup qalsa, qutulush imkani bolmaydu.

5 - haraqqa adetlen'gen ademning opératsiyide qutulush nisbiti intayin az bolidu. Shunglashqa sughurta shirketliri haraqkeshlerning hayatini sughurtigha almaydu.

6 - dunyaning her qaysi jayliridiki doxturxanilarda nahayiti chongqur tekshürüsh élip barghandin kéyin, saranglar doxturxanisigha kirgen késellerning % 50 din köpreki haraq ichidighan ademning baliliri ikenliki ispatlandi.

7- haraq yürek bilen jigerni kardin chiqiridu.

8 - qan bésimi, shéker siyish we yürek késili bar adem haraq ichidighan bolsa, özini özi öltürgen bilen oxshash bolidu.

9 - haraq bezilerning guman qilghinidek tamaq singdürüshke yardem qilmaydu, belki u tamaq singdürüsh organlirining paaliyitige tosalghu bolidu we ajizlitidu.

10 - haraqning héchqandaq ghiza qimmiti yoq. Shuni bilish kupaye qiliduki, bir botulka haraqning bir qoshuq gürüchchilikmu ghiza kü chi yoqtur.

11 - haraqkesh namratliqqa giriptar bolidu. Chünki u barliq pulini haraqqa xejleydu. U haraq üchün ayalini we balilirini ach qoyidu. Shuning bilen aile ezaliri yaxshi ghizalanmighanliqi üchün halak qilghuch késelliklerge duchar bolidu.

12 - tébbiy statistikilarning körsitishiche, jinsiy késellikke duchar bolghanlarning köp sanliqi haraqning sewebi bilen bolghan.

13 - haraqkeshlerdin küchlük ewlad chiqarghan adem yoq, chünki haraq qorsaqtiki balining organlirining zeip we eyiblik ösüshige seweb bolidu.

14 - qatnash weqesining % 40 i din köpreki haraq sewebi bilen meydan'gha kélidu. Chünki haraq xeterni hés qilish organlirini ajizlashturghanliqi üchün, bir sékunt ichide mashinini toxtitish kérek bolghan bir weqede haraq ichken adem ikki sékunttin kéyin toxtitalaydu. Bu chaghda bolidighan ish bolup bolghan bolidu.

892- sual: ziyanliq herqandaq nersini yéyish we ichish haramdur

islam sheriitide omumiy bir qaide belgilen'gen bolup, u bolsa musulman'gha yémek - ichmekliride zeher we shuninggha oxshash özini tiz yaki asta öltüridighan, zeherleydighan, késel qilidighan yaki heddidin artuq istémal qilsa késel qilidighan yémek - ichmeklerni artuqche istémal qilish jaiz emes. Chünki musulmanning jismi özining mülki emes, u allahning we ümmitining mülkidur. Uning hayati, salametliki, méli we allah bergen bashqa her türlük németler uning yénidiki amanettur, shunga bularni zaya qiliwétish jaiz emes. allah taala mundaq deydu: özünglarni öltürmenglar, allah heqiqeten silerge nahayiti méhribandur [nisa sürisi 29- ayet] özünglarni halaketke tashlimanglar [beqere sürisi 195- ayet]

bu prinsipqa asasen deymizki: istémal qilghuchilargha ziyanliq ikenliki ispatlan'ghanliqigha köre tamaka chékishmu haramdur. Bolupmu doxtur melum bir shexske tamaka chekmeng, tamaka sizge ziyanliq dégen teqdirde, u shexske tamaka keskin halda haram bolidu. Salametlik jehettin ziyanliq ikenliki ispatlanmisimu diniy we dunyawi jehettin paydiliq bolmighan nersini istémal qilish malni zaya qilghanliqtur, peyghember eleyhissalam mal zaya qilishni chekligen.

893- sual: kiyim kiyishning meqsidi we zöröriyiti

islam dini musulmanlarning chirayliq kiyinishini, yaxshi körinishini, allah taala yaritip bergen zinnet we kiyimlerdin paydilinishni halal qilipla qalmastin, belki buni telep qilghan.

Islam qarishida kiyim kiyishte ikki meqset bar: ewretni yögesh we zinnetlinish. Shunga allah taala insanlarning paydisi üchün yaratqan kiyim

we zinnet buyümliri yasilidighan maddilarni yaritip bergenlikini eslitip mundaq dégen: i adem baliliri, biz silerge ewritinglarni yapidighan libasni chüshürduq [eraf sürisi 26 - ayet]

kimki kiyinish we ewretlirini yögeshte sosluq qilsa, islam yolidin sheytan yoligha burulup ketken bolidu. Mana bu, allah taalaning yuqiriqi chaqiriqidin kéyin sheytan'gha egiship yalingachlinishtin agahlandurup adem balisigha yüzlendürgen ikki chaqiriqining siridur, allah taalaning kéyinki ikki chaqiriqi budur: i adem baliliri! Sheytan silerning ata - ananglarni (azdurup) jennettin chiqiriwetkendek silernimu azdurmisun, sheytan ularning ewretlirini özlirige körsitish üchün kiyimlirini salghuziwetken idi [eraf sürisi 27 - ayet]

i adem baliliri! Her namaz waqtida kiyiminglarni kiyinglar. Yenglar, ichinglar, israp qilmanglar [eraf sürisi 31 - ayet]

insan yalingach haywandin perqliq bir mexluq bolghanliqi üchün islam dini, adette normal insan échilishidin haya qilidighan jaylarni yögeshni her bir musulman'gha buyrighan. Hetta musulman kishini özi yalghuz chaghlardimu özini yögeshke buyrup, özi yalghuz chaghlardimu yalingachlinishtin haya qilidighan derijide exlaqliq bolushini teshebbus qilghan.

894- sual: pakizliqning islamdiki orni

islam chirayliq we zinnetlik körünishke köngül bölüshtin burun pakizliqqa téximu chong ehmiyet bergen, chünki pakizliq herqandaq zinnet we chirayliq körünishning asasidur.

Peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: pakizliq imanning yérimidur. Alleqa hemdi éytish (yeni elhemdulilla déyish) taraza mizanni toshquzidu. Alleni pak dep bilish we uninggha hemdi éytish (yeni subhan'allahi welhemdulillahi déyish) asman zéminning arisini (sawabqa) toshquzidu. Namaz insan'gha nur béghishlaydu. Sediqe bérish kishining imanining pakiti, sewr qilish (külpetlerde) nurluq chiraqtur, qur'an séning paydanggha yaki ziyininggha delildur. Hemme adem ettigen qopup waqtini bir ishqa ishlitidu, u ya (yaxshi ish qilish arqiliq) özini halakettin qutquzidu yaki (yaman ish qilish arqiliq) özini halak qilidu. (muslim: 223)

peyghember eleyhissalam kiyim - kéchek pakizliqigha, jisim

pakizliqigha, öy pakizliqigha we kocha - yollar pakizliqigha köngül bölgen, bolupmu chish pakizliqi, qol pakizliqi we chach pakizliqigha ümmitini righbetlendürgen.

Pakizliqni birinchi muhim ibadetning yeni namazning achquchi qilghan bir din'gha nisbeten bu héch ejeblinerlik ish emes. Jisim, kiyim - kéchek we namaz oquydighan jay pakiz bolmisa héchbir musulmanning namizi qobul qilinmaydu, bu pakizliq, namazning jaiz bolishi üchün ghusul we taharet dep tonulghan pakizliqtin tashqiridur.

Peyghember eleyhissalam yene, jüme we héyt - ayem künliridek kishiler toplinidighan munasiwet we sorunlarda pakizliq qilish we chirayliq yasinishni alahide tekitlep mundaq dégen: ehwali yaxshi bolghanlar jüme küni üchün adettiki ish kiyimidin bashqa bir qur kiyim qiliwalsa héch gep yoq.

895- sual: musulman ayalning kiyimi

islam ayallargha ichidiki jismini körsitidighan, xususen bel, meyde we saghrigha oxshash jelb qilsh orunlrini hejim we shekil jehettin melum qilidighan derijide népiz, tar kiyim - kécheklerni kéyishni haram qildi.

Peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: ikki türlük dozax ehli (insan) bar bolup, ular téxi dunyagha kelmidi, birinchisi: qollirigha kalining quyruqidek qamchilarni éliwélip, insanlarni qamchilaydu. Ikkinchisi: kiyin'gen emma yalingach, chachlirini tögining lokkisigha oxshash tügüp, naynaqlap méngishliri bilen kishilerni özige jelp qilidighan ayallardur. Ular jennetke kirmeydu, hidinimu puriyalmaydu. Halbuki, jennetning hidi munchilik - munchilik yiraq musapidinmu purap turidu. (muslim: 2128)

896- sual: ayalning erge we erning ayalgha oxshiwélishi

peyghember eyhissalam erning ayalche kiyim kiyishini, ayalningmu erche kiyim kiyishini cheklen'gen ish dep jakarlighan. Hemde ayallargha oxshiwalghan erlerge we erlerge oxshiwalghan ayallargha lenet qilghan. Buning ichige söz - heriket, yürüsh - turush we kiyinishtek türlük oxshiwélishlar kiridu.

Hayatning eng éghir musibéti we jem'iyetning eng chong balasi - yaritilghan tebiettin chiqip kétishtur. Yaritilishta er bilen ayal perqliq

yaritilghan, her birining özige layiq xususiyetliri bar, nawada er ayalliship, ayal erliship ketse, mana bu qalaymiqanlishish we chiriklishishning özidur.

Er qilip yaritilghan turuqluq ayallargha oxshiwélip, ayallashqan er kishi bilen, ayal qilip yaritilghan turuqluq erlerge oxshiwélip erlishiwalghan ayalni peyghember eleyhissalam dunya we axirette lenet qilin'ghan kishler qatarida sanighan, hemde perishtilerning bu lenetke (amin) dégenlikini tekitligen.

897- sual: ösümlük del-derx qatarliq jansiz menzirlerni sizishning hökümi toghirisidiki qarashlar

resim we süretler janliqlargha ait bolmay, ösümlük, del - derex, déngiz - kölchek, kime, kün, öy, yultuz we shuninggha oxshash tebiiy menzirilerning süretliri bolsa, bularni sizishta yaki qollinishta héch gep yoq.

Bir riwayette mundaq déyilidu: men bir parche rext élip, uni ishikke perde qilip tartip qoydum. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem kélip uni kördi, men uning yüzidiki naraziliq keypiyatini hés qildim. U perdini tartip élip yirtiwetti we: alle bizni tash we késeklerni yépip qoyushqa buyrumidi dédi. Kéyin uni késip, ikki yastuq tikip, ichini toldurdum, bu ishimni eyiblimidi. Yene bir riwayette mundaq déyilidu: peyghember sellellahu eleyhi wesellem manga: uni éliwetkin, u manga mal dunyani eslitip qoyidiken dédi. (muslim: 2106, tirmizi: 2468)

bu hedistin: tamgha oxshash jaylarni resimlik perdiler bilen yögeshning tenziyhiy mekruh ikenlikidin chongraq bir höküm chiqmaydu. Imam newewi mundaq deydu: "bu hediste haram qilishni teqezza qilidighan bir delil yoq, chünki hedisning menisi allah bizni bundaq qilishqa buyrimighan dégenlik, shunga buyrimighan ish wajib yaki musteheb bolmaydu, haramliqnimu bildürmeydu".

Démek peyghember eleyhissalam hezriti aishe reziyellahu enhani héliqi perdini yirtiwétishke buyrimighan, peqetla öyge kirgende udulida körgenliki üchün uni bashqa yerge qoyushqa buyrighan. Bu bolsa peyghember eleyhissalamning öyge kirgende dunyani eslitidighan bir nersini körüshni yaqturmighanliqidur. Bolupmu peyghember eleyhissalam sünnet we nefle namazlarni öyide oquytti, bundaq resimlik we neqishlik perdiler allahqa toluq bérilip namaz oqushqa tosqunluq qilip qelbni

meshghul qilidighan tursa, uni yaqturmasliqi tebiiy ehwal.

Bu qarashqa imam buxari we muslim sehihliride aishe reziyellahu enhadin riwayet qilin'ghan bu bir hedisla taqishidu:

aishe reziyellahu enha mundaq deydu: men peyghember sellellahu eleyhi wesellemge resim chüshürülgen bir yastuq sétiwalghanliqimni éytqanidim, u (uni körüp) bosughidila turup qaldi, öyge kirmidi. Men uning yüzidiki naraziliq keypiyatni körüp: i resulullah ! Alleqa we uning peyghembirige tewbe qilay, men néme gunah qildim? Dédim. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem: bu yastuq nedin keldi? Dep soridi. Men: séning olturushung we yölinishing üchün sétiwaldim, dédim. U: bu resimlerning igiliri qiyamet küni azabqa tartilidu, ulargha: ”siler ijat qilghan nersige jan kirgüzünglar“ déyilidu. Uning üstige, resim bar öyge perishtiler kirmeydu, dédi. Yene bir riwayette munular qoshup bayan qilin'ghan: men uni élip ikkige bölüp, yölinip olturidighan yastuq qildim. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem öyde uninggha yölinip olturatti. (buxari: 5961, 3224 muslim: 2107)

lékin bu hediske töwendiki bir qanche ishlar qarshi chiqidu:

1 - bu hedis bir - birige zit körinidighan shekilde herxil riwayet qilin'ghan, bu riwayetlerning beziliri peyghember eleyhissalamning resimlik perde késilip, uningdin yastuq tikilgendin kéyin andin uni ishletkenlikini körsetse, yene beziliri uni peqet ishletmigenlikini körsitidu.

2 - bezi riwayetlerde bu hedis peqetla mekruhluqni körsitidu. Mekruhluq bolsa tamlarni resimler bilen yögep bézigenlik üchün bolup, bu peyghember eleyhissalam razi bolmaydighan bir xil israpchiliqtur. Shunga yuqirida éytip ötken imam muslim riwayet qilghan hediste mundaq dégen: allah bizni tash we layni rex bilen yögeshke buyrimighan.

3 - imam muslim qush süretlik perde heqqide hezriti aishe reziyellahu enhadin riwayet qilghan hediste peyghember eleyhissalamning uninggha: buning jayini almashturghin, chünki men uni her qétim körginimde dunyani oylap qalidikenmen dégen sözi hergizmu bundaq qilishning haramliqini körsetmeydu.

4 - bu hedis hezriti aishe reziyellahu enhaning öyide ishlitilgen perde hedisigimu zit kélidu. Uningda peyghember eleyhissalam namaz

oqughanda süretlerning közige körünüp turghanliqi tüpeylidin uni jayidin éliwétishke buyrighan.

Ataqliq hedisshunas imam ibni hejer mundaq deydu: "bu hedis bilen hezriti aishe reziyellahu enhadin riwayet qilin'ghan yuqiriqi yastuq hedisini birleshtürüsh qiyin'gha chüshti, chünki bu hedis peyghember eleyhissalam éliwétishke buyrighan'gha qeder perdining öyde ishlitilgenlikini, peqetla namazda közge körünüp turghanliqi üchünla ornini almashturushqa buyrighanliqini bildüridu. Yeni bu yötkiwétish buyruqi süretlik bolghanliqi üchün emes namaz oqughanda közge körünüp turghanliqi üchün idi".

Lékin imam ibni hejer bu ikki hedisni birleshtürüshke tiriship: "birinchisining süretliri janliqlargha, ikkinchisining bolsa jansizlargha ait idi" dep baqqan bolsimu, lékin yenila uchar qush resimlik perde heqqidiki hedis bundaq birleshtürüshni bikar qiliwétidu.

5 - bu hediske kiyim - kéchekke keshtilen'gen süretni ayrip chiqiriwetken hezriti ebu talhe el ensarining hedisi qarshi chiqidu. Imam qurtubi "hezriti aishe reziyellahu enhaning hedisi mekruhliqni, hezriti ebu talhening hedisi jaizliqni bildüridu déyish arqiliq bu ikki hedisni birleshturüsh mumkindur. Jaizliq mekruhluqqa zit kelmeydu " dégen. Imam ibni hejermu bu qarashni yaqturghan.

6 - bu axirqi hedisni hezriti aishe reziyellahu enhadin riwayet qilghan kishi hezriti aishe reziyellahu enhaning akisining oghli qasim ibni ebubekir bolup, u kishi sayisi bolmighan gewdisiz süretlerni jaiz dep qaraytti.

Imam ibni hejer mundaq deydu: "belki qasim peyghember eleyhissalamning kiyim - kéchektiki buning sirtida dégen sözining omumiy menisige qarap ish qilghandur. Ehwaldin qarighanda qasim peyghember eleyhissalamning hezriti aishe reziyellahu enhagha tamgha isilghan perdini éliwitish heqqide qilghan buyruqini hem süretlik bolghanliqi, hem tamni yögeshke ishlitilgenliki üchün qilghan dep qarighandek körinidu. Peyghember eleyhissalamning allah bizni tash we layni yögeshke buyrimighan dégen hedisimu bu qarashni küchlendüridu".

Yuqiriqi hedisni riwayet qilghan qasim ibni muhemmed öz dewrining eng peziletlikliridin bolup medinining yette fiqhi alimlirining biridur. Nawada u resim bilen bézelgen yataq heqqide bir ruxset bar dep

chüshenmigen bolsa, uni ishlitishni hergizmu jaiz dep qarimighan bolatti.

Resim we ressamlar heqqide kelgen hedislerdin yene bir éhtimalmu chiqishi mumkin, u bolsa: peyghember eleyhissalamning bashta bu heqte qattiq we keskin pozitsiyede bolishi u dewrning shérik, butpereslik we heykellerni ulughlash aditi emeliy körülgen zaman'gha yéqin bolghanliqi üchündur. Tewhid eqidisi insanlar qelbige we eqlige yerliship yiltiz tötqandin kéyin peyghember eleyhissalam gewdisiz resim we neqishlerge ruxset qilghan.

Undaq bolmighan bolsa, öyide süretlik perde, yastuq yaki zediwal bolishigha razi bolmighan bolatti, kiyim - kéchek üstige keshtilen'gen süretlerni omumiy hökümdin mustesna qilip chiqiriwetmigen bolatti. Bu heqte qeghezdek nersiler kiyim - kéchekke oxshash.

Henefiy mezheb alimliridin imam tahawi mundaq deydu: "peyghember eleyhissalam deslepki chaghlarda qandaq bolishidin qet'iynezer barliq süretlerni chekligen, chünki u chaghlarda musulmanlar süret heykellerge choqunishtin téxi emdila qurtulghan idi, shunga bularning herqandiqini chekligen. Kéyinki künlerde bu cheklimige emel qilinip, tewhid eqidisi kishilerning idiyisige ornighandin kéyin, kiyim - kéchek éhtiyaji üchün kiyim - kéchektiki süretlerni mubah qiliwetken. Shuningdek nadanlarning ulughlishidin endishe qilinmighachqa haqaretlinidighan süretlernimu mubah qiliwetken. Axirida haqaretlenmeydighan süretler heqqidiki cheklime öz eyni cheklen'gen péti qalghan".

898- sual: foto apparat süretliri heqqide

resim we ressamlar heqqide hazirghiche sözlep ötkenlirimiz éniq halda qolda oyulghan we sizilghanlarni bildüridu. Emma foto apparati bilen tartilghan resimler bolsa, peyghember eleyhissalam we undin kéyinki esirlerde yoq idi, undaqta yuqirida resim we ressamlar heqqide éytilghanlar buninggha chushemdu yaki chüshmemdu?

Peqetla gewdilik mujessem heykellerni haram dep qarighanlar foto sürette héch gep yoq dep qaraydu, resim pütün bolmisa téximu shundaq.

Emma bashqilarning qarishiche: foto süret ressamning qelimi bilen sizilghan resim bilen oxshash hökümde bolamdu? Yaki ressam -

heykeltarashlarning azablinishi heqqide kelgen bezi hedislerdiki cheklesh sewebi - yeni ressam - heykeltarashlarning allahning yaratqinigha oxshatmaqchi bolghanliqi - foto sürette tépilmamdu? Undaqta bu süretlerde bu seweb tépilmighan teqdirde sherietshunaslarning sewebiyat formisida déginidek musebbebmu yeni haramliq hökmimu bolmamdu?.

Bu mesilide misirning ilgiriki muptisi merhum muhemmed buxeyt foto süretlirining mubahliqi heqqide qanaetlinerlik jawab namliq risaliside mundaq dep petiwa bergen:

" foto apparati arqiliq resimge tartish melum wastiler arqiliq sayini qamiwélishtin ibaret bolup, - resimchiler buni yaxshi bilidu . U cheklen'gen süretlerdin emes. Chünki cheklen'gen süret ilgiri bolmighan bir süretni peyda qilish we yasash, hemde allah yaratqan bir janliqqa oxshitish. Halbuki apparat bilen tartilghan resimde bu mene yoq".

Gerche foto süretliri bilen bille barliq resimler heqqide qattiq ching pozitsiye bildürüp uning mekruh ikenlikide ching toridighanlar bolsimu, ular yenila zörür ehwallarda we éhtiyaj tépilghanda foto süretlerge ruxset qilidu. Mesilen: kimlik, kinishka, guwahname, yol xéti (pasport), jinayetchilerni tonush üchün tartilidighan süretlerge oxshash. Bu resimlerde ulughlash niyiti yaki eqidige tesir yetküzüsh éhtimali yoq, chünki bundaq resimlerni ishlitishke bolghan éhtiyaj peyghember eleyhissalamning mustesna qiliwetken kiyim - kéchektiki süretke bolghan éhtiyajdin téximu qattiq we chongdur.

899- sual: insanning izziti - ishleshte

peyghember eleyhissalam bezi kishilerning bezi hüner - kesiplerni töwen körüshini ret qilghan we sahabilirige heqiqi izzet - hörmetning qandaq ish bolishidin qet'iynezer ishleshte ikenlikini, xarliq we töwenlikning bashqilarning yardimige tayinishta ikenlikini ügütüp mundaq deydu: biringlarning dümbiside otun toshup (sétip) jan béqishi, bashqa biridin (meyli bersun yaki bermisun) bir nerse tilishidin yaxshidur. (buxari: 2074)

shunga musulman kishi haramgha tayanmaydighan, haramgha yol achmaydighan we haramgha yéqinlashmaydighan ish bolsila meyli déhqanchiliq, tijaret, yaki sanaet yaki qandaq bir hüner we qandaq bir

xizmet bolsun halal bir yol arqiliq pul tépishi kérek.

900- sual: ziraet tirish we köchet tikishning peziliti

peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: qandaqla bir musulman birer tüp derex tikse yaki ziraet térip qoysa, uningdin qush, insan yaki haywan (yep) paydilansa, muheqqeqki, u musulman buning bedilige sediqe bergenning sawabini alidu. (buxari: 2320)

hedisning körsitishiche: köchet tikküchi ölüp ketken teqdirdimu yaki köchet bashqa birsining qoligha ötüp ketken bolsimu, tikilgen köchettin paydilinish dawamliship la turidiken tikküchige sawab yézilip turidu.

Alimlar mundaq deydu: "allah taalaning in'ami katta bolghachqa, alte nersige ölümdin kéyinmu xuddi dunyada hayat waqtidikidekla sawab béridu: paydisi üzülüp qalmaydighan (weqpidek) sediqe, paydilinip turidighan ilim, dua qilip turidighan ewlad, köchet tikish, ziraet térish we düshmendin qoghdinish üchün qarawulluqta turush".

Bezi alimlar yuqiriqi we shuninggha oxshash menidiki hedislerge asaslinip: eng yaxshi kesip déhqanchiliq dep qarighan. Yene beziler: sanaet we qol hüniri dése, yene beziler: tijaret dep qarighan.

901- sual: haram qilin'ghan ziraet

islamda qollinishi men'i qilin'ghan yaki ziyanliq jehetkila qollinilidighan ösümlüklerni térish we yétishtürüsh haramdur. Mesilen: tamakini küchlük qarashqa asasen haram dep qaraydighan bolsaq, tamaka derixini térish we yétishtürüsh haram bolidu. Mekruh dep qarisaq, térish we yétishtürüsh mekruh bolidu.

Haram qilin'ghan nersini kapirlargha sétish bahaniside térish we yétishtürüsh musulman'gha özre bolalmaydu, chünki musulman hergizmu haram nersini bazargha salmaydu. Hemde musulman kishining kapirlargha sétish üchün choshqa béqishimu halal bolmaydu. Bu heqte biz islam dinimizning haraq yasishi keskin bilin'gen yerge üzüm sétishni haram qilghanliqini körduq.

902- sual: tamaka qandaq nerse?

Tamaka - cheyze ailisining bir türi bolghan, yapraqliri aq kélidighan, hidi sésiq biri xil ösümlükning nami bolup, u nikotin, putas, nékotyané, kollidiy qatarliq zheerlik maddilar bilen terkiblinip, hidrogén bilen oksigén

qoshulup yasilidighan chékimliktur.

903- sual: tamakining kichik balilargha bolghan yaman tesiri

tamakining balilargha bolghan yaman tesiri köp, ulardin:

1- ata anisidin birersi tamaka chékidighan balilar tamaka arqiliq gunah mesiyet ishlarni ishleydighan bolup yétishidu.

2 - tamaka chékidighanlargha arilashqan balilar tedrijiy tamaka chékishni öginip qalidu.

3 - ata anisi teripidin kontrol qilinip turmighan balilar tamaka chékish we bashqimu yaman adetlerge tézla adetlinip qalidu.

Tamakining nariside balilargha ten saqliqi jehettin béridighan yaman tesiri töwendikiche:

1 - ata anisi yaki ularning birersi tamaka chékidighan balilarning öpke yallughi késilige giriptar bolush éhtimali küchlük.

2 - balilardiki pangliq halitining üchtin biri ata - anisidin birersining tamaka chékishige munasiwetlik bolup, benggi ana her qétim tamaka chékip bolghandin kéyin, qanning herikitining peslishi balining anglash quwwitining ajizlishishigha seweb bolidu.

3 - ata anisi yaki ulardin birersi tamaka chékidighan balilarda nepes siqilish, burun we kanay élirgiyisi, an'gina qatarliq késellikler peyda bolidu.

4 - ata anisi yaki bulardin birersi tamaka chékidighan balilarning jismaniy we eqliy jehettin tereqqiy qilish nisbiti az bolidu. Ata anisidin birersi tamaka chékidighan balilar bilen ata anisi tamaka chekmeydighan balilar otturisida élip bérilghan ilmiy tetqiqatlar buni ispatlighan.

904- sual: tamakining ten saqliqigha bolghan ziyanliri

melumki, ten saqliqi eng chong német bolup, dunyaning lezziti we saaditi, turmushning halawiti shu ten saqliqigha baghliqtur. Dunyada héchqandaq német ten saqliqigha yetmeydu. Tamakining ten saqliqigha ziyanliq terepliri nahayiti köp bolup, tébbiy mutexessisler tamakining yürek éghishi, öpke késili, qizil tomurining qétip qélishi, boghma üchey yallughi, an'gina, ashqazan késili, jinsiy ajizliq we bashqimu késelliklerge seweb bolidighanliqini éytidu.

1.tamakining nepeslinish turubilirigha bolghan ziyini. Tamakini

shorash arqiliq nepeslinish turubilirida qépqalghan tütünning qalduqliri belghem we qattiq hötel peyda qilghanning sirtida, tedrijiy halda rak késilini peyda qilidu.

2. Tamakining öpkige bolghan ziyini. Insandiki öpke ten'ge paydiliq bolghan nersilerni élip kélip ziyanliq bolghanlirini chiqirip tashlaydighan nahayiti muhim organ. Öpke sap hawadin nepes élish arqiliq oksigénni qobul qilip, ziyanliq bolghan karbon oksidini chiqirip tashlaydu. Öpkige tamakining tütüni kirgende, uningdiki nikotinning zehiri öpkide selbiy ehwallarni tughduridu. Nepesning siqilishi, öpkini tütünning qalduqi bolghan qara leshning qaplap kétishi we axirida tedrijiy halda rak aghriqni peyda qilishi qatarliq ziyanlarni keltürüp chiqidu.

3.tamakining ashqazan'gha bolghan ziyini. Tamakidiki nikotin dégen zheer éghizgha yighilghan sugha ariliship ashqazan'gha kétidu, ashqazanda selbiy tesirlerni qozghap ishtihaning aziyishi, omumiy bedenning ajizlishishi qatarliqlargha seweb bolidu.

905- sual: tamaka chékishning diniy jehettiki ziyini

barliq islam qanunshunas alimliri we bashqa her sahe alimlarning birdek ittipaqi bilen tamaka chékish, tamaka sodisi bilen shughullinish qet'iy haramdur. Tamaka sodisi bilen tapqan pulmu haramdur. Tamaka özi haram nerse, u ten saqliqigha ziyanliq bolghinining sirtida, ijtimaiy, iqtisadiy we exlaqiy tereplerdinmu ziyanliqtur. allah taala qur'an kerimde, insanlarni özlirining ten saqliqigha ziyanliq bolghan nersilerni istémal qilishtin men'i qilip mundaq dégen. "özünglarni halaketke ittermengla r, özünglarni öltürmenglar" mundin bashqa ayet we hedisler köptur.

906- sual: tamakining xaraktérgha bolghan ziyini

tamakining ten saqliqi, diniy, exlaqiy, ijtimaiy we iqtisadiy jehetlerdin keltüridighan hésabsiz ziyanliridin bashqa, ademni tengpungluqini yoqitishtek ehwallargha élip baridu. Mesilen: benggining xumari tutqan waqitta, uning tengpungluqi buzulidu, kishilerge qilidighan muamilisimu yaxshi bolalmaydu. Bu halette u tamaka chékip xumaridin chiqmighuche qoli ishqa barmaydu. Buningdin sirt ishlepchiqirishqa tosqunluq qilidu.

907- sual: tamaka chékishni öginip qélishtin saqlinish tedbirliri

tébbiy mutexessislerning ispatlishiche, adette tamakigha xumar bolup qélish haraqqa xumar bolup qélishtin tiz we asan bolidu. 100 adem haraq ichse, ularning % 10 yaki % 15 i haraqqa xumar bolsa, 100 adem tamaka chekse, ularning 85% i tamakigha xumar benggi bolup qalidu. Shunga tamaka chékishni öginip qélishtin qattiq hezer qilish kérek. Töwendiki chare - tedbirler tamaka chékishni öginip qélishtin saqlinishqa yardemchi bolushi mumkin:

1- tamaka chékidighanlar bilen imkan qeder arilashmasliq. Ish munasiwiti bilen charisiz arilishishqa mejbur bolghan teqdirdimu, tamakigha selbiy nezer bilen qarash, uni bir xeterlik apet dep tonush we shundaq muamile qilish.

2 - öginip qalmaymen dégen ishench bilen bir qétim, ikki qétim chékip béqishtin qattiq hezer qilish.

3 - tamakigha zorlighuchilargha qet'iy boy egmeslik we shundaq ehwalgha muptila bolup qalmasliqning charisini qilish.

4 - tamaka chékidighanlar bar sorunlardin mumkin qeder özini qachurush. Amalsiz qatniship qalghandimu, benggilerdin yiraqraq olturush.

5- sizge tamaka sun'ghan kishi her qanche yéqin kishingiz bolghan teqdirdimu, uning xatirisini qilmastin qet'iy ret qilish.

908- sual: balilarni tamaka chékishni öginip qélishtin saqlash usuli

balilarning tamaka chékishni öginip qélishining aldini élishta, ata anilarning roli nahayiti chongdur. Ular baliliri toghruluq töwendikilerdin mes'ul we jawabkardur:

1 - ailide diniy terbiyini kücheytishi, halal haram, yaxshi yaman we toghra xatalarning hemmini balilargha toghra yosunda bildürüshi we qanaetlinerlik halda chüshendürüshi.

2 - teqwadarliq, nepsini yighish we ésil exlaqlarda balilirigha ülge bolushi.

3 - balilirining yürüsh turushlirini kontrol qilip turushi. Ularning

yanchuqlirini we somkilirini pat - pat tekshürüp turushi.

4 - balilirining arilishidighan dostliri, sawaqdashliri we qoshnilirini éniq bilishi we balilirini exlaqsiz, yaman, benggi balilargha qet'iy arilashturmasliqi.

5- balilirining mekteptiki ehwalini muellimliridin we yaxshi sawaqdashliridin hemishe igilep turushi.

6 - tamaka chékidighanlar bar sorunlargha balilirini élip barmasliqi we ularning yalghuz bérishinimu tosushi yeni men'i qilishi.

7 - ata anilar özliri balilirining yénida tamaka chekmesliki, öyde tamaka saqlimasliqi.

8- balilirining bérer qétim tamaka chekkenlikini yaki benggi balilargha arilashqanliqini anglighan haman balilirini qanaetlinerlik ilmiy usul bilen agahlandurushi we qayta qilmasliqqa wede élishi.

9 - balilirining yaman adetlerge könüp qalmasliqi, güzel exlaqliq perzent bolushi üchün allahqa séghinip her daim dua qilishi.

10- tamaka, haraq, aq chékimlik we bashqimu ziyanliq nersilerning xetiridin balilirini hemishe agahlandurup turushi.

909- sual: sanaet we hüner - kesiplerning hökümi

islam déhqanchiliqqa terghip qilip uning qedrini kötürgen, hemde déhqanchiliq bilen shughullan'ghuchilarning köp sawabqa érishidighanliqini tekitligen. Lékin shuning bilen birge pütün ümmetning barliq küchini déhqanchiliqqila qaritip qoyushini chekligen, chünki bundaq qilish ümmetni asaret xarliqigha duchar qilidighan bir kemtüklüktur. Bundaq qilishning pütün bir milletni qorshighan bala we xarliqning muqeddimisi ikenlikini peyghember eleyhissalamning élan qilishi anche ejeblinerlik ish emes. Zamanning ötüshi buning bir heqiqet ikenlikini éniq ispatlighan.

Déhqanchiliq bilen birge milletning erkin we eziz bolishi, döletning küch - qudretlik bolishi üchün bayashat hayatning yolini échip béridighan her xil hüner - sen'et we sanaetler bolishi kérek. Bundaq hüner - sen'et we sanaetler islamning neziride halal bolupla qalmay, belki u ölimalarning bergen hökümlirige asasen perz kupayedur.

Buning menisi: islam jem'iyitide éhtiyajni qanduridighan derijide her

türlük ilim - pen, hüner - sen'et we sanaet ehli toluq bolishi kérek. Nawada ilim - pen yaki sanaet saheliride bir boshluq bolup, bu boshluqni tolduridighan kishi bolmisa pütün millet gunahkar bolidu. Bolupmu rehberler we hoquq tutqanlar bekrek gunahkar bolidu.

Imam ghazali mundaq dégen: " perz kupaye - dunya ishliri yürüshüp turushi üchün bolmisa bolmaydighan her bir ilim - pendur. Mesilen: doxturluq insan jismining saq - salamet turishi üchün zörür. Hésab, muamililer we wesiyet - miras bölüsh qatarliq ishlarda zörür. Mana bundaq ilimlerni bir yurtta hajetni qamdaydighan derijide ügen'genler bolmisa, bu yurtning pütün ehli gunahkar bolidu, eger hajetni qamdighidek derijide ügen'gen kishiler bolsa, kupaye qilidu, qalghanlar ügenmisimu gunahkar bolmaydu. Déhqanchiliq, toqumichiliq we tikimchilik qatarliqlardek sanaet asaslirimu perz kupayidur. Nawada bir yurtta opératsiye qilidighan bir doxtur bolmisa kishilerning hayati xewpke uchraydu, késellikni bergen allah dorisinimu bergen we uni ishlitish yolini körsetken, shunga uni ügenmey halaketke yüzlinish toghra emes".

910- sual: hüner kesipning islamdiki orni

qaysi jehettin bolsa bolsun, jem'iyetning bir hajitini qamdaydighan yaki jem'iyetke paydisi bolghan hüner - sen'et islam körsetken shekilde élip bérilsa yaxshi emel hésablinidu. Islam dini kishiler töwen körgen bir nechche hüner - kesipning shenini kötürgen. Mesilen: padichiliqni kishiler töwen körishetti.

Jabir ibni abdullah reziyellahu enhuma mundaq deydu: biz peyghember sellellahu eleyhi wesellem bilen merri zehran wadisida erak derixining méwisini üzüwatattuq. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem: uning qarisini élinglar! Qarisi bek yaxshi, dédi. Bir kishi: i resulullah! Sen qoy baqqanmiding? - dep sorighanidi, peyghember sellellahu eleyhi wesellem: hee, men qoy baqqan. Qoy baqmighan peyghember yoq, dep jawab berdi. (buxari: 5453)

allahning peyghembiri we peyghemberlerning tügenchisi hezriti muhemmed eleyhissalam qoy baqqan idi, uning üstige baqqan qoy özining emes mekkiliklerning idi, u bashqilarning qoylirini ish heqqi élip béqip béretti. Peyghember eleyhissalam bu sözlerni sahabilirige pexirlinishning

ishleydighanlargha xas ikenlikini, horun we bikar teleplerge xas emeslikini bildürüsh üchün éytip bergen.

Qur'an k-erim bizge musa eleyhissalamning qissisini bayan qilghan, u yashan'ghan bir ademning ikki qizining birige öylinish sherti bilen u ademning qolida sekkiz yil ishligen. Musa eleyhissalam heqiqeten yaxshi ishligen bolup, burun ikki qizning birining dégen bu sözliri rast chiqqan: i ata uni sen ishletkin, u sen ishletkenlerning eng yaxshisidur, küchlük, ishenchliktur [elqasas sürisi 26 - ayet]

her bir peyghember bir kesip bilen shughullan'ghan, shunga musulman kishi halal pul tapidighan hünirini töwen körmey könglini üstün tutishi kérek.

911- sual: tijaret yoli bilen tirikchilik qilishning islamdiki orni

islam qur'an kerim ayetliride we hedis sheriplerde tijaret üchün küchlük bir chaqiriq élan qilghan, tijaretke yüzlinishke we tijaret üchün seperge atlinishqa qiziqturghan, hemde uni allahning pezlini tilesh dep atap tijaret qilghuchilar bilen allah yolida jihad qilghuchilarni bille medhiyligen: beziler allahning pezlini tilep (yeni tijaret qilip) yer yüzide seper qilidu, yene beziler allahning yolida jihad qilidu [muzzemmil sürisi 20- ayet]

912- sual: haram qilin'ghan tijaret

islam dini: zulum, aldash, bozek qilish yaki islam chekligen nersini bazargha sélish qatarliq ishlardin bashqa her türlük tijaret usullirini haram qilmighan.

Mesilen: haraq, zeherlik chékimlikler, tongguz, but - heykeller yaki shuninggha oxshaydighan islam dini ishlitishni, paydilinishni yaki élip - sétishni haram qilghan her türlük nersiler bilen tijaret qilish, islam rawa körmeydighan haram tijarettur, bulardin kelgen kirimmu meynet kirimdur. Bu kirim bilen yashighan kishining jismi jehennemde köyüshke layiqtur, bundaq haram tijaret bilen shughullan'ghuchilarning, tijarette rastchil, emin bolishi ularni jehennem otidin qutquzalmaydu, chünki bular tijaret qiliwatqan mallar, islam chekligen we islam jeng élan qilghan haram mallardur. Altun yaki yipek tijaritide cheklime yoq, chünki bular ayallargha

halaldur, biraq bulardin erler ishlitishi üchünla yasalghini bolsa, uning bilen tijaret qilish haramdur.

913- sual: aldamchiliq we uning hökümi

aldamchiliq - hiyle mikirler bilen kishilerni qandurush, qayil qilish, ishendürüsh dégenliktur. Aldamchiliq insan tebiitige yat we ularning shenige yarashmaydighan bir nachar xulqtur. Aldamchilar pütün insaniyetning lughitide sökülmekte. Insanlar yaritilghandin buyan kelgen pütün din, pelsepe we yerlik qanunlarmu aldamchiliqni men'i qilidu we aldamchilarni sökidu.

Ebu hureyre reziyellahu enhu mundaq deydu: peyghember sellellahu eleyhi wesellem bir döwe ashliqning yénidin ötüp kétiwétip, qolini arisigha tiqip baqqanidi, qoli nemliship qaldi. Shuning bilen, ashliq igisige: bu néme qiliq? Dégenidi, u: i allening peyghembiri! Yamghurda qalghanidi, dédi. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem: höl ashliqni ademlerning körüp élishi üchün üstige chiqirip qoysang bolmamdu? Kimki aldamchiliq qilsa, bizdin emes, dédi. (muslim: 102)

bu hedis aldamchilarning gerche namaz oqup, roza tutup, zakat bérip we haji bolup, körünüshte özlirini mömin musulmanlar qataridin körsetsimu, emeliyette undaqlarning musulmanlardin sanalmaydighanliqini ipadileydu. Aldamchiliq bolsa insanlarni ziyan - zexmetlerge uchritidighan éghir jinayet.

914- sual: soda - sétiq ishliridiki aldamchiliq türliri

hazirqi zamanda aldamchiliq türliri eng köp omumlashqan jay bazarlar bolup, soda - sétiq ishliridiki aldamchiliq türliri intayin köptur. Ulardin bezisi töwendikiche:

1- satmaqchi bolghan malning eyibini yoshurush arqiliq, xéridarlarning közini boyashqa tirishish. Mesilen: méwe - chéwe yaki otyash we her qandaq bir nersining yaxshilirini üstige, nacharlirini astigha tizish arqiliq xéridarlarni aldap satqan'gha oxshash.

2 - satmaqchi bolghan mallirigha bashqilarning markilirini oghriliqche chaplap sétish arqiliq xéridarlarni aldash. Mesilen: süpetsiz mallargha dangliq markilarni yaki yerlik mallargha chet elning markilirini oghriliqche chaplap satqan'gha oxshash. Bundaq qilish insanlarni ikki

tereptin ziyan'gha uchratqanliq bolup, xéridarlarni aldap ularni ziyan'gha uchratqanning sirtida, yalghandin chapliwalghan markining igisi bolghan shirketni ziyan'gha uchritidu. Buning bilen her ikki terepning pulini aldap éliwélish arqiliq qatmuqat haramni yégen bolidu.

3 - tarazida yaki ölchemde kem bérish. Bu sodidiki aldamchiliq türlirining eng yamini bolup, allah taala mundaq qilghuchilarni axirettiki hésab bérishke ishenmeydighanlar qataridin yeni kapirlarning qataridin sanighan.

4 - xéridar emes birini xéridar ornida körsitip uni yuqiri bahada teleb qildurush arqiliq rasttinla alidighan xéridarlarni aldap sétiwélish.

5 - charwa mallarni satidighanlarning bu mallarni sétishqa élip chiqishtin burun mexsus dorilar bilen yalghandin semritip, xéridarlarning közini boyishi. Mundaq aldamchiliq bilen tapqan pul haram bolidu.

915- sual: ijtimaiy hayattiki aldamchiliq türliri

ijtimaiy hayattiki aldamchiliq türliri nahayiti köp, ulardin beziliri töwendikiche:

1 -öylenmekchi bolghan qiz - yigitning özide bolmighan artuqchiliqlar bilen yaki kemchiliklirini yoshurush bilen qarshi terepni aldishi bolup, bu xil aldamchiliq bextlik aile qurushqa tosalghu bolidighan yaman ishtur.

2 - oqughuchilarning imtihanda köchürüshi. Bu muellimni aldashtin awwal özini aldighanliq we özini ziyan'gha uchratqanliqtur. Imtihanni köchürüp yaki qaysibir hiyle bilen tapshurush arqiliq diplom alghanlarning, diplomni oqup, imtihan bérip almastin sétiwalghanlarning bu diplomni ishlitip tapqan puli sheksiz haramdur. Chünki mundaq kishi u diplomgha we diplomdiki kesipni qilishqa layaqetlik emes. Birer kesipke layaqetsiz kishiler uninggha layaqet bolghanlarning ornida ish qilghanda, özining bilimsizliki seweblik insanlarni türlük ziyan - zexmetlerge uchritidu.

3- dostlarning, xizmetdashlarning, sawaqdashlarning, qoshnilarning, tughqanlarning, er - ayallarning, qérindashlarning, bir - biride körülgen yétersizliklerni, xataliqlarni yaki eyiblerni tüzitish üchün nesihet qilishning ornigha, yoshurush yaki körmeslikke sélish, hetta maxtashmu bir xil aldamchiliq bolup, özining yéqin kishilirini waqitliq aldap, ularni ziyan'gha uchratqanning sirtida, allah taalaning wez - nesihet qilishtin ibaret emrige

xilapliq qilghanliqtur.

916- sual:aldamchiliqning qandaq ziyanliri bar?

Aldamchiliqning ziyanliri intayin köp. Uning eng xeterlik ziyini chin menide musulman bolalmasliqtur. Chünki peyghember eleyhissalamning " kimki bizni aldaydiken, u bizdin emes" digen meshhur hedisi, aldamchining heqiqiy musulmanlar qataridin sanalmaydighanliqini ipadileydu. Aldamchiliqning buningdin bashqa ziyanliridin bezisi töwendikiche:

1- aldamchiliq dozaxqa kirishning yolidur.

2 - aldamchiliq uni qilghuchilarning tebiitining peslikige, exlaqining rezillikige, imanining yoqluqigha delildur.

3 - aldamchilar allahning rhmitidin, berikitidin we meghpiritidin hemishe mehrum qalghuchilardur.

4 - aldamchilarning duasi ijabet bolmaydu. Ibadetlirining qobul bolushida shek bar. Chünki aldamchiliqtin tapqan pul haram, haram yégen ademning duasining ijabet bolmaydighanliqida shek yoq.

5- ölimalar zalimlarning we kuffarlarning musulmanlarning üstige musellet boluwélishi musulmanlarning öz arisidiki aldamchiliqtin bolidighanliqini sözleydu. Chünki aldamchiliq bar yerde, ishench bolmaydu, ishench bolmighan yerde, birlik, inaqliq bolmaydu, birlik we inaqliq bolmighan yerde küch - quwwet bolmaydu, küch - quwwet bolmighan yerde ézilish, bozek qilinish, mustemlike qilinish bolidu.

917- sual: ata — anini qaxshatmaq chong gunahlarning biri

balilarning ata - anilargha qarita yaxshiliq qilish, boysunush, hörmetlesh qatarliq mejburiyetliri bardur. Mana bu insan tebiitining chaqiriqi, wapadarliq we yaxshiliq qilghanni bilish xisletlirining teqezzasidur. Bular anigha nisbeten téximu bek tekitlinidu, chünki ana, qorsaq kötürüsh, émitish we béqip terbiyileshte cheksiz japa - musheqqet tartidu. allah taala mundaq deydu: biz insanni ata - anisigha yaxshiliq qilishqa buyriduq. Insanni anisi musheqqet bilen qorsaq kötürüp, musheqqet bilen tughdi. Uninggha qorsaq kötürüsh mudditi we süttin ayrish mudditi ottuz aydur [el ehqaf sürisi15- ayet]

ebu hureyre reziyellahu enhu mundaq deydu: bir adem peyghember

sellallahu eleyhi wesellemning qéshigha kélip: i allening peyghembiri! Insanlar ichidin kim méning yaxshi muamile qilishimgha eng heqliq? Dep sorighanidi, peyghember sellallahu eleyhi wesellem: anang, dep jawab berdi. Andin qalsa kim? Yene anang. Andin qalsa kim? Yene anang. Andin qalsichu? Dep sorighanidi: andin qalsa dadang, dédi. (buxari: 5971)

peyghember eleyhissalam ata - anini qaxshitishni chong gunahlarning eng chonglirining biri dep, qur'an kerimde körsitilgendekla uni allahqa shérik keltürüshtin qalsila ikkinchi chong gunah dep körsetken.

Peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: alle taala silerge ata - ananglarni qaxshitish, qizliringlarni tirik kömüsh, we bashqilargha bermestin, herdaim (bashqilardin) tileshni haram qildi. Undin bashqa quruq parang qilish, köp soal sorash we pul malni bozup chéchishni mekruh qildi. (buxari: 2408)

peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: qiyamet küni, alle mundaq üch kishining yüzige qarimaydu: birinchisi, ata anisining qarghishini alghan kishi; ikkinchisi, er kishige oxshiwalghan ayal; üchinchisi, deyüz (xotunini künlimeydighan adem) mundaq üch kishi jennetke kirmeydu: birinchisi, ata anisining qarghishini alghan; ikkinchisi, haraqkesh; üchinchisi, berginige minnet qilidighan kishi. (nesai: 2562)

bolupmu ata - ana yashinip qalghanda islam dini ata - anilar heqqide téximu bek tekitlep tapilaydu, chünki bundaq chaghlarda ularning tenliri ajizlap, bashqilarning yardimige we xewer élishigha bekrek muhtaj bolidu, bu heqte qur'an kerim mundaq dep körsetken: perwerdigaring peqet uning özigila ibadet qilishinglarni we ata - ananglargha yaxshiliq qilishinglarni tewsiye qildi, ularning biri ya ikkilisi séning qol astingda bolup yashinip qalsa, ulargha uh démigin (yeni malalliqni bildüridighan shünchilik söznimu qilmighin), ularni düshkelimigin, ulargha hörmet bilen yumshaq söz qilghin. Ulargha kamali méhribanliqtin nahayiti kemter muamilide bolghin we: "i perwerdigarim, ular méni kichiklikimde terbiyiliginidek ulargha merhemet qilghin" dégin [isra sürisi 23 - 24 - ayetler]

918- sual: ata — anilarning tillinishigha seweb bolush chong gunahlardin

ata - anilarni qaxshatmaq uyaqta tursun, peyghember eleyhissalam

balining ata - anisining tillinishigha seweb bolishini haram depla qalmay, belki uni chong gunahlar qatarida sanighan.

919- sual: mushrik ata — ana heqqide

ata - anilargha muamile qilishta, islam élip kelgen güzel qarashlarning biri bolsa: ata - ana kapir bolghan teqdirdimu ularni qaxshitishni haram qilishtur. Ularni qaxshitish shu derijide cheklen'genki, ular heddidin éship, shérik keltürüshke teshwiq qilip, musulman oghlini islam dinidin chiqirishqa tirishqan teqdirdimu ularni qaxshitishqa bolmaydu. Bu heqte allah taala mundaq deydu: manga we ata - ananggha shükür qilghin, axir qaytidighan jay méning dergahimdur. Eger ata - anang séni bashqa bir nersini manga shérik keltürüshke zorlisa, ulargha itaet qilmighin, ulargha dunyada yaxshi muamilide bolghin, (yeni dininggha ziyan yetmeydighan asasta yaxshiliq qilghin), manga itaet bilen qaytqan ademning yoligha egeshkin, andin méning dergahimgha qaytisiler, silerge qilmishinglarni éytip bérimen [loqman sürisi14- 15- ayetler]

920- sual: téléwizor körüsh mesilisi

hazirqi islam dunyasida birdek étirap qilin'ghan meshhur alim doktor: yüsüp el qerdawiy bu soalgha mundaq dep jawab bergen. Téléwizor, radio, gézit we jurnalgha oxshash melum bir ghaye we meqsetler üchün qollinilidighan qorallardur. Ularni mutleq yaxshi yaki mutleq yaman dégili bolmighandek, mutleq halal yaki mutleq haram dégili bolmaydu. Lékin téléwizor körüshning halal yaki haramliqini uningda bérilidighan programmilar we ishlitish usuligha qarap belgiligili bolidu. Téléwizor qilichqa oxshash bir nerse bolup, mujahidning qolida allah yolida jihad qilishning qorali bolghinidek, qaraqchining qolida qatilliqning qorali bolalaydu. Téléwizor pikriy, rohiy, nepsiy, exlaqiy we ijtimaiy tereplerdin yüksilishning eng yaxshi qorali bolalighinidek, insanlarning exlaqini, meniwiyitini buzushning, waqtini öltürüshning eng chong qoralimu bolalaydu. Bu téléwizordiki programmilargha baghliq ish. Radio, gézit we jurnallarmu buninggha oxshashtur. Xulase qilip éytqanda, yuqiriqlarda yaxshiliqmu bar, yamanliqmu bar. Ularda halalmu bar, harammu bar. Musulman adem bu ishlarda öz wijdani bilen ish qilishi we özi üchün paydiliq bolghanlarni qilip, ziyanliq bolghanlardin yiraq turushi lazim. Radio

bilen téléwizorda yaxshi programmilar bérilgende, uni échip uningdin paydilinish, edeb - exlaqqa maslashmaydighan programmilar bérilgende, yépiwétish her qandaq bir musulman emel qilishqa tégishlik bir muhim ishtur.

921- sual: körüsh keskin haram bolidighan téléwizor programmiliri

hazirqi zaman islam ölimaliri körüshning haramliqigha birdek ittipaqlashqan téléwizor programmiliri we filimliri töwendikiche:

1.jinsiy filimler.

2. Renglik naxsha kéchiliki proammiliri.

3. Yérim yalingach ayallarning ussul yaki naxsha programmiliri.

4. Haraq - sharap sorunlirini yaki qawaqxanilarni we qimarxanilarni öz ichige alghan filimler.

5. Hayasiz ashiq - meshuq filimliri, xususen chet'el filimliri.

6. Balilarda selbiy tesir qozghaydighan her qandaq filimler.

7. Yalghanchiliqni, adem aldashni teshebbus qilidighan filimler.

8. Edeb - exlaqqa zit kélidighan her qandaq filim we programmilarni körüsh haramdur.

922- sual: körüsh teshebbus qilinidighan programmilar

körüsh teshebbus qilinidighan téléwizor programmiliri töwendikiche:

1. Diniy we ilmiy programmilar.

2. Telim terbiye programmiliri

3. Xewer we tarix programmiliri.

4. Ilmiy musabiqe programmiliri

5. Pakiz ba lilar programmiliri

923- sual: kino we sehne oyunlirining hökümi

köpligen musulmanlar islamning kino - tiyatir we shuninggha oxshighan sen'etlerge qandaq qaraydighanliqini, musulman kishi uni körse bolamdu yaki bolmamdu, dep sorishidu.

Sheksizki, kino we sehne sen'etliri bashqa qorallargha oxshashla aqartish we köngül échish qorallirining muhim biridur. Uni ya yaxshiliqqa ishlitimiz yaki yamanliqqa, lékin uning özi haram emes, uninggha

bérilidighan höküm oynilidighan rolgha qarap bolidu.

Bizning qarishimizche: u halaldur, belki téxi töwendiki shertler tépilip qalsa, sehne sen'etliri musteheb we lazim bolidu:

1) mezmuni islam eqidisige, sheriitige we edeb - exlaqlirigha xilap kelmesliki, buzuqchiliq we yalingachchliqtin xaliy bolushi kérek. Lékin shehwaniyliqqa, gunahqa, jinayetke, buzuq pikirlerge... Teshwiq qilidighan bolsa, u haram bolidu. Uni körüsh musulman ademge haram bolidu. Ishlep chiqarsa yaki ishlinishke qatnashsa téximu bek haram bolidu.

2) uni körüsh diniy yaki dunyawi mejburiyitini ada qilishqa tosalghu bolmasliqi kérek. Diniy mejburiyetning eng béshida allah taala herbir musulman'gha her künde perz qilghan besh waqit namaz turidu, shunga musulman adem bir kino körüsh üchün - sham namizidek - bir perz namazni zaya qiliwetse bolmaydu. allah taala mundaq dégen: shundaq namaz oqüghuchilargha wayki, ular namazni gheplet bilen oquydu [maun sürisi 4-5- ayetler]

ayettiki gheplet yaki sewenlik dégen sözge namazni waqti ötüp ketken'gichilik kéchiktürüsh dep mene bérildi. Qur'an kerim yene haraq bilen qimarning haram qilinishining seweblиridin biri, uning namaz we allahni yad étishtin tosush ikenliki dep körsetti.

3) kino - tiyatirxanilarda yat er - ayallar chapliship bille olturmasliqi kérek, chünki bu oyunlar qarangghuda qoyulghachqa, olturushqa diqqet qilmisa, pitne we guman tughulidu.

924- sual: özini öltürüwilish

adem öltürüsh jinayiti heqqidiki cheklimilerning hemmisi bashqilarni öltürüshni öz ichige alghandekla, özi - özini öltürüwélishnimu öz ichige alidu. Shunga qaysi bir kishi qandaq birnerse bilen özini öltürüwalsa, u allah taala öltürüshni haram qilghan bir insanni öltürgen bolidu.

Insanning hayati öz mülki emes, chünki u özini yaritish uyaqta tursun, ezaliridin bir ezani yaki hüjeyriliridin bir hüjeyrinimu yaritalighan emes, uning jéni bolsa, allah uninggha tapshurghan bir amanettur. Uni obdan asrimisa bolmaydighan tursa, uninggha ziyankeshlik qilip, uningdin qutulüp kétish qandaq bolmaqchi? allah taala mundaq dégen: özünglarni

öltürmenglar, allah heqiqeten silerge nahayiti méhribandur. [nisa sürisi 29-ayet]

islam dini musulman kishini her türlük qiyinchiliqlargha we japa - musheqqetler aldida qeyser we küchlük iradilik bolsun deydu. Uninggha herqandaq ehwal astida kichikkine bir balayiapet yaki muweppeqiyetsizlikke duch kelgende, yashashtin waz kéchip, özini öltüriwélishqa ruxset qilmaydu. Chünki mömin dégen, yétish üchün emes jihad qilishqa, qéchish üchün emes, köresh qilishqa yaritilghan. Uning imani bilen exlaqi hayat meydanidin qéchishqa qet'iy yol qoymaydu. Chünki möminde, uprimas qoral, tügimes oq - dora bardur, u bolsimu iman we exlaqtur.

Bundaq qebih jinayetni sadir qilghuchilarni peyghember eleyhissalam allahning rehmiti bolghan jennettin mehrum bolup, allahning ghezibi bolghan dozaxqa layiq bolidighanliqi bilen agahlandurghan. Iradisi ajiz kishiler, yürekni titritidighan qattiq agahlandurushni öz ichige alghan shü hedisni diqqet qilip anglisun:

peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: kimki özini taghdin tashlap öltürüwalidiken, jehennem otida menggüdin - menggüge özini tashlap azablinidu. Kimki zeher ichip ölüwalidiken, bir qolida zeher tutqan halette jehennem otida menggüdin - menggüge zeher ichip azablinidu. Kimki özini tömür eswab bilen öltürüwalidiken, jehennem otida shu tömür eswabni qorsiqigha tiqip menggüdin - menggüge azablinidu. (buxari: 5778)

925- sual: sowgha salam bérishning jaiz bolushi

öz zatida yaxshi nerse, yaman gherezning arilishishi bilen yaman nersige aylinip qalidu. Mesilen: insanlar arisida bir - birige hediye, sowgha - salam bérishish yaxshi ishtur. Chünki mundaq qilish öz'ara söygü muhebbetni, yéqinliqni, dostluqni kücheytidu.

Aishe reziyellahu enha mundaq deydu: peyghember sellellahu eleyhi wesellem hediyeni qobul qilatti we özimu uning bedilige muwapiq shekilde hediye béretti. (buxari: 2585)

peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: pachaq chaghliq nerse hediye bérilsimu, elwette qobul qilimen, chaqirghan yerge

elwette barimen. (tirmizi: 1338)

emma sowgha - salam bashqilargha ziyan yetküzüshtin ibaret birer yaman niyetni közlep yaki heqqi bolmighan bir nersige érishish üchün bérilse, u waqitta, bu sowgha - salam emes, belki para bergenliktur. Bundaq qilish qet'iy haram. Bergüchi bilen alghuchi we saye qilip wasite bolghuchi hemmisi gunahqa shérik bolidu. Parini meqset qilghan sowgha salam haramdur. Para qandaq isimlar bilen atalsun, u beribir haramdur.

926- sual: kishining öz mal - mülkini israp qilishi haramdur

bashqilarning mal - mülkige ashkara yaki yoshurun halda tajawuz qilish haram bolghandekla, her kishi özining mal - mülkini buzup - chéchip, yoq qiliwétishmu haramdur. Chünki shexsning mal - mülkide pütün milletning heqqi bar bolidu. Millet, herqandaq mülük igisining arqisidiki mülük igisidur. Bu sewebtin islam dini, özining mélini buzup yoq qiliwétidighan galwang kishilerdin öz pul - mélini bir terep qilish hoquqini élip, uni milletke bergen. Bu heqte qur'an kerim mundaq deydu: allah tirikchilikinglarning asasi qilghan malliringlarni exmeqlerge tutquzup qoymanglar, ularni yémek - ichmek, kiyim - kéchekler bilen teminlenglar, ulargha chirayliq söz qilinglar [nisa sürisi 5- ayet]

démek bu ayette allah taala pütün milletke mundaq dep xitab qilghan: malliringlarni exmeqlerge tutquzup qoymanglar. Körünüshte bu mal - mülük ularning bolghini bilen, lékin herbir shexsning mal - mülki heqiqette millitining mal - mülkidur.

Islam - toghriliq we ottura halliq dinidur, islam ümmitimu otturahal ümmettur, musulmanmu barliq ishlirida normaldur. Mana bu jehette allah taala möminlerni xuddi ularni pixsiqliq we béxilliqtin tosqandekla, israp qilish we buzup chéchishtin tosqan. allah taala mundaq dégen: i adem baliliri! Her namaz waqtida kiyiminglarni kiyinglar, yenglar ichinglar, israp qilmanglar, allah israp qilghuchilarni heqiqeten yaqturmaydu [eraf sürisi 31- ayet] buzup chachmighin, buzup chachquchilar heqiqeten sheytanlarning qérindashliridur [isra sürisi 26-27- ayetler]

pul - malni orunsiz yerlerge xejlep buzup - chéchish dégen allah

haram qilghan haraq, zeherlik chékimlik we altun qacha - qüchilarni sétiwélishtek az yaki köp bolsun orunsiz yerlerge pul xejlesh bilen bolidu. Yaki pul malni özige we bashqa kishilerge orunsiz xejlep buzup - chéchip zaya qiliwétish arqiliq bolidu. Peyghember eleyhsslam pul - malni zaya qiliwétishtin tosqan.

927- sual: shérik we uning türi

eng chong gunah - allahqa shérik keltürüshtur. Shérik - étiqad, emel - ibadetler we dualarda allahqa bashqa birsini shérik qilip qoshush dégenliktur. Shérik tewhidning eksidur. Shérik ikki türlük bolup, biri shérkul'ekber (chong shérik) yene biri shérkul'esgher (kichik shérik) lerdin ibarettur.

928- sual: shéirkul'ekberning alametliri

1 - kainatni idare qilishta allahtin bashqimu bezi bashqurghuchilar bar, dep étiqad qilish. Mesilen: ewliyalar, qutublar, pirler we mazayi - mashayixlar kainattiki bezi ishlarni teserrup qilalaydu, dep étiqad qilghan'gha oxshash. Bu xil shérik allahning teserrupatigha bashqilarni shérik qiliwalghanliqtur.

2 - allahqa we allahqa xas süpetlerge bashqilarni oxshitish. Mesilen: ewliya, qutublar, palchilar we daxanlarni gheybni bilidu, dep étiqad qilghan'gha oxshash. Buxil shérik allahning kamali süpetlirige bashqilarni shérik qiliwalghanliqtur. Chunki gheyblerni bilish alahqa xas süpet. allah bu heqte mundaq deydu: "gheybning xeziniliri allahning dergahididur. Uni peqet allah bilidu, quruqluqtiki, déngizdiki nersilerning hemmisini allah bilidu, derextin tökülgen yapraqtin allah bilmeydighan birersimu yoq, meyli qarangghu yer astidiki birer dane uruq bolsun, meyli höl yaki quruq nersiler bolsun, hemmisi allahqa melum bolup lewhulmehpuzda yéziqliqtur" [en'am sürisi 59 - ayet]. Peyghember eleyhissalam mundaq deydu: kimki heyzdar ayal bilen jima qilsa yaki ayalining arqisigha kelse we yaki kahinning aldigha barsa, muhemmed (sellellahu eleyhi wesellem) ge chüshürülgen dinni inkar qilghan bolidu. (tirmizi: 135)

3 - ölüklerdin medet tilesh we ulardin késellerge shipaliq sorash, perzent tilesh we beriket tilesh, shundaqla meyli tirik bolsun, meyli ölük bolsun, allahtin bashqa birawni tebiiy sewebler wetebiiy charilarning sirtida kishilerge gheybtin yardem qilalaydu, dep étiqad qilish. Buxil shérik ibadette we yardem sorashta allahqa bashqilarni shérik qilip qoshiwalghanliqtur. Chünki peyghember

eleyhissalam bir hediside: dua ibadettur dégendin kéyin: {perwerdigaringlar éytidu: manga dua qilinglar, men duayinglarni qobul qilimen (tiligininglarni bérimen), shübhisizki, méning ibaditimdin chongchiliq qilip bash tartidighanlar xar halda jehennemge kiridu} (süre ghafir, 60 - ayet)dégen ayetni oqughan. (tirmizi: 3372)

bundaq qilish allahqa shérik keltürgendin tashqiri, musulmanliqning "sangila ibadet qilimiz we sendinla yardem soraymiz" dégen asasiy prinsipigha zit kélidu. allah taala qur'an kerimde, ölüklerdin nerse sorashning allahqa ularni shérik keltürgenlik ikenlikini ochuq bayan qilidu: "eger ularni chaqirsanglar, silerning chaqirghininglarni anglimaydu. Anglighan teqdirdimu silerge jawab qayturalmaydu, qiyamet küni (allahqa ularni) shérik qilghanliqinglarni inkar qilidu" [fatir sürisi 14 - ayet].

4 - allahning gheyri üchün qurbanliq qilish, yeni ewliyalarning, pirlerning we mazayi - mashayixlarning qollishigha érishimiz, dégen guman bilen, ulargha atap qurbanliq qilish, nezir - chiragh ötküzüsh, hetta mazarlargha bérip ularning qebirlirige atap mal késish qet'iy haramdur. Qurbanliq - ibadet bolghanliq süpiti bilen, u peqet allahqila qilinidu. allah peyghember eleyhissalamgha xitab qilip, mundaq deydu: "perwedigaring üchün namaz uqughin we qurbanliq qilghin" [kewser sürisi 2 - ayet].

Peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: atisigha lenet qilghan kishige, allening gheyrige atap qan qilghan kishige, birer jinayetchini panahlandurghan kishige, yol belgilirini özgertiwetken kishige alle lenet qilidu. (muslim: 1978)

5 - séhirgerlik qilish. Séhirgerlik eng chong gunahlardin bolup, séhirgerlik qilghuchilar sheksiz kapirlardur. Alah taala qur'an kerimde mundaq deydu: " ular sulaymanning padishahliq zamanidiki sheytanlarning (séhrigerlikige ait) sözlirige egeshti. Sulayman (séhriger bolghini we séhir öginish bilen) kapir bolghini yoq, lékin sheytanlar kishilerge séhir ögitip kapir boldi. Ular babildiki harut - marut déyilidighan ikki perishtige nazil qilin'ghan séhirni ügitetti. (bu ikki perishte) biz kishilerni sinaymiz kapir bolmighin, démigiche héch kishige séhir ögetmeytti. Ular bu ikkisidin er - xotunni bir - biridin ayriwétidighan nersilerni (yeni séhirgerlikni) öginetti, ular (séhir arqiliq) allahning ruxsitisiz héch kishige ziyan yetküzelmeytti. Halbuki, ular özlirige ziyini bar, paydisi yoq nersini öginetti. Yehudiylar (tewratni tashlap) séhirni sétiwalghuchigha axirette (allahning rehmitidin we jennitidin) héch

nésiwe yoq ikenlikini obdan béletti, ular janlirining bedilige sétiwalghan nersisining (yeni özliri üchün séhir öginishni tallishining) ejebmu yaman ish ikenlikini kashki bilse idi " [beqere sürisi102 - ayet].

Peyghember eleyhissalam: yette xil halaketlik gunahtin saqlininglar! Dédi. Beziler: i resulullah! Ular qaysi gunahlar ? Dep sorighanidi, peyghember eleyhissalam ulargha: alleqa shérik keltürüsh, sihir qilish, naheq adem öltürüsh, yétimning mélini yewélish, ösüm yéyish, jengdin qéchish, ippetlik, pak musulman ayallargha bohtan chaplash qatarliqlar, dédi. (muslim: 89)

6- allahtin bashqisining namini atap qesem qilish. Chünki qesem - eng ulugh we uning jazalishidin qorqilidighan bir zatning namini atash arqiliq, birer ishning rast ikenlikini tekitlesh démektur. Uning menisi: "eger men yalghan ishqa qesem qilghan bolsam, nami atalghan bo zat méni ursun" dégenliktur. Shübhisizki, ulughluqning yégane igisi, qilmishlargha yéterlik jaza bergüchi we azabidin qorqulghuchi zat - allahtur. allahtin bashqisning nami bilen qesem qilghuchi, allahqila xas bolghan olughluq we qilmishlargha jaza bérishtek aliy süpetlerge bashqilarni shérik qiliwalghan bolidu.

Sed ibni ubeydedin mundaq riwayet qilinidu: ibni ömer reziyellahu enhuma bir kishining: kebe bilen qesemki, déginini anglap mundaq dédi: alletin bashqisi bilen qesem qilishqa bolmaydu. Chünki men peyghember sellallahu eleyhi wesellemning: kimki alletin bashqisi bilen qesem qilidiken, kapir bolghan yaki alleqa shérik keltürgen bolidu dégenlikini anglighanidim. (tirmizi1535)

allahtin bashqisining nami bilen qilin'ghan qesem shérik we kuprining jümlisidin sanalsimu, u qesem hésablanmaydu. Chünki qesem allahning mubarek isimlirini tilgha élish bilenla qilinidu. Qesemning ibariliri üch bolup, ular: oallah (wellahi) tallah (tellahi) we ballah (billahi) din ibaret. Shuning üchün kishilerning "méni nan ursun", "andaq bolup kétey, bundaq bolup kétey" dégen'ge oxshash sözliri qesemge yatmaydu.

Emma kishi qesem qildim dep: "men kapir bolup kétey" dégen'ge oxshash sözlerni qilghan we qesimide yalghan ishqa qesem qilghan bolsa, u özining déginidek bolup kétidu.

Peyghember sellallahu eleyhi wesellem mundaq dégen: ”men islamdin ada juda bolup kéteyki... “ dep qesem qilghan kishi, eger bu sözni yalghandin dégen bolsa, özi éytqandek islamdin ada juda bolup kétidu. Eger (u sözni) chin könglidin

éytqan bolsa, u, islamgha saghlam halette qaytalmaydu (yeni heqiqiy musulman bolalmaydu). (nesai 3772)

7 - ewliyalar, pirler we mazayi - mashayixlargha allahqa eqide qilghandek eqide qilish, ularni allahni söygendek söyüsh, ulardin allahtin qorqqandek qorqush we ulargha allahqa ibadet qilghandek choqunush. allah bu heqte mundaq deydu: " bezi ademler allahtin gheyriylerni (yeni butlarni) allahqa shérik qiliwalidu, ularni (möminlerning) allah ni dost tutqinidek dost tutidu, (yeni ulughlaydu we ulargha boysunidu). Möminler allah ni hemmidin bek dost tutquchilardur, zalimlar (qiyamet küni özlirige teyyarlan'ghan) azabni körgen chaghda pütün küch - quwwetning allahqa mensüp ikenlikini we allahning azabining qattiq ikenlikini kashki bilse idi (dunyada allahqa shérik keltürgenliklirige heddidin ziyade pushayman qilatti) " [beqere sürisi 165 - ayet]. Bu ayette, allahtin gheyrilerni, allahni dost totqandek dost totup, eqide qilishni allahqa shérik keltürgenlikning jümlisidin sanighan. Bu ayetning mezmunigha asasen, allahtin bashqisidin xuddi allahtin qorqqandek qorqush we ulargha allahqa ibadet qilghandek choqunushmu shérikning jümlisidin sanilidu, elwette.

8 - ölüklerni - meyli ular peyghember bolup ketsun, meyli ewliya bolup ketsun - kishilerge payda - ziyan yetküzeleydu, hajetlerni rawa qilalaydu, dep étiqad qilish. allah taala qur'an kerimde mundaq deydu: "béshigha kün chüshken adem dua qilsa (uning duasini) ijabet qilidighan, uning béshigha kelgen éghirchiliqni kötürüwétidighan we silerni zéminning orunbasari qilghan kim? allahtin bashqa ilah barmu? Siler azghine wez - nesihet alisiler" [neml sürisi 62 - ayet]. "eger allah sanga birer kulpet yetküzse, uni allahtin bashqa héchkim kötürüwételmeydu, eger allah sanga birer yaxshiliq yetküzse (uchaghda uninggha héchkim arilishalmaydu), chünki allah her nersige qadirdur" [en'am sürisi17- abet]

929- sual: shirkul'ekberning hökmi

shirkul'ekberni sadir qilghan adem imandin chiqidu, uning burun qilghan pütün emel - ibadetliri bikar bolup kétidu. Uning gunahi kechürüm qilinmaydu, peqet shérik keltürgüchining shériktin qet'iy qol üzüp, qayta iman éytishi we gunahlirigha heqiqiy rewishte tewbe qilishi arqiliq allah xalisa kechürüm qilinidu. allah mundaq deydu: "allah özige birer nersining shérik keltürilishini (yeni mushriklik gunahini) elwette meghpiret qilmaydu. Buningdin bashqisini (allah özi) xalighan ademge meghpiret qilidu. Kimki allahqa shérik keltüridiken, u heqiqeten

qattiq azghan bolidu" [nisa sürisi 116 - ayet].

930- sual: shirkul'esgherning alametliri

1 - ölüklerning wasitisi bilen allahqa yéqinlishish meqsitide mazarlarni tawap qilish. Chünki, tawap qilish peqet beytullahtiki "kebe" gila xastur. Beytullahtin bashqa jayni tawap qilghan kishi allahqa shérik keltürgen bolidu. Chünki tawap - ibadettur. Ibadetni allahtin bashqisi üchün qilishning allahqa shérik keltürgenlik ikenliki éniqtur. allah mundaq deydu: "(hajilar) qedimi beyt (yeni beytullani) tawap qilsun" [hej sürisi 29 ayet]. Emma qebirlerni ziyaret qilish arqiliq ölümni eske élish we mazarda yatqan yéqinlargha dua qilish üchün mazarlargha bérish sawabliq ishtur.

2 - riya, yeni emel - ibadetlerni xalis allah üchün qilmastin, bashqilargha körsitish niyiti bilen qilish. Chünki bendilerning emel - ibadetlirini küzitish, ulargha sawab bérish peqet allahqa xastur. Emel - ibadetlerni bashqilargha körsitish üchün qilish bolsa, allahning emellerge sawab bérish we ularni küzitish süpitige bashqilarni shérik qilip qoshiwalghanliq bolidu. allah taala bu heqte mundaq deydu: "kimki, perwerdigarigha mulaqat bolushni ümid qilidiken, (yeni sawab ümid qilip, azabidin qorqidiken) yaxshi ish qilsun, perwerdigarigha qilidighan ibadetke héchkimni shérik keltürmisun" [kehf sürisi 110 - ayet].

3 - allahqa asiyliq bolidighan ishlarda bashqilargha boysunush. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: herqandaq bir musulmanning, meyli u yaxshi körgen yaki yaman körgen ishta bolsun, gunah bolidighan ishqila buyrulmisa, bashliqining sözini anglap, buyruqigha itaet qilishi wajib bolidu. Eger gunah bolidighan ishqa buyrulsa, bashliqning sözini anglashqa we uninggha itaet qilishqa bolmaydu. (buxari: 7144) chünki itaet qilish, boysunush peqet allahqila bolidu. Shuning üchün, allahqa asiyliq bolidighan ishlarda - pezrlerni terk étish, sheriette men'i qilin'ghan ishlarni qilish we haramni halal ornida qollinish qatarliq ishlarda , bashqilargha boysun'ghan kishi (yeni birawdin qorqup yaki uning yüz xatirisi qilip shondaq qilghan kishi)allahqa itaette shérik keltürgen bolidu. Chünki, allahqa asiyliq qilip, bashqilargha boysun'ghuchilar özliri boysun'ghan kishilirini allahqa oxshash, belki alahtin yoqiri körgen bolidu emesmu?!

931- sual: shérkul'esgherning hökmi

shérkul'esgher - gunahi kebiriler (chong gunahlar)din bolup, uni sadir qilghuchi allahqa tewbe qilip shériktin yiraq bolush bilen özini halaketlerdin

qutquzalaydu. Shirkul'esgherni sadir qilghan kishi kapir bolup ketmeydu, uning bashqa yaxshi emellirimu bikar bolup ketmeydu. Lékin her halette shériktin qattiq hezer qilish zörürdur.

932- sual: gheyri musulmanlar gha oxshiwélish

meyli kiyinishte bolsun, meyli ish - heriketlerde bolsun, meyli her qandaq bir ishta bolsun musulman emes milletlerning örp - adetlirini qobul qilip, ularni dorash özini ulargha oxshitiwalghanliqtur.

933- sual: gheyri musulmanlargha oxshiwiilish iqimning türliri

zamanimizda özini musulman emes qowmlarge oxshitiwélish éqimi we uning türliri nahayiti téz tereqqiy qilmaqta. Ulardin beziliri töwendikiche:

1. qebirlerni qaturush. Qebirlerni qaturush, bashqa dindikilerning qebrilirige oxshitip qurup chiqish. Bundaq qilish peyghember eleyhissalamning yoligha xilap kélidighan yaman ishtur. Dinimizning körsetmisi boyiche, qebre peqet bir ghérich texminen 22.5 santimétir égizlikte kötürülidu. Bu kishilerning uning qebre ikenlikini bilishi we tonup dua qilishi üchündur.

2. tughulghan künni xatirilesh. Tughulghan künni xatirilesh aditi xristian eqidisidin kelgen bolup, ular isa eleyhissalamning tughulghan künini eng mötiwer ibadet sanap xatirileydu.

3. ashiq meshuqlar bayrimi. Ashiq meshuqlar bayrimi 270 - miladiye yili 2- ayning 14- koni xristian chérkawliri teripidin ölüm jazasigha yoluqqan xristian pop day walintaynni xatirilesh yüzisidin xristianlar peyda qilghan, eslide rimliqlargha ait jahiliyet qalduqliridin bolup, hazirqi zaman xristianliri bu adetni bayram sheklide dawamlashturmaqta.

4. yil béshi bayrimi -miladiye bayrimi. Yil béshi bayrimi isa eleyhissalam tughulghan yilni qutlash üchün xristianlar yolgha qoyghan bir diniy bayram bolup, uning paaliyiti xristianlarning bir- birige sowghatlarni teqdim qilishi, yéshil derexni tiklesh, aile boyiche xoshalliq tentenisi qilish, nowél papaning teqlidini yasash bilen bolidu. Bu bayram krésmas dep atilidu. Chünki bu söz grékchidiki xristos sözining qisqartilmisidur.

5. mundin bashqa, anilar bayrimi, er - ayallarning toy kunini xatirilishi qatarliqlarning hemmisi musulmanlar arisigha bashqa dindilerdin kirgen adetler bolup, musulmanlarning bularni dorishi cheklen'gen ishlar qataridin orun alidu. Hazirqi islam dunyasidiki ölimalarning hemmisi bu hökümde birdek ittipaqtur. Birer

ölimaning yuqiriqi bayramlardin birersinimu jaiz sanighanliqi melum emes. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: özüngge, ayalinggha we baliliringgha yégüzgenliringning hemmisi, hetta xizmetchingge yégüzgenliringmu sen üchün sediqidur. (ehmed: 16727)

bu hedisler musulman ademni kündilik haytida, ayali we perzentliridin bashqilar yaxshi köridighan her qandaq kishisige özining söygisini chirayliq salam, tebessum, yaxshi söz, gah sowghat we ular xoshal bolidighan her qandaq nersiler bilen namayan qilip turushqa teshebbus qilidu. Xristianlar özlirining bayram künliri munasiwiti bilen söygenlirige yil ichide bir qanche qétimla sowgha teqdim qilsa, musulmanlar her waqit sowghilarni öz ara teqdim qilishqa buyrulghan. Xiristianlar we bashqilar özlirining tughulghan künini xatirilep, xoshalliqtin bayram qilsa, musulmanlar awwal ulargha bu hayatni bergen allah taalagha minnetdarliqini ipadilep shükri - teshekkur éytish bilen bir waqitta, özlirining bir yilliq ömri qisqirighanliqini we ötken ömri ichide dunyaliq we axiretliki üchün némilerni qilghanliqini eslep ötidu, yaxshi qilghan ishliridin söyinidu, yaman qilghan ishliridin ghemkin bolup, mundin kéyinki ömride noqsanlirini toluqlashqa bel baghlaydu. Qisqisi tughulghan kün musulmanlar üchün öz - özidin hésab élish we ömridin bir yili qisqirighanliqini hés qilish künidur.

6. Salamni özgertish. Bashqa musulmanlarning" essalamu eleykum" dep salamlishishning ornigha, bashqa milletlerni dorap yaxshimusiz salamlishish toghra emes. Islamiy salamlishish biz uyghurlarning ming yildin köprek waqittin biri adetlinip kelgen diniy we milliy ésil en'enimizdur. allah taala musulmanlarni islamiy salamlishishqa buyrup :"silerge biraw salam berse, uninggha téximu yaxshi salam bilen jawab béringlar yaki uning salimini eynen qayturunglar."[süre nisa 86- ayet] dep emr qilghan. Dunyada musulmanlarning bu ésil salamlishish aditidin yaxshi salamlishish yoq. Chünki buningdiki amanliq tilesh we yaxshi tileklerde bolushtin ibaret chirayliq sözler héchqandaq bir din we héchqandaq bir mille tte yoq. " salam " sözi bilen " islam" sözining söz yiltizi bir bolup, pütün insaniyetke tinchliq élip kélishni ghaye qilghan islam dini bilen pütün insaniyetke tinchliq, amanliq tileydighan musulmanlarning xaraktérini körsitip béridu.

7. Nezir - chiraghlarni réstoranlarda ötküzüsh aditi. Nezir - chiragh peqetla kembeghellerning, yétimlerning we shuninggha oxshash mohtaj kishilerning heqqidur. Chünki baylargha we turmushi normal kishilerge bérilidighan taam

ziyapet dep atilidu. Emma hazirqi uyghur jem'iyitide, nezir - chiragh dégen bu adet baylargha xushamet qilish, yüz - abruy qoghlishish, bashqilar bilen beslishish we bashqa köpligen pes gherezler we yaman niyetlerni emelge ashurushning wasitisi bolup qalmaqta. Réstoranlarda " nezir" dep bérilgenler emeliyette nezir emes, belki xushamet we israpxorluqning guwahchisi bolghan bir xil baylar ziyapitidur. Kembegheller, yétimler, aghriqchan kishiler we bashqimu éhtiyaj igiliri shu heywetlik réstoranlarning yénidin eyminip aran ötidighan tursa, ular qandaqmu uninggha kirelisun? Kimmu ularni chaqiridu? "öyimiz tar, méhman qobul qilalmaydu." dégüchiler nezir - chiragh üchün atighanlirini kembeghellerge we yétim - yésirlerge tarqitip berse bolidu emesmu? !

8. Ammiwi sorunlarda er - ayallarning hemme bir yerde olturushi. Islam dinimizning körsetmisi we bizning milliy örp - aditimiz boyiche, erler bilen ayallar hemme birlikte bir sorunda olturmaydu. Belki erler ayrim bir zalda, ayallar ayrim bir zalda olturidu. Shunga uyghur milliy binakarliqida öylerning mehremxana we méhmanxana deydighan ikki zal bolidu. Méhmanxanigha erlerni, mehremxanigha ayallarni bashlaydu. Mana bu milliy en'ene, islamiy qaide.

On toqquzinchi bölüm . Islam dinidiki hökümdarliq tüzümliri

934-sual: musulmanlar üchün bashliqning zörörliki

musulmanlar üchün bir bashliqning tiklinshi islam dinida qilish eng muhim bolghan ishlarning biridur. Shuning üchün sahabilar (allah taala ulardin razi bolsun!) peyghember eleyhissalam wapat bolup ketken waqtida, peyghember eleyhissalamni yerlikide qoymay turupla ebubekir reziyellahu enhuni musulmanlarning bashliqliqigha saylap uninggha bey'et bergen idi. Peyghember eleyhissalam döshenbe küni wapat bolup ketti. Sahabilar saide jemetining sayiwenlikining astida ebubekirge, uning xelipe bolushigha bey'et bérip bolup andin peyghember eleyhissalamni seyshenbe küni yaki charshenbe yuruydighan kéche, yaki charshenbe küni yerlikige qoyghan. " biz sanga yer yüzide kishiler arisida höküm qilish hoquqini berduq" (süre sad 26-ayet) mana bu ayet kishiler arisida adilliq bilen höküm qilidighan bir bashliqni saylap chiqishning zörür ikenlikini we kishilerge qilin'ghan zulum we yolsuzliqlarning sewebi bolsa hökümranlarning öz xahishlirigha egishish ikenlikini körsitip béridu .

935-sual: islam dinidiki hökümdarliqning shertliri

musulmanlargha bashliq bolidighan ademde töwendiki shertlerning tépilishi lazim.

1. musulman bolushi lazim. Chünki kapirning musulmanlargha bashliq bolushi toghra emes.
2. hör azat adem bolushi lazim . Chünki qul özige özi ige bolalmaydighan halette tursa, qandaqmu bashqilargha bashliq bolalisun?
3. balaghetke yetken bolushi lazim. Chünki balaghetke yetmigen kichik bala bashqilargha bashliq bolalmaydu.
4. eqli hushi jayida bolushi lazim.
5. er bolushi lazim. Chünki islam dinida ayallar sirtqa chiqmay öylerde olturushqa buyrulghan. Ayallar sirtlarda köp körülmey özini ademlerning közliridin yiraq saqlishi lazim.

936-sual: musulmanlargha bashliq bolidighan ademning sheritliri

musulmanlargha bashliq bolidighan ademning islam dinining hökümlirini ijra qilalaydighan, kishilerge zulum qilghan ademdin ulargha heqlirini élip béreleydighan, chigralarni düshmenning hujum qilishidin qoghdiyalaydighan, musulmanlargha birer xeterning kélishidin ularni saqliyalaydighan, islam dölitining tupraqlirini bashqilargha tatquzup qoymay saqliyalaydighan bolushi lazim . Eger bashliq bolghanda esker tartip eskerning aldida mangalaydighan adem bolushi lazim. Pasiq ademni bashliq saylash mekruhtur. Bashliq bolghan adem bashliqliqqa saylan'ghan waqtida teqwadar bolup, kéyin pasiq bolup qalghan bolsa, u ademni bashliqliqtin éliwétish lazim. Yüz béridighan qalaymiqanchiliqning aldini élish üchün bashliqliqqa saylam bilen emes küch bilen kéliwalghan ademning bashliqliqimu toghra bolidu.

937-sual: islam dolitining asasiy qanuni

islam dolitining asasiy qanuni islam sheriitning özi bolup, qur'an kerim bilen peyghember eleyhissalamning hedisliride kelgen eqide, ibadet, exlaq, mumamile, kishilik we kolléktip alaqilar, dölet tüzümi, döletning tashqi eller bilen bolghan munasiwiti, mumailisi, jinaiy ishlar qanuni, qatarliq bir yürüsh qaide - tertipler we nizamlarni öz ichige alidu. Islam döliti yuqirida éytilghandek, din ademliri bashquridighan din döliti yaki atidin baligha miras qalidighan émpiratorluq döliti yaki ” din bizning ishlirimizgha arilashmisun “ deydighan sikularizm döliti emes, belki allahning sheriiti höküm süridighan, bashliqliri xelq teripidin erkin saylinidighan xelq dölitidur.

938-sual: islam dölitining tunji reisi

peyghembirimiz hezriti muhemmed eleyhissalam allah taala teripidin islam dinini élip kélip, mutleq hakimiyet allah taalagha mensub ikenlikini we özining allah buyrighanlarni yetküzüsh wezipisi barliqini élan qilghan we medinige hijret qilip barghinidin kéyin, u jayda tunji islam dölitini tesis qilghan bolup, bu döletning tunji hakimi peyghembirimiz hezriti muhemmed eleyhissalam bolghan.

Muhemmed eleyhissalam özi dölet reisi, dinning birdinbir

rhebiri bolsimu, özini nahayiti kemter tutatti, etrapidikilerge qérindashning qérindishigha qilidighan muamilisini qilatti, herkimge intayin mulayim idi, birer kishigimu azar bermeytti, qattiq söz qilmaytti. Shunga allah taala uninggha mundaq dégen : "allahning rhemiti bilen sen ulargha mulayim boldung, eger qopal, baghri qattiq bolghan bolsang, ular chörengdin tarqap kétetti." [al imran 159- ayet]

muhemmed eleyhissalam özining ulughlinishini we bashqilardin alahide perqliq muamile körüshni xalimaytti, kishiler arman qilidighan aliy unwanlar bilen atilishnimu yaqturmaytti. Muhemmed eleyhissalam insaniyette bolushqa tégishlik güzel exlaqning eng ülgisini yashighan zat idi. Shunga allah taala uni maxtap "sen heqiqeten büyük exlaqqa igisen." didi. Shu sewebtin, muhemmed eleyhissalamgha egeshkenler uni jénidinmu artuq söyetti. Adette mutleq köp sanliq kishiler özlirining padishahlirigha yaki qandaqla bir bashliqlirigha ulardin qorqup yaki xalimisimu mejburiy halda itaet qilsa, muhemmed eleyhissalamning yénidikiler uninggha cheksiz söygü muhebbet we wayigha yetken ixlas hem sadaqet bilen ixtiyariy itaet qilatti .

Muhemmed eleyhissalamning yénidiki sahabiliri uni ata anisidin, baliliridin we dunyada qimmetlik sanalghan her qandaq nersisidin artuq söyetti. allah taala qur'an kerimde : "peyghember möminler üchün janliridinimu charidur." déyish arqiliq ularning muhemmed eleyhissalamgha bolghan söygü ixlasigha guwah bolghan. Chunki sahabilar hezriti muhemmed eleyhissalamni we uning qedir qimmitini hemmidin bek tonughan we allahning munu sözige estayidil qulaq sélip shu boyiche ish körgen ülgilik kishiler idi . "allahqa we axiret künige ishinidighan bir qewmning allahqa we uning peyghembirige düshmen bolghanlarni ularning aniliri, oghulliri, ya qérindashliri, ya uruq tughqanliri bolghan teqdirdimu dost tutqanliqini körmeysen."

939-sual: tunji islam dölitining adaletperwerliki

peyghember eleyhissalam medine munewwere shehride tesis qilghan tunji islam döliti insaniyet tarixida tunji qétim adalet we barawerlikning eng yuqiri ülgilirini yaratqan bolup, bu ehwal musulman emes qewmlerningmu islam dinini qobul qilishlirigha türtke bolghan

seweblerning biri bolghan idi. Chünki tunji islam dölitining qanun - prinsiplirida we hakimiyet maqamida, irq, din, reng we dölet ayrimchiliqidin halqighan we insanlar xuddi taghaqning chishlirigha oxshash pap barawerdur, erebning ejem (ereb emes milletler)ge, ejemning erebke, aq tenlikning qaratenlikke, qara tenlikning aq tenlikke héchqandaq artuqchiliqi yoqtur. Ular peqet allah taalagha teqwaliq qilish bilenla allahning dergahida bir biridin artuq bolalaydu dégen islamiy prinsipning eng chékige yetken ésil ülgiliri namayan bolghan idi. Peyghember eleyhissalamning azadkerdisi zeydning oghli usamege oxshighan bir qara tenlik sahabining medine islam dölitige tewe qoralliq qisimlarning bash qomandanliqigha teyinlen'genliki, épopiyilik qara tenlik bilal ibni rebahning islam tarixida tunji muezzin bolup saylan'ghanliqi we bashqilar buning misalidur. Peyghember eleyhissalam tunji islam dölitining tunji reisi bolghan bolsimu, özining ulughlinishini we özige alahide heq tonulushini layiq kütmeytti. Peyghemberlik we insanlargha eng aliy maqamdiki rheberliktin ibaret bu katta mensipidin özi, ailisi, tughqanliri we qandaqla bir yéqin kishisining paydisigha qollinishtin tamamen yiraq idi, hetta musulmanlarning uninggha alahide perqliq hörmet körsitisinimu xalimaytti. "manga bashqa milletler bir birini ulughlap ornidin turushqinidek ornunglardin turmanglar" dégenliki buni ipadileydu. Peyghember eleyhissalamning söyümlük qizi fatime reziyellahu enhagha i muhemmedning qizi fatime ! Pul - mélimdin xalighiningizni sorisingiz sizge yardem qilalaymen. Emma allahning aldida sizge héchnerse qilip bérelmeymen, eger muhemmedning qizi fatime oghriliq qilsa idi, elwette uning qolini kesken bolattim, dégenliki we özining tughqanlirigha ey qureysh jamaesi ! Özünglarni allahning azabidin qutquzunglar, men silerge héch nerse qilip bérelmeymen, dégenliki, taghisi abbasqa, ey tagha ! Séning üchün allahning aldida héch ish qilip bérelmeymen dégenliki buning misali.

Peyghember eleyhissalam wapat bolishidin birqanche kün ilgiriki késellik waqtida taghisi abbasning oghli fezl bilen kiyoghli eli ibni ebu talibning yardimi bilen mesjidke chiqip munberde olturidu we mundaq deydu: ey xalayiq! Men kimni birer qamcha urup salghan bolsam,

mendin intiqamini éliwalsun, mana men müremni tutup berdim. Kimning mélini éliwalghan bolsam, mendin hazirla mélini sorisun, mana bu méning mal - dunyalirim. Manga öchi bolghanlar mendin qorqmisun, ularni qorqutush méning shenimge yarashmaydu. Bilinglarki, méning üchün eng yaxshiliringlar mendin heqqini teleb qilghan yaki manga raziliq bergenlerdur. Men rebbimning dergahigha könglüm rahet halda bérishni xalaymen.

Qisqisi, islam dinining heqqaniyliqi we islam dölitining adaletperwerliki charek esirlik az bir waqit ichide pütün ereb yérim arilining islam bayriqi astida birlishishige türtke bolghan idi.

940-sual: islam xelipilirining adaletperwerliki

xulefaurrashidun dep atalghan ülgilik xelipilerning adaletperwerliktiki ehwali xuddi peyghember eleyhissalamning adalitige oxshash idi. Tunji xelipe ebu bekri siddiq reziyellahu enhu xelipilikke bey'et qilin'ghanda, munberge chiqip turup, pütün musulmanlarning aldida mundaq didi, ey xalayiq ! Men silerge bashliq bolup saylandim. Men silerning eng yaxshiliringlardinmu emesmen, mes'uliyitimni yaxshi ishlisem manga yardem qilinglar, eger xatalashsam tüzitinglar. Ikkinchi xelipe ömer ibni xettab reziyellahu enhu xelipilikke saylan'ghinida mundaq dégen, ey xalayiq ! Méning qandaqla bir ishta xatalashqinimni bayqighan haman manga tüzütüsh béringlar. Chünki menmu toghra - xatadin xaliy bolalmaydighan insanmen. Bu ikki xelipidin kéyin kelgen osman ibni affan we eli ibni ebu taliblarmu shu boyiche ish körgen. Shunga ular ” toghra yolda yürgüchi xelipiler “ dégen menggülük shereplik unwan'gha érishken. Tötinchi xelipe hezriti eli ibni ebu talibning bir tömür kiyimi yoqap ketken bolup, uni bir xristianning yénidin tépilghanda, xelipe uninggha " bu manga ait " deydu. Héliqi xristian kishi "bu méning, qayil bolmisingiz, musulmanlarning qazisi bar, shuning yénigha barayli" deydu, shundaq qilip ikkisi shu waqittiki islam dolitining qazisi shurhyening hozorigha baridu we xelipimu qazining aldida tik turidu, buni körgen qazi xelipige hörmet qilghanliqtin uni olturushqa teklip qilidu. Andin xelipe sözge bashlap ey qazi bizning dewayimizni sorighan bolsingiz deydu. Qazi : xosh, i möminlerning emiri qandaq dewayingiz bar idi ! Dep soraydu.

Xelipe : bu tömür kiyim méning idi, xéli waqittin biri mendin yoqap ketken idi deydu. Héliqi xristian bu méning deydu. Bu waqitta qazi: bu tömür kiyimning buning qolidin chiqishigha ishenmeymen, ey möminlerning emiri ! Sizning ispatingiz barmu deydu. Xelipe: rast éyttingiz, méning ispatim yoq deydu. Bu ehwaldin qattiq tesirlen'gen héliqi xristian adem: möminlerning emiri özining teyinligen qazisining hozorigha keldi, andin qazi uning ziyinigha höküm qildi, men shundaq guwahliq bérimenki, bu choqum peyghemberlerning xislitidur. Ey möminlerning emiri ! Bu kiyim sizning idi, bir zamanlarda sizning étingizning üstidin chüshüp qalghanda, uni men éliwalghan idim. Men bügün musulman boldum dep, "eshhedu enla ilahe illellahu we eshhedu enne muhemmeden ebduhu we resuluhu" dégen shahadet kelimisini oquydu. Bu waqitta xelipe: "sen musulman boldung, mubarek bolsun, bu kiyim séning bolup ketsun dep kiyimni uninggha biriwétidu we uni yölep étigha mindurüp qoyidu.

941-sual: peyghember eleyhissalamning zamanidiki kéngesh ezaliri

peyghember eleyhissalamning zamanidiki kéngesh ezalirining eng béshida hezriti ebu bekri siddiq reziyellahu enhu, ömer ibni xettab, eli ibni ebu talib, osman ibni affan, telhe ibni ubeydulla, zubeyr ibni ewam, abdurrahman ibni ewf qatarliq sahabilar kélidu .

942-sual: kéngesh qilishning mawzusi

kéngesh peyghember eleyhissalam hayat waqtida, heqqide wehiy kelmigen siyasiy, iqtisadiy, ijtimaiy we her qandaq ishlarda bolatti. Emma diniy mesililerde peyghember eleyhissalam peqet wheyigila tayinatti. Kéngesh peyghember eleyhissalamning wapatidin kéyin ta qiyametkiche, heqqide qur'an kerim ayetliri yaki peyghember eleyhissalamning hedisliri kelmigen, musulmanlar we musulmanlar jem'iyitige munasiwetlik pütün ishlar üstide bolidu.

943-sual: islam xelipilikliri we dewir sürgen zamani

islam xelipiliki qur'an kerim we sünnetni asas qilghan islam sheriitini qanun qilghan islam hakimiyitini körsitidu. Islam xelipiliki peyghember eleyhissalamning wapatidin kéyin 632 - yili medine munewwere shehride bashlinip, 1924 - yili türkiyining istanbul shehride axirlashqan.

944-sual: xulepai rashidinler dewri we ularning xelipiliri

xulefaurrashdun dewri sahabilarning dewri bolup, islam tarixida bu dewr eng kamaligha yetkenliktin, " islamning altun dewri " dep atilidu. Peyghember eleyhissalam wapat bolghandin kéyin, hezriti ebu bekri reziyellahu enhu, ömer, osman we eli reziyellahu enhum qatarliq 4 kishi arqa - arqidin musulmanlarning xelipisi bolghan. Xulefaurashidun dewri yuqiriqi 4 xelipe bilen axirlashqan bolup, bulardin kéyin kelgenler islamning xelipini omum xelqning awaz bérishi arqiliq xelq teripidin saylap chiqish usulini emeldin qaldurup, xelipilikni atidin baligha miras qaldurushtin ibaret padishahliq tüzümige aylanduriwalghan.

945-sual: emewiyler dewri

emewiyler dewri - peyghember eleyhissalamning taghisining oghli ebu sufyan ailisige mensub bolghan emewiyler teripidin qurulghan xelipilik bolup, emewiyler xelipikining tunji xelipisi muawiye ibni ebu sufyan miladiy661 - yilidin 680 - yillar arisida xelipilik qilghan, eng axirqi xelipisi merwan ibni muhemmed miladiye 744 - yilidin 750 - yillar arisida xelipilik qilghan idi. Bu xelipilik awwal dimeshiqni, andin ispaniyeni paytexti qilghan we 661 - yilidin 750 - yiligha qeder 89 yil hakimiyet sürgen bir xelipiliktur.

946-sual: emewiyler dewridiki islam döliti

emewiyler dewride islam dini dunyaning her qaysi jaylirigha keng tarqalghan bir dewr bolup, shu waqittiki islam dölitining chégrisi sherqtin junggughiche, gherbtin ispaniyegiche kéngeygen. Paytext dimeshiq shehri ilim - meripetning merkizige aylan'ghan. Emewiyler dölitining xelipiliri sanaet, pen - téxnika, tibabet, tepsir, hedis we fiqhi ilimlirige, shundaqla hertürlük ilim pen we islam teshwiqatigha qattiq köngül bölgen bolup, musulmanlar pen, medeniyette we ilim - meripette dunya xelqining eng aldigha ötüp ketken idi. Tunji islamiy pul tilla emewiyler zamanida ijad qilin'ghan. Emewiyler mundin bashqa yene binakarliqqa zor ehmiyet bergen bolup, dunyaning her qaysi jaylirida chong tarixiy medrise we jamilerni bina qilghan. Emewiyler xelipiliki islam tarixida eng chong ghelibilerni qolgha keltürgen we islam dinining asiya, afriqa, yawropa qit'elirige keng tarqilishi yolida mislisiz xizmetlerni körsetken bir xelipiliktur.

947-sual: abbasiylar dewri

abbasiylar xelipiliki peyghember eleyhissalamning taghisi abbas reziyellahu enhuning ailisidikiler teripidin qurulghan islam xelipiliki bolup, 750 - yilidin 1258 - yiligha qeder 508 yil hakimiyet sürgen. Bu xelipilikning tunji xelipisi ebu abbas ibni seffah 744 - 750 - yillar arisida xelipilik qilghan, eng axirqi xelipisi baghdatta ebu ehmed abdullah 1243 - 1258 - yillar arisida xelipilik qilghan, qahirede elmutewekkil billah 1507 - 1516 - yillar arisida xelipilik qilghan idi. Abbasiylar xelipilikining paytexti ikki bolup, awwal baghdat, andin misirning qahire shehri bolghan. Bu xelipikning qaidisi boyiche, xelipe emirulmuminin dep atilatti.

948-sual: abbasiylar dewridiki islam döliti

abbasiylar dewri her xil témidiki islamiy eserlerni yézish, bashqa tillardin tibbiy, edebiy, tarixiy eserlerni, shundaqla paydiliq ilimlerni terjime qilish eng ewjige yetken bir dewr bolup, islam dunyasida birdek tonulghan meshhur 4 fiqhi mezhibning qurghuchiliri, meshhur mupessirler we hedisshunaslar bu esirde ötken. Öz waqtida baghdat shehri islam xelipikining merkizi bolupla qalmastin, belki ilim - meripetning we ölimalarning merkizi bolghan idi. Abbasiylar xelipiliki dewride musulmanlar eserlirini tunji qétim özliri ishlepchiqarghan qeghezge bésip chiqirishni ögen'gen we uni tereqqi qildurghan idi. Mundin bashqa shu dewrdiki musulmanlar dunyada tunji bolup "beytul hikmet" dep atilidighan ilmiy tetqiqat akadémiyisini, resetxanilarni, kutubxanilarni, terjime merkezlirini barliqqa keltürgen bolup, abbasiylar dewri ilim - pen we medeniyet taza güllen'gen dewr hésablinidu.

949-sual: osmaniylar dewri

osmaniylar dewri islam xelipilikining eng axirqi dewri bolup, ottura asiyadin kelgen ughuz türkliri teripidin qurulghan we 1299 - yilidin 1924 - yiligha qeder 625 yil hakimiyet sürgen. Osmaniylar xelipilikining xelipiliri "sultan" dep atilatti. 625 yilda 40 sultan hakimiyet bishigha chiqqan. Osmaniylar xelipilikining tunji xelipisi osman ertughrul 1280 - 1300 - yillar arisida xelipilik qilghan, eng axirqi xelipisi ikkinchi abdulmejidxan 1922 - 1924 - yillar arisida xelipilik qilghan idi. Osmaniylar xelipikining tunji paytexti sögüt(1299 - 1326) andin bursa (1326 - 1365) andin edirne (1365 - 1453) we eng axirda istanbul (1453 - 1922) bolghan.

950-sual: osmaniylar dewridiki islam doliti

osmaniylar xelipiliki pütün dunya xelqige islam dinini tarqitishni eng aldinqi ghaye qilghan bolup, her qedemde ghelibige ériship mangghan. Bolupmu osmaniylar xelipilikining 9 - sultani muhemmed fatih (1451 - 1481 - yillar arisida xelipilik qilghan) ning dewride istanbul esli nami qusténtiniye azat bolup, musulmanlarning qoligha ötkendin kéyin, osmaniylar xelipiliki zeper quchqan yéngi bir dewrge kötürülgen idi. Ular asiyadin qara déngizghiche, balqan yérim arilidin guroziye, rumaniye, bulghariye, kosowa qatarliq jaylarghiche kéngiyip barghanning sirtida, pütün ereb we afriqa döletliridin halqip italiyining jenubi qismi, ottura asiya we sherqi jenubi yawropaghiche bolghan jaylarda hakimiyet yürgüzgen bolup, shu waqitqa nisbeten dunyadiki eng chong küchke aylan'ghan. Osmaniylar xelipiliki 1924 - yili hazirqi türkiye jumhuriyitining qurghuchisi mustafa kamal ata türk teripidin aghdurup tashlan'ghan.

951-sual: jihadning menisi

jihad dégen söz mena jehettin qiynalmaq we musheqqet tartmaq, dégenlik bolidu. Jihad dégen söz istilah jehettin kapirlar bilen urush qilish üchün qol, mal mülük we til bilen köresh qilish, dégenlik bolidu.

” jihad“ sözi ereb tilidiki ” jhd“ sözidin kelgen bolup, eng zor tirishchanliq körsitish, küchining bériche tirishish dégen menilernimu biridu. Tirish we tirishchanliq körsitish, ikki qatlamliq menige ige bolup, birinchi qatlamdiki menisi shexsning meniwiy jehettiki tirishchanliqini, ikkinchi qatlamdiki menisi shexsning maddiy tirishchanliqini ipadileydu. Bu heqqaniy urushlarda tiriship küresh qilishini körsitidu.

Jihadning birinchi qatlam menisidiki tirishchanliq körsitish chong jihad dep atilidu. Bu shexsning barliq köchini serp qilip barliq gunah - mesiyet we azghunluqlarni süpürüp tashlap, qelbini paklishi we türlük gunahlardin, exlaqsizliqlardin, xususen yalghanchiliq, aldamchiliq, gumanxorluq, körelmeslik, achközlük we öchmenliklerge oxshighan yaman illetlerdin yiraq bolup nepsini paklishi, qelbige söygü muhebbet, mihri shepqet, adaletperwerlik, yardemsöyerliklerge oxshighan ésil xisletlerni yerleshtürüsh arqiliq allah taalaning merhemitige, iltipatigha we raziliqigha érishishini körsitidu.

Jihadning ikkinchi qatlam menisidiki heqqaniy urush, kichik jihad dep atilip, heqqaniy urushni toghra yosunda élip bérishni körsitidu. Ölümge özini étishni teqezza qilidighan urushning kichik jihad, nepsini paklap, özini islah qilishning chong jihad dep atalghanliqigha heyran qalghuchilar bolsa, ulargha deymizki, adem ichkiri dunyasini islah qilip, nepsiy sheytanning her türlük weswesilirini yengmey turup, qan töküshni teqezza qilidighan urush meydanigha özini atalmaydu.

952-sual: jihadning hökmi

allah yolida jihad qilish perz kifayedur. Jihad bezi sharaitlarda xuddi besh wax namazgha oxshashla perz eyn bolup belgilinidu.

Ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: kimki ghazatqa chiqmay we ghazat qilishni köngligimu keltürmey ölse, nipaq alametliridin birining üstide ölgen bolidu. Abdullah ibni mubarek mundaq dégen: biz buni peyghember sellellahu eleyhi wesellemning zamanida (jihadqa chiqmighanlarning qandaq kishiler ikenlikini belgileshte) qollinilghan ölchem bolushi mumkin dep oylaymiz. (muslim: 1910)

ibni abbas reziyellahu enhumadin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: mekke fetih bolghandin kéyin, (mekkidin) hijret qilish ayaghlashti. Lékin jihadqa chiqishni niyet qilish we jihadqa chiqish dawamlishidu. Eger omumiyüzlük urushqa chiqish telep qilinsa, omumiyüzlük chiqinglar! (buxari: 2783)

enes reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: mushriklargha qarshi jéninglar, mal mülkünglar we tilinglar bilen jihad qilinglar! (ebu dawud: 2504)

ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: düshmen bilen uchrishishni arzu qilmanglar. Eger ular bilen uchriship qalsanglar, gheyret bilen urushunglar! (buxari: 3026)

953-sual: jihadning qandaq sharaitta periz eyin'ge aylinidighanliqi

jihad töwendiki 3 sharaitta perz eyn'ge özgiridu:

1 - jihadqa teyinlinip mujahidlarning sépige qoshulup bolghan kishi

üchün jihad qilish perz eyndur.

2 - musulmanlar turiwatqan rayon yaki döletke düshmenler bésip kirgen waqitta, pütün musulmanlargha jihad qilish perz eyn bolup belgilinidu.

3 - dölet teripidin melum shexsler jihadqa chiqishqa belgiligen waqitta, chiqishqa belgilen'gen shexsler üchün jihad qilish perz eyndur.

954-sual: islamiy jihadning prinsipliri

1 - birinchi bolup urush achmasliq. Bu prinsipni qur'an kerim mundaq bayan qilghan: " silerge urush achqan ademlerge qarshi allah yolida jihad qilinglar, tajawuz qilmanglar, tajawuzchilarni allah rastinla yaqturmaydu. " [süre beqer 190 - ayet]

2 - tajawuz qilghuchilargha zerbe bérishte ashuriwetmeslik. Bu prinsipni qur'an kerim mundaq bayan qilghan: " biraw silerge qanchilik chéqilghan bolsa, silermu uninggha shunchilik chéqilinglar. " [süre beqer 194 - ayet]

3 - düshmenlerning tinchliqqa mayil ikenliki yaki tajawuzchiliqni toxtitidighanliqi bilin'gen waqitta, ular bilen urush qilmastin tinchliq üchün heriket qilish. Qur'an kerim bu prinsipni mundaq bayan qilghan: " eger ular tinchliqqa mayil bolsa, senmu tinchliqqa mayil bolghin, allahqa tewekkül qilghin. allah (ularning sözlirini) anglap turghuchidur, (niyetlirini) bilip turghuchidur. " [süre enpal 61 - ayet]

4 - urush qilmighanlargha chéqilmasliq. "kuffarlardin siler bilen urush qilmighan we silerni yurtunglardin heydep chiqarmighanlargha kelsek, allah ulargha yaxshiliq qilishinglardin, ulargha adaletlik bolushunglardin tosmaydu. " [süre mumtehine 8 - ayet]

peyghember eleyhissalam her qétim urushqa chiqishtin awwal musulman eskerlirige telimat bérip: " silerge tigh tenglimigenlerni, yashan'ghanlarni, ayallarni, balilarni öltürmenglar ! Ziraetlerni nabut qilmanglar, düshmenlerning bedenlirini parchilimanglar, esirlerni xorlimanglar " dep jékileytti.

5 - yamanliq qilghuchilargha keng qorsaq, epuchan bolush, imkanqeder urush qilishtin saqlinish. "siler kechürsenglar, kechürgen adem teqwaliqqa eng yéqindu." [süre beqer 237 - ayet]

6 - yamanliqqa yamanliq bilen jawab bermestin, yamanliqqa yaxshiliq bilen jawab bérish arqiliq düshmenni dostqa aylandurush. " yaxshi ish bilen yaman ish barawer bolmaydu, yaxshi xislet arqiliq yaman xisletke taqabil turghin, shundaq qilsang sen bilen özining arisida adawet bar adem goya sirdash dostungdek bolup qalidu. " [pussilet 34 - ayet]

mushundaq polattek intizam we qet'iy prinsiplardin halqip, islam namidin xataliq ötküzgen islamiy jamaetler yaki teshkilatlar bar déyilse, islam dini ularning qilmishliridin qet'iy mes'ul emes! Bularni islam dinigha chétish op'ochuq heqsizliqtur.

955-sual: jihadning peziliti

abdullah ibni emr reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: (ghazining ailisini yoqlap kélish üchün yaki jeng axirliship öyige) qaytish üchün mangghan qedimige ghazatta turghan'gha oxshash sawab bérilidu. (ebu dawud: 2487)

ebu hureyre reziyellahu enhu mundaq deydu: peyghember sellellahu eleyhi wesellemning sahabiliridin biri tatliq su chiqidighan kichik bir bulaq bar jilghidin ötüp kétiwétip, u suning süzüklikidin heyran qaldi we könglide: men insanlardin ayrilip, mushu jilghigha yerleshsem bolghidek, biraq men peyghember sellellahu eleyhi wesellemdin ijazet almay turup hergiz undaq qilmaymen, dédi. Andin u niyitini peyghember sellellahu eleyhi wesellemge éytti. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem: undaq qilmighin. Biringlarning alle yolidiki jihadtin ayrilip qalmay turushi öyide 70 yil oqughan namizidin ewzeldur. Siler allening gunahliringlarni meghpiret qilip, jennetke kirgüzishini xalimamsiler? Alle yolida jihad qilinglar. Kimki töge süti yélinigha yighilghanchilik (qisqa waqit) bolsimu alle yolida jihad qilsa, uninggha jennet wajib bolidu, dédi. (tirmizi: 1650)

muaz ibni jebel reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: men peyghember sellellahu eleyhi wesellemning mundaq dégenlikini anglighanidim: kimki töge süti yélinigha yighilghanchilik az waqit bolsimu alle yolida jihad qilsa, uninggha jennet wajib bolidu. Kimki chin könglidin alle yolida ölüshni tilise, andin ölse yaki öltürülse, uninggha shihidning ejri bolidu. Kimki alle yolida yarilansa yaki zexmilense, qiyamet küni yarisidin renggi zepiran, puriqi ipardek xush puraqliq qan bulduqlap turghan halda

kélidu. Kimning bedinige alle yolida birer nerse chiqip qalsa, uninggha shihidlerning tamghisi urulidu. (ebu dawud: 2541)

ebu hureyre reziyellahu enhu mundaq deydu: sahabilar peyghember sellellahu eleyhi wesellemdin: qaysi emel alle taala yolida jihad qilishqa teng kélidu? Dep soridi. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem: uni ölcheshke taqitinglar yetmeydu, dep jawab berdi. Ular bu soalni ikki yaki üch qétim yandurup soridi. Her qétimda peyghember sellellahu eleyhi wesellem: uni ölcheshke taqitinglar yetmeydu, dep jawab berdi. Üchinchi qétimda: alle yolida jihad qilghuchining misali kündüzi üzüldürmey roza tutqan, kéchisi uxlimay qiyamda turghan, hemishe allening ayetlirini oqughan, alle taala yolida jihadqa chiqip ketken shu mujahid qaytip kelgen'ge qeder roza tutushtin we namaz oqushtin qilche susliship qalmighan kishige oxshaydu, dédi. (muslim: 1878)

yene bir riwayette mundaq déyilidu: kündüzi üzüldürmey roza tutqan, kéchisi uxlimay qiyamda turghan, allening buyruqlirigha qorqqan halda bash egken, ruku we sejde qilghan (yeni namaz oqughan) kishining misaligha oxshaydu. (nesai: 3127)

ebu seid xudri reziyellahu enhu mundaq deydu: sahabilar peyghember sellellahu eleyhi wesellemdin: i resulullah sellellahu eleyhi wesellem! Qandaq kishi eng ewzel? Dep soridi. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem: alle yolida jéni we méli bilen jihad qilghan mumin, dep jawab berdi. Ular: andin qalsichu? Dep soridi. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem: alletin qorqup, insanlargha ziyinim tegmisun dep, ularni tashlap, tagh jilghiliridin biride yashighan mumin, dep jawab berdi. (buxari: 2786)

ibni abbas reziyellahu enhumadin mundaq riwayet qilinidu: peyghember sellellahu eleyhi wesellem: men silerge mertiwe jehette insanlarning eng yaxshisini éytip béreymu? Dédi. Biz: shundaq qilghin, i resulullah sellellahu eleyhi wesellem! Déduq. U: étining yaylisidin tutup, alle taala yolida ölgen yaki öltürülgen'ge qeder urush qilghan kishidur, dédi. Andin: men silerge uningdin bir derije töwen turidighan kishini éytip béreymu? Dédi. Biz: shundaq qilghin, i resulullah déduq. U: birer jilghigha chiqip kétip, namazni ada qilghan, zakatni bergen, insanlardin ayrilip kétip, ularning yamanliqidin saqlan'ghan kishidur, dédi. Andin: men

silerge insanlarning eng yaminini éytip béreymu? Dédi. Biz: shundaq qilghin, i resulullah déduq. U: biri alle taalaning nami bilen qesem qilip turup nerse tilise, imkaniyiti bar turup héch nerse bermigen kishidur, dédi. (nesai: 2569)

ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: alletin qorqup yighlighan kishi süt emchekke qaytqan'gha qeder dozaxqa kirmeydu. Alle yolida qozghalghan chang tozang bilen jehennemning tütüni jem bolmaydu (yeni alle yolida jihad qilghan kishi jehennemge kirmeydu). (tirmizi: 1633)

ebu ebs abdurrahman ibni jebr reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: ikki puti alle yolida (yeni jihadta) topigha milen'gen bendige dozax oti tegmeydu. (buxari: 2811)

ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: alle yolida (yeni jihadta) kapirni öltürgen, andin toghra yolda mangghan we otturahal yol tutqan musulman (dozaxta) kapir bilen jem bolmaydu. Muminning qorsiqida alle yolida kirip ketken chang tozang bilen jehennemning tütüni jem bolmaydu. Alleqa iman keltürgen bir muminning qelbide iman bilen heset jem bolmaydu. (nesai: 3109)

ebu seid xudri reziyellahu enhudin mundaq riwayet qilinidu: peyghember sellellahu eleyhi wesellem: i ebu seid! Kimki perwerdigarining alle, dinining islam, peyghembirining muhemmed sellellahu eleyhi wesellem bolghanliqidin memnun bolsa, uninggha jennet wajib bolidu, dédi. Men bu sözdin heyran qélip: i allening peyghembiri! U sözni manga qayta éytip berseng, dédim. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem qayta éytip berdi. Andin: yene bir emel barki, bendining jennettiki derijisi u emel bilen yüz derije kötürülidu. Herbir derijining ariliqi asman zéminning ariliqidek kélidu, dédi. Men: i allening peyghembiri! U qaysi emel? Dep soridim. Peyghember sellellahu eleyhi wesellem: alle yolida jihad qilishtur, alle yolida jihad qilishtur, dep jawab berdi. (muslim: 1884)

ebu nejie selemi reziyellahu enhu mundaq deydu: men peyghember sellellahu eleyhi wesellemning: kimki (düshmen'ge) alle yolida (yeni

jihadta) bir tal oq tegküzse, shu oq jennette uning mertiwisini bir derije yuqiri kötüridu, dégenlikini anglap, shu küni 16 tal oq tegküzdüm. Men yene peyghember sellellahu eleyhi wesellemning mundaq dégenlikini anglidim: kimki alle yolida bir tal oq atsa, bir qul azad qilghan'gha teng sawabqa érishidu. (nesai: 3143)

ebu umame reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: alle taalagha ikki tamche we ikki izdin söyümlük nerse yoq. U ikki tamchining biri, alletin qorqup aqquzghan yash tamchisi; yene biri, alle yolida tökülgen qan tamchisi. Ikki izgha kelsek, biri, alle yolida jihad qilish yolida qaldurghan iz; yene biri, allening perzliridin birni ada qilish yolida qaldurghan iz. (tirmizi: 1669)

956-sual: shehidlikning peziliti

enes reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: jennetke kirgen héchqandaq kishi dunyagha qaytishni xalimaydu. Uninggha jennette dunyadiki hemme türlük nersiler bérilidu. Peqet shihid shihidlikning pezilitini körgendin kéyin, dunyagha on qétim qaytip, yene shihid bolushni arzu qilidu. (buxari: 2817)

abdullah ibni mes'ud reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: alle yolida öltürülüsh pütün gunahlarni yuyidu. Peqet amanet buningdin mustesnadur. Namazda amanet bar, rozida amanet bar, sözde amanet bar. Bularning eng éghiri mal mülüktiki amanettur. (elkebir 10537)

miqdam ibni medikerib reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: allening dergahida shihidning mundaq alte xil artuqchiliqi bar: desleptila uning gunahliri meghpiret qilinidu; u jennettiki ornini köridu; qebre azabidin qutulidu; qiyamet künidiki eng chong qorqunchtin emin bolidu ; kemterlik taji kiydürülidu, bu tajning bir tal yaquti dunya we uningdiki nersilerdinmu qimmetliktur; shehla közlük hörilerdin 72 si jüpti qilip bérilidu; tughqanliridin 70 kishige shapaet qilish heqqi bérilidu. (tirmizi: 1663)

peyghember sellellahu eleyhi wesellemning sahabiliridin biri mundaq deydu: bir adem peyghember sellellahu eleyhi wesellemdin: i resulullah sellellahu eleyhi wesellem! Shihidtin némishqa bashqa

muminlerdek qebride (ikki perishtining soal sorishi arqiliq) imtihan élinmaydu? Dep sorighanidi, peyghember sellellahu eleyhi wesellem: uning béshida oynitilghan qilichlarning yalt - yultliri uninggha yéterlik, dédi. (nesai: 2053)

ebu hureyre reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: shihid öltürülgende, biringlarning chimdalghan yérining aghriqini hés qilghinichilik aghriq hés qilidu. (tirmizi: 1668)

sehl ibni huneyf reziyellahu enhudin riwayet qiliniduki, peyghember sellellahu eleyhi wesellem mundaq dégen: kimki alletin shihidlikni rastchilliq bilen tilise, gerche u körpiside ölüp qalsimu, alle uni shihidlerning maqamigha yetküzidu. (muslim: 1909)

muawiyening qizi hesna mundaq deydu: tagham manga hedis sözlep bérip mundaq dédi: men peyghember sellellahu eleyhi wesellemdin: kim jennette bolidu? Dep sorighanidim. U: peyghemberler, shihidlar, (tughulup balaghetke yetmey turup) chachrap ketken balilar, térik kömülgen kishiler jennette bolidu, dédi. (ebu dawud: 2521)

957-sual: qandaq kishilerning shehid hisaplinidighanliqi

seid ibni zeyd mundaq deydu: men peyghember sellellahu eleyhi wesellemning mundaq dégenlikini anglighanidim: kimki mal mülkini qoghdash yolida öltürülse shihidtur. Kimki dinini qoghdash yolida öltürülse shihidtur. Kimki jénini qoghdash yolida öltürülse shihidtur. Kimki xotun balilirini qoghdash yolida öltürülse shihidtur. (tirmizi: 1421)

ebu jefer mundaq deydu: men suweyd ibni muqerrinning qéshida olturattim. U mundaq dédi: peyghember sellellahu eleyhi wesellem: kimki naheq öltürülse shihidtur dégen. (nesai: 4096)

958-sual: islamdin kapirliqqa chiqiridighan ishlarning bayani

1. islam dinigha eng zit ish we eng chong gunah bolsa, allah taalagha shérik keltürüsh we uninggha ténishtur, yaki peyghembirimiz muhemmed eleyhissalam élip kelgen heqiqetke ténishtur, dil yaki til arqiliq dinning birer hökmini mesxire qilishtur. Bir adem eger dilida kapir bolushni niyet qilmisimu emma éghizida öz ixtiyari bilen kapirliqqa élip

baridighan birer sözni qilsa, u adem kapir bolup kétidu. Chünki u adem kapirliqqa élip baridighan sözni éghizidin chiqirishqa razi boldi. U dilida kapir bolushni niyet qilmisimu kapir bolup kétidu. U xuddi kapirliqqa élip baridighan sözni chaqchaq qilip éytqan ademge oxshash. Chaqchaq qilip kapirliqqa élip baridighan sözni éghizidin chiqarghan ademmu gerche dilida özining kapir bolup kétishige razi bolmisimu kapir bolup kétidu. Bir ademning éghizidin chiqarghan sözlirining uni kapirliqqa élip baridighanliqini bilmesliki özre bolalmaydu.

2. islam dinini yaki allah taalani yaki peyghember eleyhissalamni tillash kapirliqqa élip baridighan ishlardindur. Mesilen: namaz we rozigha oxshash qur'an kerim yaki küchlük dep qaralghan hedis, yaki barliq sahabilarning söz birliki arqiliq yolgha qoyulghan, dinda bilish zörür dep qaralghan bir nersige inkar qilishmu kapirliqqa élip baridighan ishlardindur shuningdek yene allah taalaning barliqigha inkar qilish yaki tebiettiki nersilerning tesir küchi allah taalaning iradisi bilen bolidu, démey u nersilerning özide we tebiiytide bar dep étiqad qilish yaki perishtilerning yaki jinlarning yaki üstümizde bir nechche asmanlarning barliqigha inkar qilish, yaki haraqqa oxshash haramliqi öz ichidiki sewebning tüpeylidin keskin delil bilen haram qilin'ghan haram bir nersini halal dep étiqad qilish kapirliqqa élip baridighan ishlardindur. Emma bashqilarning mal mülkini yiwélishni haram dep qarimasliq kapirliqqa élip baridighan ishlardin emes. Chünki bashqilarning qolidiki mal mülükning haramliqi u mal mülükning öz ichidiki sewebning tüpeylidin emes uning bashqilarning mal mülüki bolghanliqi üchündur.

3. sherietning hökümliridin birer hökümni pes körüsh yaki chaqchaq qilip bolsimu öz ixtiyarliqi bilen kapirliqqa élip baridighan birer sözni qilish yaki peyghemberlerning birersige tene qilish yaki bir peyghemberge peyghemberlik wezipisi allah taala teripidin emes u özi emel ibadet qilish arqiliq qolgha keltürwalghan ish dep qarash yaki peyghember eleyhissalamning aishe reziyellahu enhage oxshash ayallirining birige bohtan chaplash, yaki peyghember eleyhissalamning peyghemberlikini inkar qilish kapirliqqa élip baridighan ishlardindur.

4. bu yerde shuni eskertip ötüshke toghra kéliduki, dinda zörür

dep qaralghan ishlarda chüshenche yeni tewil bayan qilish qobul qilinmaydu we shundaq qilghan ademning kapir bolup kétidighanliqigha höküm qilinidu.

959-sual: islam tüzümi uqumi

islam tüzümi dégen atalghuni qisqiche tonushturghan waqtimizad kengri tarqalghan uqum bilen tonushtursaq bolidu: u din bilen dölet, terbiye bilen hökümet, yuqiri nemune bilen menpeet, kolliktip rohi bilen dölet, irade bilen küch quwwettur.

Islam tüzümi yuqiriqi birikmilerdin terkip tapqan étibari bilen ikki asasning bolishini teqezza qilidu: u bolsimu islam jem'iyiti we islam hökmi.

Birinchisi, tüzüm maddisi, ikkinchisi bu tüzümning sheklidur. Mesilen islam jem'iyiti islam hökümitisiz küchke muhtaj bolup qalidu. Islam hökümiti islam jem'iyitisiz xiyali yaki zalim bolup qalidu.

960-sual: xelipe uqumining meydan'gha kilishi

deslepqi silam döliti quruldi, bu döletke resulullah sellellahu eleyhi wesellem destur ilan qildi, tetqiqatchilar bu desturni medine wesiqisi dep atishidu. Resulullah sellellahu eleyhi wesellemning wapat bolishi bilen tengla yéngi bir weziyet bashlandi. Bu wesiqide: " qaysi bir kishi bolsun medine shehridin resulullah sellellahu eleyhi wesellemning ruxsitisiz chiqishigha bolmaydu" deydighan ajayib nesmu(delil) bar idi.

Dölet reisi bolghan resulullah sellellahu eleyhi wesellemning wapat tépishi bilen bu destur resulullah sellellahu eleyhi wesellemdin kéyinki reiske tetbiqlinishqa mümkin bolmidi, chünki biz yéngi bir weziyet aldida, chünki u medine wesiqisi toxtamning bir türi bolup, resulullah sellellahu eleyhi wesellemning wapat tépishi bilen toxtamning waqti tügidi. Shuning üchün sahabiler xelipe saylashqa we uning ornigha chüshidighan bir kishini tallashqa aldirashti.

Resulullah sellellahu eleyhi wesellem wapat bolushtin ilgiri ereb yérim arili silam dölitige toluq boysunup bolghan, sahabiler derhal bu döletke reis saylanmisa ixtilap sewebidin döletning heywitining ajizlishishidin ensirep, resulullah sellellahu eleyhi wesellemni depne qilishtin ilgiri xelipe saylashqa aldirashti.

Sahabiler resulullah sellellahu eleyhi wesellemdin kéyin hakimni qandaq tallash toghruluq nes (delil) tapalmidi. Shuning bilen xelipilik mesilisi musulmanlarning menpeeti közde tutulup keskin bir terep qilindi. Sahabiler ichidin peqetla hezriti ebubekri reziyellahu enhu reis qilip tallandi.

Bu yerde bir hedis bar: "xelipilik mendin kéyin 30 yil bolidu, andin mirasxor padishahliq bolidu". (sehi hedis). Hedistiki xelipiliktin meqset resulullah sellellahu eleyhi wesellemning tutqan yoli boyiche höküm sürüsh. Shuning üchün sahabiler hezriti ebubekri reziyellahu enhuni resulullah sellellahu eleyhi wesellemning xelipisi dep atidi. Ömer reziyellahu enhu xelipe dégen namni beni seqife qorusida ishletti, ikkinchi qétim meschitte ishletti, shuning bilen xelipe sözi istimal qilinidighan boldi.

961-sual: emrulmuminin atalghusining qollunulishi

xelipe dégen leqem hezriti ebubekri reziyellahu enhu ölüp ketkiche dawamlashti, uningdin kéyin bir sahabe hezriti ömer reziyellahu enhu reislikke saylan'ghanda: uni emirmöminiyin dep atidi, musulmanlar bu ismgha qiziqip emir möminiyin dégen leqemni istimal qilidighan boldi. Qur'an yaki sünnette hakimni mueyyen isim bilen atash toghrisida nes (delil) yoq, kishler özlirige bashqilardin perqlendürüp turidighan isimni tallashti, musulmanlar özlirige bashqa padishahlardin ayrip turidighan isimni tallashti.

Abbasiye dewri axirlashqanda heremning imami imam juweyni"ghiyas umem"namiliq kitawini yézishqa bashlidi, chünki bu chaghda mujtehid xelipe yaki adil qazilar yaki ijtihad qilghidek alimlar yoq idi.

962-sual: islamning hazirqi hakimet atalghusi mesilisi

musulmanlar ehwali bügünkidek mushundaq ehwalgha yétip qalghanda qandaq yol tutup méngish toghruluq tüzüm yolgha qoyup berdi. Biz hazir bü tüzümni dorash emes, oylinip körsek bolidu, chünki bu ijtihad, siyasettiki u ijtihad bu dewrge mas kelmeydu. Bizmu shuninggha oxshash toghra silam pikrini turghuzush üchün oylinishimiz lazim. Bizge hazir xelipining leqemliri yaki namliri lazim emes, hem u leqemlerni

qayturup kilishmu muhim emes, muhimi sheriet rohi we sheriet meqsetlirini turghuzush, silamni qaysi nam bilen bolsun adalet we kéngesh üstide toghra tetbiqlash, erkinlik we amanliqni qolgha keltürüshtur...eger shu ijtihadi siyaset tüzümning del özini qayturup kélip, pütün jemiyetlerge omumyüzlük tetbiqlash wajib bolidighan bolsa ayet yaki hedistin éniq roshen delil pakit bolghan bolatti.

Musulmanlar arisida birlikning shoari bolghan hakim yaki xelipe bolup, sheriet rohini tetbiqlaydighan, silamning asasini turghuzidighan we silamning meqsetlirini rialliqqa aylanduridighan, ümmet arisida adalet we erkinlik qimmet qarshini meydan'gha chiqiridighan (silam rohidiki) tüzüm amérika qoshma shitati sheklide bolamdu, yaki yawrupa ortaq gewdisi sheklide bolamdu yaki pidraliye hökümet sheklide bolamdu yaki.... Bolamdu qaysida bolsa silam uninggha yaman közi bilen qarimaydu. Belki alqishlaydu.

Xelipe reis yaki imam yaki sultan yaki bashliq, yaki emir mömniyin yaki.... Dep atalsun silam buninggha narazi bolmaydu, meqset emelge ashsa teshebbus qilidu.

963-sual: xelipilik uqumining menisi

xelipilik — musulmanlardin bir kishining allahning mömin bendiliri üchün qurghan ilahiy qanun'gha uyghun bir shekilde xelqqe rehberlik qilish üchün tallinishi bolup, bu, ijtimaiy hayatni tertipke sélish üchün zörür sherttur.

Peyghember eleyhissalamdin kéyin, musulmanlar teripidn saylan'ghan xelipilermu bu wezipilerni öz üstige élip, toluq ijra qilishti. Xelipiler peqet islamning hökümlirini xelqqe bildürüp qoyush üchünla saylanmaytti. Islam ehkamlirining üzlüksiz ijra qilinishi ularning xelipilikke teyinlinishining bashqa bir sewebi idi. Mana mushu sewebtin, islamda xelipilik uqumi bekmu muhim bir menige ige.

964-sual: islamda xelipini wujutqa keltürüsh shekli

islamda xelipilik peqet kéngesh mejlisi ezalirining xelipe namzatigha bey'et qilishi bilen emelge ashidu. Kéngesh mejlisi ezaliri déginimiz, jem'iyette adalet, ilim we teqwa qatarliq peziletliri bilen tonulghan, kamil shexsiyetlik waliylarni körsitidu. Eslide bular kéngesh mejlisining eng üsti

qatlimidiki bir tebiqe hésablinidu. Chünki xelipige qoyulghan shertler walilarghimu oxshashla qoyulidu. Undin bashqa xelipe kéngishi waliylargha meslihetchi bolidighan adil kishiler bilen yerlik hökümetning kéngesh ezalirinimu öz ichige alidu. Waliylar yerlik kéngesh ezaliridin xelipe üchün bey'et alidu. Töt xelipe dewride medine shehri dölet mejlisining merkizi idi. Chünki, peyghember eleyhissalamning sahabilirining köpinchisi we rehberlikte wezipe ötewatqan waliylarmu bu sheherde olturushluq idi.

U dewrlerdiki saylamgha zamanimzdikidek pütün xelq emes, belki peqet kéngesh ezalirila qatnishatti. Xelqning köpchilikining bey'et qilishi adet we normal ish bolsimu, xelipiler bu ishqa bek daghdugha körsitip ketmey, belki peqet musulmanlar arisida tonulghan kishilerning testiqighila qaraytti. Kéngesh ezalirining hemmisi emes, belki köpchiliki bey'et qilsa, shu kupaye idi. Ularning bey'iti bilen xelipe testiqlan'ghan bolatti. Shunga az sandiki sahabining bey'et qilmasliqi bilen xelipe testiqtin ötmigen hésablanmaytti.

Mana mushu sewebler tüpeylidin, islam dini döletning her teripige yéyilghan kéngesh erbablirigha bey'et qilishni yéterlik dep bilidu. Yerlik emeldarlar, waliy, hakim we xelqmu bu kishilerni tonuydu we ulargha hörmet bildüridu. Bu zatlardimu xelqning heq we heqiqetning sirtida bir nerse déyishini tosidighan allah qorqusi bar bolup, ular allahning insanlargha ata qilghan németliridur.

965-sual: xelipini her xil namlar bilen atashqa bolidighanliqi

xelipilik dinni turghuzush we dunyani bashqurushtiki omumi reisliktur, u resulullah sellellahu eleyhi wesellemdin qalghan orunbasarliq bolmastin kishlerdin qalghan orunbasarliqtur. Xelipini reis yaki imam yaki hakim yaki emirmömniyin yaki sultan yaki bashliq yaki...dep atash durus, xelipe dep atashqa delil yoq. Shundaqla silamning siyasi tüzüminimu xelipe tüzümi dep atanglar deydighan'gha éniq delil yoq.

966-sual: bey'et chüshenchisi

bey'et musulmanlar yürgüzidighan siyasi ish heriketning obrazliq tereplirining birsi, u islam éngida höküm tüzümige sher'ilikni (qanunluqini) qoshidu. Bey'et resulullah sellellahu eleyhi wesellemning dewride döletni

qurushtin awal bolghan. U islamning siyasi jem'iyitining qurulishining shertnamisi. Prinsip, sheriet we kéngesh bilen ish élip bérish mesilisini ilan qilidighan usuldur.

Bey'et islamning siyasi yaki xilapetlik tüzümige qoshulush, musulmanlar ammisigha tewe bolush we musulmanlar imamigha (bashliqigha) itaet qilish shertnamisi, u eqide uqumi asasida tesis qilinidighan insani shertnamidur.

967-sual: bey'etning shekilliri

resulullah sellellahu eleyhi wesellemdin tartip xelipilik tüzümi emeldin qaldurulghan'gha qeder bolghan islam tarixini qidirip tekshürgen kishi bey'etning bir qanche xil sheklini hés qilidu:

1. Qol élishish we söz arqiliq tekitlesh: resulullah sellellahu eleyhi wesellemning köpinche bey'etliri mushu xil shekilde élin'ghan.

2. Söz arqiliq: bu adette ayallar bey'itide bolidu. Shundaqla pisi kiselgen oxshash körüshüsh imkaniyiti bolmaydighan kishiler bilen bolidu.

3. Yéziq arqiliq bolidu: mesilen, hebesh(ipopiye) padishahi nejashining resulullah sellellahu eleyhi wesellemgha mektub yollap bergen bey'iti buning bir misalidur. U mektubining axirida:"men sanga bey'et qildim, taghangning oghligha we sahabiliringgha bey'et qildim, uning qoli arqiliq musulman boldum" dep yazghan.

Yigirminchi bölüm . Islam medeniyiti

968-sual: islamdiki medeniyet uqumi

medeniyet(hezaret) tarix boyi bir milletning pikir bayliqi we unngidin kilip chiqqan ijadiyet, keshpiyat we sanaet, maddi ishlepchiqirish, edebiyat we güzel-sen'et, tüzüm we qurulma, qimmet qarash we prinsiplirida hesse qoshqanliqini ipadilesh idi.

Mutexessiserler medeniyet sözining yiltizini belgileshte birlikke kélelmidi. Ularning beziliri bu sözning tümüri mudun yeni sheher dégen söz bilen munasiwetlik bolup, ademler yashaydighan jayni körsitidu, dése, yene beziler, bu erebchidiki dan sözi bilen munasiwetlik, bu söz "din" oqumidiki boysunush, itaet qilish dégen menilerni ipadileydu, déyishidu. Bu sözning kélip chiqish menbesining qandaq bolishidin qet'iy nezer, menisi islam dölitining meydan'gha kélish jeryani bilen munasiwetlik bolup meydan'gha keldi we siyaset, itaet, boysunush qatarliq menalar bilen bolghan zich munasiwitini saqlap keldi. Peyghember eleyhissalam dewride medeniyetning ereb yérim arilidiki islam dini we uning qaide- prnsipliri bilen qoyuq alaqisi bolghan.

969-sual: iman medeniyetning qutquzghuchisi

insanning dunyagha kilishi, bu dunyadiki ghayisi, zémindiki wezipisi, kainat we hayat bilen, kainat we hayatliqni yaratquchi bilen bolghan alaqisini belgilesh üchün eqil we ilimdin bashqa meripet menbesi lazim. Bu meripet menbesi ilahiy wehyidin bashqa nerse emes. Uni iman keltürüshtin bashqa yol bilen alghili bolmaydu. Xilmu -xil dewrilerde insanlar buninggha urunup baqqan bolsimu saghlam netijige yitelmigen. Saghlam wehyige tayan'ghan imanning özi birdin bir ishenchilik.

Iman chong wujudiyet mesillirini sherhilep bireleydu, insanni ezeli bolghan chong wujudiyetke baghliyalaydu, iman insanning hayatigha tebiet, ghaye we wezipe belgilep biridu. Iman shundaqla ilimni burulup kitishtin saqlaydu, uni yaman yollargha ishlitishtin tosap qalidu. Islam medeniytining sayisi astida imanning körsetmisi bilen turghan ilim -pen parlaq medeniyet tikliyeleydu we güllendüridu, insanlarning xizmiti we ularni bextlik qilish üchün ishleydu.

Yawrupadiki ilim - chirkaw bilen bolghan uzun tarixi ziddiyitining sharaiti tüpeylidin-allahning hidayitidin yiraq, iman bilen alaqisi üzük turghanliqi üchün, uning netijisde her waqt insaniyetke tehdit séliwatqan ximiylik, biologiylik qurallar, qirghuchi we weyran qilghuchi qurallar peyda boldi.

Islamning achquchi ilim we chüshenche bolghan bolsa, islamning jewhiri imandur, imanning jewheri tewhiddur.

" biz qiyin hayat müshküllirimizni ilim - meripetning tereqqi qilishi bilen hel qilip bolalmaymiz, bext - saadetni yalghuzla ilim - meripet yoli arqiliq qolgha keltürelmeymiz. Ilim - penning tereqqi qilshining menisi ishlarning qalaymiqanlishishning köpiyishidur, bu ilimlar hayatning ochuq heqiqetliri bayriqi astida birleshtürülmise, u chaghda bu ilimlar, uni ijat qilip chiqqan eqillerni azat qilalmaydu. Belki eqillarning weyran bolushigha bashlap baridu. Birleshtürüsh mesilisi choqum iman yoli arqiliq bolushi lazim". Asman- zéminda körüliwatqan bu ijadiyetler, hemme nersini puxta qilghan allahning yartishidin kelgen. allah qur'anda: "perwerdigarimiz shundaq zatturki, hemme nersige (özige munasip) shekil ata qildi, andin ulargha yashash yollirini, paydilinidighan nersilerni körsetti" deydu. (süre - taha- 50 - ayet). Biz möminler mushundaq ishinimiz. Peyda bolushi, usuli, ijadiyiti mana mushundaq bolghan ilim - penning insaniyetning bexit saaditi üchün sewep bolushi we insaniyet düch kéliwatqan bextsizliktin insaniyetni qutquzghuchi rolini élishini tesewwur qilghili bolmaydu. Belki bu ilim-pen - ularning pisxologiye alimliri éyitqandek- ularning bextsiz bolup qilish we meniwéytining quruq bolushidiki seweplerning jümlisidindur.

970-sual: rebbaniyet terbiyesining mohimliqi

islam terbiyisidiki rebbaniyet yeni allahni tonushni asas qilghan, yene bir mena bilen éytqanda imanni asas qilghan terbiye- "musulman qérindashlar" chüshen'gendek we emeliyette ijra qilghandek terbiyining eng muhim, shereplik hem chongqur tesirge ige teripi. Islam terbiyisining deslepki nishani: imanliq (allahqa ishen'gen) insanni barliqqa keltürüsh bolghini üchün, shunga imanni asas qilghan terbiye eng muhim deymiz.

971-sual: imanning mensi

islam dini körsetmiside iman: éghizdiki quruq söz yaki quruq dawa bolmastin, belki u bir heqiqet bolup, uning nuri eqilge yetse, eqil qanaet qilidu, wijdan'gha yetse, wijdan örleydu, iradige yetse, irade heriketlinidu we bashqilarnimu heriketlendüridu. Hediste: "iman dégen yürekte orunlashqan, emeliyiti uni testiqlighan nerse" déyilidu. allah mundaq deydu: (heqiqiy) möminler allahqa we uning peyghembirige iman keltürgen, andin (imanida) shek keltürmigen, malliri bilen, janliri bilen allah yolida jihad qilghanlardur. (süre hujurat 15- ayet) islamning qarishida iman dégen: sözmenler we pelsepichiler tonughandek, zéhnide tonupla qoyushla bolmastin belki, u iman egriliktin, heddidin éship kétish yaki boshangliq qilishtin saqlan'ghan, zéminni paydiliq halda toghra güllendürüshke, hayatqa yaxshiliq béghishlashqa, toghra yolgha yétekleshke élip barghan haldiki yuqiriqilarning bir pütün jughlanmisidur.

972-sual: islam terbiyisidiki ibadetning menisi

ibadet dégen söz: omumi menidin élip éytqanda- allah razi bolidighan we yaxshi köridighan hemme söz- heriketni öz ichige alghan bir isimdur. Biz bu yerde ibadet dégen sözning xususiy menisi bolghan dini paaliyetlerni ada qilish, allahni eslesh we allahqa shükri qilish arqiliq allahqa yéqinlishish we ibadet qilish dégen menini meqset qilimiz.

1. Perz emellerge ehmiyet birip uni bek muhim bilish. Chünki allah taala perz ada qilinmay turup, qilin'ghan neple emellerni qobul qilmaydu. Imam buxari riwayet qilghan hedis quddusida mundaq déyilidu: "allah éytti: bendem men bendemge perz qilghan emellerdinmu mehbubraq nersini qilish bilen manga yéqin bolalmaydu". Shunglashqa, perz emellerni her qandaq waqitta bushangliq qilip, sel qarap tashlap qoyushqa bolmaydu.

2. Sünnetni mustehkem tutup, bid'ettin saqlinish, chünki, her qandaq bid'et azghunluqtur.

3. Namazni jamaet bilen öteshke terghib qilish. Chünki jamaet bilen namaz ötesh mezheb imamlirining ixtilapigha asasen bolghandimu perz eyn yaki perz kupaye yaki kücheytilgen sünnettur.

4. Nepli emellerge terghib qilish. Yuqirida dep ötken hedis quddusida (dawamida): "bendem manga neple emeller bilen hemishe

yéqinlishidu, hettaki, u bendini men dost tutqaymen" déyilidu. Mushu dewet meydanida roza tutidighan, kéchiliri uxlimay namaz öteydighan nurghunlar yitiship chiqti.

allah mundaq deydu: "ularning yanliri orun- körpidin yiraq bolidu (yeni ular kéchisi ibadet qilip az uxlaydu), ular perwerdigarining (azabidin) qorqup, (rehmitini) ümid qilip uninggha dua qilidu." (süre sejde 16- ayet).

5. allahni esleshke terghip qilish. allah mundaq deydu: "i möminler! allahni köp yad qilinglar. Uninggha etigen- axshamda tesbih éytinglar." (süre ehzab 41- 42 -ayet). allahni esleshning eng yaxshisi, allahning hékmetlik kalami qur'anni oqushtur. Qur'an oqughuchigha her herp bedilige 10 yaxshiliq bérilidu. allahni esleshning shekil- türliri köptur. Mesilen: tesbih (yeni allahni pak dep tonush), hemdu éytish (yeni maxtash), tehlil éytish (yeni tewhid sözini éytish), tekbir éytish (yeni allahni ulughlash), dua qilish, istighpar éytish (allahdin kechürüm sorash) we peyghember eleyhissalamgha durud- salam yollash qatarliqlargha oxshash.

6. Insanning gunah qilghini anche yat sanalmisimu, emma tewbe qilmay dawamliq gunah qilishi yat, ejeblinerlik bir ishtur. Chünki, adem eleyhissalammu gunah qilip salghan, derhal allahqa tewbe qilip gunahi kechürülgen idi. allah mundaq deydu: "adem perwerdigarning (emrige) xilapliq qildi, shuning bilen u azdi. Andin perwerdigari uni tallidi, uning tewbisini qobul qildi we uni hidayet qildi." (süre taha 121- 122 -ayet). Lékin iblis gunah qildi, uning gunahi kechürüm qilinmidi, chünki u öz gunahi üchün allahdin kechürüm sorimighan we özre éytmighan. Belki, allahning emrige bash igishtin chongluq qilip emrige qulluq bildürmey mundaq dégen idi: "men uningdin artuq. Méni ottin, uni laydin yaratting." (süre eraf 12- ayet). Emdi, adem eleyhissalam we uning jüptining, iblis- sheytanning gépining eksini qilghanliqigha qarap baqayli, u ikkisi mundaq dégenidi: "perwerdigarimiz! Biz özimizge özimizge zulum qilduq, eger sen bizge meghpiret qilmisang, bizge rehim qilmisang, biz choqum ziyan tartquchilardin bolimiz." (süre eraf 23- ayet). Adem eleyhissalam we uning jüptining gunahi, köngül arzusi we gheplетttin kélip chiqqanidi (yeni allah tosqan méwidin yep salghan idi), lékin keynidinla heqiqiy pushayman qilip tewbe qilghanliqi üchün allah tewbisini qobul qilip kechürüm qildi.

Iblisning gunahi bolsa, allahqa chongluq qilish, buyruqini ijra qilmasliq, itaitidin bash tartishlar idi. Shunga allah u mel'unni (rehmitidin) qoghlandi qilip qiyamet künigiche lenetke giriptar qilip qoydi.

Heqiqiy pushayman, rastchilliq bilen éytilghan istighpar bolsa, qelb shipah tépish üchün muhtaj bolidighan eng yaxshi amaldur. Mana telepke layiq bolghan bu tewbe- istighpar, insanda öz gunahini sizish, allahning gheziwidin qorqush, allahqa chin bendichilik qilish we özining xarliqini étirap qilish arqiliq yalwurush qatarliqlar bolghandila barliqqa kélidu.

973-sual: ustaz hesenul benna rehmetullahi eleyhining asasliq 10 wesiyti

ustaz hesenul benna rehmetullahi eleyhining asasliq 10 wesiyti bar idi. Bu wesiyetlerning hemmisi ijabiyliqqa, emel- heriketke we binachiliqqa, hemde binakarchiliq, selbiylik, xarab, buzushlardin saqlinishqa seperwer qilidu we qiziqturidu. Hesenul benna bu wesiyetliride éytidu:

1. Qaysi bir waqitta ezan awazini anglisang, sharaitlerning qandaq bolushidin qet'iynezer namazgha turghin!

2. Qur'an tilawet qilghin! Yaki menisini mulahize qilghin (yeni- mutalie qilghin), yaki bashqilardin anglighin! Yaki allahni esligin! Waqtingdin azraqnimu paydisiz ishlargha israp qilmighin!

3. Ereb tilini pasahetlik sözleshke tirishqin! Chünki bundaq til islamning belgiliridindur .

4. Qeyerde bolsun, herqandaq ehwal astida köp jidel qilma! Chünki jidel dégen yaxshiliq keltürmeydu.

5. Tula külme! Chünki, allahqa baghlan'ghan dil shük aram alghuchi, éghir- bésiq bolidu.

6. Chaqchaq gep- söz, ish- heriket qilma! Chünki küreshchan millet rast- chin pishshiqliqtin bashqa ish heriketlerni tonimaydu.

7. Sözligende awazingni anglighuchning ijtihadidin artuq kütürüp sözlime! Chünki, shundaq ünlük sözlesh exmeqliqtin we anglighuchilargha azar birishtin ibarettur.

8. Shexislerning gheywitini qilishtin, hey'etler (yeni- jamaetler) ge eziyet birishtin saqlan'ghin! Sözliseng yaxshi sözle!

9. Sanga uchrighan dini buraderliringge özi telep qilmisimu özüngni tonushturghin! Chünki bizning dewitimizning asasi dostluq we tonushturushtur.

10. Insanlarning qilishqa tigishlik wezipiliri waqitliridin köp (waqit kishilerge qarap turmighachqa pütün ish waqitqa sighip kitip shu ömür ichide qilip bolush natayin), shuning üchün sen özüngdin bashqa kishining u waqittdin payda éliwélishigha yardemleshkin! Eger siningmu muhim ishing bolsa, shunimu téz ada qilghin!

974-sual: islamda ayalning mohimliqi

ayal islamda bolsa asasliqtur. Heqiqeten u daim érining hamiyside bolghanliqi üchün nepiqiliri, hajetlirining hemmisi kapaletke igidur. Eger qiz bolsa dadisi, hemshire bolsa qérindishi, ana bolsa oghli, ayal bolsa yoldishi mes'uldur. Bular bolsa sheriet nepiqe nizamlirida ulargha qilin'ghan hökümdur we barliq kishiler bulargha riaye qilidu.

975-sual: musulman ayalning bilim ilishining zörürliki heqqidiki örnekler

musulman ayal choqum bilim élishi kérek. Chünki ilim telep qilish musulman er - ayallar üchün perzdur. Islam bilimsizlikni ayal kishige perz qilmidi. Shundaq bir kishiler bezi waqitlarda ayalni jahil qaldurdi. Ular bolsa jahillardurki, bilimsizlik erler we ayallar hemmisige tarqaldi. Emma islam bolsa her ikkila jinsning telim ilishini buyruydu.

Heqiqetenmu musulman ayallardin erlerge petiwa bergenler bolghan. Erlerning heqiqeten möminlerning anilirining aldigha soal sorap barghanliqlirini bilimiz. Misali aishe we umme seleme rezeyellahu enhuma anilirimizgha oxshash. Sahabilar ulardin hedis riwayet qilghili we islam mesililirini sorighili kéletti. Sahabe we tabiinlarning chongliri aishe rezeyellahu enhaning huzurigha kélip uningdin sorishatti, we u, ulargha jawab béretti we tüzeytti. Bu toghrida hetta bir qanche kitablarmu yézilghan.

Imam zerkeshi bir kitab tüzgen bolup uning ismi: "aishe rezeyellahu enhaning sahabilarni tüzetken jawabliri" idi. Ashu chaghda aishe rezeyellahu enha sahabilargha palani uningda xatalashqan pokuni mawuningda xatalashqan" dep barliq jür'et we küch bilen jawab béretti.

Kéyinki esirlerde musulman ayallarning orni bolghan. Sekiynetu binti hüseyinning huzurigha kishiler yiraqlardin petiwa sorap kelgen. Uning mexsus dersxanisi hem bolghaniken. Töt imamning biri bolghan imamu shafiiy, uning dersige qatnashqanliqi hem melum. Bezi ayallar hedis riwayet qilghan, bir kishi özi hedis anglighan kishining ismini tilgha élip turup: salihe ustaz palanining qizi pustani manga sözlep berdi, dep éytidu.

Hediste emiyril müiminiyn, buxarining eng zor sherhligüchisi hapiz ibni hejer esqelanining: "pustanining qizi pokuni heqiqeten méning ustazlirimdindur" dep éytqanliqi riwayet qilin'ghan. Henefiy mezhipidiki chong ölimalarning birining özige oxshash petiwa béridighan bir qizi bolghan bolup dadisining öyidin birer parche xet chiqsa, uning üstide dadisining imzasi we qizining imzasi yeni qizning bu petiwani étirap qilghanliqini bildüridighan imzasi yézilip chiqidighan bolghan. Uning éri bolsa dadisining shagirtliridin biri we umu, chong ölimalardin alaiddin kasani, (ölimalar padishahi) dep atalghan. Fiqhé henefide "bidaius senai" dégen bir kitabni tüzüp chiqqan, u bolsa ustazining kitabning kéngeytilgen chüshendürüshidur. Shuning üchün alimlar éytidu: uning sowghisini sherhlep, uning qizigha öylendi! We petiwa üstide qizining we küy'oghlining imzasimu birge chiqidighan bolghan qiz bolsa dadisi we éridek petiwa béridighan bolghan.

976-sual: ayalning jahiliyettiki xar we bichareliki

islam ayal kishige zulum qilmidi. Jahiliyettiki erler ayalini gézi kelse paydilinidighan bar bilen yoqning arisidiki bir eshya qatarida köretti. Ayal zati xuddi ulaghlar we kalilar miras qalghandek miras ilinatti ! Oghul bolsa dadisining qoy, kalilirini miras alghandek, uning ayalinimu miras alatti. Dadisining ayalini xalighiniche birterep qilatti. Xalisa uni nikahigha alatti. Xalisa hetta özini uningdin azad qilghuche yaki uninggha melum miqdarda mal töligüche tutup turatti. Islam bolsa bularni cheklidi.

(jahiliyette) ayal kishige qilchimu miras tegmeytti. Chünki (miras) u chaghlarda peqet qilich kötürüp qebilisini qoghdighan we jeng qilghuchilarghila bériletti. Shuning üchün ayallar we balilarning miras hoquqi bolmaytti. Islam bolsa ayal kishige her qaysi tereplerdin adil muamile qildi. Uningdin ashu mudhish chaghdiki erlerning uning ajizliqidin

paydilan'ghan mushu mezlumliqini kötürüwetti. Dada tughutluq anigha nisbeten: qiz dégen néme ?'eng yaxshisi oghul. Qizning ghelwisi yighlash we yaxshiliqi oghurluq!" dégendek sözlerni yolsizlarche qilatti. Buni allah taala qur'anda teswirlep mundaq deydu: ularning birersige xotunining qiz tughqanliq xush xewiri yetküzülse, chirayi özgirip, ghezepnak bolup kétidu (süre nehl 58 - ayet).

977-sual: islamning ayalni eziz qilishi

islam ayalgha kelgen bu bicharilikni kötürüwetti we uni allahning sowghatliridin dep qaridi. Asmanlarning we zéminning padishahliqi allahqa xastur. allah némini xalisa shuni yaritidu. Xalighan ademge qiz perzent ata qilidu, xalighan ademge oghul perzent ata qilidu (süre shura 49 - ayet).

Bu yerde ayallarni erkeklerning aldigha qoydi we qizlarni edeblik, güzel terbiyileshni jennetke daxil qilishning shereplik sewebliridin dep étibargha aldi. Islam ayalning mertiwisini üstün qildi. Qiz, ata - ana üchün uningda qizida xuddi ailidiki bir mülük kebi bir terep qilish, qizni xalighan kishige yatliq qilishtek namuwapiq ishlargha ruxset qilmidi. Qiz özi razi bolmaydighan birige yatliq bolushqa pütün küchi bilen "yaq!" dep éytishqa qadirdur. Eger u "yaq" dése yatliq qilip bérilmeydu.

Ibni abbas reziyellahu enhumadin mundaq riwayet qilinidu: téxi yatliq bolmighan bir qiz peyghember sellallahu eleyhi wesellemning yénigha kélip, dadisining özi xalimaydighan birige mejburiy yatliq qilghanliqini éytqanidi, peyghember sellallahu eleyhi wesellem u qizgha (nikahni buzush yaki qobul qilish) ixtiyarliqini berdi. (ebu dawud 2096)

islam ayal kishige zulum qilmidi. Uning hoquqlirini békardin - békar yoq qiliwetmidi. Belki uninggha adil muamile qildi we ijtimaiy hayatning her qaysi terepliridin uning mertiwisini üstün qildi. Kelgüsidiki musulman ayal choqum özining islamigha ishench we xatirjemlik toyghusi bilen qaytishi kérek we kelgüside hem gherb medeniyitige nisbeten tallash, xillash pozitsiyiside muamile qilish kérek.

978-sual: ayallarning islamdiki orni

islam dini ayallargha bikitken hörmet we shan- sherep, barliq insanlargha qarar qilghan hörmetning parchilanmas bir qismi. Öz waqtida

allah mundaq dégen: "shek - shübhisizki, biz adem balilirini hörmetlik qilduq, ularni quruqluqta (ulaghlargha) mindürduq, déngizda (kémilerge) chiqarduq, ularni shérin yémeklikler bilen riziqlandurduq, ularni mexluqatlirimizning nurghunidin üstün qilduq" [isra sürisi 70- ayet.] islam dini bu hörmetni er- ayalgha oxshash barawerlik asasida tekitlidi. Bir- ibirdin artuq sherepke ige bolushni teqwaliq we yaxshi emel miyzani bilen baghlidi. Islam dini ayallargha yashash hoqoqi, salahiyet hoqoqi, iqtisad hoqoqi, siyasi hoquq, xizmet erkinliki hoqoqi, ayallar azatliqi hoqoqi qatarliq jehetler alahide imtyaz we hoquqlarni birip her qandaq jemiyet we siyasi tüzüm birelmigen hem bermigen yuqiri orunni berdi.

979-sual: kapir döletlirining ayallarni pes körüshi

islam dini er- ayallar insanliq süptide ortaq dégen pirinsipni qarar qilghan chaghda, firansiye miyladiye 6- esirde échilghan qurultiyida ayal kishining - ayal kishi insan jinsimu yaki bashqa nersimu- heqiqitini bilishke urüniwatqan idi. Qur'an kerim jahiliyet qebililiri qizlarni kömüwétishige oxshash nachar ishlarni qilghanliqini haram qilip ayet chüshürwatqan chaghda, rim impiriyisi ottura esirlerde ayallarni jinayetsiz ölgüche azaplash bilen hozurlinidighan idi. Ayallarning putliridin atlargha söritip parche- parche qiliwétidighan, bir türküm ayallarni tüwrükke baghlap bir qanche kün astidin asta xaraktirlik ot tutashturup goshlirini chüshürwitidighan idi. Rim impiriiyisi kéngiyip güllinishke bashlighan chaghda, israpxorluq we hawayi- hewes éngi ularni iglep kitidu. Shuning bilen ular ayallardin hijabni élip tashlashqa bashlaydu, buishta tereqqi qilip, ayallar hemme ishlarni igleshke bashlaydu. Exlaqsizlarche bu arlishishta rezil ishlarning hemmisi yüz béridu. Netijide erlirining himmiti boshap, iradisi ajizilship, özlirini yoqutushqa bashlap, buzghunchiliq ewjige chiqidu. Shuarliqta ayallargha qarita köz qarash yölinishi özgirip, jemiyette yüz bergen pasatchiliqning hemmisi ayallarning sewebidin bolghan dep qarap, ayallargha adawet qilishqa bashlaydu. Axiri ehwal yuqirda bayan qilghinimdek ayallarni azaplash bilen hozurlinidighan hadisler yüz béridu.

Ayallargha pes nezer bilen qaraydighan ehwal rim impiryiisge xas emes. Hindistan, giritsiye we babil medeniyti tarixigha nezer tashlang!.

Babil medeniyti ayallarni charipay haywanlarning bir türi dep

qaraytti, ularning héch qandaq hoquqi yoq idi. Giirtsiyede bolsa ayallar xilmu-xil basquchilarni béshidin kechürgen, giritsiye qanunida ayallarning hoquqi himaye qilinmaydighan idi. Bezi atilar 10 qizi bolsa 7 qizini öltürwetse héch bir soraqqa tartilidighan ish yoq idi!....

Yighip éyitqanda, ötüp ketken medeniyetlerde ayallar, chong medeniyetler israpxorluq we peskeshlik basquchigha qedem qoyghanda bir az köngül bölüshke irsheleytti. Sewebi ayalning insan türi bolup, yashash hoquqining bolghanliqidin emes, belki erler hayatidiki hozurlunush telepliri sewebidin idi. Medeniyet chüshkünlen'gende ayallarni shum dep qaraytti, ularning hörmiti bolmaytti. Mana buislam dini bilen bashqa medeniyetlerning ayallarning ornigha bolghan köz qarishi.

980-sual: mesjidi herem

mesjidi herem - yer yüzidiki jimi mesjidlerning eng sherepliki we eng ulughi bolup, musulmanlarning qiblisidur. allah taala qur'an kerimde mesjidi heremni teriplep: heqiqeten insanlargha ibadet üchün tunji sélin'ghan öy mekkididur, mubarektur, jahan ehlige hidayettur dégen. Mesjidi herem mekke mukerreme shehrining merkizige jaylashqan.

Mesjidi heremning hazirqi kölimi 190 ming kwadrat métir kélidu. Uningda burun 300 mingdin köprek kishi birla waqitta namaz oquyalaytti. Dawamliq kéngeytilip keldi. 1960- yillarning axirqi mezgilide seudi erebistani hökümiti 250 milyon amérika dolliri serp qilip mesjidi heremni kéngeytip yasap chiqip, birla waqitta 600 ming adem namaz oquyalaydighan, hej we ömre qilghuchilarmu qistalmaydighan haletke keltürgen. 1988- yili mesjidi heremni kéngeytish pilani boyiche qurulush bashlinip, 1994 - yilining béshida bu qurulush tamamlan'ghan. Hazir mesjidi heremde birla waqitta 900 mingdin köprek adem azade namaz oquyalaydu. Mesjidi heremning astigha pütünley issiqni ötküzmeydighan mermer tash yéyilghan. Mesjidi heremning yette jayida her birining égizliki 92 métir kélidighan yette chong munarisi bar .

981-sual: zemzem süyi

zemzem süyi - allah taala ismail eleyhissalamning ikki puti astidin chiqirip bergen mubarek sudur. Miladiyidin texminen 2000 yillar ilgiri ibrahim eleyhissalam allah taalaning emri bilen ayali hajer bilen oghli

ismail eleyhissalamni shu waqittiki susiz, gül - giyahsiz, qaqasliq chöl mekkige élip kélip qoyup kétip qalidu. Hajer su izdep safa bilen merwe ikki tagh otturisida yügürgen bolsimu su tapalmaydu. Ismail eleyhissalam qattiq ussuzliqtin qiynalghan waqtida uning ikki tapinining astidin bulaq chiqidu. Anisi hajer zemzem suni körüp qattiq xoshal bolidu we suni békar éqip ketmisun dep zemzem süyi toxta deydu. Shundin biri bu su zemzem dep tonulidu.

982-sual: zemzem süyining xususiyetliri

adettiki sularni uninggha saqlighuchi maddilarni arilashturmastin uzun muddetlik saqlighanda uning temi buzulidu. Emma zemzem süyi buning eksiche bolup, birxil temi bilen dawam qilidu. Zemzem süyining temi dunyawi bir tem bolup, bérer qétim zemzem süyi ichken adem uning temini biliwalidude, qayta ichkini haman uni perq ételeydu. Zemzem süyini döletler ara yötkesh we uzun muddet saqlash bilenmu uning temi qet'i özgermeydu. Bu digenlirimiz nezeriye yaki qedimqi kitablarning xewiri emes, belki tejribe we ilmiy tetqiqatlarning yekünidur. Zemzem süyi uzaq ötmüshlerdin biri bu qaqasliq chöl rayon'gha kelgüchilerni ussuzluqqa qandurup we ularning ishtihasini özige jelb qilip kelmekte. Zemzem süyining bezi késelliklerge shipa bolghanliqi toghruluq yézilghan ilmiy maqalilarmu az emes. Hazirghiche zemzem süyi ziyan qilghan bérer janliq körülmigen.

983-sual: qiblining kebige özgertilishi

hijriyining ikkinchi yili (miladiye 623 m) ning bir küni peyghember eleyhissalam sahabiliri bilen medinidiki kéyinche ikki qibliliq mesjid (mesjidi qibleteyn) dep tonulghan beni selime mesjidide pishin namizidin ikki rek'et oqulup bolghan waqitta, perishte jibriil eleyhissalam allah taalaning emri bilen muhemmed eleyhissalamning yénigha kélip uninggha allah taalaning : "biz séning kebe qibleng bolushni tilep qayta qayta asman'gha qarighanlighingni körüp turiwatimiz. Séni choqum sen yaqturidighan qiblige yüzlendürimiz. Namazda yüzüngni mesjidi herem terepke qilghin " dégen whhiysini élip kélidu we peyghember eleyhissalamni namazda turghan péti mesjidi herem terepke burap qoyidu. Shundin bashlap musulmanlar namaz we dualirida

mesjidi heremdiki qiblige (kebige) qaraydighan bolidu.

984-sual: namazda qiblige yüzlinishning siri

1. Namaz oqughan kishi yüzini kebe terepke qaritish bilen uning pütün ezaliri kebe terepke yüzlinip turidu. Chünki yüz bilen beden mueyyen bir terepke yüzlenmestin, öz haligha qoyup bérilidighan bolsa, insanning barche organliri xalighanche heriket qilishi, jümlidin köz her terepke qarishi bilen qelbmu shular bilen meshghul bolup kétip, namazning durus yosunda ada qilinishigha elwette selbiy tesir béridu. Shunga qiblige yüzlinish perz qilin'ghan bolishi mumkin.

2 . Namazda qiblige yüz keltürüsh bilen insanning qelbi aram tapidu we pütün musulmanlarning öz'ara qérindash ikenlikini hés qilduridu. Chünki yer sharidiki pütün musulmanlar namazda shu kebe terepke yüzlinidu. Bu herqandaq musulman kishini özining yalghuz emeslikini we bu ibadette pütün dunya musulmanliri bilen ortaq ikenlikini hés qilduridu.

3. Qiblige qarash arqiliq qelbni, eqilni we pütün ezalarni allahqa qulchiliq ada qilishtin ibaret bir meqsetke qaritish bilen ibadetning jewhiri bolghan ixlasni hasil qilghili bolidu.

4 . Qiblige yüzlinish musulmanlarni gerche ular musape jehettin bir biridin yiraqta bolsimu, ularning qelbliri bir allahqila ibadet qilishtin ibaret ortaq meqsette bir ikenlikini namayan qilidu .

985-sual: hejerul'eswed

hejerul eswed - kebining sherqi jenub teripidiki bürjikige ornitilghan, yer yüzidin égizliki 1.5 (bir yérim) métir kélidighan, kümüsh ramka ichige élin'ghan tuxum shekillik, renggi qizilgha mayil, diamétiri 30 santimétir kélidighan qara tashtur. Hejerul eswedni ibrahim eleyhissalam kebining ulini turghuzghan waqtida, kebini tawap qilghuchilaning tawapni bashlap axirlashturushi üchün bir nishane ornida, hazirqi ornigha békitken. Shundin biri bu tash kebining sherqi jenub teripidiki öz ornida turup kelmekte.

986-sual: hejerul eswedni söyüshning hökmi

kebini tawap qilghuchilarning hejerul eswedni söyüshi musteheb. Yeni tekitsiz sünnettur. Chünki peyghember eleyhissalam kebini tawap

qilghinida hejerul eswedni söyetti. Bu, adem köp bolmighan we qistilangghu bolmighan waqitlarda shundaq. Bir hediste mundaq dep kelgen. " peyghember eleyhissalam hejerul eswedni söyüp turup uzun - uzun'ghiche yighlap ketti" emma hej we ramizan aylirigha oxshash heremde adem köp, qistilangghu bolghan waqitlarda hejerul eswedning yénigha barmastin, yiraqtin qol ishariti qilip salam bérish yéterliktur. Shunga peyghember eleyhissalam kebini tawap qilghan waqtida, ömer ibni xettab reziyellahu enhugha, ey ömer ! Sen küchlük ademsen, sen bu jisming bilen ajizlargha eziyet yetküzisen. Hejerul eswedte qistilangghu peyda qilma. Hejerul eswedning yénida boshluq tapalisang söygin, bolmisa tekbir éytip kétiwergin dégen .

Kebini tawap qilghuchilarning bu tashni söyüshi peqet hörmet yüzisidin idi. Chünki allah taala bendilerni kebige yaki hejerul eswedke choqunushni buyrighan emes, belki allah taalaning özigila xalis ibadet qilishqa buyrighan. Kebini tawap qilish allah taalaning: qedimi öy kebini tawap qilsun we bu kebining perwerdigarigha ibadet qilsun, dégen emrige asasen qilinighandek, hejerul eswedni söyüshmu peyghember eleyeissalamgha egeshkenlik we uning sünnitini jari qildurghanliq yüzisidin qilinidu. Bu orunda ikkinchi xelipe ömer ibni xettab reziyellahu enhuning munu meshhur sözi yéterlik. " u kebidiki qara tashni tutup turup mundaq dégen. Men elwette bilimenki, sen kishige payda ziyan yetküzelmeydighan bir tashsen. Peyghember eleyhissalamning séni söygenlikini körmigen bolsam idi, séni söymigen bolattim."

987-sual: medine munewwere shehri

medine munewwere shehri muqeddes ikki heremning biri peyghembirimiz hezriti muhemmed eleyhissalam mekkidin hijret qilip bérip hayatining axirigha qeder toluq on yil yashighan we mubarek qebre sheripi orun alghan jay.

Medine munewwere shehrining nami peyghember eleyhissalam uninggha hijret qilip bérishtin ilgiri yesrib dep atilatti. Riwayetlerge köre, meshhur tupan weqesidin kéyin medinide deslep yerleshken bir er kishining nami yesrib bolup, shu kishining nami bilen atilip kelgen iken. Peyghember eleyhissalam hijret qilip barghinidin kéyin islam nuri bilen

yorutulghan nurluq sheher medine munewwere dep atalghan. Bu sheher islam qudret tapqan we islam ehkamliri jakarlan'ghan sheher. Tunji islam dölitimu bu sheherde dunyagha kelgen.

988-sual: mesjidi nebewi

mesjidi nebewi - peyghembirimiz hezriti muhemmed eleyhissalam medinige hijret qilip barghinida bina qilghan tunji mesjid, ikki heremning biri we ibadet qilish üchün yiraqlardin seper qilishqa bolidighan üch chong mesjidning biri. Peyghember eleyhissalam mundaq dégen: üch mesjidkila ibadet üchün seper qilishqa bolidu. Ularning biri, mesjidi herem, yene biri, méning bu mesjidim, üchinchisi mesjidi eqsadur.

Mesjidi nebewi - peyghember shehridiki bu mesjid tarixtin biri peyghembermesjidi dep atilip kelmekte. Peyghember eleyhissalamning medine munewwere shehrige barghandin kéyinki tunji ishi mesjid sélish bolghan. Peyghember eleyhissalam medine munewwere shehrige hijret qilip barghan küni uning tögisi sheherning merkizidiki bir orun'gha bérip tiz chökidu. Shuning bilen bu orunni égisidin sétip élip mekkidin kelgen muhajirlar we medinilik ensarlar hemme bir qol bolup bu orun'gha mesjid sélishqa kirishidu. Peyghember eleyhissalammu bashqilar qatarida mesjidni sélish ishlirida qattiq ishleydu. Mesjid bir qanche ay ichide pütüp chiqidu. Mesjidning qiblisi pelestindiki mesjidi eqsagha qaraytti. Mesjidning üsti xorma derixining shaxliri bilen yépilghan. Tüwrükliri xorma yaghachliridin, tégi tash bilen qopurulghan. Tamliri xam qishlar bilen turghuzulghan. Shu waqittiki mesjidi nebewining kengliki 30 métir, uzunliqi 35 métir bolup chiqqan. Üch tereptin derwazisi bar idi. Mesjidi nebewi peyghember eleyhissalamning zamanidin bashlap hemishe kéngeytilip keldi, awwalqi 4 xelipe, emewiyler, abbasiylar, osmaniylar we eng axirida hazirqi seudi erebistan hökümiti teripidin kéngeytildi .

989-sual: hazirqi mesjidi nebewi

eng axirqi kéngeytish padishah fehidning zamanida bashlan'ghan bolup, miladiye 1985- yilidin 1993 - yilning axirighiche dawam qilghan. Bu qétimqi kéngeytishte 16500kwadrat métir qoshulup, mesjidi nebewining omumi yer meydani 165 ming kwadrat métirgha yetken.

Mesjidi nebewining ögzisinimu namaz oquydighan meydan'gha aylandurghandin kéyin bu jayda 90 ming adem azade namaz oquyalaydighan bolghan. Burun mesjidi nebewining her biri 72 métir igizlikte 4 munarisi bar idi. Uninggha yene her birining igizliki 104 métirdin kélidighan 6 munare qoshulup, jemi 10 munare bolup qed kötürüp turmaqta. Shu kün'ge kelgichilik mesjidi nebewining 16 derwazisi bar idi. Padishah fehidning nöwettiiki kéngeytishide 65 derwaza yéngidin békitilip, jemi 81 derwaza boldi. Mesjidi nebewining astigha garajlar yasalghan bolup, uning 8 tereptin kirish éghizi bar. Mesjidi nebewining ichidin ögzisige chiqish üchün 16 jaydin pelempey yasalghan. Mesjidi nebewining birinchi qewitining igizliki 4.10 métir, yuqiriqi qewitining igizliki 12.60 métir, emma ögzige tutashqan eng üsti qewitining igizliki 4 métir kélidu. Aptomatik échilidighan, künlüklerdin 36 si yasalghan bolup bu tarixta tunji ish idi. Hazir yene bir qanchisi yasiliwatidu. Mesjidi nebewining shimal, jenub we sherq teripige yasalghan meydanning omumiy yer meydani 135 ming kwadrat métir kélidu. Mesjidi nebewige 4000 din köprek chiragh békitilgen. Mesjidi nebewining astinqi qewitige yasalghan taharetxanilirimu intayin mukemmel hem zamaniwi yasalghan bolup, mesjidi heremning taharetxanilirdin nechche hesse ésil hem qulayliq yasalghan. Mesjidi nebewining astinqi qewitige yasalghan aptomobil toxtitish ornigha éliktronluq liftler bilen chüshüp chiqilidu. Mesjidi nebewining etraipda 560 dane su ichish turubisi bar.

Mesjidi nebewi islam tarixida tunji sélin'ghan birinchi mesjid idi. Medinidiki mesjidlerdin quba ikkinchi mesjid bolup sanilidu. Uni peyghember eleyhissalam medinige hijret qilip barghinidin kéyinla salghan idi. Mesjidini teriplep allah taala qur'an kerimde mundaq dégen: " quba mesjidi birinchi künidin tartipla teqwaliq asasigha qurulghan mesjid heqiqeten séning namaz oqushunggha layiqtur. Uningda gunahlardin pak bolushni söyidighan kishiler bar. allah heqiqeten pak bolghuchilarni dost tutidu." quba mesjidi medine munewwere shehrining gherbi jenubida bolup, mesjidi nebewidin yiraqliqi texminen 5 kilométir kélidu .

990-sual: mesjidi eqsa heqqide melumat

mesjidi eqsa - yiraqtiki mesjid dégen menide bolup, islam dinidiki muqeddes jaylarning biri, ikki qiblining birinchisidur. Kebe qible bolushtin burun musulmanlarning qiblisi mesjidi eqsa idi. Mesjidi eqsa qur'an kerim mesjidi eqsa dep atashtin burun beytulmeqdis (muqeddes öy) dep atilatti. Mesjidi eqsaning omumiy kölimi 1000 kwadrat métir kélidu. Bu etrapi rishatkilan'ghan hazirqi qudus shehrining altidin birige teng kélidu. Peyghember eleyhissalam bir hediste mundaq dégen: "manga ap'aq bir tulpar keltürüldi. Uninggha mindim, tulpar méni beytulmeqdiske élip bardi. Tulparni peyghemberler atlirini baghlaydighan mexsus jaygha baghlidim. Andin beytulmeqdiske kirip ikki rek'et namaz oqu p chiqtim. Shu waqitta jibriil manga bir qachida haraq yene bir qachida süt élip keldi. Men sütni tallidim. Jibriil manga sen toghrisini qilding .... Dédi. Andin bizni birinchi asman'gha élip chiqti."

yene bir qarashqa köre, mesjidi eqsa musulmanlardin bashqilarning ibadet qilishigha yol qoyulmighan mesjid dégen menide bolup, tilshunaslarning neziride, mesjidi eqsa - sözidiki eqsani yiraq dégen menide chüshen'gen we shundaq terjime qilghanlar xatalashqanlardur . Chünki bu orundiki eqsa sözi bashqilardin ayighan we mexsus qilghan menide bolup, yehudiy we xristianlarning uningda ibadet qilishidin saqlap musulmanlargha xas qilghan menini bildüridu . Buning delili shuki, xristianlar selib urushida mesjidi eqsani ishghal qiliwalghanda, ular bu mesjidte ibadet qilish uyaqta tursun, uni atxana we ambar ornida qollan'ghan . Yehudiylar 1948 - yili mesjidi eqsani pelestin döliti bilen qoshup mustemlike qilghan bolsimu, ular hazirghiche mesjidi eqsani ibadet orni qilmighan we hazirmu musulmanlar ibadet qilidighan mesjid süpiti boyiche dawam qilmaqta .

Mesjidi eqsa pelestindiki qudus shehrining sherqi jenub teripige jaylashqan bolup, allah taala 622 - yili peyghembirimiz hezriti muhemmed eleyhissalam mekkidin medinige hijret qilishtin bir qanche ay burun uni bir kéchining ichide mekkidin mesjidi eqsagha élip bérish arqiliq ulugh möjizisini körsetken.

991-sual: eng deslep sélin'ghan mesjid atush jamesi

uyghurlar ezeldin özlirining diniy étiqadini qoghdash we özliri

mensup bolghan din'gha sadaqet baghlashta eng aldinqi xelqtur. Dunyada ereb millitidin bashlap islam dinigha mensup bolghan xelqlerning ichide bashqa dinlargha étiqad qilidighan az sanliqlar bar turup, uyghurlarda musulman bolghan tarixidin bashlap bashqa din'gha étiqad qilidighan birmu uyghur yoqliqimu uyghurlarning özlirining diniy étiqadini qoghdashta we ejdadlirining en'enisige warisliq qilishta neqeder munewwer bir millet ikenlikini körsitidu. Peyghembirimiz hezriti muhemmed eleyeissalam tarixta tunji qétim medine munewwere shehride mesjid salghan bolsa, uyghurlar türkiy xelqler ichide tunji bolup mesjid salghan xelqtur. Uyghur diyarida tunji mesjidning sélinishi bu jaygha islam dinining deslep kirishi bilen munasiwetlik bolup, bu ikkisi asasen bir mezgilge toghra kélidu. Qeshqer jamesi uyghur diyaridiki eng meshhur mesjid hésablansimu, eng burun sélin'ghan tunji mesjid hésablanmaydu. 9- esirning axirliri samaniyla sulalisining shahzadisi ebu nasir samaniy sodiger qiyapitide qaraxaniylar dölitige kirip panahlinidu. Qaraxaniylar xani oghulchaq bu shahzadining atushta azade hayat kechirishige képilliq qilidu. Atushqa yerleshken ebu nasir samaniy kishilerni islam dinigha dewet qilishqa bashlap, shu arida oghulchaqning jiyeni sotuq bughraxanni musulman qilishta ghelibe qilidu. Shu waqitta atushta musulmanlar sanining köpiyishi bilen mesjid sélishqa éhtiyaj tughulup tunji mesjidni salidu.

992-sual: eng meshhur mesjid qeshqer héytkar jamesi

qeshqer héytkar jamesi miladiye 1442 - yili bina qilin'ghan bolup, kichikliktin zoriyish, addiy halettin alahide tüske kirishtek basquchlarni bésip ötüp hazirqi haletke kelgen. Bu jame uyghur binakarliqining sen'et uslubini özige mujessemligen, ilim meripet, hüner sen'etning makani bolghan qeshqerning janliq shahidi hésablinidu. Jamening uzunliqi (shimaldin jenubqa) 140 métir, kengliki (sherqtin gherbke) 120 métir, omumiy kölimi 16800 kwadrat métir bolup, hemme jaylirini qoshqanda, uningda 30 ming adem birla waqitta namaz oquyalaydu. Jame qurulma jehettin gümbez, medrese, mesjid qatarliq böleklerdin terkib tapqan bolup, chong mesjidlerde bolushqa tégishliklerning hemmisi tépilidu. Qeshqer héytkar jamesini 1786 - yili qeshqer yéngisheherlik zulpiye böwi

xanim, 1809- yili qeshqer hakim bégi turpanliq iskender wang, 1820- yili qeshqerlik ebrshinkanidir xoja, 1839- yili qeshqer hakim bégi inanchxan zuhuriddin, 1872- yili yaqub bedewlet, 1904-yili ataqliq turdi bay haji bilen kérem baywechche akauka ikkisi, 1934- yili abdukérimxan mexsum qatarliqlar rémunit qildurghan. Shuningdin kéyin, dawamliq rémunit qilinish we kéngeytilish basquchlirini bashtin kechürüp kelgen. Bu jamening eng axirqi rémuniti 1999- 2000 -yillar arisida emelge ashqan.

993-sual: eng qedimi islam aliy bilimgahi ezher bilim yurti

misirning qahire shehridiki ezher uniwérsitéti islam dunyasidiki eng qedimi islam aliy darilfununi bolup, ming yildin köprek tarixqa ige. Ming yildin buyan u islam medeniyitining qiblinamisi dégen shereplik nam bilen islam dunyasida shöhret qazan'ghan, nurghun musulman perzentliri ezherge bérip bilim tehsil qilishni nahayiti sherep bilgenliktin, dunyaning her qaysi jayliridin bu qedimiy bilimgahqa cheksiz yuqiri tilekler bilen yüzlenmekte . Jümlidin uyghur élidin kélip bu bilimgahida ilim sherbiti ichken uyghur perzentlirimu az emes. Hazirmu bu bilimgahta 200 ge yéqin uyghur perzenti ilim tehsil qilmaqta. Ezher meschiti miladiye 969 -yili bina qilinishqa bashlinip, 972 -yili 6 -ayning 22 -küni shu waqitta hakimiyet yürgüzgen fatimiyler teripidin resmiy tamamlan'ghan.

Ezher meschiti deslepte hem emel ibadet qilinidighan hem diniy we penniy bilimler tehsil qilinidighan islam aliy darilfununi hem dunyaning her qaysi jayliridin kelgen ölimalar yighilidighan we bashqa ellerge ölimalar we dewetchiler ewetilidighan aliy ilim merkizi idi. Kéyinche ezher uniwérsitéti tesis qilinip, diniy we penniy bilimler ötilidighan islam bilim merkizige aylan'ghan. Miladiye 1005 - yili ezherde darulhikmet qurulup yalghuz bir türlük mezhebning telimlirini ögitish ehwaligha xatime bérilgen, fiqhi mezhebliridin meshhur töt mezhebning kitablirimu ayrim oqutulidighan halgha kelgen. Yene shu yilisi pelsepe, tibabetchilik we hésabqa oxshash penniy we eqliy bilimlermu oqutulushqa bashlighan. 19 -esirning béshida, misirda ilmiy islahat bashlinip, hazirqi zaman ilimliri ezherning dersliklirige kirgizilidu. Meshhur islahatchi alim muhemmed abduning tirishchanliqi bilen 1895 - yili ezher " yétekchilik heyéiti " qurulidu. Shundaqla ezherning dersliklirige matématika, fizika, jughrapiye,

tarix, xettatliq qatarliq yéngi derslikler kirgizilidu . Shuningdin kéyin ezher uniwérsitétida binakarliq, sanaet, m'ditsina, dorigerlik yéza igilik, soda, chet'el tilliri we axbarat fakultitliri tesis qilinidu. Oqush püttürish diplomliri baklawr, magistir we doktor derijilirige ayrilidu. Hazir ezher uniwérsitéti dunyadiki 100 meshhur aliy mektebning ichide 45 - orunda turidu, u pütün dunyadiki 608 aliy mekteblerning tereqqiyatida zor töhpilerni qoshqan. Mesilen: hazirqi zaman aliy mektebliride yolgha qoyuliwatqan assistént (yardemchi oqutquchi) liq tüzimi 13 - esirdila ezherde keng qollinilghan. Ezher uniwérsitéti uniwérsal uniwérsitét bolup, uningda 26 aliy tetqiqat orgini bar. Hazir misirdiki ezher uniwérsitétida 43 oghul taliplar inisttoti, 18 qizlar inisttoti bolup, hazirgha qeder jem'i 61 inisttot tesis qilin'ghan. Bu inisttotlar misirning her qaysi rayonlirigha jaylashqan. " misir döliti 2005 -yilliq yilnamisi" diki sanliq melumatlargha qarighanda, ezher qurulghandin tartip 2004- 2005-yilighiche bolghan ariliqta ezherde telim alghan taliplar sani 205 milyon 9900 din ashqan. 2004- 2005- yili oquwatqan taliplar sani 101 ming 200 ge yetken. Buning ichide 75 dölettin kelgen chetiellik taliplarning sani 12 mingdin ashqan. Ezher sistémisidiki mekteb we medreseilerning sani 7100 ge yetken. Ezher bilimgahining resmiy tor adr'si: www.azhar.edu.eg

994-sual: darulhedis xeyriyet bilimgahi

mekke mukerreme shehridiki darulhedis bilimgahi 1933 - yili seudi erebistanining qurghuchisi padishah abdul'ezizning emri bilen qurulghan bolup, bu bilimgah her qaysi islamiy bilimlerde alimlarni yétishtürüp dunyaning herqaysi jaylirigha ewetishni meqset we ghaye qilghan. Hazir darulhedis bilimgahida 40 tin köprek memliketning baliliri oquydu, omumiy oqughuchi sani 2008 - yili 3000 gha yetken. Heqsiz bilim béridighan bu bilimgahta oqughuchilarning yétip qopishi, derslik kitabliri bu bilimgah teripidin temin étilidu. Öylik ochaqliq oqughuchilargha her ayda 130 dollar, boytaq oqughuchilargha 70 dollar miqdarida oqush puli bérilidu.

995-sual: darulhedis bilimgahigha qobul qilish shertliri

darulhedis bilimgahigha qobul qilish shertliri töwendikiche:

1) oqughuchining musulman, exlaqi güzel, dinigha mustehkem we teqwa bolishi.

2) oqughuchining seudi erebistanliq yaki seudi erebistanida qanunluq turush ruxsiti(iqamet)ge ige bolishi.

3) oqughuchining özini oqushqa atighan bolup, oqushtin bashqa xizmet, hüinerkesip we tijaret ishliridin qol üzgen bolishi.

4) oqughuchining intizamchan bolup, darulhedis bilimgahidiki mes'ullargha toluq itaet qilishqa ehde bérishi.

5) oqughuchining qur'an kerimni toghra oquydighan we chirayliq xet yazalaydighan bolishi.

6) oqughuchining ten saqliqi jayida ikenlikige resmiy tibbiy organdin ispat xéti élip kélishi.

7) toluqsizda oqumaqchi bolghan oqughuchining bashlan'ghuch mekteptining axirqi yilida, 75% din kem derije almighan bolishi.

8) toluqta oqumaqchi bolghan oqughuchining toluqsizning axirqi yilida % 75 din kem derije almighan bolishi.

9) fakultétta oqumaqchi bolghan oqughuchining toluqning axirqi yilida % 75 din kem nomur almighan bolishi.

10) oqughuchining yash ölchimide, toluqsiz otturida oqumaqchi bolghan oqughuchining 12 yashtin kichik, 18 yashtin chong, toluq otturida oqumaqchi bolghan oqughuchining 15 yashtin kichik 20 yashtin chong, fakultétta oqumaqchi bolghan oqughuchining 18 yashtin kichik, 30 yashtin chong bolmasliqi.

11) toluqsiz otturining birinchi yilliqida oqumaqchi bolgha oqughuchining 3 paridin, ikkinchi yilliqida oqumaqchi bolghan oqughuchining 6 paridin, üchünchi yilliqida oqumaqchi bolghan oqughuchining 9 paridin, tuluq otturining birinchi yilliqida oqumaqchi bolghan oqughuchining 12 paridin, ikkinchi yilliqida oqumaqchi bolghan oqughuchining 15 paridin, üchünchi yilliqida oqumaqchi bolghan oqughuchining 18 paridin, fakultétning birinchi yilliqida oqumaqchi bolghan oqughuchining 21 paridin köprek qur'an yadlighan bolishi.

12) oqughuchining püttürgen mektibi bilen darulhedisqa kirmekchi bolghan waqti otturisida 2 yildin köp waqit ötmigen bolishi.

13) birer mekteptin exlaqiy yétersizlik seweblik qoghlan'ghan bolmasliqi.

14) darulhedis bilimgahida oqushqa kirish üchün teleb sun'ghuchining 4 parche resim, darulhedistikiler tonuydighan ikki meshhur alimning tonushturush xéti, özi namidin bir teleb xéti, diplomining eslisi, kimlik guwahnamisining yaki seudi erebistanida turush ruxsiti (iqamet) ning we pasportining siriti qatarliqlarni hazirlap darulhedis qobulxanisigha teqdim qilishi teleb qilinidu.

996-sual: ummulqura uniwérstéti

seudi erebistanining mekke mukerreme shehridiki ummulqura uniwérstéti 1967 - yili tesis qilin'ghan bolup, 1926 -yili mekkide qurulghan " ilmiy inisttot ", 1936 -yili qurulghan "dewetchilerni yétishtürüsh inisttoti" we 1958 - yili taif shehride qurulghan " darul tewhid " qatarliq bilimgahlarning xulasisi süpitide barliqqa kelgen eng meshhur uniwérstétlerning biridur.

997-sual: ummulqura uniwérstétining fakultétliri

ummulqura uniwérstéti sheriet, islam tetqiqati, ereb tili, dewet, tibabet, qatarliq fakultétlarni öz ichige alghanning sirtida, ijin'rliq, jem'iyetshunasliq, binakarliq, dorigerlik qatarliq jemi 22 fakultétni öz öz ichige alidu. 2300 muellim ishleydu. Ummulqura uniwérstéti seudi erebistani teweside fakultétliri eng köp bolghan uniwérstét hésablinidu. Hazir ummulqura uniwérstéti oqughuchilargha yilda bir qétim wetinige bérip kélish üchün heqsiz bilet élip bérish, uqughuchilargha ayda 240 dollar yardem puli bérish, derslik kitablarni heqsiz bérish, uqughuchilarning yétip qopidighan jaylirini temin étish we qobul qilish shertliri qatarliq tereplerde, seudi erebistanining bashqa uniwérstétlirige oxshaydu. Hazir ummulqura uniwérstétide 10 din köprek uyghur oqughuchi ilim tehsil qilmaqta. Uniwérstétning resmiy tor adr'si: www.uqu.edu.sa

998-sual: muhemmed ibni eli senusi uniwérstéti

bu uniwérstét 1841 -yili liwiye jumhuriyitide tesis qilin'ghan bolup, liwiyide tesis qilin'ghan ikkinchi uniwérsitét bolup hésablinidu. Ötken esirning 70 -yilliridin kéyin bu uniwérstét islamiy bilimlerni ögitishtin tashqiri insaniy ilimlernimu ögitidighan bolup özgertilgen we nami ömer muxtar uniwérstéti dep özgertilgen. Liwiye we chet'ellerdin oqughuchilar

kélip bu uniwérstétta bilim tehsil qilidu.

999-sual: medine islam uniwérstéti

medine munewwere shehridiki " islam uniwérstéti " 1961 - yili 9-ayda qurulghan bolup, dunyaning her qaysi jayliridin oqughuchilar kélip ilim tehsil qilidu. Bu uniwérstétning terkibide toluqsiz we toluq ottura mekteblermu bar. Islam uniwérstétide sheriet, dewet, qur'an ilmi, hedis, ereb tili qatarliq fakultétlar bar. Uning terkibide yene ereb emes milletlerge ereb tilini ögitish" énisttoti" bolup, 1966 -yili qurulghan. Medine islam uniwérstétining sinipliri toluqsiz ottura mektep 3yilliq, inistitot 3yilliq, fakultét 4yilliq bolup, islam uniwérstétining diplomi seudi erebistanining herqaysi xelq'araliq uniwérsitétlirining diplomliri bilen bir orunda turidu we oxshash derijide qobul qilinidu. Uniwérstétida oquwatqan uyghur oqughuchilarning sani seudi erebistani tewesidiki her qaysi uniwérstétlerde oquwatqan uyghurlarning sanidin alahide köp bolup, hazir bu uniwérstétta 50 din köprek uyghur oqughuchi ilim tehsil qilmaqta.

1000-sual: medine islam uniwérstétining teminlishi

bu uniwérstétta oqughuchilarning yétip qopishi, derslik kitabliri uniwérstét teripidin temin étilidu. Fakultétta oquwatqanlargha her ayda 226 dollar, toluq otturida oquwatqanlargha 100 dollar, toluqsizdikilerge 80 dollar yardem puli bérilidu. Emma mag'stirliq we doktorluqta oquwatqanlargha 240 dollar bérilidu. Fakultétta we mag'stirliq, dokturluqta oquwatqanlargha yilda bir qétim 226 dollar kitap puli bérilidu. Öylik ochaqliq oqughuchilargha ayrim öy temin étilidu. Elachi oqughuchilargha yilda bir qétim 300 dollar etrapida mukapat puli bérilidu. Uqughuchilargha her yili yazliq tetil mezgilide wetinige bérip kélishi üchün heqsiz ayropilan béliti élip béridu.

1001-sual: medine islam uniwérstétigha qobul qilish shertliri

medine islam uniwérstétigha qobul qilish shertliri töwendikiche:

1) oqughuchining toluq otturini püttürgen diplomi bolishi we uning seudi erebistanida yaki bashqa döletlerde küchke ige diplom bolishi.

2) oqughuchining qolida chetke chiqalaydighan pasport teyyar bolishi.

3) toluq otturining diplomini alghan waqttin 5 yildin köp waqit ötmigen bolishi.

4) oqughuchining exlaqi güzel, özi chiwer bolishi.

5) oqughuchining ten saqliqi jayida bolup, uniwérstétni oqushqa layaqetlik bolishi.

6) oqumaqchi bolghan kishi birer organning kadiri bolsa, ish ornidin uning uniwérstétni oqushqa ruxset bérilgen bolishi.

7) oqughuchining bashqa birer uniwérstéttin qaysibir seweb bilen qoghlan'ghan bolmasliqi.

8) oqughuchining yéshi qobul qilin'gha waqitta 25 yashtin chong bolmasliqi.

9) oqughuchining medine islam uniwérstéti belgiligen shertlerni toluqlighan bolishi we uniwérstét intizamigha riaye qilishqa ehde bérishi.

10) uniwérstétning qur'an kerim fakultétigha kirmekchi bolghan oqughuchining qur'an kerimni toluq yadqa alghan bolishi.

11)oqughuchigha özi oqughan mektebtiki ustazi bir parche we tonulghan ölimalardin birersi yene bir parche tonushturush xéti yézip bérishi. Yuqiriqi shertlerni hazirlighan oqughuchi éntérnéttin töwende bérilidighan adrésqa kirip, teleb qilin'ghan jedwellerni toluq toldurup, kéreklik höjjetlerni skayn qilip sélip, özining téléfon nomirini we élxet adérisini yézip ewetidu. Teleb: awghust aydin burun ewetilidu. We her yili sintebir éyida uniwérstétke qobul qilin'ghanliq netijisi élan qilinidu we oqughuchining élxet adrésigha yétip kélidu. Medine islam uniwérstétining resmiy tor adr'si: www.iu.edu.sa.com <http://www.iu.edu.sa.com>

1002-sual: türkiyidiki ilahiyat (fakulteleri Ilahiyat) fakultétliri

türkiyidiki uniwérstétlerning terkibide dawam qilip kéliwatqan "ilahiyat fakultétliri " diniy dersler ötilidighan fakultétlar bolup, 1925 -yili 7-öktebir küni " darulfunun " gha qoshuwétilgen qedimiy medreselerdin " fatih " we " sulaymaniye " medreselirining dawami hésablinidu. Shu yili bu medreseler "darulfunun " ning ilahiyat fakultétliri süpitide dawam qilghan bolsimu 1933 - yili resmiy taqiwétilgen. 1992 - yili istanbul uniwérstéti terkibide (istanbul uniwérstéti türkiyining eng qedimiy

uniwérstétliridin biri we eng deslep qurulghan uniwérstét bolup hésablinidu. Türkiyide osmanniylarning sultani ikkinchi abdulhemidxanning permani bilen 1900 - yili 31 - awghust küni " darulfunun "namidiki tunji uniwérstét échilghan bolup, bu uniwérstét 1933 - yilighiche " darulfunun uniwérstéti " dégen nami bilen atilip kélip, shu yili 1- awghust künidin étibaren2252- nomurluq mexsus qarar bilen "istanbul uniwérstéti " ge özgertilgen.) yéngidin "ilahiyat fakultéti " échilghan. 1996 - yiligha kelgende, ilahiyat fakultétlirida baklawurluqtin bashqa yene mag'stirliq we doktorluq unwanliri bérilidighan bolghan. Hazir türkiyining her qaysi sheher we wilayetliridiki uniwérstétlerning terkibide ilahiyat fakultétliri köptur. Türkiyidiki ilahiyat fakultétlirining sani 32 ge, oqughuchi sani 72000 ge yetken.

1003-sual: ilahiyat fakultétlirining derslikliri

türkiyining ilahiyat fakultétlirida oqutulidighan derslikler tepsir, hedis, fiqhi we bularning usulliri, ilmi kalam, peyghember eleyeissalamning terjimihali asasliq derslikler bolup, ereb edebiyati, pelsepe, exlaq, islam tarixi, dinlar tarixi qatarliqlar dersliklermu ötilidu. Bulardin bashqa ereb, pars, én'giliz we fransuz tillirimu bu fakultétlarning derslikliri ichidin orun almaqta.

1004-sual: malayshiya xelq'ara islam uniwérstéti (Islamic University Malaysia International)

malayshiya xelq'araliq islam uniwérstétining orni malayshiya paytexti koalalampur shehrining shimalidiki gumbak shehride bolup, bu uniwérstét 1983 - yili seudi erebistani, türkiye, pakistan, maldif qatarliq döletler we xelq'ara islam qurultiyining yardimi bilen tesis qilin'ghan. Bo uniwérstét islamiy bilimlerdin bashqa, ijtimaiy, méditsina, darigerlik we pen téxnika bilimlirinimu ögitidu. Uniwérstétning resmiy tili én'giliz tilidur. Malayshiya xelq'ara islam uniwérstéti islam elliri ichide bilim sewiyisining yuqiriliqi we her jehettin ilgharliqi bilen dangq chiqarghan eng meshhur uniwérstét bolup, islam döletliridin tashqiri amérika, yawropa we awustiraliyilerdin oqughuchilar kélip ilim tehsil qilmaqta. 100 din köprek dölettin balilar kélip oquydu. Ana wetinimizdin kélip bu uniwérstétta oquwatqan uyghur perzentliridinmu yüzlerche bar. Malayshiya xelq'ara islam uniwérstétide

30 mingdin köprek oqughuchi bilim almaqta. Bularning ichidin % 10 ni chet'ellik oqughuchilar teshkil qilidu. Her yili 2000 din köprek bala oqush püttüridu. Oqughuchilarning uniwérstétqa töleydighan puli fakultétlargha qarap perqliq bolidu. Omumen éytqanda, chet'ellik oqughuchilar her bir yérim yilliq oqush üchün uniwérstétke 560 dollardin 620 dollarghiche pul töleydu. Emma malayshiyaliq oqughuchilar ottura hésab bilen 500 dollardin pul töleydu. Bu uniwérstétta musulman emes balilarmu oquydu. Uniwérstétning resmiy tor adr'si: www.iiu.edu.my

1005-sual: islam abad xelq'ara uniwérstéti Islamic University Islamabad International

islam abad xelq'ara uniwérstétining orni pakistan paytexti islam abad shehride bolup, 1980 -yili seudi erebistani, türkiye, pakistan, malayshiya, maldif qatarliq döletler we xelq'ara islam qurultiyining yardimi bilen tesis qilin'ghan. Bu uniwérstétta islamiy ilimlerdin bashqa her sahe ilm penlirimu oqutilidu, bu uniwérstétqa 60 tin köprek memlikettin oqughuchilar kélip ilim tehsil qilidu we hazir 10 mingdin köprek oqughuchisi bar. Ötken esirning 80 -yilliridin bashlap ana wetendin chiqip bu uniwérstétta bilim tehsil qilghan uyghur perzentlirining sanimu az emes. Hazirmu bir qisim uyghur oqughuchilar bu uniwérstétta oqup kelmekte. Islam abad xelq'ara uniwérstétining fakultétliri ereb tili we islam medeniyiti fakultéti, islamiy ilimler fakultéti, sheriet we qanun fakultéti, téxnika we énjinirliq fakultéti, shirket bashqurush fakultéti, ijtimaiy ilimler fakultéti qatarliq fakultétlarni öz ichige alidu. Islam abad xelq'ara uniwérstétining resmiy tor adr'si: www.iiu.edu.pk

1006-sual: iman uniwérstéti

bu uniwérstétni hazirqi zaman meshhur ölimaliridin ellame abdulmejid zendaniy teripidin 1993 - yili yemen paytexti san'a shehride tesis qilin'ghan bolup, hazirghiche bolghan qisqa waqit ichide köpligen ilim ehlilirini yétishtürüp chiqqan. Bu uniwérstétni püttürüp chiqqan uyghur oqughuchilarmu xéli bar. Epsuski, bu uniwérstét 2004 - yilidin biri amérika we birleshken döletler teshkilati teripidin el qaide teshkilatigha yardem qilidu, dégen töhmet bilen qarilinip kelgen bolsimu, oqutush ishliri dawam qilmaqta. Dunyaning her qaysi jayliridin oqughuchilar kélip bilim almaqta.

Iman uniwérstétining resmiy tor adr'si: www.jameataleman.org <http://www.jameataleman.org>

1007-sual: amérika ochuq uniwérstéti (the American Open Universty)

amérika ochuq uniwérstétining orni amérika paytexti washin'gton shehride bolup, 1995 - yili tesis qilinip, 1996 - yili resmi ders bashlighan. Bu uniwérstét islamiy ilimler we islam terbiyisi ögitish meqsiti bilen tesis qilin'ghan musteqil bilimgahi bolup, islam memliketliridin ixtisasliq kishiler oqutquchiliqqa teklip qilin'ghan. Uniwérstétining resmiy tor adrési: www.aou.edu <http://www.aou.edu>

1008-sual: qeshqer xanliq medrese

" xanliq medrese " qeshqer seidiye xanliqining sekkizinchi sultani abdullaxan(1639 -yildin 1652 - yilghiche textte olturghan) teripidin 1641 - yili bina qildurulghan bolup, eyni zamanda uyghur maaripini yükseldürüshte alahide rol oynighan medresedur. Eyni waqitlarda xanliq medreseler eng aliy bilim yurtliri hésablinatti. Bolupmu xoten, yeken, qeshqerge oxshash chong merkiziy sheherlerde bundaq bilim yurtlirini bina qildurush shert qilin'ghach hem köpinche xanliqlar we xanliqlarda ishleydighan meshhur erbablar, mushawirlar, alimlarning teshebbus ishtirakliri bilen qurulidighan bolghach, medreselerning namimu shu kishilerning isim sheripi yaki mushu merkiziy sheher nami bilen atilatti.

" xanliq medrese " mu qeshqerdiki xanliq orda turushluq sheherde qurulghachqa, medresening maliyisi, meblighi we türlük xirajetliri cheklik halda padishahliq xezinidin chiqim qilinip, az qismi her qaysi weqiplerning teminat bérishi bilen toluqlinatti. Shunglashqa, bu medresening iqtisadi medrese kolléktipi belgiligen " mutewelli " ler arqiliq bashqurulatti. Pütün "xanliq medrese" uyghur éli boyiche aliy bilim yurti bolup, uninggha memliketning herqaysi jayliridin ilim telep qilghuchilar kélipla qalmastin, belki keshmir, pakistan, afghanistan, ottura asiyaning semerqend, qoqan, perghane, nemen'gan qatarliq jayliridin taliplar kélip oqughan. Qeshqer" xanliq medrese " ning deslepki yasalghan qurulushini hésabqa almighanda jem'iy töt qétim rémunit qilin'ghan. Birinchi qétim miladi 1805 -1806-yilliri (hijiriye 1220- yili) qeshqerning chong aqsaqili abduwaris beg; ikkinchi

qétim miladi 1844- yili (hijiriye 1260) qeshqerliq muhemmed sadiq elem axunum; üchünchi qétim miladi1905- 1906 - yili (hijiriye 1323 - yili) qeshqerlik chong bay musabayop; tötinchi qétim 1936-1937 -yilliri miladi (hijiriye 1355- yili) mehmud muhemmidi qatarliq kishiler rémunit qildurghan.

1009-sual: qeshqer" sachiye "medresesi

qeshqer 10 - esirning otturilirida, yeni sultan sutuq bughraxanning waqtida qeshqerde meshhur sach medresesi (sachiye - séchish, yéyish, ilim penni kéngeytish) qurulghan bolup, dangliq edib jamaliddin qeshqeri qatarliq ölimalarning ders bashlishi bilen échilghan. 1057 - yili atushta bu mektepning shöbe darilfununi qurulghan. "sachiye medresesi " shu dewrdiki omumlashqan ilmiy we tibbiy mektep bolup, ottura esirde yawrupada qurulghan hem hazir dunyada aldinqi qatarda sanilidighan parij uniwérsitéti we oksifort uniwérsitéti (1200 - yili en'gliyide qurulghan) qatarliq aliy bilim yurtliridinmu üch esir ilgiri qurulghan. Bu mektep qurulghandin kéyin qaraxaniylar tewesidiki nurghunlighan meripetperwer kishilerning bilim igilishi üchün yaxshi imkaniyet yaritilghan. Bu mektepte shu waqitlarda höseyin ibni xelef qeshqeri, seyid jalalidin baghdadi, xoja yaqup süziki, imamidin qeshqeri, höseyin peyzulla, jamalidin qeshqeri, reshid ibni eli qeshqeri qatarliq nurghunlighan nopuzluq erbablar hésab, yunan pelsepisi, tilshunasliq, islam eqidisi, astronomiye, tibabetchilik, ilmiy mentiq, tarix, ilmiy roh, urush taktikisi qatarliq ijtimaiy we tebiiy penlerdin ders bergen. Bu mektepte yene kutupxana tesis qilin'ghan bolup, nurghunlighan meshhur kitablar téma qilinip, oqughuchilarning öginishige ewzel sharait hazirlap bérilgen. " surah " namliq eserning aptori jamal qarshi öz kitabida jewherning " suhah " namliq töt tomluq kitabini mushu mektepning kutupxanisidin élip paydilan'ghanliqini yazghan. Sachiye medresesining qurulushi, qaraxaniylar ziyaliylirining we ilim heweskarlirining buxara qatarliq jaylargha bérip ilim tehsil qilish qiyinchiliqigha xatime bergen. Nurghunlighan ziyaliylar yol azabi we musapirchiliq derdidin bir yolila qutulup, özining ilimge bolghan teshnaliqini mushu mektepte qandurghan. Ularning arisidin nurghunlighan alimlar, tarixshunaslar,

shairlar, siyasiy erbablar we her tereplime bilimge ige istidatliq kishiler yétiship chiqip, uyghur medeniyet tarixida öchmes izlarni qaldurghan. Bu ilim yurtining jahan'gha tonulushi bilen ottura asiyadin nurghun ilim heweskarliri kélip ilim tehsil qilghan. Qeshqer özining bu ilim ochiqi bilen pütkül sherq dunyasigha tonulup ikkinchi buxara, " buxara sani " dégen namgha érishken.

1010-sual: qeshqer saqiye medresesi

qeshqer saqiye (ilimge teshna bolghuchilarni sugharghuchi)medresesi miladiye 1630 - yili xeyrsaxawetchi ayal behrigil banuning shexsiy meblegh sélishi bilen bina qilin'ghan. 1911 -yiligha kelgende, katta bay bahawuddin bayning bashchiliqida medresening derwazisi, derwaza témi, mesjidi yéngilan'ghandin tashqiri, pelempeyning ikki teripidiki hujrilar ikki qewetlik qilip yasalghan. Saqiye medresesi eng ataqliq medrese, xanliq medresedin qalsila bir qeder alahide orun tutqan medrese bolup, orni xanliq medresening jenubigha jaylashqan. Eyni waqitta bu medresede xoten, aqsu, turpan, qumul, ili, altay, chöchek qatarliq jaylardin taliplar kélip ilim tehsil qilghan. Öz waqtida saqiye medresesige tewe 37 yürish qurulush bar bolup, buning ichide 56 éghiz hujra, 9 éghiz dersxana, bir mesjid bolghanning sirtida, 500 mo térilghu yéri, 6 orunda saray, 16 éghiz dukan, 10 éghiz öy, chong bir bagh qatarliq weqip mülki bar idi. Bu medrese alliburun buzup tashlan'ghan bolup, 1991- yili uning ornigha qeshqer wilayetlik diniy mekteb tesis qilin'ghan.

1011-sual: hijiriye yilnamisi uqumi

hijiriye yilnamisi ereblerning yil, ay we künlerni ayning herikiti boyiche hésablaydighan qemeriye yilnamisi asasida barliqqa kélip, hijret yilini birinchi yil qilghan islam yilnamisidur. Hijiriye yilnamisi islam dini arqiliq dunya musulmanliri arisida keng omumlashqan.

1012-sual: ereplerning bururnqi yilnamiri

islam dini kélishtin ilgiri, ereblerning ikki xil yilnamisi bolup, uning biri, déhqanchiliq ishlirida qollinidighan, waqitni quyashning herikiti boyiche hésablaydighan shemsiye yilnamisi, yene biri, diniy paaliyetler we tarixiy weqeliklerning waqtini hésablashta qollinidighan, waqitni ayning

herikiti boyiche hésablaydighan qemeriye yilnamisi bar idi.

1013-sual: hijiriye yilnamisning meydan'gha kilishi

ereb yérim arilida islam nuri parlashqa bashlap, islam dewiti we islam hakimiyiti mustehkemlen'gen hemde islam dewiti chet döletlergiche yétip barghandin kéyin, ikkinchi xelipe hezriti ömer ibni xettabning dewrige kelgende, dunyada eng zor nopuzgha ige bolghan islam dinining özige xas ramizan, hej we bashqimu ibadetlerning, dinyi paaliyetlerning waqitlirini hésablaydighan, weqeliklerni xatirileydighan, pütün dunya musulmanliri ortaq qollinidighan mexsus islamiy yilnamisi bolushi lazimliqi hés qilin'ghan we bu pikir resmiy otturigha qoyulghan. Islam yilnamisida qaysi waqitni yil béshi qilish mesiliside türlük layiheler otturigha qoyulghan. Beziler muhemmed eleyeissalamning tughulghan küni 571 - yilni islam yilnamisining bash yili qilish pikrini otturigha qoysa, beziler muhemmed eleyeissalam peyghember bolghan 610 - yilni yil béshi qilish pikrini otturigha qoyghan. Köpchilik musulmanlar muhemmed eleyhissalam mekkidin medinige hijret qilghan 622 - yilni islam yilnamisining bash yili qilish pikrini otturigha qoyghan. Shuning bilen axirqi bu pikir qobul qilin'ghan. Peyghembirimiz hezriti muhemmed eleyeissalamning mekkidin medinige hijret qilghanliq weqesi islam dini tarixida hel qilghuch burulushni hasil qilghan ulugh weqe idi. Shuning üchün peyghembirimiz hezriti muhemmed eleyhissalamning mekkidin medinige hijret qilip barghan yilini islam yilnamisining bash yili qilish we bu yilnamining namini" hijiriye " dep atash pütün musulman ölimalarning birdek ittipaqi bilen qarar qilin'ghan.

1014-sual: islamda hijirye yilnamisining qollunushi

hijiriye yilnamisi muhemmed eleyeissalam ereb yérim arilida islam dinini dewet qilishqa bashlighandin tartipla qollinilghan emes, belki islam dini ereb qebililer arisida dewet qilinip 30 yildek waqitqiche yenila ereblerning en'eniwi yilnamisi qollinip kélin'gen idi. 639 - yilidin étibaren musulmanlar din we dunyaliq pütün ishlirida hijiriye yilnamisini qollinishqa ötken.

1015-sual: uyghur élide hijiriye yilnamisining qollinilishi

uyghur élide hijiriye yilnamisini qollinishqa ötüsh tarixi

uyghurlarning islam dinini qobul qilghan deslepki chaghlirigha bérip yétidu. 9 -esirning axirlirida, islam dini uyghurlar arisigha tarqalghandin kéyin, bolupmu qaraxaniylar sulalisidin sultan sutuq bughraxan islam dinini qobul qilip, dölet tewelikini islamlashturup we kéyinche islam dini dölet dini qilinip békitilgendin kéyin, hijiriye yilnamisi pütün sistémisi boyiche uyghurlardiki en'eniwi yilnamining ornini élip, diniy paaliyetler hem din'gha munasiwetlik pütün ishlar, shundaqla turmush saheliridimu bu hijiriye yilnamisi qollinilidighan bolghan. Uyghurlardin chiqqan alimlar, tarixchilar, tilshunaslar, edibler, peylasoplar, tiwiplar, neghmesen'etchilermu öz eserliride waqitni hijiriye yilnamisi boyiche bayan qilidighan bolghan. Peqet yéqinqi zaman'gha kelgendila, miladiye yilnamisi uyghur we bashqa milletler arisida tarqilip, asasiy orunni igiligen bolsimu, diniy sahelerde, bolupmu ramizan we héyt'ayemlerning waqtini hésablashta, yenila hijiriye yilnamisi qollinilmaqta. Hazir islam elliri, bolupmu ereb islam ellirining köpinchisi diniy sahelerdila emes, belki pütün hayatliq sahelerde, hetta adettiki turmushtimu hijiriye yilnamisini qollanmaqta.

Yigirme brrinchi bölüm. Islam iqtisadshunasliqi

1016-sual:islam iqtisadshunasliqining meqsidi

islam iqtisadining mexsetlirini üch nuqtigha yéghinchaqlash mumkin: dölet iqtisadini güllendürüsh, insanni bext saadetlik qilish, bayliqning chéchilip kétish seripiyatini töwenlitish.

1017-sual: insanlarning bext saadetke érishish wastiliri

insan peqet ikki xil waste arqiliqla bext saadetke érisheleydu. Biri, insanning eng tüwen turmush meishetliri mol bolush, yene biri insan maddiy we meniwi jehettin arzusigha érshish.

1018-sual: islamdikli eng töwen turmush meishetliri

islamdiki nepiqe tüzümige binaen eng töwen kshilik turmush meishetlirini töwendikidek körstip ötüsh mumkin. Yémek ichmekte islam dölitide yashawatqan her bir adem choqum yéterlik ozuq tülükke érishishi mumkin. Kiym kéchekte, her bir puqra héch bolmighanda qishta soghuqtin, yazda isiqtin dalda bolghudek kéyim kéchekke ige bolishi lazim. Turalghuda, her bir adem aram élip kündilik paaliyitini dawamlashturidighan turalghugha ige bolush lazim. Öy jihazlirida, turalghu (öy) choqum uxlash üchün lazim bolidighan yotqan körpe we yastuq, olturush üchün zilcha gilem, palas, bora qatarliqlarni öz ichige élishi lazim. Taziliq buyumlrida, her bir adem üchün lazim bolidighan sopun, taghaq, etir qatarliq buyumlar tel bolushi lazim. Her bir insan héch bolmighanda eng addi bir kespke ige bolushi lazim. Shunga her bir'insan'gha özining turmushini halal emgikige taynip qamdash üchün xizmet teqisim qilinishi lazim. Nawada insan xizmet yaki emgek qilishtin ajiz kelse yaki kesp qilip tapqan puli turmushigha yetmise uning xirajitini we chiqimini mirasxori öz üstige élishi lazim. Eger uning mirasxori namrat bolsa, uninggha musulmanlarning beytulmalidin nepiqe qilish wajibtur, uninggha turmushini qamdiyalighudek derijide zakat bérilidu. Islam iqtisadini insaniyet dunyasining xizmiti üchün qanun desturi qildi.

1019-sual: islam iqtisadining xususiyetliri

1- ilahi tüzülme, islam iqtisadi kaptalizm we kommunizmgha oxshash insanlar teripidin tüzülmigen bolup, u bir ilahiy tüzülmidur. Ilahiy tüzülme, qur'an, hedis, ijma we qanun chiqarghuchining meqesetliri bilen chemberches baghlan'ghan.

2- iqtisad, islam dinining eqide, ibadet, exlaq qatarliq bashqa tüzülmilirige oxshash ayrilmas bir qismidur. Islam iqtisadini tetqiq qilghuchilar ailining pütün xirajiti erge yüklen'gen xirajet tüzülmisini we toyluqning ayalgha emes, erge yüklen'genliki éniqlan'ghandin kéyinila andin islam dinida néme üchün er bilen ayalning oxshash miras alalmaydighanliqini chüshineleydu. Shuningdek, ularning islamdiki mal mülkining tereqqi qilish yolliriini éniq bilmey turup jazanining néme üchün haram qilin'ghanliqini chüshenmiki tolimu qéyin.

3- étiqadi iqtisad. U eslide islam étiqadidin kélip chiqqanliqtin, u toghriliq étiqadqa höküm qilinidu. Musulman zakat, sediqe qatarliq bir qisim mejburiyetlerni özining öteshke tégishlik muqeddes burchi dep bélidu. Eger qiyamet künidiki allahning sawabini ümid qilip bir qisim dunyawiy paydilardin mehrum qalsa qilche pisent qilmaydu. Chünki ularning qelbi munu ayetke chemberches baghlan'ghan. "ular bilidighan bolsa, ulargha axiretning sawabi téximu chongdur." (nehli sürisi 41 - ayet)

islam iqtisadidiki bu hökümdin qanun'gha emes, belki birinchi derijilik imanni küchlük qilidighan wijdan'gha murajiet qilinidu. Shunga biz möminlerning zakatlirini yazma qanunning wastisisiz yaxshliq yollirigha serp qilish üchün bijanidil ada qiliwatqanliqini, yazma qanunda haraq sodisi bilen shoghullinishning ruxset qilin'ghinigha qarimay haraq sodisi bilen shughullinish haram kesp bolghanliqtin özlirini chetke éliwatqanliqini köriwatimiz. Chünki allah ularni körüp turidu we qilmishliridin hésab alidu. "siler qeyerde bolsanglar, allah siler bilen birge " (hedid sürisi 4 - ayet) , "shübhisizki, asman we zémindiki héch nerse allahqa mexpiy emes " (al imran sürisi 5 - ayet)

4- islam iqtisadidiki qulchiliq tebiiti. Biz öz nöwitide dep ötkinimizdek, islam iqtisadi ilahiy tüzülme, bu tüzülmining her bir prinsipigha toluq itaet qilish allahqa itaet qilghanliq bolup, allahqa itaet qilghanliq ibadettur. Bu halda islam iqtisad tüzülmisige uyghunlishishmu

ibadettur. " jinlarni, insanlarni peqet manga ibadet (itaet) qilish üchünla yarattim. " (zariyat sürisi 56 - ayet).

5- islam iqtisadi exlaq bilen chemberches baghlan'ghan. Shübhisizki, islam nezeriyiside exlaq bilen iqtisad mukemmel birgewde, exlaqsiz igilik tiklesh mumkin emes. Mesilen: soda sétiq, qerz élish qatarliq heriketler islam tüzülmisining sirtidiki maddiy heriketlerdur. Halbuki, islam tüzülmisige illiq tebessum menggü hemrah, (qérindishingizdiki sediqe sizni tebessum qilduridur) keng qorsaqliq (alghanda, satqanda we qerz alghanda keng qorsaqliq qilghan ademge allah rehim shepqet qilsun.) tijaret omumyüzlük paydigha érishtüridighan bir heriket, lékin islam tüzülmisidiki tijaret rastchilliq we amanettin xaliy emes. Chünki rastchilliq bilen amanet (eminlik) tijaretning asasliq amilliridin biri. Peyghember eleyhissalam éytqandek: ”ishenchilik, rastchil sodiger (qiyamet küni) peyghemberler, siddiqler (allahning ixlasmen bendiliri) we shehidler bilen birge bolidu.“

6- murunetlik. Murunet démek, tereqqi qilishqa qadir bolush démektur. Murunetlikning négizi qur'an bilen sünnet, wehalenki, qur'an bilen sünnet islam iqtisadining asasliq pilan layihesige tayinidighan iqtisadning muhim menbeidur. Ijma bolsa, iqtisadning önümlük bir tedbiridur. Shübhisizki, sherietning meqsetliri iqtisadiy heriketlerde mujtehid üchün yolni yurutup béridighan nurluq chiraqtur. Yéghip éytqanda, islamning iqtisadiy menbeliri tebiiy halda tereqqi qilish küchige ige.

7- ubéyktip halet . Amanetni meyli musulman bolsun yaki kapir bolsun, döletning bolsun yaki dushmenning bolsun öz igisige tapshurush shert. "shübhisizki, allah silerni amanetlerni igisige qayturushqa buyruydu." (nisa sürisi 58- ayet).

Islam diyarigha kirgen yaki ölturaqlashqan her qandaq bir ademning hayati bixeterliki, iqtisadi, dini we abruyigha dexli teruz qilinmasliq hoquqigha ige. Bu xeyriyet uyushmiliri we iqtisadni güllendürüshning muhim amili bolup, buni ishqa ashurush musulmanlarning bash tartip bolalmaydighan muqeddes burchidur. Gerche yardem qilin'ghuchi musulman yaki kapir, yéqin yaki yiraq bolghan teqdirdimu, ixtiyari

yosundiki sediqini musulman bilen kapirgha bérish jaizdur.

8- réalizm. Birqism tüzüm we pikir tepekkurining siritqi körinishi intayin güzel bolsimu emma qilche emeliyetke uyghun emes. Yene bir qisim tüzümlerning sirtqi körinishi güzel. Emeliyetke uyghun, uni emeliyetke tetbiqlighansiri uning güzelliki shunche ashidu. Islam ikkinchi xildiki tüzümdin. Mesilen: zörüriyet nezeriyisi boyiche fuqehalar: ”zörüriyet mehzuriyetni (yeni cheklen'gen nersilerni ishlitishni) jaiz qilidu“ dep körstip bergen. Eger islam mehzüriyetni zörüriyet arqiliq jaiz qilmighan bolsa, elwette kishiler sherietke muxalpetchilik qilghan bulatti. Nawada insanning (mehzuriyettin) azraq bir nerisge éhtiyaji chüshüp qalsa, zererni yoqatqchilik miqdarda uningdin ishlitishke ruxset qlinidu. "allah silerge asanliqni xalaydu, teslikni xalimaydu " . (beqer sürisi 185 - ayet).

9- eng aliy ghaye. Islam dinidin bashqa iqtisadi mesleklerning iqtisad ghayisi maddiy jehettin kirimini köpeytip parawan yashashni meqset qilghan bolsa, islam iqtisadining ghayisi buningdin nechche hesse artuq bolushni meqset qilidu. Qisiqisi, islam iqtisadining asasliq ghayisi insanni rohi we jismani jehettin toluq yétilidürüp, heqiqi bextke érishtürüshtin ibaret. "paklinish üchün mal mülkini (yaxshiliq yollirigha) serp qilidighan adem uningdin yeni ottin yiraq qilinidu." (leyl sürisi 17 - 18 - ayetler).

Bu yerdiki pul mélini serp qilish öz nepsini paklash yeni pul mélini serp qilip gunahni yuyush arqiliq özini dozax otidin saqlash meqset qilin'ghan . " allahning yolida mélinglar bilen, jéninglar bilen jihad qilghaysiler " . (sep sürisi 11 - ayet)

jihad urush qilish üchün zörür bolghan emes, belki jem'iyetni islah qilip, insanni pikri, rohi we jismani jehetlerdin toluq yétildürüsh üchün zörür bolghandur. Islam dinida iqtisadning ghayisi, meniwi bayliq maddi bayliqqa tayanch qilin'ghan. Chünki insan peqet maddiy we meniwi jehettin toluq yétilgendila andin heqiqi bext saadetke érisheleydu.

10- asasliq iqtisad. Buningda shexs we jem'iyetke ziyanliq nersilerning hemmisi haram qilin'ghan. Jümlidin jazanixorluq, aldamchiliq, natoghra kesp, tajawuzchiliq, pahshiwazliq, haraq we zherlik chékimlikler tijaritini qilish, shuningdek, haraq, but, shishxal, qart qatarliq jem'iyetke

ziyanliq bolghan barliq nersilerni ishlep chiqirish qet'iy haram qilin'ghan.

11- iqtisady tengpungluq. Buningda insanning kishilik heqqi kommunistlarning qilghinidek omumning menpeetige yemchuk qiliwétilmeydu. Kapitalistik döletlerdikige oxshash shexsmu omumning mulkige qol sozmaydu. Lékin shexisning heqqi omumning heqqi bilen bir yerde kéilip qalsa, omumning heqqi aldinqi qatarda toridu. Bu dunyaliq üchünmu, axiret üchünmu oxshash emel qilnidu. "allah sanga bergen bayliq bilen axiret yurtini tligin, dunyadiki nésiwengni untumighin " . (qeses sürisi 77 - ayet).

Roh bilen jesedning (bedenning) éhtiyajimu tengpung halette qandurulishi lazim. Birning éhtiyajni qandurup, yene birini tashlap qoyushqa qet'iy bolmaydu. Peyghember eleyhissalam mundaq dégen: "zimmengde perwerdigaringning, bediningning, ayalingning heqqi bar. Hemmisining öz layiqida heqqini bergin. " pul malni xirajet qilghanda, israpmu qilmasliq béxilliqmu qilmasliq lazim. "ular (yeni yaxshi köridighan bendiler) xirajet qilghanda, israpchiliqmu qilmaydu, béxilliqmu qilmaydu. Ottura hal xirajet qilidu. " (furqan sürisi 67 - ayet).

12 - pul mal allahning mülki, kainattiki barliq shey'iler allahning mülkidur. "asmanlarning we zéminning padshahliqi allahqa xastur. " (shura sürisi 49 -ayet). "silerge ata qilghan mal mülükning bir qismini (özlirini azad qilishqa yardem teriqiside) ulargha béringlar. " (nur sürisi 33 - ayet). allah mal mülükni insan'gha uningdin paydilnish we uningda allahning buyruqini orunlash üchün bergen . " allah silerni ige qilghan mallardin sediqe qilinglar " . (hedid sürisi 7- ayet).

1020-sual: pul malni qandaq serp qilish kérek?

1- ottura hal serp qilish kérek. "ular (yeni allah yaxshi köridighan bendiler) xirajet qilghanda, israpchiliqmu qilmaydu, béxilliqmu qilmaydu, ottura hal xirajet qilidu." (furqan sürisi 67 - ayet). " yenglar, ichinglar, israp qilmanglar " (erap sürisi 31 - ayet). "israp qilghuchilar heqiqeten sheytanlarning qérindashliridur " (isra sürisi27 - ayet). "ular (yeni mutekebbirler, maxtanchaqlar) béxilliq qilidu. Kishilerni béxilliq qélishqa buyruydu, allah ulargha öz pezlidin bergen nersilerni (yeni pul malni we muhemmed eleyhissalamning tewrattiki süpitini) yoshuridu. (allahning

némitini) inkar qilghuchilargha xorlughuchi azabni teyyarliduq" (nisa sürisi 37 - ayet).

2- exmeqler pul malni serp qilishqa qadir emes, allah pul malni kainat we insanlarning tereqqiyat asasi tiklinishi üchün yaratti. Shunga, pul malni xirajet qilishni bilmeydighan exmeqlerning qoligha tutquzup qoyushqa qet'iy bolmaydu. "allah térikchiliklerning asasi bolghan malliringlarni exmeqlerge tutquzup qoymanglar, ularni yémek échmek, kéyim kéchekler bilen teminlenglar, ulargha chirayliq söz qilinglar." (nisa sürisi 5 -ayet)

3- batilgha chümüp kétish éhtimali körülgen mal mülüktin qet'i paydilan'ghili bolmaydu. Shunga allah parixorluq qatarliqlarni haram qildi. " bir biringlarning mallirini naheq yewalmanglar, bilip turup kishilerning bir qisim mallirini zulum bilen yewélish üchün hakimlargha para bermenglar." (beqer sürisi -188 ayet).

4- bashqilargha ziyan yetküzidighan mal mülükni qet'iy ishletmeslik lazim. Mesilen, bir ademning mikrofuni bolup, uni ishletkende bashqilarning xatirjem uxlishi yaki ders tekrarlishi yaki xizmet qilishigha tesir yetküzse, u ademning mikrofunini ishlitishke mutleq yol yoq. Ikki qewetlik bir bina bolup, uning üsti qewiti ténch, asti qewiti ténchisiz bolsa, bu ikki qewette olturghan her qandaq bir ademning öyide yene birining xatirjemlikini bozidighan heriket bilen shughullinishqa yol yoq. Bir adem yene bir ademning témidin, derize échishqa, bir adem derex tikip yene bir'ademning térilghu yérige ziyan yetküzüshige qet'iy yol yoq. Bir adem yene bir ademning derex tikip yérige ziyan yetküzgenliki heqqide resulullah sellellahu eleyhi wesellemge shikayet qilip barghanda, peyghember eleyhissalam derex tikküchini ziyanni toldurup bérishke buyrighan. Derex tikküchi yer igisige héliqi derexni qomurwétish toghriliq ijazet bergendin kéyin, derex tikküchi: " sen bolsang heqiqeten(bashqilargha) ziyan salghuchi sen" dégen.

1021-sual: ishlepchiqirishning meqsidi

aqil adem qandaq bir ish qilmisun peqet meqsetke érshishni arzu qildu. Peqet iqtisadnila meqset qilghan ishlepchiqirishning mukemmel pishshiqlap ishlinishi mumkin emes. Nawada biz ishlepchiqirishtin meqset,

maddi menpeetke érishish, dep qarisaq, undaqta iqtisad özining rohi we jismani jehettiki, shundaqla qérindashliq we méhri shepqet jehettiki qimmitini yoqitip, mal mülüktin ibaret azazulning aldida erzimes bir nersige aylinip qiélip, iqtisadning jemiiyetke normal halette tarqilishi ziyan'gha uchraydu. Emma ishlepchiqirishtin meqset, kishilerning qelbige zörür éhtiyajlirini qamdash we ularni mehrumluq azgilidin qotuldurup, bext saadet küchitini tikish déyilse, u halda ishlepchiqirish, meqsetsizla rohiy, jismaniy, medeniy we pikri jehettiki iqtisadni yétildürüshtiki bir wastigila aylinip qalidu. Shübhisizki, mizan nishanning xilmu xil bolishigha egiship bir birige mutleq oxshimaydu. Halbuki, islam iqtisadi inssanning maddiy we meniwi teleplirini qandurup, bext saadetke érishtürüshni meqset qilidu. Shunga islam iqtisadidiki ishlepchiqirish mehsulatlirining tarqitilish yolliri bashqa iqtisadi pelsepelerge tüptin oxshimaydu. Peyghember eleyhisslam mundaq dégen: "nawada birer musulman birer küchet tékiip qoysa yaki ziraet téirip qoysa, andin uning méwisidin insanlar, uchar qushlar wechahar paylar (charwilar) yése, uning üchün sediqe bolidu."

1022-sual: sermaye we uning mahiyiti

ishlepchiqirish üchün ishilitilidighan barliq nersiler, jümlidin pul, ata miras mal mülük we xam eshyalar sermaye dep atilidu.

Sermaye meyli neq pul yaki bashqa mülük bolsun uni inchikilik bilen küzetküchi sermayining aldinqi ishlepchiqirish wastisi ikenlikini bileleydu. Undaqta, ishlepchiqirish éliméntliri qandaq élimént bolidu? Aldin ishlepchiqirilghan sermaye munasip mezgilde uningdin mehsulat ishlepchiqirish üchün ishlitilgende, uni yéngi ishlepchiqirishtiki ishlepchiqirish iéliméntliridin bir élmént dep hésablash mumkin.

1023-sual: emgek dégen néme?

Maddiy menpeetke érishish üchün insanning eqli we jismani jehettin chiqarghan küchining hemmsi emgek dep atilidu. Meqsetsiz tor tashlap netijige érshelmigen béliqchiliqqa oxshash meqsetsiz emgekning netijisi bolmaydu, buni fuqehalar: ”meqsetlik ishlar“ dep ataydu. Mol husul élish meqset qilin'ghan emgek, meqsetlik emgek dep atilidu. Emgekning pilanliq

bolushini, siyasi iqtisadshunaslar ishlepchiqirish amilliridin bir amil qildi. Islam iqtisadshunasliri uni emgekning sherti qildi. Chünki pilanning sirtidiki her qandaq bir emgekning netijisi bikargha kétidu. Aqil ademlerning emgekliri choqum netije béridu.

1024-sual: sirtqa chiqip emgek qilmaqchi bolghan ayallar riaye qilishi lazim bolghan shertler

fuqehalarning qarishi boyiche sirtqa chiqip emgek qilmaqchi bolghan ayallar choqum töwendiki shertlerge uyghun bolushi lazim.

1) islam sheriitige muwapiq kiyim kéchekler bilen sirtqa chiqishi, pütün bedinini pörkenchi bilen öriwélishi, kapir ayallargha oxshash yasanmasliqi lazim. Chünki kapir ayallarningmu musulman ayallargha oxshash özige xas ayrim pasuni bar. "tashqi zinnetlrini ashkarilimisa (gunah yoqtur)" (nur sürisi 66 - ayet).

2) sirtqa chiqqanda özige etir chachmasliq (qollanmasliq) lazim.

3) na mehrem bir er bilen xaliy bir jayda emgek qilmasliqi lazim.

1025-sual: nefeqe uqumi

nefeqe yaki özi üchün bolidu yaki bashqilar üchün bolidu. Shübhisizki nefeqe bashqilardinmu köre aldi bilen özi üchün bolidu. Mesilen: bir adem resulullah sellellahu eleyhi wesellemning aldigha kéilp: ”méning bir dinar pulum bar“ dégende, resullah: uni ”özengge serp qilghin“ dégen. U: ”mende yene bir dinar bar“ dégende, resulullah sellellahu eleyhi wesellem: ”uni balanggha serp qilghin“ dégen. U: ”mende dinardin yene bashqa birisi bar“ dégende, resulullah sellellahu eleyhi wesellem: ”ailengge serp qilghin“ dégen. Démek öz éhtiyajidin éship bashqilargha qilindighan serpiyat (nefeqe) dep atilidu.

1026-sual: nefeqining sheritliri

1- nefeqe (xirajet) qilghanda, normal bolush. Normal bolush démek: ”nefeqe qilghanda, heddidinmu ashurwetmeslik, béxilliqmu qilmasliq“ démektur.

2- chongchiliq we tekebburluq qilmasliq. Islam dini saghlam jem'iyetlerge nefeqe qilishni chaqiriq qilidu. Omumen qilip éytqanda, bu

her bir insanning jem'iyetni tereqqi qildurush üchün öteshke tégishlik muqeddes burchidur. Nawada nefeqege chongchiliq we tekbburluq arilashsa, nefeqe qilghuchi erzimes birnersige aylinip qalidu. Islam iqtisadida mal mülük bilen exlaq bir birige chember ches baghlan'ghan. " i möminler! Pul mélini kishilerge körstish üchün serp qilidighan, allahqa we axiret künige iman keltürmeydighan kishi (ning qilghan emelini bikar qiliwetkinige) oxshash, bergen sediqenglarni minnet qilish we eziyet yetküzüsh bilen bikar qiliwetmenglar" (beqere sürisi 264 - ayet)

3- zörür bolghanda, éhtiyaj küchlük bolghan ehwal astida béxilliq qilmasliq we küchining yétishche normalni halette pul mal serp qilish. Resulullah sellellahu eleyhi wesellemning hedisliri bilen fuqehalarning hékmetlik sözliri toghriliq obdan pikir yürgüzgen adem buni éniq chüshineleydu. Bundin bashqa yene paydisiz yerlergeartuqche chiqim qilmasliq.

1027-sual: nefeqening özige xas paydiliri

shübhisizki, nefeqeqning mebleghke aylinishi bashqa iqtisad tüzülmiliride bolmighan islam dinning özige xas xususiyetliridin biridur. Mebleghke aylan'ghan nefeqeni serp qilghuchining choqum sap niyetlik saghlam adem bolishi shert. Yuqiriqi nefeqelerni yaxshi niyet bilen yaxshi yollargha serp qilghuchi töwendikidek netijilerge érishidu.

1) kengligi asman zéminchilik kélidighan jennet. "shübhisizki, iman éytqan we yaxshi emellerni qilghanlar, perwedigarning huzurida ajizliq bildürgenler, ene shular ehli jennettur. Ular jennette menggü qalghuchilardur" (hud sürisi 23 - ayet) " iman éytqan we yaxshi emellerni qilghan kishilerni jennetning astidin östengler éqip turidighan aliy jaylrigha orunlashturimiz. U yerlerde ular menggü qalidu. Yaxshi emellerni qilghuchilargha bérilidighan mukapat néme dégen yaxshi" (enkebut sürisi 58 - ayet). Shu chaghda nefeqe qilghuchi qatmu qat yaxshi netijilerge érshidu. "allahning yolida pul mélini serp qlighanlarning (serp qilghan nersisi yerge térilip) yette bashaq chiqarghan, her bashiqida 100 dan tutqan bir dan'gha oxshaydu. allah xalighan bendisige hessilep sawab béridu. allahning merhemiti (cheklik emes) kengdur (allah mal serp

qilghuchining niyitini bilgüchidur " (beqere sürisi 261 -ayet).

2) serp qilghan nefeqening netijisini u dunyadila körüpla qalmastin, belki yene bu dunyadimu köridu, yene nefeqe qilin'ghan maldin hessilep beriket qalidu. Resulullah sellellahu eleyhi wesellem: ”sediqe bergen mal hergiz kemlep qalmaydu“ dégenidi. Jümlidin nefeqe qilghuchigha riziq oylimighan yerdin seldek aqidu. Resulullah sellellahu eleyhi wesellem: ”rizqim keng bolsun dégen adem sile rehimni üzüp qoymisun“dégen we yene: ”sen pul mélingni yaxshiliq yollirigha serp qilsang, sangimu pul mélini serp qilidighanlar chiqidu“ dégen. Peyghember eleyhissalam yene: ”herküni etigen ikki perishte chüshüp (i allah!pul mélini nefeqe qilghuchigha hessilep pul mal ata qilghin) dep dua qilsa yene biri:(i allah! Béxilliq qilghuchining pul mélini yoq qilghin) dep dua qilidu“ dégen.

3)her zaman nefeqe qilip turghuchi türlük tümen balayi apetlerdin saqlinip qalidu. Resulullah sellellahu eleyhi wesellem: ”bashqa musulmanlarni kiyim kéchek bilen teminligen adem allahning qoghdinish dairiside bolidu. Digen. Resulullah sellellahu eleyhi wesellem: ”sediqe bérishke aldiranglar. Chünki sediqe bérilgen yer bala qazadin her zaman xaliy qalidu“ dégen.

1028-sual: zörür bolghan nefeqelerning türliri

zörür bolghan nefeqe üch türlük bolidu: ayaligha birilidighan nepeqe, yiqin uruq tuqqanlargha birilidighan nepeqe, mejburi nepeqe.

1029-sual: ayaligha birilidighan nepeqening sheritliri

ayallarning erlirige özlirini béghishlighanliqi we erlirining öyliride erlirige meniwi zoq ata qilghanliqi üchün nefeqe bérilidu. Eger buningdin bash tartsa, nefeqe bérilmeydu. Buninggha asasen, erlirining öylirini erlirining ruxsitsiz we sewebsiz terk etken, shuningdek, erlirining xahishisiz ishleydighan xizmetchi (kadir) ayallargha nefeqe bérilmeydu.

1030-sual: yiqin uruq tuqqanlargha birilidighan nepeqining sheritliri

yéqin yuruq, uruq tughqanlargha bérilidighan nefeqe. Yéqin yuruq, uruq tughqanlar ikkige bölünidu. Birinchi: bir tughqanlargha

oxshash nesebdash uruq tughqanlar. Ikkinchi: ayalining anisi (qéyn'anisi) ayalining oghli qatarliqlargha oxshash birnesebtin bolmighan uruq tughqanlar. Birneseptin bolmighan uruq tughqanlargha nefeqe bérishke bolmaydu. Nesebdash uruq tuqqanlargha kelsek, ular ikki türkümge bölünidu. Birinchi türkümdikiler, bir biri bilen qet'iy toy qilishqa bolmaydighan uruq tughqanlar (bir tughqan qérindashlar). Ikkinchi türkümdikiler, taghisning qizlirigha oxshash qet'iy toy qilishqa bolmaydighan uruq tughqanlar. Her ikki türkümdiki uruq tughqanlargha töt mezheb noqtineziri boyiche peqet töwendiki üch shert astidila nefeqe bérishke bolidu. 1-nefeqe qilghuchi choqum tapawiti bar bolushi shert. 2- nefeqe alghuchi choqum péqir bolushi shert. 3- nefeqe qilghuchi fiqhi hökümge binaen nefeqe qilnighuchi wapat bolghan chaghda mirasxor bolushi shert.

1031-sual: mejburi birilidighan nepeqining sheritliri

mejburi nefeqe bérish üchün töwendiki shertler hazirlinishi shert.

Birinchi shert: mejburi nefeqe bergüchi, mejburi nefeqini ayali we yuqirida bayan qilin'ghan shertler astidiki orugh tughqanlargha bermeydu.

Ikkinchi shert: pewqul'adde ehwal astida mejburi nefeqe bérilidu. Mesilen: özidin qattiq qorqqan yaki birer ezasining kemtük bop qélishtin qorqqan chaghda yaki aldini alghili bolmaydighan birer kélishmeslikning yüz bérip qélishtin qorqqan chaghda.

Üchinchi shert: nefeqe qilghuchi hajitidin tashqiri nersilerge ige bolushi lazim.

Tötinchi shert: mejburi nefeqe qilghuchi ”nefeqe qilimen“ dep özini weyran qilmasliqi lazim.

1032-sual: sediqe

sediqe démek, allahtin sawab ümid qilip xalisane halda (pul mélidin) xeyr éhsan qlish démektur. Islamda bu alahide tekitlen'gen, peyghember eleyhisslam: ”sediqe qilishqa aldirangla, chünki sediqe bala qazani dep'i qilidu. Sediqe bergen ademning méli héchqachan kémiyip qalmaydu, allah epu qilghan kishini eziz qilidu, allahqa tewezu(kemterlik)

bilen ibadet qilghan kishini mertiwilik qilidu“. Dégen.

Sediqe qilishta, pul, yémek - ichmek qatarliqlar bilen sediqe qilnidu. Peyghember eleyhisslam mundaq dégen: ”birer xorma chaghliq nerse bolsimu sediqe qilip, dozax (otidin)saqlininglar“.

Péqir xushnigha lazimetlik (éhtiyajliq) nersilerni ariyet bérip turushmu sediqe hésablinidu. allah möminlerning bashqilarning éhtiyaji choshken nersilerni bermestin ching tutuwalmaydighanliqi, ulardin héchkimge ziyan zexmet yetmeydighanliqi, kapirlarning bu heqte tolimu bixil ikenliki heqqide toxtilip mundaq digen: " shundaq namaz oqughuchilargha wayki, ular namazni gheplet bilen oquydu. Namazni riya bilen oquydu. Ular qolqa bermeydu." (maun sürisi 4 - 7 - ayetler).

1033- sual: soda - sétiq uqumi

soda - sétiq istilah jehettin bir mal- mülükni bashqa bir mal - mülükke ialmashturush, dégenlik bolidu. Mal - mülüklerni bir - biri bilen ialmashturush soda - sétiqning asasliq prinsipliridin biridur. Soda - sétiqtiki bu ialmashturush, satquchi we alghuchining qolliridiki yaki iu ikkisining wekillirining qolliridiki almashturmaqchi bolghan mal - mülükke we iularning mezkur mal - mülüklerni bir - biri bilen ialmashturushqa razi bolushlirigha baghliqtur. Bu ialmashturush bezi waqitta aldim, sattim dégen'ge ioxshash söz arqiliq bolidu, bezi waqitta bahasi iéniq yézip qoyulghan nersini aldim, sattim dep olturmastin iuning pulini béripla sétip alghan'gha ioxshash heriket arqiliq bolidu.

1034- sual: soda - sétiqning hikmiti

islam dinining soda - sétiqni yolgha qoyushtiki hékmiti bolsa, kishilerning menpeetini közde tutush we iularning hayat nizamining dawamlishishi iüchündur. Chünki, iallah taiala alemni kamil bir nizam iüstide yaratti. Iuning iüstidiki hayat nizamini mustehkem békitti kishiler arisida soda - sétiq we iélim- bérim bolmay bu nizamning dawamlishishi mumkin emes. Chünki, bir adem özining barliq iéhtiyajlirini yalghuz iözila hel qilip kételmeydu.

Soda - sétiq kishilerning menpeetini közde tutush iüchün yolgha qoyulghan bolsimu, lékin bezi halette soda - sétiq qilish mekruhtur.

Mesilen: jüme küni jüme namizigha ezan oqulup bolghandin kéyin soda - sétiq qilish mekruhtur. Bezi halette soda - sétiq qilish haram bolidu. Mesilen: haraq we zeherlik chikimlerni sétish haramdur. Bezi halette soda - sétiq qilish perzdur mesilen: bir nersige iéhtiyaji chüshüp qalghan ademge iu nersini sétip bergen'ge oxshash bezi halette soda - sétiq qilish ruxsettur mesilen: mezkur haletlerdin bashqa halette soda - sétiq qilish ruxsettur.

1035- sual: soda sétiqning mohimliqi

soda - sétiq muamilisi, muamililer ichide eng köp qilinidighan we kishiler arisida eng keng taralghan muamilidur. U, tijaret we jeméyetke ialaqidar hayatning asasidur. Hetta tijaretning yolliri xilmu xilgha bölünüp tijaretning meydani keng iéchilishtin burunmu soda - sétiq muamilisi insan mediniyitining tereqqiy qilish yolidiki eng asasliq amil bolghan. Soda - sétiq muamilisi pütün muamilerning béshida kélidu. Muamile heqqide tüzülgen omumiy qaidilerning köpinchisi soda - sétiq muamilisi heqqididur. Islam fiqhiside soda - sétiq muamilisining hökümlirining ayrim bir orni bolup, bu hökümler bashqa muamile nezeriyesining omumiy hökümlirining bash menbesidur.

1036- sual: soda - sétiqning shertliri

soda - sétiqning shertliri mundaq bir nechche türlük bolidu.

1-soda - sétiq qilidighan ademning özide tépilish lazim bolghan shertler.

Iu shertler bolsa, soda - sétiq qilidighan ademning eqli hushi jayida, yaxshi yamanni ayriyalaydighan we sodigha özining razi bolghanliqini ipadiliyeleydighan adem bolushidur. Iallah taialabu heqte mundaq dédi: i möiminler! Bir - biringlarning mallirini (ioghriliq, xiyanet qilish, bulash, jazanixorluq, qimar ioynash qatarliq) naheq yol bilen yewalmanglar, ikki terep razi bolushup qilishqan soda - sétiq iarqiliq iérishilgen nerse buningdin mustesna. Siler iözünglarni (yeni bir - biringlarni) iöltürmenglar, allah heqiqeten silerge nahayiti méhribandur. [süre nisa-29]

2- sétilidighan nersilerde tépilish lazim bolghan shertler. Iu shertler bolsa, iu nersining sheriette iétibari bar mal - mülük bolushidur we sétip alghuchigha tapshurup béreleydighan halette bolushidur. Yeni qolida bar bolghan nerse bolushidur.

3- soda - sétiq qilish iüchün qollinidighan sözlerde tépilish lazim bolghan shertler. Bu shertler bolsa, ö sözlerning mesilen: satquchining "sattim" déginige we alghuchining "aldim" déginige oxshash ötken zamanni ipadilep béridighan shekilde bolushidur.

1037- sual: soda - sétiq qilghuchilarda tépilish lazim bolghan shertler

● soda - sétiq qilghuchi kishi eqli hushi jayida adem bolushi lazim. Shunga iéliship qalghan ademning we payda ziyanni ayriyalmaydighan kichik balining qilghan sodilliri iétibargha iélinmaydu.

● soda - sétiq qilghuchilar, biri satquchi we biri alghuchi bolup ikki kishidin terkib tépishi lazim. Shunga hem satquchi hem alghuchi kishi teripidin wekillikke teyin qilin'ghan we sodini ikki kishining namidin qilghan bir wekil ademning qilghan sodisi iétibargha iélinmaydu. Buningdin dada, dadining wesiyetlirini iorunlashqa tallan'ghan adem, qazi, satquchi we alghuchi teripidin elchilikke teyinlen'gen ademler mustesnadur.

1038- sual: insanning jismini, we ezalirini sétishning hökmi

insanning jismini we ezalirini sétishmu toghra bolmighan soda - sétiqlarning qataridindur. Chünki, insan hörmetlik qilip yaritilghan br mexluqtur. Shunga kapir bolsimu insanning jismini we ezalirini sétish toghra emes. Shuningdek yene ayal kishining sütini sétishimu toghra emes. Shuningdek yene insanning chachlirini sétish, yaki iuningdin paydilinish toghra emes. Chünki, insan xar emes, hörmetlik qilip yaritilghan bir mexluqtur. Shunga iuning birer parchisiningmu xarlinip qélishi toghra emes.

1039- sual: insanning qénini sétishning hökmi

qanni sétish toghra emes. Iallah taiala adem ewladini hörmetlik yaratti. Chünki, qan ademning bir parchisidur. Eger bir kishining qan tipi birer késelning qan tipi bilen oxshiship kétidighan, késelge iuning qénidin bashqa ademning qéni chüshmeydighan yaki shu kishidin bashqa adem tépilmighan bolsa, shu késelge iu kishining qan bérishi lazim. Eger iu adem késelge qan bérishtin bash tartsa, gunahkar bolidu.

1040- sual: bir-birige qan bergen ier iayallarnng toy qilishining hökümi

erning qéni sélin'ghan ayalning iu er bilen toy qilishi, yaki ayalning qéni sélin'ghan erning iu ayal bilen toy qilishi toghridur. Birining qénini yene birige sélish bilen iu ikkisining toy qilishishi haram bolup ketmeydu. Chünki, bir kichik balini iuni iémitish iüchün belgilep bérilgen muddettin kéyin iémitishmu iu bala bilen iuni iémitken ayalning arisida iémildeshlikni keltürüp chiqarmaydu.

1041- sual: iösüm asasigha qorulghan bankilarning ishlirining haramliqining bayani

künimizdiki bezi ialimlar qilghan sözining toghra ikenlikini ispatlaydighan'gha héchqandaq delil pakiti yoq turup we quruq pelsepelerge tayinip turup bankilargha pul qoyup iuningdin alghan payda halaldur, dégen köz qarashqa keldi. Emma bu türdiki ialimlarning qilghan bu dewasi iorunsiz dewadur. Chünki bankigha pul qoyush, payda qayturushni shert qilip bergen qerzler qataridin hésablinidu. Shunga bankida pul qoyush nersining bedilini nési qilish jazanisining ichige kiridu. Nersining bedilini nési qilish jazanisi qur'an, hedis we barliq ialimlarning birliki bilen haram qilin'ghandur. Bu jazanining haramliqida burunmu we hazirmu héchbir musulman shek qilmaydu. Bankida pul qoyushning ismi bolmisimu mahiyiti we heqiqiti peyghember ieleyhissalamning zamanidimu bar idi. Birer ishning peyghember ieleyhissalamning zamanida ismining bolmighanliqi iuning hökmini özgertiwitelmeydu. Chünki, her qandaq ishta iétibargha iélinidighini xuddi usul alimlirining déginidek iu ishning ismi emes iuning mahiyiti we heqiqitidur.

1042- sual: qerz höjjetlirining haramliqining bayani

qerz höjjetliridin bolsa, shirketler melum miqdarda iösüm bérish sherti bilen kishilerdin alghan qerzler iüchün kishilerge bergen höjjetler yeni chek közde tutulidu. Kishiler bu höjjetni xuddi pulning ornida ishlitidu. Bezi waqitta shirket ishlirini kingeytmekchi bolghanda yaki birer iqtisadiy qiyinchiliqqa duch kelgende mebleghke muhtaj bolup qalidu we hetta shériklerning shirkettiki péyining azlap ketmesliki iüchün shirket yéngi

shériklerning shirketke meblegh sélishini xalimaydu. Shuning bilen shirket iu mebleghni kshilerdin qerz iélish yoli bilen tépishqa mejbur bolup qalidu. Shirket kishilerni pullirini shirketke qerzge bérip turushqa righbetlendürüsh we iularning ghem endishisini yoqutush iüchün iulargha qerz höjjiti tarqitidu. Qerz höjjiti mundaq ikki xil yol bilen tarqitilidu.

1. pul igilirige qerzge bergen pulliri iüchün melum miqdarda iösüm pul bérishke pütüshüsh arqiliq bolidu.

2. qerz igilirige bergen qerz höjjitini yeni chekni xuddi pulning ornida ötidighan qilish arqiliq bolidu. Bu haldimu shirket qerz igilirige yene melum miqdarda iösüm béridu. Iösüm iélip qerz bérishni islam dini haram qilghandur. Shunga shirketke qerz höjjitige qerz bérish haramdur.

1043- sual: shexsi hisabat kartisining hökümi

insan bankidiki shexsiy hésabidiki pulni iélish iüchün ishlitidighan kartoshka yuqirida bayan qilin'ghan, ishlitish haram qilin'ghan kartoshkilarning ichige kirmeydu. Shexsiy hésabidiki pulni iélish iüchün ishlitidighan kartushkini ishlitish sherietning köz qarishidimu toghridur we bu kartoshka kirdit kartoshkilarning ichide ishlitish toghra bolghan kartoshkidur. Yene kélip bu kartushkining igisi pulni banka bilen alghan paydini melum hessidin bölishishke kéliship qoyghan bolsa, bu hem banka we hem pulning igisi iüchün paydiliqtur. Chünki, kartushkining igisi banka hésabidiki pulining köpiyip turushi bilen payda alidu we iuning pulidin bankimu payda alidu. Shunga paydidin banka bilen pulning igisi arisida tüzülgen kélishim boyiche her ikki terep paydilinidu.

1044- sual: kirdit kartushkisi bilen shexsi hisawat kartushkisining perqi

bu yerde shuni bayan qilip iötüshke toghra kéliduki, yuqirida bayan qilin'ghan kartoshkilar bilen shexsiy hésabidiki pulni iélish iüchün ishlitilidighan kartushkining arisidiki perq bolsa, yuqirida bayan qilin'ghan kartoshkilarni ishlitish arqiliq qilghan muamilide kartushkining igisi imzasini qoyup bergen höjjetlerde bayan qilin'ghan pulni tijaretchilerge banka öteydu. Emma shexsiy hésabidiki pulni iélish iüchün ishlitilidighan kartoshkida bolsa, bu kartoshka arqiliq ishlitilgen pulni banka tölimeydu.

Banka peqet bu kartushkining igisi kartushkini ishlitish arqiliq sétip alghan nersining pulini iu nersini satqan tijaretchining hésabigha kartushkining igisining hésabidiki puldin ish heqqi almay yötkep béridu . Shunga bu kartushkini ishlitish xata emestur.

1045- sual: qoshnilargha ieziyet biridighan kesip bilen shughullinishning hökümi

bir adem bir qoru sétip alghan, andin iu qoruda tére ashlighan we buningdin qolum qoshnilar eziyet körgen bolsa, bu halda iu adem eger dawamliq tére ashlaydighan adem bolsa, qoruda tére ashlashtin cheklinidu iu adem eger térini dawamliq emes anda sanda ashlaydighan adem bolsa, qolum qoshnilar iu ademdin kelgen eziyetni kötüridu. Shuningdek yene eger bir adem qorusigha dawamliq nan yéqish iüchün tonur salmaqchi yaki tögmen chörimekchi, yaki bozchilarning boz toquydighan dukan qormaqchi bolghan we buningdin qoshnilar eziyet köridighan bolsa, iu adem bu ishni qilishtin cheklinidu. Shuningdek yene bir adem qorusigha muncha achmaqchi bolghan we iuning tütünidin qoshnilar eziyet köridighan bolsa, iu ademningmu qorusigha muncha iéchishi toghra emes.

1046- sual: ijarining uqumi

ijare, istilah jehettin pul bérish arqiliq birer nersining paydisidin paydilinish iüchün iu nersining igisi bilen tüzüshken kélishimdur. Yeni birer nersining paydisidin iuning bedilige pul bérish arqiliq paydilinish ijare hésablinidu. Iu nersining paydisidin iuning bedilige héch nerse bermey turup paydilinish bolsa, ötne hésablinidu.

Ijare bolsa emeliyette bir nersining menpeetini sétishtur. Shuning iüchün birer nersini sétip alghili bolidighan her qandaq nerse iu nerse meyli pul bolsun, meyli altun kümüsh bolsun, meyli bughday qonaq bolsun, iu nersini ijarige iélishqa bolidu. Chünki, bir nersining ijarisi iüchün bérilgen nerse iu nersining menpeetidin menpeetlinish iüchün bérilgen pul hésablinidu.

1047- sual: ijarining yolgha qoyulishining bayani

birer nersini ijarige bérish we ijarige iélish qur'an kerim, peyghember ieleyhissalamning hedisliri we ialimlarning birliki arqiliq yolgha

qoyulghandur. Birer nersini ijarige bérish we ijarige iélish heqqide iallah taialamundaq dédi: " eger iular siler iüchün baliliringlarni iémitip berse, iularning iémitish heqqini béringlar"[süre talaq 6- iayening birqismi]

"iularning (yeni iayallarning) biri iéytti: "i iata, iuni sen ishletkin, bu sen ishletkenlerning ieng yaxshisidur, küchlük, ishenchliktur" [26]. Iu (yeni shuieyb) iéytti: "manga sekkiz yil ishlep bérishing bedilige sanga bu ikki qizimning birini bérishni xalaymen, ieger on yilni toshquzuwetseng (iumu) ixtiyaring, (on yilni shert qilip) séni musheqqetke sélip qoyushni xalimaymen, xuda xalisa, méning yaxshi iadem ikenlikimni bayqaysen" [süre qeses-27]."

hediste, peyghember ieleyhissalamning mekkidin medinige hijret qilidighan waqitta yol bashlap méngish iüchün bir ademni ijarige alghanliqi bayan qilinidu.

Iebu hureyre reziyellahu ienhudin mundaq riwayet qilinidu: peyghember sellallahu ieleyhi wesellem: alle taiala iewetken peyghemberler ichide qoy baqmighini yoq, dédi. Sahabiler: i resulullah! Senmu qoy baqqanmiding? Dep sorighanidi, peyghember ieleyhissalam: heie, menmu mekke xelqining qoylirini iazghina tengge bedilige béqip bérettim, dep jawab berdi. (buxari: 2262)

ijare heqqide kelgen eserler bek köptur. Her zamanning we her yerning alimliri bir nersini ijarige bérishning we ijarige iélishning toghra bolidighanliqigha birlikke keldi.

1048- sual: rene we uning yolgha qoyulushi

rene görü depmu atilidu. Rene qerz igisining qerzni qayturup élishni kapaletke ige qilish üchün qerzni qayturup alghan'gha qeder pulgha yaraydighan birer nersini tutup turushi dégenliktur. allah taala qur'an kerimde rene heqqide tewsiye qilip mundaq dégen: eger siler seper üstide bolup xet yazalaydighan ademni tapalmisanglar, bu chaghda qerz höjjiti yézip bérishning ornigha rene qoyidighan nersini tapshursanglar bolidu; aranglarda biringlar biringlargha ishinip amanet qoysa, u chaghda amanetni alghuchi adem amanetni tapshursun yeni qerz bergüchi qerz alghuchigha ishinip uningdin bir nersini rene almisa, qerzdar qerzni

déyishken waqtida qaytursun. [beqer -283]

allah taala bu ayette qerz ishini töwendiki üch yolning biri bilen bir terep qilishni buyrighan:

1- qerz muamilisini bu muamilige hazir bolghan guwahchilarning guwahliqi bilen bille yézip höjjet qilip qaldu rush.

2 - qerz höjjitini yézip qaldurushqa katib yaki guwahchi tapalmighanda, xususen seper üstide bolghanda, qerz alghuchining alghan qerzini qayturushqa kapalet qilish üchün pulgha yaraydighan birer nersini qerzdarning yénida rene qoyushi.

3 - qerz bergüchi qerz sorighan ademge ishinip uningdin qerzge höjjet yaki guwahchi teleb qilmastin qerz berse, qerz alghuchining qerz bergen kishining ishenchini suyiistémal qilmastin, qerzini waqti qerelide qayturushining zörürliki.

1049- sual: görüge qoyulghan nersini saqlashning bayani

birer nersini görüge alghan ademning iu nersini xuddi amanetke qoyup qoyulghan nersini saqlighinidek özining yaki iuning baliwaqilirining yaxshi saqlishi lazim. Eger iu adem iu nersini saqlash iüchün bashqilargha bergen bolsa, iu adem iu nersining pütün pulini iuning igisige tölep béridu. Bu görüge qoyulghan nersini tölep bérish emes iu nersini bashqilargha saqlash iüchün bérip heqsizliq qilghanliq iüchün tölep bérilidighan jaza puldur.

Eger bir nersini görüge alghan adem iu nersini iuning igisining ruxsitisiz birige amanetke bergen yaki ötnige bergen yaki ijarige bergen, yaki iuni ishletken bolsa, iu adem iu nersining pulini esli igisige töleydu.

1050- sual: görüge qoyulghan nersini tapshurup bérish

eger qerzdardin birer nerse görüge alghan qerz igisi qerzdarning pulni tapshurup bérishini telep qilsa, hetta görüge qoyulghan nersining yutup ketkenliki sewebi bilen qerz igisining qerzge bergen pulini ikki qétim iélip qalmasliqi iüchün qerz igisi görüge alghan nersini iélip kélishke buyrulidu. Eger qerz igisi görüge alghan nersini iélip kelse aldi bilen qerzdar qerzni tapshurup bérishke buyrulidu. Qerzdar qerz igisige qerzni tapshurup bérip bolghandin kéyin qerz igisi görüge alghan nersini tapshurup bérishke buyrulidu. Bu chaghda her ikki terepning arisida oxshash muamile

qilin'ghan hésablinidu.

Birer nersini görüge alghan qerz igisi qerzdarning iu nersini sétip pulini qerzge bérishi iüchün iu nersini qerzdargha tapshurup bérishke buyrulmaydu. Chünki, iu nersini görüge alghan qerz igisining qerzdarning iu nersini sétishini cheklesh hoquqi yoq.

1051-sual: sughurtigha bolghan éhtiyaj

insanlar (kündilik turmushlirida) türlük qiyinchiliq we xilmu xil xewp xeterge duch kélip turidu. Alayluq, déngizda paraxutlarning gherq bolup kétish qorqunchisida, sodiger jénidin éziz köridighan pul mallirini serp qilidu we iqtisadi menpeettin waz kichidu, gerche bu insanlar we her qaysi döletlerge zor derijide menpeet yetküzsimu.

Heqiqeten xewp xeterning yüz bérishi, iqtisadi we ijtimai balayi apetlerni keltürüp chiqiridu. Mesilen: birer zawutning köyüp kétishi we birer ishchining ölüp kétishi bilen bir tereptin shexsler kirzisqa düch kelse, yene bir tereptin pütkül jem'iyet kirizisqa duch kelginige oxshash. Xewp xeter ikki türlük bolidu. Birinchisini hadise yüz bergendin kéyin ornini tolduruwélish mumkin. Qatnash hadiside weyran bolup ketken mashinining ornigha yéngisini bergen'ge oxshash. Ikkinchisi ornini tolduruwélish mumkin emes. Mesilen: birer ishchining xizmet jeryanida zawutta ölüp ketkinige oxshash. Lékin ölüp ketküchining ailisige aymu ay maash bérish arqiliq qiyinchiliqni yenggillitish mumkin.

1052-sual: sughurtining türliri

sughurtini ikki türge ayrish mumkin. Birinchisi: payda élish sughurtisi. Ikkinchisi: kapaletlik qilish sughurtisi.

1053-sual: payda élish sughurtisi

payda élish sughurtisi bedelsiz toxtam bolup, uning bilen qurulghan shirketlerning nishani jem'iyet yaki insaniyetke xizmet qilish bolmastin, belki özila payda élishtur. Shunga uninggha biz bu isimni muwapiq körduq. Payda élish sughurtisi - hadise yüz bergen chaghda, amanliq telep qilghuchi alidighan ”sughurta puli“ dep atilidighan mebleghni tapshurush üchün shirket bilen toxtam tüzüp, amanliq telep qilghuchi bilen sughurta shirkiti ottursidiki kélishim dep chüshendürüsh mumkin, sughurta shirkiti

hadisige yuluqqan chaghda bérish üchün shirketke eza bolghuchilardin sughurta puli alidu. Mesilen: bir karxanining xujayini sughurta toxtamnamisige 10000 yüen sughurta puli tapshurimen dep imza qoysa, shirket uning karxanisi köyüp ketse, uninggha300000 yüen töleydu.

1054-sual: kapaletlik qilish (baghlinishliq) sughurtisi

kapaletlik qilish sughurtisini hadisige uchrighan birer ademning (maddi we meniwi jehettin) kapaletke ige qilsh bilen birge xewp xeterdin qutuldurush üchün bir türküm insanlarning bir yerge toplinishi dep chüshendürüsh mumkin. Kapaletlik qilish sughurtisi ikki türkümge bölinidu.

1 - ijtimai sughurta. Buni dölet öz halal méhnitige taynip tirikchilik qilidighan ishchilarning menpeeti üchün qorup chiqidu. Wehalenki bu ishsizliq, imkansizliq we qériliqqa qarshi ishchilarning bixeterlikini meqset qilidu. Ayliq maashliridin her ayda melum miqdarda her bir'ishchi ijtimai sughurta sanduqigha iane qilip, iqtisadiy kirimning toplinishqa yardem qélidu. Xojaynilarmu ijtimai sughurta shirkitidiki shirik ishchining maashidin melum miqdarda (sughurta puli) tapshuridu, döletmu shundaq. Ijtimai sughurta shirkiti, döletning bir muessisisi hésablinidu. Tilgha élishqa erziydighini shuki, ijtimai sughurtining ghayisi nepsaniyetchiliktin pütünley yiraq, insanlar ara hemkarliq asasigha qurulghan ijtimai xizmetlerge intayin yéqindur. Ishchilarning, xojayinlarning tapshurghanlirining hemmisi sughurtigha qilin'ghan iane bolup, bu iane arqiliq sughurtigha eza bolghan ishchilar bixeterlikige kapaletlik qilish shert qilin'ghandur.

2- hemkarliq sughurtisi:

birinchi: hemkarliq sughurtisi démek, eza bolghanlardin apetke uchrighanlarni qutulduruwélish meqsitide bir türküm insanlarning bir yerge toplinishi démektur.

Ikkinchi: bu ghayige yétish üchün nurghunlighan hemkarliq jem'iyetliri quruldi. Bu jem'iyetlerning xizmet obéykti, eza jem'iyetining shu jem'iyetke qatnashquchilardin toplan'ghan iane, tijaret qatarliq önümlük yerlerge ishlitip, toplan'ghan mallarning bir qismi bilen apetke uchrighanlarni qutulduruwélish, sélin'ghan mebleghdin payda élin'ghan bolsimu, apetke üchrighuchini qutuldurwélish mumkin bolmaydighan

ehwal astida, jem'iyet qatnashquchilardin köplep meblegh sélishqa ündesh hoquqigha ige. Nawada bu yerde payda bolsa, bu payda qatnashquchining heqqidur.

1055-sual: ösüm bankisi

ösüm bankisi kishilerning amanet pullirini qobul qilip, melum payda bilen qayturidu. Shuningdek, bu banka toplan'ghan amanetler sodiger we qol sanaetchilerdin ibaret qerz telep qilghuchilargha béridu hemde ulardin amanet qoyghuchilargha bergendinmu köprek payda alidu. Ikkining ottursidiki perq bankining paydisidur. Bankigha qoyulghan amanet qerzdin éship qalsa, bu banka, éship qalghan amanetni melum miqdardiki bir payda üchün bashqa bir bankigha amanet qoyidu. Bashqa bankimu shundaq qilidu-de, netijide éship qalghan amanetler, weyran qilsh xaraktérlik qural yaraq ishlepchiqiridighan yaki bu xil usul arqiliq islam dunyasini xaniweyran qilidighan bir türküm yehudiylarning kontrolliqidiki dunya shirketlirining chontikige chüshüp kétidu. Buningdin shuni köriwélishqa boliduki, üchinchi dunya elliri hésablan'ghan islam ellirimu ishtirak qilghan chet'ellerdiki güllinish heriketlirining köpinchisi, ösüm bankilirigha amanet qoyush wastisi arqiliq pütün mal mülükni büyük xelq'ara bankilirigha tökidu.

1056-sual: ösümsiz banka (islam bankisi) ning wujutqa kilishi

nahayiti roshenki, ösüm bankiliri gherb döletliride peyda bolghan bolup, kéyin u asta asta islam döletliride tarqilishqa bashlighan hemde bu islam ellirini bu xil usul arqiliq özlirining siyasiy mustemlikisige aylanduriwalghan. Mustemlikichiler meghlub bolghandin kéyin nurghunlighan muesseseliri qélipqalghan. Jümlidin ösüm bankilirimu shundaq. Musulman islahatchilar ösüm bankilirining qalduqlirini teltüküs yoqitishqa urun'ghan bolsimu ish unchiwala asan'gha toxtimighan. Chünki buninggha perde arqisida turup yardem béridighan nurghunlighan döletler bar idi. Musulman islahatchilarning her tereplimilik izdinish we tepekkur qilish netijiside, musulmanlarning jazanidin xaliy behuzur muamile qilalaydighan ösümsiz islam bankiliri barliqqa keldi.

1057-sual: islam bankilirining keng qanat yéyishi we tereqqi qilishdiki asasliq amillar

birinchi: musulmanlarning étiqadi we exlaq prinsipigha zit kélidighan jazanining bolmasliqi, jazane tüzülmisning qanunluq tüzümlerge özgertilishi. Qanun kapaliti küchke ige bolghanliqtin, her bir bankigha birdin qanun teptish hey'iti qurulup, her bir hey'etke nachar ishlarni tüzütüsh, islam qanunigha xilap herqandaq pul muamile heriketlirige qattiq zerbe bérish hoquqi bérilishi, shuning bilen bir waqitta: ”qanun teptish hey'itining hoquqi banka hoquqidin üstündur“ dep étibargha élinishi.

Ikkinchi: bankining öz meblighidin özi paydilnip, tijaret qilishi we yémek ichmek boyumliri impurt qilishi we bashqilar.

Üchinchi: islam elliridiki banka mebleghliridin paydilinalaydighan ewzel shert sharaitlarning toghulushi, buninggha egiship, islam bankilirining islam ellirining tereqqi qilishigha hesse qoshushi we yardem bérishi. Birqisim ösüm bankilrining islam bankilirigha dehshetlik türde hujum qilishqa qarimay, islam bankilirining kündin kün'ge tereqqi qilishi.

1058-sual: pul amanet qoyushning hökümliri

bundaq muamililer, banka paydilansa, payda bar dep qarap, bankigha pul amanet qoyulup, amanet qoyghuchigha, amanet qoyghan pulda tapqan paydining yüzde melum bir qisimi amanet quyghuchigha tapshuridu. Gerche banka ziyan yaratqan teqdirdimu, pul amanet qoyghuchi héch qandaq bir ziyanni öz üstige almaydu. Ösüm bankiliri amanet qoyulghan pullarning hemmidin meyli paydilinish jehettin bolsun yaki élim bérim hésabati jehettin bolsun toluq paydilnidighanliqini bilgen chéghimizda, amanet puli payda keltürsün keltürmisün, peqet qiyin ehwalda qalmisila, ösüm bankilirida pul amanet qoyush jaiz bolmaydu. Paydisiz pul amanet qoymaq jaiz emes, chünki banka pul amanet qoyush arqiliq he dep tereqqi qiliwalidu. Bu xil tereqqi qilish, u kishining gunah mesiyetke, toghriraqi jazanigha yardem qilghanliqi bolup hésablinidu. Emma zörür ehwallarda, ösüm bankilirida pul amanet qoyush jaizdur. Chünki sheriet qanunida ”zörüriyet mezuriyet (cheklen'gen ishlar) ni

mubah qilidu“déyilgen. Éhtiyaj zörüriyetni keltürüp chiqiridu, éhtiyaj démek, mal mülükning oghri qaraqchilarning qoligha chüshüp kétishining qorqunchisi, pullarni qolay halda tégishtürüsh we qolgha élishi, bolupmu yiraq döletlerde bolghan chaghda, puldin bixeter paydilnish, démektur. Éhtiyaj dairisidin halqip ketken ehwal astida, ösüm bankilirigha pul amanet qoyush jaiz emes. Payda almighan teqdirdimu, ösüm bankilirida pul amanet qoyush qet'iy haram iken, u halda, zörür bolmighan ehwal astida pul amanet qoyup payda élishmu mutleq haramdur. Zörür we zörüriyetsiz her qandaq bir sewebtin paydini közlep pullirini ösüm bankilirida amanet qoyghan adem töwendikidek töt éhtimaldin chetnep kételmeydu.

Birinchi: uning paydini élip bashqa mal mülkige qoshuwétishi.

Ikkinchi: jazane élish üchün (pul mélini) bankida qoyup qoyush.

Üchinchi: paydini élip weyran qiliwétishi.

Tötinichi: paydini élip paydilinishliri üchün péqirlargha bérish.

Birinchi éhtimal, uning jazane yégenliki üchün qobul qilinmaydu. Chünki jazane yégüchi allahning dinida halal yashimaydu. Ikkinchi éhtimalmu ret qilinidu. Chünki u mal mülkini gunah mesiyet téridighan bankigha qoyup qoydi. Üchinichi éhtimalmu oxshashla qobul qilinmaydu. Chünki uninggha qet'iy jaiz bolmaydighan mal mülükni weyran qilishtin ibaret nachar xahish ariliship ketken. Tötinchi éhtimalliq uning mal mülkini péqir we miskinlerger nepiqe qilghanliqtin meqbuldur.

1059-sual: zayumning hökümi

qerz bergüchi zayumni qereli toshmastin burun bankigha tapshurup, bankidin zayumning qimmitidin azraq meblegh (payda) alidu. Zayum heqqide mulahize yügüzgüchi, zayum muamilisining munu ikki ishning biridin tashqiri emeslikini tonup yételeydu.

Birinchi: qerz bergüchi qerellik qerzini qerzdin azraq bolghan neq pulgha satidu, halbuki u, jazane bolghanlqtin halal emes.

Ikkinchi: banka qerz bergüchige zayumning qimmitidin azraq meblegh béridu, wehalenki qerz bergüchi alghan bu mebleghni qerz alghuchining zimmisige yüklep qoyidu. Chünki yil toshqanda, banka

qerzdardin zayumning pulini toluq alidu. Eslide zayumning puli artuq bolup, artuq élin'ghan bu pul jazanidur we bankining uni élishimu jaiz emes.

1060- sual: muzarebet (ish bilen desmayining hemkarlishishi) dégen néme?

Muzarebet pul igisi bilen küch igisining chiqqan paydini öz'ara melum pirsent boyiche ülishish meqsitide pul igisi chiqarghan pulni küch igisi chiqarghan küch bilen aylandurushqa kélishishidin ibaret.

1061- sual: muzarebet kélishimige yol qoyushning sewebi

allah taala bendilerni her xil iqtidarda yaratqan, ularning bezisi eqilliq we tedbirlik bolsa bezisi döt we tedbirsiz, bezisi küchlük bolsa bezisi ajiz, bezisi bay bolsa bezisi namrat, bezisi tijaret qilalaydighan bolsa bezisi qilalmaydighan, beziside pul bolghini bilen uni qandaq awutushni bilmeydu, yene beziler pul bolsa awutushni bilgini bilen ularda pul bolmaydu, biz adette kündilik turmushimizda buni köp uchritip turimiz, bezi kishilerde pul bolsimu küch yoq, yaki waqit yoq, yaki eqil yoq, yaki ten salametlik yoq, yaki tejribe yoq bolghanliqtin qolidiki pulni paydiliq bir tijarette aylanduralmay qalidu, yene bir qisim kishilerde küch bar, waqitmu bar, eqilmu bar, ten salametlikmu bar, tejribimu bar, bazar ehwali we tijarettin xewirimu bar, tijaret qilsa payda élishqa közi yétidighan bolidu, biraq bularda yéterlik pul, sermaye yoq. Islam sheriiti jem'iyet ezalirining öz'ara hemkarliship paydiliq ishlarni qilishini teshebbus qilidu, ziyanliq ishlarni qilishini chekleydu, muzarebet shirkiti arqiliq pulni aylandurush jem'iyette ishsizliqni azaytidu, muhtaj kishige sermaye teyyarlap uni heriketlendüridu, pulni yoqitiwetmey awutidu, iqtisad herikitini janlanduridu.

1062- sual: pulni bisip yitishning gunahi

pulni bésip yétip ishqa sélip awutmighan teqdirde bu pul zakat bérish arqiliq qorap kétidu, pulni ishqa salmay bésip yatidighanlar pulning bundaq qorap kétishige chidap turalmaydude zakat bérishtin bash tartidu, buning bilen ular intayin xeterlik ehwalgha qalidu, chünki bular pulni bésip yétiwélish arqiliq chong ikki jinayet sadir qilghan bolidu, birinchisi pulning

zakitini bermigenlik, ikkinchisi pulni ishqa salmay rolini jari qildurmighanliq. Yene bir tereptin pul zakat bérish arqiliq qorap tügep ketmesliki üchün islam dinimiz pulni awutup turushni teshebbus qilghan, peyghember eleyhissalam mundaq dégen: "kim yitim yésirning mal-mülkidin xewer alidighan bolsa, uningda tijaret qilsun, zakat uni qoritiwetmesliki üchün tashlap qoymisun"

1063-sual: pen téxnikining tereqqiyati iqtisadiy güllinishning sherti ikenliki

iqtisadshunaslarning hemmisi birdek: hazir iqtisadning güllinishi üchün choqum pen téxnikining tereqqi qilishi shert dep yekün chiqirishti. Tereqqi tapqan döletler, tereqqi qiliwatqan üchinchi dunya ellirining iqtisadiy jehettin güllinishini türlük usullar arqiliq boghup tashlap, ulargha pen téxnika arqiliq shiddetlik hojum qilmaqta. Démek, hazirqi zaman pen téxnikigha érishmey turup güllinishtin söz échshmu mkin bolmighan iken, u halda, musulmanlarning choqum özlirige xas pen téxnikisi bolushi shert. Lékin bu pen téxnikining srini peqet pewqul'adde eqil parasetlik we tejribilik mutexessislarla bileleydu. Shunga islam döletliri ene shundaq mutexessislarning yétiship chiqishi üchün putkül musulmanlar jem'iyitini heriketke keltürüp öz mes'uliyitini toluq jari qildurushii lazim.

Qoshumche: islamgha qarshi ighwalargha reddiye

1064-sual: "islam eqilni ishqa sélishqa ruxset qilmaydighan, diniy permanlargha mejburlaydighan dindur" dégen sepsete

islam dini insanning eqlige hörmet qilidighan, ulughlaydighan yégane din bolsa kérek. Eqil mes'uliyetchanliq, layaqetlikning merkizidur. Insan eqil arqiliq yaratquchisini tonuydu, kainatning sirliri, allahning qudriti we sirlirining tégige yételeydu. Qur'an kerim insan'gha xitab qilghanda uning eqlige xitab qilidu. Uni kainatqa nezer sélish, u heqte tepekkur yürgüzüsh,

dunyani maddiy - meniwiy jehettin güllendürüshke chaqiridu. Islamda eqilge zit kélidighan, saghlam tepekkurgha mas kelmeydighan yaki ilim heqiqetlirige qarimu qarshi kélidighan bir nerse yoq.

Islam dini insandin eqilni ishqa sélishning zörürlikini telep qilidu, eqil - idrak énirgiyesidin paydilanmaydighanlarni eyibleydu. allah taala qur'an kerimde eqlini ishqa salmighanlarni özining insan ikenlikini yoqatqanlar dep teswirlep mundaq deydu: "ular dilliri bolghini bilenmu, u arqiliq heqni chüshenmeydu, ular közliri bolghini bilenmu, u arqiliq (allahning qudritining delillirini) körmeydu, ular qulaqliri bolghini bilenmu, u arqiliq (allahning ayetlirini ibret élip) tingshimaydu. Ular goya haywan'gha oxshaydu, haywandinmu better gumrahtur." [süre erap-179]

qur'an kerim yene bashqa bir ayette eqilni ishqa salmasliqning gunah ikenlikini jakarlap, qiyamette kapirlarning ehwali toghrisida mundaq deydu: ular: "eger biz (peyghemberning sözlirini) anglighan, yaki chüshen'gen bolsaq, ehli dozax qatarida bolmas iduq" deydu, ular gunahini tonuydu. Ehli dozax alle ning rehmitidin yiraq bolsun! [süre mülük-10]

islam insanning diqqitini allahning barliq kainatni insan üchün boysundurup bergenlikige jelp qilidu. Undaq bolghaniken, insan eqlini ishqa sélip hemme nersini ademning menpeiti, yer - zéminni güllendürüsh üchün xizmet qildurishi kérek: " u silerni zémindin (yeni tupraqtin) yaratti, silerni zéminda turghuzdi we uni güllendürüshke buyridi." [süre hud-61] " allah asmanlardiki we zémindiki nersilerning hemmisini (kamali) pezlidin silerge boysundurup berdi, buningda heqiqeten (qudriti ilahiyni) tepekkur qilidighan qewm üchün (allahning qudriti we birlikini körsitidighan) (roshen) deliller bar." [süre jasiye-13]

undaqta, yershari insan eqlini ishqa salidighan kengtasha meydan bolup, héchqandaq tosalghu yaki insaniyetke paydiliq bolghan herqandaq nerse üchün eqil, tepekkur cheklimisi yoq. Kishilerge paydiliq bolghan herqandaq nersini islam cheklimeydu, belki uninggha righbetlendüridu.

Sheriet asasida kelgen barliq diniy permanlargha emel qilish musulmanlarning mejburiyitidur. Lékin musulmanlar dunya ishlirida eqlini ishqa sélip ijtihad qilish heqqige ige. Peyghember eleyhissalam töwendiki hediste bu mesilige isharet qilip mundaq dégen: "dunyaliq ishliringlarni

özünglar yaxshi bilisiler." [muslim]

islam — tepekkur we ilmiy tetqiqat erkinliki üchün keng zémin hazirlighan bolup, erkinlikke kapaletlik qilghan. Peyghember eleyhissalam perwerdigaridin ilimni ziyade qilishni telep qilishqa buyrulghan: "i perwerdigarim! Ilmimni ziyade qilghin!" [süre taha-114] dégin. Qur'an kerim ilim we alimlarning alahidiiliklliri üstide köp toxtalghan: "allah silerdin iman éytqanlar we ilim bérilgenlerni bir qanche derije yuqiri kötüridu. [süre mujadele-11]"éytqinki, bilidighanlar bilen bilmeydighanlar barawer bolamdu?" [süre zumer-9]

resulullah sellellahu eleyhi wesellemdin riwayet qilin'ghan yene bir hediste mundaq déyilgen: "ilim öginish her bir musulman'gha perzdur." [ibni maje]

yene mundaq déyilgen: "kimki ilim yoligha qedem qoysa, allah u kishi üchün jennetke yol hazirlaydu." [buxari]

resulullah sellellahu eleyhi wesellem ilimning qimmetlik ikenlikini, ilimning ölgendin kéyinmu esqatidighanliqini körsitip ötken: "adem ölse, barliq yaxshi ishliri toxtaydu. Emma üch türlük ishning sawabi üzülmey dawamliship turidu. Ular: sediqe, paydiliq ilim, ata - anisi heqqide dua qilip turidighan yaxshi perzentning duasi qatarliqlar." [muslim]

1065-sual: "islam — egeshküchilirini seweb qilmastin, teqdirge ten bérip olturushqa chaqiridu" dégen sepsete

qur'an kerim üstide tepekkur qilghan kishi islam dinining insanni ishlesh, tirishchanliq körsitishke righbetlendüridighanliqigha shek qilmaydu. Hayatliqning menbesi ish - emgektur. Emgek bolmighan yerde hayatliq bolmaydu. Bu asasta qur'an kerim köpligen ayetlerde iman bilen yaxshi emelni birge bayan qilidu. Bu yerde meqset qilin'ghini meyli diniy emel bolsun yaki dunyaliq ish bolsun, allahning raziliqi, xelq menpeiti meqset qilin'ghan, xelqqe ziyan bolup qalidighan nersini tosidighan ishlarning hemmisi mezkur yaxshi emel qatarigha kiridu. Qur'an'gha emel qilish ochuq - ashkaridur, uningda héchqandaq mujmellik yoqtur. "(ulargha) éytqinki, "(xalighan) emellerni qilinglar, qilghan emelinglarni allah, alahning peyghembiri we möminler körüp turidu." [süre tewbe-105]

qur'an kerim musulmanlar dem alidighan jüme künidimu waqitni bikar ötküzmey ishleshke teshebbus qilghan. "namaz oqulup bolghanda (yeni namazdin parigh bolghininglardin kéyin) zémin'gha tarqilip (yeni öz meshghulatinglar bilen bolup), allahning pezlidin telep qilinglar." [süre jumue-10]

peyghember eleyhissalam mesjidtin chiqmay ibadet qilip olturup, turmushida bashqilargha yölinip, yük bolup yashaydighan bezi kishilerni tenqidlep, ter töküp ishleydighanlarni maxtidi hemde ishchan qolni maxtap: "allah we allahning resuli yaxshi köridighan qol" dédi.

Peyghember eleyhissalatu wessalam musulmanlargha yolbashchi - ülge bolush süpiti bilen qur'an kerim rohi boyiche ishleytti, pilan tüzetti, chare - tedbir qollinatti, her ish üchün teyyarliq köretti, seweblerni qilip turup allahqa tewekkül qilatti. allahqa tewekkül qilish dégenlik seweb qilishning hajiti yoq dégenlik bolmastin, belki mukemmel teyyarliqtin kéyinki ikkinchi qedemdur. Tewekkülchilik ademge allahni eslitidu, rohiy ozuq béghishlap, mushküllerge duch kelgende taqabil turalaydighan sunmas irade ata qilidu. allahqa tewekkül qilish ijabiy küch bolup, selbiy halda turup özini tashliwétish emestur.

Özini tashliwétish, seweb qilmasliq, ish qilmay turup allahning xalighini bolidu dep teqdirge yölinip, aqiwetni kütüp olturush qatarliqlar horunluq we teqdirning némilikini bilmigenliktin ibarettur. Islam bundaq özini tashliwétishni ret qilidu. Özini ongshashqa tirishmighan ademge allah yardem qilmaydu, allah tirishqan, ishligen adem bilen birge. "her qandaq bir qewm özining ehwalini özgertmigiche (yeni allahning bergen németlirige tuzkorluq qilip gunahlargha chömmigiche) allah ularning ehwalini özgertmeydu (yeni allah ulargha bergen német, xatirjemlik we izzet - hörmetni élip tashlimaydu)" [süre redi-11]

ömer ibni xettab (allah razi bolsun!) özini tashliwétip, mesjidge kiriwélip ibadet bilenla bolup, bashqilarning yardem bérip béqishini kütüp yatqanlarni mesjidtin qoghliwetken we "asman altun - kümüsh yaghdurmaydu" dep, peyghember eleyhissalamning töwendiki meshhur hedisini delil keltürgen: "siler allahqa öz layiqida tewekkül qilsanglar, allah uwisidin ach qorsaq uchup kétip, toq qorsaq qaytip kelgen uchar

qushlargha riziq bergendek riziq béridu." [tirmizi]

1066-sual: "islamda ayallarning hoquqi yoq, ular depsende qilin'ghan" dégen sepsete

islam dini yéngidin tarqilishqa bashlighan zamanlarda ayallarning ehwali intayin nachar idi, ularning heq - hoquqigha hörmet qilinmaytti, ayallarning sözige héch kishi qulaq salmaytti. Islam dini kélip ayallarni éghir ehwaldin (xarliqtin) qutuldurdi, mertiwisini üstün qildi, duch kéliwatqan zulumlargha xatime berdi, ayallarningmu erlerge oxshash hoquqi barliqini özliri hés qilidighan yerge keltürdi. Qanunluq hoquqigha kapaletlik qilindi. "ademni jennettin chiqirishqa seweb bolghan ayal — dunyadiki pütün yamanliqning uruqi" dégen töhmetni ayallardin élip tashlidi. Qur'an kerim tebiri boyiche "adem we hawwani azdurghuchi — sheytandur" dégen heqiqetni ashkarilidi. "sheytan u ikkisini téyildurdi (yeni men'i qilin'ghan derexning méwisini yégüzüp xatalashturdi), turuwatqan jennettin chiqardi." [süre beqere-36]

islam dini er - ayal hemmisining bir rohtin yaritilghanliqini békitip mundaq deydu: "i insanlar! Silerni bir insandin (yeni adem eleyhissalamdin) yaratqan, shu insandin (yeni öz jinsidin) uning jüptini (yeni hewwani) yaratqan we ulardin (yeni adem bilen hewwadin) nurghun er - ayallarni yaratqan perwerdigaringlardin qorqunglar! " [nisa-1]

er - ayal insanliqta barawer bolup, bu heqte birsi yene birsidin ewzel hésablanmaydu. allah insanlargha bergen shereptin her ikkisi oxshash behrimen bolidu: "shek - shübhisizki, biz adem balilirini hörmetlik qilduq." [süre isra-70] bu sherep ergimu ayalghimu oxshash mensuptur.

Qur'an kerim insanni adem balisi dep sözligende dawamliq er - ayalni oxshash közde tutidu. Emma erler yaki ayallargha ayrim sözleydighan bolsa, erlerge ayrim, ayallargha ayrim mexsus atalghu qollan'ghan bolatti.

Islam peyghembiri muhemmed eleyhissalam er - ayal alaqisini töwendikidek süpetligen: "ayallar erlerning jüptidur, yaxshiliq qilishqa oxshashla chaqirilidu." [tirmizi]

jüpti dégen sözni süpetleydighan bolsaq barawer, dégen uqumni

bildüridu. Er - ayallar allah aldida perqsiz, oxshash. Lékin qilghan yaxshi emelliridila perqlinidu. Bu heqte qur'an kerim mundaq dep körsetken: "er - ayal möminlerdin kimki yaxshi emel qilidiken, biz uni elwette (dunyada qanaetchanliq, halal riziq we yaxshi emellerge muweppeq qilip) obdan yashitimiz, ulargha, elwette, qilghan emelidinmu yaxshiraq sawab bérimiz. " [süre nehli-97]

allah er - ayal her ikkisining dualirini oxshash ijabet qilidu: "ularning duasini perwerdigari ijabet qildi: "men silerdin er bolsun, ayal bolsun, herqandaq bir yaxshi ish qilghuchining qilghan emelini bikar qiliwetmeymen, siler bir - biringlardin törelgen. "[al imran-195]

qur'an kerimning "bezinglar bezinglardin" dégen tebirining menisi shuki, er - ayallarning birsi yene birsini takamullashturidighan bolup, her ikkisining hessisi bolmastin hayat muqimlashmaydu. Démek, biri yene birige mohtajdur.

Islam dini ayal kishini ilim öginishke chaqirdi, belki peyghember eleyhissalamning munu hedisi arqiliq perz qildi: "ilim telep qilish herqandaq er - ayal üchün perzdur."

islam ayal kishining ishlesh hoquqigha kapaletlik qilghan, ishleshtin chekleydighan birmu delil yoq. Ilgiriki musulman ayallar oxshash bolmighan sahelerde ishligen. Buning delili shuki, islam dini ayal kishige er kishidin musteqil halda iqtisadiy igilik hoquqini bergen. Shuni bilish kérekki, ish heqqide er - ayal otturisida perqlendürülmeydu.

Islamning ayallargha nisbeten yuqiriqidek keskin menbesi bolghan qur'an kerim we sünnet arqiliq kelgen delil - ispatlirigha asaslinip turupmu islam dini ayallarning hoquqini yutup ketken, kemsitken dep töhmet qilishqa insapliq bir insan jür'et qilalamdu?

Heqiqet shuki, bu yerde islam dini kechürümchan bir din bolup turup, bezi musulmanlarning yaman exlaqi tüpeylidin ayallargha yaman muamilide bolghanliqini islam dinigha artip qoyushni zalimane we gherezlik burmilash déyishke bolidu. Islam dinigha we uning körsetmilirige prinsipal halda höküm qilghanda, ikki xil ehwalni ayrishqa toghra kélidu. Bezi islam elliride ayal kishining weziyiti töwen bolushi islam telimati bilen munasiwetsiz, lékin uni ayallargha qarita chüshenchining saghlam

bolmighanliqidin déyishke bolidu.

1067-sual: "islam dini ayal kishini yüzini yögeshke mejburlash arqiliq ishlesh we ilim öginishtin chekleydu" dégen sepsete

islam er - ayalni oxshash ulughlaydu. Uning ipadisi shuki, ayal kishi rohi késel, uyatsiz erlerning qalaymiqan chéqilishidin saqlinish üchün jismini yögeshke buyruldi. Shundaqtimu, islam hijapqa riaye qilghan asasta ayal kishining shexsiyitini bildüridighan yüzini, ish - heriket qilishigha tosalghu bolmasliqi üchün ikki alqinini ochuq qoyushqa ruxset qilghan. Hijap ayal kishini edep - exlaq dairisi ichide bolush sherti bilen güzel kéyinishtin cheklimeydu, bashqilarning diqqitini jelb qilip, pitnige seweb bolmisila boldi.

Hijap islam we xristian dini ortaq teshebbus qilghan pezilettur. Injil ayal kishidin namazda chéchini yögeshni telep qilidu (11 - is'hah bolisning korintosqa yazghan xétidin). Xristian rahib ayallar chéchini yögeydu, watikan popi herqandaq bir ayalni qobul qilsa, u ayal reisning ayali bolsun yaki meshhur ayal bolsun, chéchini yögishi sherttur. Hazirqi zamanda bezi jem'iyetlerde musulman ayallarning yüzi, alqanlirini niqablishi shu jem'iyetning sharaiti we örp - aditidur. Chünki ayal kishi hej qilghanda kebini tawap qilish jeryanida yüzi ochuq tawap qilishi shert qilinidu. Yaghliq artish ayal kishining ishlesh, ilim öginishige tosalghu bolidu déyish héchqandaq asasiy yoq quruq dewadur. Tejribiler bundaq ighwalarning xataliqini ispatlidi. Yaghliq chegken musulman ayallardin köpliri ilmiy sahelerde eng yuqiri pellilerge yetken, xizmet sahesidimu nurghun ijadiyet, keshpiyatlarni yaratqan, maarip, méditsina, séstiraliq we memuriy ishlarda körinerlik netije yaratqan. Héchqachan ularning yaghliqi xizmitige tosalghu bolmighan.

1068-sual: "”hijap“ tin ibaret ayal kishining islamiy kiyimi hazirqi téxnika, ishlepchiqirish zamanigha mas kelmeydu" dégen ighwa

islamda "islamiy kiyim" dégen mexsus kiyim yoq, peqetla ayal kishining yat erler aldida ularning diqqitini jelb qilip salmasliqi üchün

jismini yögesh teshebbusila bar. Bu asasta "islamiy perde" ning bir nechche türliri bolushi mumkin, bu her bir jem'iyetning aditi we tebiitige qarashliq mesile. Hazirqi islamiy jem'iyette omumlashqan "hijap" musulman ayallarning mutleq ixtiyarliqi bilen bolghan, héchqaysi terep ularni zorlimighan, shular öz qilmishliridin siqilmay, shikayet qilmay ötüwatidighu, némishqa ularning özi tallighan yoli üchün erkinlik heqqi bérilmeydu? Halbuki, hindistan ayallirining "sari" namliq kiymige héchkim étiraz bildürmeydu, misir ayalliri minglarche yillardin béri hazirqi kiyim sheklini qollinip kelmekte. Bezide ayallar erlerdin bekrek ishchan bolup, ishlesh ünümimu erlerdin yuqiri bolidu.

1069-sual: islam dini néme üchün erlerni altun, yipek ishlitishtin chekleydu?

Islam dini adalet, barawerlik, dostluq, inaqliq höküm sürgen bir jem'iyet berpa qilishni meqset qilidu. Undaq jem'iyette qérindashliq, hemkarliq rohi omumlashqan bolidu. Bezi kishiler, bolupmu bezi erlerning mueyyen kiyim yaki altun, yipekke oxshash qimmet bahaliq buyumlarni qollinishi kembeghellerning qelbini sunduridu, kiyim - kéchekte imtiyaz igisi bolghanlarmu bashqilargha chongluq we tekebburluq qilishi mumkin.

Kembeghellerning héssyatigha hörmet qilish muhim ishtur. Jem'iyette bezi kishilerning bashqilardin alahide otturigha chiqishi kembegheller qelbide öchmenlik yaki xorluq héssiyati tughdurushi mumkin. Buning jem'iyet muqimliqigha selbiy tesiri bolmaydu déyelmeymiz. Islam dini bu asasta erlerge altun, yipek istémal qilishni chekligen. Altun, yipek istémal qilghan ademde bir xil yumshaqliq we xumsi mijez peyda bolup qalidu, islam buni chekleydu. Qopalliq, yiriklikke adetlen'gen kishi turmush qiyinchiliqlirigha berdashliq bérish iqtidari yaxshi, mes'uliyetchanliqi küchlük kélidu.

1070-sual: "islam dini hazirqi zaman medeniyiti bilen maslishalmaydu, chünki musulmanlar qalaq, tereqqiyatta arqida qalghan" dégen sepsete

yéqinqi zamandiki musulmanlarning terqqiyatta arqida qélishi héchqachan islam dinidin emes, belki islam telimatidin yiraqliship ketkenliktin dések toghra bolidu. Bezide islam telimatini toghra

chüshinelmesliktinmu kélip chiqidu. Musulmanlarning arqida qélishida nechche xil amillar bolup, uni mueyyenleshtürüp belgilesh eqillik ademge anche qiyin bolmisa kérek.

Hazirqi zaman medeniytiningmu ijabiy, selbiy terepliri bar. Ochuqraq qilip éytqanda, islam dini hazirqi zaman medeniyitining selbiy tereplirining hemmini ret qilidu. Exlaqiy chériklik, ailiwiy tarqaqliq, ishsizliq, zeherlik chékimlik, muhit bulghinish we telwilerche qorallinishtek ishlargha tüptin qarshidur. Hazirqi zaman medeniyitining ijabiy tereplirini yüzlerche yillardin béri küchep teshebbus qilip keldi. Mesilen: bilim élish, ishni puxta qilish, énérgiyeni retke sélip yaxshi shekilde paydilinish, waqitqa hörmet qilish. Shundaqla, insanlarning talantini yétishtürüp allahqa iman keltürüshini we jem'iyetning paydiliq ezasi bolushini teshebbus qilidu.

Dunya tereqqiyatining ilgiri sürülüshi yaki arqida qélishi islam dini yaki xristian dini bilen munasiwetsiz. Yaponluqlar dunya miqyasida eng tereqqiy qilghan milletlerdin sanilidu. Wehalenki, ular samawiy din'gha ishenmeydu. Xitaylar bolsa, héchqandaq din'gha ishenmeydu.

1071-sual: islam dini birlik - ittipaqliqqa chaqirsimu, musulman milletler bölünmichilik we tepriqichilik ichide yashawatqanliqi mesilisi

islam dinining ömlük - birlikke chaqiridighanliqida shek yoq. allah qur'an kerimde mundaq perman qilidu:nb'allahning dinigha birdek mustehkem ésilinglar, bölünmenglar. [süre al imran-103]

musulmanlar ittipaqliq prinsipini köp ehwallarda emelge ashurghan. Aridiki bölünüsh islam bilen héchqandaq munasiwiti bolmighan bashqa amillar tüpeylidin otturigha chiqqan. Mesilen, hakimiyet talishish sürkülüshi, gherb mustemlikichilirining islam memliketliride uzun muddet ishghal qilip turup buzghunchiliq sélishi, uzun muddetlik békinmichiliktin kélip chiqqan angsizliq, etrapidiki dunyada boluwatqan özgirishlerdin xewersiz qélishtek ishlar.

Musulmanlarda bilim igellesh nisbitining éshishi, bashqa jem'iyetler bilen bardi - keldining köpiyishi, bashqa milletlerning musulmanlargha qarita teessupliqi sewebidin musulmanlar arisida bir qeder birlik ornitish éngi küchiyishke bashlidi. Buning tipik misali "dunya islam qurultiyi

teshkilati" ning barliqqa kélishidur. Islam döletliri we bezi hökümetler arisidiki siyasiy ixtilaplar bir qeder éniq, gewdilik bolsimu, islam milletliri otturisidiki soghuq munasiwet xuddi bahar peslidiki muzdek érip, künséri yaxshilinishqa qarap yüzlenmekte we ittipaqliq kücheymekte. Bir musulman'gha zulum bolsa, dunya musulmanliri birdek hésdashliq qilidighan weziyet shekillenmekte. Buni peyghember eleyhissalamning munu hedisi tekitlep béridu: "möminler bir - birige hésdashliq, rehimdillik qilishta bir gewdige oxshaydu, qaysi bir parchisigha aghriq tegse, pütün jismida réaksiye qozghaydu." [muslim, ibni henbel riwayiti]

1072-sual: "islamdiki jihad musulmanlarni bashqilargha tajawuz qilishqa teshebbus qilidu" dégen sepsete

epsuski, jihad uqumi gheyri dindikiler éngida xata chüshenche peyda qilghan. Islam héchqachan musulmanlarni jengge teshebbus qilghan emes. Biraq zulumgha uchrighan, xorlan'ghanda özini, hoquqini mudapie qilish yolida zalimgha qarshi jeng qilishqa ruxset qilghan. allah mundaq deydu: hujum qilin'ghuchilargha, zulumgha uchrighanliqliri üchün, (qarshiliq körsitishke) ruxset qilindi, allah ulargha yardem bérishke elwette qadir. [süre hej-39] allah yene bashqilargha tajawuz qilishni cheklep mundaq perman qilidu: silerge urush achqan ademlerge qarshi allah yolida jihad qilinglar, tajawuz qilmanglar, tajawuz qilghuchilarni allah heqiqeten dost tutmaydu. [süre beqere- 190]

islam tajawuzgha qarshi qayturulghan reddiyening oxshash bolushini, ashurup öch almasliqni shert qilip, kechürümchanliqni teshebbus qilidu. allah bu heqte mundaq perman qilidu: eger (özenglargha yetken ziyan - zexmet üchün) intiqam almaqchi bolsanglar, özenglargha yetken ziyan - zexmet qanchilik bolsa, shunchilik intiqam élinglar (yeni ashuriwetmenglar), eger sewr qilsanglar (yeni intiqam almay kechürsenglar), bu sewr qilghuchilar (yeni kechürgüchiler) üchün (elwette) yaxshidur. [süre nehli-126]

islam dini xusumetchilirining bezi az sanliq musulman hakimlarning shexsiy yolsizliqlirining mes'uliyitini islamning jeng qilishqa chaqirishi dep qarishi chong xataliq bolupla qalmastin, belki insapsizliqtur. Qur'an kerim we hedis sheriplerning éniq meniliri musulmanlarni oxshash eqidide bolmighan insanlar bilen chiqiship ötüshke chaqirish bilen birge, gheyri dindikilerge yaxshi muamile qilishni teshebbus

qilidu (tajawuz qilmighan teqdirde). Biz buni jihad uqumini xata chüshinip, islam dinining teshebbusi bilen bezi musulmanlarning yolsizliqlirining arisini perqlendürelmigenlikte dep qaraymiz.

1073-sual: "islam dini dramma, ressamliq, oymichiliq, heykeltirashliq we naxsha - muzikilardin ibaret pen - medeniyetlerge qarshi turidu" dégen sepsete

islam dini pen - medeniyetning özige qarshi emes. Insan rohiyiti we héssiyatini janlanduridighan yüksek pen'ge téximu qarshi emes. Belki exlaq - peziletke teshebbus qilidighan, exlaqsizliq we rezillikke qarshi turidighan pen - medeniyetke chaqiridu. Peyghember eleyhissalam yüksek pezilet, ésil exlaqqa chaqiridighan shairlarni maxtighan we qollighan, melumki, shéiriyet pen - medeniyiti musulmanlarda körünerlik tereqqiy qilghan we her sahe, her türlerge bölün'gen.

Resulullah sellellahu eleyhi wesellem chirayliq awazni yaxshi köretti, hezriti bilal (allah razi bolsun!) ni islam dewitining ezan towlighuchisi qilip békitishimu uning awazining güzellikidindur.

Islam dinining penlerge bolghan köz qarishi allahni tashlap choqunidighan butlargha ariliship ketmesliki üchün resim, heykellerni cheklishi xata izahlan'ghan.

Musulmanlar pen - medeniyetni héchqachan biraqla ret qilmighan. Belki ular herxil jem'iyetlerde bu hékmetni tonup yetken bolup, musulmanlar qolida tereqqiy qilghan xettatliq, ressamliq, binakarliq we medeniy yadikarliqlar dunya sehniside muhim orunni igelligen, hazirmu dunya xelqining diqqitini jelp qilip kéliwatidu.

Xulase qilip éytqanda, islam jinsiy hewesni qozghaydighan, exlaq - peziletke zit, rezillik we jinayetke teshebbus qilidighan nachar pen - medeniyetke qarshi turidur. (ölimalar exlaqsizliq, shehwaniyliq, rezillik we buzuqchiliqqa chaqiridighan naxsha - muzikilarni chekligen we haram dep petiwa bergen.)

tügidi

essalamueleykum!

Alte basquchluq islam qiraetxanimizgha kirginingizni qarshi alimiz!

El-awam alte basquchluq islam qiraetxanisi

qiraetxanimizdiki kitaplarni öginishning basquch, tertip, waqit orunlashturush teklipi-texminen 100ay, yeni 8 yil.

Birinchi basquch- islam telimati bilimlirini öginish.

Buningda islam telimatining 1-2-3- 4-jilidliri yaki islam telimati asasliri künige 5 bettin 24 ay öginilidu.

Ikkinchi basquch- tepekkurni ichish, islamiy hissiyat yitildürüsh.

1. dinimni öginimen mejmuesi (künige 5 bettin 4 ay)
2. mining güzel dinim mejmuesi (künige 5 bettin 4 ay)
3. qelib sadaliri mejmuesi(künige 10 bettin 2 ay)

üchinchi basquch- terjimal, tarix, tezkirelerni öginish.

1. allahning peyghemberliri(künige 10 bettin 2ay)
2. shirin bulaq(künige 10 bettin 2ay)
3. izbasar töt xelipe (künige 15 bettin bir ay)
4. sahabilar hayatidin tallanmilar 1-2-qisim (künige 20 bettin 2 ay)
5. ayal sahabilar (künige 10 bettin bir ay)

tötinchi basquch- hedis öginish .

Jamiul fewaidtin tallan'ghan sehih hedisler 1-2-qisim (künige 5 bettin texminen 12 aydin 18 ayghiche)

beshinchi basquch- qur'an we tepsir öginish .

1. qur'an kerimning terjimisi (künige 5 bettin 4 ay)
2. nida ayetlirining tepsiri(künige 5 bettin 4 ay)
3. tepsiri ibni kesir1- qisimdin 6- qisimghiche (künige 5 bettin 24 ay)
4. ayetul ehkam 1-2- qisim (künige 10 bettin 4 ay)

altinchi basquch- omomlashturup tekrarlash.

1. islam telimatidin sual- jawaplar 1-2- kitap (künige 10 bettin 8 ay)
2. rohidin islam (künige 10 bettin 2 ay)
3. din we hayat (künige 10 bettin 2 ay)